אני מאיר בן יצחק זצ"ל מקק ווין

אב

יב בן כמהרר יששכר בער

בראשית ברא

אמר ר' יצחק לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחדש הזה לכם שהיא מצוה ראשונה שנצטוו ישר' ומה טעם פתח בבראשית
משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים שאם יאמרו אומות העולם לישר' לסטי' אתם שכבשתם ארץ שבעה גוים הם אומרין
להם כל הארץ של הקבה' היא והוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו · בראשית ברא
וגומ' אין המקרא הזה אומר אלא דרשני כמו שדרשוהו רבותי' בשביל התורה שנקראת ראשית דרכו ובשביל ישר' שנקראו ראשית
תבואתו · עד הנה מדרש רבותי' ואם באת לפרשו כפשוטו כך פרשהו · בראשית בריאת שמים וארץ והארץ היתה תהו ובהו וחשך ויאמר
הקבה' יהי אור ולא בא המקרא להורות סדר הבריאה לומר שאלו קדמו שאם בא להורות כך היה לו לכתוב בראשונה ברא את השמים

בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ׃ וְהָאָרֶץ
הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ וְחֹשֶׁךְ עַל־פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים־מ
מְרַחֶפֶת עַל־פְּנֵי הַמָּיִם׃ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר וַיְהִי־אוֹר׃
וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־הָאוֹר כִּי־טוֹב וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאוֹר
וּבֵין הַחֹשֶׁךְ׃ וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה
וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם אֶחָד׃
וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמָּיִם וִיהִי מַבְדִּיל בֵּין מַיִם
לָמָיִם׃ וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־הָרָקִיעַ וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מ
מִתַּחַת לָרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לָרָקִיעַ וַיְהִי־כֵן׃ ויק
וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָרָקִיעַ שָׁמָיִם וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שֵׁנִי׃
וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִקָּווּ הַמַּיִם מִתַּחַת
הַשָּׁמַיִם אֶל־מָקוֹם אֶחָד וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה וַיְהִי־כֵן׃ וַיִּקְרָא
אֱלֹהִים לַיַּבָּשָׁה אֶרֶץ וּלְמִקְוֵה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים וַיַּרְא א
אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב

בקדמין ברא יי

ית שמיא וית ארעא : וארעא
הות צדיא וריקניא וחשוכא פ
על אפי תהומא ורוחא מן קד
קדם יי מנשבא על אפי מיא
: ואמר יי יהי נהורא והוה נ
נהורא: וחזא יי ית נהורא ארי
טב ואפרש יי בין נהורא ובין
חשוכא : וקרא יי לנהורא יממ
יממא ולחשוכא קרא ליליא ו
והוה רמש והוה צפר יומא חד

ואמר יי יהי רקיעא
במציעות מיא ויהי מפריש בין
מיא למיא : ועבד יי ית רקיעא
ואפרש בין מיא דמלרע לרק
לרקיעא ובין מיא דמלעל ל
לרקיעא והוה כן : וקרא יי ל
לרקיעא שמיא והוה רמש וה
והוה צפר יום תנין :
ואמר יי יתכנשון מיא מתחות
שמיא לאתרא חד ותתחזי יב
יבשתא והוה כן : וקרא יי ליב
ליבשתא ארעא ולבית כנישות
מיא קרא ימים וחזא יי
ארי טב: ואמר יי תדאית ארעא
יתאה עשבא דבר זרעיה מז'

ואת הארץ שאין לך ראשית במקרא שאינו דבוק לתיבה של אחריו · כמו בראשית ממלכת פלוני ראשית ממלכתו ראשית דגנך אף כאן
אתה אומ' בראשית ברא כמו בראשית ברוא הקבה את השמים ואת הארץ ודומה לו תחלת דבר יי בהושע כמו תחלת דבור של הקבה' בהושע
ויאמר יי אל הושע וגומר · ואם תאמר להורות בא שאלו תחלה נבראו ופירושו בראשית הכל ברא אלו · ויש לך מקראות שמקצרין לשונם וממעטין
תיבה אחת · כמו כי לא סגר דלתי בטני ולא פי' מי הסוגר וכמו ישא את חיל דמשק ולא פיר' מי ישאנו וכמו אם יחרוש בבקרים ולא פיר'
אם יחרוש אדם בבקרים וכמו מגיד מראשית אחרית ולא פיר' מגיד מראשית דבר אחרית דבר אם כן תמה על עצמך שהרי המים
קדמו שהרי כתוב ורוח אלהים מרחפת על פני המים · ועדיין לא גלה בריאת המים מתי היתה למדת שקדמו לארץ · ועוד שהשמים מאש
ומים נבראו על כרחך לא למד המקרא בסדר המוקדמי' והמאוחרי' כלום · ברא אלהי' · ולא נאמ' ברא יי שבתחלה עלה במחשבה לבראותו במדת
הדין וראה שאין העולם מתקיים והקדים מדת רחמי' ושתפה למדת הדין והינו דכתי' ביום עשות יי אלהים ארץ ושמים · תהו ובהו · תהו לשון תמה
ושממון שאדם תוהה ומשתומם על בהו שבה · תהו אשטורדישון בלע' בהו לשון ריקות וצדו · על פני תהום · על פני המים שעל הארץ · ורוח
אלהים מרחפת כסא כבוד עומד באויר ומרחף על פני המים ברוח פיו של הקבה' ובמאמרו כיונה המרחפת על הקן · אקובטיר בלע'
וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל · אף בזה אנו צריכי' לדברי אגדה ראהו שאינו כדאי להשתמש בו רשעי' והבדילו לצדיקי' לעתיד לבא ולפי
פשוטו כך פרשהו ראהו כי טוב ואין נאה לו ולחשך שיהיו משתמשין בערבוביא וקבע לזה תחומו ביום ולזה תחומו בלילה · יום אחד · לפי
סדר לשון הפרשה היה לו לכתוב יום ראשון כמו שכתו' בשאר ימי' שיני שלישי רביעי · למה כתב אחד על שם שהיה הקב' יחיד בעולמו
שלא נבראו המלאכי' עד יום שני · כך מפורש בבראשית רבה · יהי רקיע · יתחזק הרקי' אעפ' שנבראו שמים ביום ראשון לחים היו ונקרשו
בשני מגערת הקבה' באמרו יהי רקיע וזהו שכתו' עמודי שמים ירופפו כל יום ראשון ובשני יתמהו מגערתו כאדם שמשתומם ועומד מגערת
המאיים עליו · בתוך המים באמצע המים שיש הפרש בין מים העליונים לרקיע כמו בין הרקיע למים שעל הארץ · הא למדת שהם
תלויים במאמרו של מלך · ויעש אלהים את הרקיע · תקנו על עמדו והוא עשייתו · כמו ועשתה את צפרניה · מעל לרקיע · על הרקיע לא
נאמ' אלא מעל לפי שהן תלויים באויר · ומפני מה לא נאמ' כי טוב בשני לפי שלא נגמרה מלאכת המים עד יום השלישי ודבר שלא
נגמר אינו במלואו וטובו · ובשלישי שגמר מלאכת המים והתחיל וגמ' מלאכה אחרת כפל בו כי טוב שני פעמים אחת לגמר מלאכת
השני ואחת לגמר מלאכת היום · ויקרא אלהים לרקיע שמים · שא מים שם מים אש ומים שערבן זה בזה ועשה מהם שמים · יקוו המים
שטוחין על פני כל הארץ היו והקוום באוקינוס הוא הים הגדול · קרא ימים · והלא ים אחד הוא אלא אינו דומה טעם דג העולה מן הים בעכו
לדג העולה מן הים באספמיא · תדשא הארץ דשא עשב · לא דשא לשון עשב ולא עשב לשון דשא ולא היה לשון המקרא לומר תעשיב

מיני דשאים מחולקים כל אחד לעצמו נקרא עשב פלוני ואין לשון למדבר לומר דשא פלוני שלשון דשא הוא לבישת הארץ כשהיא מתמלאת בדשאים: הדשא התמלא ותתכסה לבוש עשבים בלשון לעז נקרא לשון דשא ארבריץ כלן בערבוביא וכל שרש לעצמו נקרא עשב: מזריע זרע: שיגדל בו זרעו לזרוע ממנו במקום אחר: ועץ פרי: שיהא טעם העץ כטעם הפרי והיא לא עשתה כן אלא ותוצא הארץ עץ עושה פרי ולא העץ פרי לפיכך כשנתקלל אדם על עונו נפקד גם היא על עונה ונתקללה: אשר זרעו בו: הן גרעיני כל פרי שמהן האילן צומח כשנוטעין אותו ותוצא הארץ: וגו' ואע"פ שלא נאמ' למינהו בדשאי' בצוויין שמעו שנצטוו האילנות על כן ונשאו קל וחומר בעצמן כמפו' באגדה בשחיטת

מזריע זרע עץ פרי עשה פרי למינו אשר זרעו בו על הארץ
ויהי כן: ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו ועץ ע
עשה פרי אשר זרעו בו למינהו וירא אלהים כי טוב: ויהי
ערב ויהי בקר יום שלישי: ויאמר אלהים יהי
מארת ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה והיו
לאתת ולמועדים ולימים ושנים: והיו למאורת ברקיע הש
השמים להאיר על הארץ ויהי כן: ויעש אלהים את שני
המארת הגדלים את המאור הגדל לממשלת היום ואת
המאור הקטן לממשלת הלילה ואת הכוכבים: ויתן אתם
אלהים ברקיע השמים להאיר על הארץ: ולמשל ביום
ובלילה ולהבדיל בין האור ובין החשך וירא אלהים כי ט
טוב: ויהי ערב ויהי בקר יום רביעי: ויאמר
אלהים ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף על הארץ
על פני רקיע השמים: ויברא אלהים את התנינם הגדלים
ואת כל נפש החיה הרמשת אשר שרצו המים למינהם
ואת כל עוף כנף למינהו וירא אלהים כי טוב: ויברך אתם
אלהים לאמר פרו ורבו ומלאו את המים בימים והעוף ירב
בארץ: ויהי ערב ויהי בקר יום חמישי:

מזרע אילן פירין עביד פירין
לזניה דבר זרעיה ביה על ארעא
והוה כן: ואפיקת ארעא דיתאה
עסב דבר זרעיה מזדרע לזנוהי
ואילן עביד פירין דבר זרעיה
ביה לזנוהי וחזא יי ארי טב:
והוה רמש והוה צפר יום תליתאי
: ואמר יי יהון נהורין
ברקיעא דשמיא לאפרשא בין
יממא ובין ליליא ויהון לאתין
ולזמנין ולמימני בהון יומין
ושנין: ויהון לנהורין ברקיעא
דשמיא לאנהרא על ארעא וה
והוה כן: ועבד יי ית תרין נ
נהוריא רברביא ית נהורא ר
רבא למישלט ביממא וית נה
נהורא זעירא למישלט בליליא
וית כוכביא: ויהב יתהון יי
ברקיעא דשמיא לאנהרא על
ארעא: ולמישלט ביממא וב
ובליליא ולאפרשא בין נהורא
ובין חשוכא וחזא יי ארי טב:
והוה רמש והוה צפר יום רביעאי
: ואמר יי ירחשון מיא
רחיש נפשא חיתא ועופא יפרח
על ארעא על אפי רקיע שמיא
: וברא יי ית תניניא רברביא
וית כל נפשא חיתא דרחשא ד
דארחישו מיא לזניהון וית כל
עופא דפרח לזנוהי וחזא יי
ארי טב: ובריך יתהון יי
למימר פושו וסגו ומלו ית
מיא בימיא ועופא יסגי
בארעא: והוה רמש והוה צפר
יום חמשיי:

חולין: יהי מאורות וגו': מיום ראשון נבראו וברביעי צוה עליהם להתלות ברקיע וכן כל תולדות שמים וארץ נבראו מיום ראשון וכל אחד ואחד נקבע ביום שנגזר עליו הוא שכתוב את השמי' לרבות תולדותיהן ואת הארץ לרבות תולדותיה: יהי מארת: חסר כתיב על שם שהוא יום מארה ליפול אסכרה בתינוקות והוא ששנינו ברביעי היו מתענין על אסכרה שלא תפול בתינוקות: להבדיל בין היום ובין הלילה: משיגנז האור הראשון אבל בשבעת ימי בראשית שמשו האור והחשך הראשונים זה ביום וזה בלילה: והיו לאותות: כשהמאורות לוקין סימן רע הוא לעולם שנ' מאותות השמי' אל תחתו בעשותכם רצון המקום אין אתם צריכין לדאג מן הפורענות: ולמועדים: על שם העתיד שעתידין ישראל להצטוות על המועדות והם נמנים למולד הלבנה: ולימים: שמוש החמה חצי היום ושמוש הלבנה חציו הרי יום שלם: ושנים: לסוף שלש מאות וששים וחמשה ימים גומרין מהלכם בי"ב מזלות המשרתים אותם והיא שנה: והיו למאורות: עוד זאת ישמשו שיאירו לעולם: המאורות הגדולים: שוים נבראו ונתמעטה הלבנה על שקטרגה ואמרה אי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד: ואת הכוכבים: על ידי שמיעט הלבנה הרבה צבאיה להפיס דעתה: נפש חיה: שיהא בה חיות: שרץ: כל דבר חי שאינו גבוה מן הארץ קרוי שרץ בעוף כגון זבובים בשקצים כגון נמלים וחפושית ותולעים ובבריות חולד ועכבר וחומט וכיוצא בהם וכל הדגים: התנינים: דגים גדולים שבים ובדברי אגדה הוא לויתן ובן זוגו שבראם זכר ונקבה והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבא שאם יפרו וירבו לא יתקיים העולם בפניהם: נפש חיה: נפש שיש בה חיות: ויברך אותם: לפי שמחסרין אותם וניצודין מהם ואוכלין אותן הוצרכו לברכה ואף החיות הוצרכו לברכה אלא מפני הנחש העתיד לקללה לכך לא ברכן שלא יהא הוא בכלל: פרו: לשון פרי כלומר עשו פרות: תוצא הארץ: הוא שפרשתי שהכל נברא מיום ראשון ולא הוצרכו אלא להוציאם

להוציאם · נפש חיה · שיש בה חיות · ורמש הם שרצים שהם נמוכים ונמשכים על הארץ נראים כ׳ו נגררין שאין הלוכן ניכר כל לשון רמש ושרץ בל
בלשונו קוטובריש · ויעש · תקנם ליביונן ובקומתן · נעשה אדם · ענותנותו של הקבה למדנו מכאן לפי שהאדם בדמות המלאכים ויתקנאו בו לפיכך
נמלך בהם וכשהוא דן את המלכים הוא נמלך בפמליא שלו שמצינו באחאב שאמר לו מיכה ראיתי את ײ יושב על כסאו וכל צבא השמים
עומדים עליו מימינו ומשמאלו וכי יש ימין ושמאל לפניו אלא אלו מיימינים לזכות ואלו משמאילים לחובה וכן בגזרת עירין פתגמא ובמאמר קדישין
שאלתה אף כאן בפמליא שלו נטל רשות אמ׳ להם יש בעליונים בדמותי אם אין בדמותי בתחתונים הרי יש קנאה במעשה בראשית · נעשה אדם ·

ויאמר אלהים תוצא הארץ נפש חיה למינה בהמה ורמש
וחיתו ארץ למינה ויהי כן: ויעש אלהים את חית הארץ למינה
ואת הבהמה למינה ואת כל רמש האדמה למינהו וירא א
אלהים כי טוב: ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו
וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה ובכל הארץ ובכל
הרמש הרמש על הארץ: ויברא אלהים את האדם בצלמו
בצלם אלהים ברא אתו זכר ונקבה ברא אתם: ויברך אתם
אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו ומלאו את הארץ וכ׳
וכבשה ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרמשת
על הארץ: ויאמר אלהים הנה נתתי לכם את כל עשב זרע
זרע אשר על פני כל הארץ ואת כל העץ אשר בו פרי עץ ז
זרע זרע לכם יהיה לאכלה: ולכל חית הארץ ולכל עוף ה
השמים ולכל רומש על הארץ אשר בו נפש חיה את כל י
ירק עשב לאכלה ויהי כן: וירא אלהים את כל אשר עשה
והנה טוב מאד ויהי ערב ויהי בקר יום הששי: פ
ויכלו השמים והארץ וכל צבאם: ויכל אלהים ביום השביעי
מלאכתו אשר עשה וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו א
אשר עשה: ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אתו כי בו

ואמ׳ ײ תפק ארעא׳ נפשא חיתא
ליזנה בעיר ורחש וחות ארעא
ליזנה והוה כן: ועבד ײ ית חות
ארע׳ ליזנה וית בעירא ליזנה וית
כל רחשא דארעא לזנהי וחזא ײ
ארי טב: ואמר ײ נעבד אנשא
בצלמנא כדמותנא וישלטון
בנוני ימא ובעופא דשמיא וב׳
ובבעירא ובכל ארע׳ ובכל רחשא
דרחש על ארעא: וברא ײ ית
אדם בצלמיה בצלם אלהים ברא
יתיה דכר ונוקבא ברא יתהון
ובריך יתהון ײ ואמר להון ײ
פושו וסגו ומלו ית ארעא ותקופו
עלה ושלוטו בנוני ימא ובעופא
דשמיא ובכל חיתא דרחשא על
ארעא: ואמר ײ הא יהבית לכון
ית כל עשבא דבר זרעיה מזדרע
דעל אפי כל ארע׳ וית כל אילנא
דביה פירי אילנא דבר זרעיה מ
מזדרע לכון יהון למיכל: ולכל
חית ארעא ולכל עופא דשמיא
ולכל דרחש על ארעא דביה נ
נפשא חיתא ית כל ירוק עשבא
למיכל והוה כן: וחזא ײ ית כל
דעבד והא תקין לחדא והוה רמש
והוה צפר יום שתיתאי

ואשתכללו
שמיא וארעא וכל חיליהון ושיצי
ײ ביומא שביעאה עיבידתיה
דעבד ונח ביומא שביעאה מכל
עיבידתיה דעבד: ובריך ײ ית יומא
שביעאה וקדש יתיה ארי ביה

מענ׳ שלא סייעוהו ביצירתו ויש מקום למיני׳ לרדות לא נמנע הכתו׳ מללמד דרך ארץ ומדת ענוה שיהא הגדול נמלך ונוטל רשות מן הקטן ואם
כת׳ אעשה אדם לא למדנו שיהא מדבר עם בית דינו אלא עם עצמו ותשובת המיני׳ כתב בצדו ויברא את האדם ולא כת׳ ויבראו · בצלמנו · בדפוס ש
שלנו · כדמותנו · להבין ולהשכיל · וירדו בדגת הים · יש בלשו׳ הזה לשו׳ רידוי ולשו׳ ירידה זכה רודה בחיות ובבהמות לא זכה נעשה ירוד לפניהם והחיה
מושלת בו · ויברא אלהים את האדם בצלמו · בדפוס העשוי לו שהכל נברא במאמר והוא נברא בידים שנ׳ ותשת עלי כפכה נעשה בחותם כמטבע א
העשויה על ידי רושם שקורין קויין וכן הוא אומ׳ תתהפך כחומר חותם · בצלם אלהים ברא אותו · פיר׳ לך שאותו צלם המתוקן לו צלם דיוקן יוצרו הוא
זכר ונקבה ברא אותם · ולהלן הוא אומ׳ ויקח אחת מצלעותיו וגו׳ מדרש אגד׳ שבראו שני פרצופי׳ בבריה ראשונה ואחכ׳ חלקו ופשוטו של מקרא כאן
הודיעך שנבראו שניהם בששי ולא פירש לך כיצד ברייתן ופיר׳ לך במקום אחר · וכבשה · חסר ו׳ ללמדך שהזכר כובש את הנקבה שלא תהא יצאנית
ועוד ללמדך שהאיש שדרכו לכבש מצווה על פריה ורביה ולא האשה · לכם יהיה לאכלה · ולכל חית הארץ · השוה להם בהמות וחיות למאכל ולא ה
הרשה לאדם ולאשתו להמית בריה ולאכל בשר אך כל ירק עשב יאכלו יחד כלם · וכשבאו בני נח התיר להם בשר שנ׳ כל רמש אשר הוא חי וגו׳ כירק
עשב שהתרתי לאדם הראשון נתתי לכם את כל · יום הששי · הוסיף הי׳ בששי בגמר מעשה בראשית לומר שהתנה עמהם על מנת שיקבלו עליהם
ישר׳ חמשה חומשי תורה דא׳ יום הששי · כלם תלויי ועומדין עד יום הששי הוא ו׳ בסיון המוכן למתן תורה · ויכל ביום השביעי · ר׳ שמעון אומר בשר
ודם שאינו יודע עתיו ורגעיו צריך להוסיף מחול על הקדש הקבה שיודע עתיו ורגעיו נכנס בו כחוט השערה ונראה כאלו כלה בו ביום דא׳ מה היה

העולם חסר מנוחה באת שבת באת מנוחה כלתה ונגמרה המלאכה · ויברך · ויקדש · ברכו במן שכל ימות השבת יורד להם עומר לגלגלת ובששי לחם משנה וקדשו במן שלא ירד כלל והמקרא כתוב על העתיד· אשר ברא אלהים לעשות· המלאכה שהיתה ראויה לעשות בשבת כפל ועשה בששי כמו שמפורש בבראשית רבה · אלה · האמורים למעלה· תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות יי · למדך שכלם נבראו בראשון ד"א בהבראם בה"י בראם שנ' ביה יי צור עולמים בשתי אותיות הללו של שם יצר שני עולמים ולמדך כאן שהעולם הזה נברא בה"י · טרם יהיה בארץ כל טרם שבמקרא לשו' עד לא הוא ואינו לשו' קדם ואינו נפעל לומ' הטרי' כאשר ימט' הקדים וזה מוכיח ועוד אמר כי טרם תיראון עדין לא תיראון ואף

שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות׃
אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות יהוה
אלהים ארץ ושמים׃ וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל
עשב השדה טרם יצמח כי לא המטיר יהוה אלהים על ה
הארץ ואדם אין לעבד את האדמה׃ ואד יעלה מן הארץ וה
והשקה את כל פני האדמה׃ וייצר יהוה אלהים את האדם
עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש ח
חיה׃ ויטע יהוה אלהים גן בעדן מקדם וישם שם את האדם א
אשר יצר׃ ויצמח יהוה אלהים מן האדמה כל עץ נחמד למ
למראה וטוב למאכל ועץ החיים בתוך הגן ועץ הדעת טוב
ורע׃ ונהר יצא מעדן להשקות את הגן ומשם יפרד והיה לא
לארבעה ראשים׃ שם האחד פישון הוא הסבב את כל ארץ
החוילה אשר שם הזהב׃ וזהב הארץ ההוא טוב שם הבדלח
ואבן השהם׃ ושם הנהר השני גיחון הוא הסובב את כל ארץ
כוש׃ ושם הנהר השלישי חדקל הוא ההלך קדמת אשור
והנהר הרביעי הוא פרת׃ ויקח יהוה אלהים את האדם וי
וינחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה׃ ויצו יהוה אלהים על האדם
לאמר מכל עץ הגן אכל תאכל׃ ומעץ הדעת טוב ורע לא

נח מכל עיבידתיה דברא יי ל
למעבד : אילין תולדת
שמיא וארעא כד אתבריאו
ביומא דעבד יי אלהים ארעא
ושמיא : וכל אילני חקלא עד
תון בארעא וכל עשבא דחקלא
עד לא צמח ארי לא אחית יי
אלהים מטרא על ארעא ואינש
ליה למפלח ית ארעא: ועננא
הוה סלק מן ארעא ומשקי ית כל
אפי ארעתא: וברא יי אלהים ית
אדם עפרא מן ארעתא ונפח
באפוהי נשמתא דחיי והות אדם
לרוח ממללא: ונציב יי אלהים
גנתא בעדן מלקדמין ואשרי
תמן ית אדם דברא: ואצמח יי
אלהים מן ארעא כל אילן דמרגג
למיחזי וטב למיכל ואילן חייא
במציעות גנתא ואילן דאכלי
פירוהי חכימין בין טב לביש: ונ
ונהרא הוה נפק מעדן לאשקאה
ית גינתא ומתמן מתפרש והוי
לארבעא רישי נהרין: שום חד
פישון הוא מקף ית כל ארע חו
חוילה דתמן דהבא: ודהבא דאר
דארעא ההיא טב תמן ברולחא
ואבני בורלא: ושום נהרא תניינא
גיחון הוא מקף ית כל ארעא ד
דכוש: ושום נהרא תליתאה די
דיגלת הוא דמהליך למדינחא
אתור ונהרא רביעאה הוא פר
פרת : ודבר יי אלהים ית אדם
ואשרייה בגנתא דעדן למפלחה
ולמטרה: ופקד יי אלהים על אדם
למימר מכל אילן גנתא מיכל
תיכול: ומאילן דאכלי פירוהי
חכמין בין טב לביש לא

זה הפרש עדיין לא היה בארץ כשנגמרה בריית עולם בששי קודם שנברא אדם· וכל עשב השדה עדיין לא צמח· ובשלישי שכתוב ותוצא הארץ על פתח קרקע עמדו עד יום ששי· כי לא המטיר· ומה טעם לא המטיר לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתן של גשמים וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהן וירדו וצמחו האילנות והדשאים· יי אלהים· יי הוא שמו אלהים הוא שליט ושופט על כל· וכן פירוש זה ב בכ' מקום לפי פשוטו יי שהוא אלהים· ואד· יעלה· לענין ברייתו של אדם העלה התהום והשקה עננים לשרות העפר ונברא אדם כגבל זה שנותן מ מים ואחר כך לש את העיסה אף כאן והשקה ואחר כך וייצר· וייצר· שתי יצירות יצירה לעולם הזה ויצירה לתחיית המתים· אבל בהמה שאינה ע עומדת לדין לא נכתב ביצירתה שני יודין· עפר מן האדמה· צבר עפרו מכל האדמה מארבע רוחות שכל מקום שימות שם תהא קולטתו לקבורה ד"א נטל עפרו ממקום שנאמ' בו מזבח אדמה תעשה לי הלואי תהא לו כפרה ויוכל לעמוד· ויפח באפיו· עשאו מן התחתונים ומן העליונים גוף מן התחתונים ונשמה מן העליונים· לפי שביום ראשון נבראו שמים וארץ בשני ברא רקיע לעליונים· בשלישי תראה היבשה לתחתונים· ברביעי מא מאורות לעליונים· בחמישי ישרצו המים לתחתונים· הוזקק הששי לבראות בו בעליונים ובתחתונים ואם לאו יש קנאה במעשה בראשית שיהיו אלו ר רבים על אלו ביום אחד· לנפש חיה· אף בהמה וחיה נקראו נפש חיה אך זו של אדם חיה שבכולן שנתוספה בה דעה ודבור· מקדם· במזרחו של עדן נ נטע את הגן· ואם תאמר הרי כבר כתב ויברא את האדם וגו'· ראיתי בברייתא של ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי משלשים ושתים מדות האגדה בדרשת זו אחת מהן כלל שאחריו מעשה הוא פרטו של ראשון· ויברא את האדם זהו כלל· סתם בריאתו מהיכן והם מעשיו חזר ופירש וייצר יי א אלהים וגו' ויצמח לו גן עדן ויניחהו בגן עדן· ויפל עליו תרדמה· השומע סבור שהוא מעשה אחר ואינו אלא פרטו של ראשון· וכן אצל הבהמה חזר וכתב ויצר יי מן האדמה כל חית השדה כדי לפרש ויבא אל האדם לקרות שם וללמד על העופות שנבראו מן הרקק· ויצמח· לענין הגן הכתוב מדבר· בתוך הגן· באמצעו· פישון· הוא נילוס נהר מצרים· על שם שמימיו מתברכין ועולין ומשקין את כל הארץ נקרא פישון· כמו ופשו פרשיו· ד"א פישון שהוא מגדל פשתן שנ' בישעיה אצל מצרים ובושו עובדי פשתים· כוש ואשור עדיין לא היו וכתב המקרא על העתיד· קדמת אשור· לפ למזרחה של אשור· הוא פרת· החשוב על כולם הנזכר על שם ארץ ישראל· ויקח· לקחו בדברים נאים ופתהו ליכנס·

לא טוב היות וגו׳ שלא יאמרו שתי רשויות הם הקב״ה בעליונים יחיד ואין לו זוג וזה בתחתונים אין לו זוג׃ עזר כנגדו׃
זכה עזר לא זכה כנגדו להלחם׃ ויצר מן האדמה׃ היא עשייה האמורה למעלה׃ ויעש את חית הארץ וגו׳ אלא בא ופירש בהבריאות
שנבראו מן הרקק לפי שאמר למעלה מן המים נבראו וכאן אמר מן הארץ נבראו׃ ועוד למדך כאן שבשעת יצירתן מיד בו ביום הביאם ל׳ האדם
לקרות שם׃ ובדברי אגדה יצירה זו לשון רדוי וכבוש כמו כי תצור ל׳ עיר שכבשן תחת ידו של אדם׃ וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה וגו׳ סרסהו
ופרשהו כל נפש חיה אשר יקרא לו האדם שם הוא שמו לעולם׃ ולאדם לא מצא עזר׃ ויפל ה׳ אלהים תרדמה׃ כשהביאן הביאן לפניו כל

תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות׃ ויאמר יהוה א
אלהים לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו׃ ו
ויצר יהוה אלהים מן האדמה כל חית השדה ואת כל עוף ה
השמים ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו וכל אשר יק
יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו׃ ויקרא האדם שמות לכל
הבהמה ולעוף השמים ולכל חית השדה ולאדם לא מצא
עזר כנגדו׃ ויפל יהוה אלהים תרדמה על האדם ויישן ויקח
אחת מצלעתיו ויסגר בשר תחתנה׃ ויבן יהוה אלהים את
הצלע אשר לקח מן האדם לאשה ויבאה אל האדם׃ ויא
ויאמר האדם זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי לזאת
יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת׃ על כן יעזב איש את אביו
ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד׃ ויהיו שניהם ערו
ערומים האדם ואשתו ולא יתבששו׃ והנחש היה ערום מכל
חית השדה אשר עשה יהוה אלהים ויאמר אל האשה אף
כי אמר אלהים לא תאכלו מכל עץ הגן׃ ותאמר האשה אל
הנחש מפרי עץ הגן נאכל׃ ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר
אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן תמתון׃ ויאמר הנ
הנחש אל האשה לא מות תמתון׃ כי ידע אלהים כי ביום א
אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם והייתם כאלהים ידעי טוב
ורע׃ ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לע

לא תיכול מניה ארי ביומא ד
דתיכול מניה מימת תמות׃ וא
ואמר ה׳ אלהים לא תקין דיהי יא
אינש בלחודוהי אעבד ליה סמ
סמך כקבליה׃ וברא ה׳ אלהים
מן ארעא כל חות ברא וית כ
כל עופא דשמיא ואיתי לות
אדם למחזי מה דיקרי להון
וכל דהוה קרי ליה אדם נפשא
חיתא הוא שמיה׃ וקרא אדם
שמהן לכל בעירא ולעופא ד
דשמיא ולכל חית ברא ולאדם
לא אשכח סמך כקבליה׃ ור
ורמא ה׳ אלהים שינתא על אדם
ודמוך ונסב חדא מעלעוהי ול
ומלי בשרא תחותה׃ ובנא ה׳
אלהים ית עלעא דנסב מן אד
אדם לאתתא ואיתיה לות אדם׃
ואמר אדם הדא זמנא גרמא
מגרמאי ובשרא מבשרי לדא
יתקרי אתתא ארי מבעלה נס
נסיבא דא׃ על כן ישבוק גבר
בית משכבי אבוהי ואמיה ויד
וידבוק באתתיה ויהון לבשרא
חד׃ והוו תרויהון ערטלאין. אד
אדם ואתתיה ולא מתכלמין׃
וחויא הוה עריס מכל חית בר
ברא דעבד ה׳ אלהים ואמר לא
לאתתא בקשטא אמר ה׳ לא ת
תיכלון מכל אילן גנתא׃ וא
ואמרת אתתא לחויא מפירי א
אילן גינתא ניכול׃ ומפירי אי
אילנא דבמציעות גנתא אמר
ה׳ לא תיכלון מניה ולא תקר
תקרבון ביה דלמא תמותון׃
ואמר חויא לאתתא לא מימת
תמותון׃ ארי גלי קדם ה׳ ארי
ביומא דתיכלון מניה יתפתחן
עיניכון ותהון כרברבין חכמין
בין טב לביש׃ וחזת אתתא ארי
טב אילנא למיכל וארי אסו הוא

מין ומין זכר ונקבה אמר לכולן יש בן זוג ולי אין בן זוג מיד ויפל׃ מצלעותיו׃ מסטריו׃ כמו ולצלע המשכן והו שאמרנו שני פרצופין נבראו
ויסגור׃ מקום החתך׃ ויישן ויקח׃ שלא יראה חתיכת הבשר שממנו נבראת והתבזה עליו׃ ויבן כבנין רחבה מלמטה וקצרה מלמעלה לקבל הולד כ
כאוצר זה של חטים שהוא רחב מלמטה וקצר מלמעלה שלא יכביד משאו על קירותיו ויבן את הצלע לאשה׃ להיות אשה׃ כמו ויעש אותו גד
גדעון לאפוד להיות אפוד. זאת הפעם. מלמד שבא אדם על כל בהמה וחיה ולא נתקררה דעתו בהם׃ יקרא אשה כי מאיש וגו׳׃ לשון נופל על
לשון׃ מכאן שנברא העולם בלשון הקדש׃ על כן יעזוב איש׃ רוח הקדש אומרת כן לאסור על בני נח העריות׃ לבשר אחד׃ הולד. נולד על ידי ש
שניהם ושם נעשה בשר אחד׃ ולא יתבוששו׃ שלא היו יודעים דרך צניעות להבחין בין טוב לרע ואע״פ שנתנה בו דעה לקרות שמות לא נתן
בו יצר הרע עד אכלו מן העץ ונכנס בו יצר הרע וידע מה בין טוב לרע׃ והנחש היה ערום׃ מה ענין זה לכאן היה לו לסמוך ויעש לאדם ולאשתו
ולאשתו כתנות עור וילבישם׃ אלא למדך מאי זו עצה קפץ הנחש עליהם ראה אותם ערומים ועוסקין בתשמיש לעין כל ונתאוה לה׃ ערום מכל
לפי ערמתו וגדולתו היתה מפלתו ערום מכל ארור מכל׃ אף כי אמר וגו׳ שמא אמר לכם לא תאכלו מכל וגו׳ אע״פ שראה אותם אוכלים משאר
פירות הרבה עליה דברים כדי שתשיבנו ויבא לדבר באותו העץ׃ לא תגעו בו׃ הוסיפה על הצווי לפיכך באת לידי גרוע הוא שנאמר אל
תוסף על דבריו׃ לא מות תמותון׃ דחפה עד שנגעה בו אמר לה כשם שאין מיתה בנגיעה כך אין מיתה באכילה׃ כי יודע׃ כל אומן שונא
את בני אומנתו׃ מן העץ אכל וברא את העולם׃ והייתם כאלהים׃ יוצרי עולמות׃ ותרא האשה׃ ראתה דבריו של נחש והנאו לה והאמינתו
כי טוב העץ׃ להיות כאלהים

כי תאוה הוא לעינים · ונפקחו עיניכם ונחמד להשכיל · יודעי טוב ורע ותתן גם לאישה · שלא תמות היא ויחיה הוא וישא אחרת · גם לרבות כ
בהמה וחיה · ותפקחנה וגו׳ לענין החכמה דבר הכתוב ול״א לענין ראייה ממ״ש וסוף המקרא מוכיח · וידעו כי ערומים הם אף הסומא יודע כשהוא
ערום א״א מהו וידעו כי ערומים הם · מצוה אחת היתה בידם ונתערטלו הימנה · עלה תאנה הוא העץ שאכלו ממנו · בדבר שנתקלקלו בו נתקנו
אבל שאר העצים מנעום מליטול עליהם · ומפני מה לא נתפרסם העץ שאין הקב״ה חפץ להונות בריה שלא יכלימוהו ויאמרו זהו שלקה ה
העולם על ידו · מדרש ר׳ תנחומא · וישמעו יש מדרשי אגדה רבים · וכבר סדרום רבותי על מכונם בבראשית רבה ושאר מדרשות ואני לא באתי

לְעֵינַיִם וְנֶחְמָד הָעֵץ לְהַשְׂכִּיל וַתִּקַּח מִפִּרְיוֹ וַתֹּאכַל וַתִּתֵּן ג
גַּם־לְאִישָׁהּ עִמָּהּ וַיֹּאכַל׃ וַתִּפָּקַחְנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי
עֵירֻמִּם הֵם וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵה תְאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת׃ וַיִּשְׁמְעוּ
אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בַּגָּן לְרוּחַ הַיּוֹם וַיִּתְחַבֵּא הא
הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהִים בְּתוֹךְ עֵץ הַגָּן׃ וַיִּקְרָא אז
יְהוָה אֱלֹהִים אֶל־הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ אַיֶּכָּה׃ וַיֹּאמֶר אֶת־קֹלְךָ
שָׁמַעְתִּי בַּגָּן וָאִירָא כִּי־עֵירֹם אָנֹכִי וָאֵחָבֵא׃ וַיֹּאמֶר מִי הִגִּיד
לְךָ כִּי עֵירֹם אָתָּה הֲמִן־הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְבִלְתִּי אֲכָל־
מִמֶּנּוּ אָכָלְתָּ׃ וַיֹּאמֶר הָאָדָם הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הי
הִוא נָתְנָה־לִּי מִן־הָעֵץ וָאֹכֵל׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לָאִשָּׁה
מַה־זֹּאת עָשִׂית וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַנָּחָשׁ הִשִּׁיאַנִי וָאֹכֵל׃ ויא
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים אֶל־הַנָּחָשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹּאת אָרוּר אַתָּה
מִכָּל־הַבְּהֵמָה וּמִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה עַל־גְּחֹנְךָ תֵלֵךְ וְעָפָר תא
תֹּאכַל כָּל־יְמֵי חַיֶּיךָ׃ וְאֵיבָה אָשִׁית בֵּינְךָ וּבֵין הָאִשָּׁה וּבֵין זר
זַרְעֲךָ וּבֵין זַרְעָהּ הוּא יְשׁוּפְךָ רֹאשׁ וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עָקֵב׃ ס
אֶל־הָאִשָּׁה אָמַר הַרְבָּה אַרְבֶּה עִצְּבוֹנֵךְ וְהֵרֹנֵךְ
בְּעֶצֶב תֵּלְדִי בָנִים וְאֶל־אִישֵׁךְ תְּשׁוּקָתֵךְ וְהוּא יִמְשָׁל־בָּךְ׃
ס וּלְאָדָם אָמַר כִּי־שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתֶּךָ וַתֹּאכַל מִן־
הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ אֲרוּרָה הָאֲדָמָה ב
בַּעֲבוּרֶךָ בְּעִצָּבוֹן תֹּאכְלֶנָּה כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ׃ וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ

הוא לעינין ומרגג אילנא למ
למסתכלא ביה ונסבת מאביה
ואכלת ויהבת אף לבעלה עמה
ואכל׃ ואתפתחא עיני תרויהון
וידעו ארי ערטלאין אנון ותפי
וחטיטו להון טרפי תינין ועבדו
להון זרזין׃ ושמעו ית קל מימרא
דיי׳ אלהים דמהלך בגנתא לדו
למנח יומא ואטמר אדם ואת
אתתיה מן קדם יי׳ אלהים בגו
אילן גנתא׃ וקרא יי׳ אלהים לת
לאדם ואמר ליה אן את׃ ואמר
ית קל מימרך שמעית בגנתא
ודחלית ארי ערטלאי אנא וא
ואטמרית׃ ואמר מן חוי לך א
ארי ערטלאי את המן אילנא
דפקידתך בדיל דלא למיכל מ
מניה אכלת׃ ואמר אדם אתתא
דיהבת עמי היא יהבת לי מן
אילנא ואכלית׃ ואמר יי׳ אלהים
לאתתא מה דא עבדת ואמרת
אתתא חויא אטעיני ואכלית׃
ואמר יי׳ אלהים לחויא ארי עבדת
דא ליט את מכל בעירא ומכל
חית ברא על מעך תיזיל ועפרא
תיכול כל יומי חייך׃ ודבבו אשוי
בינך ובין אתתא ובין בנך ובין
בנהא הוא יהא דכיר לך מה ד
דעבדת ליה מלקדמין ואת תהא
נטר ליה לסופא׃
לאתתא אמר אסגאה אסגי ע
צערייכי ועדוייכי בצער תלדין
בנין ולות בעליך תהא תיובתיך
והוא ישלוט ביך׃
ולאדם אמר ארי קבילת למימר
אתתך ואכלת מן אילנא דפקד
דפקדתך למימר לא תיכול מי
מניה ליטא ארעא בדילך בעצ
בעמל תיכלינה כל יומי חייך׃ ו
וכובין ואטדין תצמח

אלא לפשוטו של מקרא ולאגדה המישבת דברי המקרא ושמועו דבור על אפניו · וישמעו כמעו את קול הקב״ה שהיה מתהלך בגן לרוח היום ·
לאותו רוח שהשמש באה משם וזו היא מערבית · שלפנות ערב חמה במערב והם סרחו בעשירית · איכה · יודע היה היכן הוא אלא ליכנס עמו בדב
בדברי׳ שלא יהא נבהל להשיב אם יענישהו פתאום · וכן בקין אמר לו אי הבל אחיך · וכן בבלעם מי האנשים האלה עמך · ליכנס עמהם בדברים
וכן בחזקיה בשלוחי מרודך · מי הגיד לך · מאין לך לדעת מה בושת יש בעומד ערום · המן העץ בתמיה · אשר נתת עמדי · כאן כפר בטובה
השיאני · הטעני · כמו אל ישיא אתכם חזקיהו · כי עשית זאת · מכאן שאין מהפכין בזכותו של מסית שאלו שאלו למה עשית זאת היה לו להשיב דברי
הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין · מכל הבהמה ומכל חית השדה · אם מבהמה נתקלל מחיה לא כל שכן העמידו רבותי׳ מדרש זה במסכת ב
בכורות ללמד שימי עיבורו של נחש שבע שנים · על גחונך תלך · רגלים היו לו ונקצצו · ואיבה אשית · אתה לא נתכונת אלא שימות אדם שיאכל ה
הוא תחלה ותשא את חוה · ולא באת לדבר אל חוה תחלה אלא שהנשים קלות להתפתות ויודעות לפתות בעליהן לכך ואיבה אשית · ישופך יכתך · כמו
וכתות אותו · ותרגומו ושיפות יתיה · ואתה תשופנו עקב · לא יהא לך קומה ותשכנו בעקבו ואף משם תמיתנו · ולשון תשופנו כמו נשף בהם · כש
כשהנחש בא לנשוך הוא נושף כמו שריקה ולפי שהלשון נופל על הלשון כתב לשון נשיפה בשניהם · עצבונך · זה צער גדול בנים · והרונך · זה
צער העבור · בעצב תלדי בנים · זה צער הלידה · ואל אישך תשוקתך · לתשמיש · ואעפ״כ אין לך מצח לתובעו בפה אלא הוא ימשול בך · הכל ממנו
ולא ממך · תשוקתך תאותך · כמו ונפשו שוקקה · ארורה האדמה בעבורך · תעלה לך דברים ארורים · כגון זבובים ופרעושים ונמלים · משל ליוצא
לתרבות רעה והבריות מקללות שדים שינק מהם · וקוץ ודרדר תצמיח לך · הארץ כשתזרענה מיני זרעים · תצמח קוץ ודרדר · קנרס ועכבית ו

והן נאכלין על ידי תקון· ואכלת את עשב השדה· מה קללה היא זו והרי בברכה נאמר לו הנה נתתי לכם את כל עשב זורע זרע וגו' אלא מה אמור
כאן בראש הענין ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה· ואחר העצבון וקוץ ודרדר תצמיח לך כשתזרענה קטניות או ירקות גנה היא תצמיח
לך קוצים ודרדרים ושאר עשבי שדה ועל כרחך תאכלם· בזעת אפך לאחר שתטרח בו הרבה· ויקרא האדם· חזר הכתוב לעניינו הראשון ולא הפ
הפסיק אלא ללמדך שעל ידי קריאת שמות נזדווגה לו חוה כמו שכתוב ולאדם לא מצא עזר כנגדו· לפיכך ויפל תרדמה ועל ידי שכתב ויהיו שניהם
ערומים סמך לו פרשת הנחש שראה ערותה וראה אותם עסוקים בתשמיש ונתאוה לה ובא עליהם במחשבה· חוה נופל על לשון חיה שם

לך ואכלת את עשב השדה: בזעת אפך תאכל לחם עד
שובך אל האדמה כי ממנה לקחת כי עפר אתה ואל עפר
תשוב: ויקרא האדם שם אשתו חוה כי הוא היתה אם כל חי:
ויעש יהוה אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבשם:
ס ויאמר יהוה אלהים הן האדם היה כאחד ממנו ל
לדעת טוב ורע ועתה פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואב
ואכל וחי לעלם: וישלחהו יהוה אלהים מגן עדן לעבד את
האדמה אשר לקח משם: ויגרש את האדם וישכן מקדם
לגן עדן את הכרבים ואת להט החרב המתהפכת לשמר
את דרך עץ החיים: ס והאדם ידע את חוה אשתו
ותהר ותלד את קין ותאמר קניתי איש את יהוה: ותסף ללדת
את אחיו את הבל ויהי הבל רעה צאן וקין היה עבד אדמה:
ויהי מקץ ימים ויבא קין מפרי האדמה מנחה ליהוה: והבל ה
הביא גם הוא מבכרות צאנו ומחלבהן וישע יהוה אל הבל ו
ואל מנחתו: ואל קין ואל מנחתו לא שעה ויחר לקין מאד ו
ויפלו פניו: ויאמר יהוה אל קין למה חרה לך ולמה נפלו פנ
פניך: הלוא אם תיטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת ר
רבץ ואליך תשוקתו ואתה תמשל בו: ויאמר קין אל הבל א
אחיו ויהי בהיותם בשדה ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו: ו
ויאמר יהוה אל קין אי הבל אחיך ויאמר לא ידעתי השמר

לך והיכולית עסבא דחקלא: ב
ברעות דאפך תיכול לחמא עד
דתתוב לארעא דמנה אתבריתא
ארי עפרא את ולעפרא תתוב:
וקרא אדם שום אתתיה חוה ארי
היא הות אמא דכל בני אנשא:
ועבד יי אלהים לאדם ולאתתיה ל
לבושין דיקר על משך בסריהון
ואלבישנון: ואמר יי אלהים
הא אדם הוה יחידאי בעלמא מ
מניה למדע טב וביש וכען דלמא
יושיט ידיה ויסב אף מאילן חייא
ויכול ויחי לעלם: ושלחיה יי אלהים
מגנתא דעדן למפלח בארעא ד
דאתברי מתמן: ותריך ית אדם ו
ואשרי מלקדמין לגנתא דעדן
ית כרוביא וית שנן חרבא דמתה
דמתהפכא למטר ית ארח אילן
חייא: ואדם ידע ית חוה א
אתתיה ועדיאת וילידת ית קין ואמ
ואמרת קניתי גברא מן קדם יי:
ואוסיפת למילד ית אחוהי ית הבל
והוה הבל רעי ענא וקין הוה פלח
בארעא: והוה מסוף יומין ואיתי
קין מאבא דארעא קורבנא קדם יי
והבל איתי אף הוא מבכירי ענה
ומשמניהון והות רעוא מן קדם
יי בהבל ובקורבניה: ובקין ובקרב
ובקורבניה לא הות רעוא ותקף לק
לקין לחדא ואתכבישו אפוהי: ואמ
ואמר יי לקין למה תקיף לך ולמ
ולמה אתכבישו אפך: הלא אם ת
תוטיב עובדך ישתבק לך ואם לא
תוטב עובדך ליום דינא חטאך נ
נטיר דעתיד לאתפרעא מינך אם
לא תתוב ואם תתוב ישתבק לך: ו
ואמר קין להבל אחוהי והוה במ
במהויהון בחקלא וקם קין להבל
אחוהי וקטליה: ואמר יי לקין אן
הבל אחוך ואמר לא ידענא הנטר

שמתיה את ולדותיה· כאשר תאמר מה הווה לאגס בלשון היה· כתנות עור· יש דברי אגדה או חלקין כצפורן מדובקין על עורו· ויש אומ' דבר הב
הבא מן העור כגון צמר הארנבים שהוא רך וחם ועשה להם כתנות ממנו· היה כאחד ממנו· הרי הוא יחיד בתחתונים כמו שאני יחיד בעליונים·
מה היא יחידתו לדעת טוב ורע מה שאין כן בבהמה וחיה· ועתה פן ישלח ידו ומשיחיה לעולם הרי הוא קרוב להטעות הבריות אחריו ולומר
אף הוא אלוה· יש מדרשי אגדה אבל אין מיושבין על פשוטו· מקדם לגן עדן· במזרחו של גן חוץ לגן· את הכרובים· מלאכי חבלה: וחרב מתהפכת
ולה להט לאיים עליו מליכנס עוד לגן· תרגום להט שנן· כמו שלף שננא בסנהדרין· ובלשון לעז למא· ומדרשי אגדה יש ואני איני בא אלא לפשוטו
והאדם ידע כבר קודם ענין של מעלה קודם שחטא וכשרד מגן עדן· וכן ההריון והלידה שאם כתב וידע אדם נשמע שלאחר שנטרד היו לו בנים·
קין· על שם קניתי· את יי· עם יי· כשברא אותי ואת אישי בלבדו בראנו אבל בזה שותפים אנו עמו· את קין· את אחיו את הבל· שלשה אתים ריבוים הם
ריבויים הם בת תאומה נולדה עם קין ועם הבל נולדו שתים לכך נאמר ותוסף· רועה צאן· לפי שנתקללה האדמה פירש לו מעבודתה· מפרי הא
האדמה· מן הגרוע יש אגדה שאומרת זרע פשתן היה· וישע· ויפן· וכן לא שעה· לא פנה וכן ישעו ולא יפנו וכן שעה מעלי· כנה כ על
עליו· וישע· ירדה אש וליחכה מנחתו· הלא אם תיטיב· כתרגומו פירושו· לפתח חטאת רובץ· לפתח קברך חטאך שמור· ואליך תשוקתו· של חטאת
הוא יצר הרע תמיד שוקק ומתאוה להכשילך· ואתה תמשל בו· אם תרצה תתגבר עליו· ויאמר קין אל הבל אחיו· נכנס עמו בדברי ריב ומצה ו
להתגולל עליו להרגו· ויש בזה מדרשי אגדה אך זה ישובו של מקרא· אי הבל אחיך· להכנס עמו בדברי נחת אולי ישיב אני הרגתיו וחטאתי לך
לא ידעתי· נעשה כגונב דעת העליונה· השומר אחי· לשון תימה הוא· וכן כל הא הכתובה בחטף פתח

דמי אחיך · דמו ודם זרעיותיו · דבר אחר שעשה בו פצעים הרבה שלא היה יודע מהיכן נפשו יוצאה · מן האדמה · יותר ממה שנתקללה היא כבר בעונה
וגם בזו הוסיפה לחטוא · אשר פצתה את פיה · לקחת את דמי אחיך וגו׳ והנני מוסיף לה קללה אצלך לא תוסף תת כחה · נע ונד · אין לך רשות לדור במקו׳
אחד · גדול עוני מנשא · בתמיה אתה טוען עליונים ותחתונים ועוני אי אפשר לטעון · לכן כל הורג קין · זה אחד מן המקראות שקצרו דבריהם ורמזו ולא
פירשו · לכן כל הורג קין · לשון גערה כה יעשה לו כך וכך עונש ולא פירש עונשו · שבעתים יוקם · איני רוצה להנקם מקין עכשו לסוף שבעה דורות אני
נוקם נקמתי ממנו שיעמד למך מבני בניו ויהרגהו וסוף המקרא שאמר שבעתים יקם והיא נקמת הבל מקין למדנו שתחלת המקרא לשון גערה היא

אחי אנכי: ויאמר מה עשית קול דמי אחיך צעקים אלי מן ה
האדמה: ועתה ארור אתה מן האדמה אשר פצתה את פיה
לקחת את דמי אחיך מידך: כי תעבד את האדמה לא תסף
תת כחה לך נע ונד תהיה בארץ: ויאמר קין אל יהוה גדול
עוני מנשא: הן גרשת אתי היום מעל פני האדמה ומפניך א
אסתר והייתי נע ונד בארץ והיה כל מצאי יהרגני: ויאמר לו
יהוה לכן כל הרג קין שבעתים יקם וישם יהוה לקין אות ל
לבלתי הכות אתו כל מצאו: ויצא קין מלפני יהוה וישב ב
בארץ נוד קדמת עדן: וידע קין את אשתו ותהר ותלד את
חנוך ויהי בנה עיר ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך: ויולד
לחנוך את עירד ועירד ילד את מחויאל ומחייאל ילד את
מתושאל ומתושאל ילד את למך: ויקח לו למך שתי נשים
שם האחת עדה ושם השנית צלה: ותלד עדה את יבל הוא
היה אבי ישב אהל ומקנה: ושם אחיו יובל הוא היה אבי כל
תפש כנור ועוגב: וצלה גם הוא ילדה את תובל קין לטש ב
כל חרש נחשת וברזל ואחות תובל קין נעמה: ויאמר למך
לנשיו עדה וצלה שמען קולי נשי למך האזנה אמרתי כי א
איש הרגתי לפצעי וילד לחברתי: כי שבעתים יקם קין ולמך
שבעים ושבעה: וידע אדם עוד את אשתו ותלד בן ותקרא
את שמו שת כי שת לי אלהים זרע אחר תחת הבל כי הרגו

אחי אנא: ואמר מה עבדת קל דם ז
ורעין דעתידין למפק מן אחוך קבלן
קדמי מן ארעא: וכען ליט את מן
ארעא דפתחת ית פומה וקבלת ית דמי
אחוך מן ידך: ארי תפלח בארעא ל
לא תוסף למתן חילה לך מטלטל וג
וגלי תהי בארעא: ואמר קין קדם יי
סגי חובי מלמשבק: הא תרכתא יתי
יומא דין מעל אפי ארעא ומן קדמך
לית אפשר לאטמרא ואהי מטלטל
וגלי בארעא ויהי כל דישכחנני יקט
יקטלנני: ואמר ליה יי בכן כל קט
קטול ית קין לשבעא דרין יתפרע
מניה ושוי יי לקין אתא בדיל דלא ל
למקטל יתיה כל דישכחניה: ונפק קין
מן קדם יי ויתב בארע גלי ומטלטל
דהות עביד עלוהי מלקדמין בגנת
דעדן: וידע קין ית אתתיה ועדיאת
וילדת ית חנוך והוה בני קרתא וקרא
שמא דקרתא כשום בריה חנוך: ואת
ואתיליד לחנוך ית עירד ועירד אוליד
ית מחויאל ומחייאל אוליד ית מתושאל ומ
ומתושאל אוליד ית למך: ונסב ליה ל
למך תרתין נשין שום חדא עדה ושום
תניתא צלה: וילדת עדה ית יבל הו
הוא הוה רבהון דיתבי משכנין ומרי
בעיר: ושום אחוהי יובל הוא הוה ר
רבהון דכל דממנן על פום נבלא יד
ידעי זמר כנרא ואבובא: וצלה אף
היא ילדת ית תובל קין רבהון דכל י
ידעי עבידת נחשא ופרזלא ואחתיה
דתובל קין נעמה: ואמ׳ למך לנשוהי
עדה וצלה שמעא קלי נשי למך אצ
אצתא למימרי ארי לא גבר קטליה
דבדיליה אנא סביל חובין ואף לא ע
עולם חבלית דבדיליה ישתיצי זרעי:
ארי שבעא דרין אתליאו לקין הלא
ללמך בריה שבעין ושבעא: וידע א
אדם עוד ית אתתיה וילדת בר וקרת
ית שמיה שת ארי אמרת יהב לי יי
בר אחרן חלף הבל דקטליה

שלא תהא בריה מזיקתו וכיוצא בו ויאמר דוד כל מכה יבוסי ויגע בצנור לא פירש מה יעשה לו אבל דבר הכתוב ברמז כל מכה יבוסי ויגע בצנור
ויך ב אל השער ויבשכו ואת העורים וגו׳ גם הם יכה על אשר אמרו העור והפסח לא יבא אל תוך הבית המכה את יג אני אעשנו ראש ושר כאן
קצר דבריו ובדברי הימים פיר׳ יהיה לראש ולשר · וישם לקין אות · חקק לו אות משמו במצחו · ויצא קין · יצא בהכנעה כגונב דעת העליונה · בארץ נד
בארץ שכל הגולים נדים שם · קדמת עדן · שם גלה אביו כשגורש מגן עדן שנאמ׳ וישכן מקדם לגן עדן את שמירת דרך מבוא הגן שיש ללמוד שהית
אורס שם ומזכינו רוח מזרחית קולטת בכל מקו׳ את הרוצחים · אז יבדיל משה וגו׳ · מזרחה שמש · דא׳ בארץ נוד · כל מקום שהולך היתה הארץ מזדעזעת
תחתיו והבריות אומרות סורו מעליו זהו שהרג את אחיו · ויהי קין בונה עיר · ויקרא שם העיר לזכר בנו · ועירד ילד · יש מקום שהוא אומ׳ בזכר הוליד ו
ויש מקום שהוא אומ׳ ילד שלידה משמשת שני לשונות לידת האשה נישטרא בלע׳ וזריעת הזכר האיש אנגינדריר בלע׳ כשהוא אומ׳ הוליד בלשון הפעיל
מדבר בלידת האשה פלו׳ הוליד את אשתו בן או בת כשהוא אומ׳ ילד מדבר בזריעת האיש והוא בלע׳ אנגינדריר · ויקח לו למך · לא היה לו לפרש כל
זה אלא ללמדנו מסוף הענין שקיים הקב״ה הבטחתו שא׳ שבעתים יקם קין עמד למך לאחר שהוליד בנים ועשה דור רביעי והרג את קין זהו שאמר כי
איש הרגתי לפצעי וגו׳ · שתי נשים · כך היה דרכן של דור המבול אחת לפריה ורביה ואחת לתשמיש זו שהיא לתשמיש משקה כוס של עקרין שתעקר
ומקושטת ככלה ומאכילה מעדנים וחברתה נזופה ואבלה כאלמנה וזהו שפירש איוב רועה עקרה לא תלד ואלמנה לא ייטיב כמו שמפורש באגדת חלק
עדה · היא של פריה ורביה על שם שמגונה עליו ומוסרת מאצלו · עדה תרגום של סורה · צלה · היא של תשמיש על שם שיושבת תמיד בצלו · דברי אג
דה הם בבראשית רבה · אבי ישב אהל ומקנה · הוא היה הראשון לרועי בהמות במדברות ויושב אהלים חדש כאן וחדש כאן כשכלה המרעה בא

במקום זה הולך ותוקע אהלו במקום אחר ומדרש אגדה בונה בתים לעז' כמה דאת אמר סמל הקנאה המקנא וכן תופש כנור ועוגב לזמר לעז' ית הובל קין. תובל אומנותו של קין תובל לשון תבלין תבל והתקין אומנתו של קין לעשות כלי זין לרוצחים. לוטש כל חורש נחושת וברזל. מחדד אומנות נחשת וברזל. כמו ילטוש עיניו לי. חורש אינו לשון פועל אלא לשון פועל שהרי נקוד קמץ קטן וטעמו למטה כלומר מחדד ומצחצח כל כלי אומנות נחושת וברזל. נעמה. היא אשתו של נח בבראשית רבה. שמען קולי. שהיו נשיו פורשות ממנו מתשמיש לפי שהרג את קין ואת תובל קין בנו שהיה למך סומא ותובל קין מושכו ורואה את קין ונדמה לו כחיה ואמר לאביו למשוך בקשת והרגו וכיון שידע שהוא קין זקנו הכה כף אל כף

קין: ולשת גם הוא ילד בן ויקרא את שמו אנוש אז הוחל ל
לקרא בשם יהוה: ס זה ספר תולדת אדם
ביום ברא אלהים אדם בדמות אלהים עשה אתו: זכר ונ
ונקבה בראם ויברך אתם ויקרא את שמם אדם ביום הב
הבראם: ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד בדמותו כצלמו
ויקרא את שמו שת: ויהיו ימי אדם אחרי הולידו את שת ש
שמנה מאת שנה ויולד בנים ובנות: ויהיו כל ימי אדם אשר
חי תשע מאות שנה ושלשים שנה וימת: ס ויחי
שת חמש שנים ומאת שנה ויולד את אנוש: ויחי שת אחרי
הולידו את אנוש שבע שנים ושמנה מאות שנה ויולד בנים
ובנות: ויהיו כל ימי שת שתים עשרה שנה ותשע מאות שנה
וימת: ס ויחי אנוש תשעים שנה ויולד את קינן:
ויחי אנוש אחרי הולידו את קינן חמש עשרה שנה ושמנה
מאות שנה ויולד בנים ובנות: ויהיו כל ימי אנוש חמש שנים
ותשע מאות שנה וימת: ס ויחי קינן שבעים
שנה ויולד את מהללאל: ויחי קינן אחרי הולידו את מה
מהללאל ארבעים שנה ושמנה מאות שנה ויולד בנים וב
ובנות: ויהיו כל ימי קינן עשר שנים ותשע מאות שנה וימת:
ס ויחי מהללאל חמש שנים וששים שנה
ויולד את ירד: ויחי מהללאל אחרי הולידו את ירד שלשים

קין: ולשת אף הוא איתיליד בר וקרא ית שמיה אנוש בכן בית ביומוהי חלו בני אינשא מלצלי בשמא דיי': דין ספר תולדת אדם ביומא דברא יי' אדם בדמות אלהים עבד יתיה: דכר ונוקבא ברנון ובריך יתהון וקרא ית שומהון אדם ביומא דאיתבריאו: וחיא אדם מאה ותלתין שנין ואוליד בדמותיה דדמיה ליה וקרא ית שמיה שת: והוו יומי אדם בתר דאוליד ית שת תמני מאה שנין ואוליד בנין ובנן: והוו כל יומי אדם דחיא תשע מאה ותלתין שנין ומית: וחיא שת מאה וחמש שנין ואוליד ית אנוש: וחיא שת בתר דאוליד ית אנוש תמני מאה ושבע שנין ואוליד בנין ובנן: והוו כל יומי שת תשע מאה ותרתי עסרי שנין ומית: וחיא אנוש תשעין שנין ואוליד ית קינן: וחיא אנוש בתר דאוליד ית קינן תמני מאה וחמש עסרי שנין ואוליד בנין ובנן: והוו כל יומי אנוש תשע מאה וחמש שנין ומית: וחיא קינן שבעין שנין ואוליד ית מהללאל: וחיא קינן בתר דאוליד ית מהללאל תמני מאה וארבעין שנין ואוליד בנין ובנן: והוו כל יומי קינן תשע מאה ועשר שנין ומית:

וחיא מהללאל שתין וחמש שנין ואוליד ית ירד: וחיא מהללאל בתר דאוליד ית ירד תמני מאה ותלתין

וספק את בנו ביניהם והרגו והיו נשיו פורשות ממנו והוא מפייסן. שמען קולי להשמע לי. וכי איש אשר הרגתי לפצעי הוא נהרג וכי אני פצעתיו מזיד שיהא הפצע קרוי על שמי. וילד אשר הרגתי לחבורתי נהרג כלומר על ידי חבורתי בתמיה. והלא שוגג אני ולא מזיד לא זהו פצעי ולא זהו חבורתי. פצע מכת חרב או חץ כברדורה בלשון לעז. כי שבעתים יקם קין. קין שהרג מזיד נתלה לו עד שבעה דורות אני שהרגתי שוגג לא כל שכן שיתלה לי שביעיות הרבה. שבעים ושבעה. לשון רבוי שביעיות אחז לו כך דרש ר' תנחומא. ומדרש בראשית רבה לא הרג למך כלום ונשיו פורשות ממנו משקיימו פריה ורביה לפי שנגזרה גזרה לכלות זרעו של קין ושבעה דורות אמרו מה אנו יולדות לבהלה למחר המבול בא ושוטף את הכל והוא אומר להן וכי איש הרגתי לפצעי וכי אני הרגתי את הבל שהוא איש בקומה וילד בשנים שיהא זרעי כלה באותו עון. ומה קין שהרג נתלה לו שבעה ודור אני שלא הרגתי לא כל שכן שיתלו לי שביעיות הרבה וזהו קל וחומר של שטות אם כן אין הקב"ה גובה את חובו ומקיים את דברו. וידע אדם וגו'. באו לו למך אצל אדם הראשון וקבל על נשיו אמר להם וכי עליכם לדקדק על גזרתו של מקום אתם עשו מצותכם והוא יעשה את שלו. אמרו לו קשוט עצמך תחלה והלא פרשת מאשתך זה מאה ושלשים שנה משנקנסה מיתה על ידך. מיד וידע אדם וגו'. ומהו עוד ל' ללמד שנתוספה לו תאוה על תאותו בבראשית רבה. אז הוחל לקרא. את שמות האדם ואת שמות העצבים בשמו של הקב"ה לעשותן עבודה זרה ולקרותן אלהות. זה ספר תולדות אדם. זו היא ספירת תולדות אדם ומדרשי אגדה יש רבים. ביום ברא וגו'. מגיד שביום שנברא הוליד. שלשים ומאה. עד כאן פירש מן האשה.

ויתהלך חנוך צדיק היה וקל בדעתו לשוב להרשיע לפיכך מהר הקבה וסלקו והמיתו קודם זמנו וזהו ששנה הכתוב במיתתו לכתוב ואיננו בעולם ל
למלאת שנותיו׃ כי לקח אותו׃ לפני זמנו׃ כמו הנני לוקח ממך את מחמד עיניך׃ ויולד בן׃ שממנו נבנה העולם׃ זה ינחמנו׃ ינח ממנו את עצבון ידינו
עד שלא בא נח לא היו להם כלי מחרישה והוא הכין להם והיתה הארץ מוציאה קוצים ודרדרים כשזורעים חטים מקללתו של אדם הראשון
ובימי נח נחה וזהו ינחמנו ינח ממנו ואם לא תפרשהו כן אין טעם השם נופל על השם ואתה צריך לקרות שמו מנחם׃ בן חמש מאות שנה׃ אמר ר׳
יודן מה טעם כל הדורות הולידו למאה שנה וזה מחמש מאות אמר הקבה אם רשעים הן יאבדו במים ורע לצדיק זה ואם צדיקים הם אטריח עליו

שנה ושמנה מאות שנה ויולד בנים ובנות: ויהיו כל ימי מה
הללאל חמש ותשעים שנה ושמנה מאות שנה וימת: ס
ויחי ירד שתים וששים שנה ומאת שנה ויולד את חנוך: ויחי
ירד אחרי הולידו את חנוך שמנה מאות שנה ויולד בנים
ובנות: ויהיו כל ימי ירד שתים וששים שנה ותשע מאות שנה
וימת: ס ויחי חנוך חמש וששים שנה ויולד את מתושלח:
ויתהלך חנוך את האלהים אחרי הולידו את מתושלח ש
שלש מאות שנה ויולד בנים ובנות: ויהי כל ימי חנוך חמש
וששים שנה ושלש מאות שנה: ויתהלך חנוך את האלהים
ואיננו כי לקח אתו אלהים: ס ויחי מתושלח שבע
ושמנים שנה ומאת שנה ויולד את למך: ויחי מתושלח אחרי
הולידו את למך שתים ושמונים שנה ושבע מאות שנה וי
ויולד בנים ובנות: ויהיו כל ימי מתושלח תשע וששים שנה ות
ותשע מאות שנה וימת: ס ויחי למך שתים ושמנים שנה
ומאת שנה ויולד בן: ויקרא את שמו נח לאמר זה ינחמנו
ממעשנו ומעצבון ידינו מן האדמה אשר אררה יהוה: ויחי
למך אחרי הולידו את נח חמש ותשעים שנה וחמש מאות
שנה ויולד בנים ובנות: ויהי כל ימי למך שבע ושבעים שנה
ושבע מאות שנה וימת: ס ויהי נח בן חמש מאות
שנה ויולד נח את שם את חם ואת יפת: ויהי כי החל האדם

שנין ואוליד בנין ובנן: והוו כל יומי מהללאל תמני מאה ותשעים וחמש שנין ומית:
וחיא ירד מאה ושתין ותרתין שנין ואוליד ית חנוך: וחיא ירד בתר דאוליד ית חנוך תמני מאה שנין ואוליד בנין ובנן: והוו כל יומי ירד תשע מאה ושתין ותרתין שנין ומית:
וחיא חנוך שתין וחמש שנין ואוליד ית מתושלח: והליך חנוך ברחלתא דיי בתר דאוליד ית מתושלח תלת מאה שנין ואוליד בנין ובנן: והוו כל יומי חנוך תלת מאה ושתין וחמש שנין: והליך חנוך ברחלתא דיי וליתוהי ארי אמית יתיה יי:
וחיא מתושלח מאה ותמנן ושבע שנין ואוליד ית למך: וחיא מתושלח בתר דאוליד ית למך שבע מאה ותמנן ותרתין שנין ואוליד בנין ובנן: והוו כל יומי מתושלח תשע מאה ושתין ותשע שנין ומית:
וחיא למך מאה ותמנן ותרתין שנין ואוליד בר: וקרא ית שמיה נח למימר דין ינחמננא מעובדנא ומלאות ידנא מן ארעא דלטה יי: וחיא למך בתר דאוליד ית נח חמש מאה ותשעין וחמש שני ואוליד בני ובנן: והוו כל יומי למך שבע מאה ושבעין ושבע שנין ומית:
והוה נח בר חמש מאה שנין ואוליד נח ית שם ית חם וית יפת והוה כד שריאו בני אנשא למ

לעשות תיבות הרבה כבש את מעיינו ולא הוליד עד חמש מאות שנה כדי שלא יהא יפת בנו הגדול שבבניו ראוי לעונש לפני המבול דכת׳ כי הנ
הנער בן מאה שנה ימות ראוי לעונש לעתיד וכן לפני מתן תורה׃ את שם ואת חם וגו׳ והלא יפת גדול הוא אלא בתחלה אתה דורש את שהוא צ
צדיק ונולד כשהוא מהול ושאברהם יצא ממנו כו׳ בבראשית רבה׳

בני האלהים· בני השרים והשופטים ד"א בני האלהים הם השרים ההולכים בשליחותו של מקום אף הם היו מתערבים בהם כל אלהים שבמקרא לשון
מרות וזה יוכיח ואתה תהיה לו לאלהים· ראה נתתיך אלהים· כי טובות הנה· אמר ר' יודן טבת כתי' כשהיו מקשטין אותה מקושטת ליכנס לחופה היה
גדול נכנס ובועלה תחלה· מכל אשר בחרו· אף בעולת בעל אף הזכר והבהמה· לא ידון רוחי באדם· לא יתרעם ויריב רוחי עלי בשביל האדם
לעולם לאורך ימים הנה רוחי נדון בקרבי אם להשחית אם לרחם לא יהיה מדון זה ברוחי לעולם כלו' לאורך ימים· בשגם הוא בשר· כמו בשגם כ
כלו' בשביל שגם זאת בו שהוא בשר ואעפ"כ אינו נכנע לפני ומה אם יהיה אש או דבר קשה כיוצא בו עד שקמתי דבורה כמו שקמתי וכן

לָרֹב עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה וּבָנוֹת יֻלְּדוּ לָהֶם׃ וַיִּרְאוּ בְנֵי־הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנוֹת הָאָדָם כִּי טֹבֹת הֵנָּה וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכֹּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה לֹא־יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם לְעֹלָם בְּשַׁגַּם הוּא בָשָׂר וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה׃ הַנְּפִלִים הָיוּ בָאָרֶץ בַּיָּמִים הָהֵם וְגַם אַחֲרֵי־כֵן אֲשֶׁר יָבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים אֶל־בְּנוֹת הָאָדָם וְיָלְדוּ לָהֶם הֵמָּה הַגִּבֹּרִים אֲשֶׁר מֵעוֹלָם אַנְשֵׁי הַשֵּׁם׃ פ

וַיַּרְא יְהוָה כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ וְכָל־יֵצֶר מַחְשְׁבֹת לִבּוֹ רַק רַע כָּל־הַיּוֹם׃ וַיִּנָּחֶם יְהוָה כִּי־עָשָׂה אֶת־הָאָדָם בָּאָרֶץ וַיִּתְעַצֵּב אֶל־לִבּוֹ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶמְחֶה אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר־בָּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה עַד־רֶמֶשׂ וְעַד־עוֹף הַשָּׁמָיִם כִּי נִחַמְתִּי כִּי עֲשִׂיתִם׃ וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי יְהוָה׃

פרשה

אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו אֶת־הָאֱלֹהִים הִתְהַלֶּךְ־נֹחַ׃ וַיּוֹלֶד נֹחַ שְׁלֹשָׁה בָנִים אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יָפֶת׃ וַתִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ חָמָס׃ וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־הָאָרֶץ וְהִנֵּה נִשְׁחָתָה כִּי־הִשְׁחִית כָּל־בָּשָׂר אֶת־דַּרְכּוֹ עַל־הָאָרֶץ׃ ס וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְנֹחַ קֵץ

למסגי על אפי ארעא ובנתא איתיליד להון: וחזו בני רברביא ית בנת אנשא ארי שפירן אנון ונסיבו להון נשין מכל דאתרעיאו: ואמר יי לא יתקים דרא בישא הדין קדמי לעלם בדיל דאנון בסרא ועובדיהון בישין ארכא יהיב להון מאה ועסרין שנין אם יתובון: גבריא הוו בארעא ביומיא האנון ואף בתר כן דעאלין בני רברביא לות בנת אנשא וילדן להון אנון גבריא דמעלמא אנשין דשמא:
וחזא יי ארי סגיאת בישת אנשא בארעא וכל יצרא מחשבת לביה לחוד ביש כל יומא: ותב יי במימריה ארי עבד ית אנשא בארעא ואמר במימריה למתבר תקפהון כרעותיה: ואמר יי אמחי ית אנשא דבראתי מעל אפי ארעא מאנשא עד בעירא עד רחשא ועד עופא דשמיא ארי תבית במימרי ארי עבדתינון: ונח אשכח רחמין קדם יי:

פרשה

אלין תולדת נח נח גבר זכאי שליםהוה בדרוהי בדחלתא דיי הוה הליך נח: ואוליד נח תלתא בנין ית שם ית חם וית יפת: ואתחבלת ארעא קדם יי ואתמליאת ארעא חטופין: וחזא יי ית ארעא והא אתחבלת ארי חבילו כל בשרא אנש ית ארחיה על ארעא: ואמר יי לנח קצא

שאתה מדבר עמי כמו שאתה אף בשגם כמו בשגם· והיו ימיו וגו'· עד ק"כ שנה מאריך להם אפי ואם לא ישובו אביא עליהם מבול ואם תאמר
משנולד יפת עד המבול אינו אלא ק' שנה אין מוקדם ומאוחר בתורה כבר היתה הגזרה גזורה עשרים שנה קודם שהוליד נח תולדות וכן מצינו
בסדר עולם יש מדרשי אגדה רבים בלא ידון אבל זה עיקר פשוטו· הנפלים· על שם שנפלו והפילו את העולם ובלשון עברית לשון ענקים הוא
בימים ההם· בימי דור אנוש ובני קין· וגם אחרי כן· אעפ"י שראו באבדן של דור אנוש שעלה אוקיינוס והציף שליש העולם לא נכנע דור המבול
ללמוד מהם· אשר יבואו· היו יולדות ענקים כמותם· הגבורים· למרוד במקום· אנשי השם· אותן שנקבו בשמות עירד מחויאל מתושאל שנקבו על שם
אבדן שאבדו· ד"א אנשי שממון ששממו את העולם· וינחם ה' כי עשה· נחמה היתה לפניו שבראו בתחתונים שאלו היה מן העליונים היה
ממרידן בבראו· ויתעצב האדם אל לבו של מקום עלה במחשבתו של מקום להעציבו וזהו תרגום אונקלוס· ד"א וינחם נהפכה מחשבתו של מקום
ממדת רחמים למדת הדין עלה במחשבה לפניו מה לעשות באדם שעשה בארץ וכן כל לשון ניחום שבמקרא לשון נמלך מה לעשות ובן אדם
ויתנחם ועל עבדיו יתנחם וינחם ה' על הרעה נחמתי כי המלכתי כלם לשון מחשבה אחרת הם· ויתעצב אל לבו· נתאבל על אבדן מעשה ידיו
כמו נעצב המלך על בנו וזו כתבתי לתשובת המינין גוי אחד שאל את ר' יהושע בן קרחה אמ' לו אי אתם מודים שהקב"ה רואה את הנולד א"ל
הן אמר לו והכת' ויתעצב אל לבו אמר לו נולד לך בן זכר מימיך אמר לו הן אמר לו ומה עשית אמר לו שמחתי ושמחתי את הכל אמר לו
ולא היית יודע שסופו למות אמר לו בשעת חדותא חדותא בשעת אבלא אבלא אמ' לו כך מעשה הקב"ה אעפ"י שגלוי לפניו שסופן לחטוא ולאבדן
לא נמנע מלבראן בשביל הצדיקים העתידין לעמוד מהם· ויאמר ה' אמחה את האדם· הוא עפר ואביא עליו מים ואמחה אותו ולכך נאמר לשון
מחוי· מאדם עד בהמה· אף הן השחיתו דרכן ד"א הכל נברא בשביל אדם וכיון שהוא כלה מה צורך באלו· כי
נחמתי כי עשיתים· חשבתי מה לעשות על אשר עשיתים· [illegible]

אלה תולדות נח

נח איש צדיק· הואיל והזכירו ספר בתולדותיו שנ' זכר צדיק לברכה ד"א ללמדך שעיקר תולדותיהם של צדיקים
מעשים טובים· בדורותיו· יש מרבותינו דורשין אותו לשבח כל שכן אלו היה בדור צדיקים היה צדיק יותר ויש שדורשים אותו לגנאי לפי דורו היה
צדיק ואלו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום· את האלהים התהלך נח· ובאברהם הוא אומר התהלך לפני נח היה צריך סעד לתומכו אבל
אברהם מתחזק בצדקו מאליו· התהלך לשון עבר וזהו שמושו של לשון כבד משמש להבא ולשעבר בלשון אחד קום התהלך להבא את
התהלך נח לשעבר התפלל בעד עבדיך להבא והתפלל אל הבית הזה לשון עבר אלא שהוי"ו שבראשו הופכו להבא· ותשחת· לשון ערוה וע"ז כן
השחית כל בשר· ותמלא הארץ חמס· גזל· כי השחית כל בשר· אפילו בהמה חיה ועוף נזקקין לשאינן מינן· קץ כל בשר כל מקום.

סקוס שמתה פונא וזנות אנדרולומוסיא באה לעולם והורגת טובים ורעים · כי מלאה הארץ חמס · לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל · את הארץ · כמו מן הארץ ודומה לו כצאתי את העיר מן העיר חלה את רגליו מן רגליו · ד"א את הארץ · עם הארץ · שאף שלשה טפחים של עומק המחרישה נמחו וכ ונטשטשו · עשה לך תיבת · הרבה ריוח והצלה לפניו ולמה הטריחו בבנין זה כדי שיראוהו אנשי דור המבול עסוק בה מאה ועשרים שנה ושואלין אותו מה זאת לך והוא אומר להם עתיד הקב"ה להביא מבול לעולם אולי ישובו · עצי גופר · כך שמו ולמה מזה על שם גפרית שנגזר עליהם למחות בו · קנים · מדורים מדורים לכל בהמה וחיה · בכופר · זפת בלשון ארמי מצינו בתלמוד כופרא · תיבתו של משה על ידי שהיו המים תנים ויה

כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני מש
משחיתם את הארץ: עשה לך תבת עצי גפר קנים תעשה
את התבה וכפרת אתה מבית ומחוץ בכפר: וזה אשר תעשה
אתה שלש מאות אמה ארך התבה חמשים אמה רחבה ו
ושלשים אמה קומתה: צהר תעשה לתבה ואל אמה תכלנה
מלמעלה ופתח התבה בצדה תשים תחתים שנים ושלשים
תעשה: ואני הנני מביא את המבול מים על הארץ לשחת
כל בשר אשר בו רוח חיים מתחת השמים כל אשר בארץ
יגוע: והקמתי את בריתי אתך ובאת אל התבה אתה ובניך
ואשתך ונשי בניך אתך: ומכל החי מכל בשר שנים מכל
תביא אל התבה להחית אתך זכר ונקבה יהיו: מהעוף למ
למינהו ומן הבהמה למינה מכל רמש האדמה למינהו ש
שנים מכל יבאו אליך להחיות: ואתה קח לך מכל מאכל
אשר יאכל ואספת אליך והיה לך ולהם לאכלה: ויעש נח
ככל אשר צוה אתו אלהים כן עשה: ויאמר יהוה לנח בא
אתה וכל ביתך אל התבה כי אתך ראיתי צדיק לפני בדור
הזה: מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה איש וא
ואשתו ומן הבהמה אשר לא טהרה הוא שנים איש ואשתו:
גם מעוף השמים שבעה שבעה זכר ונקבה לחיות זרע על
פני כל הארץ: כי לימים עוד שבעה אנכי ממטיר על הארץ

דכל בשרא על לקדמי ארי אתמ
אתמליאת ארעא חטופין מן ק
קדם עובדיהון בישיא והא אנא
מחבלהון מן ארעא: עיבד לך תב
תבותא דאעין דקדרום מדורין תע
תעביד ית תבותא ותחפי יתה מגו ומ
ומברא בכפרא: ודין דתעבד י
יתה תלת מאה אמין ארכא דתב
דתבותא חמשין אמין פתיה ותלתין
אמין רומה: נהור תעבד לתבותא
ולאמתא תשכללנה מלעילא ות
ותרעא דתיבותא בסטרא תשוי מד
מדורין ארעאין תנינין ותליתאין
תעבדינה: ואנא הא אנא מיתי ית
טופנא מיא על ארעא לחבלא כ
כל בשרא דביה רוחא דחיי מתחות
שמיא כל דבארעא ימות: ואקים
ית קימי עמך ותעול לתבותא את
ובנך ואתתך ונשי בנך עמך: ומ
ומכל דחי מכל בשרא תרין מכלא
תעיל לתבותא לקימא עמך דכר
ונוקבא יהון: מעופא לזנוהי ומן ב
בעירא לזנה ומכל רחשא דארעא
לזנוהי תרין מכלא ייעלון לותך ל
לקימא: ואת סב לך מכל מיכל ד
דמתאכל ותכנוש לותך ויהי לך ו
ולהון למיכל: ועבד נח ככל דפ
דפקיד יתיה יי כן עבד: ואמר יי
לנח עול את וכל אנש ביתך לת
לתבותא ארי יתך חזיתי זכאי קדמי
בדרא הדין: מכל בעירא דכיא ת
תסב לך שבעא שבעא דכר ונק
ונוקבא ומן בעירא דליתהא דכיא
תרין דכר ונוקבא: אף מעופא דש
דשמיא שבעא שבעא דכר ונק
ונוקבא לקימא זרעא על אפי כל
ארעא: ארי לזמן יומין עוד שב
שבעא אנא מחית מטרא על אר
ארעא

בזומר מבפנים זפת מבחוץ ומבפנים · כדי שלא ירית אותו ריחה רע של זפת אבל כאן מפני תוקף המים זפתה מבית ומבחוץ · צהר · יש אומרים חלון וי"א אבן טובה המאירה להם · ואל אמה תכלנה מלמעלה · כסויה משופע ועולה עד שהוא קצר מלמעלה ועומד על אמה כדי שיזובו המים ל למטה מכאן ומכאן · בצדה תשים · שלא יפלו הגשמים בה · תחתים שנים ושלישים · שלש עליות זו על גב זו עליונים לאדם אמצעים למדור הרהיים לזבל · ואני הנני · הנני מוכן להסכים עם אותן שזרזוני כבר מה אנוש כי תזכרנו · מבול · שבלה את הכל שבלבל את הכל שהוביל את הכל מן הגבוה לנמוך וזהו לשון אנקלוס טופנא שהציף את הכל והביאן לבבל שהיא עמוקה ולכך נקראת שנער שננערו שם כל מתי מבול · והקימותי את בריתי · ברית היה צריך על הפירות שלא ירקבו ויעפשו ושלא יהרגוהו רשעים שבדור · אתה ובניך ואשתך · האנשים לבד והנשים לבד · מכאן שנאסרו בתשמיש המטה · מכל החי · אפילו שדים · שנים מכל · מן הפחות שבהם לא פחתו משנים אחד זכר ואחת נקבה · מהעוף למינהו · אותן שדבקו ב במיניהן ולא השחיתו דרכם ומאליהן באו וכל שהתיבה קולטתו הכניס בה · ויעש נח · זה בנין תיבה · ראיתי צדיק · ולא נאמר צדיק תמים מכאן שאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו · הטהורה · העתידה להיות טהורה לישראל למדנו שלמד נח תורה · שבעה שבעה · כדי שיקריב קרבן בצאתו גם מעוף השמים · וגו' בטהורים דבר הכתוב וילמד סתום מן המפורש · כי לימים עוד שבעה · אלו שבעת ימי אבלו של מתושלח הצדיק שחס הקב"ה על כבודו ועכב את הפורענות · וחשוב שנותיו של מתושלח ותמצא שהם כלים בשנת שש מאות שנה לחיי נח · כי לימים עוד · מהו עוד זמן אחר וזמן

זה נוסף על מאה ועשרים שנה · וארבעים יום · כנגד יצירת הולד שקלקלו להטריח ליוצרם לצור צורת ממזרים · ויעש נח · זה ביאתו לתיבה · נח ובנ
ובניו · האנשים לבד והנשים לבד · לפי שנאסרו בתשמיש המטה מפני שהעולם שרוי בצער · מפני מי המבול · אף נח מקטני אמנה היה מאמין ול
ואינו מאמין שיבא המבול ולא נכנס לתיבה עד שדחקוהו המים · באו אל נח · מאיליהן · שנים שנים · כולם השוו במנין זה מן הפחות היו שנים ·
בחדש השני · ר' אליעזר אומ' זה מרחשון ר' יהושע אומ' זה אייר · נבקעו · להוציא מימיהם · תהום רבה · מדה כנגד מדה הם חטאו ברבה רעת האדם ורקו
בתהום רבה · ויהי הגשם על הארץ · ולהלן הוא אומ' ויהי המבול אלא כשהורידן הורידן ברחמים שאם יחזרו יהיו גשמי ברכה כשלא חזרו היו למבול

ארבעים יום וארבעים לילה ומחיתי את כל היקום אשר ע
עשיתי מעל פני האדמה: ויעש נח ככל אשר צוהו יהוה: ונח
בן שש מאות שנה והמבול היה מים על הארץ: ויבא נח וב
ובניו ואשתו ונשי בניו אתו אל התבה מפני מי המבול: מן
הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהרה ומן העוף
וכל אשר רמש על האדמה: שנים שנים באו אל נח אל
התבה זכר ונקבה כאשר צוה אלהים את נח: ויהי לשבעת
הימים ומי המבול היו על הארץ: בשנת שש מאות שנה לחיי
נח בחדש השני בשבעה עשר יום לחדש ביום הזה נבקעו כ
כל מעינת תהום רבה וארבת השמים נפתחו: ויהי הגשם על
הארץ ארבעים יום וארבעים לילה: בעצם היום הזה בא נח
ושם וחם ויפת בני נח ואשת נח ושלשת נשי בניו אתם אל ה
התבה: המה וכל החיה למינה וכל הבהמה למינה וכל ה
הרמש הרמש על הארץ למינהו וכל העוף למינהו כל צפור
כל כנף: ויבאו אל נח אל התבה שנים שנים מכל הבשר
אשר בו רוח חיים: והבאים זכר ונקבה מכל בשר באו כא
כאשר צוה אתו אלהים ויסגר יהוה בעדו: ויהי המבול אר
ארבעים יום על הארץ וירבו המים וישאו את התבה ותרם
מעל הארץ: ויגברו המים וירבו מאד על הארץ ותלך התבה
על פני המים: והמים גברו מאד מאד על הארץ ויכסו כל ה

ארבעין יממין וארבעין ו
לילון ואמחה ית כל יקומא דע
דעבדית מעל אפי ארעא: ועבד
נח ככל דפקדיה ה': ונח בר שית
מאה שנין וטופנא הוה ס
מיא על ארעא: ועל נח
ובנוהי ואתתיה ונשי בנוהי ע
עמיה לתבותא מן קדם מי טו
טופנא: מן בעירא דכיא ומן ב
בעירא דליתהא דכיא ומן עו
עופא וכל דרחש על ארעא: ת
תרין תרין עלו עם נח לתבותא
דכר ונוקבא כמא דפקיד ה' ית
נח: והוה לזמן שבעא יומין ומי
טופנא הוו על ארעא: בשנת
שית מאה שנין לחיי נח בירחא
תנינא בשבעה עשרא יומא ל
לירחא ביומא הדין אתבזעו כל
מבועי תהום רבא וכוי שמיא
אתפתחו: והוה מטרא נחית על
ארעא ארבעין יממין וארבעין
לילון: בכרן יומא הדין על נח
ושם וחם ויפת בני נח ואתת נח
ותלת נשי בנוהי עמהון לתבותא:
אנון וכל חיתא לזנה וכל בע
בעירא לזנה וכל רחשא דרחיש
על ארעא לזנוהי וכל עופא לז
לזנוהי כל צפר כל דפרח: וע
ועלו עם נח לתבותא תרין תרין
מכל בשרא דביה רוחא דחיי:
ועליא דכר ונוקבא מכל בשרא
עלו כמא דפקיד יתיה ה' ואגין
ה' עלוהי: והוה טופנא ארבעין
יממין על ארעא וסגיאו מיא
ונטלו ית תבותא ואתרמת מעל
ארעא: ותקיפו מיא וסגיאו לח
לחדא על ארעא ומהלכא תבו
תבותא על אפי מיא: ומיא תקי
תקיפו לחדא לחדא על ארעא
ואתחפיאו כל

ארבעים יום · וגו' אין יום ראשון מן המנין לפי שאין לילו עמו שהרי כתיב ביום הזה נבקעו כל מעינות · נמצאו ארבעים יום כלים בכח' בכסלו ל
לר' אליעזר שהחדשים נמנין כסדרן אחד מלא ואחד חסר הרי יב' ממרחשון וכח' מכסלו · בעצם היום הזה · למדך הכתו' שהיו בני דורו אומ' אלו אנו
רואים אותו נכנס לתיבה אנו שוברין אותה והורגין אותו אמ' הקב"ה אני מכניסו לעיני כלם ונראה דבר מי יקום · צפור כל כנף · דבוק הוא צפור
של כל מין כנף · לרבות חגבים · ויסגר ה' בעדו · הגין עליו שלא שברוה הקיפה התיבה דובים ואריות והיו הורגים בהם ופשוטו של מקרא כגר כנג
כנגדו מן המים וכן כל בעד שבמקרא לשון כנגד הוא בעד כל רחם בעדך ובעד בניך עור בעד עור מגן בעדי התפלל בעד עבדיך כנגד עב
עבדיך · ותרם מעל הארץ · משוקעת במים יא' אמה כספינה טעונה שמשוקעת מקצתה במים ופסוקים שלפניה יוכיחו · ויגברו · מאיליהן ·

חמש עשרה אמה מלמעלה· למעלה של גובה כל ההרים לאחר שהשוו המים לראשי ההרים· נשמת רוח חיים· נשמה של רוח חיים· אלינא רויש רוירא· מאשר בחרבה· ולא דגים שבים· וימח· לשון ויפעל הוא ואינו לשון ויפעל והוא מגזרת ויפן ויבן כל תיבה שסופה הא כגון בנה מחה קנה כשהוא נותן וי יוד בראשו נקוד בחירק תחת היוד· אך נח· לבד נח זהו פשוטו ומדרש הגדה גונח וכוהה דם מטורח הבהמות והחיות ויש אומ׳ שאחר מזונות לארי והכישו ועליו נאמר הן צדיק בארץ ישולם· ויזכר אלהים· זה השם מדת הדין הוא ונהפכה למדת רחמים על ידי תפלת הצדיקים ורשעתן של רשעים הופכת מדת רחמים למדת הדין וירא ה׳ כי רבה רעת האדם ויאמר ה׳ אמחה והוא שם מדת רחמים· ויזכר·

הֶהָרִים הַגְּבֹהִים אֲשֶׁר תַּחַת כָּל הַשָּׁמָיִם׃ חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה מִלְמַעְלָה גָּבְרוּ הַמָּיִם וַיְכֻסּוּ הֶהָרִים׃ וַיִּגְוַע כָּל בָּשָׂר הָרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ בָּעוֹף וּבַבְּהֵמָה וּבַחַיָּה וּבְכָל הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ וְכֹל הָאָדָם׃ כֹּל אֲשֶׁר נִשְׁמַת רוּחַ חַיִּים בְּאַפָּיו מִכֹּל אֲשֶׁר בֶּחָרָבָה מֵתוּ׃ וַיִּמַח אֶת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה עַד רֶמֶשׂ וְעַד עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיִּמָּחוּ מִן הָאָרֶץ וַיִּשָּׁאֶר אַךְ נֹחַ וַאֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה׃ וַיִּגְבְּרוּ הַמַּיִם עַל הָאָרֶץ חֲמִשִּׁים וּמְאַת יוֹם׃ וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת נֹחַ וְאֵת כָּל הַחַיָּה וְאֶת כָּל הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה וַיַּעֲבֵר אֱלֹהִים רוּחַ עַל הָאָרֶץ וַיָּשֹׁכּוּ הַמָּיִם׃ וַיִּסָּכְרוּ מַעְיְנֹת תְּהוֹם וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמָיִם וַיִּכָּלֵא הַגֶּשֶׁם מִן הַשָּׁמָיִם׃ וַיָּשֻׁבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ הָלוֹךְ וָשׁוֹב וַיַּחְסְרוּ הַמַּיִם מִקְצֵה חֲמִשִּׁים וּמְאַת יוֹם׃ וַתָּנַח הַתֵּבָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ עַל הָרֵי אֲרָרָט׃ וְהַמַּיִם הָיוּ הָלוֹךְ וְחָסוֹר עַד הַחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בָּעֲשִׂירִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ נִרְאוּ רָאשֵׁי הֶהָרִים׃ וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם וַיִּפְתַּח נֹחַ אֶת חַלּוֹן הַתֵּבָה אֲשֶׁר עָשָׂה׃ וַיְשַׁלַּח אֶת הָעֹרֵב וַיֵּצֵא יָצוֹא וָשׁוֹב עַד יְבֹשֶׁת הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ׃ וַיְשַׁלַּח אֶת הַיּוֹנָה מֵאִתּוֹ לִרְאוֹת הֲקַלּוּ הַמַּיִם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ וְלֹא מָצְאָה הַיּוֹנָה מָנוֹחַ לְכַף רַגְלָהּ וַתָּשָׁב אֵלָיו אֶל הַתֵּבָה כִּי מַיִם עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ וַיִּשְׁלַח

טוריא רמיא דתחות כל שמיא׃ חמש עשרה אמין מלעילא תקיפו מיא ואתחפיאו טוריא׃ ומית כל בשרא דרחיש על ארעא בעופא ובבעירא ובחיתא ובכל רחשא דרחיש על ארעא וכל אנשא׃ כל דנשמת רוח חיין באפוהי מכל דביבשתא מיתו׃ ומחא ית כל יקומא דעל אפי ארעא מאנשא ועד בעירא עד רחשא ועד עופא דשמיא ואתמחיאו מן ארעא ואשתאר ברם נח ודעמיה בתבותא׃ ותקיפו מיא על ארעא מאה וחמשין יומין׃ ודכיר יי׳ ית נח וית כל חיתא וית כל בעירא דעמיה בתבותא ואעבר יי׳ רוחא על ארעא ונחו מיא׃ ואסתכרו מבועי תהומא וכוי שמיא ואתכלי מטרא מן שמיא׃ ותבו מיא מעל ארעא אזלין ותיבין וחסרו מיא מסוף מאה וחמשין יומין׃ ונחת תבותא בירחא שביעאה בשבעה עשר יומא לירחא על טורי קרדו׃ ומיא הוו אזלין וחסרין עד ירחא עשיראה בעשיראה בחד לירחא אתחזיאו רישי טוריא׃ והוה מסוף ארבעין יומין ופתח נח ית כות תבותא דעבד׃ ושלח ית עורבא ונפק מפק ותאב עד דיבישו מיא מעל ארעא׃ ושלח ית יונה מלותיה למחזי אם קלו מיא מעל אפי ארעא׃ ולא אשכחת יונה מנח לפרסת רגלה ותבת לותיה לתבותא ארי מיא על אפי כל ארעא ואושט

כמו כשוך חמת המלך לשון הנחת חמה· ויזכר את נח· ומה זכר להם לבהמות זכות שלא השחיתו דרכן קודם לכן ושלא שמשו בתיבה· ויעבר אלהים רוח· רוח תנחומין והנחה עברה לפניו על פסוק הארץ· ויסכרו מעינות· כשנפתחו כתי׳ כל מעינות וכאן אין כתי׳ כל שנשתיירו מהם אותן שיש בהן צורך לעולם כגו׳ חמי טבריא וכיוצא בהן. ויכלא· וימנע כמו לא תכלא רחמיך לא יכלה ממך· מקצה חמשים ומאת יום· התחילו לחסור והוא אחד בסיון כיצד בכ״ז בכסליו פסקו הגשמים הרי ג׳ מכסליו וכ״ט מטבת לב׳ ושבט ואדר וניסן ואייר קי״ח הרי קנ׳· בחדש השביעי· סיון והוא שביעי לכסליו שבו פסקו הגשמים· בשבעה עשר יום· מכאן אתה למד שהיתה התיבה משוקעת במים יא׳ אמה שהרי כתיב בעשירי באחד לחדש נראו ראשי ההרים זה אב שהוא עשירי לירידת גשמים והן היו גבוהים על ההרים טו׳ אמה וחסרו מיום א׳ בסיון עד אחד באב טו׳ אמה לס׳ יום הרי אמה לד׳ ימים נמצא שבששה עשר של סיון לא חסרו אלא ד׳ אמות ונחה התיבה ליום המחרת למדת שהיתה שוקעת יא׳ אמה במים שעל ראשי ההרים· בעשירי נראו ראשי ההרים· זה אב שהוא עשירי למרחשון שהתחיל הגשם ואם תאמ׳ הוא אלול ועשירי לכסליו שפסק הגשם כשם שאתה אומ׳ בחדש השביעי סיון והוא שביעי להפסקה אי אפשר לומ׳ כן על כרחך שביעי אי אתה מונה אלא להפסקה שהרי לא כלו מ׳ של גשמים וקנ׳ של הגבורת המים עד אחד בסיון ואם אתה אומ׳ שביעי לירידה אין זה סיון והעשירי אי אפשר למנות אלא לירידה שאם אתה אומר להפסקה והוא אלול אי אתה מוצא בראשון באחד לחודש חרבו המים מעל הארץ שהרי מקץ ארבעים יום משנראו ראשי ההרים שלח את העורב ונא׳ יום הוחיל בשליחות היונה הרי פ׳ יום משנראו ראשי ההרים עד שחרבו פני האדמה· ואם תאמר באלול נראו נמצא שחרבו במרחשון והוא קורא אותו ראשון ואין זה אלא תשרי שהוא ראשון לבריאת עולם ולר׳ יהושע הוא ניסן· מקץ ארבעים יום· משנראו ראשי ההרים· את חלון התיבה אשר עשה· לצהר ולא זה פתח התיבה העשוי לביאה ויציאה· יצוא ושוב· הולך ומקיף סביבות התיבה ולא הלך בשליחותו שהיה חושדו על בת זוגו כמו ששנינו באגדת חלק· עד יבושת המים· כמשמעו פשוטו אבל מדרש אגדה מוכן היה העורב לשליחות אחרת בעצירת גשמים בימי אליהו והעורבים

שניים לו להם ובשר וישלח את היונה לכוף ז' ימים שהרי כתי' ויחל עוד שבעת ימים אחרים מכלל זה אתה למד שאף בראשונה הוחיל ז' ימים וישלח · אין זה לשון שליחות אלא לשון שלוח שלחה ללכת לדרכה ובזו ידמה אם קלו המים שאם תמצא מנוח לא תשוב אליו · ויחל · לשון המתנה וכן לי שמעו ויחלו והרבה יש במקרא · טרף בפיה · אומר אני כזכר היה' לכך קוראו כשמים לשון זכר ופעמים לשון נקבה לפי שכל יונה שבמקרא לשון נקבה כמו כיונים על אפיקי מים רוחצות כיוני הגאיות כלם הומות · וכמו כיונה פותה · טרף · חטף · ומדרש אגדה לשון מזון ודרשו בפיה · לשון מאמר · אמרה יהיו מזונותי מרורין כזית ובידו של הקב"ה ולא מתוקין בידי בשר ודם · וייחל הוא כמו ויחל אלא שזה לשון

ידו ויקחה ויבא אתה אליו אל התבה: ויחל עוד שבעת ימים
אחרים ויסף שלח את היונה מן התבה: ותבא אליו היונה ל
לעת ערב והנה עלה זית טרף בפיה וידע נח כי קלו המים
מעל הארץ: וייחל עוד שבעת ימים אחרים וישלח את היונה
ולא יספה שוב אליו עוד: ויהי באחת ושש מאות שנה בר
בראשון באחד לחדש חרבו המים מעל הארץ ויסר נח את
מכסה התבה וירא והנה חרבו פני האדמה: ובחדש השני
בשבעה ועשרים יום לחדש יבשה הארץ: ס
וידבר אלהים אל נח לאמר: צא מן התבה אתה ואשתך
ובניך ונשי בניך אתך: כל החיה אשר אתך מכל בשר ב
בעוף ובבהמה ובכל הרמש הרמש על הארץ הוצא אתך
ושרצו בארץ ופרו ורבו על הארץ: ויצא נח ובניו ואשתו
ונשי בניו אתו: כל החיה כל הרמש וכל העוף כל רומש על
הארץ למשפחתיהם יצאו מן התבה: ויבן נח מזבח ליהוה
ויקח מכל הבהמה הטהרה ומכל העוף הטהר ויעל עלת
במזבח: וירח יהוה את ריח הניחח ויאמר יהוה אל לבו לא
אסף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם כי יצר לב ה
האדם רע מנעריו ולא אסף עוד להכות את כל חי כאשר
עשיתי: עוד כל ימי הארץ זרע וקציר וקר וחם וקיץ וחרף
ויום ולילה לא ישבתו: ויברך אלהים את נח ואת בניו ויאמר

ידיה ונסבה ואעיל יתה לותיה לתיבותא: ואוריך עוד שבעא יומין אוחרנין ואוסף שלח י
ית יונה מן תבותא: ואתת לותיה יונה לעדן רמשא והא טרף זי
זיתא תביר מחית בפומה וידע נ
נח ארי קלו מיא מעל ארעא: ואוריך עוד שבעא יומין אוחרנין ושלח ית יונה ולא אוספת למ
למתוב לותה עוד: והוה בשית מאה וחד שנין בקדמאה בחד
לירחא נגובו מיא מעל ארעא ואעדי נח ית חופאה דתבותא
וחזה והא נגובו אפי ארעא: ובירחא תנינא בעשרין ושבעא
יומא לירחא יבשת ארעא:
ומליל יי' עם נח למימר: פוק מן תבותא את ואתתך וב
ובנך ונשי בנך עמך: כל חיתא דעמך מכל בשרא בעופא וב
ובבעירא ובכל רחשא דרחש ע
על ארעא אפק עמך ויתילדון בארעא ויפשון ויסגון על אר
ארעא: ונפק נח ובנוהי ואתתיה ונשי בנוהי עמיה: כל חיתא כל
רחשא וכל עופא כל דרחש על ארעא לזרעיתהון נפקו מן תבו
תבותא: ובנא נח מדבחא קדם
יי' ונסב מכל בעירא דכיא ומ
ומכל עופא דכיא ואסק עלון בסדבחא: וקביל יי' ברעוא ית ק
קורבניה ואמר יי' במימריה לא
אוסף למלט עוד ית ארעא בד
בדיל חובי אנשא ארי יצרא ל
לבא דאנשא ביש מזעוריה ולא
אוסף למחי ית כל דחי כמ
דעבדית: עוד כל יומי ארעא ז
זרועא וחצדא וקורא וחומא וקי
וקיטא וסתוא ויומם ולילי לא י
יבטלון: ובריך יי' ית נח וית בנ
בנוהי ואמר

ויפעל זה לשון ויתפעל · ויחל · וימתן · וייחל ויתחיל · בראשון · לר' אליעזר הוא תשרי לר' יהושע הוא ניסן · חרבו · נעשה כמין טיט שקרמו פניה על מ
מעלה · יבשה נעשית גריד כהלכתה · בשבעה ועשרי' וירידתו בחדש השני בי"ז אלו י"א ימים שהחמה יתירה על הלבנה שמשפט דור המבול שנה תמימה
היה · אתה ואשתך · וגו' איש ואשתו כאן התיר להם תשמיש מטתם · הוצא · כת' היצא קרי הוצא · היצא אמור להם שיצאו · הוצא · אם אין רוצים הוציאם אתה
ושרצו בארץ · ולא בתיבה מגיד שאף הבהמה והעוף נאסרו בתשמיש · למשפחותיהם · קבלו עליהם על מנת לידבק במינן · מכל הבהמה הטהורה ·
אמ' לא צוה לי הקב"ה להכני' מאלו שבעה שבעה אלא כדי להקריב קרבן מהם · מנעריו · מנעריו כתיב משננער לצאת ממעי אמו נתן בו יצר הרע ·
לא אוסיף לא אוסיף · כפל הדבר לשבועה הוא שכתו' אשר נשבעתי מעבר מי נח ולא מצינו בה שבועה אלא זו שכפל דבריו והיא שבועה וכן דר
דרשו חכמים במסכת שבועות · עוד כל ימי הארץ · לא ישבתו ששה עתים הללו שני חדשים לכל אחד כמו ששנינו חצי תשרי ומרחשון וחצי כסליו
זרע וחצי כסליו וטבת וחצי שבט קר · כו' בבבא מציעא · קר קשה מחרף · חרף עת זרע שעורים וקטנית החריפין להתבשל מהר והוא חצי שבט ואדר
וחצי ניסן קיץ הוא זמן לקיטת תאנים וזמן שמייבשין אותן בשדות ושמו קיץ כמו הלחם והקיץ לאכול הנערים · חם הוא סוף ימות החמה חצי אב
ואלול וחצי תשרי שהעולם חם ביותר כמו ששנינו במסכת יומא שילהי קיטא קשי מקיטא · ויום ולילה לא ישבותו מכלל ששבתו כל ימות המבול
שלא שמשו המזלות ולא נכר בין יום ולילה · לא ישבתו · לא יפסקו כל אלה מלהתנהג כסדרן ·

ותתכם · ואימתכם · כמו תראו חתת · ואגדה לשון חיות שכל זמן שהתנוק בן יומו חי אין צריך לשמרו מן העכברים עוג מלך הבשן מת צריך לשומרו
מן העכברים שנ' ומוראכם וחתכם יהיה · אימתי יהיה מוראכם על החיות כל זמן שאתם חיים · לכם יהיה לאכלה · שלא הרשיתי לאדם הרא' שון אלא
ירק עשב ולכם כירק עשב שהפקרתי לאדם הראשון נתתי לכם את כל · בנפשו דמו · אסר להם אבר מן החי כלומר כל זמן שנפשו בדמו לא תאכלו
מן הבשר בנפשו דמו בעוד נפשו בו · בנ' בשר בנפשו לא תאכלו · הרי אבר מן החי ואף דמו לא תאכלו · הרי דם מן החי · ואך את דמכם · אע"פ ש
שהתרתי לכם נטילת נשמה בבהמה את דמכם אדרוש השופך דם עצמו · לנפשתיכם · אף החונק עצמו אף שלא יצא ממנו דם · מיד כל חיה · ל

להם פרו ורבו ומלאו את הארץ: ומוראכם וחתכם יהיה על
כל חית הארץ ועל כל עוף השמים בכל אשר תרמש ה
האדמה ובכל דגי הים בידכם נתנו: כל רמש אשר הוא חי
לכם יהיה לאכלה כירק עשב נתתי לכם את כל: אך בשר
בנפשו דמו לא תאכלו: ואך את דמכם לנפשתיכם אדרש
מיד כל חיה אדרשנו ומיד האדם מיד איש אחיו אדרש את
נפש האדם: שפך דם האדם באדם דמו ישפך כי בצלם א
אלהים עשה את האדם: ואתם פרו ורבו שרצו בארץ ורבו
בה: ס ויאמר אלהים אל נח ואל בניו אתו לאמר:
ואני הנני מקים את בריתי אתכם ואת זרעכם אחריכם: ואת
כל נפש החיה אשר אתכם בעוף בבהמה ובכל חית הארץ
אתכם מכל יצאי התבה לכל חית הארץ: והקמתי את בריתי
אתכם ולא יכרת כל בשר עוד ממי המבול ולא יהיה עוד
מבול לשחת הארץ: ויאמר אלהים זאת אות הברית אשר אני
נתן ביני וביניכם ובין כל נפש חיה אשר אתכם לדרת עולם:
את קשתי נתתי בענן והיתה לאות ברית ביני ובין הארץ:
והיה בענני ענן על הארץ ונראתה הקשת בענן: וזכרתי את
בריתי אשר ביני וביניכם ובין כל נפש חיה בכל בשר ולא
יהיה עוד המים למבול לשחת כל בשר: והיתה הקשת
בענן וראיתיה לזכר ברית עולם בין אלהים ובין כל נפש ח

להון פושו וסגו ומלו ית אר
ארעא: ודחלתכון ואימתכון תהי
על כל חית ארעא ועל כל עו
עופא דשמיא בכל דתרחש אר
ארעא ובכל נוני ימא בידכון י
יהון מסירין: כל רחשא דהוא חי
לכון יהי למיכל כירוק עשבא י
יהבית לכון ית כולא: ברם בש
בשרא בנפשיה דמיה לא תיכ
תיכלון: וברם ית דמכון לנפ
לנפשתיכון אתבע מיד כל חי
חיתא אתבעניה ומיד אנשא מ
מיד גבר דיישוד ית דמא דא
דאחוהי אתבע ית נפשא דאנ
דאנשא: דיישוד דמא דאנשא
בסהדין ממימר דיניא דמיה
יתשד ארי בצלם אלהים עבד ית
אנשא: ואתון פושו וסגו אתילדו
בארעא וסגו בה: ואמר יי
לנח ולבנוהי עמיה למימר: ו
ואנא הא אנא מקים ית קימי
עמכון ועם בניכון בתריכון: וית
כל נפשא חיתא דעמכון בעופא
בבעירא ובכל חית ארעא עמ
עמכון מכל נפקי תבותא לכל
חית ארעא: ואקים ית קימי עמ
עמכון ולא ישתיצי כל בשרא
עוד ממי טופנא ולא יהי עוד
טופנא לחבלא ארעא: ואמר יי דא
את קים דאנא יהב בין ממרי
וביניכון ובין כל נפשא חיתא
דעמכון לדרי עלמא: ית קשתי
יהבית בעננא ותהי לאת קים בין
ממרי ובין ארעא: ויהי בעננותי
עננא על ארעא ותתחזי קשתא ב
בעננא: ודכירנא ית קימי דבין
ממרי וביניכון ובין כל נפשא חיתא
בכל בשרא ולא יהון עוד מיא
לטופנא לחבלא כל בשרא: ותהא
קשתא בעננא ואחזינה למדכר קים
עלם בין מימרא דיי ובין כל נפשא

לפי שחטאו דור המבול והופקרו למאכל חיה רעה לשלוט בהן שנ' נמשל כבהמות נדמו · לפיכך הוצרך להזהיר עליהן את החיות · מיד האדם מ
מיד ההורג במזיד ואין עדים אני אדרוש · ומיד איש אחיו · שהוא אוהב לו כאח והרגו שוגג אני אדרוש אם לא יגלה ויבקש על עונו לימחל ש
שאף השוגג צריך כפרה ואם אין עדים לחייבו גלות והוא אינו נכנע הקב"ה דורש ממנו כמו שדרשו רבותי' זה · הי' אנה לידו בפ' אלה מכות הקב"ה
מזמנן לפונדק אחד וכו' באדם דמו ישפך · אם יש עדים המיתוהו אתם למה כי בצלם · א"כ עשה את האדם וזה מקרא חסר עשה העושה את האדם
וכן הרבה במקרא · ואתם פרו ורבו · לפי פשוטו הראשונה לברכה וכאן לצווי · ולפי מדרשו להקיש מי שאינו עוסק בפריה ורביה לשופך דמים · וא
ואני הנני · מסכים אני עמך שהיה נח דואג לעסוק בפריה ורביה עד שהבטיחו הקב"ה שלא לשחת העולם עוד · וכן עשה באחרונה ואמר לו הנני מ
מסכים לעשות קיום וחזוק ברית לאבטחתי ואתן לך אות · חית הארץ אתכם · הם המתהלכים עם הבריות · מכל יוצאי התיבה · להביא שקצים ורמשים
חית הארץ · להביא המזיקין שאינן בכלל החיה אשר אתכם שאין הלכן עם הבריות · והקימותי · אעשה קיום לבריתי ומהו קיומו את הקשת כמו שמ
שמסיים והולך · לדרת עולם · נכתב חסר שיש דורות שלא הוצרכו לאות לפי שצדיקים גמורים היו דורו של חזקיהו מלך יהודה ודורו של ר' שמעון בן יו
יוחאי · בעננו ענן · כשתעלה במחשבה לפני להביא חשך ואבדון לעולם · בין אלהים ובין כל נפש חיה · בין מדת הדין של מעלה ובינכם שהיה לו לכתו'
ביני ובין כל נפש חיה · אלא זהו מדרשו כשתבא מדת הדין לקטרג עליכם אני רואה את האות ונזכר

זאת אות הברית· הדאמר הקשת ואמר לו הרי אות שאמרתי· וחם הוא אבי כנען· למה הוצרך לומ׳ כאן לפי שהפרשה עסוקה ובאה בשכרותו של נח שקלקל בה חם ועל ידו נתקלל כנען ועדיין לא כתב תולדות חם ולא ידענו שכנען בנו לפיכך הוצרך לומ׳ כאן וחם הוא אבי כנען· ויחל· עשה עצמו חולין שהיה לו לעסוק תחלה בנטיעה אחרת· איש האדמה· אדוני האדמה כמו איש נעמי· ויטע כרם· כשנכנס לתיבה הכניס עמו זמורות ויחורי תאנים· אהלו· אהלה כתי׳ רמז לעשרת שבטים שנקראו על שם שומרון שנקראת אהלה שגלו על עסקי יין שנ׳ השותים במזרקי יין· ויתגל· לשון ויתפעל· וירא חם אבי כנען· יש מרבותי׳ אומ׳ כנען ראה והגיד לאביו לכך הוזכר על הדבר ונתקלל· וירא את ערות אביו· יש אומרי׳

חיה בכל בשר אשר על הארץ: ויאמר אלהים אל נח זאת
אות הברית אשר הקמתי ביני ובין כל בשר אשר על הארץ:
פ ויהיו בני נח היצאים מן התבה שם וחם ויפת
וחם הוא אבי כנען: שלשה אלה בני נח ומאלה נפצה כל
הארץ: ויחל נח איש האדמה ויטע כרם: וישת מן היין וישכר
ויתגל בתוך אהלה: וירא חם אבי כנען את ערות אביו ויגד
לשני אחיו בחוץ: ויקח שם ויפת את השמלה וישימו על
שכם שניהם וילכו אחרנית ויכסו את ערות אביהם ופניהם
אחרנית וערות אביהם לא ראו: וייקץ נח מיינו וידע את אשר
עשה לו בנו הקטן: ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה ל
לאחיו: ויאמר ברוך יהוה אלהי שם ויהי כנען עבד למו: יפת
אלהים ליפת וישכן באהלי שם ויהי כנען עבד למו: ויחי נח
אחר המבול שלש מאות שנה וחמשים שנה: ויהיו כל ימי נח
תשע מאות שנה וחמשים שנה וימת: פ ואלה
תולדת בני נח שם חם ויפת ויולדו להם בנים אחר המבול:
בני יפת גמר ומגוג ומדי ויון ותבל ומשך ותירס: ובני גמר א
אשכנז וריפת ותגרמה: ובני יון אלישה ותרשיש כתים וד
ודדנים: מאלה נפרדו איי הגוים בארצתם איש ללשנו ל
למשפחתם בגויהם: ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען: ובני
כוש סבא וחוילה וסבתה ורעמה וסבתכא ובני רעמה שבא

חיתא בכל בשרא דעל ארעא:
ואמר יי׳ לנח דא את קים דא
דאקימית בין ממרי ובין כל ב
בשרא דעל ארעא: והוו
בני נח דנפקו מן תבותא שם ו
וחם ויפת וחם הוא אבוהי דכנ
דכנען: תלתא אלין בני נח ומ
ומאלין אתבדרו בכל ארעא:
ושרי נח גבר פלח בארעא ונ
ונצב כרמא: ושתי מן חמרא ו
ורוי ואתגלי בגו משכניה: וחזא
חם אבוהי דכנען ית עריתא ד
דאבוהי וחוי לתרין אחוהי בש
בשוקא: ונסב שם ויפת ית כס
כסותא ושויו על כתף תרויהון
ואזלו מחורין וכסיו ית עריתא
דאבוהון ואפיהון מחורן וער
ועריתא דאבוהון לא חזו: ואת
ואתער נח מחמריה וידע ית ד
דעבד ליה בריה זעירא: ואמר ל
ליט כנען עבד פלח יהי לאח
לאחוהי: ואמר בריך יי׳ אלהא ד
דשם ויהי כנען עבדא להון: יפ
יפתי יי׳ ליפת וישרי שכנתיה ב
במשכני דשם ויהי כנען עבדא
להון: וחיא נח בתר טופנא תלת
מאה וחמשין שנין: והוו כל יומי
נח תשע מאה וחמשין שנין ומ
ומית: ואלין תולדת בני נח
שם חם ויפת ואתילידו להון ב
בנין בתר טופנא: בני יפת גומר
ומגוג ומדי ויון ותובל ומשך ו
ותירס: ובני גומר אשכנז וריפת
ותוגרמה: ובני יון אלישה ותרשיש
כתים ודודנים: מאלין אתפרשו
נגוות עממיא בארעתהון גבר
ללישניה לזרעיתהון בעממיהון:
ובני חם כוש ומצרים ופוט וכ
וכנען: ובני כוש סבא וחוילה ו
וסבתא ורעמה וסבתכא ובני ד
דעמה שבא

סרסו ויש אומ׳ רבעו· ויקח שם ויפת· אין כתוב ויקחו אלא ויקח למד על שם שנתאמץ במצוה יותר מיפת לכך זכו בניו לטלית של ציצית· ויפת זכה לקבורה לבניו שנ׳ אתן לגוג מקום שם קבר· וחם שבזה את אביו נאמר בזרעו כן ינהג מלך אשור את שבי מצרים ואת גלות כוש נערים וזקנים ערום ויחף וחשופי שת וגו׳· ופניהם אחורנית· למה נאמ׳ פעם שניה ללמד שכשקרבו אצלו והוצרכו להפוך עצמם לכסותו הפכו פניהם אחורנית· בנו הקטן· הפסול והבזוי כמו הנה קטן נתתיך בגוים בזוי· ארור כנען· אתה גרמת מלהוליד בן רביעי אחר לשמשני ארור בנך הרביעי להיות משמש את זרעם של אלו הגדולים שהוטל עליהם טורח עבודתי מעתה· מה ראה חם שסרסו אמ׳ להם לאחיו אדם הראשון שני בנים היו לו והרג זה את זה בשביל ירושת העולם ואבינו יש לו שלשה בנים ועודנו מבקש בן רביעי· ברוך יי׳ אלהי שם· שעתיד לשמור הבטחתו לזרעו לתת להם את ארץ כנען· ויהי· להם כנען למס עובד· יפת אלהים ליפת· מתורגם יפתי ירחיב· וישכן באהלי שם· ישרה שכינתו בישראל· ומדרש חכמים אעפ׳ שיפת אלהים ליפת כורש שהיה מבני יפת בנה בית שני לא שרתה בו שכינה· והיכן שרתה במקדש ראשון שבנה שלמה מבני שם· ויהי כנען עבד· אף משיגלו בני שם ימכרו להם עבדים מבני כנען· ותרשיש וכתים· פרסי

להיות גבור · להמריד כל העולם על הקב"ה בעצת דור הפלגה · גבור ציד · צד ועתן של בריות בפיו ומטען למרוד במקום · לפני ה' · מתכוין להקניטו על פניו · על כן יאמר על כל אדם מרשיע בעזות פנים יודע רבונו ומתכוין למרוד בו יאמר זה כנמרוד גבור ציד · מן הארץ · כיון שנמנו לנמרוד ומורדין במקום לבנות המגדל יצא אשור מתוכם · העיר הגדולה · נינוה היא העיר הגדולה · כנאמר ונינוה היתה עיר גדולה לאלהים · להבים · שפניהם דומים ללהב · פתרוסים וכסלוחים אשר יצאו משם פלשתים · משניהם יצאו שהיו פתרוסים וכסלוחים מחליפין משכב נשותיהם אלו לאלו ויצאו מהם פלשתים · ואחר נפוצו · ממלה נפוצו משפחות הרבה · גבול הכנעני · גבול סוף ארצו כל גבול לשון סוף וקצה · באכה · שם

וְדֹדָן: וכוש ילד את נמרד הוא החל להיות גבר בארץ: הוא היה גבר ציד לפני יהוה על כן יאמר כנמרד גבור ציד לפני יהוה: ותהי ראשית ממלכתו בבל וארך ואכד וכלנה בארץ שנער: מן הארץ ההוא יצא אשור ויבן את נינוה ואת רחבת עיר ואת כלח: ואת רסן בין נינוה ובין כלח הוא העיר הגדלה: ומצרים ילד את לודים ואת ענמים ואת להבים ואת נפתחים: ואת פתרסים ואת כסלחים אשר יצאו משם פלשתים ואת כפתרים: ס וכנען ילד את צידן בכרו ואת חת: ואת היבוסי ואת האמרי ואת הגרגשי: ואת החוי ואת הערקי ואת הסיני: ואת הארודי ואת הצמרי ואת החמתי ואחר נפצו משפחות הכנעני: ויהי גבול הכנעני מצידן באכה גררה עד עזה באכה סדמה ועמרה ואדמה וצבים עד לשע: אלה בני חם למשפחתם ללשנתם בארצתם בגויהם: ס ולשם ילד גם הוא אבי כל בני עבר אחי יפת הגדול: בני שם עילם ואשור וארפכשד ולוד וארם: ובני ארם עוץ וחול וגתר ומש: וארפכשד ילד את שלח ושלח ילד את עבר: ולעבר ילד שני בנים שם האחד פלג כי בימיו נפלגה הארץ ושם אחיו יקטן: ויקטן ילד את אלמודד ואת שלף ואת חצרמות ואת ירח: ואת הדורם ואת אוזל ואת דקלה: ואת עובל ואת אבימאל ואת שבא: ואת

ודדן: וכוש אוליד ית נמרוד הוא שרי למהוי גבר במרעא: הוא הוה גבר תקיף קדם ה' על כן יתאמר כנמרוד גבר תקיף קדם ה': והות ריש מלכותיה בבל וארך ואכד וכלנה בארעא דבבל: מן ארעא ההיא נפק אתורא ובנא ית נינוה וית רחובות קרתא וית כלח: וית רסן בין נינוה ובין כלח היא קרתא רבתא: ומצרים אוליד ית לודאי וית ענמאי וית להבאי וית נפתוחאי: וית פתרוסאי וית כסלוחאי דנפקו מתמן פלשתאי וית קפוטקאי: וכנען אוליד ית צידון בוכריה וית חת: וית יבוסאי וית אמוראי וית גרגשאי: וית חואי וית ערקאי וית סינאי: וית ארודאי וית צמראי וית חמתאי ובתר כן אתבדרו זרעית כנענאי: והוה תחום כנענאה מצידון מטי לגרר עד עזה מטי לסדום ועמורה ואדמה וצבויים עד לשע: אלין בני חם לזרעיתהון ללישנהון בארעתהון בעממיהון: ולשם אתיליד אף הוא אבוהון דכל בני עבר אחוהי דיפת רבא: בני שם עילם ואשור וארפכשד ולוד וארם: ובני ארם עוץ וחול וגתר ומש: וארפכשד אוליד ית שלח ושלח אוליד ית עבר: ולעבר אתילידו תרין בנין שום חד פלג ארי ביומוהי אתפליגת ארעא ושום אחוהי יקטן: ויקטן אוליד ית אלמודד וית שלף וית חצרמות וית ירח: וית הדורם וית אוזל וית דקלה: וית עובל וית אבימאל וית שבא: וית

דבר · ללשונותם בארצותם · אע"פ שנחלקו לשונות וארצות כלם בני חם הם · אבי כל בני עבר · הנהר היה שם · אחי יפת הגדול · איני יודע אם יפת הגדול אם שם כשהוא אומר שם בן מאת שנה שנתים אחר המבול · הוי אומר יפת הוא הגדול שהרי בן חמש מאות שנה היה נח כשהתחיל להוליד והמבול היה בשנת שש מאות שנה נמצא שהגדול בבניו היה בן ק' שנה ושם לא הגיע לק' עד שנתים אחר המבול אחי יפת · ולא אחי חם כי חם שניהם כבדו את אביהם וזה בזהו · נפלגה · נתבלבלו הלשונות ונפוצו מן הבקעה ונתפלגו בכל העולם למדנו שהיה עבר נביא שקרא שם בנו על שם העתיד ושנינו בסדר עולם שבסוף ימיו נתפלגו שאם תאמר בתחלת ימיו הרי יקטן אחיו צעיר ממנו והוליד כמה משפחות קודם לכן · כי ויקטן ילד וגו' ואחר כך ויהי כל הארץ שפה אחת וגו' · ואם תאמר באמצע ימיו לא בא הכתוב לסתום אלא לפרש ולמדת שבשנת מות פלג נתפלגו · יקטן · שהיה ענו ומקטין עצמו לכך זכה להעמיד כל המשפחות הללו · חצר מות · על שם מקומו · דברי אגדה ·

שפה אחת. לשון הקדש. ודברים אחדים. באו בעצה אחת ואמרו לא כל הימנו שיבור לו את העליונים נעלה לרקיע ונעשה עמו מלחמה. ד"א על יחידו של עולם. ד"א ודברים אחדים. אמרו אחת לאלף ותרנ"ו שנים הרקיע מתמוטט כשם שעשה בימי המבול בואו ונעשה לו סמוכות. בנסעם מקדם. שהיו יושבין שם כדכתיב למעלה ויהי מושבם וגו' הר הקדם. ונסעו משם לתור להם מקום להחזיק את כלם ולא מצאו אלא שנער. איש אל רעהו. אומה לאומה מצרים לכוש וכוש לפוט ופוט לכנען. הבה. הזמינו עצמכם כל הבה לשון הזמנה הוא מכינו עצמכן ונתחברו למלאכה זו או לעצה זו. לבנים. שאין אבנים בבבל שהיא בקעה. ונשרפה לשרפה. כך עושין הלבנים שקורין טיול"ש בלע"ז שורפין אותן בכבשן.

אופר ואת חוילה ואת יובב כל אלה בני יקטן׃ ויהי מושבם ממשא באכה ספרה הר הקדם׃ אלה בני שם למשפחתם ללשנתם בארצתם לגויהם׃ אלה משפחת בני נח לתולדתם בגויהם ומאלה נפרדו הגוים בארץ אחר המבול׃ ס

ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים׃ ויהי בנסעם מקדם וימצאו בקעה בארץ שנער וישבו שם׃ ויאמרו איש אל רעהו הבה נלבנה לבנים ונשרפה לשרפה ותהי להם הלבנה לאבן והחמר היה להם לחמר׃ ויאמרו הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם פן נפוץ על פני כל הארץ׃ וירד יהוה לראות את העיר ואת המגדל אשר בנו בני האדם׃ ויאמר יהוה הן עם אחד ושפה אחת לכלם וזה החלם לעשות ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות׃ הבה נרדה ונבלה שם שפתם אשר לא ישמעו איש שפת רעהו׃ ויפץ יהוה אתם משם על פני כל הארץ ויחדלו לבנת העיר׃ על כן קרא שמה בבל כי שם בלל יהוה שפת כל הארץ ומשם הפיצם יהוה על פני כל הארץ׃ פ

אלה תולדת שם שם בן מאת שנה ויולד את ארפכשד שנתים אחר המבול׃ ויחי שם אחרי הולידו את ארפכשד חמש מאות שנה ויולד בנים ובנות׃ ס וארפכשד חי חמש ושלשים שנה ויולד את שלח׃ ויחי ארפכשד אחרי

ואופיר וית חוילה וית יובב כל אלין בני יקטן׃ והוה מותבניהון ממשא מטי לספר טור מדינחא׃ אלין בני שם לזרעיתהון ללישנהון בארעתהון בעממיהון׃ אלין זרעית בני נח לתולדתהון בעממיהון ומאלין אתפרשו עממיא בארעא בתר טופנא׃ והות כל ארעא לישן חד וממלל חד׃ והוה במטלהון בקדמיתא ואשכחו בקעתא בארעא דבבל ויתיבו תמן׃ ואמרו גבר לחבריה הבו נרמי לבנין ונשרפינון בנורא והות להון לבנתא לאבנא וחמרא הות להון לשיד׃ ואמרו הבו נבני לנא קרתא ומגדלא ורישיה מטי עד צית שמיא ונעביד לנא שום דלמא נתבדר על אפי כל ארעא׃ ואתגלי יי לאתפרעא על עובד קרתא ומגדלא דבנו בני אנשא׃ ואמר יי הא עמא חד ולישן חד לכלהון ודין דשריו למעבד וכען לא יתמנע מנהון כל דחשיבו למעבד׃ הבו נתגלי ונבלבל תמן לישנהון דלא ישמעון אנש לשן חבריה׃ ובדר יי יתהון מתמן על אפי כל ארעא ואתמנעו מלמבני קרתא׃ על כן קרא שמה בבל ארי תמן בלבל יי לשן כל ארעא ומתמן בדרינון יי על אפי כל ארעא׃ אלין תולדת שם שם בר מאה שנין ואוליד ית ארפכשד תרתין שנין בתר טופנא׃ וחיא שם בתר דאוליד ית ארפכשד חמש מאה שנין ואוליד בנין ובנן׃ וארפכשד חיא תלתין וחמש שנין ואוליד ית שלח׃ וחיא בתר דאוליד ית ארפכשד

לחמר. לטוח הקיר. פן נפוץ. שלא יביא עלינו שום מכה להפיצנו מכאן. וירד ה' לראות. לא הוצרך לכך אלא בא ללמד לדיינין שלא ירשיעו הנדון עד שיראו ויבינו. מדרש ר' תנחומא. בני האדם. אלא בני מי שמא בני חמורים וגמלים. אלא בני אדם הראשון שכפה את הטובה ואמר האשה אשר נתת עמדי. אף אלו כפו בטובה למרוד במי שהשפיע טובה ומלטם מן המבול. הן עם אחד. כל טובה זו יש עמהן שעם אחד ושפה אחת לכלם ודבר זה החלו לעשות. החלם. כמו אשר התחילו. לא יבצר. בתמיה. יבצר לשון מניעה כתרגומו ודומה לו יבצר רוח נגידים. הבה נרדה. בבית דינו נמלך מענוותנותו יתירה. הבה. מדה כנגד מדה הם אמרו הבה נבנה והוא כנגדם מדד ואמר הבה נרדה. ונבלה. ונבלבל. נון משמשת בלשון רבים והה"א אחרונה יתירה כה"א של נרדה. לא ישמעו. זה שואל לבנה וזה מביא טיט וזה עומד עליו ופוצע את מוחו. ויפץ ה' אותם משם. בעולם הזה. מה שאמרו פן נפוץ נתקיים עליהם. הוא שאמר שלמה מגורת רשע היא תבואנו. ומשם הפיצם. שאין להם חלק לעולם הבא. וכי איזו קשה של דור המבול או של דור הפלגה. אלו לא פשטו יד בעיקר ואלו פשטו יד בעיקר להלחם בו. ואלו נשטפו ואלו לא נאבדו מן העולם. אלא שדור המבול היו גזלנים והיתה מריבה ביניהם. ואלו היו נוהגים אהבה ורעות ביניהם שנאמר שפה אחת ודברים אחדים. למדת ששנאוי המחלוקת וגדול השלום. שם בן מאת שנה. כשהוליד את ארפכשד. שנתים אחר המבול.

על פני תרח אביו. בחיי אביו. ומדרש אגדה יש אומ׳ שעל ידי אביו מת שקבל תרח על אברם בנו לפני נמרוד על שכתת צלמיו והשליכו לכבשן ה
האש והרן יושב ואומ׳ בלבו אם אברם נוצח אני משלו ואם נמרוד נוצח אני משלו וכשניצל אברהם אמ׳ לו להרן משל מי אתה אמ׳ להם הרן מ
משל אברהם אני השליכוהו לכבשן ונשרף. וזהו אור כשדים. ומנחם פירש אור בקעה וכן באורים כבדו ה׳. וכן מאורת צפעוני. כל חור ובקע עמוק
קרוי אור. יסכה. זו שרה על שם שסוכה ברוח הקדש ושהכל סוכין ביפיה ולשון נסיכות כמו שרה לשו׳ שררה. ויצאו אתם. ויצאו תרח ואברם עם ל
לוט ושרי. וימת תרח בחרן. לאחר שיצא אברם מחרן ובא לארץ כנען יותר מס׳ שנה שהרי כתו׳ ואברם בן חמש ושבעים שנה בצאתו מחרן. ותר׳

הולידו את שלח שלש שנים וארבע מאות שנה ויולד בנים
ובנות: ס ושלח חי שלשים שנה ויולד את עבר:
ויחי שלח אחרי הולידו את עבר שלש שנים וארבע מאות
שנה ויולד בנים ובנות: ס ויחי עבר ארבע ושלשים
שנה ויולד את פלג: ויחי עבר אחרי הולידו את פלג שלשים
שנה וארבע מאות שנה ויולד בנים ובנות: ס ויחי
פלג שלשים שנה ויולד את רעו: ויחי פלג אחרי הולידו את
רעו תשע שנים ומאתים שנה ויולד בנים ובנות: ס
ויחי רעו שתים ושלשים שנה ויולד את שרוג: ויחי רעו אחרי
הולידו את שרוג שבע שנים ומאתים שנה ויולד בנים ובנות:
ס ויחי שרוג שלשים שנה ויולד את נחור: ויחי שרוג
אחרי הולידו את נחור מאתים שנה ויולד בנים ובנות: ס
ויחי נחור תשע ועשרים שנה ויולד את תרח: ויחי נחור
אחרי הולידו את תרח תשע עשרה שנה ומאת שנה ויולד
בנים ובנות: ס ויחי תרח שבעים שנה ויולד את
אברם את נחור ואת הרן: ואלה תולדת תרח תרח הוליד
את אברם את נחור ואת הרן והרן הוליד את לוט: וימת
הרן על פני תרח אביו בארץ מולדתו באור כשדים: ויקח
אברם ונחור להם נשים שם אשת אברם שרי ושם אשת נ
נחור מלכה בת הרן אבי מלכה ואבי יסכה: ותהי שרי עקרה

דאוליד ית שלח ארבע מאה ו
תלת שנין ואוליד בנין ובנן:
ושלח חיא תלתין שנין
ואוליד ית עבר: וחיא שלח בתר
דאוליד ית עבר ארבע מאה ות
ותלת שנין ואוליד בנין ובנן:
וחיא עבר תלתין
וארבע שנין ואוליד ית פלג: ות
וחיא עבר בתר דאוליד ית פלג
ארבע מאה ותלתין שנין ואו
ואוליד בנין ובנן:
וחיא פלג תלתין שנין ואוליד י
ית רעו: וחיא פלג בתר דאוליד
ית רעו מאתן ותשע שנין ואו
ואוליד בנין ובנן:
וחיא רעו תלתין ותרתין שנין ו
ואוליד ית שרוג: וחיא רעו בתר
דאוליד ית שרוג מאתן ושבע
שנין ואוליד בנין ובנן:
וחיא שרוג תלתין
שנין ואוליד ית נחור: וחיא שרוג
בתר דאוליד ית נחור מאתן שנ
שנין ואוליד בנין ובנן:
וחיא נחור עשרין
ותשע שנין ואוליד ית תרח: וחיא
נחור בתר דאוליד ית תרח מאה
ותשע עשרה שנין ואוליד בנין
ובנן:
וחיא תרח שבעין שנין ואוליד
ית אברם ית נחור וית הרן: ואלין
תולדת תרח תרח אוליד ית אברם
ית נחור וית הרן והרן אוליד ית
לוט. ומית הרן על אפי תרח א
אבוהי בארע ילדותיה באורא
דכשדאי: ונסב אברם ונחור ל
להון נשין שום אתת אברם שרי
ושום אתת נחור מלכה בת הרן
אבוהא דמלכה ואבוהא דיסכה:
והות שרי עקרה

ב״ן ע׳ היה בן ע׳ שנה כשנולד אברהם הרי קמ״ה לתרח כשיצא אברהם מחרן כשנשארו משנותיו הרבה ולמה הקדים הכתוב מיתתו של תרח ליציאתו
של אברם שלא יהא הדבר מפורסם לכל ויאמרו לא קיים אברם את כבוד אביו שהניחו זקן והלך לו לפיכך קראו הכתוב מת שהרשעים אף בחיי
בחייהם קרויים מתים והצדיקים אף במיתתן קרויים חיים.
חסלת אלה תולדות נח.

לך לך: להנאתך ולטובתך שם אעשך לגוי גדול וכאן אי אתה זוכה לבנים ועוד שאודיע טבעך בעולם ואעשך לגוי גדול ואו׳ לפי ש שהדרך גורמת לשלשה דברים ממעטת פריה ורביה וממעטת את הממון וממעטת את השם הוזקק לשלש ברכות הללו שהבטיחו על הבנים ועל השם ועל הממון ואברכך בממון בראשית רבה והיה ברכה הברכות נתונות בידך עד עכשו היו בידי ברכתי לאדם ונח ומעכשו לך אתה מברך את אשר תחפוץ בראשית רבה ד״א ואעשך לגוי גדול זה שאומ׳ אלהי אברהם ואברכך זה שאומ׳ אלהי יצחק ואגדלה שמך זה שאומ׳ אלהי יעקב יכול יהו חותמין בכולן ת״ל והיה ברכה בך חותמין ולא בהם מארצך והלא כבר יצא משם עם אביו ובא עד חרן אלא כך אמ׳ לו התרחק עוד

אין לה ולד: ויקח תרח את אברם בנו ואת לוט בן הרן בן ב
בנו ואת שרי כלתו אשת אברם בנו ויצאו אתם מאור כש
כשדים ללכת ארצה כנען ויבאו עד חרן וישבו שם: ויהיו ימי
תרח חמש שנים ומאתים שנה וימת תרח בחרן:

פרשה

ויאמר יהוה אל אברם לך לך מארצך וממולדתך ומבית א
אביך אל הארץ אשר אראך: ואעשך לגוי גדול ואברכך
ואגדלה שמך והיה ברכה: ואברכה מברכיך ומקללך א
אאר ונברכו בך כל משפחת האדמה: וילך אברם כאשר
דבר אליו יהוה וילך אתו לוט ואברם בן חמש שנים ושבעים
שנה בצאתו מחרן: ויקח אברם את שרי אשתו ואת לוט בן
אחיו ואת כל רכושם אשר רכשו ואת הנפש אשר עשו בח
בחרן ויצאו ללכת ארצה כנען ויבאו ארצה כנען: ויעבר א
אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה והכנעני אז ב
בארץ: וירא יהוה אל אברם ויאמר לזרעך אתן את הארץ
הזאת ויבן שם מזבח ליהוה הנראה אליו: ויעתק משם ה
ההרה מקדם לבית אל ויט אהלה בית אל מים והעי מקדם
ויבן שם מזבח ליהוה ויקרא בשם יהוה: ויסע אברם הלוך
ונסוע הנגבה: ס ויהי רעב בארץ וירד אברם
מצרימה לגור שם כי כבד הרעב בארץ: ויהי כאשר הקריב

ליה לה ולד: ודבר תרח ית אב
אברם בריה וית לוט בר הרן בר
בריה וית שרי כלתיה אתת אב
אברם בריה ונפקו עמהון מא
מאורא דכשדאי למיזל לארעא
דכנען ואתו עד חרן ויתיבו תמן:
והוו יומי תרח מאתן וחמש שנין
ומית תרח בחרן:

פרשה

ואמר יי׳ לאברם
איזיל לך מארעך ומילדותך ומ
מבית אבוך לארעא דאחזינך:
ואעבדינך לעם סגי ואיברכינך
וארבי שמך ותהי מברך: ואב
ואברך מברכך ומלטטך אלוט
ויתברכון בדילך כל זרעית אר
ארעא: ואזל אברם כמא דמלי׳
עמיה יי׳ ואזל עמיה לוט וא
ואברם בר שבעין וחמש שנין
במפקיה מחרן: ודבר אברם ית
שרי אתתיה וית לוט בר אחוהי
וית כל קנינהון דקנו וית נפש׳
נפשתא דשעבידו לאוריתא בח
בחרן ונפקו למיזל לארעא דכ
דכנען ואתו לארעא דכנען: ו
ועבר אברם בארעא עד אתר
שכם עד מישר מורה וכנענאה
בכן בארעא: ואתגלי יי׳ לאברם
ואמר לבנך אתן ית ארעא הדא
ובנא תמן מדבחא קדם יי׳ דא
דאתגלי ליה: ואסתלק מתמן ל
לטורא ממדנח לבית אל ופרסיה
למשכניה בית אל ממערבא ועי
ממדנחא ובנא תמן מדבחא ק
קדם יי׳ וצלי בשמא דיי׳: ונטל
אברם אזיל ונטיל לדרומא: וה
והוה כפנא
בארעא ונחת אברם למצרים
לאתותבא תמן ארי תקיף כפנא
בארעא: והוה כד קריב

ויצא מבית אביך. אשר אראך. לא גלה לו מיד כדי לחבבה בעיניו ולתת שכר על כל דבור ודבור. כיוצא בו את בנך את יחידך אשר אהבת כיוצא בו על אחד ההרים. כיוצא בו ונקרא עליה את הקריאה אשר אנכי דובר אליך. ונברכו בך יש אגדות רבות וזהו פשוטו אדם אומ׳ לבנו תהא כאברהם וכן כל ונברכו בך שבמקרא וזה מוכיח בך יברך ישראל לאמר ישימך אלהים כאפרים וכמנשה. אשר עשו בחרן. אברהם מגייר את האנשים ושרה מגיירת הנשים ומעלה עליהם הכתוב כאלו עשאום. ופשוטו של מקרא עבדים ושפחות שקנו להם כמו עשה את כל הכבוד הזה וישראל עושה חיל לשון קונה וכונס. ויעבר אברם בארץ. נכנס לתוכה. עד מקום שכם. להתפלל על בני יעקב כשיבאו להלחם בשכם. אלון מורה. הוא שכם. הראהו הר גריזים והר עיבל ששם קבלו ישראל שבועת התורה. והכנעני אז בארץ. היה הולך וכובש את ארץ ישראל מזרעו של שם שבחלקו של שם נפלה כשחלק נח את הארץ לבניו שנ׳ ומלכי צדק מלך שלם לפיכך ויאמר אל אברם לזרעך אתן את הארץ הזאת עתיד אני להחזירה לבניך שהם מזרעו של שם. ויבן שם מזבח ליי׳ הנראה אליו. על בשורת הזרע ועל בשורת ארץ ישראל. ויעתק. משם. מקדם לבית אל. במזרחה של בית אל נמצאת בית אל במערבו הוא שנ׳ בית אל מים. אהלה. אהלה כתי׳ בתחלה נטה את אהל אשתו ואחר כך את שלו. ויבן שם מזבח. נתנבא שעתידין בניו להכשל שם על עון עכן והתפלל עליהם. הלוך ונסוע. לפרקים ישב כאן חדש או יותר ונוסע משם ונוטה אהלו במקום אחר וכל מסעיו הנגבה ללכת לדרומה של ארץ ישראל והיינו לצפון ירושלים שהיא בחלקו של יהודה שנטלו בדרומה של ארץ ישראל להר המוריה שהיא נחלתו. ברעב בארץ. בארץ ההיא לבדה לנסותו אם יהרהר אחר מדותיו של הקב״ה שאמר לו ללכת אל ארץ כנען ועכשו משיאו לצאת ממנה:

הנה נא ידעתי. מדרש אגדה עד עכשיו לא הכיר בה מתוך צניעות שבשניהם ועכשיו על ידי מעשה. ד"א כדרך העולם שעל ידי טורח הדרך אדם מתבזה וזאת עמדה ביפיה. ופשוטו של מקרא הנה נא הגיע שעת שיש לדאוג על יפיך ידעתי זה ימים כי יפת מראה את ועכשיו אנו באים בין אנשים שחורים ומכוערים אחיהם של כושים ולא הורגלו באשה יפה. ודומה לו הנה נא אדני סורו נא. למען ייטב לי בעבורך. יתנו לי מתנות. ויהי כבוא אברם מצרימה. היה לו לומר כבואם מצרים אלא לימד שהטמינה בתיבה ועל ידי שתבעו את המכס פתחו וראו אותה. ויהללו אותה אל פרעה. הללוה ביניהם לומר הגונה היא למלך. ולאברם היטיב. פרעה בעבורה. וינגע. שבת ראתן לקה שהתשמיש קשה לו. בבראשית רבה. על דבר שרי. על פי דבורה אומרת למלאך הך ו

לבוא מצרימה ויאמר אל שרי אשתו הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את: והיה כי יראו אתך המצרים ואמרו אשתו זאת והרגו אתי ואתך יחיו: אמרי נא אחתי את למען ייטב לי בעבורך וחיתה נפשי בגללך: ויהי כבוא אברם מצרימה ויראו המצרים את האשה כי יפה היא מאד: ויראו אתה שרי פרעה ויהללו אתה אל פרעה ותקח האשה בית פרעה: ולאברם היטיב בעבורה ויהי לו צאן ובקר וחמרים ועבדים ושפחת ואתנת וגמלים: וינגע יהוה את פרעה נגעים גדלים ואת ביתו על דבר שרי אשת אברם: ויקרא פרעה לאברם ויאמר מה זאת עשית לי למה לא הגדת לי כי אשתך הוא: למה אמרת אחתי הוא ואקח אתה לי לאשה ועתה הנה אשתך קח ולך: ויצו עליו פרעה אנשים וישלחו אתו ואת אשתו ואת כל אשר לו: ויעל אברם ממצרים הוא ואשתו וכל אשר לו ולוט עמו הנגבה: ואברם כבד מאד במקנה בכסף ובזהב: וילך למסעיו מנגב ועד בית אל עד המקום אשר היה שם אהלה בתחלה בין בית אל ובין העי: אל מקום המזבח אשר עשה שם בראשנה ויקרא שם אברם בשם יהוה: וגם ללוט ההלך את אברם היה צאן ובקר ואהלים: ולא נשא אתם הארץ לשבת יחדו כי היה רכושם רב ולא יכלו לשבת יחדו: ויהי ריב בין רעי מקנה אברם ובין רעי מק

למיעל למצרים ואמר לשרי אתתיה הא כען ידענא ארי אתתא שפירת חזו את: ויהי ארי יחזון יתיך מצראי ויימרון אתתיה דא ויקטלון יתי ויתיך יקיימון: אמרי כען דאחתי את בדיל דייטב לי בדיליכי ותתקיים נפשי בפתגמיכי: והוה כד על אברם למצרים וחזו מצראי ית אתתא ארי שפירא היא לחדא: וחזו יתה רברבי פרעה ושבחו יתה לפרעה ואדברת אתתא לבית פרעה: ולאברם אוטב בדילה והוו ליה ען ותורין וחמרין ועבדין ואמהן ואתנן וגמלין: ואיתי ה' על פרעה מכתשין רברבין ועל אנש ביתיה על עסק שרי אתת אברם: וקרא פרעה לאברם ואמר מה דא עבדת לי למא לא חויתא לי ארי אתתך היא: למא אמרת אחתי היא ודברית יתה לי לאתו וכען הא אתתך דבר ואזיל: ופקיד עלוהי פרעה גוברין ואלוויאו יתיה וית אתתיה וית כל דיליה: וסליק אברם ממצרים הוא ואתתיה וכל דיליה ולוט עמיה לדרומא: ואברם תקיף לחדא בבעירא בכספא ובדהבא: ואזל למטלנוהי מדרומא ועד בית אל עד אתרא דפרסיה תמן למשכניה בקדמיתא בין בית אל ובין עי: לאתר מדבחא דעבד תמן בקדמיתא וצלי תמן אברם בשמא דה': ואף ללוט דאזיל עם אברם הוו ען ותורין ומשכנין: ולא סוברת יתהון ארעא למיתב כחדא ארי הוה קנינהון סגי ולא יכילו למיתב כחדא: והות מצותא בין רעי בעירא דאברם ובין רעי

והנה אשתך קח ולך. ולא כאבימלך שאמר לו הנה ארצי לפניך. לפי שאמר לו לך ואל תעמוד שהמצרים שטופי זמה הם שנ' וזרמת סוסים זרמתם. ויצו עליו. על אודותיו לשלחו ולשמרו. וישלחו. כתרגומו ואלוויאו. כבד מאד. טעון משאות. ויעל אברם וגו' הנגבה. לבא לדרומה של ארץ ישראל כמו שאמר למעלה הלוך ונסוע הנגבה. להר המוריה. ומכל מקום כשהוא הולך ממצרים לארץ כנען מדרום לצפון הוא מהלך שארץ מצרים בדרומית של ארץ ישראל כמו שמוכיח במסעות בגבולי הארץ. וילך למסעיו. כשחזר ממצרים לארץ כנען הלך לו במסעות ומלונות שלן בהם בהליכתו למצרים לומר דרך ארץ שלא ישנה אדם מאכסניא שלו. ד"א בחזרתו פרע הקפותיו. לכך חזר למסעיו. מנגב. ארץ מצרים בדרומה של ארץ כנען. אשר עשה שם בראשונה. ושם קרא שם אברם בשם ה'. וגם יש לומר ויקרא שם עכשיו בשם ה'. ההולך את אברם. מי גרם שהיה לו זאת הליכתו עם אברם. ולא נשא. לא היתה יכולה להספיק מרעה למקניהם. ולא נשא. לשון קצר וצריך להוסיף עליו כמו ולא נשא אותם מרעה הארץ. לפיכך כת' ולא נשא בלשון זכר. ויהי ריב. לפי שהיו רועי של לוט רשעים ומרעים בהמתם בשדות אחרים ורועי אברם מוכיחין אותם על הגזל והם אומרים נתנה הארץ לאברם ולו אין יורש ולוט יורשו ואין זה גזל. והכתוב אומר והכנעני והפרזי אז יושב בארץ. ולא זכה בה אברם עדיין.

אנשי אחי׳ קרובי׳ ומדרש אגדה דומין בקלסתר פני׳ אם השמא׳ ואימינה בכל אשר תשב אשב אני לא אתרחק ממך ואעמו׳ לך למגן ולעזר וסוף דבר הוצרך לו שנ׳ וישמע אברם כי נשבה אחיו וגו׳ · אם השמא׳ ואימינה · אימין את עצמי כמו ואשמאילה אשמאיל את עצמי ואם תאמר היה לו לכתוב ואימינה כך מצינו במקום אחר אם יש להימין ואין כתוב להימין · כי כלה משקה · ארץ נחלי מים · לפני שחת יי׳ את סדום ואת עמורה · היה אותו מישור · כגן יי׳ · לאילנות · כארץ מצרים · לזרעים · עד צוער · ומדרש אגדה דורשו לגנאי על שהיו שטופי׳ זמה בחר לו בשכונתם במסכת הוריו׳ ככר · מישור · כתרגומו · מקדם · נסע מאצל אברם והלך לו למערבו של אברם נמצא נוסע ממזרח למערב ומדרש אגדה הסיע עצמו מקדמונו של

מקנה לוט והכנעני והפרזי אז ישב בארץ: ויאמר אברם אל־
לוט אל נא תהי מריבה ביני ובינך ובין רעי ובין רעיך כי א
אנשים אחים אנחנו: הלא כל הארץ לפניך הפרד נא מעלי
אם השמאל ואימנה ואם הימין ואשמאילה: וישא לוט את ע
עיניו וירא את כל ככר הירדן כי כלה משקה לפני שחת
יהוה את סדם ואת עמרה כגן יהוה כארץ מצרים באכה צ
צער: ויבחר לו לוט את כל ככר הירדן ויסע לוט מקדם
ויפרדו איש מעל אחיו: אברם ישב בארץ כנען ולוט ישב ב
בערי הככר ויאהל עד סדם: ואנשי סדם רעים וחטאים ל
ליהוה מאד: ויהוה אמר אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו
שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפנה ונגבה
וקדמה וימה: כי את כל הארץ אשר אתה ראה לך אתננה
ולזרעך עד עולם: ושמתי את זרעך כעפר הארץ אשר אם
יוכל איש למנות את עפר הארץ גם זרעך ימנה: קום התהלך
בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה: ויאהל אברם ויבא
וישב באלני ממרא אשר בחברון ויבן שם מזבח ליהוה: פ
ויהי בימי אמרפל מלך שנער אריוך מלך אלסר
כדר לעמר מלך עילם ותדעל מלך גוים: עשו מלחמה את
ברע מלך סדם ואת ברשע מלך עמרה שנאב מלך אדמה
ושמאבר מלך צביים ומלך בלע היא צער: כל אלה חברו א

בעיריה דלוט וכנענאה ופרזאה
בכן יתיב בארעא: ואמר אברם
ללוט לא כען תהי מצותא בי
בינאי ובינך ובין רעיאי ובין ר
רעיהך ארי גברין אחי אנחנא:
הלא כל ארעא קדמך אתפרש
כען מלותי אם את לצפונא ואנא
לדרומא ואם את לדרומא אנא
לצפונא: וזקף לוט ית עינוהי וחזא
ית כל משר ירדנא ארי כלה ש
שקיא קדם תבלות יי׳ ית סדום
וית עמורה כגנתא דיי׳ כארעא
דמצרי׳ עד מטי לצוער: ובחר
ליה לוט ית כל משר ירדנא ונ
ונטל לוט ממדנחא בקדמיתא
ואתפרשו גבר מלות אחוהי: א
אברם יתיב בארע׳ דכנען: ולוט
יתיב בקרוי משרא ופרס עד ס
סדום: ואינשי סדום בישין במ
בממונהו׳ וחיבי׳ בגויתהו׳ קדם יי׳
לחדא: ויי׳ אמר לאברם בתר ד
דאתפרש לוט מעמי׳ זקוף כען
עינך וחזי מן אתרא דאת תמן
לצפונא ולדרומא ולמדנחא ו
ולמערב: ארי ית כל ארע׳ דאת
חזי לך אתננה ולבנך עד עלם:
ואשוי ית בנך סגיאין כעפרא
דארע׳ כמה דליה אפשר לגבר
למימני ית עפר דארע׳ אף בנך
לא יתמנון: קום הליך בארעא
לארכה ולפתיה ארי לך אתננה:
ופרס אברם ואתא ויתב במישרי
ממרא דבחברון ובנ׳ תמן מדבח׳
קדם יי׳: והוה ביומי אמרפל
מלכא דבבל ואריוך מלכ׳ דאלסר
כדר לעמר מלכ׳ דעילם ותדעל
מלכא דעממי: עבדו קרבא עם
ברע מלכא דסדום ועם ברשע
מלכ׳ דעמור׳ שנאב מלכ׳ דאדמ׳
ושמאבר מלכא דצבוים ומלכ׳
דבלע היא צוער: כל אי׳ אתכנשו

עולם אמ׳ אי אפשי לא באברם ולא באלהיו · ויאהל · נטה אוהלים לרועיו ולמקנהו עד סדום · ואנשי סדום רעים · ואעפ״כ לא נמנע לוט מלשכון עמהם · ורבותי׳ למדו מכאן שם רשעים ירקב · רעים בגופם וחטאים בממונם · ליי׳ מאד · יודעים רבונם ומתכוונים למרוד בו · אחרי הפרד לוט · כל זמן שהרשע עמו היה הדבור פורש ממנו · אשר אם יוכל איש · כשם שאי אפשר לעפר להמנות כך זרעך לא ימנה · ממרא · שם אדם · אמרפל · הוא נ נמרוד שאמ׳ לאברהם פול לתוך כבשן האש · מלך גוים · מקום יש שנקרא גוים על שם שנקבצו שם מכמה אומות והמליכו איש עליהם ושמו תד תדעל · בראשי׳ רבה · שנאב · שונא אביו שבשמים · שמאבר · שם אבר לעוף ולקפוץ למרוד בהקב״ה · בלע · שם העיר ·

עמק השדים. כך שמו על שם שהיו בו שדות הרבה: הוא ים המלח. לאחר זמן נמשך הים לתוכו ונעשה ים המלח. ומדרש אגדה אומר שנתבקעו הצורים שסביבותיו ונמשכו יאורים לתוכו: שתים עשרה שנה עבדו. חמשה מלכי הללו את כדר לעומר ובי״ג שנה למרדן בא כדר לעומר לפי שהוא היה בעל המעשה נכנס בעובי הקורה: והמלכים. ג׳ מלכים: וזוזים הם זמזמים: בהררם. בהר שלהם: איל פארן. כתרגומו מישר. ואומר אני שאין איל לשון מי מישור אלא מישור של פארן איל שמו וכל מישרא אלוני שמו ואלוני ממרא מישר ממרא ואלוני שמו ואלוני ממרא מישר ממרא. ירדן ככר שמו. ושל שטים אבל שמו אבל השטים וכן בעל גד בעל שמו וכולן מתורגמין מישרא. וכל אחד שמו עליו: על המדבר. אצל המדבר כמו ועליו מטה מנשה: עין משפט היא קדש. על שם העתיד שעתידין משה ואהרן

אל עמק השדים הוא ים המלח: שתים עשרה שנה עבדו את
כדרלעמר ושלש עשרה שנה מרדו: ובארבע עשרה שנה
בא כדרלעמר והמלכים אשר אתו ויכו את רפאים בעש
בעשתרת קרנים ואת הזוזים בהם ואת האימים בשוה קרית
קריתים: ואת החרי בהררם שעיר עד איל פארן אשר על
המדבר: וישבו ויבאו אל עין משפט הוא קדש ויכו את כל
שדה העמלקי וגם את האמרי הישב בחצצן תמר: ויצא מלך
סדם ומלך עמרה ומלך אדמה ומלך צביים ומלך בלע הוא
צער ויערכו אתם מלחמה בעמק השדים: את כדרלעמר
מלך עילם ותדעל מלך גוים ואמרפל מלך שנער ואריוך מ
מלך אלסר ארבעה מלכים את החמשה: ועמק השדים ב
בארת בארת חמר וינסו מלך סדם ועמרה ויפלו שמה וה
והנשארים הרה נסו: ויקחו את כל רכש סדם ועמרה ואת
כל אכלם וילכו: ויקחו את לוט ואת רכשו בן אחי אברם
וילכו והוא ישב בסדם: ויבא הפליט ויגד לאברם העברי
והוא שכן באלני ממרא האמרי אחי אשכל ואחי ענר והם
בעלי ברית אברם: וישמע אברם כי נשבה אחיו וירק את
חניכיו ילידי ביתו שמנה עשר ושלש מאות וירדף עד דן: וי
ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם וירדפם עד חובה א
אשר משמאל לדמשק: וישב את כל הרכש וגם את לוט

למשר חקליא הוא אתר ימא דמ
דמלחא: תרתא עשרה שנין פלחו
ית כדר לעמר ותלת עשרי שנין
מרדו: ובארבע עשרי שנין אתא
כדר לעמר ומלכיא דעמיה ומחו
ית גבריא דבעשתרות קרנים וית
תקיפיא דבהמתא וית אמתני ד
דבשוי קריתים: וית חוראי דבט
דבטוריא דשעיר עד משר פארן
דסמיך על מדברא: ותבו ואתו ל
לאשר פלוג דינא היא רקם ומחו
ית כל חקלי עמלקאה ואף ית א
אמוראה דיתב בעין גדי: ונפק מ
מלכא דסדום ומלכא דעמורה ו
ומלכא דאדמא ומלכא דצבוים ו
ומלכא דבלע היא צוער וסדרו
וסדרו עמהון קרבא במשר חקליא:
עם כדר לעמר מלכא דעילם ות
ותדעל מלכא דעממי ואמרפל מ
מלכא דבבל ואריוך מלכא דא
דאלסר ארבעה מלכין לקבל חמ
חמשה: ומשר חקליא בירין בירין
מסקן חמרא ואפיקו מלכא דסדום
ועמורה ונפלו תמן ודאשתארו ל
לטורא ערקו: ושבו ית כל קנינא
דסדום ועמורה וית כל מכילהון
ואזלו: ושבו ית לוט וית כל קניניה
בר אחוהי דאברם ואזלו והוא יתיב
יתיב בסדום: ואתא משזבא וחוי ל
לאברם עבראה והוא שרי במשרי
ממרא אמוראה אחוהי דאשכול
ואחוהי דענר ואנון מרי קימיה
דאברם: ושמע אברם ארי אשתבי
אחוהי וזריז ית עולימוהי ילידי ביתיה
ביתיה תלת מאה ותמנת עשר ור
ורדף עד דן: ואתפלג עליהון בל
בליליא הוא ועבדוהי ומחנון ורד
ורדפנון עד חובה דמצפונא לד
לדמשק: ואתיב ית כל קניניה ואף
ית לוט

להשפט שם על עסקי אותו העין והם מי מריבה. ואונקלוס תרגמו כפשוטו מקום שהיו בני המדינה מתקבצים שם לכל משפט: שדה העמלקי. ועדיין לא נולד עמלק ונקרא על שם העתיד: בחצצן תמר. הוא עין גדי מקרא מלא בדברי הימים ביהושפט: ארבעה מלכים את החמשה. ואעפ״כ נצחו המועטין להודיעך שגבורים היו. ואעפ״כ לא נמנע אברהם מלרדוף אחריהם: בארות בארות חמר. בארות הרבה היו שם שנוטלין משם אדמה לטיט של בנין. ומדרש אגדה שהיה הטיט בהם ונס נעשה למלך סדום שיצא משם לפי שהיו באומות מקצתן שלא היו מאמינים שניצל אברהם מאור כשדים מכבשן האש וכיון שיצא זה מן החמר האמינו באברהם למפרע: הרה נסו. להר נסו. הרה כמו להר כל תיבה שצריכה למ״ד בתחלתה הטיל לה ה״א בסופה וי״ש חלוק בין הרה להההרה שהה״א שבסוף התיבה עומדת במקום למ״ד שבראשה אבל אינה עומדת במקום למ״ד וקמץ תחתיה והרי הרה כמו להר או כמו אל הר ואינו מפרש לאי זה הר שכל אחד נס כאשר מצא תחלה וכשהוא נותן ה״א בראשה דכתוב ההרה המדברה פתרונו כמו אל ההר או כמו להר ומשמע לאותו הר הידוע ומפורש בפרשה: והוא יושב בסדום. מי גרם לו זאת ישיבתו בסדום: ויבא הפליט. לפי פשוטו זה עוג שפלט מן המלחמה והוא שכתוב כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים שלא הרגוהו אמרפל וחבריו כשהכו הרפאים בעשתרות קרנים: ומדרש ב״ר זה עוג שפלט מדור המבול וזהו מיתר הרפאים שכל הנפילים הם שנאמר בארץ וגו׳ ומתכוין שיהרג אברהם וישא את שרה: העברי. שבא מעבר הנהר: בעלי ברית אברם. שכרתו עמו ברית: וירק. כתרגומו וזריז. וכן והריקותי אחריכם חרב אזריין בדרבי עליכם וכן הרק חנית וסגור. חניכיו. חניכו כתיב זה אליעזר שחנכו למצות והוא לשון התחלה כניסת האדם או הכלי לאומנות שהוא עתיד לעמוד בה וכן חנוך לנער חנכת המזבח דחנכת וביה ולומר קורין אותו אינפרזחר: שמנה עשר. ר״ז רבותינו אמרו אליעזר לבדו והוא מנין גימטריא של שמו: עד דן. שם תשש כחו שראה שעתידין בניו להעמיד שם עגל: ויחלק עליהם. לפי פשוטו סרס המקרא ויחלק הוא ועבדיו עליהם לילה כדרך הרודפים שמתפלגים אחר הנרדפים כשבורחין זה לכאן וזה לכאן

לילה·כלומ׳ אחר שחשכה לא נמנעו מלרדפם ומדר׳ אגדה שנחלק הלילה ובמחציתה ראשון נעשה לו נס וחציו השני נשמר ובא לגאולת לילה של מצרים·עד חובה·אין מקום ששמו חובה ודן קורא חובה על שם עבודה זרה שהיתה שם·עמק שוה·כך שמו כתרגומו מישר מפנא כנוי מאילנות ומכל מכשול·עמק המלך·בית ריסא דמלכא בית ריס אחד שהוא לקנים שהיה מיוחד למלך לצחק שם ומדרש אגדה עמק שהושוו שם כל האומות והמליכו את אברהם עליהם לנשיא אלהים ולקצין·מלכי צדק·מדרש אגדה הוא שם בן נח·לחם ויין·כך עושין ליגיעי מלחמה והראה לו שאין בלבו עליו על שהרג את בניו·ומדרש אגדה רמז לו על המנחות ועל הנסכים שיקריבו שם בניו·קונה שמים וארץ·כמו עושה שמים וארץ על י

אחיו ורכשו השיב וגם את הנשים ואת העם: ויצא מלך סדם
לקראתו אחרי שובו מהכות את כדרלעמר ואת המלכים
אשר אתו אל עמק שוה הוא עמק המלך: ומלכי צדק מלך
שלם הוציא לחם ויין והוא כהן לאל עליון: ויברכהו ויאמר
ברוך אברם לאל עליון קנה שמים וארץ: וברוך אל עליון
אשר מגן צריך בידך ויתן לו מעשר מכל: ויאמר מלך סדם
אל אברם תן לי הנפש והרכש קח לך: ויאמר אברם אל
מלך סדם הרמתי ידי אל יהוה אל עליון קנה שמים וארץ:
אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך ולא ת
תאמר אני העשרתי את אברם: בלעדי רק אשר אכלו ה
הנערים וחלק האנשים אשר הלכו אתי ענר אשכל ומ
וממרא הם יקחו חלקם: ס אחר הדברים האלה
היה דבר יהוה אל אברם במחזה לאמר אל תירא אברם א
אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד: ויאמר אברם אדני יהוה
מה תתן לי ואנכי הולך ערירי ובן משק ביתי הוא דמשק א
אליעזר: ויאמר אברם הן לי לא נתתה זרע והנה בן ביתי
יורש אתי: והנה דבר יהוה אליו לאמר לא יירשך זה כי אם
אשר יצא ממעיך הוא יירשך: ויוצא אתו החוצה ויאמר הבט
נא השמימה וספר הכוכבים אם תוכל לספר אתם ויאמר
לו כה יהיה זרעך: והאמן ביהוה ויחשבה לו צדקה: ויאמר

אחוהי וקנייניה אתיב ואף ית נ
נשיא וית עמא: ונפק מלכא ד
סדום לקדמותיה בתר דתב מ
מלמחהי ית כדר לעמר וית מ
מלכיא דעמיה למישר מפנא
הוא בית ריסא דמלכא: ומלכי
צדק מלכא דירושלם אפיק לחם
וחמר והוא משמש קדם אלהא עלאה:
וברכיה ואמר בריך אברם לאלהא
עלאה דקנייניה שמיא וארעא:
ובריך אלהא עלאה דמסר סנאך בידך
ויהב ליה חד מן עסרא מכלא:
ואמר מלכא דסדום לאברם הב
לי נפשתא וקנינא סב לך: ואמר
אברם למלכא דסדום ארימית
ידי בצלו קדם יי אלהא עלאה דקנייניה
שמיא וארעא: אם מחוטא ועד
ערקת מסנא ואם אסב מכל ד
דלך ולא תימר אנא עתרית י
ית אברם: בר מדאכלו עולמיא
וחלק גבריא דאזלו עמי ענר
אשכול וממרא אנון יקבלון ח
חלקהון: בתר פתגמיא האלין
הוה פתגמא דיי עם אברם ב
בנבואה למימר לא תדחל אב
אברם מימרי תקוף לך אגרך ס
סגי לחדא: ואמר אברם יי אלהים
מה תתן לי ואנא אזיל בלא ו
ולד ובר פרנסא הדין דממנא
על ביתי הוא דמשקאה אליעזר:
ואמר אברם הא לי לא יהבת ו
ולד והא בר ביתי ירית יתי: והא
פתגמא דיי עמיה למימר לא
יירתנך דין אלהין בר דתוליד ה
הוא יירתנך: ואפק יתיה לברא
ואמר אסתכי כען לשמיא ומני
כוכביא אם תכול למימני יתהון
ואמ׳ ליה כדין יהון בנך והימין ב
במימרא דיי וחשבה ליה לזכו:
ואמר

ידי·שעשאן קנין להיות שלו·אשר מגן·אשר הסגיר וכן אמגנך ישראל·ויתן לו·אברהם מעשר·מכל אשר לו לפי שהיה כהן·תן לי הנפש·מן השבי שלי שהציל·הרמותי ידי לאל·הגוים לברם·הרימותי ידי·לשון שבועה·מרים אני את ידי לאל עליון וכן בי נשבעתי נשבע אני וכן נתתי כסף השדה קח ממני·כיתן אני לך כסף השדה וקחהו ממני·אם מחוט ועד שרוך נעל·אעכב לעצמי מן השבי ואם אקח מכל אשר לך ואם תאמר להת לי שכר שבית גנזיך ולא תאמר וגו׳ שהקב״ה הבטיחני לעשרני שנ׳ ואברכך וגו׳·הנערים·עבדי·אשר הלכו אתי ועוד ענר אשכול וממרא וגו׳ אעפ״י שעבדי נכנסו למלחמה שנ׳ וירדוף עד דן·וענר וחבריו ישבו על הכלים לשמור·הם יקחו חלקם·וממנו למד דוד שאמר כחלק היורד למלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדיו יחלוקו ולכך נאמר ויהי מהיום ההוא ומעלה ויש׳ לחוק ולמשפט ולא נאמ׳ והלאה לפי שכבר נתן החק בימי אברהם אחר הדברים האלה·כל מקום שנאמ׳ אחר סמוך אחרי מופלג ברא׳ רבה אחר שנעשה לו נס זה שהרג את המלכים והיה דואג שמא נתקבל הין שכר על כל צדקותיו לכך אמ׳ לו המק׳ אל תירא·אנכי מגן לך·מן העונש שלא תענש על כל אותן נפשות שהרגת ומה שאתה דואג על קבול שכר שכרך הרבה מאד·הולך ערירי·מנחם בן סרוק פירשו לשו׳ יורש ותבר לו ער ועונה ערירי בלא יורש כאשר האמ׳ ובכל תבואתי תשרש העקר עדשיה כך לשו׳ ערירי חסר בנים·ובלע׳ דישאנפנטיץ·ול׳ נראה ער ועונה מגזירת ולבי ער וערירי לשו׳ חרבן וכן ערה ערו·וכן ערות כור ובן ערער תתערער ערה ערה·בן משק ביתי·כתרגומו שכל ביתי נזון על פיו כמו ועל פיך ישק וגו׳ אפוטרופוס שלי ואלו היה לי בן היה בני ממונה על שלי·דמשק·לפי התרגו׳ מדמשק היה ולפי אגדה שרדף המלכים עד דמשק ובתלמו׳ דורשו נוטריקון דולה ומשקה מתורתו לאחרים·הן לי לא נתת זרע·ומה תועלת בכל אשר תתן לי·ויוצא אותו החוצה·לפי פשוטו הוציאו מאהלו לחוץ לראות הכוכבים ולפי מדרשו צא מאצטגנינות שלך שראית במזלות שאינך עתיד להעמיד בן אברם אין לו בן אברהם יש לו בן שרי לא תלד שרה תלד אני קורא לכם שם אחר וישתנה המזל ד״א הוציאו מחללו של עולם והגביהו למעלה מן הכוכבים וזהו לשון הבטה מלמעלה למטה·והאמין ביי·לא שאל לו אות על זאת אבל על ירושת הארץ

שאל לו אות ואמר לו במה אדע ויחשבה לו צדקה ובה' חשבה לאברהם לזכות על אמנה שהאמין בו וא' במה אדע לא שאל לו אות אלא אמר ל
לבניו הודיעני באי זה זכות יתקיימו בה אמר לו בזה בזכות הקרבנות עגלה משלשת עגלים רמז לשלשה פרים פר יום הכפורים ופר העלם
דבר ועגלה ערופה ועז משלשת רמז לשעיר הנעשה בפנים ושעירי מוספי כל מועד ושעירת חטאת יחיד ואיל משלש אשם ודאי ואשם
תלוי וכבשה של חטאת יחיד ותר וגוזל תורים ובני יונה ויבתר אותם חלק כל אחד לשני חלקים ואין המקרא יוצא מידי פשוטו לפי שהיה כורת
ברית עמו לשמור הבטחתו להוריש לבניו את הארץ כדכתיב ביום ההוא כרת יי את אברם ברית לאמר ודרך כורתי ברית לחלק בהמה ולעבור

אליו אני יהוה אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את ה
הארץ הזאת לרשתה: ויאמר אדני יהוה במה אדע כי א
אירשנה: ויאמר אליו קחה לי עגלה משלשת ועז משלשת
ואיל משלש ותר וגוזל: ויקח לו את כל אלה ויבתר אתם בת
בתוך ויתן איש בתרו לקראת רעהו ואת הצפר לא בתר:
וירד העיט על הפגרים וישב אתם אברם: ויהי השמש לבוא
ותרדמה נפלה על אברם והנה אימה חשכה גדלה נפלת
עליו: ויאמר לאברם ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא
להם ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה: וגם את הגוי א
אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכש גדול: ואתה תבוא
אל אבתיך בשלום תקבר בשיבה טובה: ודור רביעי ישובו
הנה כי לא שלם עון האמרי עד הנה: ויהי השמש באה וע
ועלטה היה והנה תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הג
הגזרים האלה: ביום ההוא כרת יהוה את אברם ברית לא
לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת מנהר מצרים עד ה
הנהר הגדל נהר פרת: את הקיני ואת הקנזי ואת הקדמני:

ליה אנא יי דאפקתך מאורא
דכסדאי למתן לך ית ארעא ה
הדא למירתה: ואמר יי אלהים ב
במה אדע ארי אירתנה: ואמר
ליה קרב קדמי עגלין תלתא ו
ועזין תלת ודכרין תלתא ושפ
ושפנינא ובר יונה: וקרב קד
קדמוהי ית כל אלין ופליג ית
יתהון בשוה ויהב פלגיא ה
פלג לקביל חבריה וית עופא
לא פלג: ונחת עופא על פגריא
ואפרח יתהון אברם: והוה שמ
שמשא למיעל ושנתא נפלת
על אברם והא אימה קבל כגי
נפלת עלוהי: ואמר לאברם מ
מדע תדע ארי דיירין יהון בנך
בארע לא דלהון ויפלחון בהון
ויענון יתהון ארבע מאה שנין:
ואף ית עמא דיפלחון בהון דאין
אנא ובתר כן יפקון בקנינא סגי:
ואת תתכנש לות אבהתך בשלם
תתקבר בשיבו טבא: ודרא רב
רביעאה יתובון הלכא ארי לא
שלים חובא דאמוראה עד כען:
והוה שמשא עלת וקבלא הוה
והא תנור תנן ובעיר דאשא
דעברא בין פלגיא האלין: ביומא
ההוא גזר יי עם אברם קים למ
למימר לבנך יהבית ית ארעא
הדא מנהרא דמצרים עד נהרא
רבא נהרא פרת: ית שלמאי וית
קנזאי וית קדמונאי:

בין בתריה כמה שנ' העוברים בין בתרי העגל אף כאן תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים שלוחו של שכינה שהיא אש: ואת הצפור לא
בתר לפי שהאומות נמשלו בפרים ואילים ושעירים שנ' סבבוני פרים רבים וגו' ואומ' האיל אשר ראית בעל הקרנים מלך פרס ואו' הצפיר השעיר
מלך יון וישראל נמשלו לבני יונה שנ' יונתי בחגוי הסלע לפיכך בתר הבהמות רמז שיהיו האומות כלין והולכין ואת הצפור לא בתר שיהיו ישראל
קיימין לעולם: העיט הוא עוף ועל שם שהוא עט ושואף את הנבלות לשון עיט אוכל כמו ותעט אל השלל: על הפגרים על הבתרים: וישב לשון
נשיבה והפרחה כמו ישב רוחו רמז שיבא דוד בן ישי לכלותם ואין מניחין אותו מן השמים עד שיבא מלך המשיח: והנה אימה וגו' רמז לצרות
וחשך של גלות: כי גר יהיה זרעך משנולד יצחק עד שיצאו ישראל ממצרים ארבע מאות שנה כיצד יצחק בן ששים שנה כשנולד יעקב ויעקב כש
כשירד למצרים אמר ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה הרי ק"צ ובמצרים היו מאתים ועשר כמנין רדו הרי ת' שנה ואם תאמר במצרים היו [illegible]
ארבע מאות הרי קהת מיורדי מצרים היה צא וחשוב שנותיו של קהת ושל עמרם ושמונים של משה שהיה כשיצאו ממצרים אי אתה מוצא אלא
שלש מאות וחמשים ואתה צריך להוציא מהן כל השנים שחי קהת אחר לידת עמרם ושחי עמרם אחר לידת משה [illegible] לא להם ולא נאמר בא
בארץ מצרים אלא לא להם ומשנולד יצחק ויגר אברהם וגו' ויצחק ויגר בגרר ויעקב גר בארץ [illegible]
מלכיות שאף הן כלים על שעבדו את ישראל דן אנכי בעשר מכות: ברכש גדול בממון גדול [illegible] ואתה תבוא אל אבותיך וגו'
ולא תראה כל זה [illegible] תקבר בשיבה טובה [illegible]
בימיו ולא יצא עשו לתרבות רעה בימיו [illegible]
שלשה דורות והרביעי ישובו לארץ [illegible] את הארץ הזאת לרשתה וכן היה [illegible]
למצרים [illegible] יהודה פרץ וחצרון וכלב בן חצרון מבאי הארץ היה כי לא שלם עון האמורי [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

ואת הרפאים · ארץ עוג שנא' בה ההיא יקרא ארץ רפאים · שפחה מצרית · בת פרעה היתה כשראה נסים שנעשו לשרה אמ' מוטב שתהא בתי שפחה בבית זה ולא גבירה בבית אחר · אולי אבנה · ללמד על כי מי שאין לו בנים אינו בנוי אלא הרוס · אבנה ממנה · בזכות שאכניס צרתי לתוך ביתי · לקול שרי · לרוח הקדש שבה · ותקח שרי · לקחתה בדברים אשריך שזכית ליזבק בגוף הקדוש הזה · מקץ עשר שנים · מונה הקב"ה לאשה ששהתה עשר שנים ולא ילדה לבעלה חייב לישא אחרת · לשבת אברם · סיפר שאין ישיבת חוצה לארץ עולה לו מן המנין לפי שלא נאמר לו ואעשך לגוי גדול עד שיבא לארץ ישר' · ויבא אל הגר · ותהר · מביאה ראשונה · ותקל גבירתה בעיניה · אמרה שרה זו אין סתרה כגל' · לא מראה עצמה כאלו היא צדקת

ואת החתי ואת הפרזי ואת הרפאים : ואת האמרי ואת ה
הכנעני ואת הגרגשי ואת היבוסי : ס ושרי אשת
אברם לא ילדה לו ולה שפחה מצרית ושמה הגר : ותאמר
שרי אל אברם הנה נא עצרני יהוה מלדת בא נא אל שפ
שפחתי אולי אבנה ממנה וישמע אברם לקול שרי : ותקח
שרי אשת אברם את הגר המצרית שפחתה מקץ עשר ש
שנים לשבת אברם בארץ כנען ותתן אתה לאברם אישה
לו לאשה : ויבא אל הגר ותהר ותרא כי הרתה ותקל גב
גברתה בעיניה : ותאמר שרי אל אברם חמסי עליך אנכי
נתתי שפחתי בחיקך ותרא כי הרתה ואקל בעיניה ישפט
יהוה ביני וביניך : ויאמר אברם אל שרי הנה שפחתך בידך
עשי לה הטוב בעיניך ותענה שרי ותברח מפניה : וימצאה
מלאך יהוה על עין המים במדבר על העין בדרך שור : ויא
ויאמר הגר שפחת שרי אי מזה באת ואנה תלכי ותאמר מ
מפני שרי גברתי אנכי ברחת : ויאמר לה מלאך יהוה שובי
אל גברתך והתעני תחת ידיה : ויאמר לה מלאך יהוה הר
הרבה ארבה את זרעך ולא יספר מרב : ויאמר לה מלאך
יהוה הנך הרה וילדת בן וקראת שמו ישמעאל כי שמע ה
יהוה אל עניך : והוא יהיה פרא אדם ידו בכל ויד כל בו ועל
פני כל אחיו ישכן : ותקרא שם יהוה הדבר אליה אתה אל

וית חתאי וית פריזאי וית גב
גברי: וית אמוראי וית כנענאי
וית גרגשאי וית יבוסאי:
ושרי אתת אברם לא ילדת ליה
ולה אמתא מצריתא ושמה הגר:
ואמרת שרי לאברם הא כען ס
מנעני יי מלמילד עול כען ב
לות אמתי מאים יתבני מנה
וקביל אברם למימר שרי: ודברת
שרי אתת אברם ית הגר מצ
מצריתא אמתה מסוף עסר ש
שנין למתב אברם בארעא דכ
דכנען ויהבת יתה לאברם בע
בעלה ליה לאתו: ועל לות הגר
ועדיאת וחזת ארי עדיאת וקלת
רבונתה בעינהא: ואמרת שרי
לאברם דין לי עלך אנא יהבית
אמתי לך וחזת ארי עדיאת וק
וקלית בעינהא ידין יי בינאי וב
ובינך: ואמר אברם לשרי הא
אמתיך בידיך עבידי לה דתקין
בעיניכי ועניתה שרי וערקת
מן קדמהא: ואשכחה מלאכא
דיי על עינא דמיא במדברא
על עינא באורחא דחגרא: וא
ואמר הגר אמתא דשרי מן א
אן אתיא ולאן את אזלא ואמ
ואמרת מן קדם שרי רבונתי א
אנא ערקא: ואמר לה מלאכא
דיי תובי לות רבונתיך ואשתעבדי
תחות ידהא: ואמר לה מלאכא
דיי אסגאה אסגי ית בניכי ולא
יתמנון מסגי: ואמר לה מלאכא
דיי הא את מעדיא ותלדין בר
ותקרן שמיה ישמעאל ארי קביל
יי צלותיך: והוא יהא מרוד בא
באנשא הוא יהי צריך לכולא ו
ואף כל בני אנשא יהון צריכין
ליה ועל אפי כל אחוהי ישרי:
וצליאת בשמא דיי דאתמלל
עמה ואמרת את הוא אלהא :

ואינה צדקת שלא זכתה להריון כל השנים הללו ואני נתעברתי מביאה ראשונה · חמסי עליך · חמס העשוי לי עליך אני מטילה העונש · כשהתפללת להקב"ה מה תתן לי ואנכי הולך ערירי לא התפללת אלא עליך והיה לך להתפלל על שנינו והייתי אני נפקדת עמך ועוד דבריך אתה חומס שאתה שומע בזיוני ושותק · אנכי נתתי שפחתי וגו' ביני וביניך · כל ביניך שבמקרא חסר וזה מלא קרי ביה וביניך שהכניסה עין הרע בעבורה של הגר והפילה עוברה והוא שהמלאך אומר להגר הנך הרה · והלא כבר הרתה והוא מבשר לה שתהר אלא מלמד שהפילה הריון הראשון · ותענה שרי · היתה משעבדת בה בקושי · אי מזה באת · מהיכן באת · יודע היה אלא ליתן לה פתח ליכנס עמה בדברים · ולשון אי מזה איה המקום שתאמר עליו מזה אני באה · ויאמר לה מלאך וגו' · על כל אמירה היה שלוח לה מלאך אחר לכך נאמר מלאך בכל אמירה ואמירה · הנך הרה · כשתשובי · הרי כ כמו הנך הרה דאשת מנוח · וילדת בן · כמו ויולדת ודומה לו יושבת בלבנון מקוננת בארזים וקוראת שמו · צווי הוא כמו שאומר לזכר וקראת את שמו יצחק · פרא אדם · אוהב מדברות כמו שכתוב וישב במדבר ויהי רובה קשת · ידו בכל · לסטים · ויד כל בו · הכל שונאין אותו ומתגרים בו · על פני כל אחיו ישכן · שיהא זרעו גדול · אתה אל רואי · נקוד חטף קמץ מפני שהוא שם דבר אלוה הראיה שרואה בעלבון עלובים ·

כי אמרה הגם הלם וגו׳ לשון תמיה וכי סבורה הייתי שאף הלם במדברות ראיתי שלוחו של מקום אחרי ראי אותם בביתו של אברהם ששם הייתי רגילה לראות מלאכים ותדע שהיתה רגילה לראות שהרי מנוח ראה את המלאך פעם אחת ואמר מות נמות וזו ראתה אחד זה אחר זה ולא חרדה באר לחי ראי כתרגומו דמלאך קיימא איתחזי עלה ויקרא אברם שם וגו׳ אעפ״י שלא שמע דברי המלאך שאמר וקראת שמו ישמעאל שרתה עליו רוח הקדש וקראו ישמעאל ואברם בן שמונים וגו׳ לשבחו של ישמעאל נכתב להודיע שהיה בן יג שנה כשנכנס ולא עכב אני אל שדי אני הוא שיש די באלהותי לכל בריה לפיכך התהלך לפני ואהיה לך לאלוה ולפטרון וכן כל מקום שהוא במקרא פירושו די שלו לפי הענין התהלך לפני כתרגומו פלח

רֹאִי כִּי אָמְרָה הֲגַם הֲלֹם רָאִיתִי אַחֲרֵי רֹאִי׃ עַל־כֵּן קָרָא ל
לַבְּאֵר בְּאֵר לַחַי רֹאִי הִנֵּה בֵין־קָדֵשׁ וּבֵין בָּרֶד׃ וַתֵּלֶד הָגָר לְא
לְאַבְרָם בֵּן וַיִּקְרָא אַבְרָם שֶׁם־בְּנוֹ אֲשֶׁר־יָלְדָה הָגָר יִשְׁמָעֵאל׃
וְאַבְרָם בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּלֶדֶת־הָגָר אֶת־יִשְׁמָעֵאל
לְאַבְרָם׃ ס וַיְהִי אַבְרָם בֶּן־תִּשְׁעִים שָׁנָה וְתֵשַׁע
שָׁנִים וַיֵּרָא יְהוָה אֶל־אַבְרָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי־אֵל שַׁדַּי הִתְהַלֵּךְ
לְפָנַי וֶהְיֵה תָמִים׃ וְאֶתְּנָה בְרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וְאַרְבֶּה אוֹתְךָ
בִּמְאֹד מְאֹד׃ וַיִּפֹּל אַבְרָם עַל־פָּנָיו וַיְדַבֵּר אִתּוֹ אֱלֹהִים לֵאמֹר׃
אֲנִי הִנֵּה בְרִיתִי אִתָּךְ וְהָיִיתָ לְאַב הֲמוֹן גּוֹיִם׃ וְלֹא־יִקָּרֵא עוֹד
אֶת־שִׁמְךָ אַבְרָם וְהָיָה שִׁמְךָ אַבְרָהָם כִּי אַב־הֲמוֹן גּוֹיִם נְתַתִּיךָ׃
וְהִפְרֵתִי אֹתְךָ בִּמְאֹד מְאֹד וּנְתַתִּיךָ לְגוֹיִם וּמְלָכִים מִמְּךָ יֵצֵאוּ׃
וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם ל
לִבְרִית עוֹלָם לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ׃ וְנָתַתִּי לְךָ
וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֵת אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ אֵת כָּל־אֶרֶץ כְּנַעַן לַאֲחֻזַּת
עוֹלָם וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים׃ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם וְאַתָּה
אֶת־בְּרִיתִי תִשְׁמֹר אַתָּה וְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם׃ זֹאת בְּרִיתִי
אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ הִמּוֹל לָכֶם כָּל־
זָכָר׃ וּנְמַלְתֶּם אֵת בְּשַׂר עָרְלַתְכֶם וְהָיָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי ו
וּבֵינֵיכֶם׃ וּבֶן־שְׁמֹנַת יָמִים יִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר לְדֹרֹתֵיכֶם יְלִיד
בָּיִת וּמִקְנַת־כֶּסֶף מִכֹּל בֶּן־נֵכָר אֲשֶׁר לֹא מִזַּרְעֲךָ הוּא׃ הִמּוֹל

חזי כלא ארי אמרת אף הכא שריתי חזיא בתר דאתגלי לי׃ על כן קרא לבירא בירא דמלאך קיימא אתחזי עלה הא בין רקם ובין חגרא׃ וילדת הגר לאברם בר וקרא אברם שום בריה דילדת הגר ישמעאל׃ ואברם בר תמנן ושית שנין כד ילדת הגר ית ישמעאל לאברם׃
והוה אברם בר תשעין ותשע שנין ואתגלי יי לאברם ואמר ליה אנא אל שדי פלח קדמי והוי שליס׃ ואתן קימי בין מימרי ובינך ואסגי יתך לחדא לחדא׃ ונפל אברם על אפוהי ומלל עמיה יי למימר׃ אנא הא קימי עמך ותהא לאב סגי עממין׃ ולא יתקרי עוד ית שמך אברם ויהי שמך אברהם ארי לאב סגי עממין יהביתך׃ ואפיש יתך לחדא לחדא ואתנינך לכנשן ומלכין דשליטין בעממיא מנך יפקון׃ ואקים ית קימי בין מימרי ובינך ובין בנך בתרך לדריהון לקים עלם למהוי לך לאלהא ולבנך בתרך׃ ואתן לך ולבנך בתרך ית ארע תותבותך ית כל ארעא דכנען לאחסנת עלם ואהוי להון לאלהא׃ ואמר יי לאברהם ואת ית קימי תטר את ובנך בתרך לדריהון׃ דין קימי דתטרון בין מימרי וביניכון ובין בנך בתרך מגזר לכון כל דכורא׃ ותגזרון ית בשרא דעורלתכון ויהי לאת קים בין מימרי וביניכון׃ ובר תמניא יומין יתגזר לכון כל דכורא לדריכון יליד ביתא וזבין כספא מכל בר עממין דלא מבנך הוא׃ מגזר

קדמי תרבק בעבודתי והיה תמים אף זה צווי אחר צווי היה שלם בכל נסיונותי ולפי מדרשו התהלך לפני במצות מילה ובדבר זה תהיה תמים שכל זמן שהערלה בך אתה בעל מום לפני דא והיה תמים שאוסיף לך אות על שמך ויהיו מנין אותיותיך רמח כמנין איבריך ואתנה את בריתי ברית של אהבה וברית הארץ להורישה לך על ידי מצוה זו ויפל על פניו מפני מורא השכינה שעד שלא מל לא היה בו כח לעמוד ורוח הקדש נצבת עליו וזה שנאמר בבלעם נופל וגלוי עינים בברייתא דר׳ אליעזר מצאתי כן כי אב המון גוים לשון נוטריקון של שמו והריש שהיתה בו בתחלה שלא היה אב אלא לארם שהוא מקומו ועכשיו לא זזה ממקומה שאף יוד של שרי נתרעמה על השכינה עד שהוסיפה ליהושע ונתתיך לגוים ישראל ואדום שהרי ישמעאל כבר היה לו ולא היה מבשרו עליו והקימותי את בריתי ומה היא הברית להיות לך לאלהים לאחוזת עולם ושם אהיה לכם לאלהים אבל הדר בחוצה לארץ כמי שאין לו אלוה ואתה ואו מוסף על ענין ראשון אני הנה בריתי אתך ואתה הוי זהיר לשמרו ומה היא שמירתו זאת בריתי אשר תשמרו המול לכם וגו׳ ביני וביניכם אותם של עכשיו ובין זרעך העתידים להולד אחריך המול כמו להמול כמו שאתה אומר עשות כמו לעשות ונמלתם כמו ומלתם והנון בו יתירה ליסוד הנופל בו לפרקים כגון נון של נושך ושל נושא ומלתם כמו ונשאתם אבל ימול לשון יפעל כמו יעשה ואכל יליד בית שילדתו השפחה בביתך מקנת כסף שקנאו משנולד׳

המול ימול יליד ביתך · כאן כפל פלי״ו ולא אמר לשמנה ימים ללמדך שיש יליד בית נמול לאחד כמו שמפורש במס׳ שבת · וערל זכר · כאן למד שהמילה באותו מקום שהוא מבדיל בין זכר לנקבה · אשר לא ימול · מבוגרים לכלל עונשין ונכרתה אבל אבי אין ענוש עליו כרת אבל עובר ב בעשה · ונכרתה הנפש · ילך ערירי וימות קודם זמנו · לא תקרא שמה שרי · דמשמע שרה לי ולא לאחרים כי שרה כתם שמה שתהא שרה על כל · וברכתי אותה · ומה היא הברכה שחזרה לנערותה שנאמר היתה לי עדנה · וברכתיה · בהנקת שדים כשנתברכה לכך ביום משתה יצחק כהיו מרננים עליהם שהביאו אסופי מן השוק ואומ׳ בננו הוא והביאה כל אחת בנה עמה ומיניקתה לא הביאה והיא הניקה את כלם הוא שנ׳ הניקה בנים שרה

יִמּוֹל יְלִיד בֵּיתְךָ וּמִקְנַת כַּסְפֶּךָ וְהָיְתָה בְרִיתִי בִּבְשַׂרְכֶם לב
לִבְרִית עוֹלָם: וְעָרֵל זָכָר אֲשֶׁר לֹא־יִמּוֹל אֶת־בְּשַׂר עָרְלָתוֹ ונב
וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ אֶת־בְּרִיתִי הֵפַר: ס
וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם שָׂרַי אִשְׁתְּךָ לֹא־תִקְרָא אֶת־שְׁמָהּ
שָׂרָי כִּי שָׂרָה שְׁמָהּ: וּבֵרַכְתִּי אֹתָהּ וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לְךָ בֵּן וב
וּבֵרַכְתִּיהָ וְהָיְתָה לְגוֹיִם מַלְכֵי עַמִּים מִמֶּנָּה יִהְיוּ: וַיִּפֹּל אַבְרָהָם
עַל־פָּנָיו וַיִּצְחָק וַיֹּאמֶר בְּלִבּוֹ הַלְּבֶן מֵאָה־שָׁנָה יִוָּלֵד וְאִם־שָׂרָה
הֲבַת־תִּשְׁעִים שָׁנָה תֵּלֵד: וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־הָאֱלֹהִים לוּ י
יִשְׁמָעֵאל יִחְיֶה לְפָנֶיךָ: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲבָל שָׂרָה אִשְׁתְּךָ יֹל
יֹלֶדֶת לְךָ בֵּן וְקָרָאתָ אֶת־שְׁמוֹ יִצְחָק וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתּוֹ ל
לִבְרִית עוֹלָם לְזַרְעוֹ אַחֲרָיו: וּלְיִשְׁמָעֵאל שְׁמַעְתִּיךָ הִנֵּה בֵּר
בֵּרַכְתִּי אֹתוֹ וְהִפְרֵיתִי אֹתוֹ וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ בִּמְאֹד מְאֹד שְׁנֵים־ע
עָשָׂר נְשִׂיאִם יוֹלִיד וּנְתַתִּיו לְגוֹי גָּדוֹל: וְאֶת־בְּרִיתִי אָקִים אֶת־
יִצְחָק אֲשֶׁר תֵּלֵד לְךָ שָׂרָה לַמּוֹעֵד הַזֶּה בַּשָּׁנָה הָאַחֶרֶת: וי
וַיְכַל לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיַּעַל אֱלֹהִים מֵעַל אַבְרָהָם: וַיִּקַּח אַבְרָהָם
אֶת־יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ וְאֵת כָּל־יְלִידֵי בֵיתוֹ וְאֵת כָּל־מִקְנַת כַּסְפּוֹ כָּל
זָכָר בְּאַנְשֵׁי בֵּית אַבְרָהָם וַיָּמָל אֶת־בְּשַׂר עָרְלָתָם בְּעֶצֶם הַיּוֹם
הַזֶּה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אִתּוֹ אֱלֹהִים: וְאַבְרָהָם בֶּן־תִּשְׁעִים וָתֵשַׁע
שָׁנָה בְּהִמֹּלוֹ בְּשַׂר עָרְלָתוֹ: וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ בֶּן־שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה ש
שָׁנָה בְּהִמֹּלוֹ אֵת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ: בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה נִמּוֹל אב

יתגזר יליד ביתך וזבין כספך ותהי קימי בבסרכון לקים עלם: וערל דכורא דלא יגזר ית בס בסרא דערלתיה וישתיצי אנשא ההוא מעמיה ית קימי אשני: ואמר יי׳ לאברהם שרי אתתך לא תקרי ית שמה שרי ארי שרה שמה: ואברך יתה ו ואף אתן מנה לך בר ואברכינה ותהי לכנשן ומלכין דשליטין ב בעממיא מינה יהון: ונפל אב אברהם על אפוהי וחדי ואמר בלביה הלבר מאה שנין יהי ו ולד ואם שרה הבת תשעין שנין תליד: ואמר אברהם קדם יי׳ לוי ישמעאל יתקים קדמך: ואמר יי׳ בקושטא שרה אתתך תליד לך בר ותקרי ית שמיה יצחק ואקים ית קימי עמיה לקים עלם ולבנוהי בתרוהי: ועל ישמעאל קבילית צל צלותך הא בריכית יתיה ואפ ואפשית יתיה ואסגיתי יתיה ל לחדא לחדא תרי עסר רברבין יוליד ואתניניה לעם סגי: וית ק קימי אקים עם יצחק דתליד לך שרה לזמנא הדין בשתא אחר׳ אחרנתא: ושיצי למללא עמיה ואסתלק יקרא דיי׳ מעלוהי דא דאברהם: ודבר אברהם ית יש ישמעאל בריה וית כל ילידי בי ביתיה וית כל זביני כספיה כ כל דכורא באנשי בית אברהם וגזר ית בשרא דערלתהון בכרן יומא הדין כמה דמליל עמיה יי׳: ואברהם בר תשעין ותשע ש שנין כד גזר בשרא דערלתיה: וישמעאל בריה בר תלת עסרי שנין כד גזר ית בשרא דער׳ דערלתיה: בכרן יומא הדין את׳ אתגזר

ברא׳ רבה · רמוז במקרא ויפל אברהם על פניו ויצחק · זה תרגם אונקלוס וחדי שהוא לשון שמחה ושל שרה לשון מחוך למדת שאברהם האמין ושמח ושרה לא האמינה ולגלגה וזהו שהקפיד הקב״ה על שרה ולא הקפיד על אברהם · הלבן · יש תמיהות שהן קושיות כמו הנגלה נגליתי הרואה אתה זה והיא קיימת וכך אמ׳ בלבו הנעשה חסד זה לאחר מה שהקב״ה עושה לי · ואם שרה הבת תשעים שנה היתה כדי לילד ואפ׳ שדורות הראשונים היו מולידים בני חמש מאות שנה בימי אברהם נתמעטו השנים כבר ובא תשות כח לעולם וצא ולמד מעשרה דורות משנח ועד אברהם שמהרו את מולדותיהן בני שלשים ובני שבעים · לו ישמעאל יחיה · הלואי שיחיה ישמעאל איני כדאי לקבל שכר כזה · יחיה לפניך · יחיה ביראתך כמו התהלך לפני פלח קדמי · אבל לשון אמתת דברים וכן אבל אשמים אנחנו אבל בן אין לה · וקראת שמו יצחק · על שם הצחוק ויש אומ׳ י׳ נסיונות וי׳ שנה של שרה ות׳ שנמול וק׳ שנה של אברהם · את בריתי · ברית המילה תהא מסורה לזרעו · שנים עשר נשיאים · כעננים יכלו כמו נשיאים ורוח · מעל אברהם לשון נקיה כלפי שכינה ולמדנו שהצדיקים מרכבתו של מקום · בעצם היום · בו ביום שנצטוה ביום ולא בלילה לא נתיירא לא מן הגוים ולא מן הליצנים ושלא יהו אויביו וכל דורו אומרים אלו ראינוהו לא הנחנוהו למול ולקיים מצותו של מקום · ויכל · לשון ויכל · בהמלו · כמו בהבראם · בהמולו את בשר ערלתו · באברהם לא נאמר את לפי שלא היה חסר אלא חתוך בשר שכבר נתמעך על ידי תשמיש אבל ישמעאל שהיה ילד הוזקק לחתוך ערלה ולפרוע המילה לכך נאמר בו את · בראשית רבה · בעצם היום הזה · כמלאת לאברהם צט שנה ולישמעאל יג׳ שנים נמול אב

השלה לך לך · אברהם ·

וירא אליו · לבקר את החולה אמ' ר' חמא בר חנינא יום שלישי למילתו היה ובא הקב"ה ושאל בו בשלומו: באלוני ממרא · הוא שנתן לו עצה על המילה לפיכך נגלה עליו בחלקו: ישב · ישב כתיב בקש לעמוד אמ' לו הקב"ה שב ואתה סימן לבניך שעתיד להתיצב בעדת הדיינין והם יושבים: פתח האהל · לראות אם יש עובר ושב ויכניסם בביתו: כחם היום · הוציא הקב"ה חמה מנרתקה שלא להטריחו באורחים ולפי שראהו מצטער שלא היו אורחים באים הביא המלאכים עליו בדמות אנשים: והנה שלשה אנשים · אחד לבשר את שרה ואחד להפוך את סדום ואחד לרפאות את אברהם שאין מלאך אחד עושה שתי שליחות תדע לך שכן שכל הפרשה הוא מזכיר בלשון רבים · ויאכלו ויאמרו אלי

אברהם וישמעאל בריה: וכל אנ
אנשי ביתיה ילידי ביתא וזביני
כספא מן בני עממיא אתגזרו
עמיה:

אברהם וישמעאל בנו: וכל אנשי ביתו יליד בית ומקנת כסף
מאת בן נכר נמלו אתו:

פרשה

ואתגלי ליה יי
במישרי ממרא והוא יתיב בתרע
משכנא כמחם יומא: וזקף עי
עינוהי וחזא והא תלתא גברין
קימין עלוהי וחזא ורהט לק
לקדמותהון מתרע משכנא וס
וסגיד על ארעא: ואמר יי אם
כען אשכחית רחמין קדמך לא
כען תעיבר מעל עבדך: יסבון
כען זער מיא ואסחו רגליכון ו
ואסתמיכו תחות אילנא: ואסב
פתא דלחמא וסעודו לבכון ב
בתר כן תעיברון ארי על כן ע
עברתון על עבדכון ואמרו כן
תעבד כמה דמללת: ואוחי אב
אברהם למשכנא לות שרה וא
ואמר אוחאי תלת סאין קמחא
דסלתא לושי ועבידי גריצן: ו
ולבית תורי רהט אברהם ונסב
בר תורי רכיך וטב ויהב לעולימ'
ואוחי למעבד יתיה: ונסב שמן
וחלב ובר תורי דעבד ויהב קד
קדמיהון והוא משמש עליהון
תחות אילנא ואכלו: ואמרו ליה
אן שרה אתתך ואמר הא בט
במשכנא: ואמר מתב אתוב לו
לותך בעדן ואתון קימין והא
ברא לשרה אתתך ושרה שמעת
בתרע משכנא והוא אחורוהי:
ואברהם ושרה סבו עלו ביומין

וירא אליו יהוה באלני ממרא והוא ישב פתח האהל כחם ה
היום: וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא
וירץ לקראתם מפתח האהל וישתחו ארצה: ויאמר אדני אם
נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבר מעל עבדך: יקח נא מעט
מים ורחצו רגליכם והשענו תחת העץ: ואקחה פת לחם וס
וסעדו לבכם אחר תעברו כי על כן עברתם על עבדכם וי
ויאמרו כן תעשה כאשר דברת: וימהר אברהם האהלה
אל שרה ויאמר מהרי שלש סאים קמח סלת לושי ועשי ע
עגות: ואל הבקר רץ אברהם ויקח בן בקר רך וטוב ויתן אל
הנער וימהר לעשות אתו: ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר
עשה ויתן לפניהם והוא עמד עליהם תחת העץ ויאכלו: ויא
ויאמרו אליו איה שרה אשתך ויאמר הנה באהל: ויאמר שוב
אשוב אליך כעת חיה והנה בן לשרה אשתך ושרה שמעת
פתח האהל והוא אחריו: ואברהם ושרה זקנים באים בימים

ובבשורה כאמר ויאמר שוב אשוב אליך ובהפיכת סדום הוא אומ' כי לא אוכל לעשות דבר לבלתי הפכי · ורפאל שרפא את אברהם הלך משם ל
להציל את לוט הוא שנ' ויהי כהוציאם אותם החוצה ויאמר המלט על נפשך למדת שהאחד היה מציל: נצבים עליו · לפניו · אבל לשון נקייה היא
כלפי המלאכים: וירא · מהו וירא וירא שני פעמים הראשון כמשמעו והשני לשון הבנה נסתכל שהיו נצבים במקום אחד והבין שלא היו רוצים
להטריחו וקדם הוא ורץ לקראתם · בבא מציעא כתיב נצבים עליו · וכתיב וירץ לקראתם כשראוהו שרוי ואוסר פירשו הימנו מיד וירץ לקראתם: ויאמר
אדני אם נא · לגדול שבהם אמר וקראם כלם אדונים ולגדול אמר אל נא תעבור מעל וכיון שלא יעבור הוא יעמדו חבריו עמו ובלשון זה
הוא חול · ד"א קודש הוא והיה אומ' להקב"ה לו להמתין לו עד שירוץ ויכניס את האורחים ואעפ"י שכתוב אחר וירץ לקראתם האמירה קודם לכן היתה ודר
ודרך מקראות לדבר כן כמו שפרשתי אצל לא ידון רוחי באדם שנכתב אחר ויולד נח ואי אפשר לו לא אם כן קדם גזירה כ' שנה ושתיהן הלשונו'
בבר רבה: יוקח נא · על ידי שליח והקב"ה שלם לבניו על ידי שליח שנ' וירם משה ידו ויך את הסלע · ורחצו רגליכם · כסבור שהם ערביים שמשתחוי'
לאבק רגליהם והקפיד שלא להכניס ע"ז לביתו אבל לוט שלא הקפיד הקדים לינה לרחיצה שנאמר ולינו ורחצו רגליכם · תחת העץ · תחת האילן · וא
אחר תעבורו · אחר כן תלכו · כי על כן עברתם · כי הדבר הזה אני מבקש מכם מאחר שעברתם עלי לכבודי · כי על כן · כמו על אשר · ו
וכן כל כי על כן שבמקר' · כי על כן באו בצל קורתי כי על כן ראיתי פניך כי על כן לא נתתיה כי על כן ירפה רגליו · קמח סלת · סולת לעוגו'
קמח לעמילן של טבחים לכסות את הקדרה לשאוב את הזוהמא · בן בקר רך וטוב · ג' פרים היו כדי להאכילן ג' לשונות בחרדל · אל הנער · זה
ישמעאל לחנכו במצו' · ויקח חמאה וגו' ולחם לא הביא לפי שפירסה שרה נדה שחזר לה אורח נשים אותו היום ונטמאת העיסה · חמאה · שומן החלב
שקולטין מעל פניו · ובן הבקר אשר עשה · אשר תקן · קמא קמא שתקן הביא ואייתי קמייהו · ויאכלו · נראו כמו שאכלו מכאן שלא ישנה אדם מן
המנהג · ויאמרו אליו · נקוד על איו · ותניא ר' שמעון בן אלעזר אומ' כל מקום שהכתב רבה על הנקודה אתה דורש הכתב כאן נקודה רבה על הכתב
ואתה דורש הנקודה שאף לשרה שאלו איו אברהם למדנו שישאל אדם באכסניא שלו לאיש על האשה ולאשה על האיש · בבבא מציעא · יודעין
היו מלאכי השרת שרה אמנו היכן היתה אלא להודיע שצנועה היתה כדי לחבבה על בעלה אמ' ר' יוסי בר חנינא כדי לשגר לה כוס של ברכה · הנה
באהל · צנועה היא · כעת חיה · כעת הזאת לשנה הבאה ופסח היה ולפסח הבא נולד יצחק מדלא קרינן כעת היה כעת חיה שתהא חיה לכם שיהיו
כלכם שלמים וקיימים · שוב אשוב · לא בשרו המלאך שישוב אלא בשם הקב"ה אמ' לו כמו ויאמר לה מלאך יי הרבה ארבה והוא אין בידו להרבו'
אלא בשליחותו של מקום אף כאן בשליחותו של מקום אמ' לו · והוא אחריו · הפתח היה אחר המלאך ·

חדל להיות · וגו' פסק משנה ודרך נשים כרוח · בקרבה · מסתכלה במעיה · אפשר הקרבי' הללו טוענין ולד השדים הללו שיצמקו מושכין חלב הגרומאי
פרטה · עדנה · בשר ולשון משנה משי' את השער ומעדן את הבשר דא' לשו עדן זמן וסת נדות · האף אמנם · הגם אמת אלד ואני זקנתי · שנה הכתוב מפני
השלום שהרי היא אמרה ואדני זקן · היפלא · היתכסי · וכי שום דבר מופלא ומופרד ומכוסה ממני שלעשות רצוני · למועד · למותו מועד המיוחד ש
שקבעתי לך אתמול למועד הזה בשנה האחרת · כי יראה · כי צחקה הראשון משמש לשון דהא הוא שנותן טעם לדבר והכחש שרה לפי כי יראה והשני
משמש בלשון אלא ויאמר לא כדבריך הוא אלא צחקת שאמרו רבותי כי משמש בארבע לשונות אי דלמא אלא דהא · וישקיפו · כל השקפה לרעה

חדל להיות לשרה ארח כנשים: ותצחק שרה בקרבה ל
לאמר אחרי בלתי היתה לי עדנה ואדני זקן: ויאמר יהוה אל
אברהם למה זה צחקה שרה לאמר האף אמנם אלד ואני
זקנתי: היפלא מיהוה דבר למועד אשוב אליך כעת חיה ול
ולשרה בן: ותכחש שרה לאמר לא צחקתי כי יראה ויאמר
לא כי צחקת: ויקמו משם האנשים וישקפו על פני סדם וא
ואברהם הלך עמם לשלחם: ויהוה אמר המכסה אני מא
מאברהם אשר אני עשה: ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום
ונברכו בו כל גויי הארץ: כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו
ואת ביתו אחריו ושמרו דרך יהוה לעשות צדקה ומשפט ל
למען הביא יהוה על אברהם את אשר דבר עליו: ויאמר
יהוה זעקת סדם ועמרה כי רבה וחטאתם כי כבדה מאד:
ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי עשו כלה ואם ל
לא אדעה: ויפנו משם האנשים וילכו סדמה ואברהם עודנו
עמד לפני יהוה: ויגש אברהם ויאמר האף תספה צדיק עם
רשע: אולי יש חמשים צדיקם בתוך העיר האף תספה ולא
תשא למקום למען חמשים הצדיקם אשר בקרבה: חללה
לך מעשת כדבר הזה להמית צדיק עם רשע והיה כצדיק

פסק מלמהוי לשרה אורח כנש'
כנשיא: וחייכת שרה במעהא למ
למימר בתר דסבית הוי לי עולימו
ורבוני סיב: ואמר יי' לאברהם ל
למה דנן חיכת שרה למימר הב
הבקושטא אוליד ואנא סיבית: הי
היתכסא מן קדם יי' פתגמא לזמ
לזמנא איתוב לוחך בעדן דאתון
קימין ולשרה בר: וכדיבת שרה ל
למימר לא חיכית ארי דחילת וא
ואמר לא ברם חייכת: וקמו מתמן
גבריא ואסתכיאו על אפי סדום
ואברהם אזיל עמהון לאלוואיהון:
ויי' אמר המכסי אנא מאברהם י
דאנא עבד: ואברהם מהוה יהוי
לעם סגי ותקיף ויתברכון בדיליה
כל עממי ארעא: ארי גלי קדמי
בדיל דיפקד ית בנוהי וית אנש ב
ביתיה בתרוהי ויטרון ארחן דתקנן
קדם יי' למעבד צדקתא ודינא ב
בדיל דייתי יי' על אברהם ית ד
דמליל עלוהי: ואמר יי' קבילת סד
סדום ועמורה ארי סגיאת ורובתהון
ארי תקיפת לחדא: אתגלי כען ו
ואחזי הכקבלתהון דעלת לקדמי
עבדו אעבד עמהון גמירא אם ת
תיבין ואם לא אתפרע: ואתפניו
מתמן גבריא ואזלו לסדום ואברהם
עד כען משמש בצלו קדם יי': וקרב
אברהם ואמר הברוגז תשיצי זכאה
עם חיבא: מאים אית חמשין זכ
זכאין בגו קרתא הברוגז תשיצי ול
ולא תשבוק לאתרא בדיל חמשין
זכאין דבגוה: קושטא אמן דינך ל
למעבד כפתגמא הדין למקטל
זכאה עם חיבא ויהי זכאה

חוץ מהשקיפה שמשון קורך שגדול כח מתנות עניים שהופך מדת הרוגז לרחמים · לשלחם · ללוותם כסבור אורחים הם · המכסה אני · בתמיה · מה ש
שאני עושה בסדום לא יפה לי לעשות דבר שלא מדעתו אני נתתי לו את הארץ הזאת והחמשה כרכין הללו שלו הן שנ' גבול הכנעני מצידון בואכה
סדומה ועמורה וגו' קראתי אותו אברהם אב המון גוים ואשמיד את הבנים ולא אודיע לאב שהוא אוהבי · ואברהם היו יהיה · מדרש אגדה זכר צדיק לברכה
הואיל והזכירו ברכו · ופשוטו וכי ממנו אני מעלים והרי הוא חביב לפני להיות לגוי גדול · כי ידעתיו · לשון חבה כמו מודע לאישה מודעתנו ואודעך
בשם ואמנם עיקר לשון כלם אינו אלא לשון ידיעה שהמחבב את האדם מקרבו אצלו ויודעו ומכירו ולמה ידעתיו למען אשר יצוה לפי שהוא מ
מצוה את בניו עלי לשמור דרכי ואם תפרשהו כתרגומו יודע אני בו שיצוה את בניו וגו' אין למען נופל על הלשון · יצוה · לשון הווה כמו ככה יעשה
איוב · למען הביא · כך הוא מצוה לבניו שמרו דרך יי' כדי שיביא הש"ם על אברהם וגו' על בית אברהם לא נאמר אלא על אברהם למדנו כל המע
המעמיד בן צדיק כאלו אינו מת · ויאמר יי' · לאברהם · זעקת סדום וגו' · כי רבה · כל רבה שבמקרא הטעם בבי"ת לפי שהן מתורגמין גדלה או גדלה וה
וזה למטה אבל זה טעמו למעלה ברי"ש לפי שמתורגם גדלה כמו ש"י · שתי ויהי השמש באה הנה שבה · ארדה נא · למד לדיינין שלא יפסקו
דיני נפשות אלא בראיה הכל כמו שפרשתי בפרשת הפלגה ד"א ארדה נא לסוף מעשיהם · הכצעקתה · של מריבה · הבאה אלי עשו · וכן עושין במרדן
כלה אני עושה בהן ולפיכך יש הפסק נקודות פסק בין עשו לכלה כדי להפרידם היבה מחברתה ורבותינו דרשו הכצעקתה צעקת ריבה שהרגו מיתה
משונה על שנתנה מזון לעני כמפור בחלק ואם לא יעמדו במרדן ארדה מה אעשה להם ליפרע מהן בייסורין ולא אכלה אותם וכיוצא בו מצינו ב
במקום א"ר הודר ערך מצלך ואדעה מה אעשה לך · ויפנו משם · ממקום שאברהם ליום עם · ואברהם עודנו עומד · וגו' · והלא לא הלך לעמוד לפניו אלא ה
הקב"ה בא אצלו ואמר לו זעקת סדום ועמורה וגו' והיה לו לכתוב ויי' עודנו עומד על אברהם אלא תיקון סופרים הוא זה שהפכוהו רבותינו לכתוב כן ·
ויגש אברהם · מצינו הגשה למלחמה · ויגש יואב · וגו' הגשה לפיוס · ויגש אליו יהודה · והגשה לתפלה · ויגש אליהו הנביא · ולכל אלה נכנס אברהם לדבר
קשות ולפיוס ולתפלה · האף תספה · הגם תספה · ולתרגו' של אנקלוס שתרגמו לשון רוגז כך פירושו האף ישיאך שתספה צדיק עם רשע · חמשים צדיקים
עשרה צדיקים לכל כרך וכרך חמשה מקומות יש · חלילה לך · ואם תאמר לא יצילו הצדיקים את הרשעים למה תמית הצדיקים · חלילה לך · חולין הוא
לך יאמרו כך היא אומנותו שוטף הכל צדיקים ורשעים כך עשית לדור המבול ולדור הפלגה · כדבר הזה · לא הוא ולא כיוצא בו · חלילה לך · לעולם הבא

השופט כל הארץ· נקוד בחטף פתח ה"א של השופט לשון תמי׳ וכי מי שהוא שופט לא יעשה משפט אמת· התשחית בחמשה· והלא הן תשעה לכל כרך ואתה צדיקו של עולם תצטרף עמהם· אולי ימצאון שם ארבעים· ויצולו ד׳ כרכים· וכן ל׳ יצילו שלשה מהם או עשרים יצילו ב׳ מהם או עשרה יצילו אחד מהם· הואלתי· רציתי כמו ויואל משה· אולי ימצאון שם עשרה· על הפחות לא בקש אמר דור המבול היו שמונה נח ובניו ונשותיהם ולא הצילו על דורם ועל תשעה על ידי צירוף כבר בקש ולא מצא· וילך ה׳· וגו׳ כיון שנשתתק הסניגור הלך לו הדיין· ואברהם שב למקומו· נסתלק הדיין נסתלק הסניגור והקטיגור מקטרג לפיכך ויבאו שני המלאכים סדומה להשחית· שני· השלישי בא לבשר את שרה כיון שש

ברשע חללה לך השפט כל הארץ לא יעשה משפט: ויאמר
יהוה אם אמצא בסדם חמשים צדיקם בתוך העיר ונשאתי
לכל המקום בעבורם: ויען אברהם ויאמר הנה נא הואלתי
לדבר אל אדני ואנכי עפר ואפר: אולי יחסרון חמשים הצ
הצדיקם חמשה התשחית בחמשה את כל העיר ויאמר לא
אשחית אם אמצא שם ארבעים וחמשה: ויסף עוד לדבר א
אליו ויאמר אולי ימצאון שם ארבעים ויאמר לא אעשה בע
בעבור הארבעים: ויאמר אל נא יחר לאדני ואדברה אולי
ימצאון שם שלשים ויאמר לא אעשה אם אמצא שם שלשים:
ויאמר הנה נא הואלתי לדבר אל אדני אולי ימצאון שם ע
עשרים ויאמר לא אשחית בעבור העשרים: ויאמר אל נא
יחר לאדני ואדברה אך הפעם אולי ימצאון שם עשרה ווא
ויאמר לא אשחית בעבור העשרה: וילך יהוה כאשר כלה
לדבר אל אברהם ואברהם שב למקמו: ויבאו שני הכל
המלאכים סדמה בערב ולוט ישב בשער סדם וירא לוט ו
ויקם לקראתם וישתחו אפים ארצה: ויאמר הנה נא אדני
סורו נא אל בית עבדכם ולינו ורחצו רגליכם והשכמתם
והלכתם לדרככם ויאמרו לא כי ברחוב נלין: ויפצר בם מ
מאד ויסרו אליו ויבאו אל ביתו ויעש להם משתה ומצות אפ
אפה ויאכלו: טרם ישכבו ואנשי העיר אנשי סדם נסבו על

כחיבא קושטא מנך דינך דדין
כל ארעא ברם יעבד דינא: וא
ואמר יי׳ אם אשכח בסדום חמ
חמשין זכאין בגו קרתא ואשבו׳
לכל אתרא בדילהון: ואתיב אב
אברהם ואמר הא כען אסגיתי
למללא קדם יי׳ ואנא עפר וק
וקטם: מאים יחסרון חמשין זכאין
חמשא התחבל בחמשא ית כל
קרתא ואמר לא אחבל אם אש
אשכח תמן ארבעין וחמשא: ו
ואוסף עוד למללא קדמוהי ו
ואמר מאים ישתכחון תמן אר
ארבעין ואמר לא אעבד גמירא
בדיל ארבעין: ואמר לא כען י
יתקף רוגזא דיי׳ ואמלל מאים
ישתכחון תמן תלתין ואמר לא
אעבד גמירא אם אשכח תמן
תלתין: ואמר הא כען אסגיתי
למללא קדם יי׳ מאים ישתכחון
תמן עשרין ואמר לא אחבל ב
בדיל עשרין: ואמר לא כען ית
יתקף רוגזא דיי׳ ואמלל ברם זמ
זמנא הדא מאים ישתכחון תמן
עשרא ואמר לא אחבל בדיל
עשרה: ואסתלק יקרא דיי׳ כד שיצי
למללא עם אברהם ואברהם ת
תב לאתריה: ועלו תרין מלאכיא
לסדום ברמשא ולוט יתב בתר
בתרעא דסדום וחזא לוט וקם ל
לקדמותהון וסגיד על אפוהי ע
על ארעא: ואמר בבעו כען ר
רבוני זורו כען לבית עבדכון
וביתו ואסחו רגליכון ותקדמון
ותהכון לאורחכון ואמרו לא אלהין
ברחובא נבית: ואתקף בהון לח
לחדא וזרו לותיה ועלו לביתיה
ועבד להון משתיא ופטיר אפה
להון ואכלו: עד לא שכיבו ואי
ואינשי קרתא אינשי סדום אק
אקיפו על

שליחותו נסתלק לו· המלאכים· ולהלן קראם אנשים כשהיתה שכינה עמהן קראם אנשים ד״א אצל אברהם שכחו גדול והיו המלאכים תדירין אצלו כאנשים קראם אנשים ואצל לוט קראם מלאכים· בערב· וכי כל כך שהו המלאכים מחברון לסדום אלא מלאכי רחמים היו וממתינין שמא יכול אברהם ללמד עליהם סניגוריא· ולוט יושב בשער סדום· ישב כתיב אותו היום מינוהו שופט על השופטים· וירא לוט· וגו׳ מבית אברהם למד לחזר על האורחים· הנה נא אדוני· הנה נא אתם מרוחקים לי אדר שתעברו עלי· ד״א הנה נא צריכים אתם לתת לב על הרשעים הללו שלא יכירו בכם וזו היא עצה נכונה· סורו נא· ועקמו את הדרך לביתי דרך עקלתון שלא יכירו שאתם נכנסים שם לכך נאמר סורו· ברא׳ רבה· ויאמרו לא· ולאברהם אמרו כן הגישה מכאן שמסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול· כי ברחוב נלין· הרי כי משמש בלשון אלא שאמרו לא נלין אל ביתך אלא ברחובה של עיר נלין· ויסורו אליו· עקמו את הדרך לצד ביתו· ומצות אפה· פסח היה· טרם ישכבו· ואנשי העיר אנשי סדום· נדרש בברא׳ רבה· טרם ישכבו ואנשי העיר היו בפיהם של מלאכים שהיו שואלים ללוט מה טיבם ומעשיהם והוא אומר להם רובם רשעים· עודם מדברים בם ואנשי העיר וגו׳· ופשוטו של מקרא ואנשי העיר אנשי רשע נסבו על הבית על שהיו רשעים נקראין אנשי סדום כמו שאמר הכתוב ואנשי סדום רעים וחטאים

כל העם מקצה · מקצה העיר עד הקצה שאין אחד מוחה בידם שאפילו צדיק אחד אין בהם · ונדעה אותם · במשכב זכור כמו אשר לא ידעו איש
האל כמו האלה · כי על כן באו · כי השובה הזאת תעשו לכבודי על אשר באו בצל קורתי תרגום של קורה שרותא · גש הלאה · קרב להלאה כלומר ה
התקרב לצדדין והתרחק ממנו וכן כל הלאה שבמקרא לשון רחוק כמו וזה הלאה הנה החצי ממך והלאה גם הלאה המשך להלן בלשון לעז טר
טריטין שוש לדבר כזיפה הוא לומר אין אנו חוששין לך ודומה לו קרב אליך אל תגע בי לכן גשה אלי ואשבה המשך לצדדין בבכורי ואטב א
מבלך מהם מליץ על האורחין אין מלאך לבך · האחד בא לגור · אדם נכרי יחידי אתה ביניכו כבאת לגור ונעשית מוכיח אותנו · רדלת · הכובבת ל

הבית מנער ועד זקן כל העם מקצה: ויקראו אל לוט ויאמרו
לו איה האנשים אשר באו אליך הלילה הוציאם אלינו ונד
ונדעה אתם: ויצא אלהם לוט הפתחה והדלת סגר אחריו:
ויאמר אל נא אחי תרעו: הנה נא לי שתי בנות אשר לא
ידעו איש אוציאה נא אתהן אליכם ועשו להן כטוב בעיניכם
רק לאנשים האל אל תעשו דבר כי על כן באו בצל קרתי:
ויאמרו גש הלאה ויאמרו האחד בא לגור וישפט שפוט עתה
נרע לך מהם ויפצרו באיש בלוט מאד ויגשו לשבר הדלת:
וישלחו האנשים את ידם ויביאו את לוט אליהם הביתה וא
ואת הדלת סגרו: ואת האנשים אשר פתח הבית הכו בס
בסנורים מקטן ועד גדול וילאו למצא הפתח: ויאמרו האנ
האנשים אל לוט עד מי לך פה חתן ובניך ובנתיך וכל אשר
לך בעיר הוצא מן המקום: כי משחתים אנחנו את המקום
הזה כי גדלה צעקתם את פני יהוה וישלחנו יהוה לשחתה:
ויצא לוט וידבר אל חתניו לקחי בנתיו ויאמר קומו צאו מן ה
המקום הזה כי משחית יהוה את העיר ויהי כמצחק בעיני
חתניו: וכמו השחר עלה ויאיצו המלאכים בלוט לאמר קום
קח את אשתך ואת שתי בנתיך הנמצאת פן תספה בעון ה
העיר: ויתמהמה ויחזיקו האנשים בידו וביד אשתו וביד שתי
בנתיו בחמלת יהוה עליו ויצאהו וינחהו מחוץ לעיר: ויהי כ

ביתא מעולימא ועד סבא כל
עמא מסופיה: וקרו ללוט ואמרו
ליה אן גבריא דאתו לותך בל
בליליא אפקינון לותנא ונדע י
יתהון: ונפק לותהון לוט לתרעא
ודשא אחד בתרוהי: ואמר בבעו
כען אחי לא תבאשון: הא כען
לי תרתין בנן דלא ידעו גבר
אפיק כען יתהן לותכון ועיבידו
להן כדתקן בעיניכון לחוד לגב
לגבריא האלין לא תעבדון מד
מדעם ארי על כן עלו בטלל
טרותי: ואמרו קריב להלא וא
ואמרו חד אתא לאתותבא והא
דאין דינא כען נבאש לך מד
מדלהון ואתקיפו בגברא בלוט
לחדא וקריבו למתבר דשא: ואו
ואושיטו גבריא ית ידיהון ואע
ואעילו ית לוט לותהון לביתא
וית דשא אחדו: וית גבריא דב
דבתרע ביתא מחו בשברירא
מזעירא ועד רבא ולאיאו לא
לאשכחא תרעא: ואמרו גבריא
ללוט עוד מה לך הכא חתן ב
ובנך ובנתך וכל דלך בקרתא
אפיק מן אתרא: ארי מחבלין א
אנחנא ית אתרא הדין ארי כב
סגיאת קבילתהון קדם ײ ושד
ושלחנא ײ לחבלותה: ונפק לוט
ומלל עם חתנוהי נסבי בנתיה
ואמר קומו פוקו מן אתרא הד
הדין ארי מחבל ײ ית קרתא וה
והוה כמחייך בעיני חתנוהי: וכ
וכמסק עמודא הוה ודחיקו מל
מלאכי בלוט למימר קום דבר ית
אתתך וית תרתי בנתך דאשתכחא
מהכא עמך דלמא תלקי בחובי
קרתא: ואתעכב ואתקיפו גבריא
בידיה וביד אתתיה וביד תרתין
בנתיה ברחם ײ עלוהי ואפקוהי
ואשריוהי מברא לקרתא: והוה

לכפול ולפתוח · פתח · הוא החלל שבו נכנסין ויוצאין · בסנורים · מכת עורון · מקטן ועד גדול · הקטנים התחילו בעבירה תחלה שנ׳ מנער ועד זקן ל
לפיכך התחילה הפורענות מהם · עוד מי לך פה · פשוטו של מקרא מי יש לך עוד בעיר הזאת חוץ מאשתך ובנותיך שבבית · חתן ובניך ובנותיך ·
אם יש לך חתן או בנים ובנות הוצא מן המקום · ובניך · בני בנותיך הנשואות ומדרש אגדה עוד מאחר שעושין נבלה כזאת מי לך פתחון פה ל
ללמד סניגוריא עליהם שכל הלילה היה מליץ עליהם טובות קרי ביה מי לך פה · חתניו · שתי בנות נשואות היו לו בעיר · לוקחי בנותיו · שאותן ש
שבבית ארוסות להם · ויאיצו · ודחקו מהרוהו · הנמצאות · המזומנות לך בבית להציל ומדר אגד׳ יש וזה יישובו של מקרא · תספה · תהיה כלה עד ה
גם כל הדור מתרגמי׳ עד דסף · ויתמהמה · כדי להציל את ממונו · ויחזיקו · אחד מהם היה שליח להצילו וחברו להפוך סדום לכך נאמר ויאמר ה
המלט ולא נאמר ויאמרו :

המלט על נפשך · דייך להציל נפשות אל תחוס על הממון · אל תביט מאחריך · אתה הרשעת עמהם ובזכות אברהם אתה ניצול · אינך כדאי לראות בפורענותן ואתה ניצול · בכל הככר · ככר הירדן · ההרה המלט · אצל אברהם ברח שהוא יושב בהר · ויעתק משם ההרה · ואף עכשיו היה יושב שם כ״ש אל המקום אשר היה שם אהלו בתחלה ולמעלה כתוב ויאהל אברם וגו׳ אהלים הרבה היו לו ונמשכו עד רבותן · המלט · לשון המשטה · וכן כל מליטה שבמקרא איסמונטיר בלעז וכן והמליטה זכר שנשמט העובר מן הרחם כצפור נמלטה ולא יכלו מלט משא להשמיט משא הרעי שבנקביהם · אל נא אדני · רבותינו אמרו שמא זה קודש שנ׳ בו להחיות את נפשי מי שיש בידו להמית ולהחיות ותרגומו בבעו כען יי׳ · אל נא אל תאמרו אלי ל

כהוציאם אתם החוצה ויאמר המלט על נפשך אל תביט א
אחריך ואל תעמד בכל הככר ההרה המלט פן תספה : וי
ויאמר לוט אלהם אל נא אדני : הנה נא מצא עבדך חן בע
בעיניך ותגדל חסדך אשר עשית עמדי להחיות את נפשי ו
ואנכי לא אוכל להמלט ההרה פן תדבקני הרעה ומתי : ה
הנה נא העיר הזאת קרבה לנוס שמה והוא מצער אמלטה
נא שמה הלא מצער הוא ותחי נפשי : ויאמר אליו הנה נש
נשאתי פניך גם לדבר הזה לבלתי הפכי את העיר אשר
דברת : מהר המלט שמה כי לא אוכל לעשות דבר עד באך
שמה על כן קרא שם העיר צוער : השמש יצא על הארץ ו
ולוט בא צערה : ויהוה המטיר על סדם ועל עמרה גפרית
ואש מאת יהוה מן השמים : ויהפך את הערים האל ואת כל
הככר ואת כל ישבי הערים וצמח האדמה : ותבט אשתו מ
מאחריו ותהי נציב מלח : וישכם אברהם בבקר אל המקום
אשר עמד שם את פני יהוה : וישקף על פני סדם ועמרה ועל
כל פני ארץ הככר וירא והנה עלה קיטר הארץ כקיטר ה
הכבשן : ויהי בשחת אלהים את ערי הככר ויזכר אלהים את
אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה בהפך את הערים א
אשר ישב בהן לוט : ויעל לוט מצוער וישב בהר ושתי בנתיו
עמו כי ירא לשבת בצוער וישב במערה הוא ושתי בנתיו : ות

כד אפיק יתהון לברא ואמר חוס על נפשך לא תסתכי לאחורך ולא תקום בכל מישרא לטורא אשתזיב דלמא תלקי : ואמר לוט להון בבעו כען יי׳ : הא כען אשכח עבדך רחמין קדמך ואסגיתא טיבותך דעבדת עמי לקימא ית נפשי ואנא לית אנא יכיל לאשתזבא לטורא דלמא תערענני בשתא ואמות : הא כען קרתא הדא קריבא למערק לתמן והיא זעירא אשתזיב כען לתמן הלא זעירא היא ותתקיים נפשי : ואמר ליה הא נסביית אפך אף לפתגמא הדין בדיל דלא למהפך ית קרתא דמללתא עלה : אוחי אשתזיב לתמן ארי לית אנא יכיל למעבד פתגמא עד מיתך לתמן על כן קרא שמא דקרתא צוער : שמשא נפק על ארעא ולוט על לצוער : וי״י אמטר על סדום ועל עמורה גפריתא ואשתא מן קדם יי׳ מן שמיא : והפך ית קרויא האלין וית כל מישרא וית כל יתבי קרויא וצמחא דארעא : ואסתכיאת אתתיה מבתרוהי והות קמא דמלחא : ואקדים אברהם בצפרא לאתרא דשמש תמן בצלו קדם יי׳ : ואסתכי על אפי סדום ועמ׳ ועמורה ועל כל אפי ארע׳ מישרא וחזא והא סליק תננא דארעא כתננא דאתונא : והוה בחבלות יי׳ ית קרוי מישרא ודכ׳ יי׳ ית אברהם ושל׳ ית לוט מגו הפכתא כד הפך ית קרויא דהוה יתיב בהן לוט : וסליק לוט מצוער ויתב בטורא ותרתי בנתי׳ עמיה ארי דחיל למיתב בצוער ויתב במערתא הוא ותרתי בנתה :

להמלט ההרה · נא · לשון בקשה · פן תדבקני הרעה · כשהייתי אצל אנשי סדום היה הקב״ה רואה מעשי ומעשה בני העיר והייתי נראה צדיק וכדאי להנצל וכשאבא אצל צדיק אני כרשע וכן אמרה צרפית לאליהו כי באת אלי להזכיר את עוני עד שלא באת אצלי היה הקב״ה רואה מעשי ומעשה עמי ואני צדקת ביניהם ומשבאת אצלי לפי מעשיך אני רשעה · העיר הזאת קרובה · קרובה ישיבתה נתישבה מקרוב לפיכך לא נתמלאה סאתה עדיין ומה היא קריבתה מדור הפלגה כשנתפלגו האנשים והתחילו להתישב איש במקומו והיא היתה בשנת מות פלג ומשם עד כאן נ״ב שנים · פלג מת בשנת מח לאברהם כיצד פלג חי אחרי הולידו את רעו רט שנה מהם כלו לב׳ כשנולד שרוג ומשרוג עד שנולד נחור ל׳ הרי ס״ב ומנחור עד שנולד תרח כט הרי צא׳ ומשם עד שנולד אברהם ע׳ הרי קסא׳ תן להם מח הרי רט׳ אותה שנה שנת הפלגה וכשנחרבה סדום היה אברהם בן צט׳ שנה הרי מדור הפלגה עד כאן נב׳ שנה וצוער אחרה ישיבתה אחרי ישיבת סדום וחברותיה שנה אחת הוא שנ׳ אמלטה נא׳ נא׳ בגמטרי׳ נ״א · והלא מצער היא · והלא מועטין עונותיה ויכול אתה להניחה · ותחי נפשי · בה · וזהו מדרשו ופשוטו של מקרא הלא עיר קטנה היא ואנשיה בה מעט אין לך להקפיד אם תניחנה ותחי נפשי בה · גם לדבר הזה · לא דייך שאתה ניצול אף כל העיר אציל בגללך · הפכי · הופך אני · כמו עד בואי אחרי רואי מדי ודברי בו · כי לא אוכל לעשות · זה עונשן של מלאכים על שאמרו כי משחיתים אנחנו ותלו הדבר בעצמן לא זזו משם עד שהוזקקו לומ׳ אין הדבר ברשותן · כי לא אוכל · לשון יחיד מכאן אתה למד שהאחד הופך והאחד מציל שאין שני מלאכים נשלחים לדבר אחד · על כן קרא שם העיר צוער · על שם והיא מצער · וי״י המטיר · כל מקום שנ׳ וי״י הוא ובית דינו · המטיר על סדום · מעלות השחר כמו שנ׳ וכמו השחר עלה שעה שהלבנה עומדת ברקיע עם החמה לפי שהיו עובדין מהם לחמה ומהם ללבנה אמ׳ הקב״ה אם אפרע מהם ביום יהיו עובדי לבנה אומ׳ אלו לבנה מושלת לא היינו חרבין ואם בלילה יהיו עובדי החמה אומרי׳ אלו היה ביום לא היה יכול המטיר · גפרית ואש · בתחילה מטר ונעשה

פתרית· ואם מאת ה׳ דרך מקראות לדבר כן כמו נשי למך ולא אמר נשי וכן אמ׳ דוד קחו עמכם את עבדי אדוניכם ולא אמ׳ את עבדי וכן אחשורוש
בשם המלך ולא אמר בשמי ו״ה כאן אמר מאת ה׳ ולא אמ׳ מאתו· מן השמים· הוא שאמר הכתוב כי בם ידין עמים וגו׳ כשבא ליכר הגרים מביא
עליהם אש מן השמים כמו שעשה לסדום וכשבא להוריד המן מן השמים הנני ממטיר לכם לחם מן השמים · ויהפוך את הערי ·
וגו׳ ארבעתן יושבות בסלע אחד והפכן שלמעלה למטה שנ׳ בחלמיש שלח ידו וגו׳ · ותבט אשתו מאחריו · של לוט · ותהי נציב מלח· במלח חטאת
אמ׳ לה תן מעט מלח לאורחים הללו אמרה לו ו״ה המנהג הרע הזה אתה בא לנהוג במקום הזה· קיטור· תמור של עשן שורקא בלעז· כבשן· ת

ותאמר הבכירה אל הצעירה אבינו זקן ואיש אין בארץ ל
לבוא עלינו כדרך כל הארץ: לכה נשקה את אבינו יין ונש
ונשכבה עמו ונחיה מאבינו זרע: ותשקין את אביהן יין בלילה
הוא ותבא הבכירה ותשכב את אביה ולא ידע בשכבה וב
ובקומה: ויהי ממחרת ותאמר הבכירה אל הצעירה הן ש
שכבתי אמש את אבי נשקנו יין גם הלילה ובאי שכבי עמו
ונחיה מאבינו זרע: ותשקין גם בלילה ההוא את אביהן יין ו
ותקם הצעירה ותשכב עמו ולא ידע בשכבה ובקמה: ות
ותהרין שתי בנות לוט מאביהן: ותלד הבכירה בן ותקרא
שמו מואב הוא אבי מואב עד היום: והצעירה גם הוא ילדה
בן ותקרא שמו בן עמי הוא אבי בני עמון עד היום: ס
ויסע משם אברהם ארצה הנגב וישב בין קדש ובין שור ויגר
בגרר: ויאמר אברהם אל שרה אשתו אחתי הוא וישלח
אבימלך מלך גרר ויקח את שרה: ויבא אלהים אל אבימלך
בחלום הלילה ויאמר לו הנך מת על האשה אשר לקחת
והוא בעלת בעל: ואבימלך לא קרב אליה ויאמר אדני הגוי
גם צדיק תהרג: הלא הוא אמר לי אחתי היא והיא גם הוא
אמרה אחי הוא בתם לבבי ובנקין כפי עשיתי זאת: ויאמר
אליו האלהים בחלם גם אנכי ידעתי כי בתם לבבך עשית ז
זאת ואחשך גם אנכי אותך מחטו לי על כן לא נתתיך לנ

ואמרת רבתא לזערתא אבונא
סיב וגבר לית בארעא למיעל
עלנא כאורח כל ארעא: איתא
נשקי ית אבונא חמרא ונשכוב
עמיה ונקים מאבונא בנין: וא
ואשקיאה ית אבוהן חמרא ב
בליליא הוא ועלת רבתא ושכבת
עם אבוהא ולא ידע במשכבה
ובמקמה: והוה ביומא דבתרוהי
ואמרת רבתא לזערתא הא ש
שכבית רמשא עם אבא נשקיניה
חמרא אף בליליא ועולי שכובי
עמיה ונקים מאבונא בנין: ו
ואשקיאה אף בליליא ההוא ית
אבוהן חמרא וקמת זערתא ש
ושכיבת עמיה ולא ידע במשכבה
ובמקימה: ועדיאה תרתין בנת
לוט מאבוהן: וילדת רבתא בר
וקרת שמיה מואב הוא אבוהון
דמואבאי עד יומא דין: וזערת
אף היא ילדת בר וקרת ית שמ
שמיה ברעמי הוא אבוהון דבני
עמון עד יומא דין: ונטל
מתמן אברהם לארע דרומא ו
ויתב בין רקם ובין חגרא ואתותב
בגרר: ואמר אברהם על שרה
אתתיה אחתי היא ושלח אבימלך
מלכא דגרר ודבר ית שרה: וא
ואתא מימר מן קדם ה׳ לות א
אבימלך בחלמא דליליא ואמר
ליה הא את מאית על עסק אתתא
דדברתא והיא אתת גבר: ואב
ואבימלך לא קרב לותה ואמר
ה׳ העם אף זכאי תקטול: הלא
הוא אמר לי אחתי היא והיא אף
היא אמרה אחי הוא בקשיטות
לבי ובזכיות ידי עבדית דא: ו
ואמר ליה ה׳ בחלמא אף קדמי
גלי ארי בקשיטות לבך עבדת דא
ומנעית אף אנא יתך מלמחטי
קדמי על כן לא שבקתך למ

תפירה ששורפין בה את האבנים לסיד וכן כל כבשן שבתורה· ויזכור אלהים את אברהם· מהו זכירתו של אברהם על לוט נזכר שהיה יודע ששרה א
אשתו של אברהם ושמע שאמר אברהם במצרים על שרה אחותי היא ולא גלה שהיה חס עליו לפיכך חס הקב״ה עליו· כי ירא לשבת בצוער· לפי
שהיתה קרובה לסדום· אבינו זקן· ואם לא עכשיו אימתי שמא יכלה או ימות· ואיש אין בארץ· סבורות היו שכל העולם נחרב כמו בדור
המבול· בלילה הוא· יין נזדמן להן במערה להוציא מהן שתי אומות· ותשכב את אביה· ובצעירה כתיב ותשכב עמו צעירה לפי שלא פ
פתחה בזנות ואמה למדתה ויכך צניעה הכתוב ולא פירש גנותה בכירה שפתחה בזנות פרסמה הכתוב במפורש· ובקומה של בכירה נקוד לומר ש ב
שבקומה ידע· ואעפ״כ לא נשמר ליל שני מלשתות· ותהרין· ואעפ״י שאין האשה מתעברת מביאה ראשונה אלו שלטו בעצמן והוציאו ערותן ועברו
מביאה ראשונה· מואב· זו שלא היתה צנועה פירשה שמאביה הוא אבל צעירה קראתו בלשון נקייה וקבלה שכר בימי משה שנ׳ בבני עמון אל ת
תתגר בם כלל· ובמואב לא הזהירו אלא שלא ילחם בם אבל לצערם התיר לו· ויסע משם אברהם· כשראה שחרבו הכרכים ופסקו העוברים והשבים
נסע לו משם· ד״א להתרחק מלוט שיצא עליו שם רע שבא על בנותיו· ויאמר אברהם· כאן לא נטל רשות אלא על כרחה שלא בטובתה לפי שכבר
לוקחה לבית פרעה על ידי כן· אל שרה· על שרה אשתו· על שרה אשתו וכן כל אל שבענין· הנך מת· על האשה אשר לקחת וגו׳ ואל· מה חמית שניהם בלשון על· לא קרב אליה· ה
המלאך מנעו כמה שנ׳ לא נתתיך לנגוע אליה· הגוי גם צדיק תהרג· שמא כך דרכך לאבד אומות חנם כך עשית לדור המבול ולדור הפלגה אף
אני אומ׳ שהרגתם על לא דבר כשם שאתה רוצה להרגני· גם היא· לרבות עבדים וגמלים וחמרים שלה את כלם שאלתי ואמרו לי אחיה הוא· בתם
לבבי· שלא דמיתי לחטוא· ובנקיון כפי· נקי אני מן החטא שלא נגעתי בה· ידעתי כי בתם לבבך וגו׳ אמת שלא דמית מתחלה לחטוא אבל נקיון
כפים אין כאן שלא ממך היה שלא נגעת בה אלא חשכתי אני אותך מחטוא לא נתתיך· לא נתתי לך כח וכן לא נתנו אלהים וכן לא נתן אביה לבאי

השב אשת האיש ואל תהא סבור שתתגנה בעיניו או ישנאך ולא יתפלל עליך כי נביא הוא ויודע שלא נגעת בה לפיכך ויתפלל בעדך ׃ מצפי׳
אשר לא יעשו מכה אשר לא הורגלה לבא על בריה באת לנו על ידך עצירת כל נקבים של זרע ושל קטנים ורעי ואזנים וחוטם ׃ רק אין יראת
אלהים ׃ אכסני שבא לעיר על עסקי אכילה ושתיה שואלים אותו או על עסקי אשתו שואלין אותו אשתך היא או אחותך היא ׃ אחותי בת אבי ובת
אב מותרת לבן נח שאין אבות לגוי וכדי לאמת דבריו השיבם כן ואם תאמר והלא בת אחיו היתה בני בנים הרי הן כבנים והרי היא בתו של תרח
וכן הוא אומר ללוט כי אנשים אחים אנחנו ׃ אך לא בת אמי ׃ הרן מאם אחרת היה ׃ ויהי כאשר התעו אותי ׃ אונקלוס תרגם מה שתרגם ויש ליישבו ׃

לנגע אליה ׃ ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל ב
בעדך וחיה ואם אינך משיב דע כי מות תמות אתה וכל א
אשר לך ׃ וישכם אבימלך בבקר ויקרא לכל עבדיו וידבר
את כל הדברים האלה באזניהם וייראו האנשים מאד ׃ וי
ויקרא אבימלך לאברהם ויאמר לו מה עשית לנו ומה חט
חטאתי לך כי הבאת עלי ועל ממלכתי חטאה גדלה מע
מעשים אשר לא יעשו עשית עמדי ׃ ויאמר אבימלך אל אב
אברהם מה ראית כי עשית את הדבר הזה ׃ ויאמר אברהם
כי אמרתי רק אין יראת אלהים במקום הזה והרגוני על ד
דבר אשתי ׃ וגם אמנה אחתי בת אבי הוא אך לא בת אמי
ותהי לי לאשה ׃ ויהי כאשר התעו אתי אלהים מבית אבי
ואמר לה זה חסדך אשר תעשי עמדי אל כל המקום אשר
נבוא שמה אמרי לי אחי הוא ׃ ויקח אבימלך צאן ובקר וע
ועבדים ושפחת ויתן לאברהם וישב לו את שרה אשתו ׃ וי
ויאמר אבימלך הנה ארצי לפניך בטוב בעיניך שב ׃ ולשרה
אמר הנה נתתי אלף כסף לאחיך הנה הוא לך כסות עינים
לכל אשר אתך ואת כל ונכחת ׃ ויתפלל אברהם אל הא
האלהים וירפא אלהים את אבימלך ואת אשתו ואמהתיו וי
וילדו ׃ כי עצר עצר יהוה בעד כל רחם לבית אבימלך על ד
דבר שרה אשת אברהם ׃ ס ויהוה פקד את

למקרב לוותה ׃ וכען אתב אתת
גבר ארי נביא הוא ויצלי עלך
ותיחי ואם ליתך מתיב דע ארי
ממת תמות את וכל דלך ׃ ואקדים
אבימלך בצפרא וקרא לכל ע
עבדוהי ומליל ית כל פתגמיא
האלין קדמיהון ודחילו גבריא ל
לחדא ׃ וקרא אבימלך לאברהם
ואמר ליה מה עבדת לנא ומה
חבית לך ארי איתיתא עלי ועל
מלכותי חובא רבא עובדין דלא
כשרין לאתעבדא עבדת עמי ׃
ואמר אבימלך לאברהם מה חז
חזיתא ארי עבדת ית פתגמא ה
הדין ׃ ואמר אברהם ארי אמרית
לחוד לית דחלתא דיי באתרא
הדין ויקטלונני על עסק אתתי ׃
וברם בקושטא אחתי בת אבא
היא ברם לא בת אמא והות לי
לאתו ׃ והוה כד טעו עממיא
בתר עובדי ידיהון ויתי קרב יי
לדחלתיה מבית אבא ואמרית
לה דא טיבותיך דתעבדין עמי
בכל אתר דנהך לתמן אמרי
עלי אחי הוא ׃ ודבר אבימלך
ען ותורין ועבדין ואמהן ויהב
לאברהם ואתיב ליה ית שרה א
אתתיה ׃ ואמר אבימלך הא אר
ארעי קדמך בדתקין בעינך ת
תיב ׃ ולשרה אמר הא יהבית אל
סלעין דכסף לאחוך הא הוא ל
ליך כסות דיקר חלף דשלחית
דברתיך וחזית יתיך וית כל דע
דעמיך ועל כל מה דאמרת
אתוכחת ׃ וצלי אברהם קדם יי
ואסי יי ית אבימלך וית אתתיה
ואמהתיה ואתרוחו ׃ ארי אחד
אחד יי באפי כל פתח ולדא ל
לבית אבימלך על עסק שרה
אתת אברהם ׃ ויי
דכיר ית

עוד דבר דבור על אפניו כשהוציאני הקב״ה מבית אבי להיות משוטט ונד ממקום למקום וידעתי שאעבור במקום רשעים ׃ ואומר לה זה חסדך ׃ כא
כאשר התעו ׃ לשון רבים ואל תתמה כי הרבה מקומות לשון אלהות ולשון מרות קרוי בלשון רבים אשר הלכו אלהים ׃ אלהים חיים ׃ אלהים קדושים ׃ וכל לשון
אלהים לשון רבים וכן ויקח אדני יוסף אדוני הארץ ׃ אדני הארץ וכן בעליו עמו והועד בבעליו ואם תאמר מהו לשון התעו הגולה ממקומו ואינו
מיושב קרוי תועה כמו והלך ותתע תעיתי כשה אובד יתעו לבלי אוכל יתעו וינועו לבקש אכלם ׃ אמרי לי אחי הוא ׃ וכן וישאלו אנשי המקום לא
לאשתו על אשתו ואמו׳ פרעה לבני ישראל פן יאמרו לי אשה הרגתהו ׃ ויתן לאברהם ׃ כדי שיתפייס ויתפלל עליו ׃ הנה ארצי לפניך ׃ אבל פרעה א
אמר לו הנה אשתך קח ולך לפי שנתירא שהמצריים שטופי זמה ׃ ולשרה אמר ׃ אבימלך לכבודה כדי לפייסה הנה עשיתי לך כבוד זה נתתי ממון
לאחיך שאמרת עליו אחי הוא הנה הממון והכבוד הזה לך כסות עינים לכל אשר אתך יכסו עיניהם שלא יקילוך שאם השיבותיך ריקנית יש להם לומר
לאחר שנתעולל בה החזירה עכשו שהוצרכתי לבזבז ממון ולפייס יודעים היו שעל כרחי השיבותיך ועל ידי נס ׃ ואת כל ׃ ועם כל באי עולם ונו
ונוכחת ׃ יהא לך פתחון פה להתוכח ולהראות דברים נכרים הללו ולשון תוכחה בכל מקום בירור דברים ובלעז אשפרוביר ואונקלוס תרגם פנים א
אחרים ולשון המקרא כך הוא ׃ נופל על תרגומו הנה הוא לך כסות של כבוד על העינים שלי ששלטו ביך ובכל אשר אתך ועל כן תרגם וחזית י
יתיך וית כל דעמיך ויש מדרש אגדה אבל ישוב לשון המקרא פרשתי ׃ וילדו ׃ כתרגומו ואיתרוחו נפתחו נקביהם והוציאו והיא לידה שלהם ׃ בעד
כל רחם ׃ כנגד כל פתח ׃ על דבר שרה ׃ על פי דבורה של שרה ׃ וי״י פקד את

שרה· סמך פרשה זו ללמד שכל המבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה שנ׳ ויתפלל וגו׳ וי״י פקד· שפקד כבר קודם שריפא את אבימלך· פקד את שרה· בהריון· כאשר דבר· בלידה ומה היא אמירה והיכן הוא דבור· אמירה ויאמר אלהים אבל שרה אשתך דבור היה ב בדבר אל אברם בברית בין הבתרים שם נאמר לא יירשך זה והביא היורש משרה· ויעש י״י לשרה כאשר דבר· לאברהם· אשר דבר אותו· דמליל יתיה· את המועד דבר וקבע כשאמ׳ לו למועד אשוב אליך שרט לו שריטה בכותל אמ׳ לו כשתגיע חמה לשריטה זו בשנה האחרת תלד· יצחק לי· ישמח עלי ורבה הרבה עקרות נפקדו עמה הרבה חולים נתרפאו בו ביום הרבה תפלות נענו עמה ורב שחוק בעולם· מי מלל לאברהם· לשון שבח וח

שָׂרָה כַּאֲשֶׁר אָמָר וַיַּעַשׂ יְהוָה לְשָׂרָה כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר׃ וַתַּהַר
וַתֵּלֶד שָׂרָה לְאַבְרָהָם בֵּן לִזְקֻנָיו לַמּוֹעֵד אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֹתוֹ אל
אֱלֹהִים׃ וַיִּקְרָא אַבְרָהָם אֶת־שֶׁם־בְּנוֹ הַנּוֹלַד־לוֹ אֲשֶׁר־יָלְדָה
לּוֹ שָׂרָה יִצְחָק׃ וַיָּמָל אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ בֶּן־שְׁמֹנַת יָמִים כ
כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים׃ וְאַבְרָהָם בֶּן־מְאַת שָׁנָה בְּהִוָּלֶד לוֹ
אֵת יִצְחָק בְּנוֹ׃ וַתֹּאמֶר שָׂרָה צְחֹק עָשָׂה לִי אֱלֹהִים כָּל־הַשֹּׁמֵעַ
יִצְחַק־לִי׃ וַתֹּאמֶר מִי מִלֵּל לְאַבְרָהָם הֵינִיקָה בָנִים שָׂרָה כִּי־
יָלַדְתִּי בֵן לִזְקֻנָיו׃ וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּגָּמַל וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתֶּה ג
גָדוֹל בְּיוֹם הִגָּמֵל אֶת־יִצְחָק׃ וַתֵּרֶא שָׂרָה אֶת־בֶּן־הָגָר הַמִּצְרִית
אֲשֶׁר־יָלְדָה לְאַבְרָהָם מְצַחֵק׃ וַתֹּאמֶר לְאַבְרָהָם גָּרֵשׁ הָאָמָה
הַזֹּאת וְאֶת־בְּנָהּ כִּי לֹא יִירַשׁ בֶּן־הָאָמָה הַזֹּאת עִם־בְּנִי עִם־יִצ
יִצְחָק׃ וַיֵּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אוֹדֹת בְּנוֹ׃ וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם אַל־יֵרַע בְּעֵינֶיךָ עַל־הַנַּעַר וְעַל־אֲמָתֶךָ כ
כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה שְׁמַע בְּקֹלָהּ כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא ל
לְךָ זָרַע׃ וְגַם אֶת־בֶּן־הָאָמָה לְגוֹי אֲשִׂימֶנּוּ כִּי זַרְעֲךָ הוּא׃ וַיַּשְׁכֵּם
אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיִּקַּח־לֶחֶם וְחֵמַת מַיִם וַיִּתֵּן אֶל־הָגָר שָׂם עַל־
שִׁכְמָהּ וְאֶת־הַיֶּלֶד וַיְשַׁלְּחֶהָ וַתֵּלֶךְ וַתֵּתַע בְּמִדְבַּר בְּאֵר שָׁבַע׃
וַיִּכְלוּ הַמַּיִם מִן־הַחֵמֶת וַתַּשְׁלֵךְ אֶת־הַיֶּלֶד תַּחַת אַחַד הַשִּׂיחִם׃
וַתֵּלֶךְ וַתֵּשֶׁב לָהּ מִנֶּגֶד הַרְחֵק כִּמְטַחֲוֵי קֶשֶׁת כִּי אָמְרָה אַל־א
אֶרְאֶה בְּמוֹת הַיָּלֶד וַתֵּשֶׁב מִנֶּגֶד וַתִּשָּׂא אֶת־קֹלָהּ וַתֵּבְךְּ׃ וַיִּשְׁמַע

סרה כמה דאמר ועבד ייי לשרה כמה דמלל: ועדיאת וילדת שרה לאברהם בר לסיבתוהי לזמנא דמלל יתיה ייי: וקרא אברהם ית שום בריה דאתיליד ליה דילדת ליה שרה יצחק: וגזר אברהם ית יצחק בריה בר תמניא יומין כ כמה דפקד יתיה ייי: ואברהם בר מאה שנין כד אתיליד ליה ית יצחק בריה: ואמרת שרה חדוא עבד לי ייי כל דשמע יחדי לי: ואמרת מהימן דאמר לאברהם וקיים דתוניק בנין שרה ארי יל ילדית בר לסיבתוהי: ורבא רב רביא ואתחסיל ועבד אברהם משתיא רבא ביומא דאתחסיל יצחק: וחזת שרה ית בר הגר מ מצריתא דילדת לאברהם מחייך: ואמרת לאברהם תרך ית אמתא הדא וית ברה ארי לא ייחות בר אמתא הדא עם ברי עם יצחק: ובאש פתגמא לחדא בעיני אב אברהם על עסק בריה: ואמר ייי לאברהם לא יבאש בעינך על עולימא ועל אמתך כל דתימר לך שרה קבל מינה ארי ביצחק יתקרון לך בנין: ואף ית בר א אמתא לעם אשויניה ארי ברך הוא: ואקדים אברהם בצפרא ונסיב לחמא וקבא דמיא ויהב להגר שוי על כתפה וית רביא ושלחה ואזלת וטעת במדברא דבאר שבע: ושלימו מיא מן קבא ורמת ית רביא תחות חד מן אילניא: ואזלת ויתבת לה מ מקבל ארחקת כמגד בקשתא ארי אמרת לא אחזי במותא ד דרביא ויתבת מקבל וארימת ית קלה ובכת: ושמיע

וחשיבו ראו מי הוא ומה הוא גדול שומר הבטחתו ומבטיח ועושה· מלל· שנה הכתוב ולא אמר דבר גימטריא שלו מאה· לסוף מאה לאברהם· הניקה בנים שרה ומהו בנים לשון רבים ביום המשתה הביאו השרות בניהן עמהן שהיו אומרות לא ילדה שרה אלא אסופי הביאה מן השוק והניקה אותם· ויגמל לסוף כ״ד חדש· משתה גדול· שהיו שם גדולי הדור שם ועבר ואבימלך· מצחק· לשון ע״ז שנ׳ ויקומו לצחק לשון גלוי עריות כמה דתימא לצחק בי לשון רציחה יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו וגו׳ מריב עם יצחק על הירושה ואומר אני בכור ונוטל פי שנים ויוצאין בשדה ונוטל קשתו ויורה בו חצים כדאמר כמתלהלה היורה זקים וגו׳ ואמר הלא מצחק אני· עם בני עם יצחק· מין זה כדי לירש עמו· על אודות בנו· שיצא לתרבות רעה ו ופשוטו על שאומרת לו לשלחו· שמע בקולה· למדנו שהיה אברהם טפל לשרה בנביאות· לחם וחמת מים· ולא כסף וזהב לפי שהיה שונאו על שי שיצא לתרבות רעה· ואת הילד· אף הילד שם על שכמה שהכניסה בו שרה עין רעה ואחזתו חמה ולא יכול לילך ברגליו· ותלך ותתע· חזרה לגלולי בית אביה ויכלו המים· לפי שדרך חולים לשתות הרבה· מנגד· מרחוק· כמטחוי קשת· כשתי טיחות והוא לשון יריית חץ בלשון משנה שהטיח באשתו על שם שהזרע יורה כחץ ואם תאמר היה לו לכתוב כמטחי קשת משפט היו״ד ליכנס לכאן כמו בחגוי הסלע מגזרת והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא ומגזרת יחגו וינועו כשכור וכן קצוי ארץ מגזר קצה· ותשב מנגד· כיון שקרב למות הוסיפה להתרחק·

את קול הנער · מכאן שיפה תפלת החולה מתפלת אחרים עליו והיא קודמת להתקבל · באשר הוא שם · לפי מעשי׳ שהוא עושה עכשיו הוא נדון
ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות לפי שהיו מלאכי השרת מקטרגים ואומרי׳ רבונו של עולם מי שעתיד להמית בניך בצמא אתה מעלה לו באר
והוא משיבם עכשיו מה הוא צדיק או רשע אמרו לו צדיק אמר להם לפי מעשיו של עכשיו אני דנו והיכן המית את ישר׳ בצמא כשהגלם נבו
כדנצר כמה שנ׳ משא בערב וגו׳ לקראת צמא התיו מים וגו׳ כשהיו מוליכין אותן אצל ערביים היו ישר׳ אומ׳ לשבאים בבקשה מכם הוליכונו
אצל בני דודינו ישמעאל וירחמו עלינו שנ׳ אורחות דדנים ואילו יוצאין לקראתם ומביאין להם בשר מליח ונודות נפוחים כסבורים ישר׳ שהם

אלהים את קול הנער ויקרא מלאך אלהים אל הגר מן ה
השמים ויאמר לה מה לך הגר אל תיראי כי שמע אלהים א
אל קול הנער באשר הוא שם: קומי שאי את הנער והחזיקי
את ידך בו כי לגוי גדול אשימנו: ויפקח אלהים את עיניה ו
ותרא באר מים ותלך ותמלא את החמת מים ותשק את ה
הנער: ויהי אלהים את הנער ויגדל וישב במדבר ויהי רבה
קשת: וישב במדבר פארן ותקח לו אמו אשה מארץ מצרים:
פ ויהי בעת ההוא ויאמר אבימלך ופיכל שר
צבאו אל אברהם לאמר אלהים עמך בכל אשר אתה עש
עשה: ועתה השבעה לי באלהים הנה אם תשקר לי ולניני
ולנכדי כחסד אשר עשיתי עמך תעשה עמדי ועם הארץ א
אשר גרתה בה: ויאמר אברהם אנכי אשבע: והוכח אברהם
את אבימלך על אדות באר המים אשר גזלו עבדי אבימלך:
ויאמר אבימלך לא ידעתי מי עשה את הדבר הזה וגם אתה
לא הגדת לי וגם אנכי לא שמעתי בלתי היום: ויקח אברהם
צאן ובקר ויתן לאבימלך ויכרתו שניהם ברית: ויצב אברהם
את שבע כבשת הצאן לבדהן: ויאמר אבימלך אל אברהם
מה הנה שבע כבשת האלה אשר הצבת לבדנה: ויאמר
כי את שבע כבשת תקח מידי בעבור תהיה לי לעדה כי ה
חפרתי את הבאר הזאת: על כן קרא למקום ההוא באר

קדם ײ קליה דרביא וקרא מל
מלאכא דײ להגר מן שמיא ו
ואמר לה מה ליך הגר לא תד
תדחלין ארי שמיע קדם ײ קליה
דרביא באתר דהוא תמן: קומי
טולי ית רביא ואתקיפי ית ידיך
ביה ארי לעם סגי אשויניה: וגלא
ײ ית עינהא וחזת בירא דמיא
ואזלת ומלת ית רוקבא מיא וא
ואשקיאת ית רביא: והוה מימרא
דײ בסעדיה דרביא ורבא ויתב
במדברא והוה רבי קשתא: ו
ויתב במדברא דפארן ונסיבת
ליה אמיה אתתא מארעא דמ
דמצרים: והוה בעדנא
ההיא ואמר אבימלך ופיכול רב
חיליה לאברהם למימר מימרא
דײ בסעדך בכל דאת עבד: וכ
וכען קיים לי במימרא דײ הכא
דלא תשקר בי ובברי ובבר ברי
כטיבותא דעבדית עמך תעבד
עמי ועם ארעא דאתותבתא בה:
ואמר אברהם אנא אקיים: ו
ואוכח אברהם ית אבימלך על
עיסק בירא דמיא דאנסו עבדי
אבימלך: ואמר אבימלך לא י
ידעית מן עבד ית פתגמא הדין
ואף את לא חויתא לי ואף אנא
לא שמעית אלהין יומא דין: ונסב
אברהם ען ותורין ויהב לאב
לאבימלך וגזרו תרויהון קים:
ואקים אברהם ית שבע חורפן ד
דען בלחודיהון: ואמר אבימלך
לאברהם מאן אינון שבע חד
חורפן אלין דאקימתא בלחודיהון:
ואמר ארי ית שבע חורפן הא
תקבל מן ידי בדיל דתהי לי ל
לסהדו ארי חפרית ית בירא ה
הדא: על כן קרא לאתרא ההוא
באר

צמאים מים וכשמכניסו לתוך פיו ופותחו הרוח נכנסת בגופו ומת · רובה קשת · יורה חצים בקשת · קשת · על שם האומנות כמו חמר גמל צייד
לפיכך השין מודגשת היה יושב במדבר ומלסטים את העוברים הוא שנ׳ ידו בכל וגו׳ · מארץ מצרים ממקום גדוליה שנ׳ ולה שפחה מצרית וגו׳
היינו דאמרי אינשי זרוק חוטרא לאוירא אעיקריה קאי · אלהים עמך · לפי שראו שיצא משכונת סדום לשלו וצא המלכי׳ כלחם ונפלו בידו ונפקדה
אשתו לזקוניו · ולניני ולנכדי · עד כאן רחמי האב על הבן · כחסד אשר עשיתי עמך · שאמרתי לך הנה ארצי לפניך · והוכיח · נתווכח עמו על כך · בעבור תהיה לי · זאת · לעדה · לשון עדות של נקבה כמו וצרה השכבה · כי חפרתי את הבאר · מריבין היו עליה רועי אבימלך ואומרים
אנו חפרנוהו אמרו ביניהם כל מי שיתראה על הבאר ויעלו המים לקראתו שלו הן ועלו לקראת אברהם · אשל · רב ושמואל חד אמ׳ פרדס להביא
ממנו פירות לאורחים בסעודה וחד אמ׳ פונדק לאכסניא ובו כל מיני פירות ומצינו לשון נטיעה באהלים שנ׳ ויטע אהלי אפדנו · ויקרא שם וגו׳
על ידי אותו אשל הקרא שמו של הקב״ה אלוה לכל העולם לאחר שאוכלין ושותין אומ׳ להם ברכו למי שאכלתם משלו סבורים אתם משלי אכלתם
משל מי שאמר והיה העולם אכלתם · ימים רבים · מרובין על של חברון בחברון עשה כה שנה וכאן כו׳ שהרי בן שבעים וחמש שנים היה בצאתו
מחרן אותה שנה ויבא וישב באלוני ממרא שלא מצינו קודם לכן שנתישב אלא הולך ונוסע ובמצרים לא עשה אלא שלשה חדשים שהרי שלחו פ
פרעה מיד וילך למסעיו עד ויבא וישב באלוני ממרא אשר בחברון שם ישב עד שנהפכה סדום מיד ויסע משם אברהם מפני בושה של לוט ו

ובא לארץ פלשתים ובן כ״ט שנה היה שהרי בפלגשי לפילגש במו מבלו המלאכים הם כה׳ שנה וכאן כתוב ימים רבים מרובים על הראשונים ולא בא הכתו לסתום יא לפרש ואם היו מרובים שתי שנים או יותר היה מפרשם על כרחך אינם יתרים יותר משנה הרי כו׳ שנים מיד יצא מ משם וחזר לחברון ואותה שנת קדמה לפני עקידתו של יצחק יב׳ שנים אחר הדברים האלה יש מרבותי׳ אומרים אחר דבריו של שטן שהיה מקטרג ואומר מכל סעודה שעשה אברהם לא הקריב לפניך פר אחד או איל אמר מה׳ לו כלום עשה יא בשביל בנו יג אומר לו זבח אותו לפני לא היה מעכב ויש אומ׳ אחר דבריו של ישמעאל שהיה מתפאר על יצחק שמל בן שלש עשרה שנה ולא מחה אמ לו יצחק באבר אחד אתה מיראני יג

שבע כי שם נשבעו שניהם: ויכרתו ברית בבאר שבע ויקם
אבימלך ופיכל שר צבאו וישבו אל ארץ פלשתים: ויטע א
אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם יהוה אל עולם: ויגר אב
אברהם בארץ פלשתים ימים רבים: פ ויהי אחר
הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם ויאמר אליו א
אברהם ויאמר הנני: ויאמר קח נא את בנך את יחידך א
אשר אהבת את יצחק ולך לך אל ארץ המריה והעלהו שם
לעלה על אחד ההרים אשר אמר אליך: וישכם אברהם ב
בבקר ויחבש את חמרו ויקח את שני נעריו אתו ואת יצחק
בנו ויבקע עצי עלה ויקם וילך אל המקום אשר אמר לו הא
האלהים: ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וירא את ה
המקום מרחק: ויאמר אברהם אל נעריו שבו לכם פה עם
החמור ואני והנער נלכה עד כה ונשתחוה ונשובה אליכם:
ויקח אברהם את עצי העלה וישם על יצחק בנו ויקח בידו
את האש ואת המאכלת וילכו שניהם יחדו: ויאמר יצחק
אל אברהם אביו ויאמר אבי ויאמר הנני בני ויאמר הנה ה
האש והעצים ואיה השה לעלה: ויאמר אברהם אלהים יר
יראה לו השה לעלה בני וילכו שניהם יחדו: ויבאו אל הם
המקום אשר אמר לו האלהים ויבן שם אברהם את המז
המזבח ויערך את העצים ויעקד את יצחק בנו וישם אתו על

שבע ארי תמן קיימו תרויהון: וגזרו קים בבאר שבע וקם אב אבימלך ופיכל רב חליה ותבו לארע פלשתאי: ונצב נצבא ב בבאר שבע וצלי תמן בשמא דיי׳ אלה עלמא: ואתותב אברהם בארע פלשתאי יומין סגיאין:
והוה בתר
פתגמיא האלין ויי׳ נסי ית אב אברהם ואמר ליה אברהם וא ואמר הא אנא: ואמר דבר כען ית ברך ית יחידך דרחמת ית י יצחק ואיזיל לך לארע פלחנא ואסקיה תמן לעלתא על חד מן טוריא דאימר לך: ואקדים אב אברהם בצפרא וזריז ית חמריה ודבר ית תרין עולימוהי עמיה וית יצחק בריה וצלח אעין לע לעלתא וקם ואזל לאתרא דא דאמר ליה יי׳: ביומא תליתאה וזקף אברהם ית עינוהי וחזא ית אתרא מרחיק: ואמר אברהם ל לעולימוהי אוריכו לכון הכא עם חמרא ואנא ועולימא נתמטי ע עד כא ונסגוד ונתוב לותכון: ונסב אברהם ית אעי לעלתא ושוי על יצחק בריה ונסב בידיה ית אשתא וית סכינא ואזלו תר תרויהון כחדא: ואמר יצחק לא לאברהם אבוהי ואמר אבא וא ואמר הא אנא ברי ואמר הא אשתא ואעיא ואן אמרא לע לעלתא: ואמר אברהם קדם יי׳ גלי אמרא לעלתא ברי ואזלו תרויהון כחדא: ואתו לאתרא ד דאמר ליה יי׳ ובנא תמן אב אברהם ית מדבחא וסדר ית א אעיא ועקד ית יצחק בריה וש ושוי יתיה על

נא אין נא אלא לשון בקשה אמר לו בבקשה ממך עמוד לי בזה שלא יאמרו הראשונות לא היה בהן ממש: את בנך אמ׳ לו שני בנים יש לי אמ׳ לו את יחידך אמ׳ לו זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו אמ׳ לו אשר אהבת אמ׳ לו שניהם אני אוהב אמ׳ לו את יצחק ולמה לא גלה לו מתחלה שלא לערבבו פתאום ותזוח דעתו עליו ותטרף וכדי לחבב עליו את המצוה וליתן לו שכר על כל דבור ודבור: ארץ המוריה ירושלם וכן בדברי הימים לבנות בית יי׳ בהר המוריה ורבותי׳ פרשו על שם שמשם הוראה יוצאה לישרא׳ ואנקלוס תרגמו על שם עבודת הקטרת שיש בו מור ושאר בשמים: והעלהו לא אמ׳ לו שחטהו שלא היה ברצונו לשחטו אלא להעלהו להר על מנת לעשותו עולה ומשהעלהו אמ׳ לו הורידהו: אחד ההרים הקב״ה מתהא הצדיקים ואחר כך מגלה להם וכל זה כדי להרבות שכרו וכן אל הארץ אשר אראך וכן ביונה וקרא עליה את הקריאה: וישכם נזדרז למצוה: ויחבש הוא בעצמו ולא צוה לאחד מעבדיו שהאהבה מקלקלת את השורה: את שני נעריו ישמעאל ואליעזר שאין אדם חשוב רשאי לצאת לדרך בלא שני אנשים שאם יצטרך האחד לנקביו ויתרחק יהיה השני עמו: ויבקע ויבלת כמו ויצלחו הירדן לשון בקוע פינדרא בלעז: ביום השלישי למה איחר מלהראותו מיד כדי שלא יאמרו הממו וערבבו פתאום וטרף דעתו ואלו היה לו זמן להמלך אל לבו לא היה עושה: וירא את המקום ראה ענן קשור על ההר: עד כה כלומר דרך מועט למקום אשר לפנינו ומדרש אגדה אראה היכן הוא מה שאמר לי המקום כה יהיה זרעך: ונשובה נתנבא שישובו שניהם: המאכלת סכין על שם שאוכלת את הבשר כמו תאכל בשר וחרבי תאכל בשר ושמכשרת בשר לאכילה רא׳ על שם שישרא׳ אוכלין מתן שכרה: וילכו שניהם יחדו אברהם שהיה יודע שהולך לשחוט את בנו היה הולך ברצון ושמחה כיצחק שלא היה מרגיש בדבר: יראה לו השה יבחר לו השה ואם אין שה לעולה בני ואעפ״י שהבין יצחק שהוא הולך לישחט וילכו שניהם יחדיו בלב שוה: ויעקד ידיו ורגליו מאחוריו והידים והרגלים ביחד היא עקידה:

והוא לשון עקורים שהיו קרסוליהם לבנים מקום שעוקרים אותו בו היה נכר. אברהם אברהם. לשון חבה הוא כפל את שמו. אל תשלח לשחוט.
א״ל אם כן לחנם באתי לכאן אעשה בו חבלה ואוציא ממנו מעט דם. א״ל אל תעש לו מאומה. כי עתה ידעתי. אמר ר׳ אבא אמר לו אברהם אש
אפרש לפניך את שיחתי. אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע וחזרת ואמרת קח נא את בנך עכשיו אתה אומר לי אל תשלח ידך אל הנער
אמר לו הקב״ה לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה כשאמרתי לך קח לא אמרתי לך שחטהו אלא העלהו אסקתיה
אחתיה. כי עתה ידעתי. מעתה יש לי מה אשיב לשטן ולאומות התמהים מה היא חבתי אצלך יש לי פתחון פה עכשיו שרואי׳ כי ירא אלהים אתה.

המזבח ממעל לעצים: וישלח אברהם את ידו ויקח את המ
מאכלת לשחט את בנו: ויקרא אליו מלאך יהוה מן הש
שמים ויאמר אברהם אברהם ויאמר הנני: ויאמר אל ת
תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה כי עתה ידעתי כי
ירא אלהים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך ממני: וישא
אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו
וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעלה תחת בנו: ויקרא
אברהם שם המקום ההוא יהוה יראה אשר יאמר היום ב
בהר יהוה יראה: ויקרא מלאך יהוה אל אברהם שנית מן
השמים: ויאמר בי נשבעתי נאם יהוה כי יען אשר עשית את
הדבר הזה ולא חשכת את בנך את יחידך: כי ברך אברכך
והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על ש
שפת הים וירש זרעך את שער איביו: והתברכו בזרעך כל
גויי הארץ עקב אשר שמעת בקלי: וישב אברהם אל נעריו
ויקמו וילכו יחדו אל באר שבע וישב אברהם בבאר שבע:
פ ויהי אחרי הדברים האלה ויגד לאברהם
לאמר הנה ילדה מלכה גם הוא בנים לנחור אחיך: את
עוץ בכרו ואת בוז אחיו ואת קמואל אבי ארם: ואת כשד ו
ואת חזו ואת פלדש ואת ידלף ואת בתואל: ובתואל ילד את
רבקה שמנה אלה ילדה מלכה לנחור אחי אברהם: ופ

מדבחא עיל מן אעיא: ואושיט
אברהם ית ידיה ונסב ית סכינא
למיכס ית בריה: וקרא ליה מל
מלאכא דיי׳ מן שמיא ואמר א
אברהם אברהם ואמר הא אנא:
ואמר לא תושיט ידך לעולימא
ולא תעבד ליה מדעם ארי כען
ידעית ארי דחלא דיי׳ את ולא
מנעת ית ברך ית יחידך מני: וזקף
אברהם ית עינוהי בתר אלין ו
וחזא והא דכרא אחיד באילנא
בקרנוהי ואזל אברהם ונסב ית
דכרא ואסקיה לעלתא חלף ב
בריה: ופלח וצלי אברהם תמן
באתרא ההוא אמר קדם יי׳ הכא
יהון פלחין דריא בכן יתאמר
ביומא הדין בטורא הדין אברה׳
קדם יי׳ פלח: וקרא מלאכא דיי׳
לאברהם תנינות מן שמיא: וא
ואמר במימרי קיימית אמר יי׳ א
ארי חלף דעבדת ית פתגמא ה
הדין ולא מנעת ית ברך ית יח
יחידך: ארי ברכא אברכנך וא
ואסגאה אסגי ית בנך ככוכבי
שמיא וכחלא דעל כיף ימא וי
ויירתון בנך ית קרוי סנאיהון:
ויתברכון בדיל בנך כל עממי
ארעא חלף דקבלת במימרי: ותב
אברהם לות עולימוהי וקמו וא
ואזלו כחדא לבאר שבע ויתב
אברהם בבאר שבע:
והוה בתר פתגמיא האלין וא
ואתחוא לאברהם למימר הא י
ילדת מלכה אף היא בנין לנ
לנחור אחוך: ית עוץ בוכריה ו
וית בוז אחוהי וית קמואל אבוהי
דארם: וית כשד וית חזו וית פל
פלדש וית ידלף וית בתואל: ו
ובתואל אוליד ית רבקה תמניא
אלין ילדת מלכה לנחור אחוהי
דאברהם:

והנה איל. מוכן היה לכך מששת ימי בראשית. אחר. אחרי שאמר לו המלאך אל תשלח ידך ראהו כשהוא נמרז והוא שמתרגמין וזקף אברהם ית
עינוהי בתר אילין. בסבך. אילן. בקרניו שהיה רץ אצל אברהם והשטן סובכו ומערבבו באילנות. תחת בנו. מאחר שכתב ויעלהו לעולה לא חסר
המקרא כלום מהו תחת בנו על כל עבודה שעשה ממנו היה מתפלל ואומר יהי רצון שתהא עבודה זו כאלו היא עשויה בבני כאלו בני שחוט כאלו
דמו זרוק כאלו בני מופשט כאלו הוא נקטר ונעשה דשן. יי׳ יראה. פשוטו כתרגומו יי׳ יבחר ויראה לו את המקום הזה להשרות שכינתו ולהקריב כאן
קרבנות. אשר יאמר היום. שיאמרו לימי הדורות עליו בהר יי׳ זה יראה הקב״ה לעמו. היום. ימים העתידים כמו עד היום הזה שבכל המקרא שדורות
הבאים הקוראים את המקרא אומרים על יום שעומדין בו היום הזה ומדרש אגדה יי׳ יראה עקידה זו לסלוח לישראל בכל שנה ולהצילם מן הפורענות
כדי שיאמר היום הזה בכל דורות הבאים בהר יי׳ יראה אפרו של יצחק צבור ועומד לכפרה. ברך אברכך. אחת לאב ואחת לבן. והרבה ארבה. אחת
לאב ואחת לבן. וישב אברהם בבאר שבע. לא ישיבה ממש שהרי בחברון היה יושב שתים עשרה שנים לפני עקידתו של יצחק יצא מבאר שבע
ובא לו לחברון כמו שאמר ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים מרובים של חברון הראשונים והם כ״ו שנים כמו שפרשנו למעלה. אחרי הד
הדברים האלה ויגד וגו׳ בהר המוריה בשובו היה אברהם מהרהר ואומר אלו היה בני שחוט כבר היה הולך בלא בנים היה לי להשיאו אשה מבנות
ענר אשכול וממרא בשרו הבה שנולדה רבקה בת זוגו וזהו הדברים ה״ה הרהורי דברים שהיו על ידי עקידה. גם היא. אף היא השוות משפחותיה
למשפחות אברהם מה אברהם שבטים שייצאו מיעקב ח׳ בני הגבירות וד׳ בני שפחות אף אלו ח׳ בני גבירה וד׳ בני פלגש. ובתואל ילד את רבקה.
כל היחסין הללו לא נכתבו אלא בשביל פסוק זה:

ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים. לכך נכתב שנה בכל כלל וכלל לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו. בת ק׳ כבת כ׳ לחטא מה בת כ׳ לא חטאה שהרי אינה בת עונשין אף בת ק׳ בלא חטא ובת כ׳ כבת ז׳ ליופי. שני חיי שרה כולן שוין לטובה. בקרית ארבע. על שם ארבעה ענקים שהיו שם אחימן ששי ותלמי ואביהם. ד״א על שם ד׳ זוגות שנקברו שם איש ואשתו אדם וחוה אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ולאה. ויבא אברהם. מבאר שבע. לספוד לשרה ולבכותה. ונסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק לפי שעל ידי בשורת העקידה שנזדמן בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט פרחה נשמתה ממנה ומתה. גר ותושב אנכי עמכם. גר מארץ אחרת ונתישבתי עמכם. ומדרש אגדה אם

ופילגשו ושמה ראומה ותלד גם הוא את טבח ואת גחם וא
ואת תחש ואת מעכה :

ולחינתיה ושמה ראומה וילדת אף היא ית טבח וית גחם וית ית תחש וית מעכה :

פרשה

ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי
שרה: ותמת שרה בקרית ארבע הוא חברון בארץ כנען ויבא
אברהם לספד לשרה ולבכתה: ויקם אברהם מעל פני מתו
וידבר אל בני חת לאמר: גר ותושב אנכי עמכם תנו לי א
אחזת קבר עמכם ואקברה מתי מלפני: ויענו בני חת את א
אברהם לאמר לו: שמענו אדני נשיא אלהים אתה בתוכנו
במבחר קברינו קבר את מתך איש ממנו את קברו לא יכלה
ממך מקבר מתך: ויקם אברהם וישתחו לעם הארץ לבני ח
חת: וידבר אתם לאמר אם יש את נפשכם לקבר את מתי מ
מלפני שמעוני ופגעו לי בעפרון בן צחר: ויתן לי את מערת
המכפלה אשר לו אשר בקצה שדהו בכסף מלא יתננה לי
בתוככם לאחזת קבר: ועפרון ישב בתוך בני חת ויען עפרון
החתי את אברהם באזני בני חת לכל באי שער עירו לא
לאמר: לא אדני שמעני השדה נתתי לך והמערה אשר בו
לך נתתיה לעיני בני עמי נתתיה לך קבר מתך: וישתחו אב
אברהם לפני עם הארץ: וידבר אל עפרון באזני עם הארץ
לאמר אך אם אתה לו שמעני נתתי כסף השדה קח ממני

והוו חיי שרה מאה ועשרין ושבע שנין שני חיי שרה: ומיתת שרה בקרית ארבע היא חברון בארעא דכנען ואתא אברהם למספד לשרה ולמבכה: וקם אברהם מעל אפי מיתיה ומלל עם בני חתאה למימר: דייר ותותב אנא עמכון הבו לי אחסנת קבורא עמכון ואקבר מיתי מן קדמי: ואתיבו בני חתאה ית אברהם למימר ליה: קביל מננא רבוננא רב קדם יי את ביננא בשפר קברנא קבר ית מיתך אינש מננא ית קבריה לא ימנע מנך מלמקבר מיתך: וקם אברהם וסגיד לעמא דארעא לבני חתאה: ומליל עמהון למימר אם אית רעוא בנפשכון למקבר ית מיתי מן קדמי קבילו מני ובעו לי מן עפרון בר צחר: ויתן לי ית מערת כפילתא דליה דבסטר חקליה בכסף שליס יתנניה לי ביניכון לאחסנת קבורא: ועפרון יתב בגו בני חתאה ואתיב עפרון חתאה ית אברהם קדם בני חתאה לכל עלי תרע קרתיה למימר: לא רבוני קביל מני חקלא יהבית לך ומערתא דביה לך יהבתה לעיני בני עמי יהבתה לך קבר מיתך: וסגיד אברהם קדם עמא דארעא: ומליל עם עפרון קדם עמא דארעא למימר ברם אם את עביד לי טיבו קביל מני אתן כספא דמי חקלא סב מני

פי׳ הריני גר ואם לאו אטלנה מן הדין שאמר לי הקב״ה לזרעך אתן את הארץ. אחזת קבר. אחוזת קרקע לבית הקברות. לא יכלה. לא ימנע כמו לא תכלא רחמיך וכמו ויכלא הגשם. נפשכם. רצונכם. ופגעו לי. לשון בקשה כמו אל תפגעי בי. המכפלה. בית ועלייה ע״ג. ד״א שכפולה בזוגות. בכסף מלא. שלם כל שוויה. ועפרון יושב. ישב כתיב חסר אותו היום מינוהו שוטר עליהם מפני חשיבותו של אברהם שהיה צריך לו עלה לגדולה. לכל באי שער עירו. שכולן בטלו ממלאכתן ובאו לגמול חסד לשרה. לא אדני. לא תקנה אותה בדמים. נתתי לך. הרי היא כמו שנתתיה לך. אך אם אתה לו שמעני. אתה אומר לי להשמע לך וליקח חנם אני איני חפץ בכך אם אתה לו שמעני הלואי ותשמעני. נתתי. חשבה כאלו מוכן הוא אצלי הלואי נתתיו כבר.

ביני ובינך · בין שני אוהבים כמונו מה היא חשובה לכלום · אלא הנח המכר · ואת מתך קבור · וישקל אברהם לעפרן חסר ויו לפי שאמר הרבה ואפי׳
מעט לא עשה שנטל ממנו שקלים גדולים שהן קנטרין שנ׳ עובר לסוחר שמתקבלים בשקל בכל מקום ויש מקום ששקליהן גדולים שהן קנטרין
בכטירש · בלעז · ויקם שדה עפרון · תקומה היתה לו שיצאה מיד הדיוט ליד מלך ופשוטו של מקרא ויקם השדה והמערה וכל העץ לאברהם למקנה
וגו׳ · בכל באי שער עירו · בקרב כלם במעמד כלם הקנה לו · זקן ביתו · לפי שהוא דבק בקור זקן · תחת ירכי · שהנשבע צריך ליטול בידו חפץ של
מצוה כגון ספר תורה או תפלין ומילה היתה מצוה ראשונה לו ובאה לו על ידי צער והיתה חביבה עליו · יי׳ אלהי השמים אשר לקחני מבית אבי ·

ואקברה את מתי שמה: ויען עפרון את אברהם לאמר לו: א
אדני שמעני ארץ ארבע מאת שקל כסף ביני ובינך מה הוא
ואת מתך קבר: וישמע אברהם אל עפרון וישקל אברהם
לעפרן את הכסף אשר דבר באזני בני חת ארבע מאות ש
שקל כסף עבר לסחר: ויקם שדה עפרון אשר במכפלה א
אשר לפני ממרא השדה והמערה אשר בו וכל העץ אשר
בשדה אשר בכל גבלו סביב: לאברהם למקנה לעיני בני
חת בכל באי שער עירו: ואחרי כן קבר אברהם את שרה
אשתו אל מערת שדה המכפלה על פני ממרא הוא חברון
בארץ כנען: ויקם השדה והמערה אשר בו לאברהם לא
לאחזת קבר מאת בני חת: ס ואברהם זקן בא
בימים ויהוה ברך את אברהם בכל: ויאמר אברהם אל ע
עבדו זקן ביתו המשל בכל אשר לו שים נא ידך תחת יר
ירכי: ואשביעך ביהוה אלהי השמים ואלהי הארץ אשר לא
תקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי יושב בקרבו: כי
אל ארצי ואל מולדתי תלך ולקחת אשה לבני ליצחק: ויא
ויאמר אליו העבד אולי לא תאבה האשה ללכת אחרי אל
הארץ הזאת ההשב אשיב את בנך אל הארץ אשר יצאת
משם: ויאמר אליו אברהם השמר לך פן תשיב את בני שמה:
יהוה אלהי השמים אשר לקחני מבית אבי ומארץ מולדתי

ואקבר ית מתי תמן: ואתיב עפ
עפרון ית אברהם למימר ליה:
רבוני קביל מני ארע שויא א
ארבע מאה סילעין דכסף בינא
ובינך מה היא וית מתך קבר:
וקביל אברהם מן עפרון ותקל
אברהם לעפרון ית כספא דמלל
קדם בני חתאה ארבע מאה ס
סילעין דכסף מתקבל סחורה
בכל מדינא: וקם חקל עפרון ד
דבכפלתא דקדם ממרא חקלא
ומערתא דביה וכל אילני דבחקל
דבכל תחומיה סחור סחור: לא
לאברהם לזבינוהי לעיני בני
חתאה בכל עלי תרע קרתיה: ו
ובתר כן קבר אברהם ית שרה
אתתיה במערת חקל כפלתא
דעל אפי ממרא היא חברון
בארעא דכנען: וקם חקלא ומ
ומערתא דביה לאברהם לאחסנת
קבורא מן בני חתאה:
ואברהם סיב על ביומין ויי׳ ב
בריך ית אברהם בכולא: ואמר
אברהם לעבדיה סבא דביתיה
דשליט בכל דליה שו כען ידך
תחות ירכי: ואקיים עלך במימר
דיי׳ אלהא דשמיא ואלהא דארעא
דלא תסב אתתא לברי מבנת
כנענאה דאנא יתיב ביניהון: א
אילהן לארעי ולילדותי תיזיל ו
ותסב אתתא לברי ליצחק: וא
ואמר ליה עבדא מאים לא
תיבי אתתא למיתי בתרי לא
לארעא הדא האתבא אתיב ית
ברך לארעא דנפקתא מתמן: ו
ואמר ליה אברהם אסתמר לך
דילמא תתיב ית ברי לתמן: יי׳
אלהא דשמיא דדברני מבית א
אבא ומארע ילדותי

ולא אמר ואלהי הארץ ולמטה אמר ואשביעך ביי׳ אלהי השמים ואלהי הארץ אמר לו עכשיו הוא אלהי השמים ואלהי הארץ שהרגלתיו בפי הבריות אבל כשלקחני מבית אבי
היה אלהי השמים ולא אלהי הארץ שלא היו באי עולם מכירין בו · מבית אבי · מחרן · מארץ מולדתי · מאור כשדים ·

אשר דבר לי · לצרכי · כמו אשר דבר עלי · וכל לי ולו ולהם הסמוכים אצל דבור פתרונם בלשון על ותרגום עלהם עלי עלוהי עליהון שאין נופל אצל דבור לשון לי ולו ולהם · לא מלי מליל אליהם · ותרגום עמי עמיה עמהון אבל אצל אמירה נופל לי ולו ולהם · ואשר נשבע לי · בין הבתרים : ונקית משבועתי · וקח לו מבנות ענר אשכל וממרא · רק את בני · רק מיעוט הוא בני אינו חוזר אבל יעקב בן בני סופו לחזור · מגמלי אדוניו ניכרין היו משאר גמלים שהיו יוצאין זמומין מפני הגזל שלא ירעו בשדות אחרים · וכל טוב אדוניו בידו · שטר מתנה כתב ליצחק על כל אשר לו כדי שיקפצו לשלוח לו בתם · ארם נהרים · בין שתי נהרות יושבת · ויברך הגמלים · הרביצם · ומנה הוכחת · רמיה היא לן שהיא אטלת חבורים וכ

ואשר דבר לי ואשר נשבע לי לאמר לזרעך אתן את הארץ
הזאת הוא ישלח מלאכו לפניך ולקחת אשה לבני משם : ו
ואם לא תאבה האשה ללכת אחריך ונקית משבעתי זאת
רק את בני לא תשב שמה : וישם העבד את ידו תחת ירך
אברהם אדניו וישבע לו על הדבר הזה : ויקח העבד עשרה
גמלים מגמלי אדניו וילך וכל טוב אדניו בידו ויקם וילך אל
ארם נהרים אל עיר נחור : ויברך הגמלים מחוץ לעיר אל
באר המים לעת ערב לעת צאת השאבת : ויאמר יהוה אלהי
אדני אברהם הקרה נא לפני היום ועשה חסד עם אדני א
אברהם : הנה אנכי נצב על עין המים ובנות אנשי העיר יצ
יצאת לשאב מים : והיה הנער אשר אמר אליה הטי נא כדך
ואשתה ואמרה שתה וגם גמליך אשקה אתה הכחת לעב
לעבדך ליצחק ובה אדע כי עשית חסד עם אדני : ויהי הוא
טרם כלה לדבר והנה רבקה יצאת אשר ילדה לבתואל
בן מלכה אשת נחור אחי אברהם וכדה על שכמה : והנער
טבת מראה מאד בתולה ואיש לא ידעה ותרד העינה ות
ותמלא כדה ותעל : וירץ העבד לקראתה ויאמר הגמיאיני נ
נא מעט מים מכדך : ותאמר שתה אדני ותמהר ותרד כדה
על ידה ותשקהו : ותכל להשקתו ותאמר גם לגמליך אשאב
עד אם כלו לשתת : ותמהר ותער כדה אל השקת ותרץ ע

ודמליל לי ודקיים לי למימר
לבנך אתן ית ארעא הדא הוא
ישלח מלאכיה קדמך ותסב א
אתתא לברי מתמן : ואם לא ה
תיבי אתתא למיתי בתרך ותהי
זכאה משבועתי דא לחוד ית ברי
לא תתיב לתמן : ושוי עבדא ית
ידיה תחות ירכא דאברהם רב
רבוניה וקיים ליה על פתגמא ה
הדין : ודבר עבדא עסרה גמלין
מגמלי רבוניה ואזל וכל טוב ר
רבוניה בידיה וקם ואזל לארם
דעל פרת לקרתא דנחור : ואשרי
גמליא מברא לקרתא עם ב
בירא דמיא לעדן רמשא לעדן
דנפקן מליאתא : ואמר יי אלהא
דרבוני אברהם זמן כען קדמי
יומא דין ועביד טיבו עם רבוני
אברהם : הא אנא קאים על עינא
דמיא ובנת אינשי קרתא נפקן
למימלי מיא : ותהי עולימתא ד
דאימר לה ארכיני כען קולתיך
ואשתי ותימר אשתי ואף גמליך
אשקי יתה זמינתא לעבדך לי
ליצחק ובה אדע ארי עבדת ט
טיבו עם רבוני : והוה הוא עד
לא שיצי למללא והא רבקה נ
נפקת דאתילידת לבתואל בר מ
מלכה איתת נחור אחוהי דאברהם
וקולתה על כתפה : ועולימתא
שפירא למחזי לחדא בתולתא ו
וגבר לא ידעה ונחתת לעינא
ומלת קולתה וסליקת : ורהט עב
עבדא לקדמותה ואמר אשקיני
כען זעיר מיא מקולתיך : ואמרת
אשתי רבוני ואוחיאת ואחיתת
קולתה על ידה ואשקיתיה : ש
ושיציאת לאשקיותיה ואמרת אף
לגמלך אמלי עד דיספקון למ
למשתי : ואוחיאת ונפקת קל
קולתה לבית שקיא ורהטת ע

וכדי ליכנס בביתו של אברהם · ולשון הוכחת בירדת אפרובישט בלעז · ובה אדע · לשון תחנה הודע לי בה כי עשית חסד אם תהיה ממשפחתו והוגנת לו אדע כי עשית חסד · בתולה · ממקום בתולים · ואיש לא ידעה · שלא כדרך לפי שבנות הגוים משמרות בתוליהן ומפקירות עצמן ממקום אחר ה העינה · על ו שכתוב · ותעל · וירץ העבד לקראתה · לפי שראה שעלו המים לקראתה · הגמיאיני · לשון גמיעה הומיר בלעז · ותורד כדה · מעל שכמה · עד אם כלו · הרי אם משמש בלשון אשר · אם כלו · דיספקון שזו היא גמר שתייתן כששתו די ספקן · ותער · לשון נפיצה והרבה יש בלשון משנה ה המערה מכלי אל כלי · ובמקרא יש לו דומה אל תער נפשי · אשר הערה למות נפשו · שוקת · אבן חלולה ששותין בה הגמלים ·

משתאה· לשון שאיה כמו שאו ערי׳ תשאה שממה· משתאה· משתומם ומתבהל על שראה דברו קרוב להצליח אבל אינו יודע אם ממשפחת אברהם היא ואם לאו· משתאה בהוו של משתאה שאין לך תיבה שתחלתה שין ומדברת בלשון מתפעל שאין תיו מפרידה בין שתי אותיות של עיקר היסוד כגון משתאה משתולל מגורת שולל וישתומם מגזר שממה וישתמר חקות עמרי מגזר וישמר אף כאן משתאה מגזרת תשאה וכשם שמתה מזעת לשון משומם כאדם נבהל ונאלם ובעל מחשבות כמו על יומו נשמו אחרונים שמו שמים משומם כמבה חרא כך תפרש לשון שאיה כאדם בהול וב ובעל מחשבות ואנקלוס תרגם לשון שהייה וגברא שהי שהא ועומד במקום אחד לראות ההצליח השם דרכו ואין לתרגם שהי שהרי אינו לשון

עוד אל הבאר לשאב ותשאב לכל גמליו: והאיש משתאה
לה מחריש לדעת ההצליח יהוה דרכו אם לא: ויהי כאשר
כלו הגמלים לשתות ויקח האיש נזם זהב בקע משקלו ושני
צמידים על ידיה עשרה זהב משקלם: ויאמר בת מי את ה
הגידי נא לי היש בית אביך מקום לנו ללין: ותאמר אליו בת
בתואל אנכי בן מלכה אשר ילדה לנחור: ותאמר אליו גם
תבן גם מספוא רב עמנו גם מקום ללון: ויקד האיש וישתחו
ליהוה: ויאמר ברוך יהוה אלהי אדני אברהם אשר לא עזב
חסדו ואמתו מעם אדני אנכי בדרך נחני יהוה בית אחי א
אדני: ותרץ הנער ותגד לבית אמה כדברים האלה: ולר
ולרבקה אח ושמו לבן וירץ לבן אל האיש החוצה אל העין:
ויהי כראת את הנזם ואת הצמדים על ידי אחתו וכשמעו
את דברי רבקה אחתו לאמר כה דבר אלי האיש ויבא אל
האיש והנה עמד על הגמלים על העין: ויאמר בוא ברוך י
יהוה למה תעמד בחוץ ואנכי פניתי הבית ומקום לגמלים: ו
ויבא האיש הביתה ופתח הגמלים ויתן תבן ומספוא לגמלים
ומים לרחץ רגליו ורגלי האנשים אשר אתו: ויישם לפניו א
לאכל ויאמר לא אכל עד אם דברתי דברי ויאמר דבר: וי
ויאמר עבד אברהם אנכי: ויהוה ברך את אדני מאד ויגדל
ויתן לו צאן ובקר וכסף וזהב ועבדם ושפחת וגמלים וחמרים:

עוד לבירא למימלי ומלת לכל
גמלוהי: וגברא שהי בה מסתכל
שתיק למדע האצלח יי׳ אורחיה
אם לא: והוה כד ספיקו גמליא
למשתי ונסב גברא קדשא דד
דדהבא תקלא מתקליה ותרין
שירין על ידהא מתקל עסר ס
סלעין דדהבא מתקלהון: ואמר
בת מן את חוי כען לי האית ב
בית אבוך אתר כשר לנא למבת:
ואמרת ליה בת בתואל אנא בר
מלכה דילידת לנחור: ואמרת ל
ליה אף תבנא אף כסתא סגי
עמנא אף אתר כשר למבת: וכ
וכרע גברא וסגיד קדם יי׳: וא
ואמר בריך יי׳ אלהיה דרבוני א
אברהם דלא מנע טיבותיה וק
וקושטיה מן רבוני אנא בארח
תקנא דברני יי׳ לבית אחוהי ד
דרבוני: ורהטת עולימתא ותנית
לבית אמה כפתגמיא האלין:
ולרבקה אחא ושמיה לבן ורהט
לבן לות גברא לברא לעינא:
והוה כד חזא ית קדשא וית שר
שריא על ידי אחתיה וכד שמע
ית פתגמי רבקה אחתיה למימר
כדין מליל עמי גברא ואתא לות
גברא והא קאים עלוי גמליא
על עינא: ואמר עול בריכא דיי׳
למה את קאים בברא ואנא פניתי
ביתא ואתר כשר לגמליא: ועל
גברא לביתא ושרא ית גמליא
ויהב תבנא וכסתא לגמליא ומ
ומיא לאסחאה רגלוהי ורגלי ג
גבריא דעמיה: ושויאו קדמוהי
למיכל ואמר לא איכול עד ד
דאמליל פתגמי ואמר מליל: ו
ואמר עבדא דאברהם אנא: ויי׳
בריך ית רבוני לחדא ורבא וי
ויהב ליה ען ותורין וכסף ודהב
ועבדין ואמהן וגמלין וחמרין:

שהיה שאין אלף נופלת בלשון שהיה· שתאה לא· משתומם עליה כמו אמרי לי איה הוא אנשי המקום לאשתו· בקע· רמז לשקלי ישראל· בקע לג לגלגלת· שני צמידים· רמז לשני לוחות מצומדות· עשרה זהב משקלם· רמז לעשרת הדברות שבהן· ויאמר בת מי את· לאחר שנתן לה שאלה לפי שהיה בטוח בזכותו של אברהם שהצליח הקב״ה דרכו· ללין· לינה אחת· לין שם דבר· והיא אמרה ללון· כמה לינות· בת בתואל· השיבתו על ראשון ר ראשון ועל אחרון אחרון· מספוא· כל מאכל הגמלים כגון עצה שעורים· בדרך· דרך המיוחד דרך הישר באותו דרך שהייתי צריך וכן כל בית ול ולמד והי המשמשים בראש התיבה ונקודים בפתח מדבריה בדבר הפשוט שנזכר כבר במקום אחר או שהוא מבורר ונכר בגי׳ זו הוא מדב׳ לבית אמה· דרך הנשים היתה להיות לה בית לישב בו למלאכתן ואין הבת מגדת אלא לאמה· וירץ· למה וירץ ועל מה רץ· ויהי כראות את הנזם· אמר עשיר הוא זה ונתן עיניו בממון· על הגמלים· לשמרן כמו והוא עומד עליהם לשמשם· פניתי הבית· מעבודה זרה· ויפתח· התיר זמם שלהם שהיה סותם את פיהם שלא ירעו בדרך בשדות אחרים· עד אם דברתי· הרי אם משמש בלשון אשר ובלשון כי כמו עד כי יבא שילה וזהו שאמרו חכמים כי משמש בד׳ לשונות והאחד אי והוא אם

ויתן לו את כל אשר לו · ושטר הפתנה בידו · לא תקח אשה מבנות הכנעני · אם לא הלך תחלה אל בית אבי ולא תאבה ללכת אחריך · אולי לא ת
תלך האשה · אלי כתיב בת היתה לו לאליעזר והיה מחזר למצא עילה שיאמר לו אברהם לפנות אליו להשיאו בתו אמ״ל אברהם בני ברוך ואתה
ארור ואין ארור מדבק בברוך · ואבא היום · היום יצאתי והיום באתי מכאן שקפצה לו הארץ אמ״ר אחא יפה שיחתן של עבדי אבות לפני המקום
מתורתן של בנים שהרי פרשה של אליעזר כפולה והרבה גופי תורה לא ניתנו אלא ברמיזה · גם אתה · גם לרבות אנשי שעמו · הוכיח · ברר והודיע וכן
כל הוכחה שבמקרא ברור דבר · טרם אכלה · טרם שאני מכלה וכן כל לשון הוה פעמים שהוא מדבר בלשון עבר ויכול לכתוב טרם כליתי ופעמי׳

ותלד שרה אשת אדני בן לאדני אחרי זקנתה ויתן לו את כ
כל אשר לו: וישבעני אדני לאמר לא תקח אשה לבני מ
מבנות הכנעני אשר אנכי ישב בארצו: אם לא אל בית אבי
תלך ואל משפחתי ולקחת אשה לבני: ואמר אל אדני אלי
לא תלך האשה אחרי: ויאמר אלי יהוה אשר התהלכתי
לפניו ישלח מלאכו אתך והצליח דרכך ולקחת אשה לבני
ממשפחתי ומבית אבי: אז תנקה מאלתי כי תבוא אל מש
משפחתי ואם לא יתנו לך והיית נקי מאלתי: ואבא היום אל
העין ואמר יהוה אלהי אדני אברהם אם ישך נא מצליח ד
דרכי אשר אנכי הלך עליה: הנה אנכי נצב על עין המים
והיה העלמה היצאת לשאב ואמרתי אליה השקיני נא מעט
מים מכדך: ואמרה אלי גם אתה שתה וגם לגמליך אשאב
הוא האשה אשר הכיח יהוה לבן אדני: אני טרם אכלה
לדבר אל לבי והנה רבקה יצאת וכדה על שכמה ותרד ה
העינה ותשאב ואמר אליה השקיני נא: ותמהר ותורד כדה
מעליה ותאמר שתה וגם גמליך אשקה ואשת וגם הגמלים ה
השקתה: ואשאל אתה ואמר בת מי את ותאמר בת בתואל
בן נחור אשר ילדה לו מלכה ואשם הנזם על אפה והצמ
והצמידים על ידיה: ואקד ואשתחוה ליהוה ואברך את
יהוה אלהי אדני אברהם אשר הנחני בדרך אמת לקחת א

וילידת שרה אתת רבוני בר לר
לרבוני בתר דסיבת ויהב ליה
ית כל דליה: וקיים עלי רבוני
למימר לא תסב אתתא לברי
מבנת כנענאה דאנא יתיב ב
בארעיה: אלהין לבית אבא תיזיל
ולזרעיתי ותסב אתתא לברי:
ואמרית לרבוני מאים לא תי
תיתי אתתא בתרי: ואמר לי יי
דפלחית קדמוהי ישלח מלאכיה
עמך ויצלח ארחך ותסב אתתא
לברי מזרעיתי ומבית אבא:
בכן תהי זכאה ממומתי ארי ת
תיעול לזרעיתי ואם לא יתנון לך
ותהי זכאה ממומתי: ואתית יו
יומא דין לעינא ואמרית יי
אלהיה דרבוני אברהם אם איתכ
כען רעוא קדמך לאצלחא א ר
ארחי דאנא אזיל עלה: הא א כ
אנא קאים על עינא דמיא ותהי
עולמתא דתפוק למימלי ואימר
לה אשקיני כען זעיר מיא מן
מקולתיך: ותימר לי אף את א
אשתי ואף לגמלך אמלי היא
אתתא דזמין יי לבר רבוני: אנא
עד לא שיציתי למללא בלבי
והא רבקה נפקת וקולתה על כ
כתפה ונחתת לעינא ומלת וא
ואמרית לה אשקיני כען: וא
ואוחיאת ואחיתת קולתה מנה ו
ואמרת אשתי ואף גמלך אשקי
ושתיתי ואף גמליא אשקיאת:
ושאלית יתה ואמרית בת מן את
ואמרת בת בתואל בר נחור דילידת
ליה מלכה ושויתי קדשא על א
אפה ושירייא על ידהא: וכרעית
וסגדית קדם יי וברכית ית יי ו
אלהי דרבוני אברהם דדברני ב
באורח קשוט למסב

ושמדבר בלשון עתיד כמו כי אמר איוב הרי לשון עבר ככה יעשה איוב הרי לשון עתיד ותירו׳ שניהם לשון הווה כי אומ׳ היה איוב אולי חטאו בני
והיה עושה כך · ואשת ואשקי׳ · שנה הסדר שהרי הוא תחלה נתן ואח״כ שאל אלא שלא יתפשוהו בדבריו ויאמרו היאך נתת לה ועדין אינך יודע מי הוא

הימ׳ על ימין מבנות ישמעא׳ על שמא׳ מבנות לוט שהיה יושב לשמא׳ של אברהם ברא׳ רבה׳ ויען לבן ובתוא׳ רשע היה והטיב לפני אביו׳ לא נוכל דבר אליך׳ למאן בדבר הזה לא על ידי תשובת דבר רע ולא על ידי תשובה דבר הגון וכגר לפי שמיי׳ יצא הדבר לפי דבריך שזימנה לך׳ וישתחו ארצה׳ מכאן שמודים על בשורה טובה׳ מגדנות׳ לשו׳ מגדים שהביא כמו מיני פירות של ארץ ישרא׳ וילינו כל לינה שבמקרא לינת לילה׳ ויאמר לאחיה ולאמה׳ ובתוא׳ היכן הוא רוצה היה לעכב ובא מלאך והמיתו׳ ימים׳ שנה כמו ימים תהיה גאולתו שכך נותנין לבתולה זמן לפרנס עצמה בתכשיטיה׳ או עשור׳ י׳ חדשים ואם תאמר ימים ממש אין דרך המבקשים לבקש דבר מועט ואם לא תרצה תן לנו מרובה מזה׳ וכ

את בת אחי אדני לבנו: ועתה אם ישכם עשים חסד ואמת
את אדני הגידו לי ואם לא הגידו לי ואפנה על ימין או על ש
שמאל: ויען לבן ובתואל ויאמרו מיהוה יצא הדבר לא נוכל
דבר אליך רע או טוב: הנה רבקה לפניך קח ולך ותהי א
אשה לבן אדניך כאשר דבר יהוה: ויהי כאשר שמע עבד
אברהם את דבריהם וישתחו ארצה ליהוה: ויוצא העבד כלי
כסף וכלי זהב ובגדים ויתן לרבקה ומגדנת נתן לאחיה ול
ולאמה: ויאכלו וישתו הוא והאנשים אשר עמו וילינו ויקומו
בבקר ויאמר שלחני לאדני: ויאמר אחיה ואמה תשב הנער
אתנו ימים או עשור אחר תלך: ויאמר אלהם אל תאחרו אתי
ויהוה הצליח דרכי שלחוני ואלכה לאדני: ויאמרו נקרא ל
לנער ונשאלה את פיה: ויקראו לרבקה ויאמרו אליה ה
התלכי עם האיש הזה ותאמר אלך: וישלחו את רבקה א
אחתם ואת מנקתה ואת עבד אברהם ואת אנשיו: ויברכו א
את רבקה ויאמרו לה אחתנו את היי לאלפי רבבה ויירש
זרעך את שער שנאיו: ותקם רבקה ונערתיה ותרכבנה על
הגמלים ותלכנה אחרי האיש ויקח העבד את רבקה וילך:
ויצחק בא מבוא באר לחי ראי והוא יושב בארץ הנגב: ויצא
יצחק לשוח בשדה לפנות ערב וישא עיניו וירא והנה גמלים
באים: ותשא רבקה את עיניה ותרא את יצחק ותפל מעל

ית בת אחוהי דרבוני לבריה: וכ
וכען אם איתכון עבדין טיבו וק
וקשוט עם רבוני חוו לי ואם לא
חוו לי ואתפני על ימינא או על
שמ׳א: ואתיב לבן ובתוא׳ ואמרו מן
קדם יי׳ נפק פתגמא ליתנא מכחנא
יכלין למללא עמך ביש או טב:
הא רבקה קדמך דבר ואזיל ותהי
אתתא לבר רבונך כמה דמליל יי׳:
והוה כד שמע עבדא דאברהם ית
פתגמיהון וסגיד על ארעא קדם
יי׳: ואפיק עבדא מנין דכסף ומנין
דדהב ולבושין ויהב לרבקה ומג
ומגדנין יהב לאחוהא ולאמה: וא
ואכלו ושתיאו הוא וגבריא דע
דעמיה ובתו וקמו בצפרא ואמר
שלחוני לות רבוני׳ ואמר אחוהא
ואמה תתב עולמתא עמנא עדן
בפתין או עסרא ירחין בתר כן ת
תזיל: ואמר להון לא תאחרון יתי
ויי׳ אצלח ארחי שלחוני ואיהך ל
לות רבוני: ואמרו נקרי לעולמתא
ונשמע מה דהיא אמרה: וקרו לר
לרבקה ואמרו לה התזלין עם גב
גברא הדין ואמרת אזיל: ושלחו
ית רבקה אחתהון וית מניקתה וי
וית עבדא דאברהם וית גברוהי:
ובריכו ית רבקה ואמרו לה את
אחתנא את הואי לאלפין ולרבון ו
ויירתון בניכי ית קרוי סנאיהון:
וקמת רבקה ועולמתהא ורכיבא
על גמליא ואזלת בתר גברא וד
ודבר עבדא ית רבקה ואזל: ויצ
ויצחק על במתוהי מבירא דמל
דמלאך קימא אתחזי עלה והוא
יתיב בארע דרומא: ונפק יצחק ל
לצלאה בחקלא למפני רמשא ו
וזקף עינוהי וחזא והא גמליא א
אתן: וזקפת רבקה ית עינהא וח
וחזת ית יצחק ואתרכינת מעל ג

ונשאלה את פיה׳ מכאן שאין משיאין האשה אלא לדעתה׳ ותאמר אלך׳ מעצמי ואף אם אינכם רוצים׳ את היי לאלפי רבבה׳ את וזרעך תקבלו אותה בר ברכה שנאמרה לאברהם בהר המוריה והרבה ארבה את זרעך יהי רצון שיהא אותו הזרע ממך ולא מאשה אחרת׳ מבא באר לחי רואי׳ שהלך לה להביא הגר לאברהם אבין שישאנה׳ יושב בארץ הנגב׳ קרוב לאותו באר שנ׳ ארצה הנגב וישב בין קדש ובין שור׳ ושם היה הבאר שנ׳ הנה בין ק קדש ובין ברד לשוח׳ לשון תפלה כמו ישפוך שיחו׳ ותרא את יצחק׳ ראתה אותו הדור ותווהה מפניו׳ ותפל׳ השמיטה עצמה לארץ כהרג׳ ומיתרגינת הטת עצמה לארץ ולא הגיעה עד הקרקע כמו הטי נא כדך תרכיני ויט שמים ותרכן לשון מוטה לארץ ודומה לו כי יפול לא יוטל כי יטה לארץ לא יגיע עד הקרקע

ותתכס· לשון ותתפעל כמו ותקבר ותשבר· ויספר העבד· גלה לו נסים שנעשו לו שקפצה לו הארץ ושנזדמנה לו רבקה בתפלתו· האהלה שרה אמו·
ויביאה האהלה· ונעשית דוגמא שרה אמו כלומר והרי היא שרה אמו שכל זמן ששרה קיימת היה נר דולק מערב שבת לערב שבת וברכה מצויה ב
בעסה וענן קשור על האהל ומשמתה פסקו וכשבאת רבקה חזרו· ברא' רבה· אחרי אמו· דרך ארץ כל זמן שאמו של אדם קיימת כרוך הוא אצלה
ומשמתה הוא מתנחם באשתו· קטורה· זו הגר ונקראת קטורה על שם שנאים מעשיה כקטורת ושקשרה פתחה שלא נזדווגה לאדם מיום שפרשה מ
מאברהם· אשורים ולטושים· שם ראשי אומות ותרגום של אנקלוס אין ליישבו על לשון המקרא· ויתן אברהם· וגו' אמר ר' נחמיה ברכה דייתיקים אמ

הגמל: ותאמר אל העבד מי האיש הלזה ההלך בשדה ל
לקראתנו ויאמר העבד הוא אדני ותקח הצעיף ותתכס:
ויספר העבד ליצחק את כל הדברים אשר עשה: ויבאה
יצחק האהלה שרה אמו ויקח את רבקה ותהי לו לאשה וי
ויאהבה וינחם יצחק אחרי אמו: פ ויסף אברהם
ויקח אשה ושמה קטורה: ותלד לו את זמרן ואת יקשן ואת
מדן ואת מדין ואת ישבק ואת שוח: ויקשן ילד את שבא ואת
דדן ובני דדן היו אשורם ולטושם ולאמים: ובני מדין עיפה
ועפר וחנך ואבידע ואלדעה כל אלה בני קטורה: ויתן אב
אברהם את כל אשר לו ליצחק: ולבני הפילגשים אשר
לאברהם נתן אברהם מתנת וישלחם מעל יצחק בנו בע
בעודנו חי קדמה אל ארץ קדם: ואלה ימי שני חיי אברהם
אשר חי מאת שנה ושבעים שנה וחמש שנים: ויגוע וימת א
אברהם בשיבה טובה זקן ושבע ויאסף אל עמיו: ויקברו אתו
יצחק וישמעאל בניו אל מערת המכפלה אל שדה עפרן בן
צחר החתי אשר על פני ממרא: השדה אשר קנה אברהם
מאת בני חת שמה קבר אברהם ושרה אשתו: ויהי אחרי
מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו וישב יצחק עם ב
באר לחי ראי: פ ואלה תלדת ישמעאל
בן אברהם אשר ילדה הגר המצרית שפחת שרה לאבר

גמלא: ואמרת לעבדא מן גברא
דיכי דמהליך בחקלא לקדמותנא
ואמר עבדא הוא רבוני ונסבת
עיפא ואתכסיאת: ואשתעי עב
עבדא ליצחק ית כל פתגמיא
דעבד: ואעלה יצחק למשכנא
ותזא והא תקין עובדהא כעובדי
שרה אמיה ונסב ית רבקה והות
ליה לאתו ורחימה ואתנחם יצחק
בתר דמיתת אמיה: ואוסף
אברהם ונסב אתתא ושמה קט
קטורה: וילידת ליה ית זמרן וית
יקשן וית מדן וית מדין וית יש
ישבק וית שוח: ויקשן אוליד ית
שבא וית דדן ובני דדן הוו לש
למשרין ולשכונין ולנגוון: ובני
מדין עיפה ועפר וחנוך ואבידע
ואלדעה כל אלין בני קטורה: וי
ויהב אברהם ית כל דליה ליצחק:
ולבני לחינתא דלאברהם יהב
אברהם מתנן ושלחנון מעל יצ
יצחק בריה עד דהוא קים לקדומא
לארע בני מדנחא: ואלין יומי שני
אברהם דחיא מאה ושבעין וחמש
שנין: ואתנגיד ומית אברהם ב
בסיבו טבא סיב ושבע ואתכניש
לעמיה: וקברו יתיה יצחק וישמ
וישמעאל בנוהי במערת כפלתא
בחקל עפרון בר צחר חתאה ד
דעל אפי ממרא: חקלא דזבן
אברהם מן בני חתאה תמן אתק
אתקבר אברהם ושרה אתתיה: ו
והוה בתר דמית אברהם ובריך
יי ית יצחק בריה ויתב יצחק
עם בירא דמלאך קימא אתחזי
עלה:
ואלין תולדת
ישמעאל בר אברהם דילידת הגר
מצריתא אמתא דשרה

שאמר לו הקב"ה לאברהם והיה ברכה הברכות מסורות בידך לברך את מי שתרצה ואברהם מסרן ליצחק· הפלגשים· חסר כתיב שלא היתה אלא פלגש אחת
היא הגר היא קטורה נשים בכתובה פלגשים בלא כתובה כדאמ' בסנהדרין בנשים ופלגשים דדוד· נתן אברהם מתנות· פירשו רבותי' שם טומאה
מסר להם· ק' שנה וע' שנה וה' שנים· בן ק' כבן ע' ובן ע' כבן ה' בלא חטא· יצחק וישמעאל· מכאן שעשה ישמעאל תשובה והוליך את יצחק לפניו· וג
והיא שיבה טובה שנאמרה באברהם· ויהי אחרי מות אברהם ויברך וגו' נחם את האבלים דא"א שמסר הקב"ה את הברכות לאברהם נתירא
לברך את יצחק שצפה שיצא ממנו עשו אמר יבא בעל הברכות ויברך את אשר יטב בעיניו·

בשמותם לתולדותם· סדר לידתן זה אחר זה· בחצריהם· כרכים שאין להם חומה· ובתרגומו· בפצחיהון· שהם מפוצחים לשון פתיחה כמו פצחו ורננו· ואלה שני חיי ישמעאל· וגו׳ אמ״ר חייא בר אבא למה נמנו שנותיו של ישמעאל כדי לייחס בהם שנותיו של יעקב· משנותיו של ישמעאל למדנו ששמש יעקב ב בבית עבר יד׳ שנה כשפירש מאביו קודם שבא אצל לבן שהרי כשפירש יעקב מאביו מת ישמעאל שנ׳ וילך עשו אל ישמעאל וגו׳ כו׳ כמו ששנו בסוף מגילה נקראת· ויגוע· לא נאמרה גויעה אלא בצדיקים· נפל· שכן· כמו תרגומו· ועמלק ובני קדם נופלים בעמק· כאן הוא לשון נפילה ולהלן על פני כל אחיו ישכן· עד שלא מת אברהם ישכן משמת נפל· חסלת ויהיו חיי שרה׃

לאברהם: ואלה שמות בני ישמעאל בשמתם לתולדתם
בכר ישמעאל נבית וקדר ואדבאל ומבשם: ומשמע ודומה
ומשא: חדד ותימא יטור נפיש וקדמה: אלה הם בני יש
ישמעאל ואלה שמתם בחצריהם ובטירתם שנים עשר נש
נשיאם לאמתם: ואלה שני חיי ישמעאל מאת שנה ושלשים
שנה ושבע שנים ויגוע וימת ויאסף אל עמיו: וישכנו מחוילה
עד שור אשר על פני מצרים באכה אשורה על פני כל א
אחיו נפל:

לאברהם: ואלין שמהת בני ישמעאל בשמהתהון לתולדתהון בוכרא דישמעאל נביות וקדר ואדבאל ומבשם. ומשמע ודומה ומשא: חדד ותימא יטור נפיש וקדמא: אלין אנון בני ישמעאל ואלין שמהתהון בפצחיהון ובכרכיהון תרין עשר רברבין לאומיהון: ואלין שני חיי ישמעאל מאה ותלתין ושבע שנין ואתנגיד ומית ואתכניש לעמיה: ושרו מחוילה עד חגרא דעל אפי מצרים מטי לאתור על אפי כל אחוהי שרא:

פרשה

ואלה תולדת יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק:
ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה בת בתואל
הארמי מפדן ארם אחות לבן הארמי לו לאשה: ויעתר יצחק
ליהוה לנכח אשתו כי עקרה הוא ויעתר לו יהוה ותהר ר
רבקה אשתו: ויתרצצו הבנים בקרבה ותאמר אם כן למה
זה אנכי ותלך לדרש את יהוה: ויאמר יהוה לה שני גיים
בבטנך ושני לאמים ממעיך יפרדו ולאם מלאם יאמץ ורב י
יעבד צעיר: וימלאו ימיה ללדת והנה תומם בבטנה: ויצא
הראשון אדמוני כלו כאדרת שער ויקראו שמו עשו: ואח

פרשה

ואלין תולדת יצחק בר אברהם אברהם אוליד ית יצחק: והוה יצחק בר ארבעין שנין כד נסב ית רבקה בת בתואל ארמאה מפדן ארם אחתיה דלבן ארמאה ליה לאתו: וצלי יצחק קדם יי׳ לקבל אתתיה ארי עקרא היא וקביל צלותיה יי׳ ועדיאת רבקה אתתיה: ודחיקו בניא במעהא ואמרת אם כן למא דנן אנא ואזלת למתבע אולפן מן קדם יי׳: ואמר יי׳ לה תרין עממין במעיכי ותרין מלכון ממעיכי יתפרשן ומלכו ממלכו תתקף ורבא ישתעבד לזעירא: ושלימו יומהא למילד והא תיומין במעהא: ונפק קדמאה סמוק כוליה ככלן דשער וקרו שמיה עשו:

אלה תולדות יצחק· יעקב ועשו האמורין בפרשה· ועל ידי שכתב הכתוב יצחק בן אברהם הוזקק לומר אברהם הוליד את יצחק לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה שהרי כמה שנים שהתה עם אברהם ולא נתעברה הימנו מה עשה הקב״ה צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק וזהו שכתוב כאן יצחק בן אברהם היה שהרי עדות יש שאברהם הוליד את יצחק· בן ארבעים שנה· שהרי כשהיה בא אברהם מהר המוריה נתבשר שנולדה רבקה ויצחק היה בן ל״ז שנה שהרי בו בפרק מתה שרה ומשנולד יצחק עד שמתה שרה ל״ז שנה היו בת צ׳ היתה כשנולד ובת קכ״ז כשמתה שנ׳ ויהיו חיי שרה וגו׳ הרי ליצחק ל״ז ובו בפרק נולדה רבקה המתין לה שתהא ראויה לביאה שלש שנים ונשאה· בת בתואל מפדן ארם אחות לבן· וכי עדיין לא נכתב שהיא בת בתואל ואחות לבן ומפדן ארם אלא להגיד שבחה שהיתה בת רשע ואחות רשע ומקומה אנשי רשע ולא למדה ממעשיהם· פדן ארם· על שם ששני ארם היו ארם נהרים וארם צובה קורא אותו פדן לשון צמד בקר תרגום פדן תורין ויש פותרין פדן ארם כמו שדה ארם שבלשון ישמעאל קורין לשדה פדן· ויעתר· הרבה והפציר בתפלה· ויעתר· נתפצר ונתפתה לו ואומר אני כל לשון עתר לשון הפצרה ורבוי הוא וכן עתר ענן הקטרת מרבית העשן וכן והעתרתם עלי דבריכם וכן נעתרות נשיקות שונא דומות למרובות והנה למשא ויתקיף ישרא בלעז· לנכח אשתו· זה עומד בזוית זו ומתפלל וזו עומדת בזוית זו ומתפללת· ויעתר לו· ולא לה שאין דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע לפיכך לו ולא לה· ויתרוצצו· על כרחך המקרא הזה אומר דרשני שסתם מה היא רציצה זו וכתב אם כן למה זה אנכי רבותי דרשוהו לשון ריצה כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרכס ל לצאת עוברת על פתח ע״ז עשו מפרכס לצאת ד״א מתרוצצים זה עם זה ומריבים בנחלת שני עולמות· ותאמר אם כן· גדול צער העבור· למה זה אנכי· מתאוה ומתפללת על הריון· ותלך לדרוש· לבית מדרשו של שם· לדרוש את יי׳· להגיד מה תהא בסופה· ויאמר יי׳ לה· על ידי שליח לשם נא נאמר ברוח הקודש והוא אמר לה· שני גוים בבטנך· גיים כתיב אילו אנטונינוס ורבי שלא פסקו על שולחנם לא צנון ולא חזרת לא בימות ה החמה ולא בימות הגשמים· ושני לאומים· אין לאום אלא מלכות· ממעיך יפרדו· מן המעים הם נפרדים זה לרשעו וזה לתומו· מלאם יאמץ· לא ישוו בגדולה כשזה קם זה נופל וכן הוא אומר אמלאה החרבה לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלם· וימלאו ימיה· אבל בתמר כתיב ויהי ב בעת לדתה שלא מלאו ימיה כי לז׳ חדשים ילדתם· והנה תומם· חסר ובתמר תאומים מלא לפי ששניהם צדיקים· אבל כאן אחד צדיק ואחד רשע· אדמוני· סימן הוא שיהא שופך דמים· כלו כאדרת שער· מלא שער כטלית של צמר פלוקירא בלעז· ויקראו שמו עשו· הכל קראו לו כן לפי שהיה

נפשה ונגמר בשצרו כבן שנים הרבה׃ ואחרי כן יצא אחיו׃ שמעתי מדרש אגדה הדורשו לפי פשוטו בדין היה אוחז בו לעכבו יעקב נוצר מטפה
ראשונה ועשו מן השניה לה ילא ולמד משפופרת שפיה קצרה תן לה שני אבנים זו אחר זו הנכנסת ראשונה תצא אחרונה והנכנסת אחרונה תצ
תצא ראשונה נמצא עשו הנוצר באחרונה יצא ראשונה ויעקב שנוצר ראשונה יצא אחרון בעקב עשו׃ סימן שאין זה מספיק לגמור מלכותו ע
עד שזה עומד ונוטלה הימנו ויעקב בא לעכבו שיהא ראשון ללידה כראשון ליצירה ויפטר את רחמה ויטול הבכורה מן הדין׃ ויקרא שמו יעקב׃
הקבה׳ ירא אביו קרא לו יעקב על שם אחיזת העקב׃ בן ששים שנה׳ עשר שנים משנשאה עד שנעשית בת יג׳ שנה וראויה להריון וי׳ שנים צפה ו

וְאַחֲרֵי־כֵן יָצָא אָחִיו וְיָדוֹ אֹחֶזֶת בַּעֲקֵב עֵשָׂו וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב
וְיִצְחָק בֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה בְּלֶדֶת אֹתָם׃ וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֵשָׂו
אִישׁ יֹדֵעַ צַיִד אִישׁ שָׂדֶה וְיַעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֹהָלִים׃ וַיֶּאֱהַב
יִצְחָק אֶת־עֵשָׂו כִּי־צַיִד בְּפִיו וְרִבְקָה אֹהֶבֶת אֶת־יַעֲקֹב׃ וַיָּזֶד יע
יַעֲקֹב נָזִיד וַיָּבֹא עֵשָׂו מִן־הַשָּׂדֶה וְהוּא עָיֵף׃ וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֶל־יע
יַעֲקֹב הַלְעִיטֵנִי נָא מִן־הָאָדֹם הָאָדֹם הַזֶּה כִּי עָיֵף אָנֹכִי עַל־כֵּן
קָרָא־שְׁמוֹ אֱדוֹם׃ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מִכְרָה כַיּוֹם אֶת־בְּכֹרָתְךָ לִי׃ ו
וַיֹּאמֶר עֵשָׂו הִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוּת וְלָמָּה־זֶּה לִי בְּכֹרָה׃ וַיֹּאמֶר
יַעֲקֹב הִשָּׁבְעָה לִּי כַּיּוֹם וַיִּשָּׁבַע לוֹ וַיִּמְכֹּר אֶת־בְּכֹרָתוֹ לְיַעֲקֹב׃
וְיַעֲקֹב נָתַן לְעֵשָׂו לֶחֶם וּנְזִיד עֲדָשִׁים וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיָּקָם וַיֵּלַךְ וי
וַיִּבֶז עֵשָׂו אֶת־הַבְּכֹרָה׃ פ וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ מִלְּבַד
הָרָעָב הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיָה בִּימֵי אַבְרָהָם וַיֵּלֶךְ יִצְחָק אֶל־אב
אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ־פְּלִשְׁתִּים גְּרָרָה׃ וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה וַיֹּאמֶר אַל־ת
תֵּרֵד מִצְרָיְמָה שְׁכֹן בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ׃ גּוּר בָּאָרֶץ הַז
הַזֹּאת וְאֶהְיֶה עִמְּךָ וַאֲבָרְכֶךָּ כִּי־לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־כָּל־הא
הָאֲרָצֹת הָאֵל וַהֲקִמֹתִי אֶת־הַשְּׁבֻעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם
אָבִיךָ׃ וְהִרְבֵּיתִי אֶת־זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְנָתַתִּי לְזַרְעֲךָ אֵת
כָּל־הָאֲרָצֹת הָאֵל וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ׃ עֵקֶב א
אֲשֶׁר־שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקֹלִי וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֺתַי חֻקּוֹתַי ות

ובתר כן נפק אחוהי וידיה אחידא
בעקבא דעשו וקרא שמיה יע
יעקב ויצחק בר שתין שנין כד
ילדת יתהון׃ ורביאו עולמיא וה
והוה עשו גבר נח שירכן גבר
נפק חקל ויעקב גבר שלים מ
משמש בית אולפנא׃ ורחם יצ
יצחק ית עשו ארי מצידיה הוה
אכיל ורבקה רחמת ית יעקב׃ ו
ובשל יעקב תבשילא ועל עשו
מן חקלא והוא משלהי׃ ואמר
עשו ליעקב אטעמני כען מן
סמוקא סמוקא הדין ארי משלהי
אנא על כן קרא שמיה אדום׃
ואמר יעקב זבין כיום דלהן ית
בכורותך לי׃ ואמר עשו הא א
אנא אזיל לממת ולמה דנן לי
בכורותא׃ ואמר יעקב קיים לי
כיום דלהן וקיים ליה וזבין ית
בכורותיה ליעקב׃ ויעקב יהב ל
לעשו לחם ותבשיל דטלפחין ו
ואכל ושתי וקם ואזל ושט עשו
ית בכורותא׃ והוה כפנא
בארעא בר מכפנא קדמאה ד
דהוה ביומי אברהם ואזל יצחק
לות אבימלך מלכא דפלשתאי
לגרר׃ ואתגלי ליה יי ואמר לא
תחות למצרים שרי בארעא ד
דאימר לך׃ דור בארעא הדא ו
ויהי מימרי בסעדך ואברכינך ארי
לך ולבנך אתן ית כל ארעתא
האלין ואקים ית קימא דקיימית
לאברהם אבוך׃ ואסגי ית בנך
ככוכבי שמיא ואתן לבנך ית כ
כל ארעתא האלין ויתברכון בד
בדיל בנך כל עממי ארעא׃ ח
חלף דקביל אברהם במימרי ונ
ונטר מטרת מימרי פקודי קימי

והמתין לה כמו שעשה אביו לשרה כיון שלא נתעברה ידע שהיא עקרה ושפחה לא רצה לישא לפי שנתקדש בהר המוריה להיות עולה תמימה׃ ו
ויגדלו׳ ויהי עשו׳ כל זמן שהיו קטנים לא היו נכרים במעשיהם ואין אדם מדקדק בהם מה טבעם כיון שנעשו בני שלש עשרה שנה זה פירש לבתי
מדרשות וזה פירש לעבו׳ יודע ציד׳ לצוד ולרמות את אביו בפיו ושואלו אבא היאך מעשרין את המלח היאך מעשרין את התבן כסבור אביו ש
שהוא מדקדק במצות׳ איש שדה׳ אדם בטל וצודה בקשתו חיות ועופות׳ תם׳ אינו בקי בכל אלה כלבו כן פיו מי שאינו חריף לרמות קרוי תם׳ יו
יושב אוהלים׳ אהלו של שם ואהלו של עבר׳ בפיו׳ כתרגומו בפיו של יצחק ומדרשו בפיו של עשו שהיה צד אותו ומרמהו בדבריו׳ ויזד׳ לשון ב
בשול׳ והוא עיף׳ ברציחה כמה דתימ׳ כי עיפה נפשי להורגים׳ הלעיטני׳ אפתח פי ושפוך הרבה לתוכה כמו ששנינו אין אובסין את הגמל אבל
מלעיטין אותו׳ מן האדום האדום׳ עדשים אדומות ואותו היום מת אברהם שלא יראה את עשו בן בנו יוצא לתרבות רעה ואין זו שיבה טובה שה
שהבטיחו הקבה׳ לפיכך קיצר ה׳ שנים משנותיו שיצחק חי קפ׳ וזה קעה׳ ובשל יעקב עדשים להברות את האבל ולמה עדשים שדומות לגלגל שה
שהאבלות גלגל שחוזר בעולם׳ כיום׳ כתרגו׳ כיום דלהן כיום שהוא ברור כך מכור לי מכירה ברורה׳ בכורתך׳ לפי שהעבודה בבכורות אמר יע
יעקב אין רשע זה כדי שיקריב להבה׳ הנה אנכי הולך למות׳ אמר מה טיבה של עבודה זו אמ׳ לו כמה אזהרות ועונשין ומיתות תלויין בה כאותה
ששנינו אלו שבמיתה שתויי יין ופרועי ראש אמ׳ אני הולך למות על ידה אם כן למה חפץ לי בה׳ ויבז עשו׳ העיד הכתו׳ על רשעו שבזה עבודתו
של מקום׳ אל תרד מצרימה׳ שהיה דעתו לרדת מצרים כמו שירד אביו בימי הרעב׳ אל תרד מצרימה׳ שאתה עולה תמימה ואין חוצה לארץ כדי
לך׳ האל׳ כמו האלה׳ והתברכו בזרעך׳ אדם אומר לבנו יהא זרעך כזרעו של יצחק וכן בכל המקרא וזה אב לכולם בך יברך ישראל לאמר ואף
לענין הקללה מצינו כן והיתה האשה לאלה שהמקלל אומ׳ תהי כפלונית וכן והנחתם שמכם לשבועה לבחירי שהנשבע אומר אהא כפלוני אם ע
עשיתי כך וכך׳ שמע אברהם בקולי׳ כשנסיתי אותו׳ וישמור משמרתי׳ גזרות להרחקה על אזהרות שבתורה כגון שניות לעריות ושבות לשבת׳ מצ
מצותי׳ דברים שאלו לא נכתבו ראויין הם להכתב כגון גזל ושפיכות דמים׳ חקותי׳ דברים שיצר הרע משיב עליהם כגון אכילת חזיר ולבישת ש

שפטנו שאין טעם בדבר ל"א גוד המלך אין על עבריו · והורותי · להביא תורה שבעל פה הלכה למשה מסיני · למשתו · על אשתו כמו אמרי לי
אחי הוא · כי ארכו · אמ' שעתה אין לי לדאג מאחר שלא אנסוה עד עכשו ולא נזהר להיות נשמר · וישקף אבימלך · וגו' ראהו ששמש מטתו · אחד
העם המיוחד בעם זה המלך · והבאת עלינו אשם שכב כבר הבאת אשם עלינו · בארץ ההיא · אעפ' שאינה חשובה כארץ ישר' שאינה כארץ שבעה
גוים · בשנה ההיא · אעפ' שאינה כתקנה שהיתה שנת רעבון · מאה שערים שאמדוה כמה ראויה לעשות ועשת על אחד שאמדוה מאה ורבות'
אמרו אמור זה למעשרות היה · כי גדל מאד · שהיו אומ' זבל פרדותיו של יצחק ולא כספו וזהבו של אבימלך · ועבדה רבה · פעלה רבה בלשון לעז

ותורתי : וישב יצחק בגרר : וישאלו אנשי המקום לאשתו וי
ויאמר אחתי הוא כי ירא לאמר אשתי פן יהרגני אנשי המ
המקום על רבקה כי טובת מראה הוא : ויהי כי ארכו לו שם
הימים וישקף אבימלך מלך פלשתים בעד החלון וירא והנה
יצחק מצחק את רבקה אשתו : ויקרא אבימלך ליצחק וי
ויאמר אך הנה אשתך הוא ואיך אמרת אחתי הוא ויאמר א
אליו יצחק כי אמרתי פן אמות עליה : ויאמר אבימלך מה ז
זאת עשית לנו כמעט שכב אחד העם את אשתך והבאת
עלינו אשם : ויצו אבימלך את כל העם לאמר הנגע באיש
הזה ובאשתו מות יומת : ויזרע יצחק בארץ ההוא וימצא בש
בשנה ההוא מאה שערים ויברכהו יהוה : ויגדל האיש וילך
הלוך וגדל עד כי גדל מאד : ויהי לו מקנה צאן ומקנה בקר
ועבדה רבה ויקנאו אתו פלשתים : וכל הבארת אשר חפרו
עבדי אביו בימי אברהם אביו סתמום פלשתים וימלאום עפר :
ויאמר אבימלך אל יצחק לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד :
וילך משם יצחק ויחן בנחל גרר וישב שם : וישב יצחק ויחפר
את בארת המים אשר חפרו בימי אברהם אביו ויסתמום פ
פלשתים אחרי מות אברהם ויקרא להן שמות כשמות אשר
קרא להן אביו : ויחפרו עבדי יצחק בנחל וימצאו שם באר
מים חיים : ויריבו רעי גרר עם רעי יצחק לאמר לנו המים ו

ואוריתי : ויתב יצחק בגרר : וש
ושאילו אנשי אתרא על עסק
אתתיה ואמר אחתי היא ארי דחיל
למימר אתתי דלמא יקטלונני
אינשי אתרא על רבקה ארי ש
שפירת חזו היא : והוה כד סגיאו
ליה תמן יומיא ואסתכי אבימלך
מלכא דפלש' מן חרכא וחזא
והא יצחק מחייך עם רבקה את
אתתיה : וקרא אבימלך ליצחק
ואמר ברם הא אתתך היא וא
ואיכדין אמרת אחתי היא ואמר
ליה יצחק ארי אמרית דלמא
אתקטל עלה : ואמר אבימלך
מה דא עבדת לנא כזער פון
שכיב דמיחד בעמא עם אתתך
ואיתיתא עלנא חובא : ופקד א
אבימלך ית כל עמא למימר ד
דיגזין בגברא הדין ובאתתיה
אתקטלא יתקטל : וזרע יצחק ב
בארעא ההיא ואשכח בשתא ה
ההיא על חד מאה בדשערוהי ו
וברכיה יי' : ורבא גברא ואזל סגי
ורבי עד דרבא לחדא : והוו ליה
גיתי ענא וגיתי תורי ופולחנא
סגי וקניאו ביה פלשתאי : וכל
ביריא דחפרו עבדי אבוהי ביומי
אברה' אבוהי טמונינון פלשתאי
ומלינון עפרא : ואמר אבימלך
ליצחק אזיל מעמנא ארי תקפתא
מננא לחדא : ואזל מתמן יצחק
ושרא בנחלא דגרר ויתב תמן :
ותב יצחק וחפר ית בירי דמיא
דחפרו ביומי אברהם אבוהי ו
וטמונינון פלשתאי בתר דמית
אברהם וקרא להן שמהן כשמהן
דהוה קרי להן אבוהי : וחפרו ע
עבדי יצחק בנחלא ואשכחו ת
תמן בירא דמיין נבעין : ונצו
רעותא דגרר עם רעותא די
דיצחק למימר דלנא מיא ו

מובריינא · עבודה משמע אחת עבודה משמע פעלה רבה · סתמום פלשתים · מפני שאמרו תקלה הם לנו מפני הגייסות הבאות עלינו · טמונון פל
פלשתאי לשון סתימה ובלשון משנה מטמטם את הלב · בנחל גרר · רחוק מן העיר · וישב ויחפר בארות אשר חפרו בימי אברהם אביו · ופלשתים ס
שסתמום קודם שנסע יצחק מגרר חזר וחפרן ·

עשק · ערער · אנשרו · ששמכש · כי התעשקו עמו · נתעשקו עליה במריבה וערער · שטנה · נשטמנש · ופרינו בארץ · ונפוש בארע׳ ואחזת מרעהו וכיצת מרחמוהי סיעה מאוהביו ואל תתמה על היו׳ של אחזת ואעפ׳ שאין תיבה סמוכה יש דוגמתה במקרא עורת אינר ושכורת ולא מיין אחזת לשון קבוצה ואגודה שנאחזין יחד · ראה ראינו · ראה באביך ראינו בך · תהי נא אלה בינותינו · תהי האלה אשר בנותינו מימי אביך תהי גם עתה בינינו ובינך · לא נגענוך · כשאמרנו לך לך מעמנו אתה גם עתה עשה לנו כן · שבעה · על שם הברית · בן ארבעים שנה · עשו נמשל כחזיר שנ׳ יכרסמנה חזיר מיער החזיר הזה כשהוא שוכב פושט טלפיו ראו שאני טהור כך אלו גוזלים וחומסים ומראים עצמם כשרים כל ארבעים שנה היה עשו צד

וַיִּקְרָא שֵׁם־הַבְּאֵר עֵשֶׂק כִּי הִתְעַשְּׂקוּ עִמּוֹ׃ וַיַּחְפְּרוּ בְּאֵר אַח
אַחֶרֶת וַיָּרִיבוּ גַּם־עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ שִׂטְנָה׃ וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם וַ
וַיַּחְפֹּר בְּאֵר אַחֶרֶת וְלֹא רָבוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רְחֹבוֹת וַיֹּא
וַיֹּאמֶר כִּי־עַתָּה הִרְחִיב יְהוָה לָנוּ וּפָרִינוּ בָאָרֶץ׃ וַיַּעַל מִשָּׁם בְּ
בְּאֵר שָׁבַע׃ וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֱלֹהֵי
אַבְרָהָם אָבִיךָ אַל־תִּירָא כִּי־אִתְּךָ אָנֹכִי וּבֵרַכְתִּיךָ וְהִרְבֵּיתִי אֶ
אֶת־זַרְעֲךָ בַּעֲבוּר אַבְרָהָם עַבְדִּי׃ וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא בְּשֵׁם
יְהוָה וַיֶּט־שָׁם אָהֳלוֹ וַיִּכְרוּ־שָׁם עַבְדֵי־יִצְחָק בְּאֵר׃ וַאֲבִימֶלֶךְ
הָלַךְ אֵלָיו מִגְּרָר וַאֲחֻזַּת מֵרֵעֵהוּ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ׃ וַיֹּאמֶר אֲ
אֲלֵהֶם יִצְחָק מַדּוּעַ בָּאתֶם אֵלָי וְאַתֶּם שְׂנֵאתֶם אֹתִי וַתְּשַׁלְּחוּנִי
מֵאִתְּכֶם׃ וַיֹּאמְרוּ רָאוֹ רָאִינוּ כִּי־הָיָה יְהוָה עִמָּךְ וַנֹּאמֶר תְּהִי
נָא אָלָה בֵּינוֹתֵינוּ בֵּינֵינוּ וּבֵינֶךָ וְנִכְרְתָה בְרִית עִמָּךְ׃ אִם־תַּעֲ
תַּעֲשֵׂה עִמָּנוּ רָעָה כַּאֲשֶׁר לֹא נְגַעֲנוּךָ וְכַאֲשֶׁר עָשִׂינוּ עִמְּךָ רַק
טוֹב וַנְּשַׁלֵּחֲךָ בְּשָׁלוֹם אַתָּה עַתָּה בְּרוּךְ יְהוָה׃ וַיַּעַשׂ לָהֶם מִ
מִשְׁתֶּה וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ׃ וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וַיִּשָּׁבְעוּ אִישׁ לְאָחִיו
וַיְשַׁלְּחֵם יִצְחָק וַיֵּלְכוּ מֵאִתּוֹ בְּשָׁלוֹם׃ וַיְהִי בַּיּוֹם הַהוּא וַיָּבֹאוּ עַ
עַבְדֵי יִצְחָק וַיַּגִּדוּ לוֹ עַל־אֹדוֹת הַבְּאֵר אֲשֶׁר חָפָרוּ וַיֹּאמְרוּ לוֹ
מָצָאנוּ מָיִם׃ וַיִּקְרָא אֹתָהּ שִׁבְעָה עַל־כֵּן שֵׁם־הָעִיר בְּאֵר שֶׁבַע
עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ ס וַיְהִי עֵשָׂו בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיִּקַּח
אִשָּׁה אֶת־יְהוּדִית בַּת־בְּאֵרִי הַחִתִּי וְאֶת־בָּשְׂמַת בַּת־אֵילֹן הַחִ

וקרא שמא דבירא עסק ארי א
אתעסקו עמיה: וחפרו בירא א
אחרי ונצו אף עלה וקרא שמה
שטנה: ואסתלק מתמן וחפר בי
בירא אחרי ולא נצו עלה וקרא
שמה רחובות ואמר ארי כען
אפתי ייי לנא ויפשוננא בארע׳:
וסליק מתמן לבאר שבע: ואתגלי
ליה ייי בליליא ההוא ואמר א
אנא אלהיה דאברהם אבוך לא
תדחל ארי בסעדך מימרי ואב
ואברכנך ואסגי ית בנך בדיל
אברה׳ עבדי: ובנא תמן מדבחא
וצלי בשמא דייי ופרסה תמן
למשכניה וכרו תמן עבדי ד
יצחק בירא: ואבימלך אתא ל
לותיה מגרר וסיעה מרחמוהי ו
ופיכל רב חיליה: ואמר להון י
יצחק מה דין אתיתון לותי וא
ואתון סנאתון יתי ושלחתוני מ
מלותכון: ואמרו מחזא חזנא א
ארי הוה מימרא דייי בסעדך וא
ואמרנא תתקים כען מומתא ד
דהות בין אבהתנא בינגא ובינך
ונגזר קים עמך: אם תעבד ע
עמנא בישא כמא דלא אנזקנך
וכמא דעבדנא עמך להוד טב
ושלחנך בשלם את כען בריכא
דייי: ועבד להון משתיא ואכלו
ושתיאו: ואקדימו בצפרא וק
וקיימו גבר לאחוהי ושלחנון י
יצחק ואזלו מלותיה בשלם: והוה
ביומא ההוא ואתו עבדי יצחק
וחויאו ליה על עסק בירא ד
דחפרו ואמרו ליה אשכחנא מ
מיא: וקרא יתה שבעה על כן
שמא דקרתא באר שבע עד י
יומא הדין: והוה עשו
בר ארבעין שנין ונסב אתתא
ית יהודית בת בארי חתאה וית
בשמת בת אילון חת

נטיס תחת בעליק ושבנה אוקן כשהיה בן מ׳ שנה אמר אבא בן מ׳ שנה נשא אשה אף אני כן ·

מרת רוח· לשו' ממריס כל מעשיהן היו לעיצבון· ליצחק ולרבקה· שהיו עובדות עז' והכהין· בעשנן של אל' רא' כדי שיטול יעקב את הברכות· לא ידעתי יום מותי· אמ' ר' יהושע בן קרחה אם מגיע אדם לפרק אבותיו ידאג חמש שנים לפני כן וחמש לאחר כן· ויצחק היה בן קכג· אמר שמא לפרק אמי אני מגיע והיא מתה בת קכז והריני בחמש שנים סמוך לפרקה לפיכך לא ידעתי יום מותי שמא לפרק אמא שמא לפרק אבא· תליך· חרבך שדרך לתלותו· שא נא· לשו' השחזה כמו שאומרים שחיט משחיזין את הסכין אבל משיאה על גבי חברתה חדד סכינך ושחוט יפה שלא תא גאכילני נבלה· וצודה לי· מן ההפקר ולא מן הגזל· לצוד ציד להביא· מהו להביא אם לא ימצא ציד יביא מן הגזל· ויקח לי· משלי הם ואינם גזל

החתי: ותהיין מרת רוח ליצחק ולרבקה: ס. ויהי
כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראת ויקרא את עשו בנו הגדל
ויאמר אליו בני ויאמר אליו הנני: ויאמר הנה נא זקנתי לא
ידעתי יום מותי: ועתה שא נא כליך תליך וקשתך וצא השדה
וצודה לי צידה: ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי והביאה לי
ואכלה בעבור תברכך נפשי בטרם אמות: ורבקה שמעת
בדבר יצחק אל עשו בנו וילך עשו השדה לצוד ציד להביא:
ורבקה אמרה אל יעקב בנה לאמר הנה שמעתי את אביך
מדבר אל עשו אחיך לאמר: הביאה לי ציד ועשה לי מט
מטעמים ואכלה ואברככה לפני יהוה לפני מותי: ועתה בני
שמע בקלי לאשר אני מצוה אתך: לך נא אל הצאן וקח לי
משם שני גדיי עזים טבים ואעשה אתם מטעמים לאביך כ
כאשר אהב: והבאת לאביך ואכל בעבר אשר יברכך לפ
לפני מותו: ויאמר יעקב אל רבקה אמו הן עשו אחי איש שער
ואנכי איש חלק: אולי ימשני אבי והייתי בעיניו כמתעתע ו
והבאתי עלי קללה ולא ברכה: ותאמר לו אמו עלי קללתך
בני אך שמע בקלי ולך קח לי: וילך ויקח ויבא לאמו ותעש
אמו מטעמים כאשר אהב אביו: ותקח רבקה את בגדי ע
עשו בנה הגדל החמדת אשר אתה בבית ותלבש את יעקב
בנה הקטן: ואת ערת גדיי העזים הלבישה על ידיו ועל ח

חתאה: והואה מסרבן ומרגזן על מימר יצחק ורבקה:
והוה כד סיב יצחק וכהיתא עינוהי מלמחזי וקרא ית עשו בריה רבא ואמר ליה ברי ואמר ליה הא אנא:
ואמר הא כען סיבית ליח אנא ידע יומא דאמות: וכען סב כען זינך סיפך וקשתך ופוק לחקלא וצוד לי צידא: ועיבד לי תבשילין כמא דרחימית ואעיל לי ואיכול בדיל דתברכינך נפשי עד לא אימות: ורבקה שמעת כד מליל יצחק עם עשו בריה ואזל עשו לחקלא למיצד צידא לאיתאה: ורבקה אמרת ליעקב ברה למימר הא שמעית ית אבוך ממליל עם עשו אחוך למימר: איתא לי צידא ועיבד לי תבשילין ואיכול ואיברכינך קדם יי קדם מותי: וכען ברי קביל מני למה דאנא מפקדא יתך: איזיל כען לענא וסב לי מתמן תרין גדיי עזין טבין ואעבד יתהון תבשילין לאבוך כמא דרחם: ותעיל לאבוך וייכול בדיל דיברכינך קדם מותיה: ואמר יעקב לרבקה אמיה הא עשו אחי גבר שער ואנא גבר שעיע: מאים ימושינני אבא ואיהי בעינוהי כמתלעב ואיתי עלי לוטין ולא ברכן: ואמרת ליה אמיה עלי אתאמר בנבואה דלא ייתון לוטיא עלך ברי ברם קביל מני ואיזל סב לי: ואזל ונסב ואיתי לאמיה ועבדת אמיה תבשילין כמא דרחים אבוהי: ונסבת רבקה ית לבושי עשו ברה רבא דכיתא רגמה בביתא ואלבישת ית יעקב ברא זעירא: וית משכי דגדיי בני עזי אלבישת על ידוהי ועל שעו

שכך כתב לה יצחק בכתובתה ליטול שני גדיי עזים בכל יום ברא' רבה· שני גדיי עזים· וכי שני גדיי עזים היה מאכלו של יצחק אלא האחד הקריב פסח בו ביום והאחר עשה מטעמים בפרקי דר' אליעזר· איש שעיר· בעל שער· ימשני· כמו ממשש בצהרים· החמודות· הנקיות רבותינו דרשו שחמדן מעשו מן נמרוד· אשר אתה בבית· והלא כמה נשים היו לו והוא מפקיד אצל אמו אלא שהיה בקי במעשיהן וחושדן·

אנכי · המביא לך ועשו הוא בכורך · עשיתי · כמה דברים אשר דברת אלי · שבה לשון מיסב על השלחן · לכך מהרת · מכהתר · גשה נא ואמשך · אמר בלבו אין דרך עשו להיות שם שמים שגור בפיו · קול יעקב · שמדבר בלשון תחנונים · קום נא · אבל עשו בלשון קנטוריא דבר יקום אבי · אני · ולא אמר אני עשו אלא אני · וירח · והלא אין ריח רע יותר משטף העזים מלמד שנכנסה עמו גן עדן · כריח שדה אשר ברכו יי · שנתן בו ריח טוב וזהו שדה תפוחים כך דרשו רבותינו · ויתן לך · יתן ויחזור ויתן ברא׳ רבה · ולפי פשוטו מוסב לענין ראשון · ראה ריח בני · שנתן לך הקב״ה · כריח שדה · וגו׳ ועוד יתן לך מטל השמים · וגו׳ כמשמעו ומדרשי אגדה יש הרבה לכמה פנים · בני אמך · ויעקב הוא אמר ליהודה בני אביך לפי שהיו בני כמה אמהות ·

חלקת צואריו: ותתן את המטעמים ואת הלחם אשר עשתה
ביד יעקב בנה: ויבא אל אביו ויאמר אבי ויאמר הנני מי אתה
בני: ויאמר יעקב אל אביו אנכי עשו בכרך עשיתי כאשר
דברת אלי קום נא שבה ואכלה מצידי בעבור תברכני נפ
נפשך: ויאמר יצחק אל בנו מה זה מהרת למצא בני ויאמר
כי הקרה יהוה אלהיך לפני: ויאמר יצחק אל יעקב גשה נא
ואמשך בני האתה זה בני עשו אם לא: ויגש יעקב אל יצחק
אביו וימשהו ויאמר הקל קול יעקב והידים ידי עשו: ולא ה
הכירו כי היו ידיו כידי עשו אחיו שערת ויברכהו: ויאמר א
אתה זה בני עשו ויאמר אני: ויאמר הגשה לי ואכלה מציד
בני למען תברכך נפשי ויגש לו ויאכל ויבא לו יין וישת: ויאמר
אליו יצחק אביו גשה נא ושקה לי בני: ויגש וישק לו וירח את
ריח בגדיו ויברכהו ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר
ברכו יהוה: ויתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ
ורב דגן ותירש: יעבדוך עמים וישתחוו לך לאמים הוה גביר
לאחיך וישתחוו לך בני אמך ארריך ארור ומברכיך ברוך:
ויהי כאשר כלה יצחק לברך את יעקב ויהי אך יצא יצא י
יעקב מאת פני יצחק אביו ועשו אחיו בא מצידו: ויעש גם הוא
מטעמים ויבא לאביו ויאמר לאביו יקם אבי ויאכל מציד בנו
בעבור תברכני נפשך: ויאמר לו יצחק אביו מי אתה ויאמר

שעיעות צוריה: ויהבת ית תבשי
תבשיליא וית לחמא די עבדת ב
בידא דיעקב ברה: ועל לות אבו
אבוהי ואמר אבא ואמר הא אנ
אנא מן את ברי: ואמר יעקב ל
לאבוהי אנא עשו בוכרך עבדית
כמא די מלילתא עמי קום כען
אסתחר ואכול מצידי בדיל די
תברכינני נפשך: ואמר יצחק ס
לבריה מה דין אוחיתא לאשכחא
ברי ואמר ארי זמן יי׳ אלהך קדמי:
ואמר יצחק ליעקב קרב כען וא
ואמושנך ברי האת דין ברי עשו
אם לא: וקרב יעקב לות יצחק
אבוהי ומשיה ואמר קלא קליה
דיעקב וידיא ידוהי דעשו: ולא ו
אשתמודעיה ארי הוואה ידוהי כ
כידי עשו אחוהי שערני וברכיה:
ואמר את דין ברי עשו ואמר א
אנא: ואמר קרב לי ואיכול מצי
מצידא דברי בדיל די תברכינך
נפשי וקריב ליה ואכל ואעיל ל
ליה חמרא ושתי: ואמר ליה יצחק
אבוהי קרב כען ושק לי ברי: וקר
וקרב ונשק ליה וארח ית ריח ל
לבושוהי וברכיה ואמר חזו ריחא
דברי כריח חקלא די ברכיה יי׳:
ויתן לך יי׳ מטלא דשמיא ומטובא
דארעא וסגיאות עיבור ורמר: י
יפלחונך עממין וישתעבדון לך
מלכון הוי רבא לאחך ויסגדון לך
בני אמך ליטך יהון ליטין ומב
ומבריכך יהון בריכין: והוה כד ש
שיצי יצחק לברכא ית יעקב והוה
ברם מפק נפק יעקב מן קדם יצחק
אבוהי ועשו אחוהי על מצידיה: ו
ועבד אף הוא תבשילין ואעיל ל
לאבוהי ואמר לאבוהי יקום אבא
וייכול מצידא דבריה בדיל די ת
תברכנני נפשך: ואמר ליה יצחק
אבוהי מן את ואמר

וכאן שלא פשט אלא אשה אחת אומ׳ בני אמך · ארריך ארור ומברכיך ברוך · ובבלעם הוא אומ׳ מברכיך ברוך וארריך ארור הצדיקים תחלתן יסורין וסופן שלוה ואורריהם ומצעריהם קודמין למברכיהם והרשעים תחלתן שלוה וסופן יסורין לפיכ׳ בלעם הקדים ברכה לקללה · יצא יצא · זה יוצא וזה בא

ויחרד כמשמעו לשון תמיה ומדרשו ראה גיהנם פתוחה מתחתיו. מי איפא. לשון לעצמו משמש עם כמה דברים. איפא איה פה. מי הוא ואיפה ה
הוא הצד ציד. ואוכל מכל. כל טעמים שבקשתי לטעום טעמתי בו. גם ברוך יהיה. שלא תאמר אילולי שרמה יעקב לא נטל את הברכות לכך הסכי ה
וברכו מדעתו. במרמה. בחכמה. הכי קרא שמו. לשון תימה כמו הכי אחי אתה. שמא לכך נקרא שמו יעקב על שם סופו שהיה עתיד לעקבני. הכת
תנחומא למה חרד יצחק אמר מה עון יש בי שברכתי קטן לפני גדול ושניתי סדר היחס. התחיל עשו מצעק ויעקבני זה פעמים אמר לו אביו מה ע
עשה לך אמר לו את בכורתי לקח אמר בכך הייתי מצר וחרד שמא עברתי על שורת הדין עכשיו לבכור ברכתי. גם ברוך יהיה. ויעקבני. כתרגום וח

אני בנך בכרך עשו : ויחרד יצחק חרדה גדלה עד מאד וי
ויאמר מי אפוא הוא הצד ציד ויבא לי ואכל מכל בטרם ת
תבוא ואברכהו גם ברוך יהיה : כשמע עשו את דברי אביו ו
ויצעק צעקה גדלה ומרה עד מאד ויאמר לאביו ברכני גם
אני אבי : ויאמר בא אחיך במרמה ויקח ברכתך : ויאמר הכי
קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים את בכרתי לקח והנה ע
עתה לקח ברכתי ויאמר הלא אצלת לי ברכה : ויען יצחק
ויאמר לעשו הן גביר שמתיו לך ואת כל אחיו נתתי לו לע
לעבדים ודגן ותירש סמכתיו ולכה אפוא מה אעשה בני : וי
ויאמר עשו אל אביו הברכה אחת הוא לך אבי ברכני גם א
אני אבי וישא עשו קלו ויבך : ויען יצחק אביו ויאמר אליו הנה
משמני הארץ יהיה מושבך ומטל השמים מעל : ועל חרבך
תחיה ואת אחיך תעבד והיה כאשר תריד ופרקת עלו מעל
צוארך : וישטם עשו את יעקב על הברכה אשר ברכו אביו
ויאמר עשו בלבו יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב א
אחי : ויגד לרבקה את דברי עשו בנה הגדל ותשלח ותקרא
ליעקב בנה הקטן ותאמר אליו הנה עשו אחיך מתנחם לך
להרגך : ועתה בני שמע בקלי וקום ברח לך אל לבן אחי
חרנה : וישבת עמו ימים אחדים עד אשר תשוב חמת אחיך :
עד שוב אף אחיך ממך ושכח את אשר עשית לו ושלחתי ול

אנא ברך בוכרך עשו : ותוה יצחק
תוהא רבא עד לחדא ואמר מן
הוא דהוא דצד צידא ואעיל לי
ואכלית מכולא עד לא תיעול
וברכתיה אף בריך יהי : כד
שמע עשו ית פתגמי אבוהי וצ
וצוח צוחא רבא ומרירא עד
לחדא ואמר לאבוהי ברכני א
אף לי אבא : ואמר על אחוך ב
בחכמא וקביל ברכתך : ואמר
יאות קרא שמיה יעקב וחכמני
דנן תרתין זמנין ית בכירותי נ
נסיב והא כען קביל ברכתי ואמ'
הלא שבקת לי ברכתא : ואתיב
יצחק ואמר לעשו הא רב שוי
שויתיה עלך וית כל אחוהי יה
יהבית ליה לעבדין ובעיבור וב
ובחמר סעדיתיה ולך כען מה
אעביד ברי : ואמר עשו לאבוהי
הברכתא חדא היא לך אבא ב
ברכני אף לי אבא וארים עשו
קליה ובכא : ואתיב יצחק אבוהי
ואמר ליה הא מטובא דארעא
יהא מותבך ומטלא דשמיא מ
מלעילא : ועל חרבך תיחי וית א
אחוך תפלח ויהי כד יעברון ב
בנוהי על פתגמי אוריתא ותעדי
נירה מעל צוארך : ונטר עשו
ליעקב על ברכתא דברכיה אבוהי
ואמר עשו בלביה יקרבון יומי
אבלא דאבא ואקטול ית יעקב
אחי : ואתחוא לרבקה ית פתגמי
עשו ברה רבא ושלחת וקרת ל
ליעקב ברה זעירא ואמרת ליה
הא עשו אחוך כמין לך למקטלך :
וכען ברי קביל מני וקום איזל
לך לות לבן אחי לחרן : ותתיב ע
עמיה יומין זעירין עד דיתוב
חמתא דאחוך : עד דיתוב רגזא
דאחוך מנך ויתנשי ית דעבדתא
ליה ואשלח

וכמני מרבני וארב וכמן. ויש מתרגמין וחכמני נתחכם לי. אצלת. לשון הפרשה כמו ויאצל. הן גביר. ברכה זו שביעית היא והוא עושה אותה ר
ראשונה אמר לו מה הועלת לך בברכה אם הקנה נכסים שלו הם שהרי גביר שמתיו לך ולך איפה מה אעשה. איה פה אבקש מה לעשות לך. הבר
הברכה אחת היא. ה"א זו משמשת לשון תמיה כמו הבמחנים השמנה היא. הכפות נבל משמני הארץ וגו'. זו איטליא יוונית. והיה כאשר תריד. לשון צער כמו
אריד בשיחי כלומר כשיעברו ישראל על התורה ויהיה לך פתחון פה להצטער על הברכות שנטל. ופרקת עלו וגו'. יקרבו ימי אבל אבי. כמשמעו ולא
אצער את אבא ומדרש אגדה לכמה פנים יש. ויגד לרבקה. ברוח הקדש הוגד לה מה שעשו מהרהר בלבו. מתנחם. נחם על האחוה לחשוב מחשבה
אחרת להתנכר לך להרגך ואגדה כבר אתה מת בעיניו ושתה עליך כוס תנחומים ופשוטו לשון תנחומים מתנחם הוא על הברכות בהריגתך. אחדים מועטים
למה אשכל. אהיה שכולה משניהם הקובר את בניו קרוי שכול וכן ביעקב אמר כאשר שכלתי שכלתי. גם שניכם. אם יקום עליך ואתה תהרגנו יע
יעמדו בניו ויהרגוך ורוח הקדש נזרקה בה ונתנבאת שביום אחד ימותו כמו שמפורש בפרק המקנא לאשתו. קצתי בחיי. מאסתי בחיי. פדנה. כמו לפדן
ביתה בתואל. לביתה בתואל. כל תיבה שצריכה למד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה. ואל שדי. שדי ברכותיו למתברכין מפיו. יברך אותך. את ברכת אברהם
שאמר לו ואעשך לגוי גדול. והתברכו בזרעך. יהו אותן ברכות האמורות בשבילך ממך יצא אותו הגוי ואותו הזרע המבורך. אם יעקב ועשו. איני
יודע מה מלמדנו. וישמע יעקב. מחובר לענין של מעלה. וירא עשו כי ברך יצחק וגו' וכי שלח אותו פדנה ארם וכי שמע יעקב אל אביו והלך פ
פדנה ארם. וכי רעות בנות כנען. הלך גם הוא אל ישמעאל. אחות נביות. ממשמע שנ' בת ישמעאל איני יודע שהיא אחות נביות אלא למדנו שמת י

ישמעאל מת משיצתה לעשו קודם נישואין והשיאה נביות אחיה ולמדנו שהיה יעקב באותו הפרק בן סג׳ שנים שהרי ישמעאל בן פו׳ שנים כשנולד יצ
יצחק ויד׳ שנה היה גדול מיצחק ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם הרי שבעים וארבע ושנותיו היו קלז׳ שנ׳ ומלה שני חיי ישמעאל וגו׳ נמצא יעקב
כשמת ישמעאל בן סג׳ היה ולמדנו מכאן שנטמן בבית עבר יד׳ שנה ואחר כך הלך לחרן שהרי לא שהה בבית לבן לפני לידתו של יוסף אלא יד׳
שנה שנ׳ עבדתיך ארבע עשרה שנה בשתי בנותיך ושש שנים בצאנך ושכר הצאן משנולד יוסף היה שנ׳ ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו׳ וכת׳
ויוסף בן שלשים כשמלך ומשם עד שירד יעקב למצרים ט׳ שנים ז׳ של שובע וב׳ של רעב ויעקב אמר לפרעה ימי שני מגורי שלשים ומאת ש

וּלְקַחְתִּיךָ מִשָּׁם לָמָה אֶשְׁכַּל גַּם־שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד׃ וַתֹּאמֶר
רִבְקָה אֶל־יִצְחָק קַצְתִּי בְחַיַּי מִפְּנֵי בְּנוֹת חֵת אִם־לֹקֵחַ יַעֲקֹב
אִשָּׁה מִבְּנוֹת־חֵת כָּאֵלֶּה מִבְּנוֹת הָאָרֶץ לָמָּה לִּי חַיִּים׃ וַיִּקְרָא
יִצְחָק אֶל־יַעֲקֹב וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ וַיְצַוֵּהוּ וַיֹּאמֶר לוֹ לֹא־תִקַּח אִשָּׁה
מִבְּנוֹת כְּנָעַן׃ קוּם לֵךְ פַּדֶּנָה אֲרָם בֵּיתָה בְתוּאֵל אֲבִי אִמֶּךָ ו
וְקַח־לְךָ מִשָּׁם אִשָּׁה מִבְּנוֹת לָבָן אֲחִי אִמֶּךָ׃ וְאֵל שַׁדַּי יְבָרֵךְ
אֹתְךָ וְיַפְרְךָ וְיַרְבֶּךָ וְהָיִיתָ לִקְהַל עַמִּים׃ וְיִתֶּן־לְךָ אֶת־בִּרְכַּת א
אַבְרָהָם לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אִתָּךְ לְרִשְׁתְּךָ אֶת־אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ אֲשֶׁר־נ
נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם׃ וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב וַיֵּלֶךְ פַּדֶּנָה אֲרָם
אֶל־לָבָן בֶּן־בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי אֲחִי רִבְקָה אֵם יַעֲקֹב וְעֵשָׂו׃ וַיַּרְא
עֵשָׂו כִּי־בֵרַךְ יִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב וְשִׁלַּח אֹתוֹ פַּדֶּנָה אֲרָם לָקַחַת
לוֹ מִשָּׁם אִשָּׁה בְּבָרְכוֹ אֹתוֹ וַיְצַו עָלָיו לֵאמֹר לֹא־תִקַּח אִשָּׁה מ
מִבְּנוֹת כְּנָעַן׃ וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב אֶל־אָבִיו וְאֶל־אִמּוֹ וַיֵּלֶךְ פַּדֶּנָה אֲרָם׃
וַיַּרְא עֵשָׂו כִּי רָעוֹת בְּנוֹת כְּנָעַן בְּעֵינֵי יִצְחָק אָבִיו׃ וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל־
יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח אֶת־מָחֲלַת בַּת־יִשְׁמָעֵאל בֶּן־אַבְרָהָם אֲחוֹת נ
נְבָיוֹת עַל־נָשָׁיו לוֹ לְאִשָּׁה׃

פרשה

וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע וַיֵּלֶךְ חָרָנָה׃ וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיָּלֶן שָׁם כִּי־
בָא הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאַבְנֵי הַמָּקוֹם וַיָּשֶׂם מְרַאֲשֹׁתָיו וַיִּשְׁכַּב בַּמּ
בַּמָּקוֹם הַהוּא׃ וַיַּחֲלֹם וְהִנֵּה סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ
הַשָּׁמָיְמָה וְהִנֵּה מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים עֹלִים וְיֹרְדִים בּוֹ׃ וְהִנֵּה יְהוָה

ואדברנך מתמן למה אתכול אף
תרויכון יומא חד׃ ואמרת רבקה
ליצחק עקית בחיי מן קדם בנת
חתאה אם נסיב יעקב אתתא מבנת
חתאה כאלין מבנת ארעא למא
לי חיין׃ וקרא יצחק ליעקב ובריך
יתיה ופקדיה ואמר ליה לא ת
תסב אתתא מבנת כנען׃ קום א
איזיל לפדן ארם לבית בתואל
אבוהא דאמך וסב לך מתמן א
אתתא מבנת לבן אחוה דאמך׃
ואל שדי יברך יתך ויפשנך וי
ויסגינך ותהי לכנשת שבטין׃ ו
ויתן לך ית ברכתא דאברהם לך
ולבנך עמך למירתך ית ארע
תותבותך דיהב יי׳ לאברהם׃ וש
ושלח יצחק ית יעקב ואזל לפדן
ארם לות לבן בר בתואל ארמאה
אחוה דרבקה אמי׳ דיעקב ועשו׃
וחזא עשו ארי בריך יצחק ית יע
יעקב ושלח יתיה לפדן ארם ל
למסב ליה מתמן אתתא כדבריך
יתיה ופקיד עלוהי למימר לא ת
תסב אתתא מבנת כנען׃ וקביל
יעקב מן אבוהי ומן אמיה ואזל
לפדן ארם׃ וחזא עשו ארי בישן
בנת כנען בעיני יצחק אבוהי׃
ואזל עשו לות ישמעאל ונסיב ית
מחלת בת ישמעאל בר אברהם
אחתיה דנביות על נשוהי ליה
לאינתו׃

פרשה

ונפק יעקב
מבאר שבע ואזל לחרן׃ וערע
באתרא ובת תמן ארי על שמ
שמשא ונסב מאבני אתרא ושוי
איסדוהי ושכיב באתרא ההוא׃
וחלם והא סולמא נעיץ בארעא
ורישיה מטי עד צית שמיא ו
והא מלאכיא דיי׳ סלקין ונחתין
ביה׃ והא יקרא דיי׳

שנה יצא וחשוב יד׳ שלפני לידת יוסף ושלשים של יוסף וט׳ משמלך עד שבא יעקב הרי נג׳ וכשפירש מאביו היה בן סג׳ הרי קיו׳ והוא אומר של
שלשים ומאה שנה הא למדת שאחר שקבל הברכות נטמן בבית עבר יד׳ שנה׳ על נשיו׳ הוסיף רשעה על רשעתו ש
שלא גרש את הראשונות׃ חסלת אלה תולדות׃

ויצא יעקב׃

על ידי שבשביל שרעות בנות כנען בעיני יצחק אב
אביו הלך עשו אל ישמעאל הפסיק הענין בפרשתו של יעקב וכתב וירא עשו ומשגמר חזר לענין הראשון׃ ויצא׃
לא היה צריך לכתוב אלא וילך יעקב חרנה ולמה הזכיר יציאתו אלא מגיד שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם שבזמן שהצדיק בעיר הוא הודה ה
הודו והוא זיוה הוא הדרה יצא משם פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה וכן ותצא מן המקום האמור בנעמי ורות׃ וילך חרנה׃ יצא ללכת לחרן׃ ויפגע במקום׃
לא הזכיר הכתו׳ באי זה מקום אלא במקום הנזכר במקום אחר הוא הר המוריה שנ׳ בו וירא את המקום מרחוק׃ ויפגע׃ כמו ופגע ביריחו ופגע בד
בדבשת ורבותי׳ פירשו לשון תפלה כמו ואל תפגע בי ולמדנו שתקן תפלת ערבית ושנה הכתוב ולא כתב ויתפלל ללמדך שקפצה לו הארץ כמו ש
שמפורש בפרק גיד הנשה׃ כי בא השמש׃ היה לו לכתוב ויבא השמש וילן שם׃ כי בא השמש משמע ששקעה לו חמה פתאום שלא בעונתה כדי
שילין שם׃ וישם מראשותיו׃ עשאן כמין מרזב סביב לראשו שירא מפני חיות רעות התחילו מריבות זו עם זו זאת אומרת עלי יניח צדיק את ראשו
וזאת אומרת עלי יניח ועשאן הקב״ה אבן אחת וזהו שנא׳ ויקח את האבן אשר שם מראשותיו׃ וישכב במקום ההוא׃ לשו׳ מיעוט באותו מקום שכב א
אבל יד׳ שנים ששמש בבית עבר לא שכב בלילה שהיה עוסק בתורה׃ עולים׃ תחלה ואחר כך יורדים מלאכים שלווהו בארץ אין יוצאין חוצה לא

לארץ ועלו לרקיע וירדו מלאכי חוצה לארץ ללוותו · נצב עליו · לשמרו · ואלהי יצחק · אע״פ שלא מצינו במקרא שייחד הקב״ה שמו על הצדיקים בח
בחייהם לכתוב אלהי פלוני משום שנ׳ הן בקדושיו לא יאמין כאן יחד שמו על יצחק לפי שכהו עיניו וכלוא בבית והרי הוא כמת ויצר הרע פסק מ
ממנו תנחומא · שוכב עליה · קפל הקב״ה כל ארץ ישראל תחתיו כדי שתהא נוחה ליכבש לבניו · ופרצת · וחזקת כמו וכן יפרוץ · אנכי עמך · לפי שירא
מעשו ומלבן · עד אשר אם עשיתי · אם משמש בלשון כי · דברתי לך · לצרכך · ועליך מה שהבטחתי לאברהם על זרעו לך הבטחתי ולא לעשו שלא
אמרתי לו כי ביצחק יקרא לך זרע ולא כי ביצחק ולא כל יצחק וכן כל לי ולך ולו ולהם הסמוכים אצל דבור משמשים לשון על וזה יוכיח שהרי עם

נצב עליו ויאמר אני יהוה אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק
הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתננה ולזרעך: והיה ז
זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפנה ונגבה ונברכו
בך כל משפחת האדמה ובזרעך: והנה אנכי עמך ושמרתיך
בכל אשר תלך והשבתיך אל האדמה הזאת כי לא אעזבך
עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך: וייקץ יעקב בש
משנתו ויאמר אכן יש יהוה במקום הזה ואנכי לא ידעתי:
ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים
וזה שער השמים: וישכם יעקב בבקר ויקח את האבן א
אשר שם מראשתיו וישם אתה מצבה ויצק שמן על ראשה:
ויקרא את שם המקום ההוא בית אל ואולם לוז שם העיר ל
לראשנה: וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלהים עמדי ו
ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך ונתן לי לחם לאכל ו
ובגד ללבש: ושבתי בשלום אל בית אבי והיה יהוה לי לא
לאלהים: והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלהים
וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך: וישא יעקב רגליו וילך
ארצה בני קדם: וירא והנה באר בשדה והנה שם שלשה
עדרי צאן רבצים עליה כי מן הבאר ההוא ישקו העדרים
והאבן גדלה על פי הבאר: ונאספו שמה כל העדרים וגללו
את האבן מעל פי הבאר והשקו את הצאן והשיבו את האבן

מעתד עלוהי ואמר אנא יי׳ אלהי
דאברהם אבוך ואלהיה דיצחק א
ארעא דאת שכיב עלה לך אתנ
אתנינה ולבנך: ויהון בנך סגיאין
כעפרא דארעא ותתקף למערבא
ולמדינחא ולצפונא ולדרומא
ויתברכון בדילך כל זרעית אר
ארעא ובדיל בנך: והא מימרי
בסעדך ואטרינך בכל אתר דתהך
ואתבנך לארעא הדא ארי לא
אשבקנך עד דאעביד ית דמלילית
לך: ואתער יעקב משנתיה וא
ואמר בקושטא יקרא דיי׳ שרי
באתרא הדין ואנא לא הויתי י
ידע: ודחיל ואמר מה דחילו א
אתרא הדין לית דין אתר הדיוט
אלהן אתרא דרעוא ביה מן קדם
יי׳ ודין קביל תרע שמיא: ואקדם
יעקב בצפרא ונסיב ית אבנא
דשוי אסדוהי ושוי יתה קמא ו
ואריק משחא על רישה: וקרא
ית שמיה דאתרא ההוא בית אל ו
וברם לוז שמא דקרתא מלקדמין:
וקיים יעקב קיים למימר אם יהי
מימרא דיי׳ בסעדי ויטרנני ב
באורחא הדא דאנא אזיל ויתן לי
לחם למיכל וכסו למלבש: וא
ואתוב בשלם לבית אבא ויהי
מימרא דיי׳ לי לאלה: ואבנא הדא
דשויתי קמא תהי דאיהי פלח
עלה קדם יי׳ וכל דתתן לי חד מ
מן עשרא אפרשיניה קדמך: ו
ונטל יעקב רגלוהי ואזל לארע
בני מדינחא: וחזא והא בירא ב
בחקלא והא תמן תלתא עדרין
דען רביעין עלה ארי מן בירא
ההיא משקן עדריא ואבנא רבתא
על פומא דבירא: ומתכנשין ת
תמן כל עדריא ומגנדרין ית
אבנא מעל פומא דבירא ומשקן
ית ענא ומתיבין ית אבנא ע

יעקב לא דבר קודם לכן ואנכי לא ידעתי · שאם ידעתי לא ישנתי במקום קדוש כזה · כי אם בית אלהים · אמ׳ ר׳ אלעזר בשם ר׳ יוסי בן זמרא הסולם
הזה עומד בבאר שבע ואמצעו מגיע כנגד בית המקדש שבאר שבע עומד בדרומו של יהודה וירושלים בצפונו בגבול שבין יהודה ובנימין ובית
אל היה בצפון של נחלת בנימין ובין בני יוסף נמצא סולם שרגליו בבאר שבע וראשו בבית אל מגיע אמצעו שפועו כנגד ירושלים ושאמרו רבותינו
צריך זה בא לבית מלוני ויפטר בלא לינה ועוד אמרו יעקב קראו בית וזו היא ולא ירושלים ומהיכן למדו לומר כן אני אומר שנעקר הר הם
המוריה ובא לכאן וזהו קפיצת הארץ האמורה בשחיטת חולין שבא בית המקדש לקראתו עד בית אל וזהו ויפגע במקום · מה נורא · מה דחילו ד
אתרא הדין החילו שם דבר כמו סובלתנו וכנו למלבש · וזה שער השמים · מקום תפלה לעלות תפלתם השמימה ומדרשו שבית המקדש של מעלה
מכוון כנגד של מטן · אם יהיה אלהים עמדי · אם ישמור לי הבטחות הללו שהבטיחני להיות עמדי כמו שאמר לי הנה אנכי עמך · ושמרני · כמו ש
שאמר לי ושמרתיך בכל אשר תלך · ונתן לי לחם לאכול · כמו שאמר כי לא אעזבך והמבקש לחם הוא כתוב שנאמר ולא ראיתי צדיק נעזב ו
וזרעו מבקש לחם · ושבתי בשלום · כמו שאמר לי והשיבותיך אל האדמה · בשלום · שלם מן החטא שלא אלמד מדרכי לבן · והיה יי׳ לי לאלהים · שיחול
שמו עלי מתחלה ועד סוף שלא ימצא פסול בזרעי כמו שאמר אשר דברתי לך והבטחה זו הבטיח לאברהם להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך · והאבן
הזאת · כך תפרש ויו זו של והאבן אם יעשה לי את אלה ואף אני אעשה זאת · והאבן הזאת אשר שמתי מצבה · וגו׳ כתרגומו אהא פלח עלה קדם יי׳ ו
וכן עשה בשובו מפדן ארם כשאמר לו קום עלה בית אל מה נאמר שם ויצב יעקב מצבה ויסך עליה נסך · וישא יעקב רגליו · משנתבשר בשורה ט
טובה והובטח בשמירה נשא לבו את רגליו ונעשה קל ללכת כך מפורש בברא רבה · ישקו כל העדרים · משקים הרועים את העדרים והמקרא דב
דבר לשון קצרה · ונאספו · רגילים היו ריאספו לפי שהאבן גדולה · וגללו · וגוללין ותרגו׳ ומגנדרין כי כל לשון הוה משתנה לדבר בלשון עתיד ובלשון
עבר לפי שכל דבר ההוה תמיד כבר היה ועתיד להיות · והשיבו · ומתיבין ·

באה עם הצאן· הטעם באלף ותרגומו אתיא· ורחל באה· הטעם בבית אתת הראשון לשון עושה והשני עשתה· הן עוד היום גדול· לפי שראה אותם רובצים כסבור שרוצים לאסוף המקנה ולא ירעו עוד אמר להם הן עוד היום גדול אם שכירים אתם לא השלמתם פעולת היום ואם הבהמות שלכם אעפ״כ לא עת האסף המקנה וגו׳ ברשית רבה· לא נוכל· להשקות לפי שהאבן גדולה· וגללו· זה מתרגם ויגנדרון לפי שהוא לשון עגיל· ויגש יעקב ויגל· כמי שמעביר הפקק מעל פי צלוחית· ויבך· שצפה ברוח הקדש שאינה נכנסת עמו לקבורה ד״א לפי שבא בידים ריקניות אמר אליעזר עבד אבי אבא היו בידיו נזמים וצמידים ואני אין בידי כלום לפי שרדף אליפז בן עשו במצות אביו אחריו להרגו והשיגו ולפי שגדל אליפז בחיקו של יצחק

על פי הבאר למקמה: ויאמר להם יעקב אחי מאין אתם ו
ויאמרו מחרן אנחנו: ויאמר להם הידעתם את לבן בן נחור
ויאמרו ידענו: ויאמר להם השלום לו ויאמרו שלום והנה
רחל בתו באה עם הצאן: ויאמר הן עוד היום גדול לא עת
האסף המקנה השקו הצאן ולכו רעו: ויאמרו לא נוכל עד
אשר יאספו כל העדרים וגללו את האבן מעל פי הבאר וה
והשקינו הצאן: עודנו מדבר עמם ורחל באה עם הצאן א
אשר לאביה כי רעה הוא: ויהי כאשר ראה יעקב את רחל
בת לבן אחי אמו ואת צאן לבן אחי אמו ויגש יעקב ויגל את
האבן מעל פי הבאר וישק את צאן לבן אחי אמו: וישק יעקב
לרחל וישא את קלו ויבך: ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה
הוא וכי בן רבקה הוא ותרץ ותגד לאביה: ויהי כשמע לבן
את שמע יעקב בן אחתו וירץ לקראתו ויחבק לו וינשק לו
ויביאהו אל ביתו ויספר ללבן את כל הדברים האלה: ויאמר
לו לבן אך עצמי ובשרי אתה וישב עמו חדש ימים: ויאמר לבן
ליעקב הכי אחי אתה ועבדתני חנם הגידה לי מה משכ
משכרתך: וללבן שתי בנות שם הגדלה לאה ושם הקטנה
רחל: ועיני לאה רכות ורחל היתה יפת תאר ויפת מראה:
ויאהב יעקב את רחל ויאמר אעבדך שבע שנים ברחל בתך
הקטנה: ויאמר לבן טוב תתי אתה לך מתתי אתה לאיש

על פומא דביר׳ לאתרה: ואמר להון יעקב אחי מינן אתון ואמרו מחרן אנחנא: ואמר להון הידעתון ית לבן בר נחור ואמרו ידענא: ואמר להון השלם ליה ואמרו שלם והא רחל ברתיה אתיא עם ענא: ואמר הא עוד כען יומא סגי לא עדן למכנש בעירו אשקו ענא ואזילו רעו: ואמרו לא נכול עד דיתכנשון כל עדריא ויגנדרון ית אבנא מעל פומא דביר׳ ונשקי ענא: עד דהוא ממלל עמהון ורחל אתת עם ענא דלאבוהא ארי רעיתא היא: והוה כד חזא יעקב ית רחל בת לבן אחוהא דאמיה וית ענא דלבן אחוהא דאמיה וקרב יעקב וגנדר ית אבנא מעל פומא דבירא ואשקי ית ענא דלבן אחוהא דאמיה: ונשיק יעקב לרחל וארים ית קליה ובכא: וחוי יעקב לרחל ארי בר אחת אבוהא הוא וארי בר רבקה הוא ורהטת וחויאת לאבוהא: והוה כד שמע לבן ית שמע יעקב בר אחתיה ורהט לקדמותיה וגפיף ליה ונשיק ליה ואעליה לביתיה ואשתעי ללבן ית כל פתגמיא האלין: ואמר ליה לבן ברם קריבי ובשרי את ויתב עמיה ירח יומין: ואמר לבן ליעקב המדאחי את ותפלחנני מגן חוי לי מאן אגרך: וללבן תרתין בנן שום רבתא לאה ושום זעירתא רחל: ועיני לאה יאיאן ורחל הות שפירא בריוא ויאיאה בחזוא: ורחם יעקב ית רחל ואמר אפלחנך שבע שנין ברחל ברתך זעירתא: ואמר לבן טב דאתן יתה לך מדאתן יתה לגבר א

משך ידו אמר לו מה אעשה לצווי של אבא אמר לו יעקב טול מה שבידי והעני חשוב כמת· כי אחי אביה הוא· קרוב לאביה כמו כי אנשים אחים אנחנו ומדרשו אם לרמאות הוא בא אני אחיו ואם אדם כשר הוא גם אני בן רבקה אחותו כשרה· ותגד לאביה· אמה מתה· וירץ לקראתו· כסבור ממון טעון הוא שהרי עבד הבית בא לכאן בעשרה גמלים טעונים· ויחבק· כשלא ראה עמו כלום אמר שמא זהובים הביא והנם בחיקו· ויספר ללבן· שלא בא אלא מתוך אונס אחיו ושנטלו ממונו ממנו· אך עצמי ובשרי· מעתה אין לי לאספך הביתה הואיל ואין בידך כלום אלא מפני קורבה אטפל בך חדש ימים וכן עשה ואף זו לא חנם שהיה רועה צאנו· הכי אחי אתה· לשון תמיה· וכי בשביל שאחי אתה תעבדני חנם· ועבדתני· כמו ותעבדני וכן כל תיבה שהיא לשון עבר הופך ויו בראשה והיא הופכה להבא· רכות· שהיתה סבורה לעלות בגורלו של עשו ובוכה שהיו הכל אומרים· שני בנים לרבקה ושתי בנות ללבן הגדולה לגדול והקטנה לקטן· אעבדך שבע שנים· הן ימים אחדים שאמרה לו אמו וישבת עמו ימים אחדים· ותדע שכן הוא שהרי כתיב ויהיו בעיניו כימים אחדים· ברחל בתך הקטנה· כל הסימנין הללו למה לפי שיודע בו שהוא רמאי אמר לו אעבדך בר ברחל ושמא תאמר רחל אחרת מן השוק תל׳ בתך ושמא תאמר אחליף לאה שמה תל׳ הקטנה ואעפ״כ לא הועיל·

מלאו ימי. שאמר לי אמי. ועוד מלאו ימי שהרי אני בן פ"ד שנה ואימתי אעמיד שנים עשר שבטים. והו שנ' ואבואה אליה והלא קל שבקלים אינו אומר כן אלא להוליד תולדות אמר: ויהי בבקר והנה היא לאה. אבל בלילה לא היתה לאה לפי שמסר יעקב סימנים לרחל וכשראתה שמכניסין לו לאה אמרה עכשיו תכלם אחותי עמדה ומסרה לה אותן סימנים: מלא שבוע זאת. דבוק הוא שהרי נקוד בחטף שבוע של זאת והן שבעת ימי המשתה בתלמוד ירושלמי במועד קטן: ונתנה לך. לשון רבים כמו נרדה. נבלה. וכשרפה אף זה לשון ונתן: גם את זאת. מיד והעבור לאחר כנוליה שבע שנים אחרות: אחרות הקיטן לראשונות מה ראשונות באמונה אף האחרונות באמונה אע"פ שברמאות בא עליו: ילוה אישי. לפי שהאמהות

אחר שבת עמדי: ויעבד יעקב ברחל שבע שנים ויהיו בעיניו כימים אחדים באהבתו אתה: ויאמר יעקב אל לבן הבה את אשתי כי מלאו ימי ואבואה אליה: ויאסף לבן את כל אנשי המקום ויעש משתה: ויהי בערב ויקח את לאה בתו ויבא אתה אליו ויבא אליה: ויתן לבן לה את זלפה שפחתו ללאה בתו שפחה: ויהי בבקר והנה הוא לאה ויאמר אל לבן מה זאת עשית לי הלא ברחל עבדתי עמך ולמה רמיתני: ויאמר לבן לא יעשה כן במקומנו לתת הצעירה לפני הבכירה: מלא שבע זאת ונתנה לך גם את זאת בעבדה אשר תעבד עמדי עוד שבע שנים אחרות: ויעש יעקב כן וימלא שבע זאת ויתן לו את רחל בתו לו לאשה: ויתן לבן לרחל בתו את בלהה שפחתו לה לשפחה: ויבא גם אל רחל ויאהב גם את רחל מלאה ויעבד עמו עוד שבע שנים אחרות: וירא יהוה כי שנואה לאה ויפתח את רחמה ורחל עקרה: ותהר לאה ותלד בן ותקרא שמו ראובן כי אמרה כי ראה יהוה בעניי כי עתה יאהבני אישי: ותהר עוד ותלד בן ותאמר כי שמע יהוה כי שנואה אנכי ויתן לי גם את זה ותקרא שמו שמעון: ותהר עוד ותלד בן ותאמר עתה הפעם ילוה אישי אלי כי ילדתי לו שלשה בנים על כן קרא שמו לוי: ותהר עוד ותלד בן ותאמר הפעם אודה את יהוה על כן קראה שמו יהודה

אחרנין תיפלח עמי: ופלח יעקב ברחל שבע שנין והוו בעינוהי כיומין זעירין ברחמיה יתה: ואמר יעקב ללבן הב ית אתתי ארי שלימו יומי פולחני ואעול לותה: וכנש לבן ית כל אנשי אתרא ועבד משתיא: והוה ברמשא ודבר ית לאה ברתיה ואעיל יתה לותיה ועל לותה: ויהב לבן לה ית זלפה אמתיה ללאה ברתיה לאמהו: והוה בצפרא והא היא לאה ואמר ללבן מה דא עבדת לי הלא ברחל פלחית עמך ולמה שקרת בי: ואמר לבן לא מתעבד כן באתרנא למתן זעירתא קדם רבתא: אשלם שבועתא דדא ונתן לך אף ית דא בפולחנא דתפלח עמי עוד שבע שנין אחרנין: ועבד יעקב כן ואשלם שבועתא דדא ויהב ליה ית רחל ברתיה ליה לאתו: ויהב לבן לרחל ברתיה ית בלהה אמתיה לה לאמהו: ועל אף לות רחל ורחים אף ית רחל מלאה ופלח עמיה עוד שבע שנין אחרנין: וחזא יי ארי שנואתא לאה ויהב לה עדוי ורחל עקרא: ועדיאת לאה וילידת בר וקרת שמיה ראובן ארי אמרת ארי גלי קדם יי עלבני ארי כען ירחמינני בעלי: ועדיאת עוד וילידת בר ואמרת ארי שמיע קדם יי ארי שנואתא אנא ויהב לי אף ית דין וקרת שמיה שמעון: ועדיאת עוד וילידת בר ואמרת הדא זמנא יתחבר לי בעלי ארי ילידית ליה תלתא בנין על כן קרא שמיה לוי: ועדיאת עוד וילידת בר ואמרת הדא זמנא אודי קדם יי על כן קרת שמיה יהודה

נביאות היו ויודעות ששנים עשר שבטים יוצאים מיעקב וארבע נשים ישא אמרה מעתה אין לו פתחון פה עלי שהרי נטלתי כל חלקי בבנים: על כן. כל מקום שנ' בו על כן מרובה באכלוסין חוץ מלוי שהארון היה מכלה בהם. בכלן כתי' קראה והקרא וזה כתב בו קרא מדרש אגדה באלה הדברים רבה ששלח הקב"ה גבריאל והביאו לפניו וקרא לו שם זה ונתן לו כ"ד מתנות כהונה ועל שם שליוהו במתנות קראו לוי: הפעם אודה. שנטלתי יותר מחלקי מעתה יש לי להודות:

ותקנא· קנאה במעשיה אמרה אלו לא שצדקה ממני לא זכתה לבנים· הבה לי· וכי כך עשה אביך לאמך והלא התפלל עליה· מתה אנכי· מכאן למי
שאין לו בנים שחשוב כמת· התחת· וכי במקומו אני· אשר מנע· את אומרת אעשה כאבא אבא לא היו לו בנים אני יש לי בנים ממך מנע ולא ממני·
על ברכי· ואנא ארבי· ואבנה גם אנכי· מהו גם אמרה לו זקנך אברהם היו לו בנים מהגר וחגר מתניו כנגד שרה אמ' לה זקנתי הכניסה צרתה ל
לביתה אמרה אם הדבר הזה מעכב הנה אמתי· ואבנה גם אנכי ממנה· כשרה· דנני אלהים· דנני וזכני· נפתולי אלהים· מנח' בן סרוק פרשו במחברת
צמיד פתיל חבורים מאת המקום נתחברתי עם אחותי לזכות לבנים ואני מפרשו לשון עקש ופתלתל נתעקשתי והפצרתי פצירות ונפתולים למקום

ותעמד מלדת: ותרא רחל כי לא ילדה ליעקב ותקנא רחל
באחתה ותאמר אל יעקב הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי:
ויחר אף יעקב ברחל ויאמר התחת אלהים אנכי אשר מנע
ממך פרי בטן: ותאמר הנה אמתי בלהה בא אליה ותלד על
ברכי ואבנה גם אנכי ממנה: ותתן לו את בלהה שפחתה
לאשה ויבא אליה יעקב: ותהר בלהה ותלד ליעקב בן: ו
ותאמר רחל דנני אלהים וגם שמע בקלי ויתן לי בן על כן
קראה שמו דן: ותהר עוד ותלד בלהה שפחת רחל בן שני
ליעקב: ותאמר רחל נפתולי אלהים נפתלתי עם אחתי גם
יכלתי ותקרא שמו נפתלי: ותרא לאה כי עמדה מלדת ו
ותקח את זלפה שפחתה ותתן אתה ליעקב לאשה: ותלד
זלפה שפחת לאה ליעקב בן: ותאמר לאה בגד ותקרא את
שמו גד: ותלד זלפה שפחת לאה בן שני ליעקב: ותאמר ל
לאה באשרי כי אשרוני בנות ותקרא את שמו אשר: וילך
ראובן בימי קציר חטים וימצא דודאים בשדה ויבא אתם אל
לאה אמו ותאמר רחל אל לאה תני נא לי מדודאי בנך:
ותאמר לה המעט קחתך את אישי ולקחת גם את דודאי
בני ותאמר רחל לכן ישכב עמך הלילה תחת דודאי בנך:
ויבא יעקב מן השדה בערב ותצא לאה לקראתו ותאמר א
אלי תבוא כי שכר שכרתיך בדודאי בני וישכב עמה בלילה

וקמת מלמילד: וחזית רחל ארי
לא ילידת ליעקב וקניאת רחל
באחתה ואמרת ליעקב הב לי
בנין ואם לא מיתא אנא: ותקף
רוגזא דיעקב ברחל ואמר הסבי
את בעיא הלא מן קדם יי׳ תבעין
דמנע מניך ולדא דמעין: ות
ואמרת הא אמתי בלהה עול ל
לותה תליד ואנא ארבי ואתבני
אף אנא מנה: ויהבת ליה ית ב
בלהה אמתה לאינתו ועל לותה
יעקב: ועדיאת בלהה וילידת לע
ליעקב בר: ואמרת רחל דנני יי׳
ואף קביל צלותי ויהב לי בר על
כן קרת שמיה דן: ועדיאת עוד
וילידת בלהה אמתא דרחל בר
תנין ליעקב: ואמרת רחל קביל
בעותי יי׳ באתחננותי בצלותי ח
חמרית רגי לי ולד כאחתי
אף אתיהב לי וקרת שמיה נפת
נפתלי: וחזת לאה ארי קמת מל
מלמילד ודברת ית זלפה אמתה
ויהבת יתה ליעקב לאיתו: וילדת
זלפה אמתא דלאה ליעקב בר:
ואמרת לאה אתא גד וקרת ית
שמיה גד: וילידת זלפה אמתא
דלאה בר תנין ליעקב: ואמרת
לאה תושבחא הות לי ארי כען
ישבחונני נשיא וקרת ית שמיה
אשר: ואזל ראובן ביומי חצד
חטין ואשכח יברוחין בחקלא ו
ואיתי יתהון ללאה אמיה ואמרת
רחל ללאה הבי כען לי מיברוחי
דברך: ואמרת לה הזער דדברת
ית בעלי ולמסב אף ית יברוחי
דברי ואמר׳ רחל בכן ישכו׳ עמך
בליליא חלף יברוחי דבריך: ועל
יעקב מן חקלא ברמשא ונפקת
לאה לקדמותיה ואמרת לותי
תעול ארי מגר אגרתך׳ ביברוחי
דברי ושכיב עמה בליליא הו

להיות שוה לאחותי· גם יכולתי· הסכים על ידי· ואונקלו' תרגם לשו' תפלה כמו נפתולי אלהים נפתלתי בקשות התחבבות לפניו נתקבלתי ונעתרתי כא
כאחותי נפתלתי נתקבלה תפלתי· ותלד זלפה· בכולן נאמ' הריון חוץ מזלפה לפי שהיתה בחורה שבכולן ותינוקת בשנים ואין הריון ניכר בה וכדי
לרמות יעקב כשנתנה לבן ללאה שלא יבין שמכניסין לו את לאה שכך מנהג ליתן שפחה הגדולה לגדולה והקטנה לקטנה· בא גד· בא מזל טובי·
כמו גד גדי וסינון לא ואגד שנולד מהול ולא ידעתי על מה נכתב תיבה אחת· בימי קציר חטים· להגיד שבחן של שבטים שעת הקציר היה ולא
פשט ידו בגזל להביא חטים ושעורים אלא דבר הפקר שאין אדם מקפיד בו· דודאים· סיגלי עשב הוא ובלשו' ישמעא' יסמין· ולקחת גם את דודאי ב
בני· בתמי' ולעשות עוד זאת ליקח את דודאי בני ותרגו' ולמסב· לכן ישכב עמך הלילה· שלי היתה שכיבה לילה זו ואני נותנה לך תחת דודאי בנך
לפי שזלזלה במשכב הצדיק לא זכתה ליקבר עמו· שכר שכרתיך· נתתי לרחל שכרה· בלילה הוא· הקב"ה סייע בו שיצא משם יששכר·

וישמע אלהים את לאה · שהיתה מתאוה ומחזרת להרבות שבטים · זבד טוב · כתרגו׳ · יזבלני · לשו׳ בית זבול הגבוהה ביתו מדור מעתה לא תהא
עיקר דירתו אלא עמי שיש לי בנים כנגד כל נשיו · דינה · פירשו רבותי׳ דנה בעצמה אם זה זכר לא תהא רחל אחותי כאחת השפחות נתפללה וה
ונהפכה לנקבה · ויזכר אלהים את רחל · זכר לה שמסרה סימניה לאחותה ושהיתה מיצרת שמא תעלה בגורלו של עשו שמא יגרשנה יעקב לפי שאין
לה בנים ואף עשו הרשע כך עלתה בלבו כששמע שאין לה בנים הוא שיסד הפייט האדמון כבט שלא חלה · אסף · הכניסה במקום שלא תראה :
וכן אסוף חרפתינו ולא יאסף הביתה אספו נגהם וירחך לא יאסף לא יטמן · חרפתי · שהייתי חרפה על שאני עקרה והיו אומ׳ עלי שאעלה לחלקו

הוּא׃ וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶל־לֵאָה וַתַּהַר וַתֵּלֶד לְיַעֲקֹב בֵּן חֲמִישִׁי׃
וַתֹּאמֶר לֵאָה נָתַן אֱלֹהִים שְׂכָרִי אֲשֶׁר־נָתַתִּי שִׁפְחָתִי לְאִישִׁי
וַתִּקְרָא שְׁמוֹ יִשָּׂשכָר׃ וַתַּהַר עוֹד לֵאָה וַתֵּלֶד בֵּן־שִׁשִּׁי לְיַעֲקֹב׃
וַתֹּאמֶר לֵאָה זְבָדַנִי אֱלֹהִים אֹתִי זֵבֶד טוֹב הַפַּעַם יִזְבְּלֵנִי אִישִׁי
כִּי־יָלַדְתִּי לוֹ שִׁשָּׁה בָנִים וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ זְבֻלוּן׃ וְאַחַר יָלְדָה
בַּת וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמָהּ דִּינָה׃ וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־רָחֵל וַיִּשְׁמַע
אֵלֶיהָ אֱלֹהִים וַיִּפְתַּח אֶת־רַחְמָהּ׃ וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר אָסַף
אֱלֹהִים אֶת־חֶרְפָּתִי׃ וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יוֹסֵף לֵאמֹר יֹסֵף יְהוָה לִי
בֵּן אַחֵר׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָלְדָה רָחֵל אֶת־יוֹסֵף וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־
לָבָן שַׁלְּחֵנִי וְאֵלְכָה אֶל־מְקוֹמִי וּלְאַרְצִי׃ תְּנָה אֶת־נָשַׁי וְאֶת־יְלָדַי
אֲשֶׁר עָבַדְתִּי אֹתְךָ בָּהֵן וְאֵלֵכָה כִּי אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־עֲבֹדָתִי
אֲשֶׁר עֲבַדְתִּיךָ׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָבָן אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ נ
נִחַשְׁתִּי וַיְבָרְכֵנִי יְהוָה בִּגְלָלֶךָ׃ וַיֹּאמַר נָקְבָה שְׂכָרְךָ עָלַי וא
וְאֶתֵּנָה׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר עֲבַדְתִּיךָ וְאֵת אֲשֶׁר־
הָיָה מִקְנְךָ אִתִּי׃ כִּי מְעַט אֲשֶׁר־הָיָה לְךָ לְפָנַי וַיִּפְרֹץ לָרֹב וי
וַיְבָרֶךְ יְהוָה אֹתְךָ לְרַגְלִי וְעַתָּה מָתַי אֶעֱשֶׂה גַם־אָנֹכִי לְבֵיתִי׃
וַיֹּאמֶר מָה אֶתֶּן־לָךְ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לֹא־תִתֶּן־לִי מְאוּמָה אִם־תַּעֲשֶׂה
לִּי הַדָּבָר הַזֶּה אָשׁוּבָה אֶרְעֶה צֹאנְךָ אֶשְׁמֹר׃ אֶעֱבֹר בְּכָל־
צֹאנְךָ הַיּוֹם הָסֵר מִשָּׁם כָּל־שֶׂה נָקֹד וְטָלוּא וְכָל־שֶׂה־חוּם ב
בַּכְּשָׂבִים וְטָלוּא וְנָקֹד בָּעִזִּים וְהָיָה שְׂכָרִי׃ וְעָנְתָה־בִּי צִדְקָתִי

הוא: וקביל יי׳ צלותה דלאה ות
ועדיאת וילידת ליעקב בר חמ
משי: ואמרת לאה יהב יי׳ אגרי
דיהבית אמתי לבעלי וקרת שמיה
יששכר: ועדיאת עוד לאה ויל
וילדת בר שתיתי ליעקב: ואמרת
לאה יהב יי׳ יתיה לי חלק טב ה
ת״א זמנא יהי מדוריה דבעלי
לותי ארי ילדית ליה שתא בנין
וקרת ית שמיה זבולון: ובתר כן
ילדת ברתא וקרת ית שמה ד
דינה: ועל דוכרנא דרחל קדם
יי׳ וקביל צלותה יי׳ ויהב לה עדוי:
ועדיאת וילדת בר ואמרת כנש
יי׳ ית חיסודי: וקרת ית שמיה ו
יוסף למימר יוסף יי׳ לי בר א
אוחרן: והוה כד ילידת רחל ית ו
יוסף ואמר יעקב ללבן שלחני
ואיהך לאתרי ולארעי: הב ית נ
נשי וית בני דפלחית יתך בהון
ואזיל ארי את ידעת ית פולחני
דפלחתך: ואמר ליה לבן אם כ
כען אשכחית רחמין בעינך נס
נסיתי וברכני יי׳ בדילך: ואמר
פריש אגרך עלי ואתן: ואמר ליה
את ידעת ית דפלחתך וית דהוה
בעירך עמי: ארי זעיר דהוה לך
קדמי ותקף לסגי וברך יי׳ יתך
בדילי וכען אימתי אעבד אף
אנא לביתי: ואמר מה אתן לך
ואמר יעקב לא תתן לי מדעם
אם תעבד לי פתגמא הדין אי
איתוב ארעי ענך אטר: אעבר
בכל ענך יומא דין אעדי מת
מתמן כל אימר נמור ורקוע ב
וכל אמר שחום באמריא ורקוע
ונמור בעזיא ותהי אגרי: ות
ותסהד בי זכותי

של עשו הרשע · ומאגדה · כל זמן שאין לאשה בן אין לה במי לתלות סרחונה משיש לה בן תולה בו מי שבר כלי זה בנך מי אכל תאנים אלו בנך · יוסף
יי׳ לי בן אחר · יודעת היתה בנבואה שאין יעקב עתיד להעמיד אלא שנים עשר שבטים · אמרה יהי רצון שאותו שהוא עתיד להעמיד יהא ממני ל
לכך לא נתפללה אלא על בן אחר · כאשר ילדה רחל את יוסף · משנולד שטנו של עשו שנ׳ בית יעקב אש ובית יוסף להבה אש בלא להבה אינו ש
שולט למרחוק משנולד יוסף בטח ורצה לשוב · תנה את נשי · איני רוצה לצאת כי אם ברשות · נחשתי · מנחש הייתי בנחש שלי שעל ידך באה
ברכה כשבאת לכאן לא היו לי בנים שנ׳ והנה רחל בתו באה עם הצאן אפשר יש לו בנים והוא שולח בתו אצל הרועים ועכשו היו לו בנים שנ׳
וישמע את דברי בני לבן · נקבה · פרש אגרך · ואת אשר היה מקנך אתי · את חשבון מעוט מקנך שבא לידי · מתחלה כמה היו · לרגלי · עם רגלי באת
אילך הברכה כמו העם אשר ברגליך לעם אשר ברגלי הבאים עמי · גם אנכי לביתי · לעכשו ביתי עכשו אין עושין לצרכי אלא בני וצריך אנכי
להיות עושה גם אני עמהם וזהו גם · נקוד · מנומר בחברבורות דקות כמו נקודה פונטורא · טלוא · לשון טלאי חברבורות רחבות · חום · שחום דומה ל
לאדום · רוס בלעז · לשון שחמתית ונמוכמת לבנה לעינן התבואה · והיה שכרי · אותן שיולדו מכאן ולהבא · נקודים וטלואים בעזים ושחומים בכבשים
יהיו שלי ואותן שישנן עכשו הפרש מהם והפקידם ביד בניך שלא תאמר לי על הנולדים מעתה אילו היו שם מתחלה ועוד שלא תאמר על ידי ה
הזכרים שהן נקודים וטלואים תלדנה הנקבות דוגמתן מכאן ואילך · וענתה בי · אם תחשדני שאני נוטל משלך כלום תענה בי צדקתי ·

כי תבא ישקתי · ותעיד על שכרי לפניך שלא תמצא בעדרי כי אם נקודים וטלואים וכל שתמצא בהן שאינו נקוד או טלוא או חום בידוע שג
שגנבתיו לך ובגניבה הוא שרוי אצלי · הן · לשון הין קבלת דברים · לו יהי כדברך · הלואי ותרצה בכך · ויסר לבן ביום ההוא וגו' · התישים · עזים זכרים
כל אשר לבן בו · כל אשר היתה בו חברבורת לבנה · ויתן · לבן ביד בניו · הנותרת · רעועות שבהן החולות והעקרות שאינן אלא שיריים אותן מסר לו
הנותרות והעקרות · מקל לבנה · עץ הוא ושמו לבנה כמה דתימא תחת אלון ולבנה ואומר אני הו"א שקורין טרינבלא · לח · כשהוא רטוב
ועוד לקח מקל לוז · עץ שגדלין בו אגוזים דקים קולדרי בלעז · וערמון · קשטנייר בלעז · פצלות · קלופים קלופים שהיה עושהו מנומר · מחשוף הלבן

ביום מחר כי־תבוא על־שכרי לפניך כל אשר־איננו נקד וט
וטלוא בעזים וחום בכשבים גנוב הוא אתי: ויאמר לבן הן לו
יהי כדברך: ויסר ביום ההוא את־התישים העקדים והט
והטלאים ואת כל־העזים הנקדות והטלאת כל אשר־לבן
בו וכל־חום בכשבים ויתן ביד־בניו: וישם דרך שלשת ימים
בינו ובין יעקב ויעקב רעה את־צאן לבן הנותרת: ויקח־לו
יעקב מקל לבנה לח ולוז וערמון ויפצל בהן פצלות לבנות
מחשף הלבן אשר על־המקלות: ויצג את־המקלות אשר פצל
ברהטים בשקתות המים אשר תבאן הצאן לשתות לנכח
הצאן ויחמנה בבאן לשתות: ויחמו הצאן אל־המקלות ותלדן
הצאן עקדים נקדים וטלאים: והכשבים הפריד יעקב ויתן
פני הצאן אל־עקד וכל־חום בצאן לבן וישת־לו עדרים לבדו
ולא שתם על־צאן לבן: והיה בכל־יחם הצאן המקשרות ושם
יעקב את־המקלות לעיני הצאן ברהטים ליחמנה במקלות:
ובהעטיף הצאן לא ישים והיה העטפים ללבן והקשרים ל
ליעקב: ויפרץ האיש מאד מאד ויהי־לו צאן רבות ושפחות
ועבדים וגמלים וחמרים: וישמע את־דברי בני־לבן לאמר ל
לקח יעקב את כל־אשר לאבינו ומאשר לאבינו עשה את
כל־הכבד הזה: וירא יעקב את־פני לבן והנה איננו עמו כ
כתמול שלשום: ויאמר יהוה אל־יעקב שוב אל־ארץ אבותיך

ביום מחר ארי תעול על אגרי קדמך כל דליתוהי נמור ורקוע בעזיא ושחום באמריא גניבא הוא עמי: ואמר לבן ברם לוי יהי כפתגמך: ואעדי ביומא ההוא ית תישיא רגוליא ורקועיא וית כל עזיא נמורתא ורקועתא כל דחור ביה וכל רשחום באמריא ויהב ביד בנוהי: ושוי מהלך תלתא יומין בינוהי ובין יעקב ויעקב רעי ית ענא דלבן דאשתארא: ונסיב ליה יעקב חוטרין דלבן רטיבין ודלוז ודדלוב וקליף בהון קליפין חורין קלוף חיור דעל חוטריא: ודעיץ ית חוטריא דקליף ברטיא במאתר בית שקיא דמיא באתר דאתין ענא למשתי לקיבליהון דענא ומתיחמן במיתיהון למשתי: ואתיחמא ענא בחוטריא וילידא ענא רגולין נמורין ורקועין: ואמריא אפריש יעקב ויהב בריש ענא כל דרגול וכל רשחום בענא דלבן ושוי ליה עדרין בלחודוהי ולא ערבינון עם ענא דלבן: והוי בכל עדן דמתיחמן ענא מבכרתא ומשוי יעקב ית חוטריא לעיני ענא ברהטיא ליחמותהין בחוטריא: ובלקישות ענא לא משוי והוין לקישיא ללבן ובכיריא ליעקב: ותקיף גברא לחדא לחדא והוו ליה ענן סגיאן ואמהן ועבדין וגמלין וחמרין: ושמע ית פתגמי בני לבן דאמרין נסב יעקב ית כל דלאבונא ומדלאבונא קנא ית כל נכסיא האלין: וחזא יעקב ית סבר אפי לבן והא ליתוהי עמיה כמאיתמלי ומדקדמוהי: ואמר יי ליעקב תוב לארע אבהתך

גלוי לבן של מקל כשהיה קולפו היה נראה ונגלה לובן שלו במקום הקלף · ויצג · ודעיץ לשון תחיבה ונעיצה הוא בלשון ארמי והרבה יש בתלמוד
דיצה שלצה רץ ביה מידי דיצה דעיצה לא שמקיבר את לשונו · ברהטים · במרוצות המים בבריכות העשויות בארץ להשקות שם הצאן · אשר תבאן ·
וגו' · ברהטים אשר תבאן הצאן לשתות שם הציג המקלות לנכח הצאן · ויחמנה · הבהמה רואה המקלות והיא נרתעת לאחוריה והזכר רובעה ויולדת
כיוצא בו · ר' הושעיא אומר המים נעשין זרע במעיהן ולא היו צריכות לזכר וזהו ויחמנה אל המקלות · אל מראית המקלות · עקודים · משונים במ
במקום עקידתן הם קרסולי ידיהן ורגליהן · והכבשים הפריד יעקב · הנולדים עקודים נקודים הבדילן לעצמן ועשה אותן עדר עדר לבד והוליך אותו
העדר לפני הצאן ופני הצאן ההולכים אחריהן צופות אליהם של אלו וזהו שנאמר ויתן פני הצאן אל עקוד שהיו פני הצאן אל העקודים ואל כל חום
שמצא בצאן לבן · וישת לו עדרים · כמו שפירשתי · המקושרות · כתרגומו הבכירות ואין לי עד במקרא ומנחם חברו עם אחיתופל בקושרים ויהי הקשר אמיץ
אותן המתקשרות יחד למהר עיבורן · ובהעטיף · לשון איחור כתרגומו ומנחם חברו עם המחלצות והמעטפות לשון עטיפת כסות כלומר מתעטפות בצורן
ובצמרן ואינן מתאוות להתיחם על ידי זכרים · צאן רבות · פרות ורבות משאר צאן · ועבדים ושפחות · מוכר צאנו בדמים יקרים ולוקח כל אלה · עשה ·
כנס כמו ויעש חיל ויך את עמלק · שוב אל ארץ אבותיך · ושם אהיה עמך אבל בעודך מחובר לטמא אי אפשי להשרות שכינתי עליך ·

ויקרא לרחל׳ תחלה ואחר כך ללאה שהיא היתה עקר הבית שבשבילה נזדוג יעקב עם לבן ואף בניה של לאה מודים בדבר שהרי בועז ובית ד דינו משבט יהודה אומרים כרחל וכלאה אשר בנו שתיהן וגו׳ הקדימו רחל ללאה׳ עשרת מונים׳ אין מונים פחות מעשרה מונים לשו׳ כמוס כלל חשבון והן עשיריות למדנו שהחליף תנאו ק׳ פעמים׳ והנה העתודים׳ אעפ״׳ שהבדילם לבן כלם שלא יתעברו הצאן דוגמתן היו המלאכים מביאין אותן מעדר המסור ביד לבן לעדר שביד יעקב׳ וברודים׳ כתרגומו פציחין פיישיר בלעז חוט של לבן מקיף את גופו סביב חברבורות שלו פתוחה ומשלשלה מזו אל זו ואין לי להביא עד מן המקרא׳ האל בית אל׳ כמו אל בית אל ההא יתירה ודרך מקראות לדבר כן כמו כי תבאו אל הארץ כנ

וּלְמוֹלַדְתֶּךָ וְאֶהְיֶה עִמָּךְ׃ וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב וַיִּקְרָא לְרָחֵל וּלְלֵאָה
הַשָּׂדֶה אֶל צֹאנוֹ׃ וַיֹּאמֶר לָהֶן רֹאֶה אָנֹכִי אֶת פְּנֵי אֲבִיכֶן כִּי
אֵינֶנּוּ אֵלַי כִּתְמֹל שִׁלְשֹׁם וֵאלֹהֵי אָבִי הָיָה עִמָּדִי׃ וְאַתֵּנָה
יְדַעְתֶּן כִּי בְּכָל כֹּחִי עָבַדְתִּי אֶת אֲבִיכֶן׃ וַאֲבִיכֶן הֵתֶל בִּי וְהֶחֱלִף
אֶת מַשְׂכֻּרְתִּי עֲשֶׂרֶת מֹנִים וְלֹא נְתָנוֹ אֱלֹהִים לְהָרַע עִמָּדִי׃
אִם כֹּה יֹאמַר נְקֻדִּים יִהְיֶה שְׂכָרֶךָ וְיָלְדוּ כָל הַצֹּאן נְקֻדִּים
וְאִם כֹּה יֹאמַר עֲקֻדִּים יִהְיֶה שְׂכָרֶךָ וְיָלְדוּ כָל הַצֹּאן עֲקֻדִּים׃
וַיַּצֵּל אֱלֹהִים אֶת מִקְנֵה אֲבִיכֶם וַיִּתֶּן לִי׃ וַיְהִי בְּעֵת יַחֵם הַצֹּאן
וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֵרֶא בַּחֲלוֹם וְהִנֵּה הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן ע
עֲקֻדִּים נְקֻדִּים וּבְרֻדִּים׃ וַיֹּאמֶר אֵלַי מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים בַּחֲלוֹם
יַעֲקֹב וָאֹמַר הִנֵּנִי׃ וַיֹּאמֶר שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים
הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֲקֻדִּים נְקֻדִּים וּבְרֻדִּים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל
אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָּךְ׃ אָנֹכִי הָאֵל בֵּית אֵל אֲשֶׁר מָשַׁחְתָּ שָּׁם
מַצֵּבָה אֲשֶׁר נָדַרְתָּ לִּי שָׁם נֶדֶר עַתָּה קוּם צֵא מִן הָאָרֶץ הַזֹּאת
וְשׁוּב אֶל אֶרֶץ מוֹלַדְתֶּךָ׃ וַתַּעַן רָחֵל וְלֵאָה וַתֹּאמַרְנָה לוֹ הַעוֹד
לָנוּ חֵלֶק וְנַחֲלָה בְּבֵית אָבִינוּ׃ הֲלוֹא נָכְרִיּוֹת נֶחְשַׁבְנוּ לוֹ כִּי
מְכָרָנוּ וַיֹּאכַל גַּם אָכוֹל אֶת כַּסְפֵּנוּ׃ כִּי כָל הָעֹשֶׁר אֲשֶׁר הִצִּיל
אֱלֹהִים מֵאָבִינוּ לָנוּ הוּא וּלְבָנֵינוּ וְעַתָּה כֹּל אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים
אֵלֶיךָ עֲשֵׂה׃ וַיָּקָם יַעֲקֹב וַיִּשָּׂא אֶת בָּנָיו וְאֶת נָשָׁיו עַל הַגְּמַלִּים׃
וַיִּנְהַג אֶת כָּל מִקְנֵהוּ וְאֶת כָּל רְכֻשׁוֹ אֲשֶׁר רָכָשׁ מִקְנֵה קִנְיָנוֹ

ולילדותך ויהי מימרי בסעדך׃ ו
ושלח יעקב וקרא לרחל וללאה
לחקלא לות ענה׃ ואמר להין
חזי אנא ית סבר אפי אבוכין
ארי ליתוהי עמי כמאיתמלי ומ
ומדקדמוהי ואלהיה דאבא הוה
בסעדי׃ ואתון ידעתון ארי בכל
חילי פלחית ית אבוכין׃ ואבוכין
שקר בי ואשני ית אגרי עסר ז
זמנין ולא שבקיה יי׳ לאבאשא
עמי׃ אם כדין הוה אמר נמורין
יהי אגרך וילידן כל ענא נמורין
ואם כדין הוה אמר רגולין יהי
אגרך וילידן כל ענא רגולין׃
ואפריש יי׳ מן בעירא דאבוכין
ויהב לי׃ והוה בעדן דאתיחמא
ענא חקיפית עיני וחזית בחלמא
והא תישיא דסלקין על ענא ד
רגולין נמורין ופציחין׃ ואמר לי
מלאכא דיי׳ בחלמא יעקב וא
ואמרית הא אנא׃ ואמר זקוף כ
כען עינך וחזי כל תישיא דס
דסלקין על ענא רגולין נמורין
ופציחין ארי גלי קדמי ית כל
דלבן עביד לך׃ אנא אלהא דא
דאתגליתי לך בבית אל דמשחתא
תמן קמא דקיימתא קדמי תמן
קיים כען קום פוק מן ארעא ה
הדא ותוב לארע ילדותך׃ ות
ואתיבת רחל ולאה ואמרא ליה
העוד לנא חולק ואחסנא בבית
אבונא׃ הלא נכראין אתחשבנא
ליה ארי זבננא ואכל אף מיכל
ית כספנא׃ ארי ית כל עותרא
דאפריש יי׳ מאבונא דילנא הוא
ודבננא וכען כל דאמר יי׳ לך
עביד׃ וקם יעקב ונטל ית בנוהי
וית נשוהי על גמליא׃ ודבר ית
כל גיתוהי וית כל קנינה דקנא
גיתוהי וקנינה

כנען׃ משחת שם׃ לשו׳ רבוי וגדולה כשנמשח למלכות כך ויצק שמן על ראשה להיות משוחה למזבח׃ אשר נדרת לי׳ וצריך אתה לשלם שאמרת יהיה בית אלהים שתקריב שם קרבנות׃ העוד לנו׳ למה נעכב על ידך כלום אנו מיחלות לירש בנכסי אבינו כלום בין הזכרים׃ הלא נכריות נחשבנו לו׳ אפי׳ בשעה שדרך בני אדם לתת נדוניא לבנותיו בשעת נישואין נהג עמנו כנכריות כי מכרנו לך בשכר הפעולה׃ את כספנו׃ שעכב דמי ש שכר פעולתך׃ כי כל העושר׃ כי זה משמש בלשון אלא כלומר משל אבינו אין לנו כלום אלא מה שהציל הבה מאבינו שלנו הוא׃ הציל׃ לשון הפ הפרשה וכן כל הצלה שבמקרא לשון הפרשה שמפרישו מן הרעה ומן האויב׃ את בניו ואת נשיו׃ הקדים זכרים לנקבות ועשו הקדים נקבות לז לזכרים שנ׳ ויקח עשו את נשיו ואת בניו וגו׳ ׃מקנה קנינו׃ מה שקנה מצאנו עבדים ושפחות וגמלים וחמורים ׃

לגזוז את צאנו. שנתן ביר בנין דרך שלשת ימים בינו ובין יעקב. ותגנוב רחל. להפריש את אביה מעז"ז נתכוונה. ביום השלישי. שהרי דרך שלשה
ימים היה ביניהם. את אחיו. קרוביו. דרך שבעת ימים. כל אותן ג' ימים שהלך המגיד להגיד את לבן הלך יעקב לדרכו נמצא רחוק מלבן ו' ימים
ובז' השיגו לבן למדנו שכל מה שהלך יעקב בשבעה ימים הלך לבן ביום אחד. מטוב ועד רע. כל טובתן של רשעים רעה היא אצל הצדיקים. כ
כשבויות חרב. כל חיל הבא למלחמה קרוי חרב. ותגנב אותי. גנבת דעתי. יש לאל ידי. יש כח בידי לעשות עמכם רע וכל אל שאינו קודש על כח ש
פיאן ורב אונים הוא. נכספת חסרה והרבה יש במקרא נכספה וגם כלתה למעשה ידיך תכסף. כי יראתי. וגו' השיבו על ראשון ראשון שאמר לו

אשר רכש בפדן ארם לבוא אל יצחק אביו ארצה כנען: ולבן
הלך לגזז את צאנו ותגנב רחל את התרפים אשר לאביה:
ויגנב יעקב את לב לבן הארמי על בלי הגיד לו כי ברח הוא:
ויברח הוא וכל אשר לו ויקם ויעבר את הנהר וישם את פניו
הר הגלעד: ויגד ללבן ביום השלישי כי ברח יעקב: ויקח את
אחיו עמו וירדף אחריו דרך שבעת ימים וידבק אתו בהר
הגלעד: ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלם הלילה ויאמר
לו השמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב עד רע: וישג לבן את
יעקב ויעקב תקע את אהלו בהר ולבן תקע את אחיו בהר ה
הגלעד: ויאמר לבן ליעקב מה עשית ותגנב את לבבי ותנהג
את בנתי כשביות חרב: למה נחבאת לברח ותגנב אתי ולא
הגדת לי ואשלחך בשמחה ובשרים בתף ובכנור: ולא נט
נטשתני לנשק לבני ולבנתי עתה הסכלת עשו: יש לאל ידי
לעשות עמכם רע ואלהי אביכם אמש אמר אלי לאמר ה
השמר לך מדבר עם יעקב מטוב עד רע: ועתה הלך הלכת
כי נכסף נכספתה לבית אביך למה גנבת את אלהי: ויען
יעקב ויאמר ללבן כי יראתי כי אמרתי פן תגזל את בנותיך
מעמי: עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה נגד אחינו הכר
לך מה עמדי וקח לך ולא ידע יעקב כי רחל גנבתם: ויבא
לבן באהל יעקב ובאהל לאה ובאהל שתי האמהת ולא מ

דקנא בפדן ארם למיתי לות
יצחק אבוהי לארעא דכנען: ול
ולבן אזל למגז ית ענה ונסבת
רחל ית צלמניא דלאבוהא: וכסי
יעקב מן לבן ארמאה על דלא
חוי ליה ארי אזיל הוא: ואזל ה
הוא וכל דליה וקם ועבר ית פ
פרת ושוי ית אפוהי לטורא ד
דגלעד: ואתחוא ללבן ביומא
תליתאה ארי אזל יעקב: ודבר
ית אחוהי עמיה ורדף בתרוהי
מהלך שבעא יומין ואדבק יתיה
בטורא דגלעד: ואתא מימר מן
קדם יי' לות לבן ארמאה בחלמא
דליליא ואמר ליה אסתמר לך
דלמא תמלל עם יעקב מטב עד
ביש: ואדבק לבן ית יעקב ויעקב
פרס ית משכניה בטורא ולבן
אשרי ית אחוהי בטור דגלעד:
ואמר לבן ליעקב מה עבדת ו
וכסית מני ודברת ית בנתי כש
כשביית חרבא: למה איטמרת ל
למיזל וכסית מני ולא חוית לי
ושלחתך פון בחדוא ובתושבחן
בתפין ובכנרין: ולא שבקתני ל
לנשקא לבני ולבנתי כען אס
אסכלת למעבד: אית חילא בידי
למעבד עמכון בישא ואלהא דא
דאבוכון ברמשא אמר לי למ
למימר אסתמר לך מלמללא
עם יעקב מטב עד ביש: וכען
מיזל אזלת ארי חמדא חמדתא
לבית אבוך למא גנבת ית דח
דחלתי: ואתיב יעקב ואמר ללבן
ארי דחילית ארי אמרית דלמא
תנוס ית בנתך מני: אתר דתשכח
ית דחלתך לא יתקיים קדם אחנא
אשתמודע לך מה דעמי וסב לך
ולא ידע יעקב ארי רחל גנבתנון:
ועל לבן במשכנא דיעקב ובמשכנא
דלאה ובמשכנא דתרתין לחנתא ולא

ותגזול את בנותי. וגו' לא יחיה. ומאותה קללה מתה רחל בדרך. מה עמדי. משלך. באהל יעקב. הוא אהל רחל שהיה יעקב תדיר אצלה וכן הוא
אומר בני רחל אשת יעקב ובכולן לא נאמר אשת יעקב

ויבא באהל רחל· כשיצא מאהל לאה חזר לו לאהל רחל קודם שיחפש באהל האמהות וכל כך למה לפי שהיה מכיר בה שהיא משמשנית· בכר ה גמל· כתרגומו בעביטא דגמלא והיא מרדעת העשויה כמין כר ובעירובין שנינו הקיפוה בעביטין והן עביטי הגמלים בשטיל בלעז· דלקת· רדפת כמו על ההרים דלקונו מדלוק אחרי פלשתים· ויוכיחו· יבררו עם מי הדין אתרובר ברצו· לא שכלו· לא הפילו עיבורן כמו רחם משכיל הפלט פר פרתו ולא תשכל· ואילי צאנך· ומכאן אמרו איל בן יומו קרוי איל שאם לא כן מה שבחו אילים לא אכל כבשים אכל· אם כן גזלן הוא· טרפה על ידי ארי וזאב· אנכי אחטנה· לשון אל השערה ולא יחטיא אני ובני שלמה חטאים חסרים אנכי אחסרנה אם חסרה חסרה לי שמידי תבקשנה· גנ

מצא ויצא מאהל לאה ויבא באהל רחל: ורחל לקחה את
התרפים ותשמם בכר הגמל ותשב עליהם וימשש לבן את
כל האהל ולא מצא: ותאמר אל אביה אל יחר בעיני אדני
כי לוא אוכל לקום מפניך כי דרך נשים לי ויחפש ולא מצא
את התרפים: ויחר ליעקב וירב בלבן ויען יעקב ויאמר ללבן
מה פשעי מה חטאתי כי דלקת אחרי: כי משמשת את כל
כלי מה מצאת מכל כלי ביתך שים כה נגד אחי ואחיך וי
ויוכיחו בין שנינו: זה עשרים שנה אנכי עמך רחליך ועזיך לא
שכלו ואילי צאנך לא אכלתי: טרפה לא הבאתי אליך אנכי
אחטנה מידי תבקשנה גנבתי יום וגנבתי לילה: הייתי ביום
אכלני חרב וקרח בלילה ותדד שנתי מעיני: זה לי עשרים
שנה בביתך עבדתיך ארבע עשרה שנה בשתי בנתיך ושש
שנים בצאנך ותחלף את משכרתי עשרת מנים: לולי אלהי
אבי אלהי אברהם ופחד יצחק היה לי כי עתה ריקם של
שלחתני את עניי ואת יגיע כפי ראה אלהים ויוכח אמש: ויען
לבן ויאמר אל יעקב הבנות בנתי והבנים בני והצאן צאני
וכל אשר אתה ראה לי הוא ולבנתי מה אעשה לאלה היום
או לבניהן אשר ילדו: ועתה לכה נכרתה ברית אני ואתה
והיה לעד ביני ובינך: ויקח יעקב אבן וירימה מצבה: ויאמר
יעקב לאחיו לקטו אבנים ויקחו אבנים ויעשו גל ויאכלו שם

אשכח ונפק ממשכנא דלאה ועל במשכנא דרחל: ורחל נסבת ית צלמניא ושויתנון בעביטא דגמלא ויתבת עליהון ומשש לבן ית כל משכנא ולא אשכח: ואמרת לאבוהא לא יתקף בעיני רבוני ארי לא אכול למיקם מן קדמך ארי ארח נשין לי ובלש ולא אשכח ית צלמניא: ותקף ליעקב ונצא עם לבן ואתיב יעקב ואמר ללבן מה חובי מה סורחני ארי רדפת בתרי: ארי משמשת ית כל מני מה אשכחת מכל מני ביתך שוי הכא קדם אחי ואחך ויוכחון בין תרוננא: דנן עשרין שנין אנא עמך רחלך ועזך לא אתכילו ודכרי ענך לא אכלית: דתבירא לא איתיתי לותך דהות שגיא מן מנינא מני את בעי לה דנטירא ביממא ודנטירא בליליא: הויתי ביממא אכלני שרבא וגלידא הוה נחית עלי בליליא ונדת שנתי מעיני: דנן לי עשרין שנין בביתך פלחתיך ארבע עשרי שנין בתרתין בנתך ושית שנין בענך ואשניתא ית אגרי עשר זמנין: לולי דאלהיה דאבא אלהיה דאברהם ודדחיל ליה יצחק הוה בסעדי ארי כען ריקן שלחתני ית עמלי וית לאות ידי גלי קדם יי ואוכח ברמש: ואתיב לבן ואמר ליעקב בנתא בנתי ובניא בני וענא עני וכל דאת חזי דילי הוא ולבנתי מה אעבד למאלין יומא דין או לבניהן די ילידא: וכען איתא נגזור קים אנא ואת ויהי לסהיד בינא ובינך: ונסב יעקב אבנא וזקפה קמא: ואמר יעקב לאחוהי לקוטו אבנין ונסיבו אבנין ועבדו דגורא ואכלו תמן

גנבתי יום וגנבתי ליל· גנובת יום או גנובת לילה הכל שלמתי· גנובתי כמו רבתי עם רבתי בגוים שרתי במדינות מלאתי משפט אוהבתי לד לדוש· אכלני חרב· לשון אש אוכלה· קרח· כמו משליך קרחו גלידא· שנתי· לשון שינה· ותחליף את משכורתי· היית משנה תנאי שבינינו מנקוד לט לטלוא לעקודים לברודים· ופחד יצחק· לא רצה לומר אלהי יצחק שאין הקב"ה מייחד שמו על הצדיקים בחייהם ומעפ' שאמר לו בצאתו מבאר שבע אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק בשביל שכהו עיניו והרי הוא כמת· יעקב נתירא לומר· ויוכח· לשון תוכחה הוא ולא לשון הוכחה· מה אעשה ל לאלה· איך תעלה על לבי להרע להן· והיה לעד· הקב"ה· ילקחיו· הם בניו שהיו לו אחים נגשים לצרה ולמלחמה עליו·

יגר·תרגו׳ של גל·גלעד·גל עד·והמצפה אשר אמר·וגו׳ והמצפה אשר בהר הגלעד כמו ויעבר את מצפה גלעד למה נקראת שמה מצפה· אשר אמר·כל אחד מהם לחברו·יצף יי׳ ביני ובינך·אם תעבור את הברית·כי נסתר·ולא נראה איש את רעהו בנותי בנותי·שני פעמים·אף בלהה וז וזלפה בנותיו היו מפלגש·יריתי·כמו ירה בים כמו שהוא יורה חץ·אם אני·הרי אם משמש בלשון אשר כמו עד אם דברתי דברי·לרעה·לרעה א אי אתה עובר אבל אתה עובר לפרקמטיא·אלהי אברהם·קודש·אלהי נחור·חול·אלהי אביהם·חול·ויזבח יעקב זבח·שחט בהמות למשתה·לאחיו·לא לאוהביו שעם לבן·לאכל לחם·כל דבר מאכל קרוי לחם כמו עבד לחם רב נשחיתה עץ בלחמו·ויפגעו בו מלאכי אלהים·מלאכים של ארץ ישר׳

עַל־הַגַּל׃ וַיִּקְרָא־לוֹ לָבָן יְגַר שָׂהֲדוּתָא וְיַעֲקֹב קָרָא לוֹ גַּלְעֵד׃
וַיֹּאמֶר לָבָן הַגַּל הַזֶּה עֵד בֵּינִי וּבֵינְךָ הַיּוֹם עַל־כֵּן קָרָא שְׁמוֹ ג
גַּלְעֵד׃ וְהַמִּצְפָּה אֲשֶׁר אָמַר יִצֶף יְהוָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ כִּי נִסָּתֵר אִישׁ
מֵרֵעֵהוּ׃ אִם־תְּעַנֶּה אֶת־בְּנֹתַי וְאִם־תִּקַּח נָשִׁים עַל־בְּנֹתַי אֵין
אִישׁ עִמָּנוּ רְאֵה אֱלֹהִים עֵד בֵּינִי וּבֵינֶךָ׃ וַיֹּאמֶר לָבָן לְיַעֲקֹב
הִנֵּה הַגַּל הַזֶּה וְהִנֵּה הַמַּצֵּבָה אֲשֶׁר יָרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ׃ עֵד הַגַּל
הַזֶּה וְעֵדָה הַמַּצֵּבָה אִם־אָנִי לֹא־אֶעֱבֹר אֵלֶיךָ אֶת־הַגַּל הַזֶּה
וְאִם־אַתָּה לֹא־תַעֲבֹר אֵלַי אֶת־הַגַּל הַזֶּה וְאֶת־הַמַּצֵּבָה הַזֹּאת
לְרָעָה׃ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם וֵאלֹהֵי נָחוֹר יִשְׁפְּטוּ בֵינֵינוּ אֱלֹהֵי א
אֲבִיהֶם וַיִּשָּׁבַע יַעֲקֹב בְּפַחַד אָבִיו יִצְחָק׃ וַיִּזְבַּח יַעֲקֹב זֶבַח בָּהָר
וַיִּקְרָא לְאֶחָיו לֶאֱכָל־לָחֶם וַיֹּאכְלוּ לֶחֶם וַיָּלִינוּ בָּהָר׃ וַיַּשְׁכֵּם
לָבָן בַּבֹּקֶר וַיְנַשֵּׁק לְבָנָיו וְלִבְנוֹתָיו וַיְבָרֶךְ אֶתְהֶם וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב לָבָן
לִמְקֹמוֹ׃ וְיַעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ וַיִּפְגְּעוּ־בוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים׃ וַיֹּאמֶר
יַעֲקֹב כַּאֲשֶׁר רָאָם מַחֲנֵה אֱלֹהִים זֶה וַיִּקְרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם ה
הַהוּא מַחֲנָיִם׃

פרשה

וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל־עֵשָׂו אָחִיו אַרְצָה שֵׂעִיר שְׂדֵה
אֱדוֹם׃ וַיְצַו אֹתָם לֵאמֹר כֹּה תֹאמְרוּן לַאדֹנִי לְעֵשָׂו כֹּה אָמַר
עַבְדְּךָ יַעֲקֹב עִם־לָבָן גַּרְתִּי וָאֵחַר עַד־עָתָּה׃ וַיְהִי־לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר
צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה וָאֶשְׁלְחָה לְהַגִּיד לַאדֹנִי לִמְצֹא־חֵן בְּעֵינֶיךָ׃

על דגורא: וקרא ליה לבן יגר
שהדותא ויעקב קרא ליה גלעד:
ואמר לבן דגורא הדין סהיד ב
בינאי ובינך יומא דין על כן
קרא שמיה גלעד: וסכותא דא
דאמר יסך ממר יי׳ ביני ובינך
ארי נתכסי גבר מחבריה: אם ת
תעני ית בנתי ואם תסב נשין
על בנתי לית אנש עמנא חזי
ממרא דיי׳ סהיד בינאי ובינך:
ואמר לבן ליעקב הא דגורא ה
הדין והא קמתא דאקימי בינאי
ובינך: סהיד דגורא הדין וסהדא
קמתא אם אנא לא אעבר לותך
ית דגורא הדין ואם את לא ת
תעבר לותי ית דגורא הדין וית
קמתא הדא לבישו: אלהיה דא
דאברהם ואלהיה דנחור ידינון ב
ביננא אלהא דאבוהון וקים יעקב
בדדחיל ליה אבוהי יצחק: ונכס
יעקב נכסתא בטורא וקרא לא
לאחוהי למיכל לחמא ואכלו ל
לחמא ובתו בטורא: ואקדים לבן
בצפרא ונשק לבנוהי ולבנתיה
ובריך יתהון ואזל ותב לבן לא
לאתריה: ויעקב אזל לאורחיה ו
וערעו ביה מלאכיא דיי׳: ואמר
יעקב כד חזנון משרית מן ק
קדם יי׳ דין וקרא שמיה דאתרא
ההוא מחנים:

פרשה

ושלח יעקב אזגדין קדמוהי לות
עשו אחוהי לארעא דשעיר חק
לחקלי אדום: ופקד יתהון למימ׳
כדין תימרון לרבוני לעשו כדנן
אמר עבדך יעקב עם לבן דרית
ואוחרית עד כען: והוו לי תורין
וחמרין ען ועבדין ואמהן וש
ושלחית לחואה לרבוני לאשכח׳
רחמין בעינך:

באו לקראתו ללותו לארץ·מחנים·שתי מחנות של חוצה לארץ שבאו עמו עד כאן ושל ארץ ישר׳ שבאו לקראתו·

חסלת ויצא יעקב·

וישלח יעקב

מלאכים·מלאכי ממש·ארצה שעיר·לארץ שעיר·כל תיבה שצריכה למ״ד בתחלתה הטיל לה ה״א בסופה·גרתי·לא נעשיתי שר וחשוב אלא גר אינך כדי לשנא אותי על ברכות אביך שברכני הוה גביר לאחיך לא נתקיימה בי· ויהי לי שור וחמור·אבא אמ׳ לי מטל השמים ומשמני הארץ ו׳ אינה מן השמים ולא מן הארץ·שור וחמור·דרך ארץ לומ׳ על שורים הרבה שור אדם אומר לחבירו בלילה קרא התרנגול ואינו אומר קראו התרנגולין·ואשלחה להגיד לאדוני·להודיע שאני בא אליך·למצא חן בעיניך·שאני שלם עמך ומבקש אהבתך·

באנו אל אחיך שהיית אומ' אחי אבל הוא נוהג עמך כעשו עודנו בשנאתו ויירא ויצר ויירא שמא יהרג ויצר אם יהרוג הוא את אחרים המחנה האחת והכהו מחנה משמש לשון זכר ולשון נקבה אם תחנה עלי מחנה הרי נקבה המחנה הזה לשון זכר וכן יש שאר דברים משמשין לשון זכר ול ולשון נקבה השמש יצא על הארץ מקצה השמים מוצאו הרי זכר והשמש זרחה על המים הרי לשון נקבה וכן רוח והנה רוח גדולה באה הרי נקבה ויגע בארבע פנות הבית הרי זכר ורוח גדולה וחזק מפרק הרים הרי זכר ונקבה והיה המחנה הנשאר לפליטה על כרחו כי אלחם עמו התקין עצמו לשלשה דברים לדורון למלחמה ולתפלה לדורון והעבר המנחה על פניו לתפלה אלהי אבי וגו' ברחם למלחמה והיה המחנה הנשאר לפליטה ואלהי

וישבו המלאכים אל יעקב לאמר באנו אל אחיך אל עשו
וגם הלך לקראתך וארבע מאות איש עמו: ויירא יעקב מאד
ויצר לו ויחץ את העם אשר אתו ואת הצאן ואת הבקר וה
והגמלים לשני מחנות: ויאמר אם יבוא עשו אל המחנה
האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפליטה: ויאמר יעקב
אלהי אבי אברהם ואלהי אבי יצחק יהוה האמר אלי שוב ל
לארצך ולמולדתך ואיטיבה עמך: קטנתי מכל החסדים
ומכל האמת אשר עשית את עבדך כי במקלי עברתי את
הירדן הזה ועתה הייתי לשני מחנות: הצילני נא מיד אחי מ
מיד עשו כי ירא אנכי אתו פן יבוא והכני אם על בנים: ואתה
אמרת היטב איטיב עמך ושמתי את זרעך כחול הים אשר
לא יספר מרב: וילן שם בלילה ההוא ויקח מן הבא בידו
מנחה לעשו אחיו: עזים מאתים ותישים עשרים רחלים מ
מאתים ואילים עשרים: גמלים מיניקות ובניהם שלשים פרות
ארבעים ופרים עשרה אתנת עשרים ועירים עשרה: ויתן ביד
עבדיו עדר עדר לבדו ויאמר אל עבדיו עברו לפני ורוח
תשימו בין עדר ובין עדר: ויצו את הראשון לאמר כי יפגשך
עשו אחי ושאלך לאמר למי אתה ואנה תלך ולמי אלה ל
לפניך: ואמרת לעבדך ליעקב מנחה הוא שלוחה לאדני
לעשו והנה גם הוא אחרינו: ויצו גם את השני גם את הש

ותבו אזגדיא לות יעקב למימר אתינא לות אחוך לות עשו ואף אתי לקדמותך וארבע מאה גבר עמיה: ודחיל יעקב לחדא ועקת ליה ופליג ית עמא דעמיה וית ענא וית תורי וגמלי לתרין משרין: ואמר אם ייתי עשו למשריתא חדא וימחניה ויהי משריתא דישתאר לשיזבא: ואמר יעקב אלהיה דאבא אברהם ואלהיה דאבא יצחק יי דאמר לי תוב לארעך ולילדותך ואוטיב עמך: זעירן זכותי מכל חסדין ומכל טבון דעבדת עם עבדך ארי יחידי עברית ית ירדנא הדין וכען הויתי לתרין משרין: שזבני כען מידא דאחי מידא דעשו ארי דחיל אנא מניה דלמא ייתי וימחנני אמא על בניא: ואת אמרת אוטבא אוטב עמך ואשוי ית בנך סגיאין כחלא דימא דלא יתמנו מסגי: ובת תמן בליליא ההוא ונסב מן דאיתי בידיה תקרובתא לעשו אחוהי: עזי מאתן ותישיא עשרין רחלי מאתן ודכרי עשרין: גמלי מינקתא ובניהון תלתין תורתא ארבעין ותורי עשרא אתנן עשרין ועילי עשרא: ויהב ביד עבדוהי עדרא עדרא בלחודוהי ואמר לעבדוהי עיברו קדמי ורוחא תשון בין עדרא ובין עדרא: ופקיד ית קדמאה למימר ארי יערעינך עשו אחי וישאלנך למימר דמן את ולאן את אזל ודמן אלין דקדמך: ותימר דעבדך דיעקב תקרובתא היא דשלחא לרבוני לעשו והא אף הוא אתי בתרנא: ופקיד אף ית תנינא אף ית

אבי יצחק ולהלן הוא אומ' ופחד יצחק ועוד מהו שחזר והזכיר שם המיוחד היה לו לכתוב האומר אלי שוב לארצך וגו' אלא כך אמר יעקב לפני ה הקבה שתי הבטחות הבטחתני אחת בצאתי מבית אבי שאמרת לי אני יי אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק ושם אמרת לי ושמרתיך בכל אשר תלך ו ובבית לבן אמרת לי שוב אל ארץ אבותיך ואהיה עמך ושם נגלית אלי בשם המיוחד לבדו שנ' ויאמר יי אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך וגו' בס בשתי הבטחות אלו אני בא לפניך קטנתי מכל החסדים נתמעטו זכיותי על ידי החסדים והאמת שעשית עמי לכך אני ירא שמא משהבטחתני נתקלקלתי בחטא ויגרום לי להמסר ביד עשו מכל האמת אמתת דבריך ששמרת לי כל ההבטחות שהבטחתני כי במקלי לא היה עמי לא כסף ולא זהב ולא מקנה אלא מקלי לבדו ומדר' אגד' נתן מקלו בירדן ונבקע מיד אחי מיד עשו מיד אחי שאין נוהג עמי כאח אלא כעשו הרשע היטב איטיב היטב בזכותך איטיב בזכות אבותיך ושמתי את זרעך כחול הים והיכן אמר לו כן והלא לא אמר לו אלא והיה זרעך כעפר הארץ אלא כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך ולאברהם אמר הרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים הבא ב בידו ברשותו וכן ויקח את כל ארצו מידו ומדרש אגד' מן הבא בידו אבנים טובות ומרגליות שצרור אדם בצרור וכן שאם בידו עזים מאתים ותישים עשרים מאתים עזים צריכות עשרים תישים וכן כלם הזכרים כדי צורך הנקבות מדרש ב"ר ובא דורש מכאן לעונה האמורה בתורה הטיילין ל בכל יום הפועלים שתים בשבת החמרים אחת בשבת הגמלים אחת לשלשים יום הספנים אחת לששה חדשים ואיני יודע לכוין הפרוש הזה בכוון אך נראה בעיני שלמדנו מכאן שאין העונה שוה בכל אדם אלא לפי טורח המוטל עליו שכן מצינו כאן לפי שהתישים פנויין ממלאכה דרכן להרבות תשמיש ולעבר עשר נקבות והבהמה משנתעברה אינה מקבלת זכר והפרים שעוסקין במלאכה לא מסר א לזכר אלא ארבע נקבות ולחמור שהולך בדרך רחוקה שתי נקבות לזכר ולגמלים שהולכים יותר דרך רחוקה נקבה אחת לזכר גמלים מניקות ש

שלשים ובניהן עמהם ומורש אגרה ובניהם בגמלים וכו' בנגר נקבה ולפי שצנוע בתשמיש לא פרסמו הכתו' · עירים · זכרים וכו' · עדר עדר
לבדו · כל מין ומין לעצמו · עברו לפני · דרך יום או פחות ואני אבא אחריכם וריוח תשימו עדר לפני חברו מלא עין כדי להשביע עינו של רשע
ולתמהו על רבוי הדורון · למי אתה · של מי אתה מי שולחך והרגום דמאן את · ולמי אלה לפניך · למי המנחה שלוחה למר מטכ בה ברמ"י התיבה
במקום של כמו וכל אשר אתה רואה לי הוא שלי הוא לי"י הארץ ומלואה · ומכרת לעבדך ליעקב · על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון · כב"ה למי
אתה לעבדך ליעקב אני והרגו דעבדך דיעקב ושמאלת ולמי אלה לפניך מנחה היא שלוחה וגו' · והנה גם הוא · יעקב · אכפרה פניו · אבטל רגזו ·

הַשְּׁלִישִׁי גַּם אֶת־כָּל־הַהֹלְכִים אַחֲרֵי הָעֲדָרִים לֵאמֹר כַּדָּבָר
הַזֶּה תְּדַבְּרוּן אֶל־עֵשָׂו בְּמֹצַאֲכֶם אֹתוֹ׃ וַאֲמַרְתֶּם גַּם הִנֵּה ע
עַבְדְּךָ יַעֲקֹב אַחֲרֵינוּ כִּי־אָמַר אֲכַפְּרָה פָנָיו בַּמִּנְחָה הַהֹלֶכֶת
לְפָנָי וְאַחֲרֵי־כֵן אֶרְאֶה פָנָיו אוּלַי יִשָּׂא פָנָי׃ וַתַּעֲבֹר הַמִּנְחָה עַל־
פָּנָיו וְהוּא לָן בַּלַּיְלָה־הַהוּא בַּמַּחֲנֶה׃ וַיָּקָם בַּלַּיְלָה הוּא וַיִּקַּח
אֶת־שְׁתֵּי נָשָׁיו וְאֶת־שְׁתֵּי שִׁפְחֹתָיו וְאֶת־אַחַד עָשָׂר יְלָדָיו וַיַּעֲבֹר
אֵת מַעֲבַר יַבֹּק׃ וַיִּקָּחֵם וַיַּעֲבִרֵם אֶת־הַנָּחַל וַיַּעֲבֵר אֶת־אֲשֶׁר־
לוֹ׃ וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר׃ וַיַּרְא
כִּי לֹא יָכֹל לוֹ וַיִּגַּע בְּכַף־יְרֵכוֹ וַתֵּקַע כַּף־יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּהֵאָבְקוֹ
עִמּוֹ׃ וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁלֵּחֲךָ כִּי אִם־
בֵּרַכְתָּנִי׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַה־שְּׁמֶךָ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב׃ וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב
יֵאָמֵר עוֹד שִׁמְךָ כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל כִּי־שָׂרִיתָ עִם־אֱלֹהִים וְעִם־
אֲנָשִׁים וַתּוּכָל׃ וַיִּשְׁאַל יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הַגִּידָה־נָּא שְׁמֶךָ וַיֹּאמֶר
לָמָּה זֶּה תִּשְׁאַל לִשְׁמִי וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ שָׁם׃ וַיִּקְרָא יַעֲקֹב שֵׁם ה
הַמָּקוֹם פְּנִיאֵל כִּי־רָאִיתִי אֱלֹהִים פָּנִים אֶל־פָּנִים וַתִּנָּצֵל נַפְשִׁי׃
וַיִּזְרַח־לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ כַּאֲשֶׁר עָבַר אֶת־פְּנוּאֵל וְהוּא צֹלֵעַ עַל־יְרֵכוֹ׃
עַל־כֵּן לֹא־יֹאכְלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־גִּיד הַנָּשֶׁה אֲשֶׁר עַל־כַּף
הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי נָגַע בְּכַף־יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנָּשֶׁה׃ וַיִּשָּׂא
יַעֲקֹב עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה עֵשָׂו בָּא וְעִמּוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ וַיַּחַץ
אֶת־הַיְלָדִים עַל־לֵאָה וְעַל־רָחֵל וְעַל שְׁתֵּי הַשְּׁפָחוֹת׃ וַיָּשֶׂם אֶת־

תליתאה אף ית כל דאזלין בתר
עדריא למימר כפתגמא הדין
תמללון עם עשו כד תשכחון ית
יתיה: ותימרון אף הא עבדך יע
יעקב אתי בתרנא ארי אמר א
אכיפנה לרגזיה בתקרובתא דא
דאזלא קדמי ובתר כן אחזי אפו
אפוהי מאים יסב אפי: ועברת
תקרובתא על אפוהי והוא בת ב
בליליא ההוא במשריתא: וקם
בליליא הוא ודבר ית תרתין נ
נשוהי וית תרתין לחינתיה וית חד
עשר בנוהי ועבר ית מעבר יב
יובקא: ודברנון ואעברנון ית
נחלא ואעבר ית דליה: ואש
ואשתאר יעקב בלחודוהי ואש
ואשתדל גברא עמיה עד דסליק
צפרא: וחזא ארי לא יכיל ליה ו
וקרב בפתי ירכיה וזע פתי ירכא
דיעקב באשתדלותיה עמיה: ו
ואמר שלחני ארי סליק צפרא
ואמר לא אשלחנך אלהין ברכתני:
ואמר ליה מה שמך ואמר יעקב:
ואמר לא יעקב יתקרי עוד שמך
אלהין ישראל ארי רב את קדם יי
ועם גבריא ויכלתא: ושאיל יעקב
ואמר חוי כען שמך ואמר למה
דנן את שאיל לשמי ובריך יתיה
תמן: וקרא יעקב שמיה דאתרא
פניאל ארי חזיתי מלאכא דיי א
אפין באפין ואשתזיבת נפשי: ו
ודנח ליה שמשא כד עבר ית פ
פנואל והוא מטלע על ירכיה: ע
על כן לא אכלין בני ישראל ית
גידא נשיא דעל פתי ירכא עד
יומא הדין ארי קריב בפתי ירכא
דיעקב בגידא נשיא: וזקף יע
יעקב עינוהי וחזא והא עשו א
אתי ועמיה ארבע מאה גברא
ופליג ית בניא על לאה ועל ר
רחל ועל תרתין לחינתא: ושוי ית

וכן וכופר בריתכם את מות לא תוכלו כפרה ונראה בעיני שכל כפרה שאצל חטא ועון ואצל פנים כלן לשון קנוח והעברה הן ולשון ארמי הוא
והרבה בתלמוד · וכפר ידיה בעא לכפורי ידיה בההוא גברא וגם בלשון מקרא נקראים המזרקים של קדש כפורי זהב על שם שהכהן מקנח ידיו ב
בשפת המזרק · על פניו · כמו לפניו וכן חמס ושוד ישמע בה על פני תמיד וכן המכעיסים אותי על פני ומדרש אגדה על פניו אף הוא שרוי בכעס
שהיה צריך לכל זה · ואת אחד עשר ילדיו · ודינה היכן היתה נתנה בתיבה ונעל בפניה שלא יתן בה עשו עיניו ולכך נענש יעקב שמנעה מאחיו שמא
תחזירנו למוטב ונפלה ביד שכם · יבק · שם הנהר · את אשר לו · הבהמה והמטלטלין עשה עצמו כגשר נוטל מכאן ומניח כאן · ויותר יעקב · שכח פ
פכים קטנים וחזר עליהם · ויאבק איש · מנחם פירש ויתעפר איש לשון אבק שהיו מעלים עפר ברגליהם על ידי נענועם ולי נראה שהוא לשון ו
ויתקשר ולשון ארמי הוא בתר דאביקו ביה ואביק ליה מיבק לשון עניבה שכן דרך שנים המתעצמים שחובקו ואובקו בזרועותיו ופרשו רבותינו שהוא
שרו של עשו · ותקע · נתקעקעה ממקום מחברתה ודומה לו פן תקע נפשי ממך לשון הכרה ובמשנה לקעקע ביצתן לשרש שרשיהן · כי עלה השחר
וצריך אני לומר שירה · ברכתני · הודה לי על הברכות שברכני אבי שעשו מערער עליהן · לא יעקב · לא יאמר עוד שהברכות באו לך בעקבה ור
ורמיה כי אם בשררה וגלוי פנים וסופך שהקב"ה נגלה עליך בבית אל ומחליף שמך ושם הוא מברכך ואני שם אהיה ומודה לך עליהן וזה שכתוב
וישר אל מלאך ויוכל בכה ויתחנן לו המלאך ומה נתחנן לו בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו המתן לי עד שידבר עמנו שם ולא רצה יעקב ועל
כרחו הודה לו עליהן וזהו ויברך אותו שם שהיה מתחנן להמתין ולא רצה · ועם אנשים · עשו ולבן ויכול להם · למה זה תשאל · אין לנו שם קבוע מ
משתנים שמותינו לפי מצות עבודת השליחות שאנו משתלחים · ויזרח לו השמש · לצרכו לרפאות את צלעתו כמה דתימר שמש צדקה ומרפא בכ
בכנפיה ואותן שעות שמהרה לשקוע בשבילו מבאר שבע מהרה לזרוח בשבילו · והוא היה צולע כשזרחה השמש · ויזרח לו · לשון בני אדם ה
הוא כשהגענו למקום פלוני האיר לנו השחר זהו פשוטו · גיד הנשה · שנשה ממקומו ועלה והוא לשון קפיצה וכן נשתה גבורתם וכן כי נשני אלהים

ואת לאה וילדיה אחרונים · אחרון אחרון חביב · עבר לפניהם · אמר אם יבא אותו רשע להלחם ילחם בי תחלה · וירצהו · נתגלגלו רחמיו כשראהו משתחוה כל ההשתחוויות הללו · וישקהו · נקוד עליו ויש חולקין בדבר בברייתא דספרי יש שדרשו נקודה זו לומר שלא נשקו בכל לבו אמר ר' שמעון בן יוחאי הלכה היא בידוע שעשו שונא ליעקב אלא שנהפכו רחמיו באותה שעה ונשקו בכל לבו · מי אלה לך · מי אלה להיות שלך · נגש יוסף ורחל · בכלן האמהות נגשות לפני הבנים אבל ברחל יוסף נגש לפניה אמר אמי יפת תואר שמא יתלה בה עיניו אותו רשע יעמוד כנגדה ויעכבנו מלהסתכל בה · מי לך כל המחנה · מי כל המחנה אשר פגשתי שהוא שלך למה הוא לך פשוטו של מקרא על מוליכי המנחה ומדרשו כת

הַשְּׁפָחוֹת וְאֶת־יַלְדֵיהֶן רִאשֹׁנָה וְאֶת־לֵאָה וִילָדֶיהָ אַחֲרֹנִים ו וְאֶת־רָחֵל וְאֶת־יוֹסֵף אַחֲרֹנִים׃ וְהוּא עָבַר לִפְנֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחוּ א אַרְצָה שֶׁבַע פְּעָמִים עַד־גִּשְׁתּוֹ עַד־אָחִיו׃ וַיָּרָץ עֵשָׂו לִקְרָאתוֹ וַיְחַבְּקֵהוּ וַיִּפֹּל עַל־צַוָּארָו וַיִּשָּׁקֵהוּ וַיִּבְכּוּ׃ וַיִּשָּׂא אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־הַנָּשִׁים וְאֶת־הַיְלָדִים וַיֹּאמֶר מִי־אֵלֶּה לָּךְ וַיֹּאמַר הַיְלָדִים אֲשֶׁר־חָנַן אֱלֹהִים אֶת־עַבְדֶּךָ׃ וַתִּגַּשְׁןָ הַשְּׁפָחוֹת הֵנָּה וְיַלְדֵיהֶן וַתִּשְׁתַּחֲוֶיןָ׃ וַתִּגַּשׁ גַּם־לֵאָה וִילָדֶיהָ וַיִּשְׁתַּחֲווּ וְאַחַר נִגַּשׁ יוֹסֵף וְרָחֵל וַיִּשְׁתַּחֲווּ׃ וַיֹּאמֶר מִי לְךָ כָּל־הַמַּחֲנֶה הַזֶּה אֲשֶׁר פָּגָשְׁתִּי וַיֹּאמֶר לִמְצֹא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי׃ וַיֹּאמֶר עֵשָׂו יֶשׁ־לִי רָב אָחִי יְהִי לְךָ אֲשֶׁר־לָךְ׃ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אַל־נָא אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ ו וְלָקַחְתָּ מִנְחָתִי מִיָּדִי כִּי עַל־כֵּן רָאִיתִי פָנֶיךָ כִּרְאֹת פְּנֵי אֱלֹהִים וַתִּרְצֵנִי׃ קַח־נָא אֶת־בִּרְכָתִי אֲשֶׁר הֻבָאת לָךְ כִּי־חַנַּנִי אֱלֹהִים וְכִי יֶשׁ־לִי־כֹל וַיִּפְצַר־בּוֹ וַיִּקָּח׃ וַיֹּאמֶר נִסְעָה וְנֵלֵכָה וְאֵלְכָה ל לְנֶגְדֶּךָ׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲדֹנִי יֹדֵעַ כִּי־הַיְלָדִים רַכִּים וְהַצֹּאן וה וְהַבָּקָר עָלוֹת עָלָי וּדְפָקוּם יוֹם אֶחָד וָמֵתוּ כָּל־הַצֹּאן׃ יַעֲבָר־נָא אֲדֹנִי לִפְנֵי עַבְדּוֹ וַאֲנִי אֶתְנָהֲלָה לְאִטִּי לְרֶגֶל הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר־ לְפָנַי וּלְרֶגֶל הַיְלָדִים עַד אֲשֶׁר־אָבֹא אֶל־אֲדֹנִי שֵׂעִירָה׃ וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אַצִּיגָה־נָּא עִמְּךָ מִן־הָעָם אֲשֶׁר אִתִּי וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה אֶמְצָא־ חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי׃ וַיָּשָׁב בַּיּוֹם הַהוּא עֵשָׂו לְדַרְכּוֹ שֵׂעִירָה׃ וְיַעֲקֹב נָסַע סֻכֹּתָה וַיִּבֶן לוֹ בָּיִת וּלְמִקְנֵהוּ עָשָׂה סֻכֹּת עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־	לחינתא וית בניהן קדמתא וית לאה ובנהא בתראין וית רחל וית יוסף בתראין: והוא עבר קדמיהון וסגיד על ארעא שבע זמנין עד מקרביה לות אחוהי: ורהט עשו לקדמותיה וגפפיה ונפל על צו צורהי ונשקיה ובכו: וזקף ית עינוהי וחזא ית נשיא וית בניא ואמר מן אלין לך ואמר בניא דחן יי לעבדך: וקריבא לחינתא א אינון ובניהן וסגידא: וקריבת אף לאה ובנהא וסגידו ובתר כן קרב יוסף ורחל וסגידו: ואמר מן לך כל משריתא הדין דערעית ואמ ואמר לאשכחא רחמין בעיני ר רבוני: ואמר עשו אית לי נכסי אחי יתקיים לך דילך: ואמר יעקב בבעו אם כען אשכחית רחמין בעינך ותקבל תקרובתי מן ידי ארי על כן חזיתך כחזו א אפי רברביא ואתרעית לי: קבל כען ית תקרובתי דאיתיאת לך ארי רחם עלי יי וארי אית לי כולא ואתקיף ביה וקביל: ואמר טול ו ונהך ואהך לקבלך: ואמר ליה רבוני ידע ארי יניקיא רכיכין ו וענא ותורי מינקתא עלי ואם י ידחוקנון יומא חד וימותון כל ענא: יעיבר כען רבוני קדם ע עבדיה ואנא אדבר בנייחי לרגל עבדתא דקדמי ולרגל יניקיא ע עד דאיתי לות רבוני לשעיר: ואמר עשו אשבוק כען עמך מן עמא דעמי ואמר למה דנן א אשכח רחמין בעיני רבוני: ותב ביומא ההוא עשו לאורחיה לש לשעיר: ויעקב נטל לסכות ובנא ליה ביתא ולבעיריה ע עבד מטלן על כן ק קרא שמיה דא

כתות של מלאכים פגע שהיו דוחפין אותו ואת אנשיו ואומרים להם של מי אתם והם אומרים להם של עשו והן אומרים הכו הכו ואלו אומרים בנו של יצחק הוא ולא היו משגיחין עליו בן בנו של אברהם ולא היו משגיחין אחיו של עשו הוא אומרים להם אם כן משלנו אתם · יהי לך אשר לך · כאן הודה לו על הברכות · אל נא · אל נא תאמר לי כן · אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי כי על כן ראיתי פניך וגו' כי כדאי והגון לך שתקבל מנחתי על אשר ראיתי פניך והן חשובין לי כראיית פני המלאך שראיתי שר שלך · ועוד על שנתרצית לי למחול סורחני ולכך הזכיר לו ראיית המלאך כדי שיתירא הימנו ויאמר ראה מלאך ונצול איני יכול לו מעתה · ותרצני · נתפייסת לי וכן כל רצון שבמקרא לשון פיוס אפיימנט בלע"ז כי לא לרצון יהיה לכם הקרבנות באים לפייס ולרצות שפתי צדיק ידעון רצון יודעי' לפייס ולרצות · ברכתי · מנחתי מנחה זו הבאה על ראיית פנים לפרקים אינה באה אלא לשאילת שלום וכל ברכה שהיא לראיית פנים כגון ויברך יעקב את פרעה עשו אתי ברכה דסנחריב לשאול לו לשלום ולברכו דתועי מלך חמת כלן לשון ברכת שלום הן שקורין בלע"ז שלודי"ר אף זו ברכתי שלוצלו"ר · אשר הובאת לך · לא טרחת בה ואני יגעתי להגיעה עד שבאת לידך · חנני · נון ראשונה מודגשת שהיא משמשת במקום שני נונין שהיה לו לומר חננני שאין חן בלא שני נונין והשלישית לשמוש כמו עשני וברני · יש לי כל · כל ספוקי ועשו דבר בלשון גאוה יש לי רב יותר מכדי צרכי · נסעה · כמו שמעה סלחה שהוא כמו שמע סלח אף כאן נסעה כמו נסע · ונלכה לנגדך · בשוה לך זו טובה אעשה לך שתאריך ימי מהלכתך ללכת לאט כאשר אתה צריך וזהו לנגדך בשוה לך · עלות עלי · הצאן והבקר שהן עלות מוטלות עלי לנהלן לאט · עלות מגדלות עולליהן לשון עולל ויונק עול

ימים ושתי צרות פלות ובלבו מכפכטיירש · ודפקום יום אחד · לינגס ברוך במרוצה · ומתו כל הצאן · ודפקים · כמו קול דודי דופק נוקש בדלת · יעבר נא אדני · אל תאריך ימי הליכתך עבור כשי ודרכך ואף אם תתרחק מתנהלה · מתנהל והי יתרה כמו ארדה אשמעה · לאטי · לאט שלי לשון נחת · ה ההולכים לאט · לאט לי לנער · לאטי · הלמד מן היסוד ואינה משמשת מתנהל נחת שלי · לרגל המלאכה · לפי צורך הליכת רגלי המלאכה המוטלת לפני להוליך · ולרגל הילדים · לפי רגליהם שהן יכולין לילך · עד אשר אבא אל אדוני שעירה · הרחיב לו הדרך שלא היה דעתו ללכת · אלא עד סכות אמר אם דעתו לעשות לי רעה ימתין עד בואי אצלו והיכן ילך בימי המשיח שנאמר ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו ומדרש א

הַמָּקוֹם סֻכּוֹת׃ ס וַיָּבֹא יַעֲקֹב שָׁלֵם עִיר שְׁכֶם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיִּחַן אֶת־פְּנֵי הָעִיר׃ וַיִּקֶן אֶת־חֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר נָטָה־שָׁם אָהֳלוֹ מִיַּד בְּנֵי־חֲמוֹר אֲבִי שְׁכֶם בְּמֵאָה קְשִׂיטָה׃ וַיַּצֶּב־שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא־לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ ס וַתֵּצֵא דִינָה בַּת־לֵאָה אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב לִרְאוֹת בִּבְנוֹת הָאָרֶץ׃ וַיַּרְא אֹתָהּ שְׁכֶם בֶּן־חֲמוֹר הַחִוִּי נְשִׂיא הָאָרֶץ וַיִּקַּח אֹתָהּ וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ וַיְעַנֶּהָ׃ וַתִּדְבַּק נַפְשׁוֹ בְּדִינָה בַּת־יַעֲקֹב וַיֶּאֱהַב אֶת־הַנַּעֲרָ וַיְדַבֵּר עַל־לֵב הַנַּעֲרָ׃ וַיֹּאמֶר שְׁכֶם אֶל־חֲמוֹר אָבִיו לֵאמֹר קַח־לִי אֶת־הַיַּלְדָּה הַזֹּאת לְאִשָּׁה׃ וְיַעֲקֹב שָׁמַע כִּי טִמֵּא אֶת־דִּינָה בִתּוֹ וּבָנָיו הָיוּ אֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה וְהֶחֱרִשׁ יַעֲקֹב עַד־בֹּאָם׃ וַיֵּצֵא חֲמוֹר אֲבִי־שְׁכֶם אֶל־יַעֲקֹב לְדַבֵּר אִתּוֹ׃ וּבְנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ מִן־הַשָּׂדֶה כְּשָׁמְעָם וַיִּתְעַצְּבוּ הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר לָהֶם מְאֹד כִּי־נְבָלָה עָשָׂה בְיִשְׂרָאֵל לִשְׁכַּב אֶת־בַּת־יַעֲקֹב וְכֵן לֹא יֵעָשֶׂה׃ וַיְדַבֵּר חֲמוֹר אִתָּם לֵאמֹר שְׁכֶם בְּנִי חָשְׁקָה נַפְשׁוֹ בְּבִתְּכֶם תְּנוּ נָא אֹתָהּ לוֹ לְאִשָּׁה׃ וְהִתְחַתְּנוּ אֹתָנוּ בְּנֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ־לָנוּ וְאֶת־בְּנֹתֵינוּ תִּקְחוּ לָכֶם׃ וְאִתָּנוּ תֵּשֵׁבוּ וְהָאָרֶץ תִּהְיֶה לִפְנֵיכֶם שְׁבוּ וּסְחָרוּהָ וְהֵאָחֲזוּ בָּהּ׃ וַיֹּאמֶר שְׁכֶם אֶל־אָבִיהָ וְאֶל־אַחֶיהָ אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֵיכֶם וַאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ אֵלַי אֶתֵּן׃ הַרְבּוּ עָלַי מְאֹד מֹהַר וּמַתָּן וְאֶתְּנָה כַּאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ אֵלָי וּתְנוּ־לִי אֶת־הַנַּעֲרָ לְאִשָּׁה׃ וַיַּעֲנוּ בְנֵי־יַעֲקֹב אֶת־שְׁכֶם

דאתרא סכות: ואתא יעקב שלים לקרתא דשכם דבארעא דכנען במתוהי מפדן ארם ושרא לקבל קרתא: וזבן ית אחסנת חא חקלא דפרסיה תמן למשכניה מיד בני חמור אבוהי דשכם ב במאה חורפן: ואקם תמן מדבחא ופלח עלוהי קדם אל אלהא דישראל: ונפקת דינה בת לאה דילדת ליעקב למחזי בבנת ארעא: וחזא יתה שכם בר חמור חואה רבא דארעא ודבר יתה ושכב י יתה ועניה: ואתרעיאת נפשיה בדינה בת יעקב ורחם ית עולמ עולמתא ומליל תנחומין על לבא דעולמתא: ואמר שכם לחמור אבוהי למימר סב לי ית עולמתא הדא לאתו: ויעקב שמע ארי ס סאיב ית דינה ברתיה ובנוהי הון עם גיתיהון בחקלא ושתיק יעק יעקב עד מיתיהון: ונפק חמור אבוהי דשכם לות יעקב למללא עמיה: ובני יעקב עלו מן חקלא כד שמעו ואתנכיסו גבריא ות ותקף להון לחדא ארי קלנא ע עבד בישראל למשכב ית בת יע יעקב וכן לא כשר דיתעבד: ומ ומליל חמור עמהון למימר שכם ברי אתרעיאת נפשיה בברתכון הבו כען יתה ליה לאתו: ואתחת ואתחתנו בנא בנתיכון תתנון לנא וית בנתנא תסבון לכון: ועמ ועמנא תתבון וארעא תהי קדמ קדמיכון תיבו ועיבידו בה סחו סחורא ואחסינו בה: ואמר שכ שכם לאבוהא ולאחהא אשכח ר רחמין בעיניכון ודתימרון לי א אתן: אסגו עלי לחדא מוהרין ו ומתנן ואתן כמא דתימרון לי והבו לי ית עולמתא לאתו: וא ואתיבו בני יעקב ית

אגדה יש לפרשה זו רבים · ויאמר למה זה · תעשה לי טובה זו שאיני צריך לה · אמצא חן בעיניך · ולא תשלם לי עתה שום גמול · וישב עשו · לבדו · ו וארבע מאות איש שהלכו עמו נשמטו מאצלו אחד אחד והיכן פרע להם הקב"ה בימי דוד שנ' כי אם ארבע מאות איש אשר רכבו על הגמלים · בית שהה שם שמונה עשר חדש קיץ וחורף וקיץ · סכות קיץ · בית חורף סכות קיץ · שלם · שלם בגופו שנתרפא מצלעתו שלם בממונו לא חסר כלום מכל אותו דורון · שלם בתורתו שלא שכח תלמודו בבית לבן · עיר שכם · כמו לעיר וכמוהו עד בואכה בית לחם · בבואו מפדן ארם · כאדם האומר לחברו · יצא פלוני מבין שני אריות ובא שלם אף כאן ויבא שלם מפדן ארם מלבן ומעשו שנזדווגו לו בדרך · קשיטה · מעות · אמ' ר' עקיבא כשהלכתי ל לכרכי הים היו קורין למעה קשיטה · ויקרא לו אל אלהי ישראל · לא שהמזבח קרוי אלהי ישראל אלא על שם שהיה הקב"ה עמו והצילו קרא שם המזבח על שם הנס להיות שבחו של מקום נזכר בקריאת השם כלומר מי שהוא אל הוא הקב"ה הוא לאלהים לי ששמי ישראל וכן מצינו במשה ויקרא שמו יי' נסי לא ש שהמזבח קרוי יי' אלא על שם הנס קרא שם המזבח להזכיר שבחו של הקב"ה יי' הוא נסי ורבותי' דרשו שהקב"ה קראו ליעקב אל ודברי תורה כפטיש יפ יפוצץ סלע מתחלקין לכמה טעמי' ואני ליישב פשוטו ושמועו של מקרא באתי · בת לאה · ולא בת יעקב · אלא על שם יציאתה נקראת בת לאה שאף היא יצאנית הייתה שנאמר ותצא לאה לקראתו · וישכב · כדרכה · ויענה · שלא כדרכה · על לב · דברים המתיישבים על הלב · ואביך בחלקת שדה קטנה כמה ממון בזבז אני אשאך והקני העיר וכל שדותיה · וכן לא יעשה · לענות את הבתולות שהאומות גדרו עצמן מן העריות על ידי המבול · חשקה · חפצה · מהר · כתובה ·

במרמה· בחכמה· אשר טמא· הכתוב אומ׳ שלא היתה רמיה שהרי טמא את דינה אחותם· חרפה היא· שמץ היא אצלנו הבא לחרף חברו אומ׳ לו ערל
אתה או בן ערל אתה· חרפה· בכל מקום גדוף דשטרביר בלעז· נאות· נרצה· לשו׳ ויאותו· להמול· להיות נמול אינו לשון לפעול אלא לשון להפעל·
ונתנו· נון שנייה מודגשת לפי שהיא משמשת שני נונין ונתננו· ואת בנותיכם נקח לנו· אתה מוצא בתנאי שאמר חמור ליעקב ובתשובת
בני יעקב לחמור שתלו החשיבות בבני יעקב ליקח בנות שכם את שיבחרו להם ובנותיהם יתנו להם לפי דעתם· ונתנו את בנותינו· לפי דעתנו· ו
ואת בנותיכם נקח לנו· בכל אשר נחפוץ וכשדברו חמור ושכם בנו אל יושבי עירם הפכו הדברי׳ את בנותם נקח לנו לנשים ואת בנותינו נתן להם

וְאֶת־חֲמוֹר אָבִיו בְּמִרְמָה וַיְדַבֵּרוּ אֲשֶׁר טִמֵּא אֵת דִּינָה אֲחֹתָם׃
וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם לֹא נוּכַל לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר הַזֶּה לָתֵת אֶת־אֲחֹתֵנוּ
לְאִישׁ אֲשֶׁר־לוֹ עָרְלָה כִּי־חֶרְפָּה הִוא לָנוּ׃ אַךְ־בְּזֹאת נֵאוֹת
לָכֶם אִם תִּהְיוּ כָמֹנוּ לְהִמֹּל לָכֶם כָּל־זָכָר׃ וְנָתַנּוּ אֶת־בְּנֹתֵינוּ
לָכֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיכֶם נִקַּח־לָנוּ וְיָשַׁבְנוּ אִתְּכֶם וְהָיִינוּ לְעַם אֶחָד׃
וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ אֵלֵינוּ לְהִמּוֹל וְלָקַחְנוּ אֶת־בִּתֵּנוּ וְהָלָכְנוּ׃
וַיִּיטְבוּ דִבְרֵיהֶם בְּעֵינֵי חֲמוֹר וּבְעֵינֵי שְׁכֶם בֶּן־חֲמוֹר׃ וְלֹא־אֵחַר
הַנַּעַר לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר כִּי חָפֵץ בְּבַת־יַעֲקֹב וְהוּא נִכְבָּד מִכֹּל
בֵּית אָבִיו׃ וַיָּבֹא חֲמוֹר וּשְׁכֶם בְּנוֹ אֶל־שַׁעַר עִירָם וַיְדַבְּרוּ אֶל־
אַנְשֵׁי עִירָם לֵאמֹר׃ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה שְׁלֵמִים הֵם אִתָּנוּ וְיֵשְׁבוּ
בָאָרֶץ וְיִסְחֲרוּ אֹתָהּ וְהָאָרֶץ הִנֵּה רַחֲבַת־יָדַיִם לִפְנֵיהֶם אֶת־
בְּנֹתָם נִקַּח־לָנוּ לְנָשִׁים וְאֶת־בְּנֹתֵינוּ נִתֵּן לָהֶם׃ אַךְ־בְּזֹאת יֵאֹתוּ
לָנוּ הָאֲנָשִׁים לָשֶׁבֶת אִתָּנוּ לִהְיוֹת לְעַם אֶחָד בְּהִמּוֹל לָנוּ כָּל־
זָכָר כַּאֲשֶׁר הֵם נִמֹּלִים׃ מִקְנֵהֶם וְקִנְיָנָם וְכָל־בְּהֶמְתָּם הֲלוֹא
לָנוּ הֵם אַךְ נֵאוֹתָה לָהֶם וְיֵשְׁבוּ אִתָּנוּ׃ וַיִּשְׁמְעוּ אֶל־חֲמוֹר וְאֶל־
שְׁכֶם בְּנוֹ כָּל־יֹצְאֵי שַׁעַר עִירוֹ וַיִּמֹּלוּ כָּל־זָכָר כָּל־יֹצְאֵי שַׁעַר
עִירוֹ׃ וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹתָם כֹּאֲבִים וַיִּקְחוּ שְׁנֵי־בְנֵי־יַעֲקֹב
שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֲחֵי דִינָה אִישׁ חַרְבּוֹ וַיָּבֹאוּ עַל־הָעִיר בֶּטַח וַיַּהַרְגוּ
כָּל־זָכָר׃ וְאֶת־חֲמוֹר וְאֶת־שְׁכֶם בְּנוֹ הָרְגוּ לְפִי־חָרֶב וַיִּקְחוּ אֶת־
דִּינָה מִבֵּית שְׁכֶם וַיֵּצֵאוּ׃ בְּנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ עַל־הַחֲלָלִים וַיָּבֹזּוּ ה

וית חמור אבוהי בחכמא ומלילו
דסאיב ית דינה אחתהון: ואמ
ואמרו להון לא נכול למעבר פ
פתגמא הדין למתן ית אחתנא
לגבר דליה עורלא ארי חסודא
היא לנא: ברם בדא נטפס לכון
אם תהון כותנא למגזר לכון כל
דכורא: ונתן ית בנתנא לכון וית
בנתכון נסב לנא ונתב עמכון ו
ונהי לעמא חד: ואם לא תקבלון
מננא למגזר ונדבר ית ברתנא
ונזיל: ושפרו פתגמיהון בעיני
חמור ובעיני שכם בר חמור: ול
ולא אוחר עולימא למעבד פת
פתגמא ארי אתרעי בבת יע
יעקב והוא יקיר מכל בית אב
אבוהי: ואתא חמור ושכם בריה
לתרע קרתהון ומלילו עם אנשי
קרתהון למימר: גבריא האלין
שלמין אנון עמנא ויתבון בא
בארעא ויעבדון בה סחורתא ו
וארעא הא פתיות ידין קדמיהון
ית בנתהון נסב לנא לנשין ו
וית בנתנא נתן להון: ברם בדא
יתפסון לנא גבריא למתב עמ
עמנא למהוי לעמא חד במגזר
לנא כל דכורא כמא דאנון גז
גזירין: גיתיהון וקנייניהון וכל
בעיריהון הלא דלנא אנון ברם
נתפס להון ויתבו עמנא: וקבילו
מן חמור ומן שכם בריה כל נפקי
תרע קרתיה וגזרו כל דכורא כל
נפקי תרע קרתיה: והוה ביומא
תליתאה כד תקיפו עליהון כיביהון
ונסיבו תרין בני יעקב שמעון
ולוי אחי דינה גבר חרביה ועלו
על קרתא דיתבא לרחצן וקטלו
כל דכורא: וית חמור וית שכם
בריה קטלו לפתגם דחרב ודברו
ית דינה מבית שכם ונפקו: בני
יעקב אתו לחלצא קטיליא ובזו

כדי לרפותם שימותו להמול· שלמים· בשלום ובלב שלם· והארץ הנה רחבת ידים· כאדם שידו רחבה וותרנית כלומ׳ אל תפסידו כלום פרקמטיא ה
הרבה באה לכאן ואין לה קונים· בהמול· בהיות נמול· אך נאותה להם· לדבר זה ועל ידי כן ישבו אתנו· שני בני יעקב· בנין היו ואעפ״כ נהגו ע
עצמן כשמעון ולוי כאשר אנשים שאינם בניו שלא נטלו עצה הימנו· אחי דינה· לפי שמסרו עצמן עליה נקראו אחיה· בטח· שהיו כואבים· ומ
ומדרש׳ אגד׳ בטוחים היו על כחו של זקן· על החללים· לפשט החללים·

חילם · ממונם · וכן עשה לי את החיל הזה · ויש'ר' עושה חיל · ועזבו לאחרים חילם · שבו · לשון שביה · ולשמו מלרע · עכרתם · לשון מים עכורים · אין ר רבותי · כלולה עבשו ומגרה · כלולה היתה החבית · ועכרתם אותה · מסורת היתה ביד כנענים שיפלו ביד בני יעקב · אלא שהיו אומרים עד אשר תפרה ונחלת · לפיכך היו שותקין · מתי מספר · אנשים מועטים · הכזונה · הפקר · את אחותינו · את אחותנו · קום עלה · לפי שאחרת בדרך נענשת ובאה לך זאת מבתך · הנכר שיש בידך משלל שכם · והטהרו · מצו והחליפו שמלותיכם · שמא יש בידכם כסות של עז · האלה · אין אילן כרך · עם שכם · אצל שכם · חתת · פחד · אל בית אל · הקב'ה · בבית אל · יש תיבה חסרה בית המשמשת בראשה כמו הנה בית משכח בן עמיה · כמו בבית מנחם · בית אביך · כמו בבית אביך ·

העיר אשר טמאו אחותם: את צאנם ואת בקרם ואת חמריהם ואת אשר בעיר ואת אשר בשדה לקחו: ואת כל חילם ואת כל טפם ואת נשיהם שבו ויבזו ואת כל אשר בבית: ויאמר יעקב אל שמעון ואל לוי עכרתם אתי להבאישני בישב הארץ בכנעני ובפרזי ואני מתי מספר ונאספו עלי והכוני ונשמדתי אני וביתי: ויאמרו הכזונה יעשה את אחותנו: פ ויאמר אלהים אל יעקב קום עלה בית אל ושב שם ועשה שם מזבח לאל הנראה אליך בברחך מפני עשו אחיך: ויאמר יעקב אל ביתו ואל כל אשר עמו הסרו את אלהי הנכר אשר בתככם והטהרו והחליפו שמלתיכם: ונקומה ונעלה בית אל ואעשה שם מזבח לאל הענה אתי ביום צרתי ויהי עמדי בדרך אשר הלכתי: ויתנו אל יעקב את כל אלהי הנכר אשר בידם ואת הנזמים אשר באזניהם ויטמן אתם יעקב תחת האלה אשר עם שכם: ויסעו ויהי חתת אלהים על הערים אשר סביבותיהם ולא רדפו אחרי בני יעקב: ויבא יעקב לוזה אשר בארץ כנען הוא בית אל הוא וכל העם אשר עמו: ויבן שם מזבח ויקרא למקום אל בית אל כי שם נגלו אליו האלהים בברחו מפני אחיו: ותמת דברה מינקת רבקה ותקבר מתחת לבית אל תחת האלון ויקרא שמו אלון בכות: פ

קרתא דסאיבו אחתהון: ית ענהון וית תוריהון וית חמריהון וית דבקרתא וית דבחקלא בזו: וית כל נכסיהון וית כל טפליהון וית נשיהון שבו ובזו וית כל דבביתא: ואמר יעקב לשמעון וללוי עכרתון יתי למתן דבבו ביני ובין יתבי ארעא בכנענאה ובפריזאה ואנא עם דמנין ויתכנשון עלי וימחונני ואשתיצי אנא ואנש ביתי: ואמרו הכנפקת ברא יעבד ית אחתנא:

ואמר יי' ליעקב קום סק לבית אל ותיב תמן ועיבד תמן מדבחא לאל דאתגלי לך במערקך מן קדם עשו אחוך: ואמר יעקב לאנש ביתיה ולכל דעמיה אעדו ית טעות עממיא דביניכון ואדכו ושנו כסותכון: ונקום ונסק לבית אל ואעבד תמן מדבח לאל דקבל צלותי ביומא דעקתי והוה מימריה בסעדי בארחא דאזלית: ויהבו ליעקב ית כל טעות עממיא דבידהון וית קדשיא דבאדניהון וטמר יתהון יעקב תחות בוטמא דעם שכם: ונטלו והוה דחלא מן קדם יי' על עממיא דבקחרי סחרניהון ולא רדפו בתר בני יעקב: ואתא יעקב ללוז דבארעא דכנען היא בית אל הוא וכל עמא דעמיה: ובנא תמן מדבחא וקרא לאתרא אל בית אל ארי תמן אתגלי ליה יי' במערקיה מן קדם אחוהי: ומיתת דבורה מינקתא דרבקה ואתקברת מלרע לבית אל בשיפולי מישרא וקרא שמיה מישר בכותא:

נגלו אליו האלהים · במקומות הרבה יש שם אלהות ואדנות בלשון רבים · כמו אדני יוסף · אם בעליו עמו · ולא נאמר בעלו · וכן אלהות שהוא לשון שופט ומרות נזכר בלשון רבים · אבל אחר מכל שאר השמות לא תמצא בלשון רבים · ותמת דבורה · מה ענין דבורה בבית יעקב · אלא לפי שאמרה רבקה ליעקב ושלחתי ולקחתיך משם · שלחה דבורה אצל לפדן ארם לצאת משם · ומתה בדרך · למדתיה · מתחת לבית אל · העיר יושבת בהר ונקברה ברגלי ההר · תחת האלון · בשיפולי מישרא · שהיה מישור מלמעלה בשפוע ההר · והקבורה מלמטה · ומישור של בית אל היו קורין לו אלון · ומגד'נתבשר שם באבל שני · שהוגד לו על אמו שמתה · ואלון בלשון יוני אחר · ולפיכך העלימו את יום מותה שלא יקללו הבריות כרס שיצא ממנו עשו · אף הכ הכתוב לא פרסמה ·

עוד · פעם שני במקום הזה אחת בלכתו ואחת בשובו · ויברך אותו · ברכת אבלים · לא יקרא שמך עוד יעקב · לשון אדם הבא במארב ועקבה אלא לשון שר ונגיד · אני אל שדי · שאני כדי לברך שהברכות שלי · פרה ורבה · על שם שעדין לא נולד בנימן ואעפ״י שכבר נתעברה ממנו · גוי · בנימן · גוים · מנשה ואפרים שעתידין לצאת מיוסף והם במנין השבטים · מלכים · שאול ואיש בושת שהיו משבט בנימן שעדין לא נולד · במקום אשר דבר אתו איני יודע מה מלמדנו · כברת ארץ · מנחם פירש לשון כביר רבוי מהלך רב ואגדה בזמן שהארץ חלולה ככברה שהניר מצוי הסתיו עבר והשרב עדין לא בא ואין זה פשוטו של מקרא שהרי בנעמן מצינו וילך מאתו כברת ארץ ואומר אני שהוא שם מדת קרקע כמו מהלך פרסה או יותר כמו

וירא אלהים אל יעקב עוד בבאו מפדן ארם ויברך אתו : ו
ויאמר לו אלהים שמך יעקב לא יקרא שמך עוד יעקב כי
אם ישראל יהיה שמך ויקרא את שמו ישראל : ויאמר לו
אלהים אני אל שדי פרה ורבה גוי וקהל גוים יהיה ממך ו
ומלכים מחלציך יצאו : ואת הארץ אשר נתתי לאברהם ו
וליצחק לך אתננה ולזרעך אחריך אתן את הארץ : ויעל
מעליו אלהים במקום אשר דבר אתו : ויצב יעקב מצבה
במקום אשר דבר אתו מצבת אבן ויסך עליה נסך ויצק עליה
שמן : ויקרא יעקב את שם המקום אשר דבר אתו שם א
אלהים בית אל : ויסעו מבית אל ויהי עוד כברת הארץ לבוא
אפרתה ותלד רחל ותקש בלדתה : ויהי בהקשתה בלדתה
ותאמר לה המילדת אל תיראי כי גם זה לך בן : ויהי בצאת
נפשה כי מתה ותקרא שמו בן אוני ואביו קרא לו בנימין : ו
ותמת רחל ותקבר בדרך אפרתה הוא בית לחם : ויצב יעקב
מצבה על קברתה הוא מצבת קברת רחל עד היום : ויסע
ישראל ויט אהלה מהלאה למגדל עדר : ויהי בשכן ישראל
בארץ ההוא וילך ראובן וישכב את בלהה פלגש אביו וישמע
ישראל פ ויהיו בני יעקב שנים עשר : בני
לאה בכור יעקב ראובן ושמעון ולוי ויהודה ויששכר וזבלון :
בני רחל יוסף ובנימן : ובני בלהה שפחת רחל דן ונפתלי : ובני

ואתגלי יי׳ ליעקב עוד במיתוהי מפדן ארם וברך יתיה : ואמר ליה יי׳ שמך יעקב לא יתקרי שמך עוד יעקב אלהין ישראל יהי שמך וקרא ית שמיה ישראל : ואמר ליה יי׳ אנא אל שדי פוש וסגי עם וכנשת שבטין יהון מנך ומלכין דשליטין בעממיא מנך יפקון : וית ארעא דיהבית לאברהם וליצחק לך אתננה ולבנך בתרך אתן ית ארעא : ואסתלק מעלוהי יקרא דיי׳ באתרא דמליל עמיה : ואקים יעקב קמתא באתרא דמליל עמיה קמת אבנא ונסך עלה נסוכין ואריק עלה משחא : וקרא יעקב ית שמיה דאתרא דמליל עמיה תמן יי׳ בית אל : ונטלו מבית אל והוה עוד כרוב ארעא למיעל לאפרת וילדת רחל וקשיאת במלדה : והוה בקשיותא במילדה ואמרת לה חיתא לא תדחלין ארי אף דין ליך בר : והוה במפק נפשה ארי מיתת וקרת שמיה בר דוי ואבוהי קרא ליה בנימן : ומיתת רחל ואתקברת באורח אפרת היא בית לחם : ואקים יעקב קמתא על קבורתה היא קמת קבורתא דרחל עד יומא דין : ונטל ישראל ופרסיה למשכניה מהלאה למגדלא דעדר : והוה כד שרא ישראל בארעא ההיא ואזל ראובן ושכב עם בלהה לחינתא דאבוהי ושמע ישראל והוו בני יעקב תרי עשר : בני לאה בוכרא דיעקב ראובן ושמעון ולוי ויהודה ויששכר וזבולון : בני רחל יוסף ובנימן : ובני בלהה אמתא דרחל דן ונפתלי : ובני

שאתה אומר כרס · חלקת שדה · כך במהלך ארם נתון שם מדה כברת ארץ · כי גם זה · נוסף לך על יוסף ורבותינו דרשו עם כל שבט נולדה תאומה ועם בנימן נולדה תאומה יתרה · בן אוני · בן צערי · בנימן נראה בעיני לפי שהוא לבדו נולד בארץ כנען שהיא בנגב כשאדם בא מארם נהרים כמו שנ׳ בנגב בארץ כנען הלוך ונסוע הנגבה · בנימן · בן ימין לשון צפון וימין אתה בראתם לפיכך הוא מלא · בשכן ישראל בארץ ההיא · עד שלא בא לחברון אצל יצחק ארעוהו כל אלה · וישכב · מתוך שבלבל משכבו מעלה עליו כאלו שכבה ולמה בלבל וחלל יצועיו שכשמתה רחל נטל יעקב מטתו שהיתה תדיר באהל רחל ולא בשאר אהלים ונתנה באהל בלהה בא ראובן ותבע עלבון אמו אמר אם אחות אמי היתה צרה לאמי שפחת אחות אמי תהא צרה לאמי · ויהיו בני יעקב שנים עשר · מתחיל לענין הראשון משנולד בנימן נשלמה המטה ומעתה ראויין למנות ומכאן ורבותי׳ דרשו ללמדנו בא שכולן שוין וכלן צדיקים שלא חטא ראובן · בכור יעקב · אפי׳ בשעת הקלקלה קראו בכור · בכור יעקב · בכור לנחלה בכור לעבודה בכור למנין ולא נתנה בכורה ליוסף אלא לענין השבטים שנעשה לשני שבטים ·

ממרא · שם המישור · קרית ארבע · שם העיר · ממרא קרית הארבע אל מישור של קרית ארבע · ואם תאמר היה לו לכתוב ממרא הקרית ארבע · כן דרך המקרא בכל דבר ששמו כפול כגון והכנען בית לחם אביעזר · בית אל · אם הוצרך להטיל בו ה' נותנה בראש תיבה השניה · בית הלחמי · בעפרת אבי העזרי · בנה חיאל בית האלי · ויגוע · וגו' אין מוקדם ומאוחר בתורה · מכירתו של יוסף קדמה למיתתו של יצחק יב' שנה שהרי יצחק מת בשנת קכ' ליעקב שנ' ויצחק בן ששים אם תוציא ששים ממאה ושמונים שנה נשארו מאה ועשרים ויוסף נמכר בן שבע עשרה שנה ואותה שנה שנת מאה ושמונה ליעקב · כיצד בן ששים ושלש נתברך · ארבע עשרה שנה נטמן בבית עבר הרי שבעים ושבע · ארבע עשרה עבר באשה ובסוף ארבע ע

זלפה שפחת לאה גד ואשר אלה בני יעקב אשר ילד לו ב
בפדן ארם: ויבא יעקב אל יצחק אביו ממרא קרית הארבע
הוא חברון אשר גר שם אברהם ויצחק: ויהיו ימי יצחק מאת
שנה ושמנים שנה: ויגוע יצחק וימת ויאסף אל עמיו זקן ושבע
ימים ויקברו אתו עשו ויעקב בניו: פ ואלה
תלדות עשו הוא אדום: עשו לקח את נשיו מבנות כנען את
עדה בת אילון החתי ואת אהליבמה בת ענה בת צבעון ה
החוי: ואת בשמת בת ישמעאל אחות נביות: ותלד עדה לעשו
את אליפז ובשמת ילדה את רעואל: ואהליבמה ילדה את
יעיש ואת יעלם ואת קרח אלה בני עשו אשר ילדו לו ב
בארץ כנען: ויקח עשו את נשיו ואת בניו ואת בנתיו ואת כל
נפשות ביתו ואת מקנהו ואת כל בהמתו ואת כל קנינו אשר
רכש בארץ כנען וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו: כי היה
רכושם רב משבת יחדו ולא יכלה ארץ מגוריהם לשאת
אתם מפני מקניהם: וישב עשו בהר שעיר עשו הוא אדום:
ואלה תלדות עשו אבי אדום בהר שעיר: אלה שמות בני
עשו אליפז בן עדה אשת עשו רעואל בן בשמת אשת עשו:
ויהיו בני אליפז תימן אומר צפו וגעתם וקנז: ותמנע היתה
פילגש לאליפז בן עשו ותלד לאליפז את עמלק אלה בני
עדה אשת עשו: ואלה בני רעואל נחת וזרח שמה ומזה אלה

זלפה אמתה דלאה גד ואשר א
אלין בני יעקב דאתילידו ליה
בפדן ארם: ואתא יעקב לות יצ
יצחק אבוהי ממרא קרית ארבע
היא חברון דדר תמן אברהם וי
ויצחק: והוו יומי יצחק מאה ות
ותמנן שנין: ואתנגיד יצחק ומית
ואתכנש לעמיה סיב ושבע יו
יומין וקברו יתיה עשו ויעקב ב
בנוהי: ואלין תולדת
עשו הוא אדום: עשו נסב ית
נשוהי מבנת כנען ית עדה בת
אילון חתאה וית אהליבמה בת
ענא בת צבעון חואה: וית בש
בשמת בת ישמעאל אחתיה דנ
דנביות: וילדת עדה לעשו ית
אליפז ובשמת ילדת ית רעואל:
ואהליבמה ילדת ית יעוש וית יע
יעלם וית קרח אלין בני עשו ד
דאתילידו ליה בארעא דכנען:
ודבר עשו ית נשוהי וית בנוהי
וית בנתיה וית כל נפשת ביתיה
וית גיתוהי וית כל בעיריה וית
כל קניניה דקנא בארעא דכנען
ואזל לארע אחרי מן קדם יעקב
אחוהי: ארי הוה קנינהון סגי מ
מלמתב כחדא ולא יכילת ארע
תותבותהון לסוברא יתהון מן ק
קדם גיתיהון: ויתב עשו בטורא
דשעיר עשו הוא אדום: ואלין
תולדת עשו אבוהון דאדומאי ב
בטורא דשעיר: אלין שמהת בני
עשו אליפז בר עדה אתת עשו ר
רעואל בר בשמת אתת עשו: והוו
בני אליפז תימן אומר צפו וגעתם
וקנז: ותמנע הות לחנתא לאליפז
בר עשו וילדת לאליפז ית עמ
עמלק אלין בני עדה אתת ע
עשו: ואלין בני רעואל נחת
וזרח שמה ומזה אלין

עשרה נולד יוסף שנ' ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו' הרי תשעים ואחת · ושבע עשרה עד שלא נמכר הרי מאה ושמונה · עדה בת אילון · ונקראת בשמת על שם שהיתה מקטרת בשמים לע"ז · אהליבמה · היא יהודית ואותו רשע כנה שמה יהודית לומר שהיא כופרת בע"ז כדי להטעות את אביו · בת ענה בת צבעון · אם בת ענה לא בת צבעון · ענה בנו של צבעון שנ' ואלה בני צבעון ואיה וענה · ובא צבעון על כלתו אשת ענה ויצאת אהליבמה מבין שניהם והודיעך הכתוב שכלן בני ממזרות היו · בשמת בת ישמעאל · ולהלן קורא לה מחלת · מצאתי בהגדת מדרש ספר שמואל של שלשה מוחלין להם עונותיהם גר שנתגייר והעולה לגדולה והנושא אשה · ולמד הטעם מכאן לכך נקראת מחלת שנמחלו עונותיו · אחות נביות · על שם שהוא השיאה לו משמת ישמעאל · ואהליבמה ילדה וגו' קרח זה ממזר היה ובן אליפז היה שבא על אשת אביו שהרי הוא מנוי עם אלופי אליפז בסוף הענין · וילך אל ארץ · לגור באשר ימצא · ולא יכלה ארץ מגוריהם · להספיק מרעה לבהמות שלהם · ומדרש אגדה מפני יעקב אחיו מפני שטר חוב של גזרת כי גר יהיה זרעך המוטל על זרעו של יצחק אמר אלך לי מכאן אין לי חלק לא במתנה שנתנה לו הארץ הזאת ולא בפרעון השטר · ומפני הבושה שמכר בכורתו · ואלה ההולדות שהולידו בניו משהלך לשעיר · ותמנע היתה פילגש · להודיע גדולתו של אברהם כמה היו תאבים לידבק בזרעו · תמנע זו בת אלופים היתה · שנ' ואחות לוטן תמנע · ולוטן מאלופי יושבי שעיר היה מן החורים שישבו בה לפנים · אמרה איני זוכה להנשא לך הלואי ואהיה פילגש · ובדברי הימים מונה אותה בבניו של אליפז מלמד שבא על אשתו של שעיר ויצאת תמנע מביניהם וכשגדלה נעשית פלגשו וזהו ואחות לוטן תמנע ולא מנאה עם בני שעיר שהיתה אחותו מן האם ולא מן האב:

אלה אלופי בני עשו. ראשי משפחות. יושבי הארץ. שהיו יושביה קודם שבא עשו לשם ורבותינו דרשו שהיו בקיאין בישובה של ארץ מלא קנה זו לזיתים מלא קנה זו לגפנים שהיו טועמין העפר ויודעין אי זו נטיעה ראויה לו. ואיה וענה. וי"ו יתרה והיא כמו איה וענה והרבה יש במקרא את וקדש וצבא מרמס נרדס ורכב וסוס. הוא ענה. האמור למעלה שהוא אחיו של צבעון מלמד שבא צבעון על אמו והוליד את ענה. את הימם. פרדים. הרביע חמור על סוס נקבה וילדה פרד והוא היה ממזר והביא פסולים לעולם ולמה נקרא שמם ימים שאימתן מוטלת על הבריות. דאמר ר' חנינה מימי לא שאלני אדם על מכת פרדה לבנה וחיה. לא הוזקק לכתוב לכן משפחות החורי אלא מפני תמנע ולהודיע גדולת אברהם כמו שכתבתי לך עלי.

היו בני בשמת אשת עשו : ואלה היו בני אהליבמה בת ענה
בת צבעון אשת עשו ותלד לעשו את יעיש ואת יעלם ואת קרח:
אלה אלופי בני עשו בני אליפז בכור עשו אלוף תימן אלוף
אומר אלוף צפו אלוף קנז : אלוף קרח אלוף געתם אלוף ע
עמלק אלה אלופי אליפז בארץ אדום אלה בני עדה: ואלה
בני רעואל בן עשו אלוף נחת אלוף זרח אלוף שמה אלוף מזה
אלה אלופי רעואל בארץ אדום אלה בני בשמת אשת עשו:
ואלה בני אהליבמה אשת עשו אלוף יעיש אלוף יעלם אלוף
קרח אלה אלופי אהליבמה בת ענה אשת עשו : אלה בני
עשו ואלה אלופיהם הוא אדום : ס אלה בני
שעיר החרי ישבי הארץ לוטן ושובל וצבעון וענה : ודשון
ואצר ודישן אלה אלופי החרי בני שעיר בארץ אדום : ויהיו
בני לוטן חרי והימם ואחות לוטן תמנע: ואלה בני שובל עלון
ומנחת ועיבל שפו ואונם : ואלה בני צבעון ואיה וענה הוא
ענה אשר מצא את הימם במדבר ברעתו את החמרים ל
לצבעון אביו: ואלה בני ענה דשן ואהליבמה בת ענה: ואלה
בני דישן חמדן ואשבן ויתרן וכרן : אלה בני אצר בלהן וזעון
ועקן: אלה בני דישן עוץ וארן: אלה אלופי החרי אלוף לוטן
אלוף שובל אלוף צבעון אלוף ענה : אלוף דשן אלוף אצר
אלוף דישן אלה אלופי החרי לאלפיהם בארץ שעיר: פ

הוו בני בשמת אתת עשו: ואלין
הוו בני אהליבמה בת ענה בת
צבעון אתת עשו וילדת לעשו ית
יעוש וית יעלם וית קרח: אלין
רברבי בני עשו בני אליפז בכרא
דעשו רבא תימן רבא אומר רבא
צפו רבא קנז: רבא קרח רבא ג
געתם רבא עמלק אלין רברבי
אליפז בארעא דאדום אלין בני
עדה: ואלין בני רעואל בר עשו
רבא נחת רבא זרח רבא שמה
רבא מזה אלין רברבי רעואל ב
בארעא דאדום אלין בני בשמת
אתת עשו: ואלין בני אהליבמה
אתת עשו רבא יעוש רבא יעלם
רבא קרח אלין רברבי אהליבמה
בת ענה אתת עשו: אלין בני ע
עשו ואלין רברבניהון הוא אדום:

אלין בני שעיר חוראי יתבי א
ארעא לוטן ושובל וצבעון וע
וענה: ודישן ואצר ודישן אלין
רברבי חוראי בני שעיר בארעא
דאדום: והוו בני לוטן חורי וה
והימם ואחתיה דלוטן תמנע: ו
ואלין בני שובל עלון ומנחת ו
ועיבל שפו ואונם: ואלין בני
צבעון ואיה וענה הוא ענא דא
דאשכח ית גבריא במדבר כד
הוה רעי ית חמריא לצבעון אב
אבוהי: ואלין בני ענה דישן ו
ואהליבמה בת ענא: ואלין בני
דשן חמדן ואשבן ויתרן וכרן:
אלין בני אצר בלהן וזעון ועקן:
אלין בני דישן עוץ וארן: אלין
רברבי חוראי רבא לוטן רבא ש
שובל רבא צבעון רבא ענא:
רבא דישן רבא אצר רבא דשן
אלין רברבי חוראי לרברבנהון
בארעא דשעיר:

ואלה המלכים. וגו' שמונה היו וכנגדן העמיד יעקב ובטל מלכות עשו בימיהם ואלו הן שאול ואיש בשת דוד ושלמה רחבעם אביה אסא יהושפט ו ובימי יורם בנו כתוב בימיו פשע אדום מתחת יד יהודה וימליכו עליהם מלך ובימי שאול כתוב ומלך אין באדום נצב מלך. יובב בן זרח מבצרה. בצרה מערי מואב היא שנא' ועל קריות ועל בצרה וגו' ולפי שהעמידה מלך לאדום עתידה ללקות עמהם שנא' כי זבח לה' בבצרה. המכה את מדין בשדה מואב שבא מדין על מואב למלחמה והלך מלך אדום לעזור את מואב ומכאן אנו למדים שהיו מדין ומואב מריבים זה עם זה ובימי בל בלעם עשו שלום להתקשר על ישראל. בת מי זהב. מהו זהב עשיר היה ואין זהב חשוב בעיניו. ואלה שמות אלופי עשו. שנקראו על שם מדינותיהם לאחר שמת הדר ופסקה מהם מלכות והראשונים המוזכרים למעלה הם שמות תולדותם וכן מפורש בדברי הימים. וימת הדר ויהיו אלופי אדום אלוף תמנע וגו'. מגדיאל. היא רומי.

חסלת וישלח יעקב

וישב יעקב · אחר שכתב לך ישובי עשו ותולדותיו בדרך קצרה שלא היו ספונים וחשובים לפרש היאך נתישבו וסדר מלחמותיהם איך הורישו את החורי פירש לך ישובי יעקב ותולדותיו בדרך ארוכה כל גלגולי סבתם לפי שהם חשובים לפני המקום להאריך בהם וכן אתה מוצא בעשרה דורות שמאדם ועד נח פלוני הוליד פלוני וכשבא לנח האריך בו וכן בעשרה דורות שמנח ועד אברהם קצר בהם ומשהגיע אצל אברהם האריך בו · משל למרגלית שנפלה בין החול אדם ממשמש בחול וכוברו בכברה עד שמוצא את המרגלית ומשמצאה הוא משליך את הצרורות מידו ונוטל המרגלית · ואלה תולדות יעקב · ואלה של תולדות יעקב אלה ישוביהם וגלגוליהם עד שבאו לכ

ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך מלך לבני ישראל: וימלך באדום בלע בן בעור ושם עירו דנהבה: וימת בלע וימלך תחתיו יובב בן זרח מבצרה: וימת יובב וימלך תחתיו חשם מארץ התימני: וימת חשם וימלך תחתיו הדד בן בדד המכה את מדין בשדה מואב ושם עירו עוית: וימת הדד וימלך תחתיו שמלה ממשרקה: וימת שמלה וימלך תחתיו שאול מרחבות הנהר: וימת שאול וימלך תחתיו בעל חנן בן עכבור: וימת בעל חנן בן עכבור וימלך תחתיו הדר ושם עירו פעו ושם אשתו מהיטבאל בת מטרד בת מי זהב: ואלה שמות אלופי עשו למשפחתם למקמתם בשמתם אלוף תמנע אלוף עלוה אלוף יתת: אלוף אהליבמה אלוף אלה אלוף פינן: אלוף קנז אלוף תימן אלוף מבצר: אלוף מגדיאל אלוף עירם אלה אלופי אדום למשבתם בארץ אחזתם הוא עשו אבי אדום

פרשה

וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען: אלה תלדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה היה רעה את אחיו בצאן והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם: וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקנים הוא לו ועשה לו כתנת פסים: ויראו אחיו כי אתו אהב אביהם מכל אחיו וישנאו אתו ולא יכלו דברו לשלם: ויחלם

ואלין מלכיא דמלכו בארעא דאדום קדם דימלוך מלכא לבני ישראל: ומלך באדום בלע בר בעור ושום קרתיה דנהבה: ומית בלע ומלך תחותוהי יובב בר זרח מבצרה: ומית יובב ומלך תחותוהי חושם מארע דרומא: ומית חושם ומלך תחותוהי הדד בר בדד דקטל ית מדינאי בחקלי מואב ושום קרתיה עוית: ומית הדד ומלך תחותוהי שמלה ממשרקה: ומית שמלה ומלך תחותוהי שאול דמרחובות דעל פרת: ומית שאול ומלך תחותוהי בעל חנן בר עכבור: ומית בעל חנן בר עכבור ומלך תחותוהי הדר ושום קרתיה פעו ושום אתתיה מהיטבאל בת מטרד בת מצרף דהבא: ואלין שמהת רברבי עשו לזרעיתהון לאתרי למתו יהון בשמהתהון רבא תמנע רבא עלוה רבא יתת: רבא אהליבמה רבא אלה רבא פינן: רבא קנז רבא תימן רבא מבצר: רבא מגדיאל רבא עירם אלין רברבי אדום למותבניהון בארע אחסנתהון הוא עשו אבוהון דאדומאי:

פרשה

ויתב יעקב בארע תותבות אבוהי בארעא דכנען: אלין תולדת יעקב יוסף בר שבע עשרה שנין הוה רעי עם אחוהי בענא והוא רבי עם בני בלהה ועם בני זלפה נשי אבוהי ואיתי יוסף ית דבהון בישא לות אבוהון: וישראל רחים ית יוסף מכל בנוהי ארי בר חכים הוא ליה ועבד ליה כתונא דפסי: וחזו אחוהי ארי יתיה רחים אבוהון מכל אחוהי וסנו יתיה ולא צבן למללא עמיה שלם: וחלם

לכלל ישוב סבה ראשונה · יוסף בן שבע עשרה וגו' · על ידי זו נתגלגלו וירדו למצרים זהו אחר ישוב פשוטו של מקרא להיות דבור על אופניו ומדרש אגדה דורש הכתוב אלה תולדות יעקב ביוסף מפני כמה דברים אחת שכל עצמו של יעקב לא עבד אצל לבן אלא ברחל ושהיה זיו איקונין של יוסף דומה לו וכל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף זה נשטם וזה נשטם זה אחיו מבקש להרגו וזה אחיו מבקשים להרגו וכן הרבה בבראשית רבה · ועוד נדרש בו · וישב · בקש יעקב לישב בשלוה קפץ עליו רוגזו של יוסף · צדיקים מבקשים לישב בשלוה אמ' הקב"ה לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא אלא שמבקשים לישב בשלוה בעולם הזה · והוא נער · שהיה עושה מעשה נערות מתקן בשערו ממשמש בעיניו כדי שיהא נראה יפה · את בני בלהה · כלומ' ורגיל אצל בני בלהה לפי שהיו אחיו מבזין אותן והוא מקרבן · את דבתם רעה · כל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו שהיו אוכלין אבר מן החי ומזלזלין בבני השפחות לקרותן עבדים וחשודין על העריות ובשלשתן לקה וישחטו שעיר עזים במכירתו ולא אכלוהו חי ועל דבה שספר עליהם שקורין לאחיהם עבדים לעבד נמכר יוסף ועל העריות שספר עליהם ותשא אשת אדוניו וגו' · דבתם רעה · כל לשו' דבה פרלדי"ץ בלע' כל מה שהיה יכול לדבר בהם רעה היה מספר · דבה · לשו' דובב שפתי ישנים · בן זקונים · שנולד לו לעת זקנתו · ואונקלוס תרגם בר חכים הוא ליה כל מה שלמד משם ועבר מסר לו · ד"א שהיה זיו איקונין שלו דומה לו · פסים · לשו' כלי מילת כמו כרפס ותכלת וכמו כתונת הפסים דתמר ואמנון · ומדרש אגד' על שם צרותיו שנמכר לפוטיפר ולסוחרים ולישמעאלים ולמדינים · ולא יכלו דברו לשלום · מתוך גנותם למדנו שבחם שלא דברו אחת בפה ואחת בלב · דברו · לדבר עמו ·

מאלמים אלומים · כתרגו' מאסרין אסרין פסוקים וכן נושא אלומותיו וכמוהו בלשון משנה והאלומות נוטל ומכריז · קמה אלומתי · נזקפה וגם נצבה לעמוד על עמידה בזקיפה · ועל דבריו · על דבתם רעה שהיה מביא לאביהם · ויספר אל אביו ואל אחיו · לאחר שספר אותו לאחיו חזר וספרו לאביו בפניהם · ויגער בו · לפי שהיה מטיל שנאה עליו · הבא נבוא · והלא אמך כבר מתה והוא לא היה יודע שהדברים מגיעין לבלהה שגדלתו כאמו · ורבותי' למדו מכאן שאין חלום בלא דברים בטלים · ויעקב נתכוון להוציא הדבר מלב בניו שלא יקנאוהו לכך אמר לו הבא נבוא · וגו' כשם שאי אפשר באמך כך השאר בטל · שמר את הדבר · היה ממתין ומצפה מתי יבא וכן שומר אמונים וכן לא תשמר על חטאתי לא תמתין · לרעות את צ

יוסף חלום ויגד לאחיו ויוספו עוד שנא אתו: ויאמר אליהם שמעו נא החלום הזה אשר חלמתי: והנה אנחנו מאלמים אלמים בתוך השדה והנה קמה אלמתי וגם נצבה והנה תסבינה אלמתיכם ותשתחוין לאלמתי: ויאמרו לו אחיו המלך תמלך עלינו אם משול תמשל בנו ויוספו עוד שנא אתו על חלמתיו ועל דבריו: ויחלם עוד חלום אחר ויספר אתו לאחיו ויאמר הנה חלמתי חלום עוד והנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחוים לי: ויספר אל אביו ואל אחיו ויגער בו אביו ויאמר לו מה החלום הזה אשר חלמת הבוא נבוא אני ואמך ואחיך להשתחות לך ארצה: ויקנאו בו אחיו ואביו שמר את הדבר: וילכו אחיו לרעות את צאן אביהם בשכם: ויאמר ישראל אל יוסף הלוא אחיך רעים בשכם לכה ואשלחך אליהם ויאמר לו הנני: ויאמר לו לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן והשבני דבר וישלחהו מעמק חברון ויבא שכמה: וימצאהו איש והנה תעה בשדה וישאלהו האיש לאמר מה תבקש: ויאמר את אחי אנכי מבקש הגידה נא לי איפה הם רעים: ויאמר האיש נסעו מזה כי שמעתי אמרים נלכה דתינה וילך יוסף אחר אחיו וימצאם בדתן: ויראו אתו מרחק ובטרם יקרב אליהם ויתנכלו אתו להמיתו: ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלמות הלזה בא: ועתה לכו

יוסף חלמא וחוי לאחוהי ואוסיפו עוד סנו יתיה: ואמר להון שמעו כען חלמא הדין דחלמית: והא אנחנא מאסרין אסרין בגו חקלא והא קמת אסרתי ואף אזדקפת והא מסחרן אסרתכון וסגדן לאסרתי: ואמרו ליה אחוהי המלכו את מדמי למלך עלנא אם שלטן את סביר למשלט בנא ואוסיפו עוד סנו יתיה על חלמוהי ועל פתגמוהי: וחלם עוד חלמא אחרנ' ואשתעי יתיה לאחוהי ואמר הא חלמית חלמא עוד והא שמשא וסיהרא וחד עשר כוכביא סגדין לי: ואשתעי לאבוהי ולאחוהי ונזף ביה אבוהי ואמר ליה מה חלמא הדין דחלמת המיתא ניתי אנא ואמך ואחך למסגד לך על ארעא: וקניאו ביה אחוהי ואבוהי נטר ית פתגמא: ואזלו אחוהי למרעי ית ענא דאבוהון בשכם: ואמר ישראל ליוסף הלא אחך רען בשכם איתא ואשלחנך לותהון ואמר ליה הא אנא: ואמר ליה איזל כען חזי ית שלם אחך וית שלם ענא ואתיבני פתגמא ושלחיה ממישר חברון ואתא לשכם: ואשכחיה גברא והא טעי בחקלא ושאליה גברא למימר מאן את בעי: ואמר ית אחי אנא בעי חוי כען לי איכא אנון רען: ואמר גברא נטלו מכא ארי שמעית דאמרין ניזיל לדותן ואזל יוסף בתר אחוהי ואשכחינון בדותן: וחזו יתיה מרחיק ועד לא קריב לותהון וחשיבו עלוהי למקטליה. ואמרו גבר לאחוהי הא מרי חלמיא דיכי אתי: וכען איתו

צאן · נקוד על את שלא הלכו אלא לרעות את עצמם · הנני · לשו' ענוה וזריזות נזדרז למצות אביו ואע"פ שהיה יודע באחיו ששונאין אותו · מעמק חברון · והלא חברון בהר שנ' ויעלו בנגב ויבא עד חברון אלא מעצה עמוקה של צדיק הקבור בחברון לקיים מה שנאמר לאברהם בין הבתרים כי גר יהיה זרעך · ויבא שכמה · מקום מוכן לפורענות שם קלקלו השבטים שם ענו את דינה שם נחלקה מלכות בית דוד שנ' וילך רחבעם שכמה וגו' · וימצאהו איש · זה גבריאל · נסעו מזה · הסיעו עצמן מן האחוה · נלכה דותינה · לבקש לך נכלי דתות שימיתוך בהם ולפי פשוטו שם מקום הוא ואין מקרא יוצא מידי פשוטו · ויתנכלו · נתמלאו נכלים וערמומיות · אותו · כמו אתו עמו כמו אליו ·

ונראה מה יהיו חלומותיו · אמ׳ ר׳ יצחק מקרא זה אומר דרשני רוח הקדש אומרת כן הם אומרים נהרגהו ג׳ כתו׳ מסיים ונראה דבר מי יקום · אני שלכם או שלי ואי אפשר שיאמרו הם ונראה מה יהיו חלומותיו מכיון שיהרגוהו בטלו חלומותיו · לא נכנו נפש · מכת נפש זו היא מיתה · למען הציל אותו · רוח הקדש מעידה על ראובן שלא אמר זאת אלא להציל אותו שיבא הוא ויעלנו משם אמר אני בכור וגדול שבכולן לא יתלה הסרחון אלא בי · את כתנתו · זה חלוק · את כתנת הפסים · היא שהוסיף לו אביו יותר על אחיו · והבור רק אין בו מים · ממשמע שנ׳ והבור רק יודע אני שאין בו מים מה ת״ל אין בו מים מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו · ארחת · כתרגו׳ שיירת על שם הולכי אורח · וגמליהם נושאים וגו׳ למה פרסם הכתוב

ונהרגהו ונשלכהו באחד הברות ואמרנו חיה רעה אכלתהו
ונראה מה יהיו חלמתיו : וישמע ראובן ויצלהו מידם ויאמר
לא נכנו נפש : ויאמר אלהם ראובן אל תשפכו דם השליכו
אתו אל הבור הזה אשר במדבר ויד אל תשלחו בו למען
הציל אתו מידם להשיבו אל אביו : ויהי כאשר בא יוסף אל
אחיו ויפשיטו את יוסף את כתנתו את כתנת הפסים אשר ע
עליו : ויקחהו וישלכו אתו הברה והבור רק אין בו מים : וישבו
לאכל לחם וישאו עיניהם ויראו והנה ארחת ישמעאלים
באה מגלעד וגמליהם נשאים נכאת וצרי ולט הולכים ל
להוריד מצרימה : ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרג
את אחינו וכסינו את דמו : לכו ונמכרנו לישמעאלים וידנו
אל תהי בו כי אחינו בשרנו הוא וישמעו אחיו : ויעברו אנשים
מדינים סחרים וימשכו ויעלו את יוסף מן הבור וימכרו את
יוסף לישמעאלים בעשרים כסף ויביאו את יוסף מצרימה : ו
וישב ראובן אל הבור והנה אין יוסף בבור ויקרע את בגדיו :
וישב אל אחיו ויאמר הילד איננו ואני אנה אני בא : ויקחו את
כתנת יוסף וישחטו שעיר עזים ויטבלו את הכתנת בדם : ו
וישלחו את כתנת הפסים ויביאו אל אביהם ויאמרו זאת מ
מצאנו הכר נא הכתנת בנך הוא אם לא : ויכירה ויאמר
כתנת בני חיה רעה אכלתהו טרף טרף יוסף : ויקרע יעקב

ונקטלניה ונרמניה בחד מן גב
גביא ונימר חיתא בישתא ד
אכלתיה ונחזי מה יהי בסוף ד
חלמוהי : ושמע ראובן ושזביה
מידהון ואמר לא נקטלניה נפש :
ואמר להון ראובן לא תישדון ד
דמא רמו יתיה לגבא הדין דבמדברא
ויד לא תושטון ביה בדיל לשזבא
יתיה מידהון לאתבותיה לות א
אבוהי : והוה כד אתא יוסף לות
אחוהי ואשלחו ית יוסף ית כת
כתוניה ית כתונא דפסי דעלוהי :
ונסבוהי ורמו יתיה לגבא וגבא
ריקן לית ביה מיא : ואסחרו למ
למיכל לחמא וזקפו עיניהון וח
וחזו והא שיירת ערבאי אתיא מ
מגלעד וגמליהון טעינן שעו
וקטף ולטום אזלין לאחתא למ
למצרים : ואמ׳ יהודה לאחוהי מה
ממון מתהני לנא ארי נקטול ית
אחונא ונכסי על דמיה : איתו ונזבנניה
לערבאי וידנא לא תהי ביה ארי
אחונא בשרנא הוא וקבילו מניה
אחוהי : ועברו גברי מדינאי תג
תגרי ונגדו ואסיקו ית יוסף מן
גבא וזבינו ית יוסף לערבאי ב
בעשרין כסף . ואיתיאו ית יוסף
למצרים : ותב ראובן לגבא והא
לית יוסף בגבא ובזע ית לבו
לבושוהי : ותב לות אחוהי ואמר
עולימא ליתוהי ואנא לאן אנא
אתי : ונסיבו ית כתונא דיוסף
ונכסו צפיר בר עזי וטב
וטבלו ית כתונא בדמא : ושלחו
ית כתונא דפסי ואיתיאו לות א
אבוהון ואמרו דא אשכחנא א
אשתמודע כען הכתונא דברך
היא אם לא : ואשתמודעה וא
ואמר כתונא דברי חיתא בישתא
אכלתיה מקטל קטיל יוסף : ו
ובזע יעקב

את משאם להודיעך מתן שכרן של צדיקים שאין דרכן של ערביים לשאת אלא נפט ועטרן ולזה נזדמנו בשמים שלא יוזק מריח רע · נכאת · כל כנ כנוסי בשמים הרבה קרוי נכאת וכן וירא׳ את כל בית נכאתה מרקחת בשמיו ואונקלוס תרגם לשון שעוה · וצרי · שרף הנוטף מעצי הקטף והוא נטף הנמנה עם סממני הקטרת · ולוט · לוטיתא שמו בלשון משנה ורבותי פרשוהו שרש עשב ושמו אשטרוזיאה במסכת נדה · מה בצע · מה ממון כתרגו׳ · וכסינו את דמו · ונעלים את מיתתו · וישמעו · וקבלו מניה וכן כל שמיעה שהיא קבלת דברים כגון זו וכגון וישמע יעקב אל אביו נעשה ונשמע מתרגמי׳ ונקביל וכל שהיא שמיעת האזן כגון וישמעו את קול יי׳ אלהים מתהלך בגן ודבקה שמעת וישמע ישראל שמעתי את תלונות כלן מתורג׳ ושמעו שמעת ושמע שמיע קדמי · ויעברו אנשים מדינים · זו היא שיירא אחרת והודיעך הכתו׳ שנמכר פעמים הרבה · וימשכו · בני יעקב את יוסף מן הבור · וימכרוהו לישמעאלים והישמעאלים למדנים והמדנים מכרו אותו למצרים · וישב ראובן · ובמכירתו לא היה שם שהגיע יומו לילך ולשמש את אביו דא׳ עסוק היה בשקו ובתעניתו על בלבול יצועי אביו · אנה אנה אני בא · אנה אברח מצערו של אבא · שעיר עזים · דמו דומה לשל אדם · הכ הכתנת · זה שמה וכשהיא דבוקה לתיבה אחרת כגון כתנת יוסף כתנת פסים כתנת בד נקוד כתנת · ויאמר כתנת בני · היא · חיה רעה אכלתהו · נצ נצנצה בו רוח הקדש סופו שתתגרה בו אשת פוטיפר ולמה לא גלה לו הקב״ה לפי שהחרימו וקללו את כל מי שיגלה ושתפוהו להקב״ה עמהם אבל יצחק היה יודע שהוא חי אבל אמר היאך אגלה והקב״ה אינו רוצה לגלות לו ·

ימים רבים. עשרים ושתים שנה משפירש ממנו עד שירד יעקב למצרים שנ' יוסף בן שבע עשרה שנה וגו' ובן שלשים שנה היה בעמדו לפני פרעה ושבע שני השבע וכי זה שנתים הרעב כשבא יעקב למצרים הרי עשרים ושתים שנה כנגד עשרים ושתים שלא קיים יעקב כבוד אב ואם עשרים שנה שהיה בבית לבן ושתי שנים בדרך בשובו מבית לבן שנה וחצי בסוכות וששה חדשים בבית אל וזהו שאמ' ללבן זה לי עשרים שנה בביתך לי הן עלי וסופו ללקות כנגדן: וכל בנותיו. ר' יהודה אומ' אחיות תאומות נולדו עם כל שבט ושבט ונשאום. ר' נחמיה אומ' כנעניות היו אלא מהו וכל בנותיו כלותיו שאין אדם נמנע מלקרא לחתנו בנו ולכלתו בתו: וימאן להתנחם. אין אדם יכול לקבל תנחומין על החי וסבור שמת שעל המת נגזרה גזרה

שמלתיו וישם שק במתניו ויתאבל על בנו ימים רבים: ויקמו כל בניו וכל בנתיו לנחמו וימאן להתנחם ויאמר כי ארד אל בני אבל שאלה ויבך אתו אביו: והמדנים מכרו אתו אל מצרים לפוטיפר סריס פרעה שר הטבחים: ס

ויהי בעת ההוא וירד יהודה מאת אחיו ויט עד איש עדלמי ושמו חירה: וירא שם יהודה בת איש כנעני ושמו שוע ויקחה ויבא אליה: ותהר ותלד בן ויקרא את שמו ער: ותהר עוד ותלד בן ותקרא את שמו אונן: ותסף עוד ותלד בן ותקרא את שמו שלה והיה בכזיב בלדתה אתו: ויקח יהודה אשה לער בכורו ושמה תמר: ויהי ער בכור יהודה רע בעיני יהוה וימתהו יהוה: ויאמר יהודה לאונן בא אל אשת אחיך ויבם אתה והקם זרע לאחיך: וידע אונן כי לא לו יהיה הזרע והיה אם בא אל אשת אחיו ושחת ארצה לבלתי נתן זרע לאחיו: וירע בעיני יהוה אשר עשה וימת גם אתו: ויאמר יהודה לתמר כלתו שבי אלמנה בית אביך עד יגדל שלה בני כי אמר פן ימות גם הוא כאחיו ותלך תמר ותשב בית אביה: וירבו הימים ותמת בת שוע אשת יהודה וינחם יהודה ויעל על גזזי צאנו הוא וחירה רעהו העדלמי תמנתה: ויגד לתמר לאמר הנה חמיך עלה תמנתה לגז צאנו: ותסר בגדי אלמנותה מעליה ותכס בצעיף ותתעלף ותשב בפתח עינים אשר על דרך תמנתה כי

לבושוהי ואסר שקא בחרציה ואתאבל על בריה יומין סגיאין: וקמו כל בנוהי וכל בנתיה לנחמותיה וסרב לקבלא תנחומין ואמר ארי אחות לות ברי כד אבילנא לשאול ובכא יתיה אבוהי: ומדינאי זבינו יתיה למצרים לפוטיפר רבא דפרעה רב קטוליא: והוה בעדנא ההיא ונחת יהודה מלות אחוהי וסטא לות גברא עדולמאה ושמיה חירה: וחזא תמן יהודה בת גבר תגרא ושמיה שוע ונסבה ועל לותה: ועדיאת וילידת בר וקרא ית שמיה ער: ועדיאת עוד וילידת בר וקרת ית שמיה אונן: ואוסיפת עוד וילידת בר וקרת ית שמיה שלה והוה בכזיב כד ילידת יתיה: ונסב יהודה אתתא לער בכריה ושמה תמר: והוה ער בכריה דיהודה ביש קדם יי' ואמתיה יי': ואמר יהודה לאונן עול לות אתת אחוך ויבם יתה ואקים זרעא לאחוך: וידע אונן ארי לא על שמיה מתקרי זרעא והוה כד עליל לות אתת אחוהי מחבל ארחיה על ארעא בדיל דלא לקימא זרעא לאחוהי: ובאש קדם יי' ית דעבד ואמית אף יתיה: ואמר יהודה לתמר כלתיה תיבי ארמלתא בית אבוך עד דירבי שלה ברי ארי אמר דלמא ימות אף הוא כאחוהי ואזלת תמר ויתבת בית אבוהא: וסגיאו יומיא ומיתת בת שוע אתת יהודה ואתנחם יהודה וסליק לות גזזי עניה הוא וחירה רחמיה עדולמאה לתמנת: ואתחוא לתמר למימר הא חמוך סליק לתמנת למגז עניה: ועדיאת לבושי ארמלותה מנה ואתכסיאת בעיפא ואתקנת ויתבת בפרשות עינין דעל ארח תמנת ארי

שיתנחם מן הלב ולא על החי: ארד אל בני. כמו על בני הרבה אל שמשמשין בלשון על: אל שאול ואל בית הדמים אל הלקח ארון האלהים ואל מות חמיה ואישה: אבל שאולה. כפשוטו לשון קבר הוא באבלי אקבר ולא אתנחם כל ימי ומדרשו גיהנם סימן זה היה מסור בידי מפי הגבורה אם לא ימות אחד מבני בחיי מובטח אני שאיני רואה גיהנם: ויבך אותו אביו. כלפי יצחק בוכה היה מפני צרתו של יעקב אבל לא היה מתאבל שהיה יודע שהוא חי: הטבחים. שוחטי בהמות המלך: ויהי בעת ההיא. למה נסמכה פרשה זו לכאן והפסיק בפרשתו של יוסף ללמד שהורידוהו אחיו מגדלתו כשראו בצרת אביהם אמרו אתה אמרת למכרו אלו אמרת להשיבו היינו שומעין לך: ויט. עד איש עדולמי. נשתתף עמו: כנעני. תגרא: והיה בכזיב. שם המקום. ואומ' אני על שם שפסקה מלדת נקרא כזיב לשון היו תהיה כמו אכזב אשר לא יכזבו מימיו ואם לא כן מה בא להודיענו. ובבראשית רבה ראיתי ותקרא שמו שלה וגו' פסקת: רע בעיני יי'. כרעתו של אונן משחית זרעו שנ' באונן וימת גם אותו כמיתתו של ער מיתתו של אונן ולמה היה ער משחית כדי שלא תתעבר ויכחיש יפיה: והקם זרע. והבן יקרא על שם המת: ושחת ארצה. דש מבפנים וזורה מבחוץ: כי אמר וגו'. כלומר דוחה היה אותה בקש שלא היה בדעתו להשיאה לו: כי אמר פן ימות. מוחזקת היא זו שימותו אנשיה: ויעל על גוזזי צאנו: ויעל תמנתה. לעמוד על גוזזי צאנו: עולה תמנתה. ובשמשון הוא אומר וירד שמשון תמנתה בשפוע ההר היתה יושבת עולין לה מכאן ויורדין לה מכאן: ותתעלף. כסתה פניה שלא יכיר בה: ותשב בפתח עינים. בפתיחת עינים בפרשת דרכים שעל דרך תמנתה ורבותי' דרשו בפתחו של אברהם אבינו שכל עינים מצפות לראותו:

כי ראתה כי גדל שלה וגו'. לפיכך הפקירה עצמה אצל יהודה שהיתה מתאוה להעמיד ממנו בנים. ויחשבה לזונה. לפי שיושבת בפרשת דרכים. כי כסתה פניה. ולא יכול לראותה ולהכירה. ומדרש רבותי' כי כסתה פניה כשהיתה בבית חמיה היתה צנועה לפיכך לא חשדה. ויט אליה אל הדרך. מדרך שהיה בה נטה אל הדרך אשר היא בה ובלשו' לעז דישטורניר. הבה נא. הכיני עצמך ודעתך לכך כל לשון הבה לשון הזמנה הוא חוץ ממקום שיש לתרגמו בלשון נתינה ואף אותן של הזמנה קרובים ללשו' נתינה הם. ערבון. משכון. חותמך ופתילך. עזקתך ושושיפך טבעת שאתה חותם בה וטלית שאתה מתכסה בה. ותהר לו. גבורים כיוצא בו. צדיקים כיוצא בו. הקדשה. מקודשת ומזומנת לזנות. תקח לה. יהיה שלה מה שבידה. פן נהיה

חזת ארי רבא שלה והיא לא אתיהבת ליה לאתו: וחזיה יהודה וחשבה לנפקת ברא ארי כסיאת אפהא: וסטא לותה לארחא ואמר הבי כען איעול לותיך ארי לא ידע ארי כלתיה היא ואמרת מה תתן לי ארי תעול לותי: ואמר אנא אשלח גדיא בר עזי מן ענא ואמרת אם תתן משכונא עד דתשלח: ואמר מה משכונא דאתן לך ואמרת עזקתך ושושיפך וחוטרך דבידך ויהב לה ועל לותה ועדיאת ליה: וקמת ואזלת ואעדיאת עיפה מינה ולבשת לבושי ארמלותה: ושדר יהודה ית גדיא בר עזי ביד רחמיה עדולמאה למיסב משכונא מידא דאתתא ולא אשכחה: ושאל ית אנשי אתרה למימר אן מקדשתא דהיא בעינין על ארחא ואמרו לית הכא מקדשתא: ותב לות יהודה ואמר לא אשכחתה ואף אנשי אתרא אמרו לית הכא מקדשתא: ואמר יהודה תסב לה דלמא נהי לחוך הא שדרית גדיא הדין ואת לא אשכחתה: והוה כתלתות ירחיא ואתחוא ליהודה למימר זניאת תמר כלתך ואף הא מעדיא מזנותא ואמר יהודה אפקוהא ותתוקד: היא מתפקא והיא שלחת לחמוהא למימר לגברא דאלין דיליה מניה אנא מעדיא ואמרת אשתמודע כען דמן עזקתא ושושיפא וחוטרא האלין: ואשתמודע יהודה ואמר זכאה מני מעדיא ארי על כן לא יהבתה לשלה ברי ולא אוסף עוד למדעה: והוה בעדן מילדה והא תיומין במעהא: והוה במילדה ויהב ידא ונס

ראתה כי גדל שלה והוא לא נתנה לו לאשה: ויראה יהודה
ויחשבה לזונה כי כסתה פניה: ויט אליה אל הדרך ויאמר
הבה נא אבוא אליך כי לא ידע כי כלתו הוא ותאמר מה ת
תתן לי כי תבוא אלי: ויאמר אנכי אשלח גדי עזים מן הצאן
ותאמר אם תתן ערבון עד שלחך: ויאמר מה הערבון אשר
אתן לך ותאמר חתמך ופתילך ומטך אשר בידך ויתן לה ו
ויבא אליה ותהר לו: ותקם ותלך ותסר צעיפה מעליה ותלבש
בגדי אלמנותה: וישלח יהודה את גדי העזים ביד רעהו
העדלמי לקחת הערבון מיד האשה ולא מצאה: וישאל את
אנשי מקמה לאמר איה הקדשה הוא בעינים על הדרך ו
ויאמרו לא היתה בזה קדשה: וישב אל יהודה ויאמר לא
מצאתיה וגם אנשי המקום אמרו לא היתה בזה קדשה: ו
ויאמר יהודה תקח לה פן נהיה לבוז הנה שלחתי הגדי הזה
ואתה לא מצאתה: ויהי כמשלש חדשים ויגד ליהודה לאמר
זנתה תמר כלתך וגם הנה הרה לזנונים ויאמר יהודה ה
הוציאוה ותשרף: הוא מוצאת והיא שלחה אל חמיה לאמר
לאיש אשר אלה לו אנכי הרה ותאמר הכר נא למי הח
החתמת והפתילים והמטה האלה: ויכר יהודה ויאמר צדקה
ממני כי על כן לא נתתיה לשלה בני ולא יסף עוד לדעתה:
ויהי בעת לדתה והנה תאומים בבטנה: ויהי בלדתה ויתן יד

לבוז. אם תבקשנה עוד יתפרסם הדבר ויהיה לבוז כי מה עלי לעשות לאמת דברי. הנה שלחתי את הגדי הזה ואתה וגו'. ולפי שרמה יהודה את אביו בגדי עזים שהטביל כתנת יוסף בדמו ואמר הוא גם הוא בגדי עזים. כמשלש חדשים. רובו של ראשון ורובו של אחרון ואמצעי שלם. ולשון כמשלש חדשים כהשלש החדשים כמו ומשלוח מנות משלח ידם וכן תרגם אונקלוס כתלתות ירחיא. הרה לזנונים. שם דבר מעוברת כמו אשה הרה וכמו ברה כחמה. ותשרף. אמר אפרים מקשאה משום ר' מאיר בתו של שם היתה שהוא כהן לפיכך דנוה בשריפה. היא מוצאת. לישרף. והיא שלחה אל חמיה וגו'. לא רצתה להלבין פניו ולומר ממך אני מעוברת אלא לאיש אשר אלה לו אמרה אם יודה יודה מעצמו ואם לאו ישרפוני ואל אלבין פניו מכאן אמרו נוח לו לאדם שיפילוהו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים. הכר נא. אין נא אלא לשון בקשה הכר נא בוראך ואל תאבד שלש נפשות. צדקה. בדבריה. ממני. היא מעוברת ורבותינו דרשו שיצאתה בת קול ואמרה ממני ומאתי יצאו הדברים לפי שהיתה צנועה בבית חמיה גזרתי שיצאו ממנה מלכים ומשבט יהודה גזרתי להעמיד מלכים בישראל. כי על כן לא נתתיה. כי בדין עשתה על אשר לא נתתיה לשלה בני. ולא יסף עוד. יש אומרים לא הוסיף ויש אומרים לא פסק. בעת לדתה. וברבקה הוא אומר וימלאו ימיה ללדת להלן למלאים וכאן לחסרים. והנה תאומים. מלא. ולהלן תומם חסר לפי שהאחד רשע אבל אלו שניהם צדיקים. ויתן יד. הוציא האחד ידו לחוץ ולאחר שקשרה על ידו השני החזירה

פרצת׳ חזקת עליך חוזק׳ משר על ידו השני׳ מרבע ידות כתובות כאן כנגד מרבע חרמים שמעל עכן שיצא ממנו ויש אומרי׳ כנגד מרבע דברים שלקח מרדה שנער ושתי מתכות כסף של מאתים שקלים ולשון זהב אתר ברמשי׳ רבה׳ ויקרא שמו זרח׳ על שם זריחת מראית השני׳ ויוסף הורד׳ חוזר לענין ראשון ולא שהפסיק בו כדי לסמוך ירידתו של יהודה למכירתו של יוסף לומ׳ שבשבילו הורידוהו מגדולתו ועוד כדי לסמוך מעשה אשתו של פוטיפר למעשה תמר לומ׳ לך מה זו לשם שמים אף זו לשם שמים שראתה באצטרולוגין שלה שעתידה להעמיד בנים ממנו ואינה יודעת אם ממנה או מבתה׳ כי יי׳ אתו׳ שם שמים שגור בפיו׳ וכל יש לו׳ הרי לשון קצר חסר אשר׳ ולא ידע אתו מאומה׳ לא היה נותן לבו לכלום

ותקח המילדת ותקשר על ידו שני לאמר זה יצא ראשנה:
ויהי כמשיב ידו והנה יצא אחיו ותאמר מה פרצת עליך פרץ
ויקרא שמו פרץ: ואחר יצא אחיו אשר על ידו השני ויקרא
שמו זרח: ס ויוסף הורד מצרימה ויקנהו
פוטיפר סריס פרעה שר הטבחים איש מצרי מיד הישמ
הישמעאלים אשר הורדהו שמה: ויהי יהוה את יוסף ויהי
איש מצליח ויהי בבית אדניו המצרי: וירא אדניו כי יהוה אתו
וכל אשר הוא עשה יהוה מצליח בידו: וימצא יוסף חן בעיניו
וישרת אתו ויפקדהו על ביתו וכל יש לו נתן בידו: ויהי מאז
הפקיד אתו בביתו ועל כל אשר יש לו ויברך יהוה את בית
המצרי בגלל יוסף ויהי ברכת יהוה בכל אשר יש לו בבית
ובשדה: ויעזב כל אשר לו ביד יוסף ולא ידע אתו מאומה כי
אם הלחם אשר הוא אוכל ויהי יוסף יפה תאר ויפה מראה:
ויהי אחר הדברים האלה ותשא אשת אדניו את עיניה אל
יוסף ותאמר שכבה עמי: וימאן ויאמר אל אשת אדניו הן אדני
לא ידע אתי מה בבית וכל אשר יש לו נתן בידי: איננו גדול
בבית הזה ממני ולא חשך ממני מאומה כי אם אותך באשר
את אשתו ואיך אעשה הרעה הגדלה הזאת וחטאתי לא
לאלהים: ויהי כדברה אל יוסף יום יום ולא שמע אליה לשכב
אצלה להיות עמה: ויהי כהיום הזה ויבא הביתה לעשות

ונסבת חתא וקטרת על ידיה זה
והוריתא למימר דין נפק קד
קדמיתא: והוה כד אתיב ידיה
והא נפק אחוהי ואמרת מה תקוף
סגי עלך למתקף וקרא שמיה
פרץ: ובתר כן נפק אחוהי דעל
ידיה והוריתא וקרא שמיה זרח:
ויוסף אתחת למצרים וזבניה
פוטיפר רבא דפרעה רב קט
קטוליא גברא מצראה מיד ער
ערבאי דאחתוהי לתמן: והוה
מימרא דיי׳ בסעדיה דיוסף והוה
גבר מצלח והוה בבית רבוניה
מצראה: וחזא רבוניה ארי מ
מימרא דיי׳ בסעדיה וכל דהוא
עבד יי׳ מצלח בידיה: ואשכח
יוסף רחמין בעינוהי ושמש יתיה
ומניה על ביתיה וכל דאית ליה
מסר בידיה: והוה מעדן דמני
יתיה בביתיה ועל כל דאית ליה
ובריך יי׳ ית בית מצראה בדיל
יוסף והות ברכתא דיי׳ בכל דאית
ליה בביתא ובחקלא: ושבק כל
דליה בידא דיוסף ולא ידע ב
עמיה מדעם אלהין לחמא דהוא
אכל והוה יוסף שפיר בריוא וי
ויאי בחזוא: והוה בתר פתגמיא
האלין וזקפת אתת רבוניה ית
עינהא ביוסף ואמרת שכוב עמי:
וסרב ואמר לאתת רבוניה הא
רבוני לא ידע עמי מה דבביתא
וכל דאית ליה מסר בידי: ליתוהי
רב בביתא הדין מני ולא מנע
מני מדעם אלהין יתיך בדיל ד
דאת אתתיה ואכדין אעבד ב
בישתא רבתא הדא ואחוב קדם
יי׳: והוה כד מלילת עם יוסף יום
יום ולא קבל מינה למשכב לו
לותה למהוי עמה: והוה כיומא
הדין ועל לביתא למבדק בכ

כי אם הלחם׳ היא אשתו אלא שדבר בלשון נקייה׳ ויהי יוסף יפה תאר׳ כיון שראה עצמו מושל התחיל אוכל ושותה ומסלסל בשערו אמ׳ הקב״ה אביך מתאבל ואתה מסלסל בשערך אני מגרה בך את הדוב מיד ותשא אשת אדוניו וגו׳ כל מקום שנ׳ אחר סמוך׳ וחטאתי לאלהים׳ בני נח נצטוו על העריות׳ לשכב אצלה׳ אפי׳ בלא תשמיש׳ להיות עמה׳ לעולם הבא׳ ויהי כהיום הזה׳ כלום ויהי כאשר הגיע יום מיוחד יום צחוק יום איד שלהם שהלכו כלם לבית ע״ז אמרה אין לי יום הגון להזקק לו ליוסף כהיום הזה אמרה להם חולה היא ואינה יכולה לילך׳ לעשות מלאכתו׳ רב ושמואל חד אמ׳ מלאכתו ממש וחד אמ׳ לעשות צרכיו עמה אלא שנראית לו דמות דיוקנו של אביו וכו׳ כדאיתא במסכת סוטה׳

ראו הביא לנו · הרי זה לשון קצרה הביא לנו ולא פירש מי הביאו ועל בעלה אומרת כן · עברי · מעבר הנהר מבני עבר · אדניו של יוסף · בא אלי ה
לצחק בי · העבד העברי אשר הבאת לנו · ויהי כשמע אדניו · בשעת תשמיש אמרה לו וזהו שאמרה כדברים האלה עשה לי עבדך ענייני תשמיש כ
כאלה · ויט אליו חסד · שהיה מקובל לכל רואיו לשון נאה וחסודה שבמשנה · הוא היה עושה · כתרגומו במימריה הוה מתעביד · באשר יי אתו · בשביל
שיי אתו · אחר הדברים האלה · לפי שהרגילה אותה ארורה את הצדיק בפי כלם · דבר בו הביא להם הקבה סורחנם של אלו שיפנו אליהם ולא אליו ·
ועוד שתבא הרוחה לצדיק על ידיהם · חטאו · זה נמצא זבוב בפיילי פוטריס שלו וזה נמצא צרור בגלוסקין שלו · משקה · את פת המלך ואין לשון

כלאכתו ואין איש מאנשי הבית שם בבית : ותתפשהו בבגדו
לאמר שכבה עמי ויעזב בגדו בידה וינס ויצא החוצה : ויהי
כראותה כי עזב בגדו בידה וינס החוצה : ותקרא לאנשי
ביתה ותאמר להם לאמר ראו הביא לנו איש עברי לצחק
בנו בא אלי לשכב עמי ואקרא בקול גדול : ויהי כשמעו
כי הרימתי קולי ואקרא ויעזב בגדו אצלי וינס ויצא החוצה :
ותנח בגדו אצלה עד בוא אדניו אל ביתו : ותדבר אליו כ
כדברים האלה לאמר בא אלי העבד העברי אשר הבאת
לנו לצחק בי : ויהי כהרימי קולי ואקרא ויעזב בגדו אצלי וינס
החוצה : ויהי כשמע אדניו את דברי אשתו אשר דברה אליו
לאמר כדברים האלה עשה לי עבדך ויחר אפו : ויקח אדני
יוסף אתו ויתנהו אל בית הסהר מקום אשר אסירי המלך
אסרים ויהי שם בבית הסהר : ויהי יהוה את יוסף ויט אליו
חסד ויתן חנו בעיני שר בית הסהר : ויתן שר בית הסהר ביד
יוסף את כל האסירים אשר בבית הסהר ואת כל אשר ע
עשים שם הוא היה עשה : אין שר בית הסהר ראה את כל
מאומה בידו באשר יהוה אתו ואשר הוא עשה יהוה מצליח :

פ ויהי אחר הדברים האלה חטאו משקה
מלך מצרים והאפה לאדניהם למלך מצרים : ויקצף פרעה
על שני סריסיו על שר המשקים ועל שר האופים : ויתן אתם

בכתבי חשבניה ולית אנש מא
מאנשי ביתא תמן בביתא : וא
ואחדתיה בלבושיה למימר שכוב
עמי ושבקיה ללבושיה בידה וע
וערק ונפק לשוקא : והוה כד חזת
ארי שבקיה ללבושיה בידה וערק
לשוקא : וקרת לאנשי ביתה ו
ואמרת להון למימר חזו אייתי
לנא גבר עבראה לחיכא בנא
על לותי למשכב עמי וקרית ב
בקלא רמא : והוה כד שמע ארי
ארימית קלי וקרית ושבקיה לל
ללבושיה לותי וערק ונפק לש
לשוקא : ואחתתיה ללבושיה לותה
עד דעל רבוניה לביתיה : ומללת
עמיה כפתגמיא האלין למימר על
לותי עבדא עבראה דאיתיתא
לנא לחיכא בי : והוה כד ארימית
קלי וקרית ושבקיה ללבושיה לותי
וערק לשוקא : והוה כד שמע
רבוניה ית פתגמי אתתיה דמללה
עמיה למימר כפתגמיא האלין עבד
לי עבדך ותקיף רוגזיה : ודבר רבוניה
דיוסף יתיה ויהביה בבית אסירי
אתרא דאסירי מלכא אסירין ו
והוה תמן בבית אסירי : והוה מ
מימרא דיי בסעדיה דיוסף ונגד
ליה חסדא ויהביה לרחמין בעיני
רב בית אסירי : ויהב רב בית א
אסירי בידא דיוסף ית כל אס
אסיריא דבבית אסירי וית כל
דעבדין תמן במימריה הוה מת
מתעבד : לית רב בית אסירי חזי
ית כל סרחן בידיה בדמימרא דיי
בסעדיה ודהוא עבד יי מצלח :
והוה בתר פתגמיא האלין
סרחו שקיא דמלכא דמצרים ו
ונחתומא לרבונהון למלכא ד
דמצרים : ורגז פרעה על תרין
רברבנוהי על רב שקי ועל רב
נחתומי : ויהב יתהון

מאפיה אלא בפת ובלעז פיסטייר ·

ויפקד שר הטבחים את יוסף· להיות אתם ויהיו ימים במשמר· שנים עשר חדש· ויחלמו חלום שניהם· ויחלמו שניהם חלום זהו פשוטו ומדרשו כל אחד
חלם חלום שניהם שחלם את חלומו ופתרון חברו וזהו שנ' וירא שר האופים כי טוב פתר· איש כפתרון חלומו· כל אחד חלם חלום הדומה לפתרון העתיד
לבא עליהם· וזעפים· עצבים כמו סר וזעף וזה ה'· משמי שריגים· זמורות ארוכות שקורין וידי"ץ בלע"ז· כפורחת· דומה לפורחת· והיא כפורחת נדמה לי
בחלומי כאלו היא פורחת ואחר הפרח עלתה נצה נעשו סמדר ואחר כך הבשילו· והיא כד מפותחת מתחלת לבלבין פר כמו· נצה גוס של
פורחת· ...ן גדול מפרח כדכתיב ובוסר גומל יהיה נצה וכתיב ויוצא פרח והדר ויצץ ציץ· ומשחט כתרגו' ועצרית והרבה יש בלשון משנה· שלשת ימים

במשמר בית שר הטבחים אל בית הסהר מקום אשר יוסף
אסור שם: ויפקד שר הטבחים את יוסף אתם וישרת אתם
ויהיו ימים במשמר: ויחלמו חלום שניהם איש חלמו בלילה
אחד איש כפתרון חלמו המשקה והאפה אשר למלך מצ
מצרים אשר אסורים בבית הסהר: ויבא אליהם יוסף בבקר
וירא אתם והנם זעפים: וישאל את סריסי פרעה אשר אתו
במשמר בית אדניו לאמר מדוע פניכם רעים היום: ויאמרו
אליו חלום חלמנו ופתר אין אתו ויאמר אליהם יוסף הלוא
לאלהים פתרנים ספרו נא לי: ויספר שר המשקים את חלמו
ליוסף ויאמר לו בחלומי והנה גפן לפני: ובגפן שלשה שריגם
והוא כפרחת עלתה נצה הבשילו אשכלתיה ענבים: וכוס
פרעה בידי ואקח את הענבים ואשחט אתם אל כוס פרעה
ואתן את הכוס על כף פרעה: ויאמר לו יוסף זה פתרנו שלשת
השרגים שלשת ימים הם: בעוד שלשת ימים ישא פרעה את
ראשך והשיבך על כנך ונתת כוס פרעה בידו כמשפט ה
הראשון אשר היית משקהו: כי אם זכרתני אתך כאשר
ייטב לך ועשית נא עמדי חסד והזכרתני אל פרעה והוצאתני
מן הבית הזה: כי גנב גנבתי מארץ העברים וגם פה לא ע
עשיתי מאומה כי שמו אתי בבור: וירא שר האפים כי טוב
פתר ויאמר אל יוסף אף אני בחלומי והנה שלשה סלי חרי

במטרת בית רב קטוליא בבית א
אסירי אתרא דיוסף אסיר תמן:
ומני רב קטוליא ית יוסף עמהון
ושמש יתהון והוו יומין במטרא:
וחלמו חלמא תרויהון גבר חלמיה
בליליא חד גבר כפושרן חלמה
שקיא ונחתומא דלמלכא דמצרים
דאסירין בבית אסירי: ואתא לו
להון יוסף בצפרא וחזא יתהון ו
והא אנון נסיסין: ושאל ית רברבי
פרעה דעמיה במטרת בית רבוניה
למימר מה דין אפיכון בישין יו
יומא דין: ואמרו ליה חלמא חל
חלמנא ופשר לית ליה ואמר ל
להון יוסף הלא מן קדם יי פושרן
חלמי אשתעו כען לי: ואשתעי רב
שקיא ית חלמיה ליוסף ואמר ליה
בחלמי והא גופנא קדמי: ובגופנא
תלתא שבשין והיא כד אפרחת א
אפקת לבלבין ומנמת כן בשילו
אתכלהא הוו ענבין: וכסא דפ
דפרעה בידי ונסבית ית ענביא ו
ועצרית יתהון לכסא דפרעה ויה
ויהבית ית כסא על ידא דפרעה:
ואמר ליה יוסף דין פשרניה תל
תלתא שבשין תלתא יומין אנון:
בסוף תלתא יומין ידכרנך פרעה
ויתבינך על שמושך ותתן כסא ד
דפרעה בידיה כהלכתא קדמיתא
דהויתא משקי ליה: להין תדכרנני
עמך כד ייטב לך ותעבד כען ע
עמי טיבו ותדכר עלי קדם פר
פרעה ותפקנני מן בית אסירי ה
הדין: ארי מגנב גניבנא מארע
עבראי אף הכא לא עבדית מד
מדעם ארי שויאו יתי בבית אס
אסירי: וחזא רב נחתומי ארי יא
יאות פשר ואמר ליוסף אף אנא
בחלמי והא תלתא סלין דחרו ע

הם· סימן הם לך לשלשת ימים ויש מדרשי אגדה הרבה· ישא פרעה את ראשך· לשון חשבון כשיפקוד שאר עבדיו לשרת לפניו בסעודה ימנה אותך עמ
עמהם· כנך· בסיס שלך ומושבך· אם זכרתני אתך· מאחר שאם זכרתני אתך מאחר שייטב לך· ועשית נא עמדי חסד· אין נא אלא לשון בקשה· סלי חורי·
סלים של נצרים קלופים חורים חורים ובמקומנו יש הרבה ודרך מוכרי פת כיסנין שקורין אובליי"ש לתתן במותן סלים·

יום הולדת את פרעה. יום לידתו וקורין לו יום גינוסיא ולשון הולדת לפי שאין הולד נולד אלא על ידי אחרים שהחיה מילדת את האשה ועל כן היא נקראת מילדת וכן ומולדותיך ביום הולדת אותך וכן אחרי הוכבס את הנגע שכבוסו על ידי אחרים. וישא את ראש וגו' מנאם עם שאר עבדיו שהיה מונה המשרתים שישרתו לו בסעודתו וזכר את אלו בתוכם כמו שאו את ראש לשון מנין. ולא זכר שר המשקים. בו ביום. וישכחהו לאחר מכן מפני שתלה בו יוסף לזכרו הוזקק להיות אסור שתי שנים שנאמר אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו ולא פנה אל רהבים ולא בטח על מצרים הקרויים רהב. חסלת וישב יעקב.

ויהי מקץ.

כתרגומו מסוף וכל לשון קץ סוף הוא.

על ראשי: ובסל העליון מכל מאכל פרעה מעשה אפה
והעוף אכל אתם מן הסל מעל ראשי: ויען יוסף ויאמר זה
פתרנו שלשת הסלים שלשת ימים הם: בעוד שלשת ימים ישא
פרעה את ראשך מעליך ותלה אותך על עץ ואכל העוף את
בשרך מעליך: ויהי ביום השלישי יום הלדת את פרעה ויעש
משתה לכל עבדיו וישא את ראש שר המשקים ואת ראש
שר האפים בתוך עבדיו: וישב את שר המשקים על משקהו
ויתן הכוס על כף פרעה: ואת שר האפים תלה כאשר פתר
להם יוסף: ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו:

על רישי: ובסלא עלאה מכל מיכל פרעה עובד נחתום ועופא אכיל יתהון מן סלא מעלוי רישי: ואתיב יוסף ואמר דין פושרניה תלתא סלין תלתא יומין אנון: בסוף תלתא יומין יעדי פרעה ית רישך מנך ויצלוב יתך על צליבא וייכול עופא ית בשרך מינך: והוה ביומא תליתאה יום בית ולדא דפרעה ועבד משתיא לכל עבדוהי ודכר ית ריש רב שקי וית ריש רב נחתומי בגו עבדוהי: ואתיב ית רב שקי על שקיותיה ויהב כסא על ידא דפרעה: וית רב נחתומי צלב כמה דפשר להון יוסף: ולא דכר רב שקי ית יוסף ואנשייה:

פרשה

ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חלם והנה עמד על היאר:
והנה מן היאר עלת שבע פרות יפות מראה ובריאת בשר
ותרעינה באחו: והנה שבע פרות אחרות עלות אחריהן מן
היאר רעות מראה ודקות בשר ותעמדנה אצל הפרות על
שפת היאר: ותאכלנה הפרות רעות המראה ודקת הבשר
את שבע הפרות יפת המראה והבריאת וייקץ פרעה: ויישן
ויחלם שנית והנה שבע שבלים עלות בקנה אחד בריאות
וטבות: והנה שבע שבלים דקות ושדופת קדים צמחות א
אחריהן: ותבלענה השבלים הדקות את שבע השבלים
הבריאות והמלאות וייקץ פרעה והנה חלום: ויהי בבקר ו

פרשה

והוה מסוף תרתין שנין ופרעה חלם והא קאים על נהרא: והא מן נהרא סלקן שבע תורן שפירן למחזי ופטימן בשר ורעין באחוא: והא שבע תורן אחרנין סלקא בתריהון מן נהרא בישן למחזי וחסירן בשר וקמא לקבליהן דתורתא על כיף נהרא: ואכלא תורתא דבישן למחזי וחסירן בשר ית שבע תורתא דשפירן למחזי ופטימתא ואתער פרעה: ודמוך וחלם תנינות והא שבע שבלין סלקן בקניא חד פטימן וטבן: והא שבע שבלין לקין ושקיפן קדום צמחן בתריהן: ובלעא שבליא לקיתא ית שבע שבליא פטימתא ומליתא ואתער פרעה והא חלמא: והוה בצפרא

היאור. כל שאר נהרות אינן קרוין יאורים חוץ מנילוס מפני שכל הארץ עשויה יאורים יאורים בידי אדם ונילוס עולה בתוכם ומשקה אותם ולפי שאין גשמים יורדין במצרים תדיר. יפות מראה. סימן הוא לימי שובע שהבריות נראות יפות זו לזו שאין עין בריה צרה בחברתה. באחו. באגם. מריטק כמו ישגא אחו. ורקות בשר. שיינביש בלע"ז לשון רק. ותאכלנה. הוא סימן שתהא כל שמחת השבע נשכחת בימי הרעב. בקנה אחד. טודיל בלע"ז. בריאות. שיינש בלע"ז. שדופות. הלידיש בלע"ז. שקיפן קידום. חבוטות לשון משקוף החבוט תמיד על ידי הדלת המכה עליו. קדים. רוח מזרחית שקורין ביש"א. הבריאות. שיינש בלע"ז. והנה חלום. והנה נשלם חלום שלם לפניו והוצרך לפותרים.

ותפעם רוחו · ומטרפא רוחיה מקשקשת בתוכו כפעמון ובנבוכדנצר והתפעם רוחו לפי שהיו שם שתי פעימות שכחת החלום והעלמת פתרונו · חר
תרטומי · הנחרים בטימי מתים ששואלין בעצמות · טימי הן עצמות בלשו' ארמי ובמשנה בית שהוא מלא טימיא מלא עצמות · ואין פותר אותם ל
לפרעה · פותרים היו אותם אבל לא לפרעה שלא היה קולן נכנס באוזניו ולא היה לו קורת רוח בפתרונם שהיו אומ' שבע בנות אתה מוליד שבע
בנות אתה קובר · איש כפתרון חלומו · חלום הראוי לפתרון שנפתר לנו ודומה לו · נער עברי עבד · ארורים הרשעים שאין טובתם שלימה מזכירו ב
בלשו' בזיון · נער · שוטה ואין ראוי לגדלה · עברי · אפי' לשוננו אינו מכיר · עבד · וכתוב בנימוסי מצרים שאין עבד מולך ולא לובש בגדי שרים ·

וַתִּפָּעֶם רוּחוֹ וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא אֶת כָּל חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם וְאֶת כָּל
חֲכָמֶיהָ וַיְסַפֵּר פַּרְעֹה לָהֶם אֶת חֲלֹמוֹ וְאֵין פּוֹתֵר אוֹתָם לְפַר
לְפַרְעֹה: וַיְדַבֵּר שַׂר הַמַּשְׁקִים אֶת פַּרְעֹה לֵאמֹר אֶת חֲטָאַי
אֲנִי מַזְכִּיר הַיּוֹם: פַּרְעֹה קָצַף עַל עֲבָדָיו וַיִּתֵּן אֹתִי בְּמִשְׁמַר בֵּית
שַׂר הַטַּבָּחִים אֹתִי וְאֵת שַׂר הָאֹפִים: וַנַּחַלְמָה חֲלוֹם בְּלַיְלָה
אֶחָד אֲנִי וָהוּא אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ חָלָמְנוּ: וְשָׁם אִתָּנוּ נַעַר
עִבְרִי עֶבֶד לְשַׂר הַטַּבָּחִים וַנְּסַפֶּר לוֹ וַיִּפְתָּר לָנוּ אֶת חֲלֹמֹתֵינוּ
אִישׁ כַּחֲלֹמוֹ פָּתָר: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר פָּתַר לָנוּ כֵּן הָיָה אֹתִי הֵשִׁיב
עַל כַּנִּי וְאֹתוֹ תָלָה: וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וַיִּקְרָא אֶת יוֹסֵף וַיְרִיצֻהוּ מִן
הַבּוֹר וַיְגַלַּח וַיְחַלֵּף שִׂמְלֹתָיו וַיָּבֹא אֶל פַּרְעֹה: וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל
יוֹסֵף חֲלוֹם חָלַמְתִּי וּפֹתֵר אֵין אֹתוֹ וַאֲנִי שָׁמַעְתִּי עָלֶיךָ לֵאמֹר
תִּשְׁמַע חֲלוֹם לִפְתֹּר אֹתוֹ: וַיַּעַן יוֹסֵף אֶת פַּרְעֹה לֵאמֹר בִּלְעָדָי
אֱלֹהִים יַעֲנֶה אֶת שְׁלוֹם פַּרְעֹה: וַיְדַבֵּר פַּרְעֹה אֶל יוֹסֵף בַּחֲלֹמִי
הִנְנִי עֹמֵד עַל שְׂפַת הַיְאֹר: וְהִנֵּה מִן הַיְאֹר עֹלֹת שֶׁבַע פָּרוֹת
בְּרִיאוֹת בָּשָׂר וִיפֹת תֹּאַר וַתִּרְעֶינָה בָּאָחוּ: וְהִנֵּה שֶׁבַע פָּרוֹת
אֲחֵרוֹת עֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן דַּלּוֹת וְרָעוֹת תֹּאַר מְאֹד וְרַקּוֹת בָּשָׂר
לֹא רָאִיתִי כָהֵנָּה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם לָרֹעַ: וַתֹּאכַלְנָה הַפָּרוֹת
הָרַקּוֹת וְהָרָעוֹת אֵת שֶׁבַע הַפָּרוֹת הָרִאשֹׁנוֹת הַבְּרִיאֹת: וַתָּ
וַתָּבֹאנָה אֶל קִרְבֶּנָה וְלֹא נוֹדַע כִּי בָאוּ אֶל קִרְבֶּנָה וּמַרְאֵיהֶן
רַע כַּאֲשֶׁר בַּתְּחִלָּה וָאִיקָץ: וָאֵרֶא בַּחֲלֹמִי וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֳּלִים

ומטרפא רוחיה ושלח וקרא ית
כל חרשי מצרים וית כל חכ
חכימהא ומשתעי פרעה להון
ית חלמיה ולית דפשר יתהון ל
לפרעה: ומלל רב שקי עם פר
פרעה למימר ית סרחני אנא
מדכר יומא דין: פרעה רגז על
עבדוהי ויהב יתי במטרת בית
רב קטוליא יתי וית רב נחתומי:
וחלמנא חלמא בליליא חד אנא
והוא גבר כפשרון חלמיה חל
חלמנא: ותמן עמנא עולם עב
עבראי עבדא לרב קטוליא וא
ואשתעינא ליה ופשר לנא ית ח
חלמנא גבר כחלמיה פשר: והוה
כמה דפשר לנא כן הוא יתי א
אתב על שמושי ויתיה צלב: וש
ושלח פרעה וקרא ית יוסף וא
ואריטוהי מן בית אסירי וספר
ושני כסותיה ועל לות פרעה: ו
ואמר פרעה ליוסף חלמא חלמית
ופשר לית ליה ואנא שמעית ע
עלך למימר דאת שמע חלמא
ומפשר יתיה: ואתיב יוסף ית פרעה
למימר לא מן חכמתי אלהין כן
קדם יי׳ יתותב שלמא דפרעה: ו
ומלל פרעה עם יוסף בחלמי
הא אנא קאם על כיף נהרא:
והא מן נהרא סלקן שבע תורן
פטימן בשר ושפירן למחזי ור
ורעין באחוא: והא שבע תורן
אחרנין סליקא בתריהין חסיכן
ובישן למחזי לחדא וחסירן בשר
לא חזיתי דכוותהין בכל ארעא
דמצרים לבישו: ואכלא תורתא
חסיכתא ובישתא ית שבע תור
תורתא קדמיתא פטימתא: ועלא
למעיהין ולא אתידע ארי עלא
למעיהין ומחזיהין ביש כד בק
בקדמיתא ואתערית: וחזית ב
בחלמי והא שבע שבלין סל

איש כחלומו · לפי החלום וקרוב לענינו · השיב על כני · פרעה הנזכר למעלה כמו שאמ' פרעה קצף על עבדיו הרי מקצר לשו' ולא פירש מי השיב
לפי שאין צריך לפרש מי השיב מי שבידו להשיב והוא פרעה וכן דרך כל מקראות קצרים על מי שעליו לעשות הם סותמין את הדבר · מן הבור
מן בית הסהר שהוא עשוי גומא וכן כל בור שבמקרא לשו' גומא הוא ואף אם אין בו מים קרוי בור פוסא בלעז · ויגלח · מפני כבוד המלכות · תש
תשמע חלום לפתור אותו · תאזין ותבין חלום לפתור אותו · תשמע לשו' הבנה והאזנה כמו שומע יוסף אשר לא תשמע לשונו אנטנדרא בלעז · ב
בלעדי · אין החכמה משלי אלא אלהים יענה יתן עניה בפי לשלום פרעה · דלות · כחושות · כמו מדוע אתה ככה דל דמטנין · ורקות בשר · לשו' כל רקים
שבמקרא חסרין בשר ובלעז בלושש

צנומות· צונמא בלשון ארמי סלעה הרי הן כעץ בלי לחלוח ויבשות כסלע ותרגום נצן לקין נצן מינן בהם אלא הכין לפי שתרגומנו נצן הזרע· שבע שנים ושבע שנים הכל אינן אלא שבע· ואשר נשנה החלום פעמים לפי שהדבר מזומן כמו שפירש לו בסוף· ועל השנות החלום וגו'· ונשכח כל ה השבע· הוא פתרון הבליעה· ולא יודע השבע· הוא פתרון ולא נודע כי באו אל קרבנה· נכון· מזומן· בשבע שני הטובות כאשר הגיד לפרעה לפי שהיה סמוך ובשבע שני רעב נאמר הראה את פרעה לפי שהיה הדבר מופלג ורחוק נופל בו לשון מראה· וחמש· כתרגום ויזרזון וכן וחמושים· את כל אכל· שם דבר הוא לפיכך טעמו במלה ונקוד בפתח קטן ואוכל שהוא פועל כגון כי כל אוכל חלב טעמו למטה בכף ונקוד קמץ קטן· תחת יד

עלות בקנה אחד מלאות וטובות: והנה שבע שבלים צנמות
דקות שדפות קדים צמחות אחריהם: ותבלען השבלים ה
הדקות את שבע השבלים הטבות ואמר אל החרטמים ואין
מגיד לי: ויאמר יוסף אל פרעה חלום פרעה אחד הוא את
אשר האלהים עשה הגיד לפרעה: שבע פרות הטבת שבע
שנים הנה ושבע השבלים הטבת שבע שנים הנה חלום
אחד הוא: ושבע הפרות הרקות והרעת העלת אחריהן
שבע שנים הנה ושבע השבלים הרקות שדפות הקדים יהיו
שבע שני רעב: הוא הדבר אשר דברתי אל פרעה אשר
האלהים עשה הראה את פרעה: הנה שבע שנים באות
שבע גדול בכל ארץ מצרים: וקמו שבע שני רעב אחריהן
ונשכח כל השבע בארץ מצרים וכלה הרעב את הארץ:
ולא יודע השבע בארץ מפני הרעב ההוא אחרי כן כי כבד
הוא מאד: ועל השנות החלום אל פרעה פעמים כי נכון ה
הדבר מעם האלהים וממהר האלהים לעשתו: ועתה ירא
פרעה איש נבון וחכם וישיתהו על ארץ מצרים: יעשה פרעה
ויפקד פקדים על הארץ וחמש את ארץ מצרים בשבע שני
השבע: ויקבצו את כל אכל השנים הטבות הבאת האלה
ויצברו בר תחת יד פרעה אכל בערים ושמרו: והיה האכל
לפקדון לארץ לשבע שני הרעב אשר תהיין בארץ מצרים

סלקן בקניא חד מליין וטבן: והא שבע שבלין נצן לקין שקיפן קידום צמחן בתריהן: ובלעא ש שבליא לקיתא ית שבע שבליא טבתא ואמרית לחרשיא וליה דמחוי לי: ואמר יוסף לפרעה ח חלמא דפרעה חד הוא ית דיי' עתיד למעבד חוי לפרעה: שבע תורתא טבתא שבע שניא אנון ושבע שבליא טבתא שבע שניא אנון חלמא חד הוא: ושבע וש תורתא חסיכתא ובישתא דסליקא בתריהן שבע שניא אנון ושבע שבליא לקיתא דשקיפן קדום יה יהיין שבע שני כפנא: הוא פ פתגמא דמלילית עם פרעה דיי' עתיד למעבד אחוי ית פרעה: הא שבע שניא אתין שבעא ר רבא בכל ארעא דמצרים: ויק ויקומון שבע שני כפנא בתריהין ויתנשי כל שבעא בארעא דמ דמצרים וישיצי כפנא ית עמא דארעא: ולא יתידע שבעא בא בארעא מן קדם כפנא ההוא ד דיהי בתר כן ארי תקיף הוא לח לחדא: ועל דאתני חלמא לפרעה תרתין זמנין ארי תקין פתגמא מן קדם יי' ומוחי יי' למעבדיה: וכען יחזי פרעה גבר סוכלתן ות וחכים וימניניה על ארעא דמ דמצרים: יעבד פרעה וימני שה שולטנין על ארעא ויזרזון ית א ארעא דמצרים בשבע שני שב שבעא: ויכנשון ית כל עיבור ש שניא טבתא דאתין אלין ויצ ויצברון עבורא תחות יד מהימני פרעה עיבורא בקרויא ויטרון: ויהי עבורא גניז לעמא דארעא לשבע שני כפנא דיהוין בא בארעא דמצרים

פרעה· ברשותו ובאוצרותיו· והיה האכל· הצבור כשאר פקדון הגנוז לקיום הארץ·

הנמצא כזה· הנמצא כזה כרין אם נלך ונבקשנו הנמצא כמותו· הנמצא· לשון תמיהא וכן כל הי המשמשת בראש תיבה ונקודה בחטף פתח· אין נבון וח
וחכם כמוך· לבקש איש נבון וחכם שאמרת לא נמצא כמוך· ישק· יזון· יתפרנס כל צרכי עמי יהיו נעשים על ידך כמו בן משק ביתי וכמו נשקו
בר גרכישון בלעז· רק הכסא· שיהו קורין לו מלך· כסא לשון שם המלוכה כמו ויגדל את כסאו מכסאך· נתתי אותך· מיניתי יתך ואעפ״כ רש״י נתינה
הוא כמו ולהתך עליון בין לגדולה בין לשפלות נופל לשון נתינה עליו כמו נתתי אתכם נבזים ושפלים· ויסר את טבעתו· נתינת טבעת המלך היא
אות למי שנותנה לו להיות שני לו לגדולה· בגדי שש· דבר חשיבות הוא במצרים· רביד· ענק ועל שהוא רצוף בטבעות קרוי רביד וכן רבדתי פ

ולא תכרת הארץ ברעב׃ וייטב הדבר בעיני פרעה ובעיני
כל עבדיו׃ ויאמר פרעה אל עבדיו הנמצא כזה איש אשר
רוח אלהים בו׃ ויאמר פרעה אל יוסף אחרי הודיע אלהים
אותך את כל זאת אין נבון וחכם כמוך׃ אתה תהיה על ביתי
ועל פיך ישק כל עמי רק הכסא אגדל ממך׃ ויאמר פרעה
אל יוסף ראה נתתי אתך על כל ארץ מצרים׃ ויסר פרעה
את טבעתו מעל ידו ויתן אתה על יד יוסף וילבש אתו בגדי
שש וישם רבד הזהב על צוארו׃ וירכב אתו במרכבת המ
המשנה אשר לו ויקראו לפניו אברך ונתון אתו על כל ארץ
מצרים׃ ויאמר פרעה אל יוסף אני פרעה ובלעדיך לא ירים
איש את ידו ואת רגלו בכל ארץ מצרים׃ ויקרא פרעה שם
יוסף צפנת פענח ויתן לו את אסנת בת פוטי פרע כהן און ל
לאשה ויצא יוסף על ארץ מצרים׃ ויוסף בן שלשים שנה ב
בעמדו לפני פרעה מלך מצרים ויצא יוסף מלפני פרעה ויעבר
בכל ארץ מצרים׃ ותעש הארץ בשבע שני השבע לקמצים׃
ויקבץ את כל אכל שבע שנים אשר היו בארץ מצרים ויתן
אכל בערים אכל שדה העיר אשר סביבתיה נתן בתוכה׃
ויצבר יוסף בר כחול הים הרבה מאד עד כי חדל לספר כי
אין מספר׃ וליוסף ילד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב
אשר ילדה לו אסנת בת פוטי פרע כהן און׃ ויקרא יוסף את

ולא ישתיצי עמא דארעא בכפנא: ושפר
פתגמא בעיני פרעה ובעיני כל
עבדוהי: ואמר פרעה לעבדוהי הנשכח
כדין גבר דרוח נבואה מן קדם יי
ביה: ואמר פרעה ליוסף בתר דאודע יי
יתך ית כל דא לית סוכלתן וחכים
כותך: את תהי ממנא על ביתי ו
ועל מימרך יתזן כל עמי לחוד כ
כרסי מלכותא הדין אהוי יקיר מ
מנך: ואמר פרעה ליוסף חזי דמנ
דמניתי יתך על כל ארעא דמצרים:
ואעדי פרעה ית עזקתיה מעל ידיה
ויהב יתה על ידא דיוסף ואלביש
יתיה לבושין דבוץ ושוי מניכא ד
דדהבא על צואריה: וארכב יתיה
ברתיכא תנינא דיליה ואכריזו קד
קדמוהי דין אבא למלכא ומני י
יתיה על כל ארעא דמצרים: ואמר
פרעה ליוסף אנא פרעה ובר ממ
ממימרך לא ירים גבר ית ידיה ל
למיסר זין וית רגליה למרכב על
סוסיא בכל ארעא דמצרים וקרא
פרעה שום יוסף גברא דטמירן ג
גלין ליה ויהב ליה ית אסנת בת פ
פוטיפרע רבא דאון לאתו ונפק י
יוסף שליט על ארעא דמצרים: וי
ויוסף בר תלתין שנין כד קם קדם
פרעה מלכא דמצרים ונפק יוסף
מן קדם פרעה ועבר בכל ארעא
דמצרים: וכנשו דירי ארעא בשבע
שני שבעא לאוצרין: וכנש י
ית כל עיבור שבע שניא דהואה
בארעא דמצרים ויהב עיבורא ב
בקרויא עיבור חקל קרתא דבסחור
דבסחרנא יהב בגוה: וכנש יוסף
עיבורא כחלא דימא סגי לחדא
עד דפסק מלממני ארי לית מנין:
וליוסף אתיליד תרין בנין עד לא
עלת שתא דכפנא דילדת ליה א
אסנת בת פוטיפרע רבא דאון: וק
וקרא יוסף ית

ערשי רבדתי ערשי מרבדות· ובלשון משנה מוקף רובדין של אבן של הרודב בעזרה ורוי רבכה· במרכבת המשנה· השניה למרכבתו המהלכת א
אצל שלו· אברך· כתרגומו דין אבא למלכא רך בלשון ארמי מלך בהשותפין לא ריכא ולא בר ריכא ובדברי אגדה דרש ר׳ יהודה אברך זה יוסף ש
שהוא אב בחכמה ורך בשנים אמר לו בן דורמסקית עד מתי אתה מעוות עלינו את הכתובים אין אברך אלא לברכים שהכל יהו נכנסין ויוצאין
תחת ידו כענין שנ׳ ונתון אותו וגו׳· אני פרעה· שיש יכולת בידי לגזור גזרות על מלכותי ואני גוזר שלא ירים איש ידו· בלעדיך· שלא ברשותך ד״א
אני פרעה אני אהיה מלך ובלעדיך וגו׳ וזהו דוגמת רק הכסא את ידו ואת רגלו כתרגו׳· צפנת פענח· מפרש הצפונות ואין לפענח דמיון במקרא
פוטיפרע· הוא פוטיפר ונקרא פוטיפרע על שנסתרס מאליו לפי שלקח את יוסף למשכב זכור· ותעש הארץ· כתרגו׳ ויין הלשון נעקר מלשון ע
עשיה· לקמצים· קומץ על קומץ יד על יד היו אוצרין· אכל שדה העיר אשר סביבתיה נתן בתוכה· שכל ארץ וארץ מעמדת פירותיה ונותנין בתבואה עפר המ
המקום ומעמיד את התבואה מלרקב· עד כי חדל לספור· עד אשר חדל לו הסופר לספור והרי זה מקרא קצר· כי אין מספר· לפי שאין מספר וה
והרי כי משמש בלשון דהא· בטרם תבוא שנת הרעב· מכאן שאדם אסור לשמש מטתו בשני רעבון׃

ותרעב כל ארץ מצרים. שהרקיבה תבואתם שאצרו חוץ משל יוסף: אשר יאמר לכם תעשו. לפי שהיה יוסף אומר להם שימולו וכשבאו אצל פרעה ואומרים כך הוא אומר לנו אמר להם ולמה לא צברתם בר והלא הכריז לכם ששני הרעב באים אמרו לו אספנו הרבה והרקיבה אמר להם אם כן א כל אשר יאמר לכם תעשו הרי גזר על התבואה והרקיבה מה אם יגזור עלינו ונמות: על כל פני הארץ. מי הם פני הארץ אלו העשירים: את כל אשר ב בהם. כתרגו' די בהון עיבורא: וישבר למצרים. שבר לשו' מכר ולשו' קנין משמש כאן הוא מכר. שברו לנו מעט אוכל. לשו' קנין ואל תאמר אינו כי אם בתבואה שאף ביין וחלב מצינו ולכו שברו בלא כסף וגו': וירא יעקב כי יש שבר במצרים. ומהיכן ראה והלא לא ראה אלא שמע. הנה שמעתי וגו'

שם הבכור מנשה כי נשני אלהים את כל עמלי ואת כל בית אבי: ואת שם השני קרא אפרים כי הפרני אלהים בארץ עניי: ותכלינה שבע שני השבע אשר היה בארץ מצרים: ותחלינה שבע שני הרעב לבוא כאשר אמר יוסף ויהי רעב בכל הארצות ובכל ארץ מצרים היה לחם: ותרעב כל ארץ מצרים ויצעק העם אל פרעה ללחם ויאמר פרעה לכל מצרים לכו אל יוסף אשר יאמר לכם תעשו: והרעב היה על כל פני הארץ ויפתח יוסף את כל אשר בהם וישבר למצרים ויחזק הרעב בארץ מצרים: וכל הארץ באו מצרימה לשבר אל יוסף כי חזק הרעב בכל הארץ: וירא יעקב כי יש שבר במצרים ויאמר יעקב לבניו למה תתראו: ויאמר הנה שמעתי כי יש שבר במצרים רדו שמה ושברו לנו משם ונחיה ולא נמות: וירדו אחי יוסף עשרה לשבר בר ממצרים: ואת בנימין אחי יוסף לא שלח יעקב את אחיו כי אמר פן יקראנו אסון: ויבאו בני ישראל לשבר בתוך הבאים כי היה הרעב בארץ כנען: ויוסף הוא השליט על הארץ הוא המשביר לכל עם הארץ ויבאו אחי יוסף וישתחוו לו אפים ארצה: וירא יוסף את אחיו ויכרם ויתנכר אליהם וידבר אתם קשות ויאמר אליהם מאין באתם ויאמרו מארץ כנען לשבר אכל: ויכר יוסף את אחיו והם לא הכרהו: ויזכר יוסף את החלמות אשר חלם

וקרא יוסף ית שום בכריה מנשה ארי אנשיני יי ית כל עמלי וית כל בית אבא: וית שום תנינא קרא אפרים ארי אפשני יי בארע שעבודי: ושלימא שבע שני שבעא דהואה בארעא דמצרים: ושריאה שבע שני כפנא למיתי כמא דאמר יוסף והוה כפנא בכל ארעתא ובכל ארעא דמצרים הוה לחמא: וכפינת כל ארעא דמצרים וצוח עמא קדם פרעה על לחמא ואמר פרעה לכל מצראי איזילו לות יוסף דייםר לכון תעבדון: וכפנא הוה על כל אפי ארעא ופתח יוסף ית כל א אוצריא דבהון עבורא וזבין למצראי ותקיף כפנא בארעא דמצרים: וכל דיירי ארעא אתו למצרים למזבן עיבורא מן יוסף ארי תקיף כפנא בכל ארעא: וחזא יעקב ארי אית עבור מזדבן במצרים ואמר יעקב לבנוהי למה תתחזון: ואמר הא שמעית ארי אית עבור מזדבן במצרים חותו לתמן וזבונו לנא מתמן וניחי ולא נמות: ונחתו אחי יוסף עשרה למזבן עיבורא ממצרים: וית בנימן אחוהי דיוסף לא שלח יעקב עם אחוהי ארי אמר ולמא יערעיניה מותא: ואתו בני ישראל למזבן עיבורא בגו עלייא ארי הוה כפנא בארעא דכנען: ויוסף הוא דשליט על ארעא הוא דמזבן עיבורא לכל עמא דארעא ואתו אחי יוסף וסגידו ליה על אפיהון על ארעא: וחזא יוסף ית אחוהי ואשתמודענון וחשב מה דמליל עמהון ומליל עמהון קשיין ואמר להון מן אן אתיתון ואמרו מארע דכנען למזבן עבורא: ואשתמודע יוסף ית אחוהי ואנון לא אשתמודעוהי: ודכר יוסף ית חלמיא דחלם

מהו וירא ראה באספקלריא של קדש שעדין יש לו שבר במצרים ולא היתה נבואה ממש להודיעו בפירוש שזה יוסף: וכל הארץ באו מצרימה. אל יוסף לשבור. ואם הדרשהו כסדרו היה צריך לכתוב מן יוסף: למה תתראו. אל תראו עצמכם בפני בני ישמעאל ובני עשו כאלו אתם שבעים באותה שעה עדין היה להם תבואה. ומפי אחרים שמעתי שהוא לשו' כחישה למה תהיו כחושים ברעב ודומה לו ומרוה גם הוא יורא: רדו שמה. ולא אמ' לכו רמז למאתים ועשר שנים שנשתעבדו למצרים כמנין רדו: וירדו אחי יוסף. ולא כתב בני יעקב מלמד שהיו מתחרטים במכירתו ונתנו לבם להתנהג עמו באחוה ולפדותו בכל ממון שיפסקו עליהם: עשרה. מה תל' והלא כתב ואת בנימן אחי יוסף לא שלח אלא לענין האחוה היו חלוקין לעשרה לא היתה אהבת כלם ושנאת כלם שוה לו אבל לענין לשבור בר כלם לב אחד להם בראשי' רבה: פן יקראנו אסון. ובבית לא יקראנו. אמ' ר' אליעזר בן יעקב מכאן שהשטן מקטרג בשעת הסכנה: בתוך הבאי'. מטמינין עצמם שלא יכירום לפי שצוה להם אביהם שלא יתראו כלם בפתח אחד שלא תשלוט בהם עין הרע שכולם נאים וכלם גבורים: וישתחוו לו אפים. נשתטחו לו על פניהם וכן כל השתחואה פשוט ידים ורגלים הוא: ויתנכר אליהם. נעשה להם כנכרי בדברים לדבר קשות: ויכר יוסף וגו'. לפי שהניחם חתומי זקן: והם לא הכירוהו. שיצא מאצלם בלא חתימת זקן ועכשו בא בחתימת זקן. ומדרש אגדה ויכר יוסף את אחיו כשנמסרו בידו הכיר שהם אחיו ורחם עליהם והם לא הכירוהו כשנפל בידם לנהוג בו אחוה: אשר חלם להם. עליהם וידע ש

שנתקיימו שהרי השתחוו לו · ערות הארץ · גלוי הארץ מהיכן היא נוחה ליכבש כמו את מקורה הערה וכמו ערום ועריה וכן כל עריה שבמקרא ל
לשון גילוי ואנקלוס תרגם בדקא דארעא כמו בדק הבית אבל לא דקדק לפרשו אחר לשון המקרא · לא אדני · לא תאמר כן והרי עבדיך באו לשבר
אכל · כלנו בני איש אחד נחנו · נצנצה בהם רוח הקדש וכללוהו עמהם שאף הוא בן אביהם · כנים · אמתיים כמו כן דברת כן בנות צלפחד ודברת
ועבדתי לא כן בדין · כי ערות הארץ באתם לראות · שהרי נכנסתם בעשרה שערי העיר למה לא נכנסתם בשער אחד · ויאמרו שנים עשר עבדיך ·
וגו' ובשביל אותו אחד שאיננו נתפזרנו בעיר לבקשו · הוא אשר דברתי · הדבר אשר דברתי שאתם מרגלים הוא האמת והנכון זהו לפי פשוטו ומ

להם ויאמר אלהם מרגלים אתם לראות את ערות הארץ
באתם: ויאמרו אליו לא אדני ועבדיך באו לשבר אכל: כלנו
בני איש אחד נחנו כנים אנחנו לא היו עבדיך מרגלים:
ויאמר אלהם לא כי ערות הארץ באתם לראות: ויאמרו
שנים עשר עבדיך אחים אנחנו בני איש אחד בארץ כנען
והנה הקטן את אבינו היום והאחד איננו: ויאמר אלהם יוסף
הוא אשר דברתי אלכם לאמר מרגלים אתם: בזאת תבחנו
חי פרעה אם תצאו מזה כי אם בבוא אחיכם הקטן הנה:
שלחו מכם אחד ויקח את אחיכם ואתם האסרו ויבחנו
דבריכם האמת אתכם ואם לא חי פרעה כי מרגלים אתם:
ויאסף אתם אל משמר שלשת ימים: ויאמר אלהם יוסף ביום
השלישי זאת עשו וחיו את האלהים אני ירא: אם כנים אתם
אחיכם אחד יאסר בבית משמרכם ואתם לכו הביאו שבר
רעבון בתיכם: ואת אחיכם הקטן תביאו אלי ויאמנו דבריכם
ולא תמותו ויעשו כן: ויאמרו איש אל אחיו אבל אשמים א
אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו
ולא שמענו על כן באה אלינו הצרה הזאת: ויען ראובן אתם
לאמר הלוא אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד ולא
שמעתם וגם דמו הנה נדרש: והם לא ידעו כי שמע יוסף כי
המליץ בינתם: ויסב מעליהם ויבך וישב אלהם וידבר אלהם

להון ואמר להון אלולי אתון ל
למחזי ית בדקא דארעא אתיתון:
ואמרו ליה לא רבוני ועבדך א
אתו למזבן עיבורא: כלנא בני
גברא חד נחנא כיוני אנחנא ל
לא הוו עבדך אלילי: ואמר להון
לא אלהין בדקא דארעא אתיתון
למחזי: ואמרו תרי עשר עבדך
אחין אנחנא בני גברא חד בא
בארעא דכנען והא זעירא עם
אבונא יומא דין וחד ליתוהי:
ואמר להון יוסף הוא דמללית
עמכון למימר אלילי אתון: בדא
תתבחנון חיי פרעה אם תפקון
מכא אלהין במיתי אחוכון זעירא
הכא: שלחו מנכון חד וידבר ית
אחוכון ואתון תתאסרון ויתבחנון
פתגמיכון הקשוט אתון אמרין
ואם לא חיי פרעה ארי אלילי
אתון: וכנש יתהון לבית מטרא
תלתא יומין: ואמר להון יוסף ב
ביומא תליתאה דא עיבידו וא
ואתקיימו מן קדם יי' אנא דחיל:
אם כיוני אתון אחוכון חד יהא
יתאסר בבית מטרתכון ואתון א
אזילו אובילו עיבורא דחסיר
בבתיכון: וית אחוכון זעירא
תיתון לותי ויתהימנון פתגמיכון
ולא תמותון ועבדו כן: ואמרו
גבר לאחוהי בקושטא חייבין א
אנחנא על אחונא דחזינא בעקת
נפשיה כד הוה מתחנן לנא ולא
קבילנא מניה על כן אתת לנא
עקתא הדא: ואתיב ראובן יתהון
למימר הלא אמרית לכון למימר
לא תחטון בעולימא ולא קבלתון
ואף דמיה הא מתבעי: ואנון לא
ידעין ארי שמע יוסף ארי מת
מתורגמנא הוה ביניהון: ואסתחר
מלותהון ובכא ותב לותהון וא
ומליל עמהון

ומדרשו אמ' להם ולו מצאתם אותו ויפסקו עליכם ממון תפדוהו אמרו לו הן אמ' להם ואם יאמרו לכם שלא יחזירוהו בשום ממון מה תעשו אמרו
לו לכך באנו להרוג או ליהרג אמר להם הוא אשר דברתי אליכם להרוג בני העיר באתם מנחש אני בגביע שלי ששנים מכם החריבו כרך גדול
של שכם · חי פרעה · אם יחיה פרעה כשהיה נשבע לשקר היה נשבע בחיי פרעה · אם תצאו מזה · מן המקום הזה · האמת אתכ' · אם אמת אתכ' לפיכך
הי נקוד פתח שהוא כמו בלשון תימה · ואם לא תביאוהו חי פרעה מרגלים אתם · משמר · בית האסורים · בית משמרכם שאתם אסורין בו עכשיו ·
ואתם לכו הביאו · לבית אביכם · שבר רעבון בתיכם · מה שקניתם לרעבון אנשי בתיכם אבל כתרגו' בקושטא ורמותי בבראשי' רבה ליטנא דרומא
הוא אבל ברם · ויאמנו דבריכם · יתאמתו ויתקיימו כמו אמן אמן וכמו יאמן נא דברך · באה אלינו · טעמו בבי"ת לפי שהוא בלשו' עבר שכבר באה
ותרגו' אתת לנא · וגם דמו · אתא וגמין דבוין דמו וגם דם הזקן · והם לא ידעו כי שומע יוסף · מבין לשונם ובפניו היו מדברים כן · כי המליץ ב
בינותם · כי כשהיו מדברים עמו היה המליץ ביניהם היודע לשון עברי ולשון מצרי · המליץ · זה מנשה · ויסב מעליהם · נתרחק מעליהם שלא יראוהו
בוכה · ויבך · לפי ששמע שהיו מתחרטים:

את שמעון · הוא השליכו לבור הוא שאמר ללוי הנה בעל החלומות הלזה בא ד"א נתכוון יוסף להפרידו מלוי שמא יתיעצו שניהם להרוג אותי · ויאסר אותו לעיניהם · לא אסרו אלא לעיניהם וכיון שיצאו הוציאו והאכילו והשקהו · ויפתח האחד · הוא לוי שנשאר יחיד משמעון בן זוגו · במלון · במקום שלנו בלילה · אמתחתו · הוא שק · והנה הוא באמתחתי · גם הכסף בו עם התבואה · מה זאת עשה אלהים לנו · להביאנו לידי עלילה זו שלא הושב אלא להתעולל עלינו · ואת הארץ תסחרו · תסובבו וכל לשון סוחרים וסחורה על שם שמחזרים וסובבים אחר הפרקמטיא · צרור כספו · קשר כספו · א
אותי שכלתם · מלמד שחשדן שמא הרגוהו או מכרוהו כיוסף · שכלתם · כל מי שבניו אובדים קרוי שכול ·

ויקח מאתם את שמעון ויאסר אתו לעיניהם : ויצו יוסף וימלאו
את כליהם בר ולהשיב כספיהם איש אל שקו ולתת להם
צדה לדרך ויעש להם כן : וישאו את שברם על חמריהם
וילכו משם : ויפתח האחד את שקו לתת מספוא לחמרו ב
במלון וירא את כספו והנה הוא בפי אמתחתו : ויאמר אל
אחיו הושב כספי וגם הנה באמתחתי ויצא לבם ויחרדו איש
אל אחיו לאמר מה זאת עשה אלהים לנו : ויבאו אל יעקב
אביהם ארצה כנען ויגידו לו את כל הקרת אתם לאמר :
דבר האיש אדני הארץ אתנו קשות ויתן אתנו כמרגלים
את הארץ : ונאמר אליו כנים אנחנו לא היינו מרגלים : שנים
עשר אנחנו אחים בני אבינו האחד איננו והקטן היום את
אבינו בארץ כנען : ויאמר אלינו האיש אדני הארץ בזאת
ארע כי כנים אתם אחיכם האחד הניחו אתי ואת רעבון ב
בתיכם קחו ולכו : והביאו את אחיכם הקטן אלי וארעה כי
לא מרגלים אתם כי כנים אתם את אחיכם אתן לכם ואת
הארץ תסחרו : ויהי הם מריקים שקיהם והנה איש צרור
כספו בשקו ויראו את צררות כספיהם המה ואביהם ויראו :
ויאמר אליהם יעקב אביהם אתי שכלתם יוסף איננו ושמעון
איננו ואת בנימן תקחו עלי היו כלנה : ויאמר ראובן אל אביו
לאמר את שני בני תמית אם לא אביאנו אליך תנה אתו

ודבר מלותהון ית שמעון ואסר
יתיה לעיניהון : ופקד יוסף ומלו
ית מניהון עיבורא ולאתבא כס
כספיהון גבר לסקיה ולמתן להון
זודין לאורחא ועבד להון כן : ונ
ונטלו ית עיבורהון על חמריהון
ואזלו מתמן : ופתח חד ית סקיה
למתן כיסתא לחמריה בבית מ
מבתא וחזא ית כספיה והא הוא
בפום טעוניה : ואמר לאחוהי א
אתותב כספי ואף הא בטעוני ונ
ונפק מדע לבהון ותוהו גבר בא
באחוהי למימר מה דא עבד יי
לנא : ואתו לות יעקב אבוהון ל
לארעא דכנען וחויאו ליה ית כ
כל דערעא יתהון למימר : מלל
גברא רבוני דארעא עמנא קש
קשין ויהב יתנא כמאללי ארעא :
ואמרנא ליה כיוני אנחנא לא
הינא מאללי : תרי עשר אנחנא
אחין בני אבונא חד ליתוהי וז
וזעירא יומא דין עם אבונא בא
בארעא דכנען : ואמר לנא גב
גברא רבונא דארעא בדא אדע
ארי כיוני אתון אחוכון חד שב
שבוקו לותי וית עיבורא דחסיר
בבתיכון סבו ואיזילו : ואיתו ית
אחוכון זעירא לותי ואדע ארי ל
לא מאללי אתון ארי כיוני אתון
ית אחוכון אתן לכון וית ארעא
תתגרון בה סחורתא : והוה אנון
מריקין סקיהון והא גבר צרר כ
כספיה בסקיה וחזו ית צררי כ
כספיהון אנון ואבוהון ודחילו :
ואמר להון יעקב אבוהון יתי א
אתכלתון יוסף ליתוהי ושמעון
לא הוה כא וית בנימן תדברון
עלי הואה כולהון : ואמר ראובן
לאבוהי למימר ית תרין בני תמ
תמית אם לא איתיניה לך הב ·
יהבה :

לא ירד בני עמכם· לא קבל דבריו של ראובן אמ׳ בכור שוטה הוא הרוצה להמית בניו וכי בני הם ולא בני· כאשר כלו לאכל· יגו׳ יהודה אמר ל
להם המתינו לזקן עד שתכלה פת מן הבית· כאשר כלו· כד שיציאו והמתרגם כד ספיקו טועה כאשר כלו הגמלים לשתות מתורגם כד ספיקו. כש
כששתו די ספקם הוא גמר שתיתם אבל זה כאשר כלו לאכל כאשר תם האכל הוא ומתרגמין כד שיציאו· העד העיד· לשו׳ התראה שכתם התראה
מיתרה בו בפני עדים וכן העידותי באבותיכם ויד העד בעם· לא תראו פני בלתי אחיכם אתכם· לא תחזון ברא אחיכם אתכם ואנקלוס תרגם א
אילהין כד אחוכון עמכון ישב הדבר על אפניו ולא דקדק לתרגם אחר לשון המקרא· לנו ולמולדתנו· למשפחותינו ואפילו עצי עריסותינו

על ידי ואני אשיבנו אליך: ויאמר לא ירד בני עמכם כי אחיו
מת והוא לבדו נשאר וקראהו אסון בדרך אשר תלכו בה
והורדתם את שיבתי ביגון שאולה: והרעב כבד בארץ: ויהי
כאשר כלו לאכל את השבר אשר הביאו ממצרים ויאמר
אליהם אביהם שבו שברו לנו מעט אכל: ויאמר אליו יהודה
לאמר העד העד בנו האיש לאמר לא תראו פני בלתי אחיכם
אתכם: אם ישך משלח את אחינו אתנו נרדה ונשברה לך
אכל: ואם אינך משלח לא נרד כי האיש אמר אלינו לא
תראו פני בלתי אחיכם אתכם: ויאמר ישראל למה הרעתם
לי להגיד לאיש העוד לכם אח: ויאמרו שאול שאל האיש
לנו ולמולדתנו לאמר העוד אביכם חי היש לכם אח ונגד לו
על פי הדברים האלה הידוע נדע כי יאמר הורידו את אח
אחיכם: ויאמר יהודה אל ישראל אביו שלחה הנער אתי
ונקומה ונלכה ונחיה ולא נמות גם אנחנו גם אתה גם טפנו:
אנכי אערבנו מידי תבקשנו אם לא הביאתיו אליך והצגתיו
לפניך וחטאתי לך כל הימים: כי לולא התמהמהנו כי עתה
שבנו זה פעמים: ויאמר אלהם ישראל אביהם אם כן אפוא
זאת עשו קחו מזמרת הארץ בכליכם והורידו לאיש מנחה
מעט צרי ומעט דבש נכאת ולט בטנים ושקדים: וכסף מ
משנה קחו בידכם ואת הכסף המושב בפי אמתחתיכם ת

על ידי ואנא אתיביניה לך: ואמר
לא ייחות ברי עמכון ארי אחוהי
מית והוא בלחודוהי אשתאר ויי
ערעיניה מותא באורחא דתהכון
בה ותחתון ית שיבתי בדווא ל
לשאול: וכפנא תקיף בארעא: ו
והוה כד שיציאו למיכל ית עיב
עיבורא דאיתיאו ממצרי׳ ואמר
להון אבוהון תובו זבונו לנא זער
עיבורא: ואמר ליה יהודה למ
למימר אסהדא אסהיד בנא ג
גברא למימר לא תחזון אפי א
אלהין כד אחוכון עמכון: אם איתך
משלח ית אחונא עמנא נחות
ונזבון לך עיבורא: ואם ליתך
משלח לא נחות ארי גברא אמר
לנא לא תחזון אפי אלהין כד א
אחוכון עמכון: ואמר ישראל למה
אבאשתון לי לחוואה לגברא העוד
כען לכון אחא: ואמרו משאל
שאל גברא לנא ולילדותנא ל
למימר העוד כען אבוכון קים
האית לכון אחא וחוינא ליה על
מימר פתגמיא האלין המידע ה
הוינא ידעין ארי יימר אחיתו ית
אחוכון: ואמר יהודה לישראל א
אבוהי שלח עולימא עמי ונקום
ונזיל ונחי ולא נמות אף אנחנא
אף את אף טפלנא: אנא מע
מערבנא ביה מן ידי תבעיניה
אם לא איתיניה לך ואקימניה
קדמך ואהי חטי לך כל יומיא:
ארי אלו לא שהינא ארי כען
תבנא דנן תרתין זמנין:
ואמר להון ישראל אבוהון אם כן
הוא דא עבידו סבו ממשבחא
בארעא במניכון ואחיתו לגברא
תקרובתא זער קטף וזער דבש שעף
ולטום בוטמין ושגדין: וכספא ע
על חד תרין סבו בידכון וית כ
כספא דאתותב בפום טעוניכון

גלה לנו· ונגד לו· שיש לנו אב ואח· על פי הדברים האלה· על פי שאלותיו אשר שאל הוזקקנו להגיד· כי יאמר· אשר יאמר כי משמש בלשון אם
ואם משמש בלשון אשר הרי זה שמוש אחד מארבע לשונותיו אי שהרי כי זה כמו אם כמו עד אם דברתי דברי· ונחיה· כנבואה בו רוח הקדש על ידי
הליכה זו תחי רוחך ותחי רוח יעקב אביהם· ולא נמות· ברעב· בנימן ספק יתפש ספק לא יתפש ואנו כלנו מתים ברעב אם לא נלך מוטב שתניח
את הספק ותתפוש את הודאי· והצגתיו לפניך· שלא אביאנו אליך מת כי אם חי· וחטאתי לך כל הימים· לעולם הבא· לולא התמהמהנו· על ידך כ
כבר היינו שבים עם שמעון ולא נצטערת כל הימים הללו· אפוא· לשו׳ יתר הוא לתקון מלה בלשו׳ עברי· אם כן אזקק לעשות שתשלחנו עמכם צ
צריך אני לחזר ולבקש איה פה התקנה ועצה להשיאכם ואומ׳ אני זאת עשו· מזמרת הארץ· כתרגו׳ ממשבח בארעא שהכל מזמרין עליו כשהוא ב
בא לעולם· נכאת· שעוה· ברא׳ רבה· בטנים· לא ידעתי מה הם ובפתרוני אלף בית של ר׳ מכיר ראיתי פישטיצייאש ודומה לו שהן אפרסקין· וכ
וכסף משנה· פי שנים בראשון קחו בידכם לשבר אכל שמא הוקר השער·

אולי משגה הוא· שמא הממונה על הבית שכחו שוגג: ואל שדי· ועד· מעתה אינכם חסרים כלום אלא תפלה הריני מתפלל עליכם: אל שדי· שדי בנתינה ר
רחמיו וכדי היכלת בידו ויתן יתן לכם רחמים· זהו פשוטו ומדרשו מי שאמר לעולם די יאמר די לצרותי שלא שקטתי מנעורי צרת לבן צרת עשו
צרת רחל צרת דינה צרת יוסף צרת שמעון צרת בנימין· ושלח לכם· ויפטר לכון כתרגו' יפטרנו מאסוריו לשון לחפשי ישלחנו ואינו נופל בתרג' לשון
ושלח שהדי לשם הם הולכי' מאליו· את אחיכם· זה שמעון· אחר· רוח הקדש נזרקה בו ורבות יוסף· ואני עד בואכם אהיה שכול מספק· כאשר שכלתי
מיוסף ושמעון· שכלתי מבנימן · ואת בנימן· מתרגמינן ודברו ית בנימן לפי שאין לקיחת הכסף ולקיחת האדם שוה בלשון ארמי בדבר רקיחה

תשיבו בידכם אולי משגה הוא: ואת אחיכם קחו וקומו שובו
אל האיש: ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש ושלח לכם
את אחיכם אחר ואת בנימין ואני כאשר שכלתי שכלתי:
ויקחו האנשים את המנחה הזאת ומשנה כסף לקחו בידם
ואת בנימן ויקמו וירדו מצרים ויעמדו לפני יוסף: וירא יוסף א
אתם את בנימין ויאמר לאשר על ביתו הבא את האנשים
הביתה וטבח טבח והכן כי אתי יאכלו האנשים בצהרים:
ויעש האיש כאשר אמר יוסף ויבא האיש את האנשים ביתה
יוסף: וייראו האנשים כי הובאו בית יוסף ויאמרו על דבר
הכסף השב באמתחתינו בתחלה אנחנו מובאים להתגלל
עלינו ולהתנפל עלינו ולקחת אתנו לעבדים ואת חמרינו:
ויגשו אל האיש אשר על בית יוסף וידברו אליו פתח הבית:
ויאמרו בי אדני ירד ירדנו בתחלה לשבר אכל: ויהי כי באנו
אל המלון ונפתחה את אמתחתינו והנה כסף איש בפי אמ
אמתחתו כספנו במשקלו ונשב אתו בידנו: וכסף אחר הו
הורדנו בידנו לשבר אכל לא ידענו מי שם כספנו באמ
באמתחתינו: ויאמר שלום לכם אל תיראו אלהיכם ואלהי
אביכם נתן לכם מטמון באמתחתיכם כספכם בא אלי ויוצא
אלהם את שמעון: ויבא האיש את האנשים ביתה יוסף ויתן
מים וירחצו רגליהם ויתן מספוא לחמריהם: ויכינו את ה

תתיבון בידכון דלמא שלו הוה:
וית אחוכון דברו וקומו תובו לות
גברא: ואל שדי יתן לכון רחמין
קדם גברא ויפטר לכון ית אחוכון
אחרנא וית בנימן ואנא כמה ד
דאתכליתי תכולית: ונסיבו גבריא
ית תקרובתא הדא ועל חד תרין
כספא נסיבו בידהון ודברו ית ב
בנימן וקמו ונחתו למצרים וקמו
קדם יוסף: וחזא יוסף עמהון ית
בנימן ואמר לדממנא על ביתיה
אעיל ית גבריא לביתא וכוס כ
נכסתא ואתקין ארי עמי יכלון
גבריא בשירותא: ועבד גברא
כמה דאמר יוסף ואעיל גברא
ית גבריא לבית יוסף: ודחילו ג
גבריא ארי אתעלו לבית יוסף
ואמרו על עסק כספא דאתותב
בטוענא בקדמיתא אנחנא מ
מתעלין לאתרברבא עלנא ול
ולאסתקפא עלנא ולמקני יתנא
לעבדין ולמדבר ית חמרנא: וק
וקריבו לות גברא דממנא על ב
בית יוסף ומלילו עמיה בתרע ב
ביתא: ואמרו בבעו רבוני מיחת
נחתנא בקדמיתא למזבן עיבורא:
והוה כד אתינא לבית מבתא
ופתחנא ית טוענא והא כסף ג
גבר בפום טועניה כספנא במ
במתקליה ואתבנא יתיה בידנא:
וכספא אוחרנא אחתנא בידנא
למזבן עיבורא לא ידענא מן ש
שוי כספנא בטוענא: ואמר ש
שלם לכון לא תדחלון אלהכון ו
ואלהא דאבוכון יהב לכון סימן
בטוענכון כספיכון אתא לותי
ואפיק לותהון ית שמעון: ואעיל
גברא ית גבריא לבית יוסף וי
ויהב מיא ואסחו רגליהון ויהב
כסתא לחמריהון: ואתקינו ית ת

בצהרים· מתרגמינן נכיב ודבר' הכתוב בהנהגת הדברים מתרגמינן ודבר· וטבוח טבח והכן· כמו ולטבוח טבח ולהכן ואינו וטבוח לשון צווי שהיה לו לומר •
וטבח· בצהרי · זה מתורג' בשירותא שהוא לשון סעודה ראשונה בלשון ארמי ובלעז דישניר ויש הרבה בתלמוד שרא לכלבא שירותא בתע אכולה
שירותיה אבל כל תרגו' של צהרי' טיהרא ·וייראו· האנשים· כתוב הוא בשני יודין ותרגו' ודחילו· כי הובאו בית יוסף· ואין דרך שאר הבאים לשבר בר
ללון בבית יוסף כי אם בפונדקאות שבעיר· וייראו· שאין זה אלא לאספם אל משמר· אנחנו מובאים· אל תוך הבית הזה· להתגולל· להיות מתגלגלת
עלינו עלילת הכסף ולהיותה נופלת עלינו ואונקלס שתרגם לאסתקפא עלנא הוא לשון להתגולל כדמתרגמינן עלילות דברים תסקופי מלין ולא ה
תרגמו אחר לשון המקרא ולהתגולל שתרגם ולאתרברבא הוא לשון גלת הזהב והיא גלתה העלתה כהוא לשון מלכות· בי אדני· לשון בעיא ותחנוני
הוא בלשון ארמי בייא בייא· ירד ירדנו· ירידה היא לנו רגילים היינו לפרנס אחרים עכשו אנו צריכים לך· אלהיכם· בזכותכם ואם אין זכיותכם כדי
אלהי אביכם בזכות אביכם נתן לכם מטמון· ויבא האיש· הבאה אחר הבאה לפי שהיו הן דוחפין אותו חוץ עד שדברו אלו פתח הבית משאמר להם ש
שלום לכם נמשכו ובאו אחריו· ויכינו· הזמינו עטרוה בכליה נאים·

הביתה. מפרוזדור לטרקלין: ויקדו וישתחוו. על שאלת שלום. קידה כפיפת קדקד השתחואה משתטח לארץ: אלהים יחנך בני. בשאר שבטים שמענו חנ חנינה אשר חנן אלהים את עבדך ובנימין עדין לא נולד לכך ברכו יוסף בחנינה: כי נכמרו רחמיו. שאלו יש לך אח מאם אמר לו אח היה לי ואיני יודע היכן הוא. יש לך בנים אמר לו יש לי עשרה ומה שמם אמר לו בלע ובכר וגו' אמר לו ומה טיבן של שמות הללו אמר לו כלם על שם אחי והצרות שמצאוהו כו' כדאי' במסכ' סוטה מיד נכמרו רחמיו. נכמרו. נתחממו ובלשון משנה על הכומר של זיתים ובלשון ארמי טשוש מכמר בשרא ובמקרא עורנו כתנור נכמרו נתחממו ונקמטו קמטים קמטים מפני רעב וזלעפות רעב כן דרך כל עור כשמחממין אותו נקמט וכווץ: ויתאפק. נתאמץ והוא לשון אפיקי מגנים

המנחה עד בוא יוסף בצהרים כי שמעו כי שם יאכלו לחם: ויבא יוסף הביתה ויביאו לו את המנחה אשר בידם הביתה וישתחוו לו ארצה: וישאל להם לשלום ויאמר השלום אביכם הזקן אשר אמרתם העודנו חי: ויאמרו שלום לעבדך לאבינו עודנו חי ויקדו וישתחו: וישא עיניו וירא את בנימין אחיו בן אמו ויאמר הזה אחיכם הקטן אשר אמרתם אלי ויאמר אלהים יחנך בני: וימהר יוסף כי נכמרו רחמיו אל אחיו ויבקש לבכות ויבא החדרה ויבך שמה: וירחץ פניו ויצא ויתאפק ויאמר שימו לחם: וישימו לו לבדו ולהם לבדם ולמצרים האכלים אתו לבדם כי לא יוכלון המצרים לאכל את העברים לחם כי תועבה הוא למצרים: וישבו לפניו הבכר כבכרתו והצעיר כצערתו ויתמהו האנשים איש אל רעהו: וישא משאת מאת פניו אלהם ותרב משאת בנימן ממשאת כלם חמש ידות וישתו וישכרו עמו: ויצו את אשר על ביתו לאמר מלא את אמתחת האנשים אכל כאשר יוכלון שאת ושים כסף איש בפי אמתחתו: ואת גביעי גביע הכסף תשים בפי אמתחת הקטן ואת כסף שברו ויעש כדבר יוסף אשר דבר: הבקר אור והאנשים שלחו המה וחמריהם: הם יצאו את העיר לא הרחיקו ויוסף אמר לאשר על ביתו קום רדף אחרי האנשים והשגתם ואמרת אלהם למה שלמתם רעה

ואתקינו ית תקרובתא עד דעל יוסף בשירותא ארי שמעו ארי תמן אכלין לחמא: ועל יוסף לביתא ואעילו ליה ית תקרובתא דבידיהון לביתא וסגידו ליה על ארעא: ושאל להון לשלם ואמר השלם לאבוכון סבא דאמרתון העד כען קיים: ואמרו שלם לעבדך לאבונא עד כען קיים וכרעו וסגידו: וזקף עינוהי וחזא ית בנימן אחוהי בר אמיה ואמר הדין אחוכון זעירא דאמרתון לי ואמר מן קדם יי יתרחם עלך ברי: ואוחי יוסף ארי אתגוללו רחמוהי על אחוהי ובעא למבכי ועל לאדרון בית משכבא ובכא תמן: ואסחי אפוהי ונפק ואתחסן ואמר שוו לחמא: ושויאו ליה בלחודוהי ולהון בלחודיהון ולמצראי דאכלין עמיה בלחודיהון ארי לא יכלין מצראי למיכל עם עבראי לחמא ארי בעירא דמצראי דחלין ליה עבראי אכלין: ואסחרו קדמוהי רבא כרביותיה וזעירא כזעירותיה ותמהו גבריא גבר בחבריה: ונטל חולקין מן קדמוהי לקדמיהון וסגיאת חולקא דבנימין מחולקי כלהון חמשא חולקין ושתיו ורויו עמיה: ופקד ית דממנא על ביתיה למימר מלי ית טועני גבריא עיבורא כמא דיכלין למטען ושוי כסף גבר בפום טועניה: וית כלידי כלידא דכספא תשוי בפום טועניה דזעירא וית כסף זבינוהי ועבד כפתגמא דיוסף דמליל: צפרא נהר וגבריא אתפטרו אנון וחמריהון: אנון נפקו מן קרתא לא ארחיקו ויוסף אמר לדממנא על ביתיה קום רדוף בתר גבריא ותדבקינון ותימר להון למה אשלמתון בישתא

חזק וכן ומזיח אפיקים רפה: כי תועבה היא. דבר שנאוי הוא למצרים לאכול את העברים ואונקלוס נתן טעם לדבר: הבכור כבכורתו. מכה בגביע וקורא ראובן שמעון לוי יהודה יששכר וזבולון בני אם אחת הסבו כסדר הזה שהוא סדר תולדותם וכן כלם כיון שהגיע לבנימין אמר זה אין לו אם ואני אין לי אם ישב לו אצלי: משאות. מנות: חמש ידות. חלקו עם אחיו ומשאת יוסף ואסנת ומנשה ואפרים: וישכרו עמו. ומיום שמכרוהו לא שתו יין ולא הוא שתה יין ואותו היום שתו: גביעי. כוס ארוך וקורין לו מדרנא:

חלילה לעבדיך. חולין הוא לנו לשון גנאי ותרגו׳ חס לעבדך חס מאת הקבה יהא עלינו מעשות זאת והרבה חס ושלום יש בתלמוד. הן כסף אשר מצאנו וגו׳ זה אחד מעשרה קל וחומר האמורים בתורה כלן מנויין בברא׳ רבה. גם עתה. אף זו מן הדין אמת כדבריכם כן הוא שכלכם חייבים בדבר עשרה שכשנמצאת גנבה על אחד מהם כלם נתפסים אבל אני אעשה לכם לפנים משורת הדין. אשר ימצא אתו יהיה לי עבד. וגו׳. בגדול ה החל. שלא ירגישו שהיה יודע בן היכן הוא. ויעמס איש על חמורו. בעלי זרוע היו ולא הוזרכו לסייע זה את זה לטעון. וישובו העירה. מטרפול ג היתה והוא אומ׳ העירה עיר כל שהיא שלא היתה חשובה בעיניה׳ אלא כעיר בינונית של עשרה בני אדם לענין המלחמה. עודנו שם. שהיה ממתין

תחת טובה: הלוא זה אשר ישתה אדני בו והוא נחש ינחש
בו הרעתם אשר עשיתם: וישגם וידבר אלהם את הדברים
האלה: ויאמרו אליו למה ידבר אדני כדברים האלה חלילה
לעבדיך מעשות כדבר הזה: הן כסף אשר מצאנו בפי אמת
אמתחתינו השיבנו אליך מארץ כנען ואיך נגנב מבית אדניך
כסף או זהב: אשר ימצא אתו מעבדיך ומת וגם אנחנו נהיה
לאדני לעבדים: ויאמר גם עתה כדבריכם כן הוא אשר
ימצא אתו יהיה לי עבד ואתם תהיו נקים: וימהרו ויורדו איש
את אמתחתו ארצה ויפתחו איש אמתחתו: ויחפש בגדול ה
החל ובקטן כלה וימצא הגביע באמתחת בנימן: ויקרעו שם
שמלתם ויעמס איש על חמרו וישבו העירה: ויבא יהודה וא
ואחיו ביתה יוסף והוא עודנו שם ויפלו לפניו ארצה: ויאמר ל
להם יוסף מה המעשה הזה אשר עשיתם הלוא ידעתם כי
נחש ינחש איש אשר כמני: ויאמר יהודה מה נאמר לאדני
מה נדבר ומה נצטדק האלהים מצא את עון עבדיך הננו ע
עבדים לאדני גם אנחנו גם אשר נמצא הגביע בידו: ויאמר
חלילה לי מעשות זאת האיש אשר נמצא הגביע בידו הוא
יהיה לי עבד ואתם עלו לשלום אל אביכם:

חלף טבתא: הלא דין דישתי ר רבוני ביה והוא בדקא מבדק ב ביה אבאשתון דעבדתון: ואד׳ ואדבקינון ומליל עמהון ית פ פתגמיא האלין: ואמרו ליה למא ימלל רבוני כפתגמיא האלין חס לעבדך מלמעבד כפתגמא הדין: הא כספא דאשכחנ׳ בפום טועננא אתבנא לך מארעא דכנען ומ ואיכדין נגנוב מבית רבונך ס מנין דכסף או מנין דדהב: די דישתכח עמיה מעבדך יתקטל ואף אנחנא נהי לרבוני לעבדין: ואמר אף כען כפתגמיכון כן הוא דישתכח עמיה יהי לי עב עבדא ואתו׳ תהון זכאין: ואותיבו ואחיתו גבר ית טועניה לארעא ופתחו גבר טועניה: ובלש ברבא שרי ובזעירא שיצי ואשתכח כל כלידא בטוענא דבנימן: ובזעו לבושיהון ומו גבר על חמריה ותבו לקרתא: ועל יהודה ואחו.י לבית יוסף והוא עוד כען תמן ונפלו קדמוהי על ארעא: ואמר להון יוסף מה עובדא הדין דע דעבדתון הלא ידעתון ארי בד בדקא מבדק גברא דכותי: ואמ׳ יהודה מה נימר לרבוני מה נמ נמלל ומה נזכי מן קדם יי׳ אש אשתכח חובא דעבדך הא אנ אנחנא עבדין לרבוני אף אנ אנחנא אף דאשתכח כלידא ב בידיה: ואמר חס לי מלמעבד דא גברא דאשתכח כלידא ב בידיה הוא יהי לי עבדא ואתון סקו לשלם לות אבוכון:

פרשה

ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדני ידבר נא עבדך דבר באזני

פרשה

וקרב לותיה יהודה ואמר בבעו רבוני ימלל כען עבדך פתגמא קדם רב

להם. האלהים מצא. וגו׳. יודעים אנו שלא סרחנו אבל מאת המקום היתה להביא לנו זאת מצא בעל חוב מקו׳ לגבו׳ שטר חובו. מה נצטדק. לשון צדק וכן כל תיבה שתחלת יסודה צדי והיא באה לדבר בלשון מתפעל או התפעל או כתפעל נותן טית במקום תיו ואינו נותנה לפני אות ראשונה של יסוד התיבה אלא באמצע אותיות העיקר כגון נצטדק יצטבע מן ויצטירו מגזרת ציר אמונים הצטיידנו אותו מגזרת צידה לדרך ותיבה שתחלתה סמך כשהיא מתפעלת התיו מפרדת את אותיות העיקר כגו ויסתבל החגב מסתכל הייתי בקרנים וישתמר חקות עמרי וסר מרע משתולל סגורת מוליך יועצים שולל משתולל בפמי מגזרת דרך לא סלולה. חסלת ויהי מקץ.

ויגש אליו. דבר באזני אדני. יכנסו דברי באזניך.

ואל יחר אפך. מכאן אתה למד שדבר אליו קשות: כי כמוך כפרעה. חשוב אתה בעיני כמלך. זהו פשוטו ומדרשו סופך ללקות עליו בצרעת כמו שלקה פרעה על ידי זקנתי שרה על לילה אחת שעכבה. ד"א מה פרעה גוזר ואינו מקיים מבטיח ואינו עושה אף אתה כן. וכי זו היא שימת העין שאמרת לשום עינך עליו. ד"א כי כמוך כפרעה אם תקניטני אהרוג אותך ואת אדניך: אדני שאל את עבדיו. מתחלה בעלילה באת עלינו למה היה לך לשאול כל אלה בתך היינו מבקשים או אחותנו אתה מבקש ואעפ"כ ונאמר אל אדני לא כחדנו ממך דבר: ואחיו מת. מפני היראה היה מוציא דבר שקר שאינו אומר אם אומר לו שהוא קים יאמר הביאוהו אצלי: לבדו לאמו. מאותה האם אין לו עוד אח: ועזב את אביו ומת. אם יעזב

רבוני ולא יתקף רוגזך בעבדך א
ארי כפרעה כן את: רבוני שאל
ית עבדוהי למימר האית לכון א
אבא או אחא: ואמרנא לרבוני
אית לנא אבא סבא ובר סבתין
זעיר ואחוהי מית ואשתאר הוא
בלחודוהי מן אמיה ואבוהי רחים
ליה: ואמרת לעבדך אחתוהי לותי
ואשוי עיני עלוהי: ואמרנא לר
לרבוני לא יכול עולימא למשבק
ית אבוהי ואם ישבוק ית אבוהי
ימות: ואמרת לעבדך אם לא י
יחות אחוכון זעירא עמכון לא
תוספון למחזי אפי: והוה כד ס
סליקנא לות עבדך אבא וחוינא
ליה ית פתגמי רבוני: ואמר א
אבונא תובו זבונו לנא זער ע
עבורא: ואמרנא לא נכול למחת
אם אית אחונא זעירא עמנא ונחות
ארי לא נכול למחזי אפי גברא
ואחונא זעירא ליתוהי עמנא: ואמ
עבדך אבא לנא אתון ידעתון
ארי תרין ילידת לי אתתי: ונפק
חד מלותי ואמרית ברם מקטל
קטיל ולא חזיתיה עד כען: ותדברון
רכון אף ית דין מן קדמי ויע
ויערעניה מותא ותחתון ית סיבתי
בבשתא לשאול: וכען כמיתי לות
עבדך אבא ועולימא ליתוהי ע
עמנא ונפשיה חביבה ליה כנ
כנפשיה: ויהי כד יחזי ארי ליה
עולימא וימות ויחתון עבדך ית
סיבת עבדך אבונא בדווני ל
לשאול: ארי עבדך מערב בע
בעולימא מן אבא למימר אם לא
איתיניה לך ואהי חטי לאבא כל
יומיא: וכען יתב כען עבדך ת
תחות עולימא עבדא לרבוני וע
ועולימא יסק עם אחוהי: ארי א
אכדין אסק לות אבא ועולימא
ליתוהי עמי דלמא אחזי בבשתא ד[illegible]

אדני ואל יחר אפך בעבדך כי כמוך כפרעה: אדני שאל
את עבדיו לאמר היש לכם אב או אח: ונאמר אל אדני יש
לנו אב זקן וילד זקנים קטן ואחיו מת ויותר הוא לבדו לאמו
ואביו אהבו: ותאמר אל עבדיך הורדהו אלי ואשימה עיני
עליו: ונאמר אל אדני לא יוכל הנער לעזב את אביו ועזב
את אביו ומת: ותאמר אל עבדיך אם לא ירד אחיכם הקטן
אתכם לא תספון לראות פני: ויהי כי עלינו אל עבדך אבי
ונגד לו את דברי אדני: ויאמר אבינו שבו שברו לנו מעט
אכל: ונאמר לא נוכל לרדת אם יש אחינו הקטן אתנו וי
וירדנו כי לא נוכל לראות פני האיש ואחינו הקטן איננו א
אתנו: ויאמר עבדך אבי אלינו אתם ידעתם כי שנים ילדה
לי אשתי: ויצא האחד מאתי ואמר אך טרף טרף ולא ראיתיו
עד הנה: ולקחתם גם את זה מעם פני וקרהו אסון וה
והורדתם את שיבתי ברעה שאלה: ועתה כבאי אל עבדך
אבי והנער איננו אתנו ונפשו קשורה בנפשו: והיה כראותו
כי אין הנער ומת והורידו עבדיך את שיבת עבדך אבינו ב
ביגון שאלה: כי עבדך ערב את הנער מעם אבי לאמר
אם לא אביאנו אליך וחטאתי לאבי כל הימים: ועתה ישב
נא עבדך תחת הנער עבד לאדני והנער יעל עם אחיו: כי
איך אעלה אל אבי והנער איננו אתי פן אראה ברע אשר

את אביו דואגני' אנו שמא ימות בדרך שהרי אמו בדרך מתה: וקראהו אסון. שהשטן מקטרג בשעת הסכנה: והורדתם את שיבתי וגו'. עכשו כשהוא אצלי אני מתנחם בו על אמו ועל אחיו ואם ימות זה דומה עלי ששלשתם מתים ביום אחד: והיה כראותו כי אין הנער ומת. אביו מצרתו: כי עבדך ערב את הנער. ואם תאמר מה אני נכנס לתגר יותר משאר אחי הם כלם מבחוץ ואני נקשרתי בקשר חזק להיות מנודה בשני עולמות: ישב נא עבדך וגו'. לכל דבר אני מעולה ממנו לגבורה ולמלחמה ולשמש:

להתאפק לכל הנצבים· לא היה יכול לסבול שיהיו מצרים נצבים עליו ושומעים שאחיו מתביישין בהודעו להם· וישמע בית פרעה· ביתו של פרעה כלומר עבדיו ובני ביתו ואין זה לשון בית ממש אלא כמו בית ישראל בית יהודה מיסנדא בלעז· כי נבהלו· מפני הבושה· גשו נא אלי· ראה אותם נסוגים ל לאחור אמר עכשיו אחי נכלמים קרא להם בלשון רכה ותחנונים והראה להם שהוא מהול· למחיה· להיות לכם למחיה· כי זה שנתים הרעב עברו משתי הרעב· לאב· לחבר ולפטרון· ועלו אל אבי· ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות· פן תורש· דל"א התמסכן לשון מוריש ומעשיר· והנה עיניכם רואות· בכ בכבודי ושאני אחיכם שאני מהול ועוד כי פי המדבר אליכם בלשון הקדש· ועיני אחי בנימין· השוה את כלם יחד לומר כשם שאין בלבי שנאה על

ימצא את אבי: ולא יכל יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו וי
ויקרא הוציאו כל איש מעלי ולא עמד איש אתו בהתודע יו
יוסף אל אחיו: ויתן את קלו בבכי וישמעו מצרים וישמע בית
פרעה: ויאמר יוסף אל אחיו אני יוסף העוד אבי חי ולא יכלו
אחיו לענות אתו כי נבהלו מפניו: ויאמר יוסף אל אחיו גשו
נא אלי ויגשו ויאמר אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אתי מצ
מצרימה: ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם כי מכרתם
אתי הנה כי למחיה שלחני אלהים לפניכם: כי זה שנתים
הרעב בקרב הארץ ועוד חמש שנים אשר אין חריש וקציר:
וישלחני אלהים לפניכם לשום לכם שארית בארץ ולהחיות
לכם לפליטה גדלה: ועתה לא אתם שלחתם אתי הנה כי
האלהים וישימני לאב לפרעה ולאדון לכל ביתו ומשל בכל
ארץ מצרים: מהרו ועלו אל אבי ואמרתם אליו כה אמר ב
בנך יוסף שמני אלהים לאדון לכל מצרים רדה אלי אל ת
תעמד: וישבת בארץ גשן והיית קרוב אלי אתה ובניך ובני
בניך וצאנך ובקרך וכל אשר לך: וכלכלתי אתך שם כי
עוד חמש שנים רעב פן תורש אתה וביתך וכל אשר לך:
והנה עיניכם ראות ועיני אחי בנימין כי פי המדבר אליכם: ו
והגדתם לאבי את כל כבודי במצרים ואת כל אשר ראיתם
ומהרתם והורדתם את אבי הנה: ויפל על צוארי בנימן אחיו

קיים אבא: ולא יכיל יוסף לא
לאתחסנא לכל דקימין עלוהי וק
וקרא אפיקו כל אנש מעלוי ולא
קם אנש עמיה כד אתידע יוסף ל
לאחוהי: ויהב ית קליה בבכיתא
ושמעו מצראי ושמע אנש בית
פרעה: ואמר יוסף לאחוהי אנא יו
יוסף העד כען אבא קים ולא יכ
יכילו אחוהי לאתבא יתיה פתגם
ארי אתבהילו מן קדמוהי: ואמר
יוסף לאחוהי קריבו כען לותי וקר
וקריבו ואמר אנא יוסף אחוכון ד
דזבנתון יתי למצרים: וכען לא ת
תתנססון ולא יתקף בעיניכון ארי
זבינתון יתי הלכא ארי לקימא של
שלחני יי קדמיכון: ארי דנן תרתין
שנין כפנא בגו ארעא ועוד חמש
שנין דלית זרועא וחצדא: ושלחני
יי קדמיכון לשואה לכון שארא ב
בארעא ולקימא לכון לשיזבא רבא:
וכען לא אתון שלחתון יתי הלכא
אלהין מן קדם יי ושויני לאבא לפ
לפרעה ולרבון לכל אנש ביתיה ו
ושליט בכל ארעא דמצרים: אוחו
וסקו לות אבא ותימרון ליה כדנן
אמר ברך יוסף שויני יי רבון ל
לכל מצראי חות לותי לא תתע
תתעכב: ותיתב בארעא דגושן ותהי
קריב לותי את ובנך ובני בנך וע
ועאנך ותורך וכל דלך: ואזון יתך
תמן ארי עוד חמש שנין כפנא
דלמא תתמסכן את ואנש ביתך ו
וכל דלך: והא עיניכון חזין ועיני
אחי בנימין ארי בלישניכון אנא
ממלל עמכון: ותחוון לאבא ית כ
כל יקרי במצרים וית כל דחזיתו ו
ותוחון ותחתון ית אבא הלכא: ונ
ונפל על צוארי דבנימן אחוהי וב

בנימין אחי שהרי לא היה במכירתי כך אין בלבי עליכם· ויפל על צוארי בנימן אחיו ויבך· על שני מקדשות שעתידין להיות בחלקו של בנימין· וסופן

ליהרב · ובנימן בכה על צואריו · על משכן שילה שעתיד להיות בחלקו של יוסף וסופו ליחרב · ואחרי כן · מאחר שראוהו בוכה ולבו שלם עמהם · דברו אחיו אתו · שמתחלה היו בושים ממנו · והקול נשמע בית פרעה · כמו בבית פרעה · וזהו לשון בית ממש · טענו את בעירכם · תבואה · את טוב ארץ מצרים ארץ גשן בכאן ואינו יודע מה נבא סופה לעשותה כמצולה שאין בה דגים · חלב הארץ · כל חלב לשון מיטב הוא · ואתה צויתה · מפי לומר להם · זאת עשו · כך אמור להם שברשותי הוא · שלח כזאת · כחשבון הזה ומהו החשבון עשרה חמורים וגו' · מטוב מצרים · מצינו בתלמוד שלח לו יין שדעת זקנים נוחה הימנו ומדרש אגדה גריס של פול · בר ולחם · כתרגומו · ומזון · ליפתן · אל תרגזו בדרך · אל תעסקו בדבר הלכה שלא תרגז עליכם הדרך ד"א אל הפ

ויבך ובנימן בכה על צואריו: וינשק לכל אחיו ויבך עלהם וא
ואחרי כן דברו אחיו אתו: והקל נשמע בית פרעה לאמר
באו אחי יוסף וייטב בעיני פרעה ובעיני עבדיו: ויאמר פרעה
אל יוסף אמר אל אחיך זאת עשו טענו את בעירכם ולכו ו
באו ארצה כנען: וקחו את אביכם ואת בתיכם ובאו אלי וא
ואתנה לכם את טוב ארץ מצרים ואכלו את חלב הארץ:
ואתה צויתה זאת עשו קחו לכם מארץ מצרים עגלות לט
לטפכם ולנשיכם ונשאתם את אביכם ובאתם: ועינכם א
אל תחס על כליכם כי טוב כל ארץ מצרים לכם הוא: ויע
ויעשו כן בני ישראל ויתן להם יוסף עגלות על פי פרעה ויתן ל
להם צדה לדרך: לכלם נתן לאיש חלפות שמלת ולבנימן
נתן שלש מאות כסף וחמש חלפת שמלת: ולאביו שלח כז
כזאת עשרה חמרים נשאים מטוב מצרים ועשר אתנת נש
נשאת בר ולחם ומזון לאביו לדרך: וישלח את אחיו וילכו
ויאמר אלהם אל תרגזו בדרך: ויעלו ממצרים ויבאו ארץ
כנען אל יעקב אביהם: ויגדו לו לאמר עוד יוסף חי וכי הוא
משל בכל ארץ מצרים ויפג לבו כי לא האמין להם: וידברו
אליו את כל דברי יוסף אשר דבר אלהם וירא את העגלות
אשר שלח יוסף לשאת אתו ותחי רוח יעקב אביהם: ויאמר
ישראל רב עוד יוסף בני חי אלכה ואראנו בטרם אמות: וי

ובכא ובנימן בכא על צוריה: ונ
ונשיק לכל אחוהי ובכא עליהון וב
ובתר כן מלילו אחוהי עמיה: וקלא
אשתמע בבית פרעה למימר אתו
אחי יוסף ושפר בעיני פרעה ובב
ובעיני עבדוהי: ואמר פרעה ליוסף
אמר לאחך דא עיבידו טעונו ית
בעירכון ואיזילו אובילו לארעא
דכנען: ודברו ית אבוכון וית אנש
בתיכון ואיתו לותי ואתן לכון ית
טוב ארעא דמצרים ותיכלון ית
טובא דארעא: ואת מפקד דא עי
עיבידו סבו לכון מארעא דמצרים
עגלן לטפלכון ולנשיכון ותטלון י
ית אבוכון ותיתון: ועיניכון לא תח
תחוס על מניכון ארי טוב כל אר
ארעא דמצרים דלכון הוא: ועבדו
כן בני ישראל ויהב להון יוסף עגלן
על מימרא דפרעה ויהב להון זוודין
לאורחא: לכלהון יהב לגבר איצטלון
ולבושין ולבנימין יהב תלת מאה
סלעין דכסף וחמש איצטלון דלב
דלבושין: ולאבוהי שלח כדין עשר
עשרא חמרין טעינין מטוב מצרים
ועשר אתנן טעינן עיבור ולחם וזו
וזוודין לאבוהי לאורחא: ושלח ית א
אחוהי ואזלו ואמר להון לא תתנ
תתנצון באורחא: וסליקו ממצרים
ואתו לארעא דכנען לות יעקב א
אבוהון: וחויאו ליה למימר עד כ
כען יוסף קיים וארי הוא שליט ב
בכל ארעא דמצרים והואה מליא
פייגן על ליביה ארי לא המין להון:
ומלילו עמיה ית כל פתגמי יוסף
דמליל עמהון וחזא ית עגלתא דש
דשלח יוסף למטל יתיה ושרת רוח
קודשא על יעקב אבוהון: ואמר יש
ישראל סגי לי חדוא עד כען יוסף
ברי קיים איזיל ואחזיניה עד לא א
אמות:

תפסיעו פסיעה גסה והכניסו חמה לעיר ולפי פשוטו של מקרא יש לומר לפי שהיו נכלמים היה דואג שמא יריבו בדרך על דבר מכירתו להתוכח זה עם זה ולומר על ידך נמכר אתה שספרת לשון הרע עליו וגרמת לנו לשנאתו · וכי הוא מושל · ואשר הוא מושל · ויפג לבו · נחלף לבו והלך מלהאמין לא היה לבו פונה אל הדברים לשון מפיגין טעמן בלשון משנה וכמו מאין הפוגות וריחו לא נמר מתרגמין וריחיה לא פג · את כל דברי יוסף · סימן מסר להם במה היה עוסק כשפירש ממנו בפרשת עגלה ערופה וזהו שנאמר וירא את העגלות אשר שלח יוסף ולא נאמר אשר שלח פרעה · ותחי רוח יעקב · שרתה עליו שכינה שפרשה ממנו · רב לי · רב לי עוד שמחה וחדוה הואיל ועוד יוסף בני חי ·

בארה שבע · כמו לבאר שבע הה׳ בסוף תיבה במקום למד בתחלתה · לאלהי אביו יצחק · חייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו לפיכך תלה ביצחק ולא באברהם · יעקב יעקב · לשון חבה · אל תירא מרדה מצרימה · לפי שהיה מיצר על שנזקק לצאת לחוצה לארץ · אנכי אעלך · הבטיחו להיות נקבר בארץ · אשר רכשו בארץ כנען · אבל מה שרכש בפדן ארם נתן הכל לעשו בשביל חלקו במערת המכפלה אמר נכסי חוצה לארץ אינן כדאי והוו אמר כריתי לי הצבור לו צבורין של זהב וכסף כמין כרי ואמר לו טול את אלו · ובנות בניו · סרח בת אשר ויוכבד בת לוי · הבאים מצרימה · על שם השעה קורא להם הכתוב באים ואין לתמוה על אשר לא כתב אשר באו · בן הכנענית · בן דינה היה שנבעלה לכנעני כשהרגו את שכם לא היתה

ויסע ישראל וכל אשר לו ויבא בארה שבע ויזבח זבחים ל
לאלהי אביו יצחק: ויאמר אלהים לישראל במראת הלילה
ויאמר יעקב יעקב ויאמר הנני: ויאמר אנכי האל אלהי א
אביך אל תירא מרדה מצרימה כי לגוי גדול אשימך שם: א
אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה ויוסף ישית
ידו על עיניך: ויקם יעקב מבאר שבע וישאו בני ישראל את
יעקב אביהם ואת טפם ואת נשיהם בעגלות אשר שלח פ
פרעה לשאת אתו: ויקחו את מקניהם ואת רכושם אשר ר
רכשו בארץ כנען ויבאו מצרימה יעקב וכל זרעו אתו: בניו
ובני בניו אתו בנתיו ובנות בניו וכל זרעו הביא אתו מצרימה:

ס ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה
יעקב ובניו בכר יעקב ראובן: ובני ראובן חנוך ופלוא וחצרן ו
וכרמי: ובני שמעון ימואל וימין ואהד ויכין וצחר ושאול בן ה
הכנענית: ובני לוי גרשון קהת ומררי: ובני יהודה ער ואונן
ושלה ופרץ וזרח וימת ער ואונן בארץ כנען ויהיו בני פרץ ח
חצרן וחמול: ובני יששכר תולע ופוה ויוב ושמרן: ובני זבולן
סרד ואלון ויחלאל: אלה בני לאה אשר ילדה ליעקב בפדן
ארם ואת דינה בתו כל נפש בניו ובנותיו שלשים ושלש: ובני
גד צפיון וחגי שוני ואצבן ערי וארודי ואראלי: ובני אשר מ
ימנה וישוה וישוי ובריעה ושרח אחתם ובני בריעה חבר ומ

ונטל ישראל וכל דליה ואתא ל
לבאר שבע ודבח דבחין לאלהא
דאבוהי יצחק: ואמר יי׳ לישראל
בחזוא דליליא ואמר יעקב יע
יעקב ואמר הא אנא: ואמר א
אנא אל אלהא דאבוך לא תדחל
מלמיחת למצרים ארי לעם סגי
אשוינך תמן: אנא אחות עמך
למצרים ואנא אסקינך אף אס
מסקא ויוסף ישוי ידוהי על עי
עינך: וקם יעקב מבאר שבע
ונטלו בני ישראל ית יעקב אב
אבוהון וית טפליהון וית נשיהון
בעגלתא דשלח פרעה למיטל י
יתיה: ודברו ית גיתיהון וית קנ
קניניהון דקנו בארעא דכנען ו
ואתו למצרים יעקב וכל בנוהי
עמיה: בנוהי ובני בנוהי עמיה
בנתיה ובנת בנוהי וכל בנוהי א
איתי עמיה למצרים:

ואלין שמהת בני ישראל דעלו ל
למצרים יעקב ובנוהי בכריה ד
דיעקב ראובן: ובני ראובן חנוך
ופלוא חצרון וכרמי: ובני שמעון
ימואל וימין ואוהד ויכין וצחר ו
ושאול בר כנעניתא: ובני לוי
גרשון וקהת ומררי: ובני יהודה
ער ואונן ושלה ופרץ וזרח ומית
ער ואונן בארעא דכנען והוו ב
בני פרץ חצרון וחמול: ובני יש
יששכר תולע ופוה ויוב ושמרון:
ובני זבולון סרד ואלון ויחלאל:
אלין בני לאה דילידת ליעקב ב
בפדן ארם וית דינה ברתיה כל
נפש בנוהי ובנתיה תלתין ותלת:
ובני גד צפיון וחגי שוני ואצבון
ערי וארודי ואראלי: ובני אשר
ימנה וישוה וישוי ובריעה ושרח
אחתהון ובני בריעה חבר ומ

דינה דוגה לבאה עד שנשבע לה שמעון שישאנה בראשית רבה · אלה בני לאה ואת דינה בתו · הזכרים תלה בלאה והנקבה תלה ביעקב ללמדך אשה מזרעת תחלה יולדת זכר איש מזריע תחלה יולדת נקבה · שלשים ושלש · ובפרטן אי אתה מוצא אלא שלשים ושנים אלא זו יוכבד שנולדה בין החומות בכניסתן לעיר ש׳ אשר ילדה אותה ללוי במצרים לידתה במצרים ואין הורתה במצרים ·

בני רחל אשת יעקב. ובכולן לא נאמר כן אלא שהיתה עיקרו של בית: כל הנפש הבאה ליעקב. שיצאו מארץ כנען לבא למצרים ואין הבאה זו ל׳
לשון עבר אלא לשון הווה כמו בערב היא באה וכמו והנה רחל בתו באה עם הצאן לפיכך טעמו למטה במלרע לפי כשיצאתו לבא לא היו אלא ששים ו
שש והשני כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים הוא לשון עבר לפיכך טעמו למעלה בבית לפי שמשבאו שם היו שבעים שמצאו שם
יוסף ושני בניו ונתוספה להם יוכבד בין החומות ולדברי האומר תאומות נולדו עם השבטים צריכין אנו לומר שמתו לפני ירידתן למצרים שהרי
לא נמנו כאן. שמעתי בויקרא רבה עשו שש נפשות היו והכתוב קורא אותן נפשות בלשון רבים לפי שהיו עובדים לאלוהות הרבה יעקב שבעים

ומלכיאל: אלה בני זלפה אשר נתן לבן ללאה בתו ותלד
את אלה ליעקב שש עשרה נפש: בני רחל אשת יעקב יוסף
ובנימן: ויולד ליוסף בארץ מצרים אשר ילדה לו אסנת בת
פוטי פרע כהן און את מנשה ואת אפרים: ובני בנימן בלע וב
ובכר ואשבל גרא ונעמן אחי וראש מפים וחפים וארד: אלה
בני רחל אשר ילד ליעקב כל נפש ארבעה עשר: ובני דן
חשים: ובני נפתלי יחצאל וגוני ויצר ושלם: אלה בני בלהה
אשר נתן לבן לרחל בתו ותלד את אלה ליעקב כל נפש
שבעה: כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה יצאי ירכו מלבד
נשי בני יעקב כל נפש ששים ושש: ובני יוסף אשר ילד לו ב
במצרים נפש שנים כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה
שבעים: ס ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף
להורת לפניו גשנה ויבאו ארצה גשן: ויאסר יוסף מרכבתו
ויעל לקראת ישראל אביו גשנה וירא אליו ויפל על צואריו
ויבך על צואריו עוד: ויאמר ישראל אל יוסף אמותה הפעם
אחרי ראותי את פניך כי עודך חי: ויאמר יוסף אל אחיו ואל
בית אביו אעלה ואגידה לפרעה ואמרה אליו אחי ובית אבי
אשר בארץ כנען באו אלי: והאנשים רעי צאן כי אנשי בק
מקנה היו וצאנם ובקרם וכל אשר להם הביאו: והיה כי
יקרא לכם פרעה ואמר מה מעשיכם: ואמרתם אנשי מקנה

ומלכיאל: אלין בני זלפה דיהב ל
לבן ללאה ברתיה וילדת ית א
אלין ליעקב שית עשרי נפשן:
בני רחל אתת יעקב יוסף ובנ
ובנימן: ואתילידו ליוסף בארעא
דמצרים דילידת ליה אסנת בת
פוטי פרע רבא דאון ית מנשה
וית אפרים: ובני בנימן בלע וב
ובכר ואשבל גרה ונעמן אחי ו
וראש מפים וחפים וארד: אלין
בני רחל דאתילידו ליעקב כל
נפשתא ארבעה עשרי: ובני דן
חושים: ובני נפתלי יחצאל וגוני
ויצר ושלם: אלין בני בלהה ד
דיהב לבן לרחל ברתיה וילדת
ית אלין ליעקב כל נפשתא שב
שבעה: כל נפשתא דעלא עם י
יעקב למצרים נפקי ירכיה בר
מנשי בני יעקב כל נפשתא ש
שתין ושית: ובני יוסף דאתילידו
ליה במצרים נפשתא תרתין כל
נפשתא לבית יעקב דעלא למ
למצרים שבעין:
וית יהודה שלח קדמוהי לות יוסף
לפנאה קדמוהי לגשן ואתו ל
לארעא דגשן: וטקיס יוסף רת
רתיכיה וסליק לקדמות ישראל אב
אבוהי לגשן ואתחזי ליה ונפל
על צורוהי ובכא על צורוהי עוד:
ואמר ישראל ליוסף אלו אנא מ
מאית הדא משכנא מתנחם אנא
בתר דחזיתנון לאפך ארי עד כ
כען קים את: ואמר יוסף לאחוהי
ולבית אבוהי אסק ואחוי לפרעה
ואימר ליה אחי ובית אבא דב
דבארעא דכנען אתו לותי: וגב
וגבריא רעי ענא ארי גברי מרי
גיתי הוו ועניהון ותוריהון וכל
דלהון איתיאו: ויהי ארי יקרי ל
לכון פרעה ויימר מה עובדכון:
ותימרון גברי מרי גיתי

היו והכתוב קורא אותן נפש לפי שהיו עובדים לאל אחד: להורות לפניו. כתרגומו לפנות לו מקום ולהורות היאך יתישב בה: לפניו. קודם שיגיע לשם.
ומדרש אגדה להורות לפניו לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה: ויאסור יוסף מרכבתו. הוא עצמו אסר את הסוסים למרכבה להזדרז לכבוד
אביו: וירא אליו. יוסף נראה אל אביו: ויבך על צואריו עוד. לשון הרבות בכיה וכן כי לא על איש ישים עוד לשון רבוי הוא אינו שם עליו עלילות
נוספות על חטאיו אף כאן הרבה והוסיף בבכי יותר על הרגיל אבל יעקב לא נפל על צוארי יוסף ולא נשקו ואמרו רבותינו שהיה קורא את שמע:
אמותה הפעם. פשוטו כתרגומו ומדרשו סבור הייתי למות שתי מיתות בעולם הזה ולעולם הבא שנסתלקה ממני שכינה והייתי אומר שיתבענו
הקב״ה מיתתך עכשיו שעודך חי לא אמות אלא פעם אחת: ואומרה אליו אחי וגו׳ ועוד אומר לו והאנשים רועי צאן וגו׳

בעבור תשבו בארץ גושן · והיא צריכה לכם שהיא ארץ מרעה וכשתאמרו לו שאין אתם בקיאים במלאכה אחרת ירחיקכם מעליו ויושיבכם שם · כי תועבת מצרים כל רועה צאן · לפי שהם להם אלהות · ומקצה אחיו · מן הפחותים שבהם לגבורה שאין נראים גבורים שאם יראה אותם גבורים יעשה אותם אנשי מלחמתו · וא' הם ראובן שמעון לוי יששכר ובנימין אותן שלא כפל משה שמותן כשברכם אבל שמות הגבורים כפל וזאת ליהודה שמע יי' קול יהודה ולגד אמר ברוך מרחיב גד ולנפתלי אמר נפתלי ולדן אמר דן וכן לזבולן וכן לאשר וזהו לשון בראשית רבה שהיא א אגדת ארץ ישראל אבל תלמוד של בבל מצינו בו שאותן שכפל משה שמותן הם החלשים ואותן הביא לפני פרעה ויהודה שהוכפל שם לא הוכפל

היו עבדיך מנעורינו ועד עתה גם אנחנו גם אבתינו בעבור
תשבו בארץ גשן כי תועבת מצרים כל רעה צאן: ויבא יוסף
ויגד לפרעה ויאמר אבי ואחי וצאנם ובקרם וכל אשר להם
באו מארץ כנען והנם בארץ גשן: ומקצה אחיו לקח חמשה
אנשים ויצגם לפני פרעה: ויאמר פרעה אל אחיו מה מעשיכם
ויאמרו אל פרעה רעה צאן עבדיך גם אנחנו גם אבותינו:
ויאמרו אל פרעה לגור בארץ באנו כי אין מרעה לצאן א
אשר לעבדיך כי כבד הרעב בארץ כנען ועתה ישבו נא ע
עבדיך בארץ גשן: ויאמר פרעה אל יוסף לאמר אביך ואחיך
באו אליך: ארץ מצרים לפניך הוא במיטב הארץ הושב את
אביך ואת אחיך ישבו בארץ גשן ואם ידעת ויש בם אנשי ח
חיל ושמתם שרי מקנה על אשר לי: ויבא יוסף את יעקב א
אביו ויעמדהו לפני פרעה ויברך יעקב את פרעה: ויאמר
פרעה אל יעקב כמה ימי שני חייך: ויאמר יעקב אל פרעה
ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה מעט ורעים היו ימי שני חיי
ולא השיגו את ימי שני חיי אבתי בימי מגוריהם: ויברך יעקב
את פרעה ויצא מלפני פרעה: ויושב יוסף את אביו ואת אחיו
ויתן להם אחזה בארץ מצרים במיטב הארץ בארץ רעמסס
כאשר צוה פרעה: ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו ואת כל
בית אביו לחם לפי הטף: ולחם אין בכל הארץ כי כבד ה

הוו עבדך מזעורנא ועד כען א
אף אנחנא אף אבהתנא בדיל
דתתבון בארעא דגשן ארי מר
מרחקין מצראי כל רעי ענא:
ואתא יוסף וחוי לפרעה ואמר
אבא ואחי ועאנהון ותוריהון וכל
דלהון אתו מארעא דכנען והא
אנון בארעא דגשן: ומקצת מן א
אחוהי דבר חמשא גברין ואקמ
ואקמנון קדם פרעה: ואמר פרעה
לאחוהי מה עובדיכון ואמרו לפ
לפרעה רעי ענא עבדך אף אנ
אנחנא אף אבהתנא: ואמרו לפ
לפרעה לאתותבא בארעא אתינ
אתינא ארי לית רעיא לענא ד
דלעבדך ארי תקף כפנא בא
בארעא דכנען וכען יתבון כען
עבדך בארעא דגשן: ואמר פר
פרעה ליוסף למימר אבוך ואחך
אתו לותך: ארעא דמצרים קדם
קדמך היא בדשפיר בארעא א
אותיב ית אבוך וית אחך יתבון ב
בארעא דגשן ואם ידעת ואית
בהון גברין דחילא ותמנינון רב
רבני גיתי על דלי: ואיתי יוסף
ית יעקב אבוהי ואקימיה קדם פרעה
ובריך יעקב ית פרעה: ואמר פ
פרעה ליעקב כמה יומי שני ח
חייך: ואמר יעקב לפרעה יומי
שני תותבותי מאה ותלתין שנין
זעירין ובישין הוו יומי שני חיי
ולא אדביקו ית יומי שני חיי א
אבהתי ביומי תותבותהון: ובריך
יעקב ית פרעה ונפק מן קדם פר
פרעה: ואותיב יוסף ית אבוהי וי
וית אחוהי ויהב להון אחסנא ב
בארעא דמצרים בדשפיר בארעא
בארעא דרעמסס כמה דפקיד פרעה: וזן
יוסף ית אבוהי וית אחוהי וית כל
בית אבוהי לחמא לפום טפלא:
ולחמא לית בכל ארעא ארי תקיף

מכוס חלשות אלא טעם יש בדבר כדאית' בבבא קמא · ובבריתא דספרי שנינו בה בזאת הברכה כמו התלמוד שלנו · אנשי חיל · בקיאים באומנותם לרעות צאן · על אשר לי · על צאן שלי · ויברך יעקב · הוא שאילת שלום כדרך כל הנראים לפני המלכים לפרקים שלודיר בלעז · שני מגורי · ימי גרותי כל ימי הייתי גר בארץ · לא השיגו · בטובה · ויברך יעקב · כדרך כל הנפטרים מלפני שרים מברכים אותם ונוטלים רשות · מה ברכה ברכו ש שיעלה נילוס לרגליו לפי שאין מצרים שותין מי גשמים אלא נילוס עולה ומשקה ומברכתו של יעקב ואילך היה פרעה בא על נילוס והוא עו עולה לקראתו ומשקה את הארץ · רעמסס · מארץ גשן היא · לפי הטף · לפי הצריך לכל בני ביתם · ולחם אין בכל הארץ · חוזר לענין הראשון לתחלת שני הרעב ·

ותלה· כמו ותלאה· לשון עיפות כתרגו׳ ותחמה לו כמתלהלה היורה זקים· בשבר אשר הם שוברים· נותנין לו את הכסף· אפס· כתרגו׳ שליט· וינהלם
כמו וינהגם· ודומה לו· אין מנהל לה· על מי מנוחות ינהלני· בשנה השנית· לשני דרעב· כי אם תם הכסף· כי אשר תם הכסף והמקנה· ובא הכל אל
יד אדני· בלתי גויתנו· ותן זרע· לזרוע האדמה · ואעפ״י שאמר יוסף ועוד חמש שנים אשר אין חריש וקציר · כיון שבא יעקב למצרים באת
ברכה לרגליו והתחילו לזרוע וכלה הרעב וכן שנינו בתוספתא דסוטה· לא תשם· לא תהא שממה· לא תבור· לשון כרה בור· כאינו חרוש· ותהי הא
הארץ לפרעה · קנויה לו· ואת העם העביר· יוסף מעיר לעיר לזכרון שאין להם עוד חלק בארץ· והושיב של עיר זו בחברתה· ולא הוצרך הכתוב לכ

הרעב מאד ותלה ארץ מצרים וארץ כנען מפני הרעב : וי
וילקט יוסף את כל הכסף הנמצא בארץ מצרים ובארץ כנ
כנען בשבר אשר הם שברים ויבא יוסף את הכסף ביתה פר
פרעה : ויתם הכסף מארץ מצרים ומארץ כנען ויבאו כל מ
מצרים אל יוסף לאמר הבה לנו לחם ולמה נמות נגדך כי
אפס כסף : ויאמר יוסף הבו מקניכם ואתנה לכם במקניכם
אם אפס כסף : ויביאו את מקניהם אל יוסף ויתן להם יוסף
לחם בסוסים ובמקנה הצאן ובמקנה הבקר ובחמרים וי
וינהלם בלחם בכל מקנהם בשנה ההוא : ותתם השנה ה
ההוא ויבאו אליו בשנה השנית ויאמרו לו לא נכחד מאדני
כי אם תם הכסף ומקנה הבהמה אל אדני לא נשאר לפני
אדני בלתי אם גויתנו ואדמתנו : למה נמות לעיניך גם אנחנו
גם אדמתנו קנה אתנו ואת אדמתנו בלחם ונהיה אנחנו ו
ואדמתנו עבדים לפרעה ותן זרע ונחיה ולא נמות והאדמה
לא תשם : ויקן יוסף את כל אדמת מצרים לפרעה כי מכרו
מצרים איש שדהו כי חזק עלהם הרעב ותהי הארץ לפ
לפרעה : ואת העם העביר אתו לערים מקצה גבול מצרים
ועד קצהו : רק אדמת הכהנים לא קנה כי חק לכהנים מ
מאת פרעה ואכלו את חקם אשר נתן להם פרעה על כן לא
מכרו את אדמתם : ויאמר יוסף אל העם הן קניתי אתכם ה

כפנא לחדא ואשתלהי עמא ד
דארעא דמצרים ועמא דארעא
דכנען מן קדם כפנא: ולקט יוסף
ית כל כספא דאשתכח בארעא
דמצרים ובארעא דכנען בעי
בעיבורא דאנון זבנין ואיתי יוסף
ית כל כספא לבית פרעה: ושליס
כספא מארעא דמצרי׳ ומארעא
דכנען ואתו כל מצראי לות
יוסף למימר הב לנא לחמא ול
ולמה נמות לקבלך ארי שליס
כספא: ואמר יוסף הבו גיתיכון
ואתן לכון בגיתיכון אם שליס
כספא : ואיתיאו ית גיתיהון לות
יוסף ויהב להון יוסף לחמא בס
בסוסותא ובגיתי ענא ובגיתי
תורי ובחמריא וזניכון בלחמא ב
בכל גיתיהון בשתא ההיא : וש
ושלימת שתא ההיא ואתו לו
לותיה בשתא תניתא ואמרו ליה
לא נכסי מן רבוני אהין שליס
כספא וגיתי בעירא לות רבוני
לא אשתאר קדם רבוני אהין גו
גופנא וארענא: למא נמות ל
לעינך אף אנחנא אף ארענא
קני יתנא וית ארענא בלחמא
ונהי אנחנא וארענא עבדין לפ
לפרעה והב בר זרעא ונחי ולא
נמות וארעא לא תבור: וזבן יוסף
ית כל ארעא דמצרים לפרעה
ארי זבינו מצראי גבר חקליה
ארי תקיף עליהון כפנא והות
ארעא זבינא לפרעה: וית עמא
אעבר יתיה מקרי לקרי מסיף
תחום מצרים ועד סופיה : לחוד
ארע כמריא לא קנא ארי חלקא
לכמריא מן קדם פרעה ואכלין
ית חלקהון דיהב להון פרעה על
כן לא זבינו ית ארעהון: ואמר
יוסף לעמא הא קניתי יתכון יו

לכתוב זאת אלא להודיעך שבחו של יוסף שנתכוון להסיר חרפה מעל אחיו שלא יהו קורין אותן גולים· מקצה גבול מצרים· וגו׳ כן עשה לכל העב
העברים אשר במלכות מצרים מקצה גבולה ועד קצה גבולה· הכהנים· הכומרים· כל לשון כהן משרת לאלהות הוא חוץ מאותן שהם לשון גדולה·
כגון כהן מדין· כהן און· חוק לכהנים· חק כך וכך לחם ליום· הא כמו הנה· לזרוע השדה· שבכל שנה· ולאשר בבתיכם· ולאכל העבדים והשפחות א
אשר בבתיכם· טפכם· בנים קטנים· נמצא חן· לעשות לנו זאת כמו שאמרת· והיינו עבדים לפרעה· להעלות לו
חמש הזה בכל שנה לחק שלא יעבור· וישב ישר׳ בארץ מצרים· והיכן בארץ גשן שהיא מארץ מצרים ·

חסלת ויגש אליו·

ויחי יעקב למה פרשה זו סתומה לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניהם ולבם של ישרא' מצרת השעבוד שהתחילו לשעבדם ד"א שבקש לגלות את הקץ לבניו ונסתם ממנו בב"ר רב' ויקרבו ימי ישרא' למות כל מי שנאמרה בו קריבה למיתה לא הגיע לימי אבותיו ויקרא לבנו ליוסף למי שהיה יכולת בידו לעשות שים נא ידך והשבע חסד ואמת חסד שעושין עם המתי' הוא חסד של אמת שאינו מצפה לתשלו' גמול אל נא תקברני במצרים סופה להיות עפרה כנים ושאין מתי חוצה לארץ חיין אלא בצער גלגול מחלות ושלא יעשוני מצרים ע"ז ושכבתי עם אבותי ו"ו זה מחובר למעל' לתחלת המקרא שים נא ידך תחת ירכי והשבע

היום ואת אדמתכם לפרעה הא לכם זרע וזרעתם את הא
האדמה: והיה בתבואת ונתתם חמישית לפרעה וארבע ה
הידת יהיה לכם לזרע השדה ולאכלכם ולאשר בבתיכם
ולאכל לטפכם: ויאמרו החיתנו נמצא חן בעיני אדני והיינו
עבדים לפרעה: וישם אתה יוסף לחק עד היום הזה על אר
אדמת מצרים לפרעה לחמש רק אדמת הכהנים לבדם ל
לא היתה לפרעה: וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גשן
ויאחזו בה ויפרו וירבו מאד: ויחי יעקב בארץ מצרים ש
שבע עשרה שנה ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים
ומאת שנה: ויקרבו ימי ישראל למות ויקרא לבנו ליוסף ויא
ויאמר לו אם נא מצאתי חן בעיניך שים נא ידך תחת ירכי
ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים: ושכבתי
עם אבתי ונשאתני ממצרים וקברתני בקברתם ויאמר אנכי
אעשה כדברך: ויאמר השבעה לי וישבע לו וישתחו ישראל
על ראש המטה: פ ויהי אחרי הדברים
האלה ויאמר ליוסף הנה אביך חלה ויקח את שני בניו עמו
את מנשה ואת אפרים: ויגד ליעקב ויאמר הנה בנך יוסף ב
בא אליך ויתחזק ישראל וישב על המטה: ויאמר יעקב אל
יוסף אל שדי נראה אלי בלוז בארץ כנען ויברך אתי: ויאמר
אלי הנני מפרך והרביתך ונתתיך לקהל עמים ונתתי את

יומא דין ית ארעכון לפרעה הא לכון בר זרעא ותזרעון ית א ארעא: ויהי במעולי עללתא ות ותתנון חד מן חמשא לפרעה וא וארבעא חולקין יהון לכון לבר ז זרע חקלא ולמיכלכון ולמנס ב בתיכון ולמיכל לטפליכון: וא ואמרו קימתנא נשכח רחמין ב בעיני רבוני ונהי עבדין לפרע': ושוי יתה יוסף לגזרה עד יומא הדין על ארעא דמצרים דיהון יהבין חד מן חמשא לפרעה לחוד ארע כמריא בלחודהון לא הות לפרעה: ויתב ישראל בארעא ד דמצרים בארעא דגשן ואחסינו בה ונפישו וסגיאו לחדא:

פרשה

וחיא יעקב בארעא דמצרים שבע עסרי ש שנין והוו יומי יעקב שני חיוהי מאה וארבעין ושבע שנין: וקריבו יומי ישרא' לממת וקרא לבריה ליוסף ואמר ליה אם כען אש אשכחית רחמין בעינך שו כען ידך תחות ירכי ותעבד עמי טיבו וקשוט לא כען תקברנני בא במצרים: ואשכוב עם אבהתי ות ותטלנני ממצרים ותקברנני בק בקבורתהון ואמר אנא אעבד כ כפתגמך: ואמר קים לי וקיים ליה וסגיד ישרא' על ריש ערסא: והוה בתר פתגמיא האלין ואמר ליוסף הא אבוך מרע ו ודבר ית תרין בנוהי עמיה ית מנשה וית אפרים: וחוי ליעקב ו ואמר הא ברך יוסף אתי לותך ו ואתתקף ישראל ויתב על ערסא: ואמר יעקב ליוסף א' שדי אתגלי לי בלוז בארעא דכנען ובריך יתי: ואמר לי הא אנא מפש ו ואסגי לך ואתנך לכנשת שב שבטין ואתן ית

לי ואני סופי לשכב עם אבותי ואתה תשאני ממצרים ואין לומר ושכבתי עם אבותי השכיבני עם אבותי במערה שהרי כתי' אחריו ונשאתני וקב וקברתני בקבורתם ועוד מצינו בכל מקום לשון שכיבה עם אבותיו היא הגויעה ולא הקבורה וישכב דוד עם אבותיו ויקבר בעיר דוד וישתחו י ישרא' תעלא בעידניה סגיד ליה על ראש המטה הפך עצמו לצד השכינה מכאן אמרו שהשכינה למעלה ממראשותיו של חולה ד"א על ראש ה המטה שהיתה מטתו שלימה ולא היה בו רשע שהרי יוסף מלך הוא ועוד שנשבה לבין הגוים והרי הוא עומד בצדקו ויאמר ליוסף אחד מן המ המגידים והרי זה מקרא קצר ויש אומ' אפרים היה רגיל לפני יעקב בתלמוד וכשחלה יעקב בארץ גשן הלך אפרים אצל אביו למצרים והגיד לו ויקח את שני בניו אתו כדי שיברכם יעקב לפני מותו ויגד המגיד ליעקב ולא פירש מי והרבה מקראות קצרי לשו' ויתחזק ישרא' אמר אעפ"י ש שהוא בני מלך הוא אחלוק לו כבוד מכאן שחולקין כבוד למלכות וכן משה חלק כבוד למלכות וירדו כל עבדיך אלה אלי וכן אליהו וישנס מתניו וגו' ונתתיך לקהל עמים בשרני שעתידין לצאת ממני עוד קהל ועמים ואעפ"י שאמר לי גוי וקהל גוים גוי אמר לי על בנימן קהל גוים הרי שנ שנים לבד מבנימן ושוב לא נולד לי בן למדני שעתיד אחד משבטי ליחלק ועתה אותה מתנה אני נותן לך

הנולדים לך עד באי אליך · לפני באי אליך כלומ' שנולדו משפרשת ממני עד כבואי אצלך · לי הם בחשבון שאר בני הם ליטול חלק בארץ איש
כנגדו · ומולדתך · אם תוליד עוד לא יהיו במנין בני אלא בתוך שבטי אפרים ומנשה יהיו נכללים ולא יהא להם שם בשבטים לענין הנחלה · ואעפ"י
שנחלקה הארץ למנין גלגלותם כדכתיב לרב תרבו נחלתו וכל איש ואיש נטל בשוה חוץ מן הבכורה מכל מקום לא נקראו שבטים אלא אלו · ואני
בבאי מפדן · וגו' ואעפ"י שאני מטריח עליך להוליכני ליקבר בארץ כנען לא כן עשיתי לאמך שהרי מתה סמוך לבית לחם · כברת ארץ · מדת ארץ
והם אלפים אמה כמדת תחום שבת כדברי ר' משה הדרשן ולא תאמר שעכבו עלי גשמים מלהוליכה ולקברה בחברון עת הגריד היה שהארץ חל

הארץ הזאת לזרעך אחריך אחזת עולם: ועתה שני בניך
הנולדים לך בארץ מצרים עד באי אליך מצרימה לי הם
אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי: ומולדתך אשר
הולדת אחריהם לך יהיו על שם אחיהם יקראו בנחלתם:
ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל בארץ כנען בדרך בעוד
כברת ארץ לבא אפרתה ואקברה שם בדרך אפרת הוא
בית לחם: וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה: ויאמר
יוסף אל אביו בני הם אשר נתן לי אלהים בזה ויאמר קחם
נא אלי ואברכם: ועיני ישראל כבדו מזקן לא יוכל לראות
ויגש אתם אליו וישק להם ויחבק להם: ויאמר ישראל אל
יוסף ראה פניך לא פללתי והנה הראה אתי אלהים גם את
זרעך: ויוצא יוסף אתם מעם ברכיו וישתחו לאפיו ארצה: וי
ויקח יוסף את שניהם את אפרים בימינו משמאל ישראל א
ואת מנשה בשמאלו מימין ישראל ויגש אליו: וישלח ישראל
את ימינו וישת על ראש אפרים והוא הצעיר ואת שמאלו
על ראש מנשה שכל את ידיו כי מנשה הבכור: ויברך את
יוסף ויאמר האלהים אשר התהלכו אבתי לפניו אברהם
ויצחק האלהים הרעה אתי מעודי עד היום הזה: המלאך
הגאל אתי מכל רע יברך את הנערים ויקרא בהם שמי
ושם אבתי אברהם ויצחק וידגו לרב בקרב הארץ: וירא

ארעא הדא לבנך בתרך אחסנת
עלם: וכען תרין בנך דאתילידו
לך בארעא דמצרים עד מיתי ל
לותך למצרים דילי אנון אפרים
ומנשה כראובן ושמעון יהון ק
קדמי: ובנין דתוליד בתריהון ד
דלך יהון על שום אחיהון יתקרון
באחסנתהון: ואנא במיתי מפדן
מיתת עלי רחל בארעא דכנען
באורחא בעוד כרוב ארעא למ
למיעל לאפרת וקברתה תמן ב
באורח אפרת היא בית לחם: וחזא
ישראל ית בני יוסף ואמר מן אל
אלין: ואמר יוסף לאבוהי בני א
אנון דיהב לי יי' הכא ואמר קר
קרבנון כען לותי ואברכנון: ועיני
ישראל יקרן מסיבו לא יכלין למ
למחזי וקריב יתהון לותיה ונשיק
להון וגפיף להון: ואמ' ישראל ליוסף
למחזי אפך לא סברית והא אחזי
יתי יי' אף ית בנך: ואפיק יוסף י
יתהון מן קדמוהי וסגיד על א
אפוהי על ארעא: ודבר יוסף ית
תרויהון ית אפרים בימיניה מש
מסמאלא דישראל וית מנשה ב
בסמאליה מימינא דישראל וקריב
לותיה: ואושיט ישראל ית ימיניה
ושוי על רישא דאפרים והוא זע
זעירא וית סמאליה על רישא דמ
דמנשה אחכמינון לידוהי ארי
מנשה בוכרא: ובריך ית יוסף וא
ואמר יי' דפלחו אבהתי קדמוהי
אברהם ויצחק יי' דזן יתי מד
מדאיתי עד יומא הדין: מלאכא
דפרק יתי מכל בישא יברך ית
עולימיא ויתקרי בהון שמי ושום
אבהתי אברהם ויצחק וכנוני ימא
יסגון בגו בני אנשא על
ארעא: וחזא

חלולה ומנוקבת ככברה · ואקברה שם · ולא הולכתיה אפי' לבית לחם להכניסה לארץ וידעתי שיש בלבך עלי אבל דע לך שעל פי הדבור קברתיה
שם שתהא לעזרה לבניה כשיגלה אותם נבוזראדן והיו עוברים דרך שם יצאת רחל על קברה ובוכה ומבקשת עליהם רחמי' שנ' קול ברמה נשמע
וגו' והקב"ה משיבה יש שכר לפעלתך נאם יי' ושבו בנים לגבולם · ואונקלוס תרגם כרוב ארעא כדי שיעור חרישת יום ואומר אני שהיה להם קצב
שיעור קורין אותו כדי מחרישה אחת קוריאדא בלעז כדאמרי' כרוב והני כמה דמסיק תלתא מבי כרבא · וירא ישראל את בני יוסף · בקש לברכם ונ
ונסתלקה שכינה ממנו לפי שעתיד ירבעם ואחאב לצאת מאפרים ויהוא ובניו ממנשה · ויאמר מי אלה · מהיכן יצאו אלו שאינן ראויין לברכה · בזה
שטר אירוסין ושטר כתובה ובקש יוסף רחמים על הדבר ונחה עליו רוח הקדש · ויאמר קחם נא אלי ואברכם · זהו שאמר הכתו' ואנכי תרגלתי לא
לאפרים קחם על זרועותיו תרגלתי רוחי ביעקב בשביל אפרים עד שלקחם על זרועותיו · לא פללתי · לא מלאני לבי לחשוב מחשבה שאראה פניך
עוד · פללתי · לשון מחשבה כמו הביאי עצה עשי פלילה · ויוצא יוסף אותם · לאחר שנשקם הוציאם יוסף מעם ברכיו כדי ליטלם זה לימין וזה לשמ'
לסמו' ידיו עליהם ולברכם · וישתחו לאפיו · כשחזר לאחוריו מלפני אביו · את אפרים בימינו משמא' ישרא' · הבא לקראת חברו ימינו כנגד שמא' ש
חברו וכיון שהוא הבכו' מיוזן לברכה · שכל את ידיו · כתרגו' אחכמינון בהסכל ובחכמה השכיל את ידיו לכך ומדעת כי יודע היה כי מנשה הבכו'
ואעפ"כ לא שת ימינו עליו · המלאך הגואל אותי · מלאך הרגיל להשתלח לי בצרתי כענין שנאמ' ויאמ' אלי מלאך האלהים בחלום יעקב וגו' · אנכי
הא-ל בית אל · יברך את הנערים · מנשה ואפרים · וידגו · כדגים הללו שפרים ורבים ואין עין הרע שולטת בהם

ויתמך יד אביו · הרימה מעל ראש בנו והסבה בידו · ידעתי בני ידעתי · שהוא הבכור · וגם הוא יהיה לעם ויגדל · שעתיד גדעון לצאת ממנו שהק״בה עושה נס על ידו · ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו · שעתיד יהושע לצאת ממנו שינחיל את הארץ וילמד תורה לישר׳ · וזרעו יהיה מלא הגוים · כל העולם יתמלא בצאת שמעו ושמו כשיעמוד חמה בגבעון וירח בעמק אילון · בך יברך ישר׳ · הבא לברך את בניו יברכם בברכתם ויאמר איש לבנו ישמך אלהי׳ כאפרים וכמנשה · וישם את אפרים · בברכתו לפני מנשה להקדימו בדגלים ובחנכת הנשיאים · ואני נתתי לך · לפי שאתה טורח להתעסק בקבורתי ואני גם נתתי לך נחלה שתקבר בה ואי זו שכם · שנ׳ ואת עצמו׳ יוסף אשר העלו ... קברו בשכם · שכם אחד על אחיך · שכם ממש ·

וחזא יוסף ארי שוי אבוהי יד ימיניה על רישא דאפרים ובאיש בעינוהי וסעדה לידא דאבוהי לאעדאה יתה מעל רישא דאפרים על רישא דמנשה: ואמר יוסף לאבוהי לא כן אבא ארי דין בוכרא שוי ימינך על רישיה: וסריב אבוהי ואמר ידענא ברי ידענא אף הוא יהי לעם ואף הוא יסגי וברם אחוהי זעירא יסגי מניה ובנוהי יהון שליטין בעממיא: ובריכנון ביומא ההוא למימר בך יברך ישראל למימר ישוינך ה׳ כאפרים וכמנשה ושוי ית אפרים קדם מנשה: ואמר ישראל ליוסף הא אנא מאית ויהי מימרא דה׳ בסעדכון ויתיב יתכון לארע אבהתכון: ואנא יהבית לך חולק חד יתיר על אחך דנסבית מידא דאמוראה בצלותי ובבעותי:

וקרא יעקב לבנוהי ואמר אתכנשו ואחוי לכון ית דיערע יתכון בסוף יומיא: אתכנשו ושמעו בני יעקב וקבילו אולפן מן ישראל אבוכון:

ראובן בוכרי את חילי וריש תקפי לך הוה חזי למיסב תלתא חולקין בכירותא כהונתא ומלכותא: על דאזלתא לקבל אפך הא כמיא ברם לא אהניתא חולק יתיר לא תסב ארי סליקתא לבית משכבי אבוך בכין אחילתא לשויי ברי סליקתא:

שמעון ולוי אחין גוברין גיבר באתר תותבותהון עבדו גבורא: ברזהון לא הות נפשי באתכנשותהון לקהלהון לא נחתית מן יקרי ארי ברגזהון קטלו קטול וברעותהון תרעו שור סנאה:

יוֹסֵף כִּי־יָשִׁית אָבִיו יַד־יְמִינוֹ עַל־רֹאשׁ אֶפְרַיִם וַיֵּרַע בְּעֵינָיו וַיִּתְמֹךְ
יַד־אָבִיו לְהָסִיר אֹתָהּ מֵעַל רֹאשׁ־אֶפְרַיִם עַל־רֹאשׁ מְנַשֶּׁה׃
וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אָבִיו לֹא־כֵן אָבִי כִּי־זֶה הַבְּכֹר שִׂים יְמִינְךָ עַל־
רֹאשׁוֹ׃ וַיְמָאֵן אָבִיו וַיֹּאמֶר יָדַעְתִּי בְנִי יָדַעְתִּי גַּם־הוּא יִהְיֶה־לְּעָם
וְגַם־הוּא יִגְדָּל וְאוּלָם אָחִיו הַקָּטֹן יִגְדַּל מִמֶּנּוּ וְזַרְעוֹ יִהְיֶה מְלֹא
הַגּוֹיִם׃ וַיְבָרְכֵם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמוֹר בְּךָ יְבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
יְשִׂמְךָ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכִמְנַשֶּׁה וַיָּשֶׂם אֶת־אֶפְרַיִם לִפְנֵי מְנַשֶּׁה׃
וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף הִנֵּה אָנֹכִי מֵת וְהָיָה אֱלֹהִים
עִמָּכֶם וְהֵשִׁיב אֶתְכֶם אֶל־אֶרֶץ אֲבֹתֵיכֶם׃ וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ שְׁכֶם
אַחַד עַל־אַחֶיךָ אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֱמֹרִי בְּחַרְבִּי וּבְקַשְׁתִּי׃

פ וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל־בָּנָיו וַיֹּאמֶר הֵאָסְפוּ
וְאַגִּידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר־יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים׃ הִ
הִקָּבְצוּ וְשִׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב וְשִׁמְעוּ אֶל־יִשְׂרָאֵל אֲבִיכֶם׃

פ רְאוּבֵן בְּכֹרִי אַתָּה כֹּחִי וְרֵאשִׁית אוֹנִי
יֶתֶר שְׂאֵת וְיֶתֶר עָז׃ פַּחַז כַּמַּיִם אַל־תּוֹתַר כִּי עָלִיתָ מִשְׁכְּבֵי א
אָבִיךָ אָז חִלַּלְתָּ יְצוּעִי עָלָה׃ פ שִׁמְעוֹן וְלֵוִי
אַחִים כְּלֵי חָמָס מְכֵרֹתֵיהֶם׃ בְּסֹדָם אַל־תָּבֹא נַפְשִׁי בִּקְהָלָם
אַל־תֵּחַד כְּבֹדִי כִּי בְאַפָּם הָרְגוּ אִישׁ וּבִרְצֹנָם עִקְּרוּ־שׁוֹר׃

היא לך יתירה חלק אחד על אחיך · בחרבי ובקשתי · כשהרגו שמעון ולוי את אנשי שכם נתכנסו כל סביבותיהם להזדווג להם וחגר יעקב כלי מלחמה כנגדן · ד״א שכם אחד היא הבכורה שיטלו בניו שני חלקים ושכם לשו׳ חלק הוא והרבה יש דומים במקרא · אחליקה שכם · כי תשיתמו שכם תסיית שנמאי לפני לחלקים חלקים · דרך ירצחו שכמה · איש חלקו · לעבדו שכם אחד · אשר לקחתי מיד האמורי · מיד עשו שעושה מעשה אמורי ד״א שהיה צד אביו באמרי פיו · בחרבי ובקשתי · היא חכמתו ותפלתו · ואגידה לכם · בקש לגלות את הקץ ונסתלקה שכינה ממנו והתחיל אומר דברים אחרים · ראשית אוני · היא טיפה ראשונה לו שלא ראה קרי מימיו · אוני · כחי · כמו מצאתי און לי · מרוב אונים · ולאין אונים · יתר שאת · ראוי היית להיות יתר על אחיך בכהונה לשו׳ נשיאות כפים · ויתר עז · במלכות כמו ויתן עז למלכו · ומי גרם לך להפסיד כל אלה · פחז כמים · הפחז והבהלה אשר מהרת להראות כעסך כמים הללו הממהרים למרוצתם · לכך אל תותר · אל תרבה ליטול כל היתרות הללו שהיו ראויות לך ומהו הפחז אשר פחזת · כי עלית משכבי אביך · אז חללת אותו שעלה על יצועי · שם שכינה שהיה דרכו להיות עולה על יצועי · פחז · שם דבר הוא ולפיכך טעמו למעל׳ וכלו׳ נקוד פתח ואלו היה לשון עבר היה נקוד חציו קמץ וחציו פתח וטעמו למטה · יצועי · לשון משכב על שם שמציעים אותו על ידי לבדין וסדינין והרבה דומין לו · אם זכרתיך על יצועי · יצועי · שמעון ולוי אחי׳ · ויאמרו איש אל אחיו · ועתה לכו ונהרגהו מי הם אם תאמר ראובן או יהודה הרי לא הסכימו בהריגתו אם תאמר בני השפחות הרי לא היתה שנאתן שלמה כל כ׳ שהרי נאמר והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה יששכר וזבולון לא היו מדברים בפני אחיהם הגדולים מהם על כרחך שמעון ולוי הם שקראום אביהם אחים · כלי חמס · אומנות זו של רציחה חמס היא בידיהם מברכ׳ עשו היא זו אומנו׳ שלו הוא ואתם חטפתם אותו הימנו · מכרותיהם · לשו׳ כלי זיין הסיף בלשו׳ יוני מכיר תנחומ׳ ד״א מכרותיהם בארץ מגורותם נהגו עצמן בכלי חמס · כמו מכורותיך ומולדותיך וזהו תרגומו של אונקלוס · בסודם אל תבא נפשי · זה מעשה זמרי כשנתקבצו שבטו של שמעון להביא את המדינית לפני משה ואמרו לו אם תאמר זו אסורה בת יתרו מי התירה לך · אל יזכר שמי בדבר ומרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני · ולא כתב בן יעקב · ובקהלם · כשיקהי׳ קרח שהוא משבטו של לוי את כל העדה על משה ועל אהרן · אל תחד כבודי · שם אל יתיחד עמהם שמי · קרח בן יצהר בן קהת בן לוי ולא נאמר בן יעקב אבל בדברי הימים כשנתייחסו בני קרח על הדוכן נאמר בן קרח בן יצהר בן קהת בן לוי בן ישר׳ · אל תחד כבודי · כבוד לשו׳ זכר הוא ועל כרחך אתה צריך לפרשו כמדבר אל הכבוד ואומר אתה כבודי אל תתיחד

פעם כשו אל תחר מתם בקבורה · כי באפם הרגו איש · אלו חמור ואנשי שכם ואינן חשובי׳ כלם · אלא כאיש אחד וכן הוא אומר בגדעון והכית את מדין
כאיש אחד · וכן במצרים סוס ורוכבו רמה בים · זהו מדרשו ופשוטו אנשים הרבה קורא איש כל אחד לעצמו · באפם הרגו כל איש שכעסו עליו · וכן וי
וילמד לטרף טרף אדם אכל · וברצונם עקרו שור · רצו לעקור את יוסף שנקרא שור בכור שורו הדר לו · עקרו אשיירטיר בלע״ז לשו׳ את סוסיהם תעקר
ארור אפם · אפי׳ בשעת תוכחה לא קלל אלא אפם וזהו שאמ׳ בלעם מה אקב לא קבה אל · אחלקם ביעקב · אפליגם זה מזה שלא יהא לוי במנין השבטים
והרי הם חלוקים · ד״א אין לך עניים סופרים ומלמדי תינוקות אלא משמעון כדי שיהיו נפוצים ושבטו של לוי עשאו סחור על הגרנות לתרומות ולמ

ארור אפם כי עז ועברתם כי קשתה אחלקם ביע
ביעקב ואפיצם בישראל : פ יהודה
אתה יודוך אחיך ידך בערף איביך ישתחוו לך ב
בני אביך : גור אריה יהודה מטרף בני עלית כרע
רבץ כאריה וכלביא מי יקימנו : לא יסור שבט
מיהודה ומחקק מבין רגליו עד כי יבא שילה ולו
יקהת עמים : אסרי לגפן עירה ולשרקה בני א
אתנו כבס ביין לבשו ובדם ענבים סותה : חב
חכלילי עינים מיין ולבן שנים מחלב : פ
זבולן לחוף ימים ישכן והוא לחוף אנית
וירכתו על צידן : פ יששכר חמר
גרם רבץ בין המשפתים : וירא מנחה כי טוב ו
וארץ כי נעמה ויט שכמו לסבל ויהי למס
עבד : ס דן ידין עמו כאחד שבטי

ליט רגזהון ארי תקיף וחמתהון ארי קשיא אפליגינון ביעקב ואבדרינון בישר׳: יהודה את אודיתא ולא בהיתתא בך יודון אחך ידך תתקף על בעלי דבבך יתבדרון סנאך לך יהון מחזרי קדל קדמך ויהון מקדמין למשאל בשלמך בני אבוך: שלטון יהא בשרויא ובסופא יתרבא מלכא מדבית יהודה ארי מדין קטלא ברי נפשך סליקתא ינוח ישרי בתקוף כאריא וכליתא ליה מלכו דיזעזעיניה: לא יעדי עביד שלטן מדבית יהודה וספרא מבני בנוהי עד עלמא עד דייתי משיחא דדיליה היא מלכותא וליה ישתמעון עממיא: יסחר ישר׳ לקרתיה עמא יבנון היכליה יהון צדיקיא סחור סחור ליה ועבדי אוריתא באולפן עמיה יהי ארגון טב לבושיה כסותיה מילא מילת צבע והורי וצבעונין: יסמקון טורוהי בכרמוהי יטופון נעווהי בח בחמר יחורן בקעתיה בעיבור ובעדרי ענא:

זבולן על ספר ימיא ישרי והוא יכבש מחוזין בספ בספינן וטוב ימא ייכול ותחומיה יהי מטי עד צידון:

יששכר עתיר בנכסין אחסנתיה בין תחומיא: וחזא חולקא ארי טב וית ארעא ארי עט מעבדא פירין ויכבש מחוזי עממיא וישיצי ית דיריהון ודישתארון בהון יהון ליה פלחין ומסקי מסין:

מדבית דן יתבחר ויקום גברא ביומוהי יתפרק עמיה ו ובשנוהי ינוחון כחדא שבטיא

ולמעשרות כתן לו תפוצתו דרך כבוד · יהודה אתה יודוך אחיך · לפי שהוכיח את הראשונים בקנטורים התחיל יהודה נסוג לאחוריו וקראו יעקב בדברי
ריצוי לא אתה כמותם · ידך בערף איביך · בימי דוד · ואויבי תתה לי ערף · בני אביך · על שם שהיו נשים הרבה לא אמר בני אמך כדרך שאמר יצחק
הוי גביר לאחיך · גור אריה · על דוד נתנבא בתחלה גור בהיות שאול מלך עלינו אתה המוציא והמביא את ישר׳ ולבסוף אריה כשהמליכוהו עליהם וזהו שתרגם אונק
אונקלוס שלטון יהא בשרוי׳ בתחלתו · מטרף · ממה שחשדתיך בטרף טרף יוסף · חיה רעה אכלתהו · זהו יהודה שנמשל לאריה · בני עלית · סלקת את עצמך
ואמרת מה בצע וגו׳ וכן מהריגת תמר שהודה צדקה ממני לפיכך כרע שכב וגו׳ בימי שלמה איש תחת גפנו וגו׳ · לא יסור שבט מיהודה · מדוד ואילך ·
אלו ראשי גליות שבבבל שרודים את העם בשבט שממונים על פי המלכות · ומחוקק מבין רגליו · תלמידים · אלו נשיאי ארץ ישר׳ · עד כי יבא שילה · מלך
המשיח שהמלוכה שלו · וכן תרגם אונקלוס · ומדרש אגדה שילו · יובילו שי למורא · ולו יקהת עמים · אסיפת העמים · שהיוד עיקר הוא ביסוד כמו יפעתך
יפעתך ופעמים שנופלת ממנו · וכמה אותיות משמשות בלשון זה וכן נקראים עיקר נופל כגון נון של נגף ונשל כשך ואלף שבאחותי באזניכם · שבא
ושבאמבחת תרב · ואכוך שכן אף זה יקהת עמי׳ אסיפת עמי׳ שנ׳ אליו גוים ידרושו ודומה לו עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם לקבוץ קמטי׳ שבפניה מפני
זקנתה ובתלמוד ריתבי ומקהו אקהתא בשוקי דנהרדעא במסכת יבמות · ויכול היה לומר קהיית עמים · אוסרי לגפן עירה · נתנבא על ארץ יהודה ש
שתהא מושכת יין כמעין איש יהודה יאסור לגפן עיר אחד ויטענו מגפן אחת ומשורק אחד · בן אתון אחד · שורקה · זמורה ארוכה · קורייר״א בלע׳ · כ
כבס ביין · כל זה לשון רבוי יין · סותה · לשון בגד הוא ואין לו דמיון במקרא · אסרי · כמו אוסר ודוגמתו מקימי מעפר דל · היושבי בשמים · וכן בני א
אתונו כענין זה · ואונקלוס תרגם במלך המשיח · גפן הם ישר׳ · עירה · זו ירושלם · שורקה ישר׳ · ואנכי נטעתיך שורק · בני אתונו · יבנון היכליה · לשון ש
שער האיתון בספר יחזק׳ · ועוד תרגמו בענין אחרים · גפן אלו צדיקי׳ · בני אתונו · עבדי אוריתא באולפן על שם רוכבי אתונות צחורות · ארגון טב · יצבע
דומה לין · וצבעונין הוא לשון סותה · שהאשה לובשתו ומסיתה בהן את הזכר ליתן עיניו בה ודרך רבותי׳ פירשו בתלמוד לשון הכאת סכרות במסכת כ
כתובות ועל היין שמא תאמר אינו מרוה תל׳ כותה · חכלילי · לשון אודם כתרגומו וכן למי חכלילות עינים שכן דרך שותי יין עיניהם מאדימין · מרוב
מרוב חלב שיהא בארצו מרעה טוב לעדרי צאן וכן פירוש המקרא אדום עינים יהא מרוב יין ולבן שנים יהא מרוב חלב ולפי תרגם עיניהם לשון ה
הרים שמשם צופים למרחוק · ועוד תרגמו בענין אחרים לשון מצירכה קילוח היקבים · נעווהי יקבי׳ שלו · ולשון ארמי הוא במסכת עז נעוה מרתחו ירורן
בקעתיה תרגו׳ שנים לשו׳ שני הסלעים · לחוף ימים · על חוף ימים יהיה ארצו · חוף כתרגו׳ ספר מרקא בלע׳ והוא יהיה מצוי תדיר על חוף אניות במקום
הנמל שאניות מביאות שם פרקמטיא שהיה זבולן עוסק בפרקמטיא ומספיקים מזון לשבט יששכר והם עוסקין בתורה · ירכתו על צידון ·
סוף גבולו יהא סמוך לצידון · ירכתו · סופו כמו ולירכתי המשכן · יששכר חמור גרם · חמור בעל עצמות סובל עול תורה כחמור חזק שמטעינין אותו מ
למשאוי כבד · רובץ בין המשפתים · כחמור המהלך ביום ובלילה ואין לו לינה בבית וכשהוא רובץ לנוח רובץ בין התחומין בתחומי העיירות שמוליך
שם פרקמטיא · וירא מנוחה כי טוב · ראה לחלקו ארץ מבורכת וטובה להוציא פירות · ויט שכמו לסבול עולה של תורה · ויהי לכל אחיו ישר׳ למס עו
עובד לפסוק להם הוראות של תורה וסדרי עבורין שנ׳ ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישר׳ ד׳ שהם מאתים ראשי סנהדראות ה
העמיד וכל אחיהם על פיהם ויט שכמו · השפיל שכמו כמו ויט שמים הטו אזניכם · ואונקלוס תרגמו בענין אחר ויט נוכרי לסביל פלרמית ולכרוש
מחוזות שהם יושבים על הספר ויהי הגויב כבוש הרתין למס עובר · דן ידין עמו · ינקום נקמת עמו מפלשתים כמו כי ידין ה׳ עמו · כאחד שבטי ישר

ישראל כל ישראל כאחד יהיו עמו ואת כלם ידין. ועל שמשון נבא נבואה זו. ועוד יש לפרש כאחד שבטי ישראל כמיוחד שבשבטים הוא דוד שבא מיהודה: שפיפן הוא נחש ואומר אני שקרוי כן על שם שהוא נושף ואתה תשופנו עקב. הנושך עקבי סוס כך דרכו של נחש ודמהו לנחש הנושך עקבי סוס ויפל רוכבו אחור שלא נגע בו. ודוגמתו מצינו בשמשון וילפת את שני עמודי התוך וגו' ושעל הגג מתו. כתרגומו חרמן ב"ש מין נחש שאין רפואה לנשיכתו והוא צפעוני. ונקרא חרמן על שם שעושה הכל חרם. וכפתנא פתן. יכמון יארוב. לישועתך קויתי ה' נתנבא שינקרו פלשתים את עיניו וסופו לומר זכרני וחזקני אך הפעם וגו'. גד גדוד יגודנו. כלם לשון גדוד הם וכך דבר מנחם. ואם תאמר אין גדוד בלא שני דלתין. גדוד שם דבר צריך

ישראל: יהי דן נחש עלי דרך שפיפן עלי ארח
הנשך עקבי סוס ויפל רכבו אחור: לישועתך ק
קויתי יהוה: ס גד גדוד יגודנו
והוא יגד עקב: ס מאשר שמנה לחמו
והוא יתן מעדני מלך: ס נפתלי אילה
שלחה הנתן אמרי שפר: ס בן פרת
יוסף בן פרת עלי עין בנות צעדה עלי שור: וימ
וימררהו ורבו וישטמהו בעלי חצים: ותשב באיתן
קשתו ויפזו זרעי ידיו מידי אביר יעקב משם רעה
אבן ישראל: מאל אביך ויעזרך ואת שדי ויברכך
ברכת שמים מעל ברכת תהום רבצת תחת בר
ברכת שדים ורחם: ברכת אביך גברו על ברכת

דישראל: יהי גברא דיתבחר ויקום מדבית דן אמתיה ת
תתרמי על עממיא ומחתיה תתקף בפלשתאי כחוי חר
חרמן ישרי על ארחא וכפתנא יכמון על שבילא יקטל
גברי משרית פלשתאי פרשין עם רגלאין יעקר סוסון ו
ורתכין וימגר רוכביהון לאחורא: לפורקנך סברית ה':

מדבית גד משרית מזינין כד יעברון בנוהי ית ירדנא
קדם אחיהון לקרבא ובנכסין סגיאין יתובון לארעהון:

דאשר טבא ארעיה והיא מרביא תפנוקי מלכא:

נפתלי בארעא טבא יתרמי עדביה ואחסנתיה תהי מ
מעבדא פירין יהון מודן ומברכין עליהון:

ברי דיסגי יוסף ברי דיתברך כגופן דנציב על עינא
דמיא תרין שבטין יפקון מבנוהי יקבלון חולקא ואחסנתא: ואתמררו עמיה ונקמוהי ונטרו ליה גברין
גברין בעלי פלגותא: ותבת בהון נביאותיה על דקיים
אוריתא בסתרא ושוי תקפא רחצניה בכן אתרמא דהב
על דרעוהי אחסין מלכותא ותקיף דא הוה ליה מן קדם
אל תקיפא דיעקב דבמימריה זן אבהן ובני זרעא שבטיא
דישראל: ממימר אלהא דאבוך יהי בסעדך וית שדי ויברכנך
ברכן דנחתן מטלא דשמיא מלעילא ברכן דנגדן ממ
מעמקי ארעא מלרע ברכתא דאבוך ודאמך: ברכתא
דאבוך יתוספן על ברכתא

שני דלתין שכן דרך תיבה בת שתי אותיות לכפול בסופה ואין יסודה אלא שתי אותיות וכן יאמר כצפור לנוד מגזרת שבעתי נדודים ושם נפל שדוד מגזרת ישוד צהרים אף יגוד יגודנו וגדוד מגזרה אחת הן וכשהוא מדבר בלשון יפעל אינו כפול כגון יגוד ינוד ירום ישוד יסוב וכשהוא מתפעל או מפעיל אחרים הוא כפול כמו יתגודד יתרומם יתבולל יתעודד ובלשון מפעיל יהוס ואלמנה יעודד לשובב יעקב אליו ... האמור כאן אינו לשון שיפעלוהו אחרים אלא כמו יגוד הימנו כמו בני יצאוני יצאו ממני. גד גדוד יגודנו גדודים יגודו הימנו שיעברו הירדן עם אחיהם למלחמה כל חלוץ עד שנכבשה הארץ. והוא יגוד עקב. כל גדודיו ישובו על עקבם לנחלתם שלקחו בעבר הירדן ולא יפקד מהם איש. עקב בדרכם ובמסילותם שהלכו ישובו כמו עקבותיך לא נודעו וכן בעקבי הצאן בלשון לעז טרציי"ש. מאשר שמנה לחמו. מאכל הבא מחלקו של אשר יהא שמן שיהיו זיתים מרובין בחלקו והוא מושך שמן כמעיין. וכן ברכו משה וטובל בשמן רגלו. כמו ששנינו במנחות פעם אחת הוצרכו אנשי לודקיא לשמן וכו'. אילה שלוחה זו בקעת גינוסר שהיא קלה לבשל פירותיה כאילה זו שהיא קלה לרוץ. אילה שלוחה אילה משולחת לרוץ. הנותן אמרי שפר כתרגומו ירמי על מלחמת סיסרא כהנבא ולקחת עמך עשרת אלפי איש מבני נפתלי וגו' והלכו שם בזריזות וכן נאמר שם לשון שלוח בעמק שלח ברגליו: הנותן אמרי שפר. על ידם שרו דבורה וברק שירה ורבותינו דרשוהו על יום קבורת יעקב כשערער עשו על המערה במסכת סוטה. ותרגם ערביה יפול חבלו והוא יורה על חלקו אמרי נאים ושבח. בן פורת בן חן והוא לשון ארמי אפריון נמטייה לר' שמעון בסוף בבא מציעא. בן פרת עלי עין חנו נטוי על העין הרואה אותו. בנות צעדה עלי שור. בנות מצרים היו צועדות להסתכל ביפיו בנות הרבה צעדה כל אחת ואחת במקום שתוכל לראותו משם. עלי שור על ראייתו כמו אשורנו ולא קרוב. ומדרשי אגדה יש רבים וזה נוטה ליישוב המקרא. פרת. תיו שבו הוא תקון הלשון כמו על דברת בני האדם. שור כמו לשור. עלי שור בשביל לשור. ותרגום של אונקלוס בנות צעדה עלי שור תרין שבטין וכו' וכתב בנות על שם בנות מנשה בנות צלפחד שנטלו חלק בשני עברי הירדן. ברי דיסגי יוסף. פרת לשון פריה ורביה. ויש מדרשי אגדה המתיישבים על הלשון בשעה שבא עשו לקראת יעקב בכלן קדמו האמהות ללכת לפני בניהן להשתחוות וברחל כתיב נגש יוסף ורחל וישתחוו. אמר יוסף רשע זה עינו רמה שמא יתן עיניו באמי יצא לפניה ושרבב קומתו לכסותה והוא שברכו אביו בן פרת הגדלת עצמך יוסף עלי עין של עשו לפיכך זכית לגדולה. בנות צעדה עלי שור להסתכל בך בצאתך על ארץ מצרים. ועוד דרשוהו לענין שלא ישלוט בזרעו עין רעה. ואף כשבירך מנשה ואפרים ברכם כדגים שאין עין שולטת בהם: וימררהו ורבו. וימררוהו אחיו. וימררוהו פוטיפר ואשתו למסרו לשון וימררו את חייהם ורבו נעשו לו אחיו אנשי ריב ואין הלשון הזה לשון פעלו שאם כן היה לו לינקד ורבו כמו המה מי מריבה אשר רבו וגו' ואף אם רשו' רביית חצים הוא כן היה לו לינקד אינו אלא לשון פועלו כמו שמו שמים שהוא לשון הושמו. וכן רמו מעט שהוא לשון הורמו אלא שלשון הורמו והושמו על ידי אחרים ולשון שמו רמו רבו מאליהם הוא. כשוממין את עצמם בתרגומו מעצמם נעשו אנשי ריב. וכן המו יושבי מי כמו נרמו. וכן תרגם אונקלוס ונקמוהי. בעלי חצים שלשונם כחץ ותרגומו לשון והוי המחיצת מותן שהיו ראויים לחלק עמו נחלה. ותשב באיתן קשתו. נתישבה בחוזק קשתו. חזקו. ויפזו זרועי ידיו. זו היא נתינת טבעת על ידו לשון זהב מופז. זאת היתה לו מידי הקב"ה שהוא אביר יעקב ומשם עלה להיות רועה אבן ישראל עיקרן של ישראל לשון אבן הראשה לשון מלכות. ואונקלוס אף הוא כך תרגמו. ותשב ותבת בהון נביאותיה הוא החלומות אשר חלם להם. על דקיים אוריתא בסתרא תוספת הוא ולא מלשון עברי שבמקרא ושוי תוקפא רוחצניה תרגום של באיתן קשתו. וכך לשון התרגום על העברי ותשב נבואתו בשביל שאתכו של הקב"ה היתה לו לקשת ולביטחון. בכן איתרמא דהב לכך ויפזו זרועי ידיו. אבן ישראל לשון נוטריקון אב ובן אבהן ובנין יעקב ובניו. מאל אביך היתה לך זאת והוא יעזרך. ואת שדי ועם הקב"ה היה לבך כשלא שמעת לדברי אדונתך. והוא יברכך. ברכות שדים ורחם. ברכתא דאבא ודאמא יתברכו המולידים והיולדות שיהיו הזכרים יורים טיפה הראויה להריון והנקבות לא ישכלו את רחם שלהן להפיל עובריהן. שדים. ירה יירה מתרגמינן אישתדאה אישתדי אף שדים כאן על שם שהזרע יורה כחץ:
ברכות אביך גברו וגו' ברכות שברכני הקב"ה גברו על הברכות שבירך את הורי:

עד תאות גבעות עולם · לפי שהברכות שלי גברו עד סוף גבולי גבעות עולם שנתן לי ברכה פרוצה בלא מצרים מגעת עד ארבע קצות העולם שנ' ופרצת ימה וקדמה וגו' · מה שלא אמר לאברהם אבינו וליצחק לאברהם אמר לו שא עיניך וראה צפונה וגו' כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולא הראהו אלא ארץ ישראל בלבד ליצחק אמ' כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקימותי את השבועה וגו' וזהו שאמר ישעיה והאכלתיך נחלת יעקב אביך ולא אמ' נחלת אברהם · תאות · אשמועך כך ובדרש אגדה בן כרוק · הורי · לשו' הריון שנתעברו במעי אמי כמו הורה גבר · עד תאות · עד קצות כמו והתאויתם לכם גבול קדמה תתאו לבא חמת · תהיין כלם לראש יוסף · נזיר אחיו · פרישא ומו והי מובדל מאחיו

דהוי בריכו אבהתי רחמידו להון רברבי עלמא יהוין כל אלין לרישא דיוסף ולגברא פרישא דאחוהי :

הורי עד תאות גבעת עולם תהיין לראש יוסף ול
ולקדקד נזיר אחיו : פ בנימין
זאב יטרף בבקר יאכל עד ולערב יחלק שלל : כל

בנימין
בארעיה תשרי שכינתא ובאחסנתיה יתבני מקדשא בצפרא ובפניא יהון מקרבין כהניא קרבנא ולעדן רמשא יהון מפלגין מותר חלקהון משאר קודשיא :

אלה שבטי ישראל שנים עשר וזאת אשר דבר להם אביהם
ויברך אותם איש אשר כברכתו ברך אתם : ויצו אותם ויאמר
אלהם אני נאסף אל עמי קברו אתי אל אבתי אל המערה
אשר בשדה עפרון החתי : במערה אשר בשדה המכפלה א
אשר על פני ממרא בארץ כנען אשר קנה אברהם את ה
השדה מאת עפרן החתי לאחזת קבר : שמה קברו את א
אברהם ואת שרה אשתו שמה קברו את יצחק ואת רבקה
אשתו ושמה קברתי את לאה : מקנה השדה והמערה אשר
בו מאת בני חת : ויכל יעקב לצות את בניו ויאסף רגליו אל
המטה ויגוע ויאסף אל עמיו : ויפל יוסף על פני אביו ויבך עליו
וישק לו : ויצו יוסף את עבדיו את הרפאים לחנט את אביו
ויחנטו הרפאים את ישראל : וימלאו לו ארבעים יום כי כן
ימלאו ימי החנטים ויבכו אתו מצרים שבעים יום : ויעברו ימי
בכיתו וידבר יוסף אל בית פרעה לאמר אם נא מצאתי חן ב
בעיניכם דברו נא באזני פרעה לאמר : אבי השביעני לאמר
הנה אנכי מת בקברי אשר כריתי לי בארץ כנען שמה תק
תקברני ועתה אעלה נא ואקברה את אבי ואשובה : ויאמר

כל אלין שבטיא דישראל תרי עשר ודא דמליל להון אבוהון ובריך יתהון גבר כברכתיה ברך יתהון : ופקיד יתהון ואמר להון אנא מתכניש לעמי קברו יתי לות אבהתי במערתא דבחקל עפרון חתאה : במערתא דבחקל כפילתא דעל אפי ממרא בארעא דכנען דזבן אברהם ית חקלא מן עפרון חתאה לאחסנת קבורא : תמן קברו ית אברהם וית שרה אתתיה תמן קברו ית יצחק וית רבקה אתתיה ותמן קברית ית לאה : זביני חקלא ומערתא דביה מן בני חתאה : ושיצי יעקב לפקדא ית בנוהי וכנש רגלוהי לערסא ואתנגיד ואתכניש לעמיה : ונפל יוסף על אפי אבוהי ובכא עלוהי ונשק ליה : ופקיד יוסף ית עבדוהי ית אסותא למחנט ית אבוהי וחנטו אסותא ית ישראל : ושלימו ליה ארבעין יומין ארי כן שלמין יומי חנוטיא ובכו יתיה מצראי שבעין יומין : ועברו יומי בכיתיה ומליל יוסף עם בית פרעה למימר אם כען אשכחית רחמין בעיניכון מלילו כען קדם פרעה למימר : אבא קיים עלי למימר הא אנא מאית בקברי דאתקנית לי בארעא דכנען תמן תקברנני וכען אסק כען ואקבר ית אבא ואתוב : ואמר

כמו ויגזרו מקדשי בני ישר' · נזורו אחור · ורבותי' דרשו ותשב באיתן קשתו על כבישת יצרו באשת אדוניו ויזורו קשת על שם שהורע יורה כחץ ויפוזו זרועי ידיו · כמו ויצאו טיפת הזרע מבין אצבעות ידיו · מידי אביר יעקב · שנראתה לו דמות דיוקנו של אביו כול כדאיתא בסוטה · ואונקלוס תרגם תאוה עולם לשון תאוה וחמדה וגבעות לשון מינוקי ארץ שמחמדתו אמו והזהיקתו לקבלם · בנימין זאב יטרף · זאב הוא אשר יטרף כבא על שהיו עתידין להיות חטפנין וחטפתם לכם איש אשתו בפלגש בגבעה ונבא על שאול שהיה מנצח באויביו סביב שנ' ושאול לכד המלוכה וילחם במואב ובמואב וגו' ובכל אשר יפנה ירשיע · בבקר יאכל עד · לשון בזה ושלל המתורגם עדיה ועוד יש לו דומה בלשו' עברית אז חולק עד שלל ועל כא שאול הוא אומר שעמד בתחלת בקרן ורויתן של ישר' · ולערב יחלק שלל · אף מששקעה שמשן של ישר' על ידי נבוכד נאצר סיגלם לבבל · יחלק שלל · מרדכי ואסתר שהם מבנימין יחלקו את שלל המן שנ' הנה בית המן נתתי לאסתר ואונקלוס תרגם על שלל הכהנים בקדשי המקדש · וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם · והלא יש מהם שלא ברכם אלא קנטרן אלא כך פירושו · וזאת אשר דבר להם אביהם מה שאמור בענין יכול שלא ברך לראובן שמעון ולוי ת"ל ויברך אותם כלם במשמע · אשר כברכתו ברכה העתידה לבא על כל אחד ואחד · ברך אותם לא היה לו לומ' אלא איש אשר כברכתו ברך אותו מה תלמוד לומר ברך אותם לפי שנתן ליהודה גבורת ארי ולבנימין חטיפתו של זאב ולנפתלי קלותו של איל יכול שלא כללן כלם בכל הברכות ת"ל ברך אותם · נאסף אל עמי · על שם שמכניסין הנשמות אל מקום גנוזן שיש אסיפות בלשו' עברי שהוא בלשון הכנסה כגון ואין איש מאסף אותם הביתה ואספתו אל תוך ביתך ביאספכם את תבואת הארץ הכנסתה לבית מפני הגשמים באספכם את מעשיכם וכל אסיפה האמורה במיתה אף היא לשו' הכנסה · אל אבותי · עם אבותי · ויאסף רגליו · הכניס רגליו · ויגוע ויאסף · ומיתה לא נאמרה בו · ואמרו רבותי' יעקב אבינו לא מת · לחנט את אביו · ענין מרקחת בשמים הוא · וימלאו לו · השלימו לו ימי חניטתו עד שמלאו לו ארבעים יום · ויבכו אותו שבעים יום · א

מרבעים לחניטה ושלשים לבכי לפי שבאה להם ברכה ברגלו שכלה הרעב והיו מי נילוס מתברכין: אשר כריתי לי. כפשוטו: כמו כי יכרה איש. מ
ומדרשו עוד מתיישב על הלשון כמו אשר קניתי אמר ר' עקיבה כשהלכתי לכרכי הים היו קורין למכירה כירה. ועוד מדרשו לשון כרי דג"ר שנטל
יעקב כל כסף וזהב שהביא מבית לבן ועשה אותו כרי ואמר לעשו טול זה בשביל חלקך במערה: כאשר השביעך. ואם לא בשביל השבועה לא
הייתי מניחך. אבל ירא לומר עבור שלא יאמר אם כן אעבור על השבועה שנשבעתי לך שלא אגלה על לשון הקודש שאני מכיר בו עורך על
שבעים לשון ואתה אינך מכיר בו. כדאיתה במס' סוטה: גרן האטד. אשר מוקף אטדין היה ורבותי' דרשו על שם המאורע שבאו כל מלכי כנען ונשיאי

פרעה סק וקבר ית אבוך כמא דק
דקיס עלך: וסליק יוסף למקבר ית
אבוהי וסליקו עמיה כל עבדי פר
פרעה סבי ביתיה וכל סבי ארעא
דמצרים: וכל בית יוסף ואחוהי וב
ובית אבוהי לחוד טפליהון ועאנהון
ותוריהון שבקו בארעא דגושן: וס
וסליקו עמיה אף רתכין אף פרש
פרשין והות משריתא סגיאה לחדא
: ואתו עד בית אדרי דאטד דבע
דבעברא דירדנ' וספדו המן מספד
רב ותקיף לחדא ועבד לאבוהי אב
אבלא שבעא יומין: וחזא יתב אר
ארעא כנענאה ית אבלא בבית א
אדרי דאטד ואמרו אבל תקיף ד
דין למצראי על כן קרא שמה א
אבל מצרים דבעברא דירדנא:
ועבדו בנוהי ליה כן כמא דפקדנ
דפקדינון: ונטלו יתיה בנוהי לאר
לארעא דכנען וקברו יתיה במע
במערת חקל כפלתא דזבן אברהם
ית חקלא לאחסנת קבורא מן עפ
עפרון חתאה על אפי ממרא: ותב
יוסף למצרים הוא ואחוהי וכל דסליקו
עמיה למקבר ית אבוהי בתר דקבר
ית אבוהי: וחזו אחי יוסף ארי מית
אבוהון ואמרו דלמא יטר לנא ד
דבבו יוסף ואתבא יתב לנא ית כ
בשתא דגמלנא יתיה: ופקידו לות
יוסף למימר אבוך פקד קדם מות
מותיה למימר: כדנן תימרון ליוסף
בבעו שבוק כען לחובי אחך ולח
וחטאיהון ארי בשתא גמלוך וכען
שבוק כען לחובי עבדי אלהא דאב
דאבוך ובכא יוסף במללותהון ע
עמיה. ואזלו אף אחוהי ונפלו קד
קדמוהי ואמרו הא אנחנא לך לע
לעבדין: ואמר להון יוסף לא תדח
תדחלון ארי דחלא דיי' אנא: ואתון
חשבתון עלי בישא

פרעה עלה וקבר את אביך כאשר השביעך: ויעל יוסף לק
לקבר את אביו ויעלו אתו כל עבדי פרעה זקני ביתו וכל זק
זקני ארץ מצרים: וכל בית יוסף ואחיו ובית אביו רק טפם וצ
וצאנם ובקרם עזבו בארץ גשן: ויעל עמו גם רכב גם פרשים
ויהי המחנה כבד מאד: ויבאו עד גרן האטד אשר בעבר ה
הירדן ויספדו שם מספד גדול וכבד מאד ויעש לאביו אבל
שבעת ימים: וירא יושב הארץ הכנעני את האבל בגרן ה
האטד ויאמרו אבל כבד זה למצרים על כן קרא שמה אבל
מצרים אשר בעבר הירדן: ויעשו בניו לו כן כאשר צום: וי
וישאו אתו בניו ארצה כנען ויקברו אתו במערת שדה הה
המכפלה אשר קנה אברהם את השדה לאחזת קבר מאת
עפרן החתי על פני ממרא: וישב יוסף מצרימה הוא ואחיו וכל
העלים אתו לקבר את אביו אחרי קברו את אביו: ויראו א
אחי יוסף כי מת אביהם ויאמרו לו ישטמנו יוסף והשב ישיב
לנו את כל הרעה אשר גמלנו אתו: ויצוו אל יוסף לאמר א
אביך צוה לפני מותו לאמר: כה תאמרו ליוסף אנא שא נא
פשע אחיך וחטאתם כי רעה גמלוך ועתה שא נא לפשע ע
עבדי אלהי אביך ויבך יוסף בדברם אליו: וילכו גם אחיו וי
ויפלו לפניו ויאמרו הננו לך לעבדים: ויאמר אלהם יוסף אל
תיראו כי התחת אלהים אני: ואתם חשבתם עלי רעה א

ישמעאל למלחמה וכיון שראו כתרו של יוסף תלוי בארונו של יעקב עמדו כלן ותלו בו כתריהם והקיפוהו כתרים כגורן המוקף סייג של קוצים:
מאשר צום. מהו אשר צום. דישאו אותו בניו ולא בני בניו. שכך צום אל ישאו אותי לא איש מצרי ולא אחד מבניכם שהם מבנות כנען אלא א
אתם וקבע להם מקום שלשה למזרח וכן לארבע רוחות וכסדרן למסע מחנה של דגלים נקבעו כאן לוי לא ישא שהוא עתיד לשאת את הארון
יוסף לא ישא שהוא מלך מנשה ואפרים יהיו תחתיהם וזהו איש על דגלו באותות וגו' באותו שמסר להם אביהם לשאת מטתו: הוא ואחיו וכל ה
העולים אתו. בחזרתו כאן הקדים אחיו למצרים העולים אתו ובהליכתו הקדים מצרים לאחיו שנ' ויעלו אתו כל עבדי פרעה וגו' ואחר כך וכל בית
יוסף ואחיו אלא לפי שראו כבוד שעשו מלכי כנען שתלו כתריהם בארונו של יעקב ונהגו בהם כבוד: ויראו אחי יוסף כי מת אביהם. מהו ויראו
הכירו במיתתו אצל יוסף שהיו רגילים לסעוד עמו על שלחנו של יוסף וניה מקרבן בשביל כבוד אביו ומשמת יעקב לא קרבם: לו ישטמנו.
שמא ישטמנו לו מתחלק לענינים הרבה יש לו משמש בלשון בקשה ולשון הלואי כגון לו יהי כדברך לו שמעני ולו הואלנו לו מתנו ויש לו מ
משמש בלשון אם ואולי כגון לו חכמו לו הקשבת למצותי ולו אנכי שוקל על כפי ויש לו משמש בלשון שמא לו ישטמנו ואין לו עוד דומה במ
במקרא והוא לשון אולי כמו אולי לא תלך האשה אחרי לשון שמא הוא ויש אולי לשון בקשה כגון אולי יראה יי' בעניי אולי יי' אותי הרי הוא כ
כמו לו יהי כדבריך ויש אולי לשון אם אולי יש חמשים צדיקים: ויצוו אל יוסף. כמו ויצום אל בני ישראל צוה למשה ולאהרן להיות שלוחין אל ב
בני ישראל אף זה ויצוו אל שלוחם להיות שליח אל יוסף ולמי צוו את בני בלהה שהיו רגילין אצלו שנ' והוא נער את בני בלהה:
אביך צוה. שנו בדבר השלום כי לא צוה יעקב כן שלא נחשד יוסף בעיניו: שא נא לפשע עבדי אלהי אביך. אם אביך מת אלוהו קיים והם עבדיו
וילכו גם אחיו. מוסף על השליחות: כי התחת אלהים אני. שמא במקומו אני בתמיה אם הייתי רוצה להרע לכם כלום אני יכול והלא אתם כלכם ח
חשבתם עלי רעה והקב"ה חשבה לטובה והיאך אני לבדי יכול להרע לכם:

וידבר על לבם· דברים המתקבלים על הלב עד שלא ירדתם לכאן היו מרננים עלי שאני עבד על ידיכם נודע
שאני בן חורין ואני הורג אתכם מה הבריות אומרות כת של בחורים ראה ונשתבח ואמר אחיהם לאף
הרג אותם יש לך אדם שהורג את אחיו· רא׳ עשרה נרות לא יכלו לכבו נר אחד כו׳· על
ברכי יוסף· כתרגו׳ גדלן בין ברכוי· חסלת ויחי יעקב וחסלה
ספר בראשית ברוך העוזר אותנו שראשית למחרית

אלהים חשבה לטבה למען עשה כיום הזה להחית עם רב:
ועתה אל תיראו אנכי אכלכל אתכם ואת טפכם וינחם א
אותם וידבר על לבם: וישב יוסף במצרים הוא ובית אביו ויחי
יוסף מאה ועשר שנים: וירא יוסף לאפרים בני שלשים גם
בני מכיר בן מנשה ילדו על ברכי יוסף: ויאמר יוסף אל אחיו
אנכי מת ואלהים פקד יפקד אתכם והעלה אתכם מן הארץ
הזאת אל הארץ אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב: וי
וישבע יוסף את בני ישראל לאמר פקד יפקד אלהים אתכם
והעלתם את עצמתי מזה: וימת יוסף בן מאה ועשר שנים וי
ויחנטו אתו ויישם בארון במצרים:

מן קדם יי׳ אתחשבת לטבא בר
בדיל למעבד כיומא הדין לקיימא
עם סגי: וכען לא תדחלון אנא
אזון יתכון וית טפלכון ונחם ית
יתהון ומליל תנחומין על לבהון:
ויתב יוסף במצרים הוא ובית א
אבוהי וחיא יוסף מאה ועסר ס
סנין: וחזא יוסף לאפרים בנין
תליתאין אף בני מכיר בר מנשה
אתילידו ורבי יוסף: ואמר יוסף
לאחוהי אנא מאית ויי׳ מדכר ד
דכיר יתכון ויסק יתכון מן ארעא
הדא לארעא דקיים לאברהם לי
ליצחק וליעקב: ואומי יוסף ית
בני ישרא׳ למימר מדכר דכיר יי׳
יתכון ותסקו׳ ית גרמי מכא: ומית
יוסף בר מאה ועסר סנין וחנטו
יתיה ושמוהי בארונא במצרים:

סליק ספרא דבראשית בריך רח
רחמנא דסייען

סכ׳ם הפסוקים של ספר בראשית
אלף וחמש מאות
ושלשים וא
וארבעה

ספר שני

ספר ואלה שמות

ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וב
וביתו באו: ראובן שמעון לוי ויהודה: יששכר זבולן ובנימן:
דן ונפתלי גד ואשר: ויהי כל נפש יצאי ירך יעקב שבעים
נפש ויוסף היה במצרים: וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ה
ההוא: ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד ות
ותמלא הארץ אתם: פ ויקם מלך חדש על
מצרים אשר לא ידע את יוסף: ויאמר אל עמו הנה עם בני

ואלין שמהת בני ישרא׳ דעלו ל
למצרים עם יעקב גבר ואנש ב
ביתיה עלו: ראובן שמעון לוי
ויהודה: יששכר זבולן ובנימן:
דן ונפתלי גד ואשר: והואה כל
נפשתא נפקי ירכא דיעקב שבעין
נפשן עם יוסף דהוה במצרים:
ומית יוסף וכל אחוהי וכל דרא
ההוא: ובני ישרא׳ נפישו ואתילדו
וסגיאו ותקיפו לחדא לחדא ו
ואתמליאת ארעא מנהון:
וקם מלכא חדתא על מצרים דל
דלא מקיים גזרת יוסף: ואמר ל
לעמיה הא עמא דבני

ואלה שמות בני ישראל· אע״פ שמנאם בחייהם בשמותם חזר ומנאם אחר מיתתן להודיע חבתן שנמשלו לכוכבים
שמוציאן במספר ומכניסן במספר ובשמותם שנ׳ המוציא במספר צבאם לכלם בשם
יקרא· ויוסף היה במצרים· והלא הוא ובניו היו בכלל שבעים ומה בא ללמדנו· וכי לא היינו יודעים שהיה במצרים אלא להודיעך צדקתו של יוסף
הוא יוסף הרועה את צאן אביו הוא יוסף שהיה במצרים ונעשה מלך ועומד בצדקו· וישרצו· שהיו יולדות ששה בכרס אחד· ויקם מלך חדש· רב ו
ושמו׳ חד אמר חדש ממש וחד אמר שנתחדשו גזרותיו· אשר לא ידע· עשה עצמו כאלו לא ידעו·

הבה נתחכמה. כל הבה לשון הכנה והזמנה לדבר הוא הכינו עצמכם לכך. נתחכמה לו. לעם. נתחכם מה לעשות לו ורבותי' דרשו נתחכם למושיען של ישר' נדונם במים שכבר נשבע שאינו מביא מבול לעולם. ועלה מן הארץ. על כרחנו ורבותי' דרשו כאדם שמקלל עצמו ותולה קללתו בחבירו והרי הוא כאלו כתב ועלינו מן הארץ והם יירשוה. עליו. על העם. מסים. לשון מס שרים שגובים מהם המס ומהו המס שיבנו ערי מסכנות. למען ענותו בסבלותם. בסבלות מצרים. ערי מסכנות. ערים חזקים לאוצר כתרגו' וכן לך בא אל הסוכן הזה גזבר הממונה על האוצרות. את פתום ואת ר רעמסס. שלא היו ראויות מתחלה לכך ועשאום חזקות ובצורות לאוצר. וכאשר יענו אותו. בכל מה שהם נותנים לב לענות כן לב הקב"ה להרבות ו

יִשְׂרָאֵל רַב וְעָצוּם מִמֶּנּוּ׃ הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ פֶּן יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי
תִקְרֶאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם הוּא עַל שֹׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם בָּנוּ וע
וְעָלָה מִן הָאָרֶץ׃ וַיָּשִׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם
וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפַרְעֹה אֶת פִּתֹם וְאֶת רַעַמְסֵס׃ וְכַאֲשֶׁר יע
יְעַנּוּ אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ וַיָּקֻצוּ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיַּעֲבִדוּ
מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ׃ וַיְמָרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה
קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים וּבְכָל עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה אֵת כָּל עֲבֹדָתָם
אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ׃ וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַמְיַלְּדֹת הע
הָעִבְרִיֹּת אֲשֶׁר שֵׁם הָאַחַת שִׁפְרָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית פּוּעָה׃ וַיֹּאמֶר
בְּיַלֶּדְכֶן אֶת הָעִבְרִיּוֹת וּרְאִיתֶן עַל הָאָבְנָיִם אִם בֵּן הוּא וַהֲמִתֶּן
אֹתוֹ וְאִם בַּת הִוא וָחָיָה׃ וַתִּירֶאןָ הַמְיַלְּדֹת אֶת הָאֱלֹהִים וְלֹא
עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵיהֶן מֶלֶךְ מִצְרָיִם וַתְּחַיֶּיןָ אֶת הַיְלָדִים׃ וי
וַיִּקְרָא מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַמְיַלְּדֹת וַיֹּאמֶר לָהֶן מַדּוּעַ עֲשִׂיתֶן הַדָּבָר
הַזֶּה וַתְּחַיֶּיןָ אֶת הַיְלָדִים׃ וַתֹּאמַרְןָ הַמְיַלְּדֹת אֶל פַּרְעֹה כִּי לֹא
כַנָּשִׁים הַמִּצְרִיֹּת הָעִבְרִיֹּת כִּי חָיוֹת הֵנָּה בְּטֶרֶם תָּבוֹא אֲלֵהֶן
הַמְיַלֶּדֶת וְיָלָדוּ׃ וַיֵּיטֶב אֱלֹהִים לַמְיַלְּדֹת וַיִּרֶב הָעָם וַיַּעַצְמוּ מ
מְאֹד׃ וַיְהִי כִּי יָרְאוּ הַמְיַלְּדֹת אֶת הָאֱלֹהִים וַיַּעַשׂ לָהֶם בָּתִּים׃
וַיְצַו פַּרְעֹה לְכָל עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ
וְכָל הַבַּת תְּחַיּוּן׃ פ וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֵוִי וַיִּקַּח

ישר' סגן ותקיפין מננא: הבו נת
נתחכם להון דלמא יסגון ויהי ארי
יערעינא קרב ויתוספון אף אנון
על סנאנא ויגיחו בנא קרב ויסקון
מן ארעא: ומניאו עליהון שלטונין
מבאשין בדיל לענואיהון בפלחנהון
ובנו קרוי בית אוצריא לפרעה ית
פיתום וית רעמסס: וכמא דמענן
להון כן סגן וכן תקפין ועקת למ
למצראי מן קדם בני ישראל: ואפ
ואפלחו מצראי ית בני ישראל בק
בקשיו: ואמרדו ית חייהון בפלחנא
קשיא בטינא ובלבני ובכל פלחנא
בחקלא ית כל פלחנהון דאפלחו ב
בהון בקשיו: ואמר מלכא דמצרים
לחיתא יהודיתא דשום חדא שפרה
ושום תניתא פועה: ואמר כד תהוין
מולדן ית יהודיתא ותחזין על מת
מתברא אם ברא הוא תקטלן יתיה
ואם ברתא היא תקימנה: ודחילא
חיתא מן קדם יי' ולא עבדא כמא
דמליל עמהון מלכא דמצרים וקי
וקימא ית בניא: וקרא מלכא דמ
דמצרים לחיתא ואמר להין מה דין
עבדתין פתגמא הדין וקימתין ית
בניא: ואמרא חיתא לפרעה ארי ל
לא כנשיא מצריתא יהודיתא ארי
חכימן אנין עד לא עלת להין ח
חיתא ילדן: ואוטיב יי' לחיתא וסגי
עמא ותקיפו לחדא: והוה כד דחילא
חיתא מן קדם יי' ועבד להין בתין:
ופקיד פרעה לכל עמיה למימר כל
ברא דיתיליד ליהודאי לנהרא תר
תרמוניה וכל ברתא תקימון:

ואזל גברא מדבית לוי ונסב

ולהפריץ. כן ירבה. כן רבה וכן פורץ זהו פשוטו ומדרשו רוח הקדש אומרת אתם אומרי' פן ירבה ואני אומ' כן ירבה. ויקוצו. קצו בחייהם. ורבותינו ד דרשו כקוצים היו בעיניהם. בפרך. בעבודה קשה המפרכת והמשברת הגוף. מילדות. הוא לשון מולידות אלא שיש לשון קל ויש לשון כבד כמו שובר וש משבר דובר ומדבר כן מוליד ומילד. בילדכן. כמו בהולידכן. שפרה. יוכבד על שם שמשפרת את הולד. פועה. מרים. שפועה ומדברת והוגה לולד כדרך הנשים המפייסות תינוק הבוכה. פועה. לשון צעקה. כמו כיולדה אפעה. על האבנים. מושב האשה היולדת ובמקום אחר קורהו משבר וכמוהו על עושה מלאכה על האבנים מושב כלי אומנות יוצר חרש. אם בן הוא. וגו' לא היה מקפיד אלא על הזכרים שאמרו לו אצטגניניו שעתידה לילד בן המושיע אותם. וחיה. וחיתה. ותחיין את הילדים. מספקות להם מזון תרגום הראשון וקיימא והשני וקיימתין לפי שבלשון עבר לנקבות הרבה תיבה זו ו וכיוצא בה משמשות לשון פעלו ולשון פעלתם כגון והאמרן ויש מקרי לשון עבר כמו ותאמרו ליכרים ותדברנה בפיכן לשון דבריתם כמו ותרבת לזכרים וכן ותהללנה אותי אל עמי לשון חללתם כמו ותחללו לזכרים. כי חיות הנה. בקיאות כמילדות. תרגום מילדת חייתא. ורבותי' דרשו הרי הן מ משולות כחית השדה שאינן צריכות מילדת. גור אריה זאב יטרף בכור שורו אילה שלוחה. ומי שלא נכתב בו הרי הכתוב כוללו. מה אמך לביאי ויטב. היטיב להם וזה דלוק בתיבה כשהיא שתי אותיות וכן לך ויט ויהי יוד בראשה כשהיא באה לדבר לשון ויפעיל הוא ניקוד היוד בצירי שהוא קמץ ק קטן כגון וייטב אלהים למילדות וירב בבת יהודה תאניה וכן ויגל את השארית ויבן וכן ויגל ... ותבא הזונות אל לו. כי לא לשון הפעיל את האחרים וכשהוא מדבר בלשון ויפעל הוא מנקד היוד בחירק כגון וייטב בעיניו לשון הוטב וכן וירב העם מרבה העם. ויגל יהודה. הגלה יהודה. ויפן כה וכה. הופנה לכאן ולכאן. ואל תכיבני וילך וישב וירד וירא לפי שאינן מגזרת של ג' שהרי היוד יסוד בהן ירד ירא יש ישב הלך אות שלישית בו. וייטב אלהים למילדות. מהו הטובה. ויעש להם בתים. בתי כהונה ולויה ומלכות שקרויין בתים ויבן את בית יי' ואת בית המ המלך כהונה ולויה מיוכבד ומלכות ממרים כדאית' במסכת סוטה. לכל עמו. אף עליהם גזר. יום שנולד משה אמרו לו אצטגניניו היום נולד ואין אנו יודעים אם ממצרים אם מישראל ורואין אנו שסופו ללקות במים לפיכך גזר אותו היום אף על המצריים שנ' כל הבן הילוד ולא נאמר הילוד לעברים והם לא היו יודעים שסופו ללקות על מי מריבה.

ויקח את בת לוי· פרוש היה מפני גזרת פרעה וחזר והחזירה ועשה בה ליקוחים שניים ואף היא נהפכה להיות נערה ובת ק״ל היתה שנולדה בבואה למצרים בין החומות ומאתים ועשר נשתהו שם וכשיצאו היה משה בן שמונים שנה· כשנתעברה ממנו היתה בת מאה ושלשים וקורא אותה את בת לוי· כי טוב הוא· כשנולד נתמלא כל הבית כלו אורה· ולא יכלה עוד הצפינו· שמנו לה המצריים מיום שהחזירה והיא ילדתו לששה חדשים ויום אחד שהיולדת לשבעה יולדת למקוטעין והם בדקו אחריה לסוף תשעה· גמא· גמי בלשון משנה ובלע״ז יונק ודבר רך הוא ועומד בפני רך ובפני קשה· בחמר ובזפת· זפת מבחוץ וטיט מבפנים כדי שלא יריח אותו צדיק ריח רע של זפת· ותשם בסוף· הוא לשון אגם רוסי״ל בלע״ז ורומה

ית בת לוי: ועדיאת אתתא ויל
ילידת בר וחזת יתיה ארי טב ה
הוא ואטמרתיה תלתא ירחין: ולא
יכלת עוד לאטמרותיה ונסבת ל
ליה תבותא דגומא וחפתה בת
בחמרא ובזפתא ושויאת בה ית
רביא ושויתה ביערא על כיף כ
נהרא: ואתעתדת אחתיה מרחיק
למדע מה יתעבד ליה: ונחתת בת
פרעה למסחי על נהרא ועול
ועולמתהא מהלכן על כיף נהרא
וחזת ית תבותא בגו יערא ושלחת
אמתה ונסבתה: ופתחת וחזת ית
רביא והא עולימא בכי וחסת ע
עלוהי ואמרת מבני יהודאי הוא
דין: ואמרת אחתיה לבת פרעה ה
האיזיל ואקרי ליך אתתא מינקתא
מן יהודיתא ותוניק ליך ית רב
רביא: ואמרת לה בת פרעה איזי
איזילי ואזלת עולימתא וקרת ית
אמא דרביא: ואמרת לה בת פר
פרעה הליכי ית רביא הדין וא
ואוניקתיה לי ואנא אתן ית אגריך
ונסבת אתתא רביא ואוניקתיה:
ורבא רביא ואיתיתיה לבת פרעה
והוה לה לבר וקרת שמיה משה
ואמרת ארי מן מיא שחילתיה:
והוה ביומיא האנון ורבא משה
ונפק לות אחוהי וחזא בפולחנהון
וחזא גבר מצראי מחי לגבר ית
יהודאי מאחוהי: ואתפני לכא
ולכא וחזא ארי ליה אנש ומחא
ית מצראה וטמריה בחלא: ונפק
ביומא תנינא והא תרין גברין
יהודאין נצן ואמר לחייבא למה
את מחי לחברך: ואמר מן שויך
לגבר רב ודיין עלנא הלמקטלי
את אמר כמא דקטלת ית מצ
מצראה ודחיל משה ואמר בק
בקושטא אתידע פתגמא :

את בת לוי: ותהר האשה ותלד בן ותרא אתו כי טוב הוא
ותצפנהו שלשה ירחים: ולא יכלה עוד הצפינו ותקח לו ת
תבת גמא ותחמרה בחמר ובזפת ותשם בה את הילד ותשם
בסוף על שפת היאר: ותתצב אחתו מרחק לדעה מה יעשה
לו: ותרד בת פרעה לרחץ על היאר ונערתיה הלכת על
יד היאר ותרא את התבה בתוך הסוף ותשלח את אמתה ת
ותקחה: ותפתח ותראהו את הילד והנה נער בכה ותחמל
עליו ותאמר מילדי העברים זה: ותאמר אחתו אל בת פרעה
האלך וקראתי לך אשה מינקת מן העברית ותינק לך את
הילד: ותאמר לה בת פרעה לכי ותלך העלמה ותקרא את
אם הילד: ותאמר לה בת פרעה היליכי את הילד הזה וה
והניקהו לי ואני אתן את שכרך ותקח האשה הילד ותנ
ותניקהו: ויגדל הילד ותבאהו לבת פרעה ויהי לה לבן ות
ותקרא שמו משה ותאמר כי מן המים משיתהו: ויהי בימים
ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלתם וירא איש מ
מצרי מכה איש עברי מאחיו: ויפן כה וכה וירא כי אין איש
ויך את המצרי ויטמנהו בחול: ויצא ביום השני והנה שני א
אנשים עברים נצים ויאמר לרשע למה תכה רעך: ויאמר
מי שמך לאיש שר ושפט עלינו הלהרגני אתה אמר כאשר
הרגת את המצרי ויירא משה ויאמר אכן נודע הדבר: ויש

לו קנה וסוף קשלו· לרחוץ על היאור· סרס המקרא ופרשהו ותרד בת פרעה על היאור לרחוץ בו· על יד היאור· אצל היאור· כמו ראו חלקת יואב אל ידי והוא לשון יד ממש שיד האדם סמוכה לו ורבותינו אמרו הולכות לשון מיתה הולכות למות לפי שמחו בה והכתוב מסייען כי למה לנו לכתוב ונערותיה הולכות· את אמתה· את שפחתה· ורבותינו דרשו לשון יד אבל לפי דקדוק לשון הקדש היה לו לינקד אמתה מם דגושה והם דרשו את אמתה את ידה ונשתרבבה אמתה אמות הרבה· ותפתח ותראהו· את מי ראתה את הילד זהו פשוטו· ומדרשו שראתה עמו שכינה· והנה נער בוכה· קולו כנער· מן העבריות· שהחזירתו על מצריות הרבה לינק ולא ינק לפי שהיה עתיד לדבר עם השכינה· ותלך העלמה· הלכה בזריזות ועלמות כ כעלם· היליכי· נתנבאה ולא ידעה מה נתנבאה הי שליכי· משיתהו· שלתיהו הוא לשון הוצאה בלשון ארמי כמשחל ביניתא מחלבא ובלשון עברי משיתהו לשון הסירותיו כמו לא ימוש לא משו כך חברו מנחם ואני אומר שאינו ממחבר מש וימוש אלא מגזרת משה והוא לשון אחר ולשון הוצאה הוא וכן ימשני ממים רבים שאלו היה ממחברת מש לא יתכן לומר משיתיהו אלא המישותיהו כאשר יאמר מן קם הקימותי ומן שב השיבותי ומן בא הביאותי אלא משיתיהו כמו ומשתי את עון הארץ אבל משיתי אינו אלא מגזרת תיבה שפעל שלה מיוסד בהי בסוף התיבה כגון משה בנה עשה צוה פנה כ כשיבוא לומר בהם פעלתי תבא היוד במקום הי כמו עשיתי בניתי פניתי צויתי· ויגדל משה· והלא כבר כתב ויגדל הילד אמר ר׳ יהודה בר׳ אלעאי ה הראשון לקומה והשני לגדולה שמינהו פרעה על ביתו· וירא בסבלותם· נתן עיניו ולבו להיות מיצר עליהם· איש מצרי· נוגש היה ממונה על שו שוטרי ישראל והיה מעמידם מקרות הגבר למלאכתם· מכה איש עברי· מלקהו ורודהו· ובעלה של שלומית בת דברי היה ונתן עיניו בה ובלילה ה העמידו והוציאו מביתו והוא חזר ונכנס לבית ובא על אשתו כסבורה שהוא בעלה וחזר האיש לביתו והרגיש בדבר וכשראה אותו מצרי שהרגיש בדבר היה מכהו ורודהו בכל יום· ויפן כה וכה· ראה מה עשה לו בבית ומה עשה לו בשדה ולפי פשוטו כמשמעו· וירא כי אין איש· עתיד לצאת

מכוי סיתגייר·שני אנשים עברים·דתן ואבירם הם שהותירו מן המן·נצים·מריבים·למה תכה·אע"פ שלא הכהו נקרא רשע בהרמת יד·רעך·ר
רשע כמותך·מי שמך לאיש·והלא עודך נער·הלהרגני אתה אומר·מכאן אנו למדים שהרגו בשם המפורש·ויירא משה·כפשוטו ומדרשו דאג
לו על שראה בישראל רשעים ולשונות הרע·אמר מעתה שמא אינם ראויין ליגאל·אכן נודע הדבר·כמשמעו ומדרשו נודע לי הדבר שהייתי תמה עליו
מה חטאו ישראל מכל שבעים אומות להיות נרדים בעבודת פרך·אבל רואה אני שהם ראויים לכך·וישמע פרעה·הם הלשינו עליו·ויבקש להרוג
את משה·מסרו לקוסטינר להרגו ולא שלטה בו החרב·הוא שאמר משה ויצילני מחרב פרעה·וישב על הבאר·למד מיעקב שנזדווג לו זווגו מן ה

וישמע פרעה את הדבר הזה ויבקש להרג את משה ויברח
משה מפני פרעה וישב בארץ מדין וישב על הבאר: ולכהן
מדין שבע בנות ותבאנה ותדלנה ותמלאנה את הרהטים
להשקות צאן אביהן: ויבאו הרעים ויגרשום ויקם משה
ויושען וישק את צאנם: ותבאנה אל רעואל אביהן ויאמר
מדוע מהרתן בא היום: ותאמרן איש מצרי הצילנו מיד ה
הרעים וגם דלה דלה לנו וישק את הצאן: ויאמר אל בנתיו
ואיו למה זה עזבתן את האיש קראן לו ויאכל לחם: ויואל
משה לשבת את האיש ויתן את צפרה בתו למשה: ותלד בן
ויקרא את שמו גרשם כי אמר גר הייתי בארץ נכריה:

פ ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מ
מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבדה ויזעקו ותעל שועתם
אל האלהים מן העבדה: וישמע אלהים את נאקתם ויזכר
אלהים את בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב: וירא
אלהים את בני ישראל וידע אלהים: ס ומשה
היה רעה את צאן יתרו חתנו כהן מדין וינהג את הצאן אחר
המדבר ויבא אל הר האלהים חרבה: וירא מלאך יהוה א
אליו בלבת אש מתוך הסנה וירא והנה הסנה בער באש
והסנה איננו אכל: ויאמר משה אסרה נא ואראה את המ
המראה הגדל הזה מדוע לא יבער הסנה: וירא יהוה כי

ושמע פרעה ית פתגמא הדין וב
ובעא למקטל ית משה וערק מ
משה מן קדם פרעה ויתב בארע
דמדין ויתב על בירא: ולרבא ד
דמדין שבע בנן ואתאה ודלאה
ומלאה ית רטיא לאשקאה ענא
דאבוהן: ואתו רעיא וטרדונין ו
וקם משה ופרקינין ואשקי ית ע
ענהין: ואתאה לות רעואל אבוהן
ואמר מה דין אוחיתן למיתי יו
יומא דין: ואמרא גברא מצראה
שזבנא מידא דרעיא ואף מדלא
דלא לנא ואשקי ית ענא. ואמר
לבנתיה ואן הוא למא דנן כב
שבקתין ית גברא קרין ליה וייכול
לחמא: וצבי משה למתב עם גב
גברא ויהב ית צפורה ברתיה ל
למשה: וילידת בר וקרא ית שמיה
גרשם ארי אמר דייר הויתי בא
בארע נכראה: והוה ביומיא
סגיאיא האנון ומית מלכא דמ
דמצרים ואתאנחו בני ישראל מן
פולחנא דהוה קשי עליהון וזעיקו
וסליקת קבילתהון לקדם יי מן ע
פולחנא: ושמיע קדם יי קבלתהון
ודכיר יי ית קימיה דעם אברהם דעם
יצחק ודעם יעקב: וגלי קדם יי
שעבודא דבני ישראל ואמר ב
במימריה למפרקהון יי:
ומשה הוה רעי ית ענא דיתרו ח
חמוהי רבא דמדין ודבר ית ענא
לאתר שפר רעיא למדברא ומ
ואתא לטורא דאתגלי עלוהי יק
יקרא דיי לחורב: ואתגלי מלאכא
דיי ליה בשלהובית אשתא מגו
אסנא וחזא והא אסנא בער ב
באשתא ואסנא ליתוהי מתא
מתאכיל: ואמר משה אתפני כ
כען ואחזי ית חזונא רבא הדין
מה דין לא מתוקד אסנא: וחזא
יי ארי

הבאר·ולכהן מדין·רב שבהן ופירש לו מעבודה זרה ונדוהו מאצלם·את הרהטים·את בריכות מרוצות המים העשויות בארץ·ויגרשום·מפני הנדוי·למה ע
עזבתן·הכיר בו שהוא מזרעו של יעקב שהמים עולים לקראתו·ויאכל לחם·שמא ישא אחת מכם·כמה דאת אמר כי אם הלחם אשר הוא אוכל
אוכל·ויואל·כתרגומו ודומה לו הואל נא ולין הואלתי לדבר ומדרשו לשון אלה נשבע לו שלא יזוז ממדין כי אם ברשותו·וימת מלך מצרים·נצטרע
והיה שוחט תינוקות ישראל ורוחץ בדמם·נאקתם·צעקתם·וכן מעיר מתים ינאקו·את בריתו את אברהם·עם אברהם·וירא אלהים·נתן עליהם לב ולא
ולא העלים עיניו·אחר המדבר·להתרחק מן הגזל שלא ירעו בשדות אחרים·אל הר האלהים·על שם העתיד·בלבת אש·בשלהבת אש·לבו של אש
כמו לב השמים לב האלה ואל תתמה על הה"א שיש לנו כיוצא בו מה אמולה לבתך·מתוך הסנה·ולא אילן אחר משום עמו אנכי בצרה·אכל·
נאכל·כמו לא עבד בה אשר לקח שש·אסרה נא·אסורה מכאן להתקרב שם·

של. שלוף והוא כמו ונשל הברזל כי ישל זיתך. אדמת קדש הוא. המקום. ועתה לכה ואשלחך אל פרעה. ואם תאמר מה תועיל. והוצא את עמי
יוצילו דבריך והוציאם. מי אנכי. מה אני חשוב לדבר עם המלכים. וכי אוציא את בני ישרא'. ואף אם חשוב אני מה זכו ישרא' שיעשה להם נס ו
ואוציאם ממצרים. ויאמר כי אהיה עמך. השיבו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון שאמרת מי אנכי כי אלך אל פרעה לא שלך היא כי אם
משלי כי אהיה עמך וזה המראה אשר ראית בסנה לך האות כי אנכי שלחתיך וכדאי אני להציל כאשר ראית הסנה עושה שליחותי ואינו אוכ' כך
תלך בשליחותי ואינך ניזוק ושששאלת מה זכות יש לישרא' שיצאו ממצרים דבר גדול יש לי על הוצאה זו שהרי עתידים לקבל התורה על ההר הזה ל

סר לראות ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה ויאמר משה מ
משה ויאמר הנני: ויאמר אל תקרב הלם של נעליך מעל
רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדש הוא:
ויאמר אנכי אלהי אביך אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי
יעקב ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים: ויאמר
יהוה ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים ואת צעקתם
שמעתי מפני נגשיו כי ידעתי את מכאביו: וארד להצילו מיד
מצרים ולהעלתו מן הארץ ההוא אל ארץ טובה ורחבה
אל ארץ זבת חלב ודבש אל מקום הכנעני והחתי והאמרי
והפרזי והחוי והיבוסי: ועתה הנה צעקת בני ישראל באה
אלי וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לחצים אתם: ועתה
לכה ואשלחך אל פרעה והוצא את עמי בני ישראל ממ
ממצרים: ויאמר משה אל האלהים מי אנכי כי אלך אל פ
פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים: ויאמר כי אהיה
עמך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם מ
ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה: ויאמר משה
אל האלהים הנה אנכי בא אל בני ישראל ואמרתי להם א
אלהי אבותיכם שלחני אליכם ואמרו לי מה שמו מה אמר
אלהם: ויאמר אלהים אל משה אהיה אשר אהיה ויאמר
כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם: ויאמר עוד

ואתפני לאחזי וקרא ליה יי' מגו
אסנא ואמר משה משה ואמר
הא אנא: ואמר לא תקרב הלכא
שרי סינך מעל רגלך ארי את
אתרא דאת קאים עלוהי אתר ק
קדיש הוא: ואמר אנא אלהיה דא
דאבוך אלהיה דאברהם אלהיה די
דיצחק ואלהיה דיעקב וכבשינון
משה לאפוהי ארי דחיל מ'לא'
מלאסתכלא בית יקרא דיי':
ואמ' יי' מגלא גלי קדמי שעבוד
עמי דבמצרים וית קבלתהון ש
שמיע קדמי מן קדם מפלחיהון
ארי גלי קדמי כיביהון: ואת
ואתגליתי לשיזבותהון מידא דמ
דמצראי ולאסקותהון מן ארעא
ההיא לארע טבא ופתיא לארע
עבדא חלב ודבש לאתר כנענאי
וחתאי ואמוראי ופריזאי וחואי
ויבוסאי: וכען הא קבילת בני י
ישרא' עלת לקדמי ואף גלי קד
קדמי דוחקא דמצראי דחקין לה
להון: וכען איתא ואשלחינך לות
פרעה ואפק ית עמי בני ישראל
ממצרים: ואמר משה קדם יי' מן
אנא ארי איזיל לות פרעה וארי
אפיק ית בני ישרא' ממצרים: וא
ואמר ארי יהי מימרי בסעדך ו
ודין לך אתא ארי אנא שלחתך
באפקותך ית עמא ממצרים תפ
תפלחון קדם יי' על טורא הדין:
ואמר משה קדם יי' הא אנא א
אתי לות בני ישרא' ואימר להון
אלהא דאבהתכון שלחני לותכון ו
ויימרון לי מה שמיה מה איימר
להון: ואמר יי' למשה אהיה אשר
אהיה ואמר כדנן תימר לב
לבני ישראל אהיה שלחני לות
לותכון: ואמר עוד

לסוף ג' חדשים. ד"א כי אהיה עמך וזה שתצליח בשליחותך לך האות על הבטחה אחרת שאני מבטיחך שכשתוציאם ממצרים תעבדון אותי על ה
ההר הזה שתקבלו תורה עליו והיא הזכות העומדת לישרא'. ודוגמא לשון זה מצינו בישעיה וזה לך האות אכול השנה ספיח וגו' מפלת סנחריב תהיה
לך אות על הבטחה אחרת שארצכם חריבה מפירות ואני אברך הספיחים. אהיה אשר אהיה. אהיה עמם בצרה זו אשר אהיה עמם בשעבוד שאר
מלכיות. אמר לפניו רבונו של עולם מה אני מזכיר להם צרה אחרת דיים בצרה זו. אמ' לו יפה אמרת ·

כה תאמר וגו' זה שמי לעלם. חסר ויו לומר העלימהו שלא יקרא בכתבו. וזה זכרי. למדו היאך נקרא וכן דוד הוא אומר יי' שמך לעולם יי' זכרך ל
לדור ודור. את זקני ישר'. זקנים מיוחדים לישיבה ואם תאמר זקנים סתם היאך אפשר לו לאסוף זקנים של ששים רבוא. ושמעו לקולך. מכיון ש
שתאמר להם לשון זה ישמעו לקולך שכבר סימן זה מסור בידם מיעקב ומיוסף שבלשון זה הם נגאלים יעקב אמר להם ואלהים פקד יפקד אתכם יו
יוסף אמר להם פקד יפקד אלהים אתכם. נקרה עלינו. לשון מקרה וכן ויקר אלהים ומכבי מקרה כה אהא נקרה מאתו הלום. לא יתן אתכם מלך מצרי'
להלוך. ואין אני סומך לו ידי החזקה כלו' כל עוד שאין אני מודיעו ידי החזקה לא יתן אתכם להלך. לא יתן. לא ישבוק כמו על כן לא נתתיך

אלהים אל משה כה תאמר אל בני ישראל יהוה אלהי א
אבתיכם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב שלחני א
אליכם זה שמי לעלם וזה זכרי לדר דר: לך ואספת את
זקני ישראל ואמרת אלהם יהוה אלהי אבתיכם נראה אלי
אלהי אברהם יצחק ויעקב לאמר פקד פקדתי אתכם ואת
העשוי לכם במצרים: ואמר אעלה אתכם מעני מצרים אל
ארץ הכנעני והחתי והאמרי והפרזי והחוי והיבוסי אל ארץ
זבת חלב ודבש: ושמעו לקלך ובאת אתה וזקני ישראל אל
מלך מצרים ואמרתם אליו יהוה אלהי העבריים נקרה ע
עלינו ועתה נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר ונזבחה ל
ליהוה אלהינו: ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים ל
להלך ולא ביד חזקה: ושלחתי את ידי והכיתי את מצרים
בכל נפלאתי אשר אעשה בקרבו ואחרי כן ישלח אתכם:
ונתתי את חן העם הזה בעיני מצרים והיה כי תלכון לא ת
תלכו ריקם: ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה כלי כסף
וכלי זהב ושמלת ושמתם על בניכם ועל בנתיכם ונצלתם
את מצרים: ויען משה ויאמר והן לא יאמינו לי ולא ישמעו ב
בקלי כי יאמרו לא נראה אליך יהוה: ויאמר אליו יהוה מזה
בידך ויאמר מטה: ויאמר השליכהו ארצה וישלכהו ארצה
ויהי לנחש וינס משה מפניו: ויאמר יהוה אל משה שלח ידך

יי' למשה כדנן תימר לבני ישר'
יי' אלהא דאבהתכון אלהיה דאברהם
אלהיה דיצחק ואלהיה דיעקב שלחני
לותכון דין שמי לעלם ודין דכ
דוכרני לכל דר ודר: איזיל ות
ותכנוש ית סבי ישר' ותימ' להון
יי' אלהא דאבהתכון אתגלי לי אלה
אלהיה דאברהם יצחק ויעקב למ
למימר מדכר דכירנא יתכון וית
דאתעבד לכון במצרים: ואמרית
אסיק יתכון משעבוד מצראי ל
לארע כנענאי וחתאי ואמוראי
ופריזאי וחואי ויבוסאי לארע ע
עבדא חלב ודבש: ויקבלון מנך
ותיתי את וסבי ישר' לות מלכא
דמצרים ותימרון ליה יי' אלהא ד
דיהודאי אתגלי עלנא וכען נזיל
כען מהלך תלתא יומי במדברא
ונדבח קדם יי' אלהנא: וקדמי גלי
אדי לא ישבוק יתכון מלכא דמ
דמצרים למיזל ולא מן קדם דת
דתיליה תקיף: ואשלח ית מחת גב
גבורתי ואמחי ית מצראי בכל
פרישותי דאעבד ביניהון ובתר
כן ישלח יתכון: ואתן ית עמא ה
הדין לרחמין בעיני מצראי ויהי
ארי תהכון לא תהכון ריקנין: ות
ותשאל אתתא משבבתה ומקריבת
ביתה מנין דכסף ומנין דדהב ו
ולבושין ותשוון על בניכון ועל
בנתיכון ותרוקינון ית מצרים: וא
ואתיב משה ואמ' והא לא יהימנון
לי ולא יקבלון מני ארי יימרון
לא אתגלי לך יי': ואמר ליה יי'
מה דין דבידך ואמר חוטרא:
ואמר רמהי לארעא ורמהי לא
לארעא והוה לחויא וערק משה
מן קדמוהי: ואמר יי' למשה אוׄ
אושט ידך

לא נתנו אלהים להרע עמדי וכלן לשון נתינה הם ויש מפרשים ולא ביד חזקה ולא בשביל שידו חזקה. כי מאז אשלח את ידי והכיתי את מצרים וגו'
ומתרגמין אנחנו ולא מן קדם דתיליה תקיף. משמו של ר' יעקב בר' מנחם נאמר לי. ומגרת ביתה. ממאותה שהיא גרה אתה בבית. ונצלתם. כתרגומו
ותרוקנון וכן וינצלו את מצרים ויתנצלו בני ישר' את עדיים והנון בו יסוד ומנחם חברו במחברת צדי עם ויצל אלהים את מקנה אביכן אשר הציל
אלהים מאבינו ולא יאמנו דבריו כי אם לא היתה הנון יסוד והיא נקודה בחירק לא תהא משמשת בלשון ונפעלתם אלא בלשון ונפעלתם כמו ונכחתם
מן האדמה ונתתם ביד אויב ונגפתם לפני אויביכם ונתכתם בתוכה ואמרתם כולם לשון נפעלנו וכל נון שהיא באה בתיבה לפרקים ונופלת מ
ממנה כנון של נוגף נושא נותן נושך כשהיא מדברת לשון ונפעלתם הנקד בשבא בחטף כגו' ונשאתם את אביכם ונתתם להם את ארץ הגלעד ונ
ונמלתם את בשר ערלתכם לכך אני אומר שזאת הנקודה בחירק מן היסוד היא ויסוד שם דבר נצול והוא מן הלשונות הכבדים כמו דבור כפור ל
לשון כשידבר בלשון ונצלה ונפעלתם יעקר בחירק כמו ודברתם אל הסלע וכפרתם את הבית ולמדתם אותם את בניכם. מזה בידך. לכך נכתב תי
תיבה אחת לדרוש מזה שבידך אתה חייב ללקות שחשדת בכשרים ופשוטו כאדם שאומר לחברו מודה אתה שזו שלפניך אבן היא אם לו הן אמר
לו הריני עושה אותה עץ. ויהי לנחש. רמז לו שסיפר לשון הרע על ישראל ותפש אומנותו של נחש:

ויחזק בו · לשון אחיזה הוא והרבה יש במקרא ויחזיקו האנשים בידו והחזיקה במבושיו והחזיקו בזקנו · מצורעת כשלג · דרך צרעת להיות לבנה אם ב
בהרת לבנה היא · אף באות זה רמז לשון הרע ספר באמרו לא יאמינו לי לפיכך הלקהו בצרעת כמו שלקתה מרים על לשון הרע · מחיקו שבה כב
כבשרו · מכאן שמדה טובה ממהרת לבא ממדת פורענות שהרי בראשונה לא נאמר מחיקו · והאמינו לקול האות האחרון · משתאמר להם בשבילכם
לקיתי על שספרתי עליכם לשון הרע יאמינו לך שכבר למדו בכך שהמזדווגין להם לרעה לוקים בנגעים כגון פרעה ואבימלך בשביל שרה · והיו המים
וגו' והיו והיו שני פעמים נראה בעיני אילו נאמר והיו המים אשר תקח מן היאור לדם ביבשה שומע אני שבידך הם נהפכים לדם ואף כשהיו

ואחז בזנבו וישלח ידו ויחזק בו ויהי למטה בכפו: למען יאמינו
כי נראה אליך יהוה אלהי אבתם אלהי אברהם אלהי יצחק
ואלהי יעקב: ויאמר יהוה לו עוד הבא נא ידך בחיקך ויבא
ידו בחיקו ויוצאה והנה ידו מצרעת כשלג: ויאמר השב ידך
אל חיקך וישב ידו אל חיקו ויוצאה מחיקו והנה שבה כב
כבשרו: והיה אם לא יאמינו לך ולא ישמעו לקל האת הא
הראשון והאמינו לקל האת האחרון: והיה אם לא יאמינו
גם לשני האתות האלה ולא ישמעון לקלך ולקחת ממימי ה
היאר ושפכת היבשה והיו המים אשר תקח מן היאר והיו ל
לדם ביבשת: ויאמר משה אל יהוה בי ארני לא איש דברים
אנכי גם מתמול גם משלשם גם מאז דברך אל עבדך כי כ
כבד פה וכבד לשון אנכי: ויאמר יהוה אליו מי שם פה ל
לאדם או מי ישום אלם או חרש או פקח או עור הלא אנכי
יהוה: ועתה לך ואנכי אהיה עם פיך והוריתיך אשר תדבר:
ויאמר בי ארני שלח נא ביד תשלח: ויחר אף יהוה במשה
ויאמר הלא אהרן אחיך הלוי ידעתי כי דבר ידבר הוא וגם
הנה הוא יצא לקראתך וראך ושמח בלבו: ודברת אליו וש
ושמת את הדברים בפיו ואנכי אהיה עם פיך ועם פיהו וה
והוריתי אתכם את אשר תעשון: ודבר הוא לך אל העם וה
והיה הוא יהיה לך לפה ואתה תהיה לו לאלהים: ואתה

ואחד בדנביה ואושיט ידיה ואת
ואתקף ביה והוה לחטרא בידיה:
בדיל דיהימנון ארי אתגלי לך יי
אלהא דאבהתהון אלהיה דאברהם
אלהיה דיצחק ואלהיה דיעקב: ואמר
יי ליה עוד אעיל כען ידך בע
בעטפך ואעיל ידיה בעטפיה ו
ואפקה והא ידיה חורא כתלגא:
ואמר אתיב ידך לעטפך ואתיב י
ידיה לעטפיה ואפקה מעטפיה
והא תבת הות כבסריה: ויהי אם
לא יהימנון לך ולא יקבלון לקל
אתא קדמאה ויהימנון לקל אתא
בתראה: ויהי אם לא יהימנון אף
לתרין אתיא האלין ולא יקבלון
מינך ותסב ממיא דבנהרא ות
ותשוד ליבשתא ויהון מיא דתסב
מן נהרא ויהון לדמא ביבשתא:
ואמר משה קדם יי בבעו יי לא
גבר דמלול אנא אף מאתמלי
אף מדקדמוהי אף מעדן דמללת
עם עבדך ארי יקיר ממלל וע
ועמיק לישן אנא: ואמר יי ליה
מן שוי פומא לאנשא או מן שוי
אלימא או חרשא או פתיחא או
עוירא הלא אנא יי: וכען איזל
ומימרי יהי עם פומך ואלפינך ד
דתמלל: ואמר בבעו יי שלח כ
כען ביד מן דכשר למשלח:
ותקף רוגזא דיי במשה ואמר ה
הלא אהרן אחוך ליואה גלי קד
קדמי ארי מללא ימלל הוא ואף
הא הוא נפק לקדמותך ויחזינך ו
ויחדי בלביה: ותמלל עמיה ות
ותשוי ית פתגמיא בפומיה ומ
ומימרי יהא עם פומך ועם פ
פומיה ואליף יתכון ית דתעבדון:
וימלל הוא לך עם עמא ויהי
הוא יהי לך למתורגמן ואת תהי
ליה לרב: ויד

לארץ יהיו בהוייתן אבל עכשו מלמדנו שלא יהיו דם עד שיהיו ביבשת · גם מתמול וגו' למדנו ששבעת הימים עשה הקב"ה מפתה את משה בסנה
לילך בשליחותו · מתמול שלשום · מאז דברך · הרי שלשה ושלשה גמין רבויין הם הרי ששה והוא היה עומד ביום השביעי כשאמר לו זאת עד שלח
נא ביד תשלח עד שחרה בו וקבל עליו וכל זה שלא היה רוצה ליטול גדולה על אהרן אחיו שהיה גדול הימנו · ונביא היה שנ' הנגלה נגליתי לב
לבית אביך בהיותם במצרים והוא אהרן וכן ביחזקאל ואודע להם בארץ מצרים ואומר להם איש גלולי עיניו השליכו אותה נבואה לאהרן נאמרה
כבד פה · בכבדות אני מדבר בלשון לעז בלבה · מי שם פה וגו' מי למדך לדבר כשהיית נדון לפני פרעה על המצרי · או מי ישום אלם · מי עשה
פרעה אלם שלא נתאמץ במצות הריגתך ואת משרתיו חרשים שלא שמעו בצוותו עליך ולספקלטורין ההורגים מי עשאם עורים שלא ראו כשברחת
מן הבימה ונמלטת הלא אנכי ששמי יי' עשיתי כל זאת · ביד תשלח · ביד מי שאתה רגיל לשלוח והוא אהרן ד"א ביד אחר שתרצה לשלוח אין סופי
להכניסם לארץ ולהיות גואלם לעתיד יש לך שלוחים הרבה · ויחר אף · ר' יהושע בן קרחה אומר כל חרון אף שבתורה עושה רושם וזה לא נאמר בו
רושם ולא מצינו שבא עונש על ידי אותו חרון אמ' לו ר' יוסי אף בזו נאמ' בו רושם · הלא אהרן אחיך הלוי · שהיה עתיד להיות לוי ולא כהן והכ
והכהונה הייתי אומר לצאת ממך מעתה לא יהיה כן אלא הוא יהיה כהן ואתה לוי שנ' ומשה איש האלהים בניו יקראו על שבט הלוי · הנה הוא יוצא ל
לקראתך · כשתלך למצרים · וראך ושמח בלבו · לא כשאתה סבור שיהא מקפיד עליך כשאתה עולה לגדולה ומשם זכה אהרן לעדי החשן הנתן על
הלב · ודבר הוא לך · בשבילך ידבר אל העם וזה יוכיח על כל לך ולי ולו ולכם ולהם הסמוכים לדבור שכולם לשון על הם · יהיה לך לפה · למליץ
לפי שאתה כבד פה · לאלהים · לרב ולשר·

חשב אל יתר חתנו. ליטול רשות שהרי נשבע לו: ז׳ שמות היו לו רעואל יתר יתרו קיני וכו׳: כי מתו כל האנשים. מי הם דתן ואבירם חיים היו אלא שירדו מנכסיהם והעני חשוב כמת: על החמור. חמור המיוחד הוא החמור שחבש אברהם לעקידת יצחק והוא שעתיד מלך המשיח להגלות עליו שנ׳ עני ורוכב על חמור: וישב ארצה מצרים. ויקח משה את מטה. אין מוקדם ומאוחר שדוקדקים במקרא: בלכתך לשוב מצרימה וגו׳ דע שעל מנת כן תלך שתהא גבור בשליחותי לעשות כל מופתי לפני פרעה ולא תירא ממנו: אשר שמתי בידך. לא על שלש אותות האמורות למעלה שהרי לא לפני פרעה צוה לעשותם אלא לפני ישראל שיאמינו לו ולא מצינו שעשאם לפני פרעה אלא מופתים שאני עתיד לשום בידך במצרים

הַמַּטֶּה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדֶךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־בּוֹ אֶת־הָאֹתֹת׃
פ וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיָּשׇׁב אֶל־יֶתֶר חֹתְנוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ א
אֵלְכָה נָּא וְאָשׁוּבָה אֶל־אַחַי אֲשֶׁר־בְּמִצְרַיִם וְאֶרְאֶה הַעוֹדָם
חַיִּים וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ לְמֹשֶׁה לֵךְ לְשָׁלוֹם׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
בְּמִדְיָן לֵךְ שֻׁב מִצְרָיִם כִּי־מֵתוּ כׇּל־הָאֲנָשִׁים הַמְבַקְשִׁים אֶת־
נַפְשֶׁךָ׃ וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־אִשְׁתּוֹ וְאֶת־בָּנָיו וַיַּרְכִּבֵם עַל־הַחֲמֹר
וַיָּשׇׁב אַרְצָה מִצְרָיִם וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־מַטֵּה הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּלֶכְתְּךָ לָשׁוּב מִצְרַיְמָה רְאֵה כׇּל־ ה
הַמֹּפְתִים אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בְיָדֶךָ וַעֲשִׂיתָם לִפְנֵי פַרְעֹה וַאֲנִי אֲחַזֵּק
אֶת־לִבּוֹ וְלֹא יְשַׁלַּח אֶת־הָעָם׃ וְאָמַרְתָּ אֶל־פַּרְעֹה כֹּה אָמַר
יְהוָה בְּנִי בְכֹרִי יִשְׂרָאֵל׃ וָאֹמַר אֵלֶיךָ שַׁלַּח אֶת־בְּנִי וְיַעַבְדֵנִי
וַתְּמָאֵן לְשַׁלְּחוֹ הִנֵּה אָנֹכִי הֹרֵג אֶת־בִּנְךָ בְּכֹרֶךָ׃ וַיְהִי בַדֶּרֶךְ
בַּמָּלוֹן וַיִּפְגְּשֵׁהוּ יְהוָה וַיְבַקֵּשׁ הֲמִיתוֹ׃ וַתִּקַּח צִפֹּרָה צֹר וַתִּכְרֹת
אֶת־עׇרְלַת בְּנָהּ וַתַּגַּע לְרַגְלָיו וַתֹּאמֶר כִּי חֲתַן־דָּמִים אַתָּה לִי׃
וַיִּרֶף מִמֶּנּוּ אָז אָמְרָה חֲתַן דָּמִים לַמּוּלֹת׃ פ
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַהֲרֹן לֵךְ לִקְרַאת מֹשֶׁה הַמִּדְבָּרָה וַיֵּלֶךְ וַיִּפ
וַיִּפְגְּשֵׁהוּ בְּהַר הָאֱלֹהִים וַיִּשַּׁק־לוֹ׃ וַיַּגֵּד מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן אֵת כׇּל־
דִּבְרֵי יְהוָה אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ וְאֵת כׇּל־הָאֹתֹת אֲשֶׁר צִוָּהוּ׃ וַיֵּלֶךְ מ
מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיַּאַסְפוּ אֶת־כׇּל־זִקְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיְדַבֵּר אַהֲרֹן
אֵת כׇּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וַיַּעַשׂ הָאֹתֹת ל

חוטרא הדין תסב בידך דתעבד ביה ית אתיא: ואזל משה ותב לות יתר חמוהי ואמר ליה איזיל כען ואתוב לות אחי דבמצרים ואחזי העד כען אנון קימין ואמר יתרו למשה איזיל לשלם: ואמר יי׳ למשה במדין איזיל תוב למצרים ארי מיתו כל גבריא דבעו למקטלך: ודבר משה ית אתתיה וית בנוהי וארכבינון על חמרא ותב לארעא דמצרים ונסב משה ית חוטרא דאתעבידו ביה נסין מן קדם יי׳ בידיה: ואמר יי׳ למשה במהכך למתב למצרים חזי ית כל מופתיא דשויתי בידך ותעבדינון קדם פרעה ואנא אתקף ית לביה ולא ישלח ית עמא: ותימר לפרעה כדנן אמר יי׳ ברי בוכרי ישראל: ואמרית לך שלח ית ברי ויפלח קדמי ואם מסרב את לשלחותיה הא אנא קטל ית ברך בוכרך: והוה באורחא בבית מבתא וערע ביה מלאכא דיי׳ ובעא למקטליה: ונסבת צפורה טינרא וגזרת ית ערלת ברה וקריבת לקדמוהי ואמרת בדמא דמהולתא הדין אתיהב חתנא לנא: ונח מניה בכן אמרת אלולי דמא דמהולתא הדין אתחיב חתנא קטול: ואמר יי׳ לאהרן איזיל לקדמות משה למדברא ואזל וערעיה בטורא דאתגלי עלוהי יקרא דיי׳ ונשיק ליה: וחוי משה לאהרן ית כל פתגמיא דיי׳ דשלחיה וית כל אתיא דפקדיה: ואזל משה ואהרן וכנשו ית כל סבי בני ישראל: ומליל אהרן ית כל פתגמיא דמליל יי׳ עם משה ועבד אתיא

כמו כי ידבר אליכם פרעה וגו׳ ואל תתמה על אשר כת׳ אשר שמתי שכן משמעו כשתדבר עמו כבר שמתים בידך: ואמרת אל פרעה. כשתשמע שלבו חזק וימאן לשלח אמור לו כן: בני בכורי. לשון גדולה כמו גם אני בכור אתנהו זהו פשוטו ומדרשו כאן חתם הקב״ה על מכירת הבכורה שליקח יעקב מעשו: ואומר אליך. בשליחותו של מקום שלח את בני: הנה אנכי הורג וגו׳ היא מכה אחרונה ובה התרהו תחלה מפני שהיא קשה וזה הוא שנאמר איוב הן אל ישגיב בכחו לכך מי כמוהו מורה. בשר ודם המבקש להנקם מחבירו מעלים את דבריו שלא יבקש הצלה אבל הקב״ה יש ישגיב בכחו ואין יכולת להמלט מידו כי אם בשובו אליו לכך הוא מורהו ומתרה בו לשוב: ויהי בדרך במלון ויבקש המיתו. לפי שלא מל את אליעזר בנו ועל שנתרשל נענש מיתה. תניא אמר ר׳ יוסי חס ושלום לא נתרשל אלא אמר אמול ואצא לדרך סכנה היא לתינוק עד ג׳ ימים אמול ואשהה ג׳ ימים הקב״ה צוני לך שוב מצרים ומפני מה נענש לפי שנתעסק במלון תחלה במסכת נדרים והיה המלאך נעשה כמין נחש ובולעו מראשו ועד ירכיו וחוזר ובולעו מראשו ועד אותו מקום הבינה צפורה שבשביל המילה הוא: ותגע לרגליו. השליכתו לפני רגליו של משה: ותאמר. על בנה. כי חתן דמים אתה לי. אתה היית גורם להיות החתן שלי נרצח עליך הורג אישי אתה לי: וירף. המלאך ממנו. אז הבינה שעל המילה בא להרגו: אמרה חתן דמים למולות. חתני היה נרצח על דבר המילה: למולות. על דבר המולות שם דבר הוא והלמד משמשת בלשון על כמו ואמר פרעה לבני ישר׳ ואנקלוס תרגם דמים על דם המילה

ואחר באו משה ואהרן· וגו׳ אבל הזקנים נשמטו אחד אחד מאחר משה ואהרן עד שנשמטו כולן קודם שהגיעו לפלטין לפי שיראו ללכת ובסיני נפרע להם ונגש משה לבדו והם לא יגשו התוירס למתוריהם· פן יפגענו· פן יפגעך היו צריכי׳ לומ׳ אלא שחלקו כבוד למלכו׳ פגיעה זו לשון מקרה מות הוא· תפריעו את העם ממעשיו· תבדילו והרחיקו אותם ממלאכתם שטומעין לכם וכבורי לנוח מן המלאכה וכן פרעהו אל תעבור בו רחקהו וכן והפרעו כל עצתי כי פרוע הוא נרחק ונתעב· לכו לסבלותיכם· לכו למלאכתכם שיש לכם לעשות בבתיכם אבל מלאכת שעבוד מצרים לא היה על שבטו של לוי ותדע לך שהרי משה ואהרן יוצאים ובאים· הן רבים עתה עם הארץ· שהעבודה מוטלת עליהם ואתם משביתים אותם מסב

לעיני העם: ויאמן העם וישמעו כי פקד יהוה את בני ישראל
וכי ראה את ענים ויקדו וישתחוו: ואחר באו משה ואהרן ויא
ויאמרו אל פרעה כה אמר יהוה אלהי ישראל שלח את
עמי ויחגו לי במדבר: ויאמר פרעה מי יהוה אשר אשמע ב
בקלו לשלח את ישראל לא ידעתי את יהוה וגם את ישראל
לא אשלח: ויאמרו אלהי העברים נקרא עלינו נלכה נא
דרך שלשת ימים במדבר ונזבחה ליהוה אלהינו פן יפגענו
בדבר או בחרב: ויאמר אלהם מלך מצרים למה משה וא
ואהרן תפריעו את העם ממעשיו לכו לסבלתיכם: ויאמר פ
פרעה הן רבים עתה עם הארץ והשבתם אתם מסבלתם:
ויצו פרעה ביום ההוא את הנגשים בעם ואת שטריו לאמר:
לא תאספון לתת תבן לעם ללבן הלבנים כתמול שלשם
הם ילכו וקששו להם תבן: ואת מתכנת הלבנים אשר הם
עשים תמול שלשם תשימו עליהם לא תגרעו ממנו כי נרפים
הם על כן הם צעקים לאמר נלכה נזבחה לאלהינו: תכבד
העבדה על האנשים ויעשו בה ואל ישעו בדברי שקר: ויצ
ויצאו נגשי העם ושטריו ויאמרו אל העם לאמר כה אמר
פרעה אינני נתן לכם תבן: אתם לכו קחו לכם תבן מאשר
תמצאו כי אין נגרע מעבדתכם דבר: ויפץ העם בכל ארץ
מצרים לקשש קש לתבן: והנגשים אצים לאמר כלו מע

לעיני עמא: והימין עמא ושמעו ארי דכיר יי׳ ית בני ישרא׳ וארי גלי קדמוהי שעבודהון וכרעו ו וסגידו: ובתר כן עלו משה ואה ואהרן ואמרו לפרעה כדנן אמר יי׳ אלהא דישרא׳ שלח ית עמי ויח ויחגון קדמי במדברא: ואמר פ פרעה שמא דיי׳ לא אתגלי לי דאקבל במימריה לשלחא ית יש ישרא׳ לא אתגלי לי שמא דיי׳ ו ואף ית ישרא׳ לא אשלח: ואמרו אלהא דיהודאי אתגלי עלנא נזיל כען מהלך תלתא יומי במדברא ונדבח קדם יי׳ אלהנא דלמא יע יערעינא במותא או בקטול: וא ואמר להון מלכא דמצרים למא משה ואהרן תבטלון ית עמא מעבידתהון איזילו לפולחנכון: ואמר פרעה הא סגיאין כען ע עמא דארעא ותבטלון יתהון מ מעבידתהון: ופקיד פרעה ביומא ההוא ית שלטוני בעמא וית סר סרכוהי למימר: לא תוספון לס למתן תבנא לעמא למרמי לבנין כמאיתמלי ומדקדמוהי אינון יז ייזלון ויגבבון להון תבנא: וית סכום לבניא דאינון עבדין מא מאיתמלי ומדקדמוהי תשוון עליהון לא תמנעון מניה ארי בטלנין אנון על כן אנון צוחין למימר נזיל נדבח קדם אלהנא: תתקף פל פלחנא על גבריא ויתעסקון בה ולא יתעסקון בפתגמין בטלין: ונפקו שלטוני עמא וסרכוהי ואמרו לעמא למימר כדנן אמר פרעה לית אנא יהב לכון תבנא: אתון איזילו סבו לכון תבנא מאתר דתשכחון ארי לא מתמנע מפלחנכון מד מדעם: ואתבדר עמא בכל ארעא דמצרים לגבבא גילי לתבנא: ושלטוניא דחקין למימר אשלימו

מסבלותם הפסד גדול הוא זה· הנוגשים· מצריים היו והשוטרים היו ישרא׳ הנוגש ממונה על כמה שוטרים והשוטר ממונה לרדות בעושי המלאכה· תבן· אשטובלא היו גובלין אותו עם הטיט לבנים טיולש שעושים מטיט ומייבשין אותן בחמה ויש ששורפין אותן בכבשן· כתמול שלשום· כאשר הייתם עושים עד הנה· וקוששו· ולקטו· ואת מתכונת הלבנים· סכום חשבון הלבנים שהיה כל אחד עושה ליום כשהיה התבן מוכן להם אותו סכום תשימו עליהם גם עתה למען תכבד העבודה עליהם· כי נרפים· מן העבודה הם לכך לבם פונה אל הבטלה ונועקי׳ לאמ׳ נלכה וגו׳· מתכונת והוכן לבנים· ולו נתכנו עלילות ואת הכסף המתוכן כלם לשון חשבון הם· נרפים· המלאכה רפויה בידם ועזובה מהם והם נרפים ממנה רטרייש בלעז· ואל ישעו בדברי שקר· ואל יהגו וידברו תמיד בדברי רוח לאמר נלכה נזבחה ודומה לו ואשעה בחקיך תמיד למשל ולשנינה ולשועין ויספר ואשתעי ואי אפשר לומ׳ וישעו לשון וישע אל הבל ואל קין ואל מנחתו לא שעה ולפרש אל ישעו אל יפנו שאם כן היה לו לכתוב ואל ישעו אל דברי שקר או לדברי שקר כי כן גזרת כלם וישעה האדם אל עושהו לא שעה אל קדש בני ישרא׳ ולא ישעה אל המזבחות ולא מצאתי שמוש של בית סמוכה לאחריהם אבל אחר לשון דבור במתעסק לדבר בדבר נופל לשון שמוש בית כגו׳ הנדברים בך והדבר מרים ואהרן במשה המלאך הדובר בי לדבר בם ואדברה בעדותיך אף כאן אל ישעו בדברי שקר אל יהיו נדברים בדברי שוא והבאי· אתם לכו קחו לכם תבן· ונדריכים אתם לילך בזריזות כי אין נגרע דבר מכל סכום לבנים שהייתם עושים ליום בהיות התבן נתן לכם מזומן מבית המלך· לקשש קש לתבן· לאסוף אסיפה ללקוט לקט ליתורך תבן הטיט· קש· לשון לקוט על שם שדבר המתפזר הוא וצריך לקוששו קרוי קש בשאר מקומות· אצים· דוחקים·

דבר יום ביומו חשבון של כל יום כלו ביומו כאשר עשיתם בהיות התבן מוכן · ויכו שוטרי בני ישראל · השוטרים ישראלים היו וחסים על חבריהם מל־לדחקם וכשהיו משלימים הלבנים לנוגשים שהם מצריים והיה חסר מן הסכום היו מלקין אותם על שלא דחקו את פועלי המלאכה לפיכך זכו אותן שוטרים להיות סנהדרין ונאצל מן הרוח אשר על משה והושם עליהם שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל מאותן שידעת הטובה שעשו במצרים כי הם זקני העם ושוטריו · ויכו שוטרי בני ישראל אשר שמו נוגשי פרעה · אותם לשוטרים עליהם · לאמר מדוע וגו׳ לאמר ויכו שהיו אומרים להם מדוע לא כליתם גם תמול גם היום את הקצוב עליכם ללבון כתמול השלישי שהוא יום שלפני אתמול והוא היה בהיות התבן נתן להם · ויכו

מעשיכם דבר־יום ביומו כאשר בהיות התבן: ויכו שטרי בני
ישראל אשר־שמו עלהם נגשי פרעה לאמר מדוע לא ב
כליתם חקכם ללבן כתמול שלשם גם־תמול גם־היום: ויבאו
שטרי בני ישראל ויצעקו אל־פרעה לאמר למה תעשה כה
לעבדיך: תבן אין נתן לעבדיך ולבנים אמרים לנו עשו והנה
עבדיך מכים וחטאת עמך: ויאמר נרפים אתם נרפים על־כן
אתם אמרים נלכה נזבחה ליהוה: ועתה לכו עבדו ותבן לא
ינתן לכם ותכן לבנים תתנו: ויראו שטרי בני־ישראל אתם
ברע לאמר לא־תגרעו מלבניכם דבר־יום ביומו: ויפגעו את
משה ואת אהרן נצבים לקראתם בצאתם מאת פרעה: ויא
ויאמרו אלהם ירא יהוה עליכם וישפט אשר הבאשתם את־
ריחנו בעיני פרעה ובעיני עבדיו לתת־חרב בידם להרגנו:
וישב משה אל־יהוה ויאמר אדני למה הרעתה לעם הזה ל
למה זה שלחתני: ומאז באתי אל־פרעה לדבר בשמך הרע
לעם הזה והצל לא־הצלת את־עמך: ויאמר יהוה אל־משה
עתה תראה אשר אעשה לפרעה כי ביד חזקה ישלחם ח
וביד חזקה יגרשם מארצו:

פרשה

וידבר אלהים אל־משה ויאמר אליו אני יהוה: וארא אל־א
אברהם אל־יצחק ואל־יעקב באל שדי ושמי יהוה לא נ

עבידתכון פתגם יום ביומיה ב
כמה דהויתון עבדין כד מתיהב
לכון תבנא: ולקו סרכי בני ישר
ישראל דמניאו עליהון שלטוני
פרעה למימר מה דין לא אס
אסלימתון גזרתכון למרמי לבנ
לבנין כמאתמלי ומדקדמוהי אף
אתמלי אף יומא דין: ואתו סרכי
בני ישראל וצוחו קדם פרעה לם
למימר למה מתעבד כדין לע
לעבדך: תבנא לא מתיהב לע
לעבדך ולבניא אמרין לנא עיב
עיבידו והא עבדך לקן ודשאן ע
עליהון עמך: ואמר בטלנין את
אתון בטלנין על כן אתון אמרין
ניזיל נדבח קדם יי׳: וכען איזילו
פלחו ותבנא לא יתיהב לכון וס
וסכום לבניא תתנון: וחזו סרכי
בני ישראל יתהון בביש למימר
לא תמנעון מלבניכון פתגם יום
ביומיה: וערעו ית משה וית אהר
אהרן קימין לקדמותהון במפקהון
מלות פרעה: ואמרו להון יתגלי
יי׳ עליכון ויתפרע די אבאשתון
ית ריחנא בעיני פרעה ובעיני ע
עבדוהי למיתן חרבא בידיהון ל
למקטלנא: ותב משה לקדם יי׳ ו
ואמר יי׳ למא אבאשתא לעמא
הדין למא דנן שלחתני: ומעדן
דעלית לות פרעה למללא בשם
בשמך אבאיש לעמא הדין וש
ושזבא לא שזיבתא ית עמך: וא
ואמר יי׳ למשה כען תחזי דאעב
דאעביד לפרעה ארי ביד תקיפא
ישלחינון וביד תקיפא יתרכנון
מארעיה:

פרשה

ומליל יי׳ עם משה ואמר ליה אנא
יי׳: ואתגליתי לאברהם ליצחק
וליעקב באל שדי ושמי יי׳ לא

לשון ויתפעלו הוכו מיד אחרים הנוגשים הכום · ולבנים אומרים לנו · הנוגשים עשו כמנין הראשון · וחטאת עמך · אלו היה נקוד פתח הייתי אומר שהוא דבוק ודבר זה חטאת עמך הוא · עכשו שהוא קמץ שם דבר הוא וכך פירושו ודבר זה מביא חטאת על עמך כאלו כתוב ולחטאת לעמך כמו בבואה ביתה לחם שהוא כמו לבית לחם וכן הרבה · ותכן לבנים חשבון הלבנים וכן את הכסף המתוכן המנוי כמו שאמור בענין ויעודו וימנו את הכסף · ויר ויראו שוטרי בני ישראל · את חבריהם הנרדים על ידם · ברע · ראו אותם ברעה וצרה המוצאת אותם בהכבידם העבודה עליהם לאמר לא תגרעו וגו׳ ויפגעו · אנשים מישראל את משה ואת אהרן וגו׳ ורבו דרשו כל נצים וניצבים דתן ואבירם היו שנאמר בהם יצאו ניצבים · למה הרעותה לעם הזה · ואם תאמר מה איכפת לך קובל אני על ששלחתני · הרע · לשון הפעיל הוא הרבה רעה עליהם והרגים אבאיש · עתה תראה · וגו׳ הרהרת על מדותי לא כאברהם שאמרתי לו כי ביצחק יקרא לך זרע ואחר כך אמרתי לו העלהו לעולה ולא הרהר אחרי · לפיכך עתה תראה העשוי לפרעה תראה ולא העשוי למלכי שבעה אומות כשאביאם לארץ · כי ביד חזקה ישלחם · מפני ידי חזקה שתחזק עליו ישלחם · וביד חזקה יגרשם מארצו · על כרחם של ישראל יגרשם ולא יספיקו לעשות להם צידה וכן הוא אומר ותחזק מצרים על העם וגו׳ · חסלת ויהי בשליחי ·

וארא אל אברהם · וידבר אלהים אל משה · דבר אתו משפט על שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה לעם הזה · ויאמר אליו אני יי׳ · נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים לפני ולא לחנם שלחתיך כי אם לקיים דברי שאמרתי לאבות הראשונים ובלשון הזה מצינו שהוא נדרש בכמה מקומות · אני יי׳ · נאמן ליפרע כשהוא אמור אצל עונש כגון וחללת את שם אלהיך אני יי׳ וכשהוא אמור אצל קיום מצות כגון ושמרתם מצותי ועשיתם אותם אני יי׳ נאמן ליתן שכר · וארא אל האבות · באל שדי · הבטחתים הבטחות ובכלן אמרתי להם אני אל שדי

ושמי יי׳ לא נודעתי להם ׃ לא הודעתי אין כתיב כאן אלא לא נודעתי לא נכרתי להם במדת אמתות שלי שעליה נקרא שמי יי׳ נאמן לאמת דברי שהרי הבטחתים ולא קיימתים ׃ וגם הקימותי את בריתי ׃ וגו׳ וגם כשנראיתי להם בא׳ שדי הקמותי והעמדתי ברית ביני וביניהם ׃ לתת להם את ארץ כ כנען ׃ לאברהם בפרשת מילה נאמר אני א׳ שדי וגו׳ ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך ליצחק כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות הא׳ ו והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם ואותה שבועה שנשבעתי לאברהם בא׳ שדי נאמרה ליעקב אני א׳ שדי פרה ורבה וגו׳ ואת הארץ א אשר נתתי וגו׳ הרי שנראיתי להם ולא קיימתי ׃ וגם אני ׃ כמו שהקמתי הברית יש עלי לקיים לפיכך שמעתי את נאקת בני ישר׳ הנואקים ׃ אשר מ

נוֹדַעְתִּי לָהֶם ׃ וְגַם הֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם אֶת
אֶרֶץ כְּנָעַן אֵת אֶרֶץ מְגֻרֵיהֶם אֲשֶׁר־גָּרוּ בָהּ ׃ וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי
אֶת־נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִצְרַיִם מַעֲבִדִים אֹתָם וָאֶזְכֹּר
אֶת־בְּרִיתִי ׃ לָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְהוָה וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם
מִתַּחַת סִבְלֹת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעֲבֹדָתָם וְגָאַלְתִּי א
אֶתְכֶם בִּזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבִשְׁפָטִים גְּדֹלִים ׃ וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי
לְעָם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם ה
הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרָיִם ׃ וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לָתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק ל
וּלְיַעֲקֹב וְנָתַתִּי אֹתָהּ לָכֶם מוֹרָשָׁה אֲנִי יְהוָה ׃ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה כֵּן
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה מִקֹּצֶר רוּחַ וּמֵעֲבֹדָה ק
קָשָׁה ׃ פ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר ׃
בֹּא דַבֵּר אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם וִישַׁלַּח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵא
מֵאַרְצוֹ ׃ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה לֵאמֹר הֵן בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא ש
שָׁמְעוּ אֵלַי וְאֵיךְ יִשְׁמָעֵנִי פַרְעֹה וַאֲנִי עֲרַל שְׂפָתָיִם ׃ פ
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וַיְצַוֵּם אֶל־בְּנֵי יִש
יִשְׂרָאֵל וְאֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם לְהוֹצִיא אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מ
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם ׃ ס אֵלֶּה רָאשֵׁי בֵית־אֲבֹתָם בְּנֵי
רְאוּבֵן בְּכֹר יִשְׂרָאֵל חֲנוֹךְ וּפַלּוּא חֶצְרֹן וְכַרְמִי אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת
רְאוּבֵן ׃ וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאֹהַד וְיָכִין וְצֹחַר וְשָׁאוּל בֶּן־ה

לא הודעית להון ׃ ואף אקימית י
ית קימי עמהון למתן להון ית א
ארעא דכנען ית ארע תותבותהון
דאתותבו בה ׃ ואף קדמי שמיע
ית קבלת בני ישר׳ דמצראי מ
מפלחין בהון ודכירנא ית קימי ׃
בכין אימר לבני ישר׳ אנא יי׳
ואפיק יתכון מגו דחוק פולחן מ
מצראי ואשזיב יתכון מפלחנהון
ואפרוק יתכון בדרע מרמם וב
ובדינין רברבין ׃ ואקרב יתכון ק
קדמי לעם ואהוי לכון לא׳ וה
ותדעון ארי אנא יי׳ אלהכון דאפ
דאפיק יתכון מגו דחוק פולחן מצראי ׃
ואעיל יתכון לארעא דקימית י
במימרי למתן יתה לאברהם לי
ליצחק וליעקב ואתן יתה לכון י
ירותא אנא יי׳ ׃ ומלל משה כן עם
בני ישר׳ ולא קבילו מן משה
מעיק רוח ומפלחנא דהוה קשי
עליהון ׃

ומלל יי׳ עם משה
למימר ׃ עול מ׳ל עם פרעה מ
מלכא דמצרים וישלח ית בני י
ישר׳ מארעיה ׃ ומלל משה קדם
יי׳ למימר הא בני ישר׳ לא קב
קבילו מני ואיכדין יקבל מני פ
פרעה ואנא יקיר ממלל ׃

ומלל
יי׳ עם משה ועם אהרן ופקידנון
לות בני ישר׳ ולות פרעה מלכא
דמצרים לאפקא ית בני ישראל
מארעא דמצרים ׃

אלין רישי בית אבהתהון בני ר
ראובן בוכרא דישראל חנוך ופ
ופלוא חצרון וכרמי אלין זרעית
ראובן ׃ ובני שמעון ימואל וימין
ואהד ויכין וצחר ושאול בר כנ

מצרים מעבידים אותם ואזכור ׃ אותו הברית ׃ כי בברית בין הבתרים אמרתי לו וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ׃ לכן ׃ על פי אותה השבועה ׃ א אמור לבני ישר׳ אני יי׳ הנאמן בהבטחתי והוצאתי אתכם כי כן הבטחתי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול ׃ סבלות ׃ טורח משא מצרים ׃ בשפטים ׃ את ידי ׃ הרימותי ׃ לישבע בכסאי ׃ ולא שמעו אל משה ׃ לא קבלו תנחומין ׃ מקוצר רוח ׃ כל מי שהוא מיצר רוחו קצרה ואינו יכול להאריך בנשימתו ׃ קר קרוב לענין זה שמעתי פרשה זו מר׳ ברוך בר׳ אליעזר והביא לי ראיה ממקרא זה בפעם הזאת אודיעם את ידי ואת גבורתי וידעו כי שמי יי׳ למדנו כשהקב״ה מאמין את דבריו אפי׳ לפורענות מודיע ששמו יי׳ וכל שכן האמנה לטובה ׃ ורבותי׳ דרשוהו לענין של מעלה שאמר משה למה הרעות א׳ל הקב״ה חבל על דאבדין ולא משתכחין יש לי להתאונן על מיתת האבות הרבה פעמים נגליתי עליהם בא׳ שדי ולא אמרו לי מה שמך ואתה אמרת מה שמו מה אומר אליהם ׃ וגם הקימותי ׃ וגו׳ וכשבקש לקבור את שרה לא מצא קבר עד שקנה בדמים מרובים וכן יצחק ערערו עליו על הבארות אשר חפר וכן יעקב ויקן את חלקת השדה לנטות אהלו ולא הרהרו אחר מדותי ואתה אמרת למה הרעות ואין המדרש מתיישב אחר המ׳ מפני כמה דברים אחת שלא נאמר ושמי יי׳ לא שאלו לי ואם תאמר לא הודיעם שכך שמו הרי תחלה שנגלה לאברהם בין הבתרים נאמר אני יי׳ אשר הוצאתיך מאור כשדים ועוד היאך הסמיכה נמשכת בדברים שהוא סמוך לכאן ׃ וגם אני שמעתי ׃ וגו׳ ׃ לכן אמור לבני ישר׳ ׃ לכך א אני אומר יתישב המקרא על פשוטו דבור על אפניו והדרשה תדרש שנ׳ הלא כה דברי כאש נאם יי׳ וכפטיש יפוצץ סלע מתחלק לכמה ניצוצות ערל שפתים ׃ אטום שפתים וכן כל לשון ערלה אני אומר שהוא אוטם ערלה אזנם אטומה משמוע ערלי לב אטומים מהבין שתה גם אתה והערל והיה מוזכרת כוס התרעלה ערלת לב שהגיד אטום ומכוסה בה וערלתם ערלתו עשו לו אוטם וכסוי איכוד שיבדיל בפני אכילתו ערלים יהיה לכם ערלים אטום ומכוסה ונבדל מלאכלו ׃ ואיך ישמעני פרעה ׃ זה אחד מעשרה קל וחומר שבתורה ׃ וידבר יי׳ אל משה ואל אהרן ׃ לפי ש

שאמר משה אני ערל שפתים צוה לו הקב"ה את אהרן להיות לו לפה ולמליץ· ויצום אל בני ישראל· צוה עליהם להנהיגם בנחת ולסבול אותם· ואל פרעה מלך מצרים· צוה עליו לחלוק לו כבוד בדבריהם זה מדרשו ופשוטו צום על דבר ישראל ועל שליחותו אל פרעה· ודבר הצווי מהו מפורש בפרשה שנייה לאחר סדר היחס אלא מתוך שהזכיר משה ואהרן הפסיק הענין במלה ראשי בית אבותם ללמדנו היאך נולדו משה ואהרן ובמי פתיחתם· אלה ראשי בית אבותם· מתוך שהוזקק ליחס שבטו של לוי עד משה ואהרן בשביל משה ואהרן התחיל ליחסם דרך תולדותם מראובן· ושני חיי לוי וגו' למה נמנו שנותיו של לוי להודיע כמה ימי השעבוד שכל זמן שאחד מן השבטים קיים לא היה שעבוד שנ' וימת יוסף וכל אחיו ואחכ'

הכנענית אלה משפחת שמעון׃ ואלה שמות בני לוי לת
לתלדתם גרשון וקהת ומררי ושני חיי לוי שבע ושלשים ומ
ומאת שנה׃ בני גרשון לבני ושמעי למשפחתם׃ ובני קהת
עמרם ויצהר וחברון ועזיאל ושני חיי קהת שלש ושלשים
ומאת שנה׃ ובני מררי מחלי ומושי אלה משפחת הלוי לת
לתלדתם׃ ויקח עמרם את יוכבד דדתו לו לאשה ותלד לו
את אהרן ואת משה ושני חיי עמרם שבע ושלשים ומאת ש
שנה׃ ובני יצהר קרח ונפג וזכרי׃ ובני עזיאל מישאל ואלצפן
וסתרי׃ ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון
לו לאשה ותלד לו את נדב ואת אביהוא את אלעזר ואת א
איתמר׃ ובני קרח אסיר ואלקנה ואביאסף אלה משפחת
הקרחי׃ ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה
ותלד לו את פינחס אלה ראשי אבות הלוים למשפחתם׃
הוא אהרן ומשה אשר אמר יהוה להם הוציאו את בני יש
ישראל מארץ מצרים על צבאתם׃ הם המדברים אל פרעה
מלך מצרים להוציא את בני ישראל ממצרים הוא משה וא
ואהרן׃ ויהי ביום דבר יהוה אל משה בארץ מצרים׃
פ וידבר יהוה אל משה לאמר אני יהוה
דבר אל פרעה מלך מצרים את כל אשר אני דבר אליך׃
ויאמר משה לפני יהוה הן אני ערל שפתים ואיך ישמע אלי

כנענית׃ אלין זרעית שמעון׃ ואלין שמהת בני לוי לתולדתהון גרשון וקהת ומררי ושני חיי לוי מאה ותלתין ושבע שנין׃ בני גרשון לבני ושמעי לזרעיתהון׃ ובני קהת עמרם ויצהר וחברון ועזיאל ושני חיי קהת מאה ותלתין ותלת שנין׃ ובני מררי מחלי ומושי אלין זרעית לוי לתולדתהון׃ ונסב עמרם ית יוכבד אחת אבוהי ליה לאנתו וילידת ליה ית אהרן וית משה ושני חיי עמרם מאה ותלתין ושבע שנין׃ ובני יצהר קרח ונפג וזכרי׃ ובני עזיאל מישאל ואלצפן וסתרי׃ ונסב אהרן ית אלישבע בת עמינדב אחתיה דנחשון ליה לאנתו וילידת ליה ית נדב וית אביהוא ית אלעזר וית איתמר׃ ובני קרח אסיר ואלקנה ואביאסף אלין זרעית קרח׃ ואלעזר בר אהרן נסב ליה מבנת פוטיאל ליה לאנתו וילידת ליה ית פנחס אלין רישי אבהת ליואי לזרעיתהון׃ הוא אהרן ומשה דאמר יי' להון אפיקו ית בני ישראל מארעא דמצרים על חיליהון׃ אנון דממללין עם פרעה מלכא דמצרים לאפקא ית בני ישראל ממצרים הוא משה ואהרן׃ והוה ביומא דמליל יי' עם משה בארעא דמצרים׃

ומליל יי' עם משה למימר אנא יי' מליל עם פרעה מלכא דמצרים ית כל דאנא ממליל עמך׃ ואמר משה קדם יי' הא אנא יקיר ממלל ואיכדין יקבל מני

ויקם מלך חדש ולוי האריך ימים על כולם· ושני חיי קהת ושני חיי עמרם וגו' מחשבון זה אנו למדים על מושב בני ישראל ארבע מאות שנה שאמ' הכתוב שלא בארץ מצרים לבדה היו אלא מיום שנולד יצחק שהרי קהת מיורדי מצרים היה חשוב כל שנותיו ושנות עמרם ושמונים של משה לא תמצאם ארבע מאות והרבה שנים נבלעים לבנים בשני האבות· יוכבד דודתו· אחות אביו בת לוי אחות קהת· אחות נחשון מכאן למדנו הנושא אשה צריך לבדוק באחיה· מבנות פוטיאל· מזרע יתרו שפטם עגלים לע"ז ומזרע יוסף שפטפט ביצרו· הוא אהרן ומשה· יש שהזכירו למעלה שילדה יוכבד לעמרם· הוא אהרן ומשה אשר אמר יי'· יש מקומות שמקדים אהרן למשה ויש מקומות שמקדים משה לאהרן לומר ששקולין כאחד· על צבאותם· בצבאותם· כל צבאם לשבטיהם· יש על שאינו אלא במקום אות אחת על חרבך תחיה כמו בחרבך עשרתם על חרבכם בחרבכם· הם המדברי' וגו' הם שנצטוו הם שקיימו· הוא משה ואהרן· הם בשליחותם ובצדקתם מתחלה ועד סוף· ויהי ביום דבר· וגו' מחובר למקרא של אחריו· וידבר יי'· הוא הדבור עצמו האמור למעלה דבר· ויאמר משה לפני יי' וגו' היא אמירה שאמר למעלה הן בני ישראל לא שמעו אלי ושנאה הכתוב כאן בשביל שהפסיק הענין וכך היא השיטה כאדם האומר נחזור על הראשונות· ויהי ביום דבר יי' אל משה בארץ מצרים וידבר אליו לאמר אני יי' דבר אל פרעה מלך מצרים את כל אשר אני דובר אליך· ומה הוא הדבור הוא שאמר לו למעלה בא דבר אל פרעה מלך מצרים וישלח את בני ישראל מארצו· ומשה השיבו הן אני ערל שפתים כמו שכתוב למעלה· מה השיבו הקב"ה על כך ראה נתתיך אלהים לפרעה ומה שמתה דוגמ' על ערלה שצריך ואהרן אחיך יהיה נביאך· אלא מתוך שהפסיק עליו הענין כדי ליחסם חזר הענין עליו להתחיל בו אני יי' כדי אני לשלוח ולקיים דברי שליחותי בא ודבר אל פרעה מלך מצרים·

כתדיך אלהים לפרעה·שופט ורודה·לרדותו במכות ויסורין יהיה נביאך·כתרגומו מתורגמנך·וכל לשו׳ נבואה אדם המכריז ומשמיע לעם דברי ת
תוכחות והוא מגזרת ניב שפתים ינוב חכמה ויכל מהתנבות דשמוא׳ ובלעז קורין לו פרידיקיר·אתה תדבר· פעם אחת כל שליחות ושליחות לפי
ששמעתו מפי·ואהרן אחיך ימליצנו ויטעמנו באזני פרעה·ואני אקשה·מאחר שהרשיע והתריס כנגדי וגלוי לפני שאין נחת רוח באומות להת
לב שלם לשוב טוב לי שיתקשה לבו·למען הרבות בו אותותי ותכירו אתם גבורותי וכן מדתו של הקבה׳ מביא פורענות על האומות כדי שישמעו
ישראל וייראו שנ׳ הכרתי גוים נשמו פנותם ואומר אך תיראי אותי תקחי מוסר·ואעפ׳ בחמש מכות הראשונות לא נאמר ויחזק יי׳ את לב פרעה

פַּרְעֹה: פ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רְאֵה נְתַתִּיךָ
אֱלֹהִים לְפַרְעֹה וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יִהְיֶה נְבִיאֶךָ: אַתָּה תְדַבֵּר אֵת
כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּךָּ וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יְדַבֵּר אֶל־פַּרְעֹה וְשִׁלַּח אֶת־בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ: וַאֲנִי אַקְשֶׁה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְהִרְבֵּיתִי אֶת־א
אֹתֹתַי וְאֶת־מוֹפְתַי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: וְלֹא־יִשְׁמַע אֲלֵכֶם פַּרְעֹה
וְנָתַתִּי אֶת־יָדִי בְּמִצְרָיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת־צִבְאֹתַי אֶת־עַמִּי בְנֵי־יש
יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בִּשְׁפָטִים גְּדֹלִים: וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי
יְהוָה בִּנְטֹתִי אֶת־יָדִי עַל־מִצְרָיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מ
מִתּוֹכָם: וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתָם כֵּן עָשׂוּ:
וּמֹשֶׁה בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה וְאַהֲרֹן בֶּן־שָׁלֹשׁ וּשְׁמֹנִים שָׁנָה בְּדַבְּרָם
אֶל־פַּרְעֹה: פ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן
לֵאמֹר: כִּי יְדַבֵּר אֲלֵכֶם פַּרְעֹה לֵאמֹר תְּנוּ לָכֶם מוֹפֵת וְאָמַרְתָּ
אֶל־אַהֲרֹן קַח אֶת־מַטְּךָ וְהַשְׁלֵךְ לִפְנֵי־פַרְעֹה יְהִי לְתַנִּין: וַיָּבֹא
מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה וַיַּעֲשׂוּ כֵן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיַּשְׁלֵךְ א
אַהֲרֹן אֶת־מַטֵּהוּ לִפְנֵי פַרְעֹה וְלִפְנֵי עֲבָדָיו וַיְהִי לְתַנִּין: וַיִּקְרָא
גַּם־פַּרְעֹה לַחֲכָמִים וְלַמְכַשְּׁפִים וַיַּעֲשׂוּ גַם־הֵם חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם
בְּלַהֲטֵיהֶם כֵּן: וַיַּשְׁלִיכוּ אִישׁ מַטֵּהוּ וַיִּהְיוּ לְתַנִּינִם וַיִּבְלַע מַטֵּה
אַהֲרֹן אֶת־מַטֹּתָם: וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה: ס וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כָּבֵד לֵב
פַּרְעֹה מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם: לֵךְ אֶל־פַּרְעֹה בַּבֹּקֶר הִנֵּה יֹצֵא הַמ

פרעה: ואמר יי׳ למשה
חזי דמניתך רב לפרעה ואהרן
אחוך יהי מתורגמנך: את תמלל
ית כל דאפקדנך ואהרן אחוך י
ימלל עם פרעה וישלח ית בני
ישרא׳ מארעיה: ואנא אקשי ית
לבא דפרעה ואסגי ית אתותי וי
וית מופתי בארעא דמצרים: ול
ולא יקבל מנכון פרעה ואתן ית
מחת גבורתי במצרים ואפק ית ח
חילי ית עמי בני ישרא׳ מארעא
דמצרים בדינין רברבין: וידעון
מצראי ארי אנא יי׳ כד ארים ית
מחת גבורתי במצרים ואפק ית ב
בני ישרא׳ מביניהון: ועבד משה
ואהרן כמא דפקד יי׳ יתהון כן ע
עבדו: ומשה בר תמנן שנין וא
ואהרן בר תמנן ותלת שנין במ
במללותהון עם פרעה:

ואמר יי׳ למשה ולאהרן למימר:
ארי ימלל עמכון פרעה למימר
הבו לכון אתא ותימר לאהרן ס
סב ית חטרך ורמי קדם פרעה יהי
לתנינא: ועל משה ואהרן לות פ
פרעה ועבדו כן כמה דפקד יי׳
ורמא אהרן ית חטריה קדם פר
פרעה וקדם עבדוהי והוה לת
לתנינא: וקרא אף פרעה לחכ
לחכימיא ולחרשיא ועבדו אף
אנון חרשי מצרים בלחשיהון כ
כן: ורמו גבר חטריה והוו לתנ
לתניניא ובלע חטרא דאהרן ית
חטריהון: ואתקף לבא דפרעה
ולא קביל מנהון כמא דמליל יי׳:

ואמר יי׳ למשה אתיקר לבא דפ
דפרעה סרב לשלחא עמא: אזיל
לות פרעה בצפרא הא נפק למ

אלא ויחזק לב פרעה·את ידי·יד ממש להכות בהם·מופת·אות להודיעו שיש צרוך במי ששולח אתכם·לתנין·נחש·בלהטיהם·בלחשיהון·ואין לו דמ
דמיון במקרא ויש לו לדמות להט החרב המתהפכת דומה שהיא מתהפכת על ידי לחש·ויבלע מטה אהרן·מאחר שחזר ונעשה מטה בלע את כ
כלן·כבד·תרגו׳ יקיר ולא אתיקר מפני שהוא שם דבר כמו כי כבד ממך הדבר·

הנה יוצא המימה · לנקביו שהיה עושה עצמו אלוה ואומ' שאינו צריך לנקביו ומשכים ויוצא לנילוס ועושה שם צרכיו · עד כה · עד הנה · ומדרשו עד שתשמע ממני מכת בכורות שאפתח בה בכה אמר יי' כחצות הלילה וגו' · ונהפכו לדם · לפי שאין גשמים יורדים במצרים ונילוס עולה ומשקה את הארץ ומצרים עובדים לנילוס לפיכך הלקה את יראתם ואחר כך הלקה אותם · ונלאו מצרים · לבקש רפואה למי היאור שיהיו ראויין לשתות · אמר אל אהרן · לפי שהגין היאור על משה כשנשלך לתוכו לפיכך לא לקה על ידו לא בדם ולא בצפרדעים ולקה על ידי אהרן · נהרותם · הם נהרות המושכין כצין נהרות שלנו · יאוריהם · הם נגרים מברכות המים בידי אדם שש את הנהר לשדות ונילוס שישין שמתברכים ועולה היאורים

המימה ונצבת לקראתו על שפת היאר והמטה אשר נהפך
לנחש תקח בידך: ואמרת אליו יהוה אלהי העברים שלחני
אליך לאמר שלח את עמי ויעבדני במדבר והנה לא ש
שמעת עד כה: כה אמר יהוה בזאת תדע כי אני יהוה הנה
אנכי מכה במטה אשר בידי על המים אשר ביאר ונהפכו
לדם: והדגה אשר ביאר תמות ובאש היאר ונלאו מצרים
לשתות מים מן היאר: ס ויאמר יהוה אל משה
אמר אל אהרן קח מטך ונטה ידך על מימי מצרים על נה
נהרתם על יאריהם ועל אגמיהם ועל כל מקוה מימיהם וי
ויהיו דם והיה דם בכל ארץ מצרים ובעצים ובאבנים: ויעשו
כן משה ואהרן כאשר צוה יהוה וירם במטה ויך את המים
אשר ביאר לעיני פרעה ולעיני עבדיו ויהפכו כל המים א
אשר ביאר לדם: והדגה אשר ביאר מתה ויבאש היאר
ולא יכלו מצרים לשתות מים מן היאר ויהי הדם בכל ארץ
מצרים: ויעשו כן חרטמי מצרים בלטיהם ויחזק לב פרעה
ולא שמע אלהם כאשר דבר יהוה: ויפן פרעה ויבא אל ביתו
ולא שת לבו גם לזאת: ויחפרו כל מצרים סביבת היאר מים
לשתות כי לא יכלו לשתת ממימי היאר: וימלא שבעת ימים
אחרי הכות יהוה את היאר: פ ויאמר
יהוה אל משה בא אל פרעה ואמרת אליו כה אמר יהוה ש

למיא ותתעתד לקדמותיה על כ
כיף נהרא וחוטרא דאתהפיך ל
לחוי תסב בידך: ותימר ליה יי' א
אלהא דיהודאי שלחני לותך למ
למימר שלח ית עמי ויפלחון קד
קדמי במדברא והא לא קבלת ע
עד כען: כדנן אמר יי' בדא תדע
ארי אנא יי' הא אנא מחי בח
בחטרא דבידי על מיא דבנהרא
ויתהפכון לדמא: ונוני דבנהרא
ימותון ויסרי נהרא וילאון מצ
מצראי למשתי מיא מן נהרא:
ואמר יי' למשה אימר
לאהרן סב חטרך וארים ידך על
מיא דמצראי על נהריהון על
אריתיהון ועל אגמיהון ועל כל
בית כנישת מימיהון ויהון דמא
ויהי דמא בכל ארעא דמצרים
ובמני אעא ובמני אבנא: ועבדו
כן משה ואהרן כמה דפקיד יי' ו
וארים בחטרא ומחא ית מיא ד
דבנהרא לעיני פרעה ולעיני ע
עבדוהי ואתהפיכו כל מיא דב
דבנהרא לדמא: ונוני דבנהרא
מיתו וסרי נהרא ולא יכילו מצ
מצראי למשתי מיא מן נהרא ו
והוה דמא בכל ארעא דמצרים:
ועבדו כן חרשי מצראי בלחשיהון
ואתקף לבא דפרעה ולא קבל
מנהון כמא דמליל יי': ואתפני פ
פרעה ועל לביתיה ולא שוי לביה
אף לדא: וחפרו כל מצראי כח
סחרנות נהרא מיא למשתי ארי
לא יכילו למשתי ממיא דבנ'
דבנהרא: ושלימו שבעא יומין
בתר דמחא יי' ית נהרא:

ואמר יי' למשה עול לות פרעה
ותימר ליה כדנן אמר יי' של

ומשקה את השדות · אגמיהם · קבוצת מים שאינן נובעין ואין מושכין אלא עומדין במקו' אחד וקורי' לו אשטנק · בכל ארץ מצרים · אף במרחצאו' ובאמבטיאו' שבבתים · ובעצים ובאבני' · מים שבכלי עץ ובכלי אבן · בלטיהם · לחש שאומרין והוא בלט ובחשאי רבותי' אמרו בלטיהם מעשה שדים בלהטיהם מעשה כשפים · ויחזק לב פרעה · לומ' על ידי מכשפות אתם עושין כן תבן אתם מכניסין לעפריים עיר שכולה תבן · אף אתם כביכול ש מכשפות למצרים שכולה כשפים · גם לזאת · למופת המטה שנהפך לתנין ולא לזה של דם · וימלא · מנין שבעת ימים · שלא שב היאור לקדמותו ש שהיתה המכה משמשת רביע חדש ושלשה חלקים היה מעיד ומתרה בהם ·

ואם מאן אתה · ואם סרבן אתה · מאן · כמו ממאן מסרב אלא כנוי האדם על שם המפעל כמו שלו ושקט סר וזעף · נוגף את כל גבולך · מכה · וכן כל לשון מגפה אינו לשון מיתה אלא לשון מכה · וכן ונגפו אשה הרה אינו מיתה וכן בטרם יתנגפו רגליכם פן תגוף באבן רגליך ולאבן נגף ולצור מכשול · ועלו · מן היאור · בביתך · ואחר כך בבית עבדיך הוא התחיל בעצה תחלה ויאמר אל עמו וממנו התחילה הפורענו' · ובכה ובעמך · בתוך מעיהם נכנסים ומקרקרים · ותעל הצפרדע · צפרדע אחת היתה והיו מכין אותה והיא מתזת נחילים נחילים · זהו מדרשו · ופשוטו יש לומר שרוץ הצפרדעים קורא לשון יחידות וכן ותהי הכנם הרחישה פדולי"רא בלעז ומה ותעל הצפרדע גרינולי"רא בלעז · התפאר עלי · כמו היתפאר הגרזן על החוצב בו משתבח לומר אני גדול

שלח את עמי ויעבדני: ואם מאן אתה לשלח הנה אנכי נגף
את כל גבולך בצפרדעים: ושרץ היאר צפרדעים ועלו ובאו
בביתך ובחדר משכבך ועל מטתך ובבית עבדיך ובעמך וב
ובתנוריך ובמשארותיך: ובכה ובעמך ובכל עבדיך יעלו ה
הצפרדעים: ויאמר יהוה אל משה אמר אל אהרן נטה את
ידך במטך על הנהרת על היארים ועל האגמים והעל את
הצפרדעים על ארץ מצרים: ויט אהרן את ידו על מימי מ
מצרים ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים: ויעשו כן ה
החרטמים בלטיהם ויעלו את הצפרדעים על ארץ מצרים:
ויקרא פרעה למשה ולאהרן ויאמר העתירו אל יהוה ויסר
הצפרדעים ממני ומעמי ואשלחה את העם ויזבחו ליהוה: ו
ויאמר משה לפרעה התפאר עלי למתי אעתיר לך ולעבדיך
ולעמך להכרית הצפרדעים ממך ומבתיך רק ביאר תש
תשארנה: ויאמר למחר ויאמר כדברך למען תדע כי אין
כיהוה אלהינו: וסרו הצפרדעים ממך ומבתיך ומעבדיך ומ
ומעמך רק ביאר תשארנה: ויצא משה ואהרן מעם פרעה
ויצעק משה אל יהוה על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה:
ויעש יהוה כדבר משה וימתו הצפרדעים מן הבתים מן ה
החצרת ומן השדת: ויצברו אתם חמרם חמרם ותבאש ה
הארץ: וירא פרעה כי היתה הרוחה והכבד את לבו ולא

סלח ית עמי ויפלחון קדמי: ואם
סרב את לשלחא הא אנא מחי
ית כל תחומך בעורדעניא: וירבי
נהרא עורדעניא ויסקון ויעלון
בביתך ובאדרון בית משכבך ועל
ערסתך ובבית עבדך ובעמך וב
ובתנורך ובאצותך: ובך ובעמך
ובכל עבדך יסקון עורדעניא: וא
ואמר יי׳ למשה אימר לאהרן א
ארים ית ידך בחטרך על נהריא
על אריתיא ועל אגמיא ואסק
ית עורדעניא על ארעא דמצרים:
וארים אהרן ית ידיה על מיא ד
דמצרים וסליקו עורדעניא וחפו
ית ארעא דמצרים: ועבדו כן חר
חרשיא בלחשיהון ואסיקו ית ע
עורדעניא על ארעא דמצרים:
וקרא פרעה למשה ולאהרן ואמר
צלו קדם יי׳ ויעדי עורדעניא מני
ומעמי ואשלח ית עמא וידבחון
קדם יי׳: ואמר משה לפרעה שאל
לך גבורא והב לך זמן לאימתי
אצלי עלך ועל עבדך ועל עמך
לשיצאה עורדעניא מנך ומבתך
לחוד דבנהרא ישתארון: ואמר
למחר ואמר כפתגמך בדיל דתד
דתדע ארי ליח כיי׳ אלהנא: ויעד
ויעדון עורדעניא מנך ומבתך ו
ומעבדך ומעמך לחוד דבנהרא
ישתארון: ונפק משה ואהרן מל
מלות פרעה וצלי משה קדם יי׳
על עיסק עורדעניא דשוי לפ
לפרעה: ועבד יי׳ כפתגמא דמ
דמשה ומיתו עורדעני׳ מן בתיא
מן דרתא ומן חקלתא: וכנשו ית
יתהון דגורין דגורין וסריאו על
ארעא: וחזא פרעה ארי הות רו
רוחתא ויקר ית לביה ולא קב

ממך ונשיר בלעז וכן התפאר על ישראל הטובה להתחכם ולשאול דבר גדול ולומר שלא אוכל לעשותו · למתי אעתיר לך · מה אני אעתיר לך היום על הכרתת הצפרדעים למתי תרצה שיכרתו ותראה אם אשלים דברי למועד שתקבע לי · ואם נאמר מתי אעתיר היה משמע מתי אתפלל · עכשיו שנ' למתי אני היום מתפלל עליך שיכרתו הצפרדעים לזמן שתקבע לי אמור לאי זה יום תרצה שיכרתו · אעתיר · העתירו והעתרתי ולא נאמר אעתר · פתרון ועתרתי אני שכל לשון עתר הרבות תפלה הוא וכאשר יאמר הרבו תובה והרביתי לשון מעשיל כן יאמר העתירו מעתיר מעתיר דברים · ויאב לכלם והעתרתם עלי דבריכם הרביתם · ויאמר למחר · התפלל היום שיכרתו למחר · ויצא ויצעק · מיד שיכרתו למחר · חמרים · צבורים · כת' כתרגומו דגורין דגורין · והכבד את לבו · לשון פעול הוא הלוך וכן והכות את מואב · וסמול לו באלהים · הכה ובוא ·

כאשר דבר יי׳ והיכן דבר ולא ישמע אליכם פרעה׃ אמר אל אהרן׃ לא היה עפר כדי ללקות על ידי משה לפי שהגין עליו כשהרג את המצרי ויטמנהו בחול ולקה על ידי אהרן׃ ותהי הכנם׃ הרחשה פדוליי״ר בלע״ז׃ להוציא את הכנים׃ להבריאם ממקום אחר׃ ולא יכולו׃ שאין השד שולט על בריה פחותה מכשעורה׃ אצבע אלהים היא׃ מכה זו אינה על ידי כשפים כי מאת המקום היא׃ כאשר דבר יי׳׃ ולא ישמע אליכם פרעה׃ משליח בך׃ מגרה בך׃ וכן ושן בהמות אשלח בם לשו׳ שסוי אנצטייר בלע״ז׃ את הערב׃ כל מיני חיות רעות ונחשים ועקרבים בערבוביא והם משחיתים בהם ויש טעם בדבר במדרש אגדה בכל מכה ומכה למה זו ולמה זו בטכסיסי מלחמות מלכים בא עליהם כסדר מלכות כשצרה על עיר בתחלה

שמע אלהם כאשר דבר יהוה: ס ויאמר יהוה
אל משה אמר אל אהרן נטה את מטך והך את עפר הארץ
והיה לכנם בכל ארץ מצרים: ויעשו כן ויט אהרן את ידו
במטהו ויך את עפר הארץ ותהי הכנם באדם ובבהמה כל
עפר הארץ היה כנים בכל ארץ מצרים: ויעשו כן הח
החרטמים בלטיהם להוציא את הכנים ולא יכלו ותהי ה
הכנם באדם ובבהמה: ויאמרו החרטמם אל פרעה אצבע
אלהים הוא ויחזק לב פרעה ולא שמע אלהם כאשר דבר
יהוה: ס ויאמר יהוה אל משה השכם בבקר
והתיצב לפני פרעה הנה יוצא המימה ואמרת אליו כה אמר
יהוה שלח עמי ויעבדני: כי אם אינך משלח את עמי הנני
משליח בך ובעבדיך ובעמך ובבתיך את הערב ומלאו בתי
מצרים את הערב וגם האדמה אשר הם עליה: והפליתי ב
ביום ההוא את ארץ גשן אשר עמי עמד עליה לבלתי היות
שם ערב למען תדע כי אני יהוה בקרב הארץ: ושמתי פדת
בין עמי ובין עמך למחר יהיה האת הזה: ויעש יהוה כן ויבא
ערב כבד ביתה פרעה ובית עבדיו ובכל ארץ מצרים ת
תשחת הארץ מפני הערב: ויקרא פרעה אל משה ולאהרן
ויאמר לכו זבחו לאלהיכם בארץ: ויאמר משה לא נכון ל
לעשות כן כי תועבת מצרים נזבח ליהוה אלהינו הן נזבח א

קביל מנהון כמא דמליל יי׳:
ואמר יי׳ למשה אימר לאהרן א
ארים ית חוטרך ומחי ית עפרא
דארעא ויהי לקלמתא בכל אר
ארעא דמצרים: ועבדו כן וארים
אהרן ית ידיה בחטריה ומחא ית
עפרא דארעא והות קלמתא ב
באנשא ובבעירא כל עפרא דא
דארעא הות קלמתא בכל ארעא
דמצרים: ועבדו כן חרשיא בל
בלחשיהון לאפקא ית קלמתא ו
ולא יכילו והות קלמתא באנשא
ובבעירא: ואמרו חרשיא לפרעה
מחא מן קדם יי׳ היא ואתקף ל
לבא דפרעה ולא קביל מנהון כ
כמא דמליל יי׳:
ואמר יי׳ למשה
אקדם בצפרא ואתעתד קדם פ
פרעה הא נפק למיא ותימר ליה
כדנן אמר יי׳ שלח עמי ויפלחון
קדמי: ארי אם ליתך מסלח ית
עמי הא אנא מגרי בך ובעבדך
ובעמך ובבתך ית ערובא ויתמ
ויתמלון בתי מצרים מן ערובא
ואף ארעא דאנון עלה: ואפריש
ביומא ההוא ית ארעא דגשן ד
דעמי שרי עלה בדיל דלא למהוי
תמן ערובא בדיל דתדע ארי א
אנא יי׳ שליט בגו ארעא: ואשוי
פרקן לעמי ועל עמך איתי מחא
למחר יהי אתא הדין: ועבד יי׳ כן
ואתא ערובא תקיף לבית פרעה
ולבית עבדוהי ובכל ארעא דמ
דמצרים אתחבלת ארעא מן קדם
ערובא: וקרא פרעה למשה ול
ולאהרן ואמר איזילו דבחו קדם
אלהכון בארעא: ואמר משה לא
תקין למעבד כן ארי בעירא ד
דמצראי דחלין ליה מניה אנחנא
נסבין לדבחא קדם יי׳ אלהנא הא
פרבת

מקלקל מעינותיה ואחר כך תוקע עליהם ומריעים בשופרות לירא ולבהל וכן הערוב וכו׳ כדאי׳ במדר׳ ר׳ תנחומא׃ והפליתי׃ והפרשתי וכן והפלה יי׳ וכן לא נפלאת היא ממך לא מובדלת ומופרשת היא ממך׃ למען תדע כי אני יי׳ בקרב הארץ׃ אעפ״י ששכינתי בשמים גזר גזרתי מתקיימת בתחתונים׃ תשחת הארץ׃ נשחתת הארץ מתחבלת ארעא׃ זבחו בארץ׃ במקומכם ולא תלכו במדבר׃ תועבת מצרים׃ יראת מצרים כמו ולמלכם תועבת בני עמון ואצל ישראל קורא אותה תועבה׃ ועוד יש לומר בלשון אחר תועבת מצרים דבר שנאוי הוא למצרים זביחה שאנו זובחים שהרי יראתם אנו זובחים׃

ולא יסקלנו· בתמי׳· התל׳· להתל׳· ויסר הערוב· ולא מתו כמו שעשו הצפרדעים שאם מתו היה להם הנאה בעורות· ויעתר אל יי׳· נתאמץ בתפלה· וכן אם בא לומר ויעתיר היה יכול לומר ומשמע וירבה בתפלה וכשהוא אומר ויעתר משמע וירבה להתפלל· מחזיק בם· אוחז בם· כמו והחזיקה במבושיו· הנה יד יי׳ הויה· לשון הוה היא שכן יאמר בלשון נקבה על שעבר היתה ועל העתיד תהיה ועל העומד הויה כמו עושה רוצה רועה· והפלה· והבדיל·

את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלנו: דרך שלשת ימים
נלך במדבר וזבחנו ליהוה אלהינו כאשר יאמר אלינו: וי
ויאמר פרעה אנכי אשלח אתכם וזבחתם ליהוה אלהיכם
במדבר רק הרחק לא תרחיקו ללכת העתירו בעדי: ויאמר
משה הנה אנכי יוצא מעמך והעתרתי אל יהוה וסר הערב
מפרעה מעבדיו ומעמו מחר רק אל יסף פרעה התל לבלתי
שלח את העם לזבח ליהוה: ויצא משה מעם פרעה ויעתר
אל יהוה: ויעש יהוה כדבר משה ויסר הערב מפרעה מעבדיו
ומעמו לא נשאר אחד: ויכבד פרעה את לבו גם בפעם הזאת
ולא שלח את העם: פ ויאמר יהוה אל
משה בא אל פרעה ודברת אליו כה אמר יהוה אלהי הע
העברים שלח את עמי ויעבדני: כי אם מאן אתה לשלח וע
ועודך מחזיק בם: הנה יד יהוה הויה במקנך אשר בשדה
בסוסים בחמרים בגמלים בבקר ובצאן דבר כבד מאד: וה
והפלה יהוה בין מקנה ישראל ובין מקנה מצרים ולא ימות
מכל לבני ישראל דבר: וישם יהוה מועד לאמר מחר יעשה
יהוה הדבר הזה בארץ: ויעש יהוה את הדבר הזה ממחרת
וימת כל מקנה מצרים וממקנה בני ישראל לא מת אחד:
וישלח פרעה והנה לא מת ממקנה ישראל עד אחד ויכבד
לב פרעה ולא שלח את העם: פ ויאמר יהוה

ית בעירא דמצראי דחלין ליה ו
ואנון יהון רגמין להון לא ימרון למ
לארגמנא: מהלך תלתא יומין נ
נזיל במדברא ונדבח קדם יי אלה
אלהנא כמא דיימר לנא: ואמר
פרעה אנא אשלח יתכון ותדבחון
קדם יי אלהכון במדברא לחוד א
ארחקא לא תרחקון למיזל צלו
אף עלי: ואמר משה הא אנא נפ
נפק מעמך ואצלי קדם יי ויעדי
ערובא מפרעה מעבדוהי ומע
ומעמיה מחר לחוד לא יוסף פר
פרעה לשקרא בדיל דלא לשלחא
ית עמא לדבחא קדם יי: ונפק מ
משה מלות פרעה וצלי קדם יי:
ועבד יי כפתגמא דמשה ואעדי
ערובא מפרעה מעבדוהי ומע
ומעמיה לא אשתאר חד: ויקר
פרעה ית לביה אף בזמנא הדא
ולא שלח ית עמא:
ואמר יי למשה עול לות פרעה
ותמליל עמיה כדנן אמר יי אלהא
דיהודאי שלח ית עמי ויפלחון
קדמי: ארי אם מסרב את לשלחא
ועד כען את מתקף בהון: הא מ
מחא מן קדם יי הויא בבעירך
דבחקלא בסוסות בחמרי בגמלי
בתורי ובענא מותא סגי לחדא:
ויפריש יי בין בעירא דישראל
ובין בעירא דמצראי ולא ימות
מכלא לבני ישראל מדעם: ושוי
יי זמנא למימר מחר יעבד יי
פתגמא הדין בארעא: ועבד יי
ית פתגמא הדין ביומא דבתרוהי
ומית כל בעירא דמצראי ומב
ומבעירא דבני ישראל לא מית
חד: ושלח פרעה והא לא מית
מבעירא דישר׳ עד חד ואתיקר
לבא דפרעה ולא שלח ית עמ
עמא: ואמר יי

מלא חפניכם · ילוניי״ש בלעז · פיח כבשן · דבר הנפח מן הגחלים עמומים הנשרפים בכבשן ובלעז אולבש״י · פיח · לשון הפחה שהרוח מפיחו ומפריחו
וזרקו משה · יוכל דבר הנזרק בכח אינו נזרק אלא בידו אחת הרי נסים הרבה אחד שהחזיק קומצו של משה מלא חפנים שלו ושל אהרן ואחד שהלך
האבק על כל ארץ מצרים · פורח אבעבועות · כתרגו׳ לשחין סגי אבעבועין שעל ידו צומחין בועות · שחין · לשון חמימות והרבה יש בלשון משנה שנה
שחונה · באדם ובבהמה · ואם תאמר מאין היו להם הבהמות והלא כבר נאמר וימת כל מקנה מצרים · לא נגזרה גזרה אלא על אותן שבשדות בלבד
שנ׳ במקנך אשר בשדה · והירא את דבר ה׳ הכניס את מקנהו אל הבתים · וכן שנויה במכילתא אמר ויקח שש מאות רכב בחור · את כל מגפותי · למדנו

אל משה ואל אהרן קחו לכם מלא חפניכם פיח כבשן וזרקו
משה השמימה לעיני פרעה : והיה לאבק על כל ארץ מצ
מצרים והיה על האדם ועל הבהמה לשחין פרח אבעבעת
בכל ארץ מצרים : ויקחו את פיח הכבשן ויעמדו לפני פרעה
ויזרק אתו משה השמימה ויהי שחין אבעבעת פרח באדם ב
ובבהמה : ולא יכלו החרטמים לעמד לפני משה מפני ה
השחין כי היה השחין בחרטמם ובכל מצרים : ויחזק יהוה
את לב פרעה ולא שמע אלהם כאשר דבר יהוה אל משה :
ס ויאמר יהוה אל משה השכם בבקר והתיצב
לפני פרעה ואמרת אליו כה אמר יהוה אלהי העברים שלח
את עמי ויעבדני : כי בפעם הזאת אני שלח את כל מגפתי
אל לבך ובעבדיך ובעמך בעבור תדע כי אין כמני בכל א
הארץ : כי עתה שלחתי את ידי ואך אותך ואת עמך בדבר
ותכחד מן הארץ : ואולם בעבור זאת העמדתיך בעבור הר
הראתך את כחי ולמען ספר שמי בכל הארץ : עודך מס
מסתולל בעמי לבלתי שלחם : הנני ממטיר כעת מחר ברד
כבד מאד אשר לא היה כמהו במצרים למן היום הוסדה
ועד עתה : ועתה שלח העז את מקנך ואת כל אשר לך ב
בשדה כל האדם והבהמה אשר ימצא בשדה ולא יאסף ה
הביתה וירד עלהם הברד ומתו : הירא את דבר יהוה מע

ואמר ה׳ למשה ולאהרן סבו לכון מלי ת
חפניכון פיחא דאתונא ויזרקניה
משה לצית שמיא לעיני פרעה :
ויהי לאבקא על כל ארעא דמ
דמצרים ויהי על אנשא ועל ב
בעירא לשחין סגי אבעבועין ב
בכל ארעא דמצרים : ונסיבו ית
פיחא דאתונא וקמו קדם פרעה
וזרק יתיה משה לצית שמיא והוה
שחין אבעבועין סגי באנשא וב
ובבעירא : ולא יכילו חרשיא למ
למיקם קדם משה מן קדם שחינא
ארי הוה שחנא בחרשיא ובכל
מצראי : ותקף ה׳ ית לבא דפרעה
ולא קבל מנהון כמא דמלל ה׳
עם משה :
ואמר ה׳
למשה אקדם בצפרא ותעתד
קדם פרעה ותימר ליה כדנן אמר
ה׳ אלהא דיהודאי שלח ית עמי וי
ויפלחון קדמי : ארי בזמנא הדא
אנא שלח ית כל מחתי בלבך ו
ובעבדך ובעמך בדיל דתדע א
ארי לית דכותי בכל ארעא : ארי
כען קריב קדמי דשלחית כען ית
מחת גבורתי ומחית יתך וית עמך
במותא ותשתיצא מן ארעא :
וברם בדיל דא קימתך בדיל ל
לאחזיותך ית חילי ובדיל דיהון
משתען גבורת שמי בכל ארעא :
עד כען את כבשת ביה בעמי
בדיל דלא לשלחותהון : הא אנא
מחית כעדנא הדין מחר ברדא
תקיף לחדא דלא הוה דכותיה ב
במצרים למן יומא דאשתכללת
ועד כען : וכען שלח כנוש ית ב
בעירך וית כל דלך בחקלא כל
אנשא ובעירא דישתכח בחקלא
ולא יתכנש לביתא ויחות על
עליהון ברדא וימותון : דדחל מפ
מפתגמא דה׳

שכאן שמכת בכורות שקולה כנגד כל המכות · כי עתה שלחתי את ידי · וגו׳ כי אלו רציתי כשהיתה ידי במקנך שהכיתים בדבר שלחתיה והכיתי אותך
ואת עמך גם בבהמות · ונכחדתם מן הארץ · אבל בעבור זאת העמדתיך · וגו׳ · עודך מסתולל בעמי · כתרגו׳ כבשת ביה בעמי והוא מגזרת מסלה ד
דמתרגמי׳ אורח כבישה ובלעז קלקיר וכבר פרשתיה בסוף ויהי מקץ · כל תיבה שתחלת יסודה סמך והיא באה לדבר בלשון מתפעל נותן התיו כיל
שמו״ת באמצע אותיות של עיקר כגון זו וכגון ויסתבל החגב סגו׳ כבל · כי תשתרר עלינו מגזיר׳ שר וכגיר · מסתכל הויתי · כעת מחר · כעת הזאת למחר
שרט לו שריטה בכותל למחר כשתגיע חמה לכאן ירד הברד · הוסדה · שנתיסדה וכל תיבה שתחלת יסודה יוד כגון יסר ילד ידע יסד כשהיא מתפעלת
תבא הוי״ו במקום היו״ד כמו הוסרה הולדה וודע ויולד ליוסף בדברים לא יוסר עבד · שלח העז · כתרגו׳ שלח כנוש וכן יוסבי הגבים העיזו העיזו בני
בנימן · ולא יאסף הביתה · לשון הכנסה הוא · הכניס · הבריח ·

על השמים. לצד השמים. ומדרש אגדה הגביהו הקב"ה למשה למעלה מן השמים. מתלקחת בתוך הברד. נס בתוך נס האש והברד מעורבין והברד מים הוא ולעשות רצון קונם עשו שלום ביניהם. ורב. די לו במה שהוריד כבר. כצאתי את העיר. אבל בתוך העיר לא היה מתפלל לפי שהיתה מלאה גלולים. טרם תיראון. עדיין לא תיראון. וכן כל טרם שבמקרא עדיין לא הוא. ואינו לשון קדם. טרם ישכבו. עד לא שכיבו. טרם יצמח. עד לא צמח. וזה כן ה"א. ידעתי כי עדיין אינכם יראים. ומשתהיה הרוחה תעמדו בקלקולכם. והפשתה והשעורה נכתה. נשברה. לשון ופרעה נכהו רגלים. וכן לא נכו. ולא יתכן לפרש לשון הכאה שאין נון במקום הי לפרש נוכתה כמו הוכתה. נכו כמו הוכו. כי לא הכן אדם בתיבה והרי הוא מגז׳

מעבדי פרעה הניס את עבדיו ואת מקנהו אל הבתים: א
ואשר לא שם לבו אל דבר יהוה ויעזב את עבדיו ואת מק
מקנהו בשדה: פ ויאמר יהוה אל משה נטה
את ידך על השמים ויהי ברד בכל ארץ מצרים על האדם
ועל הבהמה ועל כל עשב השדה בארץ מצרים: ויט משה
את מטהו על השמים ויהוה נתן קלת וברד ותהלך אש א
ארצה וימטר יהוה ברד על ארץ מצרים: ויהי ברד ואש מ
מתלקחת בתוך הברד כבד מאד אשר לא היה כמהו בכל
ארץ מצרים מאז היתה לגוי: ויך הברד בכל ארץ מצרים
את כל אשר בשדה מאדם ועד בהמה ואת כל עשב השדה
הכה הברד ואת כל עץ השדה שבר: רק בארץ גשן אשר
שם בני ישראל לא היה ברד: וישלח פרעה ויקרא למשה
ולאהרן ויאמר אלהם חטאתי הפעם יהוה הצדיק ואני ועמי
הרשעים: העתירו אל יהוה ורב מהית קלת אלהים וברד
ואשלחה אתכם ולא תספון לעמד: ויאמר אליו משה כצאתי
את העיר אפרש את כפי אל יהוה הקלות יחדלון והברד
לא יהיה עוד למען תדע כי ליהוה הארץ: ואתה ועבדיך יד
ידעתי כי טרם תיראון מפני יהוה אלהים: והפשתה והשערה
נכתה כי השערה אביב והפשתה גבעל: והחטה והכסמת
לא נכו כי אפילת הנה: ויצא משה מעם פרעה את העיר

מדחיל מפתגמא דיי׳ מעבדי פרעה כנש ית עבדוהי
וית בעירה לבתיא: ודלא שוי ל
לביה לפתגמא דיי׳ שבק ית עב
עבדוהי וית בעיריה בחקלא:
ואמר יי׳ למשה ארים ית י
ידך על צית שמיא ויהי ברדא
בכל ארעא דמצרים על אנשא
על בעירא ועל כל עשבא דח
דחקלא בארעא דמצרים: וארים
משה ית חטריה על צית שמיא
ויי׳ יהב קלין וברדין ומהלכא א
אשתא על ארעא ואמטר יי׳ ב
ברדא על ארעא דמצרים: והוה
ברדא ואשתא משתלהבא בגו ב
ברדא תקיף לחדא די לא הוא
דכותיה בכל ארעא דמצרים מ
מעדן דהות לעם: ומחא ברדא
בכל ארעא דמצרים ית כל די
בחקלא מאנשא ועד בעירא וית
כל עשבא דחקלא מחא ברדא
וית כל אילני חקלא תבר: לחוד
בארעא דגשן דתמן בני ישר׳
לא הוה ברדא: ושלח פרעה וקר
וקרא למשה ולאהרן ואמר להון
חבית זמנא הדא יי׳ זכאה ואנא
ועמי חיבין: צלו קדם יי׳ ויסגי ק
קדמוהי רוח דלא יהון עלנא ק
קלין דלוט כאלין מן קדם יי׳ וב
וברדא ואשלח יתכון ולא תוס
תוספון לאתעכבא: ואמר ליה
משה כמפקי מן קרתא אפרוס י
ית ידי בצלו קדם יי׳ קליא יתמנ
יתמנעון וברדא לא יהי עוד ב
בדיל דתדע ארי דיי׳ ארעא: וא
ואת ועבדך ידענא ארי עד כע
כען לא אתכנעתון מן קדם יי׳
אלהים: וכתנא ושערי לקו ארי ש
שעריא אביבין וכתנא גבעלין:
וחטיא וכונתיא לא לקאה ארי א
אפלתא אנין: ונפק משה מלות
פרעה מן קרתא

מגז׳ ענשותין. כי השעורה אביב. כבר בכרה ועומדת בקשיה ונשתברו ונפלו. וכן הפשתה גדלה כבר והוקשה לעמוד בגבעוליה. השעורה אביב. לש׳ עמדה באביה. לשו׳ באבי הנחל. כי אפילות הנה. מאוחרות. ועדין היו רכות ויכולות לעמוד בפני קשה. ואעפ״שנ׳ את כל עשב השדה הכה הברד. יש ליישב פשוטו של מקרא בעשבים העומדים בקלחם הראויים ללקות בברד. ומדרש ר׳ תנחומא יש מרבותינו שנחלקו על זאת ודרשו כי אפילות פלאי פלאות נעשו להם שלא לקו.

לא נתך · לא הגיע · ואף אותן שהיו באויר לא הגיעו לארץ · ודומה לו ותתך עלינו האלה והשבועה דעזרא · ותגע עלינו · ומנחם בן סרוק חברו בחלק כהתוך כסף · לשון יציקה מתכת ודומה אני את דבריו · כתרגומו ויתך ומתיך · ליתקה למתכא · אף זה לא נתך · לא הוצק לארץ · חסלת וארא ·

בא אל פרעה

שתי · שומי · שמשית מני · התעללתי · שחקתי · כמו כי התעללת בי · הלא כאשר התעלל בהם האמור במצרים · ואינו לשון פועל ועוללים שאם כן היה לו לכתוב עוללתי כמו ועולל למו כאשר עוללת לי · אשר עולל לי · לענות · כתרגומו למתכנעא

ויפרש כפיו אל יהוה ויחדלו הקלות והברד ומטר לא נתך ארצה: וירא פרעה כי חדל המטר והברד והקלת ויסף לחטא ויכבד לבו הוא ועבדיו: ויחזק לב פרעה ולא שלח את בני ישראל כאשר דבר יהוה ביד משה:

ופרס ידוהי בצלו קדם יי ואתמנעו ומתמנעו קליא וברדא ומטרא די הוה נחת לא מטא על ארעא: וחזא פרעה ארי אתמנע מטרא וברדא וקליא ואוסף למחטי ויקריה ללביה הוא ועבדוהי: ואתקף לבא דפרעה ולא שלח ית בני ישראל כמא דמליל יי בידא דמשה:

פרשה

ויאמר יהוה אל משה בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אתתי אלה בקרבו: ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אתתי אשר שמתי בם וידעתם כי אני יהוה: ויבא משה ואהרן אל פרעה ויאמרו אליו כה אמר יהוה אלהי העברים עד מתי מאנת לענת מפני שלח עמי ויעבדני: כי אם מאן אתה לשלח את עמי הנני מביא מחר ארבה בגבלך: וכסה את עין הארץ ולא יוכל לראת את הארץ ואכל את יתר הפלטה הנשארת לכם מן הברד ואכל את כל העץ הצמח לכם מן השדה: ומלאו בתיך ובתי כל עבדיך ובתי כל מצרים אשר לא ראו אבתיך ואבות אבתיך מיום היותם על האדמה עד היום הזה ויפן ויצא מעם פרעה: ויאמרו עבדי פרעה אליו עד מתי יהיה זה לנו למוקש שלח את האנשים ויעבדו את יהוה אלהיהם הטרם תדע כי אבדה מצרים: ויושב את משה ואת אהרן אל פרעה ויאמר אלהם לכו עבדו את יהוה אלהיכם מי ומי

פרשה

ואמר יי למשה עול לות פרעה ארי אנא יקרית ית לביה וית לבא דעבדוהי בדיל לשואה אתי אלין ביניהון: ובדיל דתשתעי קדם בר ברך ובר ברך ית ניסין דעבדית במצרים וית אתותי דשויתי בהון ותדעון ארי אנא יי: ועאל משה ואהרן לות פרעה ואמרו ליה כדנן אמר יי אלהא דיהודאי עד אימתי מסרב את לאתכנעא מן קדמי שלח ית עמי ויפלחון קדמי: ארי אם מסרב את לשלחא ית עמי הא אנא מיתי מחר גובא בתחומך: ויחפי ית עין שמשא דארעא ולא יכול למחזי ארעא וייכול ית שאר שיזבתא דאשתארת לכון מן ברדא וייכול ית כל אילנא דצמח לכון מן חקלא: ויתמלון בתך ובתי כל עבדך ובתי כל מצראי דלא חזו אבהתך ואבהת אבהתך מיום מהויהון על ארעא עד יומא הדין ואתפני ונפק מלות פרעה: ואמרו עבדי פרעה ליה עד אימתי יהי דין לנא לתקלא שלח ית גבריא ויפלחון קדם יי אלההון העד כען לא ידעת ארי אבדת מצרים: ואתתב משה ואהרן לות פרעה ואמר להון איזילו פלחו קדם יי אלהכון מן ומן

והוא מגזרת עני · מאנת להיות עני ושפל מפני · את עין הארץ · את מראה הארץ · ולא יוכל הרואה לראות את הארץ · ולשון קצרה דבר · הטרם תדע · העוד לא ידעת כי אבדה מצרים · ויושב · הושבו על ידי שליח ששלח אחריהם והשיבום אל פרעה

ראו כי רעה נגד פניכם · כתרגו' ומדרש אגדה שמעתי כוכב אחד יש ששמו רעה אמר להם פרעה · רואה אני באיצטגנינות שלי אותו כוכב עולה לקראתכם למדבר והוא סימן דם והריגה וכשחטאו ישר' בעגל ובקש הקבה' להרגם אמר משה בתפלתו למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם וו היא שאמרנו להם ראו כי רעה נגד פניכם · מיד וינחם יי' על הרעה · והפך את הדם לדם מילה שמל יהושע אותם וזהו שנ' היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם שהיו אומרי' לכם דם אנו רואין עליכם במדבר · לא כן · כאשר אמרתם להוליך הטף עמכם · אלא לכו הגברים ועבדו את יי' כי אותה בקשתם עד הנה · נזבחה לאלהינו ואין דרך הטף לזבח · ויגרש אותם הרי זה לשון קצר · ולא פירש מי המגרש · בארבה · בשביל מכת ארבה · ואחריו לא

הַהֹלְכִים: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בִּנְעָרֵינוּ וּבִזְקֵנֵינוּ נֵלֵךְ בְּבָנֵינוּ ובב ובבנותנו בצאננו ובבקרנו נלך כי חג יהוה לנו: ויאמר א אלהם יהי כן יהוה עמכם כאשר אשלח אתכם ואת טפכם ראו כי רעה נגד פניכם: לא כן לכו נא הגברים ועבדו את יהוה כי אתה אתם מבקשים ויגרש אתם מאת פני פרעה: ס ויאמר יהוה אל משה נטה ידך על ארץ מצרים בארבה ויעל על ארץ מצרים ויאכל את כל עשב הארץ את כל אשר השאיר הברד: ויט משה את מטהו על ארץ מצרים ויהוה נהג רוח קדים בארץ כל היום ההוא ב ובל הלילה הבקר היה ורוח הקדים נשא את הארבה: וי ויעל הארבה על כל ארץ מצרים וינח בכל גבול מצרים כ כבד מאד לפניו לא היה כן ארבה כמהו ואחריו לא יהיה כן: ויכס את עין כל הארץ ותחשך הארץ ויאכל את כל עשב הארץ ואת כל פרי העץ אשר הותיר הברד ולא נותר כל ירק בעץ ובעשב השדה בכל ארץ מצרים: וימהר פרעה לקרא למשה ולאהרן ויאמר חטאתי ליהוה אלהיכם ולכם: ועתה שא נא חטאתי אך הפעם והעתירו ליהוה אלהיכם ויסר מעלי רק את המות הזה: ויצא מעם פרעה ויעתר אל יהוה: ויהפך יהוה רוח ים חזק מאד וישא את הארבה וי ויתקעהו ימה סוף לא נשאר ארבה אחד בכל גבול מצרים:	דאזלין: ואמר משה בעולימנא ובסבנא נזיל בבננא ובבנתנא בענננא ובתורנא נזיל ארי חגא קדם יי' לנא: ואמר להון יהי כן מימרא דיי' בסעדכון כמא דאש דאשלח יתכון וית טפלכון חזו ארי בישא אתון סבירין למעבד למעבר ליה קבל אפיכון לאסתחרא: לא כן איזילו כען גבריא ופלחו קדם יי' ארי יתה אתון בען ותריך יתהון מן קדם פרעה: ואמר יי' למשה ארים ידך על ארעא דמצרים וייתי גובא ויסק על ארעא דמצרים וייכול ית כל עשבא דארעא ית כל דאשאר ברדא: וארים משה ית חטריה על ארעא דמצרים ויי' דבר רוח קדומא בארעא כל יומא ההוא וכל ליליא צפרא הוה ורוח קדומא נטל ית גובא: וסליק גובא על כל ארעא דמצרים ושרא בכל תחום מצרים תקיף לחדא קדמוהי לא הוה כן גובא דכותיה ובתרוהי לא יהי כן: וחפא ית עין שמשא דכל ארעא וחשוכת ארעא ואכל ית כל עשבא דארעא וית כל פירי אילנא דאשאר ברדא ולא אשתאר כל ירוק באילנא ובעשבא דחקלא בכל ארעא דמצרים: ואוחי פרעה למקרי למשה ולאהרן ואמר חבית קדם יי' אלהכון ולכון: וכען שבוק כען לחובי ברם זמנא הדא וצלו קדם יי' אלהכון ויעדי מני לחוד ית מותא הדין: ונפק מלות פרעה וצלי קדם יי': והפך יי' רוח מערבא תקיפא לחדא ונטל ית גובא ורמהי לימא דסוף לא אשתאר גובא חד בכל תחום מצרים:

יהיה כן · ואותו שהיה בימי יואל שנ' כמוהו לא נהיה מן העולם · למדנו שהיה כבד משל משה ע"י שהיו יחד · ארבה · ילק · חסיל · גזם אבל של משה לא היה אלא מין אחד וכמוהו לא היה ולא יהיה · כל ירק עלה ירוק וירוק בלעז · לא נשאר ארבה אחד · אף המלוחין שמלחו מהן

וימש חשך. ויחשיך עליהם חשך יותר מחשכו של לילה ואמש ויחשיך עוד. וימש כמו ויאמש יש לנו תיבות הרבה חסרות אלף לפי שאין הברת האלף נכרת כל כך אין הכתוב מקפיד על חסרונה כגון לא יהל שם ערבי כמו לא יאהל לא יטה אהלו. וכן ותזרני חיל כמו ותאזרני. ואונקלוס תרגם לשון הסרה כמו לא ימוש. בתר דיעדי קבל ליליא כשיעבור סמוך לאור היום. אבל אין הדבור מיושב על הוי"ו של וימש לפי שהוא כתוב אחר ויהי חשך. ומדרש אגדה פותרו לשון ממשש בצהרים שהיה כפול ומוכפל ועב עד שהיה בו ממש. שלשת ימים. שלוש של ימים טרצי"נא בלעז וכן שבעת ימים בכל מקום שטיי"נא בלעז של ימים. ויהי חשך אפלה שלשת ימים. חשך של אופל שלא ראו איש את אחיו אותן שלשה ימים

ויחזק יהוה את לב פרעה ולא שלח את בני ישראל: פ ויאמר יהוה אל משה נטה ידך על השמים ויהי חשך על ארץ מצרים וימש חשך: ויט משה את ידו על השמים ויהי חשך אפלה בכל ארץ מצרים שלשת ימים: לא ראו איש את אחיו ולא קמו איש מתחתיו שלשת ימים ולכל בני ישראל היה אור במושבתם: ויקרא פרעה אל משה ויאמר לכו עבדו את יהוה רק צאנכם ובקרכם יצג גם טפכם ילך עמכם: ויאמר משה גם אתה תתן בידנו זבחים ועלת ועשינו ליהוה אלהינו: וגם מקננו ילך עמנו לא תשאר פרסה כי ממנו נקח לעבד את יהוה אלהינו ואנחנו לא נדע מה נעבד את יהוה עד באנו שמה: ויחזק יהוה את לב פרעה ולא אבה לשלחם: ויאמר לו פרעה לך מעלי השמר לך אל תסף ראות פני כי ביום ראתך פני תמות: ויאמר משה כן דברת לא אסף עוד ראות פניך: פ ויאמר יהוה אל משה עוד נגע אחד אביא על פרעה ועל מצרים אחרי כן ישלח אתכם מזה כשלחו כלה גרש יגרש אתכם מזה: דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב: ויתן יהוה את חן העם בעיני מצרים גם האיש משה גדול מאד בארץ מצרים בעיני עבדי פרעה ובעיני העם: ס ויאמר משה כה אמר יהוה כחצת

ותקיף יי׳ ית לבא דפרעה ולא שלח ית בני ישר׳: ואמר יי׳ למשה ארים ידך על צית שמיא ויהי חשוכא על ארעא דמצרים בתר דיעדי קבל ליליא: וארים משה ית ידיה על צית שמיא והוה חשוך קבל בכל ארעא דמצרים תלתא יומין: לא חזו גבר ית אחוהי ולא קמו אינש מתחותוהי תלתא יומין ולכל בני ישר׳ הוה נהורא במותבניהון: וקרא פרעה למשה ואמר איזילו פלחו קדם יי׳ לחוד ענכון ותוריכון שבוקו אף טפליכון יזיל עמכון: ואמר משה אף את תתן בידנא נכסת קודשין ועלון ונעבד קדם יי׳ אלהנא: ואף בעירנא יזיל עמנא לא נשאר מני׳ טלפא ארי מניה אנחנא נסבין למפלח קדם יי׳ אלהנא ואנחנא לית אנחנא ידעין מה נפלח קדם יי׳ עד מיתנא לתמן: ותקיף יי׳ ית לבא דפרעה ולא אבה לשלחותהון: ואמר ליה פרעה איזיל מעלוי אזדהר לך לא תוסף למיחזי אפי ארי ביומא דתחזי אפי תמות: ואמר משה יאות מללת לא אוסף עוד למחזי אפך: ואמר יי׳ למשה עוד מכתש חד אייתי על פרעה ועל מצראי בתר כן ישלח יתכון מכא כשלחותיה גמירא תרכא יתרך יתכון מכא: מלל כען קדם עמא וישאלון גבר מן חבריה ואתתא מן חברתה מנין דכסף ומנין דדהב: ויהב יי׳ ית עמא לרחמין בעיני מצראי אף גברא משה רב לחדא בארעא דמצרים בעיני עבדי פרעה ובעיני עמא: ואמר משה כדנן אמר יי׳ כפלגות לי׳

ימים ועוד שלשה ימים אחרים חשך מוכפל על זה שלא קמו איש מתחתיו יושב אין יכול לעמוד ועומד אין יכול לישב. ולמה הביא עליהם חשך שהיו בישראל באותו הדור רשעים ולא היו רוצים לצאת ומתו בשלשת ימי אפלה כדי שלא יראו מצרים במפלתם ויאמרו אף הם לוקים כמונו. ועוד שחפשו ישראל וראו את כליהם וכשיצאו היו שואלים מהן והיו אומרים אין בידינו כלום אומר לו אני ראיתיו בביתך ובמקום פלוני הוא. יצג. יהא מוצג במקומו. גם אתה תתן. לא דייך שמקננו ילך עמנו אלא משלך תתן. פרסה. פרסת רגל פלנט"א בלעז. לא נדע מה נעבד. כמה תכבד העבודה שמא ישאל יותר ממה שיש בידינו. כן דברת. יפה דברת ובזמנו דברת אמת שלא אוסיף עוד ראות פניך. כלה. גמירא כליל כולכם ישלח. דבר נא. אין נא אלא לשון בקשה בבקשה ממך הזהירם על כך שלא יאמר אותו צדיק אברהם ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם. ויאמר משה כה אמר יי׳. בעמדו לפני פרעה נאמרה לו שהרי משיצא מלפניו לא הוסיף ראות פניו. כחצות הלילה. כהחלק הלילה. כחצות כמו כצלות בחרות מעם בני. וזהו פשוטו ליישבו על אפניו שאין חצות שם דבר של חצי. ורבותינו דרשוהו כמו כחצי הלילה ואמרו שאמר משה כחצות דמשמע סמוך לו או לפניו או לאחריו ולא אמר בחצות שמא יטעו אצטגניני פרעה ויאמרו משה בדאי הוא.

עד בכור השבי. למה לקו השבוים כדי שלא יאמרו יראתם תבעה עלבונם והביאה פורענות על מצרים. מבכור פרעה עד בכור השפחה. כל הפחותים מבכור פרעה וחשובים מבכור השפחה היו בכלל. ולמה לקו בני השפחות שאף הם היו משתעבדים בהם ושמחים בצרתם. וכל בכור בהמה. לפי שהיו עובדים לה שכשהקב"ה נפרע מן האומה נפרע מאלהיה. לא יחרץ כלב לשונו. ואומ' אני שהוא לשו' שנון לא ישנן וכן לא חרץ לבני ישר' לאיש את לשונו לא שנן או התרץ תשתכן למולא חרוץ חדש שנון מחשבות חרוץ אדם חריף ושנון ויד חרוצים העשיר תריפים סוחרים ש שנונים. אשר יפלה. יבדיל. וירדו כל עבדיך. חלק כבוד למלכות שהרי סוף שירד פרעה בעצמו אליו בלילה ויאמר קומו צאו מתוך עמי ולא א

הַלַּיְלָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרָיִם׃ וּמֵת כָּל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
מִבְּכוֹר פַּרְעֹה הַיֹּשֵׁב עַל־כִּסְאוֹ עַד בְּכוֹר הַשִּׁפְחָה אֲשֶׁר אַחַר
הָרֵחָיִם וְכֹל בְּכוֹר בְּהֵמָה׃ וְהָיְתָה צְעָקָה גְדֹלָה בְּכָל־אֶרֶץ מ
מִצְרָיִם אֲשֶׁר כָּמֹהוּ לֹא נִהְיָתָה וְכָמֹהוּ לֹא תֹסִף׃ וּלְכֹל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לֹא יֶחֱרַץ־כֶּלֶב לְשֹׁנוֹ לְמֵאִישׁ וְעַד־בְּהֵמָה לְמַעַן ת
תֵּדְעוּן אֲשֶׁר יַפְלֶה יְהוָה בֵּין מִצְרַיִם וּבֵין יִשְׂרָאֵל׃ וְיָרְדוּ כָל־ע
עֲבָדֶיךָ אֵלֶּה אֵלַי וְהִשְׁתַּחֲווּ־לִי לֵאמֹר צֵא אַתָּה וְכָל־הָעָם א
אֲשֶׁר־בְּרַגְלֶיךָ וְאַחֲרֵי־כֵן אֵצֵא וַיֵּצֵא מֵעִם־פַּרְעֹה בָּחֳרִי־אָף׃
ס וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֹא־יִשְׁמַע אֲלֵיכֶם פַּרְעֹה
לְמַעַן רְבוֹת מוֹפְתַי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עָשׂוּ אֶת־כָּל־
הַמֹּפְתִים הָאֵלֶּה לִפְנֵי פַרְעֹה וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא־
שִׁלַּח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ׃ פ וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר׃ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם
רֹאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה׃ דַּבְּרוּ אֶל־כָּל
עֲדַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בֶּעָשֹׂר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְיִקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׂה
לְבֵית־אָבֹת שֶׂה לַבָּיִת׃ וְאִם־יִמְעַט הַבַּיִת מִהְיוֹת מִשֶּׂה וְלָקַח
הוּא וּשְׁכֵנוֹ הַקָּרֹב אֶל־בֵּיתוֹ בְּמִכְסַת נְפָשֹׁת אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ ת

לליליא אנא מתגלי בגו מצרים: וימות כל בוכרא בארעא דמצרים מבוכרא דפרעה דעתיד למתב על כרסיה מלכותיה עד בוכרא דאמתא דבתר ריחיא וכל בוכרא דבעירא: ותהי צוחתא רבתא בכל ארעא דמצרים דכוותה לא הות ודכוותה לא תוסף: ולכל בני ישראל לא ינזק כלבא בלישניה למנבח למאנשא ועד בעירא בדיל דתדעון דיפרש יי בין מצראי ובין ישר': ויחתון כל עבדך אלין לותי ויבעון מני למימר פוק את וכל עמא דעמך ובתר כן אפוק ונפק מלות פרעה בתקוף רגז: ואמר יי למשה לא יקבל מנכון פרעה בדיל לאסגאה מופתי בארעא דמצרים: ומשה ואהרן עברו ית כל מופתיא האלין קדם פרעה ותקיף יי ית לבא דפרעה ולא שלח ית בני ישראל מארעיה: ואמר יי למשה ולאהרן בארעא דמצרים למימר: ירחא הדין לכון ריש ירחיא קדמי הוא לכון לירחי שתא: מלילו עם כל כנשתא דישר' למימר בעסרא לירחא הדין ויסבון להון גבר אמר לבית אבא אמרא לביתא: ואם יזערון אנשי ביתא מלמהוי מלמתמנאה על אמרא ויסב הוא ושבביה דקריב לביתיה במנין נפשתא גבר לפום מיכליה

אמר לו משה מתחלה וירדת אלי והשתחוית לי. אשר ברגליך. ההולכים אחר עצתך והליכתך. ואחרי כן אצא. עם כל העם מארצך. ויצא מעם פרעה. כשגמר דבריו יצא מלפניו. בחרי אף. על שאמר לו אל תוסף ראות פני. למען רבות מופתי. מכת בכורות וקריעת ים סוף ולנער את מצרי'. ומשה ואהרן עשו וגו'. כבר כתב לנו זאת בכל המופתי' ולא שנאה כאן אלא בשביל לסמכה לפרשה של אחריו. ויאמר ה' אל משה ואל אהרן שבשביל שאהרן עשה וטרח במופתי' כמשה חלק לו כבוד זה במצוה ראשונה שכללו עם משה בדבור. בארץ מצרים. חוץ לכרך או אינו אלא בתוך הכרך תל' כצאתי את העיר וגו' ומה תפלה קלה לא התפלל בתוך הכרך דבור חמור לא כל שכן ומפני מה לא נדבר בתוך הכרך לפי שהיתה מלאה גלולים. החדש הזה. הראהו לבנה בחדושה ואמר לו כשהירח מתחדש יהיה לך ראש חדש ואין מקרא יוצא מידי פשוטו על חדש ניסן אמר לו זה יהי ראש לסדר מנין החדשים שיהא אייר קרוי שני סיון שלישי. הזה. נתקשה משה על מולד הלבנה באי זו שיעור תראה ותהיה ראויה לקדש והראה לו באצבע את הלבנה ברקיע ואמ' לו כזה ראה וקדש. וכיצד הראהו והלא לא היה נדבר עמו אלא ביום שנאמ' ויהי ביום דבר ה' ביום צותו מן היום אשר צוה ה' והלאה אלא סמוך לשקיעת החמה נאמרה לו פרשה זו והראהו עם חשכה. דברו אל כל עדת. וכי אהרן מדבר והלא כבר נאמר אתה תדבר וגו' אלא חולקין כבוד זה לזה ואומרים זה לזה למדני והדבור יוצא מבין שניהם כאלו שניהם מדברים. דברו אל כל עדת בני ישר' בעשור לחדש. וגו'. דברו היום בראש חדש שיקחוהו בעשור לחדש. הזה. פסח מצרים מקחו מבעשור ולא פסח דורות. שה לבית אבות. למשפחה אחת הרי שהיו מרובין יכול שה אחד לכלן תל' שה לבית. ואם ימעט הבית מהיות משה. ואם יהיו מועטי' מהיות משה אחד שאין יכולין לאכלו ויבא לידי נותר. ולקח הוא ושכנו. וגו' זהו משמעו לפשוטו ועוד יש בו מדרש ללמד שאחר שנמנו עליו יכולין להתמעט ולמשוך ידיהם הימנו ולהמנות על שה אחר. אך אם באו למשוך ידיהם ולהתמעט מהיות משה יתמעטו בעוד השה בהויתו בחיי ולא משנשחט. במכסת. חשבון. וכן מכסת הערכך. לפי אכלו. הראוי לאכילה פרט לחולה ולזקן שאינו יכול לאכול כזית. תכסו. תמנו. תמים. בלא מום. בן שנה. כל שנתו קרוי בן שנה כלומ' שנולד בשנה זו. מן הכבשים ומן העזים. או מזה או מזה שאף עז קרוי שה שנאמר ושה עזים. והיה לכם למשמרת. זהו לשון בקור שטעון בקור ממום ד' ימים קודם שחיטה ומפני מה הקדים לקיחתו לשחיטתו ד' ימים מה שלא צוה כן בפסח דורות. היה ר' מתיא בן חרש אומר הרי הוא אומר ואעבר עליך ואראך והנה עתך עת דודים הגיעה שבועה שנשבעתי לאברהם שאגאל את בניו ולא היו בידם מצות להתעסק בהם כדי שיגאלו שנ' ואת ערום ועריה ונתן להם שתי מצות דם פסח ודם מילה. שמלו באותו הלילה שנ' מתבוססת בדמיך בשני דמים ואומר גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו. ושהיו שטופין בע"ז אמר להם משכו ידכם מע"ז וקחו לכם צאן של מצוה. ושחטו אותו. וכי כלן שוחטין אלא

מכאן שהשלוחין של אדם כמותו· קהל עדת ישראל· קהל ועדה וישראל מכאן אמרו פסחי צבור נשחטין בשלש כתות זו אחר זו נכנסה כת ראשונה נ
ננעלו דלתות העזרה כו׳ כדאית׳ בפסחים· בין הערבים· מחצות שעות ולמעלה קרוי בין הערבים שהשמש נוטה לבית מבואו לערוב· לשון בין הע
הערבים נראה בעיני אותן שעות שבין עריבת היום לעריבת הלילה· עריבת היום בתחלת שבע כי ינטו צללי ערב ועריבת הלילה בתחלת הלילה·
ערב· לשון נשף וחשך כמו ערבה כל שמחה· ולקחו מן הדם· זו קבלת הדם· יכול ביד· ת״ל אשר בסף· המזוזות· הם הזקופות אחת מכאן לפתח ואחת מ
מכאן· המשקוף· הוא העליון שהדלת שוקף עליו· כששוגרין אותו ליגטיר בלעז· ולשון שקיפה חבטה כמו קול עלה נדף רשקיפה חבורה משקופי· על

תָּכֹסּוּ עַל הַשֶּׂה: שֶׂה תָמִים זָכָר בֶּן שָׁנָה יִהְיֶה לָכֶם מִן
הַכְּבָשִׂים וּמִן הָעִזִּים תִּקָּחוּ: וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד אַרְבָּעָה
עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ כֹּל קְהַל עֲדַת יִשְׂרָאֵל בֵּין
הָעַרְבָּיִם: וְלָקְחוּ מִן הַדָּם וְנָתְנוּ עַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת וְעַל הַמַּשְׁקוֹף
עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר יֹאכְלוּ אֹתוֹ בָּהֶם: וְאָכְלוּ אֶת הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה
הַזֶּה צְלִי אֵשׁ וּמַצּוֹת עַל מְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ: אַל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ
נָא וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל בַּמָּיִם כִּי אִם צְלִי אֵשׁ רֹאשׁוֹ עַל כְּרָעָיו וְעַל
קִרְבּוֹ: וְלֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר וְהַנֹּתָר מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר
בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ: וְכָכָה תֹּאכְלוּ אֹתוֹ מָתְנֵיכֶם חֲגֻרִים נַעֲלֵיכֶם ב
בְּרַגְלֵיכֶם וּמַקֶּלְכֶם בְּיֶדְכֶם וַאֲכַלְתֶּם אֹתוֹ בְּחִפָּזוֹן פֶּסַח הוּא
לַיהוָה: וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה וְהִכֵּיתִי כָל בְּכוֹר
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה
שְׁפָטִים אֲנִי יְהוָה: וְהָיָה הַדָּם לָכֶם לְאֹת עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר
אַתֶּם שָׁם וְרָאִיתִי אֶת הַדָּם וּפָסַחְתִּי עֲלֵכֶם וְלֹא יִהְיֶה בָכֶם נ
נֶגֶף לְמַשְׁחִית בְּהַכֹּתִי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה לָכֶם
לְזִכָּרוֹן וְחַגֹּתֶם אֹתוֹ חַג לַיהוָה לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם תְּחָגֻּהוּ:
שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְּׂאֹר

תתמנון על אמרא: אמר שלים ד
דכר בר שתא יהי לכון מן אמר
אמריא ומן בני עזיא תסבון: ויה
ויהי לכון לנטרא עד ארבעה
עשרא יומא לירחא הדין ויכסון
יתיה כל קהלא כנשתא דישראל
בין שמשיא: ויסבון מן דמא וי
ויתנון על תרין סטיא ועל סק
סקפא על בתיא דייכלון יתיה
בהון: וייכלון ית בשרא בליליא
הדין טוי נור ופטיר על מרדין
ייכלוניה: לא תיכלון מניה כד ח
חי ואף לא כד בשלא מבשל ב
במיא אלהין טוי נור רישיה על כ
כרעוהי ועל גויה: ולא תשארון
מניה עד צפרא ודי ישתאר מ
מניה עד צפרא בנורא תוקדון:
וכדין תיכלון יתיה חרציכון יהון
אסירין מסניכון ברגליכון וחט
וחטריכון בידיכון ותיכלון יתיה ב
בבהילו פסחא הוא קדם ײ: ואתג
ואתגלי בארעא דמצרים בליל
בליליא הדין ואקטול כל בוכרא
בארעא דמצרים מאינשא ועד
בעירא ובכל טעות מצראי אע
אעבד דינין אנא ײ: ויהי דמא
לכון לאת על בתיא דאתון תמן
ואחזי ית דמא ואחוס עליכון ול
ולא יהי בכון מותא לחבלא כמ
במקטלי בארעא דמצרים: ויהי
יומא הדין לכון לדכרנא ותחגון
יתיה חגא קדם ײ לדריכון קים
עלם תחגוניה: שבעא יומין פ
פטירא תיכלון ברם ביומא קד
קדמאה תבטלון חמירא מב

הבתים אשר יאכלו אותו בהם· ולא על משקוף ומזוזות שבבית התבן ובית הבקר שאין דרים בתוכו· את הבשר· ולא גידין ועצמות· על מצות ומרורי
כל עשב מר נקרא מרור וצוה לאכול מר זכר לוימררו את חייהם· אל תאכלו ממנו נא· שאינו צלוי כל צרכו קוראו נא בלש׳ ערבי· ובשל מבושל
כל זה באזהרת אל תאכלו· במים· מנין לשאר משקין ת״ל ובשל מבושל מכל מקום· כי אם צלי אש· למעלה גזר עליו במצות עשה וכאן הוסי׳ עליו לא
תעשה אל תאכלו ממנו כי אם צלי אש· ראשו על כרעיו· צולהו כלו כאחד עם ראשו ועם כרעיו ועם קרבו· ובני מעיו נותן לתוכו לאחר הדחתן·
ולשון על כרעיו ועל קרבו כלשון על צבאותם· צבאות כמות שהן אף זה כמות שהוא כל בשרו משלם· והנותר ממנו עד בקר· מה ת״ל עד בקר פעם
שנייה ליתן בקר על בקר שהבקר משמעו הנץ החמה ובא הכתו׳ להקדים שאסור באכילה מעלות השחר זהו לפי משמעו· ועוד מדר׳ אחר למד שאינו
נשרף ביום טוב אלא ממחרת וכך תדרשנו והנותר ממנו בבקר ראשון עד בקר שני עמוד ותשרפנו· מתניכם חגורים· מזומנים לדרך· בחפזון· לשון
בהלה ומהירות כמו ויהי דוד נחפז ללכת אשר השליכו ארם בחפזם· פסח הוא לי״י· הקרבן הוא קרוי פסח על שם הדלוג שהקב״ה מדלג בתי ישרא׳
מבין בתי מצריים וקופץ ממצרי למצרי וישרא׳ אמצעי נמלט ואתם עשו כל עבודותיו דרך דלוג וקפיצה זכר לשמו שקרוי פסח וגם פסיחה לשון
קפיצה· ועברתי· כמלך העובר ממקום למקום ובהעברה אחת וברגע אחד כולן לוקין· כל בכור בארץ מצרים· אף בכורות אחרים והם במצרי׳·
ומנין אף בכורי מצרים שבמקומות אחרים ת״ל למכה מצרים בבכוריהם· מאדם ועד בהמה· מי שהתחיל בעבירה תחלה ממנו מתחלת הפורענות·
ובכל אלהי מצ׳ של עץ נרקבת ושל מתכת נמסת ונתכת לארץ· אעשה שפטים אני י״י· אני בעצמי ולא על ידי שליח· והיה הדם לכם לאות· ל
לכם לאות ולא לאחרים לאות· מכאן שלא נתנו הדם אלא מבפנים· וראיתי את הדם· הכל גלוי לפניו אלא כך אמר הקב״ה נותן אני את עיני לראות שאתם עסוקים
במצותי ופוסח אני עליכם· ופסחתי· וחמלתי· ודומה לו פסוח והמליט· ואני אומר כל פסיחה לשון דלוג וקפיצה· ופסחתי· מדלג היה מבתי ישראל ל
לבתי מצרים· שהיו שרויים זה בתוך זה וכן פוסחים על שתי הסעפים וכן כל הפסחים הולכים כקופצים וכן פסוח והמליט מדלגו וממלטו מבין המ
המומתים· ולא יהיה בכם נגף· אבל הווה הוא במצרי׳· הרי שהיה מצרי בביתו של ישרא׳ יכול ימלט ת״ל ולא יהיה בכם נגף אבל הוה במצרים ש
שבבתיכם· הרי שהיה ישרא׳ בביתו של נכרי שומע אני ילקה כמותו ת״ל ולא יהיה בכם נגף· לזכרון לדורות· וחגותם אותו· יום שהוא לך לזכרון אתה
חוגגו ועדיין לא שמענו אי זהו יום הזכרון ת״ל זכור את היום הזה אשר יצאתם· למדנו כי ביציאה הוא יום של זכרון· ואי זה יום יצאו ת״ל ממ
ממחרת הפסח יצאו הוי יום חמשה עשר בניסן הוא של יום טוב שהרי ליל חמשה עשר אכלו את הפסח ולבקר יצאו· לדורותיכם· שומע אני מיעוט
דורות שנים ת״ל חקת עולם תחגהו· שבעת ימים· שבעה ימים שטינא של יום טוב· שבעת ימים מצות תאכלו· ובמקום אחר הוא אומר ששת ימים תאכל מצות ל

לומר על שביעי של פסח שאינו חובה לאכול מצה ובלבד שלא יאכל חמץ. מכאן אף ששה ראשונים רשות. וזו מדה בתורה דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא מה שביעי רשות אף ששה רשות. יכול אף לילה הראשון רשות ת״ל בערב תאכלו מצות הכתוב קבעו חובה. אך ביום הראשון תשביתו שאור. מערב יום טוב וקרוי ראשון שהוא לפני השבעה ומצינו מוקדם קרוי ראשון הראשון אדם תולד הלפני אדם נולדת. או אינו אלא ראשון של שבעה ת״ל לא תשחט על חמץ. לא תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים. הנפש ההיא. כשהיא בנ בנפשה ובדעתה פרט לאנוס. מישראל. שומע אני תכרת מישראל ותלך לה לעם אחר ת״ל במקום אחר מלפני בכל מקום שהוא רשותי. מקרא קדש

מִבָּתֵּיכֶם כִּי כָּל אֹכֵל חָמֵץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשֹׁן עַד יוֹם הַשְּׁבִעִי: וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ וב וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מְלָאכָה לֹא יֵעָשֶׂה בָהֶם אַךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יֵעָשֶׂה לָכֶם: וש וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַמַּצּוֹת כִּי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצֵאתִי אֶת צב צִבְאוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַיּוֹם הַזֶּה לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם: בָּרִאשֹׁן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב תא תֹּאכְלוּ מַצֹּת עַד יוֹם הָאֶחָד וְעֶשְׂרִים לַחֹדֶשׁ בָּעָרֶב: שִׁבְעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם כִּי כָּל אֹכֵל מַחְמֶצֶת וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל בַּגֵּר וּבְאֶזְרַח הָאָרֶץ: כָּל מַחְמֶצֶת לֹא תֹאכֵלוּ בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם תֹּאכְלוּ מַצּוֹת:

פ וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מִשְׁכוּ וּקְחוּ לָכֶם צֹאן לְמִשְׁפְּחֹתֵיכֶם וְשַׁחֲטוּ הַפָּסַח: וּלְקַחְתֶּם אֲגֻדַּת אֵזוֹב וּטְבַלְתֶּם בַּדָּם אֲשֶׁר בַּסַּף וְהִגַּעְתֶּם אֶל הַמַּשְׁקוֹף וְאֶל שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת מִן הַדָּם אֲשֶׁר בַּסָּף וְאַתֶּם לֹא תֵצְאוּ אִישׁ מ מִפֶּתַח בֵּיתוֹ עַד בֹּקֶר: וְעָבַר יְהוָה לִנְגֹּף אֶת מִצְרַיִם וְרָאָה אֶת הַדָּם עַל הַמַּשְׁקוֹף וְעַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת וּפָסַח יְהוָה עַל ה הַפֶּתַח וְלֹא יִתֵּן הַמַּשְׁחִית לָבֹא אֶל בָּתֵּיכֶם לִנְגֹּף: וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַדָּבָר הַזֶּה לְחָק לְךָ וּלְבָנֶיךָ עַד עוֹלָם: וְהָיָה כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִתֵּן יְהוָה לָכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר וּשְׁמַרְתֶּם אֶת

מבתיכון ארי כל דייכול חמיע ויששתיצי אינשא ההוא מישראל מ מיומא קדמאה עד יומא שביעאה: וביומא קדמאה מערע קדיש וי וביומא שביעאה מערע קדיש יהי לכון כל עיבידא לא יתעבד בהון ברם מה דמתאכל לכל נפ נפש הוא בלחודוהי יתעבד לכון: ותטרון ית פטיריא ארי בכרן יומא הדין אפיקית ית חיליכון מארעא דמצרים ותטרון ית יומא הדין לדריכון קים עלם: בניסן בארבעא עשרא יומא לירחא ברמשא תיכלון פטירא עד יומא חד ועשרין לירחא ב ברמשא: שבעא יומין חמירא ל לא ישתכח בבתיכון ארי כל די דייכול מחמעא וישתיצי אינשא ההוא מכנשתא דישראל בגיורא וביציבא דארעא: כל מחמעא לא תיכלון בכל מותבניכון תי תיכלון פטירא: וקרא משה לכל סבי ישר׳ ואמר להון אתנגידו וסבו לכון מן בני ענא לזרעיתכון וכוסו פסחא: ותסבון אסרת אזובא ותטבלון בדמא ד דבמנא ותדון לשקפא ולתרין ס ספיא מן דמא דבמנא ואתון לא תפקון אינש מתרע ביתיה עד צ צפרא: ויתגלי ייי למקטל ית מצ מצראי ויחזי ית דמא על שקפא ועל תרין ספיא ויחוס ייי על ת תרעא ולא ישבוק מחבלא למ למיעל לבתיכון למחי: ותטרון ית פתגמא הדין לקים לך ולבנך עד עלמא. ויהי ארי תיעלון לא לארעא דיתן ייי לכון כמא דמ דמלל ותטרון ית

מקרא שם דבר קרא אותו קדש לאכילה ושתיה וכסות. לא יעשה בהם. אפי׳ על ידי אחרים. הוא לבדו. הוא ולא מכשירין שאפשר לעשותן מערב יו״ט. לכל נפש. אפי׳ לבהמה יכול אף לגוים ת״ל לכם. ושמרתם את המצות. שלא תבא לידי חמוץ מכאן אמרו תפח תלטוש בצונן. ר׳ יאשיה אומר אל תהי קורא את המצות אלא את המצות כדרך שאין מחמיצין את המצה כך אין מחמיצין את המצוה אלא אם באה לידך עשה אותה מיד. יום ושמרתם את היום הזה. ממלאכה. לדורותיכם חקת עולם. לפי שלא נאמר דורות וחקת עולם על המלאכה אלא על החגיגה לכך חזר ושנאו כאן שלא תאמר אזהרת כל מלאכה לא יעשה לא לדורות נאמרה אלא לאותו הדור. עד יום האחד ועשרים. למה נאמר והלא כבר נאמר שבעת ימים לפי שנ׳ ימים לילות מנין ת״ל עד יום האחד ועשרים. לא ימצא בבתיכם. מנין לגבולין ת״ל בכל גבולך מה ת״ל בתים מה ביתך ברשותך אף גבולך שברשותך יצא חמצו של נכרי שהוא אצל ישראל ולא קבל עליו אחריות. כי כל אוכל מחמצת. לענוש כרת על השאור והלא כבר ענש על ה החמץ אלא שלא תאמר חמץ שראוי לאכילה ענש עליו שאור שאינו ראוי לאכילה לא יענש עליו ואם ענש על השאור ולא ענש על החמץ הייתי אומר שאור שהוא מחמץ אחרים ענש עליו חמץ שאינו מחמץ אחרים לא יענש עליו לכך נאמרו שניהם. בגר ובאזרח הארץ. לפי שהנס נעשה לישראל הוצרך לרבות את הגרים. מחמצת לא תאכלו. אזהרה על אכילת שאור. כל מחמצת להביא את תערובתו. בכל מושבותיכם תאכלו מצות. זה בא ללמד שתהא ראויה לאכל בכל מושבות פרט למעשר שני יתלוה הכתוב. משכו. מי שיש לו צאן ימשוך משלו. וקחו. מי שאין לו יקח מן השוק. למשפחותיכם. שה לבית אבות. אזוב. מין ירק שיש לו גבעולין. אגדת אזוב. שלשה קלחין קרויין אגדה. אשר בסף. בכלי. כמו ספות כסף. מן הדם אשר בסף. למה חזר ושנאו שלא תאמר טבילה אחת לשלש המתנות לכך נאמר עוד אשר בסף שתהא כל נתינה ונתינה מן הדם אשר בסף על כל הגעה טבילה. ואתם לא תצאו וגו׳ מגיד שמאחר שנתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע ולילה רשות. למ

למחבלים הוא שנ׳ בו הרמוש כל חיתו יער. ופסח. וחמל. ויש לומר ודלג. ולא יתן המשחית. לא יתן לו יכולת לבא כמו ולא נתנו אלהי׳ להרע עמדי.
כאשר דבר. והיכן דבר והבאתי אתכם אל הארץ וגו׳. ויקד העם. על בשורת הגאלה וביאת הארץ ובשורת הבנים שיהיו להם. וישאלום. וילכו ויעשו
בני ישרא׳. וכי כבר עשו והלא מראש חדש נאמר להם. אלא מכיון שקבלו עליהם מעלה עליהם כא׳ עשו. וילכו ויעשו. אף ההליכה מנה הכתו׳ לתת
שכר להליכה ושכר לעשייה. כאשר צוה יי׳ את משה ואת אהרן. להגיד שבחן של ישראל שלא הפילו דבר מכל מצות משה ואהרן. ומהו כן עשו
אף משה ואהרן כן עשו. ויי׳. כל מקום שנ׳ ויי׳ הוא ובית דינו שהוי׳ לשון תוספת הוא כמו פלוני ופלוני. הכה כל בכור. אף של אומה אחרת והוא

העבדה הזאת: והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבדה
הזאת לכם: ואמרתם זבח פסח הוא ליהוה אשר פסח על
בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל
ויקד העם וישתחוו: וילכו ויעשו בני ישראל כאשר צוה יהוה
את משה ואהרן כן עשו: ס ויהי בחצי הלילה
ויהוה הכה כל בכור בארץ מצרים מבכר פרעה הישב על
כסאו עד בכור השבי אשר בבית הבור וכל בכור בהמה:
ויקם פרעה לילה הוא וכל עבדיו וכל מצרים ותהי צעקה
גדלה במצרים כי אין בית אשר אין שם מת: ויקרא למשה
ולאהרן לילה ויאמר קומו צאו מתוך עמי גם אתם גם בני
ישראל ולכו עבדו את יהוה כדברכם: גם צאנכם גם ב
בקרכם קחו כאשר דברתם ולכו וברכתם גם אתי: ותחזק
מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ כי אמרו כלנו מ
מתים: וישא העם את בצקו טרם יחמץ משארתם צררת ב
בשמלתם על שכמם: ובני ישראל עשו כדבר משה וישאלו
ממצרים כלי כסף וכלי זהב ושמלת: ויהוה נתן את חן העם
בעיני מצרים וישאלום וינצלו את מצרים: פ
ויסעו בני ישראל מרעמסס סכתה כשש מאות אלף רגלי ה
הגברים לבד מטף: וגם ערב רב עלה אתם וצאן ובקר מ
מקנה כבד מאד: ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים ע

פלחנא הדין: ויהי ארי יימרון ל
לכון בניכון מה פלחנא הדין ל
לכון: ותימרון דבח חיס הוא קדם
יי׳ דחס על בתי בני ישראל במ
במצרים כד מחא ית מצראי וית
בתנא שזיב וכרע עמא וסגידו:
ואזלו ועבדו בני ישרא׳ כמא דפ
דפקד יי׳ ית משה ואהרן כן עב
עבדו: והוה בפלגות ליליא
ויי׳ קטל כל בכרא בארעא דמ
דמצרים מבכרא דפרעה דעתיד
למתב על כרסיה מלכותיה עד
בכרא דשביא דבבית אסירי וכל
בכרא דבעירא: וקם פרעה קו
בליליא הוא וכל עבדוהי וכל בל
מצראי והות צוחתא רבתא במ
במצרים ארי לית ביתא תמן ט
דלא הוה ביה מיתא: וקרא למשה
ולאהרן בליליא ואמר קומו פוקו
מגו עמי אף אתון אף בני ישרא׳
ואיזלו פלחו קדם יי׳ כמא דהויתון
אמרין: אף ענכון אף תוריכון
דברו כמא דמללתון ואיזלו וצלו
אף עלי: ותקיפו מצראי על ע
עמא לאוחאה לשלחותהון מן
ארעא ארי אמרו כלנא מיתין:
ונטל עמא ית לישיהון עד לא
חמע מותר אצותהון צריר בל
בלבושיהון על כתפיהון: ובני
ישראל עבדו כפתגמא דמשה
ושאילו ממצרים מנין דכסף ומ
ומנין דדהב ולבושין: ויי׳ יהב ית
עמא לרחמין בעיני מצראי וא
ואשאלונון ורוקינו ית מצראי:
ונטלו בני ישראל מרעמסס לס
לסכות כשית מאה אלפין גברא
רגלאה גבריא בר מטפלא: וא
ואף נכראין סגיאין סליקו עמ
עמהון וענא ותורי בעירא כב
סגיא לחדא: ואפו ית לישא דא
דאפיקו ממצרים

במצרים. מבכור פרעה. אף פרעה בכור היה ונשתייר מן הבכורות ועליו הוא אומר בעבור הראותך את כחי. בים סוף. עד בכור השבי. שהיו שמחין
לאידם של ישרא׳ ועוד שלא יאמרו יראתנו הביאה הפורענות ובכור השפחה בכלל היה שהרי מנה מן החשוב שבכלן עד הפחות. ובכור השפחה
חשוב מבכור השבי. ויקם פרעה. ממטתו. לילה. ולא כדרך המלכים בשלש שעות ביום. הוא. תחלה ואחר כך עבדיו מלמד שהיה הוא מחזר על בתי
עבדיו ומעמידן. כי אין בית אשר אין שם מת. יש שם בכור מת אין שם בכור גדול שבבית קרוי בכור שנ׳ גם אני בכור אתנהו. דא׳ מצריות מזנו׳
תחת בעליהן ויולדים מרווקים פנויים והיו להם בכורות הרבה פעמים הם חמשה לאשה אחת כל אחד בכור לאביו. ויקרא למשה ולאהרן לילה.
מגיד שהיה מחזר על פתחי העיר וצועק היכן משה שרוי היכן אהרן שרוי. גם אתם. הגברים. גם בני ישרא׳. הטף. ולכו עבדו כדברכם. הכל כמו ש
שאמרתם ולא כשאמרתי אני בטל לא אשלח בטל אי ומי ומי ההולכים בטל יצאנכם ובקרכם יצג. גם צאנכם גם בקרכם קחו. ומהו כאשר דברתם גם
גם אתה תתן בידנו זבחים ועולות. קחו כאשר דברתם. וברכתם גם אותי. התפללו עלי שלא אמות שאני בכור. כלנו מתים. אמרו לא כגזרת משה
הוא אומר ומת כל בכור. זכאן אף הפשוטים מתים חמשה או עשרה בבית אחד. טרם יחמץ. המצרים לא הניחום לשהות כדי חמוץ. משארותם. שירי
מצה ומרור. על שכמם. אעף שבהמות הרבה הוליכו עמהם מחבבים היו את המצוה. כדבר משה. שאמר להם במצרים ושאלו איש מאת רעהו.
ושמלות. אף הן היו חשובות להם מן הכסף ומן הזהב המאוחר בפסוק חשוב. וישאילום. אף מה שלא היו שואלים מהם היו נותנין להם אתה אומר
אחד טול שנים ולך. וינצלו. ורוקינו. מרעמסס סכתה. מאה ועשרים מיל היו ובאו שם לפי שעה שנאמר ואשא אתכם על כנפי נשרים. הגברים.
מבן עשרים ומעלה. ערב רב. תערובת אומות של גרים.

עוגות מצות. חררה של מצה בצק שלא החמיץ קרוי מצה. וגם צדה לא עשו להם. לדרך. מגיד שבחן של ישראל שלא אמרו היאך נצא למדבר בלא צדה אלא האמינו והלכו הוא שמפורש בקבלה זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה. מה שכר מפורש אחריו קדש ישר' לה' וגו'. אשר ישבו במצרים. אחרי שאר הישיבות שישבו גרים בארץ לא להם. שלשים שנה וארבע מאות שנה. בין הכל משנולד יצחק עד עכשיו היה ארבע מאות. משהיה לו זרע לאברהם נתקיים כי גר יהיה זרעך ושלשים שנה היו משנגזרה גזרת בין הבתרים עד שנולד יצחק. ואי אפשר לומר בארץ מצרים לבדה שהרי קהת מן הבאים עם יעקב היה צא וחשוב כל שנותיו וכל שנות עמרם בנו ושמוני'

עגת מצות כי לא חמץ כי גרשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה
וגם צדה לא עשו להם : ומושב בני ישראל אשר ישבו ב
במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה : ויהי מקץ שלשים
שנה וארבע מאות שנה ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צ
צבאות יהוה מארץ מצרים : ליל שמרים הוא ליהוה לה
להוציאם מארץ מצרים הוא הלילה הזה ליהוה שמרים ל
לכל בני ישראל לדרתם : פ ויאמר יהוה
אל משה ואהרן זאת חקת הפסח כל בן נכר לא יאכל בו :
וכל עבד איש מקנת כסף ומלתה אתו אז יאכל בו : תושב
ושכיר לא יאכל בו : בבית אחד יאכל לא תוציא מן הבית
מן הבשר חוצה ועצם לא תשברו בו : כל עדת ישראל י
יעשו אתו : וכי יגור אתך גר ועשה פסח ליהוה המול לו כל
זכר ואז יקרב לעשתו והיה כאזרח הארץ וכל ערל לא ג
יאכל בו : תורה אחת יהיה לאזרח ולגר הגר בתוככם :
ויעשו כל בני ישראל כאשר צוה יהוה את משה ואת אהרן
כן עשו : ס ויהי בעצם היום הזה הוציא יהוה את בני
ישראל מארץ מצרים על צבאתם : פ וידבר
יהוה אל משה לאמר : קדש לי כל בכור פטר כל רחם ב

גריצן פטירן ארי לא חמע ארי איתרכו ממצרים ולא יכילו לאתעכבא ואף זודין לא עבדו להון: ומותב בני ישראל דיתיבו במצרים ארבע מאה ותלתין שנין: והוה מסוף ארבע מאה ותלתין שנין והוה בכרן יומא הדין נפקו כל חיליא דיי' מארעא דמצרים: לילי נטיר הוא קדם יי' לאפקותהון מארעא דמצרים הוא לילייא הדין קדם יי' נטיר לכל בני ישראל לדריהון :

ואמר יי' למשה ולאהרן דא גזרת פסחא כל בר ישר' דישתמד לא ייכול ביה: וכל עבד גבר זבין כספא ותגזר יתיה בכין ייכול ביה: תותבא ואגירא לא ייכול ביה: בחבורא חדא יתאכל לא תפקון מן ביתא מן בשרא לברא וגרמא לא תתברון ביה: כל כנשתא דישראל יעבדון יתיה : וארי יתגייר עמכון גיורא ויעבד פסחא קדם יי' מיגזר ליה כל דכורא ובכן יקרב למעבדיה ויהי כיציבא דארעא וכל ערלא לא ייכול ביה: אוריתא חדא תהי ליציבא ולגיורא דיתגיירון בינכון: ועבדו בני ישר' כמא דפקד יי' ית משה וית אהרן כן עבדו: והוה בכרן יומא הדין אפיק יי' ית בני ישראל מארעא דמצרים על חיליהון :

ומליל יי' עם משה למימר: אקדש קדמי כל בכרא פתח כל ולדא

של משה לא תמצאם כל כך על כרחך הרבה שנים היו לקהת עד שלא ירד למצרים והרבה משנות עמרם נבלעים בשנות קהת והרבה משמונים של משה נבלעים בשנות עמרם הרי שלא תמצא ארבע מאות לביאת מצרים והוזקקת לומר על כרחך שאף שאר הישיבות נקראו גרות ואפי' בחברון שנא' אשר גר שם אברהם ויצחק ואומר את ארץ מגוריהם אשר גרו בה לפיכך אתה צריך לומר כי גר יהיה זרעך משהיה לו זרע. וכשתמנה ת' שנה משנולד יצחק תמצא מביאתן למצרים עד יציאתן רי' וזה אחד מן הדברים ששנו לתלמי המלך. ויהי מקץ שלשים שנה ויהי בעצם היום הזה. מגי' שכיון שהגיע הקץ לא עכבן המקו' כהרף עין. בט"ו בניסן באו מלאכי השרת אצל אברהם לבשרו בט"ו בניסן נולד יצחק בט"ו בניסן נגזרה גזרה בין הבתרים. ליל שמורים. שהיה הקב"ה שומר ומצפה לו לקיים הבטחתו להוציאם מארץ מצרים. הוא הלילה הזה לה'. הוא הלילה שאמר לאברהם בלילה הזה אני גואל את בניך. שמורי' לכל בני ישר' לדורותם. משתמר ובא מן המזיקין כענין שנ' ולא יתן המשחי' וגו'. ויאמר יי' אל משה ואל אהרן זאת חקת הפסח. בארבעה עשר בניסן נאמרה להם פרשה זו. כל בן נכר. שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים ואחד הגוי ואחד ישראל משומד במשמע. ומלתה אותו אז יאכל בו. מגיד שמילת עבדיו מעכבת מלאכול בתרומה דברי ר' יהושע. ר' אליעזר אומר אין מילת עבדיו מעכבתו מלאכול בפסח. מה ת"ל אז יאכל בו. העבד. תושב. זה גר תושב. שכיר. זה הגוי. ומה ת"ל והלא ערלים הם ונאמר כל ערל לא יאכל בו. אלא כגון ערבי מהול וגבעוני מהול והוא תושב או שכיר. בבית אחד יאכל. בחבורה אחת שלא יעשו המנוין עליו שתי חבורות ויחלקוהו. אתה אומר בחבורה אחת או בבית אחד כמשמעו. ת"ל למד שאם התחילו והיו אוכלים בחצר וירדו גשמים שלא יכנסו לבית. ת"ל על הבתים אשר יאכלו אותו בהם מכאן שהאוכל אוכל בשני מקומות. לא תוציא מן הבית. מן החבורה. ועצם לא תשברו בו. הראוי לאכילה כגון שיש עליו כזית בשר יש בו משום שבירת עצם. אין עליו כזית בשר אין בו משום שבירת עצם. כל עדת ישר' יעשו אותו. למה נאמר לפי שהוא אומר בפסח מצרים שה לבית אבות שנמנו עליו למשפחות יכול אף פסח דורות כן ת"ל כל עדת ישראל יעשו אותו. ועשה פסח. יכול כל המתגייר יעשה פסח מיד ת"ל והיה כאזרח הארץ מה אזרח בארבעה עשר אף גר בארבעה עשר. וכל ערל לא יאכל בו. להביא את שמתו אחיו מחמת מילה שאינו משומד לערלות ואינו לשר שבן נכר לא יאכל בו. תורה אחת. להשוות גר לאזרח אף לשאר מצות שבתורה. פטר רחם. שפתח את הרחם תחלה כמו פוטר מים ראשית מדון וכן יפטירו בשפה יפתחו שפתים.

לי הוא. לעצמי קניתים על ידי שהכיתי בכורי מצרים: זכור את היום הזה. למד שמזכירין יציאת מצרים בכל יום: בחדש האביב. וכי לא היו יודעין באי זה חדש אלא כך אמר להם ראו חסד שגמלכם שהוציא אתכם בחדש שהוא כשר לצאת לא חמה ולא צנה ולא גשמים וכן הוא אומ' מוציא אסירים בכושרות חדש שהוא כשר לצאת: אל ארץ הכנעני וגו'. אעפ' שלא מנה אלא חמשה עממין כל שבעה גוים במשמע שכולן בכלל כנעני הם ואחת משפחות כנען היתה שלא נקרא לה שם אלא כנעני: נשבע לאבותיך. באברהם הוא אומר ביום ההוא כרת יי את אברם וגומ'. וביצחק הוא אומר גור בארץ הזאת וביעקב הוא אומר הארץ אשר אתה שוכב עליה וגו': זבת חלב ודבש. חלב זב מן העזים והדבש זב מן התמרים

בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא: ויאמר משה אל העם
זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים כי
בחזק יד הוציא יהוה אתכם מזה ולא יאכל חמץ: היום אתם
יצאים בחדש האביב: והיה כי יביאך יהוה אל ארץ הכנעני
והחתי והאמרי והחוי והיבוסי אשר נשבע לאבתיך לתת לך
ארץ זבת חלב ודבש ועבדת את העבדה הזאת בחדש הזה:
שבעת ימים תאכל מצת וביום השביעי חג ליהוה: מצות א
יאכל את שבעת הימים ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך
שאר בכל גבלך: והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור
זה עשה יהוה לי בצאתי ממצרים: והיה לך לאות על ידך
ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת יהוה בפיך כי ביד חזקה
הוצאך יהוה ממצרים: ושמרת את החקה הזאת למועדה
מימים ימימה: פ והיה כי יבאך יהוה אל ארץ
הכנעני כאשר נשבע לך ולאבתיך ונתנה לך: והעברת כל
פטר רחם ליהוה וכל פטר שגר בהמה אשר יהיה לך ה
הזכרים ליהוה: וכל פטר חמר תפדה בשה ואם לא תפדה
וערפתו וכל בכור אדם בבניך תפדה: והיה כי ישאלך בנך
מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו יהוה מ
ממצרים מבית עבדים: ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרג
יהוה כל בכור בארץ מצרים מבכר אדם ועד בכור בהמה

בבני ישראל באנשא ובבעירא דלי הוא: ואמר משה לעמא הוו דכירין ית יומא הדין דנפקתון ממצרים מבית עבדותא ארי בתקוף יד אפיק יי יתכון מכא ולא יתאכל חמיע: יומא דין את מתון נפקין בירחא דאביבא: ויהי ארי יעלנך יי לארע כנענאי חתאי ואמוראי וחואי ויבוסאי דקיים לאבהתך למתן לך ארע עבדא חלב ודבש ותפלח ית פלחנא הדא בירחא הדין: שבעא יומין תיכול פטירא וביומא שביעאה חגא קדם יי: פטיר יתאכל ית שבעא יומין ולא יתחזי לך חמיע ולא יתחזי לך חמיר בכל תחומך: ותחוי לברך ביומא ההוא למימר בדיל דא עבד יי לי במפקי ממצרים: ויהי לך לאת על ידך ולדכרן בין עינך בדיל דתהי אוריתא דיי בפומך ארי בידא תקיפא אפקך יי ממצרים: ותטר קימא הדא לזמנה מזמן לזמן:

ויהי ארי יעלינך יי לארע כנענאה כמא דקיים לך ולאבהתך ויתננה לך: ותעבר כל פתח ולדא קדם יי וכל פתח ולד בעירא דיהון לך דכרין תקדש קדם יי: וכל בכרא דחמרא תפרוק באמרא ואם לא תפרוק ותנקפיה וכל בכרא דאנשא בבנך תפרוק: ויהי ארי ישאלינך ברך מחר למימר מא דא ותימר ליה בתקוף יד אפקנא יי ממצרים מבית עבדותא: והוה כד אקשי פרעה לשלחותנא וקטל יי כל בוכרא בארעא דמצרים מבוכרא דאנשא ועד בוכרא דבעירא

ומן התאנים: את העבודה הזאת. של פסח. והלא כבר נאמ' למעלה והיה כי תבאו אל הארץ וגו' ולמה חזר ושנאה בשביל דבר שנתחדש בה. בפרשה ראשונה נאמר בה והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם בבן רשע הכתו' מדבר שהוציא עצמו מן הכלל וכאן והגדת לבנך בבן שאינו יודע לשאל והכתו' מלמדך שתפתח לו אתה בדברי הגדה המושכין את הלב: בעבור זה. בעבור שאקיים מצותיו כגו' פסח מצה ומרור הללו: עשה יי לי. רמז תשובה לבן רשע לומ' עשה יי לי ולא לך אלו היית שם לא היית כדאי ליגאל: והיה לך לאות. יציאת מצרים תהיה לך לאות: על ידך ובין עיניך. שתכתוב פרשיות הללו ותקשרם בראש ובזרוע: על ידך. יד שמאל לפיכך ידכה מלא בפרשה שנייה לדרוש בו יד שהיא כהה: מימים ימימה. משנה לשנה: כאשר נשבע לך. והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי וגו': ונתנה לך. תהא בעיניך כאלו נתנה לך בו ביום ואל תהי בעיניך כירושת אבות: והעברת. אין והעברת אלא לשו' הפרשה וכן הוא אומ' והעברתם את נחלתו לבתו: שגר בהמה. נפל ששגרתו אמו ושלחתו בלא עתו ולמדך הכתו' שהוא קדוש בבכורה לפטור את הבא אחריו ואף שאינו נפל קרוי שגר כמו שגר אלפיך. אבל זה לא בא אלא ללמד על הנפל שהרי כבר כתב כל פטר רחם. לשון אחר יש לפרש והעברת כל פטר רחם בבכור אדם הכתוב מדבר: פטר חמור. ולא פטר שאר בהמה טמאה וגזרת הכתו' היא לפי שנמשלו בכורי מצרים לחמורים. ועוד שסייעו את ישראל ביציאתן ממצרים שאין לך אחד מישראל שלא הוליך עמו הרבה חמורים טעונים מכספה ומזהבה של מצרים: תפדה בשה. נותן שה לכהן ופטר חמור מותר בהנאה והשה חולין ביד כהן: וערפתו. עורפו בקופיץ מאחוריו והוא הפסיד ממונו של כהן לפיכך יפסיד ממונו: וכל בכור אדם בבניך תפדה. חמשה סלעים פדיונו קצוב במקום אחר: כי ישאלך בנך מחר. יש מחר שהוא עכשיו ויש מחר שהוא לאחר זמן כגו' זה וכגון כי יאמרו בניכם מחר לבנינו דבני גד ובני ראובן: מה זאת. זה תינוק טפש שאינו יודע להעמיק שאלתו וסותם ושואל מה זאת ובמקום אחר הוא אומר מה העדות והחקים והמשפטים וגו' הרי זאת שאלת בן חכם. דברה תורה כנגד בנ ארבעה בנים רשע ושאינו מבין לשאל והשואל דרך סתומה והשואל דרך חכמה:

ולטוטפת. תפילין. ועל שם שהם ארבעה בתים קרויים טטפת. טט בכתפי שתים פת באפריקי שתים. ומנחם חברו עם השף אל דרום ואל הטיפו לשון דבור כמו ולזכרון שהרואה אותם קשורים בין העינים יזכור הנס וידבר בו:

ויהי בשלח פרעה וגו' ולא נחם. נהגם. כמו לך נחה את העם בהתהלכך תנחה אותך: כי קרוב הוא. ונוח לשוב באותו הדרך למצרים. ומדרשי אגדה יש הרבה: בראותם מלחמה. כגון מלחמת וירד העמלקי והכנעני וגו'. אם הלכו דרך ישר היו חוזרים מה אם כשהקיפם דרך מעוקם אמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה אם הוליכם בפשוטה על אחת כמה וכמה. פן ינחם. יחשבו מחשבה

על כן אני זבח ליהוה כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה: והיה לאות על ידכה ולטוטפת בין עיניך כי בחזק יד הוציאנו יהוה ממצרים: ס

על כן אנא דבח קדם יי כל פתח ולדא דכריא וכל בוכרא דבני אפרוק: ויהי לאת על ידך ולתפלין בין עינך ארי בתקוף יד אפקנא יי ממצרים:

פרשה

ויהי בשלח פרעה את העם ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא כי אמר אלהים פן ינחם העם בראתם מלחמה ושבו מצרימה: ויסב אלהים את העם דרך המדבר ים סוף וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים: ויקח משה את עצמות יוסף עמו כי השבע השביע את בני ישראל לאמר פקד יפקד אלהים אתכם והעליתם את עצמתי מזה אתכם: ויסעו מסכת ויחנו באתם בקצה המדבר: ויהוה הלך לפניהם יומם בעמוד ענן לנחתם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם ללכת יומם ולילה: לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה לפני העם: פ וידבר יהוה אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל וישבו ויחנו לפני פי החירת בין מגדל ובין הים לפני בעל צפן נכחו תחנו על הים: ואמר פרעה לבני ישראל נבכים הם בארץ סגר עליהם המדבר: וחזקתי את לב פרעה ורדף אחריהם ואכבדה בפרעה ובכל חילו וידעו מצרים כי אני יהוה ויעשו כן: ויגד

פרשה

והוה כד שלח פרעה ית עמא ולא דברינון יי בארח ארע פלשתאי ארי קריבא היא ארי אמר יי דלמא יתובון עמא במחזיהון קרבא ויתובו למצרים: ואסחר יי ית עמא בארח מדברא לימא דסוף ומזרזין סליקו בני ישראל מארעא דמצרים: ואסיק משה ית גרמי יוסף עמיה ארי אומאה אומי ית בני ישראל למימר מדכר דכיר יי יתכון ותסקון ית גרמי מכא עמכון: ונטלו מסכות ושרו באיתם דבסטר מדברא: ויי מדבר קדמיהו ביממא בעמודא דעננא לדברותהון בארחא ובליליא בעמודא דאשתא לאנהרא להון למיזל ביממא ובליליא: לא עדי עמודא דעננא ביממא ואף לא עמודא דאשתא בליליא מן קדם עמא: ומליל יי עם משה למימר: מליל עם בני ישראל ויתובון וישרון קדם פום חירתא בין מגדול ובין ימא קדם בעיל צפון לקבליה תשרון על ימא: ויימר פרעה על בני ישראל מערבלין אנון בארעא אחד עליהון מדברא: ואתקף ית לבא דפרעה וירדוף בתריהון ואתיקר בפרעה ובכל משריתיה וידעון מצראי ארי אנא יי ועבדו כן:

ואתחוא

על שיצאו ויתנו לב לשוב: ויסב. הסיבם מן הדרך הפשוטה לדרך העקומה: ים סוף. כמו לים סוף. וסוף הוא לשון אגם שגדלים בו קנים. וכן ותשם בסוף. קנה וסוף קמלו: וחמושים. אין חמושים אלא מזויינים וכן הוא אומר ואתם תעברו חמושים וכן תרגם אנקלוס מזרזין. כמו וירק את חניכיו וזריז. ד"א חמושים מחומשים אחד מחמשה יצאו וארבעה חלקים מתו בשלשה ימי אפלה: השבע השביע. השביעם שישביעו לבניהם. ולמה לא השביע בניו שישאוהו לארץ כנען מיד כמו שהשביע יעקב אמר יוסף אני שליט הייתי במצרים והיה ספק בידי לעשות אבל בני לא יניחום מצרים לעשות לכך השביעם לכשיגאלו ויצאו משם ישאוהו: והעליתם את עצמותי מזה אתכם. לאחיו השביע כן למדנו שאף עצמות כל השבטים העלו עמהם לארץ שנ' אתכם: ויסעו מסכות. ביום השני שהרי בראשון באו מרעמסס לסוכות: לנחותם הדרך. נקוד פתח שהוא כמו להנחותם לד' להראותכם בדרך אשר תלכו בה שהוא כמו להראותכם אף כאן להנחותם על ידי שליח ומי הוא השליח עמוד הענן והקב"ה בכבודו מוליכו לפניהם ומכל מקום את עמוד הענן הכין להנחותם על ידו שהרי על ידי עמוד הענן הם הולכים עמוד הענן אינו לאורה אלא להורותם הדרך: לא ימיש. הקב"ה את עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה. מגיד שעמוד הענן משלים לעמוד האש ועמוד האש משלים לעמוד הענן שעד שלא ישקע זה עולה זה: וישובו. לאחוריהם. לצד מצרים היו מקריבין כל יום השלישי כדי להטעות את פרעה שיאמר תועים הם בדרך כמו שנ' ואמר פרעה לבני ישראל וגו': ויחנו לפני פי החירות. הוא פיתום ועכשיו נקראת פי החירות על שם שנעשו שם בני חורין והם שני סלעים גבוהים וזקופים והגיא שביניהם קרוי פי הסלעים: לפני בעל צפון. הוא נשאר מכל אלהי מצרים כדי להטעותן שיאמרו קשה יראתן. ועליו פירש איוב משגיא לגוים ויאבדם: ואמר פרעה. כשישמע שהם שבים לאחוריהם: לבני ישראל. על בני ישראל. וכן ה' ילחם לכם עליכם. אמרי לי אחי הוא אמרי עלי: נבוכים. כלואים ומשוקעים ובלעז שירי"ר כמו מבכי ים עמק הבכא מבכי נהרות: נבוכים הם. כלואים הם במדבר שאינן יודעים לצאת ממנו ולהיכן ילכו: ואכבדה בפרעה. כשהקב"ה מתנקם ברשעים שמו מתגדל ומתכבד וכן הוא אומ' ונשפטתי אתו וגו' ואחר כך והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי וגו' ואומ' שמה שבר רשפי קשת ואחר כך נודע ביהודה אלהים ואומ' נודע יי משפט עשה: בפרעה ובכל חילו. הוא התחיל בעבירה וממנו התחיל

הפורענות· ויעשו כן· להגיד שבחן ששמעו לקול משה ולא אמרו היאך נתקרב אל רודפינו אנו צריכין לברוח אלא אמרו אין לנו אלא דברי בן עמרם· ויגד למלך מצרים· איקטורין שלח עמהם וכיון שהגיעו לשלשת ימים שקבעו לילך ולשוב וראו שאינן חוזרין למצרים באו והגידו לפרעה ביום הרביעי ובחמשי ובששי רדפו אחריהם ליל שביעי ירדו לים בשחרית אמרו שירה והוא יום שביעי של פסח לכך אנו קורין השירה ביום השביעי· ויהפך· נהפך ממה שהיה שהרי אמר להם קומו צאו מתוך עמי ונהפך לב עבדיו שהרי לשעבר היו אומרים לו עד מתי יהיה זה לנו למוקש ועכשיו נהפכו לרדוף אחריהם בשביל ממונם שהשאילום· מעבדנו· מלעבדנו· ויאסר את רכבו· הוא בעצמו· ואת עמו לקח עמו· משכם בד

למלך מצרים כי ברח העם ויהפך לבב פרעה ועבדיו אל־
העם ויאמרו מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעבדנו :
ויאסר את רכבו ואת עמו לקח עמו : ויקח שש מאות רכב
בחור וכל רכב מצרים ושלשם על כלו : ויחזק יהוה את לב
פרעה מלך מצרים וירדף אחרי בני ישראל ובני ישראל יצ
יצאים ביד רמה : וירדפו מצרים אחריהם וישיגו אותם חנים
על הים כל סוס רכב פרעה ופרשיו וחילו על פי החירת לפני
בעל צפן : ופרעה הקריב וישאו בני ישראל את עיניהם והנה
מצרים נסע אחריהם וייראו מאד ויצעקו בני ישראל אל־
יהוה : ויאמרו אל משה המבלי אין קברים במצרים לקחתנו
למות במדבר מה זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים : הלא־
זה הדבר אשר דברנו אליך במצרים לאמר חדל ממנו ונ
ונעבדה את מצרים כי טוב לנו עבד את מצרים ממתנו במ
במדבר : ויאמר משה אל העם אל תיראו התיצבו וראו את
ישועת יהוה אשר יעשה לכם היום כי אשר ראיתם את מ
מצרים היום לא תספו לראתם עוד עד עולם : יהוה ילחם
לכם ואתם תחרשון : פ ויאמר יהוה אל משה
מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו : ואתה הרם את
מטך ונטה את ידך על הים ובקעהו ויבאו בני ישראל בתוך
הים ביבשה : ואני הנני מחזק את לב מצרים ויבאו אחריהם

למלכא דמצרים ארי אזל עמא ואתהפיך לבא דפרעה ועבדוהי בעמא ואמרו מה דא עבדנא אר ארי שלחנא ית ישראל מפלחנא : וטקיס ית רתיכיה וית עמיה דבר עמיה : ודבר שית מאה רתיכין ב בחירן וכל רתיכי מצראי וגברי וגברין ממנן על כלהון : ותקף יי׳ ית לבא דפרעה מלכא דמצרים ורדף בתר בני ישראל ובני ישר ישראל נפקו בריש גלי : ורדפו מצראי בתריהון ואדביקו יתהון כד שרן על ימא כל סוסות רתי רתיכי פרעה ופרשוהי ומשריתיה על פום חירתא די קדם בעל צ צפון : ופרעה קרב וזקפו בני יש ישראל ית עיניהון והא מצראי נטלין בתריהון ודחילו לחדא ו וזעיקו בני ישראל קדם יי׳ : ואמר ואמרו למשה המדלית קבר קברין במצרים דברתנא לממת במדברא מה דא עבדת לנא ל לאפקותנא ממצרים : הלא דין פ פתגמא דמללנא עמך במצרים למימר שבוק מננא ונפלח ית מצראי ארי טב לנא דנפלח ית מצראי מדנמות במדברא : וא ואמר משה לעמא לא תדחלון אתעתדו וחזו ית פרקנא דיי׳ די יעבד לכון יומא דין ארי דחזיתון ית מצראי יומא דין לא תוספון למחזיהון עוד עד עלמא : יי׳ יגי יגיח לכון קרב ואתון תשתקון : ואמר יי׳ למשה קבילית צלותך מליל עם בני ישראל וי ויטלון : ואת טול ית חטרך וארים ית ידך על ימא ובזעהי ויעלון בני ישראל בגו ימא ביבשתא : וא ואנא הא אנא מתקיף ית לבא ד דמצראי ויעלון בתריהון ואת

בדברים לקינו ונטלו ממוננו ושלחנום בואו עמי ואני לא אתנהג כשאר מלכים דרך שאר מלכים עבדיו קודמין לו במלחמה ואני אקדים לפניכם שנ׳ ופרעה הקריב הקריב עצמו ומהר לפני חיילותיו דרך מלכים ליטול ביזה בראש כמו שיבחר אני אשוה עמכם בחלק שנ׳ אחלק שלל · בחור · נבחרים · בחור לשון יחיד כל רכב ורכב שבמנין זה היה בחור · וכל רכב מצרים · ועמהם כל שאר הרכב ומהיכן היו הבהמות הללו אם תאמר משל מצרים הרי נאמר וימת כל מקנה מצרים ואם משל ישראל והלא נאמ׳ וגם מקננו ילך עמנו משל מי היו מהירא את דבר יי׳ מכאן היה ר׳ שמעון אומ׳ כשר הרוג טוב שבנחשים רצץ את מוחו · ושלישים על כלו · שרי צבאות כתרגו׳ · ויחזק יי׳ את לב פרעה · שהיה תולה אם לרדוף אם לאו ונתן את לבו לרדוף · ביד רמה · בגבורה גבוהה ומפורסמת · ופרעה הקריב · היה לו לכתוב ופרעה קרב מהו הקריב הקריב עצמו ונתאמץ לקדם לפניהם כמו שהתנה עמהם · נוסע אחריהם · בלב אחד כאיש אחד · ד״א והנה מצרים נוסע אחריהם ראו שר של מצרים נוסע מן השמים לעזור למצרים · ויצעקו · תפשו אומנות אבותם באברהם הוא אומ׳ אל המקום אשר עמד שם ביצחק לשוח בשדה ביעקב ויפגע במקום · המבלי אין קברים · וכי מאחר שאין קברים במצרים ליקבר שם לקחתנו משם · שיאור פליכה ריכון פושיט · אשר דברנו אליך במצרים · והיכן דברו ירא יי׳ עליכם וישפוט · ממתנו · מאשר נמות ואם היה נקוד מלא פום היה נבאר ממיתתנו עכשיו שנקוד בשוה נבאר מאשר נמות וכן מי יתן מותנו ש שנמות וכן מי יתן מותי דאבשלום שאמות כמו ליום קומי לפר עד יום שובי בשלום שאקום ושאשוב · כי אשר ראיתם את מצרים · מה שראיתם אותם אינו אלא היום היום הוא שראיתם אותם ולא תוסיפו עוד · ילחם לכם · בשבילכם וכן כי יי׳ נלחם להם וכן אם לאל תריבון וכן אשר דבר לי וכן האתם תריבון לבעל · מה תצעק אלי · למדנו שהיה משה עומד ומתפלל אמ׳ לו הקב״ה לא עת עתה להאריך שישראל נתונין בצרה ד״א מה תצעק אלי עלי הדבר ולא עליך כמה שנ׳ להלן על בני ועל פעל ידי תצוני · דבר אל בני ישראל ויסעו · אין להם אלא ליסע שאין הים עומד בפניהם כדי מבותיהם והם האמנה שהאמינו בי ויצאו לקרוע להם הים ·

וילך מאחריהם· להבדיל בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ולקבל חצים ובליסטראות של מצרים בכל מקום הוא אומ' מלאך יי' וכאן מלאך האלהים אין אלהים בכל מקום אלא דיין מלמד שהיו ישר' נתונין בדין באותה שעה אם להנצל אם להאבד עם מצרים· ויבא בין מחנה מצרים· משל למהלך בדרך ובנו מהלך לפניו באו לסטים לשבותו נטלו מלפניו ונתנו לאחריו בא זאב מאחריו נתנו לפניו באו לסטים לפניו וזאבים מאחריו נתנו על זרועו ונלחם בהם כך אנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו· ויסע עמוד הענן· כשחשיכה והשלים עמוד הענן את המחנה לעמוד האש לא נסתלק הענן כמו שהיה רגיל להסתלק ערבית לגמרי אלא נסע והלך לו מאחריהם להחשיך למצרים· ויאר· עמוד.

ואכבדה בפרעה ובכל חילו ברכבו ובפרשיו : וידעו מצרים
כי אני יהוה בהכבדי בפרעה ברכבו ובפרשיו : ויסע מלאך
האלהים ההלך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם ויסע
עמוד הענן מפניהם ויעמד מאחריהם : ויבא בין מחנה מצרים
ובין מחנה ישראל ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה ולא
קרב זה אל זה כל הלילה : ויט משה את ידו על הים ויולך
יהוה את הים ברוח קדים עזה כל הלילה וישם את הים
לחרבה ויבקעו המים : ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה
והמים להם חומה מימינם ומשמאלם : וירדפו מצרים ויבאו
אחריהם כל סוס פרעה רכבו ופרשיו אל תוך הים : ויהי ב
באשמרת הבקר וישקף יהוה אל מחנה מצרים בעמוד אש
וענן ויהם את מחנה מצרים : ויסר את אפן מרכבתיו וינהגהו
בכבדת ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל כי יהוה נלחם
להם במצרים : פ ויאמר יהוה אל משה נטה
את ידך על הים וישבו המים על מצרים על רכבו ועל פר
פרשיו : ויט משה את ידו על הים וישב הים לפנות בקר ל
לאיתנו ומצרים נסים לקראתו וינער יהוה את מצרים בתוך
הים : וישבו המים ויכסו את הרכב ואת הפרשים לכל חיל
פרעה הבאים אחריהם בים לא נשאר בהם עד אחד : ובני
ישראל הלכו ביבשה בתוך הים והמים להם חמה מימינם

ואתיקר בפרעה ובכל משריתיה ב
ברתיכוהי ובפרשוהי: וידעון מצראי
ארי אנא יי' באתיקרותי בפרעה
ברתיכוהי ובפרשוהי: ונטל מלאכ'
דיי' דמדבר קדם משריתא דישר'
ואתא מבתריהון ונטל עמודא דע
דעננא מן קדמיהון ושרא מבת
מבתריהון : ועל בין משריתא דמ
דמצראי ובין משריתא דישר' והוה
ענן' וקבלא למצראי ולישראל נ
נהר ליליא ולא אתקריבו דין לות
דין כל ליליא : וארים משה ית ידיה
על ימא ודבר יי' ית ימא ברוח קד'
קדום תקיפא כל לילי' ושוי ית ימא
ליבשתא ואתבזעו מיא : ועלו בני
ישר' בגו ימא ביבשתא ומיא להון
שורין מימיניהו' ומשמאליהון: ורדפו
מצראי ועלו בתריהון כל סוסות פ
פרעה רתיכוהי ופרשוהי בגו ימא:
והוה במטרת צפרא ואסתכי יי' ל
למשריתא דמצראי בעמודא דא
דאשתא ועננא ושגש ית משריתא
דמצראי: ואעדי ית גלגלי רתיכהון
ומדברין להון בתקוף ואמרו מצ
מצראי נערוק מן קדם ישר' ארי
דא היא גבורתא דיי' דעבד להון ק
קרבין במצרים :
ואמר יי' למשה ארים ית ידך על
ימא ויתובון מיא על מצראי על ר
רתיכיהון ועל פרשיהון: וארים משה
ית ידיה על ימא ותב ימא לעדן
צפרא לתוקפיה ומצראי ערקין לק
לקדמותיה ושניק יי' ית מצראי ב
בגו ימא : ותבו מיא וחפו ית רת
רתיכיא וית פרשיא לכל משרית פ
פרעה דעלו בתריהון בימא לא א
אשתאר בהון עד חד: ובני ישראל
הליכו ביבשתא בגו ימא ומיא ל
להון שורין מימינהון

האש את הלילה לישר' והולך לפניהם כדרכו ללכת כל הלילה והחשך של ערפל למצרים· ולא קרב זה אל זה· מחנה אל מחנה· ברוח קדים עזה· ברוח קדים שהיא עזה שברוחות הוא הרוח שהקב"ה נפרע בה מן הרשעים· שנ' ברוח קדים אפיצם יבא קדים רוח יי' רוח קדים שבר בלב ימים· הגה ברוחו הקשה ביום קדים· ויבקעו המים· כל מים שבעולם· כל סוס פרעה· וכי סוס אחד היה מגיד שאין כולם חשובין לפני המקום אלא כסוס אחד· באשמורת הבקר· שלשה חלקי הלילה קרויין אשמורות ואותה שלפני הבקר קורא אשמורת הבקר· ואומר אני שהוא חלוק למשמרות שיר, מלאכי השרת כת אחר כת לשלשה חלקים לכך קרוי אשמורה וזהו שתרגם אנקלוס מטרה· וישקף· ויבט כלומר פנה אליהם להשחיתם· ותרגו' ואסתכי אף הוא לשון הבטה· בעמוד אש וענן· עמוד ענן יורד ועושה אותו כטיט ועמוד האש מרתיחו וטלפי סוסיהם משתמטות· ויהם לשון מהומה אשטורדישון בלעז· ערבבם נטל סגניות שלהם· ושנינו בפרקי ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי כל מקום שנ' מהומה הרעמת קול הוא· וזה אב לכולם וירעם יי' בקול גדול על פלשתים ויהומם· ויסר את אופן מרכבותיו· מכח האש נשרפו הגלגלים והמרכבות נגררות והיושבים בהם נע נעים· ואבריהן מתפרקין· וינהגהו בכבדות· בהנהגה שהיא כבדה וקשה להם· במדה שמדדו ויכבד לבו הוא ועבדיו אף כאן וינהגהו בכבדות· נלחם להם במצרים· במצריים· דא' במצרים בארץ מצרים· שכשם שלא לוקין על הים כך לוקין אותן שנשארו במצרים· וישובו המים· שזקופין עומדין כחומה ישובו למקומם ויכסו על מצרים· לפנות בקר· לפנות שהבקר פונה לבא· לאיתנו· לתוקפו הראשון· נסים לקראתו· שהיו מהומים ומטורפים ורצין לקראת המים· וינער יי'· כאדם שמנער את הקדרה הופך העליון למטה והתחתונים למעלה כך היו עולין ויורדין ומשתברין בים ונתן הקב"ה בהן חיות לקבל הייסורין· ושניק הוא לשון שרוק בלשון ארמי והרבה יש במדרשי אגד'· ויכסו את הרכב לכל חיל פרעה· כן דרך המקרא לכתוב למד יתירה כמו לכל כליו תעשה נחשת וכן לכל כלי המשכן לכל עבודתו ויתדותם ומיתריהם לכל כליהם ואינה אלא לתקון לשון·

וירא ישר׳ את מצרים מת. שפלטן הים על שפתו כדי שלא יאמרו ישראל כשם שאנו עולים מצד זה כך הם עולים מצד אחר רחוק ממנו וירדפו אחריכו. את היד הגדולה. את הגבורה הגדולה שעשתה יד של הקב״ה הרבה לשונות נופלים על לשון יד וכלן לשון יד ממש הן והמ׳ מתקן הלשון אחר ענין הדבור. אז ישיר משה. אז כשראה הנס עלה בלבו שישיר שירה וכן אז ידבר יהושע וכן ובית יעשה לבת פרעה חשב בלבו שיעשה לה אף כאן ישיר אמר לו לבו שישיר וכן עשה. ויאמרו לאמר אשירה. וגו׳ וכן ביהושע כשראה הנס אמר לו לבו שידבר וכן עשה. ויאמר לעיני כל ישר׳. וכן שירת הבאר שפתח בה אז ישיר ישר׳ פירש אחריו עלי באר ענו לה. אז יבנה שלמה במה. פרשו בו חכמי ישר׳ שבקש לבנות ולא בנה.

ומשמאלם: ויושע יהוה ביום ההוא את ישראל מיד מצרים
וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים: וירא ישראל את
היד הגדלה אשר עשה יהוה במצרים וייראו העם את יהוה
ויאמינו ביהוה ובמשה עבדו: פ

אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת ליהוה ויאמרו
לאמר אשירה ליהוה כי גאה גאה סוס
ורכבו רמה בים: עזי וזמרת יה ויהי לי
לישועה זה אלי ואנוהו אלהי
אבי וארממנהו: יהוה איש מלחמה יהוה
שמו: מרכבת פרעה וחילו ירה בים ומבחר
שלשיו טבעו בים סוף: תהמת יכסימו ירדו במצולת כמו
אבן: ימינך יהוה נאדרי בכח ימינך
יהוה תרעץ אויב: וברב גאונך תהרס

ומסמלהון: ופרק יי׳ ביומא ההוא ית ישר׳ מידא דמצראי וחזו ישר׳ ית מצראי מיתין על כיף ימא: וחזא ישר׳ ית גבורת ידא רבתא דעבד יי׳ במצראי ודחילו עמא מן קדם יי׳ והימינו במימרא דיי׳ ובנבואות משה עבדיה:

בכן שבח משה ובני ישר׳ ית תושבחתא הדא קדם יי׳ ואמרו למימר נשבח ונודה קדם יי׳ ארי אתגאי על גותניא וגאותא דיליה היא סוסיא ורכביה רמא בימא: תקפי ותשבחתי דחילא יי׳ אמר במימריה והוה לי לפרוק דין אלהי ואבני ליה מקדש אלהא דאבהתי ואפלח קדמוהי: יי׳ מרי נצחן קרביא יי׳ שמיה: רתיכי פרעה ומשריתיה שדי בימא ושפר גברוהי אטבעו בימא דסוף: תהומיא חפו עליהון נחתו לעמקיא כאבנא: ימינך יי׳ אדירא בחילא ימינך יי׳ תברת סנאה: ובסגי תקפך תברתינון

לפרש שהיוד על שם המחשבה נאמרה וזו ליישב פשוטו. אבל מדרשו אמרו רבותי׳ מכאן רמז לתחיית המתים מן התורה וכן בכולן חוץ משל שלמה שפירשוהו בקש לבנות ולא בנה. ואין לומר וליישב לשו׳ הזה כשאר דברים הנכתבים בלשון עתיד והן מיד כגון ככה יעשה איוב על פי יי׳ יחנו ויש אשר יהיה הענן שהן דבר ההווה תמיד ונופל בו בין לשו׳ עתיד בין לשו׳ עבר אבל זה שלא היה אלא לשעה איני יכול ליישבו בלשון הזה. כי גאה גאה. כתרגו׳ דא כי גאה גאה. על כל השירו׳ וכל מה שאקלס בו עוד יש תוספת ולא כשאר מלך בשר ודם שמקלסין אותו ואין בו. סוס ורוכבו. שניהם קשורים זה בזה והמים מעלין אותן לרום ויורדין לעומק ואינן נפרדין. רמה. השליך. וכן ורמו לגו אתון נורא. ומדרש אגד׳ כתוב אחד אומ׳ רמה וכתיב אחד אומר ירה שלמד שהיו עולין לר״ם ויורדין לתהום. כמו או מי ירה אבן פנתה. שלשפלה לשטה. עזי וזמרת יה. אונקלו׳ תרגם עזי כמו עזי וזמרתי ואני תמה על לשון המקרא שאין לך כמוהו בנקודתו במקרא אלא בשלשה מקומות שהוא כסוך אבל וזמרת וכל שאר מקומות נקוד שורק. יי׳ עזי ומעזי. עזו אליך אשמורה. וכן כל תיבה שהיא בת שתי אותיות הנקודה מלא פום כשהיא מורכבת באות שלישית ואין השנית בשבא בחטף הראשונה נקודה בשורק כגון עז עזי. רוק רקי. חק חקי. על עלי. ישור עלו. כל ושליטים על כלו. ואלו שלשה עזי וזמרת של כאן ושל ישעיה ושל תהלים נקודי בחטף קמץ. ועוד אין באחד מהם כתיב וזמרתי אלא וזמרת וכלם סמוך להם ויהי לי לישועה. לכך אני אומ׳ ליישב לשון המקרא שאין עזי כמו עזי ולא וזמרת כמו וזמרתי אלא עזי שם דבר הוא. כמו היושבי בשמים. שוכני בחגוי סלע. שוכני סנה. וזהו הכבוד עוז וזמרת יה הוא היה לי לישועה. וזמרת דבוק הוא לתיבת השם. כמו לעזרת יי׳. בעברת יי׳. על דברת בני האדם. ולשון זמרת לשון לא תזמור. זמיר עריצים. כיסוח וכריתה. עוזו ונקמתו של אלהינו היה לנו לישועה. ואל תתמה על לשון ויהי שלא נאמר היה שיש לנו מקראות מדברים בלשון זה. וזה את רוגשתו את קירות הבית סביב להיכל ולדביר ויעש צלעות סביב. והיה לו לומר עשה צלעות סביב. וכן בדברי הימים ובני ישר׳ היושבים בערי יהודה וימלך עליהם רחבעם. היה לו לומר מלך עליהם רחבעם. מבלתי יכולת יי׳ ויפתשם. היה לו לומר שחטם. והאנשי׳ אשר שלח משה וימותו וג׳. אף היה לו לומר. ואשר לא שם לבו אל דבר יי׳ ויעזב וגו׳ היה לו לומר עזב. וזה לי. בכבודו נגלה עליהם והיו מראין אותו באצבע. ראתה שפחה על הים מה שלא ראו נביאים. ואנוהו. אונקלוס תרגם לשון נוה. מה שאנן. לנוה אמן. דא׳ ואנוהו לשון נוי. אספר נויו ושבחו לבאי עולם. כגון מה דודך מדוד דודי צח ואדו׳ וכל הענין. אלהי אבי. זה. וארוממנהו. אלהי אבי. לא אני תחלת הקדושה מוחזקת ועומדת לי הקדושה ואלהותו עלי מימי אבותי. יי׳ איש מלחמה. בעל מלחמות. כמו איש נעמי. כל אישי. ואישך שתרגמו׳ בעל וכן ויחזקת והיית לאיש לגבור. יי׳ שמו. שלחמותיו לא בכלי זיין אלא בשמו הוא נלחם ואני בא אליך בשם יי׳ צבאות. ד״א יי׳ שמו אף בשעה שהוא נלחם ונוקם מאויביו אוחז הוא במדתו לרחם על קרואיו ולזון את כל באי עולם ולא כמדת מלכי אדמה כשהוא עסוק במלחמה פונה עצמו מכל עסקים ואין לו כח לעשו׳ זו וזו. ירה בים. שדי בימא. ירי לשון יריה. וכן הוא יומר או ירה יירה או אשתדאה אשתדי. והתי״ו משמשת בי״ג במקו׳ יתפעל. ומבחר. שם דבר. כמו מרכב. מושב. מקרא. קדש טבעו. אין טביעה אלא במקום טיט כמו טבעתי ביון מצולה. ויטבע ירמיהו בטיט. מלמד שנעשה הים טיט לגמול להם כמדתם ששעבדו את ישר׳ בחמר ובלבנים. יכסימו. כמו יכסום. והיו״ד האמצעית יתירה בו ודרך מקראות בכך כמו ירביון ירויון מרכן ביתך. והיו״ד הראשונה משמשת לשון עתיד. כך פרשוהו טבעו בים סוף. כדי שיחזרו המים ויכסו אותם. יכסיומו. אין דומה לו במקרא בנקודתו ודרכו להיות ננקד יכסיומו. שלא במקום אחר צללו כעופרת ובמקום אחר יאכלמו כקש. הרשעים כקש הולכין ומטרפין עולין ויורדין. בינונים כאבן. והכשרים כעופרת שנחו מיד. ימינך ימינך. שני פעמים כשישר׳ עושין את רצונו של מקום השמאל נעשה ימין. ימינך נאדרי בכח. להציל את ישר׳ וימינך השנית תרעץ אויב. ולי נראה אותה ימין עשתה תרעץ אויב מה שאי אפשר לאדם לעשות שתי מלאכות ביד אחת. ופשוטו של מקרא ימינך

הנאדר בכח מה מלאכתה ימינך היא תרעץ אויב וכמה מקראות דוגמתו כי הנה אויביך יאבדו עד מתי רשעים יי׳ עד מתי רשעים יעלזו נשאו נהרות יי׳ נשאו נהרות קולם לא לנו יי׳ לא לנו מענה כאם יי׳ מענה את השמים מנכי לי״י מנכי אשירה לולי יי׳ שהיה לנו יאמר נא ישראל לולי יי׳ שהיה לנו בקום עלינו אדם עורי עורי דבורה עורי עורי דברי שיר תרמסנה רגל רגלי עני וכוק אדים לנחלה נחלה לישראל עבדו נאדרי כמו רבבתי עם שרתי במדינות גנובתי יום · תרעץ תמיד היא רועצת ומשברת האויב ודומה לו וירעצו וירוצצו את בני ישראל בשופטים · תהרוס תמיד אתה הורס קמיך הקמים נגדך ומיהם הקמים כנגדו על הקמים על

קמיך תשלח חרנך יאכלמו כקש: וברוח
אפיך נערמו מים נצבו כמו נד
נזלים קפאו תהמת בלב ים: אמר
אויב ארדף אשיג אחלק שלל תמלאמו
נפשי אריק חרבי תורישמו ידי: נשפת
ברוחך כסמו ים צללו כעופרת במים
אדירים: מי כמכה באלם יהוה מי
כמכה נאדר בקדש נורא תהלת עשה
פלא: נטית ימינך תבלעמו ארץ: נחית
בחסדך עם זו גאלת נהלת בעזך אל נוה
קדשך: שמעו עמים ירגזון חיל
אחז ישבי פלשת: אז נבהלו אלופי
אדום אילי מואב יאחזמו רעד נמגו
כל ישבי כנען: תפל עליהם אימתה

לרקמו על עמך שלחת
רגוך שיציכון כנורא לקשא:
ובמימר פומך חכימו
מיא קמו כשור אוליא קפא
תהומי בלבא דימא:
דהוה אמר סנאה ארדוף
ארבינן אפלג בזתא תשבע
מנהון נפשי אשלוף חרבי
תשיצינון ידי: אמרת
במימרך חפא עליהון ימא
משתקעו כאברא במין
תקיפין: לית בר מנך את
הוא אלהא יי׳ לית אלא את
אדיר בקדשא דחיל תושבחן
עבד פרישן: ארימת
ימינך בלעתנון
ארעא: דברתי בטבותך
לעמא דנן דפרקת סוברתי
בתקפך לדירא דקדשך:
שמעו עממיא וזעו דחלא
אחדתנון לדהוו יתבין
בפלשת: בכן אתבהילו
רברבי אדום תקיפי
מואב אחדתנון
רתיתא אתברו כל דהוו
יתבין בכנען:
תפל עליהון אמתא

ישראל וכן הוא אומר כי הנה אויביך יהמיון ומה היא ההמיה על עמך יערימו סוד ועל זה קורא אותם אויביו ויגדום אזיך · היוצא משני כוריים של אף דבר הכתוב כביכול בשכינה דוגמת מלך בשר ודם כדי להשמיע אוזן הבריות כפי ההוה שיוכלו להבין דבר כשו דם כועס יוצא רוח מנ מנחיריו וכן עלה עשן באפו וכן ומרוח אפו יכלו וזהו שאמר למען שמי אאריך אפי כשזעפו נחה נשימתו ארוכה · וכשהוא כועס נשימתו קצרה ותהלתי אחטם לך ולמען תהלתי אשים חטם באפי לסתום נחירי בפני האף והרוח שלא יצאו לך בשבילך אחטם כמו ונאקה בחטם בפם שבת כך נראה בעיני וכל אף וחרון שבמקרא אני אומר כן חרה אף כמו ועצמי חרה מני חורב לשון שרפה ומוקד שנחרים מתרתמים ונחרים בעת הח הזכנה וחרון מגזרת חרה כמו רצון מגזרת רצה וכל חמה לשון חמימות על כן הוא אומר בערה בו ובבית החמה אומר נתקררה דעתו · נערמו מ מים · אנקלוס תרגם לשון ערמימות ולשון עתות המקרא כמו ערמת חטים וכצבו כמו נד יוכיח · נערמו ממויר רוח ביצא מאפיך ישובו המים והם נעשו כמין גלים וכריות של ערמה שהם גבוהים כמו נד כתרגו׳ כשור כחומה · נד · לשון צבור וכנים כמו נד קציר ביום נחלה כונס כנד לא נאב פונס בנד אלא כנד ולא היה כנד כמו בנאד וכונס לשון הכנסה היה לו לכתוב מכניס כבנד מי הים אלא כינס לשון אוסף ומגבר הוא וכן קמו נד מתר ויצברו נד אתר אין לשון קימה ועמירה בנאדות אלא ברומות ובגודין ולא מצינו נאד נקוד אלא במלא פוס שימה דמעתי בנ בנאדך את נאד החלב · קפאו · כמו וכגבינה תקפיאני שהוקשו ונעשו כאבנים והמים זורקין את הסוסים על האבן בכח ונלחמים בם בכל מיני קו קושי · בלב ים · בחוזק הים ודרך מקראות לדבר כן עד לב השמים בלב האלה לשון עקרו ותקפו של דבר אמר אויב · לעמו כשפתם בדברים אר ארדפם ואשיגם ואחלק שלל עם שרי ועבדי · תמלאמו · תמלא מהם · נפשי רוחי ורצוני ואל תתמה על תיבה המדברות בשתים · תמלאמו · תמלא מהם יש הרבה בלשון הזה כי ארץ הנגב נתתני כמו נתת לי ולא יכלו דברו לשלום כמו דבר עמו בני יעקב וכי כמו ימאו ממני מספר עברי ראו מגידנו כמו מגיד לו אף כאן תמלאמו תמלא נפשי מהם · אריק חרבי · אשלוף ועל שם שהוא מריק את התער בשליפתו ונשאר ריק נופל בו לשון הריקה כמו מריקים שקיהם וכליו יריקו ואל תאמר אין לשון ריקות נופל על היוצא אלא על התיק ועל השק ועל הכלי שיצא ממנה אבל לא על החרב ועל היין ולדחוק ולפרש אריק חרבי בלשון וירק את חניכיו מוריין בחרבי מצינו הלשון מוסב אף על היוצא כמו תורק לא הורק מכלי אל כלי לא הורק הכלי אין כתוב כאן אלא לא הורק היין מכלי אל כלי מצינו הלשון מוסב על היין וכן וריקו חרבותם על יפי חכמתך דריכת תורישמו · לשון רשות ודלות כמו מוריש ומעשיר · נשפת · לשון הפחה וכן גם נשף בהם · צללו · שקעו עמקו לשון מצולה · כעופרת · אבר עלוס באלים · בחזקים כמו ואת אילי הארץ לקח אילותי לעזרתי חושה · נורא תהלות יראוי מלהגיד תהלותיך פן ימעטו · על כן לך דומיה תהלה · נטית ימינך · כשהקב״ה נוטה ידו הרשעים כלים ונופלים לפי שהכל נתון בידו ונופלים בהטייתה וכן הוא אומר ויי׳ יטה ידו וכשל עוזר ונפל עזור כשל לכלי זכוכית הנתונים בידי אדם מטה ידו מעט והן נופלים ומשתברין · תבלעמו ארץ · מכאן שזכו לקבורה בשכר שאמרו יי׳ הצדיק · נהלת · לשון מנהל ואנקלוס תרגם לשון נושא וסובל ולא דקדק לפרש אחר לשון העברית · ירגזון · מתרגזין · יושבי פלשת · מפני שהרגו את בני אפרים שמהרו את הקץ ויצאו בזוקה כמפורש בדברי הימים ויהרגום אנשי גת · אלופי אדום אילי מואב · והלא לא היה להם לירא כלום שהרי לא עליהם הולכים אלא מפני אנינות שהיו מתאוננים ומצטערים על כבודם של ישראל · נמוגו · נמסו · כמו ברביבים תמוגגנה אמרו עלינו הם באים לכלותינו ול ולירש את ארצנו · תפול עליהם אימתה · על הרחוקים · ופחד · על הקרובים · כענין שנ׳ כי שמענו את אשר הוביש וגו׳

עד יעבור עד יעבור · כתרגו׳ · קנית · חבבת משאר אומות כחפץ הקנוי בדמים יקרים שחביב על האדם · תביאמו · נתנבא משה שלא יכנס לארץ לכך לא נאמר תביאנו · מכון לשבתך · מקדש של מטה מכוון כנגד כסא של מעלה · אשר פעלת · מקדש · הטעם עליון זקף גדול להפרידו מתיבת הכס ס של אחריו המקדש אשר כוננו ידיך ה׳ חביב בית המקדש שהעולם נברא ביד אחת שנ׳ אף ידי יסדה ארץ ומקדש בשתי ידים ואימתי יבנה בשתי ידים בזמן שה׳ ימלוך לעולם ועד לעתיד לבא שכל המלוכה שלו · ולעולם ועד לשון עולמית הוא והוו בו יסוד לפיכך היא פתוחה אבל ואני היו׳ ועד שהוו בו שמוש קמוצה היא · כי בא סוס פרעה · כאשר בא · ותקח מרים הנביאה · היכן נתנבאה כשהיא אחות אהרן קודם שנולד משה

ופחד | בגדל זרועך ידמו כאבן | עד־
יעבר עמך יהוה | עד־יעבר עם־זו
קנית: | תבאמו ותטעמו בהר נחלתך | מכון
לשבתך פעלת יהוה | מקדש אדני כוננו
ידיך: | יהוה ימלך לעלם ועד: | כי
בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים וישב יהוה עלהם
את מי הים ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים:

פ

ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את
התף בידה ותצאן כל הנשים אחריה בתפים ובמחלת: ותען
להם מרים שירו ליהוה כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים:

ס

ויסע משה את ישראל מים סוף ויצאו אל
מדבר שור וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים: ויבאו
מרתה ולא יכלו לשתת מים ממרה כי מרים הם על כן קרא
שמה מרה: וילנו העם על משה לאמר מה נשתה: ויצעק
אל יהוה ויורהו יהוה עץ וישלך אל המים וימתקו המים שם
שם לו חק ומשפט ושם נסהו: ויאמר אם שמוע תשמע לקול
יהוה אלהיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת
כל חקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך
כי אני יהוה רפאך:

ס

ויבאו אילמה ושם שתים
עשרה עינת מים ושבעים תמרים ויחנו שם על המים: ויסעו

ודחלתא בסגי תקוף דרעך ישתקון כאבנא עד דיעבר עמך ה׳ ית ארנונא עד דיעבר עמא דנן דפרקת ית ירדנא: תעלינון ותשרינון בטורא דאחסנתך אתר לבית שכינתך אתקנתא ה׳ מקדשא ה׳ אתקנוהי ידך: ה׳ מלכותיה לעלם ולעלמי עלמיא: ארי עלו סוסות פרעה ברתיכוהי ובפרשוהי בימא ואתיב ה׳ עליהון ית מי ימא ובני ישראל הליכו ביבשתא בגו ימא:

ונסבת מרים נביאתא אחתיה דאהרן ית תפא בידהא ונפקא כל נשיא בתרהא בתפי ובחנגין: ועניאת להון מרים שבחו ואודו קדם ה׳ ארי אתגאי על גיותניא וגיותא דליה היא סוסיא ורכביה רמא בימא: ואטיל משה ית ישראל מימא דסוף ונפקו למדברא דחגרא ואזלו תלתא יומין במדברא ולא אשכחו מיא: ואתו למרה ולא יכילו למשתי מיא ממרה ארי מרירין אנון על כן קרא שמיה מרה: ואתרעמו עמא על משה למימר מה נשתי: וצלי קדם ה׳ ואלפיה ה׳ אעא ורמא למיא ובסימו מיא תמן גזר ליה קים ודין ותמן נסיה: ואמר אם קבלא תקבל למימרא דה׳ אלהך ודכשר קדמוהי תעבד ותצית לפקודוהי ותטר כל קימוהי כל מרעין דשויתי במצרים לא אשוינון עלך ארי אנא ה׳ אסך: ואתו לאילים ותמן תרתא עשר מבועין דמין ושבעין דקלין ושרו תמן על מיא: ונטלו

מרה נתנבאה אמי שתלד בן וכו׳ כדאית׳ בסוטה ד״א אחות אהרן לפי שמסר נפשו עליה כשנצטרעה נקראת על שמו · את התף · כלי של מיני זמר · בתפים ובמחולות · מובטחות היו צדקניות שבדור שהקב״ה עושה להם נסים והוציאו תפים ממצרים · ותען להם מרים · משה אמר שירה לאנשים הוא אומר והם עונין אחריו ומרים אמרה שירה לנשים · ויסע משה · הסיען בעל כרחם שעטרו מצרים סוסיהם בתכשיטי זהב וכסף ואבנים טובות והיו ישראל מוצאים אותם בים וגדולה היתה ביזת הים מביזת מצרים שנ׳ תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף לפיכך הוצרך להסיעם בעל כרחם · ויבאו מרתה · כמו למרה · הה״א בסוף תיבה במקום למ״ד בתחלתה · והתי״ו היא ה״א הנשרשת במרה · ובסמיכות שהיא נדבקת להי״א שהוא מוסיף במקום הלמ״ד תהפך הה״א של שרש לתי״ו וכן כל ה״א שהיא שרש בתיבה תהפך לתי״ו בסמיכתה כמו חמה אין לי · ותמתו בערה בו · והרי ב׳ של שרש כתבנה לתי״ו מפני שנסמכה על הה״א הנוספת וכן עבר ואמה · הנה אמתי בלהה · לנפש חיה · והמתו חיתו לחם · בין הרמה · ותשובתו הרמתה · וילנו · לשון נפעל הוא וכן התרגום לשון נפעל הוא ואתרעמו · וכן דרך לשון תלונה להסב הדבור אל האדם · מתלונן · מתרעם · ולא יאמר לונן · רוגם · וכן יאמר הלועז קומפלי״נט שיי׳ מסב הדבור אליו במאמר שיי׳ · שם שם לו · במרה נתן להם מקצת פרשיות של תורה שיתעסקו בהם · שבת ופרה אדומה ודינין · ושם נסהו · לעם וראה קשי ערפן שלא נמלכו במשה בלשון יפה בקש עלינו שיהיה לנו מים לשתות אלא נתלוננו · אם שמוע תשמע · זו קבלה שיקבלו עליהם · תעשה · היא עשייה · והאזנת · תטה אזנים לדקדק בהם · כל חקיו · דברים שאינן אלא גזרת מלך בלא שום טעם ויצר הרע מקנתר עליהם מה איסור באלו למה נאסרו כגון לבישת כלאים ואכילת חזיר ופרה אדומה · וכיוצא בהם · לא אשים עליך · ואם אשים הרי הוא כלא הושמה כי אני ה׳ רופאך · ולפי פשוטו · כי אני ה׳ רופאך · ומלמדך תורה ומצות למען תנצל מהם כרופא הזה האומר לאדם אל תאכל דבר זה פן יביאך לידי חלי זה וכן הוא אומר רפאות תהי לשרך · שתים עשרה עינות מים · כנגד שנים עשר שבטים נזדמנו להם · ושבעים תמרים · כנגד שבעים זקנים ·

בחמשה עשר יום. נתפרש היום של חנייה זו לפי שבו ביום כלתה החררה שהוציאו ממצרים והוצרכו למן ללמדנו שאכלו משירי הבצק ששים ואחת סעודות וירד להם מן בששה עשר באייר ויום אחד בשבת היה כדאי' במסכת שבת. וילונו. לפי שכלה הלחם. מי יתן מותנו. שנמות. ואינו שם דבר כמו מותנו אלא כמו עשותנו חנותנו שובנו לעשות אנחנו לחנות אנחנו למות אנחנו. ותרגומו לואי דמיתנא. הלואי והיינו מתים. דבר יום ביומו. צורך אכילת יום ילקט ביומו ולא ילקט היום לצורך מחר. למען אנסנו הילך בתורתי. אם ישמרו מצות התלויות בו שלא יותירו ממנו ולא יצאו בשבת ללקט. והיה משנה. ליום ולאמתול משנה על שהיו רגילין ללקוט יום יום של שאר ימות השבוע. אומ' אני אשר יביאו

מאילם ויבאו כל עדת בני ישראל אל מדבר סין אשר בין אילם ובין סיני בחמשה עשר יום לחדש השני לצאתם מארץ מצרים: וילינו כל עדת בני ישראל על משה ועל אהרן במדבר: ויאמרו אלהם בני ישראל מי יתן מותנו ביד יהוה בארץ מצרים בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשבע כי הוצאתם אתנו אל המדבר הזה להמית את כל הקהל הזה ברעב: ס ויאמר יהוה אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו למען אנסנו הילך בתורתי אם לא: והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו והיה משנה על אשר ילקטו יום יום: ויאמר משה ואהרן אל כל בני ישראל ערב וידעתם כי יהוה הוציא אתכם מארץ מצרים: ובקר וראיתם את כבוד יהוה בשמעו את תלנתיכם על יהוה ונחנו מה כי תלונו עלינו: ויאמר משה בתת יהוה לכם בערב בשר לאכל ולחם בבקר לשבע בשמע יהוה את תלנתיכם אשר אתם מלינם עליו ונחנו מה לא עלינו תלנתיכם כי על יהוה: ויאמר משה אל אהרן אמר אל כל עדת בני ישראל קרבו לפני יהוה כי שמע את תלנתיכם: ויהי כדבר אהרן אל כל עדת בני ישראל ויפנו אל המדבר והנה כבוד יהוה נראה בענן: פ וידבר יהוה אל משה לאמר: שמעתי את

מאילים ואתו כל כנשתא דבני ישר' למדברא דסין דבין אילם ובין סיני בחמשת עשרא יומא לירחא תנינא למפקיהון מארעא דמצרים: ואתרעמו כל כנשתא דבני ישר' על משה ועל אהרן במדברא: ואמרו להון בני ישר' לוי דמיתנא קדם יי' בארעא דמצרים כד הוינא יתבין על דודי בשרא כד הוינא אכלין לחמא ושבעין ארי אפיקתון יתנא למדברא הדין לקטלא ית כל קהלא הדין בכפנא: ואמר יי' למשה הא אנא מחית לכון לחמא מן שמיא ויפקון עמא וילקטון פתגם יום ביומיה בדיל דאנסינון היהכון במימרי אם לא: ויהי ביומא שתיתאה ויתקנון ית דייתון ויהי על חד תרין על דילקטון יום יום: ואמר משה ואהרן לכל בני ישראל ברמשא ותדעון ארי יי' אפיק יתכון מארעא דמצרים: ובצפרא ותחזון ית יקרא דיי' בדשמיען ית תרעמתכון על יי' ונחנא מה ארי מתרעמיתון עלנא: ואמר משה בדיתן יי' לכון ברמשא בשרא למיכל ולחמא בצפרא למסבע בדשמיען קדם יי' תורעמותכון דאתון מתרעמין עלוהי ונחנא מה לא עלנא תורעמתכון אלהין על מימרא דיי': ואמר משה לאהרן אמר לכל כנשתא דבני ישר' קריבו קדם יי' ארי שמיען קדמוהי ית תרעמותכון: והוה כד מלל אהרן עם כל כנשתא דבני ישר' ואתפניאו למדברא והא יקרא דיי' אתגלי בעננא:

ומלל יי' עם משה למימר: שמיע קדמי ית

והיה משנה לאשר שיביאו ימצאו משנה במדידה על אשר ילקטו ויאמרו יום יום וזהו לקטו לחם משנה לקיטתו היה כמונא לרוס משנה וזהו על כן הוא נותן לכם ביום הששי לחם יומים נותן לכם ברכה בבית למדידת העמר פעמים ללחם יומים. ערב. כמו לערב. וידעתם כי אני יי' המוציא אתכם ממצרים. לפי שאמרתם לנו כי הוצאתם אותנו תרעו כי לא אנחנו המוציאים אלא יי' הוציא אתכם שיגיז לכם את השלו. ובקר וראיתם לא על הכבוד שנ' והנה כבוד יי' נראה בענן כאשר אלא כך אמר להם ערב וידעתם כי היכולת בידו ליתן תאותכם ובשר יתן וגו' לא ב פנים מאירות יתננה לכם כי שלא כהוגן שאלתם אותו וכרס מלאה והלחם ששאלתם לצורך בירידתו לבקר תראו את כבוד אור פניו שיורידהו לכם דרך חבה בבקר שיש שהות להכינו וטל מלמעלה וטל מלמטה כמונח בקופסא. את תלונותיכם על יי'. כמו אשר על יי'. ונחנו מה. מה אנחנו מה חשובין. כי תלינו עלינו. שתרעימו עלינו את הכל את בניכם ונשיכם ובנותיכם וערב רב ועל כרחי אני זקוק לפרש תלינו בלשון תפעילו מפני רגשותו וקריאתו שאלו היה רפי הייתי מפרשו בלשון תפעלו כמו וילן העם על משה או אם היה דגש ואין בו יוד ונקרא תלונו הייתי מפרשו לשון תתלונו עכשיו הוא משמע תלינו את אחרים כמו במרגלים וילינו עליו כ' העדה. בשר לאכל ולא לשובע למדה תורה דרך ארץ שאין אוכלין בשר לשובע. ומה ראה להוריד לחם בבקר ובשר בערב לפי שהלחם שאלו כהוגן שאי אפשר לו לאדם בלא לחם אבל בשר שאלו שלא כהוגן שה שהרבה בהמות היו להם ועוד שהיה אפשר להם בלא בשר לפיכך נתן להם בשעת טורח שלא כהוגן. אשר אתם מלינים עליו. את האחרים השו השומעים אתכם מתלוננים.

תפלו׳ מין ענ״ה ושמן׳ מאד׳ היתה שכבת הטל׳ הטל שוכב על המן׳ ובמקום אחר הוא אומר וברדת הטל וגו׳ הטל יורד על הארץ והמן יורד עליו וה
חוזר ויורד טל עליו והרי הוא כמונח בקופסא׳ ותעל שכבת הטל׳ כשהחמה זורחת עולה טל שעל המן לקראת החמה כדרך טל עולה לקראת חמה
אף אם תמלא שפופרת של ביצה טל ותסתום את פיה ותניחה בחמה היא עולה מאיליה באויר׳ ורבותי דרשו שהטל עולה מן הארץ באויר וכש
ועלות שכבת הטל נתגלה המן׳ וראו והנה על פני המדבר דק מחוספס׳ מגולה ואין דוגמא לו במקרא׳ ויש לומר מחספס לשון חפיסה ודלוסקמא
שבלשון משנה כשנתגלה משכבת הטל ראו שהיה דבר דק מחוספס בתוכו׳ בין שני שכבות הטל׳ ואנקלוס תרגם מקלף לשון מחשוף הלבן׳ ככפורי

תורעמת בני ישראל מלל עמהון לימר בין שמשיא תיכלון בש בסרא וכצפרא תסבעון לחמא ותדעון ארי אנא יי׳ אלהכון: והוה ברמשא וסליקת שלו וחפת ית מ משריתא ובצפרא הות נחתת טלא סחור סחור למשריתא: וסליקת נ נחתת טלא והא על אפי מדברא דעדק מקלף דעדק כגיר כגלידא על ארעא: וחזו בני ישראל וא ואמרו גבר לאחוהי מנא הוא ארי לא ידעין מה הוא ואמר מ משה להון הוא לחמא דיהב יי׳ לכון למיכל: דין פתגמא דפקד יי׳ לקוטו מניה גבר לפום מיכליה עומרא לגולגלתא מנין נפשתיכון גבר לדבמשכניה תסבון: ועבדו כן בני ישראל ולקטו דאסגי ודא ודאזער: וכלו בעומרא ולא אותר דאסגי ודאזער לא חסר גבר ל לפום מיכליה לקטו: ואמר משה להון אנש לא ישאר מניה עד צ צפרא: ולא קבילו מן משה ואש ואשארו גבריא מניה עד צפרא ורחש רחשא וסרי ורגז עליהון מ משה: ולקטו יתיה בצפר בצפר גבר כפום מיכליה ושמשא דמשתאר מניה על אפי חקלא כד חמא עלוהי שמשא פשר: והוה ביומא שתיתאה לקטו לחמא על חד ת תרין תרין עמרין לחד ואתו כל רברבי כנשתא וחויאו למשה: ואמר להון הוא דמליל יי׳ שבא שבת קודשא קדם יי׳ מחר ית דא דאתון עתידין למיפא אפו וית דאתון עתידין לבשלא בשילו וית כל מותרא אצנעו לכון למטרא עד צפרא: ואצנעו יתיה עד צ צפרא כמא דפקיד משה ולא ס סרי ורחשא לא הות ביה: ונ

תלונת בני ישראל דבר אלהם לאמר בין הערבים תאכלו
בשר ובבקר תשבעו לחם וידעתם כי אני יהוה אלהיכם:
ויהי בערב ותעל השלו ותכס את המחנה ובבקר היתה ש
שכבת הטל סביב למחנה: ותעל שכבת הטל והנה על
פני המדבר דק מחספס דק ככפר על הארץ: ויראו בני יש
ישראל ויאמרו איש אל אחיו מן הוא כי לא ידעו מה הוא ו
ויאמר משה אלהם הוא הלחם אשר נתן יהוה לכם לאכלה:
זה הדבר אשר צוה יהוה לקטו ממנו איש לפי אכלו עמר
לגלגלת מספר נפשתיכם איש לאשר באהלו תקחו: ויעשו
כן בני ישראל וילקטו המרבה והממעיט: וימדו בעמר ולא
העדיף המרבה והממעיט לא החסיר איש לפי אכלו לקטו:
ויאמר משה אלהם איש אל יותר ממנו עד בקר: ולא שמעו
אל משה ויותרו אנשים ממנו עד בקר וירם תולעים ויבאש
ויקצף עלהם משה: וילקטו אתו בבקר בבקר איש כפי א
אכלו וחם השמש ונמס: ויהי ביום הששי לקטו לחם משנה
שני העמר לאחד ויבאו כל נשיאי העדה ויגידו למשה: ויא
ויאמר אלהם הוא אשר דבר יהוה שבתון שבת קדש ליהוה
מחר את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו ואת כל
העדף הניחו לכם למשמרת עד הבקר: ויניחו אתו עד ה
הבקר כאשר צוה משה ולא הבאיש ורמה לא היתה בו:

כפור גלידא בלען ועפיך כגיר כאבני גיר והוא מין צבע שחור׳ פירמדינן גבי כסוי הדם הגיר והזרניך׳ דעדק כגיר כגלידא על ארעא דק היה
כגיר ושוכב מוגלד כקרח על הארץ וכן פירושו דק ככפור שטוח קלוש ומחובר כגליד׳ דק שנגבס בלען שהיה מגליד גלד דק מלמעלה׳ וכגיר ש
שתרגם אנקלוס תוספת הוא על לשון העברית ואין לו תיבה בפסוק׳ מן הוא׳ הכנת מזון הוא כמו וימן להם המלך׳ כי לא ידעו מה הוא׳ שיקראוהו
בשמו׳ עומר׳ שם מדה׳ מספר נפשותיכם׳ כפי מנין נפשות שיש לאיש באהלו תקחו עומר לכל גולגלת׳ המרבה והממעיט׳ יש שלקטו הרבה ויש
שלקטו מעט וכשבאו לביתם מדדו בעומר איש איש מה שלקט ומצאו שהמרבה ללקוט לא העדיף על עומר לגולגלת אשר באהלו והממעיט
ללקוט לא מצא חסר מעומר לגולגלת וזהו נס גדול שנעשה בו׳ ויותירו אנשים׳ דתן ואבירם׳ וירם תולעים׳ לשון רמה׳ ויבאש׳ הרי זה מקרא הפוך
שבתחלה הבאיש ולבסוף התליע כענין שנ׳ ולא הבאיש ורמה לא היתה בו ורך כל המתליעים׳ וחם השמש ונמס׳ הנשאר בשדה ונעשה נחלים
ושותין ממנו איילים וצביים ואומות העולם צדין מהן וטועמין בהם טעם מן ויודעים מה שבחן של ישראל׳ נמס לשון פושרין׳ על ידי השמש מת
מתחמם ומפשיר׳ וכמס׳ ריש טנפריר׳ ותרגמו בסנהדרין בכוף ארבע מיתות׳ לקטו לחם משנה׳ כשמדדו את לקיטתן באהליהם מצאו כפלים שני
העומר למחר ומדרש אגדה לחם משונה אותו היום נשתנה לשבח בריחו ובטעמו׳ ויגידו למשה׳ שאלוהו מה היום מיומים ומכאן יש ללמד שעדין לא
הגיד להם משה פרשת שבת שנצטווה לומר להם׳ והיה ביום הששי והכינו וגו׳ עד ששאלו את זאת אמר להם הוא אשר דבר יי׳ שנצטויתי לומר ל
לכם ולכך ענשו שכתוב שאמר לו עד אנה מאנתם ולא הוציאו מן הכלל את אשר תאפו אפו׳ מה שאתם רוצים לאפות בתנור אפו היום הכל
לשני ימים ומה שאתם צריכים לבשל ממנו בשלו היום׳ לשון אפייה נופל בלחם ולשון בישול בתבשיל׳ למשמרת׳ לגניזה׳

ויאמר משה אכלוהו היום׃ שחרית שהיו רגילין לצאת וללקוט באו לשאול אם נצא אם לאו אמר להם את שבידכם אכלו לערב חזרו לפניו מהו לצאת אמר להם שבת היום ראה אותם דואגים שמא פסק המן ולא ירד עוד אמר להם היום לא תמצאוהו שאין תל שה תל היום לא תמצאוהו אבל מחר תמצאוהו׃ וביום השביעי שבת׃ שבת הוא המן לא יהיה בו׳ ולא בא הכתוב אלא לרבות יום הכפורים וימים טובים׃ עד אנה מאנתם׃ משל הדיוט הוא בהדי הוצא לקי כרבא על ידי הרשעים מתגנין הכשרין׃ ראו בעיניכם כי יי׳ בכבודו מזהיר אתכם על השבת שהרי נס נעשה בכל ערב שבת לתת לכם לחם יומים׃ שבו איש תחתיו׃ מכאן סמכו חכמים ארבע אמות ליוצא חוץ לתחום׃ אל יצא איש ממקומו׃ אלו אלפים

ויאמר משה אכלהו היום כי שבת היום ליהוה היום לא תמצאהו בשדה׃ ששת ימים תלקטהו וביום השביעי שבת לא יהיה בו׃ ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקט ולא מצאו׃ ס ויאמר יהוה אל משה עד אנה מאנתם לשמר מצותי ותורתי׃ ראו כי יהוה נתן לכם השבת על כן הוא נתן לכם ביום הששי לחם יומים שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקמו ביום השביעי׃ וישבתו העם ביום השבעי׃ ויקראו בית ישראל את שמו מן והוא כזרע גד לבן וטעמו כצפיחת בדבש׃ ויאמר משה זה הדבר אשר צוה יהוה מלא העמר ממנו למשמרת לדרתיכם למען יראו את הלחם אשר האכלתי אתכם במדבר בהוציאי אתכם מארץ מצרים׃ ויאמר משה אל אהרן קח צנצנת אחת ותן שמה מלא העמר מן והנח אתו לפני יהוה למשמרת לדרתיכם׃ כאשר צוה יהוה אל משה ויניחהו אהרן לפני העדת למשמרת׃ ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה עד באם אל ארץ נושבת את המן אכלו עד באם אל קצה ארץ כנען׃ והעמר עשרית האיפה הוא׃ פ

ויסעו כל עדת בני ישראל ממדבר סין למסעיהם על פי יהוה ויחנו ברפידים ואין מים לשתת העם׃ וירב העם עם משה ויאמרו תנו לנו מים ונשתה ויאמר להם משה מה ת

ואמר משה אכלוהי יומא דין ארי שבתא יומא דין קדם יי׳ יומא דין לא תשכחוניה בחקלא׃ שתא יומין תלקטוניה וביומא שביעאה שבתא לא יהי ביה׃ והוה ביומא שביעאה נפקו מן עמא למלקט ולא אשכחו׃ ואמר יי׳ למשה עד אימתי אתון מסרבין למטר פקודי ואוריתי׃ חזו ארי יי׳ יהב לכון שבתא על כן הוא יהב לכון ביומא שתיתאה לחם תרין יומין תיבו אנש תחותוהי לא יפוק אנש מאתריה ביומא שביעאה׃ ושבתו עמא ביומא שביעאה׃ וקרו בית ישראל ית שמיה מנא והוא כבר זרע גדא חור וטעמיה כאסקריטון בדבש׃ ואמר משה דין פתגמא דפקד יי׳ מלא עומרא מניה למטרא לדריכון בדיל דיחזון ית לחמא דאוכלית יתכון במדברא באפקותי יתכון מארעא דמצרים׃ ואמר משה לאהרן סב צלוחית חדא והב תמן מלי עומרא מנא ואצנע יתיה קדם יי׳ למטרא לדריכון׃ כמא דפקד יי׳ למשה ואצנעיה אהרן קדם סהדותא למטרא׃ ובני ישראל אכלו ית מנא ארבעין שנין עד דעלו לארע יתבתא ית מנא אכלו עד דאתו לסיפי ארעא דכנען׃ ועומרא חד מן עשרא בתלת סאין הוא׃

ונטלו כל כנשתא דבני ישראל ממדברא דסין למטלניהון על מימרא דיי׳ ושרו ברפידים ולית מיא למשתי לעמא׃ ונצא עמא עם משה ואמרו הבו לנא מיא ונשתי ואמר להון משה מה

מן׃ ולא במסורת שאין החומש אלא מדברי סופרים ועיקרו של מקרא על לוקטי המן נאמר׃ והוא כזרע גד׃ עשב ששמו אליינדרי זרעו עגול ואינו לבן והמן היה לבן ואינו נמשל לזרע גד אלא לענין העגול כזרע גד היה והוא לבן׃ כצפיחית׃ בצק שמטגנין אותו בדבש וקורין לו אסקריטין בלשון משנה והוא תרגום של אנקלוס׃ למשמרת׃ לגניזה׃ לדורותיכם׃ בימי ירמיהו כשהיה ירמיהו מוכיחם למה אין אתם עוסקין בתורה והם אומרים נניח מלאכתנו ונעסוק בתורה מהיכן נתפרנס הוציא להם צנצנת המן אמר להם הדור אתם ראו דבר יי׳ שמעו לא נאמר אלא ראו בזה נתפרנסו אבותיכם הרבה שלוחין יש לו למקום להכין מזון ליראיו׃ צנצנת׃ צלוחית של חרס כתרג׳׃ והנח אותו לפני יי׳׃ לפני הארון׃ ולא נאמר מקרא זה עד שנבנה אהל מועד אלא שנכתב כאן בפרשת המן׃ ארבעים שנה׃ והלא חסר שלשים יום שהרי בחמשה עשר באייר ירד להם תחלה ובחמשה עשר בניסן פסק שנאמר וישבות המן ממחרת אלא מגיד שהעוגות שהוציאו ישראל ממצרים טעמו בהם טעם מן׃ אל ארץ נושבת׃ לאחר שעברו את הירדן׃ אל קצה ארץ כנען׃ בתחלת הגבול קודם שעברו את הירדן והם ערבות מואב נמצאו מכחישין זה את זה אלא בערבות מואב כשמת משה בשבעה באדר פסק המן מלירד ונסתפקו ממן שלקטו בו ביום עד שהקריבו העומר בששה עשר בניסן שנאמר ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח׃ עשירית האיפה׃ והאיפה שלש סאין והסאה ששה קבין והקב ארבעה לוגין והלוג ששה ביצים נמצא עשירית האיפה ארבעים ושלש ביצים וחומש ביצה והוא שיעור לחלה ולמנחות׃

מה תנסון. לומר היוכל לתת מים בארץ ציה. עוד מעט. אם אמתין עוד מעט. עבור לפני העם. וראה אם יסקלוך למה הוצאת לעז על בני. וקח אתך מזקני ישראל. לעדות שיראו שעל ידך המים יוצאים מן הצור ולא יאמרו מעינות היו שם מימי קדם. ומטך אשר הכית בו את היאור. מה ת״ל אשר הכית בו את היאור אלא שהיו ישראל אומרים על המטה שאינו אלא לפורענות בו לקה פרעה ומצרים כמה מכות במצרים ועל הים. לכך נאמר אשר הכית בו את היאור יראו עתה שאף לטובה הוא מוכן. והכית בצור. על הצור לא נאמר אלא בצור. מיכן שהמטה היה של סנפירינון ודבר חזק ונבקע הצור מפניו. ויבא עמלק. סמך פרשה זו למקרא זה לומר תמיד אני ביניכם ומזומן לכל צרכיכם ואתם אומרים היש יי׳ בקרבנו אם אין. חייכם שהכלב בא ונושך אתכם ואתם צועקים לי ותדעו היכן אני. משל לאדם שהרכיב בנו על כתפו ויצא לדרך היה אותו הבן רואה חפץ ואומר אבא טול חפץ זה ותן לי והוא נותן לו וכן שניה וכן שלישית. פגעו באדם אחד אמר לו אותו הבן ראית את אבא אמר לו אביו אינך יודע היכן אני. השליכו מעליו ובא הכלב ונשכו. בחר לנו. לי ולך. השווהו לו. מכאן אמרו יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך. וכבוד חבירך כמורא רבך מנין שנאמר ויאמר אהרן אל משה בי אדוני והלא אהרן גדול מאחיו היה ועושה את רבו כחבירו. ומורא רבך כמורא שמים שנאמר אדוני משה כלאם. כלם מן העולם חייבין הם כליה המורדים בך כאילו מרדו בהקב״ה. וצא הלחם. צא מן הענן והלחם בו. מחר. בעת המלחמה אנכי נצב. בחר לנו אנשים. גבורים ויראי חטא שתהא זכותן מסייעתן. ד״א אנשים שיודעין לבטל כשפים לפי שבני עמלק מכשפין היו. ומשה ואהרן וחור. מכאן לתענית שצריכין שלשה לעבור לפני התיבה שבתענית היו שרויים. חור בנה של מרים היה. והיה כאשר ירים משה ידו. וכי ידיו של משה כו׳ כדאיתא בראש השנה. וידי משה כבדים. בשביל שנתעצל במצוה ומינה אחר תחתיו נתייקרו ידיו. ויקחו. אהרן וחור. אבן וישימו תחתיו. ולא ישב לו על כר וכסת אמר ישראל שרויין בצער אף אני אהיה עמהם בצער. ויהי ידיו אמונה. ויהי משה ידיו באמונה פרושות השמים בתפלה נאמנה ונכונה. עד בא השמש. שהיו עמלקים מחשבין את השעות באיצטרולוגיאה באיזו שעה הם נוצחין והעמיד להם משה חמה ועירבב את השעות. ויחלש יהושע. חתך ראשי גבוריו ולא השאיר אלא חלשים שבהם ולא הרגם כולם. מיכן אנו למדים שעשה על פי הדבור של שכינה. כתוב זאת זכרון. שבא עמלק להזדווג לישראל קודם לכל האומות. ושים באזני יהושע. המכניס את ישראל לארץ שיצוה את ישראל לשלם לו את גמולו. כאן נרמז לו למשה שיהושע מכניס את ישראל לארץ. כי מחה אמחה. לכך אני מזהירך כן כי חפץ אני למחותו.

תריבון עמדי מה תנסון את יהוה: ויצמא שם העם למים וילן
העם על משה ויאמר למה זה העליתנו ממצרים להמית אתי
ואת בני ואת מקני בצמא: ויצעק משה אל יהוה לאמר מה
אעשה לעם הזה עוד מעט וסקלני: ויאמר יהוה אל משה
עבר לפני העם וקח אתך מזקני ישראל ומטך אשר הכית
בו את היאר קח בידך והלכת: הנני עמד לפניך שם על ה
הצור בחרב והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם ויעש
כן משה לעיני זקני ישראל: ויקרא שם המקום מסה ומריבה
על ריב בני ישראל ועל נסתם את יהוה לאמר היש יהוה ב
בקרבנו אם אין: פ ויבא עמלק וילחם עם
ישראל ברפידם: ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים
וצא הלחם בעמלק מחר אנכי נצב על ראש הגבעה ומטה
האלהים בידי: ויעש יהושע כאשר אמר לו משה להלחם
בעמלק ומשה אהרן וחור עלו ראש הגבעה: והיה כאשר
ירים משה ידו וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק: וידי
משה כבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה ואהרן וחור
תמכו בידיו מזה אחד ומזה אחד ויהי ידיו אמונה עד בא ה
השמש: ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב:
פ ויאמר יהוה אל משה כתב זאת זכרון בספר
ושים באזני יהושע כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת ה

נצן אתון עמי מה מנסן אתון ק
קדם יי׳: וצחי תמן עמא למיא ו
ואתרעם עמא על משה ואמר ל
למא דנן אסקתנא ממצרים לק
לקטלא יתי וית בני וית בעירי
בצחותא: וצלי משה קדם יי׳ למ
למימר מה אעבד לעמא הדין
עוד זער פון וירגמנני: ואמר יי׳
למשה עבר קדם עמא ודבר ע
עמך מסבי ישראל וחטרך דמחית
ביה ית נהרא סב בידך ותיזיל:
הא אנא קאים קדמך תמן על ט
טינרא בחורב ותמחי בטינרא ו
ויפקון מניה מיא וישתי עמא ו
ועבד כן משה לעיני סבי ישראל:
וקרא שמיה דאתרא נסיתא ומ
ומצותא על דנצו בני ישראל ועל
דנסיאו קדם יי׳ למימר האית ש
שכינתא דיי׳ בינגא אם לא:
ואתא עמלק ואגח קרבא עם
ישראל ברפידים: ואמר משה לי
ליהושע בחר לנא גברין ופוק א
אגח קרבא בעמלק מחר אנא ק
קאים על ריש רמתא וחוטרא ד
דאתעבידו ביה נסין מן קדם יי׳
בידי: ועבד יהושע כמא דאמר
ליה משה לאגחא קרבא ומשה א
אהרן וחור סליקו לריש רמתא:
והוי כד מרים משה ידוהי מתג
מתגברין דבית ישראל וכד מנח
לידוהי מתגברין דבית עמלק: וי
וידי משה יקרן ונסיבו אבנא וש
ושויאו תחותוהי ויתב עלה ואה
ואהרן וחור סמכין לידוהי מכא
חד ומכא חד והואה ידוהי פריסן
בצלו עד דעל שמשא: ותבר יה
יהושע ית עמלק וית עמיה לפת
לפתגם דחרב: ואמר יי׳
למשה כתוב דא דכרנא בספרא
ושוי קדם יהושע ארי ממחא אמ
אמחי ית דכרניה דעמלק מתחות

ויקרא שמו של מזבח. ה' נסי. הקב"ה עשה לנו כאן נס. לא שהמזבח קרוי ה' אלא המזכיר שמו של מזבח זוכר הנס שעשה המקום. ה' הוא נס שלנו: ויאמר. משה: כי יד על כס יה. ידו של הקב"ה הורמה לישבע בכסאו להיות לו מלחמה ואיבה בעמלק עולמית. ומהו כס ולא נאמר כסא ואף השם נחלק לחציו. נשבע הקב"ה שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק כולו וכשימחה שמו יהי השם שלם והכסא שלם שנ' האויב תמו חרבות לנצח זהו עמלק שכתוב בו ועברתו שמרה נצח. וערים נתשת אבד זכרם המה מהו אומר אחריו וה' לעולם ישב הרי השם שלם כונן למשפט כסאו הרי כסאו שלם:

חסלת ויהי בשלח

וישמע יתרו. מה שמועה שמע ובא קריעת ים

השמים: ויבן משה מזבח ויקרא שמו יהוה נסי: ויאמר כי יד
על כס יה מלחמה ליהוה בעמלק מדר דר:

פרשה

וישמע יתרו כהן מדין חתן משה את כל אשר עשה אלהים
למשה ולישראל עמו כי הוציא יהוה את ישראל ממצרים:
ויקח יתרו חתן משה את צפרה אשת משה אחר שלוחיה:
ואת שני בניה אשר שם האחד גרשם כי אמר גר הייתי ב
בארץ נכריה: ושם האחד אליעזר כי אלהי אבי בעזרי
ויצלני מחרב פרעה: ויבא יתרו חתן משה ובניו ואשתו אל
משה אל המדבר אשר הוא חנה שם הר האלהים: ויאמר
אל משה אני חתנך יתרו בא אליך ואשתך ושני בניה עמה:
ויצא משה לקראת חתנו וישתחו וישק לו וישאלו איש ל
לרעהו לשלום ויבאו האהלה: ויספר משה לחתנו את כל
אשר עשה יהוה לפרעה ולמצרים על אודת ישראל את
כל התלאה אשר מצאתם בדרך ויצלם יהוה: ויחד יתרו על
כל הטובה אשר עשה יהוה לישראל אשר הצילו מיד מ
מצרים: ויאמר יתרו ברוך יהוה אשר הציל אתכם מיד מ
מצרים ומיד פרעה אשר הציל את העם מתחת יד מצרים:
עתה ידעתי כי גדול יהוה מכל האלהים כי בדבר אשר זדו

שמיא: ובנא משה מדבחא ופלח עלוהי קדם ה' דעבד ליה נסין: ואמר בשבועה אמירא דא מן קדם דחילא דשכינתיה על כורסיה יקרא דעתיד דיתעביד קרבא קדם ה' בדבית עמלק לשיציותהון מדרי עלמא

פרשה

ושמע יתרו רבא דמדין חמוהי דמשה ית כל דעבד ה' למשה ולישראל עמיה ארי אפיק ה' ית ישראל ממצרים: ודבר יתרו חמוהי דמשה ית צפורה אתת משה בתר דשלחה: וית תרין בנהא דשום חד גרשם ארי אמר דייר הויתי בארע נוכראה: ושום חד אליעזר ארי אלהא דאבא הוה בסעדי ושזבני מחרבא דפרעה: ואתא יתרו חמוהי דמשה ובנוהי ואתתיה לות משה למדברא דהוא שרי תמן לטורא דאתגלי עלוהי יקרא דה': ואמר למשה אנא חמוך יתרו אתי לותך ואתתך ותרין בנהא עמה: ונפק משה לקדמות חמוהי וסגיד ונשק ליה ושאילו גבר לחבריה לשלם ועלו למשכנא: ואשתעי משה לחמוהי ית כל דעבד ה' לפרעה ולמצראי על עיסק ישראל ית כל עקתא דאשכחתנון באורחא ושזבנון ה': וחדי יתרו על כל טבתא דעבד ה' לישראל דשזבנון מידא דמצראי: ואמר יתרו בריך ה' דשזיב יתכון מידא דמצראי ומידא דפרעה דשזיב ית עמא מתחות מרות מצראי: כען ידענא ארי רב ה' ולית אלה בר מניה ארי בפתגמא דחשיבו

סוף ומלחמת עמלק: יתרו. שבע שמות נקראו לו רעואל יתר יתרו חובב חבר קיני פוטיאל. יתר על שם שייתר פרשה אחת בתורה ואתה תחזה. יתרו כשנתגייר וקיים המצות הוסיפו לו אות. חובב שחבב את התורה. חובב הוא יתרו שנ' מבני חובב חותן משה ויש אומרים רעואל אביו של יתרו היה ומהו אומר ותבאנה אל רעואל אביהן שהתינוקות קורין לאבי אביהן אבא. בספרי: חותן משה. כאן היה יתרו מתכבד במשה אני חותן המלך ולשעבר היה משה תולה הגדולה בחמיו שנאמ' וישב אל יתר חותנו: למשה ולישראל. שקול משה כנגד כל ישראל: את כל אשר עשה. להם בירידת המן ובבאר ובעמלק: כי הוציא ה' וגו'. זו הגדולה על כולם: אחר שלוחיה. כשאמר לו הקב"ה במדין לך שוב מצרים ויקח משה את אשתו ואת בניו וגו' ויצא אהרן לקראתו ויפגשהו בהר האלהים אמר לו מי הם הללו אמר לו זו אשתי שנשאתי במדין ואלו בני אמר לו והיכן אתה מוליכן וכו' אמר לו על הראשונים אנו מצטערין ואתה בא להוסיף עליהם אמר לה לכי לבית אביך נטלה שני בניה והלכה לה: ויצילני מחרב פרעה. כשגלו דתן ואבירם על דבר המצרי ובקש להרוג משה נעשה צוארו כעמוד של שיש: אל המדבר. אף אנו יודעין שבמדבר היו אלא בשבחו של יתרו דבר הכתוב שהיה יושב בכבודו של עולם ונדבו לבו לצאת אל המדבר מקום תהו לשמוע דברי תורה: ויאמר אל משה. על ידי שליח: אני חותנך יתרו וגו'. אם אין אתה יוצא בגיני צא בגין אשתך ואם אין אתה יוצא בגין אשתך צא בגין שני בניה: ויצא משה. כבוד גדול נתכבד יתרו באותה שעה כיון שיצא משה יצא אהרן נדב ואביהוא ומי הוא שראה את אלו יוצאין ולא יצא: וישתחו וישק לו. איני יודע מי השתחוה למי כשהוא אומר איש לרעהו מי הקרוי איש זה משה שנאמר והאיש משה: ויספר משה לחותנו. למשוך את לבו לקרבו לתורה: את כל התלאה. שעל הים ושל עמלק: התלאה. למ"ד אל"ף הוא יסוד של תיבה והתי"ו הוא תיקון ויסוד הנופל ממנו לפרקים וכן תרומה תנופה תקומה תנואה: ויחד יתרו. וישמח יתרו זהו פשוטו ומדרשו נעשה בשרו חדודין חדודין מיצר על איבוד מצרים היינו דאמרי אינשי גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה באנפיה: על כל הטובה. טובת המן והבאר והתורה ועל כולן אשר הצילו מיד מצרים עד עכשיו לא היה עבד יכול לברוח ממצרים שהיתה הארץ מסוגרת ואלו יצאו ס' ריבוא: אשר הציל אתכם מיד מצרים. אומה קשה: ומיד פרעה. מלך קשה: מתחת יד מצרים. כתרגומו: עתה ידעתי. מכירו הייתי לשעבר ועכשיו ביותר: מכל האלהים. מלמד שהיה מכיר בכל ע"ז שבעולם שלא הניח ע"ז שלא עבדה: כי בדבר אשר זדו עליהם. כתרגומו

בפיס רמו למברס והס מברו בפיס מסר ורו מסר הדרשנו ורבותינו דרשה: לשון ויור יעקב נזיד בקרדה מסר בשלו בה נתבשלו פולה · כמ
כמשמעה שהיא כולה כליל ובחים שלמים ויבא אהרן וגו ומשה היכן הלך והלא הוא שיצא לקראתו וגרם לו את כל הכבוד אלא שהיה ע מד
ומשמש לפניהם · לפני האלהים · מכאן שהנהנה מסעודה שתלמידי חכמים מסובין בה כאלו נהנה מזיו שכינה: ויהי ממחרת · מוצאי יום הכיפורים היה
כך שנינו בספרי · ומהו ממחרת למחרת רדתו מן ההר ועל כרחך אי אפשר לומר אלא ממחרת יום הכיפורים שהרי קודם מתן תורה אי אפשר לו
לומר והודעתי את חקי וגו ומשנתנה תורה עד יום הכיפורים לא ישב משה לשפוט את העם שהרי בשבעה עשר בתמוז ירד ושבר את הלוחות

עליהם: ויקח יתרו חתן משה עלה וזבחים לאלהים ויבא א
אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חתן משה לפני ה
האלהים: ויהי ממחרת וישב משה לשפט את העם ויעמד
העם על משה מן הבקר עד הערב: וירא חתן משה את כל
אשר הוא עשה לעם ויאמר מה הדבר הזה אשר אתה עשה
לעם מדוע אתה יושב לבדך וכל העם נצב עליך מן בקר
עד ערב: ויאמר משה לחתנו כי יבא אלי העם לדרש א
אלהים: כי יהיה להם דבר בא אלי ושפטתי בין איש ובין ר
רעהו והודעתי את חקי האלהים ואת תורתיו: ויאמר חתן
משה אליו לא טוב הדבר אשר אתה עשה: נבל תבל גם
אתה גם העם הזה אשר עמך כי כבד ממך הדבר לא ת
תוכל עשהו לבדך: עתה שמע בקלי איעצך ויהי אלהים
עמך היה אתה לעם מול האלהים והבאת אתה את הד
הדברים אל האלהים: והזהרתה אתהם את החקים ואת
התורת והודעת להם את הדרך ילכו בה ואת המעשה א
אשר יעשון: ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלהים
אנשי אמת שנאי בצע ושמת עלהם שרי אלפים שרי מאות
שרי חמשים ושרי עשרת: ושפטו את העם בכל עת והיה
כל הדבר הגדל יביאו אליך וכל הדבר הקטן ישפטו הם
והקל מעליך ונשאו אתך: אם את הדבר הזה תעשה וצוך

מצראי למרן ית ישראל בית דנ
דנינון: וקרב יתרו חמוהי דמשה
עלון ונכסת קודשין קדם יי ואתא
אהרן וכל סבי ישראל למיכל לח
לחמא עם חמוהי דמשה קדם
יי: והוה ביומא דבתרוהי ויתב
משה למדן ית עמא וקם עמא
עלוהי דמשה מן צפרא עד ר
רמשא: וחזא חמוהי דמשה ית כ
כל דהוא עבד לעמא ואמר מה
פתגמא הדין דאת עבד לעמא
מה דין את יתיב בלחודך וכל
עמא קימין עלוך מן צפרא ע
עד רמשא: ואמר משה לחמוהי
ארי אתן לותי עמא למתבע א
אולפן מן קדם יי: כד הוי להון
דינא אתן לותי ודאינגא בין ג
גברא ובין חבריה ומהודענא
להון ית קימיא דיי וית אוריתיה:
ואמר חמוהי דמשה ליה לא תק
תקין פתגמא דאת עבד: מלאה
תלאה אף את אף עמא הדין ד
דעמך ארי יקיר מנך פתגמא ל
לא תיכול למעבדיה בלחודך:
כען קבל מני אמלכינך ויהי מ
מימרא דיי בסעדך הוי את לצ
לעמא תבע אולפן מן קדם יי ו
ותהי מיתי את ית פתגמיא דקדם
יי: ותזהר יתהון ית קימיא וית ית
אוריתא ותהודע להון ית אורחא
דיהכון בה וית עובדא דיעבדון:
ואת תחזי מכל עמא גוברין דח
דחילא דחליא דיי גוברין דקשוט
דסנאן לקבלא ממון ותמני על
עליהון רבני אלפין רבני מאותא
רבני חמשין ורבני עסורייתא:
וידונון ית עמא בכל עדן ויהי
כל פתגם רב ייתון לותך וכל פ
פתגם זעיר ידונון אנון ויקלון
מנך ויסוברון עמך: אם ית כת
פתגמא הדין תעבד ויפקדינך

ולמחר עלה בהשכמה ושהא שמונים יום וירד ביום הכיפורים ואין פרשה זו כתובה כסדר שלא נאמר ויהי ממחרת עד שנה שנייה אף לדברי ה
האומר יתרו קודם מתן תורה בא שלוחו אל ארצו לא היה אלא עד שנה שנייה שהרי נאמר כאן וישלח משה את חתנו ומצינו
במסע הדגלים שאמר לו משה נוסעים אנחנו אל המקום וגו אל נא תעזוב אותנו ואם זו קודם מתן תורה משלחו והלך היכן מצינו שחזר ואם
תאמר שם · לא נאמר יתרו אלא חובב ובנו של יתרו היה הוא חובב הוא יתרו שהרי כתיב מבני חובב חותן משה · וישב משה ויעמוד העם · יושב כ
כמלך וכולן עומדין והוקשה הדבר ליתרו שהיה מזלזל בכבודן של ישראל והוכיחו על כך שנאמר מדוע אתה יושב לבדך וכולם נצבים · מן הבקר
עד הערב · אפשר לומר כן אלא כל דיין שדן דין אמת לאמתו שעה אחת מעלה עליו הכתוב כאילו עוסק בתורה כל היום וכאילו נעשה שותף ל
להקב"ה במעשה בראשית שכתוב בו ויהי ערב ויהי בקר יום אחד · כי יבא · כי בא לשון הווה · לדרש אלהים · לשאול תלמוד מפי הגבורה · כי יהיה להם
דבר · מי שיהיה לו הדבר בא אלי · ויאמר חותן משה · דרך כבוד קוראו הכתוב חותנו של מלך · נבל תבל · כתרגומו ולשונו לשון כמישה פלישטיו א
כמו והעלה נבל כנבל עלה מגפן שהוא כמוש על ידי חמה ועל ידי קרח וכחו תש ונלמה · גם אתה · לרבות אהרן וחור ושבעים זקנים · כי כבד מ
ממך · כובדו רב יותר מכחך · איעצך ויהי אלהים עמך · בעצה אמר לו צא המלך בגבורה · היה אתה לעם מול האלהים · שליח ומליץ בינותם למקום
ושואל מ · שפטים מאתו · את הדברים · דברי ריבותם · ואתה תחזה · ברוח הקדש שעליך · אנשי חיל · עשירים שאין צריכין להחניף ולהכיר פנים · אנשי
אמת · אלו בעלי הבטחה שהן כדאי לסמוך על דבריהם שעל ידי כן יהיו דבריהן נשמעין · שונאי בצע · ששונאין את ממונם בדין כי ההיא ד
דאמרינן כל דינא דמפקין ממונא מיניה בדינא לאו דיינא הוא · שרי אלפים · הם היו שש מאות שרים לשש מאות אלף · שרי מאות · ששת אל
אלפים היו · שרי חמשים · שנים עשר אלף · שרי עשרות · ששים אלף · ושפטו · וידונון לשון צווי · והקל מעליך · והדבר הזה להקל מעליך · והקל · כמו
והכבד את לבו והכות את מוצב לשון הוה ·

וצוך אלהים ויכלת עמוד · המלך בגבורה אם מצוה ׳ אותך לעשות כן תוכל עמוד ואם יעכב על ידך לא תוכל לעמוד · וגם כל העם הזה · אהרן נדב ואביהוא וע׳ זקנים הנלוים עתה עמך ׳ ושפטו · ודינין ית עמא · ידינון · יעתון · ישפוטו הם · כמו ישפטו וכן לא תעבורי כמו לא תעבורי ותרגו׳ דינין מיכון · מקראות העליונים היו לשון צווי לכך מתורגמין וידונון ייתון ידונון ומקראות הללו לשון עשייה · וילך לו אל ארצו · לגייר את בני משפחתו · ביום הזה · בראש חדש · לא היה צריך לכתוב אלא ביום ההוא מהו ביום הזה שיהו דברי תורה חדשים עליך כאלו היום נתנם · ויסעו מרפידים · מה תל לחזור ולפרש מהיכן נסעו והלא כבר כתב שברפידים היו חונים בידוע שמשם נסעו אלא להקיש נסיעתן מרפידים לביאתן למדבר סיני

אלהים ויכלת עמד וגם כל העם הזה על מקמו יבא בשלום:
וישמע משה לקול חתנו ויעש כל אשר אמר: ויבחר משה א
אנשי חיל מכל ישראל ויתן אתם ראשים על העם שרי אל
אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרת: ושפטו את
העם בכל עת את הדבר הקשה יביאון אל משה וכל הדבר
הקטן ישפוטו הם: וישלח משה את חתנו וילך לו אל ארצו:
פ בחדש השלישי לצאת בני ישראל מ
מארץ מצרים ביום הזה באו מדבר סיני: ויסעו מרפידים
ויבאו מדבר סיני ויחנו במדבר ויחן שם ישראל נגד ההר:
ומשה עלה אל האלהים ויקרא אליו יהוה מן ההר לאמר
כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל: אתם ראיתם
אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים ואבא
אתכם אלי: ועתה אם שמוע תשמעו בקלי ושמרתם את ב
בריתי והייתם לי סגלה מכל העמים כי לי כל הארץ: ואתם
תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש אלה הדברים אשר ת
תדבר אל בני ישראל: ויבא משה ויקרא לזקני העם וישם
לפניהם את כל הדברים האלה אשר צוהו יהוה: ויענו כל
העם יחדו ויאמרו כל אשר דבר יהוה נעשה וישב משה את
דברי העם אל יהוה: ויאמר יהוה אל משה הנה אנכי בא
אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יא

יי ותכול למקם ואף כל עמא ה
הדין על אתריה יהך בשלם: וקביל
משה למימר חמוהי ועבד כל ד
דאמר: ובחר משה גברין דחילא
מכל ישראל ומני יתהון רישין ע
על עמא רבני אלפין ורבני מאו
מאותא רבני חמשין ורבני עשר
עסורייתא: ודינין ית עמא בכל
עדן ית פתגם קשי מיתן לות מ
משה וכל פתגם זער דינין אנון:
ושלח משה ית חמוהי ואזל ליה
לארעיה:
בירחא תליתאה
למפק בני ישראל מארעא דמצ
דמצרים ביומא הדין אתו למד
למדברא דסיני: ונטלו מרפידים
ואתו למדברא דסיני ושרו במ
במדברא ושרא תמן ישראל לקבל
טורא: ומשה סליק לקדם יי וקרא
ליה יי מן טורא למימר כדנן ת
תימר לבית יעקב ותחוי לבני יש
ישראל: אתון חזיתון דעבדית למצ
למצרים ואטלית יתכון כד על
גדפי נשרין וקריבית יתכון לפל
לפלחני: וכען אם קבלא תקבלון
למימרי ותטרון ית קימי ותהון ק
קדמי חביבין מכל עממיא ארי
דילי כל ארעא: ואתון תהון קדמי
מלכין כהנין ועם קדיש אלין
פתגמיא דתמלל עם בני ישראל:
ואתא משה וקרא לסבי עמא וס
וסדר קדמיהון ית כל פתגמיא
האלין דפקדיה יי: ואתיבו כל ע
עמא כחדא ואמרו כל דמליל יי
נעבד ואתיב משה ית פתגמי ע
עמא קדם יי: ואמר יי למשה
הא אנא מתגלי לך בעבא ד
דעננא בדיל דישמעון עמא · במ
במללותי עמך ואף בך

מה ביאתן למדבר סיני בתשובה אף נסיעתן מרפידים בתשובה · ויחן שם ישראל כאיש אחד בלב אחד אבל שאר כל החניות בתרעומות ובמחלוקת · נגד ההר · למזרחו כל מקום שאתה מוצא נגד פנים למזרח · ומשה עלה ביום השני וכל עליותיו בהשכמה היו שנ׳ וישכם משה בבקר · כה תאמר · בלשון הזה כסדר הזה · לבית יעקב · אלו הנשים תאמר להם בלשון רכה · ותגד לבני ישראל · עונשין ודקדוקין פרש לזכרים דברים הקשין כגידין · אתם ראיתם · לא מסורת היא בידכם הדברים אשר עשיתי במצרים על כמה עבירות היו חייבין לי קודם שנזדווגו לכם ולא נפרעתי מהם אלא על ידיכם · ואשא אתכם · זה יום רעמסס שהיו ישראל מפוזרין בכל ארץ גושן ולשעה קלה כשבאו ליסע ולצאת נקבצו כלם לרעמסס · ואונקלוס תרגם ואשא כמו ואסיע אתכם ואטלית יתכון תיקן את הדבור דרך כבוד למעלה · על כנפי נשרים · כנשר הנושא גוזליו על כנפיו שכל שאר העופות נותנין את בניהם בין רגליהם לפי שמתיראין מעוף אחר שפורח על גביהם אבל הנשר הזה אינו מתירא אלא מן האדם שמא יזרוק בו חץ לפי שאין עוף פורח על גביו לכך נותנו על כנפיו אמר מוטב יכנס החץ בי ולא בבני · אף אני עשיתי כן ויסע מלאך האלהים וגו׳ ויבא בין מחנה מצרים וגו׳ והיו מצרים זורקים חצים ובליסטראות והענן מקבלם · ואביא אתכם אלי · כתרגו׳ · ועתה · אם עתה תקבלו עליכם יערב לכם מכאן ואילך שכל התחלות קשות · ושמרתם את בריתי · שאכרות עמכם על שמירת התורה · סגלה · אוצר חביב כמו וסגלת מלכים כלי יקר ואבנים טובות שהמלכים גונזין אותם כך אתם לי סגלה משאר אומות ולא תאמרו אתם לבדכם שלי ואין לי אחרים עמכם ומה יש לי עוד שתהא חבתכם נכרת כי לי כל הארץ והם בעיני ולפני לכלום · ואתם תהיו לי ממלכת כהנים · שרים כמה דאת אמר ובני דוד כהנים היו · אלה הדברים · לא פחות ולא יותר · וישב משה את דברי העם וגו׳ · ביום המחרת שהוא שלישי שהרי בהשכמה עלה · וכי צריך היה משה להשיב אלא בא הכתוב ללמדך דרך ארץ ממשה שלא אמר הואיל ויודע מי ששלחני איני צריך להשיב · בעב הענן · במעבה הענן וזהו ערפל · וגם בך · גם בנביאים הבאים אחריך ·

ויגד משה את דברי וגו'. ביום המחרת שהוא רביעי לחדש. את דברי העם וגו'. תשובה על דבר זה שמעתי מהם שרצונם לשמוע ממך אינו דומה
השומע מפי שליח לשומע מפי המלך רצוננו לראות את מלכנו. וקדשתם. וזמנתם שיכינו עצמם היום ומחר. והיו נכונים. פרושים מאשה. ליום השלישי ו
שהוא ששה בחדש ובחמישי בנה משה את המזבח תחת ההר ושתים עשרה מצבה כל הענין האמור בפרשת ואלה המשפטים ואין מוקדם ומאוחר
בתורה. לעיני כל העם. מלמד שלא היה בהם סומא שנתרפאו כולם. והגבלת. קבע להם תחומין לסימן שלא יקרבו מן הגבול והלאה. לאמר. הג
הגבול אומר להם השמרו מעלות מכאן ולהלן ומשה הזהירם על כך. ונגע בקצהו. אפילו בקצהו. ירה יירה. מכאן לנסקלין שהם נדחין למטה מבית

יַאֲמִינוּ לְעוֹלָם וַיַּגֵּד מֹשֶׁה אֶת־דִּבְרֵי הָעָם אֶל־יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵךְ אֶל־הָעָם וְקִדַּשְׁתָּם הַיּוֹם וּמָחָר וְכִבְּסוּ ש
שִׂמְלֹתָם׃ וְהָיוּ נְכֹנִים לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי בַּיּוֹם הַשְּׁלִשִׁי יֵרֵד יְהוָה
לְעֵינֵי כָל־הָעָם עַל־הַר סִינָי׃ וְהִגְבַּלְתָּ אֶת־הָעָם סָבִיב לֵאמֹר
הִשָּׁמְרוּ לָכֶם עֲלוֹת בָּהָר וּנְגֹעַ בְּקָצֵהוּ כָּל־הַנֹּגֵעַ בָּהָר מוֹת
יוּמָת׃ לֹא־תִגַּע בּוֹ יָד כִּי־סָקוֹל יִסָּקֵל אוֹ־יָרֹה יִיָּרֶה אִם־בְּהֵמָה
אִם־אִישׁ לֹא יִחְיֶה בִּמְשֹׁךְ הַיֹּבֵל הֵמָּה יַעֲלוּ בָהָר׃ וַיֵּרֶד מֹשֶׁה
מִן־הָהָר אֶל־הָעָם וַיְקַדֵּשׁ אֶת־הָעָם וַיְכַבְּסוּ שִׂמְלֹתָם׃ וַיֹּאמֶר
אֶל־הָעָם הֱיוּ נְכֹנִים לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים אַל־תִּגְּשׁוּ אֶל־אִשָּׁה׃ וַיְהִי
בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיֹת הַבֹּקֶר וַיְהִי קֹלֹת וּבְרָקִים וְעָנָן כָּבֵד עַל־
הָהָר וְקֹל שֹׁפָר חָזָק מְאֹד וַיֶּחֱרַד כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בַּמַּחֲנֶה׃
וַיּוֹצֵא מֹשֶׁה אֶת־הָעָם לִקְרַאת הָאֱלֹהִים מִן־הַמַּחֲנֶה וַיִּתְיַצְּבוּ
בְּתַחְתִּית הָהָר׃ וְהַר סִינַי עָשַׁן כֻּלּוֹ מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו יְהוָה
בָּאֵשׁ וַיַּעַל עֲשָׁנוֹ כְּעֶשֶׁן הַכִּבְשָׁן וַיֶּחֱרַד כָּל־הָהָר מְאֹד׃ וַיְהִי
קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ וְחָזֵק מְאֹד מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ ב
בְקוֹל׃ וַיֵּרֶד יְהוָה עַל־הַר סִינַי אֶל־רֹאשׁ הָהָר וַיִּקְרָא יְהוָה
לְמֹשֶׁה אֶל־רֹאשׁ הָהָר וַיַּעַל מֹשֶׁה׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רֵד
הָעֵד בָּעָם פֶּן־יֶהֶרְסוּ אֶל־יְהוָה לִרְאוֹת וְנָפַל מִמֶּנּוּ רָב׃ וְגַם ה

יהימנון לעלם וחוי משה ית ת
פתגמי עמא קדם יי: ואמר יי ל
למשה איזל לות עמא ותזמנינון
יומא דין ומחר ויחורון לבושיהון:
ויהון זמינין ליומא תליתאה ארי
ביומא תליתאה יתגלי יי לעיני
כל עמא על טורא דסיני: ותתחם
ית עמא סחור סחור למימר אס
אסתמרו לכון מלמסק בטורא
ולמקרב בסופיה כל דיקרב בט
בטורא אתקטלא יתקטל: לא תק
תקרב ביה ידא ארי אתרגמא א
יתרגם או אשתדאה ישתדי אם
בעירא אם אנשא לא יתקיים ב
במנגד קל שופרא אנון מרשן ל
למסק בטורא: ונחת משה מן
טורא לות עמא וזמן ית עמא
וחורו לבושיהון: ואמר לעמא הוו
זמינין לתלתא יומין לא תקרבון
ליד אתתא: והוה ביומא תליתאה
במהוי צפרא והוו קלין וברקין
ועננא תקיף על טורא וקל שו
שופרא תקיף לחדא וזע כל עמא
דבמשריתא. ואפק משה ית עמא
לקדמות מימרא דיי מן משריתא
ואתעתדו בשיפולי טורא: וטורא
דסיני תנן כליה מן קדם דאתגלי
עלוהי יקרא דיי באשתא וסליק
תנניה כתננא דאתונא וזע כל
טורא לחדא: והוה קל שופרא א
אזיל ותקיף לחדא משה ממלל ומן
קדם יי מתעני ליה בקל: ואתגלי
יי על טורא דסיני ברים טורא
וקרא יי למשה לריש טורא וס
וסליק משה: ואמר יי למשה חות
אסהד בעמא דלמא יפגרון קדם
יי למחזי ויפל מנהון סגי: ואף

הסקילה שהיה גבוה שתי קומות. ירה. יושלך למטה לארץ כמו ירה בים. במשוך היובל. כשימשוך היובל קול ארוך הוא סימן סילוק שכינה והפסקת
הקול וכיון שאפסיק הם רשאין לעלות. היובל. הוא שופר של איל שכן בערביא קורין לדכרא יובלא ושופר של אילו של יצחק היה. מן ההר אל ה
העם. מלמד שלא היה משה פונה לעסקיו אלא מן ההר אל העם. היו נכונים לשלשת ימים. לסוף שלשת ימים הוא יום רביעי שהוסיף משה יום א
אחד מדעתו כדברי ר' יוסי. ולדברי האומר בששה בחדש נתנו עשרת הדברות לא הוסיף משה כלום ולשלשה ימים כמו ליום השלישי. אל הגש
אל אשה. כל שלשת ימים הללו כדי שיהיו הנשים טובלות ליום השלישי ויהיו טהורות לקבל תורה שאם ישמשו תוך שלשה שמא תפלוט האשה ש
שכבת זרע לאחר טבילתה ותחזור ותטמא אבל משמשהה ג' ימים כבר הזרע מסריח ואינו ראוי להזריע וטהור מלטמא את הפולטת. בהיות הבקר.
מלמד שהקדים על ידם מה שאין דרך בשר ודם לעשות כן שיהא הרב ממתין לתלמיד וכן מצינו ביחזקאל קום צא אל הבקעה וגו' ואקום ואצא
אל הבקעה והנה שם כבוד יי עומד. לקראת האלהים. מגיד שהשכינה יוצאה לקראתם כחתן היוצא לקראת כלה וזהו שנאמר יי מסיני בא ולא נ
נאמר לסיני בא. בתחתית ההר. לפי פשוטו ברגלי ההר ומדרשו שנתלש ההר ממקומו ונכפה עליהם כגיגית. עשן כלו. אין עשן זה שם דבר שהרי
נקוד השין פתח אלא לשון פעל כמו אמר שמר שמע לכך תרגומו תנן כליה וכל עשן שבמקרא נקודים קמץ מפני שהם שם דבר. הכבשן. של סיד
יכול ככבשן זה ולא יותר ת"ל בוער באש עד לב השמים ומה ת"ל ככבשן לשבר את האזן מה שהיא יכולה לשמוע נותן לבריות סימן הניכר להם כיו
כיוצא בו כאריה ישאג וכי מי נתן כח בארי אלא הוא והכתוב מושלו כאריה אלא אנו מכנין ומדמין אותו לבריותיו כדי לשבר את האזן מה ש
שיכולה לשמוע כיוצא בו וקולו כקול מים רבים וכי מי נתן קול למים הלא הוא ואתה מכנה אותו לדמותו לבריותיו כדי לשבר האזן. הולך וחזק
מאד. מנהג הדיוט כל זמן שהוא מאריך לתקוע קולו עמי מחליש וכוהה אבל כאן הולך וחזק מאד ולמה כך מתחלה לשבר אזניהם מה שיכולין
לשמוע. משה ידבר. כשהיה משה מדבר ומשמיע הדברות לישראל שהרי לא שמעו מפי הגבורה אלא אנכי ולא יהיה לך והקב"ה מסייעו לתת בו כח
להיות קולו מגביר ונשמע. יעננו בקול. יעננו על דבר הקול כמו אשר יענה באש על דבר האש להורידו. וירד יי על הר סיני. יכול ירד עליו ממש
ת"ל כי מן השמים דברתי עמכם מלמד שהרכין שמים העליונים והתחתונים והציען על גבי ההר כמצע על המטה וירד כסא הכבוד עליהם. העד
בעם. התרה בהם שלא לעלות בהר. פן יהרסו וגו'. שלא יהרסו את מצבם על ידי שתאותם אל יי לראות ויקרבו לצד ההר. ונפל ממנו רב. כל מה
שיפול מהם ואפילו הוא יחידי חשוב לפני רב. פן יהרסו. כל הריסה מפרדת אסיפת הבנין את הנפרדין ממצב אנשים הורסים את המצב.

וגם הכהנים. אף הבכורות שהעבודה בהן: הנגשים אל ה'. להקריב קרבנות אף הם אל יסמכו על חשיבותם לעלות: יתקדשו. יהיו מזומנים להתיצב על עמדן: פן יפרץ. לשון פרצה יהרוג בהם ויעשה בהם פרצה: לא יוכל העם. איני צריך להעיד בהם שהרי מותרים ועומדין הם היום שלשה ימים ולא יוכלו לעלות שאין להם רשות: לך רד. והעד בהם שנייה שמזרזין את האדם קודם מעשה וחוזרין ומזרזין אותו בשעת מעשה: ועלית אתה ואהרן עמך והכהנים. יכול אף הם עמך תל' ועלית אתה. אמור מעתה משה מחיצה לעצמו ואהרן מחיצה לעצמו והעם כל עיקר אל יהרסו את מצבם לעלות אל ה': פן יפרץ בם. אף על פי שהוא נקוד חטף קמץ אינו זז מגזרתו כן דרך כל תיבה שנקודתה מלאפום כשהיא סמוכה במקף משתנה

הכהנים הנגשים אל יהוה יתקדשו פן יפרץ בהם יהוה: ויאמר משה אל יהוה לא יוכל העם לעלת אל הר סיני כי אתה העדתה בנו לאמר הגבל את ההר וקדשתו: ויאמר אליו יהוה לך רד ועלית אתה ואהרן עמך והכהנים והעם אל יהרסו לעלת אל יהוה פן יפרץ בם: וירד משה אל העם ויאמר אלהם: ס

וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר: ס

אנכי יהוה אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים: לא יהיה לך אלהים אחרים על פני: לא תעשה לך פסל וכל תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ: לא תשתחוה להם ולא תעבדם כי אנכי יהוה אלהיך אל קנא פקד עון אבת על בנים על שלשים ועל רבעים לשנאי: ועשה חסד לאלפים לאהבי ולשמרי מצותי: ס

לא תשא את שם יהוה אלהיך לשוא כי לא ינקה יהוה את אשר ישא את שמו לשוא: פ

זכור את יום השבת לקדשו: ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך: ויום השביעי שבת ליהוה אלהיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך א

ואף כהניא דקריבין לשמשא קדם ה' יתקדשון דלמא יקטול בהון ה': ואמר משה קדם ה' לא יכול עמא למיסק לטורא דסיני ארי את אסהדת בנא למימר תחים ית טורא וקדשהי: ואמר ליה ה' איזיל חות ותסק את ואהרן עמך וכהניא ועמא לא יתגרון למיסק לקדם ה' דלמא יקטול בהון: ונחת משה לות עמא ואמר להון: ומליל ה' ית כל פתגמיא האלין למימר: אנא ה' אלהך די אפקתך מארעא דמצרים מבית עבדותא: לא יהוי לך אלה אחרן בר מני: לא תעביד לך צלם וכל דמו די בשמיא מלעילא ודי בארעא מלרע ודי במיא מלרע לארעא: לא תסגוד להון ולא תפלחנון ארי אנא ה' אלהך אל קנא מסער חובי אבהן על בנין מרדין על דר תליתאי ועל דר רביעאי לסנאי כד משלמין בניא למחטי בתר אבהתהון: ועבד טיבו לאלפי דרין לרחמי ולנטרי פקודי: לא תימי בשמא דה' אלהך לשקרא ארי לא יזכי ה' ית די יימי בשמיה לשקרא: הוי דכיר ית יומא דשבתא לקדשותיה: שתא יומין תפלח ותעביד כל עבידתך: ויומא שביעאה שבתא קדם ה' אלהך לא תעביד כל עבידא את וברך וברתך עבדך ואמתך ובעירך וגיורך

הנו"ן לחטף קמץ: ויאמר אליהם. התראה זו: וידבר אלהים. אין אלהים אלא דיין. לפי שיש פרשיות בתורה שאם עשאן אדם מקבל שכר ואם לאו אינו מקבל עליהם פורענות יכול אף עשרת הדברות כן תל' וידבר אלהים דיין ליפרע: את כל הדברים האלה. מלמד שאמר הקב"ה עשרת הדברות בדבור אחד מה שאי אפשר לאדם לומר כן. אם כן מה תל' עוד אנכי ולא יהיה לך שחזר ופירש על כל דבור ודבור בפני עצמו: לאמר. מלמד שהיו עונין על הן הן ועל לאו לאו: אשר הוצאתיך מארץ מצרים. כדאי היא ההוצאה שתהיו משועבדים לי. ד"א לפי שנגלה בים כגבור מלחמה ונגלה כאן כזקן מלא רחמים שנ' ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר זו היתה לפניו בשעת השעבוד וכעצם השמים משנגאלו הואיל ואני משתנה במראות אל תאמרו שתי רשויות הן אנכי הוא אשר הוצאתיך ממצרים ועל הים. ד"א לפי שהיו שומעין קולות הרבה שנ' את הקולות קולות באין מארבע רוחות ומן השמים ומן הארץ אל תאמרו רשויות הרבה הן. ולמה אמר לשון יחיד אלהיך ליתן פתחון פה למשה ללמד סניגוריא במעשה העגל וזה הוא שאמר למה ה' יחרה אפך לא להם צוית לא יהיה לכם אלהים אחרים אלא לי לבדי: מבית עבדים. מבית פרעה שהייתם עבדים לו. או אינו אומר אלא מבית עבדים שהיו עבדים לעבדים תל' ויפדך מבית עבדים מיד פרעה מלך מצרים אמור מעתה עבדים למלך היו ולא עבדים לעבדים: לא יהיה לך. למה נאמר לפי שנ' לא תעשה לך אין לי אלא שלא יעשה העשוי כבר מנין שלא יקיים תל' לא יהיה לך: אלהים אחרים. שאינן אלהות אלא אחרים עשאום אלהים עליהם ולא יתכן לפרש אלהים אחרים זולתי שגנאי הוא כלפי מעלה לקרותם אלהות אצלו. ד"א אלהים אחרים שהם אחרים לעובדיהם צועקים אליהם ואינן עונין אותם ודומה כאלו הוא אחר שאינו מכירו מעולם: על פני. כל זמן שאני קיים שלא תאמר לא נצטוו על ע"ז אלא אותו הדור: פסל. על שם שנפסל: כל תמונה. תמונת דבר אשר בשמים וגו': קנא. מקנא ליפרע ואינו עובר על מדתו למחול על ע"ז. כל לשון קנאה אנפרימינ"ט בלעז נותן לב ליפרע: לשונאי. כתרגומו כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם: נוצר חסד. שאדם עושה לשלם שכר עד אלפים דור. נמצאת מדה טובה יתירה על מדת פורענות אחת על חמש מאות שזו לארבעה דורות וזו לאלפים: לשוא. חנם להבל. ואי זהו שבועת שוא נשבע לשנות את הידוע על עמוד של אבן שהוא של זהב: זכור ושמור. בדבור אחד נאמרו וכן מחלליה מות יומת וביום השבת שני כבשים וכן לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך וכן ערות אשת אחיך יבמה יבא עליה הוא שנאמר אחת דבר אלהים שתים זו שמענו. זכור לשון פעול הוא כמו אכול ושתה הלוך ובכה וכן פתרונו תנו לב לזכור תמיד את יום השבת שאם נזדמן לך חפץ יפה תהא מזמינו לשבת: ועשית כל מלאכתך. כשתבא שבת יהא בע

בשעריך כ״א כל מלאכתך עשויה שלא תהרהר אחר מלאכה · אתה ובנך ובתך · אלו קטנים או אינו אלא גדולים אמרת הרי כבר מוזהרין הם אלא לא
בא אלא להזהיר גדולים על קטנים וזהו ששנינו קטן שבא לכבות אין שומעין לו מפני ששביתתו עליהם · וינח ביום השביעי · כביכול הכתיב בו
בעצמו מנוחה ללמד הימנו קל וחומר לאדם שמלאכתו בעמל וביגיעה שיהא נח בשבת · ברך ויקדשהו · ברכו במן לכפול בששי לחם משנה וקדשו
במן שלא היה יורד בו · למען יאריכון ימיך · אם תכבד יאריכון ואם לאו יקצרון · שדברי תורה נוטריקון הם נדרשים מכלל הן לאו ומכלל לאו הן
לא תנאף · אין ניאוף אלא באשת איש שנ׳ האשה המנאפת תחת אישה תקח זרים · לא תגנב · בגונב נפשות הכ

אשר בשעריך: כי ששת ימים עשה יהוה את השמים ואת
הארץ את הים ואת כל אשר בם וינח ביום השביעי על כן
ברך יהוה את יום השבת ויקדשהו: ס כבד
את אביך ואת אמך למען יארכון ימיך על האדמה אשר
יהוה אלהיך נתן לך: ס לא תרצח: ס
לא תנאף: ס לא תגנב: ס לא תענה ב
ברעך עד שקר: ס לא תחמד בית רעך לא תחמד
אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו וחמרו וכל אשר לרעך:
ס וכל העם ראים את הקולת ואת הלפידם
ואת קול השפר ואת ההר עשן וירא העם וינעו ויעמדו מ
מרחק: ויאמרו אל משה דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ת
ידבר עמנו אלהים פן נמות: ויאמר משה אל העם אל תיראו
כי לבעבור נסות אתכם בא האלהים ובעבור תהיה יראתו
על פניכם לבלתי תחטאו: ויעמד העם מרחק ומשה נגש
אל הערפל אשר שם האלהים: ס ויאמר יהוה
אל משה כה תאמר אל בני ישראל אתם ראיתם כי מן
השמים דברתי עמכם: לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי
זהב לא תעשו לכם: מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו
את עלתיך ואת שלמיך את צאנך ואת בקרך בכל המקום

ובקרוך: ארי שתא יומין עבד יי׳ ית שמיא וית ארעא ית ימא וית כל דבהון ונח ביומא שביעאה על כן בריך יי׳ ית יומא דשבתא וקדשיה:

יקר ית אבוך וית אמך בדיל ד יורכון יומך על ארעא דיי׳ אלהך יהב לך:

לא תקטול נפש: לא תגוף: לא תגנוב: לא תסהד בחברך סהדותא דשקרא:
לא תחמיד בית חברך לא תחמיד אתת חברך ועבדיה ואמתיה ותוריה וחמריה וכל דלחברך:

וכל עמא חזן ית קליא וית בעוריא וית קל שופרא וית טורא תנן וחזא כל עמא וזעו וקמו מרחיק: ואמרו למשה מליל את עמנא ונקביל ולא יתמלל עמנא מן קדם יי׳ דלמא נמות: ואמר משה לעמא לא תדחלון ארי בדיל לנסאה יתכון אתגלי לכון יקרא דיי׳ ובדיל דתהי דחלתיה על אפיכון בדיל דלא תחובון: וקם עמא מרחיק ומשה קרב לצד אמיטתא דתמן יקרא דיי׳:

ואמר יי׳ למשה כדנן תימר לבני ישראל אתון חזיתון ארי מן שמיא מלילית עמכון: לא תעבדון קדמי דחלן דכסף ודחלן דדהב לא תעבדון לכון: מדבח אדמתא תעבד קדמי ותהי דבח עלוהי ית עלותך וית נכסת קודשך מן ענך ומן תורך בכל אתרא

הכתוב מדבר לא תגנובו בגונב ממון או אינו אלא זה בגונב ממון והלהן בגונב נפשות אמרת דבר למד מענינו · לא תרצח לא תנאף · מיתות בית
דין אף לא תגנב דבר שחייב עליו מיתת בית דין · וכל העם רואים · מלמד שלא היה בהם אחד סומא ומניין שלא היה בהם אלם תל׳ ויענו כל העם
ומניין שלא היה בהם חרש תל׳ נעשה ונשמע · רואים את הקולות · רואים את הנשמע שאי אפשר לראות במקום אחר · את הקולות היוצאין מפי ה
הגבורה · וינעו · אין נוע אלא זיע · ויעמדו מרחוק · היו נרתעין לאחוריהם שנים עשר מיל כאורך מחניהם ומלאכי השרת באין ומסייעין אותן להחזירם
שנ׳ מלאכי צבאות ידודון ידודון · לבעבור נסות אתכם · לגדל אתכם בעולם שיצא לכם שם באומות שהוא בכבודו נגלה עליכם · נסות · לשון הרמה
וגדולה כמו הרימו נס · הרימו נסי · כנס על הגבעה שהוא זקוף · ובעבור תהיה יראתו · על ידי שראיתם אותו יראוי ומאוים תדעו כי אין זולתו תיראו
ם נגש · אל הערפל · לפנים משלש מחיצות חשך ענן וערפל שנ׳ וההר בוער באש עד לב השמים חשך ענן וערפל ערפל הוא עב הענן שנ׳
לו הנה אנכי בא אליך בעב הענן · כה תאמר · בלשון הזה · אתם ראיתם · יש הפרש בין מה שאדם רואה למה שאחרים מסיחין לו שמה שאחרים מסיחין
לו פעמים שלבו חלוק להאמין · כי מן השמים דברתי · וכתוב אחר אומר וירד יי׳ על הר סיני בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם מן השמים הש
השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה כבודו בשמים ואשו וגבורתו על הארץ · ד״א הרכין שמים ושמי השמים והציען על ההר וכן
הוא אומר ויט שמים וירד · לא תעשון אתי · לא תעשון דמות שמשי המשמשין לפני במרום · אלהי כסף · בא להזהיר על הכרובים שאתה עושה לע
לעמוד אתי שלא יהיו של כסף שאם שניתם לעשותם של כסף הרי הן לפני כאלהות · ואלהי זהב · בא להזהיר שלא יוסיף על שנים שאם עשית ארבעה
הרי הן לפני כאלהי זהב · לא תעשו לכם · שלא תאמר הריני עושה כרובים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות כדרך שאני עושה בבית עולמים לכך נא
נאמר לא תעשו לכם · מזבח אדמה · מחובר באדמה שלא יבננו על גבי עמודים או על גבי כיפים · ד״א שהיה ממלא את חלל מזבח הנחשת אדמה
בשעת חנייתן · תעשה לי · שתהא תחלת עשייתו לשמי · וזבחת עליו · אצלו · כמו ועליו מטה מנשה או אינו אלא עליו ממש תל׳ הבשר והדם על מזבח
יי׳ אלהיך ואין שחיטה בראש מזבח · את עולותיך ואת שלמיך · אשר מצאנך ומבקרך · את צאנך ואת בקרך · פירוש לאת עולותיך ואת שלמיך ·

בכל מקום אשר אזכיר את שמי. אשר אתן לך רשות להזכיר שם המפורש שלי. שם אבא אליך וברכתיך. מכאן אתה למד שלא נתן רשות להזכיר שם המפורש אלא במקום שהשכינה באה שם וזהו בית הבחירה שם נתן רשות לכהנים להזכיר שם המפורש בנשיאות כפים ולברך את העם: ואם מזבח אבנים. רבי ישמעאל אומר כל אם ואם שבתורה רשות חוץ משלשה אם מזבח אבנים תעשה לי הרי אם משמש בלשון כאשר וכאשר תעשה לי מזבח אבנים לא תבנה אתהן גזית. שהרי חובה עליך לבנות מזבח אבנים שנאמר אבנים שלמות תבנה. וכן אם כסף תלוה חובה הוא שנאמר העבט תעביטנו. ואף זה משמש בלשון כאשר וכן אם תקריב מנחת בכורים זו מנחת העומר שהיא חובה. ועל כרחך אין אם הללו תלויין אלא ודאין וב

רמשרי שכנתי תמן אשלח ברכ ברכתי לך ואברכנך: ואם מדבח אבנין תעבד קדמי לא תבני יתהן פסילן דלא תרים חרבך עלה ותחלנה: ולא תסק בדרגין על מדבחי דלא תתגלי ערייתך עלוהי:

אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך: ואם מזבח אבנים תעשה לי לא תבנה אתהן גזית כי חרבך הנפת עליה ותחללה: ולא תעלה במעלת על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליו:

פרשה

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם: כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד ובשבעת יצא לחפשי חנם: אם בגפו יבא בגפו יצא אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו: אם אדניו יתן לו אשה וילדה לו בנים או בנות האשה וילדיה תהיה לאדניה והוא יצא בגפו: ואם אמר יאמר העבד אהבתי את אדני את אשתי ואת בני לא אצא חפשי: והגישו אדניו אל האלהים והגישו אל הדלת או אל המזוזה ורצע אדניו את אזנו במרצע ועבדו לעלם:

פרשה

ואלין דיניא דתסדר קדמיהון: ארי תזבון עבדא בר ישראל שית שנין יפלח ובשביעיתא יפוק לבר חורין מגן: אם בלחודוהי ייעול בלחודוהי יפוק אם בעל אתתא הוא ותפוק אתתיה עמיה. אם רבוניה יתן ליה אתתא ותליד ליה בנין או בנן אתתא ובנהא תהי לרבונהא והוא יפוק בלחודוהי: ואם מימר יימר עבדא רחימנא ית רבוני ית אתתי וית בני לא אפוק בר חורין: ויקרביניה רבוניה לקדם דיניא ויקרביניה לות דשא דלות מזוזתא וירצע רבוניה ית אודניה במרצעא ויהי ליה עבד פלח לעלם:

ובלשון כאשר הם משמשים. גזית. לשון גזיזה שפוסלן ומסתתן בברזל: כי חרבך הנפת עליה. הרי כי זה משמש בלשון פן שהוא דילמא פן תניף חרבך עליה ותחללה. הא למדת שאם הנפת עליה ברזל חללתה שהמזבח נברא להאריך ימיו של אדם והברזל נברא לקצר ימיו של אדם אין זה בדין שיונף המקצר על המאריך. ועוד שהמזבח מטיל שלום בין ישראל לאביהם שבשמים לפיכך לא יבא עליו כורת ומחבל. והרי דברים קל וחומר ומה אבנים שאינן רואות ולא שומעות ולא מדברות על ידי שמטילות שלום אמרה תורה לא תניף עליהן ברזל המטיל שלום בין איש לאשתו בין משפחה למשפחה בין אדם לחבירו על אחת כמה וכמה שלא תבואהו פורענות: ולא תעלה במעלות. כשאתה בונה כבש למזבח לא תעשהו מעלות מעלות אשקלונש בלעז אלא חלק יהי ומשופע: אשר לא תגלה ערותך. שעל ידי המעלות אתה צריך להרחיב פסיעותיך ואעפ שאינו גלוי ערוה ממש שהרי כתיב ועשה להם מכנסי בד מכל מקום הרחבת הפסיעות קרוב לגלוי ערוה הוא ואתה נוהג בם מנהג בזיון והרי דברים קל וחומר ומה אבנים הללו שאין בהם דעת להקפיד על בזיונן אמרה תורה הואיל ויש בהם צורך לא תנהג בהם מנהג בזיון חבירך שהוא בדמות יוצרך ומקפיד על בזיונו על אחת כמה וכמה: חסלת וישמע יתרו:

ואלה המשפטים. כל מקום שנאמר אלה פסל את הראשונים ואלה מוסף על הראשונים מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני ולמה נסמכה פרשת דינין לפרשת מזבח לומר שתשים סנהדרין אצל המקדש: אשר תשים לפניהם. אמר לו הקבה למשה לא תעלה על דעתך לומר אשנה להם הפרק וההלכה שנים או שלשה פעמים עד שתהא סדורה בפיהם כמשנתה ואיני מטריח עצמי להבינם טעמי הדבר ופירושו לכך נאמר אשר תשים לפניהם כשלחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם: לפניהם. ולא לפני גוים ואפילו ידעת בדין אחד שהגוים דנין אותו כדיני ישראל אל תביאהו בערכאות שלהם שהמביא דיני ישראל לפני גוים מחלל את השם ומיקר שם עז להחשיבה שנאמר כי לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים כשאויבינו פלילים זהו עדות לעלוי יראתם: כי תקנה עבד עברי. עבד שהוא עברי או אינו אלא עבדו של עברי עבד כנעני שלקחתו מישראל ועליו הוא אומר שש שנים יעבד ומה אני מקיים והתנחלתם אותם לבניכם בלוקח מן הגוי אבל בלוקח מישראל יצא בשש תלמוד לומר כי ימכר לך אחיך העברי לא אמרתי אלא באחיך: כי תקנה. מיד בית דין שמכרוהו בגנבתו כמה שנאמר ואם אין לו ונמכר בגנבתו. או אינו אלא במוכר עצמו מפני דוחקו אבל מכרוהו בית דין לא יצא בשש כשהוא אומר וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך הרי מוכר עצמו מפני דוחקו אמור ומה אני מקיים כי תקנה בנמכר בבית דין: לחפשי. לחירות: אם בגפו יבא. שלא היה נשוי אשה כתרגומו אם בלחודוהי. ולשון בגפו בכנפו שלא בא אלא כמות שהוא יחידי בתוך לבושו בכנף בגדו: בגפו יצא. מגיד שאם לא היה נשוי מתחלה אין רבו מוסר לו שפחה כנענית להוליד ממנה עבדים: אם בעל אשה הוא. ישראלית הוא: ויצאה אשתו עמו. וכי מי הכניסה שתצא אלא מגיד הכתוב שהקונה עבד עברי חייב במזונות אשתו ובניו: אם אדניו יתן לו אשה. מכאן שהרשות ביד רבו למסור לו שפחה כנענית להוליד ממנה עבדים. או אינו אלא בישראלית תלמוד לומר האשה וילדיה תהיה לאדניה הא אינו מדבר אלא בכנענית שהרי העבריה אף היא יוצאה בשש ואפילו לפני שש אם הביאה סימנין יוצאה שנאמר אחיך העברי או העבריה מלמד שאף העבריה יוצאה בשש: את אשתי. השפחה: אל האלהים. לבית דין צריך שימלך במוכריו שמכרוהו לו: אל הדלת או אל המזוזה. יכול שתהא המזוזה כשרה לרצוע עליה תלמוד לומר ונתת באזנו ובדלת בדלת ולא במזוזה הא מה תלמוד לומר או אל המזוזה הקיש דלת למזוזה מה מזוזה מעומד אף דלת מעומד: ורצע אדניו את אזנו. הימנית או אינו אלא של שמאל תלמוד לומר אזן אזן לגזרה שוה נאמר במצורע תנוך אזנו הימנית ומה ראה אזן לירצע מכל האברים שבגוף אמר רבן יוחנן בן זכאי אזן זו ששמעה בסיני לא תגנב והלך וגנב תרצע ואם מוכר עצמו הוא אזן ששמעה כי לי בני ישראל עבדים והלך וקנה אדון לעצמו תרצע: במרצע. אלישנא: ועבדו לעולם. עד היובל או אינו אלא לעולם כמשמעו תלמוד לומר ואיש אל משפחתו תשובו מגיד שחמשים שנה קרויים עולם ולא שיהיה עובדו כל חמשים שנה אלא עובדו עד היובל בין סמוך בין מופלג:

וכי ימכור איש את בתו בקטנה הכתוב מדבר יכול אפי׳ הביאה סימנין אמרת קל וחומר מכורה ככר יוצאה בסימנין כמו שכתוב ויצאה חנם שאין מעות וכו׳ שמטי דורשין אותו לסימני נערות שאינה מכורה אינו דין שלא תמכר · לא תצא כצאת העבדים · כיציאת עבדים כנענים שיוצאין בשן ועין א׳ אבל זו לא תצא בשן ועין אלא עובדת שש או עד היובל או עד סימנין וכל הקודם קודם לחירותה ונותן לה דמי עינה או דמי שינה או אינו אלא לא תצא כיצאת עבדים בשש וביובל ת״ל כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה מקיש עבריה לעברי לכל יציאותיו ומה ת״ל לא תצא כיצאת העבדים לא תצא בראשי אברים כעבדים כנענים · יכול העברי יוצא בראשי אברים ת״ל העברי או העבריה · מקיש עברי לעבריה מה היא אינה

ס וכי ימכר איש את בתו לאמה לא תצא כצאת
העבדים: אם רעה בעיני אדניה אשר לא יעדה והפדה
לעם נכרי לא ימשל למכרה בבגדו בה: ואם לבנו ייעדנה
כמשפט הבנות יעשה לה: אם אחרת יקח לו שארה כ
סותה וענתה לא יגרע: ואם שלש אלה לא יעשה לה וי
ויצאה חנם אין כסף: ס מכה איש ומת מות יומת:
ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו ושמתי לך מקום אשר
ינוס שמה: ס וכי יזד איש על רעהו להרגו
בערמה מעם מזבחי תקחנו למות: ס ומכה אביו
ואמו מות יומת: ס וגנב איש ומכרו ונמצא בידו

וארי יזבן גבר ית ברתיה לאמהו לא תפוק כמפקנית עבדיא: אם בישא בעיני רבונהא דקימה ליה ויפרקנה לגבר אחרן לית ליה רשו לזבונה במשלטיה בה: ואם לבריה יקימנה כהלכת בנת ישראל יעבד לה: אם אחרנתא יסב ליה מזונה כסותה ועונתה לא ימנע: ואם תלת אלין לא יעבד ליה ותפוק מגן בלא כסף: דימחי לגבר ויקטליה מתקטלא יתקטל: ודלא כמן ליה ומן קדם יי אתמסר לידיה ואשוי לך אתר דיערוק לתמן: וארי ירשע גבר על חבריה למקטליה בנכיל מן מדבחי תדבריניה למקטל: ודימחי לאבוהי ולאמיה מתקטלא יתקטל: ודיגנוב נפשא מבני ישראל ויזבניניה ותשתכח בידיה

יוצאה בראשי אברים אף הוא אינו יוצא בראשי אברים · אם רעה בעיני אדוניה · שלא נשאה חן בעיניו לכנסה · אשר לא יעדה · שהיה לו ליעדה ולהכניסה לו לאשה וכסף קנייתה הוא כסף קידושיה · וכאן רמז הכתו׳ שמצוה ביעוד ורמז לך שאינה צריכה קדושין אחרים · והפדה · יתן לה מקום להפדות ולצאת שאף הוא מסייע בפדיונה · ומהו מקום שנותן לה שמגרע מפדיונה במספר השנים שעשתה אצלו כאלו היא שכורה אצלו · כיצד הרי שקנאה במנה ועשתה אצלו שתי שנים אומרים לו יודע היית שעתידה ליצאת לסוף שש נמצא שקנית עבודת כל שנה ושנה בששית המנה והרי עשתה אצלך שתי שנים הרי שלישית המנה טול שני שלישי המנה ותצא מאצלך · לעם נכרי לא ימשל למכרה · שאינו רשאי למכרה לא לאחר לא האדון ולא האב · בבגדו בה · אם בא לבגוד בה שלא לקיים מצות יעוד וכן אביה מאחר שמכרה לזה · ואם לבנו ייעדנה · האדון · מלמד שאף בנו קם תחתיו ליעד אם ירצה אביו ואינו צריך לקדשה קדושין אחרים אלא אומ׳ לה הרי את מיועדת לי בכסף שקבל אביך בדמיך · כמשפט הבנות · שאר כסות ועונה · ואם אחרת יקח לו · עליה · שארה כסותה ועונתה לא יגרע · מן האמה שיעד לו כבר · שארה · מזונות · כסותה · כמשמעה · עונתה · תשמיש · ואם שלש אלה לא יעשה לה · אם אחת משלש אלה לא יעשה לה · ומה הן השלש ייעדנה לו או לבנו או יגרע מפדיונה ותצא וזה לא יעדה לו ולא לבנו והיא לא היה בידה לפדות את עצמה · ויצאה חנם · ריבה לה יציאה לזו יותר ממה שריבה לעבדים ומהו היציאה לסרך הכתו׳ שתצא בסימנין כלומר תשהא עמו עד שתביא בסימנין ואם הגיעו שש שנים קודם סימנין כבר למדנו שתצא שנ׳ העברי או העבריה ועבדך שש שנים · ומהו האמור כאן ויצאה חנם שאם קדמו סימנין לשש שנים תצא בהם · או אינו אלא שתצא בבגרות ת״ל אין כסף לרבות יציאת בגרות ואם לא נאמרו שניהם הייתי אומר ויצאה חנם זו בגרות לכך נאמרו שניהם שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק · ומכה איש ומת · כמה כת׳ כתובין נאמרו במיתת רוצחים ומה שבידי לפרש למה באו כלם אפרש · מכה איש ומת · למה נאמ׳ לפי שנ׳ ואיש כי יכה כל נפש אדם שומע אני בהכאה בלא מיתה ת״ל מכה איש ומת אינו חייב אלא בהכאה של מיתה ואם נאמר מכה איש ולא נאמ׳ ואיש כי יכה הייתי אומ׳ אינו חייב עד שיכה איש הכה את האשה או את הקטן מניין ת״ל כי יכה כל נפש אדם ואפי׳ אשה וקטן · ועוד אלו נאמר ומכה איש שומע אני אפי׳ קטן שהכה והרג יהא חייב ת״ל ואיש כי יכה ולא קטן שהכה · ועוד כי יכה כל נפש אפי׳ נפלים במשמע ת״ל מכה איש עד שיכה בן קיימא הראוי להיות איש · ואשר לא צדה · לא ארב לו ולא נתכוון · צדה · לשון ארב וכן הוא אומר ואתה צודה את נפשי לקחתה ולא יתכן לומר צדה לשון הצד ציד ש צידת חיות אין נופל הי בפעל שלו ושם דבר בו ציד וזה שם דבר בו צדייה ופועל שלו צודה וזה פועל שלו צד · ואומר אני פתרונו כתרגומו ודלא כמן ליה · ומנחם חברו בחלק צד ציד ואין אני מודה לו ואם יש לחברו באחת ממחלקות של צד נחברנו בחלק על צד תנשאו צדה אורה ו ומלין לצד עילאה ימלל אף כאן אשר לא צדה לא צדד למיתה לו שום צד מיתה ואף זה יש להרהר עליו סוף דבר לשון אורב הוא · והאלהים אנה לידו · זמן לידו לשו׳ לא תאנה אליך רעה לא יאנה לצדיק כל און מתאנה הוא לי מזדמן למצא לי עלה · והאלהים אנה לידו ולמה תצא זו מלפניו הוא שאמר דוד כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע משל הקדמוני הוא התורה שהיא משל הקבה שהוא קדמונו של עולם והיכן אמרה תורה מרשעים יצא רשע · והאלהים אנה לידו · במה הכתו׳ מדבר בשני בני אדם אחד הרג שוגג ואחד הרג מזיד ולא היו עדים בדבר שיעידו זה לא נהרג וזה לא גלה הקבה׳ מזמנן לפונדק אחד זה שהרג שוגג עולה בסולם ונופל על זה שהרג במזיד והורגו ועדים מעידים אותו ומחייבין אותו גלות נמצא זה שהרג בשוגג גולה וזה שהרג במזיד נהרג · ושמתי לך מקום · אף במדבר שינוס שמה ואי זה מקום קולט זה מחנה לויה · וכי יזיד איש · למה נאמר לפי שנ׳ מכה איש וגו׳ שומע אני אפי׳ גוי שהמית והרופא ושליח בית דין שהמית במלקות ארבעים והאב הרודה את בנו ו והרב הרודה את תלמידו והשוגג ת״ל וכי יזיד ולא שוגג · על רעהו · ולא על גוי · להרגו בערמה · ולא שליח בית דין והרופא והרודה בנו ותלמידו שאעפ׳ שהן מזידין אין מערימין · מעם מזבחי · אם היה כהן ורוצה לעבוד עבודה תקחנו למות · ומכה אביו ואמו · לפי שלמדנו על החובל בחבירו ש שיהא בתשלומין ולא במיתה הוצרך לומ׳ על החובל באביו שהוא במיתה ואינו חייב אלא בהכאה שיש בה חבורה · אביו ואמו · או זה או זה · מות יומת · בחנק · וגונב איש ומכרו · למה נאמר לפי שנאמר כי ימצא איש גונב נפש וגומ׳ אין לי אלא איש שגנב נפש אשה או טומטום או אנדרוגינוס שגנבו מניין תלמוד לומר וגונב איש ומכרו ולפי שנאמר וגונב איש אין לי אלא גונב איש גונב אשה או קטן מניין תלמו׳ לומ׳ וגונב נפש לכך הוצרכו שניהם מה שחסר זה גלה זה · ונמצא בידו · שראוהו עדים שגנבו ומכרו ונמצא כבר קודם מכירה ·

מות יומת· בחנק· כל מיתה האמורה סתם חנק היא· ומקלל אביו ואמו למה נאמר· לפי שנאמר איש איש אשר יקלל את אביו ואת אמו וגו׳ אין לי
אלא איש שקלל את אביו אשה שקללה את אביה מנין· ת״ל ומקלל אביו סתם בין איש בין אשה· אם כן למה נאמר איש אשר יקלל להוציא את
הקטן· מות יומת· בסקילה· וכל מקום שנאמר דמיו בו בסקילה הוא· ובניין אב לכולם באבן ירגמו אותם דמיהם בם· ובמקלל אביו ואמו נאמר דמיו בו
וכי יריבון אנשים· למה נאמר לפי שנ׳ עין תחת עין לא למדנו אלא דמי אבריו אבל שבת ורפוי לא למדנו לכך נאמרה פרשה זו· ונפל למשכב·
לחולי שמבטלו ממלאכתו· על משענתו· על בריו וכחו· ונקה המכה· וכי תעלה על דעתך שיהרג זה שלא הרג· אלא למדך כאן שחובשין אותו עד

מוֹת יוּמָת׃ ס וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת׃
ס וְכִי־יְרִיבֻן אֲנָשִׁים וְהִכָּה־אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן אוֹ
בְאֶגְרֹף וְלֹא יָמוּת וְנָפַל לְמִשְׁכָּב׃ אִם־יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל־
מִשְׁעַנְתּוֹ וְנִקָּה הַמַּכֶּה רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרַפֹּא יְרַפֵּא׃ ס
וְכִי־יַכֶּה אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ אוֹ אֶת־אֲמָתוֹ בַּשֵּׁבֶט וּמֵת תַּחַת יָדוֹ נ
נָקֹם יִנָּקֵם׃ אַךְ אִם־יוֹם אוֹ יוֹמַיִם יַעֲמֹד לֹא יֻקַּם כִּי כַסְפּוֹ הוּא׃
ס וְכִי־יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ
וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה ו
וְנָתַן בִּפְלִלִים׃ וְאִם־אָסוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ׃ עַיִן ת
תַּחַת עַיִן שֵׁן תַּחַת שֵׁן יָד תַּחַת יָד רֶגֶל תַּחַת רָגֶל׃ כְּוִיָּה תַּחַת
כְּוִיָּה פֶּצַע תַּחַת פָּצַע חַבּוּרָה תַּחַת חַבּוּרָה׃ ס
וְכִי־יַכֶּה אִישׁ אֶת־עֵין עַבְדּוֹ אוֹ־אֶת־עֵין אֲמָתוֹ וְשִׁחֲתָהּ לַחָפְשִׁי
יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת עֵינוֹ׃ וְאִם־שֵׁן עַבְדּוֹ אוֹ־שֵׁן אֲמָתוֹ יַפִּיל לַחָפְשִׁי
יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת שִׁנּוֹ׃ פ וְכִי־יִגַּח שׁוֹר אֶת־אִישׁ אוֹ

אתקטלא יתקטל: ודילוט ל
לאבוהי ולאמיה אתקטלא יתקט
יתקטל: וארי ינצון גוברין
וימחי גבר ית חבריה באבנא א
או בכורמוזא ולא ימות ויפל ל
לבטלן: אם יקום ויהלך בברא
על בוריה ויהי זכאה מחיא לחוד
בוטליה יתן ואגר אסיא ישלם:
וארי ימחי גבר ית עבדיה
או ית אמתיה בשולטן וימות תח
תחות ידיה אתדנא יתדן: ברם אם
יומא או תרין יומין יתקיים לא
יתדן ארי כספיה הוא: וארי
ינצון גברין וימחון אתתא מעד
עדיא ויפקון ולדהא ולא יהי
מותא אתגבאה יתגבי כמא די
ישוי עלוהי בעלה דאתתא ויתן
על מימר דיניא: ואם מותא יהי
ותתן נפשא חלף נפשא: עינא
חלף עינא שנא חלף שנא ידא חלף
ידא רגלא חלף רגלא: כואה חלף
כואה פצעא חלף פצעא משקופי
חלף משקופי: וארי ימחי גבר
ית עינא דעבדיה או ית עינא
דאמתיה ויחבלינה לבר חורין י
יפטריניה חלף עיניה: ואם שנא
דעבדיה או שנא דאמתיה יפיל
לבר חורין יפטריניה חלף שניה:
וארי יגח תורא ית גברא או

שנראה אם יתרפא זה· וכך משמעו כשקם זה והולך על משענתו אז נקה המכה· אבל עד שיקום זה לא נקה המכה· רק שבתו· בטול מלאכתו מת
מחמת החולי· ואם קטע ידו או רגלו רואין בטול מלאכתו מחמת החולי כאלו שומר קשואים שהרי אף לאחר החולי אינו ראוי למלאכת יד ור
רגל והוא כבר נתן לו מחמת נזקו דמי ידו ורגלו שנ׳ יד תחת יד רגל תחת רגל· ורפא ירפא· כתרגומו· ישלם שכר הרופא· וכי יכה איש את עבדו
או את אמתו· בעבד כנעני הכתוב מדבר· או אינו אלא בעברי ת״ל כי כספו הוא· מה כספו קנוי לו עולמית אף עבד הקנוי לו עולמית· והרי היה
בכלל מכה איש ומת· אלא בא הכתוב והוציאו מן הכלל להיות נדון בדין יום או יומים שאם לא מת תחת ידו ושהה מעת לעת פטור· בשבט· בשיש
בו כדי להמית הכתוב מדבר· או אפילו אין בו כדי להמית ת״ל בישראל ואם באבן יד אשר ימות בה הכהו· והלא דברים קל וחומר מה ישראל
חמור אין חייב עליו אלא אם כן הכהו בדבר שיש בו כדי להמית ועל אבר שהוא כדי למות בהכאה זו עבד הקל לא כל שכן· נקם ינקם· מיתת
סייף· וכן הוא אומר חרב נוקמת נקם ברית· אך אם יום או יומים יעמוד לא יוקם· אם על יום אחד הוא פוטר על יומים לא כל שכן· אלא יום ש
שהוא כיומים ואי זה זה מעת לעת· לא יוקם כי כספו הוא· הא אחר שהכהו אעפ״ שהה מעת לעת קודם שמת חייב· וכי ינצו אנשים· זה עם זה
ונתכוון להכות את חבירו והכה את האשה· ונגפו· אין נגיפה אלא לשון דחיפה והכאה כמו פן תגוף באבן רגליך בטרם יתנגפו רגליכם ולאבן
נגף· ולא יהיה אסון· באשה· ענוש יענש· לשלם דמי הולדות לבעל שמין אותה כמה היתה ראויה לימכר בשוק להעלות בדמיה בשביל הריונה·
ענוש יענש· יגבו ממונו· כמו וענשו אותו מאה כסף· כאשר ישית עליו וגו׳· כשיתבענו הבעל בבית דין להשית עליו עונש על כך· ונתן· המכה
דמי וולדות· בפלילים· על פי הדיינין· ואם אסון יהיה· באשה· ונתתה נפש וגו׳· ורבותי חולקים בדבר יש אומרים נפש ממש ויש אומרי׳ ממון
אבל לא נפש ממש שהמתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור ממיתה ומשלם ליורשיו דמיו כמו שהיה נמכר בשוק· עין תחת עין· סמא עין ח
חבירו נותן לו דמי עינו כמה שפחתו דמיו למכור בשוק וכן כולם· ולא נטילת אבר ממש כמו שדרשו רבותי בפרק החובל· כויה תחת כויה· מכות
אש· ונעשה פצעו דבר בחבלה שיש בה פחת דמי׳ ובצער במקום שאין בה פחת דמים לא צער כגון כואו בשפוד על צפרנו אומרי׳ כמה אדם כיוצא בזה
רוצה ליטול להיות מצטער כך· פצע· היא מכה המוציאה דם שפוצע את בשרו כתרגומו· חבורה· הכל לפי מה שהיא· אם יש בה פחת דמי׳ נותן נזק ואם
כבל לשכב נותן שבת ורפוי ובושת וצער· ומקרא זה יתר הוא ובהחובל דרשוהו רבותי לחייב על הצער אפי׳ במקום שמשלם שנותן לו דמי ידו
אין פוטרין אותו מן הצער לומר הואיל וקנה ידו יש עליו לחתכה לא אומרי׳ יש לו לחותכה בסם שאינו מצטער כל כך וזה חתכה בברזל ונצטער·
חבורה· היא מכה שהדם נצרר בה ואינו יוצא אלא שמאדים הבשר כנגדו· ולשון חבורה טק״א בלעז כמו ונמר חברבורותיו· ותרגומו משקופי לשון
חבטה בטרו״רא בלעז· וכן שדופות קדים ש׳ זיבן קרוס חבוטות ברוח· וכן על המשקוף על שם שהדלת נוקש עליו· את עין עבדו· כנעני אבל עברי
אינו יוצא בשן ובעין כמו שאמרנו לא תצא כצאת העבדים· תחת עינו· וכן בעשרים וארבעה ראשי איברים אצבעות הידים והרגלים ושתי אזנים
והחוטם וראש הגויה שהוא גיד האמה· ולמה נאמר שן ועין שאם נאמר עין ולא נאמר שן הייתי אומר מה עין שנברא עמו אף כל שנברא עמו
והרי שן לא נברא עמו· ואם נאמר שן ולא נאמר עין הייתי אומר אפילו שן תינוק שיש לה חליפין לכך נאמר עין· וכי יגח שור· אחד שור ואחד
כל בהמה וחיה ועוף אלא שדבר הכתוב בהווה·

ולא יאכל את בשרו · ממשמע שנ׳ סקל יסקל השור איני יודע שהוא נבלה ונבלה אסורה באכילה · אלא מה ת״ל לא יאכל את בשרו שאפי׳ שחטו לאחר שנגמר דינו שאסור באכילה · בהנאה מנין ת״ל ובעל השור נקי · כאדם האומר לחבירו יצא פלוני נקי מנכסיו ואין לו בהם הנאה של כלום · זהו מדרשו · ופשוטו כמשמעו לפי שנאמר במועד וגם בעליו יומת הוצרך לומר בתם ובעל השור נקי · מתמול שלשום · הרי ג׳ נגיחות · והועד בב בבעליו · לשון התראה בעדים כמו העד העיד בנו האיש · והמית איש וגו׳ לפי שנאמר כי יגח אין לי אלא שהמיתו בנגיחה המיתו בנשיכה דח דחיפה בעיטה מנין · ת״ל והמית · וגם בעליו יומת · בידי שמים · יכול בידי אדם ת״ל מות יומת המכה רוצח הוא על רציחתו אתה הורגו ואי אתה הר

את־אשה ומת סקול יסקל השור ולא יאכל את־בשרו ובעל
השור נקי: ואם שור נגח הוא מתמל שלשם והועד בבעליו
ולא ישמרנו והמית איש או אשה השור יסקל וגם־בעליו
יומת: אם־כפר יושת עליו ונתן פדין נפשו ככל אשר־יושת
עליו: או־בן יגח או־בת יגח כמשפט הזה יעשה לו: אם־עבד
יגח השור או אמה כסף שלשים שקלים יתן לאדניו והשור
יסקל: ס וכי־יפתח איש בור או כי־יכרה איש בר
ולא יכסנו ונפל־שמה שור או חמור: בעל הבור ישלם כסף
ישיב לבעליו והמת יהיה־לו: ס וכי־יגף שור־איש
את־שור רעהו ומת ומכרו את־השור החי וחצו את־כספו וגם
את־המת יחצון: או נודע כי שור נגח הוא מתמול שלשם
ולא ישמרנו בעליו שלם ישלם שור תחת השור והמת יהיה־
לו: ס כי יגנב־איש שור או־שה וטבחו או מכרו
חמשה בקר ישלם תחת השור וארבע־צאן תחת השה: אם־
במחתרת ימצא הגנב והכה ומת אין לו דמים: אם זרחה ה

ית איתתא ויסות אתרגמא יתרגם
תורא ולא יתאכיל ית בסריה ומר
ומריה דתורא יהי זכאי: ואם תור כ
נגח הוא מאתמלי ומדקדמוהי ומ
ואתסהד במריה ולא נטריה ויקטול
גבר או אתא תורא יתרגם ואף כ
מריה יתקטל: אם ממון ישוון ע
עלוהי ויתן פורקן נפשיה ככל דיש
דישוון עלוהי: או לבר ישראל יגח נ
תורא או לבת ישראל יגח כדינא ה
הדין יתעבד ליה: אם לעבדא יגח
תורא או לאמתא כספא תלתין סלעין
יתן לרבוניה ותורא יתרגם:
וארי יפתח גבר גוב או ארי יכרה
גבר גוב ולא יכסיניה ויפל תמן ת
תורא או חמרא: מריה דגובא ישלם
כספא יתיב למרוהי ומיתא יהי די
דיליה: וארי יגוף תור דגבר ית
תורא דחבריה וימות ויזבנון ית ה
תורא חיא ויפלגון ית כספיה ואף
ית דמי מיתא יפלגון: או אתידע
ארי תור נגח הוא מאתמלי ומד
ומדקמוהי ולא נטריה מריה שלמ
שלמא ישלם תורא חלף תורא ומי
ומיתא יהי דיליה:
ארי יגנוב גבר תור או אמר ויכס
ויכסיניה או יזבניניה חמשא תורין
ישלם חלף תורא וארבע ענא חלף
אמרא: אם במחתרתא ישתכח גנ
גנבא ויתמחי וימות לית ליה דם:
אם עינא

הורגו על רציחתו שוגג · אם כופר יושת עליו · אם זה אינו תלוי והרי הוא כמו אם כסף תלוה לשון אשר · זה משפט שישיתו עליו בית דין כופר · ונתן פדיון נפשו · דמי ניזק דברי ר׳ ישמעאל · ר׳ עקיבא אומר דמי מזיק · או בן יגח · בן שהוא קטן · או בת · שהיא קטנה · לפי שנ׳ והמית איש או אשה · יכול אינו חייב אלא על הגדולים · ת״ל או בן יגח או בת יגח לחייב על הקטנים כגדולים · אם עבד או אמה · כנענים · שלשים שקלים יתן · גזרת הכתוב הוא בין שהוא שוה אלף זוז בין שאינו שוה אלא דינר · והשקל משקלו ארבעה זהובים שהם חצי אונקיא למשקל הישר של קולוניא · וכי יפתח א איש בור · שהיה מכוסה וגלהו · או כי יכרה · למה נאמר אם על הפתיחה חייב על הכריה לא כל שכן · אלא להביא כורה אחר כורה שהוא חייב · ולא יכסנו · הא אם כסהו פטור · ובחופר ברשות הרבים דבר הכתוב · שור או חמור · הוא הדין לכל בהמה שבכל מקום שנ׳ שור וחמור אנו למדין מוגז שור שור משבת שנ׳ למען ינוח שורך וחמורך · מה להלן כל בהמה וחיה כשור שהרי נאמר במקום אחר וכל בהמתך · אף כאן כל בהמה וחיה כש כשור · ולא נאמר שור וחמור אלא שור ולא אדם חמור ולא כלים · בעל הבור · בעל התקלה · אע״פ שאין הבור שלו שעשאו ברשות הרבים עשאו ה הכתוב בעליו להתחייב עליו בנזקיו · כסף ישיב לבעליו · לרבות שוה כסף ואפילו סובין · והמת יהיה לו · לניזק · ושמין את הנבלה ונוטלה בדמים ומשלם לו המזיק עליה תשלומי נזקו · וכי יגוף · ידחוף · בין בקרניו בין בגופו בין ברגליו בין שנשכו בשניו כלן בכלל נגיפה הם שאין נג נגיפה אלא לשון מכה · שור איש · שור של איש · ומכרו את השור החי · וגומר בשוין הכתוב מדבר · שור שוה מאתים שהמית שור שוה מאתים בין שה שהנבלה שוה הרבה בין שהיא שוה מעט כשנוטל זה חצי החי וחצי המת וזה חצי החי וחצי המת נמצא כל אחד מפסיד חצי נזק שהזיקה המיתה · ל למדנו שהתם משלם חצי נזק שמן השוין אתה למד לשאינן שוין · שדין התם לשלם חצי נזק לא פחות ולא יותר · אי אפשר לומר בשאינן שוין בדמיהן כשהן חיין אמר הכתוב יחצו את שניהם · אם אמרת כן פעמים שהמזיק משתכר הרבה כשהנבלה שוה ליסכר לגוים הרבה יותר מדמי שור המזיק · ומצד שאמר הכתו׳ שיהא המזיק נשכר · או פעמים שהניזק נוטל הרבה יותר מדמי נזק שלם שחצי דמי שור המזיק שוין יותר מכל דמי שור הנ הניזק ואם אמרת כן הרי תם חמור ממועד · על כרחך לא דבר הכתוב אלא בשוין ולמדך שהתם משלם חצי נזק · ומן השוין תלמוד לשאינן שוין שהמשתלם חצי נזקו שמין לו את הנבלה ומה שפחתו דמיו בשביל המיתה נוטל חצי הפחת והולך · ולמה אמר הכתוב בלשון הזה ולא אמר ישלם חציו · ללמד שאין התם משתלם אלא מגופו · ואם נגח ומת אין ניזק נוטל אלא הנבלה ואם אינה מגעת לחצי נזקו יפסיד · או שור שוה מנה שנגח שור שוה חמש מאות וזו אינו נוטל אלא את השור שלא נתחייב התם לחייב את בעליו לשלם מן העלייה · או נודע · אם לא היה תם אלא נודע כי שור נגח הוא היום ושתמול ושלשם הרי שלש נגיחות · שלם ישלם · נזק שלם · והמת יהיה לו · לניזק · ועליו ישלים המזיק עד שישתלם ניזק כל נז נזקו · חמשה בקר וגו׳ אמר ר׳ יוחנן בן זכאי חס המקום על כבודן של בריות · שור שהולך ברגליו ולא נתבזה בו הגנב לנושאו על כתפו משלם ח חמשה · שה שנושאו על כתפו משלם ארבעה · אמר ר׳ מאיר בא וראה כמה גדול כחה של מלאכה שור שביטלו ממלאכתו חמשה שה שלא ביטלו מ ממלאכתו ארבעה · תחת השור תחת השה · שנאמן הכתוב לומר לך שאין מדת תשלומי ארבעה וחמשה נוהגת אלא בשור ושה בלבד · אם במחתרת · כ כשהיה חותר את הבית · אין לו דמים · אין זו רציחה הרי הוא כמת מעיקרו · כאן לימדתך תורה אם בא להורגך השכם להרגו וזה להרגך בא שהרי יו יודע הוא שאין אדם מעמיד עצמו ורואה שנוטלין ממונו בפניו ושותק · לפיכך על מנת כן בא שאם יעמוד בעל הממון כנגדו יהרגנו ·

ואם זרחה השמש עליו · אין זה אלא כמין משל אם ברור לך הדבר שיש לו שלום עמך כשמש הזה שהוא שלום בעולם כך פשוט לך שאינו בא להרוג אפילו יעמוד בעל הממון כנגדו כגון אב החותר לגנוב ממון הבן בידוע שרחמי האב על הבן ואינו בא על עסקי נפשות · דמים לו · כחי הוא חשוב ורציחה היא אם יהרגנו בעל הבית · שלם ישלם · הגנב ממון שגנב ואינו חייב מיתה · ואונקלוס שתרגם ואם עינא דסהדיא נפלת עלוהי לקח לו שטה אחרת לומר שאם מצאוהו עדים קודם שבא בעל הבית וכשבא בעל הבית כנגדו התרו בו שלא יהרגהו · דמים לו · חייב עליו אם הרגו מאחר שיש רואים להם אין הגנב הזה בא על עסקי נפשות ולא יהרוג את בעל הממון · אם השמש תשמש בושת: שלא טבח ולא מכר · משתר פ

הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם אִם־אֵין לוֹ וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ׃
אִם־הִמָּצֵא תִמָּצֵא בְיָדוֹ הַגְּנֵבָה מִשּׁוֹר עַד־חֲמוֹר עַד־שֶׂה חַיִּים
שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם׃ ס כִּי יַבְעֶר־אִישׁ שָׂדֶה אוֹ־כֶרֶם
וְשִׁלַּח אֶת־בְּעִירֹה וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כ
כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם׃ ס כִּי־תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קֹצִים ונ
וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ אוֹ הַקָּמָה אוֹ הַשָּׂדֶה שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעִר אֶת־
הַבְּעֵרָה׃ ס כִּי־יִתֵּן אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ־כֵלִים
לִשְׁמֹר וְגֻנַּב מִבֵּית הָאִישׁ אִם־יִמָּצֵא הַגַּנָּב יְשַׁלֵּם שְׁנָיִם׃ אִם־
לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְנִקְרַב בַּעַל־הַבַּיִת אֶל־הָאֱלֹהִים אִם־לֹא שָׁלַח
יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ׃ עַל־כָּל־דְּבַר־פֶּשַׁע עַל־שׁוֹר עַל־חֲמוֹר
עַל־שֶׂה עַל־שַׂלְמָה עַל־כָּל־אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי־הוּא זֶה עַד
הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר־שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם
לְרֵעֵהוּ׃ ס כִּי־יִתֵּן אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ חֲמוֹר אוֹ־שׁוֹר
אוֹ־שֶׂה וְכָל־בְּהֵמָה לִשְׁמֹר וּמֵת אוֹ־נִשְׁבַּר אוֹ־נִשְׁבָּה אֵין רֹאֶה׃
שְׁבֻעַת יְהוָה תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת ר
רֵעֵהוּ וְלָקַח בְּעָלָיו וְלֹא יְשַׁלֵּם׃ וְאִם־גָּנֹב יִגָּנֵב מֵעִמּוֹ יְשַׁלֵּם ל
לִבְעָלָיו׃ אִם־טָרֹף יִטָּרֵף יְבִאֵהוּ עֵד הַטְּרֵפָה לֹא יְשַׁלֵּם׃

דסהדיא נפלת עלוהי דמא ליה
שלמא ישלם אם לית ליה ויזד
ויזדבן בגנובתיה: אם אשתכחא
השתכח בידיה גנובתא מתור עד
חמר עד אמר כד אנון חיין על
חד תרין ישלם: ארי יוכיל גבר
חקל או כרם וישלח ית בעיריה
וייכול בחקל אוחרן שפר חקליה
ושפר כרמיה ישלם: ארי יתפק
נור וישכח כובין וייכול גדישין
או קמה או חקלא שלמא ישלם
דאדליק ית דליקתא: ארי יתן
גבר לחבריה כסף או מני למטר
ויתגנבון מבית גברא אם ישת
ישתכח גנבא ישלם על חד תר
תרין: אם לא ישתכח גנבא ויתק
ויתקרב מריה דביתא לקדם דיי
דיינייא אם לא אושיט ידיה בכמא
די מסר ליה חבריה: על כל פתג
פתגם דחוב על תור על חמר ע
על אמר על כסו על כל אבד
אבדתא דיימר ארי הוא דין לק
לקדם דיינייא ייעול דין תרויהון ד
דיחייבון דיינייא ישלם על חד ת
תרין לחבריה: ארי יתן גבר
לחבריה חמר או תור או אמר ו
וכל בעירא למטר וימות או ית
יתבר או אשתבי ליה דחזי: מומ
מומתא דיי תהי בין תרויהון אם
לא אושיט ידיה בכמה דמסר ליה
חבריה ויקבל מריה מניה מומ
מומתא ולא ישלם: ואם אתג
אתגנבא יתגנב מעמיה ישלם
למרוהי: אם אתברא יתבר ייתי
סהדין דתבירא לא ישלם:

עד חמור · כל דבר בכלל תשלומי כפל בין שיש בו רוח חיים בין שאין בו רוח חיים שהרי נאמר מקרא אחר על שה על שלמה ועל כל אבדה · ישלם שנים לרעהו: חיים שנים ישלם · ולא ישלם לו מתים אלא חיים או דמי חיים · כי יבער · את בעירה · ובער · כלם לשון בהמה כמו אנחנו ובע ובעירנו · כי יבער · יוליך בהמותיו בשדה וכרם של חברו ויזיק אותה באחת משתי אלו או בשלח בעירה או בבעור ופרשו רבותינו שלוח הוא נזקי הדרך כף רגל · ובער · הוא נזקי השן המוכלת ומבערת · בשדה אחר · בשדה של איש אחר · מיטב שדהו · ישלם · שמין את הנזק ואם בא לשלם לו קרקע דמי נזקו ישלם לו ממיטב שדותיו · אם היה נוחו סלע יתן לו שוה סלע מעדית שיש לו למדך הכתוב שהנזקין שמין להם בעדית · כי תצא אש · אפי׳ מעצמה · ומצאה קוצים · קרדונש · ונאכל גדיש · שליחכה בין כיס עד שהגיעה לגדיש או לקמה המחוברת בקרקע · או השדה · שלחכה את נירו וצ וצריך לניר אותה פעם שנייה · שלם ישלם המבעיר · אעפ״י שהדליק בתוך שלו והיא יצאה מעצמה על ידי קוצים שמצאה חייב ושלם לפי שלא ש שמר את גחלתו שלא תצא ותזיק · וגונב מבית האיש · לפי דבריו · אם ימצא הגנב ישלם · הגנב שנים לבעלים · ואם לא ימצא הגנב · ובא השומר הזה שהוא בעל הבית · ונקרב · אל הדיינין לדון עם זה ולישבע לו שלא שלח ידו בשלו · על כל דבר פשע · שיטמא שקרן בשבועתו שיעידו עדים שהוא עצמו גנבה וירשיעוהו אלהים על פי העדים · ישלם שנים לרעהו · למדך הכתוב שהטוען בפקדון לומר נגנב הימנו ונמצא שהוא עצמו גנ גנבו משלם תשלומי כפל ואימתי בזמן שנשבע ואחר כך באו עדים שכך דרשו רבותינו ונקרב בעל הבית אל האלהים קריבה זו שבועה היא אתה אומר לשבועה או אינו אלא לדין שכיון שבא עמו לדין וכפר לומר נגנבה מיד יתחייב כפל אם באו עדים שהוא בידו נאמר כאן שליחות יד ונ ונאמר למטה שליחות יד · שבועת יי תהיה בין שניהם אם לא שלח ידו · מה להלן שבועה אף כאן שבועה · אשר יאמר כי הוא זה · לפי פשוטו אשר יאמר העד כי הוא זה שנשבעת עליו הרי הוא אצלך · עד הדיינין יבא דבר שניהם ויחקרו את העדות ואם כשרים הם וירשיעוהו לשומר זה · ישלם שנים · ואם ירשיעו את העדים שנמצאו זוממים ישלמו הם שנים לשומר ורבותינו דרשו כי הוא זה ללמד שאין מחייבין אותו שבועה אלא אם כן הודה במקצת לומר כך וכך אני חייב לך והמותר נגנב ממני · כי יתן איש אל רעהו חמור או שור · פרשה ראשונה נאמרה בשומר חנם ל לפיכך פטר בו את הגנבה כמו שבתו וגנב מבית האיש · אם לא ימצא הגנב ונקרב בעל הבית · לשבועה למרת שפוטר עצמו בשבועה זו ופרשה זו אמורה בשומר שכר לפיכך אינו פטור אם נגנבה כמו שבת אם גנוב יגנב מעמו ישלם אבל על האונס כגון מת מעצמו או נשבר או נשבה בחזקה על ידי לסטים · ואין רואה · שיעיד בדבר · שבועת יי תהיה · ישבע שכן הוא כדבריו והוא לא שלח בה יד להשתמש בה לעצמו שאם שלח בה יד ואחר כך נאנסה חייב באונסיה · ולקח בעליו · השבועה · ולא ישלם · לו השומר כלום · ואם טרוף יטרף · על ידי חיה רעה · יביאהו עד · יביא ע

גריס שנטרפה באונס ופטור הטרפה לא ישלם אינו אומר טרפה לא ישלם אלא הטרפה יש טרפה שהוא משלם ויש טרפה שאינו משלם טרפת חתול ושועל ונמיה משלם טרפת זאב וארי ודוב ונחש אינו משלם ומי לדשך לדון כן שהרי כתוב וכת או נשבר או נשבה מה מיתה שאין יכול להציל אף שבר ושביה שאין יכול להציל וכי ישאל בא ולמד פרשה השואל שחייב באונסין בעליו אין עמו אם בעליו של שור אינו עם השואל במלאכתו ואם בעליו עמו בין שהוא באותה מלאכה בין שהוא במלאכה אחרת היה עמו בשעת שאלה אינו צריך להיות עמו בשעת שבירה ושביה אם שכיר הוא אם השור אינו שואל אלא שכיר בא בשכרו ליד השוכר הזה ולא בשאלה ואין כל הנאה שלו שהרי על ידי שכרו נשתמש ב

וארי ישאל גבר מן חבריה ויתבר או מית מריה ליה עמיה שלמא ישלם: אם מריה עמיה לא ישלם אם אגירא הוא על באגריה: וארי ישדל גבר בתולתא דלא מארסא וישכוב עמה קימא יקימינה ליה לאנתו: אם מיבא לא יצבי אבוהא למתנה ליה כספא יתקול כמוהרי בתולתא: חרשא לא תחי: כל דישכוב עם בעירא אתקטלא יתקטל: דדבח לטעות עממיא יתקטל אלהין לשמא דיי בלחודוהי: ולגיורא לא תונון ולא תעיקון ארי דיירין הויתון בארעא דמצרים: כל ארמלא ויתם לא תענון: אם ענאה תעני יתיה ארי אם מקבל יקבל קדמי קבלתא אקבל קבלתיה: ויתקף רוגזי ואקטל יתכון בחרבא ויהון נשיכון ארמלן ובניכון יהון יתמין: אם כספא תוזף לעמי לענייא דעמך לא תהי ליה כרשיא לא תשוון עלוהי חבוליא: אם משכונא תסב כסותא דחברך עד מעל שמשא תתיבינה ליה: ארי היא כסותיה בלחודה היא תותביה למשכיה במה ישכב ויהי ארי יקבל קדמי ואקבל קבלתיה ארי

פ וכי ישאל איש מעם רעהו ונשבר או מת

בעליו אין עמו שלם ישלם: אם בעליו עמו לא ישלם אם ש

שכיר הוא בא בשכרו: ס וכי יפתה איש בתולה

אשר לא ארשה ושכב עמה מהר ימהרנה לו לאשה: אם

מאן ימאן אביה לתתה לו כסף ישקל כמהר הבתולת:

ס מכשפה לא תחיה: ס כל שכב עם

בהמה מות יומת: ס זבח לאלהים יחרם בלתי

ליהוה לבדו: וגר לא תונה ולא תלחצנו כי גרים הייתם

בארץ מצרים: כל אלמנה ויתום לא תענון: אם ענה תענה

אתו כי אם צעק יצעק אלי שמע אשמע צעקתו: וחרה אפי

והרגתי אתכם בחרב והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתמים:

פ אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא

תהיה לו כנשה לא תשימון עליו נשך: אם חבל תחבל ש

שלמת רעך עד בא השמש תשיבנו לו: כי הוא כסותה לבדה

הוא שמלתו לערו במה ישכב והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי

ואין לו שום שום להתחייב באונסין ולא פירש מה דינו אם כשומר חנם אם כשומר שכר לפיכך נחלקו בו חכמי ישראל שוכר כיצד משלם ר' מאיר או כשומר חנם ר' יהודה או כשומר שכר: וכי יפתה מדבר על לבה עד ששוכבת לו וכן תרגומו ארי ישדל שדול בלשון ארמי כפתוי בלשון עברי: מהר ימהרנה יפסוק לה מוהר כמשפט איש לאשתו שכותב לה כתובה וישאנה: כמוהר הבתולות שהוא קצוב חמשים כסף אצל התופש את הבתולה ושוכב עמה באונס שנ' ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנערה חמשים כסף: מכשפה לא תחיה אלא תומת בבית דין ואחד זכרים ואחד נקבות אלא שדבר הכתוב בהווה שהנשים מצויות בכשפים: לאלהים לעו' אם היה נקוד לאלהים היה צריך לפרש ולכתוב אחרים עכשיו שאמר לאלהים אין צריך לפרש אחרים שכל לאמד ובית המסמסת ברמש התיבה אם נקודה בחטף למלך למדבר לעיר צריך לפרש למי זה מלך למי זה מדבר למי זה עיר וכן למלכים לרגלי לבקרים צריך לפרש למי זה ואם אינו מפרש כל מקום במשמע וכן לאלהים כל אלהים בכ שמע אפילו קדש אבל כשהיא נקודה פתח כגון למלך למדבר לעיר נודע במי זה מלך מדבר וכן לעיר נודע במי זה עיר מדבר וכן לאלהים לאותן שהוזהרתם עליהם במקום אחר כי ונא בו אין כתוב באלהים לפי שלא פירש הוצרך ליכתב בלתי יחרם יומת למה נאמר והלא נאמרה בו מיתה במקום אחר והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא וגו' אלא לפי שלא פירש על מי זו עבודה חייב מיתה שלא תאמר כל עבודות במיתה בא ופירש לך כאן זובח לאלהים מה זביחה עבודה הנעשית בפנים לשמים אף מי מרבה המקטיר והמנסך שהן עבודה בפנים וחייבין עליהם לכל עבו' בין שדרכה לעובדה בכך בין שאין דרכה לעובדה בכך אבל שאר עבודות כגון המכבד והמרבץ והמגפף והמנשק אינו במיתה: וגר לא תונה אונאת דברים קונטרלימיר בלע' כמו והאכלתי את מוניך את בשרם: ולא תלחצנו בגזילת ממון כי גרים הייתם אם הוניתו אף הוא יכול להונותך ולומר לך אף אתה מגרים באת מום שבך אל תאמר לחברך כל לשון גר אדם שלא נולד באותה מדינה אלא בא ממדינה אחרת לגור שם: כל אלמנה ויתום לא תענון הוא הדין לכל אדם אלא שדבר הכתוב בהווה לפי שהם תשושי כח ודבר מצוי לענותם: אם ענה תענה אותו הרי זה מקרא קצר גזם ולא פירש עונשו כמו לכן כל הורג קין גזם ולא פירש ענשו אף כאן אם ענה תענה אותו לשון גזום כלומר סופך ליטול את שלך למה כי אם צעוק יצעק אלי וגו': והיו נשיכם אלמנות ממשמע שנ' והרגתי אתכם איני יודע שנשיכם אלמנות ובניכם יתומים אלא הרי זו קללה אחרת שיהיו הנשים צרורות כאלמנות חיות שלא יהיו עדים במיתת בעליהן והיינה אסורות להנשא והבנים יהיו יתומים שלא יניחום בית דין לירד לנכסי אביהם לפי שאין יודעין אם מתו אם נשבו: אם כסף תלוה ר' ישמעאל אומר כל אם ואם שבתורה רשות חוץ משלשה וזה אחד מהן: את עמי עמי וגוי עמי קודם עני ועשיר עני קודם עניי עירך ועניי עיר אחרת עניי עירך קודמין וזה משמעו אם כסף תלוה את עמי הלוהו ולא לגוי ולאי זה מעמי את העני ולאי זה עני לאותו שעמך: לא תהיה לו כנושה לא תתבענו בחזקה אם אתה יודע שאין לו אל תהי דומה עליו כאלו הלויתו אלא כאלו לא הלויתו כ כלומר לא תכלימהו: נשך רבית שהוא כנשיכת נחש שנושך חבורה קטנה ברגלו ואינו מרגיש ופתאום הוא מבצבץ ונופח עד קדקדו כך רבית אינו מרגיש ואינו ניכר עד שהרבית עולה ומחסרו ממון הרבה: אם חבל תחבל כל לשון חבלה אינו משכון בשעת הלואה אלא שממשכנין את הלוה כשמגיע זמן ואינו פורע: עד בא השמש תשיבנו לו כל היום תשיבנו לו עד בא השמש וכבא השמש תחזור ותטלנה עד שיבא בקר של מחר ובכסות יום הכתוב מדבר שאין צריך לה בלילה: כי היא כסותה זו טלית: שמלתו זו חלוק: במה ישכב לרבות את העור:

אֱהים לא תקלל· הרי זו אזהרה לברכת השם ואזהרה לקללת דיין·מלאתך· חובה המוטלת עליך כשתתמלא תבואתך להתבשל והם בכורים· ודמעך·
התרומה·ואיני יודע מה לשון· דמע·לא תאחר לא תשנה סדר הפרשתן לאחר את המוקדם ולהקדים את המאוחר שלא יקדים תרומה לבכורים ומ
ומעשר לתרומה·בכור בניך תתן לי·לפדותו בה׳ סלעים מן הכהן וה״ה כבר צוה עליו במקום אחר אלא כדי לסמוך לו כן תעשה לשורך מה ב
בכור אדם לאחר שלשים יום פודהו שנ׳ ופדויו מבן חדש תפדה אף בכור בהמה גסה מטפל בו שלשים יום ואחר כך נותנו לכהן·שבעת ימים יה
יהיה עם אמו·זו אזהרה לכהן שאם בא למהר את קרבנו לא ימהר קודם שמונה לפי שהוא מחוסר זמן·וביום השמיני תתנו לי·יכול חובה לבו ב

חַנּוּן אָנִי׃ ס אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל וְנָשִׂיא בְעַמְּךָ לֹא
תָאֹר׃ מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּתֶּן־לִּי׃ כֵּן
תַּעֲשֶׂה לְשֹׁרְךָ לְצֹאנֶךָ שִׁבְעַת יָמִים יִהְיֶה עִם־אִמּוֹ בַּיּוֹם ה
הַשְּׁמִינִי תִּתְּנוֹ־לִי׃ וְאַנְשֵׁי־קֹדֶשׁ תִּהְיוּן לִי וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה
לֹא תֹאכֵלוּ לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ׃ ס לֹא תִשָּׂא
שֵׁמַע שָׁוְא אַל־תָּשֶׁת יָדְךָ עִם־רָשָׁע לִהְיֹת עֵד חָמָס׃ לֹא־תִהְיֶה
אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רִב לִנְטֹת אַחֲרֵי רַבִּים
לְהַטֹּת׃ וְדָל לֹא תֶהְדַּר בְּרִיבוֹ׃ ס כִּי תִפְגַּע שׁוֹר
אֹיִבְךָ אוֹ חֲמֹרוֹ תֹּעֶה הָשֵׁב תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ׃ ס כִּי־תִרְאֶה
חֲמוֹר שֹׂנַאֲךָ רֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ וְחָדַלְתָּ מֵעֲזֹב לוֹ עָזֹב תַּעֲזֹב
עִמּוֹ׃ ס לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ בְּרִיבוֹ׃ מִדְּבַר־
שֶׁקֶר תִּרְחָק וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג כִּי לֹא־אַצְדִּיק רָשָׁע׃ וש
וְשֹׁחַד לֹא תִקָּח כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר פִּקְחִים וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִים׃

תכנא אנא: דיינא לא תקיל
ורבא בעמך לא תלוט: בכורך
ודמעך לא תאחר בוכרא דבנך ת
תפרש קדמי: כן תעביד לתורך לע
לענך שבעא יומין יהי עם אמיה
ביומא תמינאה תפרשיניה קדמי:
ואנשין קדישין תהון קדמי ובשר
תליש מן חיוא חיא לא תיכלון לכ
לכלבא תרמון יתיה: לא תקבל ש
שמע דשקר לא תשוי ידך עם ח
חיבא למהוי ליה סהיד שקר: לא
תהי בתר סגיאי לאבאשא ולא תת
תמנע מלאלפא מה דבעינך על
דינא בתר סגיאי שלים דינא: ועל
מסכנא לא תרחם בדיניה:
ארי תערע תורא דסנאך או חמ
חמריה דטעי אתבא תתביניה ליה:
ארי תחזי חמרא דסנאך רביע ת
תחות טעניה ותתמנע מלמשקל
ליה משבק תשבוק מה דבלבך על
עלוהי ותפרק עמיה: לא תצלי
דין מסכנך בדיניה: מפתגמא דש
דשקרא הוי רחיק ודזכי ודנפק ז
זכאי מן דינא לא תקטול ארי לא
אזכי חיבא: ושוחדא לא תקבל ארי
שוחדא מעור עיני חכימין ומקלקל
פתגמין תריצין:

ביום נאמר כאן שמיני ונאמר להלן ומיום השמיני והלאה ירצה מה שמיני האמור להלן להכשיר משמיני והלאה אף שמיני האמור כאן לה
להכשיר משמיני והלאה·וכן משמעו וביום השמיני אתה רשאי ליתנו לי·ואנשי קדש תהיון לי·אם אתם קדושים ופרושים משקוצי נבלות וטרפות
הרי אתם שלי ואם לאו אינכם שלי·ובשר בשדה טרפה·אף בבית כן אלא שדבר הכתוב בהווה מקום שדרך בהמות ליטרף·וכן כי בשדה מצאה
וכן ואשר לא יהיה טהור מקרה לילה הוא הדין למקרה יום אלא שדבר הכתוב בהווה·ובשר תליש מן חיוא חיא בשר שנתלש על ידי טריפה
זאב או ארי מן חיה כשרה או בהמה כשרה בחייה·לכלב תשליכון אותו·אף הוא ככלב או אינו אלא כלב כששמעו הל׳ בנבלה או מכר לנכרי
קל וחומר לטריפה שמותרת בכל הנאות·אם כן מה ת״ל לכלב לומר שהכלב מכובד ממנו·ללמדך שאין הקב״ה מקפח שכר כל בריה שנ׳ ולכל
בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו אמר הקב״ה תנו לו שכרו·לא תשא שמע שוא·כתרגומו לא תקביל שמע דשקר אזהרה למקבל לשון הרע ולדיין שלא
ישמע דברי בעל דין עד שיבא בעל דין חברו·אל תשת ידך עם רשע·הטוען את חברו טענת שקר שהבטיחהו להיות לו עד חמס·לא תהיה אח
אחרי רבים לרעות·יש במקרא זה מדרשי חכמי ישראל אבל אין לשון המקרא מיושב בהן על אופניו·מכאן דרשו שאין מטין לחובה בהכרעת ד
דיין אחד·וסוף המקרא דרשו אחרי רבים להטות·שאם יש שנים במחייבין יותר על המזכין הטה הדין על פיהם לחובה ובדיני נפשות הכתוב מד
מדבר·ואמצע המקרא דרשו לא תענה על רב שאין חולקין על מופלא שבבית דין לפיכך מתחילין בדיני נפשות מן הצד לקטנים שבהן ש
שואלים תחלה שיאמרו את דעתם ולפי דברי רבותינו כך פתרון המקרא·לא תהיה אחרי רבים לרעה לחייב מיתה בשביל דיין אחד שירבו את
שמחייבין על המזכין·ולא תענה על הרב לנטות מדבריו ולפי שהוא חסר יו״ד דרשו בו כן·אחרי רבים להטות·יש רבים שאתה נוטה אחריהם ואי
ואימתי בזמן שהן שנים המכריעין במחייבין יותר מן המזכין ומשמעו שנ׳ לא תהיה אחרי רבים לרעות שומע אני אבל היה עמהם לטובה·מ
מכאן אמרו דיני נפשות מטין על פי עד אחד לזכות ועל פי שנים לחובה·ואונקלוס תרגם לא תתמנע מלאלפא מה דבעינך על דינא ולשון
העברי לפי התרגום כך הוא נדרש·לא תענה על ריב לנטות·אם ישאלך דבר למשפט לא תענה לנטות לצד אחד ולסלק עצמך מן הריב אלא
הוי דן אותו לאמתו·ואני אומר ליישבו על אופניו כפשוטו כך פתרונו·לא תהיה אחרי רבים לרעות·אם ראית רשעים מטין משפט לא תאמר
הואיל ורבים הם הנני נוטה אחריהם·ולא תענה על ריב לנטות·וגו׳ ואם ישאלך הנדון על אותו המשפט אל תענהו על הריב דבר הנוטה אחרי א
אותן רבים להטות את המשפט מאמתו אלא אמור את המשפט כאשר הוא וקולר יהא תלוי בצואר הרבים·לא תהדר·לא תחלוק לו כבוד לזכותו
בדין ולומר דל הוא אזכנו ואכבדנו·כי תפגע שור אויבך·וגו׳ הרי כי משמש לשון דלמא שהוא מארבע לשונות של שמושי כי וכה פתרונו ש
שמא תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו וחדלת מעזוב לו בתמיה·עזוב תעזוב עמו·עזיבה זו לשון עזרה וכן עצור ועזוב וכן ויעזבו את ירושלים עד
החומה מלאוה עפר לעזוב ולסייע את חוזק החומה·כיוצא בו כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני וגו׳ שמא תאמר כן בתמיה·לא תירא מ
מהם·ומדרש רבותינו·כי תראה וחדלת·פעמים שאתה חדל ופעמים שאתה עוזר הא כיצד זקן ואינו לפי כבודו וחדלת או בהמת גוי ומשאוי
ישראל וחדלת·עזוב תעזוב עמו·לפרק המשא·מלמשקל ליה מליטול משאו ממנו·אביונך·לשון אובה שהוא מדולדל ותאב לכל טובה·ונקי וצדיק
אל תהרוג·מנין ליוצא מבית דין חייב ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות שמחזירין אותו ת״ל ונקי אל תהרוג·ואעפ״י שאינו צדיק שלא נצטדק ב
בבית דין מכל מקום נקי הוא מדין מיתה שהרי יש לך לזכותו·ומנין ליוצא מבית דין זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה שאין מחזירין אותו
לבית דין ת״ל וצדיק אל תהרוג וזה צדיק הוא שנצטדק בבית דין·כי לא אצדיק רשע·אין עליך להחזירו כי לא אצדיקנו בדיני אם יצא מידך זכ
זכאי יש לי שלוחים הרבה להמיתו במיתה שנתחייב בה·ושחד לא תקח·אפילו לשפוט אמת וכל שכן כדי להטות הדין שהרי להטות את הדין כא

כאמ"כ לא תטה משפט·יעור פקחי·אפילו חכם בתורה ונטל שוחד סוף שתטרף דעתו עליו וישתכח תלמודו ויכהה מאור עיניו·ויסלף·כתרגו ומקלקל·דברי צדיקים·דברים המצודקים כ' משפטי אמת וכן תרגומו פתגמין תריצין ישרין·וגר לא תלחץ·בהרבה מקומות הזהירה תורה על הגר מפני שסורו רע·את נפש הגר·כמה קשה לו כשלוחצים אותו·ואספת את תבואתה·לשון הכנסה לבית כמו ואספתו אל תוך ביתך·תשמטנה· מעבודה·ונטשתה·מאכילה אחר זמן הביעור·ד"א תשמטנה מעבודה גמורה כגון חריש וזריעה·ונטשתה·מלזבל ומלקשקש·ויתרם תאכל חית השדה·להקיש מאכל אביון למאכל חיה מה חיה אוכלת בלא מעשר אף אביונים אוכלין בלא מעשר·מכאן אמרו אין מעשר בשביעית·כן תעשה

וגר לא תלחץ ואתם ידעתם את נפש הגר כי גרים הייתם
בארץ מצרים: ושש שנים תזרע את ארצך ואספת את ת
תבואתה: והשביעת תשמטנה ונטשתה ואכלו אבני עמך
ויתרם תאכל חית השדה כן תעשה לכרמך לזיתך: ששת
ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבת למען ינוח שורך
וחמרך וינפש בן אמתך והגר: ובכל אשר אמרתי אליכם
תשמרו ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך:
שלש רגלים תחג לי בשנה: את חג המצות תשמר שבעת
ימים תאכל מצות כאשר צויתך למועד חדש האביב כי בו
יצאת ממצרים ולא יראו פני ריקם: וחג הקציר בכורי מע
מעשיך אשר תזרע בשדה וחג האסף בצאת השנה באספך
את מעשיך מן השדה: שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך
אל פני האדן יהוה: לא תזבח על חמץ דם זבחי ולא ילין ח
חלב חגי עד בקר: ראשית בכורי אדמתך תביא בית יהוה
אלהיך לא תבשל גדי בחלב אמו: פ הנה
אנכי שלח מלאך לפניך לשמרך בדרך ולהביאך אל הם
המקום אשר הכנתי: השמר מפניו ושמע בקלו אל תמר בו

ולגיורא לא תעיקון ואתון ידע ידעתון ית נפשא דגיורא ארי ד דיירין הויתון בארעא דמצרים: ושית שנין תזרע ית ארעך ות ותכנוש ית עללתה: ובשביעתא תשמטינה ותרטישינה וייכלון מסכ מסכני עמך ושארהון תיכול חיות ברא כן תעבד לכרמך לזיתך: ש שתא יומין תעבד עובדך וביו וביומא שביעאה תנוח בדיל די דיינוח תורך וחמרך וישקוט בר אמתך וגיורא: ובכל דאמרית ל לכון תסתמרון ושום טעות עמ עממיא לא תדכרון לא ישתמע על פומכון: תלת זמנין תחגון ק קדמי בשתא: ית חגא דפטיריא ת תטר שבעא יומין תיכול פטירא כמא דפקידתך לזמן ירחא דאבי דאביבא ארי ביה נפקת ממצרים ולא יתחזון קדמי ריקנין: וחגא ד דחצדא בכורי עובדך דתזרע ב בחקלא וחגא דכנשא במפקא ד דשתא במכנשך עובדך מן חקלא: תלת זמנין בשתא יתחזון כל דכורך קדם רבון עלמא יי: לא תכוס על חמיע דם פסחי ו ולא יביתון בר ממדבחא תרבי נכסת חגא עד צפרא: ריש בכורי ארעך תיתי לבית מקדשא דיי אלהך לא תיכול בסר בחלב: הא אנא שלח מלאכא קדמך ל לסטרך בארחא ולאעלותך לא לאתרא דאתקינית: אסתמר מן ק קדמוהי וקבל למימריה לא תסרב לקבליה

לכרמך·ויתלות המקרא בשדה הלבן כמו שאמור למעלה ושש שנים תזרע את ארצך·וביום השביעי תשבת·אף בשנה השביעית לא תעקר שבת בר בראשית ממקומה שלא תאמר הואיל וכל השנה קרויה שבת לא תנהוג בה שבת בראשית·למען ינוח שורך וחמורך·תן לו ניח להתיר שיהא תו תולש ואוכל עשבים מן הקרקע·או אינו אלא יחבשנו בתוך הבית אמרת אין זה ניח אלא צער·בן אמתך·בעבד ערל הכתוב מדבר·והגר·הגר תושב·ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו·לעשות כל מצות עשה באזהרה שכל שמירה שבתורה אזהרה היא במקום לאו·ולא תזכירו·שלא יאמר לו שמור לי בצד ע"ז פלונית·העמוד עמי ביום ע"ז פלונית·ד"א ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלהים אחרים לא תזכירו ללמדך ששקולה ע"ז כנגד כל המצות כולן והנזהר בה כשומר את כולן·לא ישמע·מן הגוי·על פיך·שלא תעשה שותפות עם הגוי וישבע לך בע"ז שלו נמצאת ש שאתה גורם שיזכר על ידך·רגלים·פעמים·וכן כי הכיתני זה שלש רגלים·חדש האביב·שהתבואה מתמלאת בו באביה·אביב לשון אב בכיר ור וראשון לבשל פירות·ולא יראו פני ריקם·כשתבאו לראות פני ברגלים הביאו לי עולות·וחג הקציר·הוא חג שבועות·בכורי מעשיך שהוא זמן הבאת בכורים ששתי הלחם הבאין בעצרת מתירין החדש למנחות ולהביא בכורים למקדש ש"נ וביום הבכורים בשבועותיכם וגו'·וחג האסיף·הוא חג הסוכות·באספך את מעשיך·שכל ימות החמה התבואה מתייבשת בשדות ובחג אוספים אותה אל הבית מפני הגשמים·שלש פעמים וגו' לפי שהענין מדבר בשביעית הוצרך לומר שלא יתעקרו רגלים ממקומן·כל זכורך·הזכרים שבך·לא תזבח על חמץ·וגו' לא תשחט את הפסח בא בארבעה עשר בניסן עד שתבער החמץ·לא ילין חלב חגי·וגו'·חוץ למזבח·עד בקר·יכול אף על המערכה יפסל בלינה ת"ל על מוקדה על המ המזבח כל הלילה·לא ילין·ואין לינה אלא בעמוד השחר ש"נ עד בקר אבל כל הלילה יכול להעלותו מן הרצפה למזבח·ראשית בכורי אדמתך· אף השביעית חייבת בביכורים לכך נאמר אף כאן בכורי אדמתך·אדם נכנס לתוך שדהו רואה תאנה שבכרה כורך עליה גמי לסימן ואו' הרי זו ואין בכורים אלא משבעת המינין המסורין במקרא ארץ חטה ושעורה וגו'·לא תבשל גדי·אף עגל וכבש בכלל גדי שאין גדי אלא לשון ולד רך שהרי הוא מוכא בכמה מקומות בתורה שכתוב גדי והוצרך לפרש אחריו עזים כגון אנכי אשלח גדי עזים את גדי העזים שני גדיי עזים ל ללמדך שכל מקום שנאמר גדי סתם אף עגל וכבש במשמע·ובשלשה מקומות נכתב בתורה אחד לאיסור אכילה ואחד לאיסור הנאה ואחד לא לאיסור בשול·הנה אנכי שולח מלאך·כאן נתבשרו שעתידין לחטא ושכינה אומרת כי לא אעלה בקרבך·אשר הכינותי·אשר זמנתי לתת לכם זה פשוטו·ומדרשו אל המקום אשר הכינותי כבר מקומי כנגדו וזה אחד מן המקראות שאומרים שבית המקדש של מעלה מכוון כנגד ב"מ של מטה· אל תמר בו·לשון המראה אשר ימרה את פיך·

כי לא ישא לפשעכם · אינו מלומד בכך שהוא מן הכת שאין חוטאין וע"ד שהוא שליח ואינו עושה אלא שליחותו · כי שמי בקרבו · מחובר לראש המקרא השמר מפניו כי שמי משותף בו ורבותינו אמרו זה מטטרון ששמו כשם רבו מטטרון בגימטריא שדי · וצרתי · כתרגומו ואעיק · הרס תהרסם · לאותן אלהות · מצבותיהם · אבנים שהם מציבין להשתחוות להם · לא תהיה משכלה · אם תעשה רצוני · משכלה · מפלת נפלים או קוברת את בניה · עקרה משכלה · והמותי · כמו והממתי ותרגומו ואשגיש וכן כל תיבה שיסוד שלה בכפל אות אחרונה כשתהפוך לדבר בלשון פעלתי יש בה מיא"ה שנוטל אות הכפולה ובדגש את המות ונקרא במלא פום · כגון והסותי סגורה והסם גלגל עגלתו · וסבותי סגורת וסבב ביתו · דלותי · כגן

כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ׃ כִּי אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע
בְּקֹלוֹ וְעָשִׂיתָ כֹּל אֲשֶׁר אֲדַבֵּר וְאָיַבְתִּי אֶת אֹיְבֶיךָ וְצַרְתִּי אֶת
צֹרְרֶיךָ׃ כִּי יֵלֵךְ מַלְאָכִי לְפָנֶיךָ וֶהֱבִיאֲךָ אֶל הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי
וְהַפְּרִזִּי וְהַכְּנַעֲנִי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי וְהִכְחַדְתִּיו׃ לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה
לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם וְלֹא תַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם כִּי הָרֵס
תְּהָרְסֵם וְשַׁבֵּר תְּשַׁבֵּר מַצֵּבֹתֵיהֶם׃ וַעֲבַדְתֶּם אֵת יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִ
מִקִּרְבֶּךָ׃ ס לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ
אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא׃ אֶת אֵימָתִי אֲשַׁלַּח לְפָנֶיךָ וְהַמֹּתִי אֶת
כָּל הָעָם אֲשֶׁר תָּבֹא בָּהֶם וְנָתַתִּי אֶת כָּל אֹיְבֶיךָ אֵלֶיךָ עֹרֶף׃
וְשָׁלַחְתִּי אֶת הַצִּרְעָה לְפָנֶיךָ וְגֵרְשָׁה אֶת הַחִוִּי אֶת הַכְּנַעֲנִי
וְאֶת הַחִתִּי מִלְּפָנֶיךָ׃ לֹא אֲגָרְשֶׁנּוּ מִפָּנֶיךָ בְּשָׁנָה אֶחָת פֶּן תִּהְיֶה
הָאָרֶץ שְׁמָמָה וְרַבָּה עָלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה׃ מְעַט מְעַט אֲגָרְשֶׁנּוּ
מִפָּנֶיךָ עַד אֲשֶׁר תִּפְרֶה וְנָחַלְתָּ אֶת הָאָרֶץ׃ וְשַׁתִּי אֶת גְּבֻלְךָ
מִיַּם סוּף וְעַד יָם פְּלִשְׁתִּים וּמִמִּדְבָּר עַד הַנָּהָר כִּי אֶתֵּן בְּיֶדְכֶם
אֵת יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְגֵרַשְׁתָּמוֹ מִפָּנֶיךָ׃ לֹא תִכְרֹת לָהֶם וּלְאֵ
וְלֵאלֹהֵיהֶם בְּרִית׃ לֹא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצְךָ פֶּן יַחֲטִיאוּ אֹתְךָ לִי כִּי
תַעֲבֹד אֶת אֱלֹהֵיהֶם כִּי יִהְיֶה לְךָ לְמוֹקֵשׁ׃ פ
וְאֶל מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה אֶל יְהוָה אַתָּה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא
וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם מֵרָחֹק׃ וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה ל

מרי לא ישבוק לחוביכון ארי ב
בשמי מימריה: ארי אם קבלא ת
תקבל למימריה ותעבד כל דאמ
דאמליל ואסני ית סנאך ואעיק
לדמעיקין לך: ארי יהך מלאכי
קדמך ויעלינך לות אמוראי וחתאי
ופרזאי וכנענאי חואי ויבוסאי
ואשיצינון: לא תסגוד לטעותהון
ולא תפלחינון ולא תעבד כעוב
כעובדיהון ארי פגרא תפגרינון
ותברא תתבר קמתהון: ותפלחון
קדם ה' אלהכון ויברך ית מיכלך
וית משקך ואעדי מרעין בישין
מבינך:

לא תהי מתכלא ועקרא בארעך
ית מנין יומך אשלים: ית אימתי
אשלח קדמך ואשגש ית כל עמ
עממיא דאת אתי לאגחא בהון וא
ואמסר ית כל בעלי דבבך קד
קדמך מחזרי קדל: ואשלח ית ע
ערעיתא קדמך ותתרך ית חואי
וית כנענאי וית חתאי מן קדם
קדמך: לא אתרכינון מן קדמך
בשתא חדא דלמא תהי ארעא
צדיא ותסגי עלך חות ברא: זער
זער אתרכינון מן קדמך עד דת
דתסגי ותחסן ית ארעא: ואשוי י
ית תחומך מימא דסוף ועד ימ
ימא דפלשתאי וממדברא עד פ
פרת ארי אמסר בידכון ית יתבי
ארעא ותתרכינון מן קדמך: לא
תגזר להון ולטעותהון קים: לא י
יתבון בארעך דלמא יחיבון ית
יתך קדמי ארי תפלח ית טעותה
טעותהון ארי יהון לך לתקלא:

ולמשה אמר סק לקדם ה' את ו
ואהרן נדב ואביהוא ושבעין מ
מסבי ישראל ותסגדון מרחיק: ו
ויתקרב משה

מגורת דללו ותרבו יגל כפיס מקרוהין סגורת תקוי לב · את מי רמותי · מגורות ריכן עזב דליס · והמתרגם והמותי ואקטיל טועה הוא · שאם מן מגורה מיתה היה אין הי שלו בפתח ולא אם שלו מורגשת ולא נקודה מלא פום אלא והמתי כגו' והמתה את העם הזה והתיו מודגשת לפי שהוא במקום שתי תוין האחת כשרשה לפי שאין מיתה בלא תיו והאחת משמשת כמו אמרתי ראיתי עשיתי וכן נתתי התיו מודגשת שהיא באה במקום שתיים לפי שהיה צריך שלשה תוין שתים ליסוד כמו ביום תת ה' אתה אלהים הוא והשלישי לשמוש · עורף · שיכוסו לפניך ויהפכו לך ערפם · הצרעה · מין שרץ העוף והיה מכה אותם בעיניהם ומטילה בם ארס והם מתים והצרעה לא עברה את הירדן וחתי וכנעני הם ארץ סיחון ועוג לפיכך מכל שבעה אומות לא מנה כאן אלא אלו וחוי אע"פ שהוא מעבר הירדן והלאה שנו רבותינו במסכת סוטה על שפת הירדן עמדה וזרקה בהם מרה · שממה · ריקנית מבני אדם לפי שאתם מעט ואין בכם כדי למלאות אותה · ורבה עליך · ותרבה עליך · עד אשר תפרה · תרבה לשון פרי כמו פרו ורבו · ושתי · לשון השתה והתיו מודגשת מפני שבאה תחת שתים שאין שיתה בלא תיו והאחרת לשמוש · עד הנהר · פרת · וגרשתמו · ותגרשם · כי תעבד וגו' הרי לך כי משמשין בלשון אשר וכן בכמה מקומות וזהו לשון אי שהוא אחד מארבעה לשונות שהכי משמש שפירשנו בהרבה מקומות אם כשנש בלשון אשר כמו אם תקריב מנחת בכורים שהוא חובה · ואל משה אמר · פרשה זו קודם עשרת הדברות נאמרה · בסיון נאמר לו עלה · ונגש משה לבדו · אל הערפל ·

ויבא משה ויספר לעם ביום את כל דברי ייי מצות פרישה והגבלה ואת כל המשפטים שבע מצות שנצטוו בני נח ושבת וכבוד אב ואם ו
ופרה אדומה ודינין שניתנו להם במרה ויכתב משה מבראשית ועד מתן תורה וכתב מצות שנצטוו במרה וישכם בבקר בחמשה בסיון את נערי
הבכורות ויקח משה חצי הדם מי חלקו מלאך בא וחלקו באגנות שתי אגנות אחד לחצי דם עולה ואחד לחצי דם שלמים להזות אותם על העם
ומכאן למדו רבותינו שנכנסו אבותינו לברית במילה ובטבילה והרצאת דמים שאין הזאה בלא טבילה ספר הברית מבראשית ועד מתן תורה ומצות
שנצטוו במרה ויזרק ענין הזאה ותרגום וזרק על מדבחא לכפרא על עמא ויראו את אלהי ישראל נסתכלו והציצו ונתחייבו מיתה אלא שלא

לבדו אל יהוה והם לא יגשו והעם לא יעלו עמו: ויבא משה
ויספר לעם את כל דברי יהוה ואת כל המשפטים ויען כל
העם קול אחד ויאמרו כל הדברים אשר דבר יהוה נעשה:
ויכתב משה את כל דברי יהוה וישכם בבקר ויבן מזבח תחת
ההר ושתים עשרה מצבה לשנים עשר שבטי ישראל:
וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עלת ויזבחו זבחים שלמים
ליהוה פרים: ויקח משה חצי הדם וישם באגנת וחצי הדם
זרק על המזבח: ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם ויא
ויאמרו כל אשר דבר יהוה נעשה ונשמע: ויקח משה את
הדם ויזרק על העם ויאמר הנה דם הברית אשר כרת יהוה
עמכם על כל הדברים האלה: ויעל משה ואהרן נדב וא
ואביהוא ושבעים מזקני ישראל: ויראו את אלהי ישראל
ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטהר:
ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו ויחזו את האלהים וי
ויאכלו וישתו: ס ויאמר יהוה אל משה עלה
אלי ההרה והיה שם ואתנה לך את לחת האבן והתורה ה
והמצוה אשר כתבתי להורתם: ויקם משה ויהושע משרתו
ויעל משה אל הר האלהים: ואל הזקנים אמר שבו לנו בזה
עד אשר נשוב אליכם והנה אהרן וחור עמכם מי בעל ד
דברים יגש אלהם: ויעל משה אל ההר ויכס הענן את ההר:

בלחודוהי לקדם ייי ואנון לא ית
יתקרבון ועמא לא יסקון עמיה:
ואתא משה ואשתעי לעמא ית
כל פתגמיא דייי וית כל דיניא
ואתיב כל עמא קלא חד ואמרו
כל פתגמיא דמליל ייי נעביד:
וכתב משה ית פתגמיא דייי וא
ואקדים בצפרא ובנא מדבחא ב
בשיפולי טורא ותרתא עשרי ק
קמן לתרי עשר שבטיא דישראל:
ושלח ית בוכרי בני ישראל ואסיקו
עלון ונכיסו נכסת קודשין קדם ייי
תורין: ונסב משה פלגות דמא
ושוי במזרקיא ופלגות דמא זרק
על מדבחא: ונסב ספרא דקימא
וקרא קדם עמא ואמרו כל דמ
דמליל ייי נעביד ונקביל: ונסב מ
משה ית דמא וזרק על מדבחא
לכפרא על עמא ואמר הא דם
קימא דגזר ייי עמכון על כל פת
פתגמיא האלין: וסליק משה ואהרן
נדב ואביהוא ושבעין מסבי יש
ישראל: וחזו ית יקר אלהא דישראל
ותחות כורסי יקריה כעובד אבן
טבא וכמחזי שמיא לבריר: ול
ולרברבי בני ישראל לא הוה נזקא
וחזו ית יקרא דייי והוו חדן בק
בקורבניהון דאתקבלו כאלו אכלין
ושתן: ואמר ייי למשה
סק לקדמי לטורא והוי תמן וא
ואתן לך ית לוחי אבנא ואוריתא
ותפקדתא דכתבית לאלפהון: וקם
משה ויהושע משומשניה וסלק
משה לטורא דאתגלי עלוהי יק
יקרא דייי: ולסביא אמר אוריכו
לנא הכא עד דנתוב לותכון והא
אהרן וחור עמכון מן דאית ליה
דינא יתקרב לקדמיהון: וסליק
משה לטורא וחפא ענגא ית טו
טורא:

רצה הקב״ה לערבב שמחת התורה והמתין לנדב ואביהוא עד יום חנוכת המשכן ולזקנים עד ויהי העם כמתאוננים ותבער בם אש ייי ותאכל בקצה
המחנה בקצינים שבמחנה כמעשה לבנת הספיר היא היתה לפניו בשעת השעבוד לזכור צרתן של ישראל שהיו משועבדים במעשה לבנים וכע
וכעצם השמים לטהר משנגאלו היה אור וחדוה לפניו וכעצם כתרגומו לשון מראה לטהר לשון ברור וצלול ואל אצילי הם נדב ואביהוא וה
והזקנים לא שלח ידו מכלל שהיו ראויים להשתלח בהם יד ויחזו את האלהים היו מסתכלין בו בלב גס מתוך אכילה ושתיה כך מדרש תנחומא
ואנקלוס לא תרגם כן אצילי לשון גדולים כמו ומאציליה קראתיך ויאצל מן הרוח אשר עליו ויאמר ייי אל משה לאחר מתן תורה עלה
אלי ההרה והיה שם ארבעים יום את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם כל שש מאות ושלש עשרה מצות בכלל עשרת הדברות הם
ורבינו סעדיה פירש באזהרות שיסד לכל דבור ודבור מצות התלויות בו ויקם משה ויהושע משרתו לא ידעתי מה טיבו של יהושע כאן ואומר
אני שהיה התלמיד מלוה לרב עד מקום הגבלת תחומי ההר שאינו רשאי לילך משם והלאה ומשם ויעל משה לבדו אל הר האלהים ויהושע נטה
שם אהלו ונתעכב שם כל ארבעים יום שכן מצינו כשירד משה וישמע יהושע את קול העם ברעה למדנו שלא היה יהושע עמהם ואל הזקנים
אמר בצאתו מן המחנה שבו לנו בזה התעכבו כאן עם שאר העם במחנה להיות נכונים לשפוט לכל איש ריב חור בנה של מרים היה ואביו כלב
כלב בן יפונה שנ׳ ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור אפרת זו מרים כדאית׳ בסוטה מי בעל דברים מי שיש לו דין ויכסהו הענן רבותינו ח
חולקים בדבר יש מהם אומרים אלו ששה ימים שמראש חדש ויכסהו הענן להר

ויקרא אל משה ביום השביעי לומר עשרת הדברות ומשה וכל ישראל עומדים אלא שחלק הכתוב כבוד למשה ויש אומרים ויכסהו הענן למשה ששת ימים לאחר עשרת הדברות היו בתחלת ארבעים יום שעלה משה לקבל לוחות ולמדך שכל הנכנס למחנה שכינה טעון פרישה ששה ימים׃ בתוך הענן ענן זה כמו עשן הוא ועשה לו הקב״ה לכבשו שביל בתוכו׃ חסלת ואלה המשפטים׃

ויקחו לי תרומה

לי לשמי׃ תרומה הפרשה יפרישו לי מממונם נדבה ידבנו לבו לשון נדבה והוא לשון רצון טוב פריסנט בלע״ז׃ תקחו את תרומתי אמרו רבותינו שלש תרומות אמורות כאן אחת תרומה בקע לגלגלת שנעשו מהם האדנים

ושרא יקרא דיי על טורא דסיני וחפהי ענגא שתא יומין וקרא למשה ביומא שביעאה מגו ענגא. וחזו יקרא דיי כאשא אכלא בריש טורא לעיני בני ישראל׃ ועל משה בגו ענגא וסלק לטורא והוה משה בטורא ארבעין יממין וארבעין לילון׃

וישכן כבוד יהוה על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן׃ ומראה כבוד יהוה כאש אכלת בראש ההר לעיני בני ישראל׃ ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה׃

פרשה

ומליל יי עם משה למימר׃ מליל עם בני ישראל ויפרשון קדמי אפרשותא מן כל גבר די יתרעי לביה תסבון ית אפרשותי׃ ודא אפרשותא דתסבון מנהון דהבא וכספא ונחשא׃ ותכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ ומעזי׃ ומשכי דדכרי מסמקי ומשכי ססגונא ואעי שטין׃ משחא לאנהרותא בוסמיא למשח רבותא ולקטרת בוסמיא׃ אבני בורלא ואבני אשלמותא לשקעא באפודא ובחושנא׃ ויעבדון קדמי מקדש ואשרי שכנתי ביניהון׃ ככל דאנא מחזי יתך ית דמות משכנא וית דמות כל מנוהי וכן תעבדון׃ ויעבדון ארונא דאעי שטין תרתין אמין ופלגא ארכיה ואמתא ופלגא פותייה ואמתא ופלגא רומיה׃ ותחפי יתיה דהב דכי מגו ומברא תחפיניה ותעבד עלוהי זיר דדהב סחור סחור׃ ותתיך ליה ארבע עזקן דדהב ותתן על ארבע זויתיה ותרתין עזקן

וידבר יהוה אל משה לאמר׃ דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי׃ וזאת התרומה אשר תקחו מאתם זהב וכסף ונחשת׃ ותכלת וארגמן ותולעת שני ושש ועזים׃ וערת אלים מאדמים וערת תחשים ועצי שטים׃ שמן למאר בשמים לשמן המשחה ולקטרת הסמים׃ אבני שהם ואבני מלאים לאפד ולחשן׃ ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם׃ ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו׃ ס ועשו ארון עצי שטים אמתים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קמתו׃ וצפית אתו זהב טהור מבית ומחוץ תצפנו ועשית עליו זר זהב סביב׃ ויצקת לו ארבע טבעת זהב ונתתה על ארבע פעמתיו ושתי טבעת

כמו שמפורש באלה פקודי ואחת תרומת המזבח בקע לגלגלת לקופות לקנות מהן קרבנות צבור ואחת תרומת המשכן נדבת כל אחד ואחד שלשה עשר דברים האמורים בענין כלם הוצרכו למלאכת המשכן או לבגדי כהונה כשתדקדק בהם׃ זהב וכסף ונחשת וגו׳ כלם באו בנדבה איש איש מה שנדבו לבו חוץ מן הכסף שבא בשוה מחצית השקל לכל אחד ולא מצינו בכל מלאכת המשכן שהוצרך שם כסף יותר שנ׳ וכסף פקודי העדה וגו׳ בקע לגלגלת וגו׳ ושאר הכסף הבא שם בנדבה עשאוהו לכלי שרת׃ תכלת צמר צבוע ברם חלזון וצבעו ירוק׃ וארגמן צמר צבוע מין צבע ששמו ארגמן׃ ושש הוא פשתן׃ ועזים נוצה של עזים לכך תרגם אונקלוס ומעזי הבא מן העזים ולא עזים עצמן שתרגום של עזים עזייא׃ מאדמים צבועות היו אדום לאחר עבודן׃ תחשים מין חיה ולא היתה אלא לשעה והרבה גוונין היו לה לכך מתורגם ססגונא ששש ומתפאר בגוונין שלו׃ ועצי שטים ומאין היו להם במדבר פירש ר׳ תנחומא יעקב אבינו צפה ברוח הקדש שעתידין ישראל לבנות משכן במדבר והביא ארזים למצרים ונטעם וצוה לבניו ליטלם עמהם כשיצאו ממצרים׃ שמן למאור שמן זית זך להעלות נר תמיד׃ בשמים לשמן המשחה שנעשה למשוח כלי המשכן והמשכן לקדשו והוצרכו לו בשמים כמו שמפורש בכי תשא׃ ולקטרת הסמים שהיו מקטירים בכל בקר וערב כמו שמפורש בואתה תצוה ולשון קטרת העלאת קיטור ותמרות עשן׃ אבני שהם שתים הוצרכו שם לצורך האפוד האמור בואתה תצוה׃ מלואים ע״ש שעושין להם בזהב מושב כמין גומא ונותנין האבן שם למלאות הגומא קרויים אבני מלואים ומקום המושב קרוי משבצת׃ לאפוד ולחשן השהם לאפוד ואבני המלואים לחשן וחשן ואפוד מפורשים בואתה תצוה והם מיני תכשיט׃ ועשו לי מקדש ועשו לשמי בית קדושה׃ ככל אשר אני מראה אותך כאן את תבנית המשכן המקרא הזה מחובר למקרא שלמעלה הימנו ועשו לי מקדש ככל אשר אני מראה אותך וכן תעשו לדורות אם יאבד אחד מן הכלים או כשתעשו לי כלי בית עולמים כגון שלחנות ומנורות וכיורות ומכונות שעשה שלמה כתבנית אלו תעשו אותם ואם לא יהיה המקרא מחובר למעלה הימנו לא היה לו לכתוב וכן תעשו אלא כן תעשו והיה מדבר על עשיית אהל מועד וכליו׃ ועשו ארון כמין ארונות שעושין בלא רגלים עשויין כמין ארגז שקורין אישקרין יושב על שוליו׃ מבית ומחוץ תצפנו שלשה ארונות עשה בצלאל שנים של זהב ואחד של עץ ארבע כתלים ושולים לכל אחד ופתוחים מלמעלה נתן של עץ בתוך של זהב ושל זהב בתוך של עץ וחפה שפתו העליונה בזהב נמצא מצופה מבית ומחוץ׃ זר זהב כמין כתר מוקף לו סביב למעלה משפתו שעשה הארון החיצון גבוה מן הפנימי עד שעלה למול עובי הכפרת ולמעלה הימנו כ״ש משהו׃ וכשהכפרת שוכב על עובי הכותלים עולה הזר למעלה מכל עובי הכפרת כל שהוא והוא סימן לכתר תורה׃ ויצקת לשון התכה כתרגומו׃ פעמתיו כתרגומו זויתיה ובזויות העליונות סמוך לכפרת היו נתונים שתים מכאן ושתים מכאן לרחבו של ארון והבדים נתונים בהם וארכו של

ארון שפסיק בין הבדים ושתים ושתי בין בד לבד שיהיו שני בני אדם הנושאין את הארון מהלכים ביניהם וכן מפורש במנחות בפר' שתי הלחם· ושתי טבעות על צלעו השנית· הן הן ארבע טבעות שבתחלת המקרא ופירש לך היכן היו והוו וי יתירה היא ופתרונו כמו שתי טבעות ויש לך ליישבה כן ושתים מן הטבעות האלו על צלעו האחת· צלעו· צדו· בדי· מוטות· לא יסורו ממנו· לעולם· ונתת אל הארון· העדות· התורה שהיא לעדות ביני וביניכם שציויתי אתכם מצות הכתובות בה· כפרת· כסוי של הארון שהיה פתוח מלמעלה ומניחו עליו כמין דף· אמתים וחצי ארכה· כארכו של ארון ורחבה כרחבו של ארון ומונחת על עובי הכותלים ארבעתם ואע"פ שלא נתן שיעור לעוביה פירשו רבותינו שהיה עוביה

על צלעו האחת ושתי טבעת על צלעו השנית: ועשית בדי
עצי שטים וצפית אתם זהב: והבאת את הבדים בטבעת על
צלעת הארן לשאת את הארן בהם: בטבעת הארן יהיו ה
הבדים לא יסרו ממנו: ונתת אל הארן את העדת אשר אתן
אליך: ועשית כפרת זהב טהור אמתים וחצי ארכה ואמה
וחצי רחבה: ועשית שנים כרבים זהב מקשה תעשה אתם
משני קצות הכפרת: ועשה כרוב אחד מקצה מזה וכרוב א
אחד מקצה מזה מן הכפרת תעשו את הכרבים על שני ק
קצותיו: והיו הכרבים פרשי כנפים למעלה סככים בכ
בכנפיהם על הכפרת ופניהם איש אל אחיו אל הכפרת
יהיו פני הכרבים: ונתת את הכפרת על הארן מלמעלה
ואל הארן תתן את העדת אשר אתן אליך: ונועדתי לך שם
ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרבים אשר על ארון
העדת את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל: פ
ועשית שלחן עצי שטים אמתים ארכו ואמה רחבו
ואמה וחצי קמתו: וצפית אתו זהב טהור ועשית לו זר זהב
סביב: ועשית לו מסגרת טפח סביב ועשית זר זהב למסגרתו
סביב: ועשית לו ארבע טבעת זהב ונתת את הטבעת על
ארבע הפאת אשר לארבע רגליו: לעמת המסגרת תהיין

על כסריה חד ותרתין עזקן על כס כסריה תנינא: ותעבד אריחי דא דאעי שטין ותחפי יתהון דהבא: ות ותעיל ית אריחיא בעזקתא על ס סטרי ארונא למטל ית ארונא בהון: בעזקת ארונא יהון אריחיא לא יעדון מניה: ותתן בארונא ית סהדותא דאתן לך:
ותעבד כפורתא דדהב דכי תרתין אמין ופ ופלגא ארכא ואמתא ופלגא פתיא: ותעבד תרין כרובין דדהב נגיד תעבד יתהון מתרין סטרי כ כפורתא: ועיבד כרובא חד מסטרא מכא וכרובא חד מסטרא מכא מן כפורתא תעבדון ית כרוביא על ת תרין סטוהי: ויהון כרוביא פריסין גדפיהון לעילא מטלין בגדפיהון על כפורתא ואפיהון חד לקבל חד לקבל כפורתא יהון אפי כרוביא: ותתן ית כפורתא על ארונא מלע מלעילא ובארונא תתן ית סהדותא דאתן לך: ואזמן מימרי לך תמן וא ואמלל עמך מעלוי כפורתא מבין תרין כרוביא דעל ארונא דסהדותא ית כל דאפקד יתך לות בני ישר':
ותעבד פתורא דאעי שטין תרתין אמין ארכיה ואמתא פתיה ואמתא ופלגא רומיה: ות ותחפי יתיה דהב דכי ותעבד ליה זיר דדהב סחור סחור: ותעבד ליה גדנפא רומיה פושכא סחור סחור ותעבד זיר דדהב לגדנפיה סחור סחור: ותעבד ליה ארבע עזקן דד דדהב ותתן ית עזקתא על ארבע זויתא דלארבע רגלוהי: לקבל גד גדנפא יהוין

עשה כרובים· דמות פרצוף תינוק להם· מקשה תעשה· שלא תעשם בפני עצמן ותחברם בראשי הכפרת לאחר עשייתם כמעשה צורפים שקורין ש סולדריך אלא הטל זהב הרבה בתחלת עשיית הכפרת והכה בפטיש ובקורנס באמצע והראשין בולטין למעלה וצייר הכרובים בבליטת קצותיו· מק מקשה· בטריך בלעז כמו ומרכובתיה דא לדא נקשן· קצות הכפרת· ראשי הכפרת· ועשה כרוב אחד מקצה· שלא תאמר שנים כרובים לכל קצה וק וקצה· לכך הוצרך לפרש כרוב אחד מקצה מזה· מן הכפרת· עצמה תעשו את הכרובים וזה פירוש של מקשה תעשה אותם שלא תעשם בפני עצ עצמן ותחברם לכפרת· פורשי כנפים· שלא תעשה כנפיהם שוכבים אלא פרוסים וגבוהים למעלה אצל ראשיהם שיהא עשרה טפחים בחלל שב שבין הכנפים לכפרת כדאיתא בסוכה· ואל הארון תתן את העדות· לא ידעתי למה נכפל שהרי כבר נאמר ונתת אל הארון את העדות ויש לומר ש שבא ללמד שבעודו ארון לבדו בלא כפרת יתן תחלה העדות לתוכו ואחר כך יתן הכפרת עליו· וכן מצינו כשהקים את המשכן נאמר ויתן את העדות אל הארון ואחר כך וישם את הכפרת על הארון מלמעלה· ונועדתי· כשאקבע מועד לך לדבר עמך אותו מקום אקבע למועד שאבא שם לדבר אליך· ודברתי אתך מעל הכפרת· ובמקום אחר הוא אומר וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר זה המשכן מחוץ לפרכת נמצאו שני כתובין מכחישין זה את זה בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם ובבא משה אל אהל מועד וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת וגו' משה היה נכנס למשכן וכיון שבא בתוך הפתח קול יורד מן השמים לבין הכרובים ומשם יוצא ונשמע למשה באהל מועד· ואת כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל· הרי הוי"ו זו יתירה וטפלה וכמוה הרבה במקרא וכה תפתר ואת אשר אדבר עמך שם את כל אשר אדבר אותך אל בני ישראל הוא· קומתו· גובה רגליו עם עובי השלחן· זר זהב· סימן לכתר מלכות שהשולחן שם עושר וגדולה כמו שאומרין שולחן מלכים· מסגרת· כתרגומו גדנפא נחלקו חכמי ישראל בדבר יש אומרים למעלה היתה סביב לשולחן כמו לבזבוז שבשפת שולחן שרים ויש אומרים למטה היתה תקועה מרגל לרגל בארבע רוחות הש השולחן ודף השולחן שוכב על אותה מסגרת· ועשית זר זהב· הוא זר האמור למעלה ופי' לך כאן שעל המסגרת היה· לעמת המסגרת תהיין הטבעות ברגלים תקועות כנגד ראשי המסגרת·

לבתים לבדים. אותן טבעות יהיו בתים להכניס בהן הבדים. לבתים לבדים. לצורך בתים לבדים. כתרגומו אתרא לאריחיא. ונשא בם. לשון נפעל יהי' נש
נשא בם את השלחן. ועשית קערותיו וכפותיו. קערותיו זה דפוס שהיה עשוי כדפוס הלחם והלחם היה עשוי כמין תיבה פרוצה משתי רוחותיה ש
שולים לו למטה וזוקף מכאן ומכאן כלפי מעלה כמין כותלים ולכך קרוי לחם הפנים שיש לו פנים רואים לכאן ולכאן לצדי הבית מזה ומזה וג
ונותן ארכו לרחבו של שולחן וכותליו זקופים כנגד שפת השולחן והיה עשוי לו דפוס זהב ודפוס ברזל בשל ברזל הוא נאפה וכשמוציאו כן ה
התנור נותנו בשל זהב עד למחר בשבת שמסדרו על השלחן ואותו דפוס קרוי קערה. כפותיו. הן בזיכין שנותנין בהן לבונה שתים היו לשני קו

הטבעת לבתים לבדים לשאת את השלחן: ועשית את הבדים עצי שטים וצפית אתם זהב ונשא בם את השלחן: ועשית קערתיו וכפתיו וקשותיו ומנקיתיו אשר יסך בהן זהב טהור תעשה אתם: ונתת על השלחן לחם פנים לפני תמיד: פ ועשית מנרת זהב טהור מקשה תעשה המנורה ירכה וקנה גביעיה כפתריה ופרחיה ממנה יהיו: וששה קנים יצאים מצדיה שלשה קני מנרה מצדה האחד ושלשה קני מנרה מצדה השני: שלשה גבעים משקדים בקנה האחד כפתר ופרח ושלשה גבעים משקדים בקנה האחד כפתר ופרח כן לששת הקנים היצאים מן המנרה: ובמנרה ארבעה גבעים משקדים כפתריה ופרחיה: וכפתר תחת שני הקנים ממנה וכפתר תחת שני הקנים ממנה וכפתר תחת שני הקנים ממנה לששת הקנים

ועזקתא אתרא לאריחיא לשטל ית פתורא: ותעבד ית אריחיא דאעי שטין ותחפי יתהון דהבא ויהון נטלין בהון ית פתורא: ותעבד מגיסוהי ובזיכוהי וקסותיה ומכילתיה דיתנסך בהון דדהב דכי תעבד יתהון: ותתן על פתורא לחם אפיא קדמי תדירא:

ותעבד מנרתא דדהב דכי נגיד תעבד מנרתא שדה וקנה כלידהא חזורהא ושושנהא מנה יהון: ושתא קנין נפקין מסטרהא תלתא קני מנרתא מסטרה חד ותלתא קני מנרתא מסטרה תניינא: תלתא כלידין מציירין בקניא חד חזור ושושן ותלתא כלידין מציירין בקניא חד חזור ושושן כן לשתא קנין דנפקין מן מנרתא: ובמנרתא ארבעא כלידין מציירין חזורהא ושושנהא: וחזור תחות תרין קנין דמנה וחזור תחות תרין קנין דמנה וחזור תחות תרין קנין דמנה לשתא קנין

קומצי לבונה שנותנין לשתי המערכות שנ' ונתת על המערכת לבונה זכה. וקשותיו. הם כמין חצאי קנים חלולין הנסדקין לארכן דוגמתן עושה
של זהב ומסדר שלשה על ראש כל לחם שישב לחם האחר על גבי אותן קנים ומבדילין בין לחם ללחם. כדי שתכנס הרוח ביניהם ולא יתעפשו
ובלשון ערבי כל דבר חלול קרוי קסוה. ומנקיותיו. תרגומו ומכילתיה הן כניפים כמין יתדות זהב עומדין בארץ וגבוהין עד למעלה מן השלחן
הרבה כנגד גובה מערכת הלחם ומפוצלים ששה פיצולין זה למעלה מזה וראשי הקנים שבין לחם ללחם סמוכין על אותן פיצולין כדי שלא יכבד
משא הלחם העליונים על התחתונים וישברו ולשון מכילתיה סובלותיו כמו נלאיתי הכיל. אבל לשון מנקיות איני יודע איך נופל על כניפין ויש
מחכמי ישראל אומרים קשותיו אלו סניפין שמקשין אותו ומחזיקין אותו שלא ישבר. ומנקיותיו. אלו הקנים שמנקין אותו שלא יתעפש אבל אונקלוס
שתרגם ומכילתיה היה סובר כדברי האומר מנקיות הן סניפין. אשר יסך בהן. אשר יכוסה בהן. ועל קשותיו הוא אומ' אשר יסך שהיו עליו כמין
סכך וכן במקום אחר הוא אומר ואת קשות הנסך וזה וזה יוסך והנסך לשון סכך וכסוי הם. לחם הפנים. שהיו לו פנים כמו שפירשתי ומנין הלחם
וסדר מערכתו מפורשין באמור אל הכהנים. מקשה תעשה המנורה. שלא יעשנה חליות ולא יעשנה קנים ונרותיה איברים איברים ואחר כך יד
ידביקם כדרך הצורפין ש זורין שולדרי"ן בלע"ז אלא כולה באה מחתיכה אחת ומקיש בקורנס וחותך בכלי האומנות ומפריד הקנים אילך ואילך. מקשה
תרגומו נגיד לשון המשכה שממשיך את האברים מן החתיכה לכאן ולכאן בהקשת הקורנס ולשון מקשה מכת קורנס בטדי"ך בלע"ז כמו דא לדא
נקשן. תעשה המנורה. מאליה לפי שהיה משה מתקשה בה אמר לו הקב"ה השלך את הככר לאור והיא נעשית מאליה לכך לא נכתב תעשה. ירכה.
היא הרגל של מטה העשוי כמין תיבה ושלשה הרגלים יוצאין הימנה ולמטה. וקנה. הקנה האמצעי שלה העולה באמצע הירך זקוף כלפי מעלה
ועליו נר האמצעי עשוי כמין בזך ליצוק השמן לתוכו ולתת הפתילה. גביעיה. הן כמין כוסות שעושים מזכוכית ארוכים וקצרים וקורין להם מד
מדירנש ואלו עשויין של זהב ובולטין ויוצאין מכל קנה וקנה כמכין שנתן בהם הכתוב ולא היו בה אלא לנוי. כפתוריה. כמין תפוחים היו עגולים
סביב בולטים סביבות הקנה האמצעי כדרך שעושין למנורות שלפני השרים וקורין להם פומל"ש ומניין שלהם כתוב בפרשה כמה כפתורים יש
ממנה בולטין וכמה חלק בין כפתור לכפתור. ופרחיה. ציורין עשוין בה כמין פרחים. ממנה יהיו הכל מקשה יוצא מתוך חתיכת העשת ולא יעשם
לבדם וידביקם. יוצאים מצדיה. לכאן ולכאן באלכסון נמשכין ועולין עד כנגד גובהה של מנורה שהוא קנה האמצעי ויוצאין מתוך קנה האמצעי
זה למעלה מזה התחתון ארוך ושל מעלה קצר הימנו והעליון קצר הימנו לפי שהיה גובה ראשיהם שוה לגובהו של קנה האמצעי השביעי שממנו יוצאים הששה. משוקדים. כתרגומו מצויירין היו כדרך שעושין לכלי כסף וזהב וקורין נייאל"ר. שלשה גביעים. בולטין מכל קנה
קנה וקנה. כפתור ופרח. היה לכל קנה וקנה. ובמנורה ארבעה גביעים. בגופה של מנורה היו ארבעה גביעים אחד בולט בה למטה מן הקנים והש
והשלשה למעלה מן יציאת הקנים היוצאין מצדיה. משוקדים כפתוריה ופרחיה. זה אחד מחמשה מקראות שאין להם הכרע אין ידוע אם גביעים
משוקדים או משוקדים כפתוריה ופרחיה. וכפתור תחת שני הקנים. מתוך הכפתור היו הקנים נמשכין משני צדיה אילך ואילך כך שנינו ב
במלאכת המשכן. גובהה של מנורה שמונה עשרה טפחים הרגלים והפרח שלשה טפחים הוא הפרח האמור בירך שנ' עד ירכה עד פרחה וטפחים
חלק וטפח שבו גביע מהארבעה גביעים וכפתור ופרח משני כפתורים ושני פרחים האמורים במנורה עצמה שנ' משוקדים כפתוריה ופרחיה למ
למדנו שיש בקנה שני כפתורים ושני פרחים לבד מן השלשה כפתורים שהקנים נמשכין מתוכן שנ' וכפתור תחת שני הקנים וגו' וטפחיים חלק וטפח
כפתור ושני קנים יוצאין ממנו אילך ואילך נמשכין ועולים כנגד גובהה של מנורה וטפח חלק וטפח כפתור ושני קנים יוצאין ממנו וטפח חלק
וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו ונמשכים ועולים כנגד גבהה של מנורה וטפחים חלק נשתיירו שם שלשה טפחים שבהם שלשה גביעים וכ

וכפתור ופרח גביעיו עשרים ושנים שמנה עשרה לששה קנים ש"ש לכל אחד ואחד וארבעה בגופה של מנורה ואחד עשר כפתורים · ששה בששת הקנים וש"שה בגופה של מנורה שהקנים יוצאים מהם ושנים עוד כאמור במנורה שנ' משוקדים כפתוריה ומעוט כפתורים שנים הא האחד למטה אצל הירך והאחד בשלשה טפחים העליונים עם שלשה הגביעים ותשעה פרחים היו לה ששה לששה הקנים שנ' בקנה האחד כפתור ופרח וש"שה למנורה שנ' משוקדים כפתוריה ופרחיה ומיעוט פרחים שנים ואחד האמור בפרשת בהעלותך עד ירכה עד פרחה ואם תדקדק במשנה זו ה הכתובה למעלה תמצאם כשנים אמש אמש בפקוסן את נרותיה · כמין בזיכין שנותנין בתוכן השמן והפתילות · והאיר אל עבר פניה · עשה פי ש

הַיֹּצְאִים מִןהַמְּנֹרָה : כַּפְתֹּרֵיהֶם וּקְנֹתָם מִמֶּנָּה יִהְיוּ כֻּלָּהּ מ
מִקְשָׁה אַחַת זָהָב טָהוֹר : וְעָשִׂיתָ אֶת נֵרֹתֶיהָ שִׁבְעָה וְהֶעֱלָה
אֶת נֵרֹתֶיהָ וְהֵאִיר עַל עֵבֶר פָּנֶיהָ : וּמַלְקָחֶיהָ וּמַחְתֹּתֶיהָ זָהָב
טָהוֹר : כִּכַּר זָהָב טָהוֹר יַעֲשֶׂה אֹתָהּ אֵת כָּל הַכֵּלִים הָאֵלֶּה :
וּרְאֵה וַעֲשֵׂה בְּתַבְנִיתָם אֲשֶׁר אַתָּה מָרְאֶה בָּהָר : ס
וְאֶת הַמִּשְׁכָּן תַּעֲשֶׂה עֶשֶׂר יְרִיעֹת שֵׁשׁ מָשְׁזָר וּתְכֵלֶת וא
וְאַרְגָּמָן וְתֹלַעַת שָׁנִי כְּרֻבִים מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב תַּעֲשֶׂה אֹתָם : אֹרֶךְ
הַיְרִיעָה הָאַחַת שְׁמֹנֶה וְעֶשְׂרִים בָּאַמָּה וְרֹחַב אַרְבַּע בָּאַמָּה
הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה אַחַת לְכָל הַיְרִיעֹת : חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת ה
תִּהְיֶיןָ חֹבְרֹת אִשָּׁה אֶל אֲחֹתָהּ וְחָמֵשׁ יְרִיעֹת חֹבְרֹת אִשָּׁה אֶל
אֲחֹתָהּ : וְעָשִׂיתָ לֻלְאֹת תְּכֵלֶת עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִקָּצָה
בַּחֹבָרֶת וְכֵן תַּעֲשֶׂה בִּשְׂפַת הַיְרִיעָה הַקִּיצוֹנָה בַּמַּחְבֶּרֶת ה
הַשֵּׁנִית : חֲמִשִּׁים לֻלָאֹת תַּעֲשֶׂה בַּיְרִיעָה הָאֶחָת וַחֲמִשִּׁים ל
לֻלָאֹת תַּעֲשֶׂה בִּקְצֵה הַיְרִיעָה אֲשֶׁר בַּמַּחְבֶּרֶת הַשֵּׁנִית מַק
מַקְבִּילֹת הַלֻּלָאֹת אִשָּׁה אֶל אֲחֹתָהּ : וְעָשִׂיתָ חֲמִשִּׁים קַרְסֵי

דנפקין מן מנרתא: חזוריהון וק
וקניהון מנה יהון כלה נגידא ח
חדא דדהב דכי: ותעבד ית בוצ
בוצינהא שבעא ותדלק ית בוצ
בוצינהא ויהון מנהרין על קבל
אפהא: ומלקטהא ומחתיתהא דד
דדהב דכי: ככרא דדהבא דכיא
יעביד יתה ית כל מניא האלין :
וחזי ועיבד בדמותהון די את מ
מתחזי בטורא :
וית משכנא תעבד עשר יריען
דבוץ שזיר ותכלא וארגונא ו
וצבע זהורי ציורת כרובין עובד
אומן תעבד יתהון: ארכא דיריעתא
חדא עשרין ותמני אמין ופותיה
ארבע אמין דיריעתא חדא משח
משחתא חדא לכל יריעתא : ח
חמש יריען יהוין מלפפן חדא ו
עם חדא וחמש יריען מלפפן ח
חדא עם חדא: ותעבד ענובין ד
דתכלא על שפתא דיריעתא ח
חדא מסטרא בית לופי וכן תע
תעבד בשפתא דיריעתא בס
בסטרא בית לופי תנינא: חמשין
ענובין תעבד ביריעתא חדא ו
וחמשין ענובין תעבד בסטרא ד
דיריעתא דבית לופי תנינא מכ
מכוונן ענוביא חדא לקבל חדא:
ותעבד חמשין פורפין

ששת הנרות שבראשי הקנים היוצאים מצדיה מסובין כלפי האמצעי כדי שיהיו הנרות כשתדליקם מאירים אל עבר פניה מוסב אורם אל צד פני הקנה האמצעי שהוא גוף המנורה · ומלקחיה · הם הצבתים העשוים ליקח בהן הפתילה מתוך השמן ליישבן ולמושכן בפי הנרות · ועל שם ש שלוקחים בהם קרויים מלקחים וצבתיהא שתרגם אנקלוס לשון צבת טנלייש בלעז · ומחתותיה · הם כמין בזיכין קטנים שחותה בהן את האפר שב שבנר בבקר בבקר כשהוא מטיב את הנרות מאפר הפתילות שדלקו הלילה וכבו ולשון מחתה פוישדורייא כמו לחתות אש מיקוד · ככר זהב ט טהור · שלא יהא משקלה עם כל כליה אלא ככר לא פחות ולא יותר והככר של חול ששים מנה ושל קדש היה כפול מאה ועשרים מנה והמנה ה היא ליטרא ששוקלין בה כסף למשקל קולוניא והם מאה זהובים כה' סלעים והסלע ארבעה זהובים · וראה ועשה · ראה כאן בהר תבנית שאני מ מראה אותך מגיד שנתקשה משה במעשה המנורה עד שהראה לו הקב"ה מנורה של אש · אשר אתה מראה · כתרגומו דאת מתחזי אלו היה נקוד מראה בפתח היה פתרונו אתה מראה לאחרים עכשיו שנקוד חטף קמץ פתרונו דאת מתחזי שאחרים מראים לך · ואת המשכן תעשה עשר יריעות להיות לו לגג ולמחיצות מחוץ לקרשים שהיריעות תלויין מאחוריהן לכסותן · שש משזר ותכלת וארגמן ותולעת שני · הרי ארבע מינין בכל חוט וחוט אחד של פשתן ושלשה של צמר וכל חוט וחוט כפול ששה הרי ארבעת מינין כשהן שזורין יחד עשרים וארבעה כפלים לחוט · כרו כרובים מעשה חשב · כרובים היו מצויירין בהם באריגתן ולא ברקימה שהוא מעשה מחט אלא באריגה בשני כותלים פרצוף אחד מכאן ופר ופרצוף אחד מכאן ארי מצד זה ונשר מצד זה כמו שאורגין חגורות של משי שקורין בלעז פיישישא · תהיין חוברות · תופרן במחט זה בצד זה חמש לבד וחמש לבד · אשה אל אחותה · כן דרך המקרא לדבר בדבר שהוא לשון נקבה ובדבר שהוא לשון זכר אומר איש אל אחיו כמו שנ' ב בכרובים ופניהם איש אל אחיו · ללאות · לולש בלעז וכן תרגם אנקלוס ענובין לשון עניבה · מקצה בחוברת · באותה יריעה שבסוף החבור · קבוצת חמשת היריעות קרויה חוברת · וכן תעשה בשפת היריעה הקיצונה במחברת השנית · באותה יריעה שהיא קיצונה לשון קצה כלומר לסוף החוברת מקבילות הללאות אשה אל אחותה · שמור שתעשה הללאות מכוונות מדה אחת הבדלתן זו מזו וכמדתן ביריעה זו כן יהא בחברתה כשתפרוש חוברת אצל חוברת יהיו הללאות של יריעה זו מכוונות כנגד של זו וזהו לשון מקבילות זו כנגד זו ותרגום של נגד לקבל · היריעות ארכן עשרים וש ושמנה ורחבן ארבע וכשחבר חמש יריעות יחד נמצא רחבן עשרים וכן החוברת השנית · והמשכן ארכו שלשים מן המזרח למערב שנ' עשרים קרשים לפאת נגב תימנה וכן לצפון וכל קרש אמה וחצי האמה הרי שלשים מן המזרח למערב · ורחב המשכן מן הצפון לדרום עשר אמות שנ' ולירכתי המשכן ימה וגו' ושני קרשים למקוצעות הרי עשר ובמקומם אפרשם למקראות הללו · נותן היריעות ארכן לרחבו של משכן עשר אמות אמצעיות לגג חלל רוחב המשכן ואמה מכאן ואמה מכאן לעובי ראשי הקרשים שעובין אמה נשתיירו שש עשרה אמה שמנה לצפון ושמנה לדרום מכסות קומת הקרשים שגבהן עשר נשארו שתי אמות התחתונות מגולות · רחבן של יריעות ארבעים אמה כשהן מחוברות עשרים אמה לחוברת שלשים מהן לגג חלל המשכן לארכו ואמה כנגד עובי ראשי הקרשים שבמערב ואמה לכסות עובי העמודים שבמזרח שלא היו קרשים במזרח אלא ארבעה עמודים שהמסך תלוי בהן בווין שבהן כמין וילון · נשתיירו שמנה אמות התלויין על אחורי המשכן שבמערב ושתי אמות התחתונות מגולות זו מצאתי בברייתא דמ"ט מדות · אבל במסכת שבת אין היריעות מכסות את עמודי המזרח וט' אמות תלויות א

אחורי המשכן יהיו מושכבין ויבא את הפרכת תחת הקרסים ואם כדברי הברייתא הזאת נמצאת ערכת מסיכה מן הקרסים ולמערב אמה יתר קרסי זהב. פירושו בלע"ז ומכניסין ראשן אחד בלולאות שבחוברת זו וראשן אחד בלולאות שבחוברת זו ומחברן בהן. יריעת עזים. מנוצה של עזים. לאהל על המשכן. לפרוש אותן על יריעות התחתונות. שלשים באמה. שכשנותנן ארכן לרחב המשכן כמו שנתן את הראשונות נמצאו אלו עודפות אמה מכאן ואמה מכאן לכסות אמה מהעמודים. אמות שנשארו מגולות מן הקרשים ואמה התחתונה של קרש שאין היריעה מכסה אין אותה היא האמה התחובה בנקב האדן שהאדנים גבהן אמה. וכפלת את היריעה הששית. העודפת באלו העליונות יותר מן התחתונות. אל מול

זהב וחברת את היריעת אשה אל אחתה בקרסים והיה ה
המשכן אחד: ועשית יריעת עזים לאהל על המשכן עשתי
עשרה יריעת תעשה אתם: ארך היריעה האחת שלשים
באמה ורחב ארבע באמה היריעה האחת מדה אחת ל
לעשתי עשרה יריעת: וחברת את חמש היריעת לבד ואת
שש היריעת לבד וכפלת את היריעה הששית אל מול פני
האהל: ועשית חמשים ללאת על שפת היריעה האחת ה
הקיצנה בחברת וחמשים ללאת על שפת היריעה החברת
השנית: ועשית קרסי נחשת חמשים והבאת את הקרסים
בללאת וחברת את האהל והיה אחד: וסרח העדף ביריעת
האהל חצי היריעה העדפת תסרח על אחרי המשכן: וה
והאמה מזה והאמה מזה בעדף בארך יריעת האהל יהיה ס
סרוח על צדי המשכן מזה ומזה לכסתו: ועשית מכסה לאהל
ערת אילם מאדמים ומכסה ערת תחשים מלמעלה:

פ ועשית את הקרשים למשכן עצי שטים
עמדים: עשר אמות ארך הקרש ואמה וחצי האמה רחב ח
הקרש האחד: שתי ידות לקרש האחד משלבת אשה אל

דדהב ותלפף ית יריעתא לח
חדא בפורפיא ויהי מ
משכנא חד: ותעבד יריען דמעזי
לפרסא על משכנא חדא עשרי
יריען תעבד יתהין: ארכא דיר
דיריעתא חדא תלתין אמין ופ
ופתיא ארבע אמין דיריעתא ח
חדא משחתא חדא לחדא עשרי
יריען: ותלפף ית חמש יריען לח
לחוד וית שית יריען לחוד ות
ותעיף ית יריעתא שתיתיתא ל
לקבל אפי משכנא: ותעבד חמ
חמשין ענובין על ספתא דיר
דיריעתא חדא בסטרא בית לו
לופי וחמשין ענובין על ספתא
דיריעתא דבית לופי תניתא: ות
ותעבד פורפין דנחש חמשין ות
ותעיל ית פורפיא בענוביא ות
ותלפף ית משכנא ויהי חד: ומ
וסרחא דיתיר ביריעת משכנא
פלגות יריעתא דיתירא תסרח
על אחורי משכנא: ואמתא מ
מכא ואמתא מכא ביתירא בא
בארך יריעת משכנא יהי סריח
על סטרי משכנא מכא ומכא
לכסיותיה: ותעבד חופאה לח
למשכנא דמשכי דדכרי מסמקין
וחופאה דמשכי ססגונא מל
מלעלא: ותעבד ית
דפיא למשכנא דאעי שטין ק
קימין: עשר אמין ארכא דדפא
ואמתא ופלגות אמתא פותיא ד
דדפא חד: תרתין צירין לדפא ח
חד משלבין חדא לקבל

פני האהל. חצי רחבה היה תלוי וכפול על המסך שבמזרח כנגד הצנע לכלה הצנועה המכוסה בצעיף על פניה. וסרח העודף ביריעות האהל על יריעות המשכן. יריעות האהל הן העליונות של עזים שקרויות אהל כמו שנאמר בהם לאהל על המשכן וכל אהל האמור בהן אינו אלא לשון גג שמאהילות ומסככות על התחתונות והן היו עודפות על התחתונות חצי היריעה למערב שהחצי של יריעה אחת עודפת היתרה היה כפול אל מול פני האהל נשאר שתי אמות רחב חציה עודף על רוחב התחתונות. ותסרח על אחורי המשכן. לכסות שתי אמות שהיו מגולות בקרשים. והאמה מזה והאמה מזה. לצפון ולדרום. בעודף בארך יריעות האהל. שהן עודפות על ארך יריעות המשכן שתי אמות. יהיה סרוח על צדי המשכן. לצפון ולדרום כמו שפרשתי למעלה. לימדה תורה דרך ארץ שיהא אדם חס על היפה. אחורי המשכן. הוא צד מערבי לפי שהפתח במזרח שהן פניו והצפון והדרום קרויים צדדין לימין ולשמאל. מכסה לאהל. לאותו גג של יריעות עזים עשה עוד מכסה אחד של עורות אילים מאדמים ועוד למעלה הימנו מכסה עורות תחשים ואותן מכסאות לא היו מכסין אלא את הגג ארכן שלשים ורחבן עשר אלו דברי ר' נחמיה ולדברי ר' יהודה מכסה אחד היה חציו של עורות אילים מאדמים וחציו של עורות תחשים. ועשית את הקרשים. היה לו לומר ועשית קרשים כמו שנאמר בכל דבר ודבר מהו הקרשים מאותן העומדים ומיוחדין לכך יעקב אבינו נטע ארזים במצרים וכשמת צוה את בניו להעלותם עמהם כשיצאו ממצרים ואמר להם שעתיד הקב"ה לצוות אתכם לעשות משכן במדבר מעצי שטים ראו שיהו מזומנים בידכם הוא שיסד הפייט שלו טס משע נזורים קורות בתינו ארזים שנזדרזו להיות מוכנים בידם מקודם. עצי שטים עומדים. זקופים למעלה בזקיפת הקרשים ולא תעשה הכתלים בקרשים שוכבים להיות רחב הקרשים לגובה הכתלים קרש על קרש. עשר אמות ארך הקרש. למדנו גבהו של משכן עשר אמות. ואמה וחצי האמה רחב. למדנו ארכו של משכן לעשרים קרשים שהיו בצפון ובדרום שלשים אמה ולמערב שלשים אמה. שתי ידות לקרש האחד. היה חורץ את הקרש מלמטה באמצעו בגובה אמה שניח רביע רחבו מכאן ורביע רחבו מכאן והן הן הידות והחריץ חצי רוחב הקרש באמצע ואותן הידות מכניס באדנים שהיו חלולים והאדנים גבהן אמה ויושבים רצופים ארבעים זה אצל זה וידות הקרש הנכנסות בחלל האדנים חרוצות משלשת צדיהן רוחב החריץ כעובי שפת האדן שיכסה הקרש את כל ראש האדן שאם לא כן נמצא ריוח בין קרש לקרש כעובי שפת שני האדנים שיפסיקו ביניהם וזהו שנאמר ויהיו תואמים מלמטה שיחרוץ את צדי הידות כדי שיתחברו הקרשים זה אצל זה. משולבות. עשויות כמין שליבות סולם מובדלות זו מזו ומשופין ראשיהם ליכנס בתוך חלל האדן כשליבה הנכנסת בנקב עמודי הסולם.

משה אל אחותה· שכוונות זו כנגד זו שיהיו חריציהן שוין זו כנגד זו כדי שלא יהיו ב׳ ידות זו משוכה לצד פנים וזו משוכה לצד חוץ בעובי הקרש שהוא אמה ותרגום של ידות צירין לפי שדומות לצירי הדלת הנכנסים בחורי המפתן· לפאת נגבה תימנה· אין פאה זו לשון מקצוע אלא כל הרוח קרויה פאה כתרגומו לרוח עיבר דרומא· ולירכתי· לשון סוף כתרגומו ולסיפי ולפי שהפתח במזרח קרוי המזרח פנים והמערב אחורים· וזהו סוף שהפנים הן הראש· תעשה ששה קרשים· הרי תשע אמות רחב· ושני קרשים למקצעת· אחד למקצוע צפונית מערבית ואחד למערבי׳ דרומית כל שמנה קרשים בסדר אחד הן אלא שאלו השתים אינן בחלל המשכן אלא חצי אמה מזו וחצי אמה מזו נראות בחלל להשלים רחבו

אחתה כן תעשה לכל קרשי המשכן: ועשית את הקרשים למשכן עשרים קרש לפאת נגבה תימנה: וארבעים אדני כסף תעשה תחת עשרים הקרש שני אדנים תחת הקרש האחד לשתי ידתיו ושני אדנים תחת הקרש האחד לשתי ידתיו: ולצלע המשכן השנית לפאת צפון עשרים קרש: וארבעים אדניהם כסף שני אדנים תחת הקרש האחד ושני אדנים תחת הקרש האחד: ולירכתי המשכן ימה תעשה ששה קרשים: ושני קרשים תעשה למקצעת המשכן בירכתים: ויהיו תאמם מלמטה ויחדו יהיו תמים על ראשו אל הטבעת האחת כן יהיה לשניהם לשני המקצעת יהיו: והיו שמנה קרשים ואדניהם כסף ששה עשר אדנים שני אדנים תחת הקרש האחד ושני אדנים תחת הקרש האחד: ועשית בריחם עצי שטים חמשה לקרשי צלע המשכן האחד: וחמשה בריחם לקרשי צלע המשכן השנית וחמשה בריחם לקרשי צלע המשכן לירכתים ימה: והבריח התיכן בתוך הקרשים מברח מן הקצה אל הקצה: ואת הקרשים

חד כן תעביד לכל דפי משכנא: ותעביד ית דפיא למשכנא עשרין דפין לרוח עיבר דרומא: וארבעין סמכין דכסף תעביד תחות עשרין דפין תרין סמכין תחות דפא חד לתרין צירוהי ותרין סמכין תחות דפא חד לתרין צירוהי: ולסטר משכנא תנינא לרוח ציפונא עשרין דפין: וארבעין סמכיהון דכסף תרין סמכין תחות דפא חד ותרין סמכין תחות דפא חד: ולסיפי משכנא מערבא תעביד שתא דפין: ותרין דפין תעביד לזוית משכנא בסופיהון: ויהון מכוונין מלרע וכחדא יהון מכוונין על רישיהון בעזקתא חדא כן יהי לתרויהון לתרתין זוין יהון: ויהון תמניא דפין וסמכיהון דכסף שתת עשר סמכין תרין סמכין תחות דפא חד ותרין סמכין תחות דפא חד: ותעביד עברי דאעי שטין חמשא לדפי סטר משכנא חד: וחמשא עברין לדפי סטר משכנא תנינא וחמשא עברין לדפי סטר משכנא לסיפיהון מערבא: ועברא מיצעא בגו דפיא מעבר מן סיפי לסיפי: וית דפיא

לעשר והאמה של זו והאמה של זו באות כנגד אמת עובי קרשי המשכן הצפון והדרום כדי שיהא המקצוע מבחוץ שוה ויהיו כל הקרשים תואמים זה לזה שלמטה שלא יפסיק עובי שתי הארנים ביניהן להרחיקם זו מזו והו שתרגם שיא יהיו מכוונין שיחריצי הידות תרוכין שיהא רוחב הקרש בולט לצדיו חוץ לידי הקרש לכסות את שפת הארן וכן הקרש שאצלו ונמצאו תואמים זה לזה וקרש המקצוע שבסדר המערב חרוץ לרחבו בעביו כנגד חרץ של צד קרש הצפוני והדרומי כדי שלא יפרידו הארנים ביניהם· ויחדו יהיו תמים· כמו תאומים אל ראשו של קרש· אל הטבעת האחת· כל קרש וקרש היה חרוץ מלמעלה ברחבו שני חריצים בשני צדדין כדי עובי טבעת ומכניסו בטבעת אחת נמצא מתאים לקרש שאצלו· אבל איני יודע אם קבועות הן אם מטלטלות ובקרש שבמקצוע היה טבעת בעובי הקרש הדרומי והצפוני ורוחב קרש המקצוע שבסדר המערב נכנס לתוכו נמצאו שני הכתלים מחוברים· כן יהיה לשניהם· הקרשים שבמקצוע לקרש שבסוף צפון ולקרש שבסוף המערבי וכן לשני המקצועות· והיו שמנה קרשים· הן האמורות למעלה תעשה ששה קרשים ושני קרשים למקצועות נמצאו שמנה קרשים בסדר מערבי כך שנויה במשנת מעשה סדר הקרשים במלאכת המשכן היה עושה את הארנים חלולים וחורץ את הקרש מלמטה רביע מכאן ורביע מכאן והחריץ חציו באמצע ועושה לו ב ידות כמין ב חמוקין ולי כרא שהגרס כמין ב חווקין כמין ב שליבות סולם המובדלות זו מזו ומשופות ליכנס בחלל הארן כשליבה הנכנסת בנקב עמוד הסולם והוא לשון משולבות עשויות כמין שליבה ומכניסן להוך ב ארני שני שני ארני שני ארנים וחורץ את הקרש מלמעלה אצבע מכאן ואצבע מכאן ונותן להוך טבעת אחת של זהב כדי שלא יהיו נפרדים זה משה וזהו שנ ויהיו תואמים מלמטה כך היא המשנה והפירוש שלה הנראה לי נגלה בכדר המקראות· בריחם· כתרגומו עברין ובלעו אשפרים· חמשה לקרשי צלע המשכן· אלו חמשה שלשה הן אלא שהבריח העליון והתחתון עשוי משתי חתיכות זה מבריח עד חצי הכותל וזה מבריח עד חצי הכותל זה נכנס בטבעת מצד זה וזה נכנס בטבעת מצד זה עד שמגיעין זה לזה נמצא העליון והתחתון שנים שהן ארבעה אבל האמצעי ארכו כנגד כל הכותל ומבריח מקצה הכותל ועד קצהו שנאמר והבריח התיכן וגו׳ מבריח מן הקצה אל הקצה שהעליונים והתחתונים היו להן טבעות בקרשים ליכנס בתוכם שתי טבעות לכל קרש משולשין בתוך עשר אמות של גובה הקרש חלק אחד מן הטבעת העליונה ולמעלה וחלק אחד מן התחתונה ולמטה וכל חלק הוא רביע אורך הקרש ושני חלקים בין טבעת לטבעת כדי שיהו כל הטבעות מכוונין זה כנגד זה אבל לבריח התיכון אין טבעות אלא הקרשים נקובין בעוביין והוא נכנס בהם דרך הנקבים שהן מכוונין זה מול זה וזהו שנ׳ בתוך הקרשים הבריחים העליונים והתחתונים שבצפון ושבדרום אורך כל אחד חמש עשרה אמה והתיכון ארכו שלשים אמה והו מן הקצה אל הקצה מן המזרח ועד המערב וחמשה בריחים שבמערב אורך העליונים והתחתונים שש אמות והתיכון ארכו שתים עשרה כנגד רחב שמנה קרשים כך היא מפורשת במלאכת המשכן· בא

בתים לבריחים. הטבעות שתעשה בהן יהיו בתים ליכנס בהן הבריחים. וצפית את הבריחים זהב. לא שהיה הזהב מדובק על הבריחים שאין עליהם שום צפוי אלא בקרש היה קבוע כמין שתי פיפיות של זהב כמין שני סדקי קנה חלול וקובען אצל הטבעת לכאן ולכאן מרכן ממלא את רוחב הקרש מן הטבעת לכאן ומכאן והבריח נכנס לתוכן ומהן לטבעת ומן הטבעת לפה השני נמצאו הבריחים מצופים זהב כשהן תחובין בקרשים והבריחים הללו שבחוץ היו בולטות הטבעות והפיפיות לא היו נראות בתוך המשכן אלא כל הכותל חלק מבפנים. והקמות את המשכן. לאחר שיגמר הקימהו. אשר הראית בהר. קודם לכן שאני עתיד ללמדך ולהראותך סדר הקמתו. פרכת. לשון מחיצה הוא ובלשון חכמים פרגוד דבר

תצפה זהב ואת טבעתיהם תצפה זהב בתים לבריחם וצפית
את הבריחם זהב: והקמת את המשכן כמשפטו אשר ה
הראית בהר: ס ועשית פרכת תכלת וארגמן
ותולעת שני ושש משזר מעשה חשב יעשה אתה כרבים:
ונתתה אתה על ארבעה עמודי שטים מצפים זהב וויהם ז
זהב על ארבעה אדני כסף: ונתתה את הפרכת תחת ה
הקרסים והבאת שמה מבית לפרכת את ארון העדות וה
והבדילה הפרכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים: ונתת
את הכפרת על ארון העדת בקדש הקדשים: ושמת את ה
השלחן מחוץ לפרכת ואת המנרה נכח השלחן על צלע ה
המשכן תימנה והשלחן תתן על צלע צפון: ועשית מסך לפתח
האהל תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר מעשה רקם:
ועשית למסך חמשה עמודי שטים וצפית אתם זהב וויהם ז
זהב ויצקת להם חמשה אדני נחשת: ס
ועשית את המזבח עצי שטים חמש אמות ארך וחמש אמות
רחב רבוע יהיה המזבח ושלש אמות קמתו: ועשית קרנתיו
על ארבע פנתיו ממנו תהיין קרנתיו וצפית אתו נחשת: וע
ועשית סירתיו לדשנו ויעיו ומזרקתיו ומזלגתיו ומחתתיו לכל

תחפי דהבא וית עזקתהון תעביד דהבא אתרא לעבריא ותחפי ית עבריא דהבא: ותקים ית משכנא כהלכתיה דאתחזיתא בטורא: ותעביד פרכתא דתכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ שזיר עובד אומן יעבד יתה צורת כרובין: ותתן יתה על ארבעה עמודי שטין מחפן דהבא וויהון דהבא על ארבעה סמכין דכסף: ותתן ית פרכתא תחות פורפיא ותעיל לתמן מגו לפרכתא ית ארונא דסהדותא ותפרש פרכתא לכון בין קודשא ובין קדש קודשיא: ותתן ית כפרתא על ארונא דסהדותא בקדש קודשיא: ותשוי ית פתורא מברא לפרכתא וית מנרתא לקבל פתורא על סטר משכנא דרומא ופתורא תתן על סטר ציפונא: ותעביד פרסא לתרע משכנא דתכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ שזיר עובד ציור: ותעביד לפרסא חמשא עמודי שטין ותחפי יתהון דהבא וויהון דהבא ותתיך להון חמשא סמכין דנחשא: ותעביד ית מדבחא דאעי שטין חמש אמין אורכא וחמש אמין פותיא מרבע יהי מדבחא ותלת אמין רומיה: ותעביד קרנוהי על ארבע זויתיה מניה יהוין קרנוהי ותחפי יתיה נחשא: ותעביד פסכתרוותיה למספי קטמיה ומגרופיתיה ומזרקוהי ומשלגוהי ומחתיתיה לכל

המבדיל בין המלך ובין העם. תכלת וארגמן. כל מין ומין היה כפול בכל חוט וחוט ששה חוטין. מעשה חושב. כבר פירשתי שהיא אריגה של ב׳ קירות והציורין שמשני עבריה אינן דומין זה לזה. כרובים. ציורין של בריות יעשה בה. ארבעה עמודים. תקועים בתוך ארבעה אדנים והאונקליות קבועין בהן עקומין למעלה להושיב עליהן כלונס שראש הפרכת כרוך בה והאונקליות הן הווין שהרי כמין ווין הן עשויין והפרכת אורכה י׳ אמות לרחבו של משכן ורחבה י׳ אמות כגבהן של קרשים פרוסה בשליש של משכן שיהא הימנה ולפנים עשר אמות והימנה ולחוץ עשרים אמה נמצא בית קדשי הקדשים עשר על עשר. ונתת את הפרכת תחת הקרסים. המחברים את שתי חוברות של יריעות המשכן רחב החוברת עשרים אמה וכשנותנה על גג המשכן מן הפתח למערב כלתה בשני שלישי המשכן והחוברת השנית כסתה שלישי של משכן והמותר תלוי לאחוריו לכסות את הקרשים. ושמת את השלחן. שלחן בצפון משוך מן הכותל הצפוני שתי אמות ומחצה ומנורה בדרום משוכה מן הכותל הדרומי שתי אמות ומחצה ומזבח הזהב נתון כנגד אויר שבין שלחן למנורה משוך קמעא כלפי המזרח וכולם נתונים מן חצי המשכן ולפנים כיצד אורך המשכן מן הפתח לפרכת עשרים אמה המזבח והשלחן והמנורה משוכין מן הפתח לצד מערב עשר אמות. ועשית מסך. וילון שהוא מסך כנגד הפתח כמו שכת בעדו לשון מגן. מעשה רוקם. הצורות עשויין בו מעשה מחט כפרצוף של עבר זה כך פרצוף של עבר זה. רוקם. שם האומן ולא שם האומנות ותרגומו עובד ציור ולא עובד צייר. ועשית את המזבח. וגו׳ ושלש אמות קומתו. דברים ככתבן דברי ר׳ יהודה ר׳ יוסי אומר נאמר כאן רבוע ונאמר בפנימי רבוע מה להלן גבהו פי שנים כארכו אף כאן גבהו פי שנים כארכו ומה אני מקיים שלש אמות קומתו משפת סובב ולמעלה. ממנו תהיין קרנותיו. שלא יעשם לבדם ויחברם בו. וצפית אותו נחשת. לכפר על עזות מצח. סירותיו. כמין יורות. לדשנו. להסיר דשנו לתוכם והוא שתרגם אונקלוס למספי קטמיה לספות הדשן לתוכם כי יש מלין בלשון עברית מלה אחת מתחלפת בפתרון לשמש בנין וסתירה כמו ותשרש שרשיה אויל משריש וחלופו וכל תבואתי תשרש וכמוהו בסעיפיה פוריה וחלופו מסעף פורה מפשח בעציצה וכמוהו וזה המאמרון עצמו שבר עצמין וכמוהו ויסקלהו באבנים וחלופו סקלו מאבן הסירו אבניה וכן ויעזקהו ויסקלהו אף כאן לדשנו להסיר דשנו ובלע״ז אשטנרדיר. ויעיו. כתרגומו מגרפות שנוטל בהם הדשן והן כמין כסוי היך הקדרה והיא של מתכת דק ולה בית יד ובלע״ז וודיל. מזרקותיו. לקבל בהם דם הזבחים. ומזלגותיו. כמין אונקליות כפופים ומכה בהם בבשר וכה

ומחבתין בו ומהפכין בהן על גחלי המערכה שיהא ממהר שריפתן ובלע"ז קרוצי"ש ובלשון חכמים צנוריות. ומחתותיו. בית קבול יש בהן לטול בהן גחלים מן המזבח לשאתם על מזבח הפנימי לקטרת ועל שם חתייתן קרויים מחתות כמו לחתות אש מיקוד לשון שאיבת אש ממקומה וכן היתה מים מגבא. לכל כליו. כמו כל כליו. מכבר. לשון כברה שקורין קריבל"ש כמין לבוש עשוי לו למזבח עשוי חורין חורין כמין רשת. וס נקרא זה מס"ס וכה פתרונו. ועשית לו מכבר כתשת מעשה רשת. כרכב המזבח. כובב כל דבר המקיף סביב בעגול קרוי כרכוב כמו ששנינו בכלים שולחני אי"ן גלמי כלי עץ כל שעתיד לשוף ולכרכב והוא טפ"ס תריס עג"י בקרשי דפני התיבה וספסלי העץ אף למזבח עשוי

כָּלָיו תַּעֲשֶׂה נְחֹשֶׁת׃ וְעָשִׂיתָ לּוֹ מִכְבָּר מַעֲשֵׂה רֶשֶׁת נְחֹשֶׁת וע
וְעָשִׂיתָ עַל־הָרֶשֶׁת אַרְבַּע טַבְּעֹת נְחֹשֶׁת עַל אַרְבַּע קְצוֹתָיו׃
וְנָתַתָּה אֹתָהּ תַּחַת כַּרְכֹּב הַמִּזְבֵּחַ מִלְּמָטָּה וְהָיְתָה הָרֶשֶׁת עַד
חֲצִי הַמִּזְבֵּחַ׃ וְעָשִׂיתָ בַדִּים לַמִּזְבֵּחַ בַּדֵּי עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם
נְחֹשֶׁת׃ וְהוּבָא אֶת־בַּדָּיו בַּטַּבָּעֹת וְהָיוּ הַבַּדִּים עַל־שְׁתֵּי צַלְעֹת
הַמִּזְבֵּחַ בִּשְׂאֵת אֹתוֹ׃ נְבוּב לֻחֹת תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ כַּאֲשֶׁר הֶרְאָה
אֹתְךָ בָּהָר כֵּן יַעֲשׂוּ׃ ס וְעָשִׂיתָ אֵת חֲצַר הַמִּשְׁכָּן
לִפְאַת נֶגֶב־תֵּימָנָה קְלָעִים לֶחָצֵר שֵׁשׁ מָשְׁזָר מֵאָה בָאַמָּה
אֹרֶךְ לַפֵּאָה הָאֶחָת׃ וְעַמֻּדָיו עֶשְׂרִים וְאַדְנֵיהֶם עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת
וָוֵי הָעַמֻּדִים וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף׃ וְכֵן לִפְאַת צָפוֹן בָּאֹרֶךְ קְלָעִים
מֵאָה אֹרֶךְ וְעַמֻּדָו עֶשְׂרִים וְאַדְנֵיהֶם עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת וָוֵי הע
הָעַמֻּדִים וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף׃ וְרֹחַב הֶחָצֵר לִפְאַת־יָם קְלָעִים ח
חֲמִשִּׁים אַמָּה עַמֻּדֵיהֶם עֲשָׂרָה וְאַדְנֵיהֶם עֲשָׂרָה׃ וְרֹחַב הֶחָצֵר
לִפְאַת קֵדְמָה מִזְרָחָה חֲמִשִּׁים אַמָּה׃ וַחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה ק
קְלָעִים לַכָּתֵף עַמֻּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה׃ וְלַכָּתֵף ה
הַשֵּׁנִית חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה קְלָעִים עַמֻּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם ש

מניהי תעבד נחשא: ותעבד ליה
כרדא עובד סרדתא דנחשא ות
ותעבד על סרדתא ארבע עזקן
דנחשא על ארבע כרוהי. ותתן
יתה תחות כיכבא דמדבחא מל
מלרע ותהי סרדתא עד פלגות
מדבחא: ותעבד אריחיא לכדב
למדבחא אריחי דאעי שטין ות
ותחפי יתהון נחשא: ותעל ית אר
אריחוהי בעזקתא ויהון אריחיא
על תרין סטרי מדבחא במטל
יתיה: חליל לוחין תעבד יתיה כ
כמא דאחזי יתך בטורא כן יעב
יעבדון: ותעבד ית דרת
משכנא לרוח עיבר דרומא כר
כרדין לדרתא דבוץ שזיר מאה
אמין ארכא לרוחא חדא: ועמו
ועמודוהי עשרין וסמכיהון עש
עשרין דנחשא ווי עמודיא וכב
וכבושיהון כסף: וכן לרוח צפונ
צפונא באורכא כרדין מאה אר
ארכא ועמודוהי עשרין וסמכי
וסמכיהון עשרין דנחשא ווי ע
עמודיא וכבושיהון כסף: ופותיא
דדרתא לרוח מערבא כרדין ח
חמשין אמין עמודיהון עשרה ו
וסמכיהון עשרה: ופותיא דדר
דדרתא לרוח קדומא מדינחא
חמשין אמין: וחמש עשרי אמ
אמין כרדין לעברא עמודיהון
תלתא וסמכיהון תלתא: ולעב
ולעברא תנינא חמש עשרה
כרדין עמודיהון תלתא וסמכיהון

תריץ סביבו בדפנו לנוי והוא לסוף שלש אמות של גבהו כדברי האומר אמה מה אני מקיים שלש אמות קומתו משפת סובב ולמעלה אבל כובב להלוך הכהנים לא היה למזבח הנחשת אלא על ראשו לפנים מקרנותיו וכן שנינו בזבחים אי זהו כרכב בין קרן לקרן ולפנים מהן אמה של הלוך רגלי הכהנים שתי אמות הללו קרויים כרכב ודקדקנו שם והכתוב תחת כרכבו מלמטה למדנו שהכרכב בדפנו הוא ולבוש המכבר תחתיו ותירץ המתרץ תרי הוו חד לנוי וחד לכהנים דלא נשתרקו וזה שבדופן לנוי היה ומתחתיו הלבישו המכבר והגיע רחבו עד חצי המזבח והוא היה סימן לחצי גבהו להבדיל בין דמים העליונים לדמים התחתונים וכנגדו עשו למזבח בית עולמים חוט הסקרא באמצעו וכבש שהיו עולין בו מצד שלא פירשו בענין זה כבר שמענו בפרשת מזבח אדמה תעשה לי לא תעלה במעלות לא תעשה לו מעלות בכבש שלו אלא כבש חלק למדנו שהיה לו כבש כך שנינו במכילתא ומזבח אדמה הוא מזבח הנחשת שהיו ממלאין חללו אדמה במקום חנייתן והכבש היה בדרום המזבח ומובדל מן המזבח מלא חוט השערה ורגליו מגיעין עד אמה סמוך לקלעי החצר שבדרום כדברי האומר עשר אמות קומתו ולדברי האומר דברים ככתבן שלש אמות קומתו לא היה אורך הכבש אלא עשר אמות כך מצאתי במשנת ארבעים ותשע מדות וזה שהוא מובדל מן המזבח שלא היה במסכת זבחים למדנוה מן המקרא. בטבעות. בארבע טבעות שנעשו למכבר. נבוב לוחות. כתרגומו חליל לוחין לוחות עצי שטים מ מכל צד והחלל באמצע ולא יהא כלו עץ אחד שיהא עביו חמש אמות על חמש אמות כמין סדן קלעים עשויין כמין קלע ספינה נקבים נק נקבים מעשה קליעה ולא מעשה אורג ותרגומו כרדין כתרגומו של מכבר המתורגם כרדא לפי שהן מנוקבין ככברה. לפאת הנגב. כל הרוח ק קרוי פאה. ועמודיו עשרים. חמש אמות בין עמוד לעמוד. ואדניהם. של העמודים נחשת האדנים יושבין על הארץ והעמודים תקועים לתוכן היה עושה כמין קונטסין שקורין פלש ארכן ששה טפחים ורחבן שלשה וטבעת נחשת קבועה בו באמצעו וכורך שפת הקלע סביביו במיתרים כנגד כל עמוד ועמוד ותולה הקונטס דרך טבעתו באונקלי שבעמוד העשוי כמין וו ראשו זקוף למעלה וראשו אחד תקוע בעמוד כאותן ש שעושין להציב דלתות שקורין גונ"ש ורחב הקלע תלוי מלמטה והיא קומת מחיצות החצר. ווי העמודים. הן האונקליות. וחשוקיהם. מוקפין היו העמודים בחוטי כסף סביב ואיני יודע אם על פני כולם אם בראשם אם באמצעם אך יודע אני שהחשוק לשון חגורה שכך מצינו בפילגש בג בגבעה ועמו צמד חמורים חבושים תרגומו חשיקין. לפאת קדמה מזרחה. פני המזרח קדם לשון פנים אחור לשון אחורים לפיכך מזרח קרוי קדם שהוא פנים ומערב קרוי אחור כמה דאת אמר הים האחרון ימא מערבא. חמשים אמה. אותן חמשים אמה לא היו סתומין כולם בקלעים לפי שם הפתח אלא חמש עשרה אמה קלעים לכתף הפתח מכאן וכן לכתף השנית נשאר רחב חלל הפתח בנתים עשרים אמה והוא שנ' ולשער החצר מסך עשרים אמה וילון להסך כנגד הפתח עשרים אמה אורך כרחב הפתח. עמודיהם שלשה. חמש אמות בין עמוד לעמוד בין עמוד שבראש הדרום העומד במקצוע דרומית מזרחית עד עמוד שהוא מן השלשה שבשורת חמש אמות ומשנו לשני חמש אמות ומן השני

תשני לשלישי חמש אמות וכן לכתף השנית. וארבעה עמודים למסך הרי עשרה עמודים למזרח כנגד עשרה למערב: כל עמודי החצר סביב וגו׳: לפי שלא פירש ווין וחשוקים ואדני נחשת אלא לצפון ולדרום אבל למזרח ומערב לא נאמר ווין וחשוקים ואדני נחשת לכך בא ולמד כאן: ארך החצר הצפון והדרום שמן המזרח למערב מאה באמה: ורחב חמשים בחמשים. חצר שבמזרח היתה מרובעת חמשים על חמשים שהמשכן ארכו שלשים ורחבו עשר העמיד פתחו בשפת חמשים החיצונים של ארך החצר נמצא כלו בחמשים הפנימים. כולה ארכו לסוף שלשים נמצאו עשרים אמה ריוח לאחוריו בין הקלעים שבמערב ליריעות של אחורי המשכן ורחב המשכן עשר אמות באמצע רחב החצר נשארו

שלשה: ולשער החצר מסך עשרים אמה תכלת וארגמן
ותולעת שני ושש משזר מעשה רקם עמדיהם ארבעה וא
ואדניהם ארבעה: כל עמודי החצר סביב מחשקים כסף
וויהם כסף ואדניהם נחשת: ארך החצר מאה באמה ורחב
חמשים בחמשים וקמה חמש אמות שש משזר ואדניהם נ
נחשת: לכל כלי המשכן בכל עבדתו וכל יתדתיו וכל יתדת
החצר נחשת:

פרשה

ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן
זית זך כתית למאור להעלת נר תמיד: באהל מועד מחוץ
לפרכת אשר על העדת יערך אתו אהרן ובניו מערב עד ב
בקר לפני יהוה חקת עולם לדרתם מאת בני ישראל:
ס ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך ואת
בניו אתו מתוך בני ישראל לכהנו לי אהרן נדב ואביהוא א
אלעזר ואיתמר בני אהרן: ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך
לכבוד ולתפארת: ואתה תדבר אל כל חכמי לב אשר מ
מלאתיו רוח חכמה ועשו את בגדי אהרן לקדשו לכהנו לי:
ואלה הבגדים אשר יעשו חשן ואפוד ומעיל וכתנת תשבץ

תלתא: ולתרע דרתא פרסא ע
עשרין אמין דתכלא וארגונא
וצבע זהורי ובוץ שזיר עובד צ
ציור עמודיהון ארבעה וסמ
וסמכיהון ארבעה: כל עמודי ד
דרתא סחור סחור מכבשין כסף
וויהון כסף וסמכיהון דנחשא:
ארכא דדרתא מאה אמין ופת
ופתיא חמשין בחמשין ורומא
חמש אמין דבוץ שזיר וסמכיהון
דנחשא: לכל מאני משכנא בכל
פולחניה וכל סכוהי וכל סכי דר
דרתא דנחשא:

פרשה

ואת תפקד ית בני
ישראל ויסבון לך משח זיתא דכ
דכיא כתישא לאנהרא לאדלקא
בוציני א תדירא: במשכן זמנא
מברא לפרכתא דעל סהדותא
יסדר יתיה אהרן ובנוהי מרמשא
עד צפרא קדם יי קים עלם לד
לדריהון מן בני ישראל:
ואת קרב לותך ית אהרן אחוך
וית בנוהי עמיה מגו בני ישראל
לשמשא קדמי אהרן נדב ואב
ואביהוא אלעזר ואיתמר בני א
אהרן: ותעבד לבושי קודשא לא
לאהרן אחוך ליקר ולתושבחא:
ואת תמליל עם כל חכימי לבא
דאשלימית עמהון רוח חכמה וי
ויעבדון ית לבושי אהרן לקד
לקדשותיה לשמשא קדמי: וא
ואלין לבושיא דיעבדון חושנא
ואיפודא ומעילא וכתונין מר
מרמצן

לו עשרים אמה ריוח לצפון ולדרום מן קלעי החצר ליריעות המשכן וכן למערב וחמשים על חמשים חצר לפניו. וקומה חמש אמות. גובה מחיצות החצר והוא רחב הקלעים. ואדניהם נחשת. להביא אדני המסך שלא תאמר לא נאמרו אדני נחשת אלא לעמודי הקלעים אבל אדני המסך של מין אחר כך נראה בעיני שלכך חזר ושנאן. לכל כלי המשכן. שהיו צריכין להקמתו ולהורדתו כגון מקבות לתקוע יתדות ועמודים. יתדות. כמין נגרי נחשת עשויין ליריעות האהל ולקלעי החצר קשורים במיתרים סביב סביב בשוליהן כדי שלא תהא הרוח מגביהתן ואיני יודע אם תחובין בארץ או קשורין ותלויין וכובדן מכביד שפולי היריעות שלא ינועו ברוח. ואומר אני ששמן מוכיח עליהן שהן תקועים בארץ לכך נקראו יתדות ומקרא זה מסייעני אהל בל יצען בל יסע יתדותיו לנצח: חסלת ויקחו לי תרומה:

ואתה תצוה. זך. בלי שמרים כמו ששנינו במנחות מגרגרו בראש הזית כו׳: כתית. הזיתים כותש במכתשת ואינו טוחנן ברחיים כדי שלא יהא בו שמרים ואחר שהוציא טפה ראשונה מכניסן לרחיים וטוחנן והשמן השני פסול למנורה וכשר ל למנחות שנ׳ כתית למאור ולא כתית למנחות: להעלות נר תמיד. מדליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה: תמיד. כל לילה ולילה קרוי תמיד כמו שאתה אומר עולת תמיד ואינה אלא מיום ליום וכן במנחת חבתים תמיד ואינה אלא מחציתה בבקר ומחציתה בערב. אבל תמיד האמור בלחם הפנים משבת לשבת הוא: מערב עד בקר. תן לה מדתה שתהא דולקת מערב עד בקר ושערו חכמים חצי לוג ללילי טבת הארוכין וכן לכל הלילות ואם יותר אין בכך כלום: ואתה הקרב אליך. לאחר שתגמר מלאכת המשכן: לכהנו לי. לקדשו להכניסו בכהונה על ידי הבגדים שיהא כהן לי. ולשון כהונה שירות הוא בלע״ז: חשן. תכשיט כנגד הלב: אפוד. לא שמעתי ולא מצאתי בברייתא פירושו ולבי אומר לי שהוא חגורה לו מאחוריו רחבו כרחב גב איש כמין סינר שקורין פורציינט שחוגרות השרות כשרוכבות על הסוסים כך מעשהו מלמטה שנ׳ ודוד חגור אפוד בד למדנו שהאפוד חגורה היא ואי אפשר לומר אין בו אלא החגורה לבדה שהרי נאמר ויתן עליו את האפוד ואחר כך ויחגור אותו בחשב האפוד ותרגם אונקלוס בהמיין אפודא למדנו שהחשב הוא החגור והאפוד שם תכשיט לבדו ואי אפשר לומר שעל שם שתי הכתפות שבו הוא קרוי שהרי נאמר שתי כתפות האפוד למדנו שהאפוד שם לבד והכתפות שם לבד והחשב שם לבד לכך אני אומר שעל שם הסינר של מטה קרוי אפוד על שם שאופדו ומקשטו בו כמה שנאמר ויאפוד לו בו והחשב הוא החגור של מעלה והכתפות קבועות בו ועוד אומר לי לבי שיש ראיה שהוא מין לבוש שתרגם יונתן ודוד חגור אפוד בד כרדוט דבוץ ותרגם כמו כן מעילים כרדוטין במעשה תמר אחות אבשלום כי כן תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילים. מעיל הוא כמין חלוק וכן הכתונת אלא שהכתונת סמוך לבשרו ומעיל קרוי חלוק ה

תפליון· תשבץ· עשויה משבצות לנוי והמשבצות הם כמין גומות העשויות בתכשיטי זהב למושב קביעת אבנים טובות ומרגליות כמה שנאמר באבני האפוד מוסבות משבצות זהב ובלעז קורין אותו קשטונש· מצנפת· כמין כפה כובע שקורין קופיא שהרי במקום אחר קורא להם מגבעות ותרגומו כובעין· אבנט· היא חגורה על הכתנת והאפוד חגורה על המעיל כמו ששנינו בסדר יום הכפורים ויתן עליו את הכתנת ויחגור אותו באבנט וילבש אותו את המעיל ויתן עליו את האפוד· בגדי קדש· מתרומה המקודשת לשמי יעשו אותם· והם יקחו· אותם חכמי לב שיעשו הבגדים יקבלו מן המתנדבים את הזהב ואת התכלת לעשות מהן את הבגדים· ועשו את האפוד· אם באתי לפרש מעשה האפוד והחשן על סדר

מצנפת ואבנט ועשו בגדי קדש לאהרן אחיך ולבניו לכהנו לי: והם יקחו את הזהב ואת התכלת ואת הארגמן ואת תולעת השני ואת השש: פ ועשו את האפד זהב תכלת וארגמן תולעת שני ושש משזר מעשה חשב: שתי כתפת חברת יהיה לו אל שני קצותיו וחבר: וחשב אפדתו אשר עליו כמעשהו ממנו יהיה זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר: ולקחת את שתי אבני שהם ופתחת עליהם שמות בני ישראל: ששה משמתם על האבן האחת ואת שמות הששה הנותרים על האבן השנית כתולדתם: מעשה חרש אבן פתוחי חתם תפתח את שתי האבנים על שמות בני ישראל מסבת משבצות זהב תעשה אתם: ושמת את שתי האבנים על כתפת האפד אבני זכרן לבני ישראל ונשא אהרן את שמותם לפני יהוה על שתי כתפיו לזכרן:

מצנפן והמינין ויעבדון לבושי קודשא לאהרן אחוך ולבנוהי לשמשא קדמי: ואנון יסבון ית דהבא וית תכלא וית ארגונא וית צבע זהורי וית בוצא: ויעבדון ית אפודא דדהבא תכלא וארגונא צבע זהורי ובוץ שזיר עובד אומן: תרין כתפין מלפפן יהון ליה לתרין סטרוהי מלפף: והמין תקוניה דעלוהי כעובדיה מניה יהי דהבא תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ שזיר: ותסב ית תרתין אבני בורלא ותגלוף עליהון שמהת בני ישראל: שתא משמהתהון על אבנא חדא וית שמהת שתא דישתארון על אבנא תניתא כתולדתהון: עובד אומן אבן טבא כתב מפרש כגלוף דעזקא תגלוף ית תרתין אבניא על שמהת בני ישראל משקען מרמצן דדהב תעביד יתהון: ותשוי ית תרתין אבניא על כתפי אפודא אבני דוכרנא לבני ישראל ויטול אהרן ית שמהתהון קדם יי על תרין כתפוהי לדוכרנא:

המקראות הרי פירושן פרקים פרקים וישגה הקורא בצרופן לפך אני כותב מעשיהם כמות שהם למען ירוץ קורא בו ואחר כך אפרש על סדר המקראות· האפוד עשוי כמין סינר של נשים רוכבות סוסים וחוגר אותו מאחוריו כנגד לבו למטה מאציליו רחבו כמדת רחב גבו של אדם ויותר ומגיע עד עקביו והחשב מחובר בראשו על פני רחבו מעשה אורג ומאריך לכאן ולכאן כדי להקיף ולחגור בו והכתפות מחוברות בחשב אחת לימין ואחת לשמאל מאחורי הכהן לשני קצות רחבו של סינר וכשזוקפן עומדות לו על שתי כתפיו והן כמין שתי רצועות עשויות ממין האפוד ארוכות כדי שיעור לזקפן אצל צוארו מכאן ומכאן ונקפלות לפניו למטה מכתפיו מעט ואבני השהם קבועות בהם אחת על כתף ימין ואחת על כתף שמאל והמשבצות נתונות בראשיהם לפני כתפיו ושתי עבותות הזהב תחובות בשתי טבעות שבחשן בשני קצות רחבו העליון אחת לימין ואחת לשמאל ושני ראשי השרשרת תוקע במשבצת לימין וכן שני ראשי השרשרת השמאלית תוקעים במשבצת שבכתף שמאל נמצא החשן תלוי במשבצות האפוד על לבו מלפניו ועוד שתי טבעות בשני קצות החשן בתחתיתו וכנגדן שתי טבעות בשתי כתפות האפוד מלמטה בראשו התחתון המחובר בחשב טבעות החשן מול טבעות האפוד שוכבים זה על זה ורוכסן בפתיל תכלת תחוב בטבעות האפוד והחשן שיהא תחתית החשן דבוק לחשב האפוד ולא יהא נד ונבדל הולך וחוזר· זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר· חמשת מיני הללו שזורין בכל חוט היו מרדדין את הזהב כמין טסין דקים וקוצצין פתילים מהם ושוזרין אותו חוט של זהב עם שש חוטין של תכלת וחוט של זהב עם שש חוטין של ארגמן וכן בתולעת שני וכן בשש שכל המינין חוטן כפול ששה וחוט זהב עם כל אחד ואחד ואחר כך שוזר את כלם כאחד נמצא חוטן כפול עשרים ושמונה וכן מפורש במסכת יומא ולמד מן המקרא הזה וירקעו את פחי הזהב וקצץ פתילים לעשות את פתילי הזהב בתוך התכלת ובתוך הארגמן וגו׳· למדנו שחוט של זהב שזור עם כל מין ומין· מעשה חושב· כבר פרשתי שהיא אריגת שתי קירות שאין צורת שני עבריה דומות זו לזו· שתי כתפות· וגו׳ הסינר מלמטה וחשב האפוד היא החגורה וכתפות לו מלמעלה רוחב סינר מגביה ומגבו של כהן הן מחוברות בחשב שתי הכתפות כמין שתי רצועות רחבות אחת כנגד כל כתף וכתף וזוקפן על שתי כתפותיו עד שנקפלות לפניו כנגד החזה ועל ידי חבורן לטבעות החשן נאחזין מלפניו כנגד לבו שאינן נופלות כמה שמפורש בענין הן זקופות והולכות כנגד כתפיו ושתי אבני שהם קבועות בהן אחת בכל אחת· אל שני קצותיו· אל רחבו של אפוד שלא היה רחבו אלא כנגד גבו של כהן וגבהו עד כנגד האצילים שקורין קודיש שנאמר לא יחגרו ביזע אין חוגרין במקום זיעה לא למעלה מאציליהם ולא למטה ממתניהם אלא כנגד אציליהם· וחבר· האפוד עם שתי כתפות יחבר אותם במחט למטה בחשב ולא יארגם עמו אלא אורגם לבד ואחר כך מחברם· וחשב· אפדתו· חגור שעל ידו הוא מאפדו ומתקנו לכהן ומקשטו· אשר עליו· למעלה בשפת הסינר היא החגורה· כמעשהו· כמריגת הסינר מעשה חשב ומחמשת מינין כך אריגת החשב מעשה חשב ומחמשת מינין· ממנו יהיה· עמו יהיה ארוג ולא יארגנו לבד ויחברנו· כתולדתם· כסדר שנולדו ראובן שמעון לוי ויהודה דן ונפתלי על האחת ועל השנית גד ואשר יששכר וזבולן יוסף ובנימין מלא שכך הוא כתוב במקום תולדתו עשרים וחמש אותיות בכל אחת ואחת· מעשה חרש אבן· מעשה אומן של אבנים חרש זה דבוק הוא לתיבה של אחריו לפיכך הוא נקוד פתח בסופו וכן חרש עצים נטה קו חרש של עצים וכן חרש ברזל מעצד כל אלה דבוקים ונקודים פתח· פתוחי חותם· כתרגומו כתב מפרש כגלוף דעזקא חרוצות האותיות בהן כמו שחורצין חותמי טבעות שהם לחתום אגרות כתב נכר ומפורש· על שמות· כמו בשמות· מוסבות משבצות· מוקפות האבנים במשבצות זהב שעושה מושב האבן בזהב כמין גומא למדת האבן ומשקעה במשבצת נמצאת המשבצת סובבת את האבן סביב ומחבר המשבצות באפוד· לזכרון· שיהא רואה הקב״ה השבטים כתובין לפניו ויזכור צדקתם·

ועשית משבצות. מיעוט משבצות שתים ולא פירש לך עתה בפרשה זו אלא מקצת צרכן ובפרשת החשן גומר לך פירושן. שרשרות זהב. שלש בלשלאות. מגבלות. לסוף גבול החשן תעשה אותם. מעשה עבות. מעשה קליעה חוטין ולא מעשה נקבים ובפלים כאותן שעושין לבורות אלא כאותן שעושין לפרדסקאות שקורין אנסנסיירש. ונתת את שרשרות של עבותות העשויות מעשה עבות על משבצות הללו ולא זה הוא מקום צוואת עשייתן של שרשרות ולא צוואת קביעתן ואין תעשה האמור כאן לשון צווי ואין ונתת האמור כאן לשון צווי אלא לשון עתיד כי בפרשת החשן חוזר ושונה על עשייתן ועל קביעתן ולא נכתב כאן אלא להודיע מקצת צורך המשבצות שצוה לעשות עם האפוד וכתב לך זאת לסדר

ס ועשית משבצת זהב: ושתי שרשרת זהב
טהור מגבלת תעשה אתם מעשה עבת ונתתה את שרשרת
העבתת על המשבצת: ס ועשית חשן משפט
מעשה חשב כמעשה אפד תעשנו זהב תכלת וארגמן ות
ותולעת שני ושש משזר תעשה אתו: רבוע יהיה כפול זרת
ארכו וזרת רחבו: ומלאת בו מלאת אבן ארבעה טורים א
אבן טור אדם פטדה וברקת הטור האחד: והטור השני נ
נפך ספיר ויהלם: והטור השלישי לשם שבו ואחלמה: וה
והטור הרביעי תרשיש ושהם וישפה משבצים זהב יהיו ב
במלואתם: והאבנים תהיין על שמת בני ישראל שתים ע
עשרה על שמתם פתוחי חותם איש על שמו תהיין לשני ע
עשר שבט: ועשית על החשן שרשת גבלת מעשה עבת זהב
טהור: ועשית על החשן שתי טבעות זהב ונתת את שתי
הטבעות על שני קצות החשן: ונתתה את שתי עבתת הזהב
על שתי הטבעת אל קצות החשן: ואת שתי קצות שתי ה
העבתת תתן על שתי המשבצות ונתתה על כתפות האפד
אל מול פניו: ועשית שתי טבעות זהב ושמת אתם על שני ק

ותעבד מרמצן דדהב: ותרתין תכין דדהב דכי מתחמן ת תעבד יתהון עובד גדיל ותתן ית תכיא גדילתא על מרמצתא:

ותעבד חשן דינא עובד אומן כע כעובד אפודא תעבדיניה דדהבא תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ שזיר תעבד יתיה: מרבע יהי עיף זרתא ארכיה וזרתא פתיה: ותשלם ביה אשלמות אבנא ארבעה סדר סדרין דאבן טבא סדרא קדמאה סמקן ירקן וברקן סדרא חד: וסד וסדרא תנינא אזמרגדין שבזיז וס וסבהלום: וסדרא תליתאה קנכרי טרקיא ועין עגלא: וסדרא רביע רביעאה ברום ימא ובורלא ופנט ופנטרי מרמצן בדהב יהון בא באשלמותהון: ואבניא יהוין על ש נ מהת בני ישראל תרתא עשרי על שמהתהון כתב מפרש כגלוף דעזקא גבר על שמיה יהוין לתרי עשר שבטין: ותעבד על חשנא ת תכין מתחמן עובד גדילו דדהב דכי: ותעבד על חשנא תרתין עז עזקן דדהב ותתן ית תרתין עזקתא על תרין סטרי חשנא: ותתן ית ת תרתין גדילן דדהב על תרתין עז עזקתא בסטרי חשנא: וית תרתין גדילן דעל תרין סטרוהי תתן על תרתין מרמצתא ותתן על כתפי א אפודא לקבל אפוהי: ותעבד תר תרתין עזקן דדהב ותשוי יתהין ע על תרין

לך המשבצות הללו יוזקקו לך. לכשתעשה שרשרות מגבלות על החשן תתקע את הקצה על המשבצות הללו. חשן משפט. שמכפר על קלקול הדין. ד"א משפט שמברר דבריו והבטחתו אמת ודרישת משפט בלע"ז שהמשפט משמש שלש לשונות דברי טענות הדיינים וגמר הדין ועונש הדין אם עונש מיתה אם עונש מכות אם עונש ממון וזה משמש לשון דברים שמפרש ומברר דבריו. כמעשה אפד. מעשה חשב וממשמשת מינין. זרת ארכו וזרת רחבו. כפול. מוטל לו לפניו כנגד לבו שנאמר והיו על לב אהרן תלוי בכתפות האפוד הבאים מאחוריו על כתפיו ונקפלות ויורדות לפניו מעט והחשן תלוי בהן בשרשרות וטבעות כמו שמפורש בענין. ומלאת בו. על שם שהאבנים ממלאות גומות המשבצות המתוקנות להן קורא אותן בלשון מלואים. משובצים זהב יהיו. הטורים במלואותם. מוקפים משבצות זהב בעומק שעור שימלא בעובי האבן זהו לשון במלואותם כשעור מלוי עביין של אבנים יהיה עומק המשבצות לא פחות ולא יותר. איש על שמו. כסדר תולדותם סדר האבנים אודם לראובן. פטדה לשמעון וכן כלם. על החשן. בשביל החשן לקבעם בטבעותיו כמו שמפורש למטה בענין. שרשות. לשון שרשי אילן המאחזין לאילן ולהתקע בארץ אף אלו יהיו מאחזין לחשן שבהם יהיה תלוי באפוד והן שתי שרשרות האמורות למעלה בענין המשבצות ועתה ברשרת פגר מ' מנחם בן סרוק לשון שרשים ואמר הריש יתירה כמו מם שבשלשם ומם שבריקם ואיני רואה את דבריו אלא שרשרת בלשון עברית כשלשלת בלשון משנה. גבלת. היא מגבלות האמור למעלה שתתקעם בטבעות שיהיו בגבול החשן וכל גבול לשון קצה אשומייל בלע"ז. מעשה עבות. מעשה קליעה. על החשן. לצורך החשן כדי לקבעם בו ולא יתכן לומר שהיא תחלת עשייתן עליו שאם כן מה הוא אומר ונתת את שתי העבתות הלא כבר נתונים בו היה לו לכתוב בתחלת המקרא ועשית על קצות החשן שתי טבעות זהב ואף בשרשרות צריך אתה לפתור כן. על שני קצות החשן לשתי פאות שכנגד הצואר לימנית ולשמאלית הבאים מול כתפות האפוד. ונתת את שתי עבותות הזהב. הן שרשרות הכתובות למעלה ולא פירש מקום קבועון בחשן עכשיו מפרש לך שיהא תוחב אותן בטבעות תדע לך שהן הן הראשונות שהרי בפרשת אלה פקודי לא הוכפלו. ואת שתי קצות. של שתי עבותות שני ראשיהן של כל אחת. תתן על שתי המשבצות. הן הן הכתובות למעלה בין פרשת החשן ופרשת האפוד ולא פירש את צרכן ואת מקומן עכשיו מפרש שיתקע בהן ראשי העבותות התחובות בטבעות החשן לימין ולשמאל אצל הצואר ש"ב ראשי שרשרת הימנית תוקע במשבצת של ימין וכן בשל שמאל שני ראשי שרשרת השמאלית. ונתתה. המשבצות על כתפות האפוד. אחת בזו ואחת בזו נמצא כתפות האפוד מחזיקין את החשן שלא יפול ובהן הוא תלוי ועדיין שפת החשן התחתונה הולכת ובאה ונוקשת על כריסו ואינה דבוקה לו יפה לכך הוצרך עוד שתי טבעות לתחתיתו כמו שמפורש והולך. אל מול פניו. של אפוד שלא יתן המשבצת בעבר הכתפות ש

בכלפי המעיל אלא כנגד הפנים שכלפי החוץ והוא קרוי מול פניו של אפוד כי אותו עבר שאינו נראה אינו קרוי פנים· על שני קצות החשן
חשן שתי פאותיו התחתונות לימין ולשמאל על שפתו אשר אל עבר האפוד ביתה· הרי לך שני סימנין האחד שיתנם בשני קצות של התחתון· ש
שהוא כנגד האפוד שעליונו אינו כנגד האפוד· שהרי כמוך לבושר הוא והאפוד כרוך על מתניו ועוד כתן סימן שלא יקבעם בעבר החשן שכ
שכלפי החוץ אלא בעבר שכלפי פנים שנ׳ ביתה ואותו העבר הוא לצד האפוד שחשב האפוד חוגרו לכהן וקפל הסינר לפני הכהן על מתניו
וקצת כריסו מכאן ומכאן עד כנגד קצות החשן וקצותיו שוכבין עליו על צדי כתפות האפוד מלמטה שהטבעות נתנו בראשי כתפות האפ

קצות החשן על שפתו אשר אל עבר האפוד ביתה: ועשית
שתי טבעות זהב ונתתה אתם על שתי כתפות האפוד מל
מלמטה ממול פניו לעמת מחברתו ממעל לחשב האפוד:
וירכסו את החשן מטבעתו אל טבעת האפוד בפתיל תכלת
להיות על חשב האפוד ולא יזח החשן מעל האפוד: ונשא
אהרן את שמות בני ישראל בחשן המשפט על לבו בבאו
אל הקדש לזכרן לפני יהוה תמיד: ונתת אל חשן המשפט
את האורים ואת התמים והיו על לב אהרן בבאו לפני יהוה
ונשא אהרן את משפט בני ישראל על לבו לפני יהוה ת
תמיד: ס ועשית את מעיל האפוד כליל תכלת:
והיה פי ראשו בתוכו שפה יהיה לפיו סביב מעשה ארג כפי
תחרא יהיה לו לא יקרע: ועשית על שוליו רמני תכלת וא
וארגמן ותולעת שני על שוליו סביב ופעמני זהב בתוכם ס
סביב: פעמן זהב ורמון פעמן זהב ורמון על שולי המעיל ס
סביב: והיה על אהרן לשרת ונשמע קולו בבאו אל הקדש
לפני יהוה ובצאתו ולא ימות: ס ועשית ציץ
זהב טהור ופתחת עליו פתוחי חתם קדש ליהוה: ושמת אתו
על פתיל תכלת והיה על המצנפת אל מול פני המצנפת ה

כטרי חשנא על ספתיה דלעברא
דאפודא לגו: ותעבד תרתין עזקן
דדהב ותתן יתהין על תרין כתפי
אפודא מלרע מלקבל אפוהי
לקבל בית לופי מצלוי המין א
אפודא: ויתרון ית חשנא מע
מעזקתיה לעזקת אפודא בחוט
דתכלא למהוי על המין אפודא
ולא יתפרק חשנא מעלוי אפ
אפודא: ויטול אהרן ית שמהת ב
בני ישראל בחשן דינא על לביה
במעליה לקודשא לדכרנא קדם
יי תדירא: ותתן בחשן דינא ית
אוריא וית תומיא ויהון על לביה
דאהרן במעליה לקדם יי ויטול
אהרן ית דין בני ישראל על לב
לביה קדם יי תדירא:
ותעבד ית מעיל אפודא גמיר
דתכלא: ויהי פומיה כפיל לגויה
תורא יהי מקף לפומיה סחור ס
סחור עובד מחי כפום שרין יהי
ליה דלא יתבזע: ותעבד על ש
שיפולוהי רמוני תכלא וארגונא
וצבע זהורי על שיפולוהי סחור
סחור וזגין דדהב ביניהון סחור
סחור: זגא דדהבא ורמונא וזגא
דדהבא ורמונא על שיפולי מ
מעילא סחור סחור: ויהי על א
אהרן לשמשא וישתמע קליה ב
במעליה לקודשא לקדם יי ובמ
ובמפקיה ולא ימות:
ותעבד ציצא דדהב דכי
ותגלוף עלוהי כתב מפרש קדש
ליי: ותשוי יתיה על חוטא דתכ
דתכלתא ויהי על מצנפתא לק
לקבל אפי מצנפתא

באפוד העליונים הבאים על כתפיו כנגד גרונו ונקפלות ויורדות לפניו והטבעות מה ליתן בראשן השני שהוא מחובר לאפוד והוא שנאמר
לעמת מחברתו סמוך למקום חבורן באפוד למעלה מן החגורה מעט שהמחברת לעמת החגורה ואלו נתונים מעט בגובה וקיפת הכתפות ה
הוא שנ׳ ממעל לחשב האפוד והן כנגד סוף החשן ונותן פתיל תכלת באותן טבעות ובטבעות החשן ורוכסן באותו פתיל לימין ולשמאל שלא
יהא תחתית החשן הולך לפנים וחוזר לאחור ונוקש על כריסו ונמצא מיושב על המעיל יפה· ממול פניו· בעבר החיצון· וירכסו· לשון חבור וכן
מרוכסי איש חבורי חבלי רשעים וכן והרכסים לבקעה הרים הסמוכים זה לזה שאי אפשר לירד לגיא שביניהם אלא בקושי גדול שמתוך כמ
סמיכתן הגיא זקופה ועמוקה יהיו לבקעת מישור ונוחה לילך· להיות על חשב האפוד· להיות החשן דבוק אל חשב האפוד· ולא יזח· לשון כהוק
ולשון ערבי הוא כדברי דונש בן לברט· את האורים ואת התומים· הוא כתב שם המפורש שהיה נותנו בתוך כפלי החשן שעל ידו הוא מאיר
דבריו ומתמם את דבריו ובמקדש שני היה החשן שאי אפשר לכהן גדול להיות מחוסר בגדים אבל אותו השם לא היה בתוכו ועל שם אותו
הכתב הוא קרוי משפט שנ׳ ושאל לו במשפט האורים את משפט בני ישראל דבר שהם נשפטים ונוכחים על ידו אם לעשות דבר אם לא לעש
לעשות ולפי מדרש אגדה שהחשן מכפר על מעוותי הדין נקרא משפט על שם סליחת המשפט· את מעיל האפוד· שהאפוד נתון עליו לחגורה
כליל תכלת· כלו תכלת שאין מין אחר מעורב בו· והיה פי ראשו· פי המעיל שבגבהו היא פתיחת בית הצואר· בתוכו· כתרגומו כפיל לגויה כפול
לתוכו להיות לו לשפה כאימרא והיא מעשה אורג ולא במחט· כפי תחרא· למדנו שהשריונים שלהם פיהם כפול· לא יקרע· כדי שלא יקרע וה
והקורעו עובר בלאו שזה ממנין לאוין שבתורה וכן לא יזח החשן וכן לא יסורו ממנו הנאמר בבדי הארון· רמוני· עגולים וחלולים היו כמין
רמונים העשוים כמין ביצת תרנגולת· ופעמוני זהב· זגין עם ענבלין שבתוכן· בתוכם סביב· ביניהם סביב בין שני רמונים פעמון אחד דבוק
ותלוי בשולי המעיל· פעמון זהב ורמון· אצלו· ולא ימות· מכלל לאו אתה שומע הין אם יהיו לו לא יתחייב מיתה הא אם יכנס מחוסר אחד מן
הבגדים הללו חייב מיתה בידי שמים· ציץ· כמין טס של זהב היה רחב שתי אצבעות מקיף על המצח מאוזן לאוזן· על פתיל תכלת· ובמקום אחד
הוא אומר ויתנו עליו פתיל תכלת ועוד כתיב כאן והיה על המצנפת ולמטן הוא אומר והיה על מצח אהרן ובשחיטת קדשים שנינו שערו היה
נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח תפילין למדנו שהמצנפת למעלה בגובה הראש ואינה עמוקה ליכנס בה כל הראש עד המצח והציץ מל

שלשה והפתילים היו נקובין ותלויין בו בשני ראשים ובאמצעיתו ששה בשלשה מקומות הללו פתיל מלמעלה אחד מבחוץ ואחד כנגדו מבפנים
וקושר ראשי הפתילים מאחורי העורף שלשתן ונמצא בין אורך הטס ופתילי ראשיו מקיפין את הקדקד והפתיל האמצעי שבראשו קשור
עם ראשי השנים ההולך על פני רחב הראש מלמעלה ונמצא עשוי כמין כובע ועל פתיל האמצעי הוא אומר והיה על המצנפת והיה נותן הציץ
על ראשו כמין כובע על המצנפת והפתיל האמצעי מחזיקו שאינו נופל והטס תלוי כנגד מצחו ונתקיימו כל המקראות פתיל על הציץ וציץ על
הפתיל ופתיל על המצנפת מלמעלה׃ ונשא אהרן לשון סליחה ואעפ״כ אינו זז ממשמעו אהרן נושא המשא נמצא נושא סולק העון מן

יהוה׃ והיה על מצח אהרן ונשא אהרן את עון הקדשים א
אשר יקדישו בני ישראל לכל מתנת קדשיהם והיה על מ
מצחו תמיד לרצון להם לפני יהוה׃ ושבצת הכתנת שש וע
ועשית מצנפת שש ואבנט תעשה מעשה רקם׃ ולבני אהרן
תעשה כתנת ועשית להם אבנטים ומגבעות תעשה להם
לכבוד ולתפארת׃ והלבשת אתם את אהרן אחיך ואת בניו
אתו ומשחת אתם ומלאת את ידם וקדשת אתם וכהנו לי׃
ועשה להם מכנסי בד לכסות בשר ערוה ממתנים ועד יר
ירכים יהיו׃ והיו על אהרן ועל בניו בבאם אל אהל מועד
או בגשתם אל המזבח לשרת בקדש ולא ישאו עון ומתו ח
חקת עולם לו ולזרעו אחריו׃ ס וזה הדבר
אשר תעשה להם לקדש אתם לכהן לי לקח פר אחד בן
בקר ואילם שנים תמימם׃ ולחם מצות וחלת מצת בלולת ב
בשמן ורקיקי מצות משחים בשמן סלת חטים תעשה אתם
ונתת אותם על סל אחד והקרבת אתם בסל ואת הפר ואת
שני האילם׃ ואת אהרן ואת בניו תקריב אל פתח אהל מ
מועד ורחצת אתם במים׃ ולקחת את הבגדים והלבשת את
אהרן את הכתנת ואת מעיל האפד ואת האפד ואת החשן
ואפדת לו בחשב האפד׃ ושמת המצנפת על ראשו ונתת את
נזר הקדש על המצנפת׃ ולקחת את שמן המשחה ויצקת

ויהי על בית עינוהי דאהרן ויטול אהרן ית עוית קודשיא דיקדשון בני ישראל לכל מתנת קודשיהון ויהי על בית עינוהי תדירא לרעוא להון קדם יי׳׃ ותרמץ כתונא דבוצא ותעבד מצנפתא דבוצא והמין תעבד עובד ציור׃ ולבני אהרן תעבד כתונין ותעבד להון המינין וקובעין תעבד להון ליקר ולתושבחן׃ ותלביש יתהון ית אהרן אחוך וית בנוהי עמיה ותרבי יתהון ותקרב ית קורבנהון ותקדש יתהון וישמשון קדמי׃ ועבד להון מכנסין דבוץ לכסאה בשר ערוא מחרצין ועד ירכן יהון׃ ויהון על אהרן ועל בנוהי במיעלהון למשכן זמנא או במקרבהון למדבחא לשמשא בקודשא ולא יקבלון חובא ולא ימותון קים עלם ליה ולבנוהי בתרוהי׃

ודין פתגמא דתעבד להון לקדשא יתהון לשמשא קדמי סב תור חד בר תורי ודכרין תרין שלמין׃ ולחם פטיר וגריצן פטירן דפתיכן במשח ואספוגין פטירין דמשיחין במשח סולת דחטין תעבד יתהון׃ ותתן יתהון על סלא חד ותקרב יתהון בסלא וית תורא וית תרין דכרין׃ וית אהרן וית בנוהי תקרב לתרע משכן זמנא ותסחי יתהון במיא׃ ותסב ית לבושיא ותלביש ית אהרן ית כתונא וית מעיל אפודא וית אפודא וית חושנא ותתקן ליה בהמיין אפודא׃ ותשוי מצנפתא על רישיה ותתן ית כלילא דקודשא על מצנפתא׃ ותסב ית משחא דרבותא ותריק

הקדשים. את עון הקדשים. לרצות על הדם ועל החלב שקרבו בטומאה כמו ששנינו אי זה עון הוא נושא אם עון פיגול הרי כבר נאמר כו׳ ואין
לומר שיכפר על הכהן שהקריבם טמאים שהרי עון הקדשים נאמר ולא עון המקריב. אינו מרצה אלא להכשיר הקרבן. והיה על מצחו תמיד.
אי אפשר לומר שיהא עליו תמיד שהרי אינו עליו אלא בשעת עבודה אלא תמיד לרצות להם אפילו אינו על מצחו שלא היה כהן גדול עובד
באותה שעה ולדברי האומר עודהו על מצחו מרצה ואם לאו אינו מרצה נדרש על מצחו תמיד ללמד שיהא ממשמש בו בשעה שהוא על מצחו שלא
יסיח דעתו ממנו. ושבצת. עשה משבצות משבצות וכולה של שש. ולבני אהרן תעשה. ארבעה בגדים הללו ולא יותר. כתונת ואבנט ומגבעת היא
מצנפת ומכנסים כתובים למטה בפרשה. והלבשת אותם את אהרן. האמורים באהרן חשן ואפוד ומעיל וכתנת תשבץ מצנפת ואבנט וציץ ומ
ומכנסים כתובין למטה בכלן. ואת בניו אתו. אותן הכתובין בהן. ומשחת אותם. את אהרן ואת בניו בשמן המשחה. ומלאת את ידם. כל מלוי יד
ידים לשון חנוך כשהוא נכנס לדבר להיות מוחזק בו מאותו היום והלאה הוא ובלשון לעז כשממנין אדם על פקודת דבר נותן השליט בידו בית
יד של עור שקורין גנט ועל ידו הוא מחזיקו בדבר וקורין לאותה מסירה רווישטיר והוא מלוי ידים. ועשה להם. לאהרן ולבניו. מכנסי בד. הרי
שמנה לכהן גדול וארבעה לכהן הדיוט. והיו על אהרן ולבניו. כל הבגדים האלה הראויין לו ולבניו האמורים בהם. בבאם אל אהל מועד. להיכל
וכן למשכן. ומתו. הא למדת שהמשמש מחוסר בגדים במיתה. חקת עולם לו. כל מקום שנ׳ חקה לעכב. לקח. כמו קח ושתי גזרות הן אחת של

קימה ומאת של לקיחה ולהם פתרון אחר יפר אזור לכפר על מעשה העגל שהוא פר ולחם מצות וחלות מצות ורקיקי מצות הרי אלו שלשה מ
מינין רבוכה וחלות ורקיקין לחם מצות הימה הקרויה למטה בענין חלת לחם שמן על שם שנותן שמן ברבוכה כנגד החלות והרקיקין וכל א
המינין באין עשר עשר חלות בלולות בשמן כשהן קמח יוצק בהן שמן ובוללן משוחים בשמן אחר אפייתן מושחן כמין כי כף יונית שהיא
עשויה כגון שלנו כזה כ׳ והקרבת אותם אל חצר המשכן ביום הקמתו ורחצת טבילת כל הגוף ומצנפת וחשב ונתן התגורה והסינר סביבותיו
נזר הקדש זה הציץ על המצנפת כמו שפרשתי למעלה על ידי הפתיל האמצעי ושני הפתילים שבראשיו הקשורים שלשתם מאחורי העורף

על ראשו ומשחת אתו: ואת בניו תקריב והלבשתם כתנת:
וחגרת אתם אבנט אהרן ובניו וחבשת להם מגבעת והיתה
להם כהנה לחקת עולם ומלאת יד אהרן ויד בניו: והקרבת
את הפר לפני אהל מועד וסמך אהרן ובניו את ידיהם על
ראש הפר: ושחטת את הפר לפני יהוה פתח אהל מועד:
ולקחת מדם הפר ונתתה על קרנת המזבח באצבעך ואת
כל הדם תשפך אל יסוד המזבח: ולקחת את כל החלב
המכסה את הקרב ואת היתרת על הכבד ואת שתי הכלית
ואת החלב אשר עליהן והקטרת המזבחה: ואת בשר הפר
ואת ערו ואת פרשו תשרף באש מחוץ למחנה חטאת הוא:
ואת האיל האחד תקח וסמכו אהרן ובניו את ידיהם על
ראש האיל: ושחטת את האיל ולקחת את דמו וזרקת על
המזבח סביב: ואת האיל תנתח לנתחיו ורחצת קרבו וכרעיו
ונתת על נתחיו ועל ראשו: והקטרת את כל האיל המזבחה
עלה הוא ליהוה ריח ניחוח אשה ליהוה הוא: ולקחת את
האיל השני וסמך אהרן ובניו את ידיהם על ראש האיל:
ושחטת את האיל ולקחת מדמו ונתתה על תנוך אזן אהרן
ועל תנוך אזן בניו הימנית ועל בהן ידם הימנית ועל בהן ר
רגלם הימנית וזרקת את הדם על המזבח סביב: ולקחת מן
הדם אשר על המזבח ומשמן המשחה והזית על אהרן ועל

על רישיה ותרבי יתיה: וית בנו
בנוהי תקרב ותלבשנון כתונין:
ותזרז יתהון המיינין אהרן ובנ
ובנוהי ותתקן להון קובעין ות
ותהי להון כהונתא לקים עלם
ותקרב קרבנא דאהרן וקרבנא
דבנוהי: ותקרב ית תורא לקדם
משכן זמנא ויסמוך אהרן ובנ
ובנוהי ית ידיהון על ריש תורא:
ותכוס ית תורא קדם יי׳ בתרע
משכן זמנא: ותסב מדמא דת
דתורא ותתן על קרנת מדבחא
באצבעך וית כל דמא תישוד
ליסודא דמדבחא: ותסב ית כל
תרבא דחפי ית גווא וית חצרא
דעל כבדא וית תרתין כלין וית
תרבא דעליהן ותסק למדבחא:
וית בשר תורא וית משכיה וית
אוכליה תוקד בנורא מברא למ
למשריתא חטאתא הוא: וית ד
דכרא חד תסב ויסמכון אהרן
ובנוהי ית ידיהון על ריש דכר
דכרא: ותכוס ית דכרא ותסב ית
דמיה ותזרוק על מדבחא סחור
סחור: וית דכרא תפלג לאברוהי
ותחליל גויה וכרעוהי ותתן על
אברוהי ועל רישיה: ותסק ית
כל דכרא למדבחא עלתא הוא
קדם יי׳ לאתקבלא ברעוא קר
קרבנא קדם יי׳: ותסב ית דכרא
תנינא ויסמוך אהרן ובנוהי ית
ידיהון על ריש דכרא: ותכוס ית
דכרא ותסב מדמיה ותתן על ר
רום אדנא דאהרן ועל רום אא
אדנא דבנוהי דימינא ועל אל
אליון ידיהון דימינא ועל לומ
אליון רגליהון דימינא ותזרוק ית
דמא על מדבחא סחור סחור:
ותסב מן דמא דעל מדבחא
וממשחא דרבותא ותדי על א
אהרן ועל

הוא נותנו על המצנפת כמין כובע: ומשחת אותו אף משיחה זו כמין כי נותן שמן על ראשו ובין ריסי עיניו ומחברן באצבעו: והיתה להם
מלוי ידים זה ולכהונת עולם ומלאת על ידי הדברים האלה יד אהרן ויד בניו במלוי הכהונה: פתח אהל מועד בחצר המשכן שהוא לפני הפ
הפתח על קרנות למעלה בקרנות ממש: ואת כל הדם שירי הדם: אל יסוד המזבח כמין בליטת בית קבול עשוי לו סביב סביב לאחר שעשה
אמה מן הארץ: החלב המכסה את הקרב הוא הקרום שעל הכרס שקורין טילא: ואת היותרת היא טרפשא דכבדא שקורין איבריש: על הכב
הכבד אף מן הכבד נוטל עמה: תשרף באש לא מצינו חטאת חיצונה נשרפת אלא זו: וזרקת בכלי אוחז במזרק וזורק כנגד הקרן כדי שיראה
לכאן ולכאן ואין קרבן טעון מתנה באצבע אלא חטאת בלבד אבל שיר ובהמה אינן טעונין קרן ולא אצבע שאין דמים מתנה מזבח ל
ולמטה ואינו עולה בכבש אלא עומד בארץ וזורק סביב בשתים קדשים מפרש שאינן אלא שתי מתנות שהן ארבע אחת בקרן זוית וו
והאחת שכנגדה באלכסון וכל מתנה נראית בשני צדי הקרן אילך ואילך נמצא הדם ניתן בארבע רוחות לכך קרוי סביב: על נתחיו עם כ
כנתחיו מוסף על שאר הנתחים: ריח ניחוח נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני: אשה לשון אש היא והקטרת איברים שעל האש: תנוך הוא
הסחוס האמצעי שבתוך האזן שקורין טנרוס: בהן ידם אגודל ובפרק האמצעי

החלב זה חלב הדקים או הקיבה. והאליה. מן הכליות ולמטה כמו שנאמר בויקרא לעמת העצה. יתרת הכבד. מקום שהכליות יועצות ובאמורי השור לא נאמר אליה שאין אליה קרבה אלא בכבש וכבשה ואיל. אבל שור ועז אין טעונין אליה. ואת שוק הימין. לא מצינו הקטרה בשוק הימין עם האמורין אלא זו בלבד. כי איל מלואים הוא. שלמים לשון שלמות שמשולם בכל. מגיד הכתוב שהמלואים שלום למזבח ולעובד העבודה ולבעלים. לכך אני מצריכו החזה להיות לעובד העבודה למנה והוא משה ששמש במלואים והשאר אכלו אהרן ובניו שהם בעלים כמו שמפורש בענין. וככר לחם. מן החלות. וחלת לחם שמן. מאותן של רבוכה. ורקיק. מן הרקיקין אחד מעשר שבכל מין ומין ולא מצינו תרומה ללחם הבא עם

בגדיו ועל בניו ועל בגדי בניו אתו וקדש הוא ובגדיו ובניו ב
ובגדי בניו אתו: ולקחת מן האיל החלב והאליה ואת החלב
המכסה את הקרב ואת יתרת הכבד ואת שתי הכלית ואת
החלב אשר עליהן ואת שוק הימין כי איל מלאים הוא: וככר
לחם אחת וחלת לחם שמן אחת ורקיק אחד מסל המצות
אשר לפני יהוה: ושמת הכל על כפי אהרן ועל כפי בניו
והנפת אתם תנופה לפני יהוה: ולקחת אתם מידם והקטרת
המזבחה על העלה לריח ניחוח לפני יהוה אשה הוא ל
ליהוה: ולקחת את החזה מאיל המלאים אשר לאהרן וה
והנפת אתו תנופה לפני יהוה והיה לך למנה: וקדשת את חזה
התנופה ואת שוק התרומה אשר הונף ואשר הורם מאיל
המלאים מאשר לאהרן ומאשר לבניו: והיה לאהרן ולבניו
לחק עולם מאת בני ישראל כי תרומה הוא ותרומה יהיה
מאת בני ישראל מזבחי שלמיהם תרומתם ליהוה: ובגדי
הקדש אשר לאהרן יהיו לבניו אחריו למשחה בהם ולמלא
בם את ידם: שבעת ימים ילבשם הכהן תחתיו מבניו אשר
יבא אל אהל מועד לשרת בקדש: ואת איל המלאים תקח
ובשלת את בשרו במקם קדש: ואכל אהרן ובניו את בשר
האיל ואת הלחם אשר בסל פתח אהל מועד: ואכלו אתם
אשר כפר בהם למלא את ידם לקדש אתם וזר לא יאכל

לבושוהי ועל בנוהי ועל לבושי
בנוהי עמיה ויתקדש הוא ולב
ולבושוהי ובנוהי ולבושי בנוהי
עמיה: ותסב מן דכרא תרבא
ואליתא וית תרבא דחפי ית גוא
וית חצר כבדא וית תרתין כלין
וית תרבא דעליהן וית שקא ד
דימינא ארי דכר קורבניא הוא:
ופתא דלחם חדא וגריצתא דלחם
משח חדא ואספוג חד מסלא ד
דפטיריא דקדם יי: ותשוי כולא
על ידי אהרן ועל ידי בנוהי ות
ותרים יתהון ארמא קדם יי: ות
ותסב יתהון מידיהון ותסק למ
למדבחא על עלתא לאתקבלא
ברעוא קדם יי קורבנא הוא קד
קדם יי: ותסב ית חדיא מדכר
קורבניא דלאהרן ותרים יתיה
ארמא קדם יי ויהי לך לחלק:
ותקדש ית חדיא דארמותא וית
שקא דאפרשותא דאתרם ודא
ודאתפרש מדכר קורבניא מד
מדלאהרן ומדלבנוהי: ויהי לא
לאהרן ולבנוהי לקים עלם מן
בני ישראל ארי אפרשותא היא
ואפרשותא יהי מן בני ישראל
מנכסת קודשיהון אפרשותהון ק
קדם יי: ולבושי קודשא דלאהרן
יהון לבנוהי בתרוהי לרבאה ב
בהון ולקרבא בהון ית קורבנהון:
שבעא יומין ילבשנון כהנא ת
תחותוהי מבנוהי דייעול למשכן
זמנא לשמשא בקודשא: וית דכר
קורבניא תסב ותבשל ית בשריה
באתר קדיש: וייכול אהרן וב
ובנוהי ית בשרא דדכרא וית
לחמא דבסלא בתרע משכן זמ
זמנא: וייכלון יתהון דאתכפר
בהון לקרבא ית קורבנהון לק
לקדשא יתהון וחילוני לא ייכול

ובין כולם. קטרה אלא זו בלבד שתרומת לחמי תודה ואיל נזיר נתונה לכהנים עם חזה ושוק וזה לא היה למשה למנה אלא חזה בלבד. על כפי אהרן והנפת. שניהם עסוקין בתנופה הבעלים והכהן הא כיצד כהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף ובזה היו אהרן ובניו בעלים ומשה כהן. תנופה. מוליך ומביא למי שארבע רוחות שלו ותנופה מעכבת פורענות ורוחות רעות. מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו ומעכבת טללים רעים. על העולה. על האיל הראשון שהעלית עולה. לריח ניחוח. לנחת רוח למי שאמר ונעשה רצונו. אשה. לאש נתן. ליי. לשמו של מקום. וקדשת את חזה התנופה ואת שוק התרומה. וגו' קדשם לדורות להיות נוהגת תרומתם והנפתם בחזה ושוק של שלמים אבל לא להקטרה אלא והיה לאהרן ולבניו לאכול. לחק עולם מאת בני ישראל שהשלמים לבעלים ואת החזה ואת השוק יתנו לכהן. תנופה. לשון הולכה והבאה ויינטיל״ר בלעז. הורם. לשון מעלה ומוריד. כי תרומה היא. החזה והשוק הזה. לבניו אחריו. למי שבא בגדולה אחריו. למשחה. להתגדל בהם שיש משיחה לשון שררה כמו לך נתתים למשחה אל תגעו במשיחי. ולמלא בם את ידם. על ידי הבגדים הוא מתלבש בכהונה גדולה. שבעת ימים. רצופין. ילבשם הכהן. אשר יקום מבניו תחתיו לכהונה גדולה כשימנוהו להיות כהן גדול. אשר יבא אל אהל מועד. אותו כהן המוכן ליכנס לפני לפנים ביום הכפורים וזהו כהן גדול שאין עבודת יום הכפורים כשרה אלא בו. תחתיו מבניו. מלמד שאם יש לו לכהן גדול בן ממלא את מקומו ימנוהו כהן גדול תחתיו. במקום קדוש. וגו' בחצר אהל מועד שהשלמים הללו קדשי קדשים היו. פתח אהל מועד. כל החצר קרוי כן. ואכלו אותם. אהרן ובניו לפי שהם בעלים. אשר כפר להם בהם. כל זרות ותעוב. למלא את ידם. באיל ולחם הללו. ולקדש אותם. שעל ידי המלואים הללו נתמלאו ידיהם ונתקדשו לכהונה:

כי קדש הם · קדש קדשים · ומכאן למדנו לאוסרו אותה לזר האוכל קדש קדשים שנתן המקרא טעם לדבר משום דקדש הם · ועשית לאהרן ולבנית כ ככה · שנה הכתוב וכפל לעכב שאם חסר דבר אחד מכל האמור בענין לא נתמלאו ידיהם להיות כהנים ועבודתם פסולה · אותכה · כמו אותך · שבעת ימים תמלא · בענין הזה ובקרבנות הללו בכל · יום · על הכפורים · בשביל הכפורים · לכפר על המזבח · מכל זרות ותעוב ולפי שנ׳ שבעת ימים תמלא את ידם אין לי אלא דבר הבא בשביל המלואים והלחם אבל הבא בשביל המזבח כגון פר שהוא לחטוי המזבח לא שמענו לכך הוצרך מקרא זה · ומדרש תורת כהנים אומר כפרת המזבח הצריכה שמא הנדרב איש דבר גזל במלאכת המשכן והמזבח · וחטאת · ותרבי לשון

אמרי קדשא אנון: ואם ישתאר מ מבשר קרבניא ומן לחמא עד צ צפרא ותוקד ית דישתאר בנורא לא יתאכל ארי קדשא הוא: ותעב ותעבד לאהרן ולבנוהי כדין ככל דפקדית יתך שבעא יומין תקרב קרבניהון: ותורא דחטאתא תעבד ליומא על כפוריא ותדכי על מד מדבחא בכפרותך עלוהי ותרבי יתיה לקדשותיה: שבעא יומין ת תכפר על מדבחא ותקדש יתיה ויהי מדבחא קדש קודשין כל דיק דיקרב במדבחא יתקדש:

ודין דתעבד על מדבחא אמרין בני שנה תרין ליומא תדירא: ית אמרא חד תעבד בצפרא וית אמ אמרא תנינא תעבד בין שמשיא: ועשרונא סלתא דפיל במשח כת כתישא רבעות הינא ונסכה רב רבעות הינא חמרא לאמרא חד: וית אמרא תנינא תעבד בין שמ שמשיא כמנחת צפרא וכנסכה ת תעבד לה לאתקבלא ברעוא קר קרבנא קדם יי׳: עלת תדירא לד לדריכון בתרע משכן זמנא קדם יי׳ דאזמן ממרי לכון תמן למללא עמך תמן: ואזמן ממרי תמן לבני ישראל ואתקדש ביקרי: ואקדש ית משכן זמנא וית מדבחא וית אהרן וית בנוהי אקדש לשמשא קדמי: ואשרי שכנתי בגו בני ישראל ואהוי להון לאלה: וידעון ארי אנא יי׳ אלההון דאפקית יתהון מארעא דמצרים לאשראה שכנתי ביניהון אנא יי׳ אלההון:
ותעבד מדבחא לאקטרא עלוהי קטרת בוסמין דאעי שטין תעבד יתיה: אמתא ארכיה ואמתא פת פתיה מרבע יהי ותרתין אמין רומיה מניה

כי קדש הם: ואם יותר מבשר המלאים ומן הלחם עד הבקר
ושרפת את הנותר באש לא יאכל כי קדש הוא: ועשית
לאהרן ולבניו ככה ככל אשר צויתי אתכה שבעת ימים
תמלא ידם: ופר חטאת תעשה ליום על הכפרים וחטאת על
המזבח בכפרך עליו ומשחת אתו לקדשו: שבעת ימים תכפר
על המזבח וקדשת אתו והיה המזבח קדש קדשים כל הנגע
במזבח יקדש: ס וזה אשר תעשה על המזבח
כבשים בני שנה שנים ליום תמיד: את הכבש האחד ת
תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים: ועשרן
סלת בלול בשמן כתית רבע ההין ונסך רביעית ההין יין לכבש
האחד: ואת הכבש השני תעשה בין הערבים כמנחת הבקר
וכנסכה תעשה לה לריח ניחח אשה ליהוה: עלת תמיד לד
לדרתיכם פתח אהל מועד לפני יהוה אשר אועד לכם שמה
לדבר אליך שם: ונעדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבדי:
וקדשתי את אהל מועד ואת המזבח ואת אהרן ואת בניו
אקדש לכהן לי: ושכנתי בתוך בני ישראל והייתי להם ל
לאלהים: וידעו כי אני יהוה אלהיהם אשר הוצאתי אתם
מארץ מצרים לשכני בתוכם אני יהוה אלהיהם: פ
ועשית מזבח מקטר קטרת עצי שטים תעשה אתו:
אמה ארכו ואמה רחבו רבוע יהיה ואמתים קמתו ממנו קר

שנתת דמים הניתן באצבע קרוי חטוי · ומשחת אותו בשמן המשחה · וכל המשיחות כמין כי · והיה המזבח קדש · ומה היא קדושתו כל הנוגע במ במזבח יקדש אפי׳ קרבן פסול שעלה עליו קדשו המזבח להכשירו שלא ירד מאחר שנ׳ כל הנוגע יקדש שומע אני בין ראוי בין שאינו ראוי כ כגון דבר שלא היה פסולו בקדש הרובע והנרבע והטרפה וכיוצא בהן תל׳ וזה אשר תעשה הסמוך אחריו מה עולה ראויה אף כל ראוי שנראה לו כבר ונפסל משבא לעזרה כגון הלן והיוצא והטמא ושנשחט במחשבת חוץ לזמנו וחוץ למקומו וכיוצא בהן · ועשרון סלת עשירית האיפה מרבעים וש״ש ביצים ואומש ביצה · בשמן כתית · לא חובה נאמר אלא להכשיר לפי שנאמר כתית למאור ומשמע למאור ולא למנחות יכול ל לפסלו למנחות תל׳ כאן כתית ולא נאמר כתית למאור אלא למעט מנחות שאין צריך כתית שאף הטחון ברחים כשר בהן · רביעית ההין · שלשה לוגין · ונסך · לספלים כמו ששנינו במסכת סוכה שני ספלים של כסף היו בראש המזבח ומנוקבין כמין שני חוטמין דקים נותן היין לתוכו והוא מקלח ויוצא דרך החוטם ונופל על גג המזבח ומשם יורד לשיתין במזבח בית עולמים ובמזבח הנחשת יורד מן המזבח לארץ · לריח ניחוח · על המנחה נאמ׳ שמנחת נסכים כולה כליל וסדר הקרבתם האיברים בתחלה ואחר כך המנחה שנ׳ עולה ומנחה · תמיד · מיום אל יום לא יפסיק יום בנתיים · אשר אועד לכם · כשאקבע מועד לדבר אליך שם אקבענו לבא יש מרבותינו למדים מכאן שמעל מזבח הנחשת היה הקב״ה מד מדבר עם משה משהוקם המשכן ויש אומ׳ מעל הכפרת כמה שנ׳ ודברתי אתך מעל הכפרת ואשר אועד לכם האמור כאן אינו אמור על ה המזבח אלא על אהל מועד הנזכר במקרא · ונועדתי שמה · אתועד עמם בדבור כמלך הקובע מקום מועד לדבר עם עבדיו שם · ונקדש · ה המשכן בכבודי שתשרה שכינתי בו ומדרש אגדה אל תקרי בכבודי אלא בכבודי במכובדים שלי כאן רמז לו מיתת בני אהרן ביום הקמתו וזהו שאמר משה הוא אשר דבר יי׳ לאמר בקרובי אקדש והיכן דבר ונקדש בכבודי · לשכני בתוכם · על מנת לשכון אני בתוכם · מקטר קט קטרת · להעלות עליו קטור עשן סמים ·

את גגו · זה היה לו גג · אבל מזבח העולה לא היה לו גג אלא ממלאים חללו אדמה בכל חנייתן · זר זהב · סימן לכתר כהונה · צלעותיו · כאן הוא לשון זויות כתרגומו לפי שנאמר על שני צדיו שתי זויותיו שבשני צדיו · והיה · מעשה הטבעות האלה לבתים לבדים · בית תהיה הטבעת לבד · לפני הפרכת · שמא תאמר משוך מכנגד הארון לצפון או לדרום תלמוד לומר לפני הכפרת מכוון כנגד הארון מבחוץ · בהיטיבו · לשון נקוי הבזיכין של המנורה מדשן הפתילות שנשרפו בלילה והיה מטיבן בכל בקר ובקר · הנרות · לוציש בלעז וכן כל נרות האמורות במנורה חוץ ממקום שנאמר שם העלאה שהוא לשון הדלקה · ובהעלות · כשידליקם להעלות להבתן · יקטירנה · בכל יום פרס מקטיר שחרית ופרס בין הערבים · לא תעלו עליו · על

קרנתיו: וצפית אתו זהב טהור את גגו ואת קירתיו סביב ואת
קרנתיו ועשית לו זר זהב סביב: ושתי טבעת זהב תעשה לו
מתחת לזרו על שתי צלעתיו תעשה על שני צדיו והיה לב
לבתים לבדים לשאת אתו בהמה: ועשית את הבדים עצי
שטים וצפית אתם זהב: ונתתה אתו לפני הפרכת אשר על
ארן העדת לפני הכפרת אשר על העדת אשר אועד לך
שמה: והקטיר עליו אהרן קטרת סמים בבקר בבקר ב
בהיטיבו את הנרת יקטירנה: ובהעלת אהרן את הנרת
בין הערבים יקטירנה קטרת תמיד לפני יהוה לדרתיכם:
לא תעלו עליו קטרת זרה ועלה ומנחה ונסך לא תסכו עליו:
וכפר אהרן על קרנתיו אחת בשנה מדם חטאת הכפרים
אחת בשנה יכפר עליו לדרתיכם קדש קדשים הוא ליהוה:

קרנוהי: ותחפי יתיה דהב דכי ית אגריה וית כותלוהי סחור סחור וית קרנוהי ותעביד ליה זיר דדהב סחור סחור. ותרתין עזקן דדהב תעביד ליה מלרע לזיריה על תרתין זויתיה תעביד על תרין סטרוהי ויהי אתרא לאריחיא למטל יתיה בהון: ותעביד ית אריחיא דאעי שטין ותחפי יתהון דהבא: ותתן יתיה קדם פרכתא דעל ארונא דסהדותא קדם כפרתא דעל סהדותא דאזמן מימרי לך תמן: ויקטר עלוהי אהרן קטרת בוסמין בצפר בצפר באתקנותיה ית בוציניא יקטרנה: ובאדלקות אהרן ית בוציניא בין שמשיא יקטרנה קטרת בוסמין תדירא קדם יי לדריכון: לא תסקון עלוהי קטורת בוסמין נוכראין ועלתא ומנחתא ונסכין לא תנסכון עלוהי: ויכפר אהרן על קרנוהי חדא בשתא מדם חטאת כפוריא חדא בשתא יכפר עלוהי לדריכון קדש קודשין הוא קדם יי:

פרשה

וידבר יהוה אל משה לאמר: כי תשא את ראש בני ישראל
לפקדיהם ונתנו איש כפר נפשו ליהוה בפקד אתם ולא
יהיה בהם נגף בפקד אתם: זה יתנו כל העבר על הפקדים
מחצית השקל בשקל הקדש עשרים גרה השקל מחצית
השקל תרומה ליהוה: כל העבר על הפקדים מבן עשרים
שנה ומעלה יתן תרומת יהוה: העשיר לא ירבה והדל לא
ימעיט ממחצית השקל לתת את תרומת יהוה לכפר על

ומליל יי עם משה למימר: ארי תקביל ית חושבן בני ישראל למניניהון ויתנון גבר פורקן נפשיה קדם יי כד תמני יתהון ולא יהי בהון מותא כד תמני יתהון: דין יתנון כל דעבר על מניניא פלגות סלעא בסלעי קודשא עשרין מעין סלעא פלגות סלעא אפרשותא קדם יי: כל דעבר על מניניא מבר עשרין שנין ולעלא יתן אפרשותא קדם יי: דעתיר לא יסגי ודמסכן לא יזער מפלגות סלעא למתן ית אפרשותא קדם יי לכפרא על

מזבח זה · קטרת זרה · שום קטרת של נדבה כולן זרות לו חוץ מזו · ועולה ומנחה · ולא עולה ומנחה · עולה של בהמה ועוף · מנחה היא של לחם · וכפר אהרן · מתן דמים · אחת בשנה · ביום הכפורים הוא שנאמר באחרי מות ויצא אל המזבח אשר לפני יי וכפר עליו · חטאת הכפורים · הם פר ושעיר של יום הכפורים המכפרים על טומאת מקדש וקדשיו · קדש קדשים · המזבח מקודש לדברים הללו בלבד ולא לעבודה אחרת ·

כי תשא · לשון קבלה כתרגומו כשתחפוץ לקבל סכום מנינם לדעת כמה הם אל תמנם לגלגלת אלא יתנו כל אחד מחצית השקל ותמנה השקלים ותדע מנינם · ולא יהיה בהם נגף · שהמנין שולט בו עין הרע והדבר בא עליהם כמו שמצינו בימי דוד · זה יתנו · הראה לו כמין מטבע של אש ומשקלה מחצית השקל ואמר לו כזה יתנו · העובר על הפקודים · דרך המונין מעבירין את הנמנין זה אחר זה וכן כל אשר יעבור תחת השבט וכן תעבורנה הצאן על ידי מונה · מחצית השקל בשקל הקדש · במשקל השקל שקצבתי לך לשקול בו שקלי הקדש כגון שקלים האמורין בפרשת ערכין ושדה אחוזה · עשרים גרה השקל · עכשיו פירש לך כמה הוא · גרה לשון מעה וכן בשמואל יבא להשתחוות לו לאגורת כסף ולככר לחם · עשרים גרה השקל · השקל של ארבעה זוזים והזוז מתחלתו חמש מעות אלא בא והוסיפו עליו שתות והעלוהו לשש מעה כסף ומחצית השקל הזה שאמרתי לך יתנו תרומה ליי · מבן עשרים שנה ומעלה · לימדך כאן שאין פחות מבן עשרים יוצא לצבא ונמנה בכלל אנשים ·

לכפר על נפשתיכם · שלא תנגפו על ידי מנין · ד"א לכפר על נפשתיכם לפי שרמז להם כאן שלש תרומות שנכתב כאן תרומת יי' שלש פע
פעמים אחת תרומת אדנים שמנאן כשהתחילו בנדבת המשכן שנתנו כל אחד ואחד מחצית השקל ועלה למאת ככר שנ' וכסף פקודי העדה מ
מאת ככר ומהן נעשו האדנים שנ' ויהי מאת ככר הכסף וגו' והשנית אף היא על ידי מנין שמנאן משהוקם המשכן הוא המנין האמור בתח
בתחלת חומש הפקודים באחד לחדש השני בשנה השנית ונתנו כל אחד מחצית השקל והן לקנות מהן קרבנות צבור של כל שנה ושנה והשו ו
בהם עניים ועשירים ועל אותה תרומה נאמר לכפר על נפשתיכם שהקרבנות לכפרה הם באין והשלישית היא תרומת המשכן כאמור שנ' כל

נַפְשֹׁתֵיכֶם׃ וְלָקַחְתָּ אֶת־כֶּסֶף הַכִּפֻּרִים מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתָּ
אֹתוֹ עַל־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי
יְהוָה לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם׃ פ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְכַנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרָחְצָה וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין אֹהֶל
מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁמָּה מָיִם׃ וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ
אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם׃ בְּבֹאָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ־מַיִם
וְלֹא יָמֻתוּ אוֹ בְגִשְׁתָּם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת לְהַקְטִיר אִשֶּׁה ל
לַיהוָה׃ וְרָחֲצוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא יָמֻתוּ וְהָיְתָה לָהֶם חָק
עוֹלָם לוֹ וּלְזַרְעוֹ לְדֹרֹתָם׃ פ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל
מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ וְאַתָּה קַח־לְךָ בְּשָׂמִים רֹאשׁ מָר־דְּרוֹר חֲמֵשׁ
מֵאוֹת וְקִנְּמָן־בֶּשֶׂם מַחֲצִיתוֹ חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם וּקְנֵה־בֹשֶׂם ח
חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם׃ וְקִדָּה חֲמֵשׁ מֵאוֹת בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ וְשֶׁמֶן זַיִת
הִין׃ וְעָשִׂיתָ אֹתוֹ שֶׁמֶן מִשְׁחַת־קֹדֶשׁ רֹקַח מִרְקַחַת מַעֲשֵׂה רֹקֵחַ
שֶׁמֶן מִשְׁחַת־קֹדֶשׁ יִהְיֶה׃ וּמָשַׁחְתָּ בוֹ אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֵת אֲרוֹן

נפשתיכון: ותסב ית כסף כפוריא
מן בני ישראל ותתן יתיה על פולחן
משכן זמנא ויהי לבני ישראל לד
לדכרנא קדם יי' לכפרא על נפ
נפשתיכון : ומליל יי'
עם משה למימר: ותעבד כיורא ד
דנחשא ובסיסיה דנחשא לקדש
ותתן יתיה בין משכן זמנא ובין
מדבחא ותתן תמן מיא: ויקדשון
אהרן ובנוהי מניה ית ידיהון וית
רגליהון: במיעלהון למשכן זמנא
יקדשון מיא ולא ימותון או במ
במקרבהון למדבחא לשמשא ל
לאסקא קרבנא קדם יי': ויקדשון
ידיהון ורגליהון ולא ימותון ותהי
להון קים עלם ליה ולבנוהי לד
לדריהון:
ומליל יי' עם משה למימר: ואת סב
לך בוסמין רישא מירא דכיא מ
מתקל חמש מאה וקנמן בשם פ
פלגותיה מתקל מאתן וחמשין וק
וקני בוסמא מתקל מאתן וחמשין:
וקציעתא מתקל חמש מאה בס
בסלעי קודשא ומשח זיתא מלי ה
הינא: ותעביד יתיה משח רבות קו
קודשא בסם מבסם עובד בוסמנו
משח רבות קודשא יהי: ותרבי ביה
ית משכן זמנא וית ארונא דסה

שרים תרומת כסף ונחשת ולא היתה יד כלם שוה בה אלא איש מה שנדבו לבו · ונתת אותו על עבודת אהל מועד · למדת שנצטוו למנותם
בתחלת נדבת המשכן אחר מעשה העגל מפני שנכנסה בהם מגפה כמה שנ' ויגף יי' את העם משל לצאן החביבה על בעליה שנפל בה דבר
ומשנפסק אמר לו לרועה בבקשה ממך מנה את צאני ודע מה נותרו בה להודיעו שהיא חביבה עליו ואי אפשר לומר שהמנין הזה הוא
האמור בחומש הפקודים שהרי נאמר בו באחד לחדש השני והמשכן הוקם באחד לחדש הראשון שנ' ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים
וגו' והמנין הזה נעשו האדנים משקלים שלו שנ' ויהי מאת ככר הכסף לצקת וגו' הא למדת שנים היו אחד בתחלת נדבתן אחר יום הכפורים
בשנה ראשונה ואחד בשנה שנייה באייר משהוקם המשכן ואם תאמר וכי אפשר שבשניהם היו ישראל שוים שש מאות אלף ושלשת אלפים
וחמש מאות וחמשים שהרי בכסף פקודי העדה נאמר כן ובחומש הפקודים אף בו נאמר כן ויהיו כל הפקודים שש מאות ושלשת אלפים ות
וחמש מאות וחמשים והלא בשתי שנים היו ואי אפשר שלא היו בשעת מנין הראשון בני תשע עשרה שנה שלא נמנו ובשניה נעשו בני ע
עשרים תשובה לדבר אבל שנות האנשים בשנה אחת נמנו אבל למנין יציאת מצרים היו שתי שנים לפי שליציאת מצרים מונין מניסן כמו ש
ששנינו במסכת ראש השנה ונבנה המשכן בראשונה והוקם בשניה שנתחדש שנה באחד בניסן אבל שנות האנשים מנויין למנין שנות עולם
המתחילין מתשרי נמצאו שניהם המנינים בשנה אחת המנין האחד היה בתשרי לאחר יום הכפורים שנתרצה המקום לישראל לסלוח להם ונ
ונצטוו על המשכן והשני באחד באייר · על עבודת אהל מועד · הן האדנים שנעשו בו · כיור · כמין דוד גדולה ולה דדים המריקים בפיהם מים
וכנו · כתרגומו בסיסיה מושב מתוקן לכיור · לרחצה · מוסב על הכיור · ובין המזבח · מזבח העולה שכתוב בו שהוא לפני פתח אהל מועד והיה
הכיור משוך קמעא ועומד כנגד אויר שבין המזבח והמשכן ואינו מפסיק כלל בנתים משום שנ' ואת מזבח העולה שם פתח אהל מועד מזבח
לפני אהל מועד ואין כיור לפני אהל מועד הא כיצד משוך קימעא כלפי הדרום כך שנויה בזבחים · את ידיהם ואת רגליהם · בבת אחת הוא
מקדש ידיו ורגליו וכך שנינו בזבחים כיצד קדוש מניח ידו הימנית על גבי רגלו הימנית וידו השמאלית על גבי רגלו השמאלית ומקדש · בבאם
אל אהל מועד · להקטיר שחרית ובין הערבים קטרת או להזות מדם פר כהן משיח ושעירי ע"ז · ולא ימותו · הא אם לא רחצו ימותו שבתורה כ
נאמרה כללות ומכלל לאו אתה שומע הן · אל המזבח · החיצון שאין כאן ביאת אהל מועד אלא בחצר · ולא ימותו · לחייב מיתה על המשמש במזבח
ואינו רוחץ ידים ורגלים שהמיתה הראשונה לא שמענו אלא על הנכנס להיכל · בשמים ראש · חשובים · וקנמון בשם · לפי שהקנמון קלפת עץ
הוא יש שהוא טוב ויש בו ריח וטעם ויש שאינו אלא כעץ לכך הוצרך לומר קנמן בשם מן הטוב · מחציתו חמשים ומאתים · מחצית הבאתו תהא
חמשים ומאתים נמצא כלו חמש מאות כמו שעור מר דרור אם כן למה נאמר בו חציין גזרת הכתוב היא להביאו לחצאין להרבות בו שני
הכרעות שאין שוקלין עין בעין וכך שנויה בכריתות · וקנה בשם · קנה של בשם לפי שיש קנים שאינן של בשם הוצרך לומר בשם · חמשים ומאתים
סך כלו · וקדה · שם שרש עשב ובלשון חכמים קציעה · הין · שנים עשר לוג ונחלקו בו חכמי ישראל ר' מאיר אומר בו שלקו את העקרין אמר לו ר'
יהודה והלא לסוך את העקרין אינו ספק אלא שרום במים שלא יבלעו השמן ואחר כך הציף עליהם השמן עד שקלט הריח וקפחו לשמן מ
מעל העקרין · רקח מרקחת · רקח שם דבר הוא והטעם מוכיח שהוא למעלה והרי הוא כמו רקח ואינו כמו רוגע הים וכמו רוקע הארץ שהטעם
שהטעם למטה וכל דבר המעורב בחבירו עד שזה קולט מזה או ריח או טעם קרוי מרקחת · רקח העשוי על ידי אומנות תער
הצריכה · מעשה רוקח · שם האומן בדבר · ומשחת בו · כל המשיחות כמין כי חוץ משל מלכים שהן כמין נזר ·

וקדשת אותם · משיחה זו מקדשתם להיות קדש קדשים ומה היא קדושתם כל הנוגע וגו' כל הראוי לכלי שרת משנכנס לתוכו קדוש קדושה הנוגע ליפסל ביוצא ולינה ושבול יום · ואינו כפרה לצאת לחולין אבל דבר שאינו ראוי להם אין מקדשין ושנויה היא משנה של מה מ"ל מזבח מקדש שכל הנוגע במזבח יקדש שומע אני בין ראוי בין שאינו ראוי ת"ל כבשים מה כבשים ראויים אף כל ראוי · כל משיחה · מסכן וכהני ומלכי מתורגמת לשון רבוי לפי שאין צורך משיחתן אלא לגדולה כי כן יכבד המלך כמה חנוך גדולתן · ושאר משיחות כגון רקיקי מצות דמשיחה שמנים ימשחו לשון ארמית בהן כלשון עבריה · לדורותיכם · מכאן למדו רבותינו לומר שכולו קיים לעתיד לבא · זה בגימטריא יב לוגין.

העדת: ואת השלחן ואת כל כליו ואת המנרה ואת כליה ואת מזבח הקטרת: ואת מזבח העלה ואת כל כליו ואת הכיר ואת כנו: וקדשת אתם והיו קדש קדשים כל הנגע בהם יקדש: ואת אהרן ואת בניו תמשח וקדשת אתם לכהן לי: ואל בני ישראל תדבר לאמר שמן משחת קדש יהיה זה לי לדרתיכם: על בשר אדם לא ייסך ובמתכנתו לא תעשו כמהו קדש הוא קדש יהיה לכם: איש אשר ירקח כמהו ואשר יתן ממנו על זר ונכרת מעמיו: ס ויאמר יהוה אל משה קח לך סמים נטף ושחלת וחלבנה סמים ולבנה זכה בד בבד יהיה: ועשית אתה קטרת רקח מעשה רוקח ממלח טהור קדש: ושחקת ממנה הדק ונתתה ממנה לפני העדת באהל מועד אשר אועד לך שמה קדש קדשים תהיה לכם: והקטרת אשר תעשה במתכנתה לא תעשו לכם קדש תהיה לך ליהוה: איש אשר יעשה כמוה להריח בה ונכרת מעמיו: ס וידבר יהוה אל משה לאמר: ראה קראתי בשם בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה: ואמלא אתו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת ובכל מלאכה: לחשב מחשבת לעשות בזהב ובכסף ובנ

דסהדותא: וית פתורא וית כל מנוהי וית מנרתא וית מנהא וית מדבחא דקטרת בסמיא: וית מדבחא דעלתא וית כל מנוהי וית כיורא וית בסיסיה: ותקדש יתהון ויהון קדש קודשין כל דיקרב בהון יתקדש: וית אהרן וית בנוהי תרבי ותקדש יתהון לשמשא קדמי: ועם בני ישראל תמלל למימר משח רבות קודשא יהי דין קדמי לדריכון: על בשרא דאנשא לא יתנסך ובדמותיה לא תעבדון כותיה קודשא הוא קודשא יהי לכון: גבר דיבסם כותיה ודיתן מניה על חלוני וישתיצי מעמיה: ואמר יי למשה סב לך בוסמין נטופא וטופרא וחלבניתא בוסמין ולבונתא דכיתא מתקל במתקל יהי. ותעבד יתה קטרת בוסמין בסם עובד בוסמנו מערב דכי לקודשא: ותשחוק מנה ותדיק ותתן מנה קדם סהדותא במשכן זמנא דאזמן מימרי לך תמן קודש קודשין יהי לכון: וקטרת בסמין דתעבד ברמותה לא תעבדון לכון קודשא תהי לך קדם יי: גבר דיעבד דכותיה לארחא בה וישתיצי מעמיה: ומליל יי עם משה למימר: חזי דרביתי בשום בצלאל בר אורי בר חור לשבטא דיהודה: ואשלמית עמיה רוח מן קדם יי בחכמה ובסכלתנו ובמדע ובכל עבידא: לאלפא אומנון למעבד בדהבא ובכספא

לוגין הוו לא ייסך · בשני יודין לשון לא יפעל כמו למען ייטב לך · על בשר אדם לא ייסך · מן השמן הזה עצמו ובמתכנתו לא תעשו כמוהו · בסכום סממניו · לא תעשו אחר כמוהו במשקל סממנין הללו לפי מדת הין שמן אבל אם פחת או רבה סממנין לפי מדת הין שמן מותר · ואף העשוי במתכנתו של זה אין הסך ממנו חייב אלא הרוקחו · מתכנתו · לשון חשבון כמו מתכנת הלבנים וכן במתכנתה של קטרת · ואשר יתן ממנו · ממנו · שעשאו של משה · על זר · שאינו צורך כהונה ומלכות · נטף · הוא צרי ועל שאינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף קרוי נטף · ובלעז גומא · והצרי קורין לו טריאקו · שחלת · שרש בשם חלק ומצהיר כצפורן ובלשון משנה קרוי צפורן והוא שתרגמו אונקלוס וטופרא · חלבנה · בשם שריחו רע וקורין לו גלבנא ומנאה הכתוב בין סממני הקטרת ללמדנו שלא יקל בעינינו לצרף עמנו באגודת תעניותינו ותפילותינו את פושעי ישראל שיהיו נמנין עמנו · סמים · אחרים · ולבונה זכה · סמים · למדו רבותינו אחד עשר סממנין נאמרו לו למשה בסיני · מיעוט סמים שנים · נטף ושחלת וחלבנה שלש הרי חמש · סמים לרבות עוד כמותן הרי עשר ולבונה הרי אחת עשרה ואלו הן הצרי והצפורן החלבנה והלבונה מר וקציעה שבלת נרד וכרכם הרי שמנה שהשבלת ונרד אחד שהנרד דומה לשבלת הקשט והקלופה והקנה והקנמון הרי אחד עשר · בורית כרשינה אינו נקטר אלא בו שפין את הצפורן ללבנה שתהא נאה · בד בבד יהיה · אלו הארבעה הנזכרים כאן יהיו שוים משקל במשקל כמשקלו של זה כך משקלו של זה · וכן שנינו הצרי והצפורן החלבנה והלבונה משקל שבעים שבעים מנה · ולשון בד נראה בעיני שהוא לשון יחידי אחד באחד יהיו זה כמות זה · ממלח · כתרגומו מעורב שיערב שחיקתן יפה יפה זה עם זה ואומר אני שדומה לו ויראו המלחים · מלחיך ותובליך · על שם שמהפכין את המים במשוטות כשמנהיגין את הספינה כאדם המהפך בכף ביצים טרופות לערבן עם המים · וכל דבר שאדם רוצה לערב יפה מהפכו באצבע או בבוך · ממולח טהור קדש · ממולח יהיה וטהור יהיה וקדש יהיה · ונתתה ממנה וגו' · היא קטרת שבכל יום ויום שעל מזבח הפנימי שהוא באהל מועד · אשר אועד לך שמה · כל מועדי דבור שאקבע לך אני קובעם למקום ההוא · במתכנתה · במנין סממניה · קדש תהיה לך ליהוה · שלא תעשנה אלא לשמי · להריח בה · אבל עושה אותה במתכנתה משלך כדי למסרה לצבור · קראתי בשם · לעשות מלאכתי את בצלאל · חכמה מה שאדם שומע מאחרים ולמד · תבונה · מבין דבר מלבו מתוך דברים שלמד · דעת · רוח הקדש · לחשב מחשבות · אריגת מעשה חושב ·

חרשת לשון אומנות כמו חרש חכם ואנקלוס פירש ושנה בפירושן שאומן אבנים קרוי אומן וחרש עץ קרוי נגר · למלאות · להושיבה במשבצת שלה במלואה לעשות המשבצת למדת מושב האבן ועביה · ובלב כל חכם לב · וגו׳ ועוד שאר חכמי לב יש בכם וכל אשר נתתי בו חכמה · ועשו את כל אשר צויתיך · ואת הארון לעדות · לצורך לוחות העדות · הטהורה · על שם זהב טהור · ואת בגדי השרד · אומר אני לפי פשוטו של מקרא אי אפשר לומר שבבגדי כהונה מדבר לפי שנאמר אצלם ואת בגדי הקדש לאהרן הכהן ואת בגדי בניו לכהן אלא הם בגדי התכלת והארגמן ותולעת שני האמורין בפרשת מסעות ונתנו עליו בגד תכלת ונתנו עליו בגד ארגמן · ונתנו עליהם בגד תולעת שני ונראין דברי

ובנחשת: ובחרשת אבן למלאת ובחרשת עץ לעשות בכל
מלאכה: ואני הנה נתתי אתו את אהליאב בן אחיסמך ל
למטה דן ובלב כל חכם לב נתתי חכמה ועשו את כל אשר
צויתך: את אהל מועד ואת הארן לעדת ואת הכפרת אשר
עליו ואת כל כלי האהל: ואת השלחן ואת כליו ואת המנרה
הטהרה ואת כל כליה ואת מזבח הקטרת: ואת מזבח ה
העלה ואת כל כליו ואת הכיור ואת כנו: ואת בגדי השרד
ואת בגדי הקדש לאהרן הכהן ואת בגדי בניו לכהן: ואת
שמן המשחה ואת קטרת הסמים לקדש ככל אשר צויתך
יעשו: פ ויאמר יהוה אל משה לאמר:
ואתה דבר אל בני ישראל לאמר אך את שבתתי תשמרו
כי אות הוא ביני וביניכם לדרתיכם לדעת כי אני יהוה מ
מקדשכם: ושמרתם את השבת כי קדש הוא לכם מחלליה
מות יומת כי כל העשה בה מלאכה ונכרתה הנפש ההוא
מקרב עמיה: ששת ימים יעשה מלאכה וביום השביעי שבת
שבתון קדש ליהוה כל העשה מלאכה ביום השבת מות יומת
ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדרתם
ברית עולם: ביני ובין בני ישראל אות היא לעלם כי ששת י
ימים עשה יהוה את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת
וינפש: פ ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו

ובנחשא: ובאומנות אבן טבא לא
לאשלמא ובנגרות אעא למעבד
בכל עבידתא: ואנא הא יהבית ע
עמיה ית אהליאב בר אחיסמך ל
לשבטא דדן ובלב כל חכימי ל
לבא יהבית חכמתא ויעבדון ית
כל דפקידתך: ית משכן זמנא וית
ארונא לסהדותא וית כפרתא ד
דעלוהי וית כל מני משכנא: וית
פתורא וית מנוהי וית מנרתא דכ
דכיתא וית כל מנהא וית מדבחא
דקטרת בוסמיא: וית מדבחא דע
דעלתא וית כל מנוהי וית כיורא
וית בסיסיה: וית לבושי שמושא
וית לבושי קודשא לאהרן כהנא
וית לבושי בנוהי לשמשא: וית מ
משחא דרבותא וית קטרת בסמיא
לקודשא ככל דפקידתך יעבדון:
ואמר יי׳ למשה למימר:
ואת מלל עם בני ישראל למימר
ברם ית יומי שביא דלי תטרון א
ארי את היא בין מימרי וביניכון
לדריכון למדע ארי אנא יי׳ מק
מקדשכון: ותטרון ית שבתא ארי
קודשא היא לכון דיחלנה אתקטלא
יתקטל ארי כל דיעבד בה עבידתא
וישתיצי אנשא ההוא מגו עמיה:
שתא יומין תתעבד עבידתא ובי
וביומא שביעאה שבא שבתא קד
קודשא קדם יי׳ כל דיעבד עבידתא
ביומא דשבתא אתקטלא יתקטל:
ויטרון בני ישראל ית שבתא למע
למעבד ית שבתא לדריהון קים
עלם: בין מימרי ובין בני ישראל
את היא לעלם ארי שתא יומין ע
עבד יי׳ ית שמיא וית ארעא ובי
וביומא שביעאה שבת ונח:
ויהב למשה כד שיצי למללא עמ
עמיה

שנאמר ומן התכלת והארגמן ותולעת שני עשו בגדי שרד לשרת בקדש ולא הוזכר שש עמהם ואם בבגדי כהונה לא מצינו בא׳ מהם ארגמן או תולעת שני בלא שש · בגדי השרד יש מפרשים לשון עבודה ושירות כתרגומו לבושי שמושא ואין לו דמיון במקרא ואני אומר שהוא לשון ארמי כתרגום של קלעים ותרגום של מכבר שהיו ארוגים במחט עשויים נקבים נקבים לשון נקב בלשון · ואת קטרת הסמים לקדש · לצורך הקטרת היכל שהוא קודש · ואתה דבר אל בני ישראל · ואתה אע״פ שהפקדתיך לצוותם על מלאכת המשכן אל יקל בעיניך לדחות את השבת מפני אותה מלאכה · אך את שבתותי תשמרו · אע״פ שתהיו רדופין בזריזות המלאכה שבת אל תדחה מפניה · כל אכין ורקין מיעוטין למעט שבת ממלאכת המשכן · כי אות היא ביני וביניכם · אות גדולה היא בינינו שבחרתי בכם בהנחילי לכם את יום מנוחתי למנוחה · לדעת · האומות בה · כי אני יי׳ מקדשכם · מות יומת · אם יש עדים והתראה · ונכרתה · בלא התראה · מחלליה · הנוהג בה חול בקדושתה · שבת שבתון · מנוחת מרגוע ולא מנוחת עראי · קדש ליי׳ · שמירת קדושתה לשמי ובמצותי · וינפש · כתרגומו וכל לשון נופש הוא לשון נפש שמשיב נפשו ונשימתו בהרגיעו משורת המלאכה ומי שכתוב בו לא ייעף ולא ייגע וכל פעלו במאמר הכתיב מנוחה לעצמו לשבר האוזן מה שהיא יכולה לשמוע · ויתן אל משה · וגו׳ אין מוקדם ומאוחר בתורה מעשה העגל קודם לצווי מלאכת המשכן ימים רבים היה שהרי בי״ז בתמוז נשתברו הלוחות וביום הכפורים נתרצה הקב״ה לישראל ולמחרת התחילו בנדבת המשכן והוקם באחד בניסן · ככלתו · ככלתו כתיב שנמסרה לו תורה במתנה ככלה ל לחתן שלא היה יכול ללמוד כולה בזמן מועט זה · דא״מ כלה מתקשטת בעשרים וארבעה קשוטין הם האמורים בספר ישעיה אף תלמיד חכם צריך להיות בקי בעשרים וארבעה ספרים · לדבר אתו · החקים והמשפטים שבואלה המשפטים · לדבר אתו · מלמד שהיה משה שומע מפי הגבורה וחוזרין ושונין ההלכה שניהם יחד ·

לוחות לחת כתיב שהיו שתיהן שוות· כי בשש משה· כתרגומו לשון איחור וכן בשש רכבו ויחילו עד בוש· כשעלה משה להר אמר להם לסוף ארבעים יום אני בא בתוך שש שעות כסבורין הם שאותו יום שעלה מן המנין הוא והוא אמר להם ארבעים יום ולילו עמו ויום עליתו אין לילו עמו· ובשבעה בסיון עלה נמצא יום ארבעים בשבעה עשר בתמוז· בששה עשר בא שטן ועירבב את העולם והראה דמות חשך ואפלה וערבוביא לומר ודאי מת משה לכך בא ערבוביא לעולם אמר להם מת משה שכבר באו שש שעות ולא בא כו' כדאיתא במסכת שבת· ואי אפשר לומר שלא טעו אלא ביום המעונן בין קודם חצות לאחר חצות שהרי לא ירד משה עד יום המחרת שנאמר

בהר סיני שני לחת העדת לחת אבן כתבים באצבע אלהים׃
וירא העם כי בשש משה לרדת מן ההר ויקהל העם על
אהרן ויאמרו אליו קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כי
זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה ה
היה לו׃ ויאמר אלהם אהרן פרקו נזמי הזהב אשר באזני
נשיכם בניכם ובנתיכם והביאו אלי׃ ויתפרקו כל העם את
נזמי הזהב אשר באזניהם ויביאו אל אהרן׃ ויקח מידם ויצר
אתו בחרט ויעשהו עגל מסכה ויאמרו אלה אלהיך ישראל
אשר העלוך מארץ מצרים׃ וירא אהרן ויבן מזבח לפניו ו
ויקרא אהרן ויאמר חג ליהוה מחר׃ וישכימו ממחרת ויעלו
עלת ויגשו שלמים וישב העם לאכל ושתו ויקמו לצחק׃
פ וידבר יהוה אל משה לך רד כי שחת
עמך אשר העלית מארץ מצרים׃ סרו מהר מן הדרך אשר
צויתם עשו להם עגל מסכה וישתחוו לו ויזבחו לו ויאמרו א
אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים׃ ויאמר
יהוה אל משה ראיתי את העם הזה והנה עם קשה ערף ה
הוא׃ ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך

בטורא דסיני תרין לוחי סהדותא לוחי אבנא כתיבין באצבעא דיי׃ וחזא עמא ארי אוחר משה למיחת מן טורא ואתכנש עמא על אהרן ואמרו ליה קום עביד לנא דחלן דיהכן קדמנא ארי דין משה גברא דאסקנא מארעא דמצרים לא ידענא מה הוה ליה׃ ואמר ל להון אהרן פריקו קדשי דדהבא דב דבאודני נשיכון בניכון ובנתיכון ואיתו לותי׃ ופריקו כל עמא ית ק קדשי דדהבא דבאודניהון ואיתיאו לאהרן׃ ונסב מידיהון וצר יתיה ב בזיפא ועבדיה עגל מתכא ואמרו אלין דחלתך ישראל דאסקוך מא מארעא דמצרים׃ וחזא אהרן וב ובנא מדבחא קדמוהי וקרא אה אהרן ואמר חגא קדם יי מחר׃ וא ואקדימו ביומא דבתרוהי ואס ואסיקו עלון וקריבו נכסן ואסחר עמא למיכל ולמשתי וקמו לחי לחייכא׃
ומליל יי עם משה איזל חות ארי חביל עמך דאסקתא מארעא דמ דמצרים׃ סטו בפריע מן אורחא דפקדתינון עבדו להון עגל את מתכא וסגידו ליה ודבחו ליה ות ואמרו אלין דחלתך ישראל דאס דאסקוך מארעא דמצרים׃ ואמר יי למשה גלי קדמי עמא הדין והא עם קשי קדל הוא׃ וכ וכען אנח בעותך מן קדמי ויתקף רגזי בהון ואשיצינון ואעביד יתך

וישכימו ממחרת ויעלו עולות· אשר ילכו לפנינו· אלהות הרבה אוו להם· כי זה משה האיש· כמין דמות משה הראה להם השטן שנושאין בא באויר רקיע השמים· אשר העלנו מארץ מצרים· והיה מורה לנו דרך נעלה בה עתה צריכין אנו לאלהות אשר ילכו לפנינו· באזני נשיכם· אמר אהרן בלבו הנשים והילדים חסים בתכשיטיהן שמא יתעכב הדבר ובתוך כך יבא משה והם לא המתינו ופרקו שעל עצמם· פרקו· ל לשון צווי מגזרת פרק ליחיד כמו ברכו מגזר ברך· ויתפרקו· לשון פריקת משא כשנטלום מאזניהם נמצאו הם מפורקים מנזמיהם דישקרייר בלעז· את נזמי· כמו מנזמי וכמו כצאתי את העיר מן העיר· ויצר אותו בחרט· יש לתרגמו בשני פנים האחד ויצר לשון קשר· ה בחרט לשון סודר כמו המטפחות והחריטים· ויצר ככרים כסף בשני חריטים והשני ויצר לשון צורה בחרט כלי אומנות הצורפין שחורצין וחורתין בו צ צורות בזהב כעט סופר החורת אותיות בלוחות ופנקסין כמו וכתוב עליו בחרט אנוש· וזהו שתרגם אנקלוס וצר יתיה בזיפא לשון זיף הוא כלי אומנות שחורצין בו בזהב אותיות ושקורים שקורין בלעז ניי"ל ומזייפין על ידו חותמות· עגל מסכה· כיון שהשליכו לכור באו מכשפי ערב רב שעלו ממצרים ועשאוהו בכשפים· ויש אומרים מיכה היה שם שיצא מתוך דמוסי בנין שנתמסמך בו במצרים והיה בידו שם שכתב בו משה עלה שור עלה שור להעלות ארונו של יוסף מתוך נילוס והשליכו לתוך הכור ויצא העגל· מסכה· לשון מתכת· דא מאה ועשרים וחמשה קנ קנטרין זהב היה בו כגימטריא של מסכה· אלה אלהיך· ולא נאמר אלה אלהינו מכאן שערב רב שעלו ממצרים הם שנקהלו על אהרן והם שע שעשאוהו ואחר כך הטעו את ישראל אחריו· וירא אהרן· שהיה בו רוח חיים שנאמר בתבנית שור אוכל עשב וראה שהצליחו מעשה שטן ולא היה לו פה לדחותם לגמרי· ויבן מזבח· לדחותם· ויקרא חג ליי׳ מחר· ולא היום שמא יבא משה קודם שיעבדוהו זהו פשוטו· ומדרשו בויקרא רבה ד דברים הרבה ראה חור בן אחותו שהיה מוכיחם והרגוהו וזהו ויבן מזבח· ויבן מזבח לפניו· ועוד ראה ואמר מוטב שיתלה בי הסרחון ולא בהם· ועוד ראה ואמ׳ אם הם בונים אותו זה מביא צרור וזה מביא אבן ונמצאת מלאכתן נעשית בבת אחת מתוך שאני בונה אותו אני מתעצל במלאכתי ובין כך ובין כך משה בא· חג לייי· בלבו היה לשמים בטוח היה שיבא משה ויעבדו את המקום· וישכימו· השטן זרזם כדי שיחטאו· לצחק· יש במשמע הזה גלוי עריות כמה שנ׳ לצחק בי ושפיכות דמים כמה שנ׳ יקומו הנערים וישחקו לפנינו אף כאן נהרג חור· וידבר· דבר קושי הוא כמה וידבר אתם קשות· לך רד· מגדולתך· לא נתתי לך גדולה אלא בשבילם באותה שעה נתנדה משה מפי בית דין של מעלה· שחת עמך· שחת העם לא נאמר אלא עמך ערב רב שקבלת מעצמך וגיירתם ולא נמלכת בי ואמרת טוב שידבקו גרים בשכינה הם שחתו וה והשחיתו· קשה ערף· מחזירין קשי ערפם לנגד מוכיחיהם וממאנים לשמוע· הניחה לי· עדין לא שמענו שנתפלל משה עליהם והוא אומר הניחה

לי מלא כאן פתח לו פתח והודיעו שהדבר תלוי בו שאם יתפלל עליהם לא יכלם · למה ה' יחרה אפך · כלום מתקנא אלא חכם בחכם גבור בגבור · והנחם
התעשת להם מחשבה אחרת להיטיב על הרעה אשר חשבת להם · זכר לאברהם · אם עברו על עשרת הדברות אברהם אביהם נתנסה בעשר
נסיונות ועדין לא קבל שכרו תנהו לו ויצאו עשר בעשר · לאברהם ליצחק ולישראל · ואם מיתה נתונין בזכותן מה אתה אומר לי ואעשה אותך
לגוי גדול ואם כסא של שלש רגלים אינו עומד לפניך קל וחומר לכסא של רגל אחד · אשר נשבעת להם בך · לא נשבעת להם בדבר
שהוא כלה לא בשמים ולא בארץ לא בהרים ולא בגבעות אלא בך שאתה קים ושבועתך קימת לעולם שנא' בי נשבעתי נאם ה' וליצחק נא'

לגוי גדול: ויחל משה את פני יהוה אלהיו ויאמר למה יהוה
יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וב
וביד חזקה: למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם ל
להרג אתם בהרים ולכלתם מעל פני האדמה שוב מחרון
אפך והנחם על הרעה לעמך: זכר לאברהם ליצחק ול
ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך ותדבר אלהם א
ארבה את זרעכם ככוכבי השמים וכל הארץ הזאת אשר
אמרתי אתן לזרעכם ונחלו לעלם: וינחם יהוה על הרעה
אשר דבר לעשות לעמו: פ ויפן וירד משה
מן ההר ושני לחת העדת בידו לחת כתבים משני עבריהם
מזה ומזה הם כתבים: והלחת מעשה אלהים המה והמכתב
מכתב אלהים הוא חרות על הלחת: וישמע יהושע את קול
העם ברעה ויאמר אל משה קול מלחמה במחנה: ויאמר
אין קול ענות גבורה ואין קול ענות חלושה קול ענות אנכי
שמע: ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל ומחלת
ויחר אף משה וישלך מידו את הלחת וישבר אתם תחת ה
ההר: ויקח את העגל אשר עשו וישרף באש ויטחן עד אשר
דק ויזר על פני המים וישק את בני ישראל: ויאמר משה אל
אהרן מה עשה לך העם הזה כי הבאת עליו חטאה גדלה:
ויאמר אהרן אל יחר אף אדני אתה ידעת את העם כי ברע

לעם סגי: וצלי משה קדם ה' אלהיה ואמר למא ה' יתקף רגזך בעמך דאפקתא מארעא דמצרים בחיל רב ובידא תקיפא: למא יימרון מצראי למימר בבשתא אפקנון לקטלא יתהון בית טוריא ולשיצאותהון מעל אפי ארעא תוב מתקוף רגזך ואתב מן בשתא דמללתא למעבד לעמך: אדכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדך דקימתא להון במימרך ומללתא עמהון אסגי ית בניכון ככוכבי שמיא וכל ארעא הדא דאמרית אתין לבניכון ויחסנון לעלם: ותב ה' מן בשתא דמליל למעבד לעמיה:

ואתפני ונחת משה מן טורא ותרין לוחי סהדותא בידיה לוחי כתיבין מתרין עבריהון מכא ומכא אנון כתיבין: ולוחיא עובדא דה' אנון וכתבא כתבא דה' הוא מפרש על לוחיא: ושמע יהושע ית קל עמא כד מיבבין ואמר למשה קל קרבא במשריתא: ואמר לא קל גברין דנצחין בקרבא ואף לא קל חלשין דמתברין קל דמחיכין אנא שמע: והוה כד קרב למשריתא וחזא ית עגלא וחנגין ותקף רגזא דמשה ורמא מידוהי ית לוחיא ותבר יתהון בשפולי טורא: ונסב ית עגלא דעבדו ואוקיד בנורא ושף עד דהוה דקיק ודרא על אפי מיא ואשקי ית בני ישראל: ואמר משה לאהרן מה עבד לך עמא הדין ארי איתיתא עלוהי חובא רבא: ואמר אהרן לא יתקף רגזא דרבוני את ידעת ית עמא ארי בביש

שאמר והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך וליעקב נאמר אני אל שדי פרה ורבה נשבע לו באל שדי · משני עבריהם · היו
האותיות נקראות ומעשה נסים הוא · מעשה אלהים המה · כמשמעו הוא בכבודו עשאן דא"א כאדם האומר לחבירו כל עסקיו של פלוני במלאכה
פלונית כך כל שעשועיו של הקב"ה בתורה · חרות · לשון חרת וחרש אחד הוא שניהם לשון תקון אנטליי"ר בלע"ז · ברעה · בהריעו · שהיו מריעים
ושמחים וצוחקים · אין קול ענות גבורה · אין קול הזה נראה קול עניית גבורים הצועקים נצחון ולא קול חלשים הצועקים ווי או ניסה · קול
ענות · קול חרופין וגדופין המענין את נפש שומען כשנאמרין לו · וישלך מידו · וגו' אמר מה פסח שהוא אחד מן המצות אמרה תורה כל בן נכ
נכר לא יאכל בו התורה כלה כאן וישראל משומדים ומתנה להם · תחת ההר · לרגלי ההר · ויזר · לשון נפוץ וכן יזורה על נוהו גפרית וכן כי ח
חנם מזורה הרשת · שזורין בו דגן וקטנית · וישק את בני ישראל · נתכון לבדקן כסוטות שלש מיתות נדונו שם אם יש עדים והתראה בסייף כמשפט ע
עיר הנדחת שהן מרובין עדים בלא התראה במגפה שנא' ויגף ה' את העם לא עדים ולא התראה בהדרוקן שבדקום המים ותפחו בטניהם · מה
עשה לך העם הזה · כמה יסורין סבלת שיסרוך עד שלא תביא עליהם חטא זה · כי ברע הוא · בדרך רע הם הולכים תמיד ובנסיונות לפני המקום

ואומר להם דבר אחר והם מהרו והתפרקו ואשליכהו באש ולא ידעתי שיצא העגל הזה ויצא פרוע מגולה נתגלה שמצו וקלונו כמו ופ
ופרע את ראש האשה לשמצה בקמיהם להיות להם הדבר הזה לגנות בפי הקמים עליהם מי ליי אלי יבא אלי כל בני לוי מכאן שכל השב
השבט כשרים כה אמר וגו והיכן אמר זובח לאלהים יחרם כך שנויה במכילתא איש את אחיו אחיו מאמו והוא ישראל מלאו ידכם אתם ההורגים אתם ב
בדבר זה תתחנכו להיות כהנים למקום כי איש מכם ימלא ידו בבנו ובאחיו אכפרה בעד חטאתכם אשים כפר וקנות וסתימה לנגד חטאתכם
להבדיל ביניכם ובין החטא אלהי זהב אתה הוא שגרמת להם שהשפעת להם זהב וכל חפצם מה יעשו שלא יחטאו משל למלך שהיה מאכיל

הוא: ויאמרו לי עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כי זה
משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה
לו: ואמר להם למי זהב התפרקו ויתנו לי ואשלכהו באש
ויצא העגל הזה: וירא משה את העם כי פרע הוא כי פרעה
אהרן לשמצה בקמיהם: ויעמד משה בשער המחנה ויאמר
מי ליהוה אלי ויאספו אליו כל בני לוי: ויאמר להם כה אמר
יהוה אלהי ישראל שימו איש חרבו על ירכו עברו ושובו מ
משער לשער במחנה והרגו איש את אחיו ואיש את רעהו
ואיש את קרבו: ויעשו בני לוי כדבר משה ויפל מן העם ביום
ההוא כשלשת אלפי איש: ויאמר משה מלאו ידכם היום ל
ליהוה כי איש בבנו ובאחיו ולתת עליכם היום ברכה: ויהי
ממחרת ויאמר משה אל העם אתם חטאתם חטאה גדלה
ועתה אעלה אל יהוה אולי אכפרה בעד חטאתכם: וישב מ
משה אל יהוה ויאמר אנא חטא העם הזה חטאה גדלה
ויעשו להם אלהי זהב: ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני
נא מספרך אשר כתבת: ויאמר יהוה אל משה מי אשר ח
חטא לי אמחנו מספרי: ועתה לך נחה את העם אל אשר
דברתי לך הנה מלאכי ילך לפניך וביום פקדי ופקדתי ע
עלהם חטאתם: ויגף יהוה את העם על אשר עשו את העגל
אשר עשה אהרן: ס וידבר יהוה אל משה

הוא: ואמרו לי עיבד לנא דחלן
דיהכון קדמנא ארי דין משה
גברא דאסקנא מארעא דמצ
דמצרים לא ידענא מה הוה ל
ליה: ואמרית להון למן דהבא
פריקו ויהבו לי ורמיתיה בנורא
ונפק עגלא הדין: וחזא משה ית
עמא ארי בטיל הוא ארי בט
בטלנון אהרן לאסבותהון שום
ביש לדריהון: וקם משה בתרע
משריתא ואמר מן דחלא דיי
ייתון לותי ואתכנשו לותיה כל
בני לוי: ואמר להון כדנן אמר
יי אלהא דישראל שוו גבר חרביה
על ירכיה עיברו ותובו מתרע
לתרע במשריתא וקטולו גבר
ית אחוהי וגבר ית חבריה וגבר
ית קריביה: ועבדו בני לוי כפת
כפתגמא דמשה ונפל מן עמא
ביומא ההוא כתלתא אלפין גב
גברא: ואמר משה קריבו ידי
ידיכון יומא דין קרבנא קדם יי
ארי גבר בבריה ובאחוהי ולא
ולאיתאה עליכון יומא דין בר
ברכן: והוה ביומא דבתרוהי וא
ואמר משה לעמא אתון חבתון
חובא רבא וכען אסק לקדם יי
מא אם אכפר על חוביכון: ותב
משה לקדם יי ואמר בבעו חב
עמא הדין חובא רבא ועבדו ל
להון דחלן דדהב: וכען אם שב
שבקת לחוביהון ואם לא מחני
כען מספרך דכתבת:
ואמר יי למשה מן דחב קדמי
אמחניה מספרי: וכען איזל דבר
ית עמא לאתר דמלילית לך הא
מלאכי יהך קדמך וביום אס
אסערותי ואסער עליהון חוב
חוביהון: ומחא יי ית עמא על
דאשתעבידו לעגלא דעבד אה
אהרן: ומליל יי עם משה

ומשקה את בנו ומקשטו ותולה לו כיס בצוארו ומעמידו בפתח בית זונות מה יעשה הבן שלא יחטא ועתה אם תשא חטאתם הרי טוב איני
אומר לך מחני ואם אין מחני וזה מקרא קצר וכן הרבה מספרך מכל התורה כלה שלא יאמרו עלי שלא הייתי כדי לבקש עליהם רחמים
אל אשר דברתי לך יש כאן לך אצל דבור במקום אליך וכן לדבר לו אל אדניהו הנה מלאכי ולא אני וביום פקדי וגו עתה שמעתי א
אליך מלכלותם יחד ותמיד תמיד כשאפקוד עליהם עונותיהם ופקדתי עליהם מעט מן העון הזה עם שאר העונות ואין פורענות באה על
ישראל שאין בה קצת מפרעון עון העגל ויגף יי את העם מיתה בידי שמים לעדים בלא התראה

לך עלה מזה·ארץ ישראל גבוה מכל הארצות לכך נאמר עלה·ד״א כלפי שאמר לו בשעת הכעס לך רד אמר לו בשעת רצון לך עלה· אתה והעם·כאן לא נאמר ועמך·ונגרשתי את הכנעני וגו׳ שש אומות הם והגרגשי עמד ופנה מפניהם מאיליו·אל ארץ זבת חלב ודבש·אני אומר לך להעלותם·כי לא אעלה בקרבך·לכך אני אומר לך ושלחתי מלאך·כי עם קשה עורף אתה·וכששכינתי בקרבכם ואתם ממרים בי אני מרבה עליכם זעם·אכלך·לשון כליון·הדבר הרע·שאין השכינה מהלכת עמם·איש עדיו·כתרים שנתנו להם בחורב כשאמרו נ נעשה ונשמע·רגע אחד אעלה בקרבך וכליתיך·אם אעלה בקרבך ואתם ממרים בי בקשיות ערפכם אזעום עליכם· רגע אחד שהוא שעור

אזיל סק מכא את ועמא דאסיקת מארעא דמצרים לארעא דקי דקימית לאברהם ליצחק וליעקב למימר לבנך אתננה: ואשלח קדמך מלאכא ואתרך ית כנענאי אמוראי וחתאי ופ ופרזאי חואי ויבוסאי: לארע עבדא חלב ודבש ארי לא אס אסלק שכנתי מבינך ארי עם ק קשי קדל את דלמא אשיצנך בא בארחא: ושמע עמא ית פתגמא בישא הדין ואתאבלו ולא שוי שויאו גבר תקון זיניה עלוהי: ואמר יי׳ למשה אמר לבני ישראל אתון עם קשי קדל שעא חדא אסלק שכנתי מבינך ואש ואשיצנך וכען אעדי תקונך זינך מנך גלי קדמי מה אעבד לך: ואעדיאו בני ישראל ית תקון זי זיניהון מטורא דחורב: ומשה נסב ית משכנא ופרסיה ליה מברא למשריתא ארחק מן משריתא וקרי ליה משכן בית אולפנא והוי כל דתבע אולפן מן קדם יי׳ נפק למשכן בית אולפנא דמברא ל למשריתא: והוי כד נפק משה למשכנא קימין כל עמא ומת ומתעתדין גבר בתרע משכניה ומסתכלין מחורי משה עד דעלל למשכנא: והוי כד עלל משה למשכנא נחית עמודא דעננא וקאים בתרע משכנא ומתמלל עם משה: וחזן כל עמא ית עמ עמודא דעננא קאים בתרע מ משכנא וקימין כל עמא וסגדין גבר בתרע משכניה: ומתמלל יי׳ עם משה ממלל עם ממלל וכמא דממלל גברא עם חבריה ותאיב למשריתא ומשומשניה יהושע בר נון עולימא לא עדי מגו מ משריתא: ואמר משה קדם

לֵךְ עֲלֵה מִזֶּה אַתָּה וְהָעָם אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֶל־ה
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר ל
לְזַרְעֲךָ אֶתְּנֶנָּה: וְשָׁלַחְתִּי לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ וְגֵרַשְׁתִּי אֶת־הַכְּנַעֲנִי
הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי: אֶל־אֶרֶץ זָבַת חָלָב
וּדְבָשׁ כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ כִּי עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף אַתָּה פֶּן־א
אֲכֶלְךָ בַּדָּרֶךְ: וַיִּשְׁמַע הָעָם אֶת־הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה וַיִּתְאַבָּלוּ
וְלֹא־שָׁתוּ אִישׁ עֶדְיוֹ עָלָיו: ס וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אַתֶּם עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף רֶגַע אֶחָד
אֶעֱלֶה בְקִרְבְּךָ וְכִלִּיתִיךָ וְעַתָּה הוֹרֵד עֶדְיְךָ מֵעָלֶיךָ וְאֵדְעָה
מָה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ: וַיִּתְנַצְּלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־עֶדְיָם מֵהַר חוֹרֵב:
וּמֹשֶׁה יִקַּח אֶת־הָאֹהֶל וְנָטָה־לוֹ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה הַרְחֵק מִן־ח
הַמַּחֲנֶה וְקָרָא לוֹ אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה כָּל־מְבַקֵּשׁ יְהוָה יֵצֵא אֶל־
אֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר מִחוּץ לַמַּחֲנֶה: וְהָיָה כְּצֵאת מֹשֶׁה אֶל־הָאֹהֶל
יָקוּמוּ כָּל־הָעָם וְנִצְּבוּ אִישׁ פֶּתַח אָהֳלוֹ וְהִבִּיטוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה עַד
בֹּאוֹ הָאֹהֱלָה: וְהָיָה כְּבֹא מֹשֶׁה הָאֹהֱלָה יֵרֵד עַמּוּד הֶעָנָן וע
וְעָמַד פֶּתַח הָאֹהֶל וְדִבֶּר עִם־מֹשֶׁה: וְרָאָה כָל־הָעָם אֶת־עַמּוּד
הֶעָנָן עֹמֵד פֶּתַח הָאֹהֶל וְקָם כָּל־הָעָם וְהִשְׁתַּחֲווּ אִישׁ פֶּתַח
אָהֳלוֹ: וְדִבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה פָּנִים אֶל־פָּנִים כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר א
אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ וְשָׁב אֶל־הַמַּחֲנֶה וּמְשָׁרְתוֹ יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן נַעַר
לֹא יָמִישׁ מִתּוֹךְ הָאֹהֶל: פ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־

וכמו שנ׳ חבי כמעט רגע עד יעבור זעם·וכליתיך אתכם·לפיכך טוב לכם שאשלח מלאך·ועתה הורד עדיך·זו תלקו מיד שהורידו עדיכם מ מעליכם·ואדעה מה אעשה לך·בפקודת שיר העון אני יודע מה שבלבי לעשות·את עדים מהר חורב·את העדי שהיה בידם מהר חורב· ומשה·מאותו עון והלאה·יקח את האהל·לשון הווה הוא לוקח אהלו ונוטהו מחוץ למחנה·אמר מנודה לרב מנודה לתלמיד·הרחק·אלפים אמה כענין שנ׳ אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה במדה·וקרא לו·והיה קורא לו אהל מועד הוא בית ועד למבקשי תורה·כל מבקש יי׳·מכאן למבקש פני זקן כמקבל פני שכינה·יצא אל אהל מועד·כמו יוצא·ד״א והיה כל מבקש יי׳ אפי׳ מלאכי השרת כשהיו שואלים מקום שכינה חביריהם אומרים להם הרי הוא באהלו של משה· והיה·לשון הוה·כצאת משה·מן המחנה ללכת אל האהל·יקומו כל העם·עומדים מפניו ואין יושבין עד שנכסה מהם· והביטו אחרי משה·לשבח·אשרי ילוד אשה שכך מובטח שהשכינה תכנס אחריו·לפתח אהלו· ודבר עם משה·כמו ומדבר עם משה ותרגו׳ ומתמלל עם משה שהוא כבוד שכינה כמו וישמע את הקול מדבר אליו ואינו קורא מדבר אליו כשהוא קורא מדבר פתרונו הקול נדבר בינו לבין עצמו וההדיוט שומע מאיליו וכשהוא קורא מדבר משמע שהמלך מדבר עם ההדיוט· והשתחוו לשכינה·ודבר יי׳ אל משה פנים אל פנים·ומתמלל עם משה·ושב אל המחנה·לאחר שנדבר עמו היה משה שב אל המחנה ומלמד לזקנים מ מה שלמד והדבר הזה נהג משה מיום הכפורים עד שהוקם המשכן ולא יותר שהרי בשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות ובשמנה עשר ש שרף את העגל ודן את החוטאים בתשעה עשר עלה שנ׳ ויהי ממחרת ויאמר משה אל העם וגו׳ עשה שם ארבעים יום ובקש רחמים שנ׳ ואתנ ואתנפל לפני יי׳ וגו׳ ובראש חדש אלול נאמ׳ לו ועלית בבקר אל הר סיני לקבל לוחות האחרונות ועשה שם ארבעים יום שנ׳ בהם ואנכי עמדתי להר כימים הראשונים וגו׳ מה הראשונים ברצון אף האחרונים ברצון אמור מעתה אמצעיים היו בכעס·בעשרה בתשרי נתרצה הקב״ה ליש

לישראל בשמחה ובלב שלם ואמר לו סלחתי ומסר לו לחות אחרונות וירד והתחיל לצוותו על מלאכת המשכן ועשאוהו עד אחר בניסן ומשהוקם לא נדבר עמו אלא מאהל מועד · ושב אל המחנה · תרגום ותאיב למשריתא לפי שהוא לשון הווה וכן כל הענין ורואה כל העם ונצבו וקיימין והביטו ומסתכלין והשתחוו וסגדין ודבר ה׳ אל משה שישוב אל המחנה אמר לו אני בכעס ואתה בכעס אם כן מי יקרבם · ראה אתה אומר אלי · ראה תן עיניך ולבך על דבריך אתה אומר אלי וגו׳ ואתה לא הודעתני · וגו׳ שאמרת לי הנה אנכי שולח מלאך אין זו הודעה שאין אני חפץ בו · ואתה אמרת ידעתיך בשם הכרתיך משאר בני אדם בשם חשיבות שהרי אמרת לי הנה אנכי בא אליך בעב הענן

יְהוָה רְאֵה אַתָּה אֹמֵר אֵלַי הַעַל אֶת־הָעָם הַזֶּה וְאַתָּה לֹא הוֹדַעְתַּנִי אֵת אֲשֶׁר־תִּשְׁלַח עִמִּי וְאַתָּה אָמַרְתָּ יְדַעְתִּיךָ בְשֵׁם וְגַם־מָצָאתָ חֵן בְּעֵינָי׃ וְעַתָּה אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ הוֹדִעֵנִי נָא אֶת־דְּרָכֶךָ וְאֵדָעֲךָ לְמַעַן אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֶיךָ וּרְאֵה כִּי עַמְּךָ הַגּוֹי הַזֶּה׃ וַיֹּאמַר פָּנַי יֵלֵכוּ וַהֲנִחֹתִי לָךְ׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו אִם־אֵין פָּנֶיךָ הֹלְכִים אַל־תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה׃ וּבַמֶּה יִוָּדַע אֵפוֹא כִּי־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲנִי וְעַמֶּךָ הֲלוֹא בְּלֶכְתְּךָ עִמָּנוּ וְנִפְלֵינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ מִכָּל־הָעָם אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ פ

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה גַּם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֶעֱשֶׂה כִּי־מָצָאתָ חֵן בְּעֵינַי וָאֵדָעֲךָ בְּשֵׁם׃ וַיֹּאמַר הַרְאֵנִי נָא אֶת־כְּבֹדֶךָ׃ וַיֹּאמֶר אֲנִי אַעֲבִיר כָּל־טוּבִי עַל־פָּנֶיךָ וְקָרָאתִי בְשֵׁם יְהוָה לְפָנֶיךָ וְחַנֹּתִי אֶת־אֲשֶׁר אָחֹן וְרִחַמְתִּי אֶת־אֲשֶׁר אֲרַחֵם׃ וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל לִרְאֹת אֶת־פָּנָי כִּי לֹא־יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה הִנֵּה מָקוֹם אִתִּי וְנִצַּבְתָּ עַל־הַצּוּר׃ וְהָיָה בַּעֲבֹר כְּבֹדִי וְשַׂמְתִּיךָ בְּנִקְרַת הַצּוּר וְשַׂכֹּתִי כַפִּי עָלֶיךָ עַד־עָבְרִי׃ וַהֲסִרֹתִי אֶת־כַּפִּי וְרָאִיתָ אֶת־אֲחֹרָי וּפָנַי לֹא יֵרָאוּ׃ פ

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה פְּסָל־לְךָ שְׁנֵי־לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וְכָתַבְתִּי עַל־

יי חזי דאת אמר לי אסק ית עמא הדין ואת לא הודעתני ית דתשלח עמי ואת אמרת רביתך בשום ואף אשכחתא רחמין קדמי: וכען אם כען אשכחית רחמין קדמך הודעני כען ית ארח טובך ואדע רחמך בדיל דאשכח רחמין קדמך וגלי קדמך ארי עמך עמא הדין: ואמר שכנתי תהך ואניח לך: ואמר קדמוהי אם לית שכנתך מהלכא בינגא לא תסקיננא מכא: ובמה יתידע הכא ארי אשכחית רחמין קדמך אנא ועמך הלא במהך שכנתך עמנא ויתעבדן לנא פרישן לי ולעמך משנין מכל עמא דעל אפי ארעא:

ואמר יי למשה אף ית פתגמא הדין דמללת אעבד ארי אשכחת רחמין קדמי ורביתך בשום: ואמר אחזני כען ית יקרך: ואמר אנא אעבר כל טובי על אפך ואקרי בשמא דיי קדמך ואיחון למן דאיחון וארחם על מאן דארחם: ואמר לא תכול למחזי ית אפי שכנתי ארי לא יחזינני אנשא ויתקיים: ואמר יי הא אתר מתקן קדמי ותתעתד על טנרא: ויהי במעבר יקרי ואשוינך במערת טנרא ואגן במימרי עלך עד דאעבר: ואעדי ית דברת יקרי ותחזי ית דבתרי ודקדמי לא יתחזון:

ואמר יי למשה פסול לך תרין לוחי אבניא כקדמאי ואכתוב על

וגו׳ וגם בך יאמינו לעולם · ועתה · אם אמת שמצאתי חן בעיניך הודיעני נא את דרכיך מה שכר אתה נותן למוצאי חן בעיניך · ואדעך למען אמצא חן בעיניך · ואדע בזו מדת תגמוליך מה היא מציאת חן שמצאתי בעיניך פתרון למען אמצא חן למען אכיר מציאת החן · וראה כי עמך הגוי הזה · שלא תאמר ואעשה אותך לגוי גדול ואת אלה תעזוב ראה כי עמך הם מקדם ואם בהם תמאס איני סומך על היוצאים מחלצי שיתקיימו ואת תשלום השכר שלי בעם הזה תודיעני · ורבותינו דרשוהו במסכת ברכות ואני ליישב המקראות על אופניהם ועל סדרם באתי · ויאמר פני ילכו · כתרגומו לא אשלח עוד מלאך אני בעצמי אלך כמו ופניך הולכים בקרב · ויאמר אליו · בזו אני חפץ כי על ידי מלאך אל תעלנו מזה · ובמה יודע איפא · יודע מציאת החן הלא בלכתך עמנו · ועוד דבר אחר אני שואל ממך שלא תשרה שכינתך עוד על אומות העולם · ונפלינו אני ועמך · ונהיה מובדלים בדבר הזה מכל העם כמו והפלה ה׳ בין מקנה מצרים וגו׳ · גם את הדבר הזה שלא תשרה שכינתי עוד על אומות העולם אעשה ואין דבריו של בלעם על ידי שריית שכינה אלא נופל וגלוי עינים וכגון ואלי דבר יגונב שומעין על ידי שליח · ויאמר הראני נא את כבודך · ראה משה שהיה עת רצון ודבריו מקובלים והוסיף לשאול להראותו מראית כבודו · ויאמר אני אעביר · וגו׳ הגיעה שעה שתראה בכבודי מה שארשה אותך לראות לפי שאני צריך וללמדך סדר תפלה שכשנצרכת לבקש רחמים על ישראל הזכרת לי זכות אבות כסבור אתה שאם תמה זכות אבות אין עוד תקוה אני אעביר כל מדת טובי לפניך על הצור ואתה נתון במערה · וקראתי בשם ה׳ לפניך · ללמדך סדר בקשת רחמים אף אם תכלה זכות אבות וכסדר שאתה רואה אותי מעוטף וקורא שלש עשרה מדות הוי מלמד את ישראל לעשות ועל ידי שיזכירו לפני רחום וחנון כי רחמי לא כלים · וחנותי את אשר אחון · אותן פעמים שארצה לחון · ורחמתי · עת שאחפוץ לרחם עד כאן לא הבטיחו אלא עתים אענה ועתים לא אענה אבל בשעת מעשה אמר לו הנה אנכי כורת ברית הבטיחו שאינן חוזרות ריקם · ויאמר לא תוכל · וגו׳ אף כשאעביר כל טובי על פניך איני נותן לך רשות לראות את פני · הנה מקום אתי · בהר אשר אני מדבר עמך תמיד יש מקום מוכן לי לצרכך שאטמינך שם שלא תוזק ומשם תראה מה שתראה זהו פשוטו ומדרשו על מקום שהשכינה שם מדבר ואומר המקום אתי ואינו אומר אני במקום שהקב״ה מקומו של עולם ואין עולמו מקומו · בעבור כבודי · כשאעבור לפניך · בנקרת הצור · כמו העיני האנשים ההם תנקר יקרוה עורבי נחל אני קרתי ושתיתי מים נקורה את להם · נקרת הצור כריית הצור · ושכותי כפי · מכאן שנתנה רשות למחבלים לחבל ומגין במימרי כנוי הוא לדרך כבוד של מעלה שאינו צריך לסוכך עליו בכף ממש · ואעדי ית דברת יקרי כשאסתלק הנהגת כבודי מכנגד פניך ללכת משם ולהלן · וראית את אחורי · הראהו קשר של תפלין · פסל לך · הראהו מחצב סנפירינון מתוך אהלו ואמר

לו הפסולת יהיה שלך ומשם נתעשר משה הרבה · פסל לך · אתה שברת הראשונות אתה פסל לך אחרות משל למלך שהלך למדינת הים והנ
והניח ארוסתו עם השפחות מתוך קלקול השפחות יצא עליה שם רע עמד שושבינה וקרע כתובתה אמר אם יאמר המלך להרגה אומר לו ע
עדיין אינה אשתך בדק המלך ומצא שלא היה הקלקול אלא מן השפחות נתרצה לה אמר לו שושבינה כתוב לה כתובה אחרת שנקרעה הראש
הראשונה אמר לו המלך אתה קרעת אותה אתה קנה לה נייר אחר ואני אכתוב לה בכתב ידי כך המלך זה הקב"ה השפחות אלו ערב רב הש
והשושבין זה משה לכך נאמר פסל לך · נכון · מזומן · ואיש לא יעלה עמך · הראשונות על ידי שהיו בתשואות וקולות וקהלות שלטה בהם עין ר

הלחת את הדברים אשר היו על הלחת הראשנים אשר
שברת: והיה נכון לבקר ועלית בבקר אל הר סיני ונצבת
לי שם על ראש ההר: ואיש לא יעלה עמך וגם איש אל ירא
בכל ההר גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא:
ויפסל שני לחת אבנים כראשנים וישכם משה בבקר ויעל א
אל הר סיני כאשר צוה יהוה אתו ויקח בידו שני לחת אבנים:
וירד יהוה בענן ויתיצב עמו שם ויקרא בשם יהוה: ויעבר יהוה
על פניו ויקרא יהוה יהוה אל רחום וחנון ארך אפים ורב ח
חסד ואמת: נצר חסד לאלפים נשא עון ופשע וחטאה ונקה
לא ינקה פקד עון אבות על בנים ועל בני בנים על שלשים
ועל רבעים: וימהר משה ויקד ארצה וישתחו: ויאמר אם נא
מצאתי חן בעיניך אדני ילך נא אדני בקרבנו כי עם קשה
ערף הוא וסלחת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו: ויאמר הנה
אנכי כרת ברית נגד כל עמך אעשה נפלאת אשר לא נ
נבראו בכל הארץ ובכל הגוים וראה כל העם אשר אתה
בקרבו את מעשה יהוה כי נורא הוא אשר אני עשה עמך:
שמר לך את אשר אנכי מצוך היום הנני גרש מפניך את ה
האמרי והכנעני והחתי והפרזי והחוי והיבוסי: השמר לך פן
תכרת ברית ליושב הארץ אשר אתה בא עליה פן יהיה ל
למוקש בקרבך: כי את מזבחתם תתצון ואת מצבתם ת

לוחיא ית פתגמיא דהוו על לוח
לוחיא קדמאי דתברת: והוי זמין
לצפרא ותסק בצפרא לטורא דס
דסיני ותתעתד קדמי תמן על ריש
טורא: ואינש לא יסק עמך ואף א
אנש לא יתחזי בכל טורא אף ע
ענא ותורי לא ירעון לקבל טורא
ההוא: ופסל תרין לוחי אבניא כ
כקדמאי ואקדם משה בצפרא וס
וסליק לטורא דסיני כמא דפקיד יי
יתיה ונסב בידיה תרין לוחי אבנ
אבניא: ואתגלי יי בעננא ואתעתד
עמיה תמן וקרא בשמא דיי: וא
ואעבר יי שכינתיה על אפוהי וק
וקרא יי יי אלהא רחמנא וחננא מ
מרחק רגז ומסגי למעבד טבון
וקשוט: נטר טיבו לאלפי דרין ש
שבק לעוין ולמרוד ולחובין סלח
לדתיבין לאוריתיה ודלא תיבין
לא מזכי מסער חובי אבהן על
בנין ועל בני בנין מרדין על דר
תליתאי ועל דר רביעאי: ואוחי
משה וכרע על ארעא וסגד: וא
ואמר אם כען אשכחית רחמין קד
קדמך יי תהך כען שכנתא דיי בי
בינגא ארי עם קשי קדל הוא ות
ותשבק לחובנא ולחטאנא ותח
ותחסנננא: ואמר הא אנא גזר קים
קדם כל עמך אעבד פרישן דלא
אתבריאה בכל ארעא ובכל עמ
עממיא ויחזי כל עמא דאת בינ
בניהון ית עובדא דיי ארי דחיל
הוא דאנא עבד עמך: טר לך ית
דאנא מפקד לך יומא דין הא א
אנא מתרך מן קדמך ית אמוראי
וכנענאי וחתאי ופריזאי וחואי וי
ויבוסאי: אסתמר לך דלמא תגזר
קים ליתבי ארעא דאת עלל עלה
דלמא יהי לתקלא בינך: ארי ית
אגוריהון תתרעון וית קמתהון ת

רעה אין לך יפה מן הצניעות · ויקרא בשם יי · ויקרא בשמא דיי · יי יי · הוא מדת רחמים אחת קודם שיחטא ואחת היא לאחר שיחטא וישוב · אל · א
אף זו מדת רחמים וכן הוא אומר אלי אלי למה עזבתני אין לומר למדת הדין למה עזבתני כך מצאתיה במכילתא · ארך אפים · מאריך אפו ואינו
ממהר ליפרע שמא יעשה תשובה · ורב חסד · לצריכי חסד שאין להם זכיות כל כך · ואמת · לשלם שכר טוב לעושי רצונו · נוצר חסד · שהאדם ע
עושה לפניו · לאלפים · לשני אלפים דורות · עונות · אלו הזדונות · פשעים · אלו המרדים שאדם עושה להכעיס · ונקה לא ינקה · לפי פשוטו משמע
שאינו מוותר על העון לגמרי אלא נפרע ממנו מעט מעט ורבותינו דרשו מנקה הוא לשבים ולא ינקה לשאינן שבים · פוקד עון אבות על בנים · כש
כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם שכבר פירש במקרא אחר · לשונאי · ועל רבעים · דור רביעי נמצאת מדה טובה מרובה על מדת פורענות
אחת לחמש מאות שבמדה טובה הוא אומר נוצר חסד לאלפים · וימהר משה · כשראה שכינה עוברת ושמע קול הקריאה מיד וישתחו · ילך נא
יי בקרבנו · כמו שהבטחת ואם עם קשה ערף הוא וימרו בך ואמרת על זאת פן אכלך בדרך אגה וסלחת לעוננו וגו' יש כי במקום אם · ונחלתנו
ותתננו לך לנחלה מיוחדת זו היא בקשת · ונפלינו אני ועמך שלא תשרה שכינה על האומות · כורת ברית · על זאת · אעשה נפלאות · לשון ונפלינו ·
שתהיו מובדלים בזו מכל האומות שלא תשרה שכינתי עליהם · את האמורי וגו' · שש אומות יש כאן כי הגרגשי עמד ופנה מפניהם ·

אשריו · הוא אילן שעובדין אותו · קנא שמו · מקנא ליפרע ואינו מוותר וזהו כל לשון קנאה אוחז בנצחונו ופורע מעוביו · ואכלת מזבחו · כס כסבור אתה שאין עונש באכילתו ואני מעלה עליך כמורה בעבודתם שמתוך כך אתה בא ולוקח מבנותיו לבניך · חדש האביב · חדש הבכיר ש שהתבואה מבכרת בבשולה · כל פטר רחם לי · באדם · וכל מקנך תזכר · וגו' · וכל מקנך אשר תזכר בפטר שור ושה · אשר יפטור זכר את רחמה · פטר · לשון פתיחה וכן פוטר מים ראשית מדון תיו של תזכר לשון נקבה היא מוסב על היולדת · ופטר חמור · ולא שאר בהמה טמאה · תפדה בשה · נותן שה לכהן והוא חולין ביד כהן ופטר חמור מותר בעבודה לבעלים · וערפתו · עורפו בקופיץ הוא הפסיד ממון כהן לפיכך יופסד ממונו · וכל

תשברון ואת אשריו תכרתון: כי לא תשתחוה לאל אחר כי
יהוה קנא שמו אל קנא הוא: פן תכרת ברית ליושב הארץ
וזנו אחרי אלהיהם וזבחו לאלהיהם וקרא לך ואכלת מז
מזבחו: ולקחת מבנתיו לבניך וזנו בנתיו אחרי אלהיהן והזנו
את בניך אחרי אלהיהן: אלהי מסכה לא תעשה לך: את
חג המצות תשמר שבעת ימים תאכל מצות אשר צויתך ל
למועד חדש האביב כי בחדש האביב יצאת ממצרים: כל
פטר רחם לי וכל מקנך תזכר פטר שור ושה: ופטר חמור
תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו כל בכור בניך תפדה
ולא יראו פני ריקם: ששת ימים תעבד וביום השביעי תשבת
בחריש ובקציר תשבת: וחג שבעת תעשה לך בכורי קציר
חטים וחג האסיף תקופת השנה: שלש פעמים בשנה יראה
כל זכורך את פני האדן יהוה אלהי ישראל: כי אוריש גוים
מפניך והרחבתי את גבלך ולא יחמד איש את ארצך בע
בעלתך לראות את פני יהוה אלהיך שלש פעמים בשנה:
לא תשחט על חמץ דם זבחי ולא ילין לבקר זבח חג הפסח:
ראשית בכורי אדמתך תביא בית יהוה אלהיך לא תבשל
גדי בחלב אמו: פ ויאמר יהוה אל משה
כתב לך את הדברים האלה כי על פי הדברים האלה כ
כרתי אתך ברית ואת ישראל: ויהי שם עם יהוה ארבעים

תתברון וית אשריהון תקצצון: ארי לא תסגוד לטעות עממיא ארי יי קנא שמיה אל קנא הוא: דלמא תגזר קים ליתב ארעא ויטעון בתר טעותהון וידבחון לטעותהון ויקרון לך ותיכול מדבחיהון: ותסב מבנתהון לבנך ויטעין בנתהון בתר טעותהין ויטעין ית בנך בתר טעותהין: דחלן דמתכא לא תעבד לך: ית חגא דפטיריא תטר שבעא יומין תיכול פטירא דפקדתך לזמן דאביבא ארי בירחא דאביבא נפקתא ממצרים: כל פתח ולדא דלי וכל בעירך תקדש דכרין בכור תור ואמר: ובכרא דחמרא תפרוק באמרא ואם לא תפרוק ותנקפיה כל בכרא דבנך תפרוק ולא יתחזון קדמי ריקנין: שתא יומין תפלח וביומא שביעאה תנוח בזרועא ובחצדא תנוח: וחגא דשבועיא תעבד לך בכורי חצד חטין וחגא דכנשא במפקא דשתא: תלת זמנין בשתא יתחזון כל דכורך קדם רבון עלמא יי אלהא דישראל: ארי אתרך עממין מן קדמך ואפתי ית תחומך ולא יחמד אנש ית ארעך במסקך לאתחזאה קדם יי אלהך תלת זמנין בשתא: לא תכוס על חמיע דם פסחי ולא יביתון לצפרא בר ממדבחא תרבי נכסת חגא דפסחא: ריש בכורי ארעך תיתי לבית מקדשא דיי אלהך לא תיכלון בשר בחלב:

ואמר יי למשה כתב לך ית פתגמיא האלין ארי על מימר פתגמיא האלין גזרית עמך קים ועם ישראל: והוה תמן קדם יי ארבעין

בכור בניך תפדה · ה' סלעים פדיונו קצוב · ולא יראו פני ריקם · לפי פשוטו של מקרא דבר בפני עצמו הוא ואינו מוסב על הבכור שאין במצות בכור ראיית פנים · אלא אזהרה אחרת היא וכשתעלו לרגל לראות לא יראו פני ריקם מצוה עליכם להביא עולה ראיה · ולפי מדרש ברייתא מקרא יתר הוא ומופנה לגזרה שוה ללמד על הענקו של עבד עברי שהוא ה' סלעים מכל מין ומין כפדיון בכור במסכת קדושין · בחריש ובקציר תשבת · למה נזכר חריש וקציר יש מרבותינו אומרים על חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית וקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית ללמדך שמוסיפין מחול על הקדש וכך משמעו · ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבת ועבודת ששת הימים שהתרתי לך יש שנה שהחריש והקציר אסור ואין צריך לומר חריש וקציר של שביעית שהרי כבר נאמר שדך לא תזרע וגו' ויש אומרים שאינו מדבר אלא בשבת וחריש וקציר שהוזכר בו לומר לך מה חריש רשות אף קציר רשות יצא קציר העומר שהוא מצוה ודוחה את השבת · בכורי קציר חטים · שאתה מביא בו שתי הלחם מן החטים · בכורים · שהיא מנחה ראשונה הבאה מן החדש חטים למקדש כי מנחת העומר הבאה בפסח מן השעורים היא · וחג האסיף · בזמן שאתה אוסף תבואתך מן השדה לבית אסיפה זו לשון הכנסה לבית כמו ואספתו אל תוך ביתך · תקופת השנה · שהיא בחזרת השנה בתחלת השנה הבאה · תקופת · לשון מסבה והקפה · כל זכורך · כל הזכרים שבך · הרבה מצות בתורה נאמרו ונ ונכפלו ויש מהם שלש פעמים וארבע להתחייב ולענוש על מנין לאוין שבהן ועל מנין עשה שבהם · אוריש · כתרגומו אתריך וכן החל רש וכן ו ויורש את האמורי לשון גרושין · והרחבתי את גבולך · ואתה רחוק מבית הבחירה ואינך יכול לראות לפני תמיד לכך אני קובע לך שלש הר הרגלים הללו · לא תשחט · וגו' לא תשחט את הפסח ועדיין חמץ קיים · אזהרה לשוחט או לזורק או לאחד מבני חבורה · ולא ילין · כתרגומו אין ל לינה מועלת בראש המזבח ואין לינה אלא בעמוד השחר · זבח חג הפסח · אמוריו ומכאן אתה למד לכל הקטר חלבים ואברים · ראשית בכור ·

אורמזך מסבבת המינין הימורים בשבת מרנך ארך חטה ושעורה וגפן וגו׳ ורבש הן תמרים· לא תבשל גדי אוהרה לבשר בחלב ושלשה פ פעמים כתוב בתורה אחד לאכילה ואחד להנאה ואחד לאסור בשול· גדי כל ולד רך במשמע ואף עגל וכבש ממה שהוצרך לפרש בכמה מ מקומות גדי עזים לאות שגדי סתם כל יונקים במשמע· בחלב אמו פרט לעוף שאין לו חלב אם שאין אסורו מן התורה אלא מדברי סופרים· את הדברים האלה ולא אתה רשאי לכתוב תורה שבעל פה ויהי ברדת משה כשהביא לוחות אחרונות ביום הכפורים· כי קרן לשון קרנים ש שהאור מבהיק ובולט כמין קרן ומהיכן זכה משה לקרני ההוד רבותינו אמרו מן המערה שנתן הק׳ידו על פניו שנאמר ושכותי כפי· וייר

יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה ויכתב על הלחת את דברי הברית עשרת הדברים: ויהי ברדת משה מהר סיני ושני לחת העדת ביד משה ברדתו מן ההר ומשה לא ידע כי קרן עור פניו בדברו אתו: וירא אהרן וכל בני ישראל את משה והנה קרן עור פניו וייראו מגשת אליו: ויקרא אלהם משה וישבו אליו אהרן וכל הנשאים בעדה וידבר משה אלהם: ואחרי כן נגשו כל בני ישראל ויצום את כל אשר דבר יהוה אתו בהר סיני: ויכל משה מדבר אתם ויתן על פניו מסוה: ובבא משה לפני יהוה לדבר אתו יסיר את המסוה עד צאתו ויצא ודבר אל בני ישראל את אשר יצוה: וראו בני ישראל את פני משה כי קרן עור פני משה והשיב משה את המסוה על פניו עד באו לדבר אתו:

יממין וארבעין לילון לחמא לא אכל ומיא לא אשתי וכתב על לוחיא ית פתגמי קימא עשרא פתגמין: והוה כד נחת משה מטורא דסיני ותרין לוחי סהדותא בידא דמשה במחתיה מן טורא ומשה לא ידע ארי סגי זיו יקריה דאפוהי במללותיה עמיה: וחזא אהרן וכל בני ישראל ית משה והא סגי זיו יקרא דאפוהי ודחילו מלאתקרבא לותיה: וקרא להון משה ותבו לותיה אהרן וכל רברביא בכנשתא ומלל משה עמהון: ובתר כן אתקריבו כל בני ישראל ופקדנון ית כל דמלל יי׳ עמיה בטורא דסיני: ושיצי משה מלמללא עמהון ויהב על אפוהי בית אפי: וכד עלל משה לקדם יי׳ למללא עמיה מעדי ית בית אפי עד מפקיה ונפק וממלל עם בני ישראל ית דמתפקד: וחזן בני ישראל ית אפי משה ארי סגי זיו יקרא דאפי משה ומתיב משה ית בית אפי על אפוהי עד דעליל למללא עמיה:

פרשה

ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר אלהם אלה הדברים אשר צוה יהוה לעשת אתם: ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהיה לכם קדש שבת שבתון ליהוה כל העשה בו מלאכה יומת: לא תבערו אש בכל משבתיכם ביום השבת: פ ויאמר משה אל כל עדת בני ישראל לאמר זה הדבר אשר צוה יהוה לאמר: קחו מאתכם תרומה ליהוה כל נדיב לבו יביאה את תרומת יהוה זהב וכ

פרשה

ואכניש משה ית כל כנשתא דבני ישראל ואמר להון אלין פתגמיא דפקד יי׳ למעבד יתהון: שתא יומין תתעבד עבידתא וביומא שביעאה יהי לכון קודשא שבא שבתא קדם יי׳ כל דיעבד ביה עבידתא יתקטל: לא תבערון אשתא בכל מותבניכון ביומא דשבתא: ואמר משה לכל כנשתא דבני ישראל למימר דין פתגמא דפקיד יי׳ למימר: סבו מנכון אפרשותא קדם יי׳ כל דיתרעי לביה ייתי ית אפרשותא קדם יי׳ דהבא

ויראו מגשת ליבא וראה כמה גדול כחה של עבירה שעד שלא פשטו ידיהם בעבירה מהו אומר ומראה כבוד יי׳ כאש אוכלת בראש ההר לעיני כל ישראל ולא יראים ולא מזדעזעים ומשעשו את העגל אף מקרני הודו של משה היו מרתיעים הנשיאים בעדה כמו נשיאי העדה ׳ ו וידבר משה אליהם שליחותו של מקום ולשון הוה הוא כל הענין הזה ואחרי כן נגשו אחר שלמד לזקנים חוזר ומלמד הפרשה או ההלכה לישראל תנו רבנן כיצד סדר המשנה משה היה למד מפי הגבורה נכנס אהרן שנה לו משה פרקו נסתלק אהרן ישב לו לשמאל משה נכנסו בניו שנה להם משה פרקם נסתלקו הן ישב אלעזר לימין משה ואיתמר לשמאל אהרן נכנסו זקנים שנה להם משה פרקן נסתלקו זקנים ישבו לצדדין נכנסו כל העם שנה להם משה פרקם נמצא ביד כל העם אחד ביד הזקנים שנים ביד בני אהרן שלשה ביד אהרן ארבעה וכו כדאיתא בערובין· ויתן על פניו מסוה כתרגומו בית אפי לשון ארמי הוא בתלמוד סוי לגא וצור בכתובות הוה קא מסוי לאפה לשון הבטה ה היה מסתכל בה אף כאן מסוה בגד הנתן כנגד הפרצוף ובית העינים ולכבוד קרני ההוד שלא יזונו הכל מהם היה נותן המסוה כנגדן וכו ונוטלו בשעה שהיה מדבר עם ישראל ובשעה שהמקום נדבר עמו עד צאתו ובצאתו יצא בלא מסוה ודבר אל בני ישראל וראו קרני ההוד בפניו וכשהוא מסתלק מהם והשיב את המסוה על פניו עד באו לדבר אתו וכשבא לדבר אתו נוטלו מעל פניו·

תסלק כי תשא·

ויקהל משה

למחרת יום הכפורים כשירד מן ההר ויקהל לשון הפעיל הוא שאין אוסף אנשים בידים אלא הן נאספין על פי דבורו ותרגו׳ ואכניש· ששת ימים הקדים להם אזהרת שבת לצווי מלאכת המשכן לומ׳ שאינו דוחה את השבת· לא תבערו אש יש מרבו׳ אומ׳ הבערה ללאו יצאת ויש אומ׳ לחלק יצאת· זה הדבר אשר צוה יי׳ לי· לאמר לכם· נדיב לבו· על שם שלבו נודבו קרוי נדיב לב· כבר פרשתי נדבת המשכן ומלאכתו במקום צואתו·

את המשכן את היריעה בתוכו קרוי משכן · ואת אהלו·הוא אהל יריעות עזים העשוי לגג· ואת מכסהו·מכסה עורות האלים והתחשים · פרכת המסך·פרכת המחיצה כל דבר המגין בין למעלה בין מכנגד קרוי מסך וסכך וכן שכת בעדו הכני שך את דרכך·לחם הפנים·כבר פרשתי על שם שהיו לו פנים לכאן ולכאן שהוא עשוי כמין תיבה פרוצה·ואת כליה·מלקחים ומחתות נרותיה·לוציש בלע״ז בויצי׳שהשמן והפתילו׳ נתונין בהן· ואת שמן המאור · אף הוא צריך חכמי לב שהוא מסונה כשאר שמנים כמו שמפורש במנחות מגרגרו בראש הזית והוא כתית ווך·מסך הפתח·וילון שלפני המזרח שלא היו שם קרשים ואת יתדותיו·את עמודיו ואת אדניה·הרי חבר קרוי כאן לשון זכר ולשון נקבה וכן דברים ה

וכסף ונחשת: ותכלת וארגמן ותולעת שני ושש ועזים: וערת אילם מאדמים וערת תחשים ועצי שטים: ושמן למאור ב ובשמים לשמן המשחה ולקטרת הסמים: ואבני שהם וא ואבני מלאים לאפוד ולחשן: וכל חכם לב בכם יבאו ויעשו את כל אשר צוה יהוה: את המשכן את אהלו ואת מכסהו את קרסיו ואת קרשיו את בריחו את עמדיו ואת אדניו: את הארן ואת בדיו את הכפרת ואת פרכת המסך: את השלחן ואת בדיו ואת כל כליו ואת לחם הפנים: ואת מנרת המאור ואת כליה ואת נרתיה ואת שמן המאור: ואת מזבח הקטרת ואת בדיו ואת שמן המשחה ואת קטרת הסמים ואת מסך ה הפתח לפתח המשכן: את מזבח העלה ואת מכבר הנחשת אשר לו את בדיו ואת כל כליו את הכיר ואת כנו: את ק קלעי החצר את עמדיו ואת אדניה ואת מסך שער החצר: את יתדת המשכן ואת יתדת החצר ואת מיתריהם: את ב בגדי השרד לשרת בקדש את בגדי הקדש לאהרן הכהן ואת בגדי בניו לכהן: ויצאו כל עדת בני ישראל מלפני משה: ויבאו כל איש אשר נשאו לבו וכל אשר נדבה רוחו אתו הביאו את תרומת יהוה למלאכת אהל מועד ולכל עבדתו ולבגדי הקדש: ויבאו האנשים על הנשים כל נדיב לב ה הביאו חח ונזם וטבעת וכומז כל כלי זהב וכל איש אשר

וכספא ונחשא: ותכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ ומעזי: ומשכי דדכרי מסמקי ומשכי ססגונא ואעי שטין: ומשחא לאנהרותא ובוסמיא למשח רבותא ולקטרת בוסמיא: ואבני בורלא ואבני אש משלמותא לשקעא באפודא ובח ובחשנא: וכל חכימי לבא דבכון ייתון ויעבדון ית כל דפקיד יי: ית משכנא ית פרסיה וית חופאיה ית פורפוהי וית דפוהי וית עברוהי ית עמודוהי וית סמכ סמכוהי: ית ארונא וית אריחוהי וית כפורתא וית פרכתא דפרסא: ית פתורא וית אריחוהי וית כל מ מנוהי וית לחם אפיא: וית מנרתא דאנהורי וית מנהא וית בוציניהא וית משחא דאנהורותא: וית מד מדבחא דקטרת בוסמיא וית אר אריחוהי וית משחא דרבותא וית קטרת בוסמיא וית פרסא דתרעא לתרע משכנא: ית מדבחא דעל דעלתא וית סרדא דנחשא דליה ית אריחוהי וית כל מנוהי ית כיו כיורא וית בסיסיה: וית סרדי דר דרתא ית עמודוהי וית סמכהא וית פרסא דתרע דרתא: ית סכי מ משכנא וית סכי דרתא וית מטו מטוניהון: ית לבושי שמושא לש לשמשא בקדשא ית לבושי קדש קודשא לאהרן כהנא וית לבושי בנוהי לשמשא: ונפקו כל כנשתא דבני ישראל מן קדם משה: ואתו כל גבר דאתרעי לביה וכל דא דאשלימת רוחיה עמיה איתיאו ית אפרשותא קדם יי לעבידת מש משכן זמנא ולכל פולחניה לל וללבושי קודשא: ואתיאו גבריא ע עם נשיא כל דאתרעי לביה אית איתיאו שירין ושבבין ועזקן ומח ומחוך כל מאן דדהב וכל גבר די

פרבה·ואת מסך שער החצר· וילון פרוס לשער המזרח עשרים אמה אמצעיות של רחב החצר שהיה חמשים רחב וכותפים הימנו לצפון חמ חמש עשרה אמה וכן לדרום שנאמר חמש עשרה אמה קלעים לכתף·יתדות·לתקוע ולקשור בהם כותלי היריעות בארץ שלא ינועו ברוח · מ מיתריהם·חבלים לקשור·בגדי השרד·לכסות הארון והשולחן המנורה והמזבחות בשעת סלוק מסעות·אמר הזא תכשיט של זהב עגול נתון על הזרוע והוא צמיד·כומז·כלי זהב הוא נתון כנגד אותו מקום לאשה ורבותינו פרשו שם כומז כאן מקום זמה·

וכל איש אשר נמצא אתו· תכלת או ארגמן או תולעת שני או עורות אילים או תחשים כלם הביאו· טוו את העזים· היא היתה אומנות יתירה ש
שמעל גבי העזים טוו אותן · והנשיאים הביאו· אמר ר' נתן מה ראו נשיאים להתנדב בחנכת המזבח בתחלה ובמלאכת המשכן לא התנדבו ב
בתחלה אלא כך אמרו נשיאים יתנדבו צבור מה שמתנדבין ומה שמחסרין אנו משלימין כיון שהשלימו צבור את הכל אמרו נשיאים מה על
עלינו לעשות הביאו את אבני השהם וגו' לכך התנדבו בחנוכה תחלה ולפי שנתעצלו מתחלה נחסרה אות משמם והנשאים כתיב· אור· בנה של
מרים היה· אהליאב· מן שבט דן מן הירודין שבשבטים מבני השפחות והשוהו המקום לבצלאל למלאכת בית והוא מגדול השבטים לקיים מה

הֵנִיף תְּנוּפַת זָהָב לַיהוָה׃ וְכָל־אִישׁ אֲשֶׁר־נִמְצָא אִתּוֹ תְּכֵלֶת
וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים וְעֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וְעֹרֹת
תְּחָשִׁים הֵבִיאוּ׃ כָּל־מֵרִים תְּרוּמַת כֶּסֶף וּנְחֹשֶׁת הֵבִיאוּ אֵת
תְּרוּמַת יְהוָה וְכֹל אֲשֶׁר נִמְצָא אִתּוֹ עֲצֵי שִׁטִּים לְכָל־מְלֶאכֶת
הָעֲבֹדָה הֵבִיאוּ׃ וְכָל־אִשָּׁה חַכְמַת־לֵב בְּיָדֶיהָ טָווּ וַיָּבִיאוּ מַטְוֶה
אֶת־הַתְּכֵלֶת וְאֶת־הָאַרְגָּמָן אֶת־תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי וְאֶת־הַשֵּׁשׁ׃ ו
וְכָל־הַנָּשִׁים אֲשֶׁר נָשָׂא לִבָּן אֹתָנָה בְּחָכְמָה טָווּ אֶת־הָעִזִּים׃
וְהַנְּשִׂאִם הֵבִיאוּ אֵת אַבְנֵי הַשֹּׁהַם וְאֵת אַבְנֵי הַמִּלֻּאִים לָאֵפוֹד
וְלַחֹשֶׁן׃ וְאֶת־הַבֹּשֶׂם וְאֶת־הַשָּׁמֶן לְמָאוֹר וּלְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה ול
וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים׃ כָּל־אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר נָדַב לִבָּם אֹתָם ל
לְהָבִיא לְכָל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לַעֲשׂוֹת בְּיַד־מֹשֶׁה ה
הֵבִיאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל נְדָבָה לַיהוָה׃ פ וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְאוּ קָרָא יְהוָה בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן־אוּרִי
בֶן־חוּר לְמַטֵּה יְהוּדָה׃ וַיְמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה ב
בִּתְבוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל־מְלָאכָה׃ וְלַחְשֹׁב מַחֲשָׁבֹת לַעֲשֹׂת ב
בַּזָּהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת׃ וּבַחֲרֹשֶׁת אֶבֶן לְמַלֹּאת וּבַחֲרֹשֶׁת עֵץ
לַעֲשׂוֹת בְּכָל־מְלֶאכֶת מַחֲשָׁבֶת׃ וּלְהוֹרֹת נָתַן בְּלִבּוֹ הוּא וא
וְאָהֳלִיאָב בֶּן־אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה־דָן׃ מִלֵּא אֹתָם חָכְמַת־לֵב ל
לַעֲשׂוֹת כָּל־מְלֶאכֶת חָרָשׁ וְחֹשֵׁב וְרֹקֵם בַּתְּכֵלֶת וּבָאַרְגָּמָן
בְּתוֹלַעַת הַשָּׁנִי וּבַשֵּׁשׁ וְאֹרֵג עֹשֵׂי כָּל־מְלָאכָה וְחֹשְׁבֵי מַחֲשָׁבֹת׃

אדם ארמות דדהבא קדם יי׳: וכל
דכר דאשתכח עמיה תכלא ואר
וארגונא וצבע זהורי ובוץ ומ
ומעזי ומשכי דדכרי סמוקי ומ
ומשכי ססגונא איתיאו: כל דארים
ארמות כסף ונחש איתיאו ית אפ
אפרשותא קדם יי׳ וכל דאשתכח
עמיה אעי שטין לכל עבידת פל
פלחנא איתיאו: וכל אתתא חכימת
לבא בידהא עזלא ומיתן כד עזל
ית תכלא וית ארגונא ית צבע ז
זהורי וית בוצא: וכל נשיא דהת
דאתרעי לבהין יתהין בחכמא עז
עזלן ית מעזיא: ורברביא איתיאו
ית אבני בורלא וית אבני אשל
אשלמותא לשקעא באפודא ובח
ובחשנא: וית בוסמא וית משחא
לאנהרותא ולמשח רבותא ולק
ולקטרת בוסמיא: כל גבר ואתתא
דאתרעי לבהון יתהון לאיתאה ל
לכל עבידתא דפקד יי׳ לעבד
בידא דמשה איתיאו בני ישראל
נדבתא קדם יי׳:
ואמר משה לבני ישרא׳ חזו דרבי
יי׳ בשום בצלאל בר אורי בר חו
חור לשבטא דיהודה: ואשלם ע
עמיה רוח מן קדם יי׳ בחכמה וס
ובסכלתנו ובמדע ובכל עבידתא:
ולאלפא אומנון למעבד בדהבא
ובכספא ובנחשא: ובאומנות אבן
טבא לאשלמא ובנגרות אעא ל
למעבד בכל עבידת אומנן: ול
ולאלפא יהב בלביה הוא וא
ואהליאב בר אחיסמך לשבטא
דדן: אשלם עמהון חכימות לבא
למעבד בכל עבידת נגר ואומן
וצייר בתכלא ובארגונא בצבע זה
זהורי ובבוצא ועבדי כל ע
עבידתא ומאלפי אומנון:

שנאמר לא נכר שוע לפני דל·

מדי העבודה· יותר מכדי צורך העבודה· ויכלא· לשון מניעה· והמלאכה היתה דים לכל המלאכה· ומלאכת ההבאה היתה דים של עושי המשכן לכל המלאכה של משכן ועשות אותה ולהותר· והותר· כמו והכבד את לבו והכות את מואב·

ועשה בצלאל ואהליאב וכל איש חכם לב אשר נתן יהוה
חכמה ותבונה בהמה לדעת לעשת את כל מלאכת עבדת
הקדש לכל אשר צוה יהוה: ויקרא משה אל בצלאל ואל
אהליאב ואל כל איש חכם לב אשר נתן יהוה חכמה בלבו
כל אשר נשאו לבו לקרבה אל המלאכה לעשת אתה: ויק
ויקחו מלפני משה את כל התרומה אשר הביאו בני ישראל
למלאכת עבדת הקדש לעשת אתה והם הביאו אליו עוד
נדבה בבקר בבקר: ויבאו כל החכמים העשים את כל ה
מלאכת הקדש איש איש ממלאכתו אשר המה עשים: ויא
ויאמרו אל משה לאמר מרבים העם להביא מדי העבדה
למלאכה אשר צוה יהוה לעשת אתה: ויצו משה ויעבירו
קול במחנה לאמר איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה ל
לתרומת הקדש ויכלא העם מהביא: והמלאכה היתה דים
לכל המלאכה לעשות אתה והותר: ס ויעשו
כל חכם לב בעשי המלאכה את המשכן עשר יריעת שש
משזר ותכלת וארגמן ותולעת שני כרבים מעשה חשב עשה
אתם: ארך היריעה האחת שמנה ועשרים באמה ורחב א
ארבע באמה היריעה האחת מדה אחת לכל היריעת: ויח
ויחבר את חמש היריעת אחת אל אחת וחמש יריעת חבר
אחת אל אחת: ויעש ללאת תכלת על שפת היריעה האחת

ויעבד בצלאל ואהליאב וכל גבר
חכים לבא דיהב ייי חכמתא וס
וסכלתנו בהון למדע למעבד
ית כל עבידת פולחן קודשא לכל
דפקיד ייי: וקרא משה לבצלאל
ולאהליאב ולכל גבר חכים ל
לבא דיהב ייי חכמתא בלביה
כל דאתרעי לביה למקרב לע
לעבידתא למעבד יתה: ונסיבו
מן קדם משה ית כל אפרשותא
דאיתיאו בני ישראל לעבידת פ
פולחן קודשא למעבד יתה ואנון
מיתן ליה עוד נדבתא בצפר ב
בצפר: ואתו כל חכימיא דעבדין
ית כל עבידת קודשא גבר גבר
מעבידתיה דאנון עבדין: וא
ואמרו למשה למימר מסגן ע
עמא לאיתאה מסת פולחנא ל
לעבידתא דפקיד ייי למעבד ית
יתה: ופקיד משה ואעברו כרוז
במשריתא למימר גבר ואתתא
לא יעבדון עוד עבידתא לאפ
לאפרשות קודשא ופסק עמא מ
מלאיתאה: ועבידתא הות מסת
לכל עבידתא למעבד יתה וית
ויתרת:
ועבדו כל חכימי לבא בעבדי
עבידתא ית משכנא עסר יר
יריען דבוץ שזיר ותכלא וא
וארגונא וצבע זהורי צורת כר
כרובין עובד אומן עבד יתהין:
ארכא דיריעתא חדא עסרין ות
ותמני אמין ופותיה ארבע אמ
אמין דיריעתא חדא משחתא ח
חדא לכל יריעתא: ולפף ית חמ
חמש יריען חדא עם חדא וחמש
יריען לפף חדא עם חדא: ועבד
ענובין דתכלא על ספתא דיר
דיריעתא חדא

מקצה במחברת כן עשה בשפת היריעה הקיצונה במחברת
השנית: חמשים ללאת עשה ביריעה האחת וחמשים ללאת
עשה בקצה היריעה אשר במחברת השנית מקבילת הל
הללאת אחת אל אחת: ויעש חמשים קרסי זהב ויחבר את
היריעת אחת אל אחת בקרסים ויהי המשכן אחד:
פ ויעש יריעת עזים לאהל על המשכן עשתי
עשרה יריעת עשה אתם: ארך היריעה האחת שלשים ב
באמה וארבע אמות רחב היריעה האחת מדה אחת לעשתי
עשרה יריעת: ויחבר את חמש היריעת לבד ואת שש ה
היריעת לבד: ויעש ללאת חמשים על שפת היריעה הקיצנה
במחברת וחמשים ללאת עשה על שפת היריעה החברת
השנית: ויעש קרסי נחשת חמשים לחבר את האהל להית
אחד: ויעש מכסה לאהל ערת אילם מאדמים ומכסה ערת
תחשים מלמעלה: ס ויעש את הקרשים למשכן
עצי שטים עמדים: עשר אמת ארך הקרש ואמה וחצי ה
האמה רחב הקרש האחד: שתי ידת לקרש האחד משלבת
אחת אל אחת כן עשה לכל קרשי המשכן: ויעש את ה
הקרשים למשכן עשרים קרשים לפאת נגב תימנה: וא
וארבעים אדני כסף עשה תחת עשרים הקרשים שני אדנים
תחת הקרש האחד לשתי ידתיו ושני אדנים תחת הקרש

מסטרא בית לופי כן עבד בס
בשפתא דיריעתא בסטרא בית
לופי תניתא: חמשין ענובין עבד
ביריעתא חדא וחמשין ענובין
עבד בסטרא דיריעתא דבית ל
לופי תניתא מכונן ענוביתא חד ל
לקבל חדא: ועבד חמשין פרפ
פורפין דדהב ולפף ית יריעת
תיא עם חדא בפורפיא והוה מ
משכנא חד:
ועבד יריען דמעזי לפרסא על
משכנא חדא עשרי יריען עבד
יתהין: ארכא דיריעתא חדא תל
תלתין אמין ופותיא ארבע אמין פותיא
דיריעתא חדא משחתא חדא ל
לחדא עשרי יריען: ולפף ית ח
חמש יריען לחוד וית שית יריען
לחוד: ועבד ענובין חמשין על
שפתא דיריעתא בסטרא בית ל
לופי וחמשין ענובין עבד על
שפתא דיריעתא דבית לופי תנ
תניתא: ועבד פורפין דנחש חמ
חמשין ללפפא ית משכנא למ
למהוי חד: ועבד חופאה למש
למשכנא דמשכי דדכרי מסמקי
וחופאה דמשכי ססגונא מלע
מלעלא:
ועבד ית דפיא למשכנא דאעי
שטין קימין: עשר אמין ארכא
דדפא ואמתא ופלגות אמתא פ
פותיא דדפא חד: תרין צירין ל
לדפא חד משולבין חדא עם
חדא כן עבד לכל דפי משכנא:
ועבד ית דפיא למשכנא עסרין
דפין לרוח עיבר דרומא: וא
וארבעין סמכין דכסף עבד תח
תחות עסרי דפין תרין סמכין
תחות דפא חד לתרין צירוהי ת
ותרין סמכין תחות דפא

ויעש בצלאל · לפי שנתן נפשו על המלאכה . יותר משאר החכמים נקראת על שמו

האחד לשתי ידתיו : ולצלע המשכן השנית לפאת צפון עשה
עשרים קרשים : וארבעים אדניהם כסף שני אדנים תחת
הקרש האחד ושני אדנים תחת הקרש האחד : ולירכתי
המשכן ימה עשה ששה קרשים : ושני קרשים עשה למ
למקצעת המשכן בירכתים : והיו תואמם מלמטה ויחדו יהיו
תמים אל ראשו אל הטבעת האחת כן עשה לשניהם לשני
המקצעת : והיו שמנה קרשים ואדניהם כסף ששה עשר א
אדנים שני אדנים שני אדנים תחת הקרש האחד : ויעש
בריחי עצי שטים חמשה לקרשי צלע המשכן האחת : וח
וחמשה בריחם לקרשי צלע המשכן השנית וחמשה בריחם
לקרשי המשכן לירכתים ימה : ויעש את הבריח התיכן ל
לברח בתוך הקרשים מן הקצה אל הקצה : ואת הקרשים
צפה זהב ואת טבעתם עשה זהב בתים לבריחם ויצף את
הבריחם זהב : ויעש את הפרכת תכלת וארגמן ותולעת שני
ושש משזר מעשה חשב עשה אתה כרבים : ויעש לה א
ארבעה עמודי שטים ויצפם זהב וויהם זהב ויצק להם אר
ארבעה אדני כסף : ויעש מסך לפתח האהל תכלת וארגמן
ותלעת שני ושש משזר מעשה רקם : ואת עמודיו חמשה
ואת וויהם וצפה ראשיהם וחשקיהם זהב ואדניהם חמשה
נחשת : פ ויעש בצלאל את הארן עצי שטים

חד לתרין צירוהי : ולסטר מ
משכנא תנינא לרוח צפונא
עבד עשרין דפין : וארבעין ס
סמכיהון דכסף תרין סמכין ת
תחות דפא חד ותרין סמכין ת
תחות דפא חד : ולסיפי משכנא
מערבא עבד שתא דפין : ות
ותרין דפין עבד לזוית משכנא
בסופיהון : והון מכוונין מלרע
וכחדא הוו מכונין ברישיהון
בעזקתא חדא כן עבד לתר
לתריהון לתרתין זוין : והוו
תמניא דפין וסמכיהון דכסף
שתא עסר סמכין תרין סמכין
תרין סמכין תחות דפא חד : ו
ועבד עברי דאעי שטין חמ
חמשא לדפי סטר משכנא חד :
וחמשא עברין לדפי סטר מ
משכנא תנינא וחמשא עברין
לדפי משכנא לסופיהון מער
מערבא : ועבד ית עברא מצ
מציעאה לעברא בגו דפיא
מן סיפי לסיפי : וית דפיא חפ
חפא דהבא וית עזקתהון עבד
דהבא אתרא לעבריא וחפא
ית עבריא דהבא : ועבד ית פ
פרכתא דתכלא וארגונא וצ
וצבע זהורי ובוץ שזיר עובד
אומן עבד יתה צורת כרו
כרובין : ועבד לה ארבעה ע
עמודי שטין וחפנון דהבא וו
וויהון דהבא ואתיך להון אר
ארבעה סמכין דכסף : ועבד
פרסא לתרע משכנא דתכלא
וארגונא וצבע זהורי ובוץ ש
שזיר עובד ציור : וית עמודוהי
חמשא וית וויהון וחפא רישי
רישיהון וכבושיהון דהבא וס
וסמכיהון דנחשא :
ועבד
בצלאל ית ארונא דאעי שטין

אמתים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קמתו: ויצפהו
זהב טהור מבית ומחוץ ויעש לו זר זהב סביב: ויצק לו ארבע
טבעת זהב על ארבע פעמתיו ושתי טבעת על צלעו האחת
ושתי טבעת על צלעו השנית: ויעש בדי עצי שטים ויצף אתם
זהב: ויבא את הבדים בטבעת על צלעת הארן לשאת את
הארן: ויעש כפרת זהב טהור אמתים וחצי ארכה ואמה וחצי
רחבה: ויעש שני כרבים זהב מקשה עשה אתם משני קצות
הכפרת: כרוב אחד מקצה מזה וכרוב אחד מקצה מזה מן
הכפרת עשה את הכרבים משני קצותו: ויהיו הכרבים
פרשי כנפים למעלה סככים בכנפיהם על הכפרת ופניהם
איש אל אחיו אל הכפרת היו פני הכרבים: פ

ויעש את השלחן עצי שטים אמתים ארכו ואמה רחבו
ואמה וחצי קמתו: ויצף אתו זהב טהור ויעש לו זר זהב סביב:
ויעש לו מסגרת טפח סביב ויעש זר זהב למסגרתו סביב:
ויצק לו ארבע טבעת זהב ויתן את הטבעת על ארבע הפאת
אשר לארבע רגליו: לעמת המסגרת היו הטבעת בתים ל
לבדים לשאת את השלחן: ויעש את הבדים עצי שטים ויצף
אתם זהב לשאת את השלחן: ויעש את הכלים אשר על
השלחן את קערתיו ואת כפתיו ואת מנקיתיו ואת הקשות א
אשר יסך בהן זהב טהור: פ ויעש את המנרה

תרתין אמין ופלגא ארכיה ואמתא ופלגא פותיה ואמתא ופלגא רומיה: וחפהי דהב דכי מגו ומברא ועבד ליה זיר דדהב סחור סחור: ואתיך ליה ארבע עזקן דדהב על ארבע זויתיה ותרתין עזקן על סטריה חד ותרתין עזקן על סטריה תנינא: ועבד אריחי דאעי שטין וחפא יתהון דהבא: ואעיל ית אריחיא בעזקתא על סטרי ארונא למטל ית ארונא: ועבד כפרתא דדהב דכי תרתין אמין ופלגא ארכה ואמתא ופלגא פותיה: ועבד תרין כרובין דדהב נגיד עבד יתהון מתרין סטרי כפרתא: כרובא חד מסטרא מכא וכרובא חד מסטרא מכא מן כפרתא עבד ית כרוביא מתרין סטרוהי: והון כרוביא פריסין גדפיהון לעילא מטלין בגדפיהון על כפרתא ואפיהון חד לקבל חד לקבל כפרתא הוו אפי כרוביא:

ועבד ית פתורא דאעי שטין תרתין אמין ארכיה ואמתא פותיה ואמתא ופלגא רומיה: וחפא יתיה דהב דכי ועבד ליה זיר דדהב סחור סחור: ועבד ליה גדנפא רומיה פושכא סחור סחור ועבד זיר דדהב לגדנפיה סחור סחור: ואתיך ליה ארבע עזקן דדהב ויהב ית עזקתא על ארבע זויתא דלארבע רגלוהי: לקבל גדנפא הואה עזקתא אתרא לאריחיא למטל ית פתורא: ועבד ית אריחיא דאעי שטין וחפא יתהון דהבא למטל ית פתורא: ועבד ית מניא דעל פתורא ית מגיסוהי וית בזיכוהי וית מכילתיה וית קסותיה דמתנסך בהון דהב דכי: ועבד ית מנרתא

זהב טהור מקשה עשה את המנרה ירכה וקנה גביעיה ב
כפתריה ופרחיה ממנה היו : וששה קנים יצאים מצדיה ש
שלשה קני מנרה מצדה האחד ושלשה קני מנרה מצדה
השני : שלשה גבעים משקדים בקנה האחד כפתר ופרח
ושלשה גבעים משקדים בקנה אחד כפתר ופרח כן לששת
הקנים היצאים מן המנרה : ובמנרה ארבעה גבעים מש
משקדים כפתריה ופרחיה : וכפתר תחת שני הקנים ממנה
וכפתר תחת שני הקנים ממנה וכפתר תחת שני הקנים מ
ממנה לששת הקנים היצאים ממנה : כפתריהם וקנתם מ
ממנה היו כלה מקשה אחת זהב טהור : ויעש את נרתיה
שבעה ומלקחיה ומחתתיה זהב טהור : ככר זהב טהור
עשה אתה ואת כל כליה : פ ויעש את מזבח
הקטרת עצי שטים אמה ארכו ואמה רחבו רבוע ואמתים
קמתו ממנו היו קרנתיו : ויצף אתו זהב טהור את גגו ואת ק
קירתיו סביב ואת קרנתיו ויעש לו זר זהב סביב : ושתי טבעת
זהב עשה לו מתחת לזרו על שתי צלעתיו על שני צדיו ל
לבתים לבדים לשאת אתו בהם : ויעש את הבדים עצי שטים
ויצף אתם זהב : ויעש את שמן המשחה קדש ואת קטרת ה
הסמים טהור מעשה רקח : ס ויעש את מזבח
העלה עצי שטים חמש אמות ארכו וחמש אמות רחבו רבוע

ודהב דכי נגיד עבד ית מנר
מנרתא שדה וקנה כלידהא חז
חזורהא ושושנהא מנה הוו : וש
ושתא קנין נפקין מסטרהא תל
תלתא קני מנרתא מסטרה חד
ותלתא קני מנרתא מסטרה תנ
תנינא : תלתא כלידין מצירין ב
בקנא חד חזור ושושן ותלתא כ
כלידין מצירין בקנא חד חזור
ושושן כן לשתא קנין דנפקין
מן מנרתא : ובמנרתא ארבעא
כלידין מצירין חזורהא ושוש
ושושנהא : וחזור תחות תרין קנין
דמנה וחזור תחות תרין קנין דמ
דמנה וחזור תחות תרין קנין דמ
דמנה לשתא קנין דנפקין מנה :
חזוריהון וקניהון מנה הוו כלה
נגידא חדא דדהב דכי : ועבד
ית בוציניהא שבעא וצבתהא
ומחתיתהא דדהב דכי : ככרא ד
דדהבא דכיא עבד יתה וית כל
מנהא :

ועבד ית מדבחא דקטרת בס
בוסמיא דאעי שטין אמתא אר
ארכיה ואמתא פותיה מרבע ות
ותרתין אמין רומיה מניה הואה
קרנוהי : וחפא יתיה דהב דכי ית
אגריה וית כותלוהי סחור סחור
וית קרנוהי ועבד ליה זיר דדהב
סחור סחור : ותרתין עזקן דדהב
עבד ליה מלרע לזיריה על תר
תרתין זויתיה על תרין סטרוהי
לאתרא לאריחיא למטל יתיה
בהון : ועבד ית אריחיא דאעי
שטין וחפא יתהון דהבא : ועבד
ית משחא דרבותא קודשא וית
קטרת בוסמיא דכי עובד בסמ
בוסמנו :

ועבד ית מדבחא דעלתא דאעי
שטין חמש אמין אורכיה וחמש
אמין פותיה מרבע

נבוב לוחות· נבוב הוא חלול וכן עביו שלש אצבעות· נבוב הלוחין של עצי שטים לכל רוח והחלל באמצע· במראות הצובאות· ב
בנות ישראל היו בידן מראות שרואות בהן כשהן מתקשטות ואף אותן לא עכבו מלהביא לנדבת המשכן והיה מואס משה בהן מפני שעשויין
ליצר הרע אמר לו הקב"ה קבל כי אלו חביבין עלי מן הכל שעל ידיהן העמידו הנשים צבאות רבות במצרים כשהיו בעליהן יגעים בעבודת
פרך היו הולכות ומוליכות להם מאכל ומשתה ומאכילות אותם ונוטלות המראות וכל אחת רואה עצמה עם בעלה במראה ומשדלתו בדב
בדברים אני נאה ממך ומתוך כך מביאות אותן לידי תאוה ונזקקות להם ומתעברות ויולדות שם שנאמר תחת התפוח עוררתיך וזהו שנאמר

ושלש אמות קמתו: ויעש קרנתיו על ארבע פנתיו ממנו היו
קרנתיו ויצף אתו נחשת: ויעש את כל כלי המזבח את ה
הסירת ואת היעים ואת המזרקת את המזלגת ואת המחתת
כל כליו עשה נחשת: ויעש למזבח מכבר מעשה רשת נ
נחשת תחת כרכבו מלמטה עד חציו: ויצק ארבע טבעת
בארבע הקצות למכבר הנחשת בתים לבדים: ויעש את ה
הבדים עצי שטים ויצף אתם נחשת: ויבא את הבדים בטבעת
על צלעת המזבח לשאת אתו בהם נבוב לחת עשה אתו:
ס ויעש את הכיור נחשת ואת כנו נחשת במראת
הצבאת אשר צבאו פתח אהל מועד: ס ויעש את
החצר לפאת נגב תימנה קלעי החצר שש משזר מאה ב
באמה: עמודיהם עשרים ואדניהם עשרים נחשת ווי הע
העמודים וחשקיהם כסף: ולפאת צפון מאה באמה עמודיהם
עשרים ואדניהם עשרים נחשת ווי העמודים וחשקיהם כסף:
ולפאת ים קלעים חמשים באמה עמודיהם עשרה ואדניהם
עשרה ווי העמדים וחשוקיהם כסף: ולפאת קדמה מזרחה
חמשים אמה: קלעים חמש עשרה אמה אל הכתף עמודיהם
שלשה ואדניהם שלשה: ולכתף השנית מזה ומזה לשער
החצר קלעים חמש עשרה אמה עמדיהם שלשה ואדניהם
שלשה: כל קלעי החצר סביב שש משזר: והאדנים לעמדים

ותלת אמין רומי: ועבד קרנוהי
על ארבע זויתיה מניה הואה ק
קרנוהי וחפא יתיה נחשא: ועבד
ית כל מני מדבחא ית פסכ
פסכתרותא וית מגרופיתא וית
מזרקיא וית צנוריתא וית מחת
מחתיתא כל מנוהי עבד נחשא:
ועבד למדבחא סרדא עובד מ
מצדתא דנחשא תחות סוביה
מלרע עד פלגיה: ואתיך ארבע
עזקן בארבע זויתא לסרדא ד
דנחשא אתרא לאריחיא: ועבד
ית אריחיא דאעי שטין וחפא ית
יתהון נחשא: ואעיל ית אריחיא
בעזקתא על סטרי מדבחא למ
למטל יתיה בהון חליל לוחין ע
עבד יתיה: ועבד ית
כיורא דנחשא וית בסיסיה ד
דנחשא במחזית נשיא דאתין ל
לצלאה בתרע משכן זמנא:
ועבד ית דרתא
לרוח עבר דרומא סרדי דרתא
דבוץ שזיר מאה אמין: עמ
עמודיהון עשרין וסמכיהון ע
עשרין דנחשא ווי עמודיא וכ
וכבושיהון כסף: ולרוח צפונא
מאה אמין עמודיהון עשרין וס
וסמכיהון עשרין דנחשא ווי ע
עמודיא וכבושיהון כסף: ו
ולרוח מערבא סרדי חמשין א
אמין עמודיהון עשרא וסמכיהון
עשרא ווי עמודיא וכבושיהון
כסף: ולרוח קדומא מדינחא חמ
חמשין אמין: סרדי חמש עשרה
אמין לעברא עמודיהון תלתא
וסמכיהון תלתא: ולעברא תנינא
מכא ומכא לתרע דרתא סרדין
חמש עשרי אמין עמודיהון תל
תלתא וסמכיהון תלתא: כל
סרדי דרתא סחור סחור דבוץ
שזיר: וסמכיא לעמודיא דנח

במראות הצובאות ונעשה הכיור מהם שהוא לשום שלום בין איש לאשתו להשקות ממים שבתוכו את שקנא לה בעלה ותדע לך שהן מראות
ממש שהרי נאמר נחשת התנופה שבעים ככר וגו' ויעש בה וגו' וכיור וכנו לא הוזכרו שם למדת שלא היה נחשת של כיור מנחשת התנופה
כך· דש ר' תנחומא וכן תרגם אנקלוס במחזית נשיא וכן תרגום של מראות מירויי"רש בלעז וכן מצינו בישעיה והגליונים ומתרגמינן מ
מחזיתא· אשר צבאו· להביא נדבתן· לפאת קלעי החצר· כמדת קלעי החצר·

חסלת ויקהל·

אלה פקודי · בפרשה זו נמנו כל משקל נדבת המשכן לכסף לזהב ולנחשת ונמנו כל כליו לכל עבודתו · המשכן משכן
שני פעמים רמז למקדש שנתמשכן בשני חורבנין על עונותיהן של ישראל · משכן העדות · עדות לישראל ש
שויתר להם הקב"ה על מעשה העגל שהרי השרה שכינתו ביניהם · עבודת הלוים · פקודי המשכן וכליו היא עבודה המסורה ללוים במדבר ל
לשאת ולהוריד ולהקים איש איש למשא המוטל עליו כמו שמפורש בפרשת נשא · ביד איתמר · הוא היה פקיד עליהם למסור לכל בית אב
עבודה שעליו · ובצלאל בן אורי עשה את כל אשר צוה · משה אין כתיב כאן אלא כל אשר צוה ה' את משה אפי' דברים שלא אמר

נחשת ווי העמודים וחשוקיהם כסף וצפוי ראשיהם כסף והם
מחשקים כסף כל עמדי החצר : ומסך שער החצר מעשה
רקם תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר ועשרים אמה
ארך וקומה ברחב חמש אמות לעמת קלעי החצר: ועמדיהם
ארבעה ואדניהם ארבעה נחשת וויהם כסף וצפוי ראשיהם
וחשקיהם כסף : וכל היתדת למשכן ולחצר סביב נחשת :

דנחשא ווי עמודיא וכבושיהון
כסף ותפוי רישיהון כסף ואנון
מכבשין כסף כל עמודי דרתא:
ופרסא דתרע דרתא עובד צייר
תכלא וארגונא וצבע זהורי
ובוץ שזיר ועשרין אמין ארכה
ורומא בפותיה חמש אמין לקבל
סרדי דרתא: ועמודיהון ארבעה
וסמכיהון ארבעה דנחשא וויהון
כסף ותפוי רישיהון וכבושיהון
כסף: וכל סכיא למשכנא ולד
ולדרתא סחור סחור דנחשא :

פרשה

אלה פקודי המשכן משכן העדת אשר פקד על פי משה ע
עבדת הלוים ביד איתמר בן אהרן הכהן : ובצלאל בן אורי
בן חור למטה יהודה עשה את כל אשר צוה יהוה את משה:
ואתו אהליאב בן אחיסמך למטה דן חרש וחשב ורקם ב
בתכלת ובארגמן ובתולעת השני ובשש : ס
כל הזהב העשוי למלאכה בכל מלאכת הקדש ויהי זהב ה
התנופה תשע ועשרים ככר ושבע מאות ושלשים שקל ב
בשקל הקדש : וכסף פקודי העדה מאת ככר ואלף ושבע ם
מאות וחמשה ושבעים שקל בשקל הקדש : בקע לגלגלת
מחצית השקל בשקל הקדש לכל העבר על הפקדים מבן
עשרים שנה ומעלה לשש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש
מאות וחמשים : ויהי מאת ככר הכסף לצקת את אדני ה
הקדש ואת אדני הפרכת מאת אדנים למאת הככר ככר

פרשה

אלין מניני משכנא משכנא דס
דסהדותא דאתמנינו על מימרא
דמשה פולחן לואי בידא דאי
דאיתמר בר אהרן כהנא: ובצלאל
בר אורי בר חור לשבטא דיה
דיהודה עבד ית כל דפקיד יי ית
משה: ועמיה אהליאב בר אחי
אחיסמך לשבטא דדן נגר וא
ואומן וצייר בתכלא ובארגונא
ובצבע זהורי ובבוצא :
כל דהבא דאתעבד לעבידתא
בכל עבידת קודשא והוה דהב
ארמותא עשרין ותשע ככרין
ושבע מאה ותלתין סלעין בסל
בסלעי קודשא: וכסף מניני כנ
כנשתא מאה ככרין ואלף ושבע
מאה ושבעין וחמש סלעין בס
בסלעי קודשא: תקלא לגולגלתא
פלגות סלעא בסלעי קודשא ל
לכל דעבר על מנייניא מבר ע
עשרין שנין ולעלא לשית מאה
ותלתא אלפין וחמש מאה וחמ
וחמשין: והוה מאה ככרי כספא
למתכא ית סמכי קודשא וית סמ
סמכי פרכתא מאה סמכין למ
למאה ככרין ככרא:

לו רבו הסכימה דעתו למה שנאמר למשה בסיני · הככר · ששים מנה ומנה של קדש כפול היה הרי הככר מאה ועשרים מנה והמנה כה' ס
סלעים הרי ככר של קדש שלשת אלפים שקלים לפיכך הוא מונה בפרוטרוט כל השקלים שפחותין במנין משלשת אלפים שאין מגיעין לככר ·
בקע · הוא שם משקל מחצית השקל · שש מאות אלף וגו' כך היו ישראל וכך עלה מניינם אחר שהוקם המשכן בספר וידבר ואף עתה בנדבת
המשכן כך היו ומנין חצאי השקל של שש מאות אלף עולה מאת ככר כי אחד של שלשת אלפים שקלים כיצד שש מאות אלף חצאין הרי
הן שלש מאות אלף שלמים הרי מאת ככר והשלשת אלפים וחמש מאות וחמשים חצאין עולים אלף ושבע מאות וחמשה ושבעים שקלים: לצקת ·
כתרגומו למתכא · אדני הקדש · של קרשי המשכן שהם ארבעים ושמנה קרשים ולהן תשעים ושש אדנים ואדני הפרכת ארבעה הרי מאה
וכל שאר האדנים נחשת כתוב בהם ·

וצפה ראשיהם· של עמודים מהם שבפולן כ"ב וצפה ראשיהם וחשוקיהם כסף· ומן התכלת והארגמן וגו' שש לא נאמר כאן מכאן אני או[מר] שאין בגדי סדר הללו בגדי כהונה שבבגדי כהונה היה שש אלא הם בגדי השרד שמכסים בהם כלי הקדש בשעת סילוק מסעות שלא היה בהם שש· וירקעו· כמו' לרוקע הארץ כתרגומו ורדידו· שכך היו מרדדין מן הזהב אשטנדרא בלע"ז טסין דקות כמין הוא מלמדך היאך היו טווין את הזהב עם החוטין מרדדין השכין דקין וקוצצין מהן פתילים לארוג הטב לעשות אותן פתילים מעורבות עם כל מין ומין בחשן ובאפוד שנאמר בהן זהב ותכלת וארגמן תולעת השני ושש זהב חוט אחד וזהב עם ששה חוטין תכלת וכן עם כל מין ומין שכל המינין חוטן כפול ששה והזהב חוט שביעי עם כל אחד ואחד

לאדן: ואת האלף ושבע המאות וחמשה ושבעים עשה ווים
לעמודים וצפה ראשיהם וחשק אתם: ונחשת התנופה ש
שבעים ככר ואלפים וארבע מאות שקל: ויעש בה את א
אדני פתח אהל מועד ואת מזבח הנחשת ואת מכבר הנ
הנחשת אשר לו ואת כל כלי המזבח: ואת אדני החצר ס
סביב ואת אדני שער החצר ואת כל יתדת המשכן ואת כל
יתדת החצר סביב: ומן התכלת והארגמן ותולעת השני ע
עשו בגדי שרד לשרת בקדש ויעשו את בגדי הקדש אשר
לאהרן כאשר צוה יהוה את משה: פ ויעש את
האפד זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר: וירקעו
את פחי הזהב וקצץ פתילם לעשות בתוך התכלת ובתוך ה
הארגמן ובתוך תולעת השני ובתוך השש מעשה חשב: כ
כתפת עשו לו חברת על שני קצוותו חבר: וחשב אפדתו א
אשר עליו ממנו הוא כמעשהו זהב תכלת וארגמן ותולעת
שני ושש משזר כאשר צוה יהוה את משה: ס ויעשו
את אבני השהם מסבת משבצת זהב מפתחת פתוחי חותם
על שמות בני ישראל: וישם אתם על כתפת האפד אבני
זכרון לבני ישראל כאשר צוה יהוה את משה: פ
ויעש את החשן מעשה חשב כמעשה אפד זהב תכלת וא
וארגמן ותולעת שני ושש משזר: רבוע היה כפול עשו את

לסמכא: וית אלף ושבע מאה וש
ושבעין וחמש עבד ווין רגמ
לעמודיא וחפא רישיהון וכבש
יתהון: ונחש ארמותא שבעין כ
ככרין ותרין אלפין וארבע מאה
סלעין: ועבד בה ית סמכי תרע
משכנא וית מדבחא דנחשא וית
סרדא דנחשא דליה וית כל מ
מני מדבחא: וית סמכי דרתא
סחור סחור וית סמכי תרע דר
דרתא וית כל סכי משכנא וית
כל סכי דרתא סחור סחור: ומן
תכלא וארגונא וצבע זהורי ע
עבדו לבושי שמושא לשמשא
בקודשא ועבדו ית לבושי קו
קודשא דאהרן כהנא כמא די
דפקיד יי ית משה:
ועבד ית אפודא דדהבא תכלא
וארגונא וצבע זהורי ובוץ ש
שזיר: ורדידו ית טסי דהבא וק
וקציצו חוטין למעבד בגו תכ
תכלא ובגו ארגונא ובגו צבע
זהורי ובגו בוצא עובד אומן:
כתפין עבדו ליה מלפפן על ת
תרין סטרוהי מלפף: והמיין תק
תקוניה דעלוהי מניה הוא כעו
כעובדיה דדהבא תכלא ואר
וארגונא וצבע זהורי ובוץ ש
שזיר כמא דפקיד יי ית משה:
ועבדו ית אבני
בורלא משקען מרמצן בדהב
גליפן כתב מפרש על שמהת ב
בני ישראל: ושוי יתהון על כת
כתפי אפודא אבני דוכרנא לב
לבני ישראל כמא דפקיד יי ית
משה:
ועבד ית חושנא עובד אומן כע
כעובד אפודא דדהבא תכלא
וארגונא וצבע זהורי ובוץ ש
שזיר: מרבע הוה עיף עבדו ית

ואחר·· לפי שפרשתי מעשה האפוד והחשן פרקים פרקים על פירושי המקראות ויש לטעות בצירופן אני כותב מעשיהן יח[ד]· האפוד כמין סינר כרחב גבו של אדם ויותר וגבהו מכנגד האצילים ועד הארץ והחשב מחובר בראשו על פני רחבו ולא במחט אלא מעשה אורג מאריך לכאן ולכאן כדי להקיף ולחגור בו והכתפות מחוברות בסינר אחת לימין ואחת לשמאל מרוחקות זו מזו שעור הבדלות בין כתפים שכשזוקפן יהיו כנגד הכתפים של כהן והן לשני קצות רחבו של סינר והן כמין רצועות עשויות מטין האפוד ארוכות כדי שיעור לזקפן למעלה אצל צווארו מכאן ומכאן ונקפלות לפני כתפיו מעט והמשבצות נתונות בראשיהן לפני כתפים של כהן וראש שתי עבותות הזהב נתונות במשבצות וראשיהן השני בשתי טבעות שבראש העליון של חשן כשיצא החשן תלוי באפוד מלפניו על לבו ושתי טבעות כך נתונות בכתפות האפוד מלמטה בראש המחובר בחשב וכנגדן שתי טבעות החשן בתחתיתו אחת לימין ואחת לשמאל ופתיל תכלת רוכס את החשן והאפוד מטבעותיו של זה לטבעותיו של זה שלא יהא התחתון של חשן כר מאיכל דבו של כהן להיות נבדל ממנו ולהרגן וחוזר:

אלה פקודי

החשן זרת ארכו וזרת רחבו כפול: וימלאו בו ארבעה טורי
אבן טור אדם פטדה וברקת הטור האחד: והטור השני
נפך ספיר ויהלם: והטור השלישי לשם שבו ואחלמה: וה
והטור הרביעי תרשיש שהם וישפה מוסבת משבצת זהב ב
במלאתם: והאבנים על שמת בני ישראל הנה שתים ע
עשרה על שמתם פתוחי חתם איש על שמו לשנים עשר ש
שבט: ויעשו על החשן שרשרת גבלת מעשה עבת זהב ט
טהור: ויעשו שתי משבצת זהב ושתי טבעת זהב ויתנו את
שתי הטבעת על שני קצות החשן: ויתנו שתי העבתת הזהב
על שתי הטבעת על קצות החשן: ואת שתי קצות שתי הע
העבתת נתנו על שתי המשבצת ויתנם על כתפת האפד אל
מול פניו: ויעשו שתי טבעת זהב וישימו על שני קצות החשן
על שפתו אשר אל עבר האפד ביתה: ויעשו שתי טבעת זהב
ויתנם על שתי כתפת האפד מלמטה ממול פניו לעמת מח
מחברתו ממעל לחשב האפד: וירכסו את החשן מטבעתיו
אל טבעת האפד בפתיל תכלת להית על חשב האפד ולא
יזח החשן מעל האפד כאשר צוה יהוה את משה: פ
ויעש את מעיל האפד מעשה ארג כליל תכלת: ופי ה
המעיל בתוכו כפי תחרא שפה לפיו סביב לא יקרע: ויעשו
על שולי המעיל רמוני תכלת וארגמן ותולעת שני משזר:

חושנא זרתא אורכיה וזרתא פותיה
עיף: ואשלימו ביה ארבעה סדרין
דאבן טבא סדרא קדמאה סמקן
ירקן וברקן סדרא חד: וסדרא תנ
תנינא אזמרגדין שבזיז וסבהלום:
וסדרא תליתאה קנכירי טרקיא וע
ועין עגלא: וסדרא רביעאה כרום
ימא ובורלא ופנתרי משקען מר
מרמצן בדהב באשלמותהון: וא
ואבניא על שמהת בני ישראל א
אנון תרתא עסרי על שמהתהון
כתב מפרש כגלף דעזקא גבר ע
על שמיה לתרי עסר שבטין: וע
ועבדו על חושנא תכין מתחמן עו
עובד גדילן דדהב דכי: ועבדו ת
תרתין מרמצן דדהב ותרתין עזקן
דדהב ויהבו ית תרתין עזקתא ע
על תרין סטרי חושנא: ויהבו תר
תרתין גדילן דדהב על תרתין עז
עזקתא על סטרי חושנא: וית תרתין
גדילן דעל תרין סטרוהי יהבו
על תרתין מרמצתא ויהבונין על
כתפי אפודא לקבל אפוהי: ועבדו
תרתין עזקן דדהב ושויאו על תרין
סטרי חושנא על ספתיה דלעברא
דא ודא לגו: ועבדו תרתין עזקן
דדהב ויהבונין על תרין כתפי א
אפודא מלרע מלקבל אפוהי ל
לקבל בית לופיה מעלוי להמין
אפודא: ואחדו ית חושנא מעזקתיה
לעזקת אפודא בחוטא דתכלא ל
למהוי על המין אפודא ולא יתפ
יתפרק חושנא מעלוי אפודא כמא
דפקיד יי ית משה:
ועבד ית מעיל אפודא עובד מחי
גמיר תכלא: ופומיה דמעילא כפ
כפיל לגויה כפום שרין תורא מ
מקף לפומיה סחור סחור דלא יתב
יתבזע: ועבדו על שיפולי מעילא
רמוני תכלא וארגונא וצבע זהו
זהורי שזיר:

פארי המגבעות. תפארת המגבעות המצנפת · לתת על המצנפת מלמעלה על ידי הפתילים היה מושיבו על המצנפת כמין כתר · ואם תאמר לא היה הציץ על המצנפת שהרי בשחיטת קדשים שנינו שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח תפלין והציץ היה נתון על המצח הרי המצנפת למעלה והציץ למטה ומהו על המצנפת מלמעלה · וצור הזקיתי בה כמו הוא אומר ויתנו עליו פתיל תכלת ובענין מ התרומה הוא אומר ושמת אותו על פתיל תכלת · ואומר מני פתיל תכלת זה חוטין הן לקשרו בהן במצנפת לפי שהציץ אינו אלא מאזן למוזן ובאה יקשרנו במצנפת והיו קבועין בו חוטי תכלה לשני ראשיו ובאמצעיתו שבהן קושרו ותולהו במצנפת כשהיא בראשו ושני חוטין הי

ויעשו פעמני זהב טהור ויתנו את הפעמנים בתוך הרמנים
על שולי המעיל סביב בתוך הרמנים: פעמן ורמן פעמן ורמן
על שולי המעיל סביב לשרת כאשר צוה יהוה את משה:
ס ויעשו את הכתנת שש מעשה ארג לאהרן
ולבניו: ואת המצנפת שש ואת פארי המגבעת שש ואת מ
מכנסי הבד שש משזר: ואת האבנט שש משזר ותכלת וא
וארגמן ותולעת שני מעשה רקם כאשר צוה יהוה את משה:
ס ויעשו את ציץ נזר הקדש זהב טהור ויכתבו
עליו מכתב פתוחי חותם קדש ליהוה: ויתנו עליו פתיל תכלת
לתת על המצנפת מלמעלה כאשר צוה יהוה את משה:
ס ותכל כל עבדת משכן אהל מועד ויעשו בני
ישראל ככל אשר צוה יהוה את משה כן עשו: פ
ויביאו את המשכן אל משה את האהל ואת כל כליו קרסיו
קרשיו בריחו ועמדיו ואדניו: ואת מכסה עורת האילם הם
המאדמים ואת מכסה ערת התחשים ואת פרכת המסך:
את ארן העדת ואת בדיו ואת הכפרת: את השלחן את כל
כליו ואת לחם הפנים: את המנרה הטהרה את נרתיה נ
נרת המערכה ואת כל כליה ואת שמן המאור: ואת מזבח
הזהב ואת שמן המשחה ואת קטרת הסמים ואת מסך פתח
האהל: את מזבח הנחשת ואת מכבר הנחשת אשר לו את

ועבדו זגין דדהב דכי ויהבו ית זגיא בגו רמוניא על שיפולי מ מעילא סחור סחור בגו רמוניא: זגא ורמונא זגא ורמונא על שיפולי מעילא סחור סחור לשמשא כמא דפקיד יי׳ ית משה: ועבדו ית כתונין דבוץ עובד מחי לאהרן ולבנוהי: וית מצנפתא דבוצא וית שבח קובעיא דבוצא וית מכנסי בוצא דבוץ שזיר: וית המינא דבוץ שזיר ותכלא וארגונא וצבע זהורי עובד צייר כמא דפקיד יי׳ ית משה: ועבדו ית ציצא כלילא דקודשא דדהב דכי וכתבו עלוהי כתב מפרש קדש ליי׳: ויהבו עלוהי חוטא דתכלא למתן על מצנפתא מלעלא כמא דפקיד יי׳ ית משה: ושלמת כל עבידת משכנא משכן זמנא ועבדו בני ישראל ככל דפקיד יי׳ ית משה כן עבדו: ואיתיאו ית משכנא לות משה ית משכנא וית כל מנוהי פורפוהי דפוהי עברוהי עמודוהי וסמכוהי: וית חופאה דמשכי דדכרי מסמקי וית חופאה דמשכי ססגונא וית פרוכתא דפרסא: וית ארונא דסהדותא וית אריחוהי וית כפרתא: ית פתורא ית כל מנוהי וית לחם אפיא: ית מנרתא דכיתא ית בוציניתא בוציני סדרא וית כל מנהא וית משחא דאנהורותא: וית מדבחא דדהבא וית משחא דרבותא וית קטרת בוסמיא וית פרסא דתרע משכנא: ית מדבחא דנחשא וית סרדא דנחשא דליה ית

בכל קצה וקצה אחד מעמעל ואחד מתחת לכד מינחו וכן באמצעו שכך הוא כותל קשור ואין דרך קשירה בפחות משני חוטין לכך כמו על פתיל תכלה וקושר ראשיהן השנים כלן יחד מאחריו למול ערפו ומושיבו על המצנפת · ואל תתמה ש״א כמו פתילי תכלה הואיל ומרובין הן שהרי מצינו בחשן ואפוד וירכסו את החשן וגו׳ ועל כרחך פחות משנים לא היו שה״י בשתי קצות החשן היו שתי טבעות החשן ובשתי כ כתפות האפוד היו שתי טבעות האפוד שכנגדן ולפי דרך קשירה ארבעה חוטין היו ומכל מקום פחות משנים אי אפשר · ויעשו בני ישראל את המלאכה ככל אשר צוה יי׳ וגו׳ · ויביאו את המשכן וגו׳ ש״א היו יכולין להקימו לפי ש״א עשה משה שום מלאכה במשכן הניח לו הקב״ה הקמתו שלא היה יכול להקימו שום אדם מחמת כובד הקרשים אין כח באדם לזקפן ומשה העמידו אמר משה לפני הקב״ה איך אפשר הקמתו על ידי אדם אמר לו עסוק אתה בידך נראה כמקימו והוא קם מאליו וזהו שנאמר הוקם המשכן הוקם מאליו:

ויברך אותם משה. אמר להם יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם ויהי נעם יי אלהינו עלינו וגו' והוא אחד מאחד עשר מזמורים שבתפלה למשה: וסכות על הארון. לשון הגנה שהרי מחיצה היה: וערכת את ערכו. שנים מערכות של לחם הפנים:

בדיו ואת כל כליו את הכיר ואת כנו: את קלעי החצר את
עמדיה ואת אדניה ואת המסך לשער החצר את מיתריו וי
ויתדתיה ואת כל כלי עבדת המשכן לאהל מועד: את בגדי
השרד לשרת בקדש את בגדי הקדש לאהרן הכהן ואת ב
בגדי בניו לכהן: ככל אשר צוה יהוה את משה כן עשו בני
ישראל את כל העבדה: וירא משה את כל המלאכה והנה
עשו אתה כאשר צוה יהוה כן עשו ויברך אתם משה:

ס וידבר יהוה אל משה לאמר: ביום החדש
הראשון באחד לחדש תקים את משכן אהל מועד: ושמת
שם את ארון העדות וסכת על הארן את הפרכת: והבאת
את השלחן וערכת את ערכו והבאת את המנרה והעלית
את נרתיה: ונתתה את מזבח הזהב לקטרת לפני ארון ח
העדת ושמת את מסך הפתח למשכן: ונתתה את מזבח ח
העלה לפני פתח משכן אהל מועד: ונתת את הכיר בין אהל
מועד ובין המזבח ונתת שם מים: ושמת את החצר סביב ונתת
את מסך שער החצר: ולקחת את שמן המשחה ומשחת את
המשכן ואת כל אשר בו וקדשת אתו ואת כל כליו והיה ק
קדש: ומשחת את מזבח העלה ואת כל כליו וקדשת את
המזבח והיה המזבח קדש קדשים: ומשחת את הכיר ואת
כנו וקדשת אתו: והקרבת את אהרן ואת בניו אל פתח אהל

מריתוהי וית כל מנוהי ית כיו
כיורא וית בסיסיה: ית סרדי ד
דרתא ית עמודהא וית סמכהא
וית פרסא לתרע דרתא ית מט
מטונוהי וסכהא וית כל מאני
פלחן משכנא למשכן זמנא: ית
לבושי שמושא לשמשא בקדשא
וית לבושי קדשא לאהרן כהנא
וית לבושי בנוהי לשמשא: ככל
דפקיד יי ית משה כן עבדו בני
ישראל ית כל פולחנא: וחזא משה
ית כל עבידתא והא עבדו יתה
כמא דפקיד יי כן עבדו ובריך
יתהון משה: ומליל יי עם
משה למימר: ביום ירחא קדמאה
בחד לירחא תקים ית משכנא מ
משכן זמנא: ותשוי תמן ית אר
ארונא דסהדותא ותטל על אר
ארונא ית פרכתא: ותעיל ית פ
פתורא ותסדר ית סדרוהי ותעיל
ית מנרתא ותדלק ית בוצינהא:
ותתן ית מדבחא דדהבא לקטרת
בוסמיא קדם ארונא דסהדותא
ותשוי ית פרסא דתרעא למש
למשכנא: ותתן ית מדבחא דע
דעלתא קדם תרע משכנא מש
משכן זמנא: ותתן ית כיורא בין
משכן זמנא ובין מדבחא ותתן
תמן מיא: ותשוי ית דרתא סחור
סחור ותתן ית פרסא דתרע דר
דרתא: ותסב ית משחא דרבותא
ותרבי ית משכנא וית כל דביה
ותקדש יתיה וית כל מנוהי ויהי
קדשא: ותרבי ית מדבחא דעלתא
וית כל מנוהי ותקדש ית מדב
מדבחא ויהי מדבחא קדש קדש
קודשין: ותרבי ית כיורא וית ב
בסיסיה ותקדש יתיה: ותקרב ית
אהרן וית בנוהי לתרע משכן

ויפרש את האהל הן יריעות העזים. את העדות הלוחות. על ירך המשכן צפונה בירכו הצפוני של רוחב הבית. ירך כתרגומו צדא כירך זה שהוא בצדו של אדם. ויקטר עליו קטרת סמים שחרית וערבית כמה שנאמר בבקר בבקר בהיטיבו את הנרות וגומר ובהעלות אהרן וגומר. אף ביום ה השמיני למלואים שהוא יום הקמת המשכן ששמש משה והקריב קרבנות צבור חוץ מאותן שנצטוו לבו ביום שנאמר קרב אל המזבח ועשה וגו' את העולה עולת התמיד ואת המנחה מנחת נסכים של תמיד כמה שנאמר ועשרון סלת בלול בשמן וגו'.

מועד ורחצת אתם במים: והלבשת את אהרן את בגדי ה
הקדש ומשחת אתו וקדשת אתו וכהן לי: ואת בניו תקריב
והלבשת אתם כתנת: ומשחת אתם כאשר משחת את א
אביהם וכהנו לי והיתה להית להם משחתם לכהנת עולם
לדרתם: ויעש משה ככל אשר צוה יהוה אתו כן עשה:
ס ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש
הוקם המשכן: ויקם משה את המשכן ויתן את אדניו וישם
את קרשיו ויתן את בריחיו ויקם את עמודיו: ויפרש את ה
האהל על המשכן וישם את מכסה האהל עליו מלמעלה כ
כאשר צוה יהוה את משה: ס ויקח ויתן את העדת
אל הארן וישם את הבדים על הארן ויתן את הכפרת על ה
הארן מלמעלה: ויבא את הארן אל המשכן וישם את פרכת
המסך ויסך על ארון העדות כאשר צוה יהוה את משה:
ס ויתן את השלחן באהל מועד על ירך המשכן
צפנה מחוץ לפרכת: ויערך עליו ערך לחם לפני יהוה כאשר
צוה יהוה את משה: ס וישם את המנרה באהל
מועד נכח השלחן על ירך המשכן נגבה: ויעל הנרת לפני
יהוה כאשר צוה יהוה את משה: ס וישם את מזבח
הזהב באהל מועד לפני הפרכת: ויקטר עליו קטרת סמים
כאשר צוה יהוה את משה: ס וישם את מסך

ומנא ותסחי יתהון במיא: ותל
ותלבש ית אהרן ית לבושי קו
קודשא ותרבי יתיה ותקדש יתיה
וישמש קדמי: וית בנוהי תקרב
ותלבש יתהון כתונין: ותרבי ית
יתהון כמא דרביתא ית אבוהון
וישמשון קדמי ותהי למהוי להון
רבותהון לכהונת עלם לדריהון:
ועבד משה ככל דפקיד יי יתיה
כן עבד: והוה בירחא
קדמאה בשתא תניתא בחד לי
לירחא אתקם משכנא: ואקים מ
משה ית משכנא ויהב ית סמ
סמכוהי ושוי ית דפוהי ויהב ית
עברוהי ואקים ית עמודוהי: ופ
ופרס ית פרסא על משכנא וש
ושוי ית חופאה דמשכנא עלוהי
מלעלא כמא דפקיד יי ית משה:
ונסב ויהב ית סהדותא
בארונא ושוי ית אריחיא על א
ארונא ויהב ית כפורתא על אר
ארונא מלעלא: ואעיל ית ארונא
למשכנא ושוי ית פרכתא דפר
דפרסא ואטל על ארונא דסה
דסהדותא כמא דפקיד יי ית מש
משה: ויהב ית פתורא
במשכן זמנא על שדא דמשכנא
צפונא מברא לפרכתא: וסדר
עלוהי סדרין דלחם קדם יי כמ
כמא דפקיד יי ית משה:
ושוי
ית מנרתא במשכן זמנא לקבל
פתורא על שדא דמשכנא דר
דרומא: ואדלק בוציניא קדם יי
כמא דפקיד יי ית משה:
ושוי ית
מדבחא דדהבא במשכן זמנא
קדם פרכתא: ואקטר עלוהי ק
קטרת בוסמין כמא דפקיד יי ית
משה: ושוי ית פרסא

ורחצו ממנו משה אהרן ובניו· יום שמיני למלואים הושוו כלן לכהנה ותרגו׳ ומקדשין מיניה לבו ביום קדש משה עמהם· ובקרבתם· כמו וב
ובקרבם· כשיקריבו· ולא יכול משה לבא אל אהל מועד· וכתוב אחד אומר ובבא משה אל אהל מועד· הכריע ביניהם כי שכן עליו הענן· א
אמור מעתה כל זמן שהיה הענן לא היה יכול לבא נסתלק הענן נכנס ומדבר עמו· לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם· בכל מסע שהיו פ
פוסעין היה הענן שוכן במקום אשר יחנו שם· מקום חנייתן אף הוא קרוי מסע· וכן וילך למסעיו· וכן אלה מסעי· לפי שממקום החנייה חזרו
ונסעו לכך נקראו כלן מסעות·
חסלת ספר ואלה שמות תהלה לשוכן מרומות·

הפתח למשכן: ואת מזבח העלה שם פתח משכן אהל מועד
ויעל עליו את העלה ואת המנחה כאשר צוה יהוה את מ
משה: ס וישם את הכיר בין אהל מועד ובין המזבח
ויתן שמה מים לרחצה: ורחצו ממנו משה ואהרן ובניו את
ידיהם ואת רגליהם: בבאם אל אהל מועד ובקרבתם אל
המזבח ירחצו כאשר צוה יהוה את משה: ס
ויקם את החצר סביב למשכן ולמזבח ויתן את מסך שער ה
החצר ויכל משה את המלאכה: פ ויכס הענן
את אהל מועד וכבוד יהוה מלא את המשכן: ולא יכל משה
לבוא אל אהל מועד כי שכן עליו הענן וכבוד יהוה מלא
את המשכן: ובהעלות הענן מעל המשכן יסעו בני ישראל
בכל מסעיהם: ואם לא יעלה הענן ולא יסעו עד יום העלתו:
כי ענן יהוה על המשכן יומם ואש תהיה לילה בו לעיני כל
בית ישראל בכל מסעיהם:

סכום הפסוקים של ספרא
אלף ומאתים ונט
ותשפ:

דתרעא למשכנא: וית מדבחא
דעלתא שוי בתרע משכנא מש
משכן זמנא ואסק עלוהי ית על
לתא וית מנחתא כמא דפקד
ייי ית משה: ושוי ית כיורא
בין משכן זמנא ובין מדבחא ד
ויהב תמן מיא לקדוש: ומקדשין
מניה משה ואהרן ובנוהי ית יד
יריהון וית רגליהון: במעלהון
למשכן זמנא ובמקרבהון למ
למדבחא מקדשין כמא דפקיד
ייי ית משה: ואקים ית
דרתא סחור סחור למשכנא ול
ולמדבחא ויהב ית פרסא דת
דתרע דרתא ושיצי משה ית עב
עיבידתא:
וחפא ענגא ית משכן
זמנא ויקרא דייי אתמלי משכ
כשכנא: ולא יכיל משה למעל
למשכן זמנא ארי שרא עלוהי
ענגא ויקרא דייי אתמלי משכ
משכנא: ובאסתלקות ענגא מע
מעלוי משכנא נטלין בני ישראל
בכל מטלניהון: ואם לא מסתלק
ענגא ולא נטלין עד יום אסת
אסתלקותיה: ארי ענן יקרא דייי
על משכנא ביממא וחזו אשתא
הוי בליליא ביה לעיני כל בית
ישראל בכל מטלניהון:

סליק ספרא ואלה
שמות

ויקרא אל־משה

לכל דברות ולכל אמירות ולכל צוויים קדמה קריאה לשון חבה לשון שמלאכי השרת משתמשין בו שנ' וקרא זה אל זה ואבל לנביאי אומות העולם נגלה
עליהם בלשון עראי וטומאה ויקר אלהים אל בלעם · ויקרא אליו · משה הקול הולך ומגיע לאזניו וכל ישר' לא שומעים יכול אף לפסקות היתה קריאה
תל' וידבר לדבר היתה קריאה ולא לפסקות ומה היו הפסקות משמשות ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה בין ענין לענין קל וחומר להדיוט
הלומד מן ההדיוט · אליו · למעט את אהרן ר' יהודה בן בתירא אומ' יג דברות נאמרו בתורה למשה ולאהרן וכנגדן נאמ' יג מיעוטין ללמדך שלא לאהרן
נאמ' אלא למשה שיאמר לאהרן ואלו הן יג מיעוטין · לדבר אתו מדבר אליו · וידבר אליו ונועדתי לך שם · כו' בתורת כהנים יכול ישמעו את קול הקריאה

וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר יְהוָה אֵלָיו מֵאֹהֶל מוֹעֵד לֵאמֹר: דַּבֵּר
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אָדָם כִּי־יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן ל
לַיהוָה מִן־הַבְּהֵמָה מִן־הַבָּקָר וּמִן־הַצֹּאן תַּקְרִיבוּ אֶת־קָרְבַּנְכֶם:
אִם־עֹלָה קָרְבָּנוֹ מִן־הַבָּקָר זָכָר תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ אֶל־פֶּתַח אֹהֶל
מוֹעֵד יַקְרִיב אֹתוֹ לִרְצֹנוֹ לִפְנֵי יְהוָה: וְסָמַךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הָעֹלָה
וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו: וְשָׁחַט אֶת־בֶּן הַבָּקָר לִפְנֵי יְהוָה וה
וְהִקְרִיבוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת־הַדָּם וְזָרְקוּ אֶת־הַדָּם עַל־ה
הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב אֲשֶׁר־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: וְהִפְשִׁיט אֶת־הָעֹלָה ונ
וְנִתַּח אֹתָהּ לִנְתָחֶיהָ: וְנָתְנוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֵשׁ עַל־הַמִּזְבֵּחַ
וְעָרְכוּ עֵצִים עַל־הָאֵשׁ: וְעָרְכוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֵת הַנְּתָחִים
אֶת־הָרֹאשׁ וְאֶת־הַפָּדֶר עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל־
הַמִּזְבֵּחַ: וְקִרְבּוֹ וּכְרָעָיו יִרְחַץ בַּמָּיִם וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־הַכֹּל
הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחוֹחַ לַיהוָה: ס וְאִם־מִן
הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ מִן־הַכְּשָׂבִים אוֹ מִן־הָעִזִּים לְעֹלָה זָכָר תָּמִים יק

וקרא למשה

ומלל יי' עימיה ממשכן זמנא למי
למימר: מלל עם בני ישראל ותימר
להון אנש ארי יקרב מנכון קרבנא
קדם יי' מן בעירא מן תורי ומן ענא
תקרבון ית קרבנכון: אם עלתא קר
קרבניה מן תורי דכר שלים יקריב
יקריביניה לתרע משכן זמנא יקרב
יתיה לרעוא ליה קדם יי': ויסמוך יד
ידיה על ריש עלתא ויתרעי ליה לכ
לכפרא עלוהי: ויכוס ית בר תורי ק
קדם יי' ויקרבון בני אהרן כהניא י
ית דמא ויזרקון ית דמא על מדבחא
כחור סחור דבתרע משכן זמנא: ויש
וישלח ית עלתא ויפלג יתה לאב
לאברהא: ויתנון בני אהרן כהנא א
אשתא על מדבחא ויסדרון אעיא ע
על אשתא: ויסדרון בני אהרן כהניא
ית אבריא ית רישא וית תרבא על א
אעיא דעל אשתא דעל מדבחא וגו
וגויה וכרעוהי יחלל במיא ויסק כה
כהנא ית כולא למדבחא עלתא קר
קרבן דמתקבל ברעוא קדם יי':

ואם מן ענא קרבניה מן אמריא וא
מן בני עזיא לעלתא דכר שלים

תל' קול לו קול אליו משה שמע וכל ישר' לא שמעו · מאהל מועד · מלמד שהיה הקול נפסק ולא היה יוצא חוץ לאהל · יכול מפני שהיה הקול נמוך
תל' את הקול שהו הקול הוא הקול המפורש בכתובים קול יי' בכח קול יי' בהדר קול יי' שובר ארזים אם כן למה נאמ' מאהל מועד מלמד שהיה הקול
נפסק כיוצא בו וקול כנפי הכרובים נשמע עד החצר החיצונה יכול מפני שהקול נמוך תל' כקול שדי בדברו אם כן. למה נאמ' עד החצר החיצונה
כיון שמגיע שם היה נפסק · מאהל מועד לאמר · יכול מכל הבית תל' מעל הכפרת אי מעל הכפרת יכול מעל הכפרת כלה תל' מבין שני. הכרובים
לאמר · צא ואמור להם דברי כבושים בשבילכם הוא נדבר עמי שכן מצינו שכל לח שנה שהיו ישר' כמנודין מן המרגלים ואילך לא נתיחד הדבר עם
משה שנ' ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה וגו' וידבר יי' אלי לאמר דא יצא ואמור להם דברי והשיבני אם יקבלום כמה שנ' וישב משה את דברי
העם אל יי' · אדם כי יקריב · כשיקריב בקרבנות נדבה דבר הענין · אדם · למה נאמ' מה אדם הראשון לא הקריב מן הגזל · שהכל היה שלו · אף אתם
לא תקריבו מן הגזל · הבהמה · יכול חיה בכלל תל' בקר וצאן · מן הבהמה · ולא כלה להוציא את הרובע ואת הנרבע · מן הבקר · להוציא את הנעבד מן
הצאן להוציא את המוקצה · ומן הצאן · להוציא את הנוגח שהמית כשהוא אומ' למטה מן הבקר שאין תל' להוציא את הטרפה · תקריבו · מלמד ששנים
מתנדבים עולה בשותפות · קרבנכם · מלמד שהיא באה נדבת ציבור היא עולת קיץ המזבח הבאה מן המותרות · זכר · ולא נקבה · כשהוא אומר זכר
למטה שאין תל' זכר ולא טומטום ואנדרוגינוס · תמים · בלא מום · אל פתח אהל מועד · מטפל בהבאתו עד העזרה מהו אומר יקריב יקריב אפילו נת
נתערבה עולת ראובן בעולת שמעון יקריב כל אחד לשם מי שהוא וכן עולה בחולין ימכרו החולין לצרכי עולות והרי הן כולן עולות ותקרב כל
אחד לשם מי שהוא יכול אפי' נתערבה בפסולי' או בשאינו מינו תל' יקריבנו · יקריב אותו · מלמד שכופין אותו יכול בעל כרחו תל' לרצונו הא כיצד
כופין אותו עד שיאמר רוצה אני · לפני יי' וסמך · אין סמיכה בבמה · על ראש העולה · להביא עולת חובה לסמיכה ולהביא עולת · הצאן · העולה · פ
פרט לעולת העוף · ונרצה לו · על מה הוא מרצה לו אם תאמר על כריתות ומיתות בית דין או מיתה בידי שמים או מלקות הרי ענשן אמור הא אינו מ
מרצה אלא על עשה ועל לאו שניתק לעשה · ושחט · והקריבו הכהנים · מקבלה ואילך מצות כהונה למד על השחיטה שכשרה בזר · לפני יי' · בעזרה ·
והקריבו זו קבלה שהיא הראשונה ומשמעה לשון הולכה למדנו שתיהן · בני אהרן · יכול חללים תל' הכהנים · את הדם וזרקו את הדם · מה תל' דם דם
להביא את שנתערב במינו ואו בשאינו מינו יכול אף בפסולין או בחטאות הפנימיות או בחטאות החיצונות שזו למעלה והיא למטה תל' במקום אחר דמו
וזרקו · יכול למטה וזורק מן הכלי לכותל המזבח למטה מחוט הסיקרא כנגד הזויות לכך נאמר סביב שיהא הדם נתון בד' רוחות המזבח או יכול
יקיפנו כחוט תל' וזרקו ואי אפשר להקיף בזריקה אי וזרקו יכול בזריקה אחת תל' סביב הא כיצד נותן שתי מתנות שהן ארבע · אשר פתח אהל מועד
ולא בזמן שהוא מפורק · והפשיט · מה תל' העולה לרבות את כל העולות להפשט ונתוח · אותה · לנתחיה · ולא נתחיה לנתחים · ונתנו אש · אעפ' שהאש
יורדת מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט · בני אהרן הכהן · כשהוא בכהונו הא אם עבד בבגדי כהן הדיוט עבודתו פסולה · בני אהרן הכהנים · ב
בכהונם הא כהן הדיוט שעבד בשמנה בגדים עבודתו פסולה · את הנתחים את הראש · לפי שאין הראש בכלל הפשט שכבר הותז בשחיטה לפיכך
הוצרך למנותו לעצמו · ואת הפדר למה נאמ' ללמד שמעלהו עם הראש ומכסה בו את בית השחיטה וזהו דרך כבוד של מעלה · אשר על המזב' שלא
יהיו הגזירין יוצאין חוץ למערכ' · עולה · לשם עולה יקטירנו · אשה · כשישחטנו יהא שוחטו לשם האש וכל אשה לשון אש פואיר בל' · ניחוח נחת רוח
לפני שאמרתי ונעשה רצוני · ואם מן הצאן · ו' מוסיף על ענין ראשון ולמה הופסק ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה · מן הצאן · מן הכי

ושן הבנים · הרי זו מיעוטין פרט לזקן ולחולה ולמזוהם · על ירך המזבח · צפונה לפני ה' · ואין צפון בבמה · מן הצאן הלא כל הצאן דפשר
שכ' תמים זכר בבקר בכשבים תמות וזכרות בבהמה ואין תמות וזכרות בעופות יכול אף מחוסר אבר ת"ל מן העוף · תורים · גדולים ולא קטנים · בני
יונה · קטנים ולא גדולים · מן התורים או מן בני היונה · פרט לתחלת הציהוב שבזה ושבזה שפסול בגדול מבני יונה וקטן מבני תורים · והקריבו אל
אפי' פרידה אחת יביאנה · הכהן · ומלק · שלא תהא המליקה בכלי אלא בעצמו של כהן קוצץ בצפרנו ממול העורף וחותך שדרה עד שמגיע לסימנין
והקריבו · ונמצה דמו · לשון מיץ אפים כי אפס המץ כובש בית השחיטה על קיר המזבח והדם שותת ויורד · ומלק והקטיר ונמצה · אפשר לומר כן

יקריבנו: ושחט אתו על ירך המזבח צפנה לפני יהוה וזרקו בני אהרן הכהנים את דמו על המזבח סביב: ונתח אתו לנתחיו ואת ראשו ואת פדרו וערך הכהן אתם על העצים אשר על האש אשר על המזבח: והקרב והכרעים ירחץ במים והקריב הכהן את הכל והקטיר המזבחה עלה הוא אשה ריח ניחח ליהוה: פ ואם מן העוף עלה קרבנו ליהוה והקריב מן התרים או מן בני היונה את קרבנו: והקריבו הכהן אל המזבח ומלק את ראשו והקטיר המזבחה ונמצה דמו על קיר המזבח: והסיר את מראתו בנצתה והשליך אתה אצל המזבח קדמה אל מקום הדשן: ושסע אתו בכנפיו לא יבדיל והקטיר אתו הכהן המזבחה על העצים אשר על האש עלה הוא אשה ריח ניחח ליהוה: ס ונפש כי תקריב קרבן מנחה ליהוה סלת יהיה קרבנו ויצק עליה שמן ונתן עליה לבנה: והביאה אל בני אהרן הכהנים וקמץ משם מלא קמצו מסלתה ומשמנה על כל לבנתה והקטיר הכהן את אזכרתה המזבחה אשה ריח ניחח ליהוה: והנותרת מן המנחה לאהרן ולבניו קדש קדשים מאשה יהוה: ס וכי תקרב קרבן מנחה מאפה תנור

יקרבניה: ויכוס יתיה על סטרא דמר דמדבחא צפונא קדם ה' ויזרקון בני אהרן כהניא ית דמיה על מדבחא סחור סחור: ויפלג יתיה לאיברוהי ית רישיה וית תרביה ויסדר כהניא יתהון על אעיא דעל אשתא דעל מדבחא: וגווא וכרעיא יחלל במיא ויקריב כהנא ית כולא ויסק למדבחא עלתא הוא קורבן דמתקבל ברעוא קדם ה':

ואם מן עופא עלתא קרבניה קדם ה' ויקרב מן שפניניא או מן בני יונה ית קרבניה: ויקריביניה כהנא למדבחא ויסלוק ית רישיה ויסק למדבחא ויתמצי דמיה על כתל מדבחא: ויעדי ית זפקיה באוכליה ויר מי יתיה בסטר מדבחא קידומא באתר דיסמוקרי קיטמא: ויפרק יתיה בכנפוהי לא יפרש ויסק יתיה כהנא למדבחא על אעיא דעל אשתא עלתא הוא קרבן דמתקבל ברעוא קדם ה':

ואנש ארי יקרב קרבן מנחתא קדם ה' סלתא יהי קרבניה ויריק עלה משחא ויתן עלה לבנתא: ויתיניה לות בני אהרן כהניא ויקמוץ מתמן מלי קומציה מסלתא וממשחה על כל לבנתא ויסק כהנא ית אדכרתה למדבחא קרבן דמתקבל ברעוא קדם ה': ודישתאר מן מנחתא לאהרן ולבנוהי קדש קודשין מקרבניא דה':

ואדי יתקרב קרבן מנחתא מאפה תנור

מאחר שהוא מקטיר הוא מוצה אלא מה הקטר' הראש בעצמו והגוף בעצמו וכו' ופשוטו מקרא מסורס הוא ומלק והקטיר וקודם הקטר' ונמצה ומו'
כבר · את מוראתו · מקום הרעי זה הזפק · בנוצתה · עם בני מעיה ונוצה לשו' דבר המאוס כמו כי נצו גם נעו וזהו שתרגם אנקלוס באוכליה וזהו מ
מדרשו של אבא יוסי בן חנן שאמ' נוטל את הקרקבן עמה ורבותי' אמרו קודר סביב הזפק בסכין כמין ארובה ונוטלו עם הנוצה שעל העור בעולת
בהמה שאינה אוכלת אלא באבוס בעליה נאמ' והקרב והכרעים ירחץ במים והקטיר בעוף שנזון מן הגזל נאמ' והשליך את המעים שאכלו מן הגזל ·
אצל המזבח קדמה · במזרחו של כבש · אל מקום הדשן · מקום שנותנין שם תרומת הדשן בכל בקר ודשן מזבח הפנימי והמנורה וכלם נבלעי' שם
במקומן · ושסע · אין שסוע אלא ביד וכן הוא אומ' בשמשון וישסעהו כשסע הגדי · בכנפיו · עם כנפיו אי' צריך למרוט כנפי נוצתו · בכנפיו · נוצה ממש
והלא אין לך הדיוט שמריח ריח כנפים נשרפי' ואין נפשו קצה עליו ולמה אמ' הכתו' יקריב כדי שיהא המזבח שבע ומהודר בקרבנו של עני · לא יב
יבדיל · אינו מפרקו לגמרי לשתי חתכות אלא קורעו מגבו נאמ' בעוף ריח ניחוח ונאמ' בבהמה ריח ניחוח לומ' לך אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד ל
שיכוין את לבו לשמים · נפש כי תקריב · לא נאמ' נפש בכל קרבנו' נדבה אלא במנחה מי דרכו להתנדב מנחה עני אמ' הקב"ה מעלה אני עליו כאלו
הקריב נפשו · סלת יהיה קרבנו · האומ' הרי עלי מנחה סתם מביא מנחת סלת שהיא הראשונה שבמנחו' ונקמצת כשהיא סלת כמו שמפור' בענין לפי
במאמרו · אין חמש מיני מנחו' וכלן באות מצות קודם קמיצה חוץ מזו לכך קרויה מנחת סלת · סלת · אין סלת אלא מן החטים שנ' סלת חטים ואין מנחה
פחותה מעשרון שנ' ועשרון סלת למנחה עשרון לכל מנחה · ויצק עליה · לבונה · על כלה · ונתן עליה לבונה · על מקצתה מניח קומץ לבונה עליה ל
ליכר אחד ומה ראית לומ' כן שאין רבוי אחר רבוי בתורה אלא למעט רא' שמן על כלה מפני שהוא נבלל עמה ונקמץ עמה כמה שנ' מסלתה ומשמנ'
ולבונ' על מקצתה שאינה לא נבללת עמה ולא נקמצת עמה שנ' על כל לבונתה שלאחר שקמץ מלקט את הלבונ' כלה ומקטירה ויצק ונתן והביאה
מלמד שיציקה ובלילה כשרים בזרים · הכהנים וקמץ · מקמיצה ואילך מצות כהונה · וקמץ משם · ממקום שרגלי הזר עומדות ללמדך שהקמיצה כשרה
בכל מקום בעזרה אף באחת עשרה אמה של מקו' דריסת רגלי ישר' · מלא קומצו · יכול מבורץ מבצבץ ויוצא לכל צד ת"ל במקו' אחר והרי' ממנו
בקומצו אין לך כשר אלא שבתוך הקומץ אי בקומצו יכול חסר ת"ל מלא הא כיצד חופה ג' אצבעותיו על פס ידו והו קומץ במשמע לשו' העברית
על כל לבונתה לבד כל הלבונ' יהא הקומץ מלא · לבונה והקטיר את הלבונה בהקטרה · מלא קומצו מסלת' ומשמנה · הא אם קמץ ועלה בידו גרגיר

סלת אין קומץ לבונה פסול: ומכותה. הקומץ העולה לגבוה הוא זכרון המנחה שבו נזכר בעליה לטובה ולנחת רוח: לאהרן ולבניו. כהן גדול נוטל חלק בראש שלא במחלוקת וההדיוט במחלוקת: קדש קדשים. הוא להם מאשי ה' אין להם חלק בה אלא לאחר מתנות האישים: וכי תקריב וגו' כמה מיני כלי מנחה שמאפה התנור ולא אמר הכתוב שיביא אין חלות אין רקיקין החלות בלולות והרקיקין משוחין ונחלקו רבותינו במשיחתן יש אומרים מושחן וחוזר ומושחן עד שכלה כל השמן שבלוג שכל המנחות טעונות לוג שמן ויש אומרים מושחן כמין כי ושאר השמן נאכל בפני עצמו לכהנים מה תלמוד ב בשמן בשמן שני פעמים להכשיר שמן שני ושלישי היוצא מן הזיתים ואין צריך שמן ראשון אלא למנורה שנאמר בו זך ושנינו במנחות כל המנחות

סלת חלות מצת בלולת בשמן ורקיקי מצות משחים בשמן:
ס ואם מנחה על המחבת קרבנך סלת בלולה בשמן
מצה תהיה: פתות אתה פתים ויצקת עליה שמן מנחה הוא:
ס ואם מנחת מרחשת קרבנך סלת בשמן תעשה: והבאת
את המנחה אשר יעשה מאלה ליהוה והקריבה אל הכהן
והגישה אל המזבח: והרים הכהן מן המנחה את אזכרתה ו
והקטיר המזבחה אשה ריח ניחח ליהוה: והנותרת מן המ'
המנחה לאהרן ולבניו קדש קדשים מאשי יהוה: כל המ'
המנחה אשר תקריבו ליהוה לא תעשה חמץ כי כל שאר ו
וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה ליהוה: קרבן ראשית ת
תקריבו אתם ליהוה ואל המזבח לא יעלו לריח ניחח: וכל
קרבן מנחתך במלח תמלח ולא תשבית מלח ברית אלהיך
מעל מנחתך על כל קרבנך תקריב מלח: ס
ואם תקריב מנחת בכורים ליהוה אביב קלוי באש גרש כר
כרמל תקריב את מנחת בכוריך: ונתת עליה שמן ושמת ע
עליה לבנה מנחה הוא: והקטיר הכהן את אזכרתה מג'
מגרשה ומשמנה על כל לבנתה אשה ליהוה: פ
ואם זבח שלמים קרבנו אם מן הבקר הוא מקריב אם זכר

סלתא גריצן פטירן דפילן במ במשח ואספוגין פטירין די מ' משיחין במשח: ואם מנחתא על מסריתא קרבנך סלתא די פילא במשח פטיר תהי: בצע יתה ביצוען ותריק עלה משחא מנחתא היא: ואם מנחת רדתא קרבנך סלתא במשח תת תתעבד: ותיתי ית מנחתא די תתעבד מאלין קדם ה' ויקר' ויקרבנה לכהנא ויקרבנה ל' למדבחא: ויפרש כהנא מן מ מנחתא ית אדכרתה ויסק למדבחא קרבן די מתקבל קר ברעוא קדם ה': ודי ישתאר מן מנחתא לאהרן ולבנוהי קדש ק קודשין מקרבניא דה': כל מנ מנחתא די תקרבון קדם ה' לא תתעבד חמיע ארי כל חמיר וכל דבש לא תסקון מנה קרב' קורבנא קדם ה': קרבן קדמאי תקרבון יתהון קדם ה' ולמדבחא לא יתסקון לאתקבלא ברעוא: וכל קרבן מנחתך במלחא תמלח ולא תבטל מלח קים אלהך מעל מנחתך על כל קרבנך תקרב מלחא: ואם תקרב מנחת בכורין קדם ה' אביב קלי בנור פירוכן ושחיק תקרב ית מנחת בכורך: ותתן עלה משחא ותשוי עלה לבונתא מנחתא היא: ויסק כהנא ית אדכרתה מגרוגתה ומ ומשחה על כל לבונתה קורבנא קדם ה': ואם נכסת קודשיא קרבנה אם מן תורי ה הוא מקרב אם דכר

האפויות לפני קמיצתן ונקמצות על ידי פתיתה כלן באות עשר עשר חלות. האמור בה ורקיקין באות עשר רקיקין: ואם מנחה על המחבת כלומר הרי כלי מנחה מחבת וכלי היא היה במקדש שאופין בו מנחה זו על האור בשמן והכלי אינו עמוק אלא צף ומעשי המנחה שבתוכו קשין ש שמתוך שהיא צפה האור שורף את השמן וכולן טעונות שלשה מתנות שמן יציקה ובלילה ומתן שמן לכלי קודם לעשייתה: סלת בלולה בשמן. מלמד שבוללן בעודן סלת: פתות אותה פתים. לרבות כל המנחות הנאפות קודם קמיצה לפתיתה: ויצקת עליה שמן מנחה היא. לרבות כל המנחות ליציקה יכול אף מנחת מאפה תנור כן תלמוד לומר עליה ולא מוציא את החלות ולא מוציא את הרקיקין תלמוד לומר היא: מרחשת. כלי הוא שהיה במקדש עמוק ומתוך שהיא עמוקה שמנה צבור ואין האור שורפו לפיכך מעשי מנחה העשויה לתוכה רוחשין. כל דבר רך על ידי משקה נראה כרוחש ומנענע: אשר יעשה מאלה. מאחד מן המינין הללו: והקריבה. בעליה אל הכהן: והגישה. הכהן אל המזבח: מגישה לקרן דרומית מערבית של מזבח: את אזכרתה. והוא הקומץ: וכל דבש. כל מתיקת פרי קרויה דבש: קרבן ראשית תקריבו. מה יש לך להביא מן השאור ומן הדבש. קרבן ראשית. שתי הלחם של עצרת הבאים מן השאור שנאמר חמץ תאפינה. ובכורים מן הדבש כמו בכורי תאנים ותמרים: מלח ברית. שהברית כרותה למלח מששת ימי בראשית שהובטחו המים התחתונים ליקרב במזבח במלח ונסוך המים בחג: על כל קרבנך. על עולת בהמה ועוף ואימורי כל הקדשים כולן: ואם תקריב. הרי אם משמש בלשון כי שהרי אין זה רשות שהרי במנחת העומר הכתוב מדבר שהיא חובה. וכן ואם יהיה היובל וגו': מנחת בכורים. במנחת העומר הכתוב מ מדבר שהיא באה אביב בשעת בשול התבואה ומן השעורים היא באה נאמר כאן אביב ונאמר להלן כי השעורה אביב: קלוי באש. שמייבשין או אותה על האור באבוב של קליות שאלמלא כן אינה נטחנת בריחים לפי שהיא לחה: גרש כרמל. גרוסה בעודה לחה: גרש. לשון שבירה וטחינה גסה בריחים של גרוסות. כמו ויגרס בחצץ. וכן גרסה נפשי: כרמל. בעוד הכר מלא כשהתבואה לחה והיא מלאה בקשין שלה לכך נקראים המלילות כרמל. וכן וכרמל בצקלונו: שלמים. שמטילים שלום בעולם. שלמים שיש בהם שלום למזבח ולכהנים ולבעלים: ואת כל החלב וגו' להביא וגו'

שעל הקבה דברי ר' ישמעאל ר' עקיבה אומר להביא חלב שעל הדקין· כסלים· פלנקש בלעז שהחלב שלכליות כשהבהמה חיה היא בגובה הכסלי' והם למטה וזהו החלב שתחת המתנים שקו' בלע' לונבלש לובן הנראה למעלה בגובה הכסלים ובתחתיתו הבשר חופהו· היותרת· הוא דופן המסך שקורין איברי"ש ובלשון ארמי חצרא· על הכבד · שיטול מן הכבד עמה מעט ובמקום אחר הוא אומ' ואת היותרת מן הכבד · על הכבד ועל

אם נקבה תמים יקריבנו לפני יהוה׃ וסמך ידו על ראש קרבנו ושחטו פתח אהל מועד וזרקו בני אהרן הכהנים את הדם על המזבח סביב׃ והקריב מזבח השלמים אשה ליהוה את החלב המכסה את הקרב ואת כל החלב אשר על הקרב׃ ואת שתי הכלית ואת החלב אשר עלהן אשר על הכסלים ואת היתרת על הכבד על הכליות יסירנה׃ והקטירו אתו בני אהרן המזבחה על העלה אשר על העצים אשר על האש אשה ריח ניחח ליהוה׃ ס ואם מן הצאן קרבנו לזבח שלמים ליהוה זכר או נקבה תמים יקריבנו׃ אם כשב הוא מקריב את קרבנו והקריב אתו לפני יהוה׃ וסמך את ידו על ראש קרבנו ושחט אתו לפני אהל מועד וזרקו בני אהרן את דמו על המזבח סביב׃ והקריב מזבח השלמים אשה ליהוה חלבו האליה תמימה לעמת העצה יסירנה ואת החלב המכסה את הקרב ואת כל החלב אשר על הקרב׃ ואת שתי הכלית ואת החלב אשר עלהן אשר על הכסלים ואת היתרת על הכבד על הכלית יסירנה׃ והקטירו הכהן המזבחה לחם אשה ליהוה׃ פ ואם עז קרבנו והקריבו לפני יהוה׃ וסמך את ידו על ראשו ושחט אתו לפני אהל מועד וזרקו בני אהרן את דמו על המזבח

אם נקבא שלים יקרבניה קדם יי׳: ויסמוך ידיה על ריש קרבניה ויכסניה בתרע משכן זמנא ויזרקון בני אהרן כהניא ית דמא על מדבחא סחור סחור: ויקרב מנכסת קודשיא קרבנא קדם יי׳ ית תרבא די חפי ית גוא וית כל תרבא די על גוא: וית תרתין כלין וית תרבא די עליהן די על גיססיא וית חצרא די על כבדא על כליתא יעדינה: ויסקון יתיה בני אהרן למדבחא על עלתא דעל אעיא דעל אשתא קרבן די מתקבל ברעוא קדם יי׳: ואם מן ענא קרבניה לנכסת קודשיא קדם יי׳ דכר או נקבא שלים יקרבניה: אם אמר הוא מקרב ית קרבניה ויקרב יתיה קדם יי׳: ויסמוך ית ידיה על ריש קרבניה ויכוס יתיה קדם משכן זמנא ויזרקון בני אהרן ית דמיה על מדבחא סחור סחור: ויקרב מנכסת קודשיא קרבנא קדם יי׳ תרביה אליתא שלמתא לקבל שדרתא יעדינה וית תרבא די חפי ית גוא וית כל תרבא די על גוא: וית תרתין כלין וית תרבא די עליהן די על גיססיא וית חצרא די על כבדא על כליתא יעדינה: ויסקניה כהנא למדבחא לחם קרבנא קדם יי׳: ואם מן בני עזיא קרבניה ויקרבניה קדם יי׳: ויסמוך ית ידיה על רישיה ויכוס יתיה קדם משכן זמנא ויזרקון בני אהרן ית דמיה על

הכליות · לבד מן הכבד ולבד מן הכליות יסירנה לזו · על העולה · מלבד העולה למדנו שתקדים עולת התמיד לכל קרבן על המערכה · אם כשב · לפי שיש באמורי הכשב מה שאין באמורי העז שהכשב אליתו קרבה לכך נחלקו לשתי פרשיות · וזרקו · שתי מתנות שהן ארבע ועל ידי הכלי הוא זורק ואינו נותן באצבע אלא חטאת · חלבו המובחר שבו ומהו זה האליה תמימה · לעמת העצה · למעלה מן הכליות היועצות · לחם אשה ליי׳ לחמו של אש לשם גבוה · לחם · לשון מאכל וכן נשחיתה עץ בלחמו עבד לחם רב לשחוק עושים לחם

חקת עולם· יפה מפורש בתורת כהנים וכל הפסוק · מכל מצות יי׳· פרשו רבותי׳ אין חטאת באה אלא על דבר שזדונו לאו וכרת· מאחת מהנה · ממק
ממקצת א׳ מהן כגון הכותב בשבת שם משמעון נח מנחור דן מדניאל · אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם· מדרשו אינו חייב אלא בהעלם ד
דבר עם שגגת מעשה כמו שנ׳ באשמת העם ונעלם דבר מעיני הקהל ועשו · ופשוטו לפי אגדה כשכהן גדול חוטא אשמת העם היא שזה שה׳

המזבח סביב: והקריב ממנו קרבנו אשה ליהוה את החלב
המכסה את הקרב ואת כל החלב אשר על הקרב: ואת ש
שתי הכלית ואת החלב אשר עלהן אשר על הכסלים ואת
היתרת על הכבד על הכלית יסירנה: והקטירם הכהן ה
המזבחה לחם אשה לריח ניחח כל חלב ליהוה: חקת ע
עולם לדרתיכם בכל משבתיכם כל חלב וכל דם לא תאכ
תאכלו: פ וידבר יהוה אל משה לאמר: ד
דבר אל בני ישראל לאמר נפש כי תחטא בשגגה מכל מ
מצות יהוה אשר לא תעשינה ועשה מאחת מהנה: אם הכהן
המשיח יחטא לאשמת העם והקריב על חטאתו אשר חט
חטא פר בן בקר תמים ליהוה לחטאת: והביא את הפר אל
פתח אהל מועד לפני יהוה וסמך את ידו על ראש הפר ושח
ושחט את הפר לפני יהוה: ולקח הכהן המשיח מדם הפר
והביא אתו אל אהל מועד: וטבל הכהן את אצבעו בדם וה
והזה מן הדם שבע פעמים לפני יהוה את פני פרכת הקדש:
ונתן הכהן מן הדם על קרנות מזבח קטרת הסמים לפני י
יהוה אשר באהל מועד ואת כל דם הפר ישפך אל יסוד מז
מזבח העלה אשר פתח אהל מועד: ואת כל חלב פר החט
החטאת ירים ממנו את החלב המכסה על הקרב ואת כל

מדבחא סחור סחור: ויקרב מנ
מניה קרבניה קרבנא קדם יי׳ ית
תרבא דחפי ית גוא וית כל ת
תרבא דעל גוא וית תרתין
כלין וית תרבא די עליהן די
על גססיא וית חצרא דעל כ
כבדא על כליתא יעדינה ויסק׳
ויסקנון כהנא למדבחא לחם ק
קרבנא לאתקבלא ברעוא כל ת
תרבא קדם יי׳: קים עלם לדריכון
בכל מותבניכון כל תרבא וכל ד
דמא לא תיכלון:
מלל
עם בני ישרא׳ למימר אנש ארי
יחוב בשלו מכל פקודיא דיי׳ די
לא כשרין לאתעבדא ויעבד מן
חד מנהון: אם כהנא רבא יחוב
לחובת עמא ויקרב על חובתיה
דיחב תור בר תורי שליס קדם
יי׳ לחטאתא: וייתיה ית תורא ל
לתרע משכן זמנא לקדם יי׳ וי
ויסמוך ית ידיה על ריש תורא
ויכוס ית תורא קדם יי׳: ויסב
כהנא רבא מדמה דתורא ויע
ויעל יתיה למשכן זמנא: ויט
ויטבול כהנא ית אצבעיה בד
בדמא ויזי מן דמא שבע זמנ
זמנין קדם יי׳ קדם פרכתא דק׳
דקודשא: ויתן כהנא מדמא על
קרנת מדבח קטרת בסמיא ק׳
קדם יי׳ דבמשכן זמנא וית כ
כל דמא דתורא ישפוך ליסו׳
ליסודא דמדבחא דעלתא די׳
דבתרע משכן זמנא: וית כל
תרב תורא דחטאתא יפרש מ׳
מניה ית תרבא דחפי על גוא
וית כל

שהן תלויין בו· לכפר עליהם ולהתפלל בעדם נעשה מקולקל· פר· יכול זקן ת״ל בן · אי בן יכול קטן ת״ל פר הא כיצד זה פר בן שלש· אל אהל מ׳
מועד· למשכן ובבית עולמים להיכל· את פני פרכת הקודש· כנגד מקום קדושתה מכוון כנגד בין הבדים· ולא היו נוגעין דמים בפרכת ואם נגעו
נגעו· ואת כל דם· שירי הדם· ואת כל חלב פר· חלבו היה לו לומר מה ת״ל פר לרבות פר יום הכפורים לכליות ולחלבים ויותרת· החטאת· להביא
שעירי ע״ז לכליות ולחלבים ויותרת· ירים ממנו· מן המחובר· שלא ינתחנו קודם הסרת חלבו· תורת כהנים

כאשר יורם· מאותן אמורין המפורשין בשור ובח השלמים וכי מה פירש בזבח השלמים שלא פיר' כאן אלא להקישו לשלמים מה שלמים לשמן אף זה לשמו· ומה שלמים שלום לעולם אף זה שלום לעולם ובשחיטת קדשים מימריכו ללמוד הימנו שאין למדין למד מן הלמד בקדשים בפרק אי זהו מקומן· על הכבד ועל הכליות· על ראשו ועל כרעיו כלן לשון תוספת הן כמו מלבד· אל מקום טהור· לפי שיש מחוץ לעיר מקום מוכן

תרבא די על גווא: וית תרתין כלין וית תרבא דעליהן די על גיססיא וית חצרא די על כברא על כליתא יעדנה: כמא די מ מתפרש מתור נכסת קודשיא וי ויסקנון כהנא על מדבחא דע' דעלתא: וית משך תורא וית כ כל בשריה על רישיה ועל כר' כרעוהי וגויה ואכליה: ויפק י ית כל תורא למברא למשריתא לאתר דכי לאתר בית מישד ק קטמא ויוקד יתיה על אעיא ב באשתא על אתר בית מישד ק קטמא יתוקד: ואם כל כנשתא די ישר' ישתלון ויהי מכסא פתגמא מעיני קהלא וי ויעבדון חד מכל פקודיא דיי' ד די לא כשרין לאתעבדא ויחובון ותתידע חובתא די חבו עלה וי ויקרבון קהלא תור בר תורי לח לחטאתא וייתון יתיה לקדם מ משכן זמנא: ויסמכון סבי כנ כנשתא ית ידיהון על ריש תורא קדם יי' ויכוס ית תורא קודם יי': ויעל כהנא רבא מדמא דתורא למשכן זמנא: ויטבול כהנא א אצבעיה מן דמא וידי שבע ז זמנין קדם יי' קדם פרכתא: ומן דמא יתן על קרנת מדבחא די קדם יי' דבמשכן זמנא וית כל דמא ישפוך ליסודא דמדבחא דעלתא די בתרע משכן זמנא: וית כל תרביה יפריש מניה ויסק למדבחא: ויעבד לתורא כמא ד די עבד לתורא דחטאתא כן י יעבד ליה ויכפר עליהון כהנא וישתבק להון: ויפק ית תורא למ למברא למשריתא ויוקד יתיה כמא די אוקד

החלב אשר על הקרב: ואת שתי הכלית ואת החלב אשר
עליהן אשר על הכסלים ואת היתרת על הכבד על הכליות
יסירנה: כאשר יורם משור זבח השלמים והקטירם הכהן ע
על מזבח העלה: ואת עור הפר ואת כל בשרו על ראשו ועל
כרעיו וקרבו ופרשו: והוציא את כל הפר אל מחוץ למחנה
אל מקום טהור אל שפך הדשן ושרף אתו על עצים באש א
על שפך הדשן ישרף: פ ואם כל עדת ישראל ישגו
ונעלם דבר מעיני הקהל ועשו אחת מכל מצות יהוה אשר
לא תעשינה ואשמו: ונודעה החטאת אשר חטאו עליה וה
והקריבו הקהל פר בן בקר לחטאת והביאו אתו לפני אהל
מועד: וסמכו זקני העדה את ידיהם על ראש הפר לפני יה
יהוה ושחט את הפר לפני יהוה: והביא הכהן המשיח מדם ה
הפר אל אהל מועד: וטבל הכהן אצבעו מן הדם והזה שבע
פעמים לפני יהוה את פני הפרכת: ומן הדם יתן על קרנת ה
המזבח אשר לפני יהוה אשר באהל מועד ואת כל הדם יש
ישפך אל יסוד מזבח העלה אשר פתח אהל מועד: ואת כל
חלבו ירים ממנו והקטיר המזבחה: ועשה לפר כאשר עשה
לפר החטאת כן יעשה לו וכפר עלהם הכהן ונסלח להם: ו
והוציא את הפר אל מחוץ למחנה ושרף אתו כאשר שרף א

לטומאה להשליך אבנים מנוגעות לבית הקברות· הוצרך לומ' במחוץ למחנה זה שהוא חוץ לעיר שיהא המקום טהור· מחוץ למחנה· חוץ לשלש מ מחנות ובבית עולמים חוץ לעיר כמו שפרשוהו רבותינו במס' יומא וסנהדרין· אל שפך הדשן· מקום ששופכין בו דשן המסולק מן המזבח כמה ש שנ' והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה· על שפך הדשן ישרף· שאין תלמוד ללמד שאפ' אין שם דשן· עדת ישר'· אלו סנהדרין· ונעלם דבר טעו ל להורות באחת מכל כריתות שבתורה שהוא מותר· הקהל ועשו· שעשו הציבור על פיהם· את פני הפרכת· ולמעלה הוא אומ' את פני פרכת הקדש · משל למלך שסרחה עליו מדינה אם מעוטה סרחה פמליא שלו מתקיימת ואם כולה סרחה אין פמליא שלו מתקיימת· אף כאן כשחטא כהן משיח

עזרין שם קדושת המקום על המקדש משחטאו כלם הם ושלום נסתלקה הקדושה· יסוד מזבח העולה אשר פתח אוהל מועד· זה יסוד מערבי שהוא כ
כנגד הפתח· ואת כל חלבו ירים· אעפ"י שלא פירש כאן יותרת ושתי כליות למדין הם מועשה לפר כאשר עשה וגו' ומפני מה לא נתפרשו בו תנא
דבי ר' ישמעאל משל למלך שזעם על אוהבו ומעט בסרחונו מפני חבתו· ועשה לפר זה· כאשר עשה לפר החטאת כמו שמפור' בפר כהן משיח להביא

את הפר הראשון חטאת הקהל הוא: פ אשר
נשיא יחטא ועשה אחת מכל מצות יהוה אלהיו אשר לא ת
תעשינה בשגגה ואשם: או הודע אליו חטאתו אשר חטא ב
בה והביא את קרבנו שעיר עזים זכר תמים: וסמך ידו על ר
ראש השעיר ושחט אתו במקום אשר ישחט את העלה ל
לפני יהוה חטאת הוא: ולקח הכהן מדם החטאת באצבעו
ונתן על קרנת מזבח העלה ואת דמו ישפך אל יסוד מזבח
העלה: ואת כל חלבו יקטיר המזבחה כחלב זבח השלמים
וכפר עליו הכהן מחטאתו ונסלח לו: פ ואם
נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ בעשתה אחת ממצות
יהוה אשר לא תעשינה ואשם: או הודע אליו חטאתו אשר
חטא והביא קרבנו שעירת עזים תמימה נקבה על חטאתו
אשר חטא: וסמך את ידו על ראש החטאת ושחט את ה
החטאת במקום העלה: ולקח הכהן מדמה באצבעו ונתן ע
על קרנת מזבח העלה ואת כל דמה ישפך אל יסוד המז
המזבח: ואת כל חלבה יסיר כאשר הוסר חלב מעל זבח
השלמים והקטיר הכהן המזבחה לריח ניחח ליהוה וכפר
עליו הכהן ונסלח לו: פ ואם כבש יביא קרבנו
לחטאת נקבה תמימה יביאנה: וסמך את ידו על ראש הח
החטאת ושחט אתה לחטאת במקום אשר ישחט את העל

ית תורא קדמאה חטאת קהלא
הוא:: אם רבא
יחוב ויעבר חד מכל פקודיא דיי
אלהיה די לא כשרין לאתעברא
בשלו ויחוב: או אתידע ליה חו'
חובתיה די חב בה וייתי ית ק'
קרבניה צפיר בר עזין דכר ש'
שלים: ויסמוך ידיה על ריש צ'
צפירה ויכוס יתיה באתרא די י'
יכוס ית עלתא קדם יי חטאתא
הוא: ויסב כהנא מדמא דחט'
דחטאתא באצבעיה ויתן על ק'
קרנת מדבחא דעלתא ויח דמה
ישפוך ליסודא דמדבחא דע'
דעלתא: וית כל תרביה יסק למ'
למדבחא כתרב נכסת קודשיא ו'
ויכפר עלוהי כהנא מחובתיה ו'
וישתבק ליה: ואם
אנש חד יחוב בשלו מעמא דא'
דארעא במעבדיה חד מפקודיא
דיי די לא כשרין לאתעברא ו'
ויחוב או אתידע ליה חובתיה די
חב וייתי ית קרבניה צפירת עזי
שלמתא נקבה על חובתיה די חב
ויסמוך ית ידיה על ריש חטאתא
ויכוס ית חטאתא באתרא דע'
דעלתא: ויסב כהנא מדמא ב'
באצבעיה ויתן על קרנת מדבחא
דעלתא וית כל דמא ישפוך ל'
ליסודא דמדבחא: וית כל תרבה
יעדי כמא די אתעדא תרב מעל
נכסת קודשיא ויסק כהנא למד'
למדבחא לאתקבלא ברעוא ק'
קדם יי ויכפר עלוהי כהנא וי'
וישתבק ליה: ואם אמר
ייתי קרבניה לחטאתא נקבא ש'
שלמא ייתנה: ויסמוך ית ידיה ע'
על ריש חטאתא ויכוס יתה ל'
לחטאתא באתרא דיכוס ית ע'

יותרת ושתי כליות שפירש שם שלא פירש כאן ולכפול במצות העבודות ללמד שאם חסר אחת מכל המתנות פסל לפי שמצינו בנתנין על מזבח
החיצון שנתנן במתנה אחת כפר הוצרך לומר כאן שמתנה אחת מעכבת· אשר נשיא יחטא· לשון אשרי הדור שהנשיא שלו נותן לב להביא כפרה
על שגגתו קל וחומר על זדונותיו· או הודע· כמו אם הודע· הרבה או יש משמשין בלשון אם ואם במקום או· וכן או נודע כי שור נגח הוא· הודע
אליו כשחטא היה סבור שהוא היתר ולאחר מכן נודע לו שאיסור היה· במקום אשר ישחט את העולה· בצפון שהוא מפורש בעולה

חטאת היא· לשמו כשר שלא לשמו פסול· ואת דמו· שירי הדם· כחלב זבח השלמים כמות אמורין המפורשין בעז האמור אצל שלמים· כאשר ה
הוכר חלב· מעל זבח השלמים באימורי עז האמורין בשלמים· ושחט אותה לחטאת· שתהא שחיטתו לשם חטאת· כאשר יוסר חלב הכשב· שנתרבו א
אמורין באליה· אף חטאת כשהיא באה כבשה טעונה אליה עם האמורין· אשי יי· על מדורות האש העשויות לשם עולייליש בלעז· ושמעה קול

העלה: ולקח הכהן מדם החטאת באצבעו ונתן על קרנת
מזבח העלה ואת כל דמה ישפך אל יסוד המזבח: ואת כל
חלבה יסיר כאשר יוסר חלב הכשב מזבח השלמים והק
והקטיר הכהן אתם המזבחה על אשי יהוה וכפר עליו הכ
הכהן על חטאתו אשר חטא ונסלח לו ס ונפש
כי תחטא ושמעה קול אלה והוא עד או ראה או ידע אם ל
לוא יגיד ונשא עונו: או נפש אשר תגע בכל דבר טמא או ב
בנבלת חיה טמאה או בנבלת בהמה טמאה או בנבלת ש
שרץ טמא ונעלם ממנו והוא טמא ואשם: או כי יגע בטמאת
אדם לכל טמאתו אשר יטמא בה ונעלם ממנו והוא ידע וא
ואשם: או נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע או להיטיב
לכל אשר יבטא האדם בשבעה ונעלם ממנו והוא ידע ו
ואשם לאחת מאלה: והיה כי יאשם לאחת מאלה והתודה
אשר חטא עליה: והביא את אשמו ליהוה על חטאתו אשר
חטא נקבה מן הצאן כשבה או שעירת עזים לחטאת וכפר
עליו הכהן מחטאתו: ואם לא תגיע ידו די שה והביא את א
אשמו אשר חטא שתי תרים או שני בני יונה ליהוה אחד
לחטאת ואחד לעלה: והביא אתם אל הכהן והקריב את א
אשר לחטאת ראשונה ומלק את ראשו ממול ערפו ולא יב
יבדיל: והזה מדם החטאת על קיר המזבח והנשאר בדם

עלתא: ויסב כהנא מדמא דח
דחטאתא באצבעיה ויתן על ק
קרנת מדבחא דעלתא וית כל
דמא ישפוך ליסודא דמדבחא:
וית כל תרבה יעדי כמא די מת
מתעדי תרב אמר מנכסת קודשי'
ויסק כהנא יתהון למדבחא על
קרבניא דיי ויכפר עלוהי כהנא
על חובתיה דחב וישתבק ליה:
ואנש ארי יחוב ויש
וישמע קל מומי והוא סהיד או
חזא או ידע אם לא יחוי ויקב
ויקבל חוביה: או
אנש די יקרב בכל מדעם מס
מסאב או בנבלת חיתא מסא
מסאבתא או בנבלת בעירא מ
מסאבא או בנבלת רחש מסא
ויהי מכסא מניה והוא מסאב
ויחוב: או ארי יקרב בסואבות א
אנשא לכל סואבתיה די מסתאב
בה ויהי מכסא מניה והוא ידע
וחב: או אנש ארי יקיים לפרשא
בספון לאבאשא או לאיטבא ל
לכל די יפרש אנשא בקיום ויהי
מכסא מניה והוא ידע ותב לח
לחדא מאלין: ויהי ארי יחוב ל
לחדא מאלין ויודי די חב עלה:
וייתי ית אשמיה לקדם יי על ח
חובתיה די חב נקבא מן ענא א
אמרתא או צפירת עזי לחטא
לחטאתא ויכפר עלוהי כהנא מ
מחובתיה: ואם לא תמטי ידיה
כמסת אמרא וייתי ית חובתיה
די חב תרין שפנינין או תרין ב
בני יונה לקדם יי חד לחטאתא
וחד לעלתא: וייתי יתהון לות כ
כהנא ויקרב ית די לחטאתא ק
קדמיתא וימלוק ית רישיה מקב
מקבל קודליה ולא יפרש: וידי
מדמא דחטאתא על כותל מדב
מדבחא ודי ישתאר בדמא

אלה· בדבר שהוא עד בו שהשביעוהו שבועה שאם יודע לו בעדות שיעיד לו· או נפש אשר תגע וגו' ולאחר הטומאה הזו יאכל קדשים או יכנס
למקדש שהוא דבר שזדונו כרת· באשם שבועות נדרש כן· ונעלם ממנו הטומאה· ואשם באכילת קדש או בביאת מקדש· בטומאת אדם· זו טומאת מ
מת· לכל טומאתו· לרבות מגע זבין וזבות· אשר יטמא· לרבות הנוגע בבועל נדה· בה לרבות בולע נבלת עוף טהור· ולא ידע· ששכח הטומאה· וא
ואשם· באכילת קדש או בביאת מקדש· בשפתים· ולא בלב· להרע· לעצמו או להטיב לעצמו· כגון אוכל ולא אוכל אישן ולא אישן· לכל אשר יבטא
יבטא· לרבות לשעבר· ונעלם ממנו· ועבר על שבועתו כל אלה בקרבן עולה ויורד כמפורש כאן אבל שבועה שיש בה כפירת ממון אינה בקרבן
זו אלא באשם· והקריב את אשר לחטאת ראשונה· חטאת קודמת לעולה למה הדבר דומה לפרקליט שנכנס לרצות רצה פרקליט נכנס דורון אחריו·
ולא יבדיל· אינו מולק אלא סימן אחד· ערפו הוא גובה הראש המשופע לצד הצואר· מול עורף· מול הרואה את העורף· והוא אורך כל אחורי הצ
הצואר· והזה מדם החטאת· בעולה לא הטעין אלא מצוי ובחטאת הזאה ומצוי אוחז בעוף ומתיז והדם נתז והולך למזבח:

חטאת היא · לשמה כשרה שלא לשמה פסולה · במשפט · כדת האמורה בעולת העוף של נדבה בריש הפרש׳ כי חטאת היא · ואין בדין שיהא קרבנה מהודר · חטאת היא · נקמצה ונקטרה לשמה כשרה שלא לשמה פסולה · על חטאתו אשר חטא · כאן שנה הכתוב שהרי בעשירות ובדלות כאמ׳ מח מחטאתו וכאן בדלי דלות נאמ׳ על חטאתו · ידקדקו רבותי מכאן כאם חטא כשהוא עשיר והכריש מעות לכשבה ואו שעירה והעני יביא מקצתן שתי תורים · הכריש מעות לשתי תורים · והעני יביא מקצתן עשירית האיפה הכריש מעות לעשירית האיפה והעשיר יוסיף עליהן ויביא קרבן עש עשיר לכך נאמ׳ כאן על חטאתו · מאחת מאלה מאחת מטלש כפרות האמורות בענין או בעשירות או בדלות או בדלי דלות ומה הל׳ שיכול החמורים

ימצה אל יסוד המזבח חטאת הוא: ואת השני יעשה עלה כ
במשפט וכפר עליו הכהן מחטאתו אשר חטא ונסלח לו: ס
ואם לא תשיג ידו לשתי תרים או לשני בני יונה והביא
את קרבנו אשר חטא עשירת האפה סלת לחטאת לא יש
ישים עליה שמן ולא יתן עליה לבנה כי חטאת הוא: והביאה
אל הכהן וקמץ הכהן ממנה מלוא קמצו את אזכרתה והק
והקטיר המזבחה על אשי יהוה חטאת הוא: וכפר עליו הכ
הכהן על חטאתו אשר חטא מאחת מאלה ונסלח לו והי
והיתה לכהן כמנחה: ס וידבר יהוה אל משה
לאמר: נפש כי תמעל מעל וחטאה בשגגה מקדשי יהוה וה
והביא את אשמו ליהוה איל תמים מן הצאן בערכך כסף ש
שקלים בשקל הקדש לאשם: ואת אשר חטא מן הקדש יש
ישלם ואת חמישתו יוסף עליו ונתן אתו לכהן והכהן יכפר ע
עליו באיל האשם ונסלח לו: פ ואם נפש כי
תחטא ועשתה אחת מכל מצות יהוה אשר לא תעשינה ול
ולא ידע ואשם ונשא עונו: והביא איל תמים מן הצאן בערכך
לאשם אל הכהן וכפר עליו הכהן על שגגתו אשר שגג וה

יתמיצי ליסודא דמדבחא חט׳ חטאתא היא: וית תנינא יעבד ע עלתא כדי חזי ויכפר עלוהי כ כהנא מחובתיה די חב וישתבק ליה: ואם לא תדבק ידיה לתרין שפנינן או לתרין בני יונה וייתי ית קרבניה די חב חד מן עסרה בתלת סאין סלתא לחטאתא לא ישוי עלה משחא ולא יתן עלה לבונתא ארי חטאתא היא: וייתינה לות כהנא ויקמוץ כהנא מנה מלי קמציה ית אדכרתה ויסק למדבחא על קרבניא דיי׳ חטאתא היא: ויכפר עלוהי כה׳ כהנא על חובתיה די חב מחדא מאלין וישתבק ליה ותהי דכה׳ לכהנא כמנחתא: ומליל יי׳ עם משה למימר: א׳ נש ארי ישקר שקר ויחוב בשלו כ׳ מקודשיא דיי׳ וייתי ית א׳ אשמיה לקדם יי׳ דכר שליס מן ענא ב בפורסניה כסף סלעין בסלעי ק קודשא לאשמא: וית די חב מן ק קודשא ישלם וית חומשיה יוסף עלוהי ויתן יתיה לכהנא וכהנא יכפר עלוהי בדכרא דאשמא וי וישתבק ליה: ואם אנש ארי יחוב ויעבר חד מכל פקודיא דיי׳ די לא כשרין לאתעבדא ול ולא ידע ותב ויקבל חוביה: ו ייתי דכר שליס מן ענא בפורסניה לאשמא לות כהנא ויכפר עלוהי כהנא על שלותיה די אשתלי ו

שבהם יהיו בכשבה או שעירה והקלין יהיו בעוף והקלין שבקלין יהיו בעשירית האפה הל׳ מאחת מאלה להשוות קלין לחמורין לכשבה אם השיגה ידם ואת החמורים לקלין לעשירית האיפה בדלי דלות · והיתה לכהן כמנחה · ללמד על מנחת חוטא שיהיו שיריה נאכלין · וזהו לפי פשוטו · ורבותי דר דרשו והיתה לכהן ואם חוטא זה כהן הוא הרי כשאר מנחת נדבת כהן שהיא בכליל תהיה לא תאכל · כי תמעול מעל · אין מעילה בכל מקום אלא שנוי · וכן הוא אומ׳ וימעלו באלהי אבותיהם ויזנו אחרי אלהי עמי הארץ · וכן הוא אומ׳ בסוטה · ומעלה בו מעל · וחטאה בשגגה מקדשי יי׳ · שנהנה מן ההקדש · והיכן הוזהר נאמר כאן חטא ונאמ׳ חטא בתרומה ולא ישאו עליו חטא · מה להלן הוזהר אף כאן הוזהר · אי מה להלן לא הוזהר אלא על האוכל אף כאן לא הוזהר אלא על האוכל הל׳ תמעול מעל ריבה · קדשי יי׳ · המיוחדים לשם יצאו קדשים קלים · איל · לשון קשה · כמו ואת אילי הארץ לקח אף כאן קשה בן שתי שנים · בערכך כסף שקלים · שיהא שוה שתי סלעים · ואת אשר חטא מן הקדש ישלם · קרן וחומש להקדש · ולא ידע ואשם והביא · הענין הזה מדבר במי שבא ספק כרת לידו ולא ידע אם עבר עליו אם לאו כגון חלב ושומן לפניו וכסבור ששתיהן היתר ואכל את האחת אמרו לו אחת של חלב היתה ולא ידע אם זו של חלב אכל הרי זה מביא אשם תלוי ומגין עליו כל זמן שלא יודע לו נודע לו שודאי חטא ואם יודע לו לאחר זמן יביא חטאת · ולא ידע ואשם · ונשא עונו ר׳ יוסי הגלילי אומ׳ הרי הכתוב ענש את מי שלא ידע על אחת כמה וכמה יענש את שיד ע ר׳ יוסי אומ׳ אם נפשך לידע מתן שכרן של צדיקים צא ולמד מאדם הראשון שלא נצטוה אלא על מצות לא תעשה ועבר עליה ראה כמה מיתות נ נקנסו עליו ולדורותיו וכי אי זו מדה מרובה של טובה או של פורענות הוי אומ׳ מדה טובה אם מדת פורענות מעוטה ראה כמה מיתות נקנסו לו ולדורותיו מדה טובה המרובה היושב לו מן הפגולין והנותרות והמתענה ביום הכפורים על אחת כמה וכמה שיזכה לו ולדורותיו ולדור וד ד דורותיו עד סוף כל הדורות · ר׳ עקיבה אומ׳ הרי הוא אומ׳ על פי שני עדים או שלשה וגו׳ אם מתקיימת העדות בשנים למה פרט לך הכתוב ש שלשה אלא להביא שלישי להחמיר עליו ולעשות דינו כיוצא באלו לענין עונש והזמה אם כך ענש הכתו׳ לנטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה על אחת כמה וכמה שישלם שכר טוב לנטפל לעושי מצוה כעושי מצוה · ר׳ אלעזר בן עזריה אומ׳ כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה · הרי הוא אומר למען יברכך וגו׳ קבע הכתוב ברכה למי שבאה על ידו מצוה בלא ידע אמור מעתה היתה הסלע צרורה בכנפיו ונפלה הימנו ו ומצאה העני ונתפרנס בה הרי הקב״ה קובע לו ברכה · בערכך לאשם · בערך האמור למעלה · אשר שגג והוא לא ידע · הא אם ידע לאחר זמן לא נתכפר לו באשם זה עד שיביא חטאת · הא למה זה דומה לעגלה ערופה שנתערפה ואחר כך נמצא ההורג הרי זה יהרג

אשם הוא אשם אשם · הראשון כלו קמוץ שהוא שם דבר והאחרון חציו קמץ וחציו פתח שהוא לשון פעל · ואם תאמר מקרא שלא לצורך הוא כבר דרוש הוא בתורת כהנים · אשם אשם להביא אשם שפחה חרופה שיהא איל בן שתי שנים יכול שאני מרבה אשם נזיר ואשם מצורע ת"ל הוא ·
נפש כי תחטא · אמר ר' עקיבא מה ת"ל ומעלה מעל ביי'· לפי שכל המלוה והלוה והנושא והנותן אינו עושה אלא בעדים ובשטר לפיכך בזמן שהוא מכחש מכחש בעדים ובשטר · אבל המפקיד אצל חבירו ואינו רוצה שתדע בו נשמה אלא שלישי שביניהם לפיכך כשהוא מכחש מכחש בשלישי שביניהם · בתשומת יד · ששם בידו ממון להתעסק או במלוה · או בגזל · שגזל מידו כלום · או עשק הוא שכר שכיר · וכחש בה · שכפר · על אחת מכל

והוא לא ידע ונסלח לו: אשם הוא אשם אשם ליהוה: פ
וידבר יהוה אל משה לאמר: נפש כי תחטא ומ
ומעלה מעל ביהוה וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או
בגזל או עשק את עמיתו: או מצא אבדה וכחש בה ונשבע ע
על שקר על אחת מכל אשר יעשה האדם לחטא בהנה: ו
והיה כי יחטא ואשם והשיב את הגזלה אשר גזל או את הע
העשק אשר עשק או את הפקדון אשר הפקד אתו או את
האבדה אשר מצא: או מכל אשר ישבע עליו לשקר ושלם
אתו בראשו וחמשתיו יסף עליו לאשר הוא לו יתננו ביום א
אשמתו: ואת אשמו יביא ליהוה איל תמים מן הצאן בערכך
לאשם אל הכהן: וכפר עליו הכהן לפני יהוה ונסלח לו על א
אחת מכל אשר יעשה לאשמה בה: פ

אשמא הוא על חובתה די הוא חב אשמא יקרב קדם יי': ומליל יי' עם משה למימר: אנש ארי יחוב וישקר שקר קדם יי' ויכדב בחבריה בפקדונא או בשותפות ידא או בגזלא או עשק ית חבריה: או אשכח אבדתא ויכדב בה ואשתבע על שקרא על חדא מכל די יעביד אנשא למחטי בהן: ויהי ארי יחטי ויחוב ויתיב ית גזלה די גזל או ית עשקא די עשק או ית פקדונא די אתפקד לותיה או ית אבדתא די אשכח: או מכלא די ישתבע עלוהי לשקרא וישלם יתה בריש' וחומשיה יוסף עלוהי לדי הוא דיליה יתנניה ביומא דחובתיה: וית אשמיה ייתי לקדם יי' דכר שלים מן ענא בפורסניה לאשם לאשמא לות כהנא: ויכפר עלוהי כהנא קדם יי' וישתבק ליה על חדא מכל די יעביד למחב בה::

פרשה

וידבר יהוה אל משה לאמר: צו את אהרן ואת בניו לאמר ז
זאת תורת העלה הוא העלה על מוקדה על המזבח כל ה
הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו: ולבש הכהן מדו ב
בד ומכנסי בד ילבש על בשרו והרים את הדשן אשר תא
תאכל האש את העלה על המזבח ושמו אצל המזבח: ופשט
את בגדיו ולבש בגדים אחרים והוציא את הדשן אל מחוץ

פרשה

ומליל יי' עם משה למימר: פקיד ית אהרן וית בנוהי למימר דא אוריתא דעלתא היא עלתא על מוקדה על מדבחא כל ליליא עד צפרא ואשתא דמדבחא תהי יקדא ביה: וילבש כהנא לבושין דבוץ ומכנסין דבוץ ילבש על בשריה ויפרש ית קטמא די תיכול אשתא ית עלתא על מדבחא וישויניה בסטר מדבחא: וישלח ית לבושוהי וילבש לבושין אוחרנין ויפק ית קטמא למברא

אלה אשר יעשה האדם לחטא ולהשבע על שקר לכפור ממון · כי יחטא ואשם · כשיכיר בעצמו לשוב בתשובה ולדעת ולהודות כי רשע ואשם · בראשו · הוא הקרן ראש הממון · לאשר הוא לו · למי שהממון שלו · השלם ויקרא ·

צו את אהרן אין צו אלא לשון זרוז מיד ולדורות · אמר ר' שמעון ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרון כיס · זאת תורת העולה · הרי הענין הזה בא ללמד הקטר חלבים ואברים שיהא כשר כל הלילה וללמד על הפסולין אי זה אם עלה ירד ואי זה אם עלה לא ירד שכל תורה לרבות הוא בא לומר תורה אחת לכל העולים ואפי' פסולין שאם עלו לא ירדו · היא העולה מעט את הרובע ואת הנרבע וכיוצא בהן שלא היה פסולן בקדש · מדו בד · היא הכתנת · ומה ת"ל מדו שתהא כמדתו · על בשרו · שלא יהא דבר חוצץ בינתים · והרים את הדשן · היה חותה מלא המחתה מן המאוכלות הפנימיות ונותנן במזרחו של כבש · הדשן אשר תאכל האש את העולה · ועשאתה דשן מאותו דשן ירים תרומה ושמו אצל המזבח · ופשט את בגדיו · אין זו חובה אלא דרך ארץ שלא ילכלך בהוצאת הדשן בגדים שהוא משמש בהן תמיד · בגדים שבשל בהן קדרה לרבו אל ימזוג בהן כוס לרבו · לכך ולבש בגדים אחרים פחותין מהם · והוציא את הדשן · הצבור בתפוח כשהוא רבה ואין מקום למערכה מוציאו משם ואין זה חובה לכל יום אבל התרומה חובה היא בכל יום · והאש על המזבח תוקד בו · רבה כאן יקידות הרבה על מוקדה ואש המזבח תוקד בו והאש על המזבח תוקד בו אש תמיד תוקד על המזבח כלן נדרשו במסכ' יומא שנחלקו רבותי' במנין מערכות שהיו שם · וערך עליה

העולה· עולת התמיד היא תקדים· חלבי השלמים· אם יביאו שם שלמים· ודבו' למ"ד שכאן עליה· על עולת הבקר השלם· כל הקרבנות כ"ש מכאן שלא י
יהא דבר מאוחר להמיד של בין הערבים· אש תמיד· אש שנ' בה תמיד היא שמדליקין בה את הנרות שנ' בה להעלות נר תמיד אף היא מעל מזבח
החיצון תוקד· לא תכבה· המכבה אש על המזבח עובר בשני לאוין· וזאת תורת המנחה· תורה אחת לכולן להטעינן שמן ולבונה האמורין בענין שיכול
אין לי טעונות שמן ולבונה אלא מנחת ישרא' שהיא נקמצת מנחת כהנים שהיא כליל מנין ת"ל תורת· הקרב אותה· היא הגשה בקרן דרומית מערבית
לפני יי'· היא מערב שהוא לצד אהל מועד· אל פני המזבח· הוא הדרום שהוא פניו של מזבח שהכבש נתון לאותו הרוח· בקמצו· שלא יעשה מדה ל

למחנה אל מקום טהור: והאש על המזבח תוקד בו לא תב
תכבה ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר וערך עליה ה
העלה והקטיר עליה חלבי השלמים: אש תמיד תוקד על
המזבח לא תכבה: פ וזאת תורת המנחה הקרב
אתה בני אהרן לפני יהוה אל פני המזבח: והרים ממנו בקמ
בקמצו מסלת המנחה ומשמנה ואת כל הלבנה אשר על
המנחה והקטיר המזבח ריח ניחח אזכרתה ליהוה: והנ
והנותרת ממנה יאכלו אהרן ובניו מצות תאכל במקום קד
קדש בחצר אהל מועד יאכלוה: לא תאפה חמץ חלקם נתתי
אתה מאשי קדש קדשים הוא כחטאת וכאשם: כל זכר בב
בבני אהרן יאכלנה חק עולם לדרתיכם מאשי יהוה כל א
אשר יגע בהם יקדש: פ וידבר יהוה אל משה
לאמר: זה קרבן אהרן ובניו אשר יקריבו ליהוה ביום המ
המשח אתו עשירת האפה סלת מנחה תמיד מחציתה בבק
בבקר ומחציתה בערב: על מחבת בשמן תעשה מרבכת ת
תביאנה תפיני מנחת פתים תקריב ריח ניחח ליהוה: והכהן
המשיח תחתיו מבניו יעשה אתה חק עולם ליהוה כליל ת
תקטר: וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל: פ
וידבר יהוה אל משה לאמר: דבר אל אהרן ואל בניו

למשריתא לאתר דכי: ואשתא
על מדבחא תהי יקדא ביה לא
תטפי ויבער עלה כהנא אעין
בצפר בצפר ויסדר עלה עלת'
עלתא ויסק עלה תרבי נכסת קד
קדשיא: אשתא תדירא תהי יקד'
יקדא על מדבחא לא תטפי:
ודא אוריתא דמנחתא
די יקרבון יתה בני אהרן קדם
יי' לקדם מדבחא: ויפרש מניה
בקמציה מסלתא דמנחתא ומומ
וממשחה וית כל לבנתא די על
מנחתא ויסק למדבחא לאתקב'
לאתקבלא ברעוא אדכרתה קד'
קדם יי': ודי ישתאר מינה ייכלון
אהרן ובנוהי פטיר תתאכל בא
באתר קדיש בדרת משכן זמנא
ייכלנה: לא תתאפי חמיע חלקהון
יהבית יתה מקרבני קדש קדשין
היא כחטאתא וכאשמא: כל דכ
דכורא בבני אהרן ייכלנה קים ע
עלם לדריכון מקרבניא דיי' כל
די יקרב בהון יתקדש: ומליל
יי' עם משה למימר: דין קרבנא
דאהרן ובנוהי די יקרבון קדם
יי' ביומא די ירבון יתיה חד מן
עשרא בתלת סאין סלתא מנחת'
מנחתא תדירא פלגותה בצפרא
ופלגותה ברמשא: על מסריתא ב
במשח תתעבד רביכא תיתינה ה
תופיני מנחת בצוע תקרב לא
לאתקבלא ברעוא קדם יי': וכה
וכהנא די יתרבי תחותוהי מבנ
מבנוהי יעבד יתה קים עלם קד
קדם יי' גמיר תתסק: וכל מנחתא
דכהנא גמיר תהי לא תתאכל:
ומליל יי' עם משה
למימר: מלל עם אהרן ועם בנוהי

לזומץ· מסלת המנחה ומשמנה· מכאן שקומץ ממקום שנתרבה שמנה· ואת כל הלבונה אשר על המנחה והקטיר· שמלקט את לבונתה לאחר קמיצה
ומקטירו ולפי שלא פירש כן אלא באחת מן המנחות בויקרא הוצרך לשנות פרשה זו לכלול כל המנחות כמשפטן· במקום קדוש· ואי זה בחצר אהל
מועד· לא תאפה חמץ· חלקם· אף השירים אסורין בחמוץ· כחטאת כאשם· מנחת חוטא הרי היא כחטאת לפיכך קמצה שלא לשמה פסולה· מנחת
נדבה הרי היא כאשם לפיכך קמצה שלא לשמה כשרה· כל זכר· אפי' בעל מום· למה נאמ' אם לאכילה הרי כבר אמור לחם אלהיו מקדשי הקדשי'
ונו' אלא לרבות בעלי מומין למחלוקה· כל אשר יגע· ונו' קדשים קלים או חולין שיגעו בה ויבלעו ממנה יקדש· להיות כמוה· שאם פסולה יפסלו ואם
ואם כשרה יאכלו כחמור המנחה· זה קרבן אהרן ובניו· אף ההדיוטות מקריבין עשירית האיפה ביום שהן מתחנכין לעבודה אבל כהן גדול בכל יום
שנ' מנחה תמיד· והכהן המשיח תחתיו מבניו· ונו' מרבכת· חלוטה ברותחין כל צרכה· תופיני· אפויה אפיות הרבה· אחר חליטתה אופה בתנור וחוזר
ומטגנה במחבת· מנחה פתים· מלמד שטעונה פתיתה· המשיח תחתיו מבניו המשיח מבניו תחתיו· כליל תקטר· אין נקמצת להיות שיריה נאכלין אלא
כולה כליל וכן כל מנחה כהן של נדבה· כליל תהיה· כליל כולה שוה לגבוה·

המחטא אותה העובד עבודותיה שהיא נעשית חטאת על ידו · המחטא אותה יאכלנה · הראוי לעבודה יצא טמא בשעת זריקת דמים שאינו חולק ב
בבשר · ואי אפשר לומר שאוסר שאר כהנים באכילתה חוץ מן הזורק דמה שהרי נאמר למטה כל זכר בכהנים יאכל אותה · כל אשר יגע בבשרה · כל
דבר אכל אשר יגע ויבלע ממנה יקדש להיות כמוה אם פסולה תפסל ואם היא כשרה תאכל כחומר שבה · ואשר יזה מדמה על הבגד ואם הו
הוזה מדמה על הבגד אותו מקום הדם שבבגד אשר יזה עליה תכבס בתוך העזרה · אשר יזה · יהא נזה · כמו לא יטה לארץ מנלם · יז א כתוי · יכבו · לפי
שבליעה שנבלעת בו נעשה נותר והוא הדין לכל הקדשים · ומורק · לשון תמרוקי הנשים · מסקורטש בלע · ומורק ושוטף לפלוט את בליעתו · אבל

לאמר זאת תורת החטאת במקום אשר תשחט העלה תש
תשחט החטאת לפני יהוה קדש קדשים הוא: הכהן המח
המחטא אתה יאכלנה במקום קדש תאכל בחצר אהל מ
מועד: כל אשר יגע בבשרה יקדש ואשר יזה מדמה על הב
הבגד אשר יזה עליה תכבס במקום קדש: וכלי חרש אשר
תבשל בו ישבר ואם בכלי נחשת בשלה ומרק ושטף במים:
כל זכר בכהנים יאכל אתה קדש קדשים הוא: וכל חטאת
אשר יובא מדמה אל אהל מועד לכפר בקדש לא תאכל ב
באש תשרף: ס וזאת תורת האשם קדש קדשים
הוא: במקום אשר ישחטו את העלה ישחטו את האשם ואת
דמו יזרק על המזבח סביב: ואת כל חלבו יקריב ממנו את ה
האליה ואת החלב המכסה את הקרב: ואת שתי הכליות ו
ואת החלב אשר עליהן אשר על הכסלים ואת היתרת ע
על הכבד על הכלית יסירנה: והקטיר אתם הכהן המז
המזבחה אשה ליהוה אשם הוא: כל זכר בכהנים יאכלנו
במקום קדוש יאכל קדש קדשים הוא: כחטאת כאשם תו
תורה אחת להם הכהן אשר יכפר בו לו יהיה: והכהן המק
המקריב את עלת איש עור העלה אשר הקריב לכהן לו יה
יהיה: וכל מנחה אשר תאפה בתנור וכל נעשה במרחשת

למימר דא אוריתא דחטאתא ב
באתרא די תתנכס עלתא תתנ
תתנכס חטאתא קדם יי קדש קד
קדשין היא. כהנא די מכפר ב
בדמה יכלנה באתר קדיש תת
תתאכל בדרת משכן זמנא: כל
די יקרב בבשרה יתקדש ודי ידי
מדמא על לבושא די ידי עלה
תחור באתר דכי: ומאן דחסף ד
די תתבשל ביה יתבר ואם במ
במאנא דנחשא תתבשל ויתמרק
וישתטף במיא: כל דכורא בכה
בכהניא ייכול יתה קדש קדשין
היא: וכל חטאתא די יתעל מד
מדמה למשכן זמנא לכפרא ב
בקודשא לא תתאכל בנורא תת
תתוקד: ודא
אוריתא דאשמא קדש קדשין ת
הוא: באתרא די יכסון ית עלתא
יכסון ית אשמא וית דמיה יזר
יזרוק על מדבחא סחור סחור:
וית כל תרביה יקרב מניה ית א
אליתא וית תרבא די חפי ית גו
גוא: וית תרתין כלין וית תרבא
די עליהן די על גיססיא וית ח
חצרא די על כבדא די על כל
כליתא יעדינה: ויסק יתהון כה
כהנא למדבחא קרבנא קדם יי
אשמא הוא: כל דכורא בכהניא
יכלנה באתר קדיש יתאכל קדש
קדשין הוא: כחטאתא כן אשמא
אוריתא חדא להון כהנא די מ
מכפר ביה דיליה יהי: וכהנא
די מקרב ית עלת גבר משך ע
עלתא די קרב לכהנא דיליה
יהי: וכל מנחתא די תתאפי בת
בתנורא וכל די תתעבד בדרדתא

כלי חרס לפי דרך הכתו׳ כאן שאינו יוצא מידי דפיו לעולם · כל זכר בכהנים יאכל אותה הא למדת שהמחטא אותה האמור למעלה לא להוציא ש
שאר הכהני׳ אלא להוציא את שאינו ראוי לחטוי · וכל חטאת · וגו׳ שאם הכניס מדם חטאת החיצונה לפנים פסולה · קדש קדשים הוא · הוא קרב ואין
תמורתו קרבה · ואת כל חלבו · וגו׳ עד כאן לא נתפרשו אמורין באשם לכך הוצרך לפרש כאן אבל חטאת כבר נתפרש בה בפרשת ויקרא · את הא
האליה · לפי שאשם אינו בא אלא איל או כבש ואיל וכבש נתרבו באליה · אשם הוא · עד שינתק שמו ממנו · ללמד על אשם שמתו בעליו או שנת
שנתכפרו בעליו ונתק שנאמר להיות דמי עולה לקיץ המזבח אם שחטו סתם אינו כשר לעולה קודם שנתק לרעייה ואינו בא ללמד על האשם ש
שיהא פסול שלא לשמו כמו שדרשו הוא הכתו׳ בחטאת לפי שאשם לא נאמר בו אשם הוא אלא לאחר הקטרת אמורין והוא עצמו שלא הוקטרו א
אמוריו כשר · קדש קדשים הוא · בעזרת כהנים הוא נדרש · תורה אחת להם · בדבר זה · לו יהיה · אשר יכפר בו · הראוי לכפרה חולק בו פרט לטבול יום ומ
ומחוסר כפורים ואונן שאין חולקין בבשרה · לכהן המקריב אותה · וגו׳ יכול לו לבדו תלמוד לומר לכל בני אהרן תהיה יכול לכלן תלמוד לומר לכהן המקריב · הא כיצד
כיצד לבית אב של יום שמקריבין אותה ·

בלולה בשמן· זו מנחת ומחבת· וחרבה· זו מנחת סולת ומנחת קנאות שאין בהן שמן· ואם על תודה יקריבנו· אם על דבר הודאה על נס שנעשה לו
כגון יורדי הים והולכי מדברות וחבושי בית האסורין· וחולה שנתרפא שהן צריכין להודות וכתו' בהן יודו ליי' חסדו ונפלאותיו לבני אדם· ויזבחו זבחי
תודה· אם על אחת מאלה נדר שלמים הללו שלמי תודה הן וטעונות לחם האמור בענין ואינן נאכלין אלא ליום ולילה כמו שמפורש כאן· והקריב על
זבח התודה· ד' מיני לחם חלות ורקיקין ורביכה ג' מיני מצה וכתו' על חלות לחם חמץ וגו' וכל מין ומין י' חלות כך מפורש במנחות ושיעורן ה' סאין
ירושלמיות שהן ו' מדבריות עשרים עשרון· מרבכת· לחם חלוט ברותחין כל צרכו· יקריב קרבנו· על זבח מגיד שאין הלחם קדוש קדושת הגוף ופסול

ועל מחבת לכהן המקריב אתה לו תהיה: וכל מנחה בלולה
בשמן וחרבה לכל בני אהרן תהיה איש כאחיו: ס
וזאת תורת זבח השלמים אשר יקריב ליהוה: אם על תודה
יקריבנו והקריב על זבח התודה חלות מצות בלולת בשמן
ורקיקי מצות משחים בשמן וסלת מרבכת חלת בלולת בש
בשמן: על חלת לחם חמץ יקריב קרבנו על זבח תודת של
שלמיו: והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה ליהוה לכהן
הזרק את דם השלמים לו יהיה: ובשר זבח תודת שלמיו בי
ביום קרבנו יאכל לא יניח ממנו עד בקר: ואם נדר או נדבה
זבח קרבנו ביום הקריבו את זבחו יאכל וממחרת והנותר מ
ממנו יאכל: והנותר מבשר הזבח ביום השלישי באש ישרף:
ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו ביום השלישי לא ירצה
המקריב אתו לא יחשב לו פגול יהיה והנפש האכלת ממנו
עונה תשא: והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל באש יש
ישרף והבשר כל טהור יאכל בשר: והנפש אשר תאכל ב
בשר מזבח השלמים אשר ליהוה וטמאתו עליו ונכרתה ה
הנפש ההוא מעמיה: ונפש כי תגע בכל טמא בטמאת אדם
או בבהמה טמאה או בכל שקץ טמא ואכל מבשר זבח ה
השלמים אשר ליהוה ונכרתה הנפש ההוא מעמיה: פ

על מסריתא לכהנא דמקרב יתה
דליה תהי: וכל מנחה לדפילא
במשח ודלא פילא לכל בני א
אהרן תהי גבר כאחוהי: ודא
אוריתא דנכסת קודשיא דיקרב
קדם יי': אם על תודתא יקרבינה
ויקרב על נכסת תודתא גריצן
פטירן די פילן במשח ואספוגין
פטירין די משיחין במשח וסלת
רביכא גריצן די פילן במשח:
על גריצן די לחם חמיע יקרב
קרבניה על נכסת תודת קודשוהי:
ויקרב מניה חד מכל קרבנא א
אפרשותא קדם יי' לכהנא די
יזרוק ית דם נכסת קודשיא וליה
יהי: ובשר נכסת תודת קודשוהי
ביום קרבניה יתאכל לא יצנע
מניה עד צפרא: ואם נדרא או
נדבתא נכסת קרבניה ביומא די
יקרב ית נכסתיה יתאכל וביומא
דבתרוהי ודישתאר מניה יתאכל
ודישתאר מבשר נכסתא ביומא
תליתאה בנורא יתוקד: ואם אתא
אתאכלא יתאכל מבשר נכסת
קודשוהי ביומא תליתאה לא יהי
לרעוא דמקרב יתיה לא יתחשב
ליה מרחק יהי ואנש דייכול מ
מניה חוביה יקבל: ובשר קודשיא
דיקרב בכל מסאב לא יתאכל
בנורא יתוקד ובשר קודשא כל
דידכי בקודשא ייכול בבשר ק
קודשא: ואנש די יכול בשרא ב
מנכסת קודשיא די קדם יי' וסא
וסאובתיה עלוהי וישתיצי אנש'
ההוא מעמיה: ואנש ארי יקרב
בכל מסאב בסואבת אנשא או
בבעירא מסאבא או בכל רחש
מסאב וייכול מבשר נכסת קודשיא
די קדם יי' וישתיצי אנשא ההוא מעמיה:

ביניא וטבול יום ומחוסר כפורים· ומלאכה לחולין בפרוק עד שישחט הזבח· אחד מכל קרבן· לחם אחד מכל מין יטול תרומה לכהן העובד עבודתה והשאר נאכל
לבעלים ובשרה לבעלים חוץ מחזה ושוק שבה כמו שמפורש למטה התנופה חזה ושוק בשלמים והתודה קרויה שלמים· ביום קרבנו יאכל· ובזמן בשרה
זמן לחמה· ובשר זבח תודת שלמיו· יש כאן ריבויין הרבה לרבות חטאת ואשם ואיל נזיר וחגיגת ארבעה עשר שיהיו נאכלין ליום ולילה· לא יניח מ
ממנו עד בקר· אבל הוא כל הלילה אם כן למה אמרו עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה· ואם נדר או נדבה שלא הביאה על הודאה של
נס אינה טעונה לחם ונאכלת לשני ימים כמו שמפורש בענין· וממחרת והנותר ממנו בראשון יאכל ו'ו' זו יתירה היא ויש כמוה הרבה במקרא כגון
ואלה בני צבעון ואיה וענה הוא וקדש ויבא מרמס· ואם האכל יאכל· וגו' במחשב בשחיטה לאכלו בשלישי הכתוב מדבר יכול אם אכל ממנו ב
בשלישי יפסל למפרע תלמוד לומר המקריב לא יחשב בשעת הקרבה הוא נפסל ואינו נפסל בשלישי וכן פירושו בשעת הקרבתו לא תעלה זאת במחשבה
ואם חשב פגול יהיה· והנפש האוכלת ממנו· אפי' בתוך הזמן עונה תשא· והבשר של קדש שלמים אשר יגע בכל טמא לא יאכל· והבשר לרבות א
אבר שיצא מקצתו שהפנימי מותר· כל טהור יאכל בשר· מה תלמוד לומר לפי שנאמר ורס ובחוץ ישרף והבשר האוכל יכול לא יאכלו שלמים אלא הבעלים ל
לכך נאמר כל טהור יאכל בשר· וטומאתו עליו· בטומאת הגוף הכתוב מדבר

אבל טהור שאכל את הטמא אינו ענוש כרת. לא אורתה הבשר אשר יגע בכל טמא וגו' ואזהרת טמא שאכל את הטהור אינה מפורשת בתורה אלא חכמים למדוה בגזירה שוה שלש כריתות אמורות באוכלי קדשים בטומאת הגוף ודרשום רבותי' בשבועות אחת לכלל ואחת לפרט ואח' ללמד על קרבן עולה ויורד שלא נאמ' אלא על טומאת מקדש וקדשיו. יעשה לכל מלאכה. בא ולימד על החלב שאינו מטמא טומאת נבלות. ואכ' לא תאכלוהו אמרה תורה יבא איסור נבלה וטרפה ויחול על איסור חלב שאם אכלו יתחייב אף על לאו של נבלה ולא תאמ' אין איסור חל על איסו'. לעוף ולבהמה פרט לדם דגים וחגבי'. בכל מושבותיכם. לפי שהיא חובת הגוף ואינה חובת קרקע נוהגת בכל מושבות. ובמס' קדושין בפרק

וידבר יהוה אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל
לאמר כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו: וחלב נבלה וח
וחלב טרפה יעשה לכל מלאכה ואכל לא תאכלהו: כי כל
אכל חלב מן הבהמה אשר יקריב ממנה אשה ליהוה ונכ
ונכרתה הנפש האכלת מעמיה: וכל דם לא תאכלו בכל מ
מושבתיכם לעוף ולבהמה: כל נפש אשר תאכל כל דם ונ
ונכרתה הנפש ההוא מעמיה: פ וידבר יהוה
אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל לאמר המקריב את ז
זבח שלמיו ליהוה יביא את קרבנו ליהוה מזבח שלמיו: ידיו
תביאינה את אשי יהוה את החלב על החזה יביאנו את הח
החזה להניף אתו תנופה לפני יהוה: והקטיר הכהן את הח
החלב המזבחה והיה החזה לאהרן ולבניו: ואת שוק הימין
תתנו תרומה לכהן מזבחי שלמיכם: המקריב את דם הש
השלמים ואת החלב מבני אהרן לו תהיה שוק הימין למנה:
כי את חזה התנופה ואת שוק התרומה לקחתי מאת בני יש
ישראל מזבחי שלמיהם ואתן אתם לאהרן הכהן ולבניו לח
לחק עולם מאת בני ישראל: זאת משחת אהרן ומשחת בניו
מאשי יהוה ביום הקריב אתם לכהן ליהוה: אשר צוה יהוה
לתת להם ביום משחו אתם מאת בני ישראל חקת עולם ל

ומלל יי' עם משה למימר: מלל עם בני ישר' למימר כל תרב תור ואימר ועז לא תיכלון: ותרב נבלה ותרב תבירה יתעבד לכל עיבידתא ומיכל לא תיכלנה: ארי כל די ייכול תרבא מן ב בעירא דיקרבון מנה קורבנא קדם יי' וישתיצי אנשא דייכול מעמיה: וכל דמא לא תיכלון ב בכל מותבניכון דעופא ודב' ודבעירא: כל אנש דייכול כל דם וישתיצי אנשא ההוא מע מעמיה: ומלל יי' עם משה למימר: מלל עם בני יש ישר' למימר דמקרב ית נכ' נכסת קודשוהי קדם יי' ייתיה ית קרבניה לקדם יי' מנכסת קוד' קודשוהי: ידוהי יתון ית קרבניא דיי' ית תרבא על חדיא ייתיניה ית חדיא לארמא יתיה ארמא קדם יי': ויסק כהנא ית תרבא ל למדבחא ויהי חדיא לאהרן ול ולבנוהי: וית שקא דימינא תתנון אפרשותא לכהנא מנכסת קוד קודשיכון: דמקרב ית דם נכסת קודשיא וית תרבא מבני אהרן די ליה יהי שקא דימינא לחולק: א ארי ית חדיא דארמותא וית ש שקא דאפרשותא נסבית מן ב בני ישר' מנכסת קודשיהון ויה ויהבית יתהון לאהרן כהנא ולב ולבנוהי קים עלם מן בני יש ישר': דא רבות אהרן ורבות בנוהי מקרבניא דיי' בי ביומא דיקרבון יתהון לשמשא קדם יי': די פקיד יי' למ למיתן להון ביומא די רבון ית יתהון מן בני ישר' קים עלם

ראשון מפרש למה הוצרך לומ' ידיו תביאינה וגו' שתהא יד הבעלי' מלמעלה והחלב והחזה נתונין בה ויד כהן מלמטה ומניפן. את אשי יי'. ומ' הן האישים את החלב על החזה. יביאנו. כשמביאו מבית המטבחים נותן חלב על החזה וכשנותנו ליד הכהן נמצא החזה למעלה והחלב למטה וזה האמור במקום אחר שוק התרומה וחזה התנופה על אישי החלבים יביאו להניף וגו' ולאחר התנופה נותנו לכהן המקטיר ונמצא החזה למטה וזה שנ' וישימו החלבים על החזות ויקטר החלבים המזבחה למדנו שלשה כהנים זקוקין לה כך מפור' במנחות. את החלב על החזה יביאנו. ואת החזה ל' למה מביא להניף ואינו הוא מביאו ולא שיהא הוא מן האישים לפי שנ' את אשי יי'. את החלב על החזה. יכול שיהא אף החזה לאישים לכך נאמ' ואת החזה להניף וגו'. והקטיר הכהן החלב ואחר כך והיה החזה לאהרן למדנו שאין הבשר נאכל בעוד האמורי' למטה מן המזבח. שוק מן הפרק של ארכובה הנמכרת עם הראש עד הפרק האמצעי שהוא כובד של רגל. המקריב את דם השלמים וגו' מי שהוא ראוי לזריקתו ולהקטר חלביו יצא טמא בשעת זריקת דמים או בשעת הקטר חלבים שאינו חולק בבשר. התנופה התרומה. מוליך ומביא מעלה ומוריד. ולמלואים ליום המשח הכהונ'.

קח את אהרן · פרשה זו נאמרה שבעת ימים קודם הקמת המשכן שאין מוקדם ומאוחר בתורה · קח את אהרן · קחנו בדברים ומשכהו · ואת פר החטאת
ואת ג' האמורין בענין צוואת המלואים בואתה תצוה ועכשיו ביום ראשון למלואים חזר וזרזו בשעת מעשה · הקהל · אל פתח אהל מועד · זה אחד מן

לְדֹרֹתָֽם׃ זֹ֣את הַתּוֹרָ֗ה לָֽעֹלָה֙ לַמִּנְחָ֔ה וְלַחַטָּ֖את וְלָאָשָׁ֑ם ולמ
וְלַ֨מִּלּוּאִ֔ים וּלְזֶ֖בַח הַשְּׁלָמִֽים׃ אֲשֶׁ֨ר צִוָּ֧ה יְהוָ֛ה אֶת־מֹשֶׁ֖ה בְּהַ֣ר ס
סִינָ֑י בְּי֨וֹם צַוֺּת֜וֹ אֶת־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֗ל לְהַקְרִ֧יב אֶת־קָרְבְּנֵיהֶ֛ם לה
לַיהוָ֖ה בְּמִדְבַּ֥ר סִינָֽי׃ פ וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה
לֵּאמֹֽר׃ קַ֤ח אֶֽת־אַהֲרֹן֙ וְאֶת־בָּנָ֣יו אִתּ֔וֹ וְאֵת֙ הַבְּגָדִ֔ים וְאֵ֖ת שֶׁ֣מֶן ה
הַמִּשְׁחָ֑ה וְאֵ֣ת ׀ פַּ֣ר הַֽחַטָּ֗את וְאֵת֙ שְׁנֵ֣י הָֽאֵילִ֔ים וְאֵ֖ת סַ֥ל הַמַּצּֽוֹת׃
וְאֵ֥ת כָּל־הָעֵדָ֖ה הַקְהֵ֑ל אֶל־פֶּ֖תַח אֹ֥הֶל מוֹעֵֽד׃ וַיַּ֣עַשׂ מֹשֶׁ֔ה כא
כַּאֲשֶׁ֛ר צִוָּ֥ה יְהוָ֖ה אֹת֑וֹ וַתִּקָּהֵל֙ הָֽעֵדָ֔ה אֶל־פֶּ֖תַח אֹ֥הֶל מוֹעֵֽד׃ וי
וַיֹּ֥אמֶר מֹשֶׁ֖ה אֶל־הָעֵדָ֑ה זֶ֣ה הַדָּבָ֔ר אֲשֶׁר־צִוָּ֥ה יְהוָ֖ה לַעֲשֽׂוֹת׃ וי
וַיַּקְרֵ֣ב מֹשֶׁ֔ה אֶֽת־אַהֲרֹ֖ן וְאֶת־בָּנָ֑יו וַיִּרְחַ֥ץ אֹתָ֖ם בַּמָּֽיִם׃ וַיִּתֵּ֨ן עָלָ֜יו
אֶת־הַכֻּתֹּ֗נֶת וַיַּחְגֹּ֤ר אֹתוֹ֙ בָּֽאַבְנֵ֔ט וַיַּלְבֵּ֤שׁ אֹתוֹ֙ אֶת־הַמְּעִ֔יל וַיִּתֵּ֥ן ע
עָלָ֖יו אֶת־הָאֵפֹ֑ד וַיַּחְגֹּ֣ר אֹת֗וֹ בְּחֵ֙שֶׁב֙ הָֽאֵפֹ֔ד וַיֶּאְפֹּ֥ד ל֖וֹ בּֽוֹ׃ וַיָּ֥שֶׂם
עָלָ֖יו אֶת־הַחֹ֑שֶׁן וַיִּתֵּן֙ אֶל־הַחֹ֔שֶׁן אֶת־הָאוּרִ֖ים וְאֶת־הַתֻּמִּֽים׃ וַיָּ֥שֶׂם
אֶת־הַמִּצְנֶ֖פֶת עַל־רֹאשׁ֑וֹ וַיָּ֨שֶׂם עַל־הַמִּצְנֶ֜פֶת אֶל־מ֣וּל פָּנָ֗יו אֵ֣ת
צִ֤יץ הַזָּהָב֙ נֵ֣זֶר הַקֹּ֔דֶשׁ כַּאֲשֶׁ֛ר צִוָּ֥ה יְהוָ֖ה אֶת־מֹשֶֽׁה׃ וַיִּקַּ֤ח מֹשֶׁה֙
אֶת־שֶׁ֣מֶן הַמִּשְׁחָ֔ה וַיִּמְשַׁ֥ח אֶת־הַמִּשְׁכָּ֖ן וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בּ֑וֹ וַיְקַדֵּ֖שׁ
אֹתָֽם׃ וַיַּ֥ז מִמֶּ֛נּוּ עַל־הַמִּזְבֵּ֖חַ שֶׁ֣בַע פְּעָמִ֑ים וַיִּמְשַׁ֨ח אֶת־הַמִּזְבֵּ֜חַ ו
וְאֶת־כָּל־כֵּלָ֗יו וְאֶת־הַכִּיֹּ֛ר וְאֶת־כַּנּ֖וֹ לְקַדְּשָֽׁם׃ וַיִּצֹק֙ מִשֶּׁ֣מֶן הַמ
הַמִּשְׁחָ֔ה עַ֖ל רֹ֣אשׁ אַהֲרֹ֑ן וַיִּמְשַׁ֥ח אֹת֖וֹ לְקַדְּשֽׁוֹ׃ וַיַּקְרֵ֨ב מֹשֶׁ֜ה א
אֶת־בְּנֵ֣י אַהֲרֹ֗ן וַיַּלְבִּשֵׁ֤ם כֻּתֳּנֹת֙ וַיַּחְגֹּ֤ר אֹתָם֙ אַבְנֵ֔ט וַיַּחֲבֹ֥שׁ לָהֶ֖ם
מִגְבָּע֑וֹת כַּאֲשֶׁ֛ר צִוָּ֥ה יְהוָ֖ה אֶת־מֹשֶֽׁה׃ וַיַּגֵּ֕שׁ אֵ֖ת פַּ֣ר הַֽחַטָּ֑את ויס
וַיִּסְמֹ֤ךְ אַהֲרֹן֙ וּבָנָ֔יו אֶת־יְדֵיהֶ֔ם עַל־רֹ֖אשׁ פַּ֥ר הַֽחַטָּֽאת׃ וַיִּשְׁחָ֗ט

לדריהון : דא אוריתא לעלתא
למנחתא ולחטאתא ולאשמא ו
ולקרבניא ולנכסת קודשיא: ד
דפקיד יי׳ ית משה בטורא דסיני
ביומא דפקיד יי׳ ית בני ישר
ישראל לקרבא ית קרבנהון קדם
יי׳ במדברא דסיני:
ומליל יי׳ עם משה למימר: קר
קרב ית אהרן וית בנוהי עמיה
וית לבושיא וית משחא דרבותא
וית תורא דחטאתא וית תרין ד
דכרין וית סלא דפטיריא: וית
כל כנשתא כנוש לתרע משכן
זמנא: ועבד משה כמא דפקד
יי׳ יתיה ואתכנשת כנשתא לת
לתרע משכן זמנא: ואמר משה
לכנשתא דין פתגמא דפקיד
יי׳ למעבד: וקרב משה ית אהרן
וית בנוהי ואסחי יתהון במיא: ו
ויהב עלוהי ית כתונא וזרז יתיה
בהמינא ואלבש יתיה ית מעילא
ויהב עלוהי ית אפודא וזרז ית
יתיה בהמין אפודא ואתקן ליה
ביה: ושוי עלוהי ית חושנא ויהב
בחושנא ית אוריא וית תומיא :
ושוי ית מצנפתא על רישיה וש
ושוי על מצנפתא לקבל אפוהי
ית ציצא דדהבא כלילא דקו
דקודשא כמא דפקד יי׳ ית מש
משה: ונסב משה ית משחא דר
דרבותא ורבי ית משכנא וית
כל דביה וקדש יתהון : וא
ואדי מניה על מדבחא שבע ז
זמנין ורבי ית מדבחא וית כל
מנוהי וית כיורא וית בסיסיה ל
לקדשותהון: ואריק ממשחא דר
דרבותא על ריש אהרן ורבי ית
יתיה לקדשותיה: וקרב משה ית
בני אהרן ואלבשנון כתונין
וזריז יתהון המינין ואתקן להון
קובעין כמה דפקד יי׳ ית מש
משה: וקרב ית תורא דחטאתא
וסמך אהרן ובנוהי ית ידיהון
על ריש תורא דחטאתא: ונכס

המקומות שהחזיק מועט את המרובה · זה הדבר · דברים שתראו שאני עושה לפניכם צוני הקב"ה לעשות ואל תאמרו לכבודי ולכבוד אחי אני עושה
כל הענין הזה פירשתי באתה תצוה · את האורים · כתב של שם המפורש · וישם על המצנפת · בתולי הבגדים הקבועים בציץ נותן על המצנפת נמצא ה
ציץ הוי במצנפת · ויז ממנו על המזבח · לא ידעתי היכן נצטוה בהזאות הללו · ויצק · וימשח · בתחלה יוצק על ראשו ואחר כן נותן בין ריסי עיניו
מושך באצבעו מזה לזה · ויחבש · לשון קשירה

ויקח משה את הדם ויתן על קרנת המזבח סביב באצבעו וי
ויחטא את המזבח ואת הדם יצק אל יסוד המזבח ויקדשהו
לכפר עליו: ויקח את כל החלב אשר על הקרב ואת יתרת
הכבד ואת שתי הכלית ואת חלבהן ויקטר משה המזבחה:
ואת הפר ואת ערו ואת בשרו ואת פרשו שרף באש מחוץ ל
למחנה כאשר צוה יהוה את משה: ויקרב את איל העלה ו
ויסמכו אהרן ובניו את ידיהם על ראש האיל: וישחט ויזרק
משה את הדם על המזבח סביב: ואת האיל נתח לנתחיו ויק
ויקטר משה את הראש ואת הנתחים ואת הפדר: ואת הק
הקרב ואת הכרעים רחץ במים ויקטר משה את כל האיל
המזבחה עלה הוא לריח ניחח אשה הוא ליהוה כאשר צוה
יהוה את משה: ויקרב את האיל השני איל המלאים ויסמכו
אהרן ובניו את ידיהם על ראש האיל: וישחט ויקח משה מ
מדמו ויתן על תנוך אזן אהרן הימנית ועל בהן ידו הימנית ועל
בהן רגלו הימנית: ויקרב את בני אהרן ויתן משה מן הדם ע
על תנוך אזנם הימנית ועל בהן ידם הימנית ועל בהן רגלם
הימנית ויזרק משה את הדם על המזבח סביב: ויקח את הח
החלב ואת האליה ואת כל החלב אשר על הקרב ואת ית
יתרת הכבד ואת שתי הכלית ואת חלבהן ואת שוק הימין:
ומסל המצות אשר לפני יהוה לקח חלת מצה אחת וחלת
לחם שמן אחת ורקיק אחד וישם על החלבים ועל שוק הי
הימין: ויתן את הכל על כפי אהרן ועל כפי בניו וינף אתם תנ

ונסב משה ית דמא ויהב על ק
קרנת מדבחא סחור סחור בא׳
באצבעיה ודכי ית מדבחא וית
דמא אריק ליסודא דמדבחא ו
וקדשיה לכפרא עלוהי: ונסב ית
כל תרבא דעל גוא וית חצר
כבדא וית תרתין כולין וית תר
תרביהן ואסק משה למדבחא:
וית תורא וית משכיה וית בש
בשריה וית אכליה אוקיד בנ׳
בנורא מברא למשריתא כמא
דפקד יי׳ ית משה: וקרב ית דכ
דכרא דעלתא וסמכו אהרן וב
ובנוהי ית ידיהון על ריש דכ׳
דכרא: ונכס וזרק משה ית דמא
על מדבחא סחור סחור: וית דכ
דכרא פלג לאברוהי ואסק מ
משה ית רישא וית אבריא וית
תרבא: וית גוא וית כרעיא חלל
במיא ואסק משה ית כל דכרא
למדבחא עלתא הוא לאתקבלא
ברעוא קרבנא הוא קדם יי׳ כ
כמא דפקד יי׳ ית משה: וקרב
ית דכרא תנינא דכר קרבניא
וסמכו אהרן ובנוהי ית ידיהון
על ריש דכרא: ונכס ונסב מש
משה מדמיה ויהב על רום אד
אודנא דאהרן ימינא ועל אל
אליון ידיה ימינא ועל אליון
רגליה ימינא: וקרב ית
בני אהרן ויהב משה מן דמא
על רום אודניהון ימינא ועל
אליון ידיהון ימינא ועל אליון
רגליהון ימינא וזרק משה ית ד
דמא על מדבחא סחור סחור:
ונסב ית תרבא וית אליתא וית
כל תרבא דעל גוא וית חצר כב
כבדא וית תרתין כולין וית תרביהן
וית שקא ימינא: ומסלא דפט׳
דפטיריא דקדם יי׳ נסב גריצתא
פטירתא חדא וגריצתא דלחם
משח חדא ועריך חד ושוי על
תרביא ועל שקא ימינא: ויהב
ית כלא על ידי אהרן ועל ידי
בנוהי וארים יתהון

ויחטא · לשון קשירה · ויחטא את המזבח · חטאו וטהרו מזרות ליכנס לק׳ · ויקדשהו בעבודה זו · לכפר עליו · מעתה כל הכפרות · על הכבד · לבד
הכבד שהיה נוטל מעט מן הכבד עמה · איל המלואים · איל השלמים · שהמלואים לשון שלמים שממלאין ומשלימין את הכהנים בכהונתם ·

חלת לחם שמן היא רבוכה שהיה מרבה בה שמן כנגד החלות והרקיקין כך מפורש במנחות ויקטר המזבחה משה שמש כל שבעת ימי המלואים ע
על העולה אחר העולה ולא מצינו שוק של שלמים קרב בכל מקום חוץ מזה יהוה לעשות כל שבעת הימים ורבותי דרשו לעשות זה מעשה פ
פרה לכפר זה מעשה יום הכפורים וללמד שכהן גדול טעון פרישה קודם יום הכפורים שבעת ימים וכן הכהן השורף את הפרה ולא תמותו הא א
אם לא תעשו כן הרי אתם חייבים מיתה ויעש אהרן ובניו להגיד שבחן שלא הטו ימין ושמאל חסלת ינו את אהרן

תנופה לפני יהוה. ויקח משה אתם מעל כפיהם ויקטר המז
המזבחה על העלה מלאים הם לריח ניחח אשה הוא ליה
ליהוה. ויקח משה את החזה וינפהו תנופה לפני יהוה מאיל
המלאים למשה היה למנה כאשר צוה יהוה את משה. ויקח
משה משמן המשחה ומן הדם אשר על המזבח ויז על אהרן
על בגדיו ועל בניו ועל בגדי בניו אתו ויקדש את אהרן את
בגדיו ואת בניו ואת בגדי בניו אתו. ויאמר משה אל אהרן
ואל בניו בשלו את הבשר פתח אהל מועד ושם תאכלו אתו
ואת הלחם אשר בסל המלאים כאשר צויתי לאמר אהרן
ובניו יאכלהו. והנותר בבשר ובלחם באש תשרפו. ומפתח
אהל מועד לא תצאו שבעת ימים עד יום מלאת ימי מלאיכם
כי שבעת ימים ימלא את ידכם. כאשר עשה ביום הזה צוה
יהוה לעשת לכפר עליכם. ופתח אהל מועד תשבו יומם ול
ולילה שבעת ימים ושמרתם את משמרת יהוה ולא תמותו
כי כן צויתי. ויעש אהרן ובניו את כל הדברים אשר צוה יה
יהוה ביד משה.

מרמא קדם ײ ונסב משה יתהון מעל ידיהון ואסק למדבחא על עלתא ק קרבניא אינון לאתקבלא ברעוא קרבנא קדם ײ. ונסב משה ית חדיא וארימיה ארמא קדם ײ מדכר קר קרבניא למשה הוה לחולק כמא ד דפקיד ײ ית משה. ונסב משה מ ממשחא דרבותא ומן דמא דעל מדבחא ואדי על אהרן על לבו לבושוהי ועל בנוהי ועל לבושי ב בנוהי עמיה וקדיש ית אהרן ית לב לבושוהי וית בנוהי וית לבושי ב בנוהי עמיה. ואמר משה לאהרן ולבנוהי בשילו ית בשרא בתרע משכן זמנא ותמן תיכלון יתיה וית לחמא די בסל קרבניא כמא ד דפקידית למימר אהרן ובנוהי ייכ׳ ייכלוניה. ודישתאר מן בשרא ו ומן לחמא בנורא תוקדון. ומת׳ ומתרע משכן זמנא לא תפקון ש שבעה יומין עד יום משלם יומי קרבניכון ארי שבעה יומין יקרב קרבניכון. כמא דעבד ביומא הד הדין פקיד ײ למעבד לכפרא על׳ עליכון. ובתרע משכן זמנא תתבון יומם ולילי שבעה יומין ותטרון ית מטרת מימרא דײ ולא תמותון ארי כן אתפקדית. ועבד אהרן ובנוהי ית כל פתגמיא דפקיד ײ בידא דמשה.

פרשה

ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל.
ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר לחטאת ואיל לעלה
תמימם והקרב לפני יהוה. ואל בני ישראל תדבר לאמר קח
קחו שעיר עזים לחטאת ועגל וכבש בני שנה תמימם לעלה.
ושור ואיל לשלמים לזבח לפני יהוה ומנחה בלולה בשמן כי
היום יהוה נראה אליכם. ויקחו את אשר צוה משה אל פני

פרשה

והוה ביומא תמינאה קרא משה ל לאהרן ולבנוהי ולסבי ישראל. ואמר לאהרן סב לך עגל בר תורי לחטאתא ודכר לעלתא שלמין וק וקרב קדם ײ. ועם בני ישראל תמלל למימר סבו צפיר בר עזין דחט׳ לחטאתא ועגל ואמר בני שנה ש שלמין לעלתא. ותור ודכר לנכסת קודשיא לדבחא קדם ײ ומנחתא ד דפילא במשח ארי יומא דין יקרא דײ מתגלי לכון. וקריבו ית דפקד משה לקדם

ויהי ביום השמיני למלואים הוא ראש חדש ניסן שהוקם המשכן בו ביום ונטל עשר עטרות השנויות בסדר עולם. ולזקני ישראל להשמיעם שעל פי הדבור אהרן נכנס ומשמש בכהונה גדולה ולא יאמרו מאליו נכנס. קח לך עגל להודיע שמכפר לו הקב״ה על ידי עגל זה על מעשה העגל שעשה. כי היום ײ נראה אליכם להשרות שכינתו במעשה ידיכם לכך קרבנות הללו באין חובה ביום

וגו׳ קרב אל המזבח· שהיה אהרן בוש וירא לגשת אמר לו משה למה אתה בוש לכך נבחרת: את חטאתך· עגל בן בקר· ואת עולתך· האיל· קרבן העם·
שעיר עזים ועגל וכבש· כל מקום שנ׳ עגל בן שנה הוא ושכמן אתה למד· ואת הבשר ואת העור· וגו׳ לא מצינו חטאת חיצונה נשרפת אלא זו ופר
מלואים· וכלן על פי הדבור· וימציאו· לשון הושטה והזמנה· וינתחיה· עשהו כמשפט חטאת· כראשון· כעגל שלו· ויעשה כמשפט· המפורש בעולה בר
נדבה בויקרא· וימלא כפו· היא קמיצה· מלבד עולת הבקר· כל אלה עשה אחר עולת התמיד· והמכסה· חלב המכסה את הקרב· וישימו את החלבים ע
על החזות· לאחר התנופה נתנן כהן המניף לכהן אחר להקטירם נמצאו העליונים למטה· ויברכם· ברכת כהנים· יברכך ישא· וירד מעל המזבח

אהל מועד ויקרבו כל העדה ויעמדו לפני יהוה: ויאמר משה
זה הדבר אשר צוה יהוה תעשו וירא אליכם כבוד יהוה: וי
ויאמר משה אל אהרן קרב אל המזבח ועשה את חטאתך
ואת עלתך וכפר בעדך ובעד העם ועשה את קרבן העם וכ
וכפר בעדם כאשר צוה יהוה: ויקרב אהרן אל המזבח ויש
וישחט את עגל החטאת אשר לו: ויקרבו בני אהרן את ה
הדם אליו ויטבל אצבעו בדם ויתן על קרנות המזבח ואת ה
הדם יצק אל יסוד המזבח: ואת החלב ואת הכלית ואת ה
היתרת מן הכבד מן החטאת הקטיר המזבחה כאשר צוה
יהוה את משה: ואת הבשר ואת העור שרף באש מחוץ ל
למחנה: וישחט את העלה וימצאו בני אהרן אליו את הדם
ויזרקהו על המזבח סביב: ואת העלה המציאו אליו לנתחיה
ואת הראש ויקטר על המזבח: וירחץ את הקרב ואת הכ
הכרעים ויקטר על העלה המזבחה: ויקרב את קרבן העם
ויקח את שעיר החטאת אשר לעם וישחטהו ויחטאהו כרא
כראשון: ויקרב את העלה ויעשה כמשפט: ויקרב את הדם
המנחה וימלא כפו ממנה ויקטר על המזבח מלבד עלת ה
הבקר: וישחט את השור ואת האיל זבח השלמים אשר ל
לעם וימצאו בני אהרן את הדם אליו ויזרקהו על המזבח ס
סביב: ואת החלבים מן השור ומן האיל האליה והמכסה וה

משכן זמנא וקריבו
כל כנשתא וקמו קדם י״י: ואמר
מש׳: דין פתגמא דפקד י״י ת
תעבדון ויתגלי לכון יקרא די״י:
ואמר משה לאהרן קרב למד׳
למדבחא ועביד ית חטאתך וית
עלתך וכפר עלך ועל עמא וע
ועבד ית קרבן עמא וכפר על
עליהון כמא דפקד י״י: וקרב
אהרן למדבחא ונכס ית עגלא
דחטאתא די ליה: וקריבו בני א
אהרן ית דמא ליה וטבל אצב׳
אצבעיה בדמא ויהב על קרנת
מדבחא וית דמא אריק ליסודא
דמדבחא: וית תרבא וית כליתא
וית חצרא מן כבדא מן חטאתא
אסק למדבחא כמא דפקד י״י ית
משה: וית בשרא וית משכא א
אוקד בנורא מברא למשריתא:
ונכס ית עלתא ואמטיאו בני
אהרן ליה ית דמא וזרקיה על
מדבחא סחור סחור: וית עלתא
אמטיאו ליה לאברהא וית רי׳
רישא ואסק על מדבחא: וחלל
וית גוא וית כרעיא ואסק על
עלתא למדבחא: וקרב ית קרבן
עמא ונסב ית צפירא דחטאתא
דלעמא ונכסיה וכפר בדמיה כ
כקדמאה: וקרב ית עלתא ועב
ועבדה כדי חזי: וקרב ית מנח
מנחתא ומלא ידיה מנה ואסק
על מדבחא בר מעלת צפרא:
ונכס ית תורא וית דכרא נכסת
קודשיא די לעמא ואמטיאו בני
אהרן ית דמא ליה וזרקיה על
מדבחא סחור סחור: וית תרביא
מן תורא ומן דכרא אליתא וח
וחפי גוא

ויבא משה ואהרן· למה נכנסו מצאתי בפרשת מלואים בברייתא הנוספת על תורת כהנים שלנו· למה נכנס משה עם אהרן ללמדו על מעשה הק
הקטרת או לא נכנס אלא לדבר אחר הדי״ן דן ירידה וביאה טעונה ברכה· מה ירידה מעין עבודה אף ביאה מעין עבודה הא למדת למה נכנס
משה עם אהרן ללמדו על מעשה הקטרת· ד״א כיון שראה אהרן שקרבו כל הקרבנות ונעשו כל המעשים ולא ירדה שכינה לישר׳ היה מצטער
ואו׳ יודע אני שכעס הקב״ה עלי ובשבילי לא ירדה שכינה לישר׳ אמר לו למשה משה אחי כך עשית לי שנכנסתי ונתביישתי מיד נכנס משה עמו
ובקשו רחמי׳ וירדה שכינה לישר׳· ויצאו ויברכו את העם· אמרו ויהי נעם י״י אלהינו עלינו· יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם· לפי שכל שבעת
ימי המלואים שהעמידו משה למשכן ושמש בו ופרקו בכל יום לא שרתה בו שכינה והיו ישר׳ נכלמים ואומרים למשה משה רבנו כל הטורח
שטרחנו שתשרה שכינה בינינו ונדע שנתכפר

לכן עין העגל לכך אמ' להם זה הדבר אשר צוה יי' תעשו וירא אליכם כבוד יי'· אהרן אחי כדאי וחשוב ממני שעל ידי קרבנותיו ועבודתו תשרה שכינה בכם ותדעו שהמקום בחר בו· וידום· כתרגו' ותצא אש· ר' אליעזר אומ' לא מתו בני אהרן אלא על ידי שהורו הלכה בפני משה רבן ר' ישמעא' אומ' שתויי יין נכנסו למקדש תדע שאחר מיתתן הזהיר הנותרים שלא יכנסו שתויי יין· משל למלך שהיה לו בן בית וכו' כדאי' בויקרא רבה· הוא א' דבר· וגו' היכן דבר ונועדתי שמה לבני ישר' ונקדש בכבודי· אל תקרי בכבודי אלא בכבודי· אמ' לו משה לאהרן אהרן אחי יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של מקום והייתי סבור או בי או בך עכשיו רואה אני שהם גדולים ממני וממך· וידם אהרן· וקבל שכר על שתיקתו· ומה שכר קבל

וְהַכְּלָיֹת וְיֹתֶרֶת הַכָּבֵד: וַיָּשִׂימוּ אֶת־הַחֲלָבִים עַל־הֶחָזוֹת וַיַּקְטֵר
הַחֲלָבִים הַמִּזְבֵּחָה: וְאֵת הֶחָזוֹת וְאֵת שׁוֹק הַיָּמִין הֵנִיף אַהֲרֹן
תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה: וַיִּשָּׂא אַהֲרֹן אֶת־יָדָו אֶל־
הָעָם וַיְבָרְכֵם וַיֵּרֶד מֵעֲשֹׂת הַחַטָּאת וְהָעֹלָה וְהַשְּׁלָמִים: וַיָּבֹא
מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וַיֵּצְאוּ וַיְבָרְכוּ אֶת־הָעָם וַיֵּרָא כב
כְבוֹד־יְהוָה אֶל־כָּל־הָעָם: וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי יְהוָה וַתֹּאכַל עַל־
הַמִּזְבֵּחַ אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַחֲלָבִים וַיַּרְא כָּל־הָעָם וַיָּרֹנּוּ וַיִּפְּלוּ עַל־
פְּנֵיהֶם: וַיִּקְחוּ בְנֵי־אַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא אִישׁ מַחְתָּתוֹ וַיִּתְּנוּ בָהֵן
אֵשׁ וַיָּשִׂימוּ עָלֶיהָ קְטֹרֶת וַיַּקְרִיבוּ לִפְנֵי יְהוָה אֵשׁ זָרָה אֲשֶׁר לֹא
צִוָּה אֹתָם: וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי יְהוָה וַתֹּאכַל אוֹתָם וַיָּמֻתוּ לִפְנֵי
יְהוָה: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן הוּא אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה לֵאמֹר ב
בִּקְרֹבַי אֶקָּדֵשׁ וְעַל־פְּנֵי כָל־הָעָם אֶכָּבֵד וַיִּדֹּם אַהֲרֹן: וַיִּקְרָא
מֹשֶׁה אֶל־מִישָׁאֵל וְאֶל אֶלְצָפָן בְּנֵי עֻזִּיאֵל דֹּד אַהֲרֹן וַיֹּאמֶר ה
אֲלֵהֶם קִרְבוּ שְׂאוּ אֶת־אֲחֵיכֶם מֵאֵת פְּנֵי־הַקֹּדֶשׁ אֶל־מִחוּץ ל
לַמַּחֲנֶה: וַיִּקְרְבוּ וַיִּשָּׂאֻם בְּכֻתֳּנֹתָם אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר מֹשֶׁה: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן וּלְאֶלְעָזָר וּלְאִיתָמָר בָּנָיו
רָאשֵׁיכֶם אַל־תִּפְרָעוּ וּבִגְדֵיכֶם לֹא־תִפְרֹמוּ וְלֹא תָמֻתוּ וְעַל
כָּל־הָעֵדָה יִקְצֹף וַאֲחֵיכֶם כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל יִבְכּוּ אֶת־הַשְּׂרֵפָה
אֲשֶׁר שָׂרַף יְהוָה: וּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ פֶּן־תָּמֻתוּ כִּי־
שֶׁמֶן מִשְׁחַת יְהוָה עֲלֵיכֶם וַיַּעֲשׂוּ כִּדְבַר מֹשֶׁה: פ

וכליתא וחצר כבדא:
ושויאו ית תרביא על חדותא ו
ואסק תרביא למדבחא: וית תד
חדותא וית שקא דימינא ארים
אהרן ארמא קדם יי' כמא דפקיד
משה: וארים אהרן ית ידוהי לע
לעמא וברכנון ונחת מלמעבד
חטאתא ועלתא ונכסת קדשיא:
ועל משה ואהרן למשכן זמנא
ונפקו ובריכו ית עמא ואתגלי
יקרא דיי' לכל עמא: ונפקת א
אשתא מן קדם יי' ואכלת על
מדבחא ית עלתא וית תרביא ו
וחזא כל עמא ושבחו ונפלו על
אפיהון: ונסיבו בני אהרן נדב
ואביהוא גבר מחתיתיה ויהבו
בהין אשתא ושויאו עלה קטרת
בסמין וקריבו קדם יי' אשתא נ
נוכריתא דלא פקד יתהון: ונ
ונפקת אשתא מן קדם יי' ואכלת
יתהון ומיתו קדם יי': ואמ' משה
לאהרן הוא דמליל יי' למימר
בקריבי אתקדש ועל אפי כל ע
עמא אתיקר ושתיק אהרן: וקרא
משה למישא' ולאלצפן בני עוזי'
אח אבוהי דאהרן ואמר להון ק
קריבו טולו ית אחיכון מן קדם
קודשא למברא למשריתא: וקר
וקריבו ונטלונון בכתוניהון למ
למברא למשריתא כמא די מ
מליל משה: ואמר משה לאהרן
ולאלעזר ולאיתמר בנוהי רישיכון
לא תרבון פרוע ולבושיכון לא
תבזעון ולא תמותון ועל כל כ
כנשתא יהי רגזא ואחיכון כל ב
בית ישרא' יבכון ית יקידתא ד
דאוקד יי': ומתרע משכן זמנא
לא תפקון דלמא תמותון ארי מ
משח רבותא דיי' עליכון ועבדו
כפתגמא דמשה:

שנתייחד עמו הדבר שנאמרה לו לבדו פרשת שתויי יין· בקרובי· בבחירי· ועל פני כל העם אכבד· שכשהקב"ה עושה דין בצדיקים מתירא מתעלה ומתקלס· אם כך באלו כל שכן ברשעים· וכן הוא אומ' נורא אלהים ממקדשיך· אל תקרי ממקדשיך· אלא ממקודשיך· דוד אהרן· עוזיאל אחי עמרם היה שנ' ובני קהת וגו'· שאו את אחיכם· כאדם האומר לחבירו העבר את המת מלפני הכלה שלא לערבב את השמחה· בכתונתם· של מתים· מלמד שלא נשרפו ב בגדיהם אלא נשמתם כמין שני חוטין של אש נכנסו לתוך חוטמיהן· אל תפרעו· אל תגדלו שער· מכאן שאבל אסור בתספורת אבל אתם אל תע תערבבו שמחתו של מקום· ולא תמותו· הא אם תעשו תמותו· ואחיכם כל בית ישר'· מכאן שצרתן של תלמידי חכמים מוטלת על הכל להתאבל

בה׳ יין ושכר׳ יין דרך שכרותו׳ בבאכם אל אהל מועד׳ אין לי אלא בבאכם להיכל בגשתם למזבח מנין נאמר כאן ביאת אהל ונאמ׳ בקדוש ידים ורגלים ביאת אהל מה להלן עשה גישת מזבח כביאת אהל אף כאן עשה גישת מזבח כביאת אהל׳ ולהבדיל׳ כדי שתבדילו בין עבודה קדושה למחוללת׳ הא למדת שאם עבד פסל׳ ולהורות׳ למד שאסור שכור בהוראה יכול יהא חייב מיתה תל׳ אתה ובניך אתך ולא תמותו׳ כהנים בעבודתם במיתה ואין חכמים בהוראתן במיתה׳ הנותרים׳ מן המיתה׳ מלמד שאף עליהן נקנסה מיתה׳ ועל עון העגל הוא שנ׳ ובאהרן התאנף יי׳ מאד להשמידו׳ ואין השמד אלא כלוי בנים שנאמ׳ ואשמיד פריו ממעל׳ ותפלתו של משה בטלה מחצה שנ׳ ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא׳ קחו את ה

וידבר יהוה אל אהרן לאמר: יין ושכר אל תשת אתה ובניך
אתך בבאכם אל אהל מועד ולא תמתו חקת עולם לדר
לדרתיכם: ולהבדיל בין הקדש ובין החל ובין הטמא ובין
הטהור: ולהורת את בני ישראל את כל החקים אשר דבר
יהוה אליהם ביד משה: פ וידבר משה אל
אהרן ואל אלעזר ואל איתמר בניו הנותרים קחו את הם
המנחה הנותרת מאשי יהוה ואכלוה מצות אצל המזבח כי
קדש קדשים הוא: ואכלתם אתה במקום קדש כי חקך וחק
בניך הוא מאשי יהוה כי כן צויתי: ואת חזה התנופה ואת ש
שוק התרומה תאכלו במקום טהור אתה ובניך ובנתיך א
אתך כי חקך וחק בניך נתנו מזבחי שלמי בני ישראל: שוק
התרומה וחזה התנופה על אשי החלבים יביאו להניף ת
תנופה לפני יהוה והיה לך ולבניך אתך לחק עולם כאשר
צוה יהוה: ואת שעיר החטאת דרש דרש משה והנה שרף
ויקצף על אלעזר ועל איתמר בני אהרן הנותרם לאמר:
מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש כי קדש קד
קדשים הוא ואתה נתן לכם לשאת את עון העדה לכפר על
עליהם לפני יהוה: הן לא הובא את דמה אל הקדש פנימה
אכל תאכלו אתה בקדש כאשר צויתי: וידבר אהרן אל משה

ומליל יי׳ עם אהרן למימר: חמר ומרוי לא תשתי את ובנך עמך במיעלכון למשכן זמנא ולא ת תמותון קיים עלם לדריכון: ול ולאפרשא בין קודשא ובין חולא ובין מסאבא ובין דכיא: ול ולאלפא ית בני ישראל ית כל ק קימיא דמליל יי׳ להון בידא ד דמשה: ומליל משה עם אהרן ועם אלעזר ועם איתמר בנוהי דאשתארו סבו ית מנחתא דאשתארת מקורבניא דיי׳ ואכ ואכלוה פטיר בסטר מדבחא א ארי קדש קודשין היא: ותיכלון יתה באתר קדיש ארי חולקך ות וחלק בנך היא מקרבניא דיי׳ ארי כן אתפקדית: וית חדיא ד דארמותא וית שקא דאפרשותא תיכלון באתר דכי את ובנך וב ובנתך עמך ארי חלקך וחלק ב בנך אתיהיבו מנכסת קודשיא ד דבני ישראל: שקא דאפרשותא וחדיא דארמותא על קרבני ת תרביא ייתון לארמא ארמא קדם יי׳ ויהי לך ולבנך עמך לק לקים עלם כמא דפקיד יי׳: וית צפירא דחטאתא מתבע תבעי משה והא אתוקד ורגז על אלעזר ועל איתמר בני אהרן דאשתארו למימר: מה דין לא אכלתון ית חטאתא באתר קדיש ארי קדש קודשין היא ויתה יהב לכון לס לסלחא על חובי כנשתא לכפ לכפרא עליהון קדם יי׳: הא לא אתעל מדמה לבית קודשא גואה מיכל תיכלון יתה בקודשא כמא דפקידית: ומליל אהרן עם משה

המנחה׳ מנח׳ שמונה ושמונים ומנח׳ שהקדשים מסורין לאונן׳ את המנחה׳ זו מנחת שמיני ומנחת נחשון׳ ואכלוה מצות׳ מה תל׳ לפי שהיא מנחת צבור ומנחת שעה ואין כיוצא בה לדורות הוצרך לפרש בה דין שאר מנחות׳ וחק בניך׳ אין לבנות חק בקדשים׳ כי כן צויתי׳ באנינות יאכלוה ואת חזה התנופה׳ של שלמי צבור׳ תאכלו במקום טהור׳ וכי את הראשונים אכלו במקום טמא׳ אלא הראשונים שהם קדשי קדשים הוזקקה אכילתם במקום קדש׳ אבל אלו אין צריכין תוך הקלעים אבל צריכין הם ליאכל תוך מחנה ישראל שהוא טהור מליכנס שם מצורעים מכאן שקדשים קלים נאכלין בכל העיר׳ אתה ובניך ובנותיך׳ אתה ובניך בחלק אבל בנותיך לא בחלק אלא אם תתנו להם מתנות רשאות הן לאכל בחזה ושוק׳ או אינו אלא אף הבנות בחלק תל׳ כי חקך וחק בניך נתנו׳ חק לבנים ואין חק לבנות׳ על אשי החלבים׳ מכאן שהחלבים למטה בשעת תנופה׳ וי וישוב המזרחות שלא יכחישו זה את זה׳ כבר פרשתי את שלשתן בצו את אהרן׳ שעיר החטאת׳ שעיר מוספי ראש חדש ושלשה שעירי חטאות קרבו בו ביום׳ קחו שעיר עזים׳ ושעיר נחשון׳ ושעיר ראש חדש ומכולן לא נשרף אלא זה ונחלקו בדבר חכמי ישראל יש אומ׳ מפני טומאה שנגעה בו נשרף ויש אומ׳ מפני אנינות נשרף לפי שהוא קדשי דורות אבל בקדשי שעה סמכו על משה שאמ׳ להם במנחה ואכלוה מצות׳ דרש דרש׳ שתי דרישות הללו מפני מה נשרף זה ומפני מה נאכלו אלו כך היא בתורת כהנים׳ על אלעזר ועל איתמר׳ בשביל כבודו של אהרן הפך פניו כנגד הבנים וכעס׳ לאמר׳ אמ׳ להם השיבוני על דברי׳ מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש׳ וכי חוץ לקדש אכלוה׳ והלא שרפוה ומהו אומ׳ במקום הקדש׳ אלא אמ׳ להם שמא חוץ לקלעים יצאת ונפסלה׳ כי קדש קדשים היא׳ ונפסלת ביוצא והם אמרו לו לאו׳ אמ׳ להם הואיל ובמקום הקדש היתה מדוע לא אכלתם אותה׳ ואותה נתן לכם לשאת וגו׳׳ שהכהנים אוכלין ובעלים מתכפרים׳ לשאת את עון העדה׳ מכאן למדנו ששעיר ראש חדש היה שהוא מכפר עון טומאת מקדש וקדשיו שחטאת שמיני וחטאת נחשון לא לכפרה באו׳ הן לא הובא וגו׳׳ שאלו הובא היה לכם לשרפה כמו שנ׳ וכל חטאת אשר יובא מדמה וגו׳׳ אכל תאכלו אותה׳ היה לכם לאכלה אעפ׳ שאתם אוננים׳ כאשר צויתי׳ לכם במנחה׳ וידבר אהרן׳ אין לשו׳ דבור אלא לשו׳ עז שנ׳ וידבר העם וגו׳׳ אפשר משה קצף על אלעזר ועל איתמר ואהרן מדבר הא יודעת שלא היתה

לא מדת כבוד אמרו אינו בדין שיהא אבינו יושב ואנו מדברים לפניו ואינו בדין שיהא תלמיד משיב את רבו יכול מפני שלא היה בו לעזר ל
להשיב ת"ל ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא וגו' הרי כשרצה דבר לפני משה ולפני הנשיאים. זו מצאתי בספרי של פנים שני. הן היום הק
הקריבו. מהו או לא אם זו משה שמא זרקתם דמה אוננים שהאונן שעבד חלל. אמר לו אהרן וכי הם הקריבו שהם הדיוטות אני הקרבתי שאני
כהן גדול ומקריב אונן. ותקראנה אותי כאלה. אפי' לא היו המתים בני אלא שאר קרובים שאני חייב להיות אונן עליהם כאלו כגון כל האמור ב
בפרשת כהנים שהכהן מטמא להם. ואכלתי חטאת. ואם אכלתי הייטב וגו' היום. אבל אנינות לילה מותר שאין אונן אלא יום קבורה. הייטב ב

הֵן הַיּוֹם הִקְרִיבוּ אֶת חַטָּאתָם וְאֶת עֹלָתָם לִפְנֵי יְהוָה וַתִּקְר
וַתִּקְרֶאנָה אֹתִי כָּאֵלֶּה וְאָכַלְתִּי חַטָּאת הַיּוֹם הַיִּיטַב בְּעֵינֵי
יְהוָה: וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּיטַב בְּעֵינָיו: פ וַיְדַבֵּר יְהוָה
אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן לֵאמֹר אֲלֵהֶם: דַּבְּרוּ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לֵאמֹר זֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ מִכָּל הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר עַל ה
הָאָרֶץ: כֹּל מַפְרֶסֶת פַּרְסָה וְשֹׁסַעַת שֶׁסַע פְּרָסֹת מַעֲלַת גֵּרָה
בַּבְּהֵמָה אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ: אַךְ אֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה
וּמִמַּפְרִסֵי הַפַּרְסָה אֶת הַגָּמָל כִּי מַעֲלֵה גֵרָה הוּא וּפַרְסָה א
אֵינֶנּוּ מַפְרִיס טָמֵא הוּא לָכֶם: וְאֶת הַשָּׁפָן כִּי מַעֲלֵה גֵרָה הוּא
וּפַרְסָה לֹא יַפְרִיס טָמֵא הוּא לָכֶם: וְאֶת הָאַרְנֶבֶת כִּי מַעֲלַת
גֵּרָה הִוא וּפַרְסָה לֹא הִפְרִיסָה טְמֵאָה הִוא לָכֶם: וְאֶת הַחֲזִיר
כִּי מַפְרִיס פַּרְסָה הוּא וְשֹׁסַע שֶׁסַע פַּרְסָה וְהוּא גֵּרָה לֹא יִגָּר
טָמֵא הוּא לָכֶם: מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ וּבְנִבְלָתָם לֹא תִגָּעוּ טְמ
טְמֵאִים הֵם לָכֶם: אֶת זֶה תֹּאכְלוּ מִכֹּל אֲשֶׁר בַּמָּיִם כֹּל אֲשֶׁר
לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת בַּמַּיִם בַּיַּמִּים וּבַנְּחָלִים אֹתָם תֹּאכֵלוּ: וְכֹל
אֲשֶׁר אֵין לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת בַּיַּמִּים וּבַנְּחָלִים מִכֹּל שֶׁרֶץ ה
הַמַּיִם וּמִכֹּל נֶפֶשׁ הַחַיָּה אֲשֶׁר בַּמָּיִם שֶׁקֶץ הֵם לָכֶם: וְשֶׁקֶץ יִה
יִהְיוּ לָכֶם מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ וְאֶת נִבְלָתָם תְּשַׁקֵּצוּ: כֹּל א
אֲשֶׁר אֵין לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת בַּמָּיִם שֶׁקֶץ הוּא לָכֶם: וְאֶת

הא יומא דין קריבו ית חטוותהון
וית עלוותהון קדם יי' וערעא יתי
עקן כאלין ואלופון אכלית חט
חטאתא יומא דין התקין קדם יי':
ושמע משה ושפר בעינוהי:
ומלל
יי' עם משה ועם אהרן למימר
להון: מלילו עם בני ישראל ל
למימר דא חיתא דתיכלון מ
מכל בעירא דעל ארעא: כל
דסדיקא פרסתא ומטלפא טל
טלפין תרתין פרסתא מסקא פ
פשרא בבעירא יתה תיכלון:
ברם ית דין לא תיכלון ממסקי
פשרא ומסדיקי פרסתא ית גמ
גמלא ארי מסקי פשרא הוא
ופרסתיה לא סדיקא מסאב הוא
לכון: וית טפזא ארי מסק פשרא
הוא ופרסתיה לא סדיקא מסאב
הוא לכון: וית ארנבא ארי מס
מסקא פשרא היא ופרסתא לא
סדיקא מסאבא היא לכון: וית
חזירא ארי סדיק פרסתא הוא ו
ומטלף טלפין פרסתא והוא פ
פשרא לא פשר מסאב הוא ל
לכון: מבשרהון לא תיכלון וב
ובנבלתהון לא תקרבון מסאבין
אנון לכון: ית דין תיכלון מכל
דבמיא כל דליה ציצין וקלפין
במיא ביממיא ובנחליא יתהון
תיכלון: וכל דלית ליה ציצין ו
וקלפין בימיא ובנחליא מכל
רחשא דמיא ומכל נפשתא ח
חיתא דבמיא שקצא אנון לכ
לכון: ושקצא יהון לכון מבש'
מבשרהון לא תיכלון וית נב
נבלתיהון תשקצון: כל דלית ל
ליה ציצין וקלפין במיא שקצא
הוא לכון: וית

בעיני יי'. אם שמעת בקדשי שעה אין לך להקל בקדשי דורות. וייטב בעיניו. הודה ולא בוש לומר לא שמעתי. אל משה ואל אהרן. למשה אמר ש
שיאמר לאהרן. לאמר אליהם. אמר שיאמר לאלעזר ולאיתמר או אינו אלא לאמר לישראל כשהוא אומר דברו אל בני ישראל הרי דבור אמור לי
לישראל. הא מה אני מקיים לאמר אליהם לבנים לאלעזר ואיתמר. דברו אל בני ישראל. את כולם השוה להיות שלוחים בדבור זה לפי שהשוו בד
בדמימה וקבלו עליהם גזירת המקום מאהבה. זאת החיה. לשון חיים. לפי שישראל דבוקים במקום וראויין להיות חיים לפיכך הבדילם מן הטומאה
וגזר עליהם מצות ולאומות לא אסר כלום. משל לרופא שנכנס לבקר את החולה כו' כדאי' במדרש ר' תנחומא. זאת החיה. מלמד שהיה משה אוחז
בחיה ומראה אותה לישראל זאת תאכלו וזאת לא תאכלו. את זה תאכלו וגו' אף בשרצי המים אחז מכל מין ומין ומראה להם וכן בעוף. ואת אלה
תשקצו מן העוף. וכן בשרצים זה לכם הטמא. זאת החיה מכל הבהמה. מלמד שהבהמה בכלל חיה. מפרסת. כתרגו' סדיקה. פרסה. פלנטה בלעז.
ושוסעת שסע. שמובדלת מלמעלה ומלמטה בשתי צפרנים. כתרגו' ומטלפא טלפין. שיש שפרסותיו סדוקות מלמעלה ואין שסועות ומובדלות
לגמרי שמלמטה מחוברות. מעלה גרה. מעלה ומקיאה האוכל ממעיה ומחזרת אותו לתוך פיה לכתשו ולטוחנו הדק. גרה. כך שמו ויתכן להתג
מגזרת מים הנגרים שהוא נגרר אחר הפה. ופשרא. שעל ידי הגרה האוכל נפשר ונמח. בבהמה. תיבה יתרה היא לדרשה להתיר את השליל הנ
הנמצא במעי אמו. אותה תאכלו. ולא בהמה טמאה. והלא באזהרה היא אלא לעבור עליו בעשה ולא תעשה. מבשרם לא תאכלו. אין לי אלא אלו
שאר בהמה טמאה שאין לה שום סימן טהרה מנין אמרת קל וחומר ומה אלו שיש בהן קצת סימני טהרה אסורו' כו'. מבשרם. על בשרם באזהרה
ולא על עצמות וגידים וקרנים וטלפים. ובנבלתם לא תגעו. יכול יהו ישראל מוזהרין על מגע נבלה ת"ל אמור אל הכהנים וגו' כהנים מוזהרין ו
ואין ישראל מוזהרין קל וחומר מעתה ומה טומאת מת חמורה לא הזהיר בה אלא כהנים טומאת נבלה קלה לא כל שכן. מה ת"ל לא תגעו. ברגל. כנ
סנפיר. אלו ששט בהם. קשקשת. אלו קליפין הקבועים בו כמו שנאמר ושריון קשקשים הוא לבוש. שרץ. בכל מקום משמעו דבר נמוך שרוחש ונג
ונד על הארץ. ושקץ יהיו. לאסור את ערוביהם אם יש בו בנותן טעם. מבשרם. אינו מוזהר על הסנפירים ועל העצמות. ואת נבלתם תשקצו. ל
לרבות יבחושין שסננן. יבחושין מושיילונש בלע'. וכל אשר אין לו. וגו' מה ת"ל שיכול אין לי שיהא מותר אלא המעלה סימנין שלו ליבשה. השירן

במים מכאן הם וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת במים הא אם היו לו בים אעפ' שהשירן בעליתו מותר · לא יאכלו · לחייב את המאכילן לקטנים
שקץ ששקצו לא יהו נאכלין על ידך · מה ואינו יש לאסרן בהנאה · תל' לא יאכלו באכילה אסורין בהנאה מותרין · כל עוף שנאמר בו למינה לא
למינו למינהו יש באותו המין שאין דומין זה לזה לא במראיהם ולא בשמותיהם וכולן מין אחד · הבת היענה · שלך · פירשו רבו' זה השולה דגים
מן הים וזהו שתרגם שלינונא · וכוס וינשוף הם צואיטש הצועקים בלילה ויש להם לסתות כאדם · ועוד אחר דומה לו שקורין ייבן · התנשמת
היא קלבא שוריץ ודומה לעכבר הפורח בלילה · והתנשמת האמורה בשרצים היא דומה לה ואין לה עינים וקורין לה טלפא · החסידה · זו דיה לבנה

אלה תשקצו מן העוף לא יאכלו שקץ הם את הנשר ואת ה
פרס ואת העזניה: ואת הדאה ואת האיה למינה: את כל
ערב למינו: ואת בת היענה ואת התחמס ואת השחף ואת
הנץ למינהו: ואת הכוס ואת השלך ואת הינשוף: ואת הת
התנשמת ואת הקאת ואת הרחם: ואת החסידה האנפה
למינה ואת הדוכיפת ואת העטלף: כל שרץ העוף ההלך
על ארבע שקץ הוא לכם: ס אך את זה תאכלו
מכל שרץ העוף ההלך על ארבע אשר לא כרעים ממעל
לרגליו לנתר בהן על הארץ: את אלה מהם תאכלו את
הארבה למינו ואת הסלעם למינהו ואת החרגל למינהו
ואת החגב למינהו: וכל שרץ העוף אשר לו ארבע רגלים
שקץ הוא לכם: ולאלה תטמאו כל הנגע בנבלתם יטמא
עד הערב: וכל הנשא מנבלתם יכבס בגדיו וטמא עד ה
ערב: לכל הבהמה אשר הוא מפרסת פרסה ושסע איננה
שסעת וגרה איננה מעלה טמאים הם לכם כל הנגע בהם
יטמא: וכל הולך על כפיו בכל החיה ההלכת על ארבע
טמאים הם לכם כל הנגע בנבלתם יטמא עד הערב: והנ
והנשא את נבלתם יכבס בגדיו וטמא עד הערב טמאים ה
המה לכם: וזה לכם הטמא בשרץ השרץ

אלין תשקצון מן עופא לא ית
יתאכלון שקצא אנון נשרא
ועבר ועזיא: ודיתא וטרפיתא לז
לזנה: ית כל עורבא לזנוהי: וית
בת נעמיתא וציצא וית צפר שח
שחפא ונצא לזנוהי: וקריא וש
ושליה כוכא וקיפופא: ובותא
וקאתא וירקריקא: ותוריתא ואבו
לזנה וכגר טורא ועטלפא: כל
רחשא דעופא דמהלך על אר
ארבע שקצא הוא לכון:
ברם ית דין תיכלון מכל רחשא
דעופא דמהלך על ארבע די
ליה קרסולין מעלוי רגלוהי ל
לינזא בהון על ארעא: ית א
אלין מנהון תיכלון ית גובא ל
לזנוהי וית רשונא לזנוהי וית
חרגולא לזנוהי וית חגבא לז
לזנוהי: וכל רחשא דעופא ד
דליה ארבע רגלין שקצא הוא
לכון: ולאלין תסתאבון
כל דיקרב בנבלתהון יהי מסאב
עד רמשא: וכל דיטול מנ
מנבלתהון יצבע לבושוהי ויהי
מסאב עד רמשא: לכל בעירא
דהיא סדיקא פרסתא וטלפין
לא מיתא מטלפא ופשרא לא
מיתא מסקא מסאבין אנון ל
לכון כל דיקרב בהון יהי מס
מסאב: וכל דמהלך על ידוהי
בכל חיתא דמהלך על ארבע מ
מסאבין אנון לכון כל דיקרב
בנבלתהון יהי מסאב עד רמ
רמשא: ודיטול ית נבלתהון יצבע
לבושוהי ויהי מסאב עד רמשא
מסאבין אנון לכון:
ודין לכון דמסאב ברחשא דרחש

ריגוניא ולמה נקרא שמה חסידה שעושה חסידות עם חברותיה במזונות · האנפה · היא דיה רגזנית ונראה לי שהוא שקורין הייירון · הדוכיפת · הרנ
תרנגול הבר · וכרבלתו כפולה ובלעז הרופא · ולמה נקרא שמו דוכיפת שהודו כפות וזו היא כרבלתו · וכגר טורא נקרא על שם מעשיו כמו שפ
שפירשו רבותינו במס' גיטין בפרק מי שאחזו · שרץ העוף · הם הדקים הנמוכין הרוחשין על הארץ כגון זבובין וצרעין ויתושין וחגבים · על ארבע ·
ארבע רגלים · ממעל לרגליו · סמוך לצוארו יש לו כמין שני רגלים לבד ארבע רגליו וכשרוצה לעוף ולקפוץ מן הארץ מתחזק באותן שני כרע
כרעים וצורת ויש מהן הרבה כאותן שקורין לאושטש · אבל אין אנו בקיאין בהם שארבע סימני טהרה נאמרו בהם ארבע רגלים וארבע כנפים
וקרסולין יא הכתובין כאן וכנפיו חופין את רובו · וכל סימנין הללו מצויים באותן שבינותינו אבל יש שראשן ארוך ויש שאין להן זנב וצריך שי
שיהא שמו חגב ובזה אין אנו יודעין להבדיל ביניהן · וכל שרץ העוף · וגו' בא ולמד שאם יש לו חמש טהור · ולאלה · העתידין לאמר בענין לטמה ת
תטמאו · כלומר בנגיעתן יש טומאה · וכל הנושא מנבלתם · כל מקום שנאמרה טומאת משא חמורה מטומאת מגע שהיא טעונה כיבוס בגדים · מפ
מפרסת פרסה ושסע איננה שוסעת · כגון גמל שפרסתו סדוקה למעלה אבל למטה היא מחוברת כאן למדך שנבלת בהמה טמאה מטמאה · ובענין
שבסוף הפרשה פירש על בהמה טהורה · על כפיו · כגון כלב ודוב וחתול טמאים הם לכם · למגע · וזה לכם הטמא · כל טומאות הללו אינן לאיסור א
אכילה אלא לטומאה ממש להיות טמא בנגען · ונאסר לאכול תרומה וקדשים וליכנס למקדש · החלד · מוסטילה · והצב · פרויט שדומה לצפרדע · אנ
אנקה · הריצין · לטאה · לישרדה · חומט · לימצה · התנשמת · טלפא · במים יובא · ואף לאחר טבילתו טמא הוא לתרומה עד הערב ואחר כך וטהר בהערב
השמש · אל תוכו · אין כלי חרס מטמא אלא מאוירו · כל אשר בתוכו יטמא · הכלי חוזר ומטמא מה שבאוירו · ואותו תשברו · למד שאין לו טהרה ב
במקוה · מכל האכל אשר יאכל · מוסב על מקרא העליון · כל אשר בתוכו יטמא · מכל האוכל אשר יאכל אשר בואו עליו מים והוא בתוך כלי חרש
הטמא יטמא · למדנו מכאן דברים הרבה · למדנו שאין אוכל מוכשר ומתוקן לקבל טומאה עד שיבא עליו מים פעם אחת ומשיבואו עליו פעם אחת
מקבל טומאה לעולם ואפי' נגוב והיין והשמן וכל הנקרא משקה מכשיר זרעים לטומאה כמים שכך יש לו רוח המקרא אשר יבא עליו מים אל כל

משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא האכל·ועוד למוד רבותי׳ מכאן שאין ולד הטומאה מטמאה כלים·שכך שנינו יכול יהו כל הכלים מטמאין
מאויר כלי חרס תל׳ כל אשר בתוכו יטמא מכל האכל·אכל ומשקה מטמא מאויר כלי חרס ואין כל הכלים מטמאין מאויר כלי חרס·לפי שה
שהשרץ אב הטומאה והכלי שנטמא ממנו ולד הטומאה לפיכך אינו חוזר ומטמא כלים שבתוכו ולמדנו עוד שהשרץ שנפל לאויר התנור והפת ב
בתוכו ולא נגע השרץ בפת התנור ראשון והפת שנייה ולא נאמר רואין את התנור כאלו מלא טומאה והיא הפת תחלה שאם אתה אומר כן לא
נתמעטת כל הכלים מליטמא מאויר כלי חרס שהרי טומאה עצמה נגע בהן מגבן·ולמדנו עוד על ביאת מים שאינה מכשרת ורעים אלא אם כן

על־הארץ החלד והעכבר והצב למינהו: והאנקה והכח
והלטאה והחמט והתנשמת: אלה הטמאים לכם בכל ה
השרץ כל־הנגע בהם במתם יטמא עד־הערב: וכל אשר־
יפל עליו מהם במתם יטמא מכל־כלי־עץ או בגד או־עור או
שק כל־כלי אשר־יעשה מלאכה בהם במים יובא וטמא עד־
הערב וטהר: וכל־כלי־חרש אשר־יפל מהם אל־תוכו כל
אשר־בתוכו יטמא ואתו תשברו: מכל־האכל אשר יאכל
אשר יבוא עליו מים יטמא וכל־משקה אשר ישתה בכל־כלי
יטמא: וכל אשר־יפל מנבלתם עליו יטמא תנור וכירים יתץ
טמאים הם וטמאים יהיו לכם: אך מעין ובור מקוה־מים יהיה
טהור ונגע בנבלתם יטמא: וכי יפל מנבלתם על־כל־זרע ז
זרוע אשר יזרע טהור הוא: וכי יתן־מים על־זרע ונפל מנב
מנבלתם עליו טמא הוא לכם: ס וכי ימות מן
הבהמה אשר־היא לכם לאכלה הנגע בנבלתה יטמא עד־
הערב: והאכל מנבלתה יכבס בגדיו וטמא עד־הערב וה
והנשא את־נבלתה יכבס בגדיו וטמא עד־הערב: וכל־הש
השרץ השרץ על־הארץ שקץ הוא לא יאכל: כל הולך על־
גחון וכל־הולך על־ארבע עד כל־מרבה רגלים לכל־השרץ

על ארעא חלדא ועכברא ועבא לזנוה
וילא וכחא ולטאה וחמטא וא
ואשות: אלין דמסאבי׳ לכון בכל
רחשא כל דיקרב בהון במותהון
יהי מסאב עד רמשא: וכל ד
יפול עלוהי מנהון במותהון יהי
מסאב מכל מאן דאע או לבוש
או משך או שק כל מאן די תת
תתעבד עיבידתא בהון במיא יה
יתעל ויהי מסאב עד רמשא וי
וידכי: וכל מאן דחסף דיפול מ
מנהון לגויה כל דבגויה יסת
יסתאב ויתיה תתברון: מכל מי
מיכל דמתאכל דיעלון עלוהי
מיא יהי מסאב וכל משקה דיש
דישתתי בכל מאן יהי מסאב: וכל
דיפול מנבלתהון עלוהי יהי מס
מסאב תנור וכירים יתרעון מס
מסאבין אנון ומסאבין יהון ל
לכון: ברם מעין וגוב בית כנשת
מיא יהי דכי ודיקרב בנבלתהון
יהי מסאב: וארי יפול מנבלתהון
על כל בר זרע זרוע דיזדרע ד
דכי הוא: וארי יתיהבון מיא על
בר זרעא ויפול מנבלתהון עלוהי
מסאב הוא לכון: וארי
ימות מן בעירא דהיא לכון ל
למיכל כל דיקרב בנבלתה יהי
מסאב עד רמשא: ודיכול מנ
מנבלתה יצבע לבושוהי ויהי מ
מסאב עד רמשא ודיטול ית נ
נבלתה יצבע לבושוהי ויהי מ
מסאב עד רמשא: וכל רחשא ד
דרחש על ארעא שקצא הוא ל
לא יתאכל: כל דמהלך על מע
מעוהי וכל דמהלך על ארבע
עד כל סגיאות רגלין לכל רחשא

נפלו עליהן משנתלשו שאם אתה אומ׳ מקבלים הכשר במחובר אין לך שלא באו עליו מים ומהו אומ׳ אשר יבא עליו מים ולמדנו עוד שאין א
אכל מטמא אחרים אלא אם כן יש בו כביצה שנ׳ אשר יאכל·אוכל הנאכל בבת אחת·ושיערו חכמים אין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת
תנור וכירים·כלים המטלטלין הם והן של חרס ויש להן תוך ושופת על נקב החלל את הקדרה ושניהם פיהם למעלה·יותץ·שאין לכלי חרס טהרה
בטבילה·וטמאים יהיו לכם·שלא תאמר מצוה אני לנתצם תל׳ וטמאים יהיו לכם·אם רצה לקיימן בטומאתן רשאי·אך מעין ובור מקוה מים·
המחוברים לקרקע אין מקבלין טומאה ועוד יש לך ללמד יהיה טהור הטובל בהן מטומאתו·ונוגע בנבלתם יטמא·אפילו הוא בתוך מעין ובור·ו
ונוגע בטומאתם יטמא שלא תאמר קל וחומר אם מטהר את הטמאים מטומאתם קל וחומר שיציל את הטהור מלטמא לכך נאמ׳ ונוגע בנבלתם·
יטמא·זרע זרוע·זריעה של מיני זרעונין·זרוע·שם דבר הוא כמו ויתנו לנו מן הזרעים·טהור הוא·למדך הכתו׳ שלא הוכשר ונתקן לקרות אוכל
לקבל טומאה עד שיבא עליו מים·וכי יותן מים על זרע·לאחר שנתלש שאם תאמר יש הכשר במחובר אין לך זרע שלא הוכשר·מים על זרע·ב
בין מים בין שאר משקין בין הם על הזרע בין זרע נופל לתוכן הכל נדרש בתורת כהנים·ונפל מנבלתם עליו·אף משניגב מן המים שלא הן
הקפידה תורה אלא להיות עליו שם אכל ומשירד לו הכשר קבלה טומאה פעם אחת שוב אינו נעקר הימנו·בנבלתה·ולא בעצמות וגידים ולא בק
בקרנים וטלפים ולא בעור·והנושא את נבלתם·חמורה טומאת משא מטומאת מגע שהנושא מטמא בגדים והנוגע אין בגדיו טמאין שלא נאמ׳
בו יכבס בגדיו·והאוכל מנבלתה·יכול תטמאנו אכילתו כשהוא אומ׳ בנבלת עוף טהור לא יאכל לטמאה בה אותה מטמאה בגדים באכילתה ואין
נבלת בהמה מטמאה בגדים באכילתה בלא משא כגון אם תחבה לו חברו בבית הבליעה·אם כן מה תל׳ האוכל ליתן שיעור לנושא ולנוגע כדי א
אכילה והוא כזית·וטמא עד הערב·אעפ״י שטבל צריך הערב השמש·השרץ על הארץ·להוציא את היתושין שבכליכין ואת הזיזין שבעדשים שהרי ל
לא שרצו על הארץ אלא בתוך האוכל אבל משיצאו לאויר ושרצו הרי נאסרו·לא יאכל·לחייב על המאכיל כאוכל·ואין קרוי שרץ אלא דבר נמוך
קצר רגלים שאינו נראה אלא כרוחש וכד׳·הולך על גחון·זה נחש ולשון גחון שחייה שהולך שח ונופל על מעיו·כל הולך·להביא השלשולין ואת
הדומה לדומה·הולך על ארבע·זה עקרב·כל·להביא את החפושית משקרבוט בלע׳ ואת הדומה לדומה·מרבה רגלים·זה נדל שרץ שיש לו רגל

פרסות ועד וגבו לרבות ולרבות זוחלין וקורין צינטפידש· אל תשקצו· באכילתן שהרי כתי׳ נפשותיכם ואין שיקוץ נפש במגע וכן אל תטמאו באכילתן
ונטמתם בם· אם אתם מטמאין בהן בארץ אף אני מטמא אתכם בעולם הבא ובישיבה מעלה· כי אני יי׳ אלהיכם· כשם שאני קדוש שאני יי׳ אל
אלהיכם כך והתקדשתם קדשו עצמכם למטה והייתם קדושים לפי שאני מקדש אתכם למעלה ובעולם הבא· ולא תטמאו וגו׳· לעבור עליהם· ב
בלאוין הרבה· וכל לאו מלקות וזהו שאמרנו בתלמוד אכל פוטיתא לוקה ארבע נמלה לוקה חמש צרעה לוקה שש· כי אני יי׳ המעלה אתכם· על
מנת שתקבלו מצותי העליתי אתכם· להבדיל· לא בלבד השונה אלא שתהא יודע ומכיר ובקי בהן· בין הטמא ובין הטהור· צריך לומ׳ בין חמור לפרה

השרץ על הארץ לא תאכלום כי שקץ הם: אל תשקצו את
נפשתיכם בכל השרץ השרץ ולא תטמאו בהם ונטמתם ב
בם: כי אני יהוה אלהיכם והתקדשתם והייתם קדשים כי
קדוש אני ולא תטמאו את נפשתיכם בכל השרץ הרמש
על הארץ: כי אני יהוה המעלה אתכם מארץ מצרים להית
לכם לאלהים והייתם קדשים כי קדוש אני: זאת תורת ה
הבהמה והעוף וכל נפש החיה הרמשת במים ולכל נפש ה
השרצת על הארץ: להבדיל בין הטמא ובין הטהר ובין
החיה הנאכלת ובין החיה אשר לא תאכל:

פרשה וידבר

יהוה אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל לאמר אשה כי
תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים כימי נדת דותה ת
תטמא: וביום השמיני ימול בשר ערלתו: ושלשים יום וש
ושלשת ימים תשב בדמי טהרה בכל קדש לא תגע ואל המ
המקדש לא תבא עד מלאת ימי טהרה: ואם נקבה תלד ו
וטמאה שבעים כנדתה וששים יום וששת ימים תשב על דמי
טהרה: ובמלאת ימי טהרה לבן או לבת תביא כבש בן ש
שנתו לעלה ובן יונה או תר לחטאת אל פתח אהל מועד א
אל הכהן: והקריבו לפני יהוה וכפר עליה וטהרה ממקר
דמיה זאת תורת הילדת לזכר או לנקבה: ואם לא תמצא

דרחיש על ארעא לא תיכלנון א
ארי שקצא אנון: לא תשקצ
תשקצון ית נפשתכון בכל רח
רחשא דרחיש ולא תסתאבון בהון
פון ותסתאבון בהון: ארי אנא יי׳
אלהכון ותתקדשון ותהון קדישין
ארי קדיש אנא ולא תסאבון ית
נפשתיכון בכל רחשא דרחיש
על ארעא: ארי אנא יי׳ דאסקית
יתכון מארעא דמצרים למהוי
לכון לאלהא ותהון קדישין ארי קדיש
אנא: דא אוריתא דבעירא ודע
ודעופא ודכל נפשא חיתא ד
דרחשא במיא ודכל נפשא ד
דרחשא על ארעא: לאפרשא בין
מסאבא ובין דכיא ובין חיתא די
מתאכלא ובין חיתא דלא מתא
מתאכלא: פרשה

ומליל יי׳ עם משה למימר:
מלל עם בני ישראל
למימר אתתא ארי תעדי ותליד
דכר ותהא מסאבא שבעא יומין
כיומי רחוק סאובתה תהא מסאבא
: וביומא תמינאה יתגזר בשרא
דערלתיה: ותלתין ותלתא יומין ת
תתב על דם דכו בכל קודשא לא
תקרב ולמקדשא לא תעול עד י
משלם יומי דכיה: ואם נוקבא
תליד ותהא מסאבא ארבעת ע
עשר כרחוקה ושתין ושתא יומין
תתב על דם דכו: ובמשלם יומי
דכותה לברא או לברתא תיתי ע
אמר בר שתיה לעלתא ובר יונה
או שפנינא לחטאתא לתרע מש
משכן זמנא לות כהנא: ויקרביניה
קדם יי׳ ויכפר עלה ותדכי מסוי
מסואבת דמהא דא אוריתא דיל
דילידתא לדכר או לנקבא: ואם
לא תשכח

והלא כבר מפורשי׳ הם אלא בין טמאה לך לטהורה לך בין נשחט חציו של קנה לנשחט רובו· ובין החיה הנאכלת· צריך לומ׳ בין צבי לערוד והלא
כבר מפורשין הם אלא בין שנולד בה סימני טרפה כשירה לנולד בה סימני טרפה פסולה· חסלת ויהי ביום השמיני ·

אשה כי תזריע ·· אמ׳ ר׳ שמלאי כשם שיצירתו של אדם אחר כל בהמה וחיה ועוף במעשה בראשית כך תורתו נתפרשה אחר
תורת בהמה וחיה ועוף· כי תזריע· לרבות שאפי׳ ילדתו מחוי שנמחה ונעשה כצין זרע אמו טמאה לידה· כ׳ מי נ
נדת דותה תטמא· כסדר כל טומאה האמורה בנדה מטמאה בטומאה לידה ואפי׳ נפתח הקבר בלא דם· דותה· לשון דבר הזב מגופה לשון אחר ל
לשון מדוה וחלי שאין אשה רואה דם שלא תחלה ראשה ואיבריה כבדין עליה· תשב· אין תשב אלא לשון עכבה כמו ותשבו בקדש ויצב באלוני מ
ממרה· בדמי טהרה· אע״פ שרואה טהורה· בדמי טהרה· לא מפיק הי והוא שם דבר כמו טוהר· ימי טהרה· מפיק הי ימי טוהר שלה· לא תגע· אזהרה
לאוכל כ׳ כמו ששנויה ביבמות· בכל קדש· לרבות את התרומה לפי שזו טבולת יום ארוך שטבלה לסוף שבעה ואין שמשה מעריב לטהרה עד ש
שקיעת החמה של יום ארבעים של מחר תביא את כפרת טהרתה· והקריבו· למדך שאין מעכבה לאכול בקדשים אלא אחד מהם ואי זה הוא זה ח
חטאת שנ׳ וכפר עליה הכהן וטהרה מי שהוא בא לכפר בו הטהרה תלויה· וטהרה ממקור· מכלל שעד כאן קרויה טמאה·

אחד לעולה ואחד לחטאת· לא הקדימה הכתוב אלא למקראה אבל להקרבה חטאת קודם לעולה· כך שנינו בזבחים בפרק כל התדיר· שאת או ספחת וגו' שמות נגעים הן ולבנות זו מזו· בהרת· חברבורות· טיי״א בלע״ז· וכן בהיר הוא בשחקים· אל אהרן וגו' גזירת הכתוב הוא שאין טומאת נגעים וטהרתן אלא על פי כהן· הפך לבן· מתחלה שחור והפך ללבן בתוך הנגע ומעוט שער שנים· עמוק מעור בשרו· כל מראה לבן עמוק הוא כמראה חמה עמוקה מן הצל· וטמא אותו· יאמר לו טמא אתה ששער לבן סימן טומאה הוא גזירת הכתוב· ועמוק אין מראה מן העור· לא ידעתי פירושו· והסגיר· יסגירנו בבית אחד ולא יראה עד סוף השבוע ואז יוכיחו סימנין עליו· בעיניו· במראהו ובשעורו הראשון· והסגיר שנית· הא אם פשה ב

יָדָהּ דֵּי שֶׂה וְלָקְחָה שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה אֶחָד לְעֹלָה
וְאֶחָד לְחַטָּאת וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן וְטָהֵרָה׃ פ
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ אָדָם כִּי־יִהְיֶה בע
בְעוֹר־בְּשָׂרוֹ שְׂאֵת אוֹ סַפַּחַת אוֹ בַהֶרֶת וְהָיָה בְעוֹר־בְּשָׂרוֹ לנ
לְנֶגַע צָרָעַת וְהוּבָא אֶל־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אוֹ אֶל־אַחַד מִבָּנָיו ה
הַכֹּהֲנִים׃ וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע בְּעוֹר־הַבָּשָׂר וְשֵׂעָר בַּנֶּגַע
הָפַךְ לָבָן וּמַרְאֵה הַנֶּגַע עָמֹק מֵעוֹר בְּשָׂרוֹ נֶגַע צָרַעַת הוּא ור
וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן וְטִמֵּא אֹתוֹ׃ וְאִם־בַּהֶרֶת לְבָנָה הִוא בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ
וְעָמֹק אֵין מַרְאֶהָ מִן־הָעוֹר וּשְׂעָרָה לֹא־הָפַךְ לָבָן וְהִסְגִּיר הכ
הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע שִׁבְעַת יָמִים׃ וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְהִנֵּה
הַנֶּגַע עָמַד בְּעֵינָיו לֹא־פָשָׂה הַנֶּגַע בָּעוֹר וְהִסְגִּירוֹ הַכֹּהֵן שב
שִׁבְעַת יָמִים שֵׁנִית׃ וְרָאָה הַכֹּהֵן אֹתוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שֵׁנִית וְהִנֵּה
כֵּהָה הַנֶּגַע וְלֹא־פָשָׂה הַנֶּגַע בָּעוֹר וְטִהֲרוֹ הַכֹּהֵן מִסְפַּחַת הִוא
וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְטָהֵר׃ וְאִם־פָּשֹׂה תִפְשֶׂה הַמִּסְפַּחַת בָּעוֹר אַחֲרֵי
הֵרָאֹתוֹ אֶל־הַכֹּהֵן לְטָהֳרָתוֹ וְנִרְאָה שֵׁנִית אֶל־הַכֹּהֵן׃ וְרָאָה
הַכֹּהֵן וְהִנֵּה פָּשְׂתָה הַמִּסְפַּחַת בָּעוֹר וְטִמְּאוֹ הַכֹּהֵן צָרַעַת הִוא׃
נֶגַע צָרַעַת כִּי תִהְיֶה בְּאָדָם וְהוּבָא אֶל־הַכֹּהֵן׃
וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה שְׂאֵת־לְבָנָה בָּעוֹר וְהִיא הָפְכָה שֵׂעָר לָבָן
וּמִחְיַת בָּשָׂר חַי בַּשְׂאֵת׃ צָרַעַת נוֹשֶׁנֶת הִוא בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ וְטִמְּאוֹ
הַכֹּהֵן לֹא יַסְגִּרֶנּוּ כִּי טָמֵא הוּא׃ וְאִם־פָּרוֹחַ תִּפְרַח הַצָּרַעַת ב

ידה כמסת אמרא והכב תרין שפ
שפנינין או הו״ן בני יונה חד לע
לעלתא וחד לחטאתא ויכפר עלה כ
כהנא ותדכי: ומלל יי׳ עם משה
ועם אהרן למימר: אנש ארי יהי במ
במשך בסריה עמקא או צויא או
בהרא ויהי במשך בסריה למכתש
סגירו ויתיתי לות אהרן כהנא או ל
לות חד מבנוהי כהניא: ויחזי כהנא
ית מכתשא במשך בסרא ושערא
במכתשא אתהפך למחור ומחזי מ
מכתשא עמיק ממשך בסריה מכ
מכתש סגירותא היא ויחזיניה כהנא
ויסאב יתיה: ואם בהרא חורא היא נ
במשך בסריה ועמיק לית מחזהא
מן משכא ושערא לא אתהפיך למ
למחור ויסגר כהנא ית מכתשא שב
שבעא יומין: ויחזיניה כהנא ביומא
שביעאה והא מכתשא קם כד הות
לא אוסף מכתשא במשכא ויסג
ויסגרינה כהנא שבעה יומין תני
תנינות: ויחזי כהנא יתיה ביומא ש
שביעאה תנינות והא עמא מכ
מכתשא ולא אוסף מכתשא במ
במשכא וידכניה כהנא עדיתא היא
ויצבע לבושוהי וידכי: ואם אוספא
תוסף עדיתא במשכא בתר דא
דאתחזי לות כהנא לדכותיה ויתחזי ת
תנינות לות כהנא: ויחזי כהנא והא
אוסף עדיתא במשכא ויסאביניה כ
כהנא סגירותא היא:
מכתש סגירו ארי תהי באנשא ויתי
ויתיתי לות כהנא: ויחזי כהנא והא
עמקא חורא במשכא והיא הפכת
שערא למחור ורשם בסרא חיא בע
בעמיקתא: סגירות עתיקא היא במ
במשך בסריה ויסאביניה כהנא לא
יסגריניה ארי מסאב הוא: ואם מס
מסגא תסגי סגירותא

בשבוע ראשון טמא מוחלט· כהה· הוכהה ממראיתו הא אם עמד במראיתו או פשה טמא· מספחת· שם נגע טהור· וכבס בגדיו וטהר· הואיל ונזקק להסגר נקרא טמא וצריך טבילה· וטמאו הכהן· ומשטמאו הרי הוא מוחלט וזקוק לצפרים ולתגלחת ולקרבן האמור בפרשה זאת תהיה· צרעת היא· המספחת הזאת צרעת· לשון נקבה· נגע· לשון זכר· ומחית· שנימינט בלע״ז· שנהפך מקצת הלובן שבתוך השאת למראה בשר· אף הוא סימן טומאה שער לבן בלא מחיה ומחיה בלא שער לבן· ואע״פ שלא נאמרה מחיה אלא בשאת אף בכל המראות והולדותיהן הוא סימן טומאה· צרעת נושנת היא· מכה ישנה היא זו נעשה בריאה מלמעלה ותחתיה מלאה לחה· שלא תאמר הואיל ועלתה מחיה אטהרנו·

מראשו· של אדם ועד רגליו· לכל מראה עיני הכהן· פרט לכהן שחשך מאורו· וביום הראות בו בשר חי· אם צמחה בו מחיה הרי כבר פירש שה
שהמחיה סימן טומאה אלא שהיה הנגע באחד מעשרים וארבעה ראשי איברים שאין מטמאים משום מחיה לפי שאין נראה הנגע כלו כאחד ש
שמשופע אילך ואילך וחזר ראש האבר ונתגלה ע"י שומן כגון שהבריא ונעשה רחב ונראה בו המחיה למדנו הכתוב שתטמא· וביום· מ
מה ת"ל ללמד יש יום שאתה רואה בו ויש יום שאין אתה רואה בו· מכאן אמרו חתן נותנין לו שבעת ימי המשתה לו ולאצטליתו ולכסותו וכן בר
ברגל נותנין לו כל ימי הרגל· צרעת הוא· הבשר ההוא· בשר לשון זכר· שחין· לשון חמום שנתחמם הבשר בלקוי הבא לו מחמת מכה שלא מחמת ה

בעור וכסתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו
לכל מראה עיני הכהן: וראה הכהן והנה כסתה הצרעת
את כל בשרו וטהר את הנגע כלו הפך לבן טהור הוא: וב
וביום הראות בו בשר חי יטמא: וראה הכהן את הבשר החי
וטמאו הבשר החי טמא הוא צרעת הוא: או כי ישוב הבשר
החי ונהפך ללבן ובא אל הכהן: וראהו הכהן והנה נהפך
הנגע ללבן וטהר הכהן את הנגע טהור הוא: פ
ובשר כי יהיה בו בערו שחין ונרפא: והיה במקום
השחין שאת לבנה או בהרת לבנה אדמדמת ונראה אל ה
הכהן: וראה הכהן והנה מראה שפל מן העור ושערה הפך
לבן וטמאו הכהן נגע צרעת הוא בשחין פרחה: ואם יראנה
הכהן והנה אין בה שער לבן ושפלה איננה מן העור והיא
כהה והסגירו הכהן שבעת ימים: ואם פשה תפשה בעור וט
וטמא הכהן אתו נגע הוא: ואם תחתיה תעמד הבהרת לא
פשתה צרבת השחין הוא וטהרו הכהן: ס
או בשר כי יהיה בערו מכות אש והיתה מחית המכוה בה
בהרת לבנה אדמדמת או לבנה: וראה אתה הכהן והנה
נהפך שער לבן בבהרת ומראה עמק מן העור צרעת הוא
במכוה פרחה וטמא אתו הכהן נגע צרעת הוא: ואם יראנה
הכהן והנה אין בבהרת שער לבן ושפלה איננה מן העור

במשכא ותחפי סגירותא ית כל
משך מכתשא מרישיה ועד רג
רגלוהי לכל חזו עיני כהנא: וי
ויחזי כהנא והא חפת סגירותא
ית כל בסריה וידכי ית מכתשא
כליה אתהפיך למחור דכי הוא:
וביומא דיתחזי ביה בשרא חיא
יהי מסאב: ויחזי כהנא ית בש
בשרא חיא ויסאביניה בשרא
חיא מסאב הוא סגירותא היא:
או ארי יתוב בשרא חיא ויתהפיך למחור וייתי לות כה
כהנא: ויחזיניה כהנא והא אתה
אתהפיך מכתשא למחור וידכי
כהנא ית מכתשא דכי הוא:
ואינש ארי יהי ביה במשכיה
שחינא ויתסי: ויהי באתר שח
שחינא עמקא חורא או בהרא
חורא סמקא ויתחזי לות כהנא:
ויחזי כהנא והא מחזהא מכיך
מן משכא ושעריה אתהפיך למ
למחור ויסאביניה כהנא מכתש
סגירותא הוא בשיחנא סגיאת:
ואם יחזינה כהנא והא לית בה
שער חור ומכיכא ליתהא מן מ
משכא והיא עמיא ויסגרינה כ
כהנא שבעא יומין: ואם אוספא
תוסף במשכא ויסאב כהנא ית
יתיה מכתשא היא: ואם באתרהא
קמת בהרתא לא אוספת רשם
שיחנא היא וידכיניה כהנא:
או אינש ארי יהי במשכיה כואה
דנור ויהי רשם כואה בהרא חו
חורא סמקא או חורא: ויחזי ית
יתה כהנא והא אתהפיך שערא
למחור בבהרתא ומחזהא עמיק
מן משכא סגירותא היא בכואה
סגיאת ויסאב יתיה כהנא מכתש
סגירותא היא: ואם יחזינה כהנא
והא לית בבהרתא שער חור ומ
ומכיכא ליתהא מן משכא

המור· ונרפא· השחין העלה ארוכה ובמקומו העלה נגע אחר· או בהרת לבנה אדמדמת· שאין הנגע לבן חלק אלא פתוך ומעורב בשתי מראות ל
לובן ואודם· מראה שפל· ואין ממשה שפל אלא מתוך לבנונתו הוא נראה שפל ועמוק כמראה חמה עמוקה מן הצל· נגע הוא· טמאה הזאת או הב
הבהרת· תחתיה· במקומה· צרבת השחין· כתרגומו רשם שיחנא· אינו אלא רושם החמום הנכר בבשר· כל צרבת לשון רגיעת עור הנרגע מחמת ריח ז
כמו ונצרבו בה כל פנים ריטריי"ר בלע"ז· צרבת· רייטרישמינט בלע"ז· מחית המכוה· שנימניט כשחיתה המכוה נהפכה לבהרת פתוכה או לבנה ולקה
וסימני מכוה וסימני שחין שוין הם ולמה חלקן הכתוב לומר שאין מצטרפין זה עם זה נולד חצי גריס בשחין וחצי גריס במכוה לא ידונם כגריס·

בראש או בזקן. בא הכתו' לחלק בין נגע שבמקום שער לנגע שבמקום בשר שזה סימנו בשער לבן וזה סימנו בשער צהוב וכו' שער צהוב. שנהפך שער שחור שבו לצהוב. נתק הוא. כך שמו של נגע שבמקום שער. ושער שחור אין בו. הא אם היה בו שער שחור טהור ואין צריך להסגר שהשער שחור סימן טהרה הוא בנתקים כמו שנ' ושער שחור צמח בו וגו'. והנה לא פשה. וגו' הא אם פשה או היה בו שער צהוב טמא. והתגלח סביבות

והוא כהה והסגירו הכהן שבעת ימים: וראהו הכהן ביום השביעי אם פשה תפשה בעור וטמא הכהן אתו נגע צרעת הוא: ואם תחתיה תעמד הבהרת לא פשתה בעור והוא כהה שאת המכוה הוא וטהרו הכהן כי צרבת המכוה הוא: פ

ואיש או אשה כי יהיה בו נגע בראש או בזקן: וראה הכהן את הנגע והנה מראהו עמק מן העור ובו שער צהב דק וטמא אתו הכהן נתק הוא צרעת הראש או הזקן הוא: וכי יראה הכהן את נגע הנתק והנה אין מראהו עמק מן העור ושער שחר אין בו והסגיר הכהן את נגע הנתק שבעת ימים: וראה הכהן את הנגע ביום השביעי והנה לא פשה הנתק ולא היה בו שער צהב ומראה הנתק אין עמק מן העור: והתגלח ואת הנתק לא יגלח והסגיר הכהן את הנתק שבעת ימים שנית: וראה הכהן את הנתק ביום השביעי והנה לא פשה הנתק בעור ומראהו איננו עמק מן העור וטהר אתו הכהן וכבס בגדיו וטהר: ואם פשה יפשה הנתק בעור אחרי טהרתו: וראהו הכהן והנה פשה הנתק בעור לא יבקר הכהן לשער הצהב טמא הוא: ואם בעיניו עמד הנתק ושער שחר צמח בו נרפא הנתק טהור הוא וטהרו הכהן: ס

ואיש או אשה כי יהיה בעור בשרם בהרת בהרת לבנת:

והיא עמיא ויסגרניה כהנא שבעא יומין: ויחזיניה כהנא ביומא שביעאה אם אוספא תוסף במשכא ויסאב כהנא יתיה מכתש סגירותא היא: ואם באתרה קמת בהרתא לא אוספת במשכא והיא עמיא עומק כואה היא וידכיניה כהנא ארי רשם כואה היא: וגבר או אתתא ארי יהי ביה מכתשא ברישׁ או בדקן: ויחזי כהנא ית מכתשא והא מחזוהי עמיק מן משכא וביה שער סמק דעדק ויסאב יתיה כהנא נתקא הוא סגירות רישא או דקנא הוא: וארי יחזי כהנא ית מכתש נתקא והא לי מחזוהי עמיק מן משכא ושער אוכם לית ביה ויסגר כהנא ית מכתש נתקא שבעא יומין: ויחזי כהנא ית מכתשא ביומא שביעאה והא לא אוסף נתקא ולא הוה ביה שער סמק ומחזי נתקא לית עמיק מן משכא: ויגלח סוחרני נתקא ודי עם נתקא לא יגלח ויסגר כהנא ית נתקא שבעא יומין תנינות: ויחזי כהנא ית נתקא ביומא שביעאה והא לא אוסף נתקא במשכא ומחזוהי ליתוהי עמיק מן משכא וידכי יתיה כהנא ויצבע לבושוהי וידכי: ואם אוספא יוסיף נתקא במשכא בתר דכותיה: ויחזניה כהנא והא אוסף נתקא במשכא לא יבקר כהנא לשער סמק מסאב הוא: ואם כד הוה קם נתקא ושער אוכם צמח ביה אתסי נתקא דכי הוא וידכיניה כהנא: וגבר או אתתא ארי יהי במשך בשרהון בהרן בהרן חוורן:

הנתק. ואת הנתק לא יגלח. מניח שתי שערות סמוך לו סביב כדי שיהא נכר אם פשה שאם יפשה יעבור השערות ויצא לשקוף הגילוח: ו תי' טהרתו: אין לו. לא פושה לאחר הפטור מכאן אף בסוף שבוע ראשון ובסוף שבוע שני תל' פשה יפשה. שער שחור. מנין אף הירוק והאדום כו' שאינו צהוב הל' ושער ולשון צהוב דומה לתבנית הזהב צהב כמו זהוב מורבלא בלעז. טהור הוא וטהרו הכהן. הא טמא שטהרו הכהן לא טהר בגרותי׳

חברבורות· כהות לבנות· שאין לובן שלהן עז אלא כהה בהק כמין לובן הנראה בבשר אדם אדום שקורין רוש בין חברבורות אדמימותו קרוי בהק
כאיש עדשן שבין עדשה לעדשה מבהיק הבשר בלובן צח· קרח הוא טהור הוא· מטומאת נתקין שאינו נדון בסימני ראש וזקן שהן מקום שער· אלא
בסימני נגע עור בשר מחיה ופשיון· ואם מפאת פניו· משפוע קדקד כלפי פניו קרוי גבחת ואף הצדעין שמכאן ומכאן בכלל ומשפוע קדקד כל
כלפי אחריו קרוי קרחת· נגע לבן אדמדם· פתוך מכן שאר המראות הל' כמראה צרעת עור בשר· כמראה הצרעת האמור בפרשת עור בשר· וגו ס
כי יהיה בעור בשרו· ומה אמור בו ש'טמא בארבע מראות ונדון בשני שבועות ולא כמראה צרעת האמור בשחין ומכוה שהוא נדון בשבוע אחד

וראה הכהן והנה בעור בשרם בהרת כהות לבנת בהק
הוא פרח בעור טהור הוא: ס ואיש כי ימרט
ראשו קרח הוא טהור הוא: ואם מפאת פניו ימרט ראשו ג
גבח הוא טהור הוא: וכי יהיה בקרחת או בגבחת נגע לבן
אדמדם צרעת פרחת הוא בקרחתו או בגבחתו: וראה אתו
הכהן והנה שאת הנגע לבנה אדמדמת בקרחתו או בגב
בגבחתו כמראה צרעת עור בשר: איש צרוע הוא טמא ט
הוא טמא יטמאנו הכהן בראשו נגעו: והצרוע אשר בו ה
הנגע בגדיו יהיו פרמים וראשו יהיה פרוע ועל שפם יעטה
וטמא טמא יקרא: כל ימי אשר הנגע בו יטמא טמא הוא
בדד ישב מחוץ למחנה מושבו: ס והבגד כי
יהיה בו נגע צרעת בבגד צמר או בבגד פשתים: או בשתי
או בערב לפשתים ולצמר או בעור או בכל מלאכת עור:
והיה הנגע ירקרק או אדמדם בבגד או בעור או בשתי או
בערב או בכל כלי עור נגע צרעת הוא והראה את הכהן:
וראה הכהן את הנגע והסגיר את הנגע שבעת ימים: וראה
את הנגע ביום השביעי כי פשה הנגע בבגד או בשתי או
בערב או בעור לכל אשר יעשה העור למלאכה צרעת ממ
ממארת הנגע טמא הוא: ושרף את הבגד או את השתי או
את הערב בצמר או בפשתים או את כל כלי העור אשר

ויחזי כהנא והא במשך בשריהון
בהרן עמיין חורן בוהקא הוא סגי
במשכא דכי הוא: וגבר ארי יתר
שער רישיה קרח הוא דכי הוא:
ואם מקבל אפוהי יתר שער ר
רישיה גלוש הוא דכי הוא: וארי
יהי בקרחותא או בגלושותא מ
מכתש חור סמוק סגירות סגיא
היא בקרחותיה או בגלושותיה:
ויחזי יתיה כהנא והא עמיין מ
מכתשא חורא סמקא בקרחותיה
או בגלושותיה כמחזי סגירות
משך בשרא: גבר סגיר הוא מ
מסאב הוא סאבא יסאבניה כ
כהנא ברישיה מכתשיה: וסגירא
די ביה מכתשא לבושוהי יהון
מבזעין ורישיה יהי פרוע ועל
שפם כאבלא יתעטף ולא תס'
הסתאבון לא הסתאבון יקרי: כל
יומין די מכתשא ביה יהי מסאב
מסאב הוא בלחודוהי יתב מב'
מברא למשריתא מותביה: ול
ולבושא ארי יהי ביה מכתש סג
סגירות בלבוש עמר או בלבוש
כתן: או בשתיא או בערבא לכ'
לכתנא ולעמרא או במשכא או
בכל עיבידת משך: ויהי מכתשא
ירוק או סמוק בלבושא או במ
במשכא או בשתיא או בערבא
או בכל מאן דמשך מכתש סג'
סגירותא הוא ויתחזי לות כהנא:
ויחזי כהנא ית מכתשא ויסגר ית
מכתשא שבעא יומין: ויחזי ית
מכתשא ביומא שביעאה ארי א
אוסף מכתשא בלבושא או בש
בשתיא או בערבא או במשכא
לכל דיתעבד משכא לעיבידתא
סגירות מחכרא מכתשא מסאב
הוא: ויוקד ית לבושא או ית שת
שתיא או ית ערבא בעמרא או כ
בכתנא או ית כל מאן דמשך די

ולא כמראה נתקין של מקום שער שאין מטמאין בארבע מראות שאת ותולדתה בהרת ותולדתה· בראשו נגעו אין לי אלא נתקין מנין לרבות שאר
המנוגעים תל' טמא יטמאנו לרבות את כלן על כלן הוא אומר בגדיו יהיו פרומים וגו' · פרומים· קרועים· פרוע· מגודל שער· ועל שפם יעטה· כ
כאבל· שפם שער השפתים גרנון בלעז· וטמא טמא יקרא· משמיע שהוא טמא ויפרשו ממנו· בדד ישב· שלא יהיו טמאים יושבין עמו ואמרו רב
רבותי' מה נשתנה משאר טמאים לישב בדד הואיל והוא הבדיל בלשון הרע בין איש לאשתו בין איש לרעהו אף הוא יבדל· מחוץ למחנה· חוץ ל
לשלש מחנות· לפשתים ולצמר· של פשתים או של צמר· או בעור· זה עור שלא נעשה בו מלאכה· או בכל מלאכת עור· עור שנעשה בו מלאכה
ירקרק· ירוק שבירוקין· אדמדם· אדום שבאדומים· צרעת ממארת· לשון סילון ממאיר פויינטש בלעז ומדרשו תן בו מארה שלא תהנה הימנו· בצ
בצמר או בפשתים· של צמר או של פשתים זהו פשוטו ומדרשו יכול יביא גיזי צמר ואניצי פשתן וישרפם עמו תל' היא באש תשרף אינה צר

שריפה דבר אחר עמה · אם כן מה תל' בצמר או בפשתים להוציא את האומריות שבו שאין בהן כדי צמר אומריות לשון נ"פ כמו אימרא · את אשר בו
הנגע · יכול מקום הנגע בלבד תל' את אשר בו הנגע יכול כל הבגד כולו טעון כבוס תל' הנגע הא כיצד יכבס מן הבגד עמו · אחרי הכבס לשון
העשות · לא הפך הנגע את עינו · לא כהה ממראיתו · והנגע לא פשה · שמעט שאם לא הפך ולא פשה טמא ואין צריך לומ' לא הפך ופשה · הפך
לא פשה איני יודע מה יעשה לו תל' והסגיר את הנגע מכל מקום דברי ר' יהודה וחכמים אומ' כו' כדאיתא בתורת כהנים · ורמזוהו כאן ליגב ה
המקרא על אפניו · פחתת היא · לשו' גומא כמו באחת הפחתים כלומ' שפלה היא נגע שמראיו שוקעין · בקרחתו או בגבחתו · כתרגו' בשחיקותיה או

יהיה בו הנגע כי צרעת ממארת הוא באש תשרף: ואם ור
יראה הכהן והנה לא פשה הנגע בבגד או בשתי או בערב
או בכל כלי עור: וצוה הכהן וכבסו את אשר בו הנגע והס
והסגירו שבעת ימים שנית: וראה הכהן אחרי הכבס את
הנגע והנה לא הפך הנגע את עינו והנגע לא פשה טמא ה
הוא באש תשרפנו פחתת הוא בקרחתו או בגבחתו: ואם ר
ראה הכהן והנה כהה הנגע אחרי הכבס אתו וקרע אתו מ
מן הבגד או מן העור או מן השתי או מן הערב: ואם תראה
עוד בבגד או בשתי או בערב או בכל כלי עור פרחת הוא ב
באש תשרפנו את אשר בו הנגע: והבגד או השתי או הערב
או כל כלי העור אשר תכבס וסר מהם הנגע וכבס שנית ו
וטהר: זאת תורת נגע צרעת בגד הצמר או הפשתים או ה
השתי או הערב או כל כלי עור לטהרו או לטמאו:

פרשה וידבר יהוה אל משה לאמר:

זאת תהיה תורת המצורע ביום טהרתו והובא אל הכהן: וי
ויצא הכהן אל מחוץ למחנה וראה הכהן והנה נרפא נגע ה
הצרעת מן הצרוע: וצוה הכהן ולקח למטהר שתי צפרים ח
חיות טהרות ועץ ארז ושני תולעת ואזב: וצוה הכהן ושחט
את הצפור האחת אל כלי חרש על מים חיים: את הצפר ה
החיה יקח אתה ואת עץ הארז ואת שני התולעת ואת האזב

יהי ביה מכתשא ארי סגירות מח
מחסרא היא בנורא תתוקד: ואם
יחזי כהנא והא לא אוסף מכתשא
בלבושא או בשתיא או בערבא
או בכל מאן דמשך: ויפקד כהנא
ויחוורון ית דביה מכתשא ויסגרניה
שבעא יומין תניינות: ויחזי כהנא
בתר דחוורו ית מכתשא והא לא
שנא מכתשא מן כד הוא ומכתשא
לא אוסף מסאב הוא בנורא תוקד
תוקדיניה תברא היא בשחיקותיה
או בתרתותיה: ואם חזא כהנא והא
עמא מכתשא בתר דחוורו יתיה ויב
ויבזע יתיה מן לבושא או מן משכ
משכא או מן שתיא או מן ערבא:
ואם תתחזי עוד בלבושא או בשתי
או בערבא או בכל מאן דמשך סגי
היא בנורא תוקדניה ית דביה מכ
מכתשא: ולבושא או שתיא או ער
ערבא או כל מאן דמשך די תחור
ויעדי מנהון מכתשא ויצטבע תנ
תניינות וידכי: דא אוריתא דמכת
דמכתש סגירו לבוש עמר או כת
כתנא או שתיא או ערבא או כל
מאן דמשך לדכאותיה או לסאב
לסאבותיה:

פרשה

ומליל יי עם משה
למימר: דא תהי אוריתא דסגירא
ביומא דדכותיה ויתיתי לות כה
כהנא: ויפוק כהנא למברא למש
למשריתא ויחזי כהנא והא אתסי
מכתש סגירותא מן סגירא: ויפקד
כהנא ויסב לדמדכי תרתין צפרין
חיין דכין ואעא דארזא וצבע זהו
זהורי ואזובא: ויפקד כהנא ויכוס
ית צפרא חדא למאן דחסף על
מי מבוע: ית צפרא חיתא יסב ית
יתה וית אעא דארזא וית צבע
זהורי וית אזובא

בשחקותיה · קרחתו · שחקים ישנים ומפני המדרש שהוצרך לגזירה שוה מכנין לפריחה בבגדים שהיא טהורה כאמורה קרחת וגבחת באדם ונאמ' קרחת
וגבחת בבגדים מה להלן פרח בכולו טהור אף כאן פרח בכולו טהור לכך אחז הכתו' לשו' קרחת וגבחת ולענין פירושו ותרגומו זהו משמעו קרחת
לשו' ישנים וגבחת לשו' חדשים כא' נכתב באחריתו או בקדמותו שהקרחת לשו' אחורים והגבחת לשו' פנים · כמו שכתו' ואם מפאת פניו וגו' · והקר
והקרחת כל ששופע ויורד מן הקדקד ולאחריו כך מפורש בתורת כהנים · וקרע אותו · יקרע מקום הנגע מן הבגד וישרפנו · פורחת היא · דבר החוזר
ניכרת · באש תשרפנו · את כל הבגד · וסר מהם הנגע · אם כשכבסוהו בתחלה על פי כהן סר ממנו הנגע לגמרי · וכבס שנית · לשו' טבילה תרגום של
כבוסין שבפרשה זו לשו' לבון ואתחוור חוץ מזה שאינו ללבון אלא לטבול לכך תרגומו ויצטבע
וכן כל כבוסי בגדים שהן לטבילה מתורגמין ויצבע · חסלת אשה כי תזריע

זאת תהיה תורת המצורע

ביום טהרתו · מלמד שאין מטהרין אותו בלילה · אל מחוץ למחנה · חוץ לשלוש מחנות
שנשתלח שם בימי חלוטו · חיות · פרט לטריפות · טהורות · פרט לעוף טמא לפי שהנגעים באין על לשון הרע שהוא מעשה פטיט פטפוטי דברים ל
לפיכך הוזקקו לטהרתו צפרים שמפטפטין תמיד בצפצוף קול · ועץ ארז · לפי שהנגעים באין על גסות הרוח · ושני תולעת ואזוב · מה תקנתו ויתרפא
ישפיל עצמו מגאותו כתולעת וכאזוב · עץ ארז · מקל של ארז · שני תולעת · לשו' של צמר צבועה זהורית · על מים חיים · נותן אותן תחלה בכלי כדי
שיהא דם הצפור ניכר בהם וכמה הן רביעית · את הצפור החיה יקח אותה · מלמד שאינו אוגדה עמהם אלא מפרישה לעצמה · אבל העץ והאזוב כרוכ

כתכן יחד בלשון הזהורית כענין שנ' ואת עץ הארז ואת שני התולעת ואת האזוב קיחה אחת לצלשתן יכול כשם שאינה בכלל אגודה כך לא ת
תהא בכלל טבילה ת"ל וטבל אותם ואת הצפור החיה החזיר את הצפור לכלל טבילה· וישב מחוץ לאהלו· שאסור בתשמיש המטה· את כל שערו·
וגו' כלל ופרט וכלל להביא כל מקום כנוס שער ונראה· וכבשה אחת לחטאת ושלשה עשרונים· לנסכי שלשה כבשים הללו שחטאתו ואשמו של מ
מצורע טעונין נסכים· ולוג אחד שמן· להזות שבע וליתן ממנו על תנוך אזנו ומתן בהונות· לפני יי'· בשער נקנור ולא בעזרה עצמה לפי ש הוא
מחוסר כפורי· והקריב אותו לאשם· יקריבנו לתנ' העזרה לשם אשם· להניף· שהו' טעון תנופה חי· והניף אותם· את האשם ואת הלוג· במקו' אשר ישחט

האזב וטבל אתם ואת הצפר החיה בדם הצפר השחטה ע
על המים החיים: והזה על המטהר מן הצרעת שבע פעמ
פעמים וטהרו ושלח את הצפר החיה על פני השדה: וכבס
המטהר את בגדיו וגלח את כל שערו ורחץ במים וטהר ו
ואחר יבוא אל המחנה וישב מחוץ לאהלו שבעת ימים: וה
והיה ביום השביעי יגלח את כל שערו את ראשו ואת זקנו ו
ואת גבת עיניו ואת כל שערו יגלח וכבס את בגדיו ורחץ א
את בשרו במים וטהר: וביום השמיני יקח שני כבשים המ
תמימם וכבשה אחת בת שנתה תמימה ושלשה עשרנים ס
סלת מנחה בלולה בשמן ולג אחד שמן: והעמיד הכהן המ
המטהר את האיש המטהר ואתם לפני יהוה פתח אהל מ
מועד: ולקח הכהן את הכבש האחד והקריב אתו לאשם
ואת לג השמן והניף אתם תנופה לפני יהוה: ושחט את ה כ
הכבש במקום אשר ישחט את החטאת ואת העלה במקום
הקדש כי כחטאת האשם הוא לכהן קדש קדשים הוא: ו
ולקח הכהן מדם האשם ונתן הכהן על תנוך אזן המטהר ו
הימנית ועל בהן ידו הימנית ועל בהן רגלו הימנית: ולקח
הכהן מלג השמן ויצק על כף הכהן השמאלית: וטבל הכ
הכהן את אצבעו הימנית מן השמן אשר על כפו השמאלית
והזה מן השמן באצבעו שבע פעמים לפני יהוה: ומיתר הש

מזובא ויטבול יתהון וית צפרא
חיתא בדמא דצפרא דנכסתא
על מי מבוע: וידי על דמדכי
מן סגירותא שבע זמנין וידכניה
וישלח ית צפרא חיתא על אפי
חקלא: ויצבע דמדכי ית לבו
לבושוהי ויגלח ית כל שעריה
ויסחי במיא וידכי ובתר כן יי
ייעול למשריתא ויתב מברא ל
למשכניה שבעא יומין: ויהי ב
ביומא שביעאה יגלח ית כל ש
שעריה ית רישיה וית דקניה וית
גבינת עינוהי וית כל שעריה
יגלח ויצבע ית לבושוהי ויסחי
ית בשריה במיא וידכי: וביומא
תמינאה יסב תרין אמרין שלמין
ואמרתא חדא בת שתא שלמתא
ותלתא עשרונין סלתא מנחתא
דפילא במשח ולגא חד משחא:
ויקים כהנא דמדכי ית גברא
דמדכי ויתהון קדם יי' בתרע מ
משכן זמנא: ויסב כהנא ית א
אמרא חד ויקרב יתיה לאשמא
וית לגא דמשחא וירים יתהון
ארמא קדם יי': ויכוס ית אמרא
באתרא דיכוס ית חטאתא וית
עלתא באתר קדיש ארי כחטתא
אשמא הוא לכהנא קודש קו
קודשין הוא. ויסב כהנא מדמא
דאשמא ויתן כהנא על רום א
אודנא דמדכי דימינא ועל אליון
ידיה דימינא ועל אליון ר
רגליה דימינא: ויסב כה
כהנא מלגא דמשחא ויריק על
ידא דכהנא דשמאלא: ויטבול
כהנא ית אצבעיה דימינא מן
משחא דעל ידיה דשמאלא ויד
מן משחא באצבעיה שבע זמ
זמנין קדם יי': ומשאר

וגו' על ירך המזבח בצפון ומה ת"ל והלא כבר נאמר בתורת אשם בפרשת צו את אהרן שהאשם טעון שחיטה בצפון לפי שיצא זה מכלל אשמות
ליידון בדבר חדש בבהונות יכול תהא שחיטתו במקום העמידה לכך נאמר ושחט במקום אשר ישחט וגו'· כי כחטאת· כי ככל החטאת האשם הזה הוא לכהן
בכל עבודות התלויות בכהן הושוה אשם זה לחטאת שלא תאמר הואיל ויצא דמו מכלל שאר אשמות לינתן על תנוך ובהונות לא יהא טעון מתן
דמים ואמורים לגבי מזבח לכך נאמר כי כחטאת האשם הוא לכהן יכול יהא דמו נתן למעלה כחטאת ת"ל וכו' בתורת כהנים· תנוך גדר אמצעי
שבאזן ולשון תנוך לא נודע לי והפותרין קורין לו טינדרוס· בהן· גודל· לפני יי'· כנגד בית קדשי הקדשים·

ואת המנחה· מנחת נסכי בהמה· ועשרון סלת אחד· זה שהוא אחד יביא כבש אחד לנסכיו· ולג שמן· להזות ממנו על הבהונות ושמן של נסכי המנחה לא הוזקק הכתוב לפרש· ביום השמיני לטהרתו· שמיני לצפרים ולהזאת עץ ארז ואזוב ושני תולעת· על מקום דם האשם· אפי׳ נתקנח הדם למד שאין הדם גורם אלא המקום·

השמן אשר על כפו יתן הכהן על תנוך אזן המטהר הימנית
ועל בהן ידו הימנית ועל בהן רגלו הימנית על דם האשם: ו
והנותר בשמן אשר על כף הכהן יתן על ראש המטהר וב
וכפר עליו הכהן לפני יהוה: ועשה הכהן את החטאת וכפר
על המטהר מטמאתו ואחר ישחט את העלה: והעלה הכ
הכהן את העלה ואת המנחה המזבחה וכפר עליו הכהן ו
וטהר: ס ואם דל הוא ואין ידו משגת ול
ולקח כבש אחד אשם לתנופה לכפר עליו ועשרון סלת א
אחד בלול בשמן למנחה ולג שמן: ושתי תרים או שני בני י
יונה אשר תשיג ידו והיה אחד חטאת והאחד עלה: והביא
אתם ביום השמיני לטהרתו אל הכהן אל פתח אהל מועד
לפני יהוה: ולקח הכהן את כבש האשם ואת לג השמן והנ
והניף אתם הכהן תנופה לפני יהוה: ושחט את כבש האשם
ולקח הכהן מדם האשם ונתן על תנוך אזן המטהר הימנ
הימנית ועל בהן ידו הימנית ועל בהן רגלו הימנית: ומן הש
השמן יצק הכהן על כף הכהן השמאלית: והזה הכהן בא
באצבעו הימנית מן השמן אשר על כפו השמאלית שבע פע
פעמים לפני יהוה: ונתן הכהן מן השמן אשר על כפו על ת
תנוך אזן המטהר הימנית ועל בהן ידו הימנית ועל בהן רג
רגלו הימנית על מקום דם האשם: והנותר מן השמן אשר

משחא דעל ידיה יתן כהנא על
רום אודנא דמידכי ימינא ועל
אליון ידיה ימינא ועל אליון
רגליה ימינא על דמא דאש
דאשמא: ודישתאר במשחא ד
דעל ידא דכהנא יתן על רישא
דמידכי ויכפר עלוהי כהנא קדם
יי׳: ויעבד כהנא ית חטאתא וי
ויכפר על דמידכי מסואבתיה ו
ובתר כן יכוס ית עלתא: ויסק כ
כהנא ית עלתא וית מנחתא ל
למדבחא ויכפר עלוהי כהנא וי
וידכי: ואם מסכן
הוא ולית ידיה מדבקא ויסב א
אמר חד אשמא לארמא לכפ
לכפרא עלוהי ועשרונא סלתא
חד דפיל במשח למנחתא ולגא
דמשחא: ותרין שפנינין או ת
תרין בני יונה דתדבק ידיה ויהי
חד חטאתא וחד עלתא: וייתי ית
יתהון ביומא תמינאה לדכותיה
לות כהנא לתרע משכן זמנא
לקדם יי׳: ויסב כהנא ית אמרא
דאשמא וית לוגא דמשחא וירים
יתהון כהנא ארמא קדם יי׳: ויכוס
ית אמרא דאשמא ויסב כהנא
מדמא דאשמא ויתן על רום
אודנא דמידכי ימינא ועל אל
אליון ידיה ימינא ועל אליון
רגליה ימינא: ומן משחא יריק
כהנא על ידא דכהנא דסמאלא:
וידי כהנא באצבעיה ימינא
מן משחא דעל ידיה דסמאלא
שבע זמנין קדם יי׳: ויתן כהנא
מן משחא דעל ידיה על רום
אודנא דמידכי ימינא ועל א
אליון ידיה ימינא ועל אליון
רגליה ימינא על אתר דמא
דאשמא: ודישתאר מן משחא

די

ונתתי נגע צרעת· בשורה היא להם שהנגעים באים עליהם לפי שהטמינו אמוריים מטמוניות של זהב בקירות בתיהם כל ארבעים שנה שהיו ישר ישראל במדבר ועל ידי הנגע נותץ הבית ומוצאן· כנגע נראה לי בבית· אפילו הוא חכם ויודע שהוא נגע ודאי לא יפסוק דבר ברור לומר נגע נראה לי אלא כנגע נראה לי· בטרם יבא הכהן· וגו' שכל זמן שאין כהן נזקק לו אין שם תורת טומאה· ולא יטמא כל אשר בבית· שאם לא יפנהו ויבא הכהן ויראה הנגע נזקק להסגר וכל מה שבתוכו יטמא ועל מה חסה התורה אם על כלי שטף יטבילם ויטהרו אם על אוכלין ומשקין יאכלם בימי טומאתו הא לא חסה התורה אלא על כלי חרס שאין להם טהרה במקוה· שקערורות· שוקעין במראיתן· וחלצו את האבנים· כתרגו' ויטלפון יתה׳

על כף הכהן יתן על ראש המטהר לכפר עליו לפני יהוה: ו
ועשה את האחד מן התרים או מן בני היונה מאשר תשיג יד
ידו: את אשר תשיג ידו את האחד חטאת ואת האחד עלה
על המנחה וכפר הכהן על המטהר לפני יהוה: זאת תורת
אשר בו נגע צרעת אשר לא תשיג ידו בטהרתו: ס
וידבר יהוה אל משה ואל אהרן לאמר: כי תבאו
אל ארץ כנען אשר אני נתן לכם לאחזה ונתתי נגע צרעת
בבית ארץ אחזתכם: ובא אשר לו הבית והגיד לכהן לאמר
כנגע נראה לי בבית: וצוה הכהן ופנו את הבית בטרם יבא
הכהן לראות את הנגע ולא יטמא כל אשר בבית ואחר כן
יבא הכהן לראות את הבית: וראה את הנגע והנה הנגע ב
בקירת הבית שקערורת ירקרקת או אדמדמת ומראיהן ש
שפל מן הקיר: ויצא הכהן מן הבית אל פתח הבית והסגיר
את הבית שבעת ימים: ושב הכהן ביום השביעי וראה והנה
פשה הנגע בקירת הבית: וצוה הכהן וחלצו את האבנים א
אשר בהן הנגע והשליכו אתהן אל מחוץ לעיר אל מקום ט
טמא: ואת הבית יקצע מבית סביב ושפכו את העפר אשר
הקצו אל מחוץ לעיר אל מקום טמא: ולקחו אבנים אחרו
אחרות והביאו אל תחת האבנים ועפר אחר יקח וטח את
הבית: ואם ישוב הנגע ופרח בבית אחר חלץ את האבנים

על ידא דכהנא יתן על רשא ד דמדכי לכפרא עלוהי קדם יי: ויעבד ית חד מן שפניניא או מן בני יונה מדתדבק ידיה: ית דתדבק ידיה ית חד חטאתא וית חד עלתא על מנחתא ויכפר כ כהנא על דמדכי קדם יי: דא אוריתא דביה מכתש סגירו דלא תדבק ידיה בדכותיה:

ומליל יי עם משה ועם אהרן למימר: א ארי תעלון לארעא דכנען דא דאנא יהב לכון לאחסנא ואתן מכתש סגירו בבית ארע אחס אחסנתכון: וייתי דדיליה ביתא ויחוי לכהנא למימר כמכתשא מתחזי לי בביתא: ויפקד כה כהנא ויפנון ית ביתא עד לא י יעול כהנא למחזי ית מכתשא ולא יסתאב כל דבביתא ובתר כ כן יעול כהנא למחזי ית ביתא: ויחזי ית מכתשא והא מכתשא בכתלי ביתא פחתין ירקן או ס סמקן ומחיהון מכיך מן כתלא: ויפוק כהנא מן ביתא לתרע ב ביתא ויסגר ית ביתא שבעא יו יומין: ויתוב כהנא ביומא שבי שביעאה ויחזי והא אוסף מכת מכתשא בכתלי ביתא: ויפקד כ כהנא וישלפון ית אבניא דבהון מכתשא וירמון יתהון למברא לקרתא לאתר מסאב: וית בית ביתא יקלפון מגיו סחור סחור וירמון ית עפרא דקליפו למב למברא לקרתא לאתר מסאב: ויסבון אבנין אחרנין ויעלון ב באתר אבניא ועפר אחרן יסב וישוע ית ביתא: ואם יתוב מכת מכתשא ויסגי בביתא בתר דש דשליפו ית אבניא

משם כמו וחליצה נעלו לשון הסרה· אל מקום טמא· מקום שאין טהרות משתמשות שם למדך הכתוב שהאבנים הללו מטמאות מקומן בעודן בו· יקציע· דרונייר בלעז ובלשון משנה יש הרבה· מבית· מבפנים· סביב· סביבות הנגע· בתורת כהנים פירש כן· שיקליף הטיח שסביב אבני הנגע· הקצו· לשון קצה אשר קצעו· בקצות הנגע סביב· הקצות· לשון העשוי וכן הטוח אבל חלץ את האבנים מוסב הלשון אל האדם שחלצם והוא משקל לשון כבד כמו כפר דבר· ואם ישוב הנגע· וגו' יכול חזר בו בין יהא טמא הל' ושב הכהן אם ישוב· מה שיבה האמור להלן בסוף שבוע אף שיבה האמור כאן בסוף שבוע·

ובא הכהן וראה והנה פשה וגו׳ לא יתא התיוך טמא אלא אם כן פשה כאמורה צרעת ממארת בבתים ונאמרה צרעת ממארת בבגדים מה להלן טמא את התוך אע״פ שאינו פושה אף כאן טמא את התוך אע״פ שאינו פושה אם כן מה ת״ל והנה פשה אין כאן מקומו של מקרא זה אלא ונתץ את הבית היה לו לכתוב אחר ואם ישוב הנגע וראה והנה פשה הוא לא בא ללמד אלא על נגע העומד בעיניו בשבוע ראשון ובא וכהן בסוף שבוע שני ומצאו שפשה שלא פירש בו הכתוב למעלה כלום בעומד בעיניו בשבוע ראשון ולמדך כאן בפסיון זה שאינו מדבר אלא בעומד בראשון ופשה בשני ומה יעשה לו יכול יתצנו כמו שסמך לו ונתץ את הבית ת״ל ושב הכהן ובא הכהן נאמר ביאה שיבה מה שיבה חולץ וקוצה וטח וכו

ואחרי הקצות את הבית ואחרי הטוח׃ ובא הכהן וראה וה
והנה פשה הנגע בבית צרעת ממארת הוא בבית טמא הוא׃
ונתץ את הבית את אבניו ואת עציו ואת כל עפר הבית והוצ
והוציא אל מחוץ לעיר אל מקום טמא׃ והבא אל הבית כל
ימי הסגיר אתו יטמא עד הערב׃ והשכב בבית יכבס את ב
בגדיו והאכל בבית יכבס את בגדיו׃ ואם בא יבא הכהן ור
וראה והנה לא פשה הנגע בבית אחרי הטח את הבית וט
וטהר הכהן את הבית כי נרפא הנגע׃ ולקח לחטא את ה
הבית שתי צפרים ועץ ארז ושני תולעת ואזב׃ ושחט את ה
הצפר האחת אל כלי חרש על מים חיים׃ ולקח את עץ ה
הארז ואת האזב ואת שני התולעת ואת הצפר החיה וט
וטבל אתם בדם הצפר השחוטה ובמים החיים והזה אל ה
הבית שבע פעמים׃ וחטא את הבית בדם הצפור ובמים הח
החיים ובצפר החיה ובעץ הארז ובאזב ובשני התולעת׃ וש
ושלח את הצפר החיה אל מחוץ לעיר אל פני השדה וכפר
על הבית וטהר׃ זאת התורה לכל נגע הצרעת ולנתק׃ ול
ולצרעת הבגד ולבית׃ ולשאת ולספחת ולבהרת׃ להורת
ביום הטמא וביום הטהר זאת תורת הצרעת׃ פ
וידבר יהוה אל משה ואל אהרן לאמר׃ דברו אל בני ישר

ובתר דקליפו ית ביתא ובתר ד
דאתטש: וייתול כהנא ויחזי והא
אוסף מכתשא בביתא סגירות
מחסרא היא בביתא מסאב הוא:
ויתרע ית ביתא ית אבנוהי וית
אעוהי וית כל עפר ביתא ויפק
למברא לקרתא לאתר מסאב:
ודייעול לביתא כל יומין דיסגר
יתיה יהי מסאב עד רמשא: ור
ודישכוב בביתא יצבע ית לבו
ודייכול בביתא יצבע ית לבוש
לבושוהי: ואם מעל ייעול כהנא
ויחזי והא לא אוסף מכתשא ב
בביתא בתר דאתטש ביתא ויד
וידכי כהנא ית ביתא ארי איתסי
מכתשא: ויסב לדכאה ית ביתא
תרתין צפרין ואעא דארז וצבע
זהורי ואזובא: ויכוס ית צפרא
חדא למאן דחסף על מי מבוע:
ויסב ית אעא דארזא וית אזובא
וית צבע זהורי וית צפרא חיתא
ויטביל יתהון בדמא דצפרא כ
דנכסתא ובמי מבוע וידי על ב
ביתא שבע זמנין: וידכי ית בי
ביתא בדמא דצפרא ובמי מב
מבוע ובצפרא חיתא ובאעא
דארזא ובאזובא ובצבע זהורי:
וישלח ית צפרא חיתא לברא
לקרתא לאפי חקלא ויכפר על
ביתא וידכי: דא אוריתא לכל
מכתש סגירותא ולנתקא: ולס
ולסגירות לבושא ולביתא: ולע
ולעמקא ולערויא ולבהרא לא
לאלפא ביום מסאבא וביומא
דכיא דא אוריתא דסגירותא:
ומליל יי׳ עם משה ועם
אהרן למימר: מלילו עם בני יש

ונותן לו שבוע מה ביאה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע ואם חוזר נותץ לא חזר טהור ומניין עמד בזה ובזה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע ת״ל ובא ואם בא יבא ביאה הכתוב מדבר אם בפושה בראשון הרי אמור אם בפושה בשני הרי אמור הא אינו אומר ובא ואם בא יבא אלא את שבא בסוף שבוע ראשון ובא בסוף שבוע שני וראה והנה לא פשה זה העומד מה יעשה לו יכול יפטר וילך כמו שכתוב כאן וטהר את הבית ת״ל כי נרפא הנגע לא טהרתי אלא הרפוי מה יעשה לו ביאה אמור למטה מה בעליונה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע בג״כ ר״ה והו שינה זהו ביאה אף בתחתונה כן ט׳ מראות בתורת כהנים גמרו של דבר אין נתיצה אלא בנגע החוזר אחר חליצה וקיצוע וטיחה ואין החוזר צריך פסיון וסדר המקראות כך הוא אם ישוב ונתץ והבא אל הבית והאוכל בבית ובא הכהן וראה והנה פשה ודבר הכתוב בעומד בראשון שנותן לו שבוע שני להסגירו ובסוף שבוע שני בא וראהו שפשה ומה יעשה לו חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע חזר נותץ לא חזר טעון צפרים שאין בנגעים יותר משלש שבועות ואם בא יבא ולך שבוע שני וראה והנה לא פשה מק׳ זה בא ללמד בעומד בעיניו בראשון ובשני ומה יעשה לו יכול יטהרנו כמשמעו של מקרא וטהר הכהן את הבית ת״ל כי נרפא הנגע לא טהרתי אלא את הרפוי ואין רפוי אלא הבית שהוקצה והוטח ולא חזר הנגע אבל זה טעון חליצה וקיצוי וטיחה ושבוע שלישי וכן המקרא נדרש ואם בא יבא בשני וראה והנה לא פשה יטיחנו ואין טיחה בלא חלוץ וקיצוי ואחרי הטוח את הבית וטהר הכהן את הבית אם לא חזר לסוף השבוע כי נרפא הנגע ואם חזר כבר פירש על החוזר שטעון נתיצה כל ימי הסגיר אותו ולא ימים שקלף את נגעו יכול שאני מוציא המוחלט שקלף את נגעו ת״ל כל ימי יטמא עד הערב מלמד שאין מטמא בגדים יכול אפי׳ שהה כדי אכילת פרס ת״ל והאוכל בבית יכבס את בגדיו אין לי אלא אוכל שוכב מנין ת״ל והשוכב אין לי אלא אוכל ושוכב לא אוכל ולא שוכב מנין ת״ל כבס יכבס רבה אם כן למה נאמר אוכל ושוכב ליתן שעור לשוכב כדי אכילת פרס להורות ביום הטמא אי זה יום מטהרו ואי זה יום מטמאו

כי יהיה זב. יכול זב מכל מקום יהא טמא ת"ל מבשרו ולא כל בשרו אחר שחלק הכתוב בין בשר לבשר זכיתי לדון טמא בזב וטמא בזבה מה זבה ממ
ממקום שהיא מטמאה טומאה קלה כך זב ממקום שמטמא טומאה קלה קרי מטמא טומאה חמורה וכבה ונמצא הזב ממקום שמטמא טומאה דכורה זבה ובו טכת
לימד על הטפה שהיא מטמאה. זוב דומה למי בצק של שעורי' ודחוי ודומה ללובן ביצה הסורת. שכבת זרע קשור כלובן ביצה שאינה מוזרת. ור"י
רסק ריר שזב את בשרו את זובו כמו ריר שיוצא ללול. או החתים. שיוצא עב וסותם את פי האמה ונסתם בשרו כשרה זהו זובו וזהו טמוטו וסוונ
שכתב הכת' שתי וזר טמא שני זב מבשרו וזבו טמא הוא ומנה הכתוב שלש ויקר טמא טומאתו בזובו רר בשרו את זובו או החתים בשרו מזובו טומאתו

ישראל ואמרתם אלהם איש איש כי יהיה זב בבשרו זובו ט
טמא הוא: וזאת תהיה טמאתו בזובו רר בשרו את זובו או
החתים בשרו מזובו טמאתו הוא: כל המשכב אשר ישכב
עליו הזב יטמא וכל הכלי אשר ישב עליו יטמא: ואיש אש
אשר יגע במשכבו יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב:
והישב על הכלי אשר ישב עליו הזב יכבס בגדיו ורחץ במים
וטמא עד הערב: והנגע בבשר הזב יכבס בגדיו ורחץ במים
וטמא עד הערב: וכי ירק הזב בטהור וכבס בגדיו ורחץ במ
במים וטמא עד הערב: וכל המרכב אשר ירכב עליו הזב י
יטמא: וכל הנגע בכל אשר יהיה תחתיו יטמא עד הערב
והנשא אותם יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב: וכ
וכל אשר יגע בו הזב וידיו לא שטף במים וכבס בגדיו ורחץ
במים וטמא עד הערב: וכלי חרש אשר יגע בו הזב ישבר
וכל כלי עץ ישטף במים: וכי יטהר הזב מזובו וספר לו שב
שבעת ימים לטהרתו וכבס בגדיו ורחץ בשרו במים חיים וט
וטהר: וביום השמיני יקח לו שתי תרים או שני בני יונה ובא
לפני יהוה אל פתח אהל מועד ונתנם אל הכהן: ועשה את
אתם הכהן אחד חטאת והאחד עלה וכפר עליו הכהן לפני
יהוה מזובו: ס ואיש כי תצא ממנו שכבת זרע
ורחץ במים את כל בשרו וטמא עד הערב: וכל בגד וכל

ישראל ותימרון להון גבר גבר ארי
יהי דייב מבשריה דוביה מסאב
הוא: ודא תהא סאבתיה בדוביה
ריר בשריה ית דוביה או התים ב
בשריה מ דוביה סאובתיה היא: כל
משכבא דישכוב עלוהי דובנא יהי
מסאב וכל מנא דיתיב עלוהי יהי
מסאב: וגבר דיקרב במשכביה י
יצבע לבושוהי ויסחי במיא ויהי
מסאב עד רמשא: ודיתיב על מנא
דיתיב עלוהי דובנא יצבע לבושוהי
ויסחי במיא ויהי מסאב עד רמ
רמשא: ודיקרב בבשר דובנא יצ
יצבע לבושוהי ויסחי במיא ויהי
מסאב עד רמשא: וארי יריק דב
דובנא בדכיא ויצבע לבושוהי ו
ויסחי במיא ויהי מסאב עד רמ
רמשא: וכל מרכבא דירכוב עלו
עלוהי דובנא יהי מסאב: וכל די
דיקרב בכל דיהי תחותוהי יהי מ
מסאב עד רמשא: ודיטול יתהון י
יצבע לבושוהי ויסחי במיא ויהי
מסאב עד רמשא: וכל דיקרב ב
ביה דובנא וידוהי לא שטף במיא
ויצבע לבושוהי ויסחי במיא ויהי
מסאב עד רמשא: ומאן דחסף ד
דיקרב ביה דובנא יתבר וכל מאן
דאע ישתטף במיא: וארי ידכי דו
דובנא מדוביה וימני ליה שבעא
יומין לדכותיה ויצבע לבושוהי וי
ויסחי בשריה במי מבוע וידכי: ו
וביומא תמינאה יסב ליה תרין ש
שפנינין או תרין בני יונה וייתי ל
לקדם יי לתרע משכן זמנא ויתנ
ויתנינון לכהנא: ויעבד יתהון כה
כהנא חד חטאתא וחד עלתא ויכ
ויכפר עלוהי כהנא קדם יי מדו
מדוביה: וגבר ארי תפוק מנ
מניה שכבת זרעא ויסחי במיא
ית כל בשריה ויהי מסאב עד ר
רמשא: וכל לבוש וכל

היא הא כיצד שמים לטומאה והשלישית מוקיקתו לקרבן. כל המשכב. הראוי למשכב יכול אפי' מיוחד למלאכה תלמוד לומר אשר ישכב אשר שכב ה
לא נאמר אלא אשר ישכב המיוחד תמיד לכך יצא זה שאומרי' לו עמוד ונעשה מלאכתנו. אשר ישב. ישב לא נאמר אלא אשר ישב עליו הזב במיוחד
תמיד לכך. ואיש אשר יגע במשכבו. ללמד על המשכב שחמור מן המגע שזה נעשה אב הטומאה לטמא אדם לטמא בגדים והמגע שאינו משכב
אינו אלא ולד הטומאה ואינו מטמא אלא אוכלין ומשקין. והיושב על הכלי. אפי' לא נגע ואפי' עשרה כלים זה על זה כולן מטמאין משום מושב וכן במשכב
וכי ירוק הזב בטהור. ונגע בו או נשאו שהרוק מטמא במשא. וכל המרכב. אעפ"י שלא ישב עליו כגון התפוס של סרגא שקורין ארצון טמא משום מרכב
והאוכף שקורין אלוס טומאת מושב. וכל הנוגע בכל אשר יהיה תחתיו. של זב בא ולמד על המרכב שיהא הנוגע בו טמא ואין טעון כבוס בגדים
והוא חמור במשכב מבמרכב. והנושא אותם. את כל האמור בענין הזב זובו ורוקו ושכבת זרעו ומימי רגליו והמשכב והמרכב משאן מטמא אדם
לטמא בגדים. וידיו לא שטף במים בעוד שלא טבל מטומאתו ואפי' פסק מזובו וספר שבעה ומחוסר טבילה מטמא בכל טומאותיו וזה שהוציא הכ
הכתוב טבילה בלשון של זב בלשון שטיפת ידים ללמדך שאין בית הסתרים טעון ביאת מים אלא אבר הגלוי כמו הידים. וכלי חרש אשר יגע בו הזב.
יכול אפי' נגע בו מאחוריו כל כלי בתורה כהנים עד מגעו שהוא ככולו הוי או זה הסטו. וכי יטהר. כשיפסק. שבעת ימים לטהרתו שבעה ימים ט
טהורים שלא יראה זוב וכולן רצופין.

ורחצו במים· גזרת מלך היא שתטמא האשה בביאה ואין הטעם משום נוגע בשכבת זרע שהרי מגע בית הסתרים הוא· כי תהיה זבה· יכול מאיבר
מאיבריה ת״ל והיא גלתה את מקור דמיה אין דם טמא אלא הבא מן המקור· דם יהיה זובה בבשרה· אין זובה קרוי זוב לטמא אלא אם כן אדום· ב
בנדתה· כמו ומתבל ינדוהו שמנודה ממגע כל אדם· תהיה בנדתה· אפי׳ לא ראתה אלא ראיה ראשונה· ואם על המשכב הוא· השוכב או היושב א
על משכב· או על מושבה אפי׳ לא נגע בו אלא הוא ברת טומאה האמורה במקרא העליון שטעון כבוס בגדים· על הכלי· לרבות את המרכב· בנג
בנגעו בו· אינו מדבר אלא על המרכב שנאמר מעל הכלי· בנגעו בו יטמא ואינו טעון כבוס בגדים שהמרכב אין מגעו מטמא אדם לטמא בגד

עור אשר יהיה עליו שכבת זרע וכבס במים וטמא עד הערב:
ואשה אשר ישכב איש אתה שכבת זרע ורחצו במים וטמאו ע
עד הערב: פ ואשה כי תהיה זבה דם יהיה זבה בב
בבשרה שבעת ימים תהיה בנדתה וכל הנגע בה יטמא עד
הערב: וכל אשר תשכב עליו בנדתה יטמא וכל אשר תש
תשב עליו יטמא: וכל הנגע במשכבה יכבס בגדיו ורחץ ב
במים וטמא עד הערב: וכל הנגע בכל כלי אשר תשב על
עליו יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב: ואם על הם
המשכב הוא או על הכלי אשר הוא ישבת עליו בנגעו בו ט
יטמא עד הערב: ואם שכב ישכב איש אתה ותהי נדתה ע
עליו וטמא שבעת ימים וכל המשכב אשר ישכב עליו יטמ
יטמא: ס ואשה כי יזוב זוב דמה ימים רבים ב
בלא עת נדתה או כי תזוב על נדתה כל ימי זוב טמאתה כי
כימי נדתה תהיה טמאה הוא: כל המשכב אשר תשכב ע
עליו כל ימי זובה כמשכב נדתה יהיה לה וכל הכלי אשר
תשב עליו טמא יהיה כטמאת נדתה: וכל הנוגע בם יטמא
וכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב: ואם טהרה מזוב
מזובה וספרה לה שבעת ימים ואחר תטהר: וביום השמיני
תקח לה שתי תרים או שני בני יונה והביאה אותם אל הכ
הכהן אל פתח אהל מועד: ועשה הכהן את האחד חטאת

משך דיהי עלוהי שכבת זרעא ב
ויצטבע במיא ויהי מסאב עד
רמשא: ואתתא דישכוב גבר י
יתה שכבת זרעא ויסחון במיא
ויהון מסאבין עד רמשא:
ואתתא ארי תהי דאיבא דם יהי
דובה בבשרה שבעא יומין תהי
בריחוקה וכל דיקרב בה יהי מ
מסאב עד רמשא: וכל דתשכוב
עלוהי בריחוקה יהי מסאב וכל
דתתיב עלוהי יהי מסאב: וכל ד
דיקרב במשכבה יצבע לבושוהי
לבושוהי ויסחי במיא ויהי מסאב
עד רמשא: וכל דיקרב בכל מנא
דתתיב עלוהי יצבע לבושוהי וי
ויסחי במיא ויהי מסאב עד רמ
רמשא: ואם על משכבא הוא א
או על מנא דהיא יתבא על
עלוהי במקרביה ביה יהי מסא
מסאב עד רמשא: ואם משכב
ישכוב גבר יתה ויהי ריחוקה ע
עלוהי ויהי מסאב שבעא יומין
וכל משכבא דישכוב עלוהי יהי
מסאב: ואתתא ארי
ידוב דוב דמה יומין סגיאין ב
בלא עדן ריחוקה או ארי תדוב
על ריחוקה כל יומי דוב סאוב
סאובתא כיומי ריחוקה תהי מס
מסאבא היא: כל משכבא דת
דתשכוב עלוהי כל יומי דובא
כמשכב ריחוקא יהי לה וכל מ
מנא דתתיב עלוהי מסאב יהי
כסואבת ריחוקה: וכל דיקרב ב
בהון יהי מסאב ויצבע לבושוהי
ויסחי במיא ויהי מסאב עד ר
רמשא: ואם דכיאת מדובא ותמ
ותמני לה שבעא יומין ובתר כן
תדכי: וביומא תמינאה תסב לה
תרי שפנינין או תרי בני יונה ותיתי
יתהון לות כהנא לתרע משכן ז
זמנא: ויעבד כהנא ית חד חטאת

בגדים· אבל משאו מטמא אדם לטמא בגדים· ותהי נדתה עליו· יכול יעלה לרגלה שאם באת עליה בחמשה לנדתה לא יטמא אלא שלשה ימים כמותה ת״ל
וטמא שבעת ימים· ומה ת״ל ותהי נדתה עליו מה היא מטמאה אדם וכלי חרס אף הוא מטמא אדם וכלי חרס· ימים רבים שלשה ימים· לא
עת נדתה· אחר שיצאו שבעת ימי נדתה· או כי תזוב את שלשת הימים הללו· על נדתה מופלג מנדתה יום אחד זו היא זבה ומשפטה חרוץ בפרשה
זו ולא כדת הנדה שזו טעונה שבעה נקיים וקרבן והנדה אינה טעונה ספירת נקיים אלא שבעה ימים תהיה בנדתה בין רואה בין שאינה רואה ודרשו
בפרשה זו אחד עשר יום שבין סוף נדה לתחלת נדה שכל שלשה רצופין שתראה בתוך אחד עשר יום הללו תהא זבה·

והזרתם · אין נזירה אלא פרישה וכן נזורו אחור וכן נזיר אחיו · ולא ימותו בטומאתם · הרי הכרת של מטמא מקדש קרוי מיתה · זאת תורת הזב · בעל ראייה אחת ומהו הדוהו ואשר תצא ממנו שכבת זרע הרי הוא כבעל קרי טמא טומאת ערב · והזב את זובו · בעל שתי ראיות ובעל שלש ראיות שתורתן מפורשת למעלה · · חסלת ואת תהיה · ·

וידבר יהוה אל משה

אחרי מות שני בני אהרן · וגו׳ מה תל׳ היה ר׳ אלעזר בן עזריה מושלו משל לחולה שנכנס אצלו רופא אמ׳ לו אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב בא אחר ואמר לו אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב שלא תמות כדרך שמת

ואת האחד עלה וכפר עליה הכהן לפני יהוה מזוב טמאתה:
והזרתם את בני ישראל מטמאתם ולא ימתו בטמאתם בט
בטמאם את משכני אשר בתוכם: זאת תורת הזב ואשר ת
תצא ממנו שכבת זרע לטמאה בה: והדוה בנדתה והזב א
את זובו לזכר ולנקבה ולאיש אשר ישכב עם טמאה:

פרשה

וידבר יהוה אל משה אחרי מות שני בני אהרן בקרבתם לפ
לפני יהוה וימתו: ויאמר יהוה אל משה דבר אל אהרן אח
אחיך ואל יבא בכל עת אל הקדש מבית לפרכת אל פני ה
הכפרת אשר על הארן ולא ימות כי בענן אראה על הכפר
הכפרת: בזאת יבא אהרן אל הקדש בפר בן בקר לחטא
לחטאת ואיל לעלה: כתנת בד קדש ילבש ומכנסי בד יהיו
על בשרו ובאבנט בד יחגר ובמצנפת בד יצנף בגדי קדש ה
הם ורחץ במים את בשרו ולבשם: ומאת עדת בני ישראל
יקח שני שעירי עזים לחטאת ואיל אחד לעלה: והקריב א
אהרן את פר החטאת אשר לו וכפר בעדו ובעד ביתו: ולק
ולקח את שני השעירם והעמיד אתם לפני יהוה פתח אהל
מועד: ונתן אהרן על שני השעירם גרלות גורל אחד ליה
ליהוה וגורל אחד לעזאזל: והקריב אהרן את השעיר אש
אשר עלה עליו הגורל ליהוה ועשהו חטאת: והשעיר אש

וית חד עלתא ויכפר עלה כה׳
כהנא קדם יי׳ מדוב סאובתיה:
ותפרשון ית בני ישרא׳ מסואב׳
מסואבתהון ולא ימותון בסוא׳
בסואבתהון בסאבותהון ית מש
משכני דביניהון: דא אוריתא
דדובנא ודיפוק מניה שכבת ז
זרעא לאסתאבא בה: ודדי סא
סאובתא בריחוקה ודדי דאיב
ית דוביה לדכר ולנוקבא ולגבר
דישכוב עם מסאבא:

פרשה

ומליל יי׳ עם משה בתר דמיתו
תרין בני אהרן בקרוביהון אש׳
אשתא נוכראה קדם יי׳ ומיתו:
ואמר יי׳ למשה מליל עם אהרן
אחוך ולא יהי עליל בכל עדן
לקודשא מגיו לפרכתא לקדם כ
כפורתא דעל ארונא ולא ימות
ארי בעננא אנא מתגלי על ב
בית כפורי: בדא יהי עליל אה
אהרן לקודשא בתור בר תורי ל
לחטאתא ודכר לעלתא: כתונא
דבוצא דקודשא ילבש ומכנסין
דבוץ יהון על בסריה ובהמינא
דבוצא ייסר ומצנפתא דבוצא
יחית ברישיה לבושי קודשא א
אנון ויסחי במיא ית בסריה וי
וילבשנון: ומן כנשתא דבני יש
ישרא׳ יסב תרין צפירי עזי לח׳
לחטאתא ודכר חד לעלתא: וי
ויקרב אהרן ית תורא דחטאתא
דליה ויכפר עלוהי ועל אנש ב
ביתיה: ויסב ית תרין צפירין ע
ויקים יתהון קדם יי׳ בתרע מש
משכן זמנא: ויתן אהרן על תר
תרין צפירין עדבין עדבא חד
לשמא דיי׳ ועדבא חד לעזאזל:
ויקרב אהרן ית צפירא דסליק
עלוהי עדבא לשמא דיי׳ ויעב
ויעבדיניה חטאתא: וצפירא ד

פלוני זה וזהו יותר מן הראשון לכך נאמר אחרי מות שני בני אהרן ויאמר יי׳ אל משה דבר אל אהרן אחיך · ואל יבא · שלא ימות כדרך שמתו בניו · ולא ימות · שאם בא הוא מת · כי בענן אראה · כי תמיד אני נראה שם עם עמוד ענני ולפי שגלוי שכינתי שם יזהר שלא ירגיל לבא זהו פשוטו: ומדרשו לא יבא כי אם בענן הקטרת ביום הכפורים · בזאת · גמטריא שלו ארבע מאות ועשר רמז לבית ראשון · בזאת יבא אהרן · וגו׳ ואף זו לא בכל עת כי אם ביום הכפורים כמו שמפורש בסוף הפרשה בחדש השביעי בעשור לחדש · כתנת בד · וגו׳ מגיד שאינו משמש לפנים בשמנה בגדים שהוא משמש בהן בחוץ שיש בהם זהב לפי שאין קטגור נעשה סניגור אלא בארבעה ככהן הדיוט וכלן של בוץ · קדש ילבש · שיהיו משל הקדש · יצנף · כתרגומו · יחית ברישיה ינוח בראשו כמו והנח בגדו ומתרגמינן · ורחץ במים · אותו היום טעון טבילה בכל חליפותיו וחמש פעמים היה מחליף מעבודת פנים לעבודת חוץ ומחוץ לפנים ומשנה מבגדי זהב לבגדי לבן ומבגדי לבן לבגדי זהב ובכל חליפה טעון טבילה ושני קדושי ידים ורגלים מן הכיור · את פר החטאת אשר לו · הוא האמור למעלה ולמדך כאן שמשלו הוא בא ולא משל צבור · וכפר בעדו ובעד ביתו · מתודה עליו עונותיו ועונות ביתו · ונתן גורלות · מעמיד אחד לימין ואחד לשמאל ונותן שתי ידיו בקלפי ונוטל גורל בימין וחברו בשמאל ונותן עליהם את שכתוב בו לשם הוא לשם ואת שכתוב בו לעזאזל משתלח לעזאזל הוא הר עז וקשה צוק גבוה שנ׳ ארץ גזרה חתוכה · ועשהו חטאת · כשמניח הגורל עליו קורא לו שם ואומר ליי׳ חטאת ·

ופשר חי׳ כאן יועמד חי על ידי אחרים ותרגומו יתקם חי מה ת״ל לפי שנ׳ לשלח אותו לעזאזל ואיני יודע שלוחו אם למיתה אם לחיים לכך נאמר
יעמד חי עמידתו חי עד שישתלח מכאן ששלוחו למיתה׃ לכפר עליו׳ שיתודה עליו כדכתי׳ והתודה עליו וגו׳ ׃ וכפר בעדו וגו׳ ודוי שני עליו ועל
אחיו הכהנים שהן כלן קרויין ביתו שנ׳ בית אהרן ברכו את ה׳ וגו׳ מכאן שהכהנים מתכפרין בו וכל כפרתן מינה אלא על טומאת מקדש וקדשיו
כמה שנ׳ וכפר על הקודש מטומאות וגו׳ ׃ מעל המזבח׳ החיצון ׃ מלפני ה׳ ׃ מצד שלפני הפתח והוא צד מערבי׃ דקה׃ מה ת״ל דקה והלא כל הקטורת
דקה היא שנ׳ ושחקת ממנה הדק אלא שתהא דקה מן הדקה שמערב יום הכפורים היה מחזירה למכתשת ׃ על האש׳ שבתוך המחתה׃ ולא ימות׃ הא אם

[10] אֲשֶׁר עָלָה עָלָיו הַגּוֹרָל לַעֲזָאזֵל יָעֳמַד חַי לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר ע
עָלָיו לְשַׁלַּח אֹתוֹ לַעֲזָאזֵל הַמִּדְבָּרָה׃ [11] וְהִקְרִיב אַהֲרֹן אֶת פַּר
הַחַטָּאת אֲשֶׁר לוֹ וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ וְשָׁחַט אֶת פַּר הַחט
הַחַטָּאת אֲשֶׁר לוֹ׃ [12] וְלָקַח מְלֹא הַמַּחְתָּה גַּחֲלֵי אֵשׁ מֵעַל הַמז
הַמִּזְבֵּחַ מִלִּפְנֵי יְהוָה וּמְלֹא חָפְנָיו קְטֹרֶת סַמִּים דַּקָּה וְהֵבִיא מ
מִבֵּית לַפָּרֹכֶת׃ [13] וְנָתַן אֶת הַקְּטֹרֶת עַל הָאֵשׁ לִפְנֵי יְהוָה וְכִסָּה
עֲנַן הַקְּטֹרֶת אֶת הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל הָעֵדוּת וְלֹא יָמוּת׃ [14] וְלָקַח
מִדַּם הַפָּר וְהִזָּה בְאֶצְבָּעוֹ עַל פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת קֵדְמָה וְלִפְנֵי הַכפ
הַכַּפֹּרֶת יַזֶּה שֶׁבַע פְּעָמִים מִן הַדָּם בְּאֶצְבָּעוֹ׃ [15] וְשָׁחַט אֶת שְׂעִיר
הַחַטָּאת אֲשֶׁר לָעָם וְהֵבִיא אֶת דָּמוֹ אֶל מִבֵּית לַפָּרֹכֶת וְעָשָׂה
אֶת דָּמוֹ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְדַם הַפָּר וְהִזָּה אֹתוֹ עַל הַכַּפֹּרֶת וְלִפְנֵי
הַכַּפֹּרֶת׃ [16] וְכִפֶּר עַל הַקֹּדֶשׁ מִטֻּמְאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִפִּשְׁעֵיהֶם
לְכָל חַטֹּאתָם וְכֵן יַעֲשֶׂה לְאֹהֶל מוֹעֵד הַשֹּׁכֵן אִתָּם בְּתוֹךְ טֻמ
טֻמְאֹתָם׃ [17] וְכָל אָדָם לֹא יִהְיֶה בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּבֹאוֹ לְכַפֵּר בַּק
בַּקֹּדֶשׁ עַד צֵאתוֹ וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ וּבְעַד כָּל קְהַל ישר
יִשְׂרָאֵל׃ [18] וְיָצָא אֶל הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה וְכִפֶּר עָלָיו וְלָקַח
מִדַּם הַפָּר וּמִדַּם הַשָּׂעִיר וְנָתַן עַל קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ [19] והז
וְהִזָּה עָלָיו מִן הַדָּם בְּאֶצְבָּעוֹ שֶׁבַע פְּעָמִים וְטִהֲרוֹ וְקִדְּשׁוֹ מִט
מִטֻּמְאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ [20] וְכִלָּה מִכַּפֵּר אֶת הַקֹּדֶשׁ וְאֶת אֹהֶל מ
מוֹעֵד וְאֶת הַמִּזְבֵּחַ וְהִקְרִיב אֶת הַשָּׂעִיר הֶחָי׃ [21] וְסָמַךְ אַהֲרֹן א

ודסליק עלוהי עדבא לעזאזל י
יתקם כד חי קדם ה׳ לכפרא ע
עלוהי לשלחא יתיה לעזאזל ל
למדברא׃ ויקרב אהרן ית תורא
דחטאתא דליה ויכפר עלוהי ו
ועל אנש ביתיה ויכוס ית תורא
דחטאתא דליה׃ ויסב מלי מח׳
מחתיתא גומרין דאשא מעלוי
מדבחא מן קדם ה׳ ומלי חופ׳
חפנוהי קטרת בוסמין דקיקין וי׳
ויעיל מגו לפרכתא׃ ויתן ית ק
קטורת בוסמיא על אשתא קדם
ה׳ ויחפי ענן קטרתא ית כפורתא
דעל סהדותא ולא ימות׃ ויסב
מדמא דתורא וידי באצבעיה ע
על אפי כפורתא קדומא וקדם
כפורתא ידי שבעא זמנין מן דמ
מן דמא באצבעיה׃ ויכוס ית
צפירא דחטאתא דלעמא ויע
ויעיל ית דמיה מגו לפרכתא וי
ויעביד לדמיה כמא דעבד לד׳
לדמא דתורא וידי יתיה על כפ
כפורתא וקדם כפורתא׃ ויכפר ע
על קודשא מסואבת בני ישר׳
וממרדהון לכל חטאיהון וכן יע
יעבד למשכן זמנא דשרי עמה
עמהון בגו סואבתהון׃ וכל אנש
לא יהי במשכן זמנא במעליה
לכפרא בקודשא עד מפקיה ויכ
ויכפר עלוהי ועל אנש ביתיה ו
ועל כל קהלא דישראל׃ ויפוק ל
למדבחא דקדם ה׳ ויכפר עלוהי
ויסב מדמא דתורא ומדמא דצ
דצפירא ויתן על קרנת מדבחא
סחור סחור׃ וידי עלוהי מן דמא
באצבעיה שבע זמנין וידכיניה
ויקדשניה מסואבת בני ישר׳׃ וי
ויסיי׳ מלכפרא על קודשא ועל
משכן זמנא ועל מדבחא ויקרב
ית צפירא חיא׃ ויסמוך אהרן

אם לא עשאה כתקנה חייב מיתה׃ והזה באצבעו׳ הזאה אחת במשמע׃ ולפני הכפרת יזה שבע׳ הרי אחת למעלה ושבע למטה׃ אשר לעם׳ מה שהפר
מכפר על הכהנים מכפר השעיר על ישראל והוא השעיר שעלה עליו גורל לשם׃ כאשר עשה לדם הפר׳ אחת למעלה ושבע למטה׃ מטמ׳
מטמאות בני ישראל׳ על הנכנסין למקדש בטומאה ולא נודע להם בסוף שנ׳ לכל חטאתם וטומאת היא שוגג׃ ומפשעיהם׃ אף הנכנסין בזדון בטומאה
וכן יעשה לאהל מועד׳ כשם שהזה משניהם בפנים אחת למעלה ושבע למטה כך מזה על הפרכת מבחוץ משניהם אחת למעלה ושבע למטה׃ השכן
אתם בתוך טמאותם׳ אף על פי שהם טמאים שכינה ביניהם׃ אל המזבח אשר לפני ה׳ ׃ זה מזבח הזהב שהוא לפני ה׳ בהיכל ומה ת״ל ויצא לפי ש
שהזה ההזאות על הפרכת ועמד מן המזבח ולפנים והזה ובמתנות המזבח הזקיקו ליצאת מן המזבח ולחוץ ויתחיל מקרן מזרחית צפונית׃ וכפר עליו
עליו מה היא כפרתו ולקח מדם הפר ומדם השעיר מעורבין זה לתוך זה׃ והזה עליו מן הדם׳ אחר שנתן מתנות באצבעו על קרנותיו מזה שבע
הזאות על גגו׃ וטהרו׳ ממה שעבר׃ וקדשו׳ לעתיד לבא׃

ובא אהרן אל אהל מועד · אמרו רבותינו שאין זה מקומו של מקרא זה ונתנו טעם לדבריהם במס׳ יומא ואמרו
כל הפרשה כלה נאמרה על הסדר חוץ מביאה זו שהיא אחר עשיית עולתו ועולת העם והקטרת אמורי פר ושעיר הנעשים בחוץ בבגדי זהב ושו
וטובל ומקדש ופושטן ולובש בגדי לבן ובא אל אהל מועד להוציא את הכף ואת המחתה שהקטיר בה הקטרת לפני ולפנים ופשט את בגדי הבד
אחר שהוציאם ולובש בגדי זהב לתמיד של בין הערבים וזהו סדר העבודות תמיד של שחר בבגדי זהב ועבודת פר ושעיר הפנימיים וקטורת של
מחתה בבגדי לבן ואילו ואיל העם ומקצת המוספין בבגדי זהב והוצאת כף ומחתה בבגדי לבן ושירי המוספין והתמיד של בין הערבים וקטרת ו ה

את שתי ידו על ראש השעיר החי והתודה עליו את כל עונ
עונת בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם ונתן אתם
על ראש השעיר ושלח ביד איש עתי המדברה : ונשא הש
השעיר עליו את כל עונתם אל ארץ גזרה ושלח את השע
השעיר במדבר : ובא אהרן אל אהל מועד ופשט את בגדי
הבד אשר לבש בבאו אל הקדש והניחם שם : ורחץ את ב
בשרו במים במקום קדוש ולבש את בגדיו ויצא ועשה את ע
עלתו ואת עלת העם וכפר בעדו ובעד העם : ואת חלב הח
החטאת יקטיר המזבחה : והמשלח את השעיר לעזאזל יכ
יכבס בגדיו ורחץ את בשרו במים ואחרי כן יבוא אל המחנ
המחנה : ואת פר החטאת ואת שעיר החטאת אשר הובא
את דמם לכפר בקדש יוציא אל מחוץ למחנה ושרפו באש
את ערתם ואת בשרם ואת פרשם : והשרף אתם יכבס בג
בגדיו ורחץ את בשרו במים ואחרי כן יבוא אל המחנה : וה
והיתה לכם לחקת עולם בחדש השביעי בעשור לחדש ת
תענו את נפשתיכם וכל מלאכה לא תעשו האזרח והגר ה
הגר בתוככם : כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם בכ
מכל חטאתיכם לפני יהוה תטהרו : שבת שבתון היא לכם
ועניתם את נפשתיכם חקת עולם : וכפר הכהן אשר ימשח
אתו ואשר ימלא את ידו לכהן תחת אביו ולבש את בגדי ה

ית תרתין ידוהי על ריש צפירא
חיא ויודי עלוהי ית כל עוית ב
בני ישראל וית כל מרדיהון לכל
חטאיהון ויתן יתהון על ריש צ
צפירא ויֹשל ביד גבר דזמי למה
למדברא : ויטול צפירא עלוהי
ית כל חוביהון לארע לא יתבא
וישלח ית צפירא במדברא : וי
וייעול אהרן למשכן זמנא ויש
וישלח ית לבושי בוצא דלבש
במעליה לקדשא ויצנעינון תמ
תמן : ויסחי ית בשריה במיא ב
באתר קדיש וילבש ית לבושוהי
ויפוק ויעבד ית עלתיה וית על
עלת עמיה ויכפר עלוהי ועל
עמא : וית תרביה חטאתא יסק
למדבחא : ודמשלח ית צפירא ל
לעזאזל יצבע לבושוהי ויסחי י
ית בשריה במיא ובתר כן יעול
למשריתא : וית תורא דחטאתא
וית צפירא דחטאתא דאתעל מ
מדמהון לכפרא בקדשא יפק ל
למברא למשריתא ויוקדון בנו
בנורא ית משכיהון וית בשריה
בשריהון וית אכליהון : ודמוקד
יתהון יצבע לבושוהי ויסחי ית
בשריה במיא ובתר כן ייעול ל
למשריתא : ותהי לכון לקים עלם
בירחא שביעאה בעשרא לירחא
תענון ית נפשתיכון וכל עבידא
לא תעבדון יציבא וגיורא
דיתגיירון ביניכון : ארי ביומא
הדין יכפר עליכון לדכאה יתכ
יתכון מכל חוביכון קדם יי תד
תדכון : שבת שבתא היא לכון
ותענון ית נפשתיכון קים עלם :
ויכפר כהנא דירבי יתיה ודיקרב
ית קורבניה לשמשא תחות אבו
אבוהי וילבש ית לבושי

ההיכל שעל מזבח הפנימי בבגדי זהב וסדר המקראות לפי העבודות כך הוא · ושלח את השעיר במדבר ורחץ את בשרו במים וגו׳ ויצא ועשה את
את עולתו וגו׳ ואת חלב החטאת וגו׳ וכל הפרשה עד ואחר יבא אל המחנה ואחר כך ובא אהרן והניחם שם · מלמד שטעונין גניזה ולא ישתמש ב
בארבעה בגדים ליום הכפורים אחר ורחץ את בשרו וגו׳ למעלה למדנו מורחץ את בשרו ולבשם שכשהוא משנה מבגדי זהב לבגדי לבן
טעון טבילה שבאותה טבילה פשט בגדי זהב שעבד בהן עבודת תמיד של שחר ולובש בגדי לבן לעבודת היום · וכאן למדנו שכשהוא משנה מ
מבגדי לבן לבגדי זהב טעון טבילה · במקום קדוש · המקודש בקדושת עזרה והיא היתה בגג בית הפרוה וכן ארבע טבילות הבאות חובה ליום אב
אבל הראשונה היתה בחול ולבש את בגדיו שמנה בגדים שהוא עובד בהן כל ימות השנה ויצא מן ההיכל אל החצר שמזבח העולה שם ועשה
את עולתו ואיל לעולה האמור למעלה בזאת יבא אהרן וגו׳ · ואת עולת העם · ואיל לעולה האמור למעלה ומאת עדת בני ישראל וגו׳ · ואת חלב
החטאת · אמורי פר ושעיר · יקטיר המזבחה · על מזבח החיצון דאילו בפנימי כתיב לא תעלו עליו קטרת זרה ועולה ומנחה · אשר הובא את דמם ל
להיכל ולפני לפנים · וכפר הכהן אשר ימשח וגו׳ · כפרה זו של יום הכפורים אינה כשרה אלא בכהן גדול לפי שנאמרה כל הפרשה באהרן הוצרך
לומר בכהן גדול הבא אחריו שיהא כמותו · ואשר ימלא את ידו · אין לי אלא המשוח בשמן המשחה מרובה בגדים מנין תל׳ ואשר ימלא את ידו
וגו׳ והן כל הכהנים גדולים שעמדו מיאשיהו ואילך שבימיו נגנזה צלוחית של שמן המשחה · לכהן תחת אביו · ללמד שאם בנו ממלא את מקומו

תם קורס לכל מו׳ ס׳

ויעש כאשר צוה וגו' כשהגיע יום הכפורים עשה כסדר הזה ולהגיד שבחו של אהרן שלא היה לובשן לגדולתו אלא כמקיים גזירת מלך · אשר ישחט שור או כשב · במוקדשין הכתו' מדבר שנ' להקריב קרבן · במחנה · חוץ לעזרה · דם יחשב · כשופך דם האדם שמתחייב בנפשו · דם שפך לרבות את הזורק דמים בחוץ · אשר הם זובחים · אשר הם רגילים לזבוח · לשעירים · לשדים · כמו ושעירים ירקדו שם · אשר יעלה עולה · לחייב על המקטיר אברים בחוץ כשוחט בחוץ שאם שחט אחד והעלה חבירו שניהם חייבין · ונכרת · זרעו נכרת וימיו נכרתין · כל דם · לפי שנ' כי בנפש יכפר יכול לא יהא חייב אלא על דם המוקדשין ת"ל כל דם · ונתתי פני · פנאי שלי · פונה אני מכל עסקי ועוסק בו ·

הבד בגדי הקדש: וכפר את מקדש הקדש ואת אהל מועד
ואת המזבח יכפר ועל הכהנים ועל כל עם הקהל יכפר: וה
והיתה זאת לכם לחקת עולם לכפר על בני ישראל מכל ח
חטאתם אחת בשנה ויעש כאשר צוה יהוה את משה:

פ וידבר יהוה אל משה לאמר: דבר אל אהרן ואל
בניו ואל כל בני ישראל ואמרת אליהם זה הדבר אשר צוה
יהוה לאמר: איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור או כ
כשב או עז במחנה או אשר ישחט מחוץ למחנה: ואל פתח
אהל מועד לא הביאו להקריב קרבן ליהוה לפני משכן יה
יהוה דם יחשב לאיש ההוא דם שפך ונכרת האיש ההוא מ
מקרב עמו: למען אשר יביאו בני ישראל את זבחיהם אשר
הם זבחים על פני השדה והביאם ליהוה אל פתח אהל מוע
מועד אל הכהן וזבחו זבחי שלמים ליהוה אותם: וזרק הכ
הכהן את הדם על מזבח יהוה פתח אהל מועד והקטיר ה
החלב לריח ניחח ליהוה: ולא יזבחו עוד את זבחיהם לש
לשעירם אשר הם זנים אחריהם חקת עולם תהיה זאת ל
להם לדרתם: ואלהם תאמר איש איש מבית ישראל ומן ה
הגר אשר יגור בתוכם אשר יעלה עלה או זבח: ואל פתח א
אהל מועד לא יביאנו לעשות אתו ליהוה ונכרת האיש הה
ההוא מעמיו: ואיש איש מבית ישראל ומן הגר הגר בתוכם
אשר יאכל כל דם ונתתי פני בנפש האכלת את הדם והכ

גדא לבושי קודשא: ויכפר על מקדש קודשא ועל משכן זמנא ועל מדבחא יכפר ועל כהניא ועל כל עמא דקהלא יכפר: ותהי דא לכון לקים עלם לכפרא על בני ישרא' מכל חוביהון חדא בשתא ועבד כמא דפקיד יי' ית משה:

ומליל יי' עם משה למימר: מליל עם אהרן ועם בנוהי ועם כל בני ישרא' ותימר להון דין פתגמא דפקיד יי' למימר: גבר גבר מבית ישרא' די יכוס תור או אמר או עז במשריתא או די יכוס מברא למשריתא: ולתרע משכן זמנא לא אתייה לקרבא קורבנא קדם יי' קדם משכנא דיי' דמא יתחשב לגברא ההוא דמא אשד וישתיצי אנשא ההוא מגו עמיה: בדיל די ייתון בני ישרא' ית דבחיהון די אנון דבחין על אפי חקלא וייתונון לקדם יי' לתרע משכן זמנא לות כהנא ויכסון נכסת קודשין קדם יי' יתהון: ויזרוק כהנא ית דמא על מדבחא דיי' בתרע משכן זמנא ויסק תרבא לאתקבלא ברעוא קדם יי': ולא ידבחון עוד ית דבחיהון לשדין די אנון טען בתריהון קים עלם תהי דא להון לדריהון: ולהון תימר גבר גבר מבית ישרא' ומן גיורא די יתגיירון ביניהון די יסק עלתא או נכסת קודשין: ולתרע משכן זמנא לא ייתיניה למעבד יתיה קדם יי' וישתיצי אנשא ההוא מעמיה: וגבר גבר מבית ישרא' ומן גיורא די יתגיירון ביניהון: די ייכול כל דם ואיתן רגזי כמא במנשא די ייכול ית דמא ונש

כי נפש הבשר. של כל בריה בדם היא תלויה ולפיכך נתתיו לכפר על נפש האדם. תבא נפש ותכפר על הנפש. כל נפש מכם. להזהיר גדולים על הקטנים. אשר יצוד. אין לי אלא ציד. אווזין ותרנגולין מנין תל' צ' מכל מקום אם למה נאמר אשר יצוד למדך שלא יאכל בשר אלא בהזמנה ואת הזאת. אשר יאכל. פרט לטמאים. דמו בנפשו הוא. דמו הוא לו במקום הנפש שהנפש תלויה בו. כי נפש כל בשר דמו היא הנפש. היא הדם. דם ובשר לשון זכר. נפש לשון נקבה. אשר תאכל נבלה וטרפה. בנבלת עוף טהור דבר הכתוב שאין לה טומאה אלא בשעה שנבלעת בבית הבליעה. ולמדך כאן שמטמאה באכילתה וטרפה האמורה כאן לא נכתבה אלא לדרוש וכן שנינו יכול תהא נבלת עוף טמא מטמא

והכרתי אתה מקרב עמה: כי נפש הבשר בדם הוא ואני
נתתיו לכם על המזבח לכפר על נפשתיכם כי הדם הוא ב
בנפש יכפר: על כן אמרתי לבני ישראל כל נפש מכם לא
תאכל דם והגר הגר בתוככם לא יאכל דם: ואיש איש מב
מבני ישראל ומן הגר הגר בתוכם אשר יצוד ציד חיה או ע
עוף אשר יאכל ושפך את דמו וכסהו בעפר: כי נפש כל בש
בשר דמו בנפשו הוא ואמר לבני ישראל דם כל בשר לא ת
תאכלו כי נפש כל בשר דמו הוא כל אכליו יכרת: וכל נפ
נפש אשר תאכל נבלה וטרפה באזרח ובגר וכבס בגדיו ר
ורחץ במים וטמא עד הערב וטהר: ואם לא יכבס ובשרו ל
לא ירחץ ונשא עונו: פ וידבר יהוה אל מ
משה לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם אני יהוה
אלהיכם: כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו
וכמעשה ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו ו
ובחקתיהם לא תלכו: את משפטי תעשו ואת חקתי תשמרו
ללכת בהם אני יהוה אלהיכם: ושמרתם את חקתי ואת מ
משפטי אשר יעשה אתם האדם וחי בהם אני יהוה: ס
איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה אני י
יהוה: ס ערות אביך וערות אמך לא תגלה אמך ה
הוא לא תגלה ערותה: ס ערות אשת אביך לא ת

ואשיצי יתיה מגו עמיה: ארי
נפש בשרא בדמא הוא ואנא
יהבתיה לכון על מדבחא לכפ
לכפרא על נפשתכון ארי דמא
הוא על נפשא מכפר: על כן
אמרית לבני ישרא' כל אנש מ
מנכון לא ייכול דם וגיוריא ד
די יתגיירון ביניכון לא ייכול ו
דם: וגבר גבר מבני ישרא' ומ
ומן גיוריא די יתגיירון ביניהון
די ייצוד ציד חיתא או עופא
די מתאכל ויישוד ית דמיה ויכ
ויכסניה בעפרא: ארי נפש כ
כל בשרא דמיה בנפשיה הוא ו
ואמרית לבני ישרא' דם כל ב
בשרא לא תיכלון ארי נפש כל
בשרא דמיה היא כל די ייכל
ייכליניה ישתיצי: וכל אנש די
ייכול נבלה ותבירא ביציביא
ובגיוריא ויצבע לבושוהי ויס
ויסחי במיא ויהי מסאב עד ר
רמשא וידכי: ואם לא יצבע
ובשריה לא יסחי ויקבל חוביה:
ומליל יי' עם משה למימר:
מליל עם בני ישרא' ותימר לה
להו: אנא יי' אלהכון: כעובדי עמ
עמא דארעא דמצרים די יתב
יתבתון בה לא תעבדון וכעוב
וכעובדי עמא דארעא דכנען
די אנא מעיל יתכון לתמן לא
תעבדון ובנימוסיהון לא תהכון:
ית דיני תעבדון וית קימי תט
תטרון להלכא בהון אנא יי' א
אלהכון: ותטרון ית קימי וית דיני
די אם יעבד יתהון אנשא ויחי
בהון לחיי עלמא אנא יי':
גבר גבר לכל קריב בשריה לא
תקרבון לגלאה עריא אנא יי':
ערית אבוך ועירית אמך לא ת
תגלי אמך היא לא תגלי עריתה:
ערית אתת אבוך לא

מטמאה בבית הבליעה הל' טרפה מי שיש במינו טרפה יצא עוף טמא שאין במינו טרפה. ונשא עונו. אם יאכל קדש או יכנס למקדש חייב על טומאה זו ככל שאר טומאות. ובשרו לא ירחץ ונשא עונו. על רחיצת גופו ענוש כרת ועל כבוס בגדים במלקות. אני יי' אלהיכם. אני הוא שאמרתי בסיני אנכי יי' אלהיך וקבלתם עליכם מלכותי מעתה קבלו גזרותי. ר' אומר גלוי וידוע לפניו שסופן לנתק בעריות בימי עזרא לפיכך בא עליהם בגזרה. אני יי' אלהיכם דעו מי גוזר עליכם דיין ליפרע ונאמן לשלם שכר. כמעשה ארץ מצרים. מגיד שמעשיהם של מצריים ושל כנעניים מקולקלים מכל האומות ואותו מקום שישבו בו ישרא' מקולקל מן הכל. אשר אני מביא אתכם שמה. מגיד שאותן עממין שכבשו ישרא' מקולקלים מכולם. ובחוקותיהם לא תלכו. מה הניח הכתוב שלא אמר אלא אלו נמוסות שלהן דברים החקוקים להם כגון טרטיאות ואיצטדיאות. ר' מאיר אומר אלו ד דרכי האמורי שמנו חכמים. את משפטי תעשו. אלו דברים האמורים בתורה במשפט שאלו לא נאמרו היו כדאי לאמרן. ואת חוקותי תשמרו. דברים שהן גזרת מלך שיצר הרע משיב עליהם למה לנו לשומרן ואומות העולם משיבין עליהם כגון אכילת חזיר ולבישת שעטנז וטהרת מי חטאת. לכך נאמר אני יי' אני גזרתי עליכם אי אתה רשאי לפטור. ללכת בהם. אל תפטר מתוכם שלא תאמר למדתי חכמת ישרא' אלך ואלמד חכמת האומות. ושמרתם את חוקותי. לרבות שאר דקדוקי הפרשה שלא פרט הכתוב. ד"א ליתן שמירה ועשייה לחוקים ושמירה ועשייה למשפטים לפי שלא נתן אלא עשייה למשפטים ושמירה לחוקים. וחי בהם. לעולם הבא שאם תאמר בעולם הזה והלא סופו הוא מת. אני יי'. נאמן לשלם שכר. לא תקרבו. להזהיר הנקבה כזכר לכך נאמר לשון רבים. אני יי'. נאמן לשלם שכר. ערות אביך. זו אשת אביך או אינו אלא כמשמעו נאמר כאן ערות אביך ונאמר להלן ערות אביו גלה מה להלן אשת אביו אף כאן אשת אביו. ערות אמך. להביא אמו שאינה אשת אביו. ערות אשת אביך. לרבות לאחר מיתה.

בת אביך· אף בת אנוסה במשמע· מולדת בית או מולדת חוץ· בין שאומר לו לאביך קיים את אמה בין שאומר לו לאביך הוצא את אמה כגון מ
ממזרת או נתינה· ערות בת בנך וגו׳· בבתו מאנוסתו הכתוב מדבר ובתו ובת בתו מאשתו אנו למדין מערות אשה ובתה לא תגלה בין שהיא ממנו
בין שהיא מאיש אחר· ערות בת בנך· קל ותאמר לבתך· אלא לפי שאין מזהירין מן הדין למדה מגזרה שוה במס׳ יבמות· ערות בת אשת אביך· למד
שאינו חייב על אחותו משפחה ונכרית לכך נאמר בת אשת אביך בראויה לקדושין· ערות אחי אביך לא תגלה· ומה היא ערותו· אל אשתו לא
תקרב· אשת בנך היא· לא אמרתי אלא בשיש לבנך אישות בה פרט לאנוסה ושפחה ונכרית· ערות אשה ובתה· לא אסר הכתוב אלא על ידי נשואי ה

תְגַלֶּה עֶרְוַת אָבִיךָ הִוא׃ ס עֶרְוַת אֲחוֹתְךָ בַת־אָבִיךָ א
אוֹ בַת־אִמֶּךָ מוֹלֶדֶת בַּיִת אוֹ מוֹלֶדֶת חוּץ לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָן׃
ס עֶרְוַת בַּת־בִּנְךָ אוֹ בַת־בִּתְּךָ לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָן כִּי ערו
עֶרְוָתְךָ הֵנָּה׃ ס עֶרְוַת בַּת־אֵשֶׁת אָבִיךָ מוֹלֶדֶת אָבִיךָ
אֲחוֹתְךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ׃ ס עֶרְוַת אֲחוֹת־אָבִיךָ
לֹא תְגַלֵּה שְׁאֵר אָבִיךָ הִוא׃ ס עֶרְוַת אֲחוֹת אִמְּךָ לֹא
תְגַלֵּה כִּי־שְׁאֵר אִמְּךָ הִוא׃ ס עֶרְוַת אֲחִי־אָבִיךָ לֹא תג
תְגַלֵּה אֶל־אִשְׁתּוֹ לֹא תִקְרָב דֹּדָתְךָ הִוא׃ ס עֶרְוַת כַּל
כַּלָּתְךָ לֹא תְגַלֵּה אֵשֶׁת בִּנְךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ׃ ס
עֶרְוַת אֵשֶׁת־אָחִיךָ לֹא תְגַלֵּה עֶרְוַת אָחִיךָ הִוא׃ ס עֶרְוַת
אִשָּׁה וּבִתָּהּ לֹא תְגַלֵּה אֶת־בַּת־בְּנָהּ וְאֶת־בַּת־בִּתָּהּ לֹא תִקַּח
לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ שַׁאֲרָה הֵנָּה זִמָּה הִוא׃ וְאִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ לֹא
תִקָּח לִצְרֹר לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ עָלֶיהָ בְּחַיֶּיהָ׃ וְאֶל־אִשָּׁה בְּנִדַּת
טֻמְאָתָהּ לֹא תִקְרַב לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ׃ וְאֶל־אֵשֶׁת עֲמִיתְךָ לֹא־
תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ לְזָרַע לְטָמְאָה־בָהּ׃ וּמִזַּרְעֲךָ לֹא־תִתֵּן לְהַעֲבִיר
לַמֹּלֶךְ וְלֹא תְחַלֵּל אֶת־שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה׃ וְאֶת־זָכָר לֹא ת
תִשְׁכַּב מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תּוֹעֵבָה הִוא׃ וּבְכָל־בְּהֵמָה לֹא־תִתֵּן ש
שְׁכָבְתְּךָ לְטָמְאָה־בָהּ וְאִשָּׁה לֹא־תַעֲמֹד לִפְנֵי בְהֵמָה לְרִבְעָהּ
תֶּבֶל הוּא׃ אַל־תִּטַּמְּאוּ בְּכָל־אֵלֶּה כִּי בְכָל־אֵלֶּה נִטְמְאוּ הַגּוֹיִם
אֲשֶׁר־אֲנִי מְשַׁלֵּחַ מִפְּנֵיכֶם׃ וַתִּטְמָא הָאָרֶץ וָאֶפְקֹד עֲוֹנָהּ עָלֶיהָ

תגלי עריתא דאבוך היא:
עירית אחתך בת אבוך או בת א
אמך דילידא מן אבוך מן אתא
אחרי או מן אמך מן גבר אח
אחרן לא תגלי עריתהן:
עירית בת ברך או בת ברתך לא
תגלי עריתהן ארי עריתך אנ
אנין: עירית בת אתת אבוך
דילידא מן אבוך אחתך היא לא
תגלי עריתה: עירית אחת
אבוך לא תגלי קריבת אבוך ה
היא: עירית אחת אמך לא
תגלי ארי קריבת אמך היא:
עירית אח אבוך לא תגלי
ולאתתיה לא תקרב אתת אח א
אבוך היא: עירית כלתך לא
תגלי אתת ברך היא לא תגלי
עריתה: עירית אתת אחוך
לא תגלי עריתא דאחוך היא:
עירית אתתא וברתה לא
תגלי ית בת ברה וית בת ברתה
לא תסב לגלאה עריתא קריבן
אנין עצת חטאין היא: ואתתא
עם אחתה לא תסב לאעקא לה
לגלאה עריתה עלה בחיהא: ול
ולאתתא בריחוק סאובתה לא ת
תקרב לגלאה עריתא: ובאתת
חברך לא תתן שכבתך לזרעא ל
לאסתאבא בה: ומזרעך לא תתן
לאעברא למלך ולא תחל ית ש
שמא דאלהך אנא יי: וית דכורא
לא תשכוב משכבי אתתא תוע
תועבתא היא: ובכל בעירא לא
תתן שכבתך לאסתאבא בה וא
ואתתא לא תקום קדם בעירא ל
למשלט בה תבלא הוא: לא תס
תסתאבון בכל אלין ארי בכל
אלין אסתאבו עממיא דאנא
מגלי מן קדמיכון: ואסתאבת א
ארעא ואסערית חובה עלה ור

היא· לכך נאמר לא תקח לשון קיחה וכן לענין העונש אשר יקח את אשה ואת אמה לשון קיחה אבל אנס אשה מותר לישא בתה· שארה הנה
קרובות זו לזו· זמה· עצה כתרגו׳ עצת חטאין שיצרך יועצך לחטוא· אל אחותה· שתיהם כאחת· לצרור· לשון צרה לעשות את זו צרה לזו· בחייה· ל
למדך שאם גרשה לא ישא את אחותה כל זמן שהיא בחיים· למולך· ע״ז היא ששמה מולך וזו היא עבודתה שמוסר בנו לכומרים ועושין שתי מד
מדורות גדולות ומעבירין את הבן ברגליו בין שתי מדורות האש· לא תתן· זו היא מסירתו לכומרים· להעביר למולך· זו העברת האש· תבל הוא·
לשון קדש וערוה וניאוף וכן מוסף על תבליתם· תבל היא לשון בלילה וערבוב זרע אדם וזרע בהמה·

ולא תקיא הארץ אתכם. משל לבן מלך שהאכילוהו דבר מאוס שאין עומד במעיו אלא מקיאו כך ארץ ישראל אינה מקיימת עוברי עבירה ותרגו' ולא תרוקן לשון ריקון מריקה עצמה מהם. הנפשות העושות. הזכר והנקבה במשמע. ושמרתם את משמרתי להזהיר בית דין על כך. ולא תטמאו בהם אני יי' אלהיכם. הא אם תטמאו איני אלהיכם ואתם נפסלים מאחרי ומה הנייה יש לי בכם ואתם מתחייבים כלייה לכך נאמר אני יי' אלהיכם:

דבר אל כל עדת בני ישראל. מלמד שנאמרה פרשה זו בהקהל מפני שרוב גופי תורה תלוין בה. קדושים תהיו. הוו פרושין מן העריות ומן העבירה שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה אשה זונה וחללה וגו' אני יי'

ותקא הארץ את ישביה: ושמרתם אתם את חקתי ואת משפטי ולא תעשו מכל התועבת האלה האזרח והגר הגר בתוככם: כי את כל התועבת האל עשו אנשי הארץ אשר לפניכם ותטמא הארץ: ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אתה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם: כי כל אשר יעשה מכל התועבת האלה ונכרתו הנפשות העשת מקרב עמם: ושמרתם את משמרתי לבלתי עשות מחקות התועבת אשר נעשו לפניכם ולא תטמאו בהם אני יהוה אלהיכם:

פרשה

וידבר יהוה אל משה לאמר: דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אלהם קדשים תהיו כי קדוש אני יהוה אלהיכם: איש אמו ואביו תיראו ואת שבתתי תשמרו אני יהוה אלהיכם: אל תפנו אל האלילם ואלהי מסכה לא תעשו לכם אני יהוה אלהיכם: וכי תזבחו זבח שלמים ליהוה לרצנכם תזבחהו: ביום זבחכם יאכל וממחרת והנותר עד יום השלישי באש ישרף: ואם האכל יאכל ביום השלישי פגול הוא לא ירצה: ואכליו עונו ישא כי את קדש יהוה חלל ונכרתה הנפש ההוא מעמיה: ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך לקצר ולקט קצירך לא תלקט

ורוקנת ארעא ית יתבהא: ותטרון אתון ית קימי וית דיני ולא תעבדון מכל תועבתא האלין יציבא וגיורא דיתגיירון בינ' ביניכון: ארי ית כל תועבתא האלין עבדו אנשי ארעא דקדמיכון ואסתאבת ארעא: ולא תרוקן ארעא יתכון בסאובתכון יתה כמא דרוקנת ית עממיא דקדמיכון: ארי כל דיעבד מכל תועבתא האלין וישתיצון נפשתא דיעבדן מגו עמהון: ותטרון ית מטרת מימרי בדיל דלא למעבד מנימוסי תועבתא דאתעבידא קדמיכון ולא תסתאבון בהון אנא יי אלהכון:

פרשה

ומליל יי עם משה למימר: מליל עם כל כנשתא דבני ישראל ותימר להון קדישין תהון ארי קדיש אנא יי אלהכון: גבר מן אמיה ומן אבוהי תהון דחלין וית יומי שביא דלי תטרון אנא יי אלהכון: לא תתפנון בתר טעון ודחלן דמתכא לא תעבדון לכון אנא יי אלהכון: וארי תכסון נכסת קודשין קדם יי לרעוא לכון תכסנה: ביומא דתכסנה יתאכל וביומא דבתרוהי ודישתאר עד יומא תליתאה בנורא יתוקד: ואם אתאכלא יתאכל ביומא תליתאה מרחק הוא לא יהי לרעוא: ודייכליניה חוביה יקבל ארי ית קודשא דיי' אחיל וישתיצי אנשא ההוא מעמיה: ובמחצדכון ית חצדא דארעכון לא תשיצי פאתא דחקלך למחצד ולקטא דחצדך לא

מקדשכם ולא יחלל זרעו אני יי' מקדשו. קדושים יהיו אשה זונה וחללה וגו'. איש אמו ואביו תיראו. כל אחד מכם תיראו אביו ואמו זהו פשוטו ומ' ומדרשו אין לי אלא איש אשה מנין כשהוא אומר תיראו הרי כאן שנים אם כן למה נאמר איש שהאיש בידו לעשות אבל אשה רשות אחרים עליה. אמו ואביו תיראו. כאן הקדים אם לאב לפי שגלוי לפניו שהבן ירא את אביו יותר מאמו ובכבוד הקדים אב לאם לפי שגלוי לפניו שהבן מכבד את אמו יותר מאביו מפני שמשדלתו בדברים. ואת שבתותי תשמרו. סמך שבת למורא אב לומר אע"פ שהזהרתיך על מורא אב אם יאמר לך חלל את השבת אל תשמע לו וכן בשאר כל המצות. אני יי' אלהיכם. אתה ואביך חייבים בכבודי לפיכך לא תשמע לו לבטל את דברי. איזהו מורא לא ישב במקומו ולא ידבר במקומו ולא יסתור את דבריו ואיזהו כבוד מאכיל ומשקה מלביש ומנעיל מכניס ומוציא. אל תפנו אל האלילים. לעבדם. אלילים לשון אל כלא הוא חשוב. ואלהי מסכה. תחלתן אלילים הם אם אתה פונה אחריהם סופך עושה אותם אלהות. לא תעשו לכם. לא תעשו לאחרים ולא אחרים לכם ואם תאמר לא תעשו לעצמכם אבל אחרים עושין לכם הרי כבר נאמר לא יהיה לך לא שלך ולא שלאחרים. וכי תזבחו וגו' לא נאמרה פרשה זו אלא ללמד שלא תהא זביחתן אלא על מנת לאכול בתוך הזמן הזה שאם לקבוע להם זמן אכילה הרי כבר נאמר ואם נדר או נדבה זבח קרבנו וגו'. לרצונכם. תחלת זביחתו תהא על מנת נחת רוח שיהא לכם לרצון שאם תחשבו עליו מחשבת פסול לא ירצה עליכם לפני. לרצונכם. אפיימנט. זהו לפי פשוטו ורבותי למדו מכאן למתעסק בקדשים שפסול שצריך שיתכוין לשחוט. ביום זבחכם יאכל. כשתזבחוהו השחיטהו על מנת זמן זה שקבעתי לכם כבר. ואם האכל יאכל וגו'. אם אינו ענין לחוץ לזמנו שהרי כבר נאמר ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו וגו' תנהו ענין לחוץ למקומו. יכול יהו חייבין כרת על אכילתו תל' לו' והנפש האוכלת ממנו עונה תשא ממנו ולא מחברו יצא הפיגול שנשחט במחשבת חוץ לזמנו. ואוכליו עונו ישא. בגזירה שוה גמור הכתוב מדבר ואינו ענוש כרת על הנשחט חוץ למקומו שכבר מיעטו הכתוב וזה הנותר גמור מדבר ויבמות כ' זה למדוה מגזירה שוה. פגול. מתועב כמו ומרק פגולים. לא תכלה פאת שדך שיניח פאה בסוף שדהו. ולקט קצירך. שבלים הנושרים בשעת קצירה אחת או שתים אבל שלש אינן לקט:

לא תעולל · לא תטול עוללות שבה והן ניכרות · איזו היא עוללות כל שאין לה לא כתף ולא נטף · ופרט · כרמך גרגרי ענבים הנושרים בשעת בצירה ·
אני ה' אלהיכם · דיין ליפרע ואיני גובה מכם אלא נפשות שנ' אל תגזל דל וגו' כי ה' יריב ריבם וגו' · לא תגנבו · אזהרה לגונב ממון · לא תגנוב ש
שבעשרת הדברות אזהרה לגונב נפשות דבר הלמד מענינו דבר שחייבין עליו מיתת בית דין · לא תכחשו · לפי שנ' וכחש בה ושלם קרן וחומש ל
למדנו עונש אזהרה מנין ת"ל לא תכחשו · ולא תשקרו · לפי שנ' ונשבע על שקר ישלם קרן וחומש למדנו עונש אזהרה מנין ת"ל ולא תשקרו · לא
תגנבו לא תכחשו ולא תשקרו ולא תשבעו · אם גנבת סופך לכחש סופך לשקר סופך לישבע לשקר · לא תשבעו · למה נאמר לפי שנ' לא תשא את

תלקט: וכרמך לא תעולל ופרט כרמך לא תלקט לעני ול
ולגר תעזב אתם אני יהוה אלהיכם: לא תגנבו ולא תכחשו
ולא תשקרו איש בעמיתו: ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת
את שם אלהיך אני יהוה: לא תעשק את רעך ולא תגזל ל
לא תלין פעלת שכיר אתך עד בקר: לא תקלל חרש ולפ
ולפני עור לא תתן מכשל ויראת מאלהיך אני יהוה: לא תע
תעשו עול במשפט לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול ב
בצדק תשפט עמיתך: לא תלך רכיל בעמיך לא תעמד על
דם רעך אני יהוה: לא תשנא את אחיך בלבבך הוכח תו
תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא: לא תקם ולא תטר
את בני עמך ואהבת לרעך כמוך אני יהוה: את חקתי תש
תשמרו בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים
ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך: ואיש כי ישכב את א

תלקט: וכרמך לא תעלל וכת
ונתרא דכרמך לא תלקט לעניי
ולגיורי תשבוק יתהון אנא יי
אלהכון: לא תגנבון ולא תכדבון
ולא תשקרון אנש בחבריה: ולא
תשתבעון בשמי לשקרא ותחל
ית שמא דאלהך אנא יי: לא תע
תעשוק ית חברך ולא תנוס לא
תבית אגרא דאגירא לותך עד
צפרא: לא תלוט דלא שמע וק
וקדם דלא חזי לא תשים תקלא
ותדחל מאלהך אנא יי: לא תע
תעבדון שקר בדין לא תסב אפי
מסכנא ולא תהדר אפי רבא ב
בקושטא תדיניה לחברך: לא ת
תיכול קורצין בעמך לא תקום
על דמא דחברך אנא יי: לא ת
תסני ית אחוך בלבך אוכחא ת
תוכח ית חברך ולא תקבל על
דליה חובא: לא תקום ולא תטר
דבבו לבני עמך ותרחמיה לח
לחברך כותך אנא יי: ית קימי
תטרון בעירך לא תרכב ערובין
חקלך לא תזרע ערובין ולבוש
ערובין כעטנוזא לא יסק עלך:
וגבר ארי ישכוב ית

שם ה' אלהיך לשוא · יכול לא יהא חייב אלא על שם המיוחד מנין לרבות כל הכנויין ת"ל לא תשבעו בשמי לשקר · כל שם שיש לי · לא תעשוק · זה הכ
הכובש שכר שכיר · ולא תלין · לשון נקבה מוסב על הפעולה · עד בקר · בשכיר יום הכתוב מדבר שיציאתו משתשקע החמה לפיכך זמן גבוי שכרו
כל הלילה · ובמקום אחר הוא אומר לא תבא עליו השמש מדבר בשכיר לילה שהשלמת פעולתו משיעלה עמוד השחר לפיכך זמן גבוי שכרו כ
כל היום שכתבה תורה זמן לבעל הבית עונה לבקש מעות · לא תקלל חרש · אין לי אלא חרש מנין לרבות כל אדם ת"ל בעמך לא תאור אם כן למה
נאמר חרש מה חרש מיוחד שהוא בחיים אף כל שהוא בחיים יצא המת שאינו בחיים · לפני עור לא תתן מכשול · לפני הסומא בדבר לא תתן לו
עצה שאינה הוגנת לו אל תאמר מכור שדך וקח חמור ואתה עוקף עליו ונוטלה הימנו · ויראת מאלהיך · לפי שהדבר הזה אינו מסור לבריות אם ד
דעתו של זה לטובה או לרעה ויכול להשמט ולומר לטובה נתכוונתי לפיכך נאמר בו ויראת מאלהיך המכיר מחשבותיך וכן כל דבר המסור ללבו
של אדם העושהו ואין שאר הבריות מכירות בו נאמר בו ויראת מאלהיך · לא תעשו עול במשפט · מלמד שהדיין המקלקל את הדין קרוי עול שנוי
ומשוקץ חרם ותועבה שהעול קרוי תועבה שנ' כי תועבת ה' כל עושה עול · והתועבה קרויה שקץ וחרם שנ' לא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם
כמוהו שקץ תשקצנו · לא תשא פני דל · שלא תאמר עני הוא והעשיר חייב לפרנסו אזכנו בדין ונמצא מתפרנס בנקיות · ולא תהדר פני גדול · ש
שלא תאמר עשיר הוא זה בן גדולים הוא זה היאך אביישנו ואראה בבשתו עונש יש בדבר לכך נאמר לא תהדר פני גדול · בצדק תשפט עמי
עמיתך · כמשמעו ד"א הוי דן את חברך לכף זכות · לא תלך רכיל · אני אומר על שם שכל משלחי מדנים ומספרי לשון הרע הולכים בבתי רעיהם לרגל
מה יראו רע או מה ישמעו רע לספר בשוק נקראים הולכי רכיל הולכי רגילה אשפיימנ"ט בלע"ז וראיה לדברי שלא מצינו רכילות שאין כתוב בלשון
הליכה לא תלך רכיל הולכי רכיל נחשת וברזל ושאר לשון הרע אין כתוב בו הליכה מלשני בסתר רעהו לשון רמיה לשון מדברת גדולות לכך א
אני אומר שהלשון הולך ומרגל שהכף נחלפת בגימל שכל האותיות שמוציאיהם ממקום אחד מתחלפות זו בזו בית בפא וגימל בכף וקוף בכף ו
ונון בלמד וזין בצדי וכן וירגל בעבדך רגל בתרמה לאמר עלי רעה וכן לא רגל על לשונו וכן רוכל הסוחר ומרגל אחר כל סחורה וכל המוכר
בשמים שהנשים מתקשטות בהם הכל על שם שמחזר תמיד בעיירות נקרא רוכל לשון רוגל ותרגומו לא תיכול קורצין ואכלו קרציהון דיהודאי אכל ביה קורצא
בי מלכא נראה בעיני שהיה משפטם לאכול בבית המקבל דבריהם שום הלעטה והוא גמר חזוק שדבריו מקויימין ויעמידום על האמת והלעטה זו
הלעטה נקראת אכילת קורצין לשון קורץ בעיניו שכן דרך כל הולכי רכיל לקרוץ בעיניהם ולרמוז דברי רכילותן שלא יבינו שאר השומעים · לא
תעמד על דם רעך · לראות במיתתו ואתה יכול להצילו כגון טובע בנהר וחיה או לסטים באים עליו · אני ה' · נאמן לשלם שכר ונאמן ליפרע · ולא
תשא עליו חטא · לא תלבין את פניו ברבים · לא תקם · אמר לו השאילני מגלך אמר לו לאו למחר אמר לו השאילני קרדומך אמר לו איני מ
משאילך כדרך שלא השאלתני זו היא נקימה ואי זו היא נטירה אמר לו השאילני קרדומך אמר לו לאו למחר אמר לו השאילני מגלך אמר לו
הא לך ואיני כמותך שלא השאלתני זו היא נטירה שנוטר האיבה בלבו אע"פ שאינו נוקם · ואהבת לרעך כמוך · אמר ר' עקיבא זה כלל גדול בתו
בתורה · את חקתי תשמרו · ואלו הן בהמתך לא תרביע כלאים וגו' חקים אלו גזרות מלך שאין טעם לדבר · ובגד כלאים · למה נאמר לפי שנ' לא
תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו יכול לא ילבש גיזי צמר ואניצי פשתן ת"ל בגד מנין לרבות את הלבדים ת"ל שעטנז דבר שהוא שוע טווי ונוז
ואומר אני נוז לשון דבר המלול ושזור זה עם זה לחברו מישטי"ר בלעז כמו דדין לגאוי דאית בהו שאין מכרסין לשון כמם פלישטרא ולשון
שעטנז פרש מנחם מחברת צמר ופשתים ·

נחרפת לאיש· מיועדת לאיש ואיני יודע לו דמיון במקרא ובשפחה כנענית חציה שפחה וחציה בת חורין המיועדת לעבד עברי שמותר בשפחה
הכתוב מדבר· והפדה לא נפדתה· פדויה ואינה פדויה וכתם פדיון בכסף· או חופשה· בשטר· בקרת תהיה· היא לוקה ולא הוא יש על בית דין לבקר א
את הדבר שלא לחייבו מיתה כי לא חפשה ואין קדושיה גמורין ורבותי למדו מכאן שמי שהוא במלקות תהא בקריאה שהדיינין המלקין קורין ע
על הלוקה אם לא תשמר לעשות וגו׳ והפלא ה׳ את מכותך וגו׳· כי לא חפשה· לפיכך אין חייב עליה מיתה שאין קדושיה קדושין הא אם חפשה ק
קדושיה קדושין וחייב מיתה· ונסלח לו מחטאתו אשר חטא· לרבות את המזיד כשוגג· וערלתם ערלתו· ואטמתם אטימתו יהא אטום ונכסה מל

אשה שכבת זרע והוא שפחה נחרפת לאיש והפדה לא נפ
נפדתה או חפשה לא נתן לה בקרת תהיה לא יומתו כי לא
חפשה: והביא את אשמו ליהוה אל פתח אהל מועד איל א
אשם: וכפר עליו הכהן באיל האשם לפני יהוה על חטאתו
אשר חטא ונסלח לו מחטאתו אשר חטא: פ
וכי תבאו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערל
ערלתו את פריו שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל: וב
ובשנה הרביעת יהיה כל פריו קדש הלולים ליהוה: ובשנה
החמישת תאכלו את פריו להוסיף לכם תבואתו אני יהוה א
אלהיכם: לא תאכלו על הדם לא תנחשו ולא תעוננו: לא ת
תקפו פאת ראשכם ולא תשחית את פאת זקנך: ושרט ל
לנפש לא תתנו בבשרכם וכתבת קעקע לא תתנו בכם אני
יהוה: אל תחלל את בתך להזנותה ולא תזנה הארץ ומלאה
הארץ זמה: את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו אני יהוה: א
אל תפנו אל האבת ואל הידענים אל תבקשו לטמאה בה
בהם אני יהוה אלהיכם: מפני שיבה תקום והדרת פני זקן וי
ויראת מאלהיך אני יהוה: ס וכי יגור אתך גר
בארצכם לא תונו אתו: כאזרח מכם יהיה לכם הגר הגר
אתכם ואהבת לו כמוך כי גרים הייתם בארץ מצרים אני י
יהוה אלהיכם: לא תעשו עול במשפט במדה במשקל וב

אתתא שכבת זרעא והיא אמתא
מתיחדא לגבר ומתפרקא לא א
אתפריקת בכספא או חירותא לא
אתיהיב לה: בשטר בקרא תהי לא
ימותון ארי לא אתחררת: וייתי
ית אשמיה לקדם יי׳ לתרע מש
משכן זמנא דכרא לאשמא: וי
ויכפר עלוהי כהנא בדכרא דא
דאשמא קדם יי׳ על חובתיה דח
דחב וישתבק ליה מחובתיה דחב
: וארי תיעלון לארעא
ותיצבון כל אילן דמיכל ותרחקון
רחקא ית אביה תלת שנין יהי
לכון מרחק לאבדא לא יתאכל
: ובשתא רביעתא יהי כל אביה
קדש תושבחן קדם יי׳: ובשתא
חמישתא תיכלון ית אביה לאוס
לאוספא לכון עללתיה אנא יי׳
אלהכון: לא תיכלון על דמא לא
תנחשון ולא תעננון: לא תקפון
פאתא דרישכון ולא תחבל ית
פאתא דדקנך: ותבול על מיתא
לא תתנון בבשרכון ורושמין
חריתין לא תתנון בכון אנא יי׳:
לא תחל ית ברתך לאטעיותה
דלא תטעי ארעא ותתמלי אר
ארעא עצת חטאין: ית יומי ש
שביא דלי תטרון ולבית מקד
מקדשי תהון דחלין אנא יי׳: לא
תתפנון בתר בדין ודכורו לא
תתבעון לאסתאבא בהון אנא
יי׳ אלהכון: מן קדם דסבר באור
באוריתא תקום ותהדר אפי סב
סבא ותדחל מאלהך אנא יי׳:
וארי יתגייר עמכון גיורא
בארעכון לא תונון יתיה: כיציב
מנכון יהי לכון גיורא דיתגייר
עמכון ותרחם ליה כותך ארי
דיירין הויתון בארעא דמצרים
אנא יי׳ אלהכון: לא תעבדון שקר
שקר בדין במשחתא במתקלא

מלהכנס ממנו· שלש שנים יהיה לכם ערלים· מאימתי מונה לו משעת נטיעתו יכול אם הצניעו לאחר שלש שנים יהא מותר ת״ל יהיה בהוייתו יה
יהא· יהיה כל פריו קדש· כמעשר שני שכתוב בו וכל מעשר הארץ וגו׳ קדש לה׳ מה מעשר אינו נאכל חוץ לחומת ירושלם אלא בפדיון אף זה כן
ודבר זה הלולים לה׳ הוא שנושאו שם לשבח ולהלל לשמים· להוסיף לכם תבואתו· המצוה הזאת שתשמרו תהיה להוסיף לכם תבואתו שבשכרה
אני מברך לכם פירות הנטיעה היה ר׳ עקיבא אומר דברה תורה כנגד יצר הרע שלא יאמר אדם הרי ארבע שנים אני מצטער בו חנם לפיכך כ
כאשר להוסיף לכם תבואתו· אני ה׳· אני ה׳ המבטיח על כך ונאמן לשמור הבטחתי· לא תאכלו על הדם· להרבה פנים נדרש בסנהדרין שלא וא
יאכל מבשר קדשים לפני זריקת דמים ואזהרה לאוכל מבהמת חולין עד שתצא נפשה וצור הרבה· לא תנחשו· כגון אלו המנחשין בחולדה ובעופות
פתו נפלה מפיו· צבי הפסיקו בדרך· לא תעוננו· לשון עונות ושעות שאומר יום פלוני יפה להתחיל מלאכה שעה פלונית קשה לצאת· לא תקיפו
פאת ראשכם· זה המשוה צדעיו לאחורי אזניו ולפדחתו ונמצא הקף ראשו עגול סביב שעל אחורי אזניו עקרי שערו למעלה מצדעיו הרבה· פ
פאת זקנך· סוף הזקן וגבוליו והן חמש שתים בכל לחי ולחי למעלה אצל הראש שהוא רחב ויש בו שתי פאות ואחת למטה בסנטרו מקום חבור ש
שני הלחיים יחד· ושרט לנפש· כן דרכן של אמוריים להיות משרטין בשרם כשמת להם מת· וכתבת קעקע· כתב המחוקה והקוע שאינו נמחק לעו
לעולם שמקעקעו במחט והוא משחיר לעולם· קעקע· לשון והוקע אותם והוקענום· תוחבין עץ בארץ ותולין אותם עליהם ונמצאו מחוקין ותחובין
בקרקע· פורפויינט בלעז· אל תחלל את בתך להזנותה· במוסר בתו פנויה לביאה שלא לשם קדושין· ולא תזנה הארץ· אם אתה עושה כן הארץ מ
מזנה את פירותיה לעשותן במקום אחר ולא בארצכם וכן הוא אומר וימנעו רביבים וגו׳· ומקדשי תיראו· לא יכנס לו במקלו ובמנעלו ובאפונדתו
ובאבק שעל רגליו ואע״פ שאני מזהירכם על המקדש את שבתותי תשמרו· אין בנין בית המקדש דוחה שבת· אל תפנו אל האובות· אזהרה _ לבעל

טוב ויישוב בעל טוב זה פיתום המדבר משחיו וידעוני המכניס עצם חיה ששמה ידוע לתוך פיו והעצם מדבר אל תבקשו להיות עסוקים בם ש
שאם תעסקו בם אתם מטמאין לפני ואני מתעב אתכם· אני יי אלהיכם· דעו את מי אתם מחליפין במי· מפני שיבה תקום· יכול זקן אשמאי תל' ו
זקן אין זקן אלא שקנה חכמה· והדרת פני זקן· איזהו הידור לא ישב במקומו ולא ידבר במקומו ולא יסתור את דבריו יכול יעצים עיניו כמי שלא
ראהו לכך נאמר ויראת מאלהיך שהרי דבר זה מסור ללב· ללבו של עושהו שאין מכיר בו אלא הוא וכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך
לא תונו· אונאת דברים לא תאמר לו אמש היית עובד עבודה זרה ועכשיו אתה בא ללמוד תורה שנתנה מפי הגבורה· כי גרים הייתם· מום שבך אל תאמ'

ובמשורה: מאזני צדק אבני צדק איפת צדק והין צדק יהיה
לכם אני יהוה אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים:
ושמרתם את כל חקתי ואת כל משפטי ועשיתם אתם אני
יהוה: פ וידבר יהוה אל משה לאמר: ואל
בני ישראל תאמר איש איש מבני ישראל ומן הגר הגר בי
בישראל אשר יתן מזרעו למלך מות יומת עם הארץ ירגמהו
באבן: ואני אתן את פני באיש ההוא והכרתי אתו מקרב עמו
כי מזרעו נתן למלך למען טמא את מקדשי ולחלל את שם
קדשי: ואם העלם יעלימו עם הארץ את עיניהם מן האיש
ה וא בתתו מזרעו למלך לבלתי המית אתו: ושמתי אני את
פני באיש ההוא ובמשפחתו והכרתי אתו ואת כל הזנים א
אחריו לזנות אחרי המלך מקרב עמם: והנפש אשר תפנה
אל האבת ואל הידענים לזנת אחריהם ונתתי את פני בנ
בנפש ההוא והכרתי אתו מקרב עמו: והתקדשתם והייתם
קדשים כי אני יהוה אלהיכם: ושמרתם את חקתי ועשיתם
אתם אני יהוה מקדשכם: כי איש איש אשר יקלל את אביו
ואת אמו מות יומת אביו ואמו קלל דמיו בו: ואיש אשר ינאף
את אשת איש אשר ינאף את אשת רעהו מות יומת הנאף
והנאפת: ואיש אשר ישכב את אשת אביו ערות אביו גלה
מות יומתו שניהם דמיהם בם: ואיש אשר ישכב את כלתו מ

ובמכלתא: מאזנן דקשוט מתקלין
מתקלין דקשוט מכילן דקשוט
והינין דקשוט יהון לכון אנא
יי אלהכון דאפקית יתכון מארעא
דמצרים: ותטרון ית כל קימי וי
וית כל דיני ותעבדון יתהון א
אנא יי: ומליל יי עם משה
למימר: ולבני ישראל תימר גבר
גבר מבני ישראל ומן גיוריא ד
דיתגיירון בישראל דיתן מזרעיה
למלך אתקטלא יתקטל עמא
בית ישראל ירגמניה באבנא. ואנא
אתן ית רגזי בגברא ההוא ואש
ואשיצי יתיה מגו עמיה ארי מ
מזרעיה יהב למלך בדיל לסא
לסאבא ית מקדשי ולאחלא ית
ית שמא דקודשי: ואם מכבש
יכבשון עמא בית ישראל ית עינ
עיניהון מן גברא ההוא בדיהב
מזרעיה למלך בדיל דלא למ
למקטל יתיה: ואשוי אנא ית ר
רגזי בגברא ההוא ובסעדוהי ו
ואשיצי יתיה וית כל דטען בתר
בתרוהי למטעי בתר מלך מגו
עמהון: ואנש דיתפני בתר בדין
וזכורו למטעי בתריהון ואתן ית
רגזי באנשא ההוא ואשיצי יתיה
מגו עמיה: ותתקדשון ותהון קד
קדישין ארי אנא יי אלהכון: ותט
ותטרון ית קימי ותעבדון יתהון
אנא יי מקדשכון: ארי גבר גבר
דילוט ית אבוהי וית אמיה יתק
אתקטלא יתקטל אבוהי ואמיה
לט קטלא חייב: וגבר דיגוף ית
אתת גבר דיגוף ית אתת חבריה
אתקטלא יתקטל גיפא וגיפתא:
וגבר דישכוב ית אתת אבוהי
עריתא דאבוהי גלי אתקטלא י
יתקטלון תרויהון קטלא חייבין
: וגבר דישכוב ית כלתיה

לחברך· אני יי אלהיכם· אלהיך ואלהיו אני· לא תעשו עול במשפט· אם לדין הרי כבר נאמר לא תעשו עול במשפט ומהו משפט השני כאן היא המ
המדה והמשקל והמשורה מלמד שהמודד נקרא דיין שאם שיקר במדה הרי הוא כמקלקל את הדין וקרוי עול שנוי ומשוקץ חרם ותועבה וגורם
לחמשה דברים האמורים בדיין מטמא את הארץ ומחלל את השם ומסלק את השכינה ומפיל את ישראל בחרב ומגלה אותם מארצם· במדה זו מדת הארץ
במשקל כמשמעו· ובמשורה· היא מדת הלח והיבש· אבני צדק· הם המשקולות ששוקלין כנגדן· איפה· היא מדת היבש· הין· זו היא מדת הלח· אשר
הוצאתי אתכם· על מנת כן· דבר אחר אני הבחנתי במצרים בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכור ואני הנאמן ליפרע ממי שטומן משקלותיו במלח
להונות את הבריות שאין מכירין בהם· ואל בני ישראל תאמר· עונשין על האזהרות· מות יומת· בבית דין ואם אין כח בבית דין עם הארץ מסייעין
אותן· עם הארץ· שבגינו נבראת הארץ שעתידין לירש את הארץ על ידי מצות הללו· אתן את פני· פנאי שלי פונה אני מכל עסקי ועוסק בו·
באיש· ולא בצבור שאין כל הצבור נכרתין· כי מזרעו נתן למלך· לפי שנאמר מעביר בנו ובתו באש בן בנו ובן בתו מנין תל' כי מזרעו כרין למולך ופ
פסול מנין תל' בתתו מזרעו למלך· למען טמא את מקדשי· את כנסת ישראל שהיא מקודשת לי· כלשון לא יחלל את מקדשי· אם העלם יעלימו·
אם העלימו בדבר אחד סוף שיעלימו בדברים הרבה אם העלימו סנהדרי קטנה סוף שיעלימו סנהדרי גדולה· ובמשפחתו· אמר ר' שמעון וכי
משפחה מה חטאת אלא ללמדך שאין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כלם מוכסין שכלן מחפין עליו· והכרתי אותו· למה נאמר לפי שנ' במשפחה
יכול יהיו כל המשפחה בהכרת תל' אותו· אותו בהכרת ואין כל המשפחה בהכרת אלא ביסורין· לזנות אחרי המולך· לרבות שאר עבודות שעבדה בכ
בכך ואפילו אין זו עבודתה· והתקדשתם· זו פרישות עבודה זרה· אביו ואמו קלל· לרבות לאחר מיתה· דמיו בו· זו סקילה וכן כל מקום שנ' דמיו בו דמיהם
בם ולמדנו מאוב וידעוני שנ' בהם באבן ירגמו אותם דמיהם בם ופשוטו של מקרא כמו דמו בראשו אין נענש על מיתתו אלא הוא שהוא גרם
לעצמו שיהרג· ואיש· פרט לקטן· אשר ינאף את אשת איש· פרט לאשת קטן· למדנו שאין לקטן קדושין· ופי' איזו אשת איש דברתי לך אשר ינאף
את אשת רעהו· פרט לאשת נכרי· למדנו שאין קדושין לגוים· מות יומת הנואף והנואפת· כל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק·

תבל עשו · גנאי לשון אחר מבלבלין זרע האב בזרע הבן · משכבי אשה · מכניס כמכחול בשפופרת · ישרפו אותו ואתהן · אין אתהן יכול לומר אשתו הראשונה ישראל שהרי נשאה בהיתר ולא נאסרה עליו אלא אשה ואמה הכתובין כאן שתיהן לאסור שנשא חמותו ואמה ויש מרבותי אומרים אין כאן אלא חמותו וזהו אתהן את אחת מהן ולשון יוני הן אחת · ואת הבהמה תהרגו · אם אדם חטא בהמה מה חטאה אלא מפני שבאה לאדם תקלה על ידה לפיכך אמר הכתוב תסקל קל וחומר לאדם שיודע להבחין בין טוב לרע וגורם תקלה לחבירו לעבור עבירה כיוצא בדבר אתה אומר אבד תאבדון את כל המקומות הרי קל וחומר ומה אילנות שאין רואין ואינן שומעין על שבאה תקלה על ידם אמרה תורה השחת שרוף וכלה המטעה

מוֹת יוּמָתוּ שְׁנֵיהֶם תֶּבֶל עָשׂוּ דְּמֵיהֶם בָּם׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב
אֶת זָכָר מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תּוֹעֵבָה עָשׂוּ שְׁנֵיהֶם מוֹת יוּמָתוּ דְּמֵיהֶם
בָּם׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אִשָּׁה וְאֶת אִמָּהּ זִמָּה הִוא בָּאֵשׁ יִשׂ
יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֶן וְלֹא תִהְיֶה זִמָּה בְּתוֹכְכֶם׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר יִתֵּן
שְׁכָבְתּוֹ בִּבְהֵמָה מוֹת יוּמָת וְאֶת הַבְּהֵמָה תַּהֲרֹגוּ׃ וְאִשָּׁה אשׁ
אֲשֶׁר תִּקְרַב אֶל כָּל בְּהֵמָה לְרִבְעָה אֹתָהּ וְהָרַגְתָּ אֶת הָאשׁ
הָאִשָּׁה וְאֶת הַבְּהֵמָה מוֹת יוּמָתוּ דְּמֵיהֶם בָּם׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח
אֶת אֲחֹתוֹ בַּת אָבִיו אוֹ בַת אִמּוֹ וְרָאָה אֶת עֶרְוָתָהּ וְהִיא תרא
תִרְאֶה אֶת עֶרְוָתוֹ חֶסֶד הוּא וְנִכְרְתוּ לְעֵינֵי בְּנֵי עַמָּם עֶרְוַת א
אֲחֹתוֹ גִּלָּה עֲוֹנוֹ יִשָּׂא׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת אִשָּׁה דָּוָה וְגִלָּה
אֶת עֶרְוָתָהּ אֶת מְקֹרָהּ הֶעֱרָה וְהִוא גִּלְּתָה אֶת מְקוֹר דָּמֶיהָ
וְנִכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם מִקֶּרֶב עַמָּם׃ וְעֶרְוַת אֲחוֹת אִמְּךָ וַאֲחוֹת אָבִיךָ
לֹא תְגַלֵּה כִּי אֶת שְׁאֵרוֹ הֶעֱרָה עֲוֹנָם יִשָּׂאוּ׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב
אֶת דֹּדָתוֹ עֶרְוַת דֹּדוֹ גִּלָּה חֶטְאָם יִשָּׂאוּ עֲרִירִים יָמֻתוּ׃ וְאִישׁ
אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אֵשֶׁת אָחִיו נִדָּה הִוא עֶרְוַת אָחִיו גִּלָּה עֲרִירִים
יִהְיוּ׃ וּשְׁמַרְתֶּם אֶת כָּל חֻקֹּתַי וְאֶת כָּל מִשְׁפָּטַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם
וְלֹא תָקִיא אֶתְכֶם הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה לָשֶׁב
לָשֶׁבֶת בָּהּ׃ וְלֹא תֵלְכוּ בְּחֻקֹּת הַגּוֹי אֲשֶׁר אֲנִי מְשַׁלֵּחַ מִפְּנֵיכֶם
כִּי אֶת כָּל אֵלֶּה עָשׂוּ וָאָקֻץ בָּם׃ וָאֹמַר לָכֶם אַתֶּם תִּירְשׁוּ אֶת
אַדְמָתָם וַאֲנִי אֶתְּנֶנָּה לָכֶם לָרֶשֶׁת אֹתָהּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַ

מתקטלא יתקטלון תרויהון תבלא עבדו קטלא חיבין: וגבר דישכוב ית דכורא משכבי אתתא תועבתא עבדו תרויהון אתקטלא יתקטלון קטלא חיבין: וגבר די ריסב ית אתתא וית אמה עצת חטאין היא בנורא יוקדון יתיה ויתהון ולא תהי עצת חטאין בביניכון: וגבר דיתן שכובתיה בבעירא אתקטלא יתקטל וית בעירא תקטלון: ואתתא דתקרב לות כל בעירא למשלט בה ותקטול ית אתתא וית בעירא אתקטלא יתקטלון קטלא חיבין: וגבר דיסב ית אחתיה בת אבוהי או בת אמיה ויחזי ית עריתה והיא תחזי ית עריתיה קלנא הוא וישתיצון לעיני בני עמהון עריתה דאחתיה גלי חוביה יקבל: וגבר דישכוב ית אתתא סואבה ויגלי ית עריתה ית קלנא גלי והיא תגלי ית סואבת דמהא וישתיצון תרויהון מגו עמהון: ועריית אחת אמך ואחת אבוך לא תגלי ארי ית קריביה גלי חוביהון יקבלון: וגבר דישכוב ית אתת אח אבוהי עריתא דאח אבוהי גלי חוביהון יקבלון בלא ולד ימותון: וגבר דיסב ית אתת אחוהי מרחקא היא עריתא דאחוהי גלי בלא ולד יהון: ותטרון ית כל קימי וית כל דיני ותעבדון יתהון ולא תרוקן יתכון ארעא דאנא מעיל יתכון לתמן למתב בה: ולא תהכון בנימוסי עממיא דאנא מגלי מן קדמיכון ארי ית כל אלין עבדו ורחק מימרי יתהון: ואמרית לכון אתון תירתון ית ארעהון ואנא אתנה לכון למירת יתה ארע עבדא חלב

את חבירו מדרך חיים לדרכי מיתה על אחת כמה וכמה · חסד הוא · לשון ארמי חרפה חסודא ומדרשו אם תאמר קין נשא אחותו חסד עשה המקום לבנות עולמו ממנו שנ' עולם חסד יבנה · הערה · גלה וכן לשון ערוה גלוי הוא והוי"ו יתירה בתיבה לשם דבר כמו וזוה מגורה לא קם ולא זע וכן אחוה מגורת את והערמה זו נחלקו בה רבותינו יש אומרים זו נשיקת שמש ויש אומרים זו הכנסת עטרה · ערות אחות אמך וגו' · שנה הכתוב באזהרתן לומר שהוזהר עליהן בין אחות אביו ואמו מן האב בין על אחיותיהן מן האם אבל ערות אשת אחי אביו לא הוזהר אלא על אשת אחי אביו מן האב · אשר ישכב את דודתו · המקרא הזה בא ללמד על כרת האמור למעלה שהוא בעונש הליכת ערירים · ערירים · כתרגומו בלא ולד ודומה לו ואנכי הולך ערירי יש לו בנים קוברן אין לו בנים מת בלא בנים לכך שנה בשני מקראות ערירים ימותו ערי' יהיו · ערירים ימותו · אם יש לו בשעת עבירה לא יהיו לו כשימות לפי שקוברן בחייו ערירי יהיו · אם אין לו בשעת עבירה יהיה כל ימיו כמו שהוא עכשיו · נדה היא · השכיבה הזאת מנודה היא ומאוסה ורבותי' דרשו למסו' הערמה זה כבר שהערמה מפורשת בה את מקורה הערה · ואקוץ · כמו קצתי בחיי כאדם שהוא קץ במזונו

והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה· אין צריך לומר בין פרה לחמור שהרי מובדלין ונכרין הם· אלא בין טהורה לך לטמאה לך בין שנשחט רובו של סימן לנשחט חציו וכמה בין רובו לחציו מלא שערה· אשר הבדלתי לכם לטמא· לאסור· ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי· אם אתם מובדלים מהם הרי אתם שלי ואם לאו הרי אתם של נבוכדנצר וחביריו· ר' אלעזר בן עזריה אומ' מנין שלא יאמר אדם נפשי קצה בבשר חזיר אי אפשי ללבוש כלאים אבל אפשי ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי· ת"ל ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי שתהא הבדלתכם מהם לשמי· פורש מן העבירה ומקבל עליו מלכות שמים· כי יהיה בהם· וגו' כאן נאמר בהם מיתה ולהלן נאמר בהם כרת· עדים והתראה· בסקילה· מזיד· בלא התראה· בהכרת·

ודבש אני יהוה אלהיכם אשר הבדלתי אתכם מן העמים:
והבדלתם בין הבהמה הטהרה לטמאה ובין העוף הטמא
לטהר ולא תשקצו את נפשתיכם בבהמה ובעוף ובכל אשר
תרמש האדמה אשר הבדלתי לכם לטמא: והייתם לי קד
קדשים כי קדוש אני יהוה ואבדל אתכם מן העמים להיות
לי: ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעני מות יומתו ב
באבן ירגמו אתם דמיהם בם:

פרשה

ויאמר יהוה אל משה אמר אל הכהנים בני אהרן ואמרת
אלהם לנפש לא יטמא בעמיו: כי אם לשארו הקרב אליו
לאמו ולאביו ולבנו ולבתו ולאחיו: ולאחתו הבתולה הקר
הקרובה אליו אשר לא היתה לאיש לה יטמא: לא יטמא
בעל בעמיו להחלו: לא יקרחה קרחה בראשם ופאת זקנם
לא יגלחו ובבשרם לא ישרטו שרטת: קדשים יהיו לא
לאלהיהם ולא יחללו שם אלהיהם כי את אשי יהוה לחם
אלהיהם הם מקריבם והיו קדש: אשה זנה וחללה לא יקחו
ואשה גרושה מאישה לא יקחו כי קדש הוא לאלהיו: וק
וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב קדש יהיה לך כי
קדוש אני יהוה מקדשכם: ובת איש כהן כי תחל לזנות את
אביה היא מחללת באש תשרף: ס והכהן

ודבש אנא יי אלהכון דאפרישית יתכון מן עממיא: ותפרשון בין בעירא דכיא למסאבא ובין עו עופא מסאבא לדכיא ולא תשקצון ית נפשתיכון בבעירא ובעופא ובכל דתרחש ארעא די דאפרשית לכון לסאבא: ותהון קדמי קדישין ארי קדיש אני אנא יי ואפרשית יתכון מן עממיא למהוי פלחין קדמי: וגבר או אתתא ארי יהי בהון בדין או זכורו מתקטלא יתקטלון באבנא ירגמון יתהון קטלא חבין:

פרשת אמר

ואמר יי למשה אמר לכהניא בני אהרן ותימר להון על מית לא יסתאב בעמיה: אלהין לקריבי דקריב ליה לאמיה ולאבוהי ול ולבריה ולברתיה ולאחוהי: ולא ולאחתיה בתולתא דקריבא ליה ולא הות לגבר לה יסתאב: לא יסתאב רבא בעמיה לאחלותיה: לא ימרטון מרט ברישהון ופא ופאתא דדקנהון לא יגלחון וב ובבשרהון לא יחבלון חבול: ק קדישין יהון קדם אלההון ולא יחלון שמא דאלההון ארי ית קר קרבניא דיי קרבן אלההון אי כן מקרבין ויהון קדישין: איתתא מ מטעיא ומחלא לא יסבון ואיתתא דמתרכא מבעלה לא י יסבון ארי קדיש הוא קדם אלהיה: ותקדשיניה ארי ית קרבן אלהך הוא מקרב קדיש יהי לך א ארי קדיש אנא יי מקדשכון: ו ובת גבר כהן ארי תתחיל למט למטעי מקדשה אבוהא היא מ מתחלא בנורא תתוקד:

וכהנא

ושגגתם חטאת· וכן בכל חייבי מיתות שנאמר בהן כרת·

חסלת קדושים תהיו

אמר אל הכהנים

אמר ואמרת· להזהיר גדולים על הקטנים· בני אהרן· יכול חללים ת"ל הכהנים· בני אהרן· אף בעלי מומין במשמע· בני אהרן· ולא בנות אהרן· לא יטמא בעמיו· בעוד שהמת בתוך עמיו· יצא מת מצוה· כי אם לשארו· אין שארו אלא אשתו· הקרובה· לרבות את הארוסה· אשר לא היתה לאיש· למשכב· לה יטמא· מצוה· לא יטמא בעל בעמיו להחלו· לא יטמא לאשתו פסולה שהוא מחלל בה בעודה עמו· וכן פשוטו של מקרא לא יטמא בעל בשארו בעוד שהוא בתוך עמיו שיש לה קוברין שאינה מת מצוה· ובאיזה שאר אמורה ב באותו שהוא להחל להתחלל הוא לכהונתו· לא יקרחה קרחה· על מת· והלא אף ישראל הוזהרו על כך אלא לפי שנ' בישראל בנים אתם· יכול לא יהא חייב על כל הראש אלא בראשם וילמדו ישראל מכהנים בגזירה שוה נאמר כאן קרחה ונאמר בישראל קרחה מה כאן כל הראש אף להלן כל הראש· במשמע כל מקום שיקרח בראש ומה להלן על מת אף כאן על מת· ופאת זקנם לא יגלחו· לפי שנ' בישראל לא תשחית· יכול לקטו במלקט ורהיטני לכך נאמר לא יגלחו שאינו חייב אלא על דבר הקרוי גילוח ויש בו השחתה וזהו התער· ובבשרם לא ישרטו שרטת· לפי שנ' בישראל ושרט לנפש לא תתנו יכול שרט חמש שריטות לא יהא חייב אלא אחת ת"ל לא ישרטו שרטת לחייב על כל שריטה ושריטה שתיבה זו יתירה היא לדרוש שהיה לו לכתוב לא ישרטו ואני אומר שהיא שרטת· קדושים יהיו· על כרחם יקדישום בית דין בכך· זונה· שנבעלה בעילת ישראל האסור לה כגון חייבי כריתות או נתין או ממזר· חללה· שנולדה מן הפסולים שבכהונה כגון בת אלמנה מכהן גדול או בת גרושה מכהן הדיוט וכן שנתחללה מן הכהונה על ידי ביאת אחד מן הפסולין לכהונה· וקדשתו· על כרחו שאם לא רצה לגרש הלקהו ויסרהו עד שיגרש· קדוש יהיה לך· נהוג בו קדש לפתוח ראשון בכל דבר ולברך ראשון בסעודה· כי תחל לזנות· כשתתחלל על ידי זנות שהיתה בה זיקת בעל ונזנתה או מן האירוסין או מן הנשואין ורבותי' נחלקו בדבר והכל מודים שלא דבר הכתוב בפנויה·

את אביה היא מחללת · חללה ובזתה את כבודו שאומרין עליו ארור שזה ילד ארור שזה גידל · לא יפרע · לא יגדל פרע על אבל ואי זהו גדול פרע
יותר משלשים יום · ועל כל נפשות · באהל המת · נפשות מת · להביא רביעית דם מן המת שמטמא באהל · לאביו ולאמו לא יטמא · לא בא אלא
להתיר לו מת מצוה · ומן המקדש לא יצא · אינו הולך אחר המטה ועוד מכאן למדו רבותינו שכהן גדול מקריב אונן וכן משמעו אף אם מתו לו אב
ואם אינו צריך לצאת מן המקדש אלא עובד עבודה · ולא יחלל את מקדש · שאינו מחלל בכך את העבודה שהתיר לו הכתוב הא כהן הדי
הדיוט שעבד אונן חלל · חללה · שנולדה מפסולי כהונה · ולא יחלל זרעו · הא אם נשא אחת מן הפסולות זרעו ממנה חלל מדין קדושת כהונה · לחם

הַגָּדוֹל מֵאֶחָיו אֲשֶׁר־יוּצַק עַל־רֹאשׁוֹ שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמִלֵּא אֶת
יָדוֹ לִלְבֹּשׁ אֶת־הַבְּגָדִים אֶת־רֹאשׁוֹ לֹא יִפְרָע וּבְגָדָיו לֹא יִפְ
יִפְרֹם׃ וְעַל כָּל־נַפְשֹׁת מֵת לֹא יָבֹא לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא יִטַּמָּא׃
וּמִן־הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יְחַלֵּל אֵת מִקְדַּשׁ אֱלֹהָיו כִּי נֵזֶר ש
שֶׁמֶן מִשְׁחַת אֱלֹהָיו עָלָיו אֲנִי יְהוָה׃ וְהוּא אִשָּׁה בִבְתוּלֶיהָ יִק
יִקָּח׃ אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וַחֲלָלָה זֹנָה אֶת־אֵלֶּה לֹא יִקָּח כִּי אִם־
בְּתוּלָה מֵעַמָּיו יִקַּח אִשָּׁה׃ וְלֹא־יְחַלֵּל זַרְעוֹ בְּעַמָּיו כִּי אֲנִי יְהוָה
מְקַדְּשׁוֹ׃ ס וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־
אַהֲרֹן לֵאמֹר אִישׁ מִזַּרְעֲךָ לְדֹרֹתָם אֲשֶׁר יִהְיֶה בוֹ מוּם לֹא יִק
יִקְרַב לְהַקְרִיב לֶחֶם אֱלֹהָיו׃ כִּי כָל־אִישׁ אֲשֶׁר־בּוֹ מוּם לֹא
יִקְרָב אִישׁ עִוֵּר אוֹ פִסֵּחַ אוֹ חָרֻם אוֹ שָׂרוּעַ׃ אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר־יִהְ
יִהְיֶה בוֹ שֶׁבֶר רָגֶל אוֹ שֶׁבֶר יָד׃ אוֹ־גִבֵּן אוֹ־דַק אוֹ תְּבַלֻּל בְּעֵינוֹ
אוֹ גָרָב אוֹ יַלֶּפֶת אוֹ מְרוֹחַ אָשֶׁךְ׃ כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־בּוֹ מוּם מִזֶּרַע
אַהֲרֹן הַכֹּהֵן לֹא יִגַּשׁ לְהַקְרִיב אֶת־אִשֵּׁי יְהוָה מוּם בּוֹ אֵת לֶח
לֶחֶם אֱלֹהָיו לֹא יִגַּשׁ לְהַקְרִיב׃ לֶחֶם אֱלֹהָיו מִקָּדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים
וּמִן־הַקֳּדָשִׁים יֹאכֵל׃ אַךְ אֶל־הַפָּרֹכֶת לֹא יָבֹא וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ ל
לֹא יִגַּשׁ כִּי־מוּם בּוֹ וְלֹא יְחַלֵּל אֶת־מִקְדָּשַׁי כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַ
מְקַדְּשָׁם׃ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו וְאֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂ
יִשְׂרָאֵל׃ פ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר ב
אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו וְיִנָּזְרוּ מִקָּדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת־

דיתרבא מאחוהי דאתריק על
רישיה משחא דרבותא ודיקרב ית
קרבניה למלבש ית לבושיא ית
רישיה לא ירבי פרוע ולבושו
ולבושוהי לא יבזע: ועל כל נפ
נפשת מיתא לא ייעול לאבוהי
ולאמיה לא יסתאב: ומן מקדש
מקדשא לא יפוק ולא יחל ית ו
מקדשא דאלהיה ארי כליל משח
רבותא דאלהיה עלוהי אנא יי:
והוא אתתא בבתולהא יסב: אר
ארמלא ומתרכא וחלילא מטע
מטעיא ית אלין לא יסב אלהן
בתולתא מעמיה יסב אתתא: ולא
יחל זרעיה בעמיה ארי אנא יי
מקדשיה: ומליל יי עם
משה למימר: מליל עם אהר
למימר גבר מבנך לדריהון די
דיהי ביה מומא לא יקרב לקר
לקרבא קרבנא קדם אלהיה: ארי כל
גבר דביה מומא לא יקרב גבר
עויר או חגיר או חריס או שרי
שריע: או גבר דיהי ביה תבר
רגלא או תבר ידא: או גבין או
דוקא או חליז בעינוהי או גרבן
או חזזן או מריס פחדין: כל גב
גבר דביה מומא מזרעא דאה
דאהרן כהנא לא יקרב לקרבא
ית קרבניא דיי מומא ביה ית
קרבן אלהיה לא יקרב לקרבא: ק
קרבן אלהיה מקודשי קודשיא מן
קודשיא ייכול: ברם לפרוכתא לא
ייעול ולמדבחא לא יקרב ארי
מומא ביה ולא יחל ית מקדשי
ארי אנא יי מקדשהון: ומ
ומליל משה עם אהרן ועם בנוהי
ועם כל בני ישראל:
ומליל יי עם משה למימר: מליל
עם אהרן ועם בנוהי ויתפרשון
מקודשיא דבני ישראל ולא יחלון
ית

אלהיו · מאכל · כל הסעודה קרויה לחם · כי כל איש אשר בו מום לא יקרב · אינו דין שיקרב כמו הקריבהו נא לפחתך · חרם
שחוטמו שקוע בין שתי העינים שכוחל שתי עיניו כאחת · שרוע שאחת מירכותיו גדולה מחברתה עינו אחת גדולה ועינו אחת קטנה או שוקו אחד
ארוכה מחברתה · או גבן · שורצילו״ש בלעז שגביני עיניו שערן ארוך ושוכב · או דק · שיש לו בעינו דוק שקורין טיל״א כמו הנוטה כדוק · או תבלל
דבר המבלבל את העין כגון חוט לבן הנמשך מן הלבן ופוסק בסידרא שהוא עוגל המקיף את השחור שקורין פרונילא והחוט הזה פוסק את העוגל
ונכנס בשחור ותרגום תבלול חליז לשון חלזון שהוא דומה להולעת אותו החוט וכן כינוהו חכמי ישראל במומי הבכור חלזון נחש עינב · גרב וי
וילפת · מיני שחין הם גרב זו החרס שחין היבש מבפנים ומבחוץ · ילפת · היא חזזית המצרית ולמה נקראת ילפת שמלפפת והולכת עד יום המיתה
והוא לח מבחוץ ויבש מבפנים ובמקום אחר קורא לגרב שחין הלח מבחוץ ויבש מבפנים שנ׳ ובגרב ובחרס כשסמך גרב אצל חרס קורא לילפת
גרב וכשהוא סמוך אצל ילפת קורא לחרס גרב כך מפורש בבכורות · מרוח אשך · לפי התרגום מריס פחדין שפחדיו מרוססין שביצים שלו כתותים
פחדין כמו גידי פחדיו ישורגו · כל אשר בו מום · לרבות שאר מומין · מום בו · בעוד מומו בו פסול הא אם עבר מומו כשר · לחם אלהיו · כל מאכל
קרוי לחם · מקדשי הקדשים · אלו קדשי הקדשים · ומן הקדשים יאכל · אלו קדשים קלים ואם נאמרו קדשי קדשים למה נאמר קדשים קלים אם לא נאמ׳
הייתי אומר בקדשי הקדשים יאכל בעל מום שמצינו שהותרו לזר שאכל משה בשר המלואים אבל בחזה ושוק של קדשים קלים לא יאכל שלא
מצינו זר חולק בהן לכך נאמרו קדשים קלים כך מפורש בזבחים · אך אל הפרכת · להזות שבע הזאות שעל הפרכת ואל המזבח החיצון ושניהם הו
הוצרכו ליכתב ומפורש בתורת כהנים · ולא יחלל את מקדשי · שאם עבד עבודתו מחוללת ליפסל · וידבר משה · המצוה הזאת · אל אהרן וגו׳
ואל בני ישראל · להזהיר בית דין על הכהנים · וינזרו · אין נזירה אלא פרישה וכן הוא אומ׳ וינזרו מאחרי נזורו אחור יפרשו מן הקדשים בימי טומאתן

ויחללו מקדשי בני ישר׳ אשר הם מקדישים לי׳ ולא יחללו את שם קדשי כרס המקרא ודרשהו׃ אשר הם מרדישים לי׳ לרבות קדשי כהנים עימן כל איש אשר יקרב׃ אין קריבה זו אלא אכילה וכן מיכנו שנאמר אזהרת אכילת קדשים בטומאה בלשון נגיעה בכל קדש לא תגע אזהרה לאוכל ולמורה רבותינו מגזרה שוה ואי אפשר לומר שחייבו על הנגיעה שהרי נאמר כרת על האכילה בינו את אהרן שהי כריתות זו אצל זו ואב על הנגיעה חייב לא הוצרך להיבו על האכילה וכן נדרש בתורת כהנים וכי יש נוגע חייב אם כן מה הל׳ יקרב מכיכש לקוב כאין חייבי עליו כ טו׳ טומאה אלא אם כן קרבו מהירו ואם האמר שלש כריתות בטומאת קדשים למה כבר נדרשו במסכ׳ שבועות אחת לכלל ואחת לפרט כו׳ וטומאתו

שֵׁם קָדְשִׁי אֲשֶׁר הֵם מַקְדִּשִׁים לִי אֲנִי יְהוָה׃ אֱמֹר אֲלֵהֶם לְד
לְדֹרֹתֵיכֶם כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־יִקְרַב מִכָּל־זַרְעֲכֶם אֶל־הַקֳּדָשִׁים
אֲשֶׁר יַקְדִּישׁוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לַיהוָה וְטֻמְאָתוֹ עָלָיו וְנִכְרְתָה הַנ
הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִלְּפָנַי אֲנִי יְהוָה׃ אִישׁ אִישׁ מִזֶּרַע אַהֲרֹן וְהוּא צ
צָרוּעַ אוֹ זָב בַּקֳּדָשִׁים לֹא יֹאכַל עַד אֲשֶׁר יִטְהָר וְהַנֹּגֵעַ בְּכָל־
טְמֵא־נֶפֶשׁ אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר־תֵּצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת־זָרַע׃ אוֹ־אִישׁ אשׁ
אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל־שֶׁרֶץ אֲשֶׁר יִטְמָא־לוֹ אוֹ בְאָדָם אֲשֶׁר יִטְמָא־לוֹ
לְכֹל טֻמְאָתוֹ׃ נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תִּגַּע־בּוֹ וְטָמְאָה עַד־הָעָרֶב וְלֹא יא
יֹאכַל מִן־הַקֳּדָשִׁים כִּי אִם־רָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם׃ וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ וט
וְטָהֵר וְאַחַר יֹאכַל מִן־הַקֳּדָשִׁים כִּי לַחְמוֹ הוּא׃ נְבֵלָה וּטְרֵפָה
לֹא יֹאכַל לְטָמְאָה־בָהּ אֲנִי יְהוָה׃ וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמַרְתִּי וְלֹא־י
יִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא וּמֵתוּ בוֹ כִּי יְחַלְּלֻהוּ אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשָׁם׃ וְכָל־
זָר לֹא־יֹאכַל קֹדֶשׁ תּוֹשַׁב כֹּהֵן וְשָׂכִיר לֹא־יֹאכַל קֹדֶשׁ׃ וְכֹהֵן
כִּי־יִקְנֶה נֶפֶשׁ קִנְיַן כַּסְפּוֹ הוּא יֹאכַל בּוֹ וִילִיד בֵּיתוֹ הֵם יֹאכְלוּ
בְלַחְמוֹ׃ וּבַת־כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר הִוא בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים
לֹא תֹאכֵל׃ וּבַת־כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וְזֶרַע אֵין לָהּ
וְשָׁבָה אֶל־בֵּית אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ מִלֶּחֶם אָבִיהָ תֹּאכֵל וְכָל־זָר ל
לֹא־יֹאכַל בּוֹ׃ ס וְאִישׁ כִּי־יֹאכַל קֹדֶשׁ בִּשְׁגָגָה וְיָסַף חמשׁ
חֲמִשִׁיתוֹ עָלָיו וְנָתַן לַכֹּהֵן אֶת־הַקֹּדֶשׁ׃ וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת־קָדְשֵׁי
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת אֲשֶׁר־יָרִימוּ לַיהוָה׃ וְהִשִּׂיאוּ אוֹתָם עֲוֺן אַשְׁמָה

שמא דקודשי דאנון מקדשין קן קדמי אנא יי׳: אמר להון לדריכ׳ כל גבר דיקרב מכל זרעכון לק לקדשיא דיקדשון בני ישר׳ ק קדם יי׳ וסאובתיה עלוהי וישת וישתיצי אנשא ההוא מן קדמי אנא יי׳: גבר גבר מזרעא ד דאהרן והוא סגיר או דאיב ב בקדשיא לא ייכול עד דידכי ו ודיקרב בכל טמי נפש או גבר דתפוק מניה שכבת זרעא. או גבר דיקרב בכל רחשא דאסת דיסתאב ליה או באנשא דיסת דיסתאב ליה לכל סאובתיה: א אנש דיקרב ביה ויהי מסאב עד רמשא ולא ייכול מן קודשיא א להין אסחי בשריה במיא: ובמי ובמיעל שמשא וידכי ובתר כן ייכול מן קדשיא ארי לחמיה ה הוא: נבלא ותבירא לא ייכול לאסתאבא בה אנא יי׳: ויטרון ית מטרת מימרי ולא יקבלין ע עלוהי חובא וימותון ביה ארי יחלניה אנא יי׳ מקדשהון: וכל חלוני לא ייכול קדשא תותבא דכהנא ואגירא לא ייכול קודשא: וכהן ארי יקני נפש קנין כספ כספיה הוא ייכול ביה ויליד בי ביתיה אנון ייכלון בלחמיה: וב ובת כהן ארי תהי לגבר חלוני היא באפרשות קודשיא לא תיכו תיכול: ובת כהן ארי תהי ארמ ארמלא ו תרכא ובר לית לה ותתוב לבית אבוה כרביותה מל מלחמא דאביה תיכול וכל ד לו חלוני לא ייכול ביה: וגבר ארי ייכול קודשא בשלו ויוסף חומשיה עלוהי ויתן לכהנא ית קודשא: ולא יחלון ית קודשיא ד דבני ישר׳ ית דיפרשון קו ס יי׳: ויקבלון עליהון חובין והוב

עליו׳ וטומאת האדם עליו יכול בבשר הכתוב מדבר וטומאתו שלבשר ובטהור שאכל את הטמא הכתוב מדבר על כרחך ממשמעו אתה למד ב במי שטומאתו פורחת ממנו הכתוב מדבר וזהו האדם שיש לו טהרה בטבילה׳ ונכרתה׳ יכול מצד זה לצד זה יכרת ממקומו ויתישב במקום אחר הל׳ אני יי׳ בכל מקום אני׳ בכל טמא נפש׳ במי שנטמא במת בכל שרץ אשר יטמא לו׳ בשיעור הראוי לטמא׳ בכעדשה או באדם׳ במת׳ אשר יטמא לו׳ בשיעור לטמא וזהו כזית׳ לכל טומאתו׳ לרבות נוגע בזב וזבה נדה ויולדת׳ נפש אשר תגע בו׳ באחד מן הטמאים הללו׳ ולא יאכל מן הקדשי׳ פירש ביבמות בתרומה שמותר לאכלה בהערב שמש׳ מן הקדשים׳ נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה׳ לענין הטומאה הזהיר כאן שאם אכל נבלת עוף טהור שאין לה טומאה מגע ומשא אלא טומאת אכילה בבית הבליעה אסור לאכל בקדשים וצריך לומר וטרפה כי שיש במינו טריפה יצא נבלת עוף טמא שאין במינו טרפה׳ ושמרו את משמרתי׳ מלאכול תרומה בטומאת הגוף׳ ומתו בו׳ למדנו שהיא מיתה בידי שמים׳ לא יאכל קדש׳ בתרומה הכתוב מדבר שכל הענין דבר בה תושב כהן ושכיר׳ תושבו של כהן ושכירו לפי׳ תושב זה נקוד פתח לפי שהוא דבוק ואי זהו תושב זה נרצע שהוא קנוי לו עד היובל ואי זהו שכיר זה קנוי קנין שנים שיוצא בשש בא הכתוב ולמדך כאן שאין גופו קנוי לאדוניו לאכול בתרומתו׳ וכהן כי יקנה נפש׳ עבד כנעני שקנוי לגופו ויליד ביתו׳ אלו בני השפחות ואשת כהן אוכלת בתרומה מן המקרא הזה שאף היא קנין כספו וצריך למר מקרא אחר כל טהור בביתו וגו׳ בספרי׳ לאיש זר׳ ללוי וישראל׳ אלמנה וגרושה׳ מן האיש הזר׳ וזרע אין לה׳ ממנו׳ ושבה היא אם יש לה זרע ממנו אסורה בתרומה כל זמן שהזרע קיים׳ וכל זר לא יאכל בו׳ לא בא אלא להוציא את האונן שמותר בתרומה זרות אמרתי לך ולא אנינות׳ כי יאכל קדש׳ תרומה ונתן לכהן את הקדש׳ דבר הראוי להיות קדש שאינו פורע לו מעות אלא פירות של חולין והן נעשין תרומה׳ ולא יחללו׳ וגו׳ להאכילם לזרים׳ והשיאו אותם׳ את עצמם יטענו עון באכלם את קדשיהם שהובדלו לשם תרומה וקדשו ונאסרו עליהם במיכלהון בסואבא שלא למורך תרגמו כן׳ והשיאו אותם׳ זה אחד משלשה אתים שהיה ר׳ ישמעאל דורש בתורה שמדברי באדם עצמו וכן ביום מלאת ימי נזרו יביא אותו הוא יביא את עצמו וכן ויקבר אותו בגיא׳ הוא קבר את עצמו כך נדרש בספרי׳

נדריהם הרי עלי. נדבותם הרי זו. לרצונכם הביאו דבר הראוי לרצות אתכם לפני שיהא לכם לרצון אפיימנט בלעז ואי זהו הראוי לרצון: תמים זכר בבקר בכשבים ובעזים. אבל בעולת העוף אין צריך תמות וזכרות ואינו נפסל במום אלא בחסרון אבר: לפלא. לשון הפרשה: עורת. שם דבר של מום עורון בלשון נקבה שלא יהא בו מום של עורת: או שבור. לא יהיה: חרוץ. ריס של עין שנסדק או שנפגם שפתו שנסדק וכן נפגמה: יבלת. וורוא"ה בלעז: גרב. מין חזזית וכן ילפת. ולשון ילפת כמו וילפת שמשון ... זה בו עד יום שיהא שאין לה רפואה: לא תקריבו. שלשה פעמים להזהיר על הקדשן ועל שחיטתן ועל זריקת דמן: ואשה לא תתנו. אזהרת הקטרתן: שרוע. אבר גדול מחבירו: קלוט. פרסותיו קלוטות: נדבה תעשה

בְּאָכְלָם אֶת־קָדְשֵׁיהֶם כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשָׁם׃ פ
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו וְאֶל־
כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן ה
הַגֵּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יַקְרִיב קָרְבָּנוֹ לְכָל־נִדְרֵיהֶם וּלְכָל־נדב
נִדְבוֹתָם אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ לַיהוָה לְעֹלָה׃ לִרְצֹנְכֶם תָּמִים זָכָר
בַּבָּקָר בַּכְּשָׂבִים וּבָעִזִּים׃ כֹּל אֲשֶׁר־בּוֹ מוּם לֹא תַקְרִיבוּ כִּי ל
לֹא לְרָצוֹן יִהְיֶה לָכֶם׃ וְאִישׁ כִּי־יַקְרִיב זֶבַח־שְׁלָמִים לַיהוָה ל
לְפַלֵּא־נֶדֶר אוֹ לִנְדָבָה בַּבָּקָר אוֹ בַצֹּאן תָּמִים יִהְיֶה לְרָצוֹן כָּל
מוּם לֹא יִהְיֶה־בּוֹ׃ עַוֶּרֶת אוֹ שָׁבוּר אוֹ־חָרוּץ אוֹ־יַבֶּלֶת אוֹ גָרָב
אוֹ יַלֶּפֶת לֹא־תַקְרִיבוּ אֵלֶּה לַיהוָה וְאִשֶּׁה לֹא־תִתְּנוּ מֵהֶם עַל־
הַמִּזְבֵּחַ לַיהוָה׃ וְשׁוֹר וָשֶׂה שָׂרוּעַ וְקָלוּט נְדָבָה תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ
וּלְנֵדֶר לֹא יֵרָצֶה׃ וּמָעוּךְ וְכָתוּת וְנָתוּק וְכָרוּת לֹא תַקְרִיבוּ לי
לַיהוָה וּבְאַרְצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ׃ וּמִיַּד בֶּן־נֵכָר לֹא תַקְרִיבוּ אֶת־
לֶחֶם אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל־אֵלֶּה כִּי מָשְׁחָתָם בָּהֶם מוּם בָּם לֹא יר
יֵרָצוּ לָכֶם׃ ס וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ שׁוֹר א
אוֹ־כֶשֶׂב אוֹ־עֵז כִּי יִוָּלֵד וְהָיָה שִׁבְעַת יָמִים תַּחַת אִמּוֹ וּמִיּוֹם הַשּׁ
הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה לְקָרְבַּן אִשֶּׁה לַיהוָה׃ וְשׁוֹר אוֹ־שֶׂה אֹתוֹ
וְאֶת־בְּנוֹ לֹא תִשְׁחֲטוּ בְּיוֹם אֶחָד׃ וְכִי־תִזְבְּחוּ זֶבַח־תּוֹדָה לַיהוָה
לִרְצֹנְכֶם תִּזְבָּחוּ׃ בַּיּוֹם הַהוּא יֵאָכֵל לֹא־תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד־ב
בֹּקֶר אֲנִי יְהוָה׃ וּשְׁמַרְתֶּם מִצְוֹתַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי יְהוָה׃ ו

במיכלהון ית קודשיהון בסואבא
ארי אנא יי מקדשהון:
ומליל יי עם משה למימר: מלל
עם אהרן ועם בנוהי ועם כל ב
בני ישראל ותימר להון גבר גב
גבר מבית ישראל ומן גיורא די
בישראל דיקרב קרבניה לכל נד
נדריהון ולכל נדבתהון דיקרבון
קדם יי לעלתא: לרעוא לכון ש
שלים דכר בתוריא באמריא ו
ובעזיא: כל דביה מומא לא תק
תקרבון ארי לא לרעוא יהי לכ
לכון: וגבר ארי יקרב נכסת קו
קודשיא קדם יי לפרשא נדרא
או לנדבתא בתורי או בענא ש
שלים יהי לרעוא כל מומא לא
יהא ביה: עויר או תביר או פסיק או
יבלן או גרבן או חזזן לא תקר
תקרבון אלין קדם יי וקרבנא ל
לא תתנון מנהון על מדבחא ק
קדם יי: ותור ואמר יתיר וחסיר
כורסא נדבתא תעביד יתיה ולנדרא לא
יתרעי: ודמריס ודרסיס ודשליף
ודגזיר לא תקרבון קדם יי וב
ובארעכון לא תעבדון: ומיד ב
בר עממין לא תקרבון ית קרבן
אלהכון מכל אלין ארי חבולהון
בהון מומא בהון לא לרעוא יה
יהון לכון: ומליל יי עם
משה למימר: תור או אמר או
עזא ארי יתיליד ויהי שבעא יומין
בתר אמיה ומיומא תמינאה ול
ולהלאה יתרעי לקרבא קרבנא
קדם יי: ותורתא או שיתא לה ו
ולברה לא תכסון ביומא חד:
וארי תכסון נכסת תודתא קדם
יי לרעוא לכון תכסון: ביומא
ההוא יתאכל לא תשארון מניה
עד צפרא אנא יי: ותטרון פק
פקודי ותעבדון יתהון אנא יי:

אותו: לבדק הבית. ולנדר לא ירצה. למזבח לא ירצה. אי זה הקדש בא לרצות הוי אומר זה הקדש מזבח: ומעוך וכתות ונתוק וכרות. בביצים או בגיד. מעוך ביציו מעוכין ביד. כתות כתושים יותר ממעוך. נתוק תלושין ביד עד שנפסקו חוטין שתלויין בהם. אבל נתונין הם בתוך הכיס והכיס לא נתלש. כרות. כרותין בכלי ועודן בכיס. ומעוך הרגוס ודמריס זהו לשונו בארמית לשון כתישה וכתות תרגומו ודרסיס כמו הבית הגדול רסיסים בקיעות דקות. וכן נתק תרגומו ודשליף. ובארצכם לא תעשו. דבר זה לסרס שום בהמה וחיה ואפילו טמאה לכך נאמר בארצכם לרבות כל אשר בארצכם שאי אפשר לומר לא נצטוו על הסרוס אלא בארץ שהרי סרוס חובת הגוף הוא וכל חובת הגוף נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ: ומיד בן נכר. גוי שהביא קרבן ביד כהן להקריבו לשמים לא תקריבו לו בעל מום. ואעפ"י שלא נאסרו בעלי מומין לקרבן בני נח אלא אם כן מחוסרי אבר זאת נוהגת בבמה שבשדות אבל על המזבח שבמשכן לא תקריבוה אבל תמימה תקבלו מהם לכך נאמר למעלה איש איש לרבות את הגוים שנודרים נדרים ונדבות כישראל: משחתם. חבולהון: לא ירצו לכם. לכפר עליכם: כי יולד. פרט ליוצא דופן: אותו ואת בנו. נוהג בנקבה שאסור לשחוט האם ואת בנה או הבת ואינו נוהג בזכרים ומותר לשחוט האב והבן: אותו ואת בנו. אותו ואת בנו ואותו במשמע: לרצונכם תזבחו. תחלה וביחתכם הזהרו שתהיה לרצון לכם. ומהו הרצון ביום ההוא יאכל לא בא להזהיר אלא שתהא שחיטה על מנת כן לא תשחטוהו על מנת לאכלו למחר שאם תחשב בו מחשבת פסול לא יהא לכם לרצון. דא לרצונכם לדעתכם מכאן למתעסק שפסול בשחיטת קדשים ואעפ"י שפרט לנאכלים לשני ימים חזר ופרט בנאכלין ליום אחד שתהא זביחתן על מנת לאכלן בזמן. ביום ההוא יאכל. לא בא להזהיר אלא שתהא שחיטה על מנת כן שאם לקבוע לה זמן אכילה כבר כתוב ובשר זבח תודת שלמיו וגו׳: אני יי. דע מי גזר על הדבר ואל יקל בעיניך:

ושמרתם זו המשנה. ועשיתם זו המעשה. ולא תחללו לעבור על דברי מזידין ממשמע שנ' לא תחללו אשר קדש מה תל' ונקדשתי מסור את עצמך וקדש שמי יכול ביחיד תל' בתוך בני ישר' וכשהוא מוסר את עצמו ימסור על מנת למות שכל המוסר עצמו על מנת הנס אין עושין לו נס ש כך מצינו בחנניה מישאל ועזריה שלא מסרו עצמן על מנת הנס שנ' והן לא ידיע להוי לך מלכא וגו' מציל ולא מציל ידיע להוי לך המוציא אתכם על מנת כן. אני יי' נאמן לשלם שכר. דבר אל בני ישר' מועדי יי'. עשה מועדות שיהיו ישר' מלומדין בהם שמעברין את השנה על גליות שנעקרו ממקומם לעלות לרגל ועדיין לא הגיעו לירושלם. ששת ימי' מה ענין שבת אצל מועדות ללמדך שכל המחלל את המועדות מעלין עליו

ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל אני
יהוה מקדשכם: המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם
לאלהים אני יהוה: פ וידבר יהוה אל משה לא
לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם מועדי יהוה א
אשר תקראו אתם מקראי קדש אלה הם מועדי: ששת ימ
ימים תעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון מקרא ק
קדש כל מלאכה לא תעשו שבת הוא ליהוה בכל מושב
מושבתיכם: פ אלה מועדי יהוה מקראי קדש
אשר תקראו אתם במועדם: בחדש הראשון בארבעה עש
עשר לחדש בין הערבים פסח ליהוה: ובחמשה עשר יום ל
לחדש הזה חג המצות ליהוה שבעת ימים מצות תאכלו: ב
ביום הראשון מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבדה ל
לא תעשו: והקרבתם אשה ליהוה שבעת ימים ביום השב
השביעי מקרא קדש כל מלאכת עבדה לא תעשו
פ וידבר יהוה אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל
ואמרת אלהם כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם וקצ
וקצרתם את קצירה והבאתם את עמר ראשית קצירכם א
אל הכהן: והניף את העמר לפני יהוה לרצנכם ממחרת ו
השבת יניפנו הכהן: ועשיתם ביום הניפכם את העמר כבש
תמים בן שנתו לעלה ליהוה: ומנחתו שני עשרנים סלת ב

ולא תחלון ית שמא דקדשי ואתקדש בגו בני ישר' אנא יי' מקדשכון: דאפיק יתכון מארעא דמצרים למהוי לכון לאלה אנא יי':
ומלל יי' עם משה למימר:
מלל עם בני ישר' ותימר להון מועדיא דיי' דתערעון יתהון מע מערעי קדיש אלין אנון מועדי:
שתא יומין תתעבד עבידא וב וביומא שביעאה שבא שבתא מ מערע קדיש כל עבידא לא תע תעבדון שבתא היא קדם יי' בכל מותבניכון:
אלין מועדיא דיי' מערעי קדיש דתער דתערעון יתהון בזמניהון: בירחא קדמאה בארבעת עסרא לירחא בין שמשיא פסחא קדם יי': ובחמ ובחמשת עסרא יומא לירחא הד הדין חגא דפטיריא קדם יי' שב שבעא יומין פטירא תיכלון: ביו ביומא קדמאה מערע קדיש יהי לכון כל עבידת פולחן לא תע תעבדון: ותקרבון קורבנא קדם יי' שבעת יומין ביומא שביעאה מ מערע קדיש כל עבידת פולחן ל לא תעבדון:
ומלל יי' עם מ משה למימר: מלל עם בני ישר' ותימר להון ארי תיעלון לארעא דאנא יהב לכון ותחצדון ית חצדה ותיתון ית עומרא ריש חצ חצדכון לות כהנא: וירים ית עמ עומרא קדם יי' לרעוא לכון מבתר יומא טבא ירימניה כהנא: ותע ותעבדון ביום ארמותכון ית עמ עומרא אמר שליס בר שתיה לע לעלתא קדם יי': ומנחתיה תרין ע עשרונין סלתא

כאלו חלל את השבתות וכל המקיים את המועדות מעלין עליו כאלו קיים את השבתות. אלה מועדי יי' למעלה מדבר בעבור שנה וכאן מדבר בקדוש החדש. בין הערבים. משש שעות ולמעלה. פסח ליי' הקרבת קרבן ששמו פסח. והקרבתם אשה וגו' הם המוספין האמורים בפרשת פנחס ולמה נא נאמרו כאן לומר לך שאין המוספין מעכבין זה את זה. והקרבתם אשה ליי' מכל מקום אם אין פרים הבא אילים ואם אין אילים הבא כבשים. ש שבעת ימים. כל מקום שנ' שבעת שם דבר הוא שבוע של ימים שטיינא בלעז וכן לשון שמונה ששה חמשה שלשה. מלאכת עבודה. אפי' מלאכות החשובות לכם עבודה ויש לך חסרון כיס בבטלה שלהן כגון דבר האבד כך הבנתי מתורת כהנים דקתני יכול אף חולו של מועד יהא אסור במלאכת עבודה כו'. ראשית קצירכם. שתהא ראשונה לקציר. עמר. עשירית האיפה. כך היתה שמה כמו וימרו בעמר. והניף. כל תנופה מוליך ומביא מעלה ומוריד מוליך ומביא לעצור רוחות רעות. מעלה ומוריד לעצור טללים רעים. לרצונכם. אם תקריבו כמשפט זה יהי לרצון לכם. ממחרת השבת. ממחרת יום טוב הראשון של פסח שאם אתה אומר שבת בראשית אי אתה יודע אי זהו. ועשיתם כבש. חובה לעמר הוא בא. ומנחתו מנחת נסכיו
שני עשרונים. כפולה היתה.

ונסכו יין רביעית ההין. אע"פ שמנחתו כפולה אין נסכיו כפולים. קלי. קמח עשוי מכרמל רך שמייבשין אותו בתנור. כרמל. הן קליות שקורין גרניי"ש בלע"ז. בכל מושבותיכם. נחלקו בו חכמי ישראל יש שלמדו מכאן שהחדש נוהג בחוצה לארץ ויש אומרים לא בא אלא ללמד שלא נצטוו על החדש אלא לאחר ירושה וישיבה משכבשו וחלקו. ממחרת השבת. ממחרת יום טוב. תמימות תהיינה. מלמד שמתחיל ומונה מבערב שאם לא כן אינן תמימות. השבת השביעית. כתרגומו שבועתא שביעתא. עד ממחרת השבת השביעית תספרו. ולא עד בכלל והן ארבעים ותשעה יום. חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה לה'. ביום החמשים תקריבוה ואומר אני זה מדרשו אבל פשוטו עד ממחרת השבת השביעית שהוא יום חמשים תספרו ומקר

בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן אִשֶּׁה לַיהוָה רֵיחַ נִיחֹחַ וְנִסְכֹּה יַיִן רְבִיעִת הַהִין׃
וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ עַד־עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה עַד הֲבִי
הֲבִיאֲכֶם אֶת־קָרְבַּן אֱלֹהֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מ
מֹשְׁבֹתֵיכֶם׃ ס וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת מִיּוֹם
הֲבִיאֲכֶם אֶת־עֹמֶר הַתְּנוּפָה שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת תְּמִימֹת תִּהְיֶינָה׃ ע
עַד מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִת תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם וְהִקְרַבְתֶּם
מִנְחָה חֲדָשָׁה לַיהוָה׃ מִמּוֹשְׁבֹתֵיכֶם תָּבִיאוּ לֶחֶם תְּנוּפָה שְׁתַּ
שְׁתַּיִם שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת תִּהְיֶינָה חָמֵץ תֵּאָפֶינָה בִּכּוּרִים לַי
לַיהוָה׃ וְהִקְרַבְתֶּם עַל־הַלֶּחֶם שִׁבְעַת כְּבָשִׂים תְּמִימִם בְּנֵי ש
שָׁנָה וּפַר בֶּן־בָּקָר אֶחָד וְאֵילִם שְׁנָיִם יִהְיוּ עֹלָה לַיהוָה וּמִנְחָתָם
וְנִסְכֵּיהֶם אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה׃ וַעֲשִׂיתֶם שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד
לְחַטָּאת וּשְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה לְזֶבַח שְׁלָמִים׃ וְהֵנִיף הַכֹּהֵן ו
אֹתָם עַל לֶחֶם הַבִּכֻּרִים תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה עַל־שְׁנֵי כְּבָשִׂים ק
קֹדֶשׁ יִהְיוּ לַיהוָה לַכֹּהֵן׃ וּקְרָאתֶם בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה מִקְרָא י
קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ חֻקַּת עוֹלָם ב
בְּכָל־מוֹשְׁבֹתֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם׃ וּבְקֻצְרְכֶם אֶת־קְצִיר אַרְצְכֶם
לֹא־תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ בְּקֻצְרֶךָ וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט לע
לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ פ וַיְדַבֵּר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֹדֶשׁ
הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם שַׁבָּתוֹן זִכְרוֹן תְּרוּעָה מִק

דפילא במשח קרבנא קדם יי ל
לאתקבלא ברעוא ונסכיה חמרא
רביעות הינא: ולחם וקלי ופרוכן ל
לא תיכלון עד כרן יומא הדין עד
איתואיכון ית קרבנא דאלהכון קים
עלם לדריכון בכל מותבניכון: ות

ותמנון לכון מבתר יומא
טבא מיום איתואיכון ית עמרא
דארמותא שבע שבוען שלמן יה
יהוין: עד מבתר שבועתא שביע
שביעתא תמנון חמשין יומין ות
ותקרבון מנחתא חדתא קדם יי: מ
ממותבניכון תיתון לחם ארמותא
תרתין גריצן תרין עשרונין סלת
סלתא יהוין חמיע יתאפין בכורין
קדם יי: ותקרבון על לחמא שבעא
אמרין שלמין בני שנא ותור בר
תורי חד ודכרין תרין יהון עלתא
קדם יי ומנחתהון ונסכיהון קרבן
מתקבל ברעוא קדם יי: ותעבדון
צפיר בר עזין חד לחטאתא ותרין
אמרין בני שנה לנכסת קודשיא:
וירים כהנא יתהון על לחמא דבא
דבכוריא ארמא קדם יי על תרין
אמרין קדשא יהון קדם יי לכהנא:
ותערעון בכרן יומא הדין מערע
קדיש יהי לכון כל עבידת פלחן
לא תעבדון קים עלם בכל מותב
מותבניכון לדריכון: ובמחצדכון י
ית חצדא דארעכון לא תשיצי פא
פאתא דחקלך במחצדך ולקטא ה
דחצדך לא תלקט לעניי ולגיורי
תשבוק יתהון אנא יי אלהכון:

ומליל יי עם משה למימר:
מליל עם בני ישראל למימר בירחא
שביעאה בחד לירחא יהי לכון נ
ניחא דכרן יבבא

ומקרא מסורס הוא. מנחה חדשה. היא המנחה הראשונה שהובאה מן החדש ואם תאמר הרי קרבה מנחת העומר אינה כשאר כל המנחות שהיא באה מן השעורים. ממושבותיכם. ולא מחוצה לארץ. לחם תנופה. לחם תרומה המורם לשם גבוה וזו היא המנחה החדשה האמורה למעלה. בכורים. ראשונה לכל המנחות אף למנחת קנאות הבאה משעורים לא תקרב מן החדש קודם לשתי הלחם. על הלחם. בגלל הלחם חובה ללחם. ומנחתם ונסכיהם. כמשפט מנחה ונסכים המפורשים בכל בהמה בפרשת נסכים שלשה עשרונים לפר ושני עשרונים לאיל ועשרון לכבש זו היא המנחה והנסכים חצי ההין לפר ושלישית ההין לאיל ורביעית ההין לכבש. ועשיתם שעיר עזים. יכול שבעת כבשים ושעיר האמורין כאן הם שבעת כבשים ושעיר האמורים בחומש הפקודים כשאתה מגיע אצל פרים ואילים אינן הן אמור מעתה אלו לעצמן ואלו לעצמן אלו קרבו בגלל הלחם ואלו למוספין. והניף הכהן אותם. תנופה חיים יכול כלם ת"ל על שני כבשים. קדש יהיו. לפי ששלמי יחיד קדשים קלים הוזקק לומר בשלמי צבור שהם קדש קדשים. ובקצרכם. חזר ושנה לעבור עליהם בשני לאוין. אמר ר' אבדימי בר יוסף מה ראה הכתוב ליתנה באמצע הרגלים פסח ועצרת מכאן וראש השנה ויום הכפורים מכאן ללמדך שכל הנותן לקט שכחה ופאה לעני כראוי מעלין עליו כאלו בנה בית המקדש והקריב עליו קרבנותיו בתוכו. תעזב. הנח לפניהם והם ילקטו ואין לך לסייע אחד מהם. אני ה' אלהיכם. נאמן לשלם שכר. זכרון תרועה. זכרון פסוקי זכרונות ופסוקי שופרות לזכור לכם עקדת יצחק שקרב תחתיו איל.

והקרבתם אשה. המוסף האמור בחומש הפקודים. אך כל אכין ורקין מיעוטין. מכפר הוא לשבין ואינו מכפר על שאינן שבין. והאבדתי
לפי שהוא אומר כרת בכל מקום ואיני יודע מה הוא כשהוא אומר והאבדתי לימד על הכרת שאינו אלא אבדן. וכל מלאכה וגו' לעבור עליו בלאו
בלאוין הרבה או להזהיר על מלאכת לילה כמלאכת יום. מקרא קדש. קדשהו בכסות נקיה ובתפלה ובשאר י"ט ביום במאכל ובמשתה ובכסות
נקיה ובתפלה. עצרת היא. עצרתי אתכם אצלי כמלך שזמן את בניו לסעודה לכך וכך ימים כיון שהגיע זמן ליפטר אמר בני בבקשה מכם עכ
עכבו עמי עוד יום אחד קשה עלי פרידתכם. כל מלאכת עבודה. אפי' מלאכה שהיא עבודה לכם שאם לא תעשוה יש חסרון כיס בדבר לא תע'

מקרא קדש: כל מלאכת עבדה לא תעשו והקרבתם אש
אשה ליהוה: ס וידבר יהוה אל משה לאמר: אך ב
בעשור לחדש השביעי הזה יום הכפרים הוא מקרא קדש
יהיה לכם ועניתם את נפשתיכם והקרבתם אשה ליהוה:
וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה כי יום כפרים הוא
לכפר עליכם לפני יהוה אלהיכם: כי כל הנפש אשר לא
תענה בעצם היום הזה ונכרתה מעמיה: וכל הנפש אשר ו
תעשה כל מלאכה בעצם היום הזה והאבדתי את הנפש ה
ההוא מקרב עמה: כל מלאכה לא תעשו חקת עולם לדר
לדרתיכם בכל משבתיכם: שבת שבתון הוא לכם ועניתם י
את נפשתיכם בתשעה לחדש בערב מערב עד ערב תשב
תשבתו שבתכם: פ וידבר יהוה אל משה לאמר:
דבר אל בני ישראל לאמר בחמשה עשר יום לחדש השב
השביעי הזה חג הסכות שבעת ימים ליהוה: ביום הראשון ו
מקרא קדש כל מלאכת עבדה לא תעשו: שבעת ימים ת
תקריבו אשה ליהוה ביום השמיני מקרא קדש יהיה לכם ו
והקרבתם אשה ליהוה עצרת הוא כל מלאכת עבדה לא
תעשו: פ אלה מועדי יהוה אשר תקראו אתם מקראי ק
קדש להקריב אשה ליהוה עלה ומנחה זבח ונסכים דבר י
יום ביומו: מלבד שבתת יהוה ומלבד מתנתיכם ומלבד כל

מערע קדיש: כל עבידת פולחן
לא תעבדון ותקרבון קרבנא קדם
יי: ומליל יי עם משה למימר:
ברם בעשרא לירחא שביעאה הדין
יומא דכפוריא הוא מערע קדיש
יהי לכון ותענון ית נפשתיכון ות
ותקרבון קרבנא קדם יי: וכל עיב
עיבידא לא תעבדון בכרן יומא
הדין ארי יומא דכפוריא הוא ל
לכפרא עליכון קדם יי אלהכון: ארי
כל אנש דלא יתעני בכרן יומא
הדין וישתיצי מעמיה: וכל אנש
דיעבד כל עיבידתא בכרן יומא
הדין ואובד ית אנשא ההיא מגו
עמיה: כל עיבידא לא תעבדון קי
קיים עלם לדריכון בכל מותבניכון:
שבא שבתא הוא לכון ותענון ית
נפשתיכון בתשעה לירחא ברמשא
מרמשא עד רמשא תנוחון ניחכ
ניחכון:

ומליל יי עם משה למימר: מלל
עם בני ישראל למימר בחמשה עש
עשרא יומא לירחא שביעאה הד
הדין חגא דמטליא שבעא יומין
קדם יי: ביומא קדמאה מערע ק
קדיש כל עיבידת פולחן לא תע
תעבדון: שבעא יומין תקרבון קר
קרבנא קדם יי ביומא תמינאה
מערע קדיש יהי לכון ותקרבון ק
קרבנא קדם יי כנישין תהון כל ע
עיבידת פולחן לא תעבדון:

אלין מועדיא דיי דתערעון יתהון
מערעי קדיש לקרבא קרבנא קדם
יי עלתא ומנחתא נכסת קודשין ו
ונסכין פתגם יום ביומיה: בר מ
משביא דיי: בר ממתנתיכון ובר
מכל

תעשו. יכול אף חולו של מועד יהא אסור במלאכה ת"ל היא. עולה ומנחה. מנחת נסכים הקריבה עם העולה. דבר יום ביומו. חק הכתוב בת
בחומש הפקודים. דבר יום ביומו. הא אם עבר יומו בטל קרבנו:

אך בחמשה עשר יום תחגו· קרבן שלמים לחגיגה יכול תדחה את השבת ת"ל אך הואיל ויש לה תשלומין כל שבעה· באספכם את תבואת הארץ· שיהא חדש שביעי זה בא בזמן אסיפה מכאן שנצטוו לעבר את השנים שאם אין העבור פעמים שהוא בא באמצע הקיץ או בחורף· תחגו· חגיגה שבעת ימים אם לא הביא בזה יביא בזה יכול יהא מביאן כל שבעה ת"ל ותחגותם אותו יום אחד במשמע ולא יותר ולמה נאמר שבעה להשלומין· פרי עץ הדר· עץ שטעם עצו ופריו שוה· הדר· הדר באילנו משנה לשנה וזהו אתרוג· כפות תמרים· חסר ו' לומר שאינה אלא אחת· וענף עץ עבות· שענפיו קלועים כעבותות· וכחבלים וזהו הדס העשוי כמין קליעה· האזרח· זה אזרח· בישראל· לרבות הגרים· כי בסוכות הושבתי· ענני כבוד·

נדריכם ומלבד כל נדבתיכם אשר תתנו ליהוה: אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי באספכם את תבואת הארץ תחגו את חג יהוה שבעת ימים ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון: ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל ושמחתם לפני יהוה אלהיכם שבעת ימים: וחגתם אתו חג ליהוה שבעת ימים בשנה חקת עולם לדרתיכם בחדש השביעי תחגו אתו: בסכת תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסכת: למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים אני יהוה אלהיכם: וידבר משה את מעדי יהוה אל בני ישראל: פ

וידבר יהוה אל משה לאמר: צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלת נר תמיד: מחוץ לפרכת העדת באהל מועד יערך אתו אהרן מערב עד בקר לפני יהוה תמיד חקת עולם לדרתיכם: על המנרה הטהרה יערך את הנרות לפני יהוה תמיד: פ

ולקחת סלת ואפית אתה שתים עשרה חלות שני עשרנים יהיה החלה האחת: ושמת אותם שתים מערכות שש המערכת על השלחן הטהר לפני יהוה: ונתת על המערכת לבנה זכה והיתה ללחם לאזכרה אשה ליהוה: ביום השבת

נדריכון ובר מכל נדבתכון דתתנון קדם יי: ברם בחמשת עשרא יומא לירחא שביעאה במכנשכון ית עללתא דארעא תחגון ית חגא קדם יי שבעא יומין ביומא קדמאה נייחא וביומא תמינאה נייחא: ותסבון לכון ביומא קדמאה פירי אילנא אתרוגין ולולבין והדסין וערבין דנחל ותחדון קדם יי אלהכון שבעא יומין: ותחגון יתיה חגא קדם יי שבעא יומין בשתא קים עלם לדריכון בירחא שביעאה תחגון יתיה: במטליא תיתבון שבעא יומין כל יציביא בישראל יתבון במטליא: בדיל דידעון דריכון ארי במטלת עננין אותבית ית בני ישראל באפקותי יתהון מארעא דמצרים אנא יי אלהכון: ומליל משה ית סדר מועדיא דיי ואלפינון לבני ישראל:

ומליל יי עם משה למימר: פקד ית בני ישראל ויסבון לך משח זיתא דכיא כתישא לאנהרא לאדלקא בוצינא תדירא: מברא לפרכתא דסהדותא במשכן זמנא יסדר יתיה אהרן מרמשא עד צפרא קדם יי תדירא קים עלם לדריכון: על מנרתא דכיתא יסדר ית בוציניא קדם יי תדירא:

ותסב סלתא ותיפי יתה תרתא עשרי גריצן תרין עשרונין תהי גריצתא חדא: ותשוי יתהון תרין סדרין שית בסדרא על פתורא דכיא קדם יי: ותתן על סדרא לבונתא דכיתא ותהי ללחם לאדכרא קרבנא קדם יי: ביומא

צו את בני ישראל· זו פרשת מצות הנרות ופרשת ואתה תצוה לא נאמרה אלא על סדר מלאכת המשכן לפרש צורך המנורה וכן כ שמע ואתה כו' לצוות את בני ישראל על כך· שמן זית זך· שלשה שמנים יוצאים מן הזית הראשון קרוי זך והן מפורשים במנחות ובתורת כהנים· תמיד· מלילה ללילה כמו עולת תמיד שאינה אלא מיום ליום· פרכת העדות· שלפני הארון שהוא קרוי עדות· ורבותי' דרשו על נר מערבי שהוא עדות לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל שנותן בה שמן כמדת חברותיה וממנה היה מתחיל ובה היה מסיים· יערך אותו אהרן מערב עד בקר· יערוך אותו עריכה הראויה למדת כל הלילה ושערו חכמים חצי לוג לכל נר ונר והן כדי אף ללילי תקופת טבת ומדה זו הוקבעה להם· המנורה הטהורה· שהוא זהב טהור ד"א על טהרה של מנורה שמטהרה ומדשנה תחלה מן האפר· שש המערכת· שש חלות המערכת האחת· השלחן הטהור· של זהב טהור ד"א על טהרו של שלחן שלא יהיו הסניפים מגביהין את הלחם מעל גבי השלחן· ונתת על המערכת· על כל אחת משתי המערכות· היו שני בזיכי לבונה מלא קומץ לכל אחת והיתה הלבונה הזאת ללחם לאזכרה שאין מן הלחם לגבוה כלום אלא הלבונה וקטרה כשמסלקין אותו בכל שבת ושבת והיא לזכרון ללחם שעל ידה הוא נזכר למעלה כקומץ שהוא אזכרה למנחה·

והיתה המנחה הזאת שכל דבר הבא מן התבואה בכלל מנחה הוא ומכלהו שיבב על הלים שהוא לשון זכר׃ ויצא בן אשה ישראלית מהיכן יצא ר׳ לוי אומר מעולמו יצא ר׳ ברכיה אומר מפרשה שלמעלה יצא לגלג ואמר ביום השבת יערכנו דרך המלך לאכול פת חמה בכל יום שמא פת צוננת של תשעה ימים בתמיה ו׳ והכי משנה שבית דינו של משה יצא מחייב בא ליטע אהלו בתוך מחנה דן אמרו לו מה טיבך לכאן אמר להם מבני דן אני אמרו לו איש על דגלו באותות לבית אבותם כתיב נכנס לבית דינו של משה ויצא מחויב עמד וגדף׃ בן איש מצרי׃ הוא המצרי שהרג משה׃ בתוך בני ישראל׃ מלמד שנתגייר׃ וינצו במחנה׃ על עסקי המחנה׃ ואיש הישראלי׃ זה שכנגדו שמיחה בו מטע אהלו׃ ויקב׃ כתרגמו ופריש

השבת ביום השבת יערכנו לפני יהוה תמיד מאת בני ישר
ישראל ברית עולם׃ והיתה לאהרן ולבניו ואכלהו במקום
קדש כי קדש קדשים הוא לו מאשי יהוה חק עולם׃
ס ויצא בן אשה ישראלית והוא בן איש מצרי בתוך ב
בני ישראל וינצו במחנה בן הישראלית ואיש הישראלי׃ וי
ויקב בן האשה הישראלית את השם ויקלל ויביאו אתו א
אל משה ושם אמו שלמית בת דברי למטה דן׃ ויניחהו במ
במשמר לפרש להם על פי יהוה׃ פ וידבר י
יהוה אל משה לאמר׃ הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה
וסמכו כל השמעים את ידיהם על ראשו ורגמו אתו כל ה
העדה׃ ואל בני ישראל תדבר לאמר איש איש כי יקלל א
אלהיו ונשא חטאו׃ ונקב שם יהוה מות יומת רגום ירגמו
בו כל העדה כגר כאזרח בנקבו שם יומת׃ ואיש כי יכה ב
כל נפש אדם מות יומת׃ ומכה נפש בהמה ישלמנה נפש ת
תחת נפש׃ ואיש כי יתן מום בעמיתו כאשר עשה כן יעשה ל
לו׃ שבר תחת שבר עין תחת עין שן תחת שן כאשר יתן מ
מום באדם כן ינתן בו׃ ומכה בהמה ישלמנה ומכה אדם יו
יומת׃ משפט אחד יהיה לכם כגר כאזרח יהיה כי אני יהוה
אלהיכם׃ וידבר משה אל בני ישראל ויוציאו את המקלל
אל מחוץ למחנה וירגמו אתו אבן ובני ישראל עשו כאשר

בשבתא ביומא דשבתא יסדרניה קדם יי׳ תדירא מן בני ישר׳ קים עלם׃ ותהי לאהרן ולבנוהי וייכלוניה באתר קדיש ארי קדש קודשין הוא ליה מקורבניא דיי׳ קים עלם׃

ונפק בר איתתא בת ישר׳ והוא בר גבר מצראי בגו בני ישר׳ ואתנציאו במשריתא בר איתתא בת ישר׳ וגברא בר ישר׳׃ ופרש בר איתתא בת ישר׳ ית שמא וארגיז ואיתיאו יתיה לות משה ושום אמיה שלומית בת דברי לשבטא דדן׃ ואסרוהי בבית מטרא עד דיתפרש להון מה דיתגזר ליה על גזירת מימרא דיי׳׃ ומליל יי׳ עם משה למימר׃ אפק ית דארגיז למברא למשריתא ויסמכון כל דשמעו ית ידיהון על רישיה וירגמון יתיה כל כנשתא׃ ועם בני ישר׳ תמליל למימר גבר גבר ארי ירגיז קדם אלהיה ויקבל חוביה׃ ודיפרש שמא דיי׳ אתקטלא יתקטל מרגם ירגמון ביה כל כנשתא גיורא כיציבא בפרשותיה שמא יתקטל׃ וגבר ארי יקטול כל נפשא דאנשא אתקטלא יתקטל׃ ודיקטול נפש בעירא ישלמנה נפשא חלף נפשא׃ וגבר ארי יתן מומא בחבריה כמא דעבד כן יתעבד ליה׃ תברא חלף תברא עינא חלף עינא שינא חלף שינא כמא דיהב מומא באנשא כן יתיהב ביה׃ ודיקטול בעירא ישלמנה ודיקטול אנשא יתקטל׃ דינא חד יהי לכון גיורא כיציבא יהי ארי אנא יי׳ אלהכון׃ ומליל משה עם בני ישר׳ ואפיקו ית דארגיז למברא למשריתא ורגמו יתיה באבנא ובני ישר׳ עבדו כמא

שנקב שם המיוחד וגדף והוא שם המפורש ששמע מסיני׃ ושם אמו שלומית בת דברי׃ שבחן של ישר׳ שפרסמה הכתוב לזו לומר שהיא לבדה היתה זונה׃ שלומית׃ דהוה פטפטה שלם עליך שלם עלך שלם עליכון מפטפטת בדברים שואלת בשלום הכל׃ בת דברי׃ דברנית היתה מדברת עם כל אדם לפיכך קלקלה׃ למטה דן׃ מגיד שהרשע גורם גנאי לו גנאי לאביו גנאי לשבטו כיוצא בו אהליאב בן אחיסמך למטה דן שבח לו שבח לאביו שבח לשבטו׃ ויניחהו׃ לבדו ולא הניחו מקושש עמו ששניהם היו בפרק אחד ויודעים היו שהמקושש במיתה אבל לא פורש להם באיזו מיתה לכך נאמר כי לא פורש מה יעשה לו אבל במקלל הוא אומר לפרש להם שלא היו יודעים אם חייב מיתה אם לאו׃ השומעים׃ אלו העדים׃ כל׃ להביא את הדיינין׃ את ידיהם׃ אומרים לו דמך בראשך ואין אנו נענשים במיתתך שאתה גרמת לך׃ כל העדה׃ במעמד כל העדה מכאן ששלוחו של אדם כמותו׃ ונשא חטאו׃ בכרת כשאין התראה׃ ונקב שם׃ אינו חייב עד שיפרש את השם ולא המקלל בכנוי׃ ונוקב׃ לשון קללה כמו מה אקוב׃ ואיש כי יכה׃ לפי שנ׳ ומכה איש וגו׳ אין לי אלא שהרג את האיש אשה וקטן מנין ת״ל כל נפש אדם׃ כן ינתן בו׃ פירשו רבותי שאינו נתינת מום ממש אלא תשלומי ממון שמין אותו כעבד לכך כתוב בו לשון נתינה דבר הנתן מיד ליד׃ ומכה בהמה ישלמנה׃ למעלה דבר בהורג בהמה וכאן דבר בעושה בה חבורה׃ ומכה אדם יומת׃ אפי׳ לא הרגו אלא עשה בו חבורה שלא נאמר כאן נפש ובמכה אביו דבר הכתוב ובא להקישו למכה בהמה מה מכה בהמה מחיים אף מכה אביו מחיים פרט למכה לאחר מיתה לפי שמצינו שהמקללו לאחר מיתה חייב הוצרך לומר במכה שפטור ומה בבהמה בחבלה שאם אין חבלה אין תשלומין אף מכה אביו אינו חייב עד שיעשה בו חבורה׃ אני יי׳ אלהיכם׃ אלהי כולכם כשם שאני מיחד שמי עליכם כך אני מיחדו על הגרים׃ ובני ישר׳ עשו׃ כל המצוה האמורה בסקילה במקום אחר דחייה רגימה ותלייה׃ חסלת אמור אל הכהנים׃

בהר סיני · מה ענין שמטה אצל הר סיני והלא כל המצות נאמרו מסיני אלא מה שמטה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני אף כולן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני כך שנויה בתורת כהנים ונראה לי שכך פירושה לפי שלא מצינו שמטת קרקעות שנשנית בערבות מואב במשנה תורה למדנו שכללותיה ופרטותיה כולן נאמרו מסיני ובא הכתוב ולמד כאן על כל דבור שנדבר למשה שמסיני היו כלם כללותיהן ודקדוקיהן וחזרו ונשנו בערבות מואב · שבת לה' · לשם ה' כשם שנא' בשבת בראשית · יהיה לארץ · לשדות ולכרמים · לא תזמר · שקוצצין זמורותיה ותרגומו לא תכסח ודומה לו קוצים כסוחים שרופה באש כסוחה · את ספיח קצירך · אפי' לא זרעתה והיא צמחה מן הזרע שנ

צוה יהוה את משה:

ושמרת שבת ורעת שנין יתיב

רשקיד יי' ית משה:

פרשת בהר

פרשה

וידבר יהוה אל משה בהר סיני לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם ושבתה הארץ שבת ליהוה: שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמר כרמך ואספת את תבואתה: ובשנה השביעת שבת שבתון יהיה לארץ שבת ליהוה שדך לא תזרע וכרמך לא תזמר: את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצר שנת שבתון יהיה לארץ: והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך: ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל: ס

וספרת לך שבע שבתת שנים שבע שנים שבע פעמים והיו לך ימי שבע שבתת השנים תשע וארבעים שנה: והעברת שופר תרועה בחדש השבעי בעשור לחדש ביום הכפרים תעבירו שופר בכל ארצכם: וקדשתם את שנת החמשים שנה וקראתם דרור בארץ לכל ישביה יובל הוא תהיה לכם ושבתם איש אל אחזתו ואיש אל משפחתו תשבו: יובל הוא שנת החמשים שנה תהיה לכם לא תזרעו ולא תקצרו את ספיחיה ולא תבצרו את נזריה: כי יובל הוא קדש תהיה לכם מן השדה תאכלו

ומליל יי' עם משה בטורא דסיני למימר: מלל עם בני ישראל ותימר להון ארי תעלון לארעא דאנא יהיב לכון ותשמט ארעא שמיטתא קדם יי': שית שנין תזרע חקלך ושית שנין תכסח כרמך ותכניש ית עללתה: ובשתא שביעתא נית שמיטתא יהי לארעא דתשמט קדם יי' חקלך לא תזרע וכרמך לא תכסח: ית כתי דחצדך לא תחצד וית ענבי שבקך לא תקטוף שנת שמטתא יהי לארעא: ותהי שמטת ארעא לכון למיכל לך ולעבדך ולאמתך ולאגירך ולתותבך דדירין עמך: ולבעירך ולחיתא דבארעך תהי כל עללתה למיכל:

ותמני לך שבע שמיטין דשנין שבע שנין שבע זמנין ויהון לך יומי שבע שמיטין דשנין ארבעין ותשע שנין: ותעבר שופר יבבא בירחא שביעאה בעשרא לירחא ביומא דכפוריא תעברון שופרא בכל ארעכון: ותקדשון ית שנת חמשין שנין ותקרון חרותא בארעא לכל יתבהא יובלא היא תהי לכון ותתובון גבר לאחסנתיה וגבר לזרעיתיה תתובון: יובלא היא שנת חמשין שנין תהי לכון לא תזרעון ולא תחצדון ית כתהא ולא תקטפון ית שבקהא: ארי יובלא היא קודשא תהי לכון מן חקלא תיכלון

שנפל בה בשעת הקציר הוא קרוי ספיח · לא תבצר · להיות מחזיק בו כשאר בציר אלא הפקר יהיה לכל · נזירך · שהנזרת והפרשת בני אדם מהם ולא הפקרתם · לא תבצר · אותם מיכן בוצר אלא מן המופקר · והיתה שבת הארץ וגו' · אע"פ שאסרתים עליך לא באכילה ולא בהנאה אסרתים אלא שלא תנהוג בהם כבעל הבית והכל יהיו שוין בה אתה ושכירך ותושבך · שבת הארץ לאכלה · מן השבות אתה אוכל ואי אתה אוכל מן השמור · לך ולעבדך ולאמתך · לפי שנ' ואכלו אביוני עמך יכול יהיו אסורים באכילה לעשירים תל' לך ולעבדך ולאמתך הרי בעלים ועבדים ושפחות אמורים כאן · לשכירך ולתושבך · אף הגוים · ולבהמתך ולחיה · אם חיה אוכלת בהמה לא כל שכן שמזונותיה עליך מה תל' ולבהמתך הקיש בהמה לחיה כל זמן שחיה אוכלת מן השדה האכל לבהמתך מן הבית כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית · שבתות שנים · שמטות שנים יכול יעשה שבע שנים רצופות שמטה ויעשה יובל אחריהם תל' שבע שנים שבע פעמים הוי אומר כל שמטה ושמטה בזמנה · והיו לך ימי שבע וגו' · מגיד לך שאע"פ שלא עשית שמטות עשה יובל לסוף מ"ט שנה ופשוטו של מקרא יעלו לך חשבון שנות השמטות למספר מ"ט · והעברת · לשון ויעבירו קול במחנה לשון הכרזה · ביום הכפורים · ממשמע שנ' ביום הכפורים איני יודע שהוא בעשור לחדש אם כן למה נאמר בעשור לחדש אלא לומר לך תקיעת בעשור לחדש דוחה שבת בכל ארצכם ואין תקיעת ראש השנה דוחה שבת בכל ארצכם אלא בבית דין בלבד · וקדשתם · בכניסתה מקדשין אותה בבית דין ואומ' מקודשת השנה · וקראתם דרור · לעבדים בין נרצע בין שלא כלו לו שש שנים משנמכר אמר ר' יהודה מהו לשון דרור כמדייר בי דיירא כל דדר בכל מקום שהוא רוצה ואינו ברשות אחרים · יובל הוא · שנה זאת מובדלת משאר שנים בנקיבת שם לה לבדה ומה שמה יובל שם על שם תקיעת שופר · ושבתם איש אל אחזתו · שהשדות חוזרות לבעליהם · ואיש אל משפחתו תשובו · לרבות את הנרצע · יובל היא שנת החמשים שנה · מה תל' לפי שנ' וקדשתם וגו' כו' כראוי בראש השנה ובתורת כהנים · את נזריה · את הענבים המשומרים אבל בוצר אתה מן המופקרים כשם שנ' בשביעית כך נאמר ביובל נמצאו שתי שנים קדושות סמוכות זו לזו שנת מ"ט שמטה ושנת החמשים יובל · קדש תהיה לכם · תופסת דמיה כהקדש

יכול הבא הימנו לחולין ת"ל תהיה בהויתה תהא· מן השדה תאכלו· על ידי השדה אתה אוכל מן הבית שאם כלה לחיה מן השדה אתה צריך לבער מן הבית כשם שנ' בשביעית כך נאמר ביובל· תשובו איש אל אחוזתו· והרי כבר נאמר ושבתם איש אל אחוזתו אלא לרבות המוכר שדהו ועמד בנו וגאלה שחוזרת לאביו ביובל· וכי תמכרו· וגו' לפי פשוטו כמשמעו ועוד יש דרשה מכאן כשאתה מוכר מכור לישראל חברך ת"ל וכי תמכרו כ מכר ל לעמיתך מכור ושכן שאם באת לקנות קנה מישראל חברך ת"ל או קנה מיד עמיתך· אל תונו· זו אונאת ממון· במספר שנים אחר היובל תקנה· זהו פשוטו ליישב המקרא על אופניו על האונאה בא להזהיר כשתמכור או תקנה קרקע דעו כמה שנים יש עד היובל ולפי השני' ותבואות השדה שה·יא

את תבואתה: בשנת היובל הזאת תשבו איש אל אחזתו: ו
וכי תמכרו ממכר
לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו: במספר
שנים אחר היובל תקנה מאת עמיתך במספר שני תבואת י
ימכר לך: לפי רב השנים תרבה מקנתו ולפי מעט השנים
תמעיט מקנתו כי מספר תבואת הוא מכר לך: ולא תונו א
איש את עמיתו ויראת מאלהיך כי אני יהוה אלהיכם: ועש
ועשיתם את חקתי ואת משפטי תשמרו ועשיתם אתם וישב
וישבתם על הארץ לבטח: ונתנה הארץ פריה ואכלתם ל
לשבע וישבתם לבטח עליה: וכי תאמרו מה נאכל בשנה ו
השביעת הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו: וצויתי את ב
ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש הש
השנים: וזרעתם את השנה השמינת ואכלתם מן התבואה
ישן עד השנה התשיעת עד בוא תבואתה תאכלו ישן: והא
והארץ לא תמכר לצמתת כי לי הארץ כי גרים ותושבים א
אתם עמדי: ובכל ארץ אחזתכם גאלה תתנו לארץ:
ס כי ימוך אחיך ומכר מאחזתו ובא גאלו הקרב אליו
וגאל את ממכר אחיו: ואיש כי לא יהיה לו גאל והשיגה ידו

ית עללתה: בשתא דיובלא הדא תתובון גבר לאחסנתיה:
וארי תזבנון זביני לחברך או תזבון מיד חברך לא תונון גבר ית אחוהי: בסכום שניא בתר יובלא תזבון מן חברך בסכום שני עללתא יזבין לך: לפום סגיאות שניא תסגי זבינוהי ולפום זעירות שניא תזער זבינוהי ארי סכום עללתא הוא מזבין לך: ולא תונון גבר ית חבריה ותדחל מאלהך ארי אנא יי אלהכון: ותעבדון ית קימי וית דיני תטרון ותעבדון יתהון ותתבון על ארעא לרחצן: ותתן ארעא אבה ותיכלון למשבע ותתבון לרחצן עלה: וארי תימרון מה ניכול בשתא שביעתא הא לא נזרע ולא נכנוש ית עללתנא: ואפקיד ית ברכתי לכון בשתא שתיתיתא ותעבד ית עללתא לתלת שנין: ותזרעון ית שתא תמינאה ותיכלון מן עללתא עתיקא עד שתא תשיעתא עד מיעל עללתה תיכלון עתיקא: וארעא לא תזדבן לחלוטין ארי דלי ארעא ארי דיירין ותותבין את עמי: ובכל ארע אחסנתכון פורקנא תתנון לארעא:
ארי יתמסכן אחוך ויזבין מאחסנתיה וייתי פריקיה דקריב ליה ויפרוק ית זביני אחוהי: וגבר ארי לא יהי ליה פריק ותדבק ידיה

ראויה לעשות ימכור המוכר ויקנה הקונה שהרי סופו להחזירה לו בשנת היובל ואם יש שנים מעטות וזה מוכרה ברמים יקרים הרי נתאנה לוקח ואם יש שנים מרובות ויאכל ממנה תבואות הרבה וצריך לקנותה לפי הזמן וזהו שנ' במספר שני תבואות ימכר לך לפי מנין שני התבואות שתהא עומדת ביד הלוקח המכר לו ורבותינו דרשו מכאן שהמוכר שדהו אינו מותר לגאול פחות משתי שנים שתעמוד שתי שנים ביד הלוקח מיום ליום ואפי' יש שלש תבואות באותן שתי שנים כגון שנמכרה לו בקמותיה שני אינו יוצא מפשוטו כמספר שנים של תבואות ולא של שדפון ומיעוט שנים שתים· הרבה מקנתו· תמכרנה ביוקר· תמעיט מקנתו· תמעיט בדמיה· ולא תונו איש את עמיתו· כאן הזהיר על אונאת דברים שלא יקניט איש את חברו ולא ישיאנו עצה שאינה הוגנת לו לפי דרכו והנאתו של יועץ ואם תאמר מי יודע אם נתכוונתי לרעה לכך נאמ' ויראת מאלהיך היודע מחשבות הוא כל דבר המסור ללב שאין מכיר אלא מי שהמחשבה בלבו נאמר בו ויראת מאלהיך· וישבתם על הארץ לבטח· שבעון שמטה ישראל גולין שנ' אז תרצה הארץ את שבתותיה והרצת את שבתותיה ושבעים שנה של גלות בבל כנגד שבעים שמטות שבטלו היו· ונתנה הארץ· וגו' וישבתם לבטח עליה· שלא תדאגו משנת בצורת· ואכלתם לשבע אף בתוך המעים תהא בו ברכה· ולא נאסף אל הבית את תבואתכם· כגון יין ופירות האילן וספיחין הבאים מאליהם· לשלש השנים· למקצת הששית מניסן ועד ראש השנה ולשביעית ולשמינית שזורעו בשמינית במרחשון וקוצרו בניסן· עד השנה התשיעית· עד חג הסוכות של תשיעית שהוא עת בא התבואה של שמינית לתוך הבית שכל ימות הקיץ היו בשדה בגרנו ובתשרי הוא עת האסיף לבית ופעמים שהיתה צריכה לעשות לארבעה שנים בששית שלפני השמטה השביעית שהן בטלים מעבודת קרקע שתי שנים השביעית והיובל ומקרא זה נאמר בשאר השמטות כלן· והארץ לא תמכר· ליתן לאו על חזרת שדות לבעלים ביובל שלא יהא הלוקח כובשה· לצמיתות· לפסיקה למכירה פסוקה עולמית· כי לי הארץ· אל תרע עינך בה שאינה שלך· ובכל ארץ אחוזתכם· לרבות בתים ועבד עברי ודבר זה מפורש בקדושין בפרק ראשון ולפי פשוטו סמוך לפרשה שלאחריו שהמוכר אחוזתו רשאי לגאלה לאחר שתי שנים או הוא או קרובו ואין הלוקח יכול לעכב· כי ימוך אחיך ומכר· מלמד שאין אדם רשאי למכור שדהו אלא מחמת דוחק עני מאחוזתו· ולא כלה למד דרך ארץ שישייר שדה לעצמו· וגאל את ממכר אחיו· ואין הלוקח יכול לעכב· ואיש כי לא יהיה לו גואל· וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואלים אלא גואל שיכול לגאול ממכרו· והשיגה

את שני ממכרו כמה שנים היו עד היובל כך וכך ובכמה מכרתיה לך כך וכך עתיד היית להחזירה ביובל נמצאת קונה מספר התבואות כפי הדמ
חשבון של כל שנה. אכלת אותה שלש שנים או ארבע הוצא את דמיהן מן החשבון וטול השאר. וזהו והשיב את העודף. בדמי המקח על הא כילה
שמכרה ויחזור ללוקח: לאיש אשר מכר לו. המוכר הזה שבא לגאלה: די השיב לו. מכאן שאינו גואל לחצאין: עד שנת היובל. שלא יכנס לתוך אין
אותה שנה כלום שהיובל משמט בתחלתו: בית מושב עיר חומה. בית בתוך עיר המוקפת חומה מימות יהושע בן נון: והיתה גאולתו. לפי שנאמר
בשדה שיכול לגאלה משתי שנים ואילך כל זמן שירצה ובתוך שתי שנים הראשונים אין יכול לגאלה הוצרך לפרש בזה שהוא חלוק. ואם ירצה

ומצא כדי גאלתו: וחשב את שני ממכרו והשיב את העדף
לאיש אשר מכר לו ושב לאחזתו: ואם לא מצאה ידו די ש
השיב לו והיה ממכרו ביד הקנה אתו עד שנת היובל ויצא י
ביבל ושב לאחזתו: ס ואיש כי ימכר בית מושב
עיר חומה והיתה גאלתו עד תם שנת ממכרו ימים תהיה א
גאלתו: ואם לא יגאל עד מלאת לו שנה תמימה וקם הבית
אשר בעיר אשר לא חמה לצמיתת לקנה אתו לדרתיו לא
יצא ביבל: ובתי החצרים אשר אין להם חמה סביב על ש
שדה הארץ יחשב גאלה תהיה לו וביבל יצא: וערי הלוים י
בתי ערי אחזתם גאלת עולם תהיה ללוים: ואשר יגאל מן ז
הלוים ויצא ממכר בית ועיר אחזתו ביבל כי בתי ערי הלוים
הוא אחזתם בתוך בני ישראל: ושדה מגרש עריהם לא ים
ימכר כי אחזת עולם הוא להם: ס וכי ימוך אח
אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גר ותושב וחי עמך: אל כ
תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מאלהיך וחי אחיך עמך: א
את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך: אני
יהוה אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים לתת ל
לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים: ס וכי ימוך א

וישכח כמסת פורקניה: ויחשב ית
שני זבינוהי ויתיב ית מותרא לג
לגברא די זבן ליה ויתוב לאחסנתיה:
ואם לא אשכחת ידיה כמסת די
יתיב ליה ויהון זביניה בידא די
זבן יתיה עד שתא דיובלא ויפוק
ביובלא ויתוב לאחסנתיה:
וגבר ארי יזבן בית מותב
קרתא מקפא שור ויהי פורקניה
עד משלם שתא דזבינוהי עדן ב
בעדן יהי פורקניה: ואם לא יתפ
יתפרק עד משלם ליה שתא של
שלמתא ויקום ביתא די בקרתא
די ליה שורא לחלוטין לדי זבן
יתיה לדרוהי לא יפוק ביובלא:
ובתי פצחיא די לית להון שור ס
סחור סחור על חקל ארעא
יתחשבון פורקנא יהי להון וביובלא
יפקון: וקרוי ליואי בתי קרוי אחס
אחסנתהון פורקן עלם יהי לליואי:
ודי יפרוק מן ליואי ויפוק זביני ב
ביתא וקרוי אחסנתיה ביובלא א
ארי בתי קרוי ליואי היא אחסנ
אחסנתהון בגו בני ישראל: וחקל ר
רוח קרויהון לא יזדבן ארי אחסנת
עלם הוא להון: וארי יתמסכן
אחוך ותמוט ידיה עמך ותתקף ב
ביה דייר ותותב ויחי עמך: לא
תסב מניה רבוליא ורביתא ותדחל
מאלהך וייחי אחוך עמך: ית כספך
לא תתן ליה בחבוליא וברביתא
לא תתן מיכלך: אנא יי אלהכון די
אפיקית יתכון מארעא דמצרים
למתן לכון ית ארעא דכנען למ
למהוי לכון לאלה:
וארי יתמסכן

לגאול בשנה ראשונה גואלה אחר מכאן אינו גואלה. והיתה גאולתו של בית. ימים. ימי שנה שלימה קרויים ימים וכן ושב הנערה אתנו ימים. וקם
הבית לצמיתות. יצא מכחו של מוכר ועומד בכחו של קונה. לא יצא ביובל. אמר רב ספרא אם פגע בו יובל בתוך שנתו לא יצא. ובתי החצרים.
כתרגומו פצחין עיירות פתוחות מאין חומה ויש הרבה בספר יהושע הערים וחצריהם בחצריהם ובטירותם. על שדה הארץ יחשב. הרי הן כשדות ה
הנגאלין עד היובל ויוצאין ביובל לבעלים אם לא נגאלו. גאלה תהיה לו. מיד אם ירצה ובזה יפה כחו משדות שהשדות אין נגאלות עד שתי
שנים. וביובל יצא. בחנם. וערי הלוים. ארבעים ושמונה עיר שנתנו להם. גאלת עולם. גואל מיד אפי׳ לפני שתי שנים אם מכרו שדה משדותיהם
הנתונות להם באלפים אמה סביבות הערים או אם מכרו בית בעיר חומה גואלין לעולם ואינו חלוט לסוף שנה. ואשר יגאל מן הלוים. ואם יקנה
בית או עיר מהם ויצא ביובל אותו ממכר של בית או של עיר וישוב ללוי שמכרו ולא יהיה חלוט כשאר בתי ערי חומה של ישר׳ וגאולה זו ל
לשון מכירה הוא לפי שנא׳ גאלת עולם תהיה ללוים יכול לא דבר הכתוב אלא בלוקח ישר׳ שקנה בית בערי הלוים אבל לוי שקנה מלוי יהי חלוט תל׳
ואשר יגאל מן הלוים אף הגואל מיד לוי גואל גאולת עולם. ויצא ממכר בית. הרי זו מצוה אחרת ואם לא גאלה יוצאה ביובל ואינו נחלט לסוף
שנה כבית של ישר׳. כי בתי ערי הלוים היא אחוזתם. לא היו להם נחלה שדות וכרמים אלא ערים לשבת ומגרשיהם לפיכך הם להם במקום שדות
ויש להם גאולה כשדות כדי שלא יופקעו נחלתם מהם. ושדה מגרש עריהם לא ימכר. מכר גזבר שאם הקדיש בן לוי את שדהו ולא גאלה ומכרה
גזבר אינה יוצאה לכהנים ביובל כמו שנ׳ בישר׳ ואם מכר את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד אבל בן לוי גואל לעולם. והחזקת בו. אל תניחהו
שירד ויפול ויהיה קשה להקימו אלא חזקהו משעת מוטת היד למה זה דומה למשאוי שעל החמור עודהו על החמור אחד תופס בו ומעמידו נפל ל
לארץ חמשה אין מעמידין אותו. גר ותושב. אף הוא גר או תושב ואי זהו תושב כל שקבל עליו שלא לעבוד ע״ז ואוכל נבלות. ויראת מאלהיך לפי
שדעתו של אדם נמשכת אחר הרבית וקשה לפרוש ממנו ומורה לעצמו התר בשביל מעותיו שהיו בטלות אצלו הוצרך לומר ויראת מאלהיך או ה
התולה מעותיו בגוי להלוותם לישר׳ ברבית הרי זה דבר המסור ללבו של אדם ומחשבתו לכך הוצרך לומר ויראת מאלהיך. אשר הוצאתי וגו׳ וב
והבחנתי בין בכור לשאינו בכור אף אני יודע ונפרע מן המלוה מעות לישר׳ ברבית ואומר של גוי הם. ד״א אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים ע

על מנת שתקבלו עליכם מצותי אע״פ שהם כבדות עליכם· לתת לכם את ארץ כנען· בשכר שתקבלו מצותי· להיות לכם לאלהים· שכל הדר בארץ ישראל
אני לו לאלהים וכל היוצא ממנה כעובד ע״ז· עבודת עבד· עבודה של גנאי שיהא נכר בה כעבד שלא יוליך כליו אחריו לבית המרחץ ולא ינעל
לו מנעליו· כשכיר כתושב· עבודת קרקע ומלאכת אומנות כשאר שכירים תנהג בו· עד שנת היובל· אם פגע בו יובל לפני שש שנים היובל מ
מוציאו· ובניו עמו· א״ר שמעון אם הוא נמכר בניו מי מכרן אלא מכאן שרבו חייב במזונות בניו· אל משפחתו· אל כבוד אבותיו ואין לזלזל
בכך· אחזת· חזקת· כי עבדי הם· שטרי קודם· לא ימכרו ממכרת עבד· בהכרזה כאן יש עבד למכור ולא יעמידנו על אבן הלקח· לא תרדה בו בפרך

אָחִיךָ עִמָּךְ וְנִמְכַּר־לָךְ לֹא־תַעֲבֹד בּוֹ עֲבֹדַת עָבֶד׃ כְּשָׂכִיר ב
כְּתוֹשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ עַד־שְׁנַת הַיֹּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ׃ וְיָצָא מֵעִמָּךְ ה
הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ וְשָׁב אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ וְאֶל־אֲחֻזַּת אֲבֹתָיו יָשׁוּב׃ כִּי־י
עֲבָדַי הֵם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לֹא יִמָּכְרוּ מִמ
מִמְכֶּרֶת עָבֶד׃ לֹא־תִרְדֶּה בוֹ בְּפָרֶךְ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ׃ ועב
וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ אֲשֶׁר יִהְיוּ־לָךְ מֵאֵת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיכֶם מ
מֵהֶם תִּקְנוּ עֶבֶד וְאָמָה׃ וְגַם מִבְּנֵי הַתּוֹשָׁבִים הַגָּרִים עִמָּכֶם מ
מֵהֶם תִּקְנוּ וּמִמִּשְׁפַּחְתָּם אֲשֶׁר עִמָּכֶם אֲשֶׁר הוֹלִידוּ בְּאַרְצְכֶם
וְהָיוּ לָכֶם לַאֲחֻזָּה׃ וְהִתְנַחַלְתֶּם אֹתָם לִבְנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם לר
לָרֶשֶׁת אֲחֻזָּה לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ וּבְאַחֵיכֶם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אִישׁ
בְּאָחִיו לֹא־תִרְדֶּה בוֹ בְּפָרֶךְ׃ ס וְכִי תַשִּׂיג יַד גֵּר ב
וְתוֹשָׁב עִמָּךְ וּמָךְ אָחִיךָ עִמּוֹ וְנִמְכַּר לְגֵר תּוֹשָׁב עִמָּךְ אוֹ לְעֵקֶר
מִשְׁפַּחַת גֵּר׃ אַחֲרֵי נִמְכַּר גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ אֶחָד מֵאֶחָיו יִגְא
יִגְאָלֶנּוּ׃ אוֹ־דֹדוֹ אוֹ בֶן־דֹּדוֹ יִגְאָלֶנּוּ אוֹ־מִשְּׁאֵר בְּשָׂרוֹ מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ
יִגְאָלֶנּוּ אוֹ־הִשִּׂיגָה יָדוֹ וְנִגְאָל׃ וְחִשַּׁב עִם־קֹנֵהוּ מִשְּׁנַת הִמָּכְרוֹ
לוֹ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְהָיָה כֶּסֶף מִמְכָּרוֹ בְּמִסְפַּר שָׁנִים כִּימֵי שב
שָׂכִיר יִהְיֶה עִמּוֹ׃ אִם־עוֹד רַבּוֹת בַּשָּׁנִים לְפִיהֶן יָשִׁיב גְּאֻלָּתוֹ מ
מִכֶּסֶף מִקְנָתוֹ׃ וְאִם־מְעַט נִשְׁאַר בַּשָּׁנִים עַד־שְׁנַת הַיֹּבֵל וח
וְחִשַּׁב־לוֹ כְּפִי שָׁנָיו יָשִׁיב אֶת־גְּאֻלָּתוֹ׃ כִּשְׂכִיר שָׁנָה בְּשָׁנָה יה
יִהְיֶה עִמּוֹ לֹא־יִרְדֶּנּוּ בְּפֶרֶךְ לְעֵינֶיךָ׃ וְאִם־לֹא יִגָּאֵל בְּאֵלֶּה וה

אחוך עמך ויזדבן לך לא תפל:ז
ביה פולחן עבדין: כאגירא כתותבא
יהי עמך עד שתא דיובלא יפלח
עמך: ויפוק מעמך הוא ובנוהי ע
עמיה ויתוב לזרעיתיה ולאחסנת
אבהתוהי יתוב: ארי עבדי אנון ד
דאפקית יתהון מארעא דמצרים
לא יזדבנון זבון עבדין: לא תפלח
ביה בקשיו ותדחל מאלהך: ועבדך
ואמתך דיהון לך מן עממיא דבס
דבסחרניכון מנהון תקנון ע
עבדין ואמהן: ואף מבני תותביא
ערליא דדירין עמכון מנהון תקנ
תקנון ומזרעיתהון דעמכון דאתי
דאתילידו בארעכון ויהון לכון ל
לאחסנא: ותחסנון יתהון לבניכון
בתריכון לירותת אחסנא לעלם ו
בהון תפלחון ובאחיכון בני ישרא׳
גבר באחוהי לא תפלח ביה בקש
בקשיו:

וארי תדבק יד ערל ותותב עמך ו
ויתמסכן אחוך עמיה ויזדבן לערל
תותב דעמך או לארמאי זרעית ג
גיורא: בתר דאזדבן פורקנא יהי
ליה חד מאחוהי יפרקיניה: או את
אבוהי או בר את אבוהי יפרקניה
או מקריב בסריה מזרעיתיה יפ
יפרקניה או דתדבק ידיה ויתפרק:
ויחשב עם זבניה משתא דאזדבן ליה
עד שתא דיובלא ויהי כסף זבינו
זבינוהי במנין שניא כיומי אגירא
יהי עמיה: אם עוד סגיאות בשניא
לפומהן יתיב פורקניה מכסף זב
זבינוהי: ואם זער אשתאר בשניא
עד שתא דיובלא ויחשב ליה כפ
כפום שנוהי יתיב ית פורקניה: כ
כאגיר שנא בשנא יהי עמיה לא
יפלח ביה בקשיו לעינך: ואם לא
יתפרק באלין

מלאכה שלא לצורך כדי לענותו אל תאמר לו החם לי את הכוס הזה והוא אינו צריך עדור תחת הגפן עד שאבא שמא תאמר אין מכיר בדבר
אם לצורך אם לאו ואומר אני לו שהוא לצורך הרי הדבר הזה מסור ללבו לכך נאמר ויראת· ועבדך ואמתך אשר יהיו לך· אם תאמר אם כן במה
אשתמש בעבדי איני מושל באומות איני נוחל שהרי הזהרתני לא תחיה כל נשמה אלא מי ישמשני מאת הגוים הם יהיו לך לעבדים· אשר סביבו
סביבותיכם· ולא שבתוך גבול ארצכם שהרי בהם אמרתי לא תחיה כל נשמה· וגם מבני התושבי׳ שבאו מסביבותיכם לישא נשים בארצכם וילדו
להם· הבן הולך אחר האב ואינו בכלל לא תחיה אלא אתה מותר לקנותו כעבד· מהם תקנו· אותם תקנו· והתנחלתם אותם לבניכם· החזיקו בהם לנחלה
לצורך בניכם אחריכם ולא יתכן לפרש הנחילום לבניכם שאם כן היה לו לכתוב והנחלתם אותם לבניכם· והתנחלתם· כמו והתחזקתם· איש באחיו
להביא נשיא בעמו ומלך במשרתיו שלא לרדות בפרך· יד גר ותושב· גר והוא תושב· כתרגו׳ ערל· תותב וסופו מוכיח ונמכר לגר תושב· וכי תשיג יד גר
ותושב עמך· מי גרם לו שיעשיר דבוקו עמך· ומך אחיך עמו· מי גרם לו שימוך דבוקו עמו על ידי שלמד ממעשיו· משפחת גר· זה הגוי. כשהוא
אומר לעקר זה הנמכר לע״ז עצמה להיות לה שמש ולא לאלהות אלא לחטוב עצים ולשאוב מים· גאלה תהיה לו· מיד. אל תניחהו שיטמע· עד שנת ה
היובל שהרי כל עצמו לא קנאו אלא לעבדו עד היובל שהרי ביובל יצא כמו שנ׳ למטה ויצא בשנת היובל ובגוי שתחת ידך הכתוב מדבר ואעפ״כ
לא תבא עליו בעקיפין מפני חלול השם אלא כשבא ליגאל ידקדק בחשבון לפי המגיע בכל שנה ושנה ינכה לו הגוי מן דמיו אם היו עשרים שנה
משנמכר עד היובל וקנאו בעשרים מנה נמצא שקנה הגוי עבודת שנה במנה ואם שהה זה אצלו חמש שנים ובא ליגאל ינכה לו חמשה מנים
ויתן לו העבד חמשה עשר מנה· וזהו והיה כסף ממכרו במספר שנים· כימי שכיר יהיה עמו· חשבון המגיע לכל שנה ושנה יחשב כאלו נשכר עמו כל
שנה במנה וינכה לו· ואם עוד רבות בשנים· עד היובל· לפיהן· הכל כמו שפרשתי· לא ירדנו בפרך לעיניך· כלו׳ ואתה רואה· ואם לא יגאל באלה·
באלה הוא נגאל ואינו נגאל בשש·

כי לי בני ישראל עבדים שטרי קודם. אני ה' אלהיכם כל המשעבדן מלמטן כאלו משעבד מלמעלן: לא תעשו לכם אלילים כנגד זה הנמכר לגוי שלא יאמר הואיל ורבי מגלה עריות אף אני כמותו הואיל ורבי עובד ע"ז אף אני כמותו הואיל ורבי מחלל שבת אף אני כמותו לכך נאמר מקראות הללו. ואף הפרשיות הללו נאמרו על הסדר בתחלה הזהיר על השביעית ואם חמד ממון ונחשד על השביעית סופו למכור מטלטליו לכך סמך לה וכי תמכרו ממכר. לא חזר בו סוף מוכר אחוזתו לא חזר בו סוף מוכר את ביתו לא חזר בו סוף לוה ברבית כל אלו האחרונות קשות מן הראשונות לא חזר בו סוף שמוכר את עצמו לא חזר בו לא דיו לישראל אלא אפי' לגוי: ואבן משכית לשון כסוי כמו ושכותי כפי שמכסין הקרקע

ויצא בשנת היבל הוא ובניו עמו: כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים אני יהוה אלהיכם: לא תעשו לכם אלילם ופסל ומצבה לא תקימו לכם ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחות עליה כי אני יהוה אלהיכם: את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו אני יהוה:

ויפוק בשתא דיובלא הוא ובנוהי עמיה: ארי דילי בני ישראל עבדין עבדי אנון דאפקית יתהון מארעא דמצרים אנא יי אלהכון: לא תעבדון לכון טעון וצלם וקמא לא תקימון לכון ואבן סגדא לא תתנון בארעכון למסגד עלה ארי אנא יי אלהכון: ית יומי שביא דילי תטרון ולבית מקדשי תהון דחלין אנא יי:

פרשה

פרשת בחקתי

אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם: ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו: והשיג לכם דיש את בציר ובציר ישיג את זרע ואכלתם לחמכם לשבע וישבתם לבטח בארצכם: ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד והשבתי חיה רעה מן הארץ וחרב לא תעבר בארצכם: ורדפתם את איביכם ונפלו לפניכם לחרב: ורדפו מכם חמשה מאה ומאה מכם רבבה ירדפו ונפלו איביכם לפניכם לחרב: ופניתי אליכם והפריתי אתכם והרביתי אתכם והקימתי את בריתי אתכם: ואכלתם ישן נושן וישן מפני חדש תוציאו: ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל נפשי אתכם: והתהלכתי בתוככם והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם: אני יהוה אלהי

אם בקימי תהכון וית פקודי תטרון ותעבדון יתהון: ואתן מטריכון בעדניהון ותתן ארעא עללתה ואילן חקלא יתן אביה: ויארע לכון דישא לקטפא וקטפא יארע לאפקות ברא ותיכלון לחמכון למשבע ותיתבון לרחצן בארעכון: ואתן שלמא בארעא ותשרון ולית דמניד ואבטיל חיתא בישתא מן ארעא ודקטלין בחרבא לא יעברון בארעכון: ותרדפון ית בעלי דבביכון ויפלון קדמיכון בחרבא: וירדפון מנכון חמשה למאה ומאה מנכון לרבותא יעריקון ויפלון בעלי דבביכון קדמיכון לחרבא: ואתפני במימרי לאוטבא לכון ואפיש יתכון ואסגי יתכון ואקים ית קימי עמכון: ותיכלון עתיקא דעתיק ועתיקא מן קדם חדתא תפנון: ואתן שכינתי ביניכון ולא ירחק מימרי יתכון: ואשרי שכינתי ביניכון ואהוי לכון לאלה ואתון תהון קדמי לעם: אנא יי

ברצפת אבנים להשתחות עליה אפי' לשמים לפי שהשתחואה בפשוט ידים ורגלים היא ואסרה תורה לעשות כן חוץ מן המקדש: אני ה' נאמן לשלם שכר:

חסלת בהר סיני

אם בחקתי תלכו

יכול זה קיום המצות כשהוא אומר ועשיתם אותם הרי קיום המצות אמור הא מה אני מקיים אם בחקתי תלכו שתהו עמלים בתורה: ואת מצותי תשמרו הוו עמלים בתורה על מנת לשמור ולקיים כמו שנ' ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם: בעתם בשעה שאין דרך בני אדם לצאת כגון בלילי שבתות: ועץ השדה הן אילני סרק ועתידין לעשות פירות: והשיג לכם דיש את בציר שיהא הדיש מרובה ואתם עסוקים בו עד הבציר ובבציר תעסקו עד שעת הזרע: ואכלתם לחמכם לשובע אוכל קמעא והוא מתברך במעיו: ונתתי שלום שמא תאמרו הרי מאכל והרי משתה אם אין שלום אין כלום ת"ל אחר כל זאת ונתתי שלום בארץ מכאן שהשלום שקול כנגד הכל וכן הוא אומר עושה שלום ובורא את הכל: וחרב לא תעבור בארצכם אין צריך לומר שלא יבאו למלחמה אלא אפי' לעבור דרך ארצכם ממדינה למדינה: לפניכם לחרב איש בחרב רעהו: ורדפו מכם מן החלשים שבכם ולא מן הגבורים שבכם: חמשה מאה ומאה רבבה וכי כך הוא החשבון והלא לא היה צריך לומר אלא מאה מכם שני אלפים ירדופו אלא אינו דומה מועטין העושין את התורה למרובין העושין את התורה: ונפלו איביכם וגו' שיהיו נופלים לפניכם שלא כדרך הארץ: ופניתי אליכם אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם משל למה הדבר דומה למלך ששכר פועלים וכו' כדאי' בת"כ: והפריתי אתכם בפריה ורביה: והרביתי אתכם בקומה זקופה: והקימותי את בריתי אתכם ברית חדשה לא כברית הראשונה שהפרתם אותה אלא ברית חדשה שלא תופר שנאמר וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה לא כברית וגו': ואכלתם ישן נושן הפירות יהו משתמרין וטובים להתיישן שיהא ישן הנושן של שלש שנים יפה לאכל משל אשתקד: וישן מפני חדש תוציאו שיהו הגרנות מלאות חדש והאוצרות מלאות ישן וצריכין אתם לפנות האוצרות למקום אחר לתת החדש לתוכן: ונתתי משכני זה בית המקדש: ולא תגעל נפשי אין רוחי קצה בכם כל געילה לשון פליטת דבר הבלוע בדבר כמו כי שם נגעל מגן גבורים לא קבל המשיחה שמושחין מגן של עור בחלב מבושל כדי להחליק מעליו מכת חץ או חנית שלא יקוב העור: והתהלכתי בתוככם אטייל עמכם בגן עדן כאחד מכם ולא תהיו מזדעזעים ממני יכול לא תיראו ממני ת"ל והייתי לכם לאלהים: אני ה' אלהיכם כדאי אני שתאמינו בי שאני יכול לעשות כל אלה שהרי הוצאתי אתכם מארץ מצרים ועשיתי לכם נסים גדול

מוטות· כמין יתד בשני ראשי העול המעכבים המוסרה שלא תצא מראשי השור ויתיר הקשר כמו עשה לך מוסרות ומוטות קביליא״ב לעז· קוממיות בקומה זקופה· ואם לא תשמעו לי· להיות עמלים בתורה לדעת מדרש חכמים יכול לקיום מצות כשהוא אומר ולא תעשו וגו׳ הרי קיום מצות אמור הא מה אני מקיים ואם לא תשמעו לי להיות עמלים בתורה מה ת״ל לי אין לי אלא זה המכיר את רבונו ומכוון למרוד בו וכן באנשי סדום רעים וחטאים לי״י מאד מכירים רבונם ומתכוונים למרוד בו וכן בנמרוד גבור ציד לפני י״י שמכירו ומתכוין למרוד בו· ולא תעשו· משלא תלמדו לא תעשו הרי שתים עבירות· אם בחקתי תמאסו· מואס באחרים העושים· משפטי תגעל נפשכם· שונא החכמים· לבלתי עשות· מונע את אחרים מעשות

אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִהְיֹת לָהֶם ע
עֲבָדִים וָאֶשְׁבֹּר מֹטֹת עֻלְּכֶם וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת׃
פ וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל הַמִּצְוֹת ה
הָאֵלֶּה׃ וְאִם בְּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ וְאִם אֶת מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל נַפְשְׁכֶם
לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתַי לְהַפְרְכֶם אֶת בְּרִיתִי׃ אַף אֲנִי
אֶעֱשֶׂה זֹּאת לָכֶם וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בֶּהָלָה אֶת הַשַּׁחֶפֶת וְאֶת
הַקַּדַּחַת מְכַלּוֹת עֵינַיִם וּמְדִיבֹת נָפֶשׁ וּזְרַעְתֶּם לָרִיק זַרְעֲכֶם ו
וַאֲכָלֻהוּ אֹיְבֵיכֶם׃ וְנָתַתִּי פָנַי בָּכֶם וְנִגַּפְתֶּם לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם וְרָדוּ
בָכֶם שֹׂנְאֵיכֶם וְנַסְתֶּם וְאֵין רֹדֵף אֶתְכֶם׃ וְאִם עַד אֵלֶּה לֹא ת
תִשְׁמְעוּ לִי וְיָסַפְתִּי לְיַסְּרָה אֶתְכֶם שֶׁבַע עַל חַטֹּאתֵיכֶם׃ ושב
וְשָׁבַרְתִּי אֶת גְּאוֹן עֻזְּכֶם וְנָתַתִּי אֶת שְׁמֵיכֶם כַּבַּרְזֶל וְאֶת ארצ
אַרְצְכֶם כַּנְּחֻשָׁה׃ וְתַם לָרִיק כֹּחֲכֶם וְלֹא תִתֵּן אַרְצְכֶם אֶת
יְבוּלָהּ וְעֵץ הָאָרֶץ לֹא יִתֵּן פִּרְיוֹ׃ וְאִם תֵּלְכוּ עִמִּי קֶרִי וְלֹא תא

אלהכון דאפקית יתכון מארעא דמצראי מלהוי להון עבדין ותברית ניר עממיא מנכון ודברית יתכון בחירותא: ואם לא תקבלון למימרי ולא תעבדון ית כל פקודיא האלין: ואם בקימי תקוצון ואם ית דיני תרחק נפשכון בדיל דלא למעבד ית כל פקודי לאשניותכון ית קימי: אף אנא אעבד דא לכון ואסער עליכון בהולתא שחפתא וקדחתא מחשכן עינין ומפחן נפש ותזרעון לריקנו זרעכון וייכלוניה סנאיכון: ואתן רגזי בכון ותתברון קדם בעלי דבביכון וירדון בכון סנאיכון ותערקון ולית דרדיף יתכון: ואם עד אלין לא תקבלון למימרי ואוסיף למרדי יתכון שבע על חוביכון: ואתבר ית יקר תקפיכון ואתן ית שמיא דעליכון תקיפין כפרזלא מלאחתא מטרא וארעא דתחותיכון חסינא כנחשא מלמעבד פירין: ויסוף לריקנו חילכון ולא תתן ארעכון ית עללתה ואילן ארעא לא יתן אביה: ואם תהכון קדמי בקשיו ולא

מעשות· את כל מצותי· כופר שלא צויתים לכך נאמר את כל מצותי ולא נאמר את כל המצות· להפרכם את בריתי· כופר בעיקר הרי שבע עבירות הראשונה גוררת השניה וכן עד השביעית ואלו הן לא למד ולא עשה מואס באחרים העושין שונא את החכמים מונע את האחרים כופר במצות כופר בעיקר· והפקדתי עליכם· ומניתי עליכם· שחפת· חולי שמשחפת את הבשר אנפולייש בלעז דומה לנפוח שהיקלה נפוחתו ומראית פניו זעופה קדחת· חולי שמקדיח את הגוף ומחממו ומבעירו כמו כי אש קדחה באפי· מכלות עינים ומדיבות נפש· העינים צופות וכלות לראות שיקל וירפא וסוף שלא ירפא וידאבו הנפשות של משפחה במותו כל תאוה שאינה באה ותוחלת ממושכה קרויה כליון עינים· וזרעתם לריק· יזרעו ולא תצמח ואם תצמח ואכלהו אויביכם· ונתתי פני בכם· פנאי שלי פונה אני מכל עסקי להרע לכם· ורדו בכם שונאיכם· כמשמעו ישלטו בכם מגוף הוראת כהנים מפרשה זו מה אני מעשה ואף אינו מדבר אלא בזאת וכן מה אני אלך עמכם בקרי· והפקדתי עליכם· שיהיו המכות פוקדות אתכם מזו לזו עד שהראשונה פקודה אצלכם אביא אחרת ואסמכנה לה· בהלה· מכת המבהלת את הבריות ואי זו זו מכת מותן· את השחפת· יש לך אדם שהוא חולה ומוטל במטה אבל בשרו שמור עליו ת״ל שחפת שהוא נשחף או עתים שהוא נשחף נוח אבל ואינו מקדיח ת״ל ואת הקדחת מלמד שהוא אין מקדיח או עתים שהוא מקדיח וסבור הוא בעצמו שיחיה ת״ל מכלות עינים או הוא אינו סבור בעצמו שיחיה אבל אחרים סבורים שיחיה ת״ל ומדיבות נפש· וזרעתם לריק זרעכם· וזורעה ואינה מצמחת ומעתה מה אויביכם באים ואוכלים ת״ל ואכלוהו אויביכם הא כיצד זורעה שנה ראשונה ואינה מצמחת שנה שנייה מצמחת ואויבים באים ומוצאים תבואה לימי המצור ושבפנים מתים ברעב שלא לקטו תבואה אשתקד ד״א וזרעתם לריק זרעכם כנגד הבנים והבנות הכתוב מדבר שאתה עמל בהם ומגדלן והחטא בה ומכלה אותם שנ׳ אשר טפחתי ורביתי אויבי כלם· ונתתי פני בכם· כמה שנ׳ בטובה ופניתי אליכם כך נאמר ברעה ונתתי פני משלו משל למלך שאמר לעבדיו פונה אני מכל עסקי ועוסק אני עמכם לרעה· ונגפתם לפני אויביכם שיהא המות הורג אתכם מבפנים ובעלי דבבכם מקיפין אתכם מבחוץ· ורדו בכם שונאיכם· שאיני מעמיד שונאים אלא מכם ובכם שבשעה שאומות העולם עומדים על ישראל אינם מבקשים אלא מה שבגלוי שנ׳ והיה אם זרע ישראל ועלה מדין ועמלק ובני קדם וגו׳ ויחנו עליהם וישחיתו את יבול הארץ אבל בשעה שאעמיד עליכם מכם ובכם הם מחפשים אחר מטמוניות שלכם וכן הוא אומר ואשר אכלו שאר עמי ועורם מעליהם הפשיטו וגו׳· ונסתם· מפני אימה· ואין רודף אתכם· מבלי כח· ואם עד אלה· ואם בעוד אלה לא תשמעו· ויספתי· עוד יסורין אחרים· שבע על חטאתיכם· שבע פורעניות על שבע עבירות האמורות למעלה· ושברתי את גאון עוזכם· זה בית המקדש וכן הוא אומר הנני מחלל את מקדשי את גאון עוזכם· ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחושה· זו קשה משל משה ששם הוא אומר והיו שמיך אשר על ראשך נחשת וגו׳ ונאמר שיהיו השמים מזיעין כדרך שהנחשת מזיע והארץ אינה מזיעה כדרך שאין הברזל מזיע והיא משמרת פירותיה· אבל כאן השמים לא יהיו מזיעין כדרך שאין הברזל מזיע ויהא חורב בעולם והארץ תהא מזיעה כדרך שהנחשת מזיע והיא מאבדת פירותיה· ותם לריק כחכם· הרי אדם שלא עמל שלא חרש שלא זרע שלא נכש שלא כסח שלא עדר ובשעת הקציר בא שדפון ומלקה אותו אין בכך כלום אבל אדם שעמל חרש וזרע ונכש וכסח ועדר ובא שדפון והלקה אותו הרי שניו של זה קהות· ולא תתן ארצכם את יבולה· אף מה שאתה מוביל לה בשעת הזרע· ועץ הארץ· אפילו מן הארץ יהא לקוי שלא יחניט פירותיו בשעת החנטה· לא יתן· משמש למעלה ולמטה מעץ ומפרי· לא יתן פריו· כשהוא מפרה

משיך פירותיו הרי שתי קללות ויש כאן שבע פורענויות ואם תלכו עמי קרי רבותי' אמרו עראי במקרה שאינו אלא לפרקים כן תלכו עראי במצות ומנחם פירש לשון מניעה וכן הוקר רגלך וכן יקר רוח וקרוב לשון זה לתרגומו של אונקלוס קושי שכן קשים לבם לימנע מהתקרב אלי שבע כ כחטאתיכם׃ שבע פורענויות אחרות במספר שבע כחטאתיכם׃ והשלחתי לשון גרוי׃ ושכלה אתכם׃ אין לי אלא חיה משכלת שדרכה בכך בהמה מנין תל' ושן בהמות אשלח בם הרי שתים ומנין שהיא ממיתה בנשיכתה תל' עם חמת זוחלי עפר מה אלו נושכין וממיתין אף אלו נושכין וממיתין כבר היו שנים בארץ ישראל חמור נושך וממית ערוד נושך וממית׃ ושכלה אתכם׃ אלו הקטנים׃ והכריתה את ב בהמתכם׃ מבחוץ׃ והמעיטה אתכם׃ מבפ

<table>
<tr>
<td>

תֹאבוּ לִשְׁמֹעַ לִי וְיָסַפְתִּי עֲלֵיכֶם מַכָּה שֶׁבַע כְּחַטֹּאתֵיכֶם : וה
וְהִשְׁלַחְתִּי בָכֶם אֶת חַיַּת הַשָּׂדֶה וְשִׁכְּלָה אֶתְכֶם וְהִכְרִיתָה א
אֶת בְּהֶמְתְּכֶם וְהִמְעִיטָה אֶתְכֶם וְנָשַׁמּוּ דַּרְכֵיכֶם : וְאִם בְּאֵלֶּה
לֹא תִוָּסְרוּ לִי וַהֲלַכְתֶּם עִמִּי קֶרִי : וְהָלַכְתִּי אַף אֲנִי עִמָּכֶם בק
בְּקֶרִי וְהִכֵּיתִי אֶתְכֶם גַּם אָנִי שֶׁבַע עַל חַטֹּאתֵיכֶם : וְהֵבֵאתִי ע
עֲלֵיכֶם חֶרֶב נֹקֶמֶת נְקַם בְּרִית וְנֶאֱסַפְתֶּם אֶל עָרֵיכֶם ושל
וְשִׁלַּחְתִּי דֶבֶר בְּתוֹכְכֶם וְנִתַּתֶּם בְּיַד אוֹיֵב : בְּשִׁבְרִי לָכֶם מַטֵּה
לֶחֶם וְאָפוּ עֶשֶׂר נָשִׁים לַחְמְכֶם בְּתַנּוּר אֶחָד וְהֵשִׁיבוּ לַחְמְכֶם
בַּמִּשְׁקָל וַאֲכַלְתֶּם וְלֹא תִשְׂבָּעוּ : ס וְאִם בְּזֹאת לֹא
תִשְׁמְעוּ לִי וַהֲלַכְתֶּם עִמִּי בְּקֶרִי : וְהָלַכְתִּי עִמָּכֶם בַּחֲמַת קֶרִי
וְיִסַּרְתִּי אֶתְכֶם אַף אָנִי שֶׁבַע עַל חַטֹּאתֵיכֶם : וַאֲכַלְתֶּם בְּשַׂר ב
בְּנֵיכֶם וּבְשַׂר בְּנֹתֵיכֶם תֹּאכֵלוּ : וְהִשְׁמַדְתִּי אֶת בָּמֹתֵיכֶם והכ
וְהִכְרַתִּי אֶת חַמָּנֵיכֶם וְנָתַתִּי אֶת פִּגְרֵיכֶם עַל פִּגְרֵי גִּלּוּלֵיכֶם ו
וְגָעֲלָה נַפְשִׁי אֶתְכֶם : וְנָתַתִּי אֶת עָרֵיכֶם חָרְבָּה וַהֲשִׁמּוֹתִי אֶת
מִקְדְּשֵׁיכֶם וְלֹא אָרִיחַ בְּרֵיחַ נִיחֹחֲכֶם : וַהֲשִׁמֹּתִי אֲנִי אֶת הא
הָאָרֶץ וְשָׁמְמוּ עָלֶיהָ אֹיְבֵיכֶם הַיֹּשְׁבִים בָּהּ : וְאֶתְכֶם אֱזָרֶה בג
בַגּוֹיִם וַהֲרִיקֹתִי אַחֲרֵיכֶם חָרֶב וְהָיְתָה אַרְצְכֶם שְׁמָמָה וְעָר
וְעָרֵיכֶם יִהְיוּ חָרְבָּה : אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתֹתֶיהָ כָּל יְמֵי ה

</td>
<td>

תיבון לקבלא למימרי ואוסיף לאיתאה עליכון מחא שבע כחוביכון : ואגרי בכון ית חות בר ברא ותתכל יתכון ותשיצי ית בעירכון ותזער יתכון ויצדון אורחתכון : ואם באלין לא תתרדון למימרי ותהכון קדמי בקשיו : ואהך אף אנא עמכון בקשיו ואלקי יתכון אף אנא שבע על חוביכון : ואיתי עליכון דקטלין בחרבא ויתפרעון מנכון פורענותא על דעברתון על פתגמי אוריתא ותתכנשון לקרויכון ואגרי מותנא ביניכון ותתמסרון ביד סנאה : כד אתבר לכון סעיד מיכלא ויפין עשר נשין לחמכון בתנורא חד ויתיבון לחמכון במתקלא ותיכלון ולא תסבעון :

ואם בדא לא תקבלון למימרי ותהכון קדמי בקשיו : ואהך עמכון בתקוף רגז ואירדי יתכון אף אנא שבע על חוביכון : ותיכלון בשר בניכון ובשר בנתכון תיכלון : ואשיצי ית במתכון ואקצץ ית חנסניכון ואתן ית פגריכון על פגרי טעותכון ויר ירחק מימרי יתכון : ואתן ית קרויכון חרבא ואצדי ית מקדשיכון ולא אקביל ברעוא ק קרבן כנישתכון : ואצדי אנא ית ארעא ויצדון עלה בעלי דבביכון דיתבין בה : ויתכון א אבדר ביני עממיא ואגרי בתר בתריכון דקטלין בחרבא ותהי ארעכון צדיא וקרויכון יהון חרבא : בכין תרעי ארעא ית ש שמטהא כל יומין

</td>
</tr>
</table>

מבחנים׃ ונשמו דרכיכם׃ שבילים גדולים ושבילים קטנים הרי שבע פורענויות שן בהמה שן חיה חמת זוחלי עפר ושכלה והכריתה והמעיטה ונש ונשמו׃ לא תוסרו לי׃ לשוב אלי׃ נקם ברית׃ ויש נקם שאינו בברית כדרך שאר נקמות וזהו סמוי עיניו של צדקיהו ד"א נקם ברית נקמת בו יתי אשר עברתם כל הבאת חרב שבמקרא היא מלחמת חיילות אויבים ונאספתם׃ מן החוץ אל תוך הערים מפני המצור׃ ושלחתי דבר בתוככם׃ על ידי הדבר ונתתם ביד האויבים הצרים עליכם לפי שאין מלינים את המת בירושלים וכשהם מוציאים את המת לקברו נתנין ביד אויב׃ מטה לח לחם׃ לשון משען כמו מטה עז׃ בשברי לכם׃ מטה לחם אשבור לכם כל מסעד אוכל והם חולי רעב׃ ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד׃ מחוסר עצים׃ והשיבו לחמכם במשקל׃ שתהא התבואה נרקבת ונעשית פת נפולת ומשתברת בתנור והן יושבות ושוקלות את השברים לחלקם ביניהם׃ וא ואכלתם ולא תשבעו׃ זו היא מארה בתוך המעים בלחם הרי שבע פורענויות חרב מצור דבר שבר מטה לחם חוסר עצים פת נפולת מארה במעים ונתתם אינה׃ מן המנין היא החרב׃ במותיכם׃ מגדלים ובירניות׃ חמניכם׃ מין עבודה זרה שמעמידין על הגגות ועל שם שמעמידין בחמה קרויין חמנים׃ ונתתי את פגריכם׃ תפוחי רעב היו ומוציאין יראתם מחיקם ומנשקים אותה וכרסו נבקעת ונופל עליה׃ וגעלה נפשי אתכם׃ זה סילוק שכינה וכ׃ ונתתי את עריכם חרבה׃ יכול מאדם כשהוא אומר והשמותי אני את הארץ הרי אדם אמור הא מה אני מקיים חרבה מעובר ושב׃ והשמותי את מ מקדשיכם׃ יכול מן הקרבנות כשהוא אומר ולא אריח הרי קרבנות אמורים הא מה אני מקיים והשמותי את מקדשיכם מן הגדודיות שיירות של ישראל שהיו מתקדשות ונועדות לבא שם הרי שבע פורענויות אכילת בשר בנים ובנות השמדת במות הרי שתים כריתת חמנים אין זו פורענות אלא על ידי השמדת הבירניות יפלו החמנים שבראשי הגגות ויכרתו ונתתי את פגריכם וגו' הרי שלש סלוק שכינה ארבע תרגן ערים חמשה שממון מקדש מן הגדודיות ולא אריח קרבנות הרי שבע׃ והשמותי אני את הארץ׃ זו מדה טובה לישראל שלא ימצאו אויבים נחת רוח בארצם שתהא שוממה מכל מיושביה׃ ואתכם אזרה בגוים׃ זו מדה קשה שבשעה שבני מדינה גולים למקום אחד רואים זה את זה ומתנחמים וישראל נזורו כבמזרה כאדם הזורה שעורים בנפה ואין אחת מהם דבוקה בחברתה׃ והריקותי׃ כששולף החרב מתרוקן הנדן ומדרשו חרב הנשמטת אחריכם אינה חוזרת מהר ס כאדם שמריק את המים ואין סופן לחזור׃ והיתה ארצכם שממה׃ שלא תמהרו לשוב לתוכה ומתוך כך עריכם יהיו חרבה נראות לכם חרבות שבשעה שאדם גולה מביתו ומכרמו ומעירו וסופו לחזור כאלו אין כרמו וביתו חרבים כך שנויה בתורת כהנים׃ אז תרצה׃ תפייס את כעס המקום

שבתה על שמטותיה· והרצת למלך את שבתותיה· את אשר לא שבתה· שבעים שנה של גלות בבל הן היו כנגד שנות השמטה ויובל שהיו בשנים ש
שהכעיסו ישראל בארצם לפני המקום ארבע מאות ושלשים שנה שלש מאות ותשעים היו שני עונם משנכנסו לארץ עד שגלו עשרת השבטים ובני
יהודה הכעיסו לפניו ארבעים שנה משגלו עשרת השבטים עד חרבות ירושלים הוא שנ׳ ביחזקאל ואתה שכב על צדך השמאלית וגו׳ וכלית את אלה
וגו׳ ושכבת על צדך הימנית ארבעים יום ונשאת את עון בית יהודה ונבואה זו נאמרה ליחזקאל בשנה החמישית לגלות המלך יהויכין ועוד עשו שש
שנים עד גלות צדקיהו הרי ארבעים ושש ואם תאמר שנות מנשה חמשים וחמש היו מנשה עשה תשובה שלשים ושלש שנה וכל שנות רשעו עשרים

השמה ואתם בארץ איביכם אז תשבת הארץ והרצת את
שבתתיה: כל ימי השמה תשבת את אשר לא שבתה בשבת
בשבתתיכם בשבתכם עליה: והנשארים בכם והבאתי מ
מרך בלבבם בארצת איביהם ורדף אתם קול עלה נדף נר
ונסו מנסת חרב ונפלו ואין רדף: וכשלו איש באחיו כמפני ח
חרב ורדף אין ולא תהיה לכם תקומה לפני איביכם: ואבד
ואבדתם בגוים ואכלה אתכם ארץ איביכם: והנשארים ב
בכם ימקו בעונם בארצת איביכם ואף בעונת אבתם אתם ימ
ימקו: והתודו את עונם ואת עון אבתם במעלם אשר מעלו
בי ואף אשר הלכו עמי בקרי: אף אני אלך עמם בקרי והב
והבאתי אתם בארץ איביהם או אז יכנע לבבם הערל ואז י
ירצו את עונם: וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצח
יצחק ואף את בריתי אברהם אזכר והארץ אזכר: והארץ
תעזב מהם ותרץ את שבתתיה בהשמה מהם והם ירצו את
עונם יען וביען במשפטי מאסו ואת חקתי געלה נפשם: ואף
גם זאת בהיותם בארץ איביהם לא מאסתים ולא געלתים
לכלתם להפר בריתי אתם כי אני יהוה אלהיהם: וזכרתי ו
להם ברית ראשנים אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים לעי
לעיני הגוים להיות להם לאלהים אני יהוה: אלה החקים ו
והמשפטים והתורת אשר נתן יהוה בינו ובין בני ישראל ב

דצדיאת ואתון בארע בעלי דבביכ
דבביכון בכן תשמט ארעא ותרעי
ית שמטהא: כל יומין דצדיאת תשמ
תשמט ית דלא שמטת בשמטיכון כד
הויתון יתבין עלה: ודישתארון בכון
ואעול תברא בלבהון בארעתא דס
דסנאיהון וירדוף יתהון קל טרפא
דשקיף ויערקון כמערק מן קדם ד
דקטלין בחרבא ויפלון ולית דרדיף:
ויתקלון גבר באחוהי כמן קדם ד
דקטלין בחרבא ורדיף לית ולא תה
תהא לכון תקומה קדם בעלי דבבי
דבביכון: ותיבדון ביני עממיא ותג
ותגמר יתכון ארע בעלי דבביכון:
ודישתארון בכון יתמסון בחוביהון
בארעתא דסנאיכון ואף בחובי אב
אבהתהון בישיא דאחידין בידיהון ע
עמהון יתמסון: ויודון ית חוביהון וי
וית חובי אבהתהון בשקריהון דשקרו
במימרי ואף דהליכו קדמי בקשיו:
אף אנא אהך עמהון בקשיו ואגלי יתהון
בארע בעלי דבביהון או בכן יתבר
לבהון טפשא ובכן ירעון ית חוביהון:
ודכירנא ית קימי דעם יעקב ואף ית
קימי דעם יצחק ואף ית קימי דעם א
אברהם אנא דכיר וארעא אנא דכ
דכיר: וארעא תתרטש מנהון ותרעי
ית שמטהא בדצדיאת מנהון ואנון
ירעון ית חוביהון לוטין חלף ברכן א
אייתי עליהון דבדיני קצו וית קימי
רחיקת נפשהון: ואף ברם בדא בכד הוי
במהויהון בארע בעלי דבביהון לא
ארטושנון ולא ארחקנון לשיציותהון
לאשנאה קימי עמהון ארי אנא יי
אלההון: ודכרנא להון קים קדמאי דאפ
דאפקית יתהון מארעא דמצרים לע
לעיני עממיא למהוי להון לאלהא א
אנא יי: אלין קימיא ודיניא ואוריתא
ואוריתא דיהב יי בין מימריה ובי
בני ישראל

ושתים כמו שאמור באגדת חלק ושל אמון שתים ואחת עשרה ליהויקים וכנגדן לצדקיהו צא וחשוב לארבע מאות שנה ששים וארבע לשלשים ושש
שנה חמש שמטות הרי שבעים חסר אחת ועוד שנה יתרה שנכנסה בשמטה המשלמת לשבעים ועליהם נגזר שבעים שנה שלמים וכן הוא אומר בדב
בדברי הימים עד רצתה הארץ את שבתותיה למלאת שבעים שנה· והבאתי מרך· פחד ורך לבב מ׳ של מרך יסוד נופל הוא כמו מ׳ של מועד ושל
מוקש· ונסו מנוסת חרב· כאלו רודפים הורגים אותם· עלה נדף· שהרוח הודפו ומכהו על אחר ומקשקש ומוציא קול וכן תרגומו קל טרפא דשקיף
וכן תרגומו של חבורה משקופי· וכשלו איש באחיו· כשירוצו לנוס יכשלו זה בזה כי יבהלו לרוץ· כמפני חרב· כאלו בורחים לפני הורגים שיהא בלבם
פחד וכל שעה סבורים שאדם רודפם ומדרשו וכשלו איש באחיו זה נכשל בעונו של זה שכל ישראל ערבין זה בזה· ואבדתם בגוים· כשתהיו פזורים תהיו
אבודים זה מזה· ואכלה אתכם· אלו המתים בגולה· בעונות אבותם אתם· כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם· ימקו· לשון המסה כמו ימסו וכמוהו המקנה
בחוריהן· תמקנה בחוריהן· והבאתי אתם· אני בעצמי אביאם זו מדה טובה לישראל שלא יהו אומרים הואיל וגלינו בין האומות נעשה כמעשיהם אני א
איני מניחם אלא מעמיד אני את נביאי ומחזירן לתחת כנפי שנ׳ והעולה על רוחכם היו לא תהיה וגו׳ חי אני אם לא ביד חזקה וגו׳· או אז יכנע· כמו
או כורע כי שור נגח הוא אם או יכנע לשון אחר אולי שמא או יכנע לבבם וגו׳· ואז ירצו את עונם· יכפרו על עונם ביסוריהם· וזכרתי את בריתי
יעקוב· בחמשה מקומות נכתב מלא ואליהו נכתב חסר בחמשה מקומות יעקב נטל אות משמו של אליהו ערבון שיבא ויבשר גאולת בניו· וזכרתי
את בריתי יעקוב· למה נמנו אחורנית כלומר כדי הוא יעקב הקטן לכך ואם אינו כדי הרי יצחק עמו ואם אינו כדי הרי אברהם עמו שהוא כדי ולמה
לא נאמרה זכירה ביצחק אלא אפרו של יצחק נראה לפני צבור ומונח על המזבח· יען וביען· גמול ובגמול אשר במשפטי מאסו· ואף גם זאת· ואף
אפילו אני עושה עמהם זאת הפורענות אשר אמרתי בהיותם בארץ אויביהם לא אמאסם לכלותם ולהפר בריתי אשר אתם· ברית ראשונים· של
שבטים· והתורות· אחת בכתב ואחת על פה מגיד שכלם נתנו למשה בסיני·

כי יפליא · יפרש בפיו · בערכך נפשות · ליתן ערך נפשו לומ׳ ערך דבר שנפשו תלויה בו עלי · והיה ערכך · וגו׳ אין ערך זה לשון דמים אלא בין ש
שהוא יקר בין שהוא זול · כפי שנין · הוא הערך קצוב עליו בפרשה זו · ערכך · כמו ערך וכפל הכ״ף לא ידעתי מאי זה לשון הוא · ואם מבן דמש · וגו׳
לא שיהיה הנודר קטן שאין בדברי קטן כלום אלא גדול שאמר ערך קטן זה שהוא בן חמש שנים עלי · ואם מבן ששים שנה · וגו׳ כשמגיע לימי זקנה
האשה קרובה להחשב כאיש דאמרי אינשי סבא בביתא פחא בביתא סבתא בביתא סימא בביתא וסימנא טבא בביתא · ואם מך הוא · שאין ידו מ
משגת ליתן הערך הזה · יעל פי אשר תשיג · לפי מה שיש לו יסדרנו וישאיר לו כדי חייו מטה כר וכסת וכלי אומנות אם היה חמר משאיר לו ח

בְּהַר סִינַי בְּיַד־מֹשֶׁה׃ פ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ כִּי יַפְלִא נ
נֶדֶר בְּעֶרְכְּךָ נְפָשֹׁת לַיהוָה׃ וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים
שָׁנָה וְעַד בֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף בש
בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃ וְאִם־נְקֵבָה הִוא וְהָיָה עֶרְכְּךָ שְׁלֹשִׁים שָׁקֶל׃
וְאִם מִבֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְעַד בֶּן־עֶשְׂרִים שָׁנָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר
עֶשְׂרִים שְׁקָלִים וְלַנְּקֵבָה עֲשֶׂרֶת שְׁקָלִים׃ וְאִם מִבֶּן־חֹדֶשׁ וְעַד
בֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים כָּסֶף ולנק
וְלַנְּקֵבָה עֶרְכְּךָ שְׁלֹשֶׁת שְׁקָלִים כָּסֶף׃ וְאִם מִבֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה ו
וָמַעְלָה אִם־זָכָר וְהָיָה עֶרְכְּךָ חֲמִשָּׁה עָשָׂר שָׁקֶל וְלַנְּקֵבָה עצ
עֲשָׂרָה שְׁקָלִים׃ וְאִם־מָךְ הוּא מֵעֶרְכֶּךָ וְהֶעֱמִידוֹ לִפְנֵי הַכֹּהֵן ו
וְהֶעֱרִיךְ אֹתוֹ הַכֹּהֵן עַל־פִּי אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יַד הַנֹּדֵר יַעֲרִיכֶנּוּ הכ
הַכֹּהֵן׃ ס וְאִם־בְּהֵמָה אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה ק
קָרְבָּן לַיהוָה כֹּל אֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ לַיהוָה יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ׃ לֹא יחל
יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא־יָמִיר אֹתוֹ טוֹב בְּרָע אוֹ־רַע בְּטוֹב וְאִם־הָמֵר ים
יָמִיר בְּהֵמָה בִּבְהֵמָה וְהָיָה־הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ׃ וְאִם כ
כָּל־בְּהֵמָה טְמֵאָה אֲשֶׁר לֹא־יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיהוָה והע
וְהֶעֱמִיד אֶת־הַבְּהֵמָה לִפְנֵי הַכֹּהֵן׃ וְהֶעֱרִיךְ הַכֹּהֵן אֹתָהּ בֵּין נ
טוֹב וּבֵין רָע כְּעֶרְכְּךָ הַכֹּהֵן כֵּן יִהְיֶה׃ וְאִם־גָּאֹל יִגְאָלֶנָּה וְיָסַף
חֲמִשִׁתוֹ עַל־עֶרְכֶּךָ׃ וְאִישׁ כִּי־יַקְדִּשׁ אֶת־בֵּיתוֹ קֹדֶשׁ לַיהוָה וג

בטורא דסיני בידא דמשה:
ומלל יי׳ עם משה למימר: מלל
עם בני ישראל ותימר להון גבר
ארי יפריש נדר בפרסן נפשתא
קדם יי׳: ויהי פרסניה דדכרא מ
מבר עשרין שנין ועד בר שתין
שנין ויהי פרסניה חמשין סל
סלעין דכסף בסלעי קודשא: ות
ואם נקבתא היא ויהי פרסנא ת
תלתין סלעין: ואם מבר חמש
שנין ועד בר עשרין שנין ויהי
פרסניה דדכרא עשרין סלעין
ולנקבתא עשר סלעין: ואם מ
מבר ירחא ועד בר חמש שנין
ויהי פרסניה דדכרא חמש סל
סלעין דכסף ולנקבתא פרסנא
תלת סלעין דכסף: ואם מבר ש
שתין שנין ולעלא אם דכורא וי
ויהי פרסניה חמש עשר סלעין
ולנקבתא עשר סלעין: ואם מס
מסכן הוא מפרסניה ויקימניה
קדם כהנא ויפרס יתיה כהנא
על פום דתדבק ית נדרא יפ
פרסניה כהנא:
ואם בעירא דיקרבון מניה קרב
קרבנא קדם יי׳ כל דיתן מנה
קדם יי׳ יהי קודשא: לא יחלפניה
ולא יעבר יתיה טב בביש או ב
ביש בטב ואם חלפא יחלף בע
בעירא בבעירא ויהי הוא וחלו
וחלופיה יהי קודשא: ואם כל ב
בעירא מסאבא דלא יקרבון מ
מנה קרבנא קדם יי׳ ויקים ית ב
בעירא קדם כהנא ויפרוס כה
כהנא יתיה בין טב ובין ביש כ
כפרסן כהנא כן יהי: ואם מפרק
יפרקניה ויוסף חמשיה על פר
פרסניה: וגבר ארי יקדיש ית ב
ביתיה קודשא קדם יי׳

תמורו · כל אשר יתן ממנו · אמ׳ רגלה של זו עולה דבריו קיימין ותמכר לצרכי עולה ודמיה חולין חוץ מדמי אותו האבר · טוב ברע · תם בבעל מום
או רע בטוב · וכל שכן טוב בטוב ורע ברע · כל בהמה טמאה · בבעלת מום הכתו׳ מדבר שהיא טמאה להקרבה ולמדך הכתו׳ שאין קדשים תמימים
יוצאין לחולין בפדיון אלא אם כן הוממו · כערכך הכהן כן יהיה · לשאר כל אדם הבא לקנותה מיד הקדש · ואם גאל יגאלנה · בבעלים החמיר הכתו׳
להוסיף חומש וכן במקדיש בית וכן במקדיש את השדה וכן בפדיון מעשר שני הבעלים מוסיפין חומש ולא שאר כל אדם · והיה ערכך לפי זרעו ·
לאי כ׳ שויה אחת שדה טובה ואחת שדה רעה פדיון הקדשן שדה בית כור שעורים בחמשים שקלים כך גזרת הכתוב והוא שבא לגאלה בתחלת
היובל ואם בא לגאלה באמצעו נותן לפי החשבון סלע ופונדיון לשנה לפי שאינה הקדש אלא למנין שנות היובל שאם נגאלה הרי טוב ואם לאו
הגזבר מוכרה בדמים הללו לאחר ועומד ביד הלוקח עד היובל כשאר כל השדות המכורות וכשהיא יוצאה מידו חוזרת לכהנים של אותו משמר
שהיובל פוגע בו ומתחלקת ביניהם זה המשפט האמור במקדיש שדה ועכשו אפרשנו על סדר המקראות · אם משנת היובל יקדיש · וגו׳ אם מ
משעברה שנת היובל מיד הקדיש ובא לגאלה · כערכך יקום · כערך הזה האמור יהיה · חמשים כסף יתן · ואם אחר היובל יקדיש · וכן אם הקדישה מ
משנת היובל ונשתהת ביד גזבר ובא זה לגאלה אחר היובל וחשב לו הכהן את הכסף על פי השנים הנותרות כפי חשבון · כיצד הרי קצב לו מ״ט
של מ״ט שנה חמשים שקל הרי שקל לכל שנה ושקל יתר על כלן והשקל מ״ח פונדיונים הרי כלע ופונדיון לשנה אלא שסרס פונדיון אחד לכלן ומ
ואמרו רבותי׳ שאותו פונדיון קלבון לפרוטרוט והבא לגאול יתן סלע ופונדיון לשנים הנותרות עד שנת היובל ונגרע מן הערכך מנין השנים כ מ
שמשנת היובל עד שנת הפדיון ואם גאל יגאל המקדיש אותו יוסיף חומש על הקצבה הזאת ואם לא יגאל את השדה המקדישו אם מכר הגזבר
את השדה לאיש אחר · לא יגאל עוד · לשוב ביד המקדיש והיה השדה בצאתו ביובל מיד הלוקחו מן הגזבר כדרך שאר שדות היוצאות מיד לוקחיהם
ביובל · קדש ליי׳ · לא שישוב להקדש בדק הבית ליד הגזבר אלא כשדה החרם הנתן לכהנים שנ׳ כל חרם בישראל לך יהיה אף זו תתחלק לכהנים של אותו

אותו משמר שיום הכפורים שליובל פוגע בו ואם את שדה מקנתו וגו׳ חלוק יש בין שדה מקנה לשדה אחוזה. ששדה מקנה לא תתחלק לכהנים ביוב
ביובל לפי שאינו יכול להקדישה אלא עד היובל שהרי ביובל היתה עתידה לצאת מידו ולשוב לבעלים לפיכך אם בא לגאלה יגאל בדמים הללו
הקצובים לשדה אחוזה ואם לא יגאל וימכרנה גזבר לאחר או אם לא יגאל הוא בשנת היובל ישוב השדה לאשר קנהו מאתו אותו שהקדישה וכן ת
תאמר לאשר קנהו הלוקח הזה מאתו וזהו הגזבר לכך הוצרך לומר לאשר לו אחוזת הארץ מירושת אבות וזהו בעלים הראשונים שמכרה למקדיש
וכל ערכך יהיה בשקל הקדש כל ערך שכתוב בו שקלים יהיה בשקל הקדש עשרים גרה עשרים מעות כך היו מתחלה ולאחר מכן הוסיפו שתות:

והעריכו הכהן בין טוב ובין רע כאשר יעריך אתו הכהן כן י
יקום: ואם המקדיש יגאל את ביתו ויסף חמישית כסף ערכך
עליו והיה לו: ואם משדה אחזתו יקדיש איש ליהוה והיה ע
ערכך לפי זרעו זרע חמר שערים בחמשים שקל כסף: אם
משנת היבל יקדיש שדהו כערכך יקום: ואם אחר היבל י
יקדיש שדהו וחשב לו הכהן את הכסף על פי השנים הנות
הנותרת עד שנת היבל ונגרע מערכך: ואם גאל יגאל את
השדה המקדיש אתו ויסף חמשית כסף ערכך עליו וקם לו:
ואם לא יגאל את השדה ואם מכר את השדה לאיש אחר
לא יגאל עוד: והיה השדה בצאתו ביבל קדש ליהוה כשדה
החרם לכהן תהיה אחזתו: ואם את שדה מקנתו אשר לא
משדה אחזתו יקדיש ליהוה: וחשב לו הכהן את מכסת ה
הערכך עד שנת היבל ונתן את הערכך ביום ההוא קדש ו
ליהוה: בשנת היובל ישוב השדה לאשר קנהו מאתו לאשר
לו אחזת הארץ: וכל ערכך יהיה בשקל הקדש עשרים
גרה יהיה השקל: אך בכור אשר יבכר ליהוה בבהמה לא
יקדיש איש אתו אם שור אם שה ליהוה הוא: ואם בבהמה
הטמאה ופדה בערכך ויסף חמשתו עליו ואם לא יגאל ונם
ונמכר בערכך: אך כל חרם אשר יחרם איש ליהוה מכל
אשר לו מאדם ובהמה ומשדה אחזתו לא ימכר ולא יגאל

ויפרסניה כהנא בין טב ובין ביש
כמא דיפרוק יתיה כהנא כן יקום:
ואם דאקדיש יפרוק ית ביתיה ויוס
ויוסף חומש כסף פורסניה עלוהי
ויהי ליה: ואם מחקל אחסנתיה יית
יקדיש גבר קדם יי׳ ויהי פורסניה
לפום זרעיה בית זרע כור שערין
בחמשין סלעין דכסף: אם משתא
דיובלא יקדיש חקליה כפורסניה י
יקום: ואם מבתר יובלא יקדיש ח
חקליה ויחשב ליה כהנא ית כספא
על פום שניא דמשתארא עד ש
שתא דיובלא ויתמנע מפורסניה:
ואם מפרק יפרוק ית חקלא דאקד
דאקדיש יתיה ויוסף חומש כסף פ
פורסניה עלוהי ויקום ליה: ואם לא
יפרוק ית חקלא ואם זבן ית חקלא
לגבר אחרן לא יתפרק עוד: ויהי
חקלא במפקיה ביובלא קדשא ק
קדם יי׳ כחקל חרמא לכהנא תהי
אחסנתיה: ואם ית חקל זביניה ד
דלא מחקל אחסנתיה יקדיש קדם
יי׳: ויחשב ליה כהנא ית נכיב כר
פורסניה עד שתא דיובלא ויתן ית
פורסניה ביומא ההוא קודשא קדם יי׳:
בשתא דיובלא יתוב חקלא לדזבנ
לדזבניה מניה לדדיליה אחסנת א
ארעא: וכל פורסניה יהי בסלעי
קדשא עשרין מעין יהוי סלעא: ברם
בוכרא דיתבכר קדם יי׳ בבעירא
לא יקדיש גבר יתיה אם תור אם
אמר דיי׳ הוא: ואם בבעירא מסא
מסאבא ויפרוק בפורסניה ויוסף
חומשיה עלוהי ואם לא יתפרק ויז
ויזדבן בפורסניה: ברם כל חרמא
דיחרים גבר קדם יי׳ מכל דליה מ
מאינשא ובעירא ומחקל אחסנתיה
לא יזדבן ולא
יתפרק

ואמרו שש מעה כסף דינר כר׳ מעות לסלע. לא יקדיש איש אותו. לשם קרבן אחר לפי שאינו שלו. ואם בבהמה הטמאה וגו׳ אין המקרא הזה מ
מוסב אל הבכור שאין לומר בבכור בהמה טמאה ופדה בערכך וחומש שהרי אין פדיון פטר חמור אלא טלה והוא מתנה לכהן ואינו להקדש אל
הכתוב מוסב על ההקדש שהכתוב של מעלה בפדיון בהמה טהורה שהומתה וכאן דבר במקדיש בהמה טמאה לבדק הבית. ופדה בערכך. כפי מה
שיעריכנה הכהן אם לא יגאל על ידי בעלים ונמכר בערכך. לאחרים. אך כל חרם. וגו׳ נחלקו רבותי בו בר יש אומרים סתם חרמים להקדש ומה א
אני מקיים כל חרם בישראל לך יהיה בחרמי כהנים שפירש ואמר הרי זה לכהן ויש שאמרו סתם חרמים לכהן לא ימכר ולא יגאל אלא ינתן לכהן ל
לדברי האומר סתם חרמים לכהנים מפרש מקרא זה בסתם חרמים והאומר סתם חרמים לבדק הבית מפרש מקרא זה בחרמי כהנים שהכל מודים
חרמי כהנים אין להם פדיון עד שיבאו ליד כהן וחרמי גבוה נפדים כל חרם קדש קדשים הוא האומר סתם חרמים לבדק הבית מביא ראיה מכאן
והאומר סתם חרמים לכהנים מפרש כל חרם קדש קדשים הוא ללמד שחרמי כהנים חלים על קדשי קדשים ועל קדשים קלים ונותן לכהן כמו ש
ששנינו במסכת ערכין אם נדר נותן דמיהן ואם נדבה נותן את טובתה. מאדם. כגון שהחרים עבדיו ושפחותיו הכנענים. כל חרם אשר יחרם. וגו׳ ב
היוצא ליהרג ואמר אחד ערכו עלי לא אמר כלום

מות יומת · הרי הולך למות לפיכך לא יפדה אין לו לא דמים ולא ערך · וכל מעשר הארץ · במעשר שני הכתוב מדבר · מזרע הארץ · דגן · מפרי העץ תירוש ויצהר · ליי׳ הוא · קנאו השם ומשלחנו צוה לך לעלות ולאכול בירושלם כמה שנ׳ ואכלת לפני יי׳ אלהיך מעשר דגנך תירושך וגו׳ ממעשרו ו ולא ממעשר חברו הפודה מעשר של חברו אין מוסיף חומש ומה היא גאולתו כדי להתירו באכילה בכל מקום והמעות יעלה ויאכל בירושלם כמה שנ׳ ונתתה הכסף וגו׳ תחת השבט כשבא לעשרן מוציאן בפתח זה אחר זה והעשירי מכה בשבט צבועה בסיקרא להיות נכר שהוא מעשר כן עושה לטלאים ועגלים של כל שנה ושנה · יהיה קדש · ליקרב למזבח דמו ואימורין והבשר נאכל לבעלים שהרי לא נמנה עם שאר מתנות כהונה ולא מ

כל חרם קדש קדשים הוא ליהוה : כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת : וכל מעשר הארץ מזרע הארץ מפרי העץ ליהוה הוא קדש ליהוה : ואם גאל יגאל איש ממעשרו חמישתו יסף עליו : וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבר תחת השבט העשירי יהיה קדש ליהוה : לא יבקר בין טוב לרע ולא ימירנו ואם המר ימירנו והיה הוא ותמורתו יהיה קדש לא יגאל : אלה המצות אשר צוה יהוה את משה אל בני ישראל בהר סיני :

מן אינשא לא יתפרק מתקטלא יתקטל : וכל מעשר ארעא מזר מורעא דארעא מפירי אילנא דיי׳ הוא קדשא קדם יי׳ : ואם מ מפרק יפרוק גבר ממעשריה ח חומשיה יוסף עלוהי : וכל מעשר תורין ועאן כל דיעבר תחות חוטרא עשיראה יהי קודשא קדם יי׳ : לא יבקר בין טב לביש ולא יחלפיניה ואם חלפא יחלפיניה ויהי הוא וחלופיה יהי קדשא לא יתפרק : אלין פקודיא דפקד יי׳ ית משה לות בני ישר׳ בטו בטורא דסיני :

סכום הפסוקים של ספרא
שמנה מאות וחמשים
והשבה :

ספר רביעי

פרשת במדבר

וידבר יהוה אל משה במדבר סיני באהל מועד באחד לחדש השני בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים לאמר : שאו את ראש כל עדת בני ישראל למשפחתם לבית אבתם במספר שמות כל זכר לגלגלתם : מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא בישראל תפקדו אתם לצבאתם אתה ואהרן : ואתכם יהיו איש איש למטה איש ראש לבית אבתיו הוא : ואלה שמות האנשים אשר יעמדו אתכם לראובן אליצור בן שדיאור : לשמעון שלמיאל בן צורישדי : ליהודה נחשון בן עמינדב : ליששכר נתנאל בן צוער : לזבולן אליאב בן חלן : לבני יוסף לאפרים אלישמע בן עמיהוד למנשה גמל

ומליל יי׳ עם משה במדבר דסיני במשכן זמנא בחד לירחא תנינא בשתא תניתא למפקהון מארעא דמצרים למימר : קבילו ית חושבן כל כנישתא ד דבני ישר׳ לזרעיתהון לבית אבהתהון במנין שמהן כל דכו דכורא לגלגלתהון : מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא ב בישר׳ תמנון יתהון לחיליהון א את ואהרן : ועמכון יהון גברא גברא לשבטא גבר ריש לבית אבהתוהי הוא : ואלין שמהת גבריא דיקומון עמכון לראובן אליצור בר שדיאור : לשמעון שלומיאל בר צורי שדי : ליהודה נחשון בר עמינדב : ליששכר נתנאל בר צוער : לזבולן אליאב בר חילון : לבני יוסף לאפרים אלישמע בר עמיהוד למנשה

שיהנו שיהא נתן לכהנים · לא יבקר · וגו׳ לפי שנ׳ כל מבחר נדריכם יכול יהא בורר ומוציא את היפה הל׳ לא יבקר בין טוב לרע בין תם בין בעל מום חלה עליו קדושה ולא שיקרב בעל מום אלא יאכל בתורת מעשר ואסור ליגזז וליעבד ·

חסלת ספר ויקרא · חסלת אם בחקותי ·

במדבר סיני באחד לחדש השני · מתוך חבתן לפניו מונה אותם כל שעה כשיצאו ממצרים מנאן וכשנפלו בעגל מנאן לידע הנותרים וכשבא להשרות שכינתו בתוכן מנאן באחד בניסן הוקם המשכן ובאחד באייר מנאן · למשפחותם · לדעת מנין כל שבט ושבט · לבית אבותם · מי שאביו מ משבט אחד ואמו משבט אחר יקום על שבט אביו לגלגלותם על ידי שקלים בקע לגלגלת · כל יוצא צבא · מגיד שאין יוצא בצבא פחות מבן ע עשרים · ואתכם יהיו · כשתפקדו אותם יהיו עמכם נשיא כל שבט ושבט · קרואי העדה · הנקראים לכל דבר חשיבות שבעדה ·

והאנשים האלה· אה שנים עשר נשיאים הללו· אשר נקבו· לו כאן בשמות· ויתילדו על משפחותם· הביאו ספרי יחוסיהם ועדי חזקת לידתם כל אחד ואחד להתיחס על השבט·

גמליאל בן פדהצור: לבנימן אבידן בן גדעני: לדן אחיעזר
בן עמי שדי: לאשר פגעיאל בן עכרן: לגד אליסף בן דעא
רעואל: לנפתלי אחירע בן עינן: אלה קריאי העדה נשיאי
מטות אבותם ראשי אלפי ישראל הם: ויקח משה ואהרן א
את האנשים האלה אשר נקבו בשמת: ואת כל העדה הג
הקהילו באחד לחדש השני ויתילדו על משפחתם לבית א
אבתם במספר שמות מבן עשרים שנה ומעלה לגלגלתם:
כאשר צוה יהוה את משה ויפקדם במדבר סיני: ס
ויהיו בני ראובן בכר ישראל תולדתם למשפחתם לבית א
אבתם במספר שמות לגלגלתם כל זכר מבן עשרים שנה ו
ומעלה כל יצא צבא: פקדיהם למטה ראובן ששה וארבע
וארבעים אלף וחמש מאות: פ לבני שמעון תול
תולדתם למשפחתם לבית אבתם פקדיו במספר שמות לג
לגלגלתם כל זכר מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא:
פקדיהם למטה שמעון תשעה וחמשים אלף ושלש מאות:
פ לבני גד תולדתם למשפחתם לבית אבתם
במספר שמות מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא: פקד
פקדיהם למטה גד חמשה וארבעים אלף ושש מאות וחמש
וחמשים: פ לבני יהודה תולדתם למשפחתם
לבית אבתם במספר שמת מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא
צבא: פקדיהם למטה יהודה ארבעה ושבעים אלף ושש מ

גמליאל בר פדה צור: לבנימן א
אבידן בר גדעוני: לדן אחיעזר
בר עמי שדי: לאשר פגעיאל בר
עכרן: לגד אליסף בר דעואל: ל
לנפתלי אחירע בר עינן אלין
מערעי כנישתא רברבי שבטי א
אבהתהון רישי אלפיא דישראל א
אנון: ודבר משה ואהרן ית גבר
גבריא האלין דאתפרשו בשמ
בשמהן: וית כל כנשתא כנשו
בחד לירחא תנינא ואתיחסו על
זרעיתהון לבית אבהתהון אב
במנין שמהן מבר עסרין שנין
ולעילא לגלגלתהון: כמה דפקד
יי ית משה ומנינון במדברא ד
דסיני
והוו בני ראובן בוכרא
דישראל תולדתהון לזרעיתהון לב
לבית אבהתהון במנין שמהן לג
לגלגלתהון כל דכורא מבר עס
עסרין שנין ולעילא כל נפיק ח
חילא: מניניהון לשבטא דראובן
ארבעין ושתא אלפין וחמש מא
מאה:
לבני שמעון תולדתהון לזרעית
לזרעיתהון לבית אבהתהון מני
מנינוהי במני שמהן לגלגלתהון
כל דכורא מבר עסרין שנין ול
ולעיל כל נפיק חילא: מניניהון
לשבטא דשמעון חמשין ותשעה
אלפין ותלת מאה:
לבני גד תולדתהון
לזרעיתהון לבית אבהתהון במנ
במנין שמהן מבר עסרין שנין
ולעיל כל נפיק חילא: מניניהון
לשבטא דגד ארבעין וחמשא א
אלפין ושית מאה וחמשין:
לבני יהודה תולדתהון לזרעיתהון
לבית אבהתהון במנין שמהן מ
מבר עסרין שנין ולעילא כל נ
נפיק חילא: מניניהון לשבטא די
דיהודה שבעין וארבעא אלפין ו
ושית:

מאות: פ לבני יששכר תולדתם למשפחתם ו
לבית אבתם במספר שמת מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא
צבא: פקדיהם למטה יששכר ארבעה וחמשים אלף ואר
וארבע מאות: פ לבני זבולן תולדתם למשפח
למשפחתם לבית אבתם במספר שמת מבן עשרים שנה ומה
ומעלה כל יצא צבא: פקדיהם למטה זבולן שבעה וחמשים
אלף וארבע מאות: פ לבני יוסף לבני אפרים ת
תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמת מבן עשרים
שנה ומעלה כל יצא צבא: פקדיהם למטה אפרים ארבע
ארבעים אלף וחמש מאות: פ לבני מנשה תול
תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמות מבן עשר
עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא: פקדיהם למטה מנשה
שנים ושלשים אלף ומאתים: פ לבני בנימן תל
תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמת מבן עש
עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא: פקדיהם למטה בנימן נ
חמשה ושלשים אלף וארבע מאות: פ לבני דן
תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמת מבן עשרים
שנה ומעלה כל יצא צבא: פקדיהם למטה דן שנים וששים
אלף ושבע מאות: פ לבני אשר תולדתם למש
למשפחתם לבית אבתם במספר שמת מבן עשרים שנה ומ
ומעלה כל יצא צבא: פקדיהם למטה אשר אחד וארבעים

מאה:
לבני יששכר תולדתהון לזרעיתהון
לבית אבהתהון במניין שמהן
מבר עשרין שנין ולעילא כל נ
נפיק חילא: מניניהון לשבטא
דיששכר חמשין וארבעא אלפין ו
וארבע מאה:
לבני זבולן תולדתהון
לזרעיתהון לבית אבהתהון במנ
במניין שמהן מבר עשרי שנין
ולעיל כל נפיק חילא: מניניהון
לשבטא דזבולן חמשין ושבעא
אלפין וארבע מאה:
לבני יוסף לבני אפרים תולדת
תולדתהון לזרעיתהון לבית אבה
אבהתהון במניין שמהן מבר ע
עשרין שנין ולעילא כל נפיק
חילא: מניניהון לשבטא דאפרים
ארבעין אלפין וחמש מאה:
לבני מנשה תולדתהון לזרעית
לזרעיתהון לבית אבהתהון במניין
שמהן מבר עשרי שנין ולעילא
כל נפיק חילא: מניניהון לשבטא
דמנשה תלתין ותרין אלפין ומא
ומאתן:
לבני בנימין תולדתהון לזרעית
לזרעיתהון לבית אבהתהון במניין
שמהן מבר עשרי שנין ולעילא
כל נפיק חילא: מניניהון לשבטא
דבנימין תלתין וחמשא אלפין וא
וארבע מאה:
לבני דן תולדתהון לזרעיתהון כ
לבית אבהתהון במניין שמהן
מבר עשרין שנין ולעילא כל
נפיק חילא: מניניהון לשבטא ד
דדן שיתין ותרין אלפין ושבע מ
מאה:
לבני אשר תולדתהון לזרעיתהון
לבית אבהתהון במניין שמהן ב
מבר עשרין שנין ולעילא כל נ
נפיק חילא: מניניהון לשבטא ד
דאשר ארבעין

אך את מטה לוי לא תפקד וגו׳ כדאי הוא לגיון של מלך להיות נמנה לבדו ד״א צפה הקב״ה שעתידה לעמוד גזרה על כל הנמנים מבן עשרים שנה ומעלה שימותו במדבר אמ׳ אל יהיו אלו בכלל לפי שהם שלי שלא טעו בעגל׳ הפקד את הלוים תרגו׳ מני לשון ממנוי שררה על דבר הממונה ע עליו כמו ויפקד המלך פקידים׳ יורידו אותו׳ כתרגומו יפרקון כשבאין ליסע במדבר ממסע למסע היו מפרקין אותו מהקמתו ונושאין אותו עד מקום אשר ישכן שם הענן ויחנו שם ומקימין אותו׳ והזר הקרב׳ לעבודתם זו׳ יומת׳ בידי שמים׳ ואיש על דגלו׳ כמו שהדגלים סדורים בספר זה שלשה שבטים לכל דגל׳ ולא יהיה קצף׳ אם תעשו כמצותי לא יהיה קצף ואם לאו שיכנסו זרים בעבודתם יהיה קצף כמו שמצינו על מעשה קרח

אלף וחמש מאות : פ בני נפתלי תולדתם למשפחתם
לבית אבתם במספר שמת מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא
צבא : פקדיהם למטה נפתלי שלשה וחמשים אלף וארבע
מאות : פ אלה הפקדים אשר פקד משה ואהרן
ונשיאי ישראל שנים עשר איש איש אחד לבית אבתיו היו :
ויהיו כל פקודי בני ישראל לבית אבתם מבן עשרים שנה ו
ומעלה כל יצא צבא בישראל : ויהיו כל הפקדים שש מאות
אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים : והלוים למטה
אבתם לא התפקדו בתוכם : פ וידבר יהוה
אל משה לאמר : אך את מטה לוי לא תפקד ואת ראשם ו
לא תשא בתוך בני ישראל : ואתה הפקד את הלוים על מ
משכן העדת ועל כל כליו ועל כל אשר לו המה ישאו את
המשכן ואת כל כליו והם ישרתהו וסביב למשכן יחנו : ובנ
ובנסע המשכן יורידו אתו הלוים ובחנת המשכן יקימו אתו
הלוים והזר הקרב יומת : וחנו בני ישראל איש על מחנהו ו
ואיש על דגלו לצבאתם : והלוים יחנו סביב למשכן העדת
ולא יהיה קצף על עדת בני ישראל ושמרו הלוים את משמ
משמרת משכן העדות : ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה ה
יהוה את משה כן עשו : פ וידבר יהוה אל משה
ואל אהרן לאמר : איש על דגלו באתת לבית אבתם יחנו ב
בני ישראל מנגד סביב לאהל מועד יחנו : והחנים קדמה ו

אלפין וחמש מאה :
בני נפתלי תולדתהון לזרעיתהון
לבית אבהתהון במנין שמהן מ
מבר עשרין שנין ולעלא כל נ
נפק חילא : מנייניהון לשבטא ד
דנפתלי חמשין ותלתא אלפין וא
וארבע מאה :
אלין מנייניא דמנא משה ואה
ואהרן ורברבי ישרא׳ תרי עשר ג
גברין גברא חד לבית אבהתוהי
הוו : והוו כל מניני בני ישרא׳ ל
לבית אבהתהון מבר עשרין ש
שנין ולעלא כל נפק חילא בי
בישרא׳ : והוו כל מנייניא שית מ
מאה ותלתא אלפין וחמש מאה ו
וחמשין : ולואי לשבטא דאבהת
דאבהתהון לא אתמניאו ביניהון
: ומלל יי׳ עם מ
משה למימר : ברם ית שבטא ד
דלוי לא תמני וית חשבנהון לא
תקבל בגו בני ישרא׳ : ואת מני
ית לואי על משכנא דסהדותא
ועל כל מנוהי ועל כל דליה אנ
אנון יטלון ית משכנא וית כל
מנוהי ואנון ישמשניה וסחור ס
סחור למשכנא ישרון : ובמיטל
משכנא יפרקון יתיה לואי ומ
במשרי משכנא יקימון יתיה ל
לואי וחלוני דיקרב יתקטל : וי
וישרון בני ישרא׳ גבר על משר
משרוהי וגבר על טקסיה לחילי
לחיליהון : ולואי ישרון סחור סח
סחור למשכנא דסהדותא ולא
יהי רגזא על כנשתא דבני ישרא׳
ויטרון לואי ית מטרת משכנא
דסהדותא : ועבדו בני ישרא׳ כ
ככל דפקד יי׳ ית משה כן עבדו
: ומלל יי׳ עם מ
משה ועם אהרן למימר : גבר על
טקסיה באתון לבית אבהתהון
ישרון בני ישרא׳ מקבל סחור ס
סחור למשכן זמנא ישרון : ודש
ודשרן קדומא

כי יצא הקצף׳ באותות׳ כל דגל יהיה לו אות מפה צבועה תלויה בו צבעו של זה לא כצבעו של זה צבע של כל אחד כגוון אבנו הקבועה בחשן ומתוך כך כל אחד יכיר את דגלו ד״א באותות לבית אבותם באות שמסר להם יעקב אביהם כשנשאוהו ממצרים שנ׳ ויעשו בניו לו כן כאשר צום יהודה ויששכר וזבולן ישאוהו מן המזרח וראובן ושמעון וגד ישאוהו מן הדרום כו כדאי׳ בתנחומא בפרשה זו׳ מנגד׳ מרחוק מיל כמו שנ׳ ביהושע אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה שיוכלו לבא בשבת משה ואהרן ובניו והלוים חונים בסמוך לו׳

קדמה· לפני הקרוי' קדם ופני ה ז רוח מזרחית והמערב קרוי אחור· ראשונה יסעו· כשרואין הענן מסתלק תוקעין הכהנים בחצוצרות ונוסע מ
מחנה יהודה תחלה וכשהולכין הולכין כדרך חנייתן הלויים והעגלות באמצע דגל יהודה במזרח ושל ראובן בדרום ושל אפרים במערב ושל דן
בצפון· ונסע אהל מועד· לאחר שני דגלים הללו· כאשר יחנו כן יסעו· כמו שפרשתי הליכתן כחנייתן כל דגל מהלך לרוח הקבוע לו· על ידו· על
מקומו ואין לשון יד זו סמשמעו רוח של יד ורו קרוי על ידו כמוכה לו לכל הושטת ידו מיכשון אישא בלעז· ועליו· כתרגומו ודסמיכין עלוהי· וגו׳

מזרחה דגל מחנה יהודה לצבאתם ונשיא לבני יהודה נח
נחשון בן עמינדב: וצבאו ופקדיהם ארבעה ושבעים אלף ו
ושש מאות: והחנים עליו מטה יששכר ונשיא לבני יששכר
נתנאל בן צוער: וצבאו ופקדיו ארבעה וחמשים אלף ואר
וארבע מאות: מטה זבולן ונשיא לבני זבולן אליאב בן חלן:
וצבאו ופקדיו שבעה וחמשים אלף וארבע מאות: כל הפק
הפקדים למחנה יהודה מאת אלף ושמנים אלף וששת אלפ
אלפים וארבע מאות לצבאתם ראשנה יסעו: ס
דגל מחנה ראובן תימנה לצבאתם ונשיא לבני ראובן אלי
אליצור בן שדיאור: וצבאו ופקדיו ששה וארבעים אלף וח
וחמש מאות: והחונם עליו מטה שמעון ונשיא לבני שמעון ו
שלמיאל בן צורי שדי: וצבאו ופקדיהם תשעה וחמשים אל
אלף ושלש מאות: ומטה גד ונשיא לבני גד אליסף בן דעו
רעואל: וצבאו ופקדיהם חמשה וארבעים אלף ושש מאות
וחמשים: כל הפקדים למחנה ראובן מאת אלף ואחד וחמ
וחמשים אלף וארבע מאות וחמשים לצבאתם ושנים יסעו:
ונסע אהל מועד מחנה הלוים בתוך המחנת כאשר יחנו כן
יסעו איש על ידו לדגליהם: ס דגל מחנה אפרים
לצבאתם ימה ונשיא לבני אפרים אלישמע בן עמיהוד: וצ
וצבאו ופקדיהם ארבעים אלף וחמש מאות: ועליו מטה מ
מנשה ונשיא לבני מנשה גמליאל בן פדהצור: וצבאו ופק

מדינחא טיקס משרית יהודה ל
לחיליהון ורבא לבני יהודה נח
נחשון בר עמינדב: וחיליה ומנ
ומניניהון שבעין וארבעא אלפין
ושית מאה: ודשרן סמיכין עלוהי
שבטא דיששכר ורבא לבני יש
יששכר נתנאל בר צוער: וחיליה
ומנינוהי חמשין וארבעה אלפין ו
וארבע מאה: שבטא דזבולון ו
ורבא לבני זבולון אליאב בר
חילון: וחיליה ומנינוהי חמשין
ושבעא אלפין וארבע מאה: כל
מניניא למשרית יהודה מאה
ותמנן ושיתא אלפי וארבע מאה
לחיליהון בקדמיתא נטלין:
טיקס משרית ראובן דרומא ל
לחיליהון ורבא לבני ראובן אל
אליצור בר שדיאור: וחיליה ומני
ומנינוהי ארבעין ושיתא אלפין ו
וחמש מאה: ודשרן סמיכין עלו
עלוהי שבטא דשמעון ורבא ל
לבני שמעון שלומיאל בר צורי
שדי: וחיליה ומניניהון חמשין
ותשעה אלפין ותלת מאה: ושבטא
דגד ורבא לבני גד אליסף בר ד
דעואל: וחיליה ומניניהון ארבעין
וחמש אלפין ושית מאה וחמשין:
כל מניניא למשרית ראובן מ
מאה וחמשין וחד אלפין וארבע
מאה וחמשין לחיליהון בתנייתא
נטלין: ונטיל משכן זמנא משרית
ליואי בגו משרייתא כמה דשרן
כן נטלין גבר על אתריה לטק
לטקסיהון:

טיקס משרית אפרים לחיליהון
מערבא ורבא לבני אפרים אלי
אלישמע בר עמיהוד: וחיליה ומ
ומניניהון ארבעין אלפין וחמש
מאה: ודסמיכין עלוהי שבטא
דמנשה ורבא לבני מנשה גמ
גמליאל בר פדה צור: וחיליה ומ

ואלה תולדת אהרן ומשה ואינו מזכיר אלא בני אהרן ונקראו תולדות משה לפי שלמדן תורה מלמד שכל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו ביום דבר יי את משה נעשה אלו תולדות שלו שלמדן מה שלמד מפי הגבורה

ופקדיהם שנים ושלשים אלף ומאתים: ומטה בנימן ונשיא
לבני בנימן אבידן בן גדעני: וצבאו ופקדיהם חמשה ושל
ושלשים אלף וארבע מאות: כל הפקדים למחנה אפרים מ
מאת אלף ושמנת אלפים ומאה לצבאתם ושלשים יסעו:
ס דגל מחנה דן צפנה לצבאתם ונשיא לבני דן
אחיעזר בן עמישדי: וצבאו ופקדיהם שנים וששים אלף וש
ושבע מאות: והחנים עליו מטה אשר ונשיא לבני אשר פג
פגעיאל בן עכרן: וצבאו ופקדיהם אחד וארבעים אלף וח
וחמש מאות: ומטה נפתלי ונשיא לבני נפתלי אחירע בן עינן:
וצבאו ופקדיהם שלשה וחמשים אלף וארבע מאות: כל ה
הפקדים למחנה דן מאת אלף ושבעה וחמשים אלף ושש מ
מאות לאחרנה יסעו לדגליהם: פ אלה פקודי
בני ישראל לבית אבתם כל פקודי המחנת לצבאתם שש מ
מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים: והלוים
לא התפקדו בתוך בני ישראל כאשר צוה יהוה את משה:
ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה יהוה את משה כן חנו לד
לדגליהם וכן נסעו איש למשפחתיו על בית אבתיו:
פ ואלה תולדת אהרן ומשה ביום דבר יהוה את מ
משה בהר סיני: ואלה שמות בני אהרן הבכר נדב ואביהוא
אלעזר ואיתמר: אלה שמות בני אהרן הכהנים המשחים
אשר מלא ידם לכהן: וימת נדב ואביהוא לפני יהוה בהק

ומנייניהון תלתין ותרין אלפין ות
ומאתן: ושבטא דבנימין ורבא
לבני בנימין אבידן בר גדעוני:
וחיליה ומנייניהון תלתין וחמ
וחמשא אלפין וארבע מאה: כל
מנייניא למשרית אפרים מאה
ותמניא אלפין ומאה לחיליהון ב
בתליתאה נטלין:
טיקס משרית דן צפונא לחיל
לחיליהון ורבא לבני דן אחיעזר
בר עמי שדי: וחיליה ומנייניהון
שיתין ותרין אלפין ושבע מאה:
ודשרן סמיכין עלוהי שבטא ד
דאשר ורבא לבני אשר פגעיאל בר
עכרן: וחיליה ומנייניהון ארבעין
וחד אלפין וחמש מאה: ושבטא
דנפתלי ורבא לבני נפתלי אחי
אחירע בר עינן: וחיליה ומנייניהון
חמשין ותלתא אלפין וארבע מא
מאה: כל מנייניא למשרית דן
מאה וחמשין ושבעא אלפין ושית
מאה בבתריתא נטלין לטיקסיהון
:
אלין מנייני בני ישראל לבית א
אבהתהון כל מנייני משריתא
לחיליהון שית מאה ותלתא אלפ
אלפי וחמש מאה וחמשין: וליואי
לא אתמנינו בגו בני ישראל כמ
כמה דפקיד יי ית משה: ועבדו
בני ישראל ככל דפקיד יי ית מש
משה כן שרן לטיקסיהון וכן נט
נטלין גבר לזרעיתיה על בית
אבהתוהי:

ואלין תולדת אהרן ומשה ביומא
ביומא דמליל יי עם משה בטור
בטורא דסיני: ואלין שמהת בני
אהרן בוכרא נדב ואביהוא אלעזר
ואיתמר: אלין שמהת בני אהרן
כהניא דאתרביאו דאתקרב קר
קורבניהון לשמשא: ומית נדב ו
ואביהוא קדם יי

ושרתו אותו · מהו השרות ושמרו את משמרתו לפי ששמירת המקדש עליו שלא יקרב זר כמו שנאמר אתה ובניך ובית אביך תשאו את עון המקדש והלוים הללו מסייעים אותם וזו היא השרות ושמרו את משמרתו כל מנוי שהאדם ממונה עליו ומוטל עליו לעשות קרוי משמרת בכל המקרא ובלשון משנה כמו שאמור בבגתן ותרש והלא אין משמרתי ומשמרתך שוה וכן ששמרו כהונה ולויה · ואת משמרת בני ישרא' · שכולן היו זקוקין לצרכי המקדש אלא שהלוים באים תחתיהם בשליחותם לפיכך לוקחים מהם המעשרות בשכרן שנ' כי שכר הוא לכם חלף עבודתכם · נתונים המה לו · לעזרה · מאת בני ישרא' · כמו מתוך בני ישרא' כלו' משמר כל העדה נבדלו לכך בגזרת המקום והוא נתנם לו שנ' ואתנה את הלוים

בהקרבם אש זרה לפני יהוה במדבר סיני ובנים לא היו ל
להם ויכהן אלעזר ואיתמר על פני אהרן אביהם : פ
וידבר יהוה אל משה לאמר : הקרב את מטה לוי והעמדת
אתו לפני אהרן הכהן ושרתו אתו : ושמרו את משמרתו ואת
משמרת כל העדה לפני אהל מועד לעבד את עבדת המ
המשכן : ושמרו את כל כלי אהל מועד ואת משמרת בני יש
ישראל לעבד את עבדת המשכן : ונתתה את הלוים ל
לאהרן ולבניו נתונם נתונם המה לו מאת בני ישראל : ו
ואת אהרן ואת בניו תפקד ושמרו את כהנתם והזר הקרב
יומת : פ וידבר יהוה אל משה לאמר : ואני הנה
לקחתי את הלוים מתוך בני ישראל תחת כל בכור פטר ר
רחם מבני ישראל והיו לי הלוים : כי לי כל בכור ביום הכ
הכתי כל בכור בארץ מצרים הקדשתי לי כל בכור ביש
בישראל מאדם עד בהמה לי יהיו אני יהוה : פ
וידבר יהוה אל משה במדבר סיני לאמר : פקד את בני לוי
לבית אבתם למשפחתם כל זכר מבן חדש ומעלה תפקדם :
ויפקד אתם משה על פי יהוה כאשר צוה : ויהיו אלה בני לוי
בשמתם גרשון וקהת ומררי : ואלה שמות בני גרשון למש
למשפחתם לבני ושמעי : ובני קהת למשפחתם עמרם ויצהר
חברון ועזיאל : ובני מררי למשפחתם מחלי ומושי אלה הם
משפחת הלוי לבית אבתם : לגרשון משפחת הלבני ומשפחת

בקרוביהון אשתא נוכריתא קדם יי במדברא דסיני ובנין לא הוו להון ושמיש אלעזר ואיתמר על אפי אהרן אבוהון :
ומליל יי עם משה למימר : קריב ית שבטא דלוי ותקים יתיה קדם קדם אהרן כהנא וישמשון יתיה : ויטרון ית מטרתיה וית מטרת כל כנישתא קדם משכן זמנא ל למפלח ית פולחן משכנ' : ויטרון ית כל מאני משכן זמנא וית מ מטרת בני ישרא' למפלח ית פ פולחן משכנא : ותתן ית ליואי ל לאהרן ולבנוהי מסירין יהיבין אנון ליה מן בני ישרא' : וית אה אהרן וית בנוהי תמני ויטרון ית כהונתהון וחלוני דיקרב יתקטל :
ומליל יי עם משה למימר : ואנא הא קריבית ית ליואי מגו בני ישרא' חלף כל בוכרא פתח ולדא בבני ישרא' י ויהון משמשין קדמי ליואי : ארי דלי כל בוכרא ביומא דקטלית כל בוכרא בארעא דמצרים אקדשית קדמי כל בוכרא בוש בישרא' מאנשא עד בעירא דלי יהון אנא יי :
ומליל יי עם משה במדברא דס דסיני למימר : מני ית בני לוי ל לבית אבהתהון לזרעיתהון כל דכורא מבר ירחא ולעילא תמנ תמנינון : ומנא יתהון משה על מ מימרא דיי כמה דאתפקד : והוו אלין בני לוי בשמהתהון גרשון וקהת ומררי : ואלין שמהת בני גרשון לזרעיתהון לבני ושמעי : ובני קהת לזרעיתהון עמרם ויצ ויצהר חברון ועזיאל : ובני מררי לזרעיתהון מחלי ומושי אלין א אנון זרעית לוי לבית אבהתהון : לגרשון זרעית לבני וזרעית

כתונים וגו' ואת אהרן ואת בניו תפקד · לשון פקידות ואינו לשון מנין · ושמרו את כהונתם · קבלת דמים וזריקה והקטרה ועבודות המסורו' לכהנים ואני הנה לקחתי · ואני מהיכן זכיתי בהן מתוך בני ישרא' שיהיו ישרא' שוכרין אותם לשרות שלי על ידי הבכורות זכיתי בהם ולקחתים התמורתן לפי שהיתה עבודה בבכורות וכשחטאו בעגל נפסלו והלוים שלא עבדו עז נבחרו תחתיהם · מבן חדש ומעלה · משיצא מכלל נפלים הוא נמנה לקרות שומר משמרת הקדש אמר ר' יהודה בר' שלום למוד הוא אותו השבט להיות נמנה מן הבטן שנ' אשר ילדה אותה ללוי במצרי' עם כניסתה בפתח מצרים ילדה אותה ונמנית בשבעים נפש שכשאתה מונה חשבונם לא תמצאם אלא שבעים חסר אחד והיא השלימה את המנין · על פי יי · אמר משה לפני הקבה' היאך אני נכנס לתוך אהליהם לדעת מנין יונקיהם אמר לו הקבה' עשה אתה שלך ואני אעשה שלי · הלך משה ועומד ע על פתח האהל והשכינה מקדמת לפניו ובת קול יוצאה מן האהל ואומר' כך וכך תינוקו' יש באהל זה לכך נאמ' על פי יי · לגרשון משפחת הלבני

כלומ׳ לגרשון היו הקודים משפחת הלבני ומשפחת השמעי פקודיהם כך וכך · המשכן יריעות התחתונות · והאהל · יריעות עזים העשויות לגג · ים מכסהו · עורות אילים והתחשים · ומסך פתח · הוא הוילון · ואת מיתריו · של משכן והאהל ולא של חצר · משפחות בני קהת יחנו תימנה · והסמוכין להם דגל ראובן החונים תימנה · אוי לרשע ואוי לשכנו · לכך לקו מהם דתן ואבירם ומאתים וחמשים איש עם קרח ועדתו שנמשכו עמהם במחלוקת · והמסך · היא הפרכת שאף היא קרויה פרכת המסך · ונשיא נשיאי הלוי · ממונה על כלם · ועל מה היא נשיאותו פקודת שומרי משמרת על ידו היא פקודת כלם

השמעי אלה הם משפחת הגרשני : פקדיהם במספר כל ז
זכר מבן חדש ומעלה פקדיהם שבעת אלפים וחמש מאות :
משפחת הגרשני אחרי המשכן יחנו ימה : ונשיא בית אב ל
לגרשני אליסף בן לאל : ומשמרת בני גרשון באהל מועד
המשכן והאהל מכסהו ומסך פתח אהל מועד : וקלעי הח
החצר ואת מסך פתח החצר אשר על המשכן ועל המזבח
סביב ואת מיתריו לכל עבדתו : ס ולקהת משפחת
העמרמי ומשפחת היצהרי ומשפחת החברני ומשפחת ה
העזיאלי אלה הם משפחת הקהתי : במספר כל זכר מבן ח
חדש ומעלה שמנת אלפים ושש מאות שמרי משמרת הק
הקדש : משפחת בני קהת יחנו על ירך המשכן תימנה : ונ
ונשיא בית אב למשפחת הקהתי אליצפן בן עזיאל : ומשמ
ומשמרתם הארן והשלחן והמנרה והמזבחת וכלי הקדש א
אשר ישרתו בהם והמסך וכל עבדתו : ונשיא נשיאי הלוי א
אלעזר בן אהרן הכהן פקדת שמרי משמרת הקדש : למ
למררי משפחת המחלי ומשפחת המושי אלה הם משפחת
מררי : ופקדיהם במספר כל זכר מבן חדש ומעלה ששת
אלפים ומאתים : ונשיא בית אב למשפחת מררי צוריאל בן
אביחיל על ירך המשכן יחנו צפנה : ופקדת משמרת בני מ
מררי קרשי המשכן ובריחיו ועמדיו ואדניו וכל כליו וכל ע
עבדתו : ועמדי החצר סביב ואדניהם ויתדתם ומיתריהם : ו

שמעי אלין אנון זרעית גרשון :
מניניהון במנין כל דכורא מבר
ירחא ולעילא מניניהון שבעת
אלפין וחמש מאה : זרעית גרשון
אחורי משכנא ישרון מערבא :
ורב בית אבא לבית גרשון אליסף
בר לאל : ומטרת בני גרשון במ
במשכן ומנא משכנא ופרסא
חופאיה ופרסא דתרע משכן זמ
זמנא : וסרדי דרתא וית פרסא
דתרע דרתא דעל משכנא ועל
מדבחא סחור סחור וית אטונוהי
לכל פולחניה :

ולקהת זרעית
עמרם וזרעית יצהר וזרעית חב
חברון וזרעית עזיאל אלין אנון ז
זרעית קהת : במנין כל דכורא
מבר ירחא ולעילא תמניא אלפין
ושית מאה נטרי מטרתא דקודשא
: זרעית בני קהת ישרון על סט
סטרא דמשכנא דרומא : ורב בית
אבא לזרעית קהת אליצפן בר ע
עזיאל : ומטרתהון ארונא ופתורא
ומנרתא ומדבחא ומני קודשא
דישמשון בהון ופרסא וכל פל
פולחניה : ואמרכלא די ממנא
על רברבי לואי אלעזר בר אהרן
כהנא די תחות ידוהי ממנן נטרי
מטרתא דקודשא : למררי זרעית
מחלי וזרעית מושי אלין אנון
זרעית מררי : ומניניהון במנין
כל דכורא מבר ירחא ולעילא ש
שתא אלפין ומאתן : ורב בית אב
אבא לזרעית מררי צוריאל בר א
אביחיל על סטרא דמשכנא יש
ישרון צפונא : ודמסיר למטר ל
לבני מררי דפי משכנא ועבר
ועברוהי ועמודוהי וסמכוהי וכ
וכל מנוהי וכל פולחניה : ועמו
ועמודי דרתא סחור סחור וס
וסמכיהון וסיכיהון ואטוניהון :

משה ואהרן ובניו. וסמוכין להם דגל מחנה יהודה והחונים עליו יששכר וזבולן. טוב לצדיק טוב לשכנו לפי שהיו שכניו של משה שהיה עוסק ב
בתורה נעשו גדולים בתורה שנ׳ יהודה מחקקי ומבני יששכר יודעי בינה וגו׳ מאתים ראשי סנהדראות ומזבולון מושכין בשבט סופר. אשר פקד
משה ואהרן. נקוד על אהרן לומר שלא היה במנין הלוים. שנים ועשרים אלף וב׳ בפרטן אתה מוצא שלש מאות יתרים. בני גרשון שבעת אלפים וחמש
מאות. בני קהת שמונת אלפים ושש מאות. בני מררי ששת אלפים ומאתים. ולמה לא כללן עם השאר ויפדו את הבכורות ולא יהיו זקוקים הג׳ לשלשה ו
ושבעים ומאתים בכורות העודפים על הלוים לפדיון. אמרו רבותינו במסכת בכורות מתוך שלש מאות לוים בכורות היו ודיים שיפקיעו עצמם

והחנים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה משה
ואהרן ובניו שמרים משמרת המקדש למשמרת בני ישראל
והזר הקרב יומת: כל פקודי הלוים אשר פקד משה ואהרן
על פי יהוה למשפחתם כל זכר מבן חדש ומעלה שנים וע
ועשרים אלף: ס ויאמר יהוה אל משה פקד כל ב
בכור זכר לבני ישראל מבן חדש ומעלה ושא את מספר ש
שמתם: ולקחת את הלוים לי אני יהוה תחת כל בכר בבני
ישראל ואת בהמת הלוים תחת כל בכור בבהמת בני יש
ישראל: ויפקד משה כאשר צוה יהוה אתו את כל בכור ב
בבני ישראל: ויהי כל בכור זכר במספר שמת מבן חדש ו
ומעלה לפקדיהם שנים ועשרים אלף שלשה ושבעים ומא
ומאתים: פ וידבר יהוה אל משה לאמר: קח
את הלוים תחת כל בכור בבני ישראל ואת בהמת הלוים
תחת בהמתם והיו לי הלוים אני יהוה: ואת פדויי השלשה ו
והשבעים והמאתים העדפים על הלוים מבכור בני ישראל:
ולקחת חמשת חמשת שקלים לגלגלת בשקל הקדש תקח
עשרים גרה השקל: ונתתה הכסף לאהרן ולבניו פדויי הע
העדפים בהם: ויקח משה את כסף הפדיום מאת העדפים ע
על פדויי הלוים: מאת בכור בני ישראל לקח את הכסף ח
חמשה וששים ושלש מאות ואלף בשקל הקדש: ויתן משה
את כסף הפדים לאהרן ולבניו על פי יהוה כאשר צוה יהוה

ודישרון קדם משכנא קדומא קדם משכן זמנא מדינחא משה ואהרן ובנוהי נטרין מטרת מקדשא למטרת בני ישראל וחלוני דיקרב יתקטל: כל מניני ליואי דמנא משה ואהרן על מימרא דיי׳ לזרעיתהון כל דכורא מבר ירחא ולעלא עשרין ותרין אלפין:

ואמר יי׳ למשה מני כל בוכריא דכריא לבני ישראל מבר ירחא ולעילא וקביל ית חושבן שמהתהון: ותקרב ית ליואי קדמי אנא יי׳ חלף כל בוכרא בבני ישראל וית בעירא דליואי חלף כל בוכרא בבעירא דבני ישראל: ומנא משה כמה דפקיד יי׳ יתיה ית כל בוכריא בבני ישראל: והוו כל בוכריא דכריא במנין שמהן מבר ירחא ולעלא למניניהון עשרין ותרין אלפין מאתן ושבעין ותלתא:

ומליל יי׳ עם משה למימר: קרב ית ליואי חלף כל בוכריא בבני ישראל וית בעירא דליואי חלף בעיריהון ויהון משמשין קדמי ליואי אנא יי׳: וית פורקן מאתן ושבעין ותלתא דמיתירין על ליואי מבוכרי דבני ישראל: ותסב חמש חמש סלעין לגולגלתא בסלעי קודשא תסב עשרין מעין סלעא: ותתן כספא לאהרן ולבנוהי פורקן דיתירין בהון: ונסב משה ית כסף פרקנהון מן דיתירין על פריקי ליואי: מן בוכריא דבני ישראל נסב ית כספא אלף ותלת מאה ושיתין וחמש סלעין בסלעי קודשא: ויהב משה ית כסף פריקיא לאהרן ולבנוהי על מימרא דיי׳ כמה דפקיד יי׳

מן הפדויין. פקד כל בכר זכר מבן חדש ומעלה. משיצא מכלל ספק נפלים. ואת בהמת הלוים וגו׳ לא פדו בהמת הלוים את בכורי בהמה טהורה
של ישראל אלא את פטרי חמוריהם ושה אחד של בן לוי פטר כמה פטרי חמורים של ישראל. תדע שהרי מנה העודפים באדם ולא מנה העודפים ב
בבהמה. ואת פדויי השלשה וגו׳ ואת הבכורות הצריכין לפדות. ע׳ שלשה ושבעים ומאתים העודפים בהם יתרים על הלוים מהם תקח חמשת חמשת
שקלים לגלגלת כך היא שבירתו של יוסף עשרים כסף שהיה בכורה של רחל. העודפים על פדויי הלוים. על מותר שפדו הלוים בגופן. חמשה ו
וששים ושלש מאות ואלף. כך סכום החשבון חמשת שקלים לגלגלת למאתים בכורות אלף שקל לשבעים בכורות שלש מאות וחמשים שקל לש
לשלשה בכורות חמשה עשר שקל. מה כיצד מעשה בכור שאומר לו תן חמשה שקלים ויאמר לי אני מפדויי הלוים. מה עשה הביא שנים ועשרים
אלף פתקין וכתב עליהם בן לוי ומאתים ושבעים ושלשה פתקין כתב עליהן חמשה שקלים בללן ונתנן בקלפי. אמ׳ להם בואו וטלו פתקיכם לפי

הגורל׳ נשא את ראש׳ צוה מדה הראויין לעבוד׳ משא והן מבן שלשי׳ ועד בן חמשי׳ והפחות משלשי׳ לא נתמלא כחו מכאן אמרו בן שלשים לכח
והיותר על בן חמשים מכחיש כחו מעתה׳ קדש הקדשים׳ המקודש שבכלן הארן והשלחן והמנורה והמזבחות והפרכת וכלי שרת׳ ובא אהרן ובניו׳
יכניסו כל כלי וכלי לנרתיק המפורש לו בפרשה זו ולא יטרחו הלוים בני קהת אלא לשאת׳ בנסוע המחנה׳ כשהענן מסתלק הן יודעים שיסעו׳ הן
קערות וכפות וקשות ומנקיות׳ כבר פרשתי במלאכת המשכן׳ הנסך הכסוי לשון סכך אשר יסכו בהם׳ מלקחיה׳ כמין צבת שמושך בה את הפתילה
לכל צד שירצה׳ מחתותיה׳ כמין כף קטנה וסוליה פשוטה ולא סגלגלים ואין לה מחיצה לפניה אלא מאחריה וחותה בה את דשן הנרות כשמטיבן

את משה: פ וידבר יהוה אל משה ואל אהרן
לאמר: נשא את ראש בני קהת מתוך בני לוי למשפחתם
לבית אבתם: מבן שלשים שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה
כל בא לצבא לעשות מלאכה באהל מועד: זאת עבדת בני
קהת באהל מועד קדש הקדשים: ובא אהרן ובניו בנסע ה
המחנה והורדו את פרכת המסך וכסו בה את ארן העדת:
ונתנו עליו כסוי עור תחש ופרשו בגד כליל תכלת מלמעלה
ושמו בדיו: ועל שלחן הפנים יפרשו בגד תכלת ונתנו עליו ו
את הקערת ואת הכפת ואת המנקית ואת קשות הנסך ול
ולחם התמיד עליו יהיה: ופרשו עליהם בגד תולעת שני וכ
וכסו אתו במכסה עור תחש ושמו את בדיו: ולקחו בגד תכ
תכלת וכסו את מנרת המאור ואת נרתיה ואת מלקחיה ו
ואת מחתתיה ואת כל כלי שמנה אשר ישרתו לה בהם: ו
ונתנו אתה ואת כל כליה אל מכסה עור תחש ונתנו על ה
המוט: ועל מזבח הזהב יפרשו בגד תכלת וכסו אתו במכסה
עור תחש ושמו את בדיו: ולקחו את כל כלי השרת אשר י
ישרתו בם בקדש ונתנו אל בגד תכלת וכסו אותם במכסה
עור תחש ונתנו על המוט: ודשנו את המזבח ופרשו עליו ב
בגד ארגמן: ונתנו עליו את כל כליו אשר ישרתו עליו בהם
את המחתת את המזלגת ואת היעים ואת המזרקת כל כלי
המזבח ופרשו עליו כסוי עור תחש ושמו בדיו: וכלה אהרן ו

ית משה: ומליל יי עם משה
ועם אהרן למימר: קבילו ית חש
חושבן בני קהת מגו בני ליואי
לזרעיתהון לבית אבהתהון: מבר
תלתין שנין ולעילא ועד בר ח
חמשין שנין כל דאתי לחילא ל
למעבד עיבידתא במשכן זמנא:
דין פולחן בני קהת במשכן זמנ׳
קדש קודשיא: וייעול אהרן ובנוהי
במיטל משריתא ויפרקון ית פר
פרגודא דפרסא ויכסון בה ית ה
ארונא דסהדותא: ויתנון עלוהי
חופאה דמשך ססגונא ויפרסון
לבוש גמיר תכלא מלעילא וי
וישוון אריחוהי: ועל פתורא דל
דלחם אפיא יפרסון לבוש תכלא
ויתנון עלוהי ית מגיסיא וית בז
בזיכיא וית מכילתא וית קסוות
נסוכא ולחמא תדירא עלוהי
יהי: ויפרסון עליהון לבוש צבע
זהורי ויכסון יתיה בחופאה דמשך
ססגונא וישוון ית אריחוהי: וי
ויסבון לבוש תכלא ויכסון ית
מנרתא דאנהורי וית בוציניה
וית צבתהא וית מחתיתהא וית כ
כל מני שמושא דישמשון לה ב
בהון: ויתנון יתה וית כל מנהא
לחופאה דמשך ססגונא ויתנון
על אריחא: ועל מדבחא דדהבא
יפרסון לבוש תכלא ויכסון יתיה
בחופאה דמשך ססגונא וישוון
ית אריחוהי: ויסבון ית כל מאני
שמושא דישמשון בהון בקודשא
ויתנון ללבוש תכלא ויכסון יתהון
בחופאה דמשך ססגונא ויתנון
על אריחא: ויספון ית קטמא ד
דמדבחא ויפרסון עלוהי לבוש
ארגון: ויתנון עלוהי ית כל מנוהי
דישמשון עלוהי בהון ית מחתיתא
ית צנוריתא וית מגרופיתא וית
מזרקיא כל מאני מדבחא וי
ויפרסון עלוהי חופאה דמשך
ססגונא וישוון אריחוהי: וישיצי אהרן

נרותיה׳ לויפש בלעז שנותנין בהן השמן והפתילות׳ אל מכסה עור תחש׳ כמין מרצוף׳ את כל כלי השרת אשר ישרתו בם בקדש׳ בתוך המשכן שה
שהוא קדש והן כלי הקטרת שמשרתים בהן במזבח הפנימי׳ ודשנו את המזבח׳ מזבח הנחשת׳ ודשנו׳ יטלו את הדשן מעליו׳ ופרשו עליו בגד אר
ארגמן׳ ואש שירדה מן השמים רבוצה תחת הבגד כארי בשעת המסעות ואינו שורפו שהיו כופין עליה פסכתר של נחשת׳ מחתות׳ שבהן חותים
גחלים להרומת הדשן בשויה כמין מחבת שאין לה אלא שלש מחיצות ומלפניה שואבת את הגחלים׳ מזלגות׳ צנוריות של נחשת שבהן מכין בא
באברים שעל המזבח להפכן כדי שיתעכלו יפה ומהר׳ יעים׳ הם מגרפות ובלעז וודיל והן של נחשת ובהן מכבדין את הדשן מעל המזבח:

לכסות את הקדש · הארון והמזבח · ואת כל כלי הקדש · המנורה וכלי שרת · ומתו · שאם יגעו חייבין מיתה בידי שמים · ופקדת אלעזר · שהוא ממונה על פיהם לשאת ואתם · שמן וקטרת ושמן המשחה ומנחת התמיד עליו מוטל לצוות ולזרז ולהקריב בשעה דכיהן פקודת כל המשכן · שאלעזר היה ממונה על משא בני קהת · לצוות איש על עבודתו ועל משאו · והוא המשכן וכל אשר בו · כל הסדר דין למעלה בפרשה זו · אבל משא בני גרשון ומררי שאינה מקדש הקדשים · על פי איתמר היה כמו שכתוב בפרשת נשא · אל תכריתו · אל תגרמו להם שימותו · ולא יבאו לראות כבלע את הקדש · לתוך פתן שלו כמו שפרשתי למעלה בפרשה זו ופרשו עליו בגד פלוני וכסו אותו במכסה פלוני ובלע שלו זהו כסויו · מכלת במדבר סיני

ובניו לכסת את הקדש ואת כל כלי הקדש בנסע המחנה ואחרי כן יבאו בני קהת לשאת ולא יגעו אל הקדש ומתו אלה משא בני קהת באהל מועד: ופקדת אלעזר בן אהרן הכהן שמן המאור וקטרת הסמים ומנחת התמיד ושמן המשחה פקדת כל המשכן וכל אשר בו בקדש ובכליו:

פ וידבר יהוה אל משה ואל אהרן לאמר: אל תכריתו את שבט משפחת הקהתי מתוך הלוים: וזאת עשו להם וחיו ולא ימתו בגשתם את קדש הקדשים אהרן ובניו יבאו ושמו אותם איש איש על עבדתו ואל משאו: ולא יבאו לראות כבלע את הקדש ומתו:

ובנוהי לכסאה ית קודשא וית כל מני קודשא במיטל משריתא ובתר כן ייעלון בני קהת למטל ולא יקרבון לקודשא ולא ימותון אלין מטול בני קהת במשכן זמנא: ודמסיר לאלעזר בר אהרן כהנא משחא דאנהרותא וקטרת בוסמיא ומנחתא תדירא ומשחא דרבותא מסרת כל משכנא וכל דביה בקודשא ובמנוהי:

ומליל יי עם משה ועם אהרן למימר: לא תשיצון ית שבט זרעית קהת מגו לואי: ודא עיבידו להון ויחון ולא ימותון במקרבהון לקדש קודשיא אהרן ובנוהי ייעלון וימנון יתהון גבר גבר על פולחניה ועל מטוליה: ולא ייעלון למחזי כד מכסן ית מני קודשא ולא ימותון:

פרשה

פרשת נשא

וידבר יהוה אל משה לאמר: נשא את ראש בני גרשון גם הם לבית אבתם למשפחתם: מבן שלשים שנה ומעלה עד בן חמשים שנה תפקד אותם כל הבא לצבא צבא לעבד עבדה באהל מועד: זאת עבדת משפחת הגרשני לעבד ולמשא: ונשאו את יריעת המשכן ואת אהל מועד מכסהו ומכסה התחש אשר עליו מלמעלה ואת מסך פתח אהל מועד: ואת קלעי החצר ואת מסך פתח שער החצר אשר על המשכן ועל המזבח סביב ואת מיתריהם ואת כל כלי עבדתם ואת כל אשר יעשה להם ועבדו: על פי אהרן ובניו תהיה כל עבדת בני הגרשני לכל משאם ולכל עבדתם ופ

ומליל יי עם משה למימר: קביל ית חושבן בני גרשון אף אנון לבית אבהתהון לזרעיתהון: מבר תלתין שנין ולעילא עד בר חמשין שנין תמני יתהון כל דאתי לחילא חילא למפלח פולחנא במשכן זמנא: דין פולחן זרעית גרשון למפלח ולמטול: ויטלון ית יריעת משכנא וית משכן זמנא חופאיה וחופאה דססגונא דעלוהי מלעילא וית פרסא דתרע משכן זמנא: וית סרדי דרתא וית פרסא דמעלנא דתרע דרתא דעל משכנא ועל מדבחא סחור סחור וית אטוניהון וית כל מני פולחנהון וית כל דיתמסר להון ויפלחון: על מימר אהרן ובנוהי יהי כל פולחן בני גרשון לכל מטולהון ולכל פולחנהון

נשא את ראש

בני גרשון גם הם כמו שצויתיך על בני קהת לראות כמה יש שהגיעו לכלל עבודה · את יריעות המשכן · עשר התחתונות · ואת אהל מועד · יריעות עזים העשויות לאהל עליו · מכסהו · עורות אילים מאדמים · מסך פתח · וילון המזרחי · אשר על המשכן · כלו הקלעים והמסך של חצר הסובבים ומגינים על המשכן ועל מזבח הנחשת סביב · ואת כל אשר יעשה להם · כתרגומו ית כל דיתמסר להון לבני גרשון · על פי אהרן ובניו · ואי זה מהבנים ממונה עליהם ביד איתמר בן אהרן הכהן

ויתדותם ומיתריהם: של עמודים. שהרי יתדות ומיתרי הקלעים במשא בני גרשון היו יתדות ומיתרים היו ליריעות ולקלעים מלמטה שלא תגביהם הרוח. ויתדות ומיתרים היו לעמודים סביב לתלות בהם הקלעים לשפתם העליונה בכלונסות וקונטיסין כמו שמפורש במלאכת המשכן:

ופקדתם עליהם במשמרת את כל משאם: זאת עבדת מש
משפחת בני הגרשני באהל מועד ומשמרתם ביד איתמר בן
אהרן הכהן: ס בני מררי למשפחתם לבית א
אבתם תפקד אתם: מבן שלשים שנה ומעלה ועד בן חמשים
שנה תפקדם כל הבא לצבא לעבד את עבדת אהל מועד:
וזאת משמרת משאם לכל עבדתם באהל מועד קרשי המ
המשכן ובריחיו ועמודיו ואדניו: ועמודי החצר סביב ואד
ואדניהם ויתדתם ומיתריהם לכל כליהם ולכל עבדתם וב
ובשמת תפקדו את כלי משמרת משאם: זאת עבדת משפחת
בני מררי לכל עבדתם באהל מועד ביד איתמר בן אהרן ו
הכהן: ויפקד משה ואהרן ונשיאי העדה את בני הקהתי ל
למשפחתם ולבית אבתם: מבן שלשים שנה ומעלה ועד בן
חמשים שנה כל הבא לצבא לעבדה באהל מועד: ויהיו ו
פקדיהם למשפחתם אלפים שבע מאות וחמשים: אלה פק
פקודי משפחת הקהתי כל העבד באהל מועד אשר פקד
משה ואהרן על פי יהוה ביד משה: ס ופקודי
בני גרשון למשפחתם ולבית אבתם: מבן שלשים שנה ומ
ומעלה ועד בן חמשים שנה כל הבא לצבא לעבדה באהל
מועד: ויהיו פקדיהם למשפחתם לבית אבתם אלפים ושש
מאות ושלשים: אלה פקודי משפחות בני גרשון כל העבד
באהל מועד אשר פקד משה ואהרן על פי יהוה: ופקודי מ

ותמנון עליהון במטרא ית כל
מטוליהון. דין פולחן זרעית בני
גרשון במשכן זמנא ומטרתהון
בידא דאיתמר בר אהרן כהנא:
בני מררי לזרעיתהון
לבית אבהתהון תמני יתהון: מ
מבר תלתין שנין ולעיל ועד בר
חמשין שנין תמנינון כל דאתי
לחילא למפלח ית פולחן משכן
זמנא: ודא מטרת מטולהון לכל
פולחנהון במשכן זמנא דפי מ
משכנא ועברוהי ועמודוהי וסמ
וסמכוהי: ועמודי דרתא סחור ס
סחור וסמכיהון וסכיהון ואטוני
ואטוניהון לכל מניהון ולכל פ
פולחנהון ובשמהן תמנון ית מני
מטרת מטולהון: דין פלחן זרעית
בני מררי לכל פלחנהון במשכן
זמנא בידא דאיתמר בר אהרן
כהנא: ומנא משה ואהרן ורבר
ורברבי כנישתא ית בני קהת לר
לזרעיתהון ולבית אבהתהון: מבר
תלתין שנין ולעילא ועד בר ח
חמשין שנין כל דאתי לחילא ל
לפולחנא במשכן זמנא: והוו מ
מניניהון לזרעיתהון תרין אלפין
ושבע מאה וחמשין: אלין מניני
זרעית קהת כל דפלח במשכן
זמנא דמנא משה ואהרן על מ
מימרא דיי בידא דמשה:

ומניני בני גרשון לזרעיתהון ו
ולבית אבהתהון: מבר תלתין שנ
שנין ולעילא ועד בר חמשין ש
שנין כל דאתי לחילא לפולחנא
במשכן זמנא: והוו מניניהון לז
לזרעיתהון לבית אבהתהון תר
תרין אלפין ושית מאה ותלתין:
אלין מניני זרעית בני גרשון כ
כל דפלח במשכן זמנא דמנא
משה ואהרן על מימרא דיי: ומ
ומניני

עבודת עבודה הוא השיר במצלתים וכנורות שהיא עבודה לעבודה אחרת. ועבודת משא כמשמעו. והקורין אשר צוה יי את משה. ומונה המקור הפקודים היו במנוה מבן שלשים ועד בן חמשים. צו את בני ישראל. גו' פרשה זו נאמרה ביום שהוקם המשכן ושמנה פרשיות נאמרו בו ביום כדאי' במסכת גיטין בפרק הנזקין. וישלחו מן המחנה. שלש מחנות היו שם בשעת חנייתן תוך הקלעים היא מחנה שכינה חניית הלוים סביב כמו שמפורש בפרשת במדבר סיני היא מחנה לויה. ומשם עד סוף מחנה הדגלים לכל ארבע רוחות היא מחנה ישראל. הצרוע נשתלח חוץ לכלן הזב מותר במחנה ישראל ומשתלח מן השתים וטמא לנפש מותר אף בשל לויה ואינו משתלח אלא משל שכינה וכל זה דרשו רבותי' מן המקראות בפס

משפחת בני מררי למשפחתם לבית אבתם: מבן שלשים ש
שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה כל הבא לצבא לעבדה ב
באהל מועד: ויהיו פקדיהם למשפחתם שלשת אלפים ו
ומאתים: אלה פקודי משפחת בני מררי אשר פקד משה וא
ואהרן על פי יהוה ביד משה: כל הפקדים אשר פקד משה
ואהרן ונשיאי ישראל את הלוים למשפחתם ולבית אבתם:
מבן שלשים שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה כל הבא ל
לעבד עבדת עבדה ועבדת משא באהל מועד: ויהיו פקד
פקדיהם שמנת אלפים וחמש מאות ושמנים: על פי יהוה פ
פקד אותם ביד משה איש איש על עבדתו ועל משאו ופקדיו
אשר צוה יהוה את משה: פ וידבר יהוה אל
משה לאמר: צו את בני ישראל וישלחו מן המחנה כל צרוע
וכל זב וכל טמא לנפש: מזכר עד נקבה תשלחו אל מחוץ
למחנה תשלחום ולא יטמאו את מחניהם אשר אני שכן ב
בתוכם: ויעשו כן בני ישראל וישלחו אותם אל מחוץ למחנה
כאשר דבר יהוה אל משה כן עשו בני ישראל:
פ וידבר יהוה אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל
איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעל מעל ביהוה
ואשמה הנפש ההוא: והתודו את חטאתם אשר עשו והשיב
את אשמו בראשו וחמישתו יסף עליו ונתן לאשר אשם לו: ו
ואם אין לאיש גאל להשיב האשם אליו האשם המושב

ודמנין בני מררי לזרעיתהון לב
לבית אבהתהון: מבר תלתין שנ
שנין ולעילא ועד בר חמשין
שנין כל דאתי לחילא לפלחנא
במשכן זמנא: והוו מניניהון לז
לזרעיתהון תלתא אלפין ומאתן:
אלין מניני זרעית בני מררי ד
דמנא משה ואהרן על מימרא ד
דיי בידא דמשה: כל מניניא ד
דמנא משה ואהרן ורברבי ישראל
ית ליואי לזרעיתהון ולבית אב
אבהתהון: מבר תלתין שנין ולע
ולעילא ועד בר חמשין שנין
כל דאתי למפלח פלחן פלחנא
ופלחן מטול במשכן זמנא: והוו
מניניהון תמניא אלפין וחמש מ
מאה ותמנן: על מימרא דיי מנ
מנא יתהון בידא דמשה גבר ג
גבר על פלחניה ועל מטוליה ו
ומניניהי דפקד יי ית משה:
ומליל יי עם משה למימר: פקד
ית בני ישראל וישלחון מן משרי
משריתא כל דסגיר וכל דדאיב
וכל דמסאב לטמי נפשא דאנ
דאנשא: מדכר עד נקבא תשלח
תשלחון למברא למשריתא תש
תשלחונון ולא יסאבון ית משר
משריתהון דשכינתי שריא בינ
ביניהון: ועבדו כן בני ישראל וש
ושלחו יתהון למברא למשריתא
כמא דמליל יי עם משה כן עב
עבדו בני ישראל: ומליל יי
עם משה למימר: מלל עם בני
ישראל גבר או אתא ארי יעבדון
מכל חובי אנשא לשקרא שקר
קדם יי ויחוב אנשא ההוא: ויודון
ית חוביהון דעבדו ויתיב ית חוב
חוביה ברישיה וחומשיה יוסף
עלוהי ויתן לדחב ליה: ואם ליה
לגבר פריק לאתבא חובתא ליה
חובתא דמתיב

לטמא לנפש. לטמי נפשא דאינשא. אומר אני שהוא לשון עצמות אדם בלשון ארמי והרבה יש בבראשית רבה אדריינוס שחיק טמיא שחוק עצמות. ל
למעול מעל ביי. הרי חזר וכתב כאן פרשת גוזל ונשבע על שקר היא האמורה בפרשת ויקרא ומעלה מעל ביי וכחש בעמיתו וגו' ונשנית כאן
בשביל שני דברים שנתחדשו האחד שכתב כאן והתודו למד שאינו חייב חומש ואשם על פי עדים עד שיודה בדבר והשני שפירש על גזל הגר
שהוא נתן לכהנים. את אשמו בראשו. הוא הקרן שנשבע עליו. לאשר אשם לו. למי שנתחייב לו. ואם אין לאיש גואל. שמת התובע שהשביעו
ואין לו יורשים. להשיב האשם אליו. כשנמלך זה להתודות על עונו ואמרו רבותי' וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואלים או אח או בן או שא
שאר בשר הקרוב ממשפחת אביו למעלה עד יעקב אלא זה הגר שמת ואין לו יורשי'. האשם המושב. זה הקרן והחומש. ליי לכהן. קנאו השם ונתנו
לכהן שבאותו משמר. מלבד איל הכפורים. האמור בויקרא שהוא צריך להביא. וכל תרומה. וגו' אמר ר' ישמעאל וכי תרומה מקריבין לכהן והלא
הוא המחזר אחריה לבית הגרנות ומה ת"ל אשר יקריבו לכהן אלו הבכורים שנ' בהם תביא בית יי אלהיך ואיני יודע מה יעשה בהם ת"ל לכהן לו יה
יהיה בא הכתוב ולמד על הבכורים שיהו נתנים לכהנים. ואיש את קדשיו לו יהיו. לפי שנאמרו מתנות כהונה ולויה יכול יבאו ויטלום בזרוע ת"ל
ואיש את קדשיו לו יהיו מגיד שטובת הנאתן לבעלים. ועוד מדרשים הרבה דרשו בו בספרי. ומדרש אגדה איש את קדשיו לו יהיו. מי שמעכב
מעשרותיו ואינו נותנן. לו יהיו. המעשרות סוף שאין שדהו עושה אלא אחד מעשרה שהיתה למודה לעשות. ואיש אשר יתן לכהן. מתנות הראויות

לו׳ לו יהיה ׳הרבה ממון ׳איש איש כי תשטה אשתו ׳מה כתוב למעלה מן הענין ואיש את קדשיו לו יהיו אם אתה מעכב מתנות כהונה חייך שתצטרך לבא אצלו להביא את הסוטה ׳כי תשטה ׳תט מדרכי צניעות ותחשד בעיניו כמו שטה מעליו אל ישט אל דרכיה לבך ׳ומעלה בו מעל ומהו המעל ושכב איש אותה ׳ונעלם מעיני אישה ׳פרט לסומא היה רואה ומעמעם אין המים בודקין אותה ׳ונסתרה שעור כדי טומאה ׳לטומאה בימה ועד אין בה ׳הא אם יש בה אפילו עד אחד שאמר נטמאת לא היתה שותה ׳ועד אין בה ׳בטומאה אבל יש עדים לסתירה ׳נתפשה מאונסה כמו ותפשה ושכב עמה ׳ועבר עליו ׳קודם לסתירה ׳רוח קנאה וקנא ׳פרשו רבותי לשון התראה שמתרה בה אל תסתרי עם איש פלוני ׳והיא

לַיהוָה לַכֹּהֵן מִלְּבַד אֵיל הַכִּפֻּרִים אֲשֶׁר יְכַפֶּר־בּוֹ עָלָיו: וְכָל־תְּרוּמָה לְכָל־קָדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה: וְאִישׁ אֶת־קֳדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ אִישׁ אֲשֶׁר־יִתֵּן לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה:

פ

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ כִּי־תִשְׂטֶה אִשְׁתּוֹ וּמָעֲלָה בוֹ מָעַל: וְשָׁכַב אִישׁ אֹתָהּ שִׁכְבַת־זֶרַע וְנֶעְלַם מֵעֵינֵי אִישָׁהּ וְנִסְתְּרָה וְהִיא נִטְמָאָה וְעֵד אֵין בָּהּ וְהִוא לֹא נִתְפָּשָׂה: וְעָבַר עָלָיו רוּחַ־קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהִוא נִטְמָאָה אוֹ־עָבַר עָלָיו רוּחַ־קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהִיא לֹא נִטְמָאָה: וְהֵבִיא הָאִישׁ אֶת־אִשְׁתּוֹ אֶל־הַכֹּהֵן וְהֵבִיא אֶת־קָרְבָּנָהּ עָלֶיהָ עֲשִׂירִת הָאֵיפָה קֶמַח שְׂעֹרִים לֹא־יִצֹק עָלָיו שֶׁמֶן וְלֹא־יִתֵּן עָלָיו לְבֹנָה כִּי־מִנְחַת קְנָאֹת הוּא מִנְחַת זִכָּרוֹן מַזְכֶּרֶת עָוֹן: וְהִקְרִיב אֹתָהּ הַכֹּהֵן וְהֶעֱמִדָהּ לִפְנֵי יְהוָה: וְלָקַח הַכֹּהֵן מַיִם קְדֹשִׁים בִּכְלִי־חָרֶשׂ וּמִן־הֶעָפָר אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּקַרְקַע הַמִּשְׁכָּן יִקַּח הַכֹּהֵן וְנָתַן אֶל־הַמָּיִם: וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן אֶת־הָאִשָּׁה לִפְנֵי יְהוָה וּפָרַע אֶת־רֹאשׁ הָאִשָּׁה וְנָתַן עַל־כַּפֶּיהָ אֵת מִנְחַת הַזִּכָּרוֹן מִנְחַת קְנָאֹת הִוא וּבְיַד הַכֹּהֵן יִהְיוּ מֵי הַמָּרִים הַמְאָרְרִים: וְהִשְׁבִּיעַ אֹתָהּ הַכֹּהֵן וְאָמַר אֶל־הָאִשָּׁה אִם־לֹא שָׁכַב אִישׁ אֹתָךְ וְאִם־לֹא שָׂטִית טֻמְאָה תַּחַת אִישֵׁךְ הִנָּקִי מִמֵּי הַמָּרִים הַמְאָרְרִים הָאֵלֶּה: וְאַתְּ כִּי שָׂטִית תַּחַת אִישֵׁךְ וְכִי נִטְמֵאת וַיִּתֵּן אִישׁ בָּךְ אֶת־שְׁכָבְתּוֹ מִבַּלְעֲדֵי אִישֵׁךְ: וְהִשְׁבִּיעַ הַכֹּהֵן אֶת־הָאִשָּׁה בִּשְׁ

קדם ײ לכהנא בר מדכר כפוריא דיכפר ביה עלוהי: וכל אפרשותא לכל קודשיא דבני ישראל דיקרבון לכהנא דליה יהי: וגבר ית מעשר קודשוהי דליה יהון גבר דיתן לכהנא דליה יהי:

ומליל ײ עם משה למימר: מלל עם בני ישראל ותימר להון גבר גבר ארי תסטי אתתיה ותשקר ביה שקר: וישכוב גבר יתה שכבת זרעא ויהי מכסא מעיני בעלה ומטמרא והיא מסאבא וסהיד ליה בה והיא לא אתתחדת: ויעבר עלוהי רוח קנאה ויקני ית אתתיה והיא מסאבא או עבר עלוהי רוח קנאה ויקני ית אתתיה והיא לא מסאבא: וייתי גברא ית אתתיה לות כהנא וייתי ית קרבנה עלה חד מן עסרא בתלת סאין קמח סערין לא יריק עלוהי מישחא ולא יתן עלוהי לבונתא ארי מנחת קנאתא היא מנחת דוכרנא מדכרת חובין: ויקרב יתה כהנא ויקימינה קדם ײ: ויסב כהנא מי כיור במאן דחסף ומן עפרא דיהי ביסודי משכנא יסב כהנא ויתן למיא: ויקים כהנא ית אתתא קדם ײ ויפרע ית רישא דאתתא ויתן על ידהא ית מנחת דוכרנא מנחת קנאתא היא ובידא דכהנא יהון מיא מריריא מלטטיא: ויומי יתה כהנא ויימר לאתתא אם לא שכיב גבר יתיך ואם לא סטית לאסתאבא בר מבעליך הוי זכאה ממיא מריריא מלטטיא האלין: ואת ארי סטית בר מבעליך וארי אסתאבת ויהב גבר ביך ית שכבתיה בר מבעליך: ויומי כהנא ית אתתא

נטמאה או עבר עליו ׳וגו׳ כלו׳ הוא התרה בה ועברה על התראתו ואין ידוע אם נטמאה אם לאו ׳קמח ׳שלא יהא מסלת ׳שעורים ׳ולא חטים היא עשתה מעשה בהמה וקרבנה מאכל בהמה ׳לא יצוק עליו שמן ׳שלא יהא קרבנה מהודר שהשמן קרוי אור והיא עשתה בחשך ׳ולא יתן עליו לבונה ׳שהאמהות נקראו לבונה שנ׳ אל גבעת הלבונה והיא פרשה מדרכיהן ׳כי מנחת קנאות הוא ׳הקמח הזה קמח לשון זכר ׳מנחת קנאות ׳מעוררת עליה שני קנאות קנאת המקום וקנאת הבעל ׳מים קדושים ׳שקדשו בכיור לפי שנעשה מנחשת מראות הצובאות וזו פרשה מדרכיהן שהיו נבעלות לבעליהן במצרים תחת התפוח וזו קלקלה לאחר תבדק בו ׳בכלי חרש ׳היא השקתה את הנואף יין משובח בכוסות משובחים לפיכך תשתה מים המרים במקדה בזויה של חרש ׳והעמיד הכהן ׳וגו׳ והלא כבר נאמר והעמידה לפני ײ אלא מסיעין היו אותה ממקום למקום כדי ליגעה ולטרפה דעתה ותודה ׳ופרע ׳סותר את קליעת שערה כדי לבזותה מכאן לבנות ישראל שגלוי הראש גנאי להם ׳לפני ײ ׳בשער ניקנור הוא שער העזרה המזרחי דרך כל הנכנסין ׳ונתן על כפיה ׳ליגעה אולי תטרף דעתה ותודה ולא ימחה שם המיוחד על המים ׳המרים ׳על שם סופן שהם מרים לה ׳המאררים ׳המחסרים אותה מן העולם לשון כלון ממאיר ולא יתכן לפרש מים ארורים שהרי קדושות הן ולא ארורים כתב הכתו׳ אלא מאררים את אחרים ואף אונקלוס לא תרגם ליטייא אלא מלטטיא מראות קללה בגופה של זו ׳והשביע אותה ׳וגו׳ ומה היא השבועה אם לא ש׳ שכב הנקי הא אם שכב חנקי שמכלל לאו אתה שומע הן ׳לא שתפנו לפתוח בזכות תחלה לזכות ׳ואת כי שטית ׳כי משמש לשון אם

סבועת האלה· שבועה של קללה· יתן יי׳ אותך לאלה וגו׳ יהיו הכל מקללין ביך יבואך כדרך שבא לפלונית· ולשבועה· שיהיו הכל נשבעין ביך אם לא יארע לי כדרך שאירע לפלונית וכן הוא אומר והנחתם שמכם לשבועה לבחירי שהצדיקים נשבעים בפורענותן של רשעים וכן לענין ברכה ונברכו וגו׳ בך יברך ישר׳ לאמר· את ירכך· בקללה הקדים ירך לבטן לפי שהתחילה בעבירה תחילה· צבה· כתרגו׳ נפוחה· לצבות בטן· כמו להצבות בטן וזה שמוש פתח שהלמד נקודה בו וכן לנחותם הדרך לראותכם את הדרך אשר תלכו בה וכן לנפיל ירך· להנפיל ירך שהמים מצבים את הבטן ומפילים את הירך· לצבות בטן ולנפיל ירך· בטנו וירכו של בועל או אינו אלא של נבעלת כשהוא אומר את ירכך נופלת ואת בטנך

בשבעת האלה ואמר הכהן לאשה יתן יהוה אותך לאלה
ולשבעה בתוך עמך בתת יהוה את ירכך נפלת ואת בטנך
צבה: ובאו המים המאררים האלה במעיך לצבות בטן ול
ולנפל ירך ואמרה האשה אמן אמן: וכתב את האלת הא
האלה הכהן בספר ומחה אל מי המרים: והשקה את הא
האשה את מי המרים המאררים ובאו בה המים המאררים
למרים: ולקח הכהן מיד האשה את מנחת הקנאת והניף
את המנחה לפני יהוה והקריב אתה אל המזבח: וקמץ ה
הכהן מן המנחה את אזכרתה והקטיר המזבחה ואחר יש
ישקה את האשה את המים: והשקה את המים והיתה אם
נטמאה ותמעל מעל באישה ובאו בה המים המאררים למ
למרים וצבתה בטנה ונפלה ירכה והיתה האשה לאלה ב
בקרב עמה: ואם לא נטמאה האשה וטהרה הוא ונקתה
ונזרעה זרע: זאת תורת הקנאת אשר תשטה אשה תחת
אישה ונטמאה: או איש אשר תעבר עליו רוח קנאה וקנא
את אשתו והעמיד את האשה לפני יהוה ועשה לה הכהן א
את כל התורה הזאת: ונקה האיש מעון והאשה ההוא תשא
את עונה: פ וידבר יהוה אל משה לאמר:
דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם איש או אשה כי יפלא נ
לנדר נדר נזיר להזיר ליהוה: מיין ושכר יזיר חמץ יין וחמץ
שכר לא ישתה וכל משרת ענבים לא ישתה וענבים לחים

במומתא דלוטא ויימר כהנא ל
לאתתא יתן יי׳ יתיך ללוט ולמ
ולמומי בגו עמיך ברתק יי׳ ית
ירכיך מסיא וית מעיכי נפיחין:
ויעלון מיא מלטטיא האלין ב
במעיכי לאפחא מעין ולאמסאה
ירך ותימר אתתא אמן אמן: וי
ויכתוב ית לוטיא האלין כהנא
בספרא וימחוק למיא מרידיא:
וישקי ית אתתא ית מיא מרידיא
מלטטיא ויעלון בה מיא מלט
מלטטיא ללוט: ויסב כהנא מי
מידא דאתתא ית מנחתא דקנ
דקנאתא וירים ית מנחתא קדם
יי׳ ויקרב יתה למדבחא: ויקמוץ
כהנא מן מנחתא ית אדכרתא ו
ויסק למדבחא ובתר כן ישקי ית
אתתא ית מיא: וישקנה ית מיא
ותהי אם אסתאבת ושקרת שקר
בבעלה ויעלון בה מיא מלטטיא
ללוט ויפחון מעהא ותתמסי יר
ירכה ותהי אתתא ללוטא בגו ע
עמה: ואם לא אסתאבת אתתא
ודכיא היא ותפוק זכאה ותעדי
עדוי: דא אוריתא דקנאתא דת
דתסטי אתתא בר מבעלה ותס
ותסתאב: או גבר דתעבר עלוהי
רוח קנאה ויקני ית אתתיה ויקים
ית אתתא קדם יי׳ ויעבד לה כה
כהנא ית כל אוריתא הדא: ויהי
זכאה גברא מחובין ואתתא הה
ההיא תקבל ית חובה:

ומלל יי׳ עם משה למימר: מלל
עם בני ישרא׳ ותימר להון גבר
או אתתא ארי יפרש למדר נדר
נזירו למזר קדם יי׳: מחמר חדת
ועתיק יזר חל דחמר חדת וחל ד
דחמר עתיק לא ישתי וכל מת
מתרות ענבין לא ישתי וענבין
רטיבין

צבה הרי של נבעלת אמור· אמן אמן· קבלת שבועה אמן אם מאיש זה אמן אם מאיש אחר אמן על האלה אמן על השבועה· והשקה את האשה מין זה סדר המעשה שהרי בתחילה מקריב מנחתה אלא הכתוב מבשרך· שכשישקנה יבאו בה למרים לפי שכ׳ בטן וירך מניין לשאר כל הגוף הל׳ ובאו בה בכולה אם כן מה תל׳ בטן וירך לפי שהן התחילו בעבירה תחילה לפיכ׳ התחיל מהן הפורענות· למרי׳ להיות לה רעי׳ ומרי׳· והניף· מוליך ומביא מעלה ומוריד ואף היא מניפה עמו שידה למעלה מידו של כהן· והקריב אותה· זו היא הגשתה בקרן דרומית מערבית של מזבח קודם ק קמיצה כשאר מנחות· אזכרתה· הוא הקומץ שעל ידי הקטרתו המנחה באה לזכרון לגבוה· והשקה את המים· לרבות שאם אמרה איני שותה לאחר שנמחקה מגלה מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחה אלא אם כן אמר טמאה אני· וצבתה בטנה· וגו׳ אעפ שבקלל ירך תחלה המי׳ אין בודקין אלא כדרך כניסתן בה· והיתה האשה לאלה· כמו שפרשתי שיהיו הכל אלין בה· בקרב עמה· הפרש בין אדם המתנוול במקום שנכר לאדם המתנוול במקום שאינו נכר· ואם לא נטמאה· האשה בסתירה זו· וטהורה היא ממקום אחר· ונקתה· ממים המאררים ולא עוד אלא ונזרעה זרע אם היתה יו יולדת בצער תלד בריוח שחורים יולדת לבנים· או איש· כמו או כי כלומר אם איש קנאי הוא לכך והעמיד את האשה· ונקה האיש מעון· אם בדקוה המים אל ידאג לומ׳ חבתי במיתתה נקי הוא מן העונש· דבר אחר משישקנה תהא אצלו בהיתר· ונקה מעון· שהסוטה אסורה לבעלה· כי יפלא··

פריש למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה לומר לך כל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין שהוא מביא לידי נאוף. נזיר. אין נזירה בכל מקום אלא פרישה אף כאן שפירש מן היין. להזיר לה׳ להבדיל עצמו מן היין לשם שמים. מיין ושכר. כתרגומו מחמר חדת ועתיק שהיין משכר כשהוא ישן. כל משרת. לשון שריה במים וכל משקה ובלשון משנה יש הרבה אין שורין דיו וכסמני נזיר שורה פתו ביין. חרצנים. הם הגרעינין. זג. הם קליפות שמבחוץ שהחרצנים בתוכן כענבל בזוג. קדוש יהיה. השער שלו לגדל הפרע של שער ראשו. פרע. נקוד פתח לפי שהוא דבוק לשער ראשו פרע של שער. ופי׳ של פרע גדול של שער וכן את ראשו לא יפרע ואין קרוי פרע פחות משלשים יום. כל ימי נזרו קדוש הוא. זו קדושת הגוף מלי׳

וּבְשִׁים לֹא יֹאכֵל׃ כֹּל יְמֵי נִזְרוֹ מִכֹּל אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה מִגֶּפֶן הַיַּיִן מ
מֵחַרְצַנִּים וְעַד־זָג לֹא יֹאכֵל׃ כָּל־יְמֵי נֶדֶר נִזְרוֹ תַּעַר לֹא־יַעֲבֹר
עַל־רֹאשׁוֹ עַד־מְלֹאת הַיָּמִם אֲשֶׁר־יַזִּיר לַיהוָה קָדֹשׁ יִהְיֶה גַּדֵּל
פֶּרַע שְׂעַר רֹאשׁוֹ׃ כָּל־יְמֵי הַזִּירוֹ לַיהוָה עַל־נֶפֶשׁ מֵת לֹא יָבֹא׃
לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לְאָחִיו וּלְאַחֹתוֹ לֹא־יִטַּמָּא לָהֶם בְּמֹתָם כִּי נֵזֶר
אֱלֹהָיו עַל־רֹאשׁוֹ׃ כֹּל יְמֵי נִזְרוֹ קָדֹשׁ הוּא לַיהוָה׃ וְכִי־יָמוּת מֵת
עָלָיו בְּפֶתַע פִּתְאֹם וְטִמֵּא רֹאשׁ נִזְרוֹ וְגִלַּח רֹאשׁוֹ בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ
בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יְגַלְּחֶנּוּ׃ וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יָבִא שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי
בְּנֵי יוֹנָה אֶל־הַכֹּהֵן אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְעָשָׂה הַכֹּהֵן אֶחָד
לְחַטָּאת וְאֶחָד לְעֹלָה וְכִפֶּר עָלָיו מֵאֲשֶׁר חָטָא עַל־הַנָּפֶשׁ וק
וְקִדֵּשׁ אֶת־רֹאשׁוֹ בַּיּוֹם הַהוּא׃ וְהִזִּיר לַיהוָה אֶת־יְמֵי נִזְרוֹ וה
וְהֵבִיא כֶּבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ לְאָשָׁם וְהַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים יִפְּלוּ כִּי טָמֵא
נִזְרוֹ׃ וְזֹאת תּוֹרַת הַנָּזִיר בְּיוֹם מְלֹאת יְמֵי נִזְרוֹ יָבִיא אֹתוֹ אֶל־
פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְהִקְרִיב אֶת־קָרְבָּנוֹ לַיהוָה כֶּבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ
תָמִים אֶחָד לְעֹלָה וְכַבְשָׂה אַחַת בַּת־שְׁנָתָהּ תְּמִימָה לְחַטָּאת
וְאַיִל־אֶחָד תָּמִים לִשְׁלָמִים׃ וְסַל מַצּוֹת סֹלֶת חַלֹּת בְּלוּלֹת ב
בַּשֶּׁמֶן וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם׃ וה
וְהִקְרִיב הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה וְעָשָׂה אֶת־חַטָּאתוֹ וְאֶת־עֹלָתוֹ׃ ו
וְאֶת־הָאַיִל יַעֲשֶׂה זֶבַח שְׁלָמִים לַיהוָה עַל סַל הַמַּצּוֹת וְעָשָׂה
הַכֹּהֵן אֶת־מִנְחָתוֹ וְאֶת־נִסְכּוֹ׃ וְגִלַּח הַנָּזִיר פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד
אֶת־רֹאשׁ נִזְרוֹ וְלָקַח אֶת־שְׂעַר רֹאשׁ נִזְרוֹ וְנָתַן עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר־

ויבישין לא ייכול: כל יומי נזריה מכל דמתעבד מגפנא דחמרא מ מפורצנין ועד עצורין לא ייכול: כל יומי נדר נזריה מספר לא יעב יעבר על רישיה עד משלם יומיא דיזיר קדם ה׳ קדיש יהי ירבי פר פרוע שער רישיה: כל יומין דיזיר קדם ה׳ על נפשא דמיתא לא ייעו ייעול: לאבוהי ולאמיה לאחוהי ו ולאחתיה לא יסתאב להון במות במותהון ארי נזרא דאלהיה על רי רישיה: כל יומי נזריה קדיש הוא קדם ה׳: וארי ימות מיתא עלוהי ב בתכיף שלו ויסאב ריש נזריה ויג ויגלח רישיה ביומא דדכותיה בין ביומא שביעאה יגלחניה: וביומא תמינאה ייתי תרין שפנינין או ת תרין בני יונה לות כהנא לתרע מ משכן זמנא: ויעבד כהנא חד לח לחטאתא וחד לעלתא ויכפר עלו עלוהי מדחב על מיתא ויקדש ית רישיה ביומא ההוא: ויזר קדם ה׳ י ית יומי נזריה וייתי אמר בר שת שתיה לאשמא ויומיא קדמאי יב יבטלון ארי אסתאבא נזריה: ודא אוריתא דנזירא ביום משלם יומי נזריה ייתי יתיה לתרע משכן זמ זמנא: ויקרב ית קרבניה קדם ה׳ א אמר בר שתיה שלים חד לעלתא ואמרתא חדא בת שתה שלמתא לחטאתא ודכר חד שלים לנכסת קודשיא: וסל פטיר סלתא גריצן ד דפילן במשח ואספוגין פטירין ד דמשיחין במשח ומנחתהון ונסכי ונסכיהון: ויקרב כהנא קדם ה׳ ויע ויעבד ית חטאתיה וית עלתיה: וית דכרא יעבד נכסת קודשיא קדם ה׳ על סלא דפטיריא ויעבד כהנא ית מנחתיה וית נסכיה: ויגלח נזירא בתרע משכן זמנא ית ריש נזריה ויסב ית שער ריש נזריה ויתן על אשתא די

ב׳ טמא למתים. פתע. זה אונס. פתאם. זה שוגג ויש אומרים פתע פתאם דבר אחד הוא מקרה של פתאם. וכי ימות מת עליו. באהל שהוא בו. ביום טהרתו. ביום הזייתו או אינו אלא בשמיני שהוא טהור לגמרי ת״ל ביום השביעי אי שביעי יכול אפי׳ לא הזה ת״ל ביום טהרתו. וביום השמיני יביא שתי תורים. להוציא את השביעי או אינו אלא להוציא את התשיעי קבע זמן לקרבן וקבע זמן למקריבין מה קרבן הכשיר שמיני ומיום הש והלאה אף מקריבין שמיני ושמיני והלאה. מאשר חטא על הנפש שלא נזהר מטומאת המת ר׳ אלעזר הקפר אומר שציער עצמו מן היין. וקדש את ראשו. לחזור ולהתחיל מנין נזירותו. והזיר את ימי נזרו. יחזור וימנה בתחלה. והימים הראשונים יפלו. לא יעלו מן המנין. יביא אותו. יביא את עצמו וזה אחד משלשה אתים שהיה ר׳ ישמעאל דורש כן כיוצא בו והשיאו אותם עון אשמה את עצמם כיוצא בו ויקבור אותו בגיא הוא קבר את עצמו. ומנחתם ונסכיהם. של עולה ושלמים לפי שהיו בכלל ויצאו לידון בדבר חדש שיטעינו לחם החזירן לכללן שיטענו נסכים כדין עולה ושלמים. חלות מצות ורקיקי מצות. עשר מכל מין. זבח שלמים על סל המצות. ישחט את השלמים על מנת לקדש את הלחם. את מנחתו ואת נסכו של איל. וגלח הנזיר פתח אהל מועד. יכול יגלח בעזרה הרי זה דרך בזיון אלא וגלח הנזיר לאחר שחיטת השלמים שכתוב בהן ושחטו פתח אהל מועד

אשר הוא זבח השלמים. תחת הנזיר שהוא מגלח בו לפי ששלמי נזיר היו מתבשלין בעזרה שצריך ליטול הכהן הזרוע אחר שנתבשל: הזרוע ב
בשלה. לאחר שנתבשלה. קדש הוא לכהן. החלה והרקיק והזרוע תרומה הן לכהן. על חזה התנופה. מלבד חזה ושוק הראויים לו מכל שלמים מוסף
על שלמי נזיר הזרוע הזה לפי שהיה שלמי נזיר בכלל ויצא לידון בדבר החדש להפרשת זרוע הוצרך להחזירו לכללו לידון אף בחזה ושוק מלבד
אשר תשיג ידו. שאם אמר הריני נזיר על מנת לגלח על מאה עולות ועל מאה שלמים. כפי נדרו אשר ידור יעשה. מוסף על תורת נזרו. על ה
תורת הנזיר מוסיף ולא יחסר שאם אמר הריני נזיר חמש נזירות על מנת לגלח על שלש בהמות הללו אין אני קורא בו כאשר ידור כן יעשה

תחת זבח השלמים: ולקח הכהן את הזרע בשלה מן האיל
וחלת מצה אחת מן הסל ורקיק מצה אחד ונתן על כפי ה
הנזיר אחר התגלחו את נזרו: והניף אותם הכהן תנופה ל
לפני יהוה קדש הוא לכהן על חזה התנופה ועל שוק הת
התרומה ואחר ישתה הנזיר יין: זאת תורת הנזיר אשר ידר
קרבנו ליהוה על נזרו מלבד אשר תשיג ידו כפי נדרו אשר
ידר כן יעשה על תורת נזרו: פ וידבר יהוה
אל משה לאמר: דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו
את בני ישראל אמור להם: ס יברכך יהוה
וישמרך: ס יאר יהוה פניו אליך ויחנך: ס
ישא יהוה פניו אליך וישם לך שלום: ס ושמו את
שמי על בני ישראל ואני אברכם: ס ויהי ביום
כלות משה להקים את המשכן וימשח אתו ויקדש אתו ואת
כל כליו ואת המזבח ואת כל כליו וימשחם ויקדש אתם: וי
ויקריבו נשיאי ישראל ראשי בית אבתם הם נשיאי המטת
הם העמדים על הפקדים: ויביאו את קרבנם לפני יהוה שש
עגלת צב ושני עשר בקר עגלה על שני הנשאים ושור לא
לאחד ויקריבו אותם לפני המשכן: ויאמר יהוה אל משה ל
לאמר: קח מאתם והיו לעבד את עבדת אהל מועד ונתתה
אותם אל הלוים איש כפי עבדתו: ויקח משה את העגלת
ואת הבקר ויתן אותם אל הלוים: את שתי העגלות ואת א

נכסת קודשיא: ויסב
כהנא ית דרעא בשלא מן דכרא
וגריצתא פטירתא חדא מן סלא
ואספוג פטיר חד ויתן על ידי נ
נזירא בתר דיגלח ית נזריה: וירי
ים יתהון כהנא ארמא קדם
יי קודשא הוא לכהנא על חדיא
דארמותא ועל שקא דאפרשותא
ובתר כן ישתי נזירא חמרא: דא
אוריתא דנזירא דידר קרבניה
קדם יי על נזריה בר מדתדבק י
ידיה כפום נדריה דידור כן יעבד
על אוריתא דנזריה:
ומליל יי עם משה למימר: מלל
עם אהרן ועם בנוהי למימר כדין
תברכון ית בני ישראל כד יימרון
להון: יברכך יי ויטרך:
ינהר יי שכינתיה לותך ויחנך:
ישא יי אפוהי לותך וישוי לך
שלם:
וישוון ית ברכת שמי על בני
ישראל ואנא אברכינון:

והוה ביומא דשיצי משה לאקמא
ית משכנא ורבי יתיה וקדיש יתיה
ויתי כל מנוהי וית מדבחא וית כ
כל מנוהי ורבינון וקדיש יתהון:
וקריבו רברבי ישראל רישי בית
אבהתהון אנון רברבי שבטיא א
אנון דקימין על מניניא: ואיתיו
ואיתיו ית קרבנהון לקדם יי ש
שית עגלן כד מחפין ותרי עשר
תורין עגלתא על תרין רברביא
ותורא לחד וקריבו יתהון לקדם
משכנא: ואמר יי למשה למימר
: סב מנהון ויהון למפלח ית פ
פלחן משכן זמנא ותתן יתהון ל
ללואי גבר כמסת פלחניה: ונסב
משה ית עגלתא וית תורי ויהב
יתהון ללואי: ית תרתין עגלן וית

אמור להם כמו זכור שמור בלשון רישנו. אמור להם שיהיו כולם שומעים. אמור מלא לא תברכם בחפזון ובהלות אלא בכוונה ובלב שלם. יברכך
שיתברכו נכסיך. וישמרך. שלא יבאו עליך שודדים ליטול ממונך שהנותן מתנה לעבדו אינו יכול לשמרו מכל אדם וכיון שבאים לסטים עליו
ונוטלין אותה ממנו מה הנאה יש לו במתנה זו אבל הקב"ה הוא הנותן הוא השומר והרבה מדרשים דרשו בו בספרי. יאר יי פניו אליך. יראה לך
פנים שוחקות פנים צהובות. ויחנך. יתן לך חן. ישא יי פניו אליך. יכבוש כעסו. ושמו את שמי. יברכום בשם המפורש. ואני אברכם. לישראל ואסכים
עם הכהנים. דא ואני אברכם לכהנים. ויהי ביום כלות משה. כלת כתיב יום הקמת המשכן היו ישראל ככלה הנכנסת לחופה. כלות משה בצלאל
וכל חכם לב עשו את המשכן והלא הכתוב במשה לפי שמסר נפשו עליו לראות תבנית כל דבר ודבר כמו שהראוהו בהר להורות עושי המלאכה
ולא טעה בתבנית אחת וכן מצינו ברוך לפי שמסר נפשו על בנין בית המקדש שנ' זכור יי לדוד את כל ענותו אשר נשבע ליי וגו' לפיכך נקרא
על שמו שנ' ראה ביתך דוד. כלות משה להקים ולא נאמר ביום הקים מלמד שכל שבעת ימי המלואים היה משה מעמידו ומפרקו ובאותו היום
העמידו ולא פרקו. לכך נאמר כלות להקים אותו היום כלו הקמותיו וראש חדש ניסן היה בשני נשרפה הפרה בשלישי הזו הזיה ראשונה ובשביעי
גלחו. הם נשיאי המטות. שהיו שוטרים עליהם במצרים והיו מוכים עליהם שנ' ויכו שוטרי ישראל. הם העומדים על הפקודים. שעמדו עם משה ואהרן
כשמנו את ישראל שנ' ואתכם יהיו וגו'. שש עגלות צב אין צב אלא מחופין וכן בצבים ובפרדים. עגלות מכוסין קרויים צבים. ויקריבו אותם לפני
המשכן שלא קבל משה מידם עד שנאמר לו מפי המקום. אמר ר' נתן מה ראו הנשיאים להתנדב כאן בתחלה ובמלאכת המשכן לא התנדבו תחלה
אלא כך אמרו הנשיאים יתנדבו צבור מה שיתנדבו ומה שמחסרין אנו משלימין. כיון שראו שהשלימו צבור את הכל שנ' והמלאכה היתה דים א

אמרו מעצמן מה עלינו לעשות הביאו אבני השהם והמלואים לאפוד ולחשן. לכך התנדבו כאן תחלה. כפי עבודתם. שהיה משא בני גרשון קל משל מררי שהיו נושאים הקרשי' והעמודים והאדנים. כי עבודת הקדש עליהם משא דבר הקדושה הארון והשלחן וגו' לפיכך בכתף ישאו. ויקריבו הנשיאי' את חנוכת המזבח לאחר שהתנדבו העגלו' והבקר לשאת המשכן נשאו לבם להקריב קרבנות המזבח לחנכו. ויקריבו הנשיאי' את קרבנם לפני המזבח כי לא קבל משה מידם עד שנ' לו מפי הגבורה. יקריבו את קרבנם לחנכת המזבח. ועדיין לא היה יודע משה היאך יקריבו אם כסדר תולדותם אם כסדר המסעות עד שנ' לו מפי הקבה יקריבו למסעות איש יומו. ביום הראשון אותו היום נטל עשר עטרות ראשון למעשה בראשית

ארבעת הבקר נתן לבני גרשון כפי עבדתם : ואת ארבע ה
העגלת ואת שמנת הבקר נתן לבני מררי כפי עבדתם ביד
איתמר בן אהרן הכהן: ולבני קהת לא נתן כי עבדת הקדש
עלהם בכתף ישאו: ויקריבו הנשאים את חנכת המזבח ב
ביום המשח אתו ויקריבו הנשיאם את קרבנם לפני המזבח:
ויאמר יהוה אל משה נשיא אחד ליום נשיא אחד ליום יקריבו
את קרבנם לחנכת המזבח: ס ויהי המקריב ביום הראשון
את קרבנו נחשון בן עמינדב למטה יהודה: וקרבנו קערת
כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים
שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למ
למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן
בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה: שעיר עזים אחד
לחטאת: ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתודים
חמשה כבשים בני שנה חמשה זה קרבן נחשון בן עמינדב:
פ ביום השני הקריב נתנאל בן צוער נשיא
יששכר: הקרב את קרבנו קערת כסף אחת שלשים ומאה
משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם
מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה זהב מ
מלאה קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן ש
שנתו לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים בקר

ארבעה תורין יהב לבני גרשון כמא כמסת פלחנהון: וית ארבע עגלן וית תמניא תורין יהב לבני מררי כמסת פלחנהון בידא דאיתמר בר אהרן כהנא: ולבני קהת לא יהב ארי פלחן קדשא עליהון בכתפא נטלין: וקריבו רברביא ית חנכת מדבחא ביומא דרביאו יתיה וקריבו רברביא ית קרבנהון לקדם מדבחא: ואמר יי למשה רבא חד ליומא רבא חד ליומא יקרבון ית קרבנהון לחנכת מדבחא: והוה דקרב ביומא קדמאה ית קרבניה נחשון בר עמינדב לשבטא דיהודה: וקרבניה מגסתא דכסף חדא מאה ותלתין סלעין הוי מתקלה מזרקא חד דכספא מתקליה שבעין סלעין בסלעי קדשא תרויהון מלן סלתא דפילא במשח למנחתא: בזיכא חדא מתקליה עסר סלעין דדהב מליא קטרת בוסמין: תור חד בר תורי דכר חד אמר חד בר שתיה לעלתא: צפיר בר עזין חד לחטאתא: ולנכסת קדשיא תורין תרין דכרין חמשא גדיי חמשא אמרין בני שנה חמשא דין קרבנא דנחשון בר עמינדב:

ביומא תנינא קרב נתנאל בר צוער רב שבטא דיששכר: קריב ית קרבניה מגסתא דכסף חדא מאה ותלתין סלעין הוי מתקלה מזרקא חד דכספא מתקליה שבעין סלעין בסלעי קדשא תרויהון מלן סלתא דפילא במשח למנחתא: בזיכא חדא מתקליה עשר סלעין דדהב מליא קטרת בוסמין: תור חד בר תורי דכר חד אמר חד בר שתיה לעלתא: צפיר בר עזין חד לחטאתא: ולנכסת קודשיא תורי

ראשון לנשיאים וכו' כדאי' בסדר עולם. למטה יהודה. יחסו הכתוב על שבטו ולא שגבה משבטו והקריב. או אינו אומר למטה יהודה אלא שגבה משבטו והביא ת"ל זה קרבן נחשון משלו הביא. שניהם מלאים סלת. למנחת נדבה. עשרה זהב. כתרגומו משקל עשר שקלי הקדש היה בה. מלאה קטרת. לא מצינו קטרת ליחיד ולא על מזבח החיצון אלא זו בלבד והוראת שעה היתה. פר אחד. מיוחד שבעדרו. שעיר עזים אחד לחטאת. לכפר על קבר התהום טומאת ספק. הקריב נתנאל בן צוער הקרי' את קרבנו. מה ת"ל הקרי' בשבטו של יששכר מה שלא נאמר בכל השבטים לפי שבא ראובן וערער ואמר דיי שקדמני יהודה אהי מקריב אני אחריו אמר לו משה מפי הגבורה נאמר לי שיקריבו כסדר מסעו לדגליהם לכך אמר הקרב את קרבנו והוא חסר יוד שהוא משמע הקרב לשון צווי שמפי הגבורה נצטוה הקרב ומהו הקריב הקריב ב' פעמים שנטביל שני דברים זכה להקריב שני לשבטים אחת שהיו יודעים בתורה שנ' ומבני יששכר יודעי בינה לעתים. ואחת שהם נתנו עצה לנשיאים להתנדב קרבנות הללו. וביסודו של ר' משה הדרשן מצאתי אמר ר' פנחס בן יאיר נתנאל בן צוער השיאן עצה זו. קערת כסף. מנין אותיותיו בגימ' מטריא תשע מאות ושלשים כנגד שנותיו של אדם הראשון. שלשים ומאה משקלה. על שם שכשהעמיד תולדות לקיום העולם בן מאה ושלשים היה שנ' ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד וגו'. מזרק אחד כסף. בגימ' מטריא חמש מאות ועשרים על שם נח שהעמיד תולדות בן חמש מאות שנה. ועל שם עשרים שנה שנגזרה גזרת המבול קודם תולדותיו כמו שפירשתי אצל והיו ימיו מאה ועשרים שנה לפיכך נאמר מזרק אחד כסף ולא נאמר מזרק כסף אחד כמו שנ' בקערה לומר שאף אותיות של אחד מצטרפות למנין. שבעים שקל. כנגד שבעים אומות שיצאו מבניו. כף אחת. כנגד התורה שנתנה מידו של הקבה. עשרה זהב. כנגד עשרת הדברות. מלאה קטרת. גימ' מטריא של קטרת שש מאות ושלש עשרה מצות ובלבד שתחליף קוף בדלת על ידי את בש גר דק. פר אחד. כנגד אברהם שנ' בן ויקח בן בקר. איל אחד כנגד יצחק ויקח את האיל וגו'. כבש אחד. כנגד יעקב והכבשים הפריד יעקב. שעיר עזים. לכפר על מכירת יוסף שנ' וישחטו שעיר עזים. ולזבח השלמים בקר שנים. כנגד משה ואהרן שנתנו שלום בין ישראל

למביהם שבשמים אילים כבשים ועתודים שלשה מינים כנגד כהנים ולוים וישראל וכנגד תורה נביאים וכתובים כלם חמשים כנגד חמשה ח
חומשין וחמשה הדברות הכתובין ב[לוחות] חמשה על לוח אחד וחמש הכתובים על השני עד כאן מיסודו של ר׳ משה הדרשן: ביום השלישי נשיא וגו׳ ביום השלישי
היה הנשיא המקריב לבני זבלון וכן כלם אבל בנתנאל שכבר הקריב כתנאל נופל אמירת הלשון נשיא לפי שכבר הזכיר שמו והקרבתו וב
ובשאר שלא נאמר בהן הקריב נופל עליהן לשון זה נשיא לבני פלוני אותו היום היה הנשיא המקריב לשבט פלוני

שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה
זה קרבן נתנאל בן צוער׃ פ ביום השלישי
נשיא לבני זבלן אליאב בן חלן׃ קרבנו קערת כסף אחת
שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל
הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה׃ כף אחת
עשרה זהב מלאה קטרת׃ פר אחד בן בקר איל אחד כבש
אחד בן שנתו לעלה׃ שעיר עזים אחד לחטאת׃ ולזבח
השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים
בני שנה חמשה זה קרבן אליאב בן חלן׃ פ
ביום הרביעי נשיא לבני ראובן אליצור בן שדיאור׃ קרבנו
קערת כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף
שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה ב
בשמן למנחה׃ כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת׃ פר אחד
בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה׃ שעיר עזים א
אחד לחטאת׃ ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה ע
עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה זה קרבן אליצור
בן שדיאור׃ פ ביום החמישי נשיא לבני שמעון
שלמיאל בן צורישדי׃ קרבנו קערת כסף אחת שלשים ומ
ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש
שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה׃ כף אחת עשרה
זהב מלאה קטרת׃ פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד

תורין תרין דכרין חמשא גדיין חמשא א
אמרין בני שנה חמשא דין קרבנא
דנתנאל בר צוער׃ ביומא
תליתאה רבא לבני זבולן אליאב
בר חלן׃ קרבניה מגיסתא דכסף ת
תלתין ומאה הוה מתקלה
מזרקא חד דכספא מתקל יה
שבעין סלעין בסלעי קודשא תרויהון
מלן סלתא דפילא במשח
למנחתא׃ בזיכא חדא מתקלה עשר
עסר סלעין דדהב מליא קטרת ב
בסמין׃ תור חד בר תורי דכר חד
אמר חד בר שתיה לעלתא׃ צפיר
בר עזין חד לחטאתא׃ ולנכסת קו
קודשיא תורי תרין דכרי חמשא גד
גדיי חמשא אמרין בני שנה חמשא
דין קרבנא דאליאב בר חילון׃
ביומא רביעאה רבא
לבני ראובן אליצור בר שדיאור׃ ק
קרבניה מגיסתא דכסף תלתין ומאה
סלעין הוה מתקלה מזרקא
חד דכספא מתקליה שבעין סלעין
בסלעי קודשא תרויהון מלן סלתא
דפילא במשח למנחתא׃ בזיכא ת
חדא מתקלה עשר סלעין דדהב
מליא קטרת בסמין׃ תור חד בר
תורי דכר חד אמר חד בר שתיה
לעלתא׃ צפיר בר עזין חד לחטאתא׃
ולנכסת קודשיא תורי תרין דכרי ח
חמשא גדיי חמשא אמרין בני ש
שנה חמשא דין קרבנא דאליצור
בר שדיאור׃
ביומא חמישאה רבא
לבני שמעון שלומיאל בר צורי שדי׃
קרבניה מגיסתא דכסף תלתין ומאה
סלעין הוה מתקלה מזר
מזרקא חד דכספא מתקליה שבעין
סלעין בסלעי קודשא תרויהון מלן
סלתא דפילא במשח למנחתא׃ ב
בזיכא חדא מתקליה עשר סלעין
דדהב מליא קטרת בסמין׃ תור ח
חד בר תורי דכר חד אמר חד

בן שנתו לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים
בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה ח
חמשה זה קרבן שלמיאל בן צורי שדי: פ
ביום הששי נשיא לבני גד אליסף בן דעואל: קרבנו קערת
כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים
שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן לם
למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן
בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה: שעיר עזים אחד
לחטאת: ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים
חמשה כבשים בני שנה חמשה זה קרבן אליסף בן דעואל:
פ ביום השביעי נשיא לבני אפרים אלישמע
בן עמיהוד: קרבנו קערת כסף אחת שלשים ומאה משקלה
מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים
סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה ק
קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו ל
לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים בקר
שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה
זה קרבן אלישמע בן עמיהוד: פ ביום השמיני
נשיא לבני מנשה גמליאל בן פדה צור: קרבנו קערת כסף
אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל
בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה:

בר שתיה לעלתא: צפיר בר עזין
חד לחטאתא: ולנכסת קודשיא תור
תורי תרין דכרי חמשא גדיי חמ
חמשא אמרין בני שנה חמשא די
דין קרבנא דשלומיאל בר צורי שד
שדי
ביומא שתיתאה רבא לבני גד אל
אליסף בר דעואל: קרבניה מגסתא
דכסף חדא מאה ותלתין סלעין ה
הוי מתקלה מזרקא חד דכספא מ
מתקליה שבעין סלעין בסלעי ק
קודשא תרויהון מלן סלתא דפיל
דפילא במשח למנחתא: בזיכא ח
חדא מתקליה עשר סלעין דדהב
מליא קטרת בוסמיא: תור חד בר
תורי דכר חד אמר חד בר שתיה
לעלתא: צפיר בר עזין חד לחטא
לחטאתא: ולנכסת קודשיא תורי ת
תרין דכרי חמשא גדיי חמשא אמ
אמרין בני שנה חמשא דין קרב
קרבנא דאליסף בר דעואל:
ביומא שביעאה רבא לבני אפר
אפרים אלישמע בר עמיהוד: קרב
קרבניה מגסתא דכסף חדא מאה
ותלתין סלעין הוי מתקלה מזרקא
חד דכספא מתקליה שבעין סלעין
בסלעי קודשא תרויהון מלן סלתא
דפילא במשח למנחתא: בזיכא ח
חדא מתקלה עשר סלעין דדהב מ
מליא קטרת בוסמיא: תור חד בר
תורי דכר חד אמר חד בר שתיה
לעלתא: צפיר בר עזין חד לחטא
לחטאתא: ולנכסת קודשיא תורי ת
תרין דכרי חמשא גדיי חמשא א
אמרין בני שנה חמשא דין קרבנא
דאלישמע בר עמיהוד:
ביומא תמינאה רבא לבני מנשה
גמליאל בר פדה צור: קרבניה מג
מגסתא דכסף חדא מאה ותלתין
סלעין הוי מתקלה מזרקא חד דכ
דכספא מתקליה שבעין סלעין ב
בסלעי קודשא תרויהון מלן סלתא
דפילא במשח למנחתא:

כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן בקר איל
אחד כבש אחד בן שנתו לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת:
ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כ
כבשים בני שנה חמשה זה קרבן גמליאל בן פדהצור:
פ ביום התשיעי נשיא לבני בנימן אבידן בן ג
גדעני: קרבנו קערת כסף אחת שלשים ומאה משקלה מ
מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים
סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה ק
קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו ל
לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים בקר
שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה
זה קרבן אבידן בן גדעני: פ ביום העשירי נשיא
לבני דן אחיעזר בן עמישדי: קרבנו קערת כסף אחת של
שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל
הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת
עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד כב
כבש אחד בן שנתו לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת: ול
ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כ
כבשים בני שנה חמשה זה קרבן אחיעזר בן עמישדי:
פ ביום עשתי עשר יום נשיא לבני אשר פגעיאל
בן עכרן: קרבנו קערת כסף אחת שלשים ומאה משקלה

בזיכא חדא מתקל עסר סלעין ד
דדהב מליא קטרת בוסמין: תור
חד בר תורי דכר חד אמר חד
בר שתיה לעלתא: צפיר בר עזין
חד לחטאתא: ולנכסת קודשיא תורי
תרין דכרי חמשא גדיי חמשא א
אמרין בני שנה חמשא דין קרבנא
דגמליאל בר פדה צור:
ביומא תשיעאה רבא לבני בנימין
אבידן בר גדעוני: קורבניה מגסתא
דכסף חדא מאה ותלתין סלעין ו
הוה מתקלה מזרקא חד דכספא ש
מתקליה שבעין סלעין בסלעי קו
קודשא תרויהון מלן סולתא דפילא
במשח למנחתא: בזיכא חדא מתקל
מתקליה עסר סלעין דדהב מליא
קטרת בוסמין: תור חד בר תורי ד
דכר חד אמר חד בר שתיה לעלה
לעלתא: צפיר בר עזין חד לחט
לחטאתא: ולנכסת קודשיא תורי ת
תרין דכרי חמשא גדיי חמשא א
אמרין בני שנה חמשא דין קרב
קרבנא דאבידן בר גדעוני:
ביומא עשיראה רבא לבני דן א
אחיעזר בר עמי שדי: קורבניה מגסת
דכסף חדא מאה ותלתין סלעין ב
הוה מתקלה מזרקא חד דכספא ש
מתקליה שבעין סלעין בסלעי קו
קודשא תרויהון מלן סולתא דפילא
במשח למנחתא: בזיכא חדא מתקל
מתקלה עסר סלעין דדהב מליא
קטרת בוסמין: תור חד בר תורי ד
דכר חד אמר חד בר שתיה לעל
לעלתא: צפיר בר עזין חד לחטא
לחטאתא: ולנכסת קודשיא תורי ת
תרין דכרי חמשא גדיי חמשא א
אמרין בני שנה חמשא דין קרב
קרבנא דאחיעזר בר עמי שדי:
ביום חד עשר יומין
רבא לבני אשר פגעיאל בר עכרן:
קרבניה מגסתא דכספא חדא מאה
ותלתין סלעין הוה מתקלה

ביום המשח אותו· בו ביום שנמשח הקריב ומה אני מקיים אחרי המשח שנמשח תחלה ואחר כך הקריב או אחרי המשח לאחר זמן ולא בא ללמד
ביום המשח לא ללמד שנמשח ביום כשהוא אומר ביום משחו אותו למדנו שנמשח ביום ומה ת"ל ביום המשח אותו ביום שנמשח הקריב· קערות
כסף שתים עשרה· הם הם שהתנדבו ולא אירע בהם פסול· שלשים ומאה הקערה האחת· ומה ת"ל לפי שנ' שלשים ומאה משקלה ולא פירש בא"י
א שקל לכך חזר ושנאה כאן וכלל בכלן כל כסף הכלים בשקל הקדש כל כסף הכלים וג' למדך שהיו כלי המקדש מכוונים במשקלם שוקלן אחד
אחד ושוקלן כלן כאחד לא רבה ולא מעט· כפות זהב שתים עשרה· למה נאמר לפי שנ' כף אחת עשרה זהב היא של זהב ומשקלה עשרה שקלים

מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם מְלֵאִים
סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה: כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה ק
קְטֹרֶת: פַּר אֶחָד בֶּן בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ אֶחָד בֶּן שְׁנָתוֹ לע
לְעֹלָה: שְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת: וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר
שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה חֲמִשָּׁה
זֶה קָרְבַּן פַּגְעִיאֵל בֶּן עָכְרָן: פ בַּיּוֹם שְׁנֵים
עָשָׂר יוֹם נָשִׂיא לִבְנֵי נַפְתָּלִי אֲחִירַע בֶּן עֵינָן: קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת
כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים
שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמ
לְמִנְחָה: כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת: פַּר אֶחָד בֶּן
בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ אֶחָד בֶּן שְׁנָתוֹ לְעֹלָה: שְׂעִיר עִזִּים אֶחָד
לְחַטָּאת: וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים
חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֲחִירַע בֶּן עֵינָן:
פ זֹאת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ מֵאֵת
נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל קַעֲרֹת כֶּסֶף שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מִזְרְקֵי כֶסֶף שְׁנֵים
עָשָׂר כַּפּוֹת זָהָב שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה: שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה הַקְּעָרָה הא
הָאַחַת כֶּסֶף וְשִׁבְעִים הַמִּזְרָק הָאֶחָד כֹּל כֶּסֶף הַכֵּלִים אַלְפַּיִם
וְאַרְבַּע מֵאוֹת בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ: כַּפּוֹת זָהָב שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מְלֵאֹת
קְטֹרֶת עֲשָׂרָה עֲשָׂרָה הַכַּף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ כָּל זְהַב הַכַּפּוֹת
עֶשְׂרִים וּמֵאָה: כָּל הַבָּקָר לָעֹלָה שְׁנֵים עָשָׂר פָּרִים אֵילִם ש
שְׁנֵים עָשָׂר כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה שְׁנֵים עָשָׂר וּמִנְחָתָם וּשְׂעִירֵי עִז

מזרקא חד דכספא מתקליה שבעין
סלעין בסלעי קודשא תרויהון מלן
סולתא דפילא במשח למנחתא: בז
בזיכא חדא מתקליה עסר סלעין
דדהב מליא קטרת בסמיא: תור
חד בר תורי דכר חד אמר חד בר
שתיה לעלתא: צפיר בר עזין חד
לחטאתא: ולנכסת קודשיא תורי ת
תרין דכרי חמשא גדיי חמשא א
אמרין בני שנה חמשא דין קרב
קורבנא דפגעיאל בר עכרן:
ביום תרי עסר יומין רבא לבני נ
נפתלי אחירע בר עינן: קורבניה ס
סגלתא דכסף חדא מאה ותלתין ס
סלעין הוי מתקלה מזרקא חד דכ
דכספא מתקליה שבעין סלעין ב
בסלעי קודשא תרויהון מלן סולתא
דפילא במשח למנחתא: בזיכא ח
חדא מתקלה עסר סלעין דדהב
מליא קטרת בסמיא: תור חד בר
תורי דכר חד אמר חד בר שתיה ל
לעלתא: צפיר בר עזין חד לחטא
לחטאתא: ולנכסת קודשיא תורי ת
תרין דכרי חמשא גדיי חמשא א
אמרין בני שנה חמשא דין קורבנא
דאחירע בר עינן:
דא חנכת מדבחא ביומא דרביאו
יתיה מן רברבי ישר' מגיסי כסף
כספא תרתא עשרי מזרקי כספא
תרי עסר בזיכי דהבא תרתא עש
עשרי: מאה ותלתין סלעין הוי מ
מתקלא דמגיסתא חדא דכספא וש
ושבעין דמזרקא חד כל כסף מנ
מניא תרין אלפין וארבע מאה בס
בסלעי קודשא: בזיכי דהבא תרתא
עשרי מלן קטרת בסמיא מתקל
עסר סלעין הוי מתקלא דבזיכא
בסלעי קודשא כל דהב בזיכיא מא
מאה ועשרין: כל תורי לעלתא ת
תרי עסר תורין דכרין תרי עסר א
אמרין בני שנה תרי עסר ומנחת
ומנחתהון וצפירי

של כסף או אינו אלא כף אחת של כסף ומשקלה עשרה שקלי זהב ושקלי זהב אינן משקלם שוה לשל כסף ת"ל כפות זהב של זהב היו·

ובבא משה · שני כתובים המכחישים זה את זה שלישי בא והכריע ביניהם כתוב אחד אומר וידבר ה' אליו מאהל מועד והוא חוץ לפרכת וכתוב אחד אומר ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת בא זה והכריע ביניהם · משה בא אל אהל מועד ושם שומע את הקול הבא מעל הכפרת מבין שני הכרובים הקול יוצא מן השמים לבין שני הכרובים ומשם יוצא לאהל מועד · מדבר · כמו מתדבר כבודו של מעלה לומר כן מדבר בינו לבין עצמו ומשה שומע מאליו · וידבר אליו · למעט את אהרן מן הדברות · וישמע את הקול · יכול קול נמוך תלמוד לומר את הקול · הוא הקול שנדבר עמו בסיני וכשמגיע לפתח היה נפסק ולא היה יוצא חוץ לאהל ·· חסלת נשא

בהעלותך

עזים שנים עשר לחטאת: וכל בקר זבח השלמים עשרים
וארבעה פרים אילם ששים עתדים ששים כבשים בני שנה
ששים זאת חנכת המזבח אחרי המשח אתו: ובבא משה אל
אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול מדבר אליו מעל ה
הכפרת אשר על ארן העדת מבין שני הכרבים וידבר אליו:

פרשה

וידבר יהוה אל משה לאמר: דבר אל אהרן ואמרת אליו
בהעלתך את הנרת אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנ
הנרות: ויעש כן אהרן אל מול פני המנורה העלה נרתיה
כאשר צוה יהוה את משה: וזה מעשה המנרה מקשה זהב
עד ירכה עד פרחה מקשה הוא כמראה אשר הראה יהוה
את משה כן עשה את המנרה: פ וידבר יהוה
אל משה לאמר: קח את הלוים מתוך בני ישראל וטהרת
אתם: וכה תעשה להם לטהרם הזה עליהם מי חטאת וה
והעבירו תער על כל בשרם וכבסו בגדיהם והטהרו: ול
ולקחו פר בן בקר ומנחתו סלת בלולה בשמן ופר שני בן ב
בקר תקח לחטאת: והקרבת את הלוים לפני אהל מועד
והקהלת את כל עדת בני ישראל: והקרבת את הלוים ל
לפני יהוה וסמכו בני ישראל את ידיהם על הלוים: והניף
אהרן את הלוים תנופה לפני יהוה מאת בני ישראל והיו ל

בני עזי תרי עשר לחטאתא: וכל תורי לנכסת קודשיא עשרין וא וארבעא תורין דכרי שתין גדיי שתין אמרין בני שנה שתין דא חנכת מדבחא בתר דרביאו יתה: וכד עליל משה למשכן זמנא למללא עמיה ושמע ית קלא ד דמתמלל עמיה מעלוי כפורתא דעל ארונא דסהדותא מבין תרין כרוביא ומתמלל עמיה:

פרשת בהעלותך

ומלל ה' עם משה למימר: מלל עם אהרן ותימר ליה באדלקותך ית בוציניא לקביל אפי מנרתא יהון מנהרין שבעא בוציניא: ועבד כן אהרן לקבל אפי מנרתא אדלק בוציניהא כמה ד דפקיד ה' ית משה: ודין עובד מ מנרתא נגידא דדהב עד שדה עד שושנהא נגידא היא כחזוא ד דאחזי ה' ית משה כן עבד ית מנרתא:
ומלל ה' עם משה למימר: קריב ית לואי מגו בני ישראל ותדכי יתהון: וכדין תעבד להון לדכואה לדכואיהון אדי עליהון מיא דח דחטאתא ויעברון מספר על כל בשריהון ויחורון לבושיהון וידכ וידכון: ויסבון תור בר תורי ומנ ומנחתיה סלתא דפילא במשח ותור תנין בר תורי תסב לחטאתא לחטאתא: ותקרב ית לואי קדם משכן זמנא ותכנוש ית כל כנ כנשתא דבני ישראל: ותקרב ית לואי קדם ה' ויסמכון בני ישראל ית ידיהון על לואי: וירים אהרן ית לואי ארמא קדם ה' מן בני ישראל ויהון

בהעלותך · על שם שהלהב עולה כתיב בהדלקתן לשון עלייה שצריך להדליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה · ועוד דרשו רבותינו מכאן שמעלה היתה לפני המנורה שעליה הכהן עומד ומטיב · אל מול פני המנורה · אל מול נר האמצעי שאינו בקנים אלא בגוף של מנורה · יאירו שבעת הנרות · ששה שעל ששת הקנים שלשה המזרחיים פונים למול האמצעי הפתילות שבהן · וכן שלשה המערביים ראשי הפתילות למול האמצעי ולמה כדי שלא יאמרו לאורה הוא צריך · ויעש כן אהרן · להגיד שבחו של אהרן שלא שנה · וזה מעשה המנורה · שהראהו הקב"ה באצבע לפי שנתקשה בה לכך נאמר וזה · מקשה · בטדי"ץ בלעז לשון דא לדא נוקשן עשת של ככר זהב היתה ומקיש בקורנס וחותך בכשיל לפשט איבריה כתקנן ולא נעשית אב איבריה איברים על ידי חיבור · עד ירכה עד פרחה · ירכה · היא השידה שעל הרגלים חלול כדרך מנורות כסף שלפני השרים · עד ירכה עד פרחה · כלומר גופה של מנורה כולה וכל התלוי בה · עד ירכה · שהוא אבר גדול · ועד פרחה · שהוא מעשה דק שבה הכל מקשה ודרך עד לשמש בלשון זה כמו מגדיש ועד קמה ועד כרם וזית · כמראה אשר הראה · יגו כתבנית אשר הראהו בהר כמו שנ' וראה ועשה כתבניתם וגו' · כן עשה את המנורה מי שעשאה ומדרש אגדה על ידי הקב"ה נעשית מאליה · קח את הלוים · קחם בדברים · אשריכם שתזכו להיות שמשים למקום · הזה עליהם מי חט חטאת · של אפר פרה מפני טמאי מתים שבהם · והעבירו תער · מצאתי בדברי ר' משה הדרשן לפי שנתנו כפרה על הבכורות שעבדו עבודה זרה והיא קר קרויה זבחי מתים והמצורע קרוי מת הזקיקם תגלחת כמצורעים · ולקחו פר בן בקר · והוא עולה כמו שכתוב ועשה את האחד עולה והיא קרבן צ צבור בעבודה זרה · ופר שני · מה הל' שני לומר לך מה עולה לא נאכלת אף חטאת לא נאכלת ובזו יש סמך לדבריו בתורת כהנים ואומר אני שהוראת שעה היתה ששעיר היה להם להביא לחטאת עבודה זרה עם פר העולה · והקהלת את כל עדת · לפי שהלוים נתנין קרבן כפרה תחתיהם יבאו ויעמדו על קרבנם ויסמכו עליהם ידיהם · והניף אהרן את הלוים תנופה · כדרך שאשם מצורע טעון תנופה חי שלש תנופות נאמרו בפרשה הראשונה לבני

קהת לכך נאמ׳ שם והיו לעבד את עבודת יי׳ לפי שעבודת קדש הקדשים עליהם הארון והשלחן וגו׳ הב׳ נייה לבני גרשון לכך נא׳ בה תנופה ליי׳
שאף עליהם היתה עבודת הקדש יריעות וקרסים הנראות בבית קדש הקדשים והשלישית לבני מררי נתונים נתונים נתונים לשאת נתונים לש
לשיר פטרת פתיחת כי לי כל בכור שלי היו הבכורות בקו הדין שהגן עליהם בין בכורי מצרים ולקחתי אותם לי עד שטעו בעגל ועכשיו ני
ואקח את הלוים חמשה פעמים נאמרו בני ישרא׳ במקרא זה להודיע חבתן שתוכפ׳ אזכרותיהן במקרא אחד כמנין חמשה חומשי תורה וכך ראיתי
בבראשית רבה ולא יהיה נגף שלא יצטרכו לגשת אל הקדש שאם יגשו יהיה נגף ויעש משה ואהרן וכל עדת בני ישרא׳ וגו׳ משה העמידן א״ה

לעבד את עבדת יהוה: והלוים יסמכו את ידיהם על ראש ה
הפרים ועשה את האחד חטאת ואת האחד עלה ליהוה ל
לכפר על הלוים: והעמדת את הלוים לפני אהרן ולפני בניו
והנפת אתם תנופה ליהוה: והבדלת את הלוים מתוך בני
ישראל והיו לי הלוים: ואחרי כן יבאו הלוים לעבד את אהל
מועד וטהרת אתם והנפת אתם תנופה: כי נתנים נתנים
המה לי מתוך בני ישראל תחת פטרת כל רחם בכור כל מ
מבני ישראל לקחתי אתם לי: כי לי כל בכור בבני ישראל
באדם ובבהמה ביום הכתי כל בכור בארץ מצרים הק
הקדשתי אתם לי: ואקח את הלוים תחת כל בכור בבני יש
ישראל: ואתנה את הלוים נתנים לאהרן ולבניו מתוך בני
ישראל לעבד את עבדת בני ישראל באהל מועד ולכפר ע
על בני ישראל ולא יהיה בבני ישראל נגף בגשת בני ישראל
אל הקדש: ויעש משה ואהרן וכל עדת בני ישראל ללוים
ככל אשר צוה יהוה את משה ללוים כן עשו להם בני יש
ישראל: ויתחטאו הלוים ויכבסו בגדיהם וינף אהרן אתם ת
תנופה לפני יהוה ויכפר עליהם אהרן לטהרם: ואחרי כן
באו הלוים לעבד את עבדתם באהל מועד לפני אהרן ולפני
בניו כאשר צוה יהוה את משה על הלוים כן עשו להם:
ס וידבר יהוה אל משה לאמר: זאת אשר ללוים

למפלח ית פלחנא דיי׳: ולואי יס
יסמכון ית ידיהון על ריש תורי
ועבד ית חד חטאתא וית חד ע
עלתא קדם יי׳ לכפרא על לואי:
ותקים ית לואי קדם אהרן וקדם
בנוהי ותרים יתהון ארמא קדם
יי׳: ותפרש ית לואי מגו בני יש
ישראל ויהון משמשין קדמי לוא
לואי: ובתר כן ייעלון לואי למ
למפלח ית משכן זמנא ותדכי
יתהון ותרים יתהון ארמא: ארי
אפרשא מפרשין אנון קדמי מ
מגו בני ישראל חלף פתח כל ול
ולדא בכרא כולא מבני ישראל ק
קרבית יתהון לקדמי: ארי דילי
כל בכרא בבני ישראל באנשא
ובבעירא ביומא דקטלית כל ב
בכרא בארעא דמצרים אקדשי
אקדשית יתהון קדמי: וקרבית ית
לואי חלף כל בכרא בבני ישראל:
ויהבית ית לואי יהיבין לאהרן
ולבנוהי מגו בני ישראל למפלח
ית פלחן בני ישראל במשכן זמנא
ולכפרא על בני ישראל ולא יהי
בבני ישראל מותא במקרב בני
ישראל לקודשא: ועבד משה ואהרן
וכל כנשתא דבני ישראל ללואי
ככל דפקיד יי׳ ית משה כן עבדו
להון בני ישראל: ואדכיאו לואי
וחורו לבושיהון וארים אהרן ית
יתהון ארמא קדם יי׳ וכפר על
עליהון אהרן לדכואיהון: ובתר
כן עלו לואי למפלח ית פולחנית
פולחניהון במשכן זמנא קדם
אהרן וקדם בנוהי כמא דפקיד יי׳
ית משה על לואי כן עבדו להון:

ומלל יי׳ עם משה למימר: דא ד
די ללואי

מהרן הניה ישרא׳ סמכו את ידיהם כאשר צוה יי׳ כן עשו להגיד שבח העושין והנעשה בהן שאחד מהן לא עכב

שבן חמש ועשרים ובמקום אחר אומר מבן שלשים שנה הא כיצד מבן עשרים וחמש בא ללמוד הלכות עבודה ולומד חמש שנים ובן שלשים ע
עובד מכאן לתלמיד שלא ראה סימן יפה במשנתו בחמש שנים שוב אינו רואה· ולא יעבד עוד· עבודת משא בכתף אבל חוזר הוא לנעילת ש
שערים ולשיר ולטעון עגלות וזהו ושרת את אחיו· עם אחוהי כתרגו׳· לשמור משמרת· לחנות סביב לאהל ולהקים ולהוריד בשעת המסעות· במדב
המדבר סיני· פרשה שבראש הספר לא נאמרה עד אייר למדת שאין סדר מוקדם ומאוחר בתורה ולמה לא פתח בזו מפני שהיא גנותן של ישרא׳ שכל
ארבעים שנה שהיו ישרא׳ במדבר לא הקריבו אלא פסח זו בלבד· במועדו· אף בשבת ואף בטומאה· ככל חקותיו· אלו מצות שבגופו· שה תמים זכר בן

מבן חמש ועשרים שנה ומעלה יבוא לצבא צבא בעבדת א
אהל מועד: ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבדה ולא יע
יעבד עוד: ושרת את אחיו באהל מועד לשמר משמרת וע
ועבדה לא יעבד ככה תעשה ללוים במשמרתם: פ
וידבר יהוה אל משה במדבר סיני בשנה השנית
לצאתם מארץ מצרים בחדש הראשון לאמר: ויעשו בני יש
ישראל את הפסח במועדו: בארבעה עשר יום בחדש הזה
בין הערבים תעשו אתו במעדו ככל חקתיו וככל משפטיו
תעשו אתו: וידבר משה אל בני ישראל לעשת הפסח: ויעשו
את הפסח בראשון בארבעה עשר יום לחדש בין הערבים
במדבר סיני ככל אשר צוה יהוה את משה כן עשו בני יש
ישראל: ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ולא יכלו
לעשת הפסח ביום ההוא ויקרבו לפני משה ולפני אהרן ביום
ההוא: ויאמרו האנשים ההמה אליו אנחנו טמאים לנפש
אדם למה נגרע לבלתי הקריב את קרבן יהוה במעדו ב
בתוך בני ישראל: ויאמר אלהם משה עמדו ואשמעה מה
יצוה יהוה לכם: פ וידבר יהוה אל משה ל
לאמר: דבר אל בני ישראל לאמר איש איש כי יהיה טמא
לנפש או בדרך רחקה לכם או לדרתיכם ועשה פסח לי
ליהוה: בחדש השני בארבעה עשר יום בין הערבים יעשו

סבר עשרין וחמש שנין ולעילא ייתי לחילא חילא בפלחן משכן זמנא: ומבר חמשין שנין יתוב מחיל פלחנא ולא יפלח עוד: וישמש עם אחוהי במשכן זמנא למטר מטרא ופלחנא לא יפלח כדין תעבד ללואי במטרתהון:

ומלל יי׳ עם משה במדברא דסיני בשתא תניתא למפקהון מארעא דמצרים בירחא קדמאה למימר: ויעבדון בני ישרא׳ ית פסחא בזמניה: בארבעת עשרא יומא בירחא הדין בין שמשיא תעבדון יתיה בזמניה ככל גזרתיה וככל דחזי ליה תעבדון יתיה: ומלל משה עם בני ישרא׳ למעבד פסחא: ועבדו ית פסחא בניסן בארבעת עשרא יומא לירחא בין שמשיא במדברא דסיני ככל דפקיד יי׳ ית משה כן עבדו בני ישרא׳: והוו גבריא דהוו מסאבין לטמא נפשא דאנשא ולא יכילו למעבד פסחא ביומא ההוא וקריבו קדם משה וקדם אהרן ביומא ההוא: ואמרו גבריא האינון ליה אנחנא מסאבין לטמא נפשא דאנשא למא נתמנע בדיל דלא לקרבא ית קרבנא דיי׳ בזמניה בגו בני ישרא׳: ואמר להון משה אוריכו עד דאשמע מה דאתפקד מן קדם יי׳ על דלכון: ומלל יי׳ עם משה למימר: מלל עם בני ישרא׳ למימר גבר גבר ארי יהי מסאב לטמי נפשא דאנשא או באורח רחיקא לכון או לדריכון ויעבד פסחא קדם יי׳: בירחא תנינא בארבעת עשרא יומא בין שמשיא יעבדון

שנה: ככל משפטיו· אלו מצות שעל גופו שמקום אחר כגון לשבעת ימים למצה ולביעור חמץ· וידבר משה וגו׳ מה ת״ל והלא כאמר וידבר משה
את מועדי יי׳ אלא כששמע פרשת מועדות מסיני אמר להם וחזר והזהירן בשעת מעשה· לפני משה ולפני אהרן· כששניהם יושבים בבית המדרש באו
ושאלום· ולא יתכן לומ׳ זה אחר זה שאם משה לא היה יודע אהרן מנין לו· למה נגרע· אמר להם אין קדשים קרבים בטומאה אמרו לו יזרק הדם
עלינו בכהנים טהורין ויאכל הבשר לטהורים אמר להם עמדו ואשמעה כתלמיד המובטח לשמוע דבר מפי רבו· אשרי ילוד אשה שכך מובטח
שכל זמן שהיה רוצה היה מדבר· ראויה היתה פרשה זו ליאמר על ידי משה כשאר התורה כולה אלא שזכו אלו שתאמר על ידיהן· שמגלגלין זכות ע
על ידי זכאי· או בדרך רחוקה· נקוד עליו לומר לא שרחוקה ודאי אלא שהיה חוץ לאסקופת העזרה כל זמן שחיטה· פסח שני מצה וחמץ עמו בבית
ואין שם יום טוב ואין אסור חמץ אלא עמו באכילתו:

וכי יגור אתכם גר ועשה פסח · יכול כל המתגייר יעשה פסח מיד תל' חקה אחת וגו' · אלא כך משמעו וכי יגור אתכם גר ובא עת לעשות פסח עם
חבריו כחקה וכמשפט יעשה · המשכן לאהל העדות · המשכן העשוי להיות אהל ללוחות העדות · יהיה על המשכן · כמו הווה על המשכן וכן לשון
כל הפרשה · העלות הענן · כתרגומו אסתלקות · וכן ונעלה הענן ולשון עלות הענן ולא יתכן לכתוב ולשון הענן · ופלה הענן סימן זה לשון הלוך לא עכות ונסו
ונעלה · כמו עב קטנה ככף איש עולה מים · על פי ה' יסעו · שנינו במלאכת המשכן כיון שהיו ישראל נוסעין היה עמוד הענן מתקפל ונמשך
על גבי בני יהודה כמין קורה תקע והריעו ותקעו · ולא היה מהלך עד שמשה אומר קומה ה' וא בספרי · וכשחנו · דגל מחנה יהודה · על פי ה' יחנו ·

אתו על מצות ומררים יאכלהו : לא ישאירו ממנו עד בקר
ועצם לא ישברו בו ככל חקת הפסח יעשו אתו : והאיש א
אשר הוא טהור ובדרך לא היה וחדל לעשות הפסח ונכ
ונכרתה הנפש ההוא מעמיה כי קרבן יהוה לא הקריב במ
במעדו חטאו ישא האיש ההוא : וכי יגור אתכם גר ועשה
פסח ליהוה כחקת הפסח וכמשפטו כן יעשה חקה אחת ה
יהיה לכם ולגר ולאזרח הארץ : ס וביום הקים
את המשכן כסה הענן את המשכן לאהל העדת ובערב ה
יהיה על המשכן כמראה אש עד בקר : כן יהיה תמיד הע
הענן יכסנו ומראה אש לילה : ולפי העלות הענן מעל האהל
ואחרי כן יסעו בני ישראל ובמקום אשר ישכן שם הענן ש
שם יחנו בני ישראל : על פי יהוה יסעו בני ישראל ועל
פי יהוה יחנו כל ימי אשר ישכן הענן על המשכן יחנו : וב
ובהאריך הענן על המשכן ימים רבים ושמרו בני ישראל
את משמרת יהוה ולא יסעו : ויש אשר יהיה הענן ימים מספר
על המשכן על פי יהוה יחנו ועל פי יהוה יסעו : ויש אשר יהיה
הענן מערב עד בקר ונעלה הענן בבקר ונסעו או יומם ו
ולילה ונעלה הענן ונסעו : או ימים או חדש או ימים בהאריך
הענן על המשכן לשכן עליו יחנו בני ישראל ולא יסעו וב
ובהעלתו יסעו : על פי יהוה יחנו ועל פי יהוה יסעו את משמרת

יהיה על פטיר ומררין ייכלניה :
לא ישיירון מניה עד צפרא וג
וגרמא לא יתברון ביה ככל גז
גזרת פסחא יעבדון יתיה : וגברא
דהוא דכי ובאורח לא הוה ויתמ
ויתמנע מלמעבד פסחא וישתיצי
אנשא ההוא מעמיה ארי קרבנא
דה' לא קרב בזמניה חוביה יקבל
גברא ההוא : וארי יתגייר עמכון
גיורא ויעבד פסחא קדם ה' כג
כגזרת פסחא וכדחזי ליה כן יע
יעבד קימא חד יהי לכון ולגיורא
ולייציבא דארעא :
וביומא דאתקם משכנא חפא ע
ענגא ית משכנא למשכנא דס
דסהדותא וברמשא הוי על מש
משכנא כחיזו אשתא עד צפרא :
כן הוי תדירא ענגא חפי ליה ו
וחיזו אשתא בליליא : ולפום אסת
אסתלקות ענגא מעלוי משכנא
ובתר כן נטלין בני ישראל ובאתרא
דשרי תמן ענגא תמן שרן בני
ישראל : על מימרא דה' נטלין בני
ישראל ועל מימרא דה' שרן כל
יומי דשרי ענגא על משכנא
שרן : ובאורכות ענגא על משכ
משכנא יומין סגיאין ונטרין ב
בני ישראל ית מטרת מימרא דה'
ולא נטלין : ואית דהוי ענגא יומ
יומין דמנין על משכנא על מ
מימרא דה' שרן ועל מימרא דה'
נטלין : ואית דהוו ענגא מרמש
מרמשא עד צפרא ומתסלק ענ
ענגא בצפרא ונטלין או יממ
ולילי ומסתלק ענגא ונטלין : א
או תרין יומין או ירחא או עדן
בעדן באורכות ענגא על משכ
משכנא למשרי עלוהי שרן בני
ישראל ולא נטלין ובאסתלקותיה
נטלין : על מימרא דה' שרן ועל
מימרא דה' נטלין ית מטרת מימרא

כיון שהיו ישראל חונים עמוד הענן מתמר ועולה ונמשך על גבי בני יהודה כמין סוכה ולא היה נפרש עד שמשה אומר שובה ה' רבבות אלפי
ישראל הוי אומר על פי ה' וביד משה · ויש כלומר ופעמים · ימים מספר · ימים מועטין · או ימים · שנה · כמו ימים תהיה גאולתו ·

למקרא העדה · כשתרצה לדבר עם סנהדרין ושאר העם ותקראם להאסף אליך תקראם על ידי חצוצרות · ולמסע את המחנות · בשעת סלוק מסעות תתקעו בהם לסימן כשנאמר אתה אומר על פי שלשה היו נוסעים על פי הקבה ועל פי משה ועל פי חצוצרות · מקשה מן העשת · מעשה הקשה הן הקורנס · ותקעו בהן · בשתיהן והוא סימן למקרא העדה ונועדו אליך פתח אהל מועד · ואם באחת יתקעו · והוא סימן למקרא הנשיאים · ונועדו אליך הנשיאים ואף הן יועדתן אל אהל מועד ומגזרה שוה הוא בא בספרי · ותקעתם תרועה · סימן מסע המחנות תקיעה תרועה ותקיעה כך הוא נדרש בספרי מן המקראות היתרים · ובהקהיל את הקהל וגו לפי שהוא אומר והיו לך למקרא העדה ולמסע את המחנות · מה מקרא העדה תוקע בשני כ

יהוה שמרו על פי יהוה ביד משה : פ וידבר
יהוה אל משה לאמר : עשה לך שתי חצוצרת כסף מקשה
תעשה אתם והיו לך למקרא העדה ולמסע את המחנות : ו
ותקעו בהן ונועדו אליך כל העדה אל פתח אהל מועד : וא
ואם באחת יתקעו ונועדו אליך הנשיאים ראשי אלפי יש
ישראל : ותקעתם תרועה ונסעו המחנות החנים קדמה : ות
ותקעתם תרועה שנית ונסעו המחנות החנים תימנה תרועה
יתקעו למסעיהם : ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא תריעו :
ובני אהרן הכהנים יתקעו בחצצרות והיו לכם לחקת עולם
לדרתיכם : וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצרר א
אתכם והרעתם בחצצרת ונזכרתם לפני יהוה אלהיכם ונ
ונושעתם מאיביכם : וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי
חדשיכם ותקעתם בחצצרת על עלתיכם ועל זבחי שלמיכם
והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם אני יהוה אלהיכם :
פ ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים
בחדש נעלה הענן מעל משכן העדת : ויסעו בני ישראל ל
למסעיהם ממדבר סיני וישכן הענן במדבר פארן : ויסעו בר
בראשנה על פי יהוה ביד משה : ויסע דגל מחנה בני יהודה
בראשנה לצבאתם ועל צבאו נחשון בן עמינדב : ועל צבא
מטה בני יששכר נתנאל בן צוער : ועל צבא מטה בני זבולן

ייי נטרין על מימרא דייי בידא דמשה: ומליל ייי עם משה למימר: עבד לך תרתין חצוצרן דכסף נגיד תעבד יתהון ויהון לך לערעא כנשתא ולאטלא ית משריתא: ויתקעון בהון ויזדמנון לותך כל כנשתא לתרע משכן זמנא: ואם בחדא יתקעון ויזדמנון לותך רברביא רישי אלפיא דישראל: ותתקעון יבבתא ויטלון משריתא דשרן קדומא: ותתקעון יבבתא תנינות ויטלון משריתא דשרן דרומא יבבתא יתקעון למטלניהון: ובמכנש ית קהלא תתקעון ולא תיבבון: ובני אהרן כהניא יתקעון בחצוצרתא ויהון לכון לקים עלם לדריכון: וארי תיעלון לאגחא קרבא בארעכון על מעיקי דמעיקין לכון ותיבבון בחצוצרתא ויעול דכרנכון לטבא קדם ייי אלהכון ותתפרקון מסנאיכון: וביום חדותכון ובמועדיכון ובריש ירחיכון ותתקעון בחצוצרתא על עלותכון ועל נכסת קודשיכון ויהון לכון לדוכרנא קדם אלהכון אנא ייי אלהכון: והוה בשתא תנינתא בירחא תנינא בעשרין בירחא אסתלק ענגא מעלוי משכנא דסהדותא: ונטלו בני ישראל למטלניהון ממדברא דסיני ושרא ענגא במדברא דפארן: ונטלו בקדמיתא על מימרא דייי בידא דמשה: ונטל טיקס משרית בני יהודה בקדמיתא לחיליהון ועל חיליה נחשון בר עמינדב: ועל חילא דשבטא דבני יששכר נתנאל בר צוער: ועל חילא דשבטא דבני זבולן

כהנים ובשתיהם שנ' ותקעו בהן וגו' אף מסע המחנות בשתיהם · יכול מה מסע המחנות תוקע ומריע ותוקע אף מקרא העדה תוקע ומריע ותוקע ומעתה אין חלוק בין מקרא העדה למסע את המחנות תל' ובהקהיל את הקהל וגו' לומר שאין תרועה למקרא העדה והוא הדין לנשיאים · הרי סו סימן לשלשתם מקרא העדה בשתים ושל נשיאים באחד וזו וזו אין בהן תרועה ומסע המחנות בשתים על ידי תרועה ותקיעה · ובני אהרן יתקעו במקראות ומסעות הללו · על עולותיכם · בקרבן צבור הכתוב מדבר · אני יי' אלהיכם · זו מלכות וכו' · בחדש השני · נמצאת אתה אומר שנים עשר חדש חסר עשרה ימים עשו בחורב שהרי בראש חדש סיון חנו שם ולא נסעו עד עשרים באייר לשנה הבאה · למסעיהם · כמשפט המפורש למסע דגליהם מי ראשון ומי אחרון · במדבר פארן · קברות התאוה במדבר פארן היה ושם חנו ממסע זה · והורד המשכן · כיון שנוסע דגל יהודה נכנסו אהרן ובניו ופרקו את הפרכת וכסו בה את הארון שנ' ובא אהרן ובניו בנסוע המחנה ובני גרשון ובני מררי פורקין המשכן וטוענין אותו בעג בעגלות והארון וכלי הקדש של משא בני קהת עומדי' מכוסין ונתונין על המוטות עד שנסע דגל מחנה ראובן ואחר כך נסעו הקהתי' · נושאי המקדש נושאי דברי המקודשים · והקימו את המשכן · בני גרשון ובני מררי שהיו קודמים להם מסע שני דגלים היו מקימין את המשכן כשהיה הענן שוכן וסימן החניה נראה בדגל מחנה יהודה והם חונים · ועדין בני קהת באים מאחריהם עם שני דגלים האחרונים היו בני גרשון ובני מררי מקימין את המקדש וכשבאו בני קהת מוצאים אותו על מכונו ומכניסי' בו הארון והשלחן והמנורה והמזבחות · וזהו משמע המקרא · והקימו · מקימי המשכן

והוא בר שדש במס של בני קהת · מאסף לכל המחנות · תלמוד ירושלמי לפי שהיה שבטו של דן מרובה באוכלוסין היה נוסע באחרונה וכל מי ש
שהיה מאבד דבר היה מחזירו לו ואית דאמרי כמין תיבה היו מהלכין ומביאין לה מן בר ידעו בן יבפו · ואית דאמרי כקורה היו מהלכין ומפ
ומפיק לה מן מאסף לכל המחנות · אלה מסעי · זה סדר מסעיהם · ויסעו · ביום ההוא נסעו · חובב · הוא יתרו שנ' ומבני חובב חתן משה · יתרו הל' והכ
והכתוב אל רעו' אביהן · שלמד שהתינוקות קורין לאבי אביהן אבא · ושני שמות היו לו · יתרו על שם שייתר פרשה אחת בתורה · חובב על שחבב
את התורה · נוסעים אנחנו אל המקום · מיד עד שלשה ימים אנו נכנסין לארץ · שבמסע זה הראשון נסעו על מנת ליכנס לארץ אלא שחטאו במת

אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן׃ וְהוּרַד הַמִּשְׁכָּן וְנָסְעוּ בְנֵי־גֵרְשׁוֹן וּבְנֵי מְרָרִי
נֹשְׂאֵי הַמִּשְׁכָּן׃ וְנָסַע דֶּגֶל מַחֲנֵה רְאוּבֵן לְצִבְאֹתָם וְעַל־צְבָאוֹ
אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר׃ וְעַל־צְבָא מַטֵּה בְּנֵי שִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן
צוּרִישַׁדָּי׃ וְעַל־צְבָא מַטֵּה בְנֵי־גָד אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל׃ וְנָסְעוּ
הַקְּהָתִים נֹשְׂאֵי הַמִּקְדָּשׁ וְהֵקִימוּ אֶת־הַמִּשְׁכָּן עַד־בֹּאָם׃ וְנָסַע
דֶּגֶל מַחֲנֵה בְנֵי־אֶפְרַיִם לְצִבְאֹתָם וְעַל־צְבָאוֹ אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַם
עַמִּיהוּד׃ וְעַל־צְבָא מַטֵּה בְּנֵי מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר׃ ו
וְעַל־צְבָא מַטֵּה בְּנֵי בִנְיָמִן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעוֹנִי׃ וְנָסַע דֶּגֶל מַחֲנֵה
בְנֵי־דָן מְאַסֵּף לְכָל־הַמַּחֲנֹת לְצִבְאֹתָם וְעַל־צְבָאוֹ אֲחִיעֶזֶר בֶּן
עַמִּישַׁדָּי׃ וְעַל־צְבָא מַטֵּה בְּנֵי אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן׃ וְעַל־
צְבָא מַטֵּה בְּנֵי נַפְתָּלִי אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן׃ אֵלֶּה מַסְעֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
לְצִבְאֹתָם וַיִּסָּעוּ׃ ס וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹבָב בֶּן־
רְעוּאֵל הַמִּדְיָנִי חֹתֵן מֹשֶׁה נֹסְעִים אֲנַחְנוּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר א
אָמַר יְהוָה אֹתוֹ אֶתֵּן לָכֶם לְכָה אִתָּנוּ וְהֵטַבְנוּ לָךְ כִּי־יְהוָה ד
דִּבֶּר־טוֹב עַל־יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֹא אֵלֵךְ כִּי אִם־אֶל־אַרְצִי
וְאֶל־מוֹלַדְתִּי אֵלֵךְ׃ וַיֹּאמֶר אַל־נָא תַּעֲזֹב אֹתָנוּ כִּי עַל־כֵּן יד
יָדַעְתָּ חֲנֹתֵנוּ בַּמִּדְבָּר וְהָיִיתָ לָּנוּ לְעֵינָיִם׃ וְהָיָה כִּי־תֵלֵךְ עִמָּנוּ
וְהָיָה הַטּוֹב הַהוּא אֲשֶׁר יֵיטִיב יְהוָה עִמָּנוּ וְהֵטַבְנוּ לָךְ׃ וַיִּסְעוּ
מֵהַר יְהוָה דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים וַאֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה נֹסֵעַ לִפְנֵיהֶם
דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לָתוּר לָהֶם מְנוּחָה׃ וַעֲנַן יְהוָה עֲלֵיהֶם מ

אליאב בר חלון: ומתפרק משכ
משכנא ונטלין בני גרשון ובני
מררי נטלי משכנא: ונטל טיקס
משרית ראובן לחיליהון ועל חי
חיליה אליצור בר שדיאור: ועל
חילא דשבטא דבני שמעון של
שלומיאל בר צורישדי: ועל חילא
דשבטא דבני גד אליסף בר דעו
דעואל: ונטלין בני קהת נטלי ס
מקדשא ומקימין ית משכנא עד
מיתיהון: ונטל טיקס משרית בני
אפרים לחיליהון ועל חיליה אלי
אלישמע בר עמיהוד: ועל חילא
דשבטא דבני מנשה גמליאל בר
פדה צור: ועל חילא דשבטא ד
דבני בנימין אבידן בר גדעוני:
ונטל טיקס משרית בני דן מכ
מכנש לכל משריתא לחיליהון ו
ועל חיליה אחיעזר בר עמי שד
שדי: ועל חילא דשבטא דבני
אשר פגעיאל בר עכרן: ועל חילא
דשבטא דבני נפתלי אחירע בר
עינן: אלין מטלני בני ישראל לח
לחיליהון ונטלו: ואמר
משה לחובב בר רעואל מדינאה
חמוהי דמשה נטלין אנחנא לא
לאתרא דאמר יי' יתיה אתן לכון
איתא עמנא ונוטב לך ארי יי'
מליל לאיתאה טבתא על ישראל:
ואמר ליה לא איזיל אלהין לארעי
ולילדותי איזיל: ואמר לא כען
תשבוק יתנא ארי על כן ידעתא
כד הוינא שרן במדברא וגבורן
דאתעבידא לנא חזיתא בעינך:
ויהי ארי תיזיל עמנא ויהי טבא
ההוא דיוטב יי' עמנא ונוטב לך:
ונטלו מטורא דאתגלי עלוהי יק
יקרא דיי' מהלך תלת יומין וארון
קימא דיי' נטיל קדמיהון מהלך
תלתא יומין לאתקנא להון אתר
בית מישרי: וענן יקרא דיי' מטיל עליהון

במתאוננים · ומפני מה שתף משה עצמו עמהם שעדיין לא נגזרה גזירה עליו וכסבור שהוא נכנס · אל ארצי ואל מולדתי · אם בשביל נכסי אם
בשביל משפחתי · אל נא תעזוב · אין נא אלא לשון בקשה שלא יאמרו לא נתגייר יתרו מחבה סבור היה שיש לגרים חלק בארץ · עכשיו שראה שאין
להם חלק הניחם והלך לו · כי על כן ידעת חנותנו במדבר · כי נאה לך לעשות זאת על אשר ידעת חנותנו במדבר וראית נסים וגבורות שנעשו לנו ·
כי על כן · כמו על אשר ידעת כמו כי על כן לא נתתיה לשלה בני כי על כן באו · כי על כן ראיתי פניך · והיית לנו לעינים · לשון עבר · כתרגומו · ד"א לשון
עתיד כל דבר ודבר שיתעלם מעינינו תהי מאיר עינינו ד"א שתהא חביב עלינו כגלגל עינינו שנ' ואהבתם את הגר · והיה הטוב ההוא · מה טובה
הטיבו לו אמרו כשהיו ישראל מחלקין את הארץ היה דושנה של יריחו חמש מאות אמה על חמש מאות אמה והניחוהו שלחלוק אמרו מי שיבנה
בית המקדש בחלקו הוא יטלנו ובין כך ובין כך נתנוהו לבני יתרו ליונדב בן רכב · דרך שלשת ימים מהלך שלשת ימים הלכו ביום אחד שהיה ה
הקב"ה חפץ להכניסם לארץ מיד · וארון ברית יי' נוסע לפניהם דרך שלשת ימים · זה ארון היוצא עמהם למלחמה ובו שברי לוחות מונחים ומקדים
לפניהם דרך שלשת ימים לתקן להם חנייה · וענן יי' עליהם יומם · שבעה עננים כתובים במסעיהם ארבעה מארבע רוחות ואחד למעלה ואחד
למטה ואחד לפניהם שמיך את הגבוה ומגביה את הנמוך והורג נחשים ועקרבים ·

ויהי בנסוע הארון · עשה לו סימניות מלפניו ולאחריו לומר שאין זה מקומו ולמה נכתב כאן כדי להפסיק בין פורענות לפורענות · וכו׳ כדאי׳ בכל
כתבי הקדש · קומה יי׳ · לפי שהיה מקדים לפניהם מהלך שלשה ימים היה משה אומר עמוד והמתן לנו ואל תתרחק יותר · תנחומא בויקהל · ויפוצו
אויביך · המכונסין · וינוסו משנאיך · אלו הרודפים · משנאיך · אלו שונאי ישראל · שכל השונא את ישראל שונא את מי שאמר והיה העולם · ע׳׳נ ומשנאיך
נשאו ראש · ועל מי הם עלו על עמך יערימו סוד · שובה יי׳ · מנחם תרגמו לשון מרגוע · וכן בשובה ונחת תושעון · רבבות אלפי ישראל · מגיד שאין השכינה
שורה בישראל פחותים משני אלפים ושני רבבות · ויהי העם כמתאוננים · אין העם אלא רשעים · וכן הוא אומר

ויהי בנסע הארן ס יומם בנסעם מן המחנה:
ויאמר משה קומה יהוה ויפצו איביך וינסו משנאיך מפניך: ב
ובנחה יאמר שובה יהוה רבבות אלפי ישראל:
פ ויהי העם כמתאננים רע באזני יהוה וישמע
יהוה ויחר אפו ותבער בם אש יהוה ותאכל בקצה המחנה:
ויצעק העם אל משה ויתפלל משה אל יהוה ותשקע האש:
ויקרא שם המקום ההוא תבערה כי בערה בם אש יהוה: ו
והאספסף אשר בקרבו התאוו תאוה וישבו ויבכו גם בני יש
ישראל ויאמרו מי יאכלנו בשר: זכרנו את הדגה אשר נ
נאכל במצרים חנם את הקשאים ואת האבטחים ואת הח
החציר ואת הבצלים ואת השומים: ועתה נפשנו יבשה אין
כל בלתי אל המן עינינו: והמן כזרע גד הוא ועינו כעין הב
הבדלח: שטו העם ולקטו וטחנו ברחים או דכו במדכה
ובשלו בפרור ועשו אתו עגות והיה טעמו כטעם לשד השמן:
וברדת הטל על המחנה לילה ירד המן עליו: וישמע משה
את העם בכה למשפחתיו איש לפתח אהלו ויחר אף יהוה
מאד ובעיני משה רע: ויאמר משה אל יהוה למה הרעת ל
לעבדך ולמה לא מצתי חן בעיניך לשום את משא כל העם

ביממא במטלהון מן משריתא:
והות במיטל ארונא ואמר מ
משה אתגלי יי׳ ויתבדרון סנאך
ויערקון בעלי דבבך מן קדמך: וב
ובמשרוהי הוה אמר תוב יי׳ שרי ב
ביקרך בגו רבות אלפיא דישר׳:

והוה עמא כד מסתקפין ביש קדם
יי׳ ושמיע קדם יי׳ ותקף רגזיה ודל
ודליקת בהון אשתא מן קדם יי׳ ו
ושיציאת בסיפי משריתא: וצוח ע
עמא על משה וצלי משה קדם יי׳
ואשתקעת אשתא: וקרא שמיה דא
דאתרא ההוא דליקתא ארי דליקת
בהון אשתא מן קדם יי׳: וערברבין
דביניהון שאילו שאלתא ותבו וב
ובכו אף בני ישר׳ ואמרו מן יוכ
יוכלננא בשרא: דכירין אנחנא ית
נוניא דהוינא אכלין במצרים מגן
ית בוציניא וית אבטיחיא וכרתי
ובוצלי ותומי: וכען נפשנא תאיבא
לית כל מדעם אלהין למנא עיננא:
ומנא כבר זרע גדא הוא וחזויה
כחיזו ברלחא: כפקן עמא ולקטין
ודטחנין ברחיא ודצבי דאיך ב
במדוכתא ומבשלין ליה בקדרא ו
ועבדין יתיה גריצן והוי טעמיה כ
כטעם דליש במשחא: וכד נחת ט
טלא על משריתא בליליא נחת מ
מנא עלוהי: ושמע משה ית עמא
בכן לדעיתהון גבר בתרע משכניה
ותקף רגזא דיי׳ לחדא ובעיני מ
משה ביש: ואמר משה קדם יי׳ ל
למה אבאשתא לעבדך ולמא לא
אשכחית רחמין קדמך. לשואה ית
מטול כל עמא

מה אעשה לעם הזה · ואומר העם הרע הזה · וכשהן כשרים קרואים עמי שנ׳ שלח עמי · עמי מה עשיתי לך · כמתאוננים · אין מתאוננים אלא לשון ע
עלילה מבקשים עלילה היאך לפרוש מאחרי המקום וכן הוא אומר בשמשון כי תואנה הוא מבקש · רע באזני יי׳ · תואנה שהיא רעה באזני יי׳ שמתכ
שמתכוונין · שתבא באזניו ויקניט אמרו אוי לנו כמה לבטנו בדרך הזה שלשה ימים שלא נחנו מענוי הדרך · ויחר אפו · אני הייתי מתכוון לטובתכם
שתכנסו לארץ מיד · בקצה המחנה · במוקצין שבהם לשפלות · אלו ערב רב · ר׳ שמעון בן מנסיא אומר בקצינים שבהן ובגדולים · ויצעק העם אל מש
משה · משל למלך בשר ודם שכעס על בנו והלך הבן אצל אוהבו של אביו ואמר לו צא ובקש עלי מאבא · ותשקע האש · שקעה במקומה · שאלו
חזרה לאחת הרוחות היתה מקפלת והולכת כל אותו הרוח · והאספסוף · אלו ערב רב שנאספו עליהם בצאתם ממצרים · וישובו גם בני ישר׳ ויבכו ע
עמהם · מי יאכלנו בשר · וכי לא היה להם בשר והלא כבר נאמר וגם ערב רב עלה אתם וצאן ובקר וגו׳ ואם תאמר אכלום והלא בכניסתן לארץ
נאמר ומקנה רב היה לבני ראובן וגו׳ אלא שמבקשים עלילה · אשר נאכל במצרי׳ חנם · אם תאמר שמצריים נותנין להם דגים חנם והלא כבר נאמ׳
ותבן לא ינתן להם אם תבן לא היו נותנין להם חנם דגים היו נותנין להם חנם ומהו אומר חנם · חנם מן המצות · את הקשואים · אמר ר׳ שמעון מ
מפני מה המן משתנה לכל · דבר חוץ מאלו מפני שהן קשים למיניקות אומרי׳ לאשה אל תאכלי שום ובצל מפני התינוק · משל למלך כו׳ כדאי׳ ב
בספרי · הקשואים · הם קוקומברש בלעז · אבטיחים · בוריקש · החציר · כרישין פורליש ית בוציניא וגו׳ · אל המן עינינו · מן בשחר מן בערב · והמן כ
כזרע גד · מי שאמר זו לא אמר זו ישראל אומרי׳ בלתי אל המן עינינו והקבה׳ הכתיב בתורה והמן כזרע גד וגו׳ כלומ׳ ראו באי עולם על מה מ
מתלוננים בני והמן כך וכך הוא חשוב · כזרע גד · עגול כגידא · זרע קוליינדרי · ברולח · שם אבן טובה קריסטל · שטו · אין שיט · אלא לשון טיול ·אי
איסבנייר בלא עמל · וטחנו ברחים וגו׳ · לא ירד ברחים ולא בקדרה ולא במדוכה · אלא משתנה טעמו לטוחנין ולכדוכין ולמבושלים · בפרור · קדרה
לשד השמן · לחלות של שמן כך פרשו דונש ודומה לו נהפך לשדי בחרבוני קיץ והלמד יסוד נהפך לחלוח בחורבוני קיץ ורבותי׳ פרשוהו לשון ש
שדים אך אין ענין שדים אצל שמן ואי אפשר לומר לשד השמן לשון וישמן ישורון שאם כן היה המם נקוד קמץ וטעמו למטה עכשו שהמם כ
נקוד פתח קטן והטעם תחת השין לשו׳ שמן הוא והשין הנקוד׳ בקמץ גדול ואינה נקודה בפתח קטן מפני שהוא סוף פסוק · דא׳ לשד לשו׳ נוטריקון
ליש שמן דבש כעסה הנלושה בשמן וקטופה בדבש ותרגו׳ של אנקלוס שתרגם דליש במשחא נוטה לפתרונו של דונש שהעסה הנלושה בשמן
ולחלוחית שמן יש בה · בוכה למשפחותיו · משפחות משפחות נאספים לבכות לפרסם תרעומותן בגלוי ורבותי׳ אמרו למשפחותיו על עסקי משפחות על ע

עריות הנאמרות להם. כי תאמר אלי. שאתה אומר אלי שאהו בחיקך והיכן אמר לו לך נחה את העם ואומ' ויצום אל בני ישר' על מנת שיהיו
סוקלים אתכם ומחרפין אתכם על האדמה אשר נשבעת לאבותיו. אתה אומר לי לשאתם בחיקי. ואם ככה את עושה לי. תשש כחו של משה כנקבה
שהראהו הקב"ה פורענות שהוא עתיד להביא עליהם על זאת אמר לפניו אם כן הרגני תחלה. ואל אראה ברעתי. ברעתם היה לו לכתוב אלא שכינה הכתוב
וזה אחד מתקוני סופרים לכינוי ולתקון לשון. אספה לי. הרי תשובה לתלונתך שאמרת לא אוכל אנכי לבדי. והזקנים הראשונים היכן היו. והלא
אף במצרים ישבו עמהם שנ' לך ואספת את זקני ישר'. אלא באש תבערה מתו וראויים היו לכך מסיני דכתי' ויחזו את האלהים שנהגו קלות ראש

הזה עלי: האנכי הריתי את כל העם הזה אם אנכי ילדתיהו
כי תאמר אלי שאהו בחיקך כאשר ישא האמן את הינק על
האדמה אשר נשבעת לאבתיו: מאין לי בשר לתת לכל ה
העם הזה כי יבכו עלי לאמר תנה לנו בשר ונאכלה: לא
אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה כי כבד ממני: ו
ואם ככה את עשה לי הרגני נא הרג אם מצאתי חן בעיניך
ואל אראה ברעתי: פ ויאמר יהוה אל
משה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אשר ידעת כי הם
זקני העם ושטריו ולקחת אתם אל אהל מועד והתיצבו שם
עמך: וירדתי ודברתי עמך שם ואצלתי מן הרוח אשר עליך
ושמתי עליהם ונשאו אתך במשא העם ולא תשא אתה לב
לבדך: ואל העם תאמר התקדשו למחר ואכלתם בשר כי
בכיתם באזני יהוה לאמר מי יאכלנו בשר כי טוב לנו במצ
במצרים ונתן יהוה לכם בשר ואכלתם: לא יום אחד תאכ
תאכלון ולא יומים ולא חמשה ימים ולא עשרה ימים ולא ע
עשרים יום: עד חדש ימים עד אשר יצא מאפכם והיה לכם
לזרא יען כי מאסתם את יהוה אשר בקרבכם ותבכו לפניו
לאמר למה זה יצאנו ממצרים: ויאמר משה שש מאות אלף
רגלי העם אשר אנכי בקרבו ואתה אמרת בשר אתן להם
ואכלו חדש ימים: הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם אם את

הדין עלי: האב אנא לכל עמא
הדין אם בני אנון דאמרת לי ס
סוברהי בתקפך כמא דמסובר ת
תורבינא ית ינקא על ארעא ד
דקימתא לאבהתהי: מנן לי בש
בסרא למתן לכל עמא הדין א
ארי בכן עלי למימר הב לנא ב
בסרא וניכול: ליתי אנא יכיל ב
בלחודי לסוברא ית כל עמא הד
הדין ארי יקיר מני: ואם כדין את
עבד לי קטולני כען מקטל אם
אשכחית רחמין קדמך ולא אח
אחזי בבשתי: ואמר
יי למשה כנוש קדמי שבעין ג
גברא מסבי ישראל דידעת ארי
אנון סבי עמא וסרכוהי ותדבר
יתהון למשכן זמנא ויתעתדון ת
תמן עמך: ואתגלי ואמלל עמך
תמן וארבי מן רוחא דעלך וא
ואשוי עליהון ויסוברון עמך ב
במטול עמא ולא תסובר את ב
בלחודך: ולעמא תימר אזדמנו
למחר ותיכלון בסרא ארי בכי
בכיתון קדם יי למימר מן יוכל
יוכלינגא בסרא ארי טב לנא ב
במצרים ויתן יי לכון בסרא ות
ותיכלון: לא יומא חד תיכלון ולא
תרין יומין ולא חמשה יומין ולא
עסרא יומין ולא עסרין יומין: עד
ירח יומין עד דתקוצון ביה ויהי
לכון לתקלא חלף דקצתון במימ
במימרא דיי דשכנתיה שריא בי
ביניכון ובכיתון קדמוהי למימר
למה דנן נפקנא ממצרים: ואמר
משה שית מאה אלפין גברא רג
רגלאה עמא די אנא ביניהון ו
ואת אמרת בסרא אתן להון וי
וייכלון ירח יומין: הען ותורין י
יתנכסון להון היספק להון אם
ית

כמושך פתו ושורף בפני המלך וזהו ויאכלו וישתו. ולא רצה הקב"ה ליתן אבל במתן תורה ופרע להם כאן. אשר ידעת כי הם וגו' אותן שאתה מכיר
שנתמנו עליהם שוטרים במצרים בעבודת פרך והיו מרחמים עליהם ומוכים על ידם שנ' ויכו שוטרי בני ישר'. עתה יתמנו בגדולתן כדרך
שנצטערו בצרתן. ולקחת אותם. קחם בדברים אשריכם שנתמניתם פרנסים על בניו של מקום. והתיצבו שם עמך. כדי שיראו ישר' וינהגו ב
בהם גדולה וכבוד ויאמרו חביבים אלו שנכנסו עם משה לשמוע דבור מפי הקב"ה. וירדתי. זו אחת מעשר ירידות הכתובות בתורה. ודברתי עמך. ו
ולא עמהם. ואצלתי. כתרגומו וארבי. כמו ואל אצילי בני ישר'. ושמתי עליהם. למה משה דומה באותה שעה לנר שמונח על גבי מנורה והכל
מדליקין הימנו ואין אורו חסר כלום. ונשאו אתך. התנה עמהם על מנת שיקבלו עליהם טורח בני שהן טרחנין וסרבנין. ולא תשא אתה לבדך.
הרי תשובה למה שאמרת לא אוכל אני לבדי. התקדשו. הזמינו עצמכם לפורענות וכן הוא אומר והקדישם ליום הריגה. עד חדש ימים. זו בכשרין
שמתמצין על מטותיהן ואחר כך נשמתן יוצאה. וברשעים הוא אומר הבשר עודנו בין שניהם. כך היא שנויה בספרי. אבל במכילתא שנויה חיל'
חילוף הרשעים אוכלין ומצטערים שלשים יום והכשרים הבשר עודנו בין שניהם. עד אשר יצא מאפכם. כתרגומו דתקוצון ביה יהי רועא לכם
כא' מכלתם ממנו יותר מראוי עד שיצא ונגעל לחוץ דרך האף. והיה לכם לזרא. שתהיו מרחקין אותו יותר ממה שקרבתם. ובדבריו' מנה הדרשן
רמיזה שיש לשון שקורין לזרא זרא. את יי אשר בקרבכם. אם לא שנטעתי שכינתי ביניכם לא גבה לבבכם ליכנס לכל הדברים הללו. שש מ
מאות אלף רגלי. לא חש למנות את הג"ט שלשת אלפים היתרים. ר' משה הדרשן פירש שלא בכו אלא אותן שיצאו ממצרים. הצאן ובקר ישחט.
זה אחד מארבעה דברים שהיה ר' עקיבא דורש ואין ר' שמעון דורש כמותו. ר' עקיבא אומר שש מאות אלף רגלי ואתה אמרת בשר אתן להם וא
ואכלו חדש ימים. הצאן ובקר וגו' הכל כמשמעו מי מספיק להם כענין שנ' ומצא כדי גאולתו. ואי זו קשה זו או שמעו כל המנוים. אל לפי שזו

סלא אמר ברבים תיסך לו הכתוב ולא נפרש שמכו וזו של מריבה היתה בגלוי לפיכך לא חיסך לו הכתוב ר' שמעון אומר חס ושלום לא עלתה
על דעתו של אותו צדיק כך מי שכתוב בו בכל ביתי נאמן הוא יאמר אין המקום מספיק לנו אלא כך אמר ש"ש מאות אלף רגלי וגו' וזה ה' אמר
אמורת בשר אתן לחדש ימים ואחר כך תהרג אומה גדולה כזו הצאן ובקר ישחט להם כדי שיהרגו ותהי אכילה זו מספקתן עד עולם וכי שבחך
הוא זה אומר לו לחמור טול כור שעורים ונחתוך ראשך השיבו הקב"ה ואם לא אתן יאמרו שקצרה ידי הטוב בעיניך שיד ה' הקצר בעיניהם יאבדו
הם ומאה כיוצא בהם ואל תהי ידי קצרה לפני אפילו שעה אחת עתה תראה היקרך דברי רבן גמליאל בנו של ר' יהודה הנשיא אומר אי אפשר

כל דגי הים יאסף להם ומצא להם : פ ויאמר
יהוה אל משה היד יהוה תקצר עתה תראה היקרך דברי
אם לא : ויצא משה וידבר אל העם את דברי יהוה ויאסף ש
שבעים איש מזקני העם ויעמד אתם סביבת האהל : וירד
יהוה בענן וידבר אליו ויאצל מן הרוח אשר עליו ויתן על ש
שבעים איש הזקנים ויהי כנוח עליהם הרוח ויתנבאו ולא
יספו : וישארו שני אנשים במחנה שם האחד אלדד ושם ה
השני מידד ותנח עליהם הרוח והמה בכתבים ולא יצאו ה
האהלה ויתנבאו במחנה : וירץ הנער ויגד למשה ויאמר א
אלדד ומידד מתנבאים במחנה : ויען יהושע בן נון משרת מ
משה מבחריו ויאמר אדני משה כלאם : ויאמר לו משה המ
המקנא אתה לי ומי יתן כל עם יהוה נביאים כי יתן יהוה את
רוחו עליהם : ויאסף משה אל המחנה הוא וזקני ישראל : ו
ורוח נסע מאת יהוה ויגז שלוים מן הים ויטש על המחנה כד
כדרך יום כה וכדרך יום כה סביבות המחנה וכאמתים ע
על פני הארץ : ויקם העם כל היום ההוא וכל הלילה וכל
יום המחרת ויאספו את השלו הממעיט אסף עשרה חמרים
וישטחו להם שטוח סביבות המחנה : הבשר עודנו בין שנ

כל נוני ימא יתכנשון להון היספ
והיספקון להון :
ואמר ה' למשה המימרא דה' יתעכב
כען תחזי היערענך פתגמי
אם לא : ונפק משה ומליל עם עמ
עמא ית פתגמיא דה' וכנש שבע
שבעין גברא מסבי עמא ואקים י
יתהון סחור סחור למשכנא : ואתג
ואתגלי ה' בענגא ומליל עמיה ו
ורבי מן רוחא דעלוהי ויהב על ש
שבעין גבריא סביא והוה כד שרת
עליהון רוח נבואה ואתנבן ולא פ
פסקין : ואשתארו תרין גברין במש
במשריתא שום חד אלדד ושום תני
תנינא מידד ושרת עליהון רוח נב
נבואה ואנין בכתיביא ולא נפקו
למשכנא ואתנביאו במשריתא :
ורהט עולימא וחוי למשה ואמר א
אלדד ומידד מתנבן במשריתא : וא
ואתיב יהושע בר נון משומשניה ד
דמשה מעולימוהי ואמר רבוני מ
משה אסרינון : ואמר ליה משה הק
הקנאתי את מקני לי רעינא כען דיה
דיהון כל עמא דה' נביאין ארי ית
יתן ה' ית רוח נבואתיה עליהון : ו
ואתכנש משה למשריתא הוא וס
סבי ישראל : ורוחא נטל מן קדם ה'
ואפרח שליו מן ימא ורמא על
משריתא כמהלך יומא לכא וכמה
וכמהלך יומא לכא סחור סחור ל
למשריתא וכרום תרתין אמין על
אפי ארעא : וקם עמא כל יומא
ההוא וכל ליליא וכל יומא דבתרוהי
וכנשו ית שליו דאזער כנש עשרא
דגורין ושטחו להון משטחין סחור
סחור למשריתא : בשרא עוד כען ב
בין

לעמוד על הטפל מאחר שאינן מבקשים אלא רחמים עלילה לא תספיק להם סופן לידון אחריך אם אתה נותן להם בשר גסה יאמרו דקה בקשנו
ואם אתה נותן דקה יאמרו גסה בקשנו חיה ועוף בקשנו דגים וחגבים בקשנו אמר לו אם כן יאמרו שקצרה ידי אמר לפניו הריני הולך ומפייסן
אמר לו עתה תראה היקרך דברי שלא ישמעו לך הלך משה לפייסן אמר להם היד ה' תקצר הן הכה צור ויזובו מים וגו' הגם לחם יוכל תת אמרו
פשרה היא זו אין בו כח לתת שאלתנו וזהו שנאמר ויבא משה וידבר אל העם כיון שלא שמעו לו ויקח שבעים איש וגו' ולא יספו לא נתנבאו אלא א
אותו היום לבדו כך מפורש בספרי ואונקלוס תרגמו ולא פסקין שלא פסקה נבואה מהם וישארו שני אנשים מאותן שנבחרו אמרו אין אנו כד
כדאי לגדולה זו והמה בכתובים במבוררים שבהם לסנהדרין ונכתבו כלן נקובים בשמות ועל ידי גורל לפי שהחשבון עולה לי"ב שבטים ששה ששה
לכל שבט ושבט חוץ משני שבטים אין מגיע אליהם אלא חמשה חמשה אמר משה אין שבט שומע לי לפחות משבטו וזקן אחד מה עשה נטל עב
פתקין וכתב על שבעים זקן ועל שנים חלק וברר מכל שבט ושבט ששה והיו ע"ב אמר להם טלו פתקיכם מתוך קלפי מי שעלה בידו זקן נתקדש מי
שעלה בידו חלק אמר לו לא המקום חפץ בך : וירץ הנער יש אומרים גרשום בן משה היה כלאם הטל עליהם צרכי צבור והם כלים מאליהם דא
דבר אחר תנם אל בית הכלא לפי שהיו מתנבאין משה מת ויהושע מכניס את ישראל לארץ המקנא אתה לי הקנאתי את מקנא לי כמו בשבילי כל לשון
קנאה אדם הנותן לב על דבר או לנקום או לעזור אנפרנמט בלעז אוחז בעובי המשא : ויאסף משה מפתח אהל מועד אל המחנה נכנסו איש לא
לאהלו ויאסף לשון כניסה אל הבית כמו ואספתו אל תוך ביתך ויגז לכולם יאבד ולא ידע מי אוספם מלמד שלא הביאה עליהם כזו עונות עד
שנכנסו הצדיקים איש לאהלו ויגז ויפריח וכן כי גז חיש וכן נגוזו ועבר ויטש ויפשט כמו והנם נטושים על פני כל הארץ ונטשתיך המדברה
וכאמתים פורחות בגובה עד שהן כנגד לבו של אדם כדי שלא יהא טורח באסיפתן לא להגביה ולא לשחות הממעיט מי שמוכה בוה מכולם
העצלים והחגרים אסף עשרה חמרים וישטחו עשו אותן משטיחין : טרם יכרת כתרגמו עד לא פסק דבר אחר אינו מספיק לפוסקו בשניו עד שנשמתו יוצא
ויצאה ותדבר אין דבור בכל מקום אלא לשון קשה וכן הוא אומר דבר האיש אדני הארץ אתנו קשות אין אמירה בכל מקום אלא לשון תחנונים
כן הוא אומר ויאמר אל נא אחי תרעו ויאמר שמעו נא דברי כל נא לשון בקשה ותדבר מרים ואהרן היא פתחה בדבור תחלה לפיכך הקדימה
הכתוב תחלה ומנין שהיתה יודעת מרים שפירש משה מן האשה ר' נתן אומר מרים היתה בצד צפורה בשעה שנאמר למשה אלדד ומידד מתנבאים

במתנה׃ כיון ששמעה צפורה אמרה אוי לנשותיהן של אלו אם הם נזקקים לנבואה שיהיו פורשין מנשותיהן כדרך שפירש בעלי ממני׃ משם ידעה מרים והגידה לאהרן ומה מרים שלא נתכוונה לגנותו ׃כך נענשה קל וחומר למספר בגנותו של חבירו׃ האשה הכושית׃ מגיד שהכל מודים ביפיה כשם שהכל מודים בשחרותו של כושי׃ כושית בגימטריא יפת מראה ׃ על אודות האשה׃ על אודות גירושיה׃ כי אשה כושית לקח׃ מה ת״ל אלא יש לך אשה נאה ביופיה ואינה נאה במעשיה׃ במעשיה ולא ביופיה אבל זאת נאה בכל׃ האשה הכושית׃ על שם נויה נקראת כושית כאדם הקורא את בנו נאה כושי כדי שלא תשלוט בו עין רעה׃ כי אשה כושית לקח ועתה גרשה׃ הרק׃ אך עמו לבדו דבר ה׳׃ הלא גם בנו דבר׃ ולא פירשנו מדרך ארץ

שניהם טרם יכרת ואף יהוה חרה בעם ויך יהוה בעם מכה רבה מאד׃ ויקרא את שם המקום ההוא קברות התאוה כי שם קברו את העם המתאוים׃ מקברות התאוה נסעו העם חצרות ויהיו בחצרות׃ פ ותדבר מרים ואהרן במשה על אדות האשה הכשית אשר לקח כי אשה כשית לקח׃ ויאמרו הרק אך במשה דבר יהוה הלא גם בנו דבר וישמע יהוה׃ והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה׃ ס ויאמר יהוה פתאם אל משה ואל אהרן ואל מרים צאו שלשתכם אל אהל מועד ויצאו שלשתם׃ וירד יהוה בעמוד ענן ויעמד פתח האהל ויקרא אהרן ומרים ויצאו שניהם׃ ויאמר שמעו נא דברי אם יהיה נביאכם יהוה במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו׃ לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא׃ פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידת ותמנת יהוה יביט ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה׃ ויחר אף יהוה בם וילך׃ והענן סר מעל האהל והנה מרים מצרעת כשלג ויפן אהרן אל מרים והנה מצרעת׃ ויאמר אהרן אל משה בי אדני אל נא תשת עלינו חטאת אשר נואלנו ואשר חטאנו׃ אל נא תהי כמת אשר

שניהון עד לא פסק ורוגזא דיי׳ תקיף בעמא וקטל יי׳ בעמא קטול סגי לחדא׃ וקרא ית שמיה דאתרא ההוא קברי דמשאלי ארי תמן קברו ית עמא דשאילו׃ מקברי דמשאלי נטלו עמא לחצרות והוו בחצרות׃ ומלילת מרים ואהרן במשה על עסק אתתא שפירתא דנסב ארי אתתא שפירתא דנסב רחיק׃ ואמרו הלחוד ברם עם משה מליל יי׳ הלא אף עמנא מליל ושמיע קדם יי׳׃ וגברא משה ענוותן לחדא מכל אנשא דעל אפי ארעא׃ ואמר יי׳ בתכיף למשה ולאהרן ולמרים פוקו תלתיכון למשכן זמנא ונפקו תלתיהון׃ ואתגלי יי׳ בעמודא דעננא וקם בתרע משכנא וקרא אהרן ומרים ונפקו תרויהון׃ ואמר שמעו כען פתגמי אם יהון לכון נביין אנא יי׳ בחזוין אנא מתגלי להון בחלמין אנא ממליל עמהון׃ לא כן עבדי משה בכל עמי בית ישראל מהימן הוא׃ ממלל עם ממלל מלילנא עמיה בחזו ולא בחידן ודמות יקרא דיי׳ מסתכל ומא דין לא דחלתון למללא בעבדי במשה׃ ותקיף רוגזא דיי׳ בהון ואסתלק׃ ועננא אסתלק מעלוי משכנא והא מרים חורא כתלגא ואתפני אהרן למרים והא סגירא׃ ואמר אהרן למשה בבעו רבוני לא כען תשוי עלנא חובה דאטפשנא ודחבנא׃ לא כען תהי דא מבינגא ארי

עיניו׃ שפל וסבלן׃ פתאם׃ נגלה עליהם פתאם והן טמאין בדרך ארץ והיו צועקים מים מים להודיעם שיפה עשה משה שפירש מן האשה מאחר שנגלית עליו שכינה תדיר ואין עת קבועה לדבור׃ צאו שלשתכם׃ מגיד ששלשתן נקראו בדבור אחד מה שאי אפשר לפה לומר ולאזן לשמוע׃ בעמוד ענן׃ יצא יחידי שלא כמדת בשר ודם כשיוצא למלחמה יוצא באוכלוסין וכשיוצא לשלום יוצא במועטין ומדת הקב״ה יוצא למלחמה יחידי שנ׳ יי׳ איש מלחמה ויוצא לשלום באוכלוסין שנ׳ רכב אלהים רבותים אלפי שנאן׃ ויקרא אהרן ומרים׃ שיהיו נמשכין ויוצאין מן החצר לקראת הדבר׃ ויצאו שניהם׃ ומפני מה משכן והפרישן ממשה לפי שאומרין מקצת שבחו של אדם בפניו וכלו שלא בפניו וכן מצינו בנח שלא בפניו נאמר איש צדיק תמים ובפניו נאמר כי אותך ראיתי צדיק לפני׃ ד״א שלא ישמע בנזיפתו של אהרן׃ שמעו נא דברי׃ אין נא אלא לשון בקשה׃ אם יהיה נביאכם׃ אם יהיו לכם נביאים יי׳ במראה אליו אתודע׃ שכינת שמי אין נגלית עליו באספקלריא המאירה אלא בחלום וחזיון׃ פה אל פה׃ אמרתי לו לפרוש מן האשה והיכן אמרתי לו בסיני לך אמור להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמוד עמדי׃ ומראה ולא בחידות׃ ומראה זה מראה דבור שאני מפרש לו דבורי במראית פנים שבו ואיני סותמו לו בחידות כענין שנ׳ ליחזקאל חוד חידה וגו׳ יכול מראה שכינה ת״ל לא תוכל לראות את פני׃ ותמונת יי׳ יביט׃ זה מראה אחוריים כענין שנ׳ וראית את אחורי׃ בעבדי במשה׃ אינו אומר בעבדי משה אלא בעבדי במשה בעבדי אעפ״י שאינו משה במשה אפי׳ אינו עבדי כדי הייתם לירוא מפניו וכל שכן שהוא עבדי ועבד מלך מלך׃ היה לכם לומר אין המלך אוהבו חנם ואם תאמרו איני מכיר במעשיו זו קשה מן הראשונה׃ ויחר אף יי׳ בם וילך׃ מאחר שהודיעם סרחונם גזר עליהם נדוי׃ קל וחומר לבשר ודם שלא יכעוס על חבירו עד שיודיענו סרחונו׃ והענן סר׃ ואחר כך והנה מרים מצורעת כשלג׃ משל למלך שאמר לפדגוג רדה את בני אבל לא תרדנו עד שאלך מאצלך שרחמי עליו׃ כי אדני׃ כתרגומו׃ נואלנו׃ לשון אויל׃ אל נא תהי אחותנו זו כמת שהמצורע חשוב כמת מה מת מטמא בביאה אף מצורע מטמא בביאה׃ אשר בצאתו מרחם אמו׃ אמנו היה לו לומר אלא שכינה הכתוב וכן ויצא בשרו׃ חצי בשרנו היה לו לומר אלא שכינה הכתוב אשר מאחר שיצאת מרחם אמנו היא לנו כאלו נאכל חצי בשרנו כענין שנ׳ כי אחינו בשרנו הוא ולפי משמעו אף הוא נדרש כן אין ראוי לאח להניח את אחותו להיות כמת׃ אשר ׃מאחר שיצאה זה מרחם אמו של זה שיש כח בידו לעזור ואינו עוזרו הרי נאכל חצי בשרו שאחיו בשרו הוא ד״א אל נא תהי כמת׃ אם אינך רופאה בתפלה מי מסגירה אני אי אפשי לראותה שאני קרוב ואין קרוב רואה את הנגעים וכהן אחר אין בעולם

זהו אסור בעמדתו טורח ומנוי. אל נא רפא נא לה. בא הכתוב ללמדך דרך ארץ שהשואל דבר מחברו צריך לומר שנים או שלשה דברי תחנונים ו
ואחר כך יבקש שאלותיו. לאמר. מה תלאמר לו השיבני אם אתה מרפא אותה אם לאו עד שהשיבו ואביה ירק ירק וגו'. ר' אלעזר בן עזריה אומר
בארבעה מקומות בקש משה שלפני הקב' להשיבו אם יעשה שאלותיו אם לאו עד שהשיבו עתה תראה וגו' כיוצא בו ויאמר משה לפני ה' לאמר
יפקד ה' אלהי הרוחות לכל בשר. כיוצא בו ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר. השיבו רב לך. רפא נא לה. מפני מה לא האריך משה בתפלה כדי שלא
יהו ישראל אומרים אחותו עומדת בצרה והוא עומד ומרבה בתפלה. ואביה ירק ירק בפניה. ואם אביה הראה לה פנים זועפות הלא תכלם שבעת

בצאתו מרחם אמו ויאכל חצי בשרו: ויצעק משה אל יהוה
לאמר אל נא רפא נא לה: פ ויאמר יהוה
אל משה ואביה ירק ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים ת
תסגר שבעת ימים מחוץ למחנה ואחר תאסף: ותסגר מרים
מחוץ למחנה שבעת ימים והעם לא נסע עד האסף מרים: ו
ואחר נסעו העם מחצרות ויחנו במדבר פארן:

פרשה

וידבר יהוה אל משה לאמר: שלח לך אנשים ויתרו את א
ארץ כנען אשר אני נתן לבני ישראל איש אחד איש אחד
למטה אבתיו תשלחו כל נשיא בהם: וישלח אתם משה מ
ממדבר פארן על פי יהוה כלם אנשים ראשי בני ישראל ה
המה: ואלה שמותם למטה ראובן שמוע בן זכור: למטה
שמעון שפט בן חורי: למטה יהודה כלב בן יפנה: למטה
יששכר יגאל בן יוסף: למטה אפרים הושע בן נון: למטה
בנימן פלטי בן רפוא: למטה זבולן גדיאל בן סודי: למטה
יוסף למטה מנשה גדי בן סוסי: למטה דן עמיאל בן גמלי:
למטה אשר סתור בן מיכאל: למטה נפתלי נחבי בן ופסי:
למטה גד גאואל בן מכי: אלה שמות האנשים אשר שלח
משה לתור את הארץ ויקרא משה להושע בן נון יהושע: וי
וישלח אתם משה לתור את ארץ כנען ויאמר אלהם עלו זה

מתכנשא היא ימלי כען על בר
בסרא מיתנא הדין רבה ויתסי: ו
וצלי משה קדם ה' למימר אלהא
בבעו אסי כען יתה: ואמר
ה' למשה ואלו אבוהא מנזף נזף בה
הלא תתכלם שבעא יומין תסת
תסתגר שבעא יומין מברא לש
למשריתא ובתר כן תתכנש: וא
ואסתגרת מרים מבר' למשריתא
שבעא יומין ועמא לא נטל ע
עד דאתכנשת מרים: ובתר כן
נטלו עמא מחצרות ושרו במ
במדברא דפארן:

פרשה

ומליל ה' עם משה למימר: שלח
לך גברין ויאללון ית ארעא ד
דכנען דאנא יהב לבני ישראל
גברא חד גברא חד לשבטא ד
דאבהתהי תשלחון כל רבא דב
דבהון: ושלח יתהון משה ממד
ממדברא דפארן על מימרא דה'
כלהון גברין רישי בני ישראל אנ
אנון: ואלין שמהתהון לשבטא
דראובן שמוע בר זכור: לשבטא
דשמעון שפט בר חורי: לשבטא
דיהודה כלב בר יפנה: לשבטא
דיששכר יגאל בר יוסף: לשבטא
דאפרים הושע בר נון: לשבטא
דבנימן פלטי בר רפוא: לשבטא
דזבולון גדיאל בר סודי: לשבטא
דיוסף לשבטא דמנשה גדי בר
סוסי: לשבטא דדן עמיאל בר ג
גמלי: לשבטא דאשר סתור בר
מיכאל: לשבטא דנפתלי נחבי בר
ופסי: לשבטא דגד גאואל בר מכ
מכי: אלין שמהת גבריא דשלח
משה לאללא ית ארעא וקרא
משה להושע בר נון יהושע: ו
ושלח יתהון משה לאללא ית א
ארעא דכנען ואמר להון סקו דא

ימים קל וחומר לשכינה ארבעה עשר יום אלא דיו לבא מן הדין להיות כנדון לפיכך אף בנזיפתו תסגר שבעת ימים. ואחר האסף. אומר אני כל
האסיפות האמורות במצורעים על שהוא משולח מחוץ למחנה וכשהוא נרפא נאסף אל המחנה כתובה בו אסיפה לשון הכנסה. והעם לא נסע.
זה כבוד חלק לה המקום בשביל שעה אחת שנתעכבה למשה כשהושלך ליאור שנ' ותתצב אחותו מרחוק וגו'.

חסלת בהעלותך·

שלח לך אנשים

למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים לפי שלקתה על עסקי דבה שדברה באחיה ורשעים הללו ראו ולא
לקחו מוסר. שלח לך. לדעתך. אני איני מצוה לך אם תרצה שלח. לפי שבאו ישראל ואמרו נשלחה אנשים לפנינו כמה שנ' ותקרבון אלי כלכם ו
וגו' ומשה נמלך בשכינה אמר אני אמרתי להם שהיא טובה שנ' אעלה אתכם מעני מצרים חייהם שאני נותן להם מקום לטעות בדברי מרגלים
למען לא יירשוה. על פי ה'. ברשותו. כלם אנשים. כל אנשים שבמקרא לשון חשיבות ואותה שעה כשרים היו. ויקרא משה להושע וגו'. נתפלל ע
עליו יה יושיעך מעצת מרגלים. עלו זה בנגב. הוא היה הפסולת של ארץ ישראל שכן דרך התגרים מראים את הפסולת תחלה ואחר כך מראים את
השבח. את הארץ מה היא. יש ארץ מגדלת גבורים ויש ארץ מגדלת חלשים יש מגדלת אוכלוסין ויש ממעטת אוכלוסין. החזק הוא הרפה. סימן
מסר להם אם בפרזים יושבין חזקין הם שסומכין על גבורתם ואם בערים בצורות הם יושבים חלשים הם. הבמחנים. כרכין פצוחין ומתורגמין כמין ת
הקשה הטובה היא. בעיינות והתהומות טובים ובריאים. היש בה עץ. אם יש בהם אדם כשר שיגין עליהם בזכותו. בכורי ענבים. ימים שהענבים מתב

שהפסולת בנגב · ממדבר צין עד רחוב לבא חמת · הלכו בגבוליה באורך וברוחב כמין גם הלכו רוח גבול דרומית ממקצוע מזרח עד מקצוע מערב
כמו שצוה משה עלו זה בנגב דרך גבול דרומית מזרחית עד הים שהים הוא גבול מערבי ומשם חזרו והלכו כל גבול מערבי על שפת הים עד ל
לבא חמת שהוא אצל הר ההר · במקצוע מערבית צפונית כמו שמפורש בגבולות הארץ בפרשת אלה מסעי · ויבא עד חברון · כלב לבדו הלך ש
שם ונשתטח על קברי אבות שלא יהא ניסת לחביריו להיות בעצתם וכן הוא אומר ולו אתן את הארץ אשר דרך בה וכתיב ויתנו לכלב את חברון
שבע שנים נבנתה · אפשר שבנה חם את חברון לכנען בנו הקטן קודם שיבנה את צען למצרים בנו הגדול אלא שהיתה מבונה בכל טוב על אחד מ

בנגב ועליתם את ההר: וראיתם את הארץ מה הוא ואת
העם הישב עליה החזק הוא הרפה המעט הוא אם רב: ומה
הארץ אשר הוא ישב בה הטובה הוא אם רעה ומה הערים
אשר הוא ישב בהנה הבמחנים אם במבצרים: ומה הארץ
השמנה הוא אם רזה היש בה עץ אם אין והתחזקתם ולק
ולקחתם מפרי הארץ והימים ימי בכורי ענבים: ויעלו ויתרו
את הארץ ממדבר צן עד רחב לבא חמת: ויעלו בנגב ויבא
עד חברון ושם אחימן ששי ותלמי ילידי הענק וחברון שבע
שנים נבנתה לפני צען מצרים: ויבאו עד נחל אשכל ויכרתו
משם זמורה ואשכול ענבים אחד וישאהו במוט בשנים ומן
הרמנים ומן התאנים: למקום ההוא קרא נחל אשכול על
אדות האשכול אשר כרתו משם בני ישראל: וישבו מתור ה
הארץ מקץ ארבעים יום: וילכו ויבאו אל משה ואל אהרן
ואל כל עדת בני ישראל אל מדבר פארן קדשה וישיבו א
אתם דבר ואת כל העדה ויראום את פרי הארץ: ויספרו
לו ויאמרו באנו אל הארץ אשר שלחתנו וגם זבת חלב וד
ודבש הוא וזה פריה: אפס כי עז העם הישב בארץ והערים
בצרות גדלת מאד וגם ילדי הענק ראינו שם: עמלק יושב
בארץ הנגב והחתי והיבוסי והאמרי יושב בהר והכנעני יו
יושב על הים ועל יד הירדן: ויהס כלב את העם אל משה

בדרומא ותסקון לטורא: ותחזון ית
ארעא מה היא וית עמא דיתב ע
עלה התקיף הוא אם חלש הזעיר ה
הוא אם סגי: ומה ארעא דהוא יתב
יתב בה הטבא היא אם בישא ומ
ומה קרויא דהוא יתב בהון הבפצחין
הבפצחין אם בכרכין: ומה ארעא
השמינא היא אם כחישא האית ב
בה אילנין אם לא ותתקפון ותסבון
מאבא דארעא ויומיא יומי בכו
בכורי ענבין: וסליקו ואלילו ית א
ארעא ממדברא דצין עד רחוב ל
למטי חמת: וסליקו בדרומא ואתא
עד חברון ותמן אחימן ששי ותלמי
בני גבריא וחברון שבע שנין אתב
אתבניאת קדם טאניס דמצרים: ואת
ואתו עד נחלא דאתכלא וקצו מ
מתמן עוברתא ואתכל ענבין חד
ונטלוהי במוריתא בתרין ומן רמו:
רמוניא ומן תאניא: לאתרא ההוא
קרא נחלא דאתכלא על עסק ית
אתכלא דקצו מתמן בני ישראל: ות
ותבו מלאללא ית ארעא מסוף א
ארבעין יומין: ואזלו ואתו לות משה
ולות אהרן ולות כל כנשתא דבני
ישראל למדברא דפארן לרקם ואתי
ואתיבו יתהון פתגמא וית כל כנש
כנשתא ואחזיונון ית איבא דאר
דארעא: ואשתעיאו ליה ואמרו א
אתינא לארעא דשלחתנא ואף ע
עבדא חלב ודבש היא ודין איבה:
לחור ארי תקיף עמא דיתב בארעא
וקרויא כריכן רברבן לחדא ואף
בני גבריא חזינא תמן: עמלקאה
יתב בארע דרומא וחתאה ויבוסאה
ויבוסאי ואמוראי יתבין בטורא ו
וכנענאי יתבין על ימא ועל כיף י
ירדנא: ואצית כלב ית עמא למשה

שהשבח בזה · ובא להודיעך שבחה של ארץ ישראל שאין לך טרשים בארץ ישראל יותר מחברון לכך הקצוה לקבורת מתים ואין לך מעולה בכל הא
הארצות כמצרים שנ׳ כגן יי׳ כארץ מצרים · וצען היא המעולה שבארץ מצרים ששם מושב המלכים שנ׳ כי היו בצען שריו · והיתה חברון טובה ממ
ממנה שבעה חלקים · זמורה · שוכה גפן ואשכול של ענבים תלויה בה משמעו שנאמר במוט איני יודע שהוא בשנים מה ת״ל בשנים בשני מוטות ·
הא כיצד שמנה נטלו אשכול אחד נטל תאנה ואחד רמון · יהושע וכלב לא נטלו כלום · לפי שכל עצתן להוציא דבה נתכוונו כשם שפריה משונה
כך עמה משונה ואם חפץ אתה לידע כמה משאוי אחד מהם צא ולמד מאבנים שהקימו בגלגל הרימו להם איש אבן אחת מן הירדן על שכמו ו
והקימוה בגלגל ושקלום רבותינו משקל כל אחת ארבעים סאה וגמירי טונא דמידלי איניש על כתפיה אינו אלא שליש משאוי במסייעין
אותו להרים · וישובו מתור הארץ מקץ ארבעים יום · והלא ד׳ מאות פרסה על ד׳ מאות פרסה היא ומהלך אדם בינוני י׳ פרסאות הרי מהלך מ׳ יום מן
המזרח למערב והם הלכו ארכה ורחבה אלא שגלוי לפני הקב״ה שיגזור עליהם יום לשנה קיצר לפניהם את הדרך · וילכו ויבאו · מהו וילכו להקיש הל׳
הליכתן לביאתן מה ביאתן בעצה רעה · אף הליכתן בעצה רעה · וישיבו אותם דבר · את משה ואת אהרן · זבת חלב ודבש היא · כל דבר שקר שאין
אומרין בו דבר אמת בתחלתו אין מתקיים בסופו · בצורות · לשון חוזק ותרגום כריכן · לשון בירניות עגולות בלשון ארמי כרך עגול · עמלק יושב וגו׳ · לפי
שנכוו בעמלק כבר הזכירוהו מרגלים כדי ליראם · על יד הירדן · יד כמשמעו אצל הירדן · ולא תוכלו לעבור · ויהס כלב · השתיק את כולם · אל מ
משה: לשמוע מה שידבר במשה צווח ואמר וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם השומע סבור שבא לספר בגנותו ומתוך שהיה בלבם על משה בשביל

דברי המרגלים שהיו כלם לספר בגנותו אמר והלא קרע לנו את הים והוריד לנו את המן והגיז לנו את השלו · עלה נעלה · אפי' בשמים והוא א
אומר עשו סולמות ועלו שם נצליח בכל דבריו · ויהס · לשון שתיקה · וכן הס כל בשר הס כי לא להזכיר כן דרך בני אדם הרוצה לשתק אגודת אנ
אנשים אומר ששש · חזק הוא ממנו · כביכול כלפי מעלה אמרו · אוכלת יושביה · בכל מקום שעברנו מצאנום קוברי מתים והקב"ה עשה לטובה כ
כדי לטרדם באבלם ולא יתנו לב לאלו · אנשי מדות · גדולים וגבוהים וצריך לתת להם מדה כגון גלית גבהו שש אמות וזרת וכן איש מדון איש מדת ·
הנפילים · ענקים מבני שמחזאי ועזאל שנפלו מן השמים בימי דור אנוש · וכן היינו בעיניהם · שמענו אומ' זה לזה נמלים יש בכרמים כאנשים

וַיֹּאמֶר עָלֹה נַעֲלֶה וְיָרַשְׁנוּ אֹתָהּ כִּי־יָכוֹל נוּכַל לָהּ׃ וְהָאֲנָשִׁים
אֲשֶׁר־עָלוּ עִמּוֹ אָמְרוּ לֹא נוּכַל לַעֲלוֹת אֶל־הָעָם כִּי־חָזָק הוּא
מִמֶּנּוּ׃ וַיֹּצִיאוּ דִּבַּת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תָּרוּ אֹתָהּ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ל
לֵאמֹר הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבַרְנוּ בָהּ לָתוּר אֹתָהּ אֶרֶץ אֹכֶלֶת יוֹש
יוֹשְׁבֶיהָ הִוא וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־רָאִינוּ בְתוֹכָהּ אַנְשֵׁי מִדּוֹת׃ וְשָׁם
רָאִינוּ אֶת־הַנְּפִילִים בְּנֵי עֲנָק מִן־הַנְּפִלִים וַנְּהִי בְעֵינֵינוּ כַּחֲגָבִים
וְכֵן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם׃ וַתִּשָּׂא כָּל־הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת־קוֹלָם וַיִּבְכּוּ
הָעָם בַּלַּיְלָה הַהוּא׃ וַיִּלֹּנוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן כֹּל בְּנֵי יִשְׂר
יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם כָּל־הָעֵדָה לוּ־מַתְנוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אוֹ
בַּמִּדְבָּר הַזֶּה לוּ־מָתְנוּ׃ וְלָמָה יְהוָה מֵבִיא אֹתָנוּ אֶל־הָאָרֶץ
הַזֹּאת לִנְפֹּל בַּחֶרֶב נָשֵׁינוּ וְטַפֵּנוּ יִהְיוּ לָבַז הֲלוֹא טוֹב לָנוּ שׁוּב
מִצְרָיְמָה׃ וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרָיְמָה׃
וַיִּפֹּל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל־פְּנֵיהֶם לִפְנֵי כָּל־קְהַל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה מִן־הַתָּרִים אֶת־הָאָרֶץ קָרְעוּ ב
בִּגְדֵיהֶם׃ וַיֹּאמְרוּ אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הָאָרֶץ א
אֲשֶׁר עָבַרְנוּ בָהּ לָתוּר אֹתָהּ טוֹבָה הָאָרֶץ מְאֹד מְאֹד׃ אִם־
חָפֵץ בָּנוּ יְהוָה וְהֵבִיא אֹתָנוּ אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת וּנְתָנָהּ לָנוּ אֶרֶץ
אֲשֶׁר־הִוא זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃ אַךְ בַּיהוָה אַל־תִּמְרֹדוּ וְאַתֶּם אַל־
תִּירְאוּ אֶת־עַם הָאָרֶץ כִּי לַחְמֵנוּ הֵם סָר צִלָּם מֵעֲלֵיהֶם וַיהוָה
אִתָּנוּ אַל־תִּירָאֻם׃ וַיֹּאמְרוּ כָּל־הָעֵדָה לִרְגּוֹם אֹתָם בָּאֲבָנִים

אמר מסק נסק וניחות יתה ארי
מיכל ניכול לה׃ וגבריא דסליקו
עמיה אמרו לא נכול למסק ל
לות עמא ארי תקיף הוא מננא׃
ואפיקו שום ביש על ארעא דא
דאלילו יתה לבני ישראל למימר
ארעא דעברנא בה לאללא ית
יתה ארע מקטלא יתבהא היא ו
וכל עמא דחזינא בגוה אנשין
דמשחן׃ ותמן חזינא ית גבריא
בני ענק מן גבריא והוינא בעי
בעיני נפשנא כקמצין וכן הוי
הוינא בעיניהון׃ וארימת כל כנ
כנשתא ויהבו ית קלהון ובכו עמא
בליליא ההוא׃ ואתרעמו על מ
משה ועל אהרן כל בני ישראל ו
ואמרו להון כל כנשתא לוי דמ
דמתנא בארעא דמצרים או ב
במדברא הדין לוי דמתנא׃ ולמא
ולמא יי' מעיל יתנא לארעא ה
הדא למפל בחרבא נשנא וטפ
וטפלנא יהון לבזא הלא טב לנ
לנא דנתוב למצרים׃ ואמרו גב
גבר לאחוהי נמני רישא ונתוב
למצרים׃ ונפל משה ואהרן על
אפיהון קדם כל קהל כנשתא ד
דבני ישראל׃ ויהושע בר נון וכלב
וכלב בר יפנה מן מאללי ית
ארעא בזעו לבושיהון׃ ואמרו ל
לכל כנשתא דבני ישראל למימר
ארעא דעברנא בה לאללא יתה
טבתא ארעא לחדא לחדא׃ אם
רעוא בנא מן קדם יי' ויעל יתנא
לארעא הדא ויתננה לנא ארעא
דהיא עבדא חלב ודבש׃ ברם ב
במימרא דיי' לא תמרדון ואתון
לא תדחלון מן עמא דארעא ארי
בידנא מסירין אנון עדא תקפהון
מנהון ומימרא דיי' בסעדנא לא
תדחלון מנהון׃ ואמרו כל כנש
כנשתא למרגם יתהון באבניא

ענק · שמענקים חמה בקומתן · לו מתנו · הלואי ומתנו · נתנה ראש · כתרגומו נמני רישא נשים עלינו מלך ורבותינו פרשו לשון ע"ז · אל תיראו ·
ושוב · ואתם אל תיראו · כי לחמנו הם · נאכלם כלחם · סר צלם · מגינם וחזקם כשרים שבהם מתו איוב שהיה מגין עליהם · ד"א צלו של המקום סר
מעליהם · לרגום אותם · את יהושע וכלב ·

וכבוד יי׳ · הענן ירד שם · עד אנה ינאצוני · ירגיזוני · בכל האותות · בשביל כל הנסים שעשיתי להם היה להם להאמין שיכולת בידי לקיים מבטחתי · וא
ואורישנו · תרגומו · ואם תאמ׳ מה אעשה לשבועת האבות ואעשה אותך לגוי גדול שאתה מזרעם · ושמעו מצרי׳ ושמעו את אשר תהרגם · כי העלית
כי משמש בלשון אשר והם ראו אשר העלית בכחך אותם מקרבם · וכשישמעו שאתה הורגם לא יאמרו שחטאו לך אלא יאמרו שכנגדם יכלת לה
להלחם אבל כנגד יושבי הארץ הזאת לא יכלת להלחם · וזו היא · ואמרו אל יושב הארץ הזאת · כמו על יושבי הארץ הזאת · ומה יאמרו עליהם מה
שאמור בסוף הענין · מבלתי יכולת יי׳ · בשביל ששמעו כי אתה יי׳ שוכן בקרבם ועין בעין אתה נראה להם והכל ברורך חבה ולא הכירו בך שנתקה

וכבוד יהוה נראה באהל מועד אל־כל־בני ישראל׃
פ ויאמר יהוה אל־משה עד־אנה ינאצני
העם הזה ועד־אנה לא־יאמינו בי בכל האתות אשר עשיתי
בקרבו׃ אכנו בדבר ואורשנו ואעשה אתך לגוי־גדול ועצום
ממנו׃ ויאמר משה אל־יהוה ושמעו מצרים כי־העלית בכחך
את־העם הזה מקרבו׃ ואמרו אל־יושב הארץ הזאת שמעו
כי־אתה יהוה בקרב העם הזה אשר־עין בעין נראה אתה י
יהוה ועננך עמד עליהם ובעמד ענן אתה הלך לפניהם יומם
ובעמוד אש לילה׃ והמתה את־העם הזה כאיש אחד ואמרו
הגוים אשר־שמעו את־שמעך לאמר׃ מבלתי יכלת יהוה ל
להביא את־העם הזה אל־הארץ אשר־נשבע להם וישחטם
במדבר׃ ועתה יגדל־נא כח אדני כאשר דברת לאמר׃ יהוה
ארך אפים ורב־חסד נשא עון ופשע ונקה לא ינקה פקד עון
אבות על־בנים על־שלשים ועל־רבעים׃ סלח־נא לעון העם
הזה כגדל חסדך וכאשר נשאתה לעם הזה ממצרים ועד־ה
הנה׃ ויאמר יהוה סלחתי כדברך׃ ואולם חי־אני וימלא כ
כבוד־יהוה את־כל־הארץ׃ כי כל־האנשים הראים את־כ
כבדי ואת־אתתי אשר־עשיתי במצרים ובמדבר וינסו אתי זה
עשר פעמים ולא שמעו בקולי׃ אם־יראו את־הארץ אשר נ
נשבעתי לאבתם וכל־מנאצי לא יראוה׃ ועבדי כלב עקב

ויקרא דיי׳ אתגלי במשכן זמנא ל
לכל בני ישראל׃
ואמר יי׳ למשה עד אימתי
יהון מרגזין קדמי עמא הדין ועד
אימתי לא יהימנון במימרי בכל א
אתיא דעבדית ביניהון׃ אמחינון
במותא ואשיצינון ואעבד יתך לעם
רב ותקיף מנהון׃ ואמר משה קדם
יי׳ וישמעון מצראי ארי אסקתא ב
בחילך ית עמא הדין מביניהון׃ וי
ויימרון על יתב ארעא הדא דשמ
דשמעו ארי את יי׳ דשכנתך שריא
בגו עמא הדין דבעיניהון חזו ש
שכינת יקרך יי׳ ועננך מטל עלוהי
עליהון ובעמודא דעננא את מ
מדבר קדמיהון ביממא ובעמודא
דאשתא בליליא׃ ותקטול ית עמא
הדין כגברא חד ויימרון עממיא
דשמיעו ית שמע גבורתך למימר׃
מדלית יכולא קדם יי׳ לאעלא ית
כל עמא הדין לארעא דקיים להון
וקטלנון במדברא׃ וכען סגי כען
חילא קדמך יי׳ כמא דמללתא למ
למימר׃ יי׳ מרחק רגז ומסגי למעבד
טבון שבק לעוין ולמרוד סלח לד
לדתיבין לאוריתיה ולדלא תיבין
לא מזכי מסער חובי אבהן על
בנין מרדין על דר תליתאי ועל ד
דר רביעאי׃ שבוק כען לחובי עמ
עמא הדין כסגיאות טבותך וכמ
וכמא דשבקת לעמא הדין ממצר
ממצרים ועד כען׃ ואמר יי׳ שבקי
שבקית כפתגמך׃ וברם קים אנא
ומליא יקרא דיי׳ ית כל ארעא׃ א
ארי כל גבריא דחזו ית יקרי וית
אתותי דעבדית במצרים ובמדברא
ונסיאו יתי דנן עשר זמנין ולא ק
קבילו למימרי׃ אם יחזון ית ארעא
דקיימית לאבהתהון וכל דארגיזו
קדמי לא יחזונה׃ ועבדי כלב חלף

אהבתך מאם עד הנה · והמתה את העם הזה כאיש אחד · פתאום ומתוך כך יאמרו הגוים אשר שמעו שמעך וגו׳ מבלתי יכלת וגו׳ לפי שיושבי האר
הארץ חזקים וגבורים ואינו דומה פרעה לשלשים ואחד מלכים זאת יאמרו על יושבי הארץ הזאת מבלתי יכלת מתוך שלא היה יכלת בידו להביאם
שחטם · יכלת · שם דבר הוא · כאשר דברת לאמר · ומהו הדבור · יי׳ ארך אפים לצדיקים ולרשעים כשעלה משה למרום מצאו משה להקבה׳ שהיה י
יושב וכותב יי׳ ארך אפים · אמר לו לצדיקים · אמר לו אף לרשעים · אמר לו רשעים יאבדו · אמר לו חייך שאתה צריך לדבר כשחטאו ישרא׳ בעג
בעגל ובמרגלים נתפלל משה לפניו בארך אפים אמר לו הקבה׳ והלא אמרת לי לצדיקים אמר לו והלא אמרת לי אף לרשעים · יגדל נא כח יי׳ · לע
לעשות דבורך · ונקה · לשבים · לא ינקה · לשאינן שבים · כדברך · בשביל מה שאמרת פן יאמרו מבלתי יכלת יי׳ · ואולם · כמו אבל זאת אעשה להכ
חי אני · לשון שבועה · וימלא כבודי את כל הארץ · כי כל האנשים הרואים וגו׳ אם יראו את הארץ הרי זה מקרא מסורס · חי אני כי כל האנשים וג
וגו׳ · אם יראו את הארץ · וכבודי ימלא את כל הארץ שלא יתחלל שמי במגפה הזאת לאמר מבלתי יכלת יי׳ להביאם שלא אמיתם פתאם כאיש אחד
אלא באחור ארבעים שנה · מעט מעט · וינסו · כמשמעו · זה עשר פעמים · שנים בים ושנים במן ושנים בשלו כו׳ כדאי׳ במסכת ערכין · לא יראוה · את

ויהי אחרת· שתי רוחות אחת בפה ואחת בלב· למרגלים אמר אני עמכם בעצה ובלבו היה לומר האמת ועל ידי כן היה בו כח להשתיקם כמו שנ׳ ויהס כלב· שהיו סבורים שיאמר כמותם· וזהו שנ׳ בספר יהושע ואשיב אותו דבר כאשר עם לבבי ולא כאשר עם פי· וימלא את לבו אחרי· וזה מקרא קצר· אשר בא שמה· חברון תנתן לו· יורישנה· כתרגומו יתרכינה יורישו את הענקים ואת העם אשר בה ואין לתרגמו ירתינה אלא במקום ירשנה· והעמלקי· וגו׳ אם תלכו שם יהרגו אתכם מאחר שאיני עמכם· מחר פנו לאחוריכם וסעו לכם· וגו׳· לעדה הרעה· וגו׳ אלו המרגלים מכאן לעדה שהיא עשרה· אשר המה מלינים· את ישראל עלי· את תלונות בני ישראל אשר המה מלינים· המרגלים מלינים אותם עלי שמעתי· חי אני ל

היתה רוח אחרת עמו וימלא אחרי והביאתיו אל הארץ אשר
בא שמה וזרעו יורשנה: והעמלקי והכנעני יושב בעמק מחר
פנו וסעו לכם המדבר דרך ים סוף: פ
וידבר יהוה אל משה ואל אהרן לאמר: עד מתי לעדה ה
הרעה הזאת אשר המה מלינים עלי את תלנות בני ישראל
אשר המה מלינים עלי שמעתי: אמר אלהם חי אני נאם
יהוה אם לא כאשר דברתם באזני כן אעשה לכם: במדבר
הזה יפלו פגריכם וכל פקדיכם לכל מספרכם מבן עשרים
שנה ומעלה אשר הלינתם עלי: אם אתם תבאו אל הארץ
אשר נשאתי את ידי לשכן אתכם בה כי אם כלב בן יפנה
ויהושע בן נון: וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה והביאתי אתם
וידעו את הארץ אשר מאסתם בה: ופגריכם אתם יפלו ב
במדבר הזה: ובניכם יהיו רעים במדבר ארבעים שנה ו
ונשאו את זנותיכם עד תם פגריכם במדבר: במספר הימים
אשר תרתם את הארץ ארבעים יום יום לשנה יום לשנה ח
תשאו את עונתיכם ארבעים שנה וידעתם את תנואתי: אני
יהוה דברתי אם לא זאת אעשה לכל העדה הרעה הזאת
הנועדים עלי במדבר הזה יתמו ושם ימתו: והאנשים אשר
שלח משה לתור את הארץ וישבו וילונו עליו את כל העדה
להוציא דבה על הארץ: וימתו האנשים מוציאי דבת הארץ

דהות רוח אוחרי עמיה ואשלם
בתר דחלתי ואעליניה לארעא
דעל תמן ובנוהי יתרכינה: ועמ
ועמלקאה וכנענאה יתיב במיש
במישרא מחר אתפנו וטולו לכון
למדברא אורח ימא דסוף:
ומליל יי׳ עם משה ועם אהרן ל
למימר: עד אימתי לכנשתא ב
בישתא הדא דאנון מתרעמין ע
עלי ית תרעמות בני ישראל דאנ
דאנון מתרעמין עלי שמיע קד
קדמי: אמר להון קים אנא אמר
יי׳ אם לא כמא דמללתון קדמי
כן אעביד לכון: במדברא הדין פ
יפלון פגריכון וכל מנייניכון ל
לכל חושבנכון מבר עשרין שנין
ולעילא דאתרעמתון עלי: אם
אתון תעלון לארעא דקיימית ב
במימרי לאשראה יתכון בה אלהין
כלב בר יפנה ויהושע בר נון: ו
וטפלכון דאמרתון לביזא יהון וא
ואעיל יתהון וידעון ית ארעא ד
דקצתון בה: ופגריכון דלכון יפל
יפלון במדברא הדין: ובניכון יה
יהון טעאן במדברא ארבעין
שנין ויקבלון ית חוביכון עד ד
דיסופון פגריכון במדברא: במ
במנין יומיא דאללתון ית ארעא
ארבעין יומין יומא לשתא יומא
לשתא תקבלון ית חוביכון ארב
ארבעין שנין ותדעון ית דאתר
דאתרעמתון עלי: אנא יי׳ גזרית
במימרי ואקיים אם לא דא אעביד
לכל כנשתא בישתא הדא דאזד
דאזדמנו עלי במדברא הדין יס
יסופון ותמן ימותון: וגבריא דש
דשלח משה לאללא ית ארעא ו
ותבו וארעימו עלוהי ית כל כנ
כנשתא לאפקא שום ביש על א
ארעא: ומיתו גבריא דאפיקו ש
שום ביש על ארעא

לשון שבועה· אם לא כן אעשה כביכול איני חי· כאשר דברתם· שבקשתם ממני או במדבר הזה לו מתנו· וכל פקודיכם לכל מספרכם· כל הנמנ׳ לכל מספר שאתם נמנין בו כגון לצאת לצבא ולתת שקלים כל המנויין לכל אותן מספרות ימותו· ואלו הן מבן עשרים שנה וגו׳ ולהוציא שבטו של לוי שאין פקודיהם מבן עשרים· ופגריכם אתם· לפי שדבר על הבנים להכניסם לארץ ובקש לומר ואתם תמותו נופל לשון זה כאן לומר אתם· ארבעים שנה· לא מת אחד מהם פחות מבן ששים לכך נגזר ארבעים כדי שיהיו אותן של בני עשרים מגיעין לכלל ששים ושנה ראשונה היתה ב בכלל אע״פ שקדמה לשלוח המרגלים לפי שמשעשו את העגל עלתה גזירה זו במחשבה אלא שהמתין להם עד שתתמלא סאתם וזהו שנ׳ וביום פק פקדי ופקדתי עליהם חטאתם· זו ומה כאן נאמר תשאו את עונותיכם ולא נאמר תשאו עונכם· שתי עונות של עגל ושל תלונה· ונחשב להם במנין מיום מקצת שנה ככולה· וכשנכנסו לשנת ששים מתו אותם של בני עשרים· ונשאו את זנותיכם· כתרגומו ויקבלון ית חוביכון· את את תנואתי· שהניאותם את לבבכם מאחרי· תנואה· לשון הסרה כמו כי הניא אביה אותה· וישובו וילינו עליו· וכששבו מתור הארץ הרעימו עד עליו את כל העדה בהוצאת דבה· אותן האנשים וימותו· כל דבה· לשון מוציא דברים שמלקיטין שם לאדם לדבר בו כמו דובב שפתי ישנים· ויש דבה לטובה ויש דבה לרעה לכך נאמר כאן מוציאי דבה הארץ רעה· שיש דבה שהיא טובה דבה פ׳ לד״ש בלבו:

במגפה לפני יי׳. במיתה היתה הראויה להם מדה כנגד מדה הם חטאו בלשון ונשתרבב לשונם עד טבורם ותולעים יוצאין מלשונם ובאין לתוך טיבורם לכך נאמר במגפה ולא במגפה לפני ה׳ במיתה הראויה להם על פי מדותיו של הקבה שהוא מודד מדה כנגד מדה. ויהושע וכלב חיו. מה תל מוי מן האנשים ההם ואלא מלמד שנטלו חלקם של מרגלים בארץ וקמו תחתיהם לחיים. אל ראש ההר. היא הדרך העולה לארץ ישראל. והוא לא תצלח. א׳ ש שאתם עושין לא תצלח. כי על כן שבתם. כלומר כי זאת תבא לכם על אשר שבתם וגו׳. ויעפילו. לשון חוזק וכן הנה עפלה תרגום מינגריס ב׳ ע׳ לש׳ עזות וכן עופל בת ציון עופל ובחן ומדרש תנחומא מפרשו לשון אופל הלכו חשכים שלא ברשות. ויכתום. כמו ומכות אותו טחון מכה אחר מכה. עד החרמה. שם

רעה במגפה לפני יהוה: ויהושע בן נון וכלב בן יפנה חיו מן
האנשים ההם ההלכים לתור את הארץ: וידבר משה את
הדברים האלה אל כל בני ישראל ויתאבלו העם מאד: ו
וישכמו בבקר ויעלו אל ראש ההר לאמר הננו ועלינו אל
המקום אשר אמר יהוה כי חטאנו: ויאמר משה למה זה אתם
עברים את פי יהוה והוא לא תצלח: אל תעלו כי אין יהוה
בקרבכם ולא תנגפו לפני איביכם: כי העמלקי והכנעני
שם לפניכם ונפלתם בחרב כי על כן שבתם מאחרי יהוה
ולא יהיה יהוה עמכם: ויעפלו לעלות אל ראש ההר וארון
ברית יהוה ומשה לא משו מקרב המחנה: וירד העמלקי
והכנעני הישב בהר ההוא ויכום ויכתום עד החרמה:

פ וידבר יהוה אל משה לאמר: דבר אל
בני ישראל ואמרת אלהם כי תבאו אל ארץ מושבתיכם א
אשר אני נתן לכם: ועשיתם אשה ליהוה עלה או זבח לפ
לפלא נדר או בנדבה או במעדיכם לעשות ריח ניחח ליהוה
מן הבקר או מן הצאן: והקריב המקריב קרבנו ליהוה מ
מנחה סלת עשרון בלול ברבעית ההין שמן: ויין לנסך רביעית
ההין תעשה על העלה או לזבח לכבש האחד: או לאיל
תעשה מנחה סלת שני עשרנים בלולה בשמן שלשית ההין:
ויין לנסך שלשית ההין תקריב ריח ניחח ליהוה: וכי תעשה

בכתא במותנא קדם יי: ויהושע ב
בר נון וכלב בר יפנה אתקיימו מן
גבריא האנון דאזלו לאללא ית א
ארעא: ומליל משה ית פתגמיא ה
האלין עם כל בני ישראל ואתאבלו
עמא לחדא: ואקדימו בצפרא וכל
וסליקו לריש טורא למימר הא א
אנחנא סלקין לאתרא דאמר יי
ארי חבנא: ואמר משה למה דנן
ואתון עברין על גזרת מימרא דיי
והיא לא תצלח: לא תסקון ארי לי
ליה שכינתא דיי ביניכון ולא תת
תתברון קדם בעלי דבביכון: ארי
עמלקאה וכנענאה תמן קדמיכון ו
ותפלון בחרבא ארי על כן תבתון
מבתר פלחנא דיי ולא יהי מימרא
דיי בסעדכון: וארשעו למסק לרי
לריש טורא וארון קימא דיי ומש
ומשה לא עדו מגו משריתא: ונחת
עמלקאה וכנענאה דיתב בטורא
ההוא ומחנון וטרדנון עד חרמה:
ומליל יי עם משה למימר:
מליל עם בני ישראל ותימר להון א
ארי תיעלון לארע מותבניכון ד
דאנא יהב לכון: ותעבדון קרבנא
קדם יי עלתא או נכסת קודשיא ל
לפרשא נדרא או בנדבתא או ב
במועדיכון לעבד לאתקבלא בר
ברעוא קדם יי מן תורי או מן ע
ענא: ויקרב דמקרב קורבניה קדם
יי מנחתא סלתא עשרונא דפילא
ברבעות הינא משחא: וחמרא לנס
לנסכא רבעות הינא תעבד על
עלתא או לנכסת קודשיא לאמרא
חד: או לדכרא תעבד מנחתא ס
סלתא תרין עשרונין דפילא במש
במשח תלתות הינא: וחמרא לנס
לנסכא תלתות הינא תקרב לאתקבלא
לאתקבלא ברעוא קדם יי: וארי
תעבד

המקום כי׳ נקרא על שם המאורע. ועשיתם אשה. וגו׳ אין זה ציווי אלא כשתבואו שם ותעלה על לבבכם לעשות אשה ליי׳. לריח ניחוח. נחת רוח. לפרש נדר או בנדבה. או שתעשו האשה בשביל חובת מועדיכם שחייבתי אתכם לעשות במועד. והקריב המקריב. וגו׳ תקריבו נסכים ומנחה לכל בהמה המנחה כ כליל והשמן נבלל בתוכה והיין לספלים כמו ששנינו במסכת סכה. לכבש האחד. על כל האמור למעלה הוא מוסב על המנחה ועל השמן ועל היין
או לאיל. ואם איל הוא. ורבותי׳ דרשו לרבות את הפלגס לנסכי איל.

משה ריח · אישה מוסב אלא על המנחה והשמן אבל היין אינו אשה שאינו נתן על האש · או לשה · בין כבשים בין בעזים · בכבשים כבש וכשה
קרוים בתוך שנתם איל בן שלשה עשר חדש ויום אחד · כמספר אשר תעשו · כמספר הבהמות אשר תקריבו לקרבן ככה תעשו לכל אחד מ
מהם · כמספרם · של בהמות מספרם של נסכים · ככם כגר · כמותכם כן גר וכן דרך לשון עברית כגן ה' כארץ מצרים כמוני כמוך
כעמי כעמך · בבואכם אל הארץ · משונה ביאה זו מכל ביאות שבתורה שבכולן נאמר כי תבא כי תבואו לפיכך כולן לשון זו · שאו וכיון שפרש
לך באחת מהן שאינה אלא לאחר ירושה וישיבה אף כולן כן אבל זו נאמר בה בבואכם משנכנסתם בה ואכלתם מלחמה נתחייבתם בחלה · ראשית · ב

בן בקר עלה או זבח לפלא נדר או שלמים ליהוה: והקריב
על בן הבקר מנחה סלת שלשה עשרנים בלול בשמן חצי
ההין: ויין תקריב לנסך חצי ההין אשה ריח ניחח ליהוה: כ
ככה יעשה לשור האחד או לאיל האחד או לשה בכבשים
או בעזים: כמספר אשר תעשו ככה תעשו לאחד כמספרם:
כל האזרח יעשה ככה את אלה להקריב אשה ריח ניחח
ליהוה: וכי יגור אתכם גר או אשר בתוככם לדרתיכם וע
ועשה אשה ריח ניחח ליהוה כאשר תעשו כן יעשה: הקהל
חקה אחת לכם ולגר הגר חקת עולם לדרתיכם ככם כגר
יהיה לפני יהוה: תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר
הגר אתכם: פ וידבר יהוה אל משה
לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם בבאכם אל ה
הארץ אשר אני מביא אתכם שמה: והיה באכלכם מלחם
הארץ תרימו תרומה ליהוה: ראשית ערסתכם חלה ת
תרימו תרומה כתרומת גרן כן תרימו אתה: מראשית ע
ערסתיכם תתנו ליהוה תרומה לדרתיכם: ס
וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה אשר דבר יהוה
אל משה: את כל אשר צוה יהוה אליכם ביד משה מן היום
אשר צוה יהוה והלאה לדרתיכם: והיה אם מעיני העדה
נעשתה לשגגה ועשו כל העדה פר בן בקר אחד לעלה ל

בר תורי עלתא או נכסת קודשיא
לפרשא נדרא או נכסת קודשיא
קדם יי: ויקרב על בר תורי מנ
מנחתא סלתא תלתא עשרונין
דפיל במשח פלגות הינא: וח
וחמרא תקרב לנסכא פלגות ה
הינא קרבן דמתקבל ברעוא קדם
יי: כדין יתעבד לתורא חד או ל
לדכרא חד או לאמר באמריא
או בעזיא: כמנין דתעבדון כדין
תעבדון לחד כמניניהון: כל יצי
יציבא יעבד כדין ית אלין לק
לקרבא קרבן דמתקבל ברעוא
קדם יי: וארי יתגיר עמכון גיורא
או דבינ כון לדריכון ויעבד קר
קרבן דמתקבל ברעוא קדם יי
כמא דתעבדון כן יעבד: קהלא
קימא חד לכון ולגיורא דיתגיירון
קים עלם לדריכון כותכון כגיור
יהי קדם יי: אוריתא חדא ודינא
חד יהי לכון ולגיורא דיתגיירון
עמכון: ומליל יי עם משה
למימר: מליל עם בני ישראל ות
ותימר להון במעלכון לארעא
דאנא מעיל יתכון לתמן: ויהי
במיכלכון מלחמא דארעא תפ
תפרשון אפרשותא קדם יי: ריש
עיסתכון חלתא תפרשון אפר
אפרשותא כמא דמפרשין מן
אדרא כן תפרשון יתה: מריש
עיסתכון תתנון קדם יי אפרשותא
לדריכון: וארי תשתלון
ולא תעבדון ית כל פקודיא הא
האלין דמליל יי עם משה: ית
כל דפקיד יי לותכון בידא דמ
דמשה מן יומא דפקיד יי ולה
ולהלאה לדריכון: ויהי אם מעיני
כנשתא אתעבידת לשלו ויע
ויעבדון כל כנשתא תור בר ת
תורי חד לעלתא

ערסותיכם · שאתם רגילין ללוש במדבר וכמה הוא ויאמרו בעומר עומר לגלגלת תרימו מראשיתה כלומר קודם שתאכלו ממנה ראשית חלקה ח
חלה אחת תרימו תרומה לשם יי חלה · טורטיל בלעז · כתרומת גורן · שלא נאמר בה שעור ולא כתרומת מעשר שנאמר בה שעור אבל רבותינו נתנו בה
שיעור לבעל הבית אחד מעשרים וארבעה ולנחתום אחד מארבעים ושמנה · מראשית עריסותיכם · למה נאמר לפי שנאמר ראשית עריסותיכם שו
שומע אני ראשונה שבעיסות תל מראשית מקצתה ולא כולה · תתנו ליי תרומה · לפי שלא שמענו שעור חלה נאמר תתנו שיהא בה כדי נתינה · וכי
תשגו ולא תעשו · עבודה זרה היתה בכלל כל המצות שהצבור מביאין עליה פר והרי הכתוב מוציאה כאן מכללה לידון בפר לעולה ושעיר לחטאת · וכי ת
תשגו וגו' בעבודה זרה הכתוב מדבר או אינו אלא באחת מכל המצות תלמוד לומר את כל המצות האלה מצוה אחת שהיא ככל המצות מה העובר על כל המצות
פורק עול ומפר ברית ומגלה פנים אף מצוה זו פורק בה עול ומפר ברית ומגלה פנים ואיזו זו זו עבודה זרה · אשר דבר יי אל משה · אנכי ולא יהיה לך
מפי הגבורה שמענום את אשר דבר אלהים · זו שמענו · את כל אשר צוה וגו' מגיד שכל המודה בעבודה זרה ככופר בכל התורה כולה ובכל מה שנתנבאו
הנביאים שנאמר למן היום אשר צוה יי והלאה · אם מעיני העדה נעשתה לשגגה · אם מעיני העדה עבירה זו על ידי שוגג כגון שטעו והורו על אחת
אחת מן העבודות שהיא מותרת לעבוד עבודה זרה בכך ·

לחטת· חסר אלף שמינו כאמר חטאות שבתורה הבאות עם עולה הרשאות קודמות לעולות שנ׳ ואת השני יעשה עולה וזו עולה קד קודמת לחטאת· הביאו את קרבנם לפני יי׳· זה האמור בפרשה הוא פר העולה שנ׳ אשה ליי׳· וחטאתם· זה השעיר החטא בשגגה· בעז· עז בת שנתה· שמר עבירות יחיד שביא כשבה או שעירה ובזו קבע לה שעירה· ביד רמה· במזיד· מגדף· מחרף כמו והיתה חרפה וגדופה אשר גדפו נערי מלך אשור ועוד דרשו רבותי׳ מכאן למברך את השם שהוא בכרת· דבר יי׳· אזהרת עו׳ מפי הגבורה והשאר מפי משה· עונה בה· בזמן שעונה בה שלא עשה תשובה· ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו· בגנותן של ישראל דבר הכת׳ שלא שמרו אלא שבת ראשונה ובשנייה בא זה וחללה· המוצאים אותו מקושש

לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה וּמִנְחָתוֹ וְנִסְכּוֹ כַּמִּשְׁפָּט וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד
לְחַטָּת׃ וְכִפֶּר הַכֹּהֵן עַל כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִסְלַח לָהֶם כִּי
שְׁגָגָה הִוא וְהֵם הֵבִיאוּ אֶת קָרְבָּנָם אִשֶּׁה לַיהוָה וְחַטָּאתָם
לִפְנֵי יְהוָה עַל שִׁגְגָתָם׃ וְנִסְלַח לְכָל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר
הַגָּר בְּתוֹכָם כִּי לְכָל הָעָם בִּשְׁגָגָה׃ ס וְאִם
נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא בִשְׁגָגָה וְהִקְרִיבָה עֵז בַּת שְׁנָתָהּ לְחַטָּאת׃
וְכִפֶּר הַכֹּהֵן עַל הַנֶּפֶשׁ הַשֹּׁגֶגֶת בְּחֶטְאָה בִשְׁגָגָה לִפְנֵי יְהוָה
לְכַפֵּר עָלָיו וְנִסְלַח לוֹ׃ הָאֶזְרָח בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר
בְּתוֹכָם תּוֹרָה אַחַת יִהְיֶה לָכֶם לָעֹשֶׂה בִּשְׁגָגָה׃ וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר
תַּעֲשֶׂה בְּיָד רָמָה מִן הָאֶזְרָח וּמִן הַגֵּר אֶת יְהוָה הוּא מְגַדֵּף וְנִ
וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמָּהּ׃ כִּי דְבַר יְהוָה בָּזָה וְאֶת
מִצְוָתוֹ הֵפַר הִכָּרֵת תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִוא עֲוֺנָה בָהּ׃ פ
וַיִּהְיוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר וַיִּמְצְאוּ אִישׁ מְקֹשֵׁשׁ עֵצִים בְּ
בְּיוֹם הַשַּׁבָּת׃ וַיַּקְרִיבוּ אֹתוֹ הַמֹּצְאִים אֹתוֹ מְקֹשֵׁשׁ עֵצִים אֶל
מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן וְאֶל כָּל הָעֵדָה׃ וַיַּנִּיחוּ אֹתוֹ בַּמִּשְׁמָר כִּי לֹא
פֹרַשׁ מַה יֵּעָשֶׂה לוֹ׃ ס וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה
מוֹת יוּמַת הָאִישׁ רָגוֹם אֹתוֹ בָאֲבָנִים כָּל הָעֵדָה מִחוּץ לַמַּחֲנֶה׃
וַיֹּצִיאוּ אֹתוֹ כָּל הָעֵדָה אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ בָּאֲבָנִים
וַיָּמֹת כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת מֹשֶׁה׃ פ וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ

לאתקבלא ברעוא קדם יי׳ ומנ
ומנחתיה ונסכיה כדי חזי וצפיר
בר עזין חד לחטאתא׃ ויכפר כ
כהנא על כל כנשתא דבני ישר׳
וישתבק להון ארי שלותא היא
ואנון איתיאו ית קרבנהון קרבנא
קדם יי׳ וחובתהון קדם יי׳ על ש
שלותהון׃ וישתבק לכל כנשתא
דבני ישר׳ ולגיורא דיתגיירון ב
ביניהון ארי לכל עמא בשלותא׃
ואם אנש יחוב בשלו
ויקרב עזא בת שתה לחטאתא׃
ויכפר כהנא על אנש דאשתלי
במחביה בשלו קדם יי׳ לכפרא
עלוהי וישתבק ליה׃ יציבא בבני
ישר׳ ולגיורא דיתגיירון ביניהון
אוריתא חדא תהי לכון לדיעבד
בשלו׃ ואנש דיעבד בריש גלי
מן יציביא ומן גיוריא קדם יי׳ ה
הוא מרגז וישתיצי אנשא ההוא
מגו עמיה׃ ארי על פתגמא דיי׳
בסר וית פקודוהי אשני אשת
אשתיצאה ישתיצי אנשא ההוא
חוביה ביה׃ והוו בני
ישר׳ במדברא ואשכחו גברא
כד מגבב אעין ביומא דשבתא׃
וקריבו יתיה דאשכחו יתיה כד
מגבב אעין לות משה ולות אהרן
ולות כל כנשתא׃ ואסרו יתיה ב
בבית מטרא ארי לא אתפרש ל
להון מה דיעבדון ליה׃
ואמר יי׳ למשה אתקטלא יתקטל
גברא רגומו יתיה באבניא כל
כנשתא מברא למשריתא׃ ונ
ואפיקו יתיה כל כנשתא למברא
למשריתא ורגמו יתיה באבניא
ומית כמה דפקיד יי׳ ית משה׃

ואמר יי׳ למשה למימר׃ מלל פ
עם בני ישראל ותימר להון ויע
ויעבדון

שהתרו בו ולא הניח מלקושש אף משמצאוהו והתרו בו· כי לא פורש מה יעשה לו· בא׳ וזו מיתה ימות אבל יודעים היו שהמחלל שבת במיתה·
ויניחו אותו· סנאן שבית הסקילה חוץ ורחוק מבית דין· רגום· עשה פישנט בלשו וכן הלוך אלנט וכן וכור שמור·

ונתנו להם ציצית · על שם הפתילים התלויין בה · כמו ויקחני בציצת ראשי · דא ציציתא · על שם וראיתם אותו · כמו מציץ מן החרכים · תכ׳ · צבע ירוק של חלזון · וזכרתם את כל מצות יי׳ · שמנין גימטריא של ציצית שש מאות ושמונה חוטין וחמשה קשרים הרי תרי״ג · ולא תתורו אחרי לבבכם כמו מתור הארץ הלב והעינים הם מרגלים לגוף מסרסרים לו את העבירות העין רואה והלב חומד והגוף עושה את העבירה · אני יי׳ · נאמן לשלם שכר · אלהיכם · נאמן ליפרע · אשר הוצאתי אתכם · על מנת כן פדיתי אתכם שתקבלו עליכם גזרותי · אני יי׳ אלהיכם · עוד למה נאמר שלא יאמרו י ישר׳ מפני מה אמר המקום לא שנעשה ונטול שכר לא עושין ולא נוטלים שכר על כרחכם אני מלככם וכן הוא אומר אם לא ביד חזקה אמלוך

להם ציצת על־כנפי בגדיהם לדרתם ונתנו על־ציצת הכנף
פתיל תכלת׃ והיה לכם לציצת וראיתם אתו וזכרתם את־
כל־מצות יהוה ועשיתם אתם ולא תתרו אחרי לבבכם וא
ואחרי עיניכם אשר־אתם זנים אחריהם׃ למען תזכרו ועש
ועשיתם את־כל־מצותי והייתם קדשים לאלהיכם׃ אני יהוה
אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם ל
לאלהים אני יהוה אלהיכם׃

להון כרוספדין על כנפי כסותהון לדריהון ויתנון על כרוספדא כ דכנפא חוטא דתכלא׃ ויהי לכון לכרוספדין ותחזון יתיה ותדכרון ית כל פקודיא דיי׳ ותעבדון ית יתהון ולא תטעון בתר הרהור ל לבכון ובתר חיזו עיניכון דאתון טען בתריהון׃ בדיל דתדכרון ו ותעבדון ית כל פקודי ותהון קד קדישין קדם אלהכון׃ אנא יי׳ אלה אלהכון דאפקית יתכון מארעא ד דמצרים למהוי לכון לאלה · אנא יי׳ אלהכון׃

פרשת קרח

פרשה

ויקח קרח בן־יצהר בן־קהת בן־לוי ודתן ואבירם בני אליאב
ואון בן־פלת בני ראובן׃ ויקמו לפני משה ואנשים מבני־יש
ישראל חמשים ומאתים נשיאי עדה קראי מועד אנשי־שם׃
ויקהלו על־משה ועל־אהרן ויאמרו אלהם רב־לכם כי כל־
העדה כלם קדשים ובתוכם יהוה ומדוע תתנשאו על־קהל
יהוה׃ וישמע משה ויפל על־פניו׃ וידבר אל־קרח ואל־כל ע
עדתו לאמר בקר וידע יהוה את־אשר־לו ואת־הקדוש וה
והקריב אליו ואת אשר יבחר־בו יקריב אליו׃ זאת עשו קחו
לכם מחתות קרח וכל־עדתו׃ ותנו בהן אש ושימו עליהן ק
קטרת לפני יהוה מחר והיה האיש אשר־יבחר יהוה הוא ה
הקדוש רב־לכם בני לוי׃ ויאמר משה אל־קרח שמעו־נא ב
בני לוי׃ המעט מכם כי־הבדיל אלהי ישראל אתכם מעדת

ואתפלג קרח בר יצהר בר קהת בר לוי ודתן ואבירם בני אליאב ואון בר פלת בני ראובן׃ וקמו ל לאפי משה וגבריא מבני ישר׳ מאתן וחמשין רברבי כנשתא מערעי זמן מגרין דשמא׃ ואת ואתכנשו על משה ועל אהרן ואמרו להון סגי לכון ארי כל כנשתא כלהון קדישין וביניהון שריא שכינתא דיי׳ ומה דין אתון מתרברבין על קהלא דיי׳׃ ושמע משה ונפל על אפוהי׃ ומליל עם קרח ועם כל כנשתיה למימר ב בצפרא ויהודע יי׳ ית דכשר לי ליה וית דקדיש ויקרב לקדמוהי וית דיתרעי ביה יקרב לשמושיה׃ דא עיבידו סבו לכון מחתין קרח וכל כנשתיה׃ והבו בהון אשתא ושוו עליהון קטרת בוסמין קדם יי׳ מחר ויהי גברא דיתרעי יי׳ הוא דקדיש סגי לכון בני לוי׃ ואמר משה לקרח שמעו כען ב בני לוי׃ הזעיר מנכון ארי אפר אפריש אלהא דישר׳ יתכון מכנ מכנשתא

עליכם · דא׳ למה נאמר יציאת מצרים אני הוא שהבחנתי במצרים בין טיפה של בכור לשאינה של בכור אני הוא עתיד להבחין וליפרע מן התולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת הוא · ומיסודו של ר׳ משה הדרשן העתקתי למה נסמכה פרשת מקושש לפרשת ע״ז לומר שהמחלל את השבת כעובד ע״ז שאף היא שקולה ככל המצות וכן הוא אומר בעזרא ועל הר סיני ירדת ותתן להם לדרך תורה ומצות ואת שבת קדשך הודעת להם · ואף פרשת ציצית לכך נסמכה לה לפי שאף היא שקולה ככל המצות שנ׳ ועשיתם את כל מצותי · על כנפי בגדיהם · כנגד ואשא אתכם על כנפי נשרים · על ארבע כנפות ולא בשלש ולא בחמש כנגד ארבע לשונות של גאולה שנ׳ במצרים והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי · פתיל תכלת · על שם שכול בכורות תרגו׳ של שכול תכלא ומכתם היתה בלילה וכן צבע התכלת דומה לרקיע המשחיר לעת ערב · ושמונה חוטין שבה כנגד שמונה ימים ששהו ישר׳ משיצאו ממצרים עד שאמרו שירה על הים ·

תכלה שלח לך ·

ויקח קרח ·

פרשה זו יפה נדרשת במדרש ר׳ תנחומא ויקח קרח לקח עצמו לצד אחר להיות נחלק מתוך העדה לעורר על הכהונה וזהו שתרגם אנקלוס ואתפליג · נחלק משאר העדה להחזיק במחלוקת · וכן מה יקחך לבך · לוקח אותך להפליגך משאר בני אדם · בן יצהר בן קהת ב בן לוי · ולא הזכיר בן יעקב שבקש רחמים על עצמו שלא יזכר שמו על מחלוקתם שנ׳ ובקהלם אל תחד כבודי · והיכן נזכר שמו על קרח בהתייחסם על הדוכן בר בדברי הימים שנ׳ בן אביסף בן קרח בן יצהר בן קהת בן לוי בן ישר׳ · ודתן ואבירם · בשביל שהיה ראובן שרוי בחנייתם תימנה שכן לקהת ובניו החונים תימנה נתחברו עם קרח במחלוקתו · אוי לרשע אוי לשכנו · ומה ראה קרח לחלוק עם משה נתקנא על נשיאותו של אליצפן בן עוזיאל ש שמינהו משה נשיא על בני קהת על פי הדבור אמר ארבעה אחי אבא היו שנ׳ ובני קהת וגו׳ עמרם הבכור נטלו שני בניו גדולה אחד מלך ואחד כהן גדול מי ראוי ליטול את השניה לא אני שאני בן יצהר שהוא שני לעמרם והוא מנה את בן אחיו הקטן מכולם הריני חולק עליו ומבטל א

את רעהו מה עשה עמד וכנס מאתים וחמשים ראשי סנהדראות רובן משבט ראובן שכיניו והם אליצור בן שדיאור וחביריו וכיוצא בו שנ׳ נשיאי עדה קריאי מועד ואומר להלן הוא אומר אלה קריאי העדה והלבישן טליתות שכולן תכלת באו ועמדו לפני משה אמרו לו ט׳ שכולה של תכלת חיי חייבת בציצית או פטורה אמ׳ להם חייבת התחילו לשחק עליו אפשר טלית של מין אחר חוט אחד של תכלת פוטרה וזו שכולה תכלת לא תפטור את עצמה ׃ בני ראובן ׃ דתן ואבירם ואון בן פלת ׃ רב לכם ׃ הרבה יותר מדאי לקחתם לעצמכם גדולה ׃ כלם קדושים ׃ כלם שמעו דברים בסיני מפי הגבורה ׃ ומדוע תתנשאו ׃ אם לקחת אתה מלכות לא היה לך לברור לאחיך כהונה ׃ לא אתם לבדכם שמעתם בסיני ׃ אנכי יי׳ אלהיך כל העדה שמעו

ישראל להקריב אתכם אליו לעבד את עבדת משכן יהוה
ולעמד לפני העדה לשרתם ׃ ויקרב אתך ואת כל אחיך ב
בני לוי אתך ובקשתם גם כהנה ׃ לכן אתה וכל עדתך ה
הנעדים על יהוה ואהרן מה הוא כי תלונו עליו ׃ וישלח מ
משה לקרא לדתן ולאבירם בני אליאב ויאמרו לא נעלה ׃
המעט כי העליתנו מארץ זבת חלב ודבש להמיתנו במדבר
כי תשתרר עלינו גם השתרר ׃ אף לא אל ארץ זבת חלב
ודבש הביאתנו ותתן לנו נחלת שדה וכרם העיני האנשים
ההם תנקר לא נעלה ׃ ויחר למשה מאד ויאמר אל יהוה
אל תפן אל מנחתם לא חמור אחד מהם נשאתי ולא ה
הרעתי את אחד מהם ׃ ויאמר משה אל קרח אתה וכל ע
עדתך היו לפני יהוה אתה והם ואהרן מחר ׃ וקחו איש מח
מחתתו ונתתם עליהם קטרת והקרבתם לפני יהוה איש מ
מחתתו חמשים ומאתים מחתת ואתה ואהרן איש מחתתו ׃
ויקחו איש מחתתו ויתנו עליהם אש וישימו עליהם קטרת ויע
ויעמדו פתח אהל מועד ומשה ואהרן ׃ ויקהל עליהם קרח
את כל העדה אל פתח אהל מועד וירא כבוד יהוה אל כל
העדה ׃ פ וידבר יהוה אל משה ואל אהרן

דישראל לקרבא יתכון לקדמוהי
למפלח ית פולחן משכנא דיי׳ ול
ולמקם קדם כנשתא לשמשהון ׃
וקרב יתך וית כל אחך בני לוי
עמך ובען אתון
אף כהנתא רבתא ׃ בכן את וכל
כנשתך דאזדמנתון על יי׳ ואה
ואהרן מה הוא ארי אתרעמתון
עלוהי ׃ ושלח משה למקרי לדתן
ולאבירם בני אליאב ואמרו לא
נסק ׃ הזער ארי אסקתנא מארע
עבדא חלב ודבש לקטלותנא ב
במדברא ארי מתרברבת עלנא
אף מתרברבא ׃ אף לא לארע ע
עבדא חלב ודבש אעלתנא ויה
ויהבת לנא אחסנת חקלין וכרמין
העיני גבריא האנון תשלח לעו
לעורא לא נסק ׃ ותקף למשה ל
לחדא ואמר קדם יי׳ לא תקבל
ברעוא קורבנהון לא חמרא דחד
מנהון שחרית ולא אבאישית לחד
מנהון ׃ ואמר משה לקרח את
וכל כנשתך הוו זמינין לקדם יי׳
את ואנון ואהרן מחר ׃ וסבו
גבר מחתיתיה ותתנון עליהון ק
קטרת בוסמין ותקרבון קדם יי׳
גבר מחתיתיה מאתן וחמשין מ
מחתין ואת ואהרן גבר מחתיתיה ׃
ונסיבו גבר מחתיתיה ויהבו על
עליהין אשתא ושויאו עליהן ק
קטרת בוסמין וקמו בתרע משכן
זמנא ומשה ואהרן ׃ ואכנש על
עליהון קרח ית כל כנשתא לב
לתרע משכן זמנא ואתגלי יקרא
דיי׳ לכל כנשתא ׃
ומליל יי׳ עם משה ועם אהרן ל

ויפל על פניו ׃ מפני המחלוקת שכבר זה סירחון רביעי ׃ חטאו בעגל ׃ ויחל משה ׃ במתאוננים ויתפלל משה ׃ במרגלים ויאמר משה ושמעו מ מצרים ׃ במחלוקתו של קרח נתרשלו ידיו משל לבן מלך שסרח על אביו ופייס עליו אוהבו פעם ושתים ושלש כשסרח רביעי נתרשלו ידי האוהב ההוא אמר עד מתי אטריח על המלך שמא לא יקבל עוד ממני ׃ בקר ויודע וגו׳ עתה עת שכרות היא לנו ולא נכון להראות לפניו והוא היה מת מתכוין לדחות שמא יחזרו בהן ׃ בקר ויודע יי׳ את אשר לו ׃ לעבודת לויה ׃ ואת הקדוש ׃ לכהונה ׃ והקריב ׃ אותם אליו ׃ דרך אותו כליה שהותן בהן אהליס ויש להם ביום ידי ׃ רב לכם ׃ דבר גדול נטלתם בעצמכם לחלוק על הקב״ה ׃ ויאמר משה אל קרח שמעו נא בני לוי התחיל לדבר עמהם דברים רכים כיון שראהו קשה עורף אמר עד שלא ישתתפו שאר השבטים ויאבדו עמו אדבר גם אל כלם התחיל מזרן בהם שמעו נא בני לוי ׃ ולעמד לפני העדה ׃ לשיר על הדוכן ׃ ויקרב אותך ׃ לאותו שירות שהרחיק ממנו שאר עדת ישראל ׃ לכן ׃ בשביל כך אתה וכל ע עדתך נועדים אתכם על יי׳ כי בשליחותו עשיתי ליתן כהונה לאהרן ולא לנו הוא המחלוקת הזה ׃ וישלח משה ׃ וגו׳ מכאן שאין מחזיקין במחלוקת ש שהיה משה מחזר אחריהם להשלימם בדברי שלום ׃ לא נעלה ׃ פיהם הכשילם אין להם אלא ירידה ׃ והתן לנו ׃ הדבר שוב על לא האמור למעלה ל לא הביאותנו ולא נתת לנו נחלת שדה וכרם אמרת לנו אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ טובה וגו׳ משם הוצאתנו ולא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאותנו אלא גזרת עלינו להמיתנו במדבר שאמרת לנו במדבר הזה יפלו פגריכם ׃ העיני האנשים ההם ׃ וגו׳ אפי׳ אתה שולח לנקר את עינ עיניהם אם לא נעלה אליך לא נעלה ׃ האנשים ההם ׃ כאדם התולה קללתו בחבירו ׃ אל תפן אל מנחתם ׃ לפי פשוטו הקטורת שהם מקריבין לפניך מחר אל תפן אליה והמדרש אומר יודע אני שיש להם חלק בתמידי צבור אף חלקם לא יקובל לפניך לרצון תניחנו האש ולא תאכלנו ׃ לא חמור אחד מהם נשאתי ׃ לא חמורו של אחד מהם נטלתי אפי׳ כשהלכתי ממדין למצרים והרכבתי את אשתי ואת בני על החמור והיה לי ליטול אותו חמור משלהם ולא נטלתי אלא משלי ׃ שחרית לשון ארמי כך קוראת אנגריא של מלך שחור ׃ והם ועדתך ׃ והקרבתם איש מחתתו ׃ חמשים ומאתים איש שבכם ׃ ויקהל עליהם קרח ׃ בדברי ליצנות כל הלילה ההוא הלך אצל השבטים ופתה אותם כסבורין אתם שעלי לבדי אני מקפיד איני מקפיד אלא בשביל כלכם אלו באין ונוטלין כל הגדולות לו המלכות ולאחיו הכהונה עד שנתפתו כלם ׃ וירא כבוד יי׳ ׃ בא בעמוד ענן ׃ ויהי הרוחות ׃ יודע מחשבות אין מדתך כמדת בשר ודם מלך בשר ודם שסרחה עליו מקצת מדינה אינו יודע מי החוטא לפיכך כשהוא כועס נפרע מכלם אבל

אתה להכרך גלוי לפניך כל מחשבות ואין בא אתה מי החוטא · האיש אחד הוא החוטא ואתה על כל העדה תקצוף · העלו מסביבות משכן קרח · כ
כמשמעו כנביס בקמה וקופה לחרף ולגדף כמו ותיצב מרבעים · ונשיהם ובניהם וטפם בא וראה כמה קשה המחלוקת שהרי בית דין של מ
מטה אין עונשין עד שיביא שתי שערות ובית דין של מעלה עד עשרים שנה וכאן אבדו אף יונקי שדים · לעשות את כל המעשים האלה · שעשיתי על
פי הדבר לתת לאהרן כהונה גדולה ובניו סגני כהונה ואליצפן נשיא הקהתי · לא ה׳ שלחני · אם אני עשיתי הכל מדעתי ובדין הוא חולק עלי · ואם ב
בריאה חדשה יברא ה׳ להמיתם מיתה שלא מת בה אדם עד הנה ומה היא הבריאה ופצתה האדמה את פיה והבלעם אז וידעתם כי נאצו הם ואנ

לאמר: הבדלו מתוך העדה הזאת ואכלה אתם כרגע:
ויפלו על פניהם ויאמרו אל אלהי הרוחת לכל בשר האיש
אחד יחטא ועל כל העדה תקצף: ס וידבר
יהוה אל משה לאמר: דבר אל העדה לאמר העלו מסביב
למשכן קרח דתן ואבירם: ויקם משה וילך אל דתן ואבירם
וילכו אחריו זקני ישראל: וידבר אל העדה לאמר סורו נא
מעל אהלי האנשים הרשעים האלה ואל תגעו בכל אשר
להם פן תספו בכל חטאתם: ויעלו מעל משכן קרח דתן וא
ואבירם מסביב ודתן ואבירם יצאו נצבים פתח אהליהם ונ
ונשיהם ובניהם וטפם: ויאמר משה בזאת תדעון כי יהוה ש
שלחני לעשות את כל המעשים האלה כי לא מלבי: אם כ
כמות כל האדם ימתון אלה ופקדת כל האדם יפקד עליהם
לא יהוה שלחני: ואם בריאה יברא יהוה ופצתה האדמה א
את פיה ובלעה אתם ואת כל אשר להם וירדו חיים שאלה
וידעתם כי נאצו האנשים האלה את יהוה: ויהי ככלתו ל
לדבר את כל הדברים האלה ותבקע האדמה אשר תח
תחתיהם: ותפתח הארץ את פיה ותבלע אתם ואת בתיהם
ואת כל האדם אשר לקרח ואת כל הרכוש: וירדו הם וכל
אשר להם חיים שאלה ותכס עליהם הארץ ויאבדו מתוך ה
הקהל: וכל ישראל אשר סביבתיהם נסו לקלם כי אמרו

למימר: אתפרשו מגו כנשתא
הדא ואשיצי יתהון כשעה: ונפלו
על אפיהון ואמרו אל אלהא דרוח
דרוחיא לכל בשרא הגברא חד
יחוב ועל כל כנשתא יהי רגזא:
ומליל יי׳ עם משה למימר:
מליל עם כנשתא למימר אסתלקו
מסחור סחור למשכנא דקרח ד
דתן ואבירם: וקם משה ואזל ב
לות דתן ואבירם ואזלו ב
בתרוהי סבי ישראל: ומליל עם כנ
כנשתא למימר אידו כען מעלוי
משכני גבריא חיביא האלין ו
ולא תקרבון בכל דלהון דלמא
תלקון בכל חוביהון: ואסתלקו
מעלוי משכנא דקרח דתן ואב
ואבירם מסחור סחור ודתן ואב
ואבירם נפקו קימין בתרע משכ
משכניהון ונשיהון ובניהון וטפ
וטפליהון: ואמר משה בדא תדע
תדעון ארי יי׳ שלחני למעבד י
ית כל עובדיא האלין ארי לא
מרעותי: אם כמותא דכל אנשא
ימותון אלין וסערא דכל אנשא
יסתער עליהון לא יי׳ שלחני: ו
ואם בריאה יברא יי׳ ותפתח אר
ארעא ית פומה ותבלע יתהון י
וית כל דלהון ויחתון כד חיין
לשאול ותדעון ארי ארגיזו גב
גבריא האלין קדם יי׳: והוה כד
שיצי למללא ית כל פתגמיא הא
האלין ואתבזעת ארעא דתחותי
דתחותיהון: ופתחת ארעא ית פ
פומהא ובלעת יתהון וית אנש ב
בתיהון וית כל אנשא דלקרח ו
וית כל קנינא: ונחתו אינון וכל
דלהון כד חיין לשאול וחפת ע
עליהון ארעא ואבדו מגו קהלא:
וכל ישראל דבסחרניהון ערקו ל
לקלהון ארי אמרו

ואם מ״ר הגבורה אמרתי · ורבותינו פירשו אם בריאה פה לארץ מששת ימי בראשית מוטב ואם לאו יברא ה׳ · נסו לקולם · בשביל קול היוצא על

ואת האש· שבתוך המחתות· זרה הלאה· לארץ מעל המחתות· כי קדשו· המחתות· ואסורין בהנאה שהרי עשאום כלי שרת· החטאים האלה בנפשותם
שנעשו פושעים בנפשותם שנחלקו על הקב"ה· רקועי· רדודים· פחים· טסין מרודדין טינבי"ש בלעז· צפוי למזבח· הנחשת· ויהיו לאות· לזכרון כי"י מ'
א' היו מאותן שנחלקו על הכהונה ונשרפו· וירקעום· אישטינדירו"ש· ולא יהיה כקרח· כדי שלא יהיה כקרח· כאשר דבר ה' ביד משה לו· כמו
עליו על אהרן דבר אל משה שיהיה הוא ובניו כהנים לפיכך לא יקרב איש זר אשר לא מזרע אהרן וגו' וכן כל לי ולו ולהם הסמוכים אצל דבור
פתרונם כמו על· ורבותינו דרשו על קרח ומהו ביד משה ולא כתב אל משה רמז לחולקים על הכהונה שלוקין בצרעת כמו שלקה משה בידו ועל כן לת

פֶּן־תִּבְלָעֵנוּ הָאָרֶץ׃ וְאֵשׁ יָצְאָה מֵאֵת יְהוָה וַתֹּאכַל אֵת הַח
חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם אִישׁ מַקְרִיבֵי הַקְּטֹרֶת׃ ס
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ אֱמֹר אֶל־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן
הַכֹּהֵן וְיָרֵם אֶת־הַמַּחְתֹּת מִבֵּין הַשְּׂרֵפָה וְאֶת־הָאֵשׁ זְרֵה־הָלְאָה
כִּי קָדֵשׁוּ׃ אֵת מַחְתּוֹת הַחַטָּאִים הָאֵלֶּה בְּנַפְשֹׁתָם וְעָשׂוּ אֹתָם
רִקֻּעֵי פַחִים צִפּוּי לַמִּזְבֵּחַ כִּי־הִקְרִיבֻם לִפְנֵי־יְהוָה וַיִּקְדָּשׁוּ וְיִהְיוּ
לְאוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּקַּח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֵת מַחְתּוֹת הַנְּחֹשֶׁת
אֲשֶׁר הִקְרִיבוּ הַשְּׂרֻפִים וַיְרַקְּעוּם צִפּוּי לַמִּזְבֵּחַ׃ זִכָּרוֹן לִבְנֵי י
יִשְׂרָאֵל לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יִקְרַב אִישׁ זָר אֲשֶׁר לֹא מִזֶּרַע אַהֲרֹן
הוּא לְהַקְטִיר קְטֹרֶת לִפְנֵי יְהוָה וְלֹא־יִהְיֶה כְקֹרַח וְכַעֲדָתוֹ
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה לוֹ׃ ס וַיִּלֹּנוּ כָּל־
עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמָּחֳרָת עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן לֵאמֹר אַתֶּם
הֲמִתֶּם אֶת־עַם יְהוָה׃ וַיְהִי בְּהִקָּהֵל הָעֵדָה עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן
וַיִּפְנוּ אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וְהִנֵּה כִסָּהוּ הֶעָנָן וַיֵּרָא כְּבוֹד יְהוָה׃ וַיָּבֹא
מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־פְּנֵי אֹהֶל מוֹעֵד׃ ס וַיְדַבֵּר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ הֵרֹמּוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת וַאֲכַלֶּה אֹתָם כר
כְּרָגַע וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן קַח אֶת־הם
הַמַּחְתָּה וְתֶן־עָלֶיהָ אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ וְשִׂים קְטֹרֶת וְהוֹלֵךְ מ
מְהֵרָה אֶל־הָעֵדָה וְכַפֵּר עֲלֵיהֶם כִּי־יָצָא הַקֶּצֶף מִלִּפְנֵי יְהוָה
הֵחֵל הַנָּגֶף׃ וַיִּקַּח אַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה וַיָּרָץ אֶל־תּוֹךְ ה
ה

דלמא תבלעיננא ארעא׃ ואשתא
נפקת מן קדם ייי ואכלת ית מא
מאתן וחמשין גברא מקרבי קט
קטרת בוסמיא׃ ומלל ייי עם
משה למימר׃ אימר לאלעזר בר
אהרן כהנא ויפרש ית מחתיתא
מבין יקידיא וית אשתא ידרק ל
להלאה ארי אתקדשא׃ ית מחת
מחתית חיביא האלין דאתחיבו
בנפשתהון ויעבדון יתהין טסין
רדידין חופאה למדבחא ארי קר
קריבונין לקדם ייי ואתקדשא וי
ויהוין לאת לבני ישראל׃ ונסב אל
אלעזר כהנא ית מחתית נחשא ד
דקריבו יקידיא ורדידינון חופאה
למדבחא׃ דוכרנא לבני ישראל ב
בדיל דלא יקרב גבר חלוני דל
דלא מזרעא דאהרן הוא לאסקא
קטרת בוסמין קדם ייי ולא יהי
כקרח וככנשתיה כמה דמלל ייי
בידא דמשה ליה׃ ואתרעמו
כל כנשתא דבני ישראל ביומא
דבתרוהי על משה ועל אהרן ל
למימר אתון גרמתון דמית עמ
עמא דייי׃ והוה באתכנשות כנש
כנשתא על משה ועל אהרן וא
ואתפניאו למשכן זמנא והא ח
חפהי ענגא ואתגלי יקרא דייי׃
ועל משה ואהרן לקדם משכן ז
זמנא׃ ומלל
ייי עם משה למימר׃ אתפרשו
מגו כנשתא הדא ואשיצי יתהון
כשעה ונפלו על אפיהון׃ ואמר
משה לאהרן סב ית מחתיתא ו
והב עלה אשתא מעלוי מדבחא
ושוי קטרת בוסמין ואוביל בפריע
לכנשתא וכפר עליהון ארי נפ
נפק רגוזא מן קדם ייי שרי מות
מותנא׃ ונסב אהרן כמא דמלל
משה ורהט לגו

לקה עוזיהו בצרעת· וכפר עליהם· רז זה מסר לו מלאך המות כשעלה לרקיע שהקטרת עוצר המגפה כדאי' במס' שבת·

ויעמד בין המתים וגו׳ אחז את המלאך והעמידו על כרחו אמר לו הנח לי לעשות שליחותי אמר לו משה צוני לעכב על ידך אמר לו אני שלוח של מקום ואתה שלוחו של משה אמר לו אין משה אומר כלום מלבו אלא מפי הגבורה אם אין אתה מאמין הרי הקב״ה ומשה אל פתח אהל מועד בא עמי ושאל וזהו שנ׳ וישב אהרן אל משה דבר אחר למה בקטרת לפי שהיו ישראל מליזים ומרננים אחר הקטרת לומר סם המות הוא על ידו מתו נדב ואביהוא על ידו נשרפו חמשים ומאתים איש אמר הקב״ה תראו שעוצר מגפה הוא והחטא הוא הממית׳ כי מטה אחרי׳ אמפ׳ שדלהויס לשתי משפחות משפחת כהונה לבד ולויה לבד מכל מקום שבט אחד הוא׳ והשכותי׳ כמו וישכו המים׳ וחמת המלך שככה׳ בתוך מטותם׳ הניחו

הקהל והנה החל הנגף בעם ויתן את הקטרת ויכפר על העם׃ ויעמד בין המתים ובין החיים ותעצר המגפה׃ ויהיו המתים במגפה ארבעה עשר אלף ושבע מאות מלבד המתים על דבר קרח׃ וישב אהרן אל משה אל פתח אהל מועד והמגפה נעצרה׃ פ

וידבר יהוה אל משה לאמר׃ דבר אל בני ישראל וקח מאתם מטה מטה לבית אב מאת כל נשיאהם לבית אבתם שנים עשר מטות איש את שמו תכתב על מטהו׃ ואת שם אהרן תכתב על מטה לוי כי מטה אחד לראש בית אבותם׃ והנחתם באהל מועד לפני העדות אשר אועד לכם שמה׃ והיה האיש אשר אבחר בו מטהו יפרח והשכתי מעלי את תלנות בני ישראל אשר הם מלינם עליכם׃ וידבר משה אל בני ישראל ויתנו אליו כל נשיאיהם מטה לנשיא אחד מטה לנשיא אחד לבית אבתם שנים עשר מטות ומטה אהרן בתוך מטותם׃ וינח משה את המטת לפני יהוה באהל העדת׃ ויהי ממחרת ויבא משה אל אהל העדות והנה פרח מטה אהרן לבית לוי ויצא פרח ויצץ ציץ ויגמל שקדים׃ ויצא משה את כל המטת מלפני יהוה אל כל בני ישראל ויראו ויקחו איש מטהו׃ פ

ויאמר יהוה אל משה השב את מטה אהרן לפני העדות למשמרת לאות לבני מרי ותכל תלונתם מעלי ולא

קהלא והא שרי מותנא בעמא ויהב ית קטרת בוסמיא וכפר על עמא׃ וקם בין מיתיא ובין חייא ואתכלי מותנא׃ והוו דמיתו במותנא ארבעת עשר אלפין ושבע מאה בר מדמיתו על פלוגתא דקרח׃ ותב אהרן לות משה לתרע משכן זמנא ומותנא אתכליאת׃ ומליל יי׳ עם משה למימר׃ מלל עם בני ישראל וסב מנהון חוטרא חוטרא לבית אבא מן כל רברבניהון לבית אבהתהון תרין עשר חוטרין גבר ית שמיה תכתוב על חוטריה׃ וית שמא דאהרן תכתוב על חוטרא דלוי ארי חוטרא חד לריש בית אבהתהון׃ ותצנעינון במשכן זמנא קדם סהדותא דאזמן מימרי לכון תמן׃ ויהי גברא דאתרעי ביה חוטריה יכפי ואניח מן קדמי ית תורעמת בני ישראל דאנון מתרעמין עליכון׃ ומליל משה עם בני ישראל ויהבו ליה כל רברבניהון חוטרא לרבא חד חוטרא לרבא חד לבית אבהתהון תרי עשר חוטרין וחוטרא דאהרן בגו חוטריהון׃ ואצנע משה ית חוטריא קדם יי׳ במשכנא דסהדותא׃ והוה ביומא דבתרוהי ועאל משה למשכנא דסהדותא והא יעא חוטרא דאהרן לבית לוי ואפיק לבלבין ואנץ נץ וכפית שגדין׃ ואפיק משה ית כל חוטריא מן קדם יי׳ לכל בני ישראל ואשתמודעו ונסיבו גבר חוטריה׃ ואמר יי׳ למשה אתב ית חוטרא דאהרן לקדם סהדותא למטרא לאתא לעמא סרבנא ויסופן תורעמתהון מן קדמי ולא

במשכן שלא יאמרו מפני שהכירו בעד שכינה פרח׃ ויוצא פרח׃ כמשמעו׃ ציץ׃ היא חנטת הפרי כשהפרח נופל׃ ויגמל שקדים׃ כשהוכר הפרי הוכר שהן שקדים לשון ויגדל הילד ויגמל ולשון זה מצוי בפרי האילן כמו ובוסר גומל יהיה נצה ולמה שקדים הוא הפרי הממהר להפריח מכל הפירות אף המעורר על הכהונה פורענותו ממהרת לבא כמו שמצינו בעוזיה והצרעת זרחה במצחו׃ ותרגומו ואפיק לבלבין׃ וכפית שגדין׃ כמין אשכול שקדים יחד כפותים זה על זה׃ ותכל תלונותם׃ כמו ותכלה תלונתם לשון זה שם מפעל יחיד לשון נקבה כמו תלונתם מרמורייש בלעז ויש חלוק בין תלונותם לתלונתם׃ תלונתם תלונה אחת תלונותם שם הדבר בלשון יחיד ואף על פי שהם תלונות הרבה׃

למשמרת לאות. לזכרון שבחרתי באהרן הכהן ולא ילינו עוד על הכהונה. כל הקרב הקרב וגו'. אין אנו יכולין להזהר בכך כולנו רשאין להכנס לחצר אהל מועד ואחד שיקריב עצמו יותר מחבירו ויכנס לתוך אהל מועד ימות. האם תמנו לגוע. שמא הפקרנו למיתה. ויאמר ה' אל אהרן. למשה אמר שיאמר לאהרן להזהיר על תקנת ישראל שלא יכנסו למקדש. אתה ובניך ובית אביך הם בני קהת אבי עמרם. תשאו את עון המקדש. עליכם אני מטיל עונש הזרים שיחטאו בעסקי הדברים המקודשים המסורים לכם הוא האהל והארון והשלחן וכלי הקדש אתם תשבו ותזהירו על כל זר הבא ליגע. ואתה ובניך הכהנים תשאו את עון הכהונה שאינה מסורה ללוים ותזהירו הלוים השוגגים שלא יגעו אלי

ימתו: ויעש משה כאשר צוה יהוה אתו כן עשה: פ
ויאמרו בני ישראל אל משה לאמר הן גוענו אבדנו כלנו אבדנו: כל הקרב הקרב אל משכן יהוה ימות האם תמנו לגוע: ס
ויאמר יהוה אל אהרן אתה ובניך ובית אביך אתך תשאו את עון המקדש ואתה ובניך אתך תשאו את עון כהנתכם: וגם את אחיך מטה לוי שבט אביך הקרב אתך וילוו עליך וישרתוך ואתה ובניך אתך לפני אהל העדת: ושמרו משמרתך ומשמרת כל האהל אך אל כלי הקדש ואל המזבח לא יקרבו ולא ימתו גם הם גם אתם: ונלוו עליך ושמרו את משמרת אהל מועד לכל עבדת האהל וזר לא יקרב אליכם: ושמרתם את משמרת הקדש ואת משמרת המזבח ולא יהיה עוד קצף על בני ישראל: ואני הנה לקחתי את אחיכם הלוים מתוך בני ישראל לכם מתנה נתנים ליהוה לעבד את עבדת אהל מועד: ואתה ובניך אתך תשמרו את כהנתכם לכל דבר המזבח ולמבית לפרכת ועבדתם עבדת מתנה אתן את כהנתכם והזר הקרב יומת: פ
וידבר יהוה אל אהרן ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי לכל קדשי בני ישראל לך נתתים למשחה ולבניך לחק עולם: זה יהיה לך מקדש הקדשים מן האש כל קרבנם לכל מנחתם ולכל חטאתם ולכל אשמם

ימותון: ועבד משה כמא דפקיד יי יתיה כן עבד: ואמרו בני ישראל למשה למימר הא מננא קטלת חרבא הא מננא בלעת ארעא הא מננא דמיתו במותנא: כל דקריב מקרב למשכנא דיי מאית הא אנחנא סיפין לממת: ואמר יי לאהרן את ובנך ובית אבוך עמך תקבלון על חובי מקדשא ואת ובנך עמך תקבלון על חובי כהונתכון: ואף ית אחך שבטא דלוי שבטא דאבוך קרב לותך ויתוספון עלך וישמשונך ואת ובנך עמך קדם משכנא דסהדותא: ויטרון מטרתך ומטרת כל משכנא ברם למני קודשא ולמדבחא לא יקרבון ולא ימותון אף אנון אף אתון: ויתוספון עלך ויטרון ית מטרת משכן זמנא לכל פולחן משכנא וחלוני לא יקרב לותכון: ותטרון ית מטרת קודשא וית מטרת מדבחא ולא יהי עוד רוגזא על בני ישראל: ואנא הא קרבית ית אחיכון ליואי מגו בני ישראל לכון מתנא יהיבין קדם יי למפלח ית פולחן משכן זמנא: ואת ובנך עמך תטרון ית כהונתכון לכל פתגם מדבחא ולמגו לפרוכתא ותפלחון פולחן מתנא אתן ית כהונתכון וחלוני דיקרב יתקטל:
ומליל יי עם אהרן ואנא הא יהבית לך ית מטרת אפרשותי לכל קודשיא דבני ישראל לך יהבתינון לרבו ולבנך לקים עלם: דין יהי לך מקודש קודשיא מותר מן אשתא כל קורבנהון לכל מנחתהון ולכל חטוותהון ולכל אשמיהון

אליכם בעבודתכם. וגם את אחיך. בני גרשון ובני מררי. וילוו. ויתחברו. עליכם להזהיר גם את הזרים מלקרב אליהם. וישרתוך. בשמירת השערים ולמנות מהם גזברים ואמרכלין. וזר לא יקרב אליכם. אתכם אני מזהיר על כך. ולא יהיה עוד קצף. כמו שהיה כבר שנא' כי יצא הקצף. לכם מתנה נתונים. יכול לעבודתכם של הדיוט ת"ל לה' כמו שמפורש למעלה לשמור משמרת גזברין ואמרכלין. עבודת מתנה. במתנה נתתיה לכם. ואני הנה נתתי לך. בשמחה לשון שמחה הוא זה כמו הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו. משל למלך שנתן שדה לאוהבו ולא כתב ולא חתם ולא העלה בערכאין בא אחר וערער עליו ועל השדה אמר לו המלך כל מי שירצה יבא ויערער לנגדך הריני כותב וחותם לך ומעלה בערכאין אף כאן לפי שבא קרח וערער כנגד אהרן על הכהונה בא הכתוב ונתן לו עשרים וארבעה מתנות כהונה בברית מלח לכך נסמכה פרשה זו לכאן. משמרת תרומותי. שאתה צריך לשמרן בטהרה. למשחה. לגדולה. מן האש. לאחר הקטרת האישים. לכל קרבנם. כגון זבחי שלמי צבור. מנחתם חטאתם ואשמם. כמשמעו.

אשר ישיבו · זה גזל הגר · בקדש הקדשים תאכלנו · וגו׳ למד על קדשי קדשים שאין נאכלים אלא בעזרה ולזכרי כהונה · תרומת מתנם · המורם מן ה
התודה ומהשלמים ומאיל נזיר · לכל תנופת · שהרי לא טעונין תנופה · כל טהור · ולא טמאים · כל טהור · לרבות אשתו · ראשיתם · היא תרומה גדולה ·
בחזה התנופה וכשוק הימין · של שלמים שנאכלין לכהנים ולנשיהם לשני ימים ולילה אחד אף הבכור נאכל לשני ימים ולילה אחד · לך יהיה · בא
ר׳ עקיבא ולמד הוסיף לך הכתו׳ הויה אחרת שלא תאמר כחזה ושוק של תודה שאינו נאכל אלא ליום ולילה · כל תרומת הקדשים · מחבבה של פרשה
כללה בתחלתה וכללה בסופה ופרט באמצע · ברית מלח עולם · כרת ברית עם אהרן בדבר הבריא ומתקיים ומבריא את אחרים · ברית מלח · כברית

אשר ישיבו לי קדש קדשים לך הוא ולבניך: בקדש הק
הקדשים תאכלנו כל זכר יאכל אתו קדש יהיה לך: וזה לך
תרומת מתנם לכל תנופת בני ישראל לך נתתים ולבניך
ולבנתיך אתך לחק עולם כל טהור בביתך יאכל אתו: כל
חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן ראשיתם אשר יתנו ליהוה
לך נתתים: בכורי כל אשר בארצם אשר יביאו ליהוה לך
יהיה כל טהור בביתך יאכלנו: כל חרם בישראל לך יהיה:
כל פטר רחם לכל בשר אשר יקריבו ליהוה באדם ובב
ובבהמה יהיה לך אך פדה תפדה את בכור האדם ואת ב
בכור הבהמה הטמאה תפדה: ופדויו מבן חדש תפדה ב
בערכך כסף חמשת שקלים בשקל הקדש עשרים גרה ה
הוא: אך בכור שור או בכור כשב או בכור עז לא תפדה
קדש הם את דמם תזרק על המזבח ואת חלבם תקטיר א
אשה לריח ניחח ליהוה: ובשרם יהיה לך כחזה התנופה
וכשוק הימין לך יהיה: כל תרומת הקדשים אשר ירימו בני
ישראל ליהוה נתתי לך ולבניך ולבנתיך אתך לחק עולם
ברית מלח עולם הוא לפני יהוה לך ולזרעך אתך: ויאמר
יהוה אל אהרן בארצם לא תנחל וחלק לא יהיה לך בתב
בתוכם אני חלקך ונחלתך בתוך בני ישראל: ס
ולבני לוי הנה נתתי כל מעשר בישראל לנחלה חלף עבדתם

די יתיבון קדמי קדש קודשין דילך
הוא ודבנך: בקדש קודשיא תכל
תכלינה כל דכורא ייכול יתיה
קודשא יהי לך: ודין לך אפרשות
מתנתהון לכל ארמות בני ישר׳
לך יהבתנון ולבנך ולבנתך עמך
לקים עלם כל דדכי בביתך ייכול
יתיה: כל טוב משח וכל טוב חמ
חמר ועבור רישיתהון דיתנון ק
קדם יי׳ לך יהבתינון: בכורי כל
דבארעהון דייתון לקדם יי׳ דלך
יהי כל די דכי בביתך ייכלניה:
כל חרמא בישר׳ דילך יהי: כל
פתח ולדא לכל בשרא דיקרבון
קדם יי׳ באנשא ובבעירא יהי לך
ברם מפרק תפרוק ית בוכרא ד
דאנשא וית בוכרא דבעי
דבעירא מסאבא תפרוק: ופרקו
ופרקנהי מבר ירחא תפרוק בפר
בפורסניה כסף חמש סלעין בס
בסלעי קודשא עשרין מעין הוא:
ברם בוכרא דתורא או בוכרא ד
דאמרא או בוכרא דעזא לא ת
תפרוק קודשא אנון ית דמהון ת
תזרוק על מדבחא וית תרביהון
תסק קרבן לאתקבלא ברעוא ק
קדם יי׳: ובשרהון יהי לך כחדיא
דארמותא וכשקא דימינא דלך
יהי: כל אפרשות קודשיא דיפר
דיפרשון בני ישר׳ קדם יי׳ יהבית
לך ולבנך ולבנתך עמך לקים ע
עלם קים מלח עלמא הוא קדם
יי׳ לך ולבנך עמך: ואמר יי׳ לא
לאהרן בארעהון לא תחסין וחלק
לא יהי לך ביניהון מתנן דיהבית
לך אנון חולקך ואחסנתך בגו ב
בני ישר׳:
ולבני לוי הא יהבית כל מעשרא
בישר׳ לאחסנא חלף פולחנהון

הברוהה למלח שאינו מסריח לעולם · וחלק לא יהיה לך בתוכם אף בבזה · והם הלוים ישאו עונם של ישר׳ שעליהם להזהיר הזרים מגשת אליהם ·

אשר ירימו לה' תרומה· הכתוב קראו תרומה עד שיפריש ממנו תרומת מעשר· ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגורן· תרומת מעשר שלכם אסורה לזרים ולטמאים וחייבין עליה מיתה וחומש כתרומה גדולה שנקראת ראשית· דגן מן הגרן· וכמלאה מן היקב· תרומת תירוש ויצהר הניטלת מן היקבים· מלאה· לשון בישול תבואה שנתמלאת· יקב הוא בור שלפני הגת שהיין יורד לתוכו· וכל לשון יקב חפירת קרקע הוא כן יקבי המלך הוא ים אוקינוס חפירה שחפר מלכו של עולם· כן תרימו גם אתם· כמו שישר' מרימים מגרנם ומיקביהם· תרימו אתם· ממעשר שלכם· כי הוא נחלת נחלתכם· מכל מתנותיכם· תרימו את כל תרומת ה'· בתרומה גדולה הכתוב מדבר שאם הקדים לוי את כהן בכרי וקבל מעשרותיו קודם שיטול כהן

אֲשֶׁר־הֵם עֹבְדִים אֶת־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְלֹא־יִקְרְבוּ עוֹד בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לָשֵׂאת חֵטְא לָמוּת׃ וְעָבַד הַלֵּוִי הוּא אֶת
עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְהֵם יִשְׂאוּ עֲוֺנָם חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם וּ
בְתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִנְחֲלוּ נַחֲלָה׃ כִּי אֶת־מַעְשַׂר בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָרִימוּ לַיהוָה תְּרוּמָה נָתַתִּי לַלְוִיִּם לְנַחֲלָה עַל־כֵּן
אָמַרְתִּי לָהֶם בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִנְחֲלוּ נַחֲלָה׃ פ
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ וְאֶל־הַלְוִיִּם תְּדַבֵּר
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי־תִקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמַּעֲשֵׂר אֲשֶׁר
נָתַתִּי לָכֶם מֵאִתָּם בְּנַחֲלַתְכֶם וַהֲרֵמֹתֶם מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת יְהוָה
מַעֲשֵׂר מִן־הַמַּעֲשֵׂר׃ וְנֶחְשַׁב לָכֶם תְּרוּמַתְכֶם כַּדָּגָן מִן־הַגֹּרֶן
וְכַמְלֵאָה מִן־הַיָּקֶב׃ כֵּן תָּרִימוּ גַם־אַתֶּם תְּרוּמַת יְהוָה מִכֹּל
מַעְשְׂרֹתֵיכֶם אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּנְתַתֶּם מִמֶּנּוּ אֶת־
תְּרוּמַת יְהוָה לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃ מִכֹּל מַתְּנֹתֵיכֶם תָּרִימוּ אֵת כָּל־
תְּרוּמַת יְהוָה מִכָּל־חֶלְבּוֹ אֶת־מִקְדְּשׁוֹ מִמֶּנּוּ׃ וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם
בַּהֲרִימְכֶם אֶת־חֶלְבּוֹ מִמֶּנּוּ וְנֶחְשַׁב לַלְוִיִּם כִּתְבוּאַת גֹּרֶן וּכ
כִתְבוּאַת יָקֶב׃ וַאֲכַלְתֶּם אֹתוֹ בְּכָל־מָקוֹם אַתֶּם וּבֵיתְכֶם כִּי־שָׂ
שָׂכָר הוּא לָכֶם חֵלֶף עֲבֹדַתְכֶם בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ וְלֹא־תִשְׂאוּ עָלָיו
חֵטְא בַּהֲרִימְכֶם אֶת־חֶלְבּוֹ מִמֶּנּוּ וְאֶת־קָדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא
תְחַלְּלוּ וְלֹא תָמוּתוּ׃ פרשה
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה

דאנון פלחין ית פולחן משכן ז
זמנא: ולא יקרבון עוד בני ישר'
ישר' למשכן זמנא לקבלא חוב
חובא לממת: ויפלחון לואי אנון
ית פולחן משכן זמנא ואנון יק
יקבלון חוביהון קים עלם לדרי
לדריכון ובגו בני ישר' לא יחסנ
יחסנון אחסנא: ארי ית מעשר
בני ישר' דיפרשון קדם יי' אפר
אפרשותא יהבית ללואי לאחס
לאחסנא על כן אמרית להון ב
בגו בני ישר' לא יחסנון אחסנא:

ומליל יי' עם משה למימר: ועם
לואי תמליל ותימר להון ארי תס
תסבון מן בני ישר' ית מעשרא
דיהבית לכון מנהון באחסנתכון
ותפרשון מניה אפרשותא קדם
יי' מעשרא מן מעשרא: ותתחשב
לכון אפרשותכון כעבורא מן
אדרא וכמלאתא מן מעצרתא:
כן תפרשון אף אתון אפרשותא
קדם יי' מכל מעשריכון דתסבון
מן בני ישר' ותתנון מניה אפר
אפרשותא קדם יי' לאהרן כהנא:
מכל מתנתיכון תפרשון ית כל
אפרשותא קדם יי' מכל שופריה
ית מקדשיה מניה: ותימר להון ב
באפרשותכון ית שופריה מניה
ויתחשב ללואי כעללת אדרא ו
וכעללת מעצרתא: ותיכלון י
יתיה בכל אתר אתון ואנש בת
בתיכון ארי אגרא הוא לכון ח
חלף פלחנכון במשכן זמנא: ולא
תקבלון עלוהי חובא באפרש
באפרשותכון ית שופריה מניה
וית קודשיא דבני ישר' לא תחל
תחלון ולא תמותון:
פרשת
ומליל יי' עם משה ועם
אהרן למימר: דא גזרת אוריתא

תרומה גדולה מן הכרי צריך להפריש הלוי מן המעשר תחלה אחד מחמשים לתרומה גדולה ויחזור ויפריש תרומת מעשר· בהרימכם את חלבו ממנו· לאחר שתרימו תרומת מעשר ממנו ונחשב המותר ללוים חולין גמורין כתבואת גרן לישר' שלא תאמר הואיל וקראו הכתוב תרומה שנ' כי את מעשר בני ישר' אשר ירימו לה' תרומה יהא כולו אסור ת"ל ונחשב ללוים כתבואת גרן מה של ישר' חולין אף של לוי חולין· בכל מקום· אפי' בבית הקברות· ולא תשאו עליו חטא· הא אם לא תרימו תשאו חטא· ולא תמותו· הא אם תחללו תמותו·· וסלק ויקח קרח··

זאת חקת התורה

לפי שהשטן ואומות העולם מונין את ישר' לומר מה המצוה הזאת לפיכך כתב בה חקה· גזירה היא מלפני אין לך רשות להרהר אחריה·

חקת התורה

ויקחו אליך · לעולם היא נקראת על שמך פרה שעשה משה במדבר · אדמה תמימה · שתהא תמימה באדמות שאם היו בה שתי שערות שחורות פסולה
אל אלעזר · מצותה בסגן · אל מחוץ למחנה · חוץ לשלש מחנות · ושחט אותה לפניו · זר שוחט ואלעזר רואה · אל נכח פני אהל מועד · עומד במזרחו
של ירושלם ומתכוין ורואה פתחו של היכל בשעת הזאת הדם · אל המחנה · למחנה שכינה שאין טמא משולח חוץ לשתי מחנות אלא זב ובעל קרי
ומצורע · וטמא הכהן עד הערב · סרסהו ודרשהו וטמא עד הערב ואחר יבא אל המחנה · והניח מחוץ למחנה · לשלשה חלקים מחלקה אחד נתן בהר
המשחה ואחד שמחלק לכל המשמרות ואחד נתן בחיל וזה של משמרות היה חוץ לעזרה ליטול ממנו בני העיירות וכל הצריכין ליטהר וזה שבהר ה

אשר־צוה יהוה לאמר דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פ
פרה אדמה תמימה אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה
על: ונתתם אתה אל אלעזר הכהן והוציא אתה אל מחוץ
למחנה ושחט אתה לפניו: ולקח אלעזר הכהן מדמה ב
באצבעו והזה אל נכח פני אהל מועד מדמה שבע פעמים:
ושרף את הפרה לעיניו את ערה ואת בשרה ואת דמה על
פרשה ישרף: ולקח הכהן עץ ארז ואזוב ושני תולעת והשליך
אל תוך שרפת הפרה: וכבס בגדיו הכהן ורחץ בשרו במים
ואחר יבא אל המחנה וטמא הכהן עד הערב: והשרף אתה
יכבס בגדיו במים ורחץ בשרו במים וטמא עד הערב: ואסף
איש טהור את אפר הפרה והניח מחוץ למחנה במקום ט
טהור והיתה לעדת בני ישראל למשמרת למי נדה חטאת
הוא: וכבס האסף את אפר הפרה את בגדיו וטמא עד ה
הערב והיתה לבני ישראל ולגר הגר בתוכם לחקת עולם:
הנגע במת לכל נפש אדם וטמא שבעת ימים: הוא יתחטא
בו ביום השלישי וביום השביעי יטהר ואם לא יתחטא ביום
השלישי וביום השביעי לא יטהר: כל הנגע במת בנפש ה
האדם אשר ימות ולא יתחטא את משכן יהוה טמא ונב
ונכרתה הנפש ההוא מישראל כי מי נדה לא זרק עליו ט
טמא יהיה עוד טמאתו בו: זאת התורה אדם כי ימות באהל

דפקיד ייי למימר מלל עם בני ·
ישר׳ ויסבון לך תורתא סומקתא
שלמתא דלית בה מומא ודלא
סליק עלה נירא: ותתנון יתה לא
לאלעזר כהנא ויפק יתה למברא
למשריתא ויכוס יתה קדמוהי:
ויסב אלעזר כהנא מדמה באצ
באצבעיה וידי לקבל אפי משכן
זמנא מדמה שבע זמנין: ויוקד
ית תורתא לעינוהי ית משכה וית
בסרה וית דמה על אוכלה יוקד:
ויסב כהנא אעא דארזא ואיזובא
וצבע זהורי וירמי לגו יקדת תו
תורתא: ויצבע לבושוהי כהנא ו
ויסחי בסריה במיא ובתר כן ייע
ייעול למשריתא ויהי מסאב ע
כהנא עד רמשא: ודמוקיד יתה י
יצבע לבושוהי במיא ויסחי בס
בסריה במיא ויהי מסאב עד ר
רמשא: ויכנוש גבר דכי ית קטמא
דתורתא ויצנע מברא למשריתא
באתר דכי ותהי לכנשתא דבני
ישר׳ למטרא למי אדיותא חטא
חטאתא היא: ויצבע דמכנש ית
קטמא דתורתא ית לבושוהי ויהי
מסאב עד רמשא ותהי לבני י
ישר׳ ולגיוריא דיתגיירון בינירון
לקים עלם: דיקרב במיתא לכל
נפשא דאנשא ויהי מסאב שבעא
יומין: הוא ידי עלוהי ביומא ת
תליתאה וביומא שביעאה ידכי
ואם לא ידי עלוהי ביום תליתאה
וביומא שביעאה לא ידכי: כל
דיקרב במיתא בנפשא דאנשא
דימות ולא ידי עלוהי ית משכנא
דייי סאיב וישתיצי אנשא ההוא
מישר׳ ארי מי אדיותא לא א
אזדריקו עלוהי מסאב יהי עוד
סואבתיה ביה: דא אוריתא אנש
ארי ימות במשכנא.

המשחה כהנים גדולים לפרות אחרות מקדשין הימנו וזה שבחיל נתון למשמרת מגזרת הכתוב · והיתה לעדת בני ישראל למשמרת למי נדה · למי
הזייה כמו וידו אבן בי לידות את קרנות הגוים לשון זריקה · חטאת היא · לשון חטוי כפשוטו · ולפי הלכותיו קראה הכתוב חטאת לומר שהיא כקדשים
ליאסר בהנאה · הוא יתחטא בו · באפר הזה · במת בנפש · ואי זה מת של נפש האדם להוציא נפש בהמה שאין טומאתה צריכה הזאה · דא׳ בנפש זו
רביעית דם · את משכן ייי טמא · אם נכנס לעזרה בטבילה בלא הזאת שלישי ושביעי · עוד טומאתו בו · אעפ׳ שטבל ·

כל הבא אל האהל · בעוד שהמת בתוכו · וכל כלי פתוח · בכלי חרס הכתוב מדבר שאין מקבל טומאה מגבו אלא מתוכו לפיכך אם אין צמיד פתיל עליו יפה במבור טמא הוא הא אם יש צמיד פתיל עליו טהור · פתיל · לשון מחובר בלשון עברי וכן נפתולי אלהים נפתלתי כתיבות עם אחותי · על פני השדה · רבותי דרשו לרבות גולל ודופק · ופשוטו על פני השדה שאין שם אהל מטמא המת בנגיעה · וחטאו ביום השביעי · הוא גמר טהרתו · ואיש אשר יטמא · וגו' אם נאמר מקדש למה נאמר משכן כו' כדאי' בשבועות · ומזה מי הנדה · רבותי אמרו שהמזה טהור וזה בא לומר שהנושא מי חטאת טמא טומאה חמורה לטמא בגדים שעליו מה שאין כן בנוגע וזה שהוציאו בלשון מזה לומר לך שאינן מטמאין עד כשיש

כל הבא אל האהל וכל אשר באהל יטמא שבעת ימים : וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא : וכל אשר יגע על פני השדה בחלל חרב או במת או בעצם אדם או בקבר יטמא שבעת ימים : ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת ונתן עליו מים חיים אל כלי : ולקח אזוב וטבל במים איש טהור והזה על האהל ועל כל הכלים ועל הנפשות אשר היו שם ועל הנגע בעצם או בחלל או במת או בקבר : והזה הטהר על הטמא ביום השלישי וביום השביעי וחטאו ביום השביעי וכבס בגדיו ורחץ במים וטהר בערב : ואיש אשר יטמא ולא יתחטא ונכרתה הנפש ההוא מתוך הקהל כי את מקדש יהוה טמא מי נדה לא זרק עליו טמא הוא : והיתה להם לחקת עולם ומזה מי הנדה יכבס בגדיו והנגע במי הנדה יטמא עד הערב : וכל אשר יגע בו הטמא יטמא והנפש הנגעת תטמא עד הערב : פ

ויבאו בני ישראל כל העדה מדבר צן בחדש הראשון וישב העם בקדש ותמת שם מרים ותקבר שם : ולא היה מים לעדה ויקהלו על משה ועל אהרן : וירב העם עם משה ויאמרו לאמר ולו גוענו בגוע אחינו לפני יהוה : ולמה הבאתם את קהל יהוה אל המדבר הזה למות שם אנחנו ובעירנו : ולמה העליתנו ממצרים להביא אתנו אל המקום הרע הזה לא מ

כל דעלל למשכנא וכל די במשכנא יהי מסאב שבעא יומין : וכל מאן דחסף פתיח דלית מגופת שיע מקף עלוהי מסאב הוא : וכל דיקרב על אפי חקלא בקטיל חרבא או במיתא או בגרמא דאנשא או בקברא יהי מסאב שבעא יומין : ויסבון לדמסאב מעפר יקדת חטאתא ויתן עלוהי מי מבוע למאן : ויסב אזובא ויטבול במיא גבר דכי ויזי על משכנא ועל כל מניא ועל נפשתא דהוו תמן ועל דיקרב בגרמא או בקטילא או במיתא או בקברא : ויזי דכיא על מסאבא ביומא תליתאה וביומא שביעאה וידכניה ביומא שביעאה ויצבע לבושוהי ויסחי במיא וידכי ברמשא : וגבר דיסתאב ולא ידי עלוהי וישתיצי אנשא ההוא מגו קהלא ארי ית מקדשא דיי סאיב מי אדיותא לא אזדריקו על עלוהי מסאב הוא : ותהי להון לקים עלם ודמדי מי אדיותא יצבע לבושוהי ודיקרב במי אדיותא יהי מסאב עד רמשא : וכל דיקרב ביה מסאבא יהי מסאב ואנש דיקרב יהי מסאב עד רמשא :

ואתו בני ישראל כל כנשתא למדבר צין בירחא קדמאה ויתב עמא ברקם ומיתת תמן מרים ואתקברת תמן : ולא הוו מיא לכנשתא ואתכנישו על משה ועל אהרן : ונצא עמא עם משה ואמרו למימר לוי דמיתנא במותא דמיתו אחנא קדם יי : ולמא אתיתון ית קהלא דיי למדברא הדין לממת תמן אנחנא ובעירנא : ולמא דנן אסקתונא ממצרים לאיתאה יתנא לאתרא בישא הדין לא

בהן שיעור הזאה והנוגע ישמא · ואין טען כבוס בגדים · וכל אשר יגע בו הטמא הזה שנטמא במת יטמא · והנפש הנוגעת בו · בטמא מת תטמא עד הערב · כאן למדנו שהמת אבי אבות הטומאה והנוגע בו אב הטומאה ומטמא אדם זה פרושה לפי משמעה והלכותיה ומדרש אגדה העתקתי מיסודו של ר' משה הדרשן וזה הוא · ויקחו אליך · משלהם כשם שהם פרקו נזמי הזהב לעגל כך יביאו זו לכפרה משלהם · פרה אדומה · משל לבן שפחה שטנף פלטין של מלך אמרו תבא אמו ותקנח הצואה כך תבא פרה ותכפר על העגל · אדומה · על שם אם יאדימו כתולע · שהחטא קרוי אדום · תמימה · על שם ישראל שהיו תמימים ונעשו בו בעלי מומין תבא זו ותכפר עליהם ויחזרו לתמותם · לא עלה עליה עול · כשם שפרקו מעליהן עול שמים · אל אלעזר · כשם שנקהלו על אהרן שהוא כהן לעשות העגל ולפי שאהרן עשה את העגל לא נתנה לו עבודה זו על ידו שאין קטיגור נעשה סניגור · ושרף את הפרה · כשם שנשרף העגל · עץ ארז ואזוב ושני תולעת · שלשה מינין הללו כנגד שלשת אלפים שנפלו בעגל וארז הוא הגבוה מכל האילנות ואזוב נמוך מכולם סימן שהגבוה שנתגאה וחטא ישפיל את עצמו כאזוב ותולעת ויתכפר לו · למשמרת · כמו שפשע העגל שמור לדורות לפורענות ואין לך פקודה שאין בה מפקודת העגל שנ' וביום פקדי ופקדתי · וגו' וכשם שהעגל טמא כל העוסקין בו כך הטמא כל העוסקין בה · וכשם שנטהרו באפרו שנ' ויזר על פני המים וגו' כך ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת וגו' כל העדה · עדה השלימה שכבר מתו מתי מדבר ואלו פרשו לחיים · ותמת שם מרים · למה נסמכה פרשת מיתת מרים לפרשת פרה אדומה לומר לך מה קרבנות מכפרין אף מיתת צדיקים מכפרת · ותמת שם מרים · אף היא בנשיקה מתה · ומפני מה לא נאמר בה על פי יי' שאינו דרך כבוד של מעלה ובאהרן נאמר על פי יי' במלה מפעי · ולא היה מים לעדה · מכאן שכל ארבעים שנה היה להם הבאר בזכות מרים · ולו גוענו · הלואי גוענו · בגוע אחינו · במיתת אחינו בדבר שמיתת צמא מגונה מזו · בגוע · שם דבר הוא במיתת אחינו ולא יתכן לפרשו כשמתו אחינו שאם כן היה לו לינקד בגועי ·

ואת בעירם·מכאן שחס הקבה׳ על ממונם של ישרא׳·ויקהילו·וגו׳ זה אחד מן המקומות שהמויק מושך את המרובה·המן הסלע הזה כוזיא·וגו׳ ל
לפי שלא היו מכירין בו לפי שהלך הסלע וישב לו בין הסלעים·כשנכהלק והיו ישרא׳ אומ׳ מה לכם מאי זה סלע תוציאו לכך אמר להם המורים
סרבנים לשון יוני שוטים מורים את מוריהם·המן הסלע הזה·שלא כתוינו עליו כיציא לכם·פעמים·לפי שבראשונה לא הוציא אלא טיפים· לפי
שלא צוה המקום להכותו אלא ודברתם אל הסלע והם דברו לסלע אחר ולא הוציא אמרו שמא צריך הוא להכות כבראשונה שנ׳ והכית בצור וכו
ונזדמן להם אותו סלע והכהו·להקדישני·שאלו דברתם אל הסלע והוציא הייתי מקודש לעיני העדה ואומרים מה סלע זה שאינו מדבר ואינו שומע

מקום זרע ותאנה וגפן ורמון ומים אין לשתות : ויבא משה ו
ואהרן מפני הקהל אל פתח אהל מועד ויפלו על פניהם וירא
כבוד יהוה אליהם : פ וידבר יהוה אל משה
לאמר : קח את המטה והקהל את העדה אתה ואהרן אחיך
ודברתם אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו והוצאת להם מים מן
הסלע והשקית את העדה ואת בעירם : ויקח משה את ה
המטה מלפני יהוה כאשר צוהו : ויקהלו משה ואהרן את
הקהל אל פני הסלע ויאמר להם שמעו נא המרים המן ח
הסלע הזה נוציא לכם מים : וירם משה את ידו ויך את הסלע
במטהו פעמים ויצאו מים רבים ותשת העדה ובעירם : ס ו
ויאמר יהוה אל משה ואל אהרן יען לא האמנתם
בי להקדישני לעיני בני ישראל לכן לא תביאו את הקהל
הזה אל הארץ אשר נתתי להם : המה מי מריבה אשר רבו
בני ישראל את יהוה ויקדש בם : ס וישלח משה
מלאכים מקדש אל מלך אדום כה אמר אחיך ישראל אתה
ידעת את כל התלאה אשר מצאתנו : וירדו אבתינו מצרימה
ונשב במצרים ימים רבים וירעו לנו מצרים ולאבתינו : ונצעק
אל יהוה וישמע קלנו וישלח מלאך ויצאנו ממצרים והנה א
אנחנו בקדש עיר קצה גבולך : נעברה נא בארצך לא נעבר
בשדה ובכרם ולא נשתה מי באר דרך המלך נלך לא נטה

אתר כשר לבית זרע תאנין ועינבין ורמונין ומיא לית למשתי : ועל משה ואהרן מן קדם קהלא לתרע משכן זמנא ונפלו על אפיהון ואתגלי יקרא דיי׳ להון : ומלל יי׳ עם משה למימר : סב ית חוטרא וכנוש ית כנשתא את ואהרן אחוך ותמללון עם כיפא לעיניהון ויתן מוהי ותפיק להון מיא מן כיפא ותשקי ית כנשתא וית בעירהון : ונסב משה ית חוטרא מן קדם יי׳ כמא דפקדיה : וכנשו משה ואהרן ית קהלא לקדם כיפא ואמר להון שמעו כען סרבניא המן כיפא הדין נפיק לכון מיא : וארים משה ית ידיה ומחא ית כיפא בחוטריה תרתין זמנין ונפקו מיא סגיאין ושתיאת כנשתא ובעירהון : ואמר יי׳ למשה ולאהרן חלף דלא הימנתון במימרי לקדשותי לעיני בני ישרא׳ בכן לא תעלון ית קהלא הדין לארעא דיהבית להון : אנון מי מצותא דנצו בני ישרא׳ קדם יי׳ ואתקדש בהון : ושלח משה אזגדין מרקם לות מלכא דאדום כדנן אמר אחוך ישרא׳ את ידעת ית כל עקתא דאשכחתנא : ונחתו אבהתנא למצרים ויתבנא במצרים יומין סגיאין ואבאישו לנא מצראי ולאבהתנא : וצלינא קדם יי׳ וקביל צלותנא ושלח מלאכה ואפקנא ממצרים והא אנחנא ברקם קרתא דבסטר תחומך : נעבר כען בארעך לא נעבר בחקל ובכרם ולא נשתי מי גוב באורח מלכא נזיל לא נסטי

ואינו צריך לפרנסה מקיים דברו של מקום קל וחומר אני·לכן לא תביאו·בשבועה לכן נשבעתי לבית עלי·נשבע בקפיצה שלא ירבו בתפילה
על כך·יען לא האמנתם גלה הכתו׳ שאלולי חטא זה בלבד היו נכנסין לארץ כדי שלא יאמרו עליהם כעון שאר דור המדבר שנגזר עליהם שלא
יכנסו כך היה עון משה ואהרן והלא הזמן ובקר ישחט קשה מזו אלא לפי שבסתר חסך עליו הכתוב וכאן שבמעמד כל ישרא׳ לא חסך עליו הכתוב
מפני קדוש השם·המה מי מריבה·הם הנזכרים במקום אחר את אלו ראו אצטגניני פרעה שמושיען של ישרא׳ לוקה במים לכך גזרו כל הבן הי
הילוד היאורה תשליכוהו·ויקדש בם·שמתו משה ואהרן על ידם שכשהקבה עושה דין במקודשיו הוא ירא ומתקדש על הבריות וכן הוא אומר נו
נורא אלהים ממקדשיך·וכן הוא אומר בקרובי אקדש·אחיך ישרא׳·מה ראה להזכיר כאן אחוה אלא אמר לו אחים אנחנו בני אברהם שנ׳ לו כי גר
יהיה זרעך ועל שנינו היה החוב לפרעו·אתה ידעת את כל התלאה לפיכך פירש אביכם מעל אבינו וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו מפני השטר
חוב המוטל עליהם והטילו על יעקב·וירעו לנו·סבלנו צרות רבות·ולאבותינו·מכאן שהאבות מצטערים בקבר כשפורענות באה על ישר׳·וישמע
קולנו·בברכה שברכנו אבינו הקול קול יעקב שאנו צועקים ונענים·מלאך·מכאן שהנביאים קרויים מלאכים·ואומר ויהיו מלעיבים במלאכי
אלהים·נעברה נא בארצך·אין לך לעורר על הירושה של ארץ ישרא׳ כשם שלא פרעת החוב עשה לנו עזרה מעט לעבור דרך ארצך·לא נעבור
מי באר·מי בורות היה צריך לומר אלא כך אמר משה אעפ׳ שיש בידינו מן לאכול ובאר לשתות לא נשתה ממנו אלא נקנה מכם אוכל ומים להנאתכם·מכאן למכסני שיש בידו לאכול יקנה מן החנוני כדי להנות את אושפיזו·דרך המלך נלך·אנו חוסמים את בהמתנו ולא יטו לכאן ל

ולכאן למכול יפן בתר' מצא לקראתך · אתם מתגאי' בקול שהוריש לכם אביכם ואמ' ונצעק וישמע קולנו ואני אצא עליכם במה שהורישני אבי על חרבך תחיה · רק אין דבר · אין שום דבר מזיקך · וביד חזקה · בהבטחת זקנו והירים ידו פשון · כל העדה · כלם שלמים ועומדים ליכנס לארץ שלא היה בהן א' מאותן שנגזרה גזירה עליהם שכבר כלו מתי מדבר ואלו מאותן שכתוב בהן חיים כלכם היום · הר ההר · הר על גבי הר · כתפוח קטן על גבי תפוח גדול · ואעפ' שהענן הולך לפניהם ומשוה את ההרים שלשה נשארו בהן הר סיני לתורה · והר נבו לקבורת משה והר ההר לקבורת אהרן · על גבול ארץ אדום · מגיד שמפני שנתחברו כאן להתקרב לעשו הרשע נפרצו מעשיהם וחסרו הצדי' הזה וכן הנבי' אומ' ליהושפט בהתחברך לרשע פרץ

יָמִין וּשְׂמֹאול עַד אֲשֶׁר־נַעֲבֹר גְּבֻלֶךָ׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֱדוֹם לֹא
תַעֲבֹר בִּי פֶּן־בַּחֶרֶב אֵצֵא לִקְרָאתֶךָ׃ וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
בַּמְסִלָּה נַעֲלֶה וְאִם־מֵימֶיךָ נִשְׁתֶּה אֲנִי וּמִקְנַי וְנָתַתִּי מִכְרָם רַק
אֵין־דָּבָר בְּרַגְלַי אֶעֱבֹרָה׃ וַיֹּאמֶר לֹא תַעֲבֹר וַיֵּצֵא אֱדוֹם לִק
לִקְרָאתוֹ בְּעַם כָּבֵד וּבְיָד חֲזָקָה׃ וַיְמָאֵן אֱדוֹם נְתֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל
עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֵּט יִשְׂרָאֵל מֵעָלָיו׃ פ וַיִּסְעוּ מִקָּדֵשׁ
וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־הָעֵדָה הֹר הָהָר׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
וְאֶל־אַהֲרֹן בְּהֹר הָהָר עַל־גְּבוּל אֶרֶץ־אֱדוֹם לֵאמֹר׃ יֵאָסֵף אה
אַהֲרֹן אֶל־עַמָּיו כִּי לֹא יָבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
עַל אֲשֶׁר־מְרִיתֶם אֶת־פִּי לְמֵי מְרִיבָה׃ קַח אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־אלע
אֶלְעָזָר בְּנוֹ וְהַעַל אֹתָם הֹר הָהָר׃ וְהַפְשֵׁט אֶת־אַהֲרֹן אֶת־בְּגָדָיו
וְהִלְבַּשְׁתָּם אֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ וְאַהֲרֹן יֵאָסֵף וּמֵת שָׁם׃ וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיַּעֲלוּ אֶל־הֹר הָהָר לְעֵינֵי כָּל־הָעֵדָה׃ וַיַּפְשֵׁט
מֹשֶׁה אֶת־אַהֲרֹן אֶת־בְּגָדָיו וַיַּלְבֵּשׁ אֹתָם אֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ וַיָּמָת
אַהֲרֹן שָׁם בְּרֹאשׁ הָהָר וַיֵּרֶד מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר מִן־הָהָר׃ וַיִּרְאוּ כָּל־
הָעֵדָה כִּי גָוַע אַהֲרֹן וַיִּבְכּוּ אֶת־אַהֲרֹן שְׁלֹשִׁים יוֹם כֹּל בֵּית י
יִשְׂרָאֵל׃ ס וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ־עֲרָד יֹשֵׁב
הַנֶּגֶב כִּי בָּא יִשְׂרָאֵל דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁבְּ
מִמֶּנּוּ שֶׁבִי׃ וַיִּדַּר יִשְׂרָאֵל נֶדֶר לַיהוָה וַיֹּאמַר אִם־נָתֹן תִּתֵּן אֶת־
הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי וְהַחֲרַמְתִּי אֶת־עָרֵיהֶם׃ וַיִּשְׁמַע יְהוָה בְּקוֹל יש

ל'ימינא ולשמאלא עד דנעבר תח תחומך: ואמר ליה אדומאה לא ת תעבר בתחומי דלמא בדקטלין ב בחרבא אפוק לקדמותך: ואמרו ל ליה בני ישר' באורח כבישא נסק ואם מיך נשתי אנא ובעירי ואת ן דמיהון לחוד לית פתגם ביש ברג ברגלי אעבר: ואמר לא תעבר וכ ונפק אדומאה לקדמותיה בחיל ר רב ובידא תקיפא: וסרב אדו' ה למשבק ית ישר' למעבר בתחומיה וסטא ישר' מלותיה:

ונטלו מרקם ואתו בני ישר' כל כנשתא להור טורא: ואמר יי' למ למשה ולאהרן בהור טורא על תח תחום ארעא דאדום למימר: יתכנש אהרן לעמיה ארי לא ייעול לאר לארעא דיהבית לבני ישר' על ד דסרבתון על מימרי למי מצותא: דבר ית אהרן וית אלעזר בריה ואס ק יתהון להור טורא: ואשלח ית אהרן ית לבושוהי ותלבשנון ית אלעזר בר בריה ואהרן יתכנש וימות תמן: וע ועבד משה כמה דפקד יי' וסליקו להור טורא לעיני כל כנשתא: וא ואשלח משה ית אהרן ית לבושוהי ואלבש יתהון ית אלעזר בריה ומ ומית אהרן תמן בריש טורא ונחת משה ואלעזר מן טורא: וחזו כל כ כנשתא ארי מית אהרן ובכו ית א אהרן תלתין יומין כל בית ישר':

ושמע כנענאה מלכא דערד יתב דרומא ארי אתא ישר' אורח מאל מאלליא ואגח קרבא בישר' ושבא מניה שביא: וקים ישר' קים קדם יי' ואמר אם מסר תמסר ית עמא הדין בידי ואגמר ית קרויהון: וקבל יי' צלותיה

קח את אהרן · בדברים של ניחומים אמור לו אשריך שתראה כתרך נתון לבנך מה שאין אני זכאי לכך · את בגדיו · את בגדי כהונה הלבישהו והפשיטם מעליו לתתם על בנו בפניו אמר לו הכנס למערה ונכנס ראה מטה מוצעת ונר דלוק אמר לו עלה למטה ועלה פשוט ידיך פשט · קמוץ פיך וקמץ עצום עיניך ועצם מיד חמד משה למיתה מיתה וזהו שנ' לו כאשר מת אהרן אחיך מיתה שנתאוית לה · ויפשט משה · מעפ' שהדבר קשה לו לא עכב · ויראו כל העדה · כשראו משה ואלעזר יורדים ואהרן לא ירד אמרו היכן הוא אהרן אמר להם מת אמרו אפשר מי שעמד בנגד המלאך ועצר את המגפה ישלוט בו מלאך המות בקש משה רחמים והראוהו מלאכי השרת להם מוטל במטה ראו והאמינו · כל בית ישר' · האנשים והנשים לפי שהיה אהרן רודף שלום ומטיל אהבה בין בעלי מריבה ובין איש לאשתו · כי גוע · אומר אני שהמתרגם דהא מית טועה הוא אלא אם כן מתרגם ויראו ואתחזיאו שלא אמרו רבותינו כי זה משמש בלשון דהא אלא על מדרש שנסתלקו ענני כבוד וכדר' אבהו אל תקרי ויראו אלא ויראו ועל לשון זה נופל לשון דהא לפי שהוא כתירוץ טעם למה של מעלה הימנו למה ויראו לפי שהרי מת אהרן אבל על תרגום וחזו כל כנשתא אין לשון דהא נופל אלא לשון אשר שהוא מגזרת שמוש אי שמצינו אם משמש בלשון אשר כמו אם מרוע לא תקצר רוחי והרבה מפורשים מזה אם חרפים ימיו · וישמע הכנעני · שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד כו כדאי בראש השנה · ועמלק שעולם רצועת מרדות לישר' מזומן בכל עת לפורענות · יושב הנגב · זה עמלק שנ' עמלק יושב בארץ הנגב ושנה את לשונו לדבר בלשון כנען כדי שיהו ישר' מתפללים להקבה לתת בידם כנענים והם אינם כנענים ראו ישר' לבושיהם כלבושי עמלקים ולשונם לשון כנען אמרו נתפלל סתם אם נתון תתן את העם הזה בידי · דרך האתרים · דרך הנגב שהלכו בה מרגלים שנ' ויעלו בנגב · ד"א דרך האתרים דרך התייר הגדול שנוסע לפניהם דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה · וישב ממנו שבי · אינה אלא שפחה אחת · והחרמתי · אקריש שללם לגבוה · עריהם · את עריהם · חרמי גבוה ·

דרך ים סוף· כיון שמת אהרן ובאה עליהם מלחמה זו חזרו לאחוריהם דרך ים סוף הוא הדרך שחזרו להם כשנגזר עליהם גזרת מרגלים וסעו ה המדברה דרך ים סוף· וכאן חזרו לאחוריהם שבע מסעות שנאמר ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן וכי במו במוסרה מת והלא בהר ההר מת אלא שם חזרו והתאבלו עליו והספידוהו כאלו הוא בפניהם וצא ובדוק במסעות ותמצאם שבע מסעות מן מוסרה עד עד הר ההר· לסבב את ארץ אדום· שלא נתנם לעבור בארצו· ותקצר נפש העם בדרך· בטורח הדרך שהוקשה להם אמרו עכשיו היינו קרובים לי ליכנס לארץ ואנו חוזרים לאחורינו כך חזרו אבותינו ונשתהו שלשים ושמונה שנה עד היום לפיכך קצרה נפשם בעינוי הדרך ובלשון לעז אנק

ישראל ויתן את הכנעני ויחרם אתהם ואת עריהם ויקרא שם
המקום חרמה: פ ויסעו מהר ההר דרך ים
סוף לסבב את ארץ אדום ותקצר נפש העם בדרך: וידבר
העם באלהים ובמשה למה העליתנו ממצרים למות במדבר
כי אין לחם ואין מים ונפשנו קצה בלחם הקלקל: וישלח יהוה
בעם את הנחשים השרפים וינשכו את העם וימת עם רב מ
מישראל: ויבא העם אל משה ויאמרו חטאנו כי דברנו ב
ביהוה ובך התפלל אל יהוה ויסר מעלינו את הנחש ויתפלל
משה בעד העם: ויאמר יהוה אל משה עשה לך שרף ושים
אתו על נס והיה כל הנשוך וראה אתו וחי: ויעש משה נחש
נחשת וישמהו על הנס והיה אם נשך הנחש את איש והביט
אל נחש הנחשת וחי: ויסעו בני ישראל ויחנו באבת: ויסעו מ
מאבת ויחנו בעיי העברים במדבר אשר על פני מואב ממזרח
השמש: משם נסעו ויחנו בנחל זרד: משם נסעו ויחנו מעבר
ארנון אשר במדבר היצא מגבל האמרי כי ארנון גבול מואב
בין מואב ובין האמרי: על כן יאמר בספר מלחמת יהוה את
והב בסופה ואת הנחלים ארנון: ואשד הנחלים אשר נטה

ד ישראל ומסר ית כנענאה וגמר ית
יתהון וית קרויהון וקרא שמא דאת
דאתרא חרמא:
ונטלו מהור טורא
ארח ימא דסוף לאקפא ית ארעא
דאדום ועקת נפשא דעמא בא
בארחא: ואתרעם עמא במימרא
ד יי ועם משה נצו למה אסקתונא
ממצרים לממת במדברא ארי לי
לית לחמא ולית מיא ונפשנא עק
עקת במנא הדין די מיכליה קליל:
וגרי יי בעמא ית חיון קלן ונכיתו
ית עמא ומית עמא סגי מיש
מישראל: ואתא עמא לות משה וא
ואמרו חבנא ארי אתרעמנא קד
קדם יי ועמך נכנא צלי קדם יי
ויעדי מננא ית חיויא וצלי משה
על עמא: ואמר יי למשה עבד ל
לך קליא ושוי יתיה על את ויהי כ
כל דינכות ויחזי יתיה ויתקים: וע
ועבד משה חויא דנחשא ושויה ע
על את והוי כד נכית חויא ית גב
גברא ומסתכל בחויא דנחשא ומב
ומתקים: ונטלו בני ישראל ושרו בא
באבות: ונטלו מאבות ושרו בא
במגזת עבראי במדברא דעל אפי
מואב ממדנח שמשא: מתמן נטלו
ושרו בנחלא דזרד: מתמן נטלו ו
ושרו מעברא דארנון די במדברא
דנפק מתחום אמוראה ארי ארנון
תחום מואב בין מואב ובין אמור
אמוראה: על כן יתאמר בספרא ק
קרבין דעבד יי על ימא דסוף וג
וגבורן על נחלי ארנון: ושפך נח
נחליא דמדברין

אנקרוטשלור· ולא יתכן לומר ותקצר נפש העם בהיותם בדרך ולא פירש בו במה קצרה שכל מקום שתמצא קצור נפש במקרא מפורש שם במה קצרה כגון ותקצר נפשי בהם וכגון ותקצר נפשו בעמל ישראל כל דבר קשה על אדם נופל בו לשון קצור נפש כאדם שהטורח בא עליו ואין רב רעתו רחבה לקבל אותו הדבר ואין לו מקום בתוך לבו לגור שם אותו צער· ובדבר המטריח נופל לשון גודל שגדול הוא וכבד על האדם כגון וגם נפשם בחלה בי· גדלה עלי· ויגאה כשחל תצודני· כללו של פרוש כל לשון קצור נפש בדבר לשון שאין יכול לסבלו הוא שאין הדעת סובלתו· ב באלהים ובמשה· השוו עבד לקונו· למה העליתנו· שניהם שוים· ונפשנו קצה· אף זה לשון קצור נפש ומאוס· בלחם הקלוקל· לפי שהמן נבלע באיבר באברים קראוהו קלוקל אמרו עתיד המן הזה שיתפח במעינו כלום יש ילוד אשה שמכניס ואינו מוציא· את הנחשים השרפים· ששורפים את האדם בארס שניהם· וינשכו את העם· יבא נחש שלקה על הוצאת דבה ויפרע ממוציאי דבה יבא נחש שכל המינין נטעמין לו טעם אחד ויפרע מכפויי טובה שדבר אחד משתנה להם לכמה טעמים· ויתפלל משה· מכאן למי שמבקשים ממנו מחילה שלא יהא אכזרי מלמחול· על נס· כלונס שקורין פרקא וכן כנס על הגבעה תרנס כסי ששמו כס· לפי שהוא גבוה לאות ולראיה קורהו נס· כל הנשוך· אפי' כלב או חמור נושכו היה נזוק ומתנונה והולך אלא שנשיכת הנחש ממהרת להמית לכך נאמר כאן וראה ראייה בעלמא ובנשיכת הנחש נאמר והביט והיה אם נשך הנחש את איש והביט וגו' שלא היה ממהר להתרפאות אלא אם כן מביט בו בכוונה ואמרו רבותינו וכי נחש ממית או מחיה אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאין ואם לאו היו נמוקין· נחש נחשת· לא נאמר לו לעשותו של נחשת אלא אמר משה הקב"ה קוראו נחש ואני אעשנו של נחשת לשון נופל על הלשון· בעיי העברים· לא ידעתי למה נקרא שמם עיים ועי לשון חורבה הוא דבר הטאוט במטאטא והעין בו· יכור לביה והוא מלשון יעים· ויצא ברדי· העברים· דרך מעבר העוברים שם את הר נבו אל ארץ כנען שהוא מפסיק בין ארץ מואב לארץ אמוריים· על פני מואב· ממזרח השמש· במזרחה של ארץ מואב· מגבול האמורי· תחום סוף מיצר שלהם· וכן גבול מואב לשון קצה וסוף· מעבר ארנון· הקיפו ארץ מואב כל דרומה ומזרחה עד שבאו מעבר השני וארנון בתוך ארץ האמורי בקצוה של ארץ מואב· היוצא מגבול ה האמורי· רצועה יוצאה מגבול האמורי והיא של אמוריים ונכנסת לגבול מואב עד ארנון שהוא גבול מואב ושם חנו ישר ולא באו לגבול מואב כמו שאמר יפתח· ויגם אל מלך מואב שלח ולא אבה· ומשה רמזה כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער מה אלו לא נתנום לעבור בתוך ארצם אלא הקיפום סביב אף מואב כן· על כן יאמר· על חנייה זו ונסים שנעשו בה יאמר בספר מלחמות ה' כשמספרים ניסים שנעשו לאבותינו יספרו את והב כמו את יהב כמו שיאמר מן יהב ועד כך יאמר מן יהב והב והוי' יסוד הוא כלומר את אשר יהב להם והרבה נסים

בים סוף · ואת הנחלים ארנון · כשם שמספרים בנסי ים סוף כך יש לספר בנסי נחלי ארנון שאף כאן נעשו נסים גדולים · ומה הם הנסים · ואשד הנחלים · תרגום של שפך אשד · שפך הנחלים שנשפך דם ושם אמוריים שהיו נחבאים שם לפי שהיו ההרים גבוהים והנחל עמוק וקצר וההרים קרובים זה לזה אדם עומד על ההר מזה ומדבר עם חבירו בהר זה והדרך עובר בתוך הנחל אמרו אמוריים כשיכנסו ישראל לתוך הנחל לעבור כנגד מן המערות שבהרים ל שלמעלה מהם ונהרגם בחצים ואבני בליסטראות והיו אותן הנקעים בהר של צד מואב ובהר של צד אמוריים היו כנגד אותן נקעים כמין קרנות ושדים בולטין לחוץ כיון שבאו ישראל לעבור נזדעזע ההר של ארץ ישראל כשפחה היוצאת להקביל פני גבירתה · ונתקרב לצד הר של מואב ונכנסו אותן השדים

לשבת ער ונשען לגבול מואב: ומשם בארה הוא הבאר א
אשר אמר יהוה למשה אסף את העם ואתנה להם מים: ס
אז ישיר ישראל את השירה הזאת עלי באר ענו לה:
באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם במחקק במשענתם
וממדבר מתנה: וממתנה נחליאל ומנחליאל במות: ומבמות
הגיא אשר בשדה מואב ראש הפסגה ונשקפה על פני ה
הישמן: פ וישלח ישראל מלאכים אל סיחן
מלך האמרי לאמר: אעברה בארצך לא נטה בשדה ובכרם
לא נשתה מי באר בדרך המלך נלך עד אשר נעבר גבלך:
ולא נתן סיחן את ישראל עבר בגבלו ויאסף סיחן את כל עמו
ויצא לקראת ישראל המדברה ויבא יהצה וילחם בישראל:
ויכהו ישראל לפי חרב ויירש את ארצו מארנן עד יבק עד
בני עמון כי עז גבול בני עמון: ויקח ישראל את כל הערים
האלה וישב ישראל בכל ערי האמרי בחשבון ובכל בנתיה:
כי חשבון עיר סיחן מלך האמרי הוא והוא נלחם במלך מ
מואב הראשון ויקח את כל ארצו מידו עד ארנן: על כן יא
יאמרו המשלים באו חשבון תבנה ותכונן עיר סיחון: כי אש

לקבל לחית וסמיך לתחום מואב: ומתמן אתיהיבת להון בירא היא בירא דאמר יי׳ למשה כנוש ית עמא ואתן להון מיא: בכן שבח ישראל ית תושבחתא הדא סקי בירא ש שבחו לה: בירא דחפרוה רברביא כרוה רישי עמא ספריא בחטריהון וממדבר׳ אתיהיבת להון: ומדאתיהיבת להון נח נחתא עמהון לנחליא ומנחליא סלקא עמהון לרמתא: ומרמתא לחיליא דב דבחקלי מואב ריש רמתא ומסתכיא על אפי בית ישימון:

ושלח ישראל אזגדין לות סיחון מלכא דאמוראה למימר: אעיבר בארעך ל לא נסטי בחקל ובכרם לא נשתי מי גוב באורח מלכא נזיל עד דנעבר ת תחומך: ולא שבק סיחון ית ישראל למ למעבר בתחומיה וכנש סיחון ית כל עמיה ונפק לקדמות ישראל למדברא ואתא ליהץ ואגיח קרבא בישראל: ומחהי ישראל לפתגם דחרב וירית ית ארעיה מארנונא עד יובקא עד בני עמון ארי תקיף תחומא דבני עמון: ונסב י ישראל ית כל קרויא האלין ויתב ישראל בכל קרוי אמוראה בחשבון ובכל כפ כפרנהא: ארי חשבון קרתא דסיחון מל מלכא דאמוראה היא והוא אגיח קר קרבא במלכא דמואב קדמאה ונסב ית כל ארעיה מידיה עד ארנון על כן יימרון מתלייא עולו לחשבון תתבני ת ותשתכלל קרתא דסיחון: ארי קדום א תקיף כאשא

לתוך אותן הנקעים והרגום וזהו אשר נטה לשבת ער שההר נטה ממקומו ונתקרב לצד מואב ונדבק בו וזהו ונשען לגבול מואב · ומשם בארה · משם בא האשד אל הבאר · כיצד אמר הקב״ה מי מודיע לבני הנסים הללו השטן אומר כתת פת להיונק הודיע לאמו · לאחר שעברו חזרו ההרים למקומם והבאר ירדה לתוך הנחל והעלת משם דם ההרוגים וזרועות ואיברים ומוליכתם סביב המחנה וישראל ראו ואמרו שירה · עלי באר · מתוך הנחל והעלי מה שאת מעלה · ומנין שהבאר הודיעה להם שנ׳ ומשם בארה · וכי משם היתה והלא מתחלת ארבעים היתה עמהם אלא שירדה לפרסם את הנסים · וכן אז ישיר · זו שירה האמורה באמורה בסוף ארבעים והבאר נתנה להם מתחלת ארבעים · מה ראה ליכתב כאן אלא הענין הזה נדרש למעלה הימנו · את היא הבאר אשר חפרוה שרים · משה ואהרן · במשענותם · במטה · וממדבר נתנה להם · וממתנה נחליאל · כתרגומו · הגיא אשר בשדה מואב כי שם מת משה ושם בטלה ה הבאר · דא׳ כרוה נדיבי העם כל נשיא ונשיא כשהיו חונים נוטל מקלו ומושך אצל דגלו ומחנהו ומי הבאר נמשכין דרך אותו סימן ובאין לפני חניית כל שבט · במחוקק · על פי משה שנקרא מחוקק שנ׳ כי שם חלקת מחוקק ספון · ולמה לא נזכר משה בשירה זו לפי שלקה על ידי הבאר וכיון שלא נזכר שמו של משה לא נזכר שמו של הקב״ה משל למלך שהיו מזמנין אותו לסעודה אמר אם אוהבי שם אני שם ואם לאו איני הולך · ראש הפסגה ריש ר רמתא כתרגומו · פסגה · לשון גובה וכן פסגו ארמנותיה הגביהו ארמנותיה · ונשקפה · אותה הפסגה על פני מקום ששמו ישימון והוא לשון מדבר שהוא שמם · דא׳ ונשקפה הבאר על פני הישימון שנגנזה בימה של טבריא והעומד על הישימון מביט ורואה כמין כברה בים והיא הבאר כך דרש ר׳ תנחומא וישלח ישראל מלאכים · ובמקום אחר תולה השליחות במשה ושלח מלאכים ממדבר קדמות וכן וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום · ובפתח הוא אומר וישלח ישראל מלאכי אל מלך אדום וגו׳ הכתובים הללו צריכין זה לזה זה נועל וזה פותח שמשה הוא ישראל וישראל הם משה לומר לך נשיא הדור הוא כל הדור והנשיא הוא הכל · אעברה בארצך · אעפ״י שלא נצטוו לפתוח בשלום בקשו שלום · ולא נתן סיחון · שלכי כנען היו מעלין לו מס שהיה שומרם שלא יעברו עליהם גייסות כיון שאמרו לו ישראל נעברה בארצך אמר להם כל עצמי איני יושב כאן אלא לשמרם מפניכם ואתם אומרים כך · ויצא לקראת ישראל אלו היתה חשבון מלאה יתושים אין כל בריה יכולה לכבשה ואם היה סיחון בכפר חלש אין אדם יכול לכבשו וכל שכן שהיה בחשבון · אמר הקב״ה מה אני מטריח על בני כל זאת ליצור על כל עיר ועיר נתן בלב כל אנשי המלחמה ליצאת מן העיירות ונתקבצו למקום אחד ושם נפלו ומשם הלכו ישראל אל הערים ואין עומד לנגדם כי אין שם אלא נשים וטף · כי עז · ומהו חוזקו התראתו של הקב״ה שאמר להם אל תצורם וגו׳ · בנותיה · כפרים הסמוכים לה · והוא נלחם · וגו׳ למה הוצרך ליכתב לפי שנ׳ אל תצר את מואב וחשבון משל מואב היתה כת׳ לכו סיחון לקחה מהם ועל ידו טהרה לישראל · מידו · מרשותו · על כן · על אותה מלחמה שנלחם סיחון במואב יאמרו המושלים · המושלים הוא בלעם שנ׳ בו וישא משלו · ובעור אביו והם אמרו · באו חשבון שלא

פיה סיחון יכול לכבשה והלך ושכר את בלעם לקללו והו שאמ' לו בלק כי ידעתי את אשר תברך מבורך וגו' ׃ תבנה ותכונן ׃ חשבון בשם כיתו' להיות
עירו ׃ כי אש יצאה מחשבון ׃ משכבשה סיחון ׃ ואכלה ער מואב ׃ שם אותה המדינה קרוי ער בלשון עברי ולחייה בלשון ארמי ׃ ער מואב ער של מ
מואב ׃ אוי לך מואב ׃ שקללו את מואב שימסרו בידו ׃ כמוש ׃ שם אלהי מואב ׃ נתן ׃ הכותן את בניו של מואב נסים ופליטים בחרב ׃ ואת בנותיו בשביה
וגו' ׃ ונירם אבד ׃ מלכות שלהם ׃ אבד חשבון עד דיבון ׃ מלכות ועול שהיה למואב בחשבון אבד משם וכן עד דיבון ׃ והרגומו עד הרגום של ׃ סר
כר ניר מדיבון ׃ ניר לשון מלכות ועול וממשלה ׃ איש כמון למען היות ניר לדוד עבדי ׃ ונשים שין דגושה לשו' שממה ׃ כך יאמרו המושלים ונשים

יצאה מחשבון להבה מקרית סיחן אכלה ער מואב בעלי ב
במות ארנן ׃ אוי לך מואב אבדת עם כמוש נתן בניו פליטם
ובנתיו בשבית למלך אמרי סיחון ׃ ונירם אבד חשבון עד ד
דיבן ונשים עד נפח אשר עד מידבא ׃ וישב ישראל בארץ
האמרי ׃ וישלח משה לרגל את יעזר וילכדו בנתיה ויירש
את האמרי אשר שם ׃ ויפנו ויעלו דרך הבשן ויצא עוג מלך
הבשן לקראתם הוא וכל עמו למלחמה אדרעי ׃ ויאמר יהוה
אל משה אל תירא אתו כי בידך נתתי אתו ואת כל עמו ואת
ארצו ועשית לו כאשר עשית לסיחן מלך האמרי אשר יושב
בחשבון ׃ ויכו אתו ואת בניו ואת כל עמו עד בלתי השאיר לו
שריד ויירשו את ארצו ׃ ויסעו בני ישראל ויחנו בערבות מואב
מעבר לירדן ירחו ׃

ארי אשא מחשבון נפקת קדם כגומרא כשלהוביתא מקרתא דסיחון קטילת עמא דשרו בלחית מואב כומריא דפלחין בית דחלת רמתא דארנון ׃ וי לכון מואבאי אבדתון עמא דפלחין לכמוש מסר בנוהי עירקין ובנתיה בשביא למלכא אמוראה סיחון ׃ פסקת מלכו מחשבון עדא שלטן מדיבון וצדינא עד נפח דסמיך עד מידבא ׃ ויתב ישראל בארע אמוראה ׃ ושלח משה לאללא ית יעזר וכבשו כפרנהא ותריך ית אמוראה דתמן ׃ ואתפניאו וסליקו לארח מתנן ונפק עוג מלכא דמתנן לקדמותהון הוא וכל עמיה לאגחא קרבא לאדרעי ׃ ואמר יי' למשה לא תדחל מניה ארי בידך מסרית יתיה וית כל עמיה וית ארעיה ותעביד ליה כמא דעבדת לסיחון מלכא דאמוראה דיתיב בחשבון ׃ ומחו יתיה וית בנוהי וית כל עמיה עד דלא אשתאר ליה משזיב ויריתו ית ארעיה ׃ ונטלו בני ישראל ושרו במישריא דמואב מעברא לירדנא דירחו ׃

פרשה

וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמרי ׃ ויגר
מואב מפני העם מאד כי רב הוא ויקץ מואב מפני בני יש
ישראל ׃ ויאמר מואב אל זקני מדין עתה ילחכו הקהל את
כל סביבתינו כלחך השור את ירק השדה ובלק בן צפור
מלך למואב בעת ההוא ׃ וישלח מלאכים אל בלעם בן בעור
פתורה אשר על הנהר ארץ בני עמו לקרא לו לאמר הנה
עם יצא ממצרים הנה כסה את עין הארץ והוא ישב ממלי ׃

פרשה

וחזא בלק בר צפור ית כל דעבד ישראל לאמוראה ׃ ודחיל מואב מן קדם עמא לחדא ארי סגי הוא ועקת למואבאי מן קדם בני ישראל ׃ ואמר מואב לסבי מדין כען ישיצון קהלא ית כל סחרנגא כמה דמלחך תורא ית ירוקא דחקלא ובלק בר צפור מלכא למואב בעדנא ההיא ׃ ושלח אזגדין לות בלעם בר בעור לפתור ארם דעל פרת ארע בני עמיה למקרי ליה למימר הא עמא נפק ממצרים הא חפא ית עין שמשא דארעא והוא שרי מלקבלי ׃

אותם פר כפת השממים עד נפח ׃ וישלח משה לרגל את יעזר ׃ וגו' המרגלים לכדוה אמרו לא נעשה כראשונים בטוחים אנו בכח תפלתו של משה
להלחם ׃ אל תירא אותו ׃ שהיה משה ירא שמא תעמוד לו זכותו של אברהם שנ' ויבא הפליט הוא עוג שפלט מן הרפאים שהכו כדר לעמר וחבריו
בעשתרות קרנים שנ' רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים ׃ ויכו אותו ׃ משה הרגו כדאית' בברכות בהרואה עקר
טורא בר תלתא פרסי כו' ׃ חסלת ואת חקת התורה ׃

וירא בלק

את כל אשר עשה ישראל לאמורי ׃ אמר אלו שני מלכים שהיינו בטוחים עליהם לא עמדו בפניהם אנו על אחת כמה
וכמה ׃ לפיכך ויגר מואב ׃ לשון מורא כמו גורו לכם ׃ ויקץ מואב ׃ קצו בחייהם ׃ אל זקני מדין ׃ והלא מעולם היו שונאים זה את זה שנ' המכה את מ
מדין בשדה מואב שבאו מדין על מואב למלחמה אלא מיראתן של ישראל עשו שלום ביניהם ׃ מה ראו מואב ליטול עצה ממדין כיון שראו את ש
ישראל נוצחין שלא כמנהג העולם אמרו מנהיגם של אלו במדין נתגדל נשאל מהם מה מדתו ׃ אמרו להם אין כחו אלא בפיו ׃ אמרו אף אנו נבא על
עליהם באדם שכחו בפיו ׃ כלחוך השור ׃ כל מה שהשור מלחך אין בו ברכה ׃ בעת ההיא ׃ לא היה ראוי למלכות מנסיכי מדין היה וכיון שמת סיחון
מנוהו עליהם לצורך שעה ׃ פתורה ׃ כשלחני הזה שהכל מריצין לו מעות כך כל המלכים מריצין לו אגרותיהם ׃ ולפי פשוטו של מקרא כך שם המקום
ארץ בני עמו ׃ של בלק משם היה וזה היה מתנבא ואומר לו עתיד אתה למלוך ׃ ואם תאמר מפני מה השרה הקב"ה שכינתו על גוי רשע כדי שלא
יהא פתחון פה לאומות לומר אלו היה לנו נביאים חזרנו למוטב ׃ העמיד להם נביאים והם פרצו גדר העולם שבתחלה היו גדורים בעריות וזה נתן להם ע
עצה להפקיר עצמן לזנות ׃ לקרא לו ׃ הקריאה שלו היתה ולהנאתו שהיה פוסק לו ממון הרבה ׃ עם יצא ממצרים ׃ ואם תאמר מה מזיקך ׃ הנה כסה
את עין הארץ ׃ סיחון ועוג שהיו שומרים אותנו הנה עמדו עליהם והרגום ׃ והוא יושב ממולי ׃ חסר כתיב קרובים הם להכריתני ׃ כמו כי אמילם ׃

כפה בו·אני ובמי נכה בהם דא׳ לשון משנה הוא מנכה לו מן הדמים לחסר מהם מעט·כי ידעתי·וגו׳ על ידי מלחמת סיחון שעזרתו להכות את ם מואב·וקסמים בידם·כל מיני קסמים·ד״א·ז׳ סר אין כלי התפישה עמי·רמ׳ קסם זה נטלו בידם וקני מדין אם יבא עמנו בפעם הזאת יש בו ממש ואם ידחנו אין בו תועלת לפיכך כשאמר להם לינו פה הלילה אמרו אין בו תקוה הניחוהו והלכו להם שנאמ׳ וישבו שרי מואב עם בלעם אבל זקני מדין הלכו להם·לינו פה הלילה·אין רוח הקדש שורה עליו אלא בלילה·וכן לכל נביאי אומות העולם·אל לבן הארמי בחלום הלילה · כאדם ההולך אצל פילגשו בהחבא·כאשר ידבר ה׳ אלי·אם ישליכני ללכת עם בני אדם כמותכם אלך שמא אין כבודו לתתי להלוך אלא עם שרים גדולים· ויש

וְעַתָּה לְכָה נָּא אָרָה לִּי אֶת הָעָם הַזֶּה כִּי עָצוּם הוּא מִמֶּנִּי
אוּלַי אוּכַל נַכֶּה בּוֹ וַאֲגָרְשֶׁנּוּ מִן הָאָרֶץ כִּי יָדַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר
תְּבָרֵךְ מְבֹרָךְ וַאֲשֶׁר תָּאֹר יוּאָר: וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי מוֹאָב וְזִקְנֵי מִדְיָן
וּקְסָמִים בְּיָדָם וַיָּבֹאוּ אֶל בִּלְעָם וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו דִּבְרֵי בָלָק: וַ
יֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לִינוּ פֹה הַלַּיְלָה וַהֲשִׁבֹתִי אֶתְכֶם דָּבָר כַּאֲשֶׁר
יְדַבֵּר יְהוָה אֵלָי וַיֵּשְׁבוּ שָׂרֵי מוֹאָב עִם בִּלְעָם: וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל
בִּלְעָם וַיֹּאמֶר מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה עִמָּךְ: וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל הָ
הָאֱלֹהִים בָּלָק בֶּן צִפֹּר מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח אֵלָי: הִנֵּה הָעָם הַיֹּצֵא
מִמִּצְרַיִם וַיְכַס אֶת עֵין הָאָרֶץ עַתָּה לְכָה קָבָה לִּי אֹתוֹ אוּלַי א
אוּכַל לְהִלָּחֶם בּוֹ וְגֵרַשְׁתִּיו: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל בִּלְעָם לֹא
תֵלֵךְ עִמָּהֶם לֹא תָאֹר אֶת הָעָם כִּי בָרוּךְ הוּא: וַיָּקָם בִּלְעָם
בַּבֹּקֶר וַיֹּאמֶר אֶל שָׂרֵי בָלָק לְכוּ אֶל אַרְצְכֶם כִּי מֵאֵן יְהוָה
לְתִתִּי לַהֲלֹךְ עִמָּכֶם: וַיָּקוּמוּ שָׂרֵי מוֹאָב וַיָּבֹאוּ אֶל בָּלָק וַיֹּאמְרוּ
מֵאֵן בִּלְעָם הֲלֹךְ עִמָּנוּ: וַיֹּסֶף עוֹד בָּלָק שְׁלֹחַ שָׂרִים רַבִּים וְנִ
וְנִכְבָּדִים מֵאֵלֶּה: וַיָּבֹאוּ אֶל בִּלְעָם וַיֹּאמְרוּ לוֹ כֹּה אָמַר בָּלָק
בֶּן צִפּוֹר אַל נָא תִמָּנַע מֵהֲלֹךְ אֵלָי: כִּי כַבֵּד אֲכַבֶּדְךָ מְאֹד וְכֹל
אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלַי אֶעֱשֶׂה וּלְכָה נָּא קָבָה לִּי אֵת הָעָם הַזֶּה:
וַיַּעַן בִּלְעָם וַיֹּאמֶר אֶל עַבְדֵי בָלָק אִם יִתֶּן לִי בָלָק מְלֹא בֵיתוֹ
כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוּכַל לַעֲבֹר אֶת פִּי יְהוָה אֱלֹהָי לַעֲשׂוֹת קְטַנָּה
אוֹ גְדוֹלָה: וְעַתָּה שְׁבוּ נָא בָזֶה גַּם אַתֶּם הַלָּיְלָה וְאֵדְעָה מַה

וכען איתא כען לוט לי ית עמא
הדין ארי תקיף הוא מני מאם ה
אכול לאגחא ביה קרב ואתרכניה
מן ארעא ארי ידענא ית דתברך
מברך ודתלוט ליט: ואזלו סבי מו
מואב וסבי מדין וקסמיא בידיהון
ואתו לות בלעם ומלילו עמיה פת
פתגמי בלק: ואמר להון ביתו הכא
בליליא ואתיב יתכון פתגמא כמא
דימלל ה׳ עמי ואוריכו רברבי מ
מואב עם בלעם: ואתא מימר מן
קדם ה׳ לות בלעם ואמר מאן גב
גבריא האלין דעמך: ואמר בלעם
קדם ה׳ בלק בר צפור מלכא דמ
דמואב שלח לותי: הא עמא נפק
ממצרים וחפא ית עין שמשא דא
דארעא כען איתא לוט לי יתיה מ
מאם אכול לאגחא ביה קרב וא
ואתרכניה: ואמר ה׳ לבלעם לא ת
תיזיל עמהון לא תלוט ית עמא א
ארי בריך הוא: וקם בלעם בצפרא
ואמר לרברבי בלק איזילו לארעכון
ארי רעוא מן קדם ה׳ דלא למשב
למשבקי למיזל עמכון: וקמו רב
רברבי מואב ואתו לות בלק ואמרו
סרב בלעם למיתי עמנא: ואוסף
עוד בלק למשלח רברבין סגיאין י
ויקירין מאלין: ואתו לות בלעם וא
ואמרו ליה כדנן אמר בלק בר צפ
צפור לא כען תתמנע מלמיתי ל
לותי: ארי יקרא איקרנך לחדא וכ
וכל דתימר לי אעבד ואיתא כען
לוט לי ית עמא הדין: ואתיב בלעם
ואמר לעבדי בלק אם יתן לי בלק
מלי ביתיה כסף ודהב לית לי רשו
למעבר על גזרת מימרא דה׳ אלהי ל
למעבר זעירתא או רבתא: וכען
אוריכו כען הכא אף אתון בליליא
ואדע מה

ישבוני לשון עכבה·מי האנשים האלה עמך·להטעותו בא אמר פעמים שאין הכל גלוי לפניו אין דעתו שוה עליו אף אני אראה עת שאוכל לקלל ולא יבין·בלק בן צפור·וגו׳ אעפ״י שאיני חשוב בעיניך חשוב אני בעיני המלכים·קבה לי·זו קשה מארה לי שהוא נוקב ומפרש·וגרשתיו· מן העולם·ובלק לא אמר אלא ואגרשנו מן הארץ·איני מבקש אלא להסיעם מעלי ובלעם היה שונאם יותר מבלק·לא תלך עמהם·אמר לו אם כן אקלל במקומי אמר לו לא תאור את העם·אמר לו אם כן אברכם·אמר לו אינם צריכים לברכתך כי ברוך הוא·משל אומרים לצרעה לא מדובשיך ולא מעוקציך·להלך עמכם·אלא עם שרים גדולים·למדנו שרוחו גבוהה ולא רצה לגלות שהוא ברשותו של מקום אלא בלשון גסות לפיכך ויוסף עוד בלק וגו׳·כי כבד אכבדך מאד·יותר ממה שהיית נוטל לשעבר אני נותן לך·מלא ביתו כסף וזהב למדנו שנפשו רחבה ומחמד ממון אחרים אמר ראוי לו ליתן לי כל כסף וזהב שלו שהרי צריך לשכור חיילות רבים ספק נוצח ספק אינו נוצח ואני ודאי נוצח·לא אוכל לעבור·על כרחו גלה שהוא ברשות אחרים·ונתנבא כאן שאינו יכול לבטל הברכות שנתברכו האבות מפי השכינה·גם אתם·סופ״ו הכשילו גם אתם סופ״ם לילך בפחי

נפש כראשונים·

מה יוסף. לא ישנה דבריו מברכה לקללה הלואי שלא יוסיף לברך כאן נתנבא שעתיד להוסיף להם ברכות על ידו. אם לקרא לך. אם הקריאה של
שלך ובשביל אתה ליטול עליה שכר קום לך אתם. ואך. על כרחך את הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה. ואעפ"כ וילך בלעם אמר שמא אפתנו ו
ואתרצה. ויחבש את אתונו. מכאן ששנאה מקלקלת את השורה שחבש הוא בעצמו. אמ' הקב"ה רשע כבר קדמך אברהם אביהם שנ' וישכם אברהם
בבקר ויחבש את חמורו. עם שרי מואב. לבו כלבם שוה. כי הולך הוא. ראה שהדבר רע בעיני המקום ונתאוה לילך. לשטן לו. מלאך של רחמים היה
והיה רוצה למונעו שלא יחטא ויאבד. ושני נעריו עמו. מכאן לאדם חשוב היוצא לדרך יוליך עמו שני אנשים לשמשו ויחזרו ומשמשו.

יסף יהוה דבר עמי: ויבא אלהים אל בלעם לילה ויאמר לו
אם לקרא לך באו האנשים קום לך אתם ואך את הדבר
אשר אדבר אליך אתו תעשה: ויקם בלעם בבקר ויחבש את
אתנו וילך עם שרי מואב: ויחר אף אלהים כי הולך הוא
ויתיצב מלאך יהוה בדרך לשטן לו והוא רכב על אתנו ושני
נעריו עמו: ותרא האתון את מלאך יהוה נצב בדרך וחרבו
שלופה בידו ותט האתון מן הדרך ותלך בשדה ויך בלעם
את האתון להטתה הדרך: ויעמד מלאך יהוה במשעול הכ
הכרמים גדר מזה וגדר מזה: ותרא האתון את מלאך יהוה
ותלחץ אל הקיר ותלחץ את רגל בלעם אל הקיר ויסף לה
להכתה: ויוסף מלאך יהוה עבור ויעמד במקום צר אשר אין
דרך לנטות ימין ושמאול: ותרא האתון את מלאך יהוה ות
ותרבץ תחת בלעם ויחר אף בלעם ויך את האתון במקל: ויפ
ויפתח יהוה את פי האתון ותאמר לבלעם מה עשיתי לך כי ה
הכיתני זה שלש רגלים: ויאמר בלעם לאתון כי התעללת בי
לו יש חרב בידי כי עתה הרגתיך: ותאמר האתון אל בלעם
הלוא אנכי אתנך אשר רכבת עלי מעודך עד היום הזה ה
ההסכן הסכנתי לעשות לך כה ויאמר לא: ויגל יהוה את ע
עיני בלעם וירא את מלאך יהוה נצב בדרך וחרבו שלפה בי
בידו ויקד וישתחו לאפיו: ויאמר אליו מלאך יהוה על מה ה

יוסף יי למללא עמי: ואתא מי
מימר מן קדם יי לות בלעם בל
בליליא ואמר ליה אם למקרי ל
לך אתו גבריא קום אזל עמהון
וברם ית פתגמא דאמליל עמך
יתיה תעביד: וקם בלעם בצפרא
וזריז ית אתניה ואזל עם רברבי
מואב: ותקיף רוגזא דיי ארי אזל
הוא ואתעתד מלאכא דיי באור
באורחא לסטנא ליה והוא רכיב
על אתניה ותרין עולימוהי עמיה:
וחזת אתנא ית מלאכא דיי מע
מעתד באורחא וחרבא שליפא ב
בידיה וסטת אתנא מן אורחא ו
ואזלת בחקלא ומחא בלעם ית
אתנא לאסטיותה לאורחא: וקם
מלאכא דיי בשביל כרמיא אתר
דגדר מכא וגדר מכא:
וחזת אתנא ית מלאכא דיי ואד
ואדחיקת לכותלא ודחיקת ית רגלא
דבלעם בכותלא ואוסיף למחהא:
ואוסיף מלאכא דיי למעבר וקם
באתר עק דלית אורח למסטי ל
לימינא ולסמלא: וחזת אתנא ית
מלאכא דיי ורבעת תחות בלעם
ותקיף רוגזא דבלעם ומחא ית א
אתנא בחוטרא: ופתח יי ית פומא
דאתנא ואמרת לבלעם מא עב
עבדית לך ארי מחיתני דנן תלת
זמנין: ואמר בלעם לאתנא ארי
חייכת בי אלו אית חרבא בידי
ארי כען קטלתיך: ואמרת אתנ
אתנא לבלעם הלא אנא אתנך
דרכבת עלי מדאיתך עד יומא
דין המילף אליפנא למעבד לך
כדין ואמר לא: וגלא יי ית עיני
בלעם וחזא ית מלאכא דיי מע
מעתד באורחא וחרביה שליפא ב
בידיה וכרע וסגיד לאפוהי: ואמר
ליה מלאכא דיי על מה

ומשמשים זה את זה. ותרא האתון. והוא לא ראה שהרשה המקום רשות לבהמה לראות יותר מן האדם שמתוך שיש בו דעת תטרף דעתו כשיראה מזי
מזיקין. וחרבו שלופה בידו. אמ' רשע זה הניח כלי אומנותו שכלי זיינן של אומות בחרב והוא בא עליהם בפיו שהוא אומנות שלהם. אף אני את
אתפוש את שלו ואבא עליו באומנותו וכן סופו ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב. במשעול. כתרגו' בשביל. וכן אם ישפוק עפר שומרון לשעלים
עפר הנדבק בכפות הרגלים בהלוכן. וכן מי מדד בשעלו מים ברגליו ובהלוכו. גדר מזה וגדר מזה. סתם גדר של אבנים הוא. ותלחץ. היא עצמה
ותלחץ. את אחרים את רגל בלעם. ויוסף מלאך יי עבור. לעבור עוד לפניו להלך להיות לפניו במקום אחר כמו והוא עבר לפניהם. ומדרש אגדה יש
בתנחומא מה ראה לעמוד בשלשה מקומות סימני אבות הראהו. זה שלש רגלים. רמז לו אתה מבקש לעקור אומה החוגגת שלש רגלים בשנה.
התעללת. כתרגומו לשון גנאי ובזיון. לו יש חרב בידי. גנות גדולה היא לו דבר זה בעיני השרים. זה הולך להרוג אומה שלימה בפיו ולאתון זו
צריך לכלי זיין. ההסכן הסכנתי. כתרגומו. וכן הלא יסכן גבר. רבותי דרשו מקרא זה בתלמו' אמרו ליה מאי טעמא לא רכבת אסוסיא אמר להו
ברטיבא שדאי ליה כו' כדאי' במסכת ע"ז

כי ירט הדרך לנגדי. רבותינו חכמי משנה דרשוהו נוטריקון יראה ראתה נטתה בשביל שהדרך לנגדי כלומר לקנאתי ולהקניטני. ולפי פשוטו כי חרד הדרך לנגדי לשון רטט כי ראיתי בעל הדרך שחרד ומהר הדרך שהוא לכעסי ולהמרותי. ומקרא קצר הוא כמו ותכל דוד. ולמ׳ יד ירט לשון רכון וכן על ידי רשעים ירטני מעיים ומכנים אותו על ידי רשעים שאינן לא מקניטים. אולי נטתה כמו לולי. פעמים שאולי משמש ב בלשון לולא. גם אתכה הרגתי והרי זה מקרא מסורס והוא כמו גם הרגתי אותך כלומר לא העכבה בלבד קרמתך על ידי כי גם ההריגה. ואותה ה החייתי. ועכשיו מפני שדברה והוכיחתך ולא יכולת לעמוד בתוכחתה כמו שכתוב ויאמר לא. הרגתיה של יאמרו זו היא שסלקה את בלעם בתוכ

הִכִּיתָ אֶת־אֲתֹנְךָ זֶה שָׁלוֹשׁ רְגָלִים הִנֵּה אָנֹכִי יָצָאתִי לְשָׂטָן כִּי
יָרַט הַדֶּרֶךְ לְנֶגְדִּי׃ וַתִּרְאַנִי הָאָתוֹן וַתֵּט לְפָנַי זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים
אוּלַי נָטְתָה מִפָּנַי כִּי עַתָּה גַּם־אֹתְכָה הָרַגְתִּי וְאוֹתָהּ הֶחֱיֵיתִי׃
וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־מַלְאַךְ יְהוָה חָטָאתִי כִּי לֹא יָדַעְתִּי כִּי אַתָּה
נִצָּב לִקְרָאתִי בַּדָּרֶךְ וְעַתָּה אִם־רַע בְּעֵינֶיךָ אָשׁוּבָה לִּי׃ וַיֹּאמֶר
מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־בִּלְעָם לֵךְ עִם־הָאֲנָשִׁים וְאֶפֶס אֶת־הַדָּבָר א
אֲשֶׁר־אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אֹתוֹ תְדַבֵּר וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם עִם־שָׂרֵי בָלָק׃ ויש
וַיִּשְׁמַע בָּלָק כִּי בָא בִלְעָם וַיֵּצֵא לִקְרָאתוֹ אֶל־עִיר מוֹאָב אֲשֶׁר
עַל־גְּבוּל אַרְנֹן אֲשֶׁר בִּקְצֵה הַגְּבוּל׃ וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם ה
הֲלֹא שָׁלֹחַ שָׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ לִקְרֹא־לָךְ לָמָּה לֹא־הָלַכְתָּ אֵלָי ה
הַאֻמְנָם לֹא אוּכַל כַּבְּדֶךָ׃ וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק הִנֵּה־בָאתִי
אֵלֶיךָ עַתָּה הֲיָכֹל אוּכַל דַּבֵּר מְאוּמָה הַדָּבָר אֲשֶׁר יָשִׂים אֱל
אֱלֹהִים בְּפִי אֹתוֹ אֲדַבֵּר׃ וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם עִם־בָּלָק וַיָּבֹאוּ קִרְיַת חֻצ
חֻצוֹת׃ וַיִּזְבַּח בָּלָק בָּקָר וָצֹאן וַיְשַׁלַּח לְבִלְעָם וְלַשָּׂרִים אֲשֶׁר א
אִתּוֹ׃ וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיִּקַּח בָּלָק אֶת־בִּלְעָם וַיַּעֲלֵהוּ בָּמוֹת בָּעַל וַיַּרְא
מִשָּׁם קְצֵה הָעָם׃ וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק בְּנֵה־לִי בָזֶה שִׁבְעָה
מִזְבְּחֹת וְהָכֵן לִי בָּזֶה שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים׃ וַיַּעַשׂ בָּלָק כ
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר בִּלְעָם וַיַּעַל בָּלָק וּבִלְעָם פַּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ׃ וַיֹּאמֶר
בִּלְעָם לְבָלָק הִתְיַצֵּב עַל־עֹלָתֶךָ וְאֵלְכָה אוּלַי יִקָּרֵה יְהוָה לק
לִקְרָאתִי וּדְבַר מַה־יַּרְאֵנִי וְהִגַּדְתִּי לָךְ וַיֵּלֶךְ שֶׁפִי׃ וַיִּקָּר אֱלֹהִים

מחיתא ית אתנך דנן תלת זמנין הא אנא נפקית לסטן ד די גלי קדמי דאתרעי למיזל באורחא ל לקבלי: וחזתני אתנא וסטת מן קדמי דנן תלת זמנין אלולין ל לא סטת מן קדמי ארי כען א ף יתך קטלית ויתה קיימית: ו ואמר בלעם למלאכא דיי׳ חבית ארי לא ידעית ארי את מעתד לקר לקדמותי באורחא וכען אם ביש בעינך אתוב לי: ואמר מלאכא דיי׳ לבלעם איזל עם גבריא וב וברם ית פתגמא דאמליל עמך יתיה תמלל ואזל בלעם עם רבר רברבי בלק: ושמע בלק ארי א אתא בלעם ונפק לקדמותיה לק לקרתא דמואב דעל תחום ארנון דבסטר תחומא: ואמר בלק לבל לבלעם הלא משלח שלחית לו לותך למקרי לך למא לא אתי אתיתא לותי הבקושטא הויתא אמר ליה אנא יכיל ליקרתך: ואמר בלעם לבלק הא אתיתי לותך כ כען המיכל יכילנא למללא מ מדעם פתגמא דישוי יי׳ בפומי יתיה אמלל: ואזל בלעם עם בלק ואתאו לקרית מחוזהי: ונכס ב בלק תורין ועאן ושלח לבלעם ול ולרברביא דעמיה: והוה בצפרא ודבר בלק ית בלעם ואסקיה לרמת דחלתיה וחזא מתמן קצת מן עמא: ואמר בלעם לבלק בנה לי הכא שבעא מדבחין ואתקין לי הכא שבעא תורין ושבעא דכרין: וע ועבד בלק כמא דמליל בלעם ו ואסק בלק ובלעם תור ודכר על כל מדבח: ואמר בלעם לבלק א אתעתד על עלתך ואיהך מאים יתערע מימר מן קדם יי׳ לקדמותי ופתגמא דיחזנני ואחוי לך ואזל יחידי: וערע מימר מן קדם יי׳:

בתוכחתה ולא יכול להשיב שחס המקום על כבוד הבריות. וכן והרגת את האשה ואת הבהמה ואת הבהמה תהרגו. כי לא ידעתי. גם זו גנותו על כרחו. אם רע בעיניך אשובה לי. להתריס נגד המקום היא תשובה זו אמר לו הוא בעצמו צוני ללכת ואתה מלאך מבטל את דברו. למוד הוא בכך שאומר דבר ומלאך מחזירו אמר לאברהם קח נא את בנך וגו׳ ועל ידי מלאך בטל את דברו אף אני אם רע בעיניך צריך אני לשוב. לך עם האנשים. בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו. ואפס את הדבר אשר אדבר וגו׳. אל עיר מואב. אל מטרפולין שלו. עיר החשובה ש שלו לומר ראה מה אלו מבקשים לעקור. קרית חצות. עיר מלאה שוקים אנשים ונשים וטף בחוצותיה לומר ראה ורחם שלא יעקרו אלה. בקר וצאן. דבר מועט. במות בעל. כתרגומו לרמת דחלתיה. שם ע״ז. אולי יקרה לקראתי. אינו רגיל לדבר עמי ביום. וילך שפי. כתרגומו יחידי. לשון ש שוקט ושקט שאין עמו אלא שתיקה. ויקר. לשון עראי. לשון גנאי. לשון טומאת קרי. כלומר בקושי ובבזיון היה נגלה עליו ביום ואלא בשביל להראות חבתן של ישראל

את שבעת המזבחות. שבעה מזבחות ערכתי אין כתוב כאן אלא את שבעת המזבחות אמר לפניו אבותיהם של אלו בנו לפניך שבעה מזבחות ואני ערכתי
כנגד כולן. אברהם בנה ארבעה. ויבן שם מזבח לי"י הנראה אליו. ויעתק משם ההרה. וגו' ויאהל אברהם. וגו' ואחד בהר המוריה. ויצחק בנה אחד ויבן ש
שם מזבח וגו' ויכרו שם עבדי יצחק באר. ויעקב בנה שתים אחד בשכם ואחד בבית אל. ואעל פר ואיל במזבח. ואברהם לא העלה אלא איל אחד. ארה לי י
יעקב וזעמה ישרא'. בשני שמותיהם אמ' לו לקללם שמא אחד מהם אינו מוחזק. מה אקב לא קבה אל. כשהיו ראויים להתקלל לא נתקללו. כשהזכיר אביהם את
עונם באפם הרגו איש לא קלל אלא אפם שנ' ארור אפם. כשנכנס אביהם במרמה אצל אביו היה ראוי להתקלל מה נאמר שם גם ברוך יהיה. במברכים

אל בלעם ויאמר אליו את שבעת המזבחת ערכתי ואעל פ
פר ואיל במזבח: וישם יהוה דבר בפי בלעם ויאמר שוב אל ב
בלק וכה תדבר: וישב אליו והנה נצב על עלתו הוא וכל ש
שרי מואב: וישא משלו ויאמר מן ארם ינחני בלק מלך מואב
מהררי קדם לכה ארה לי יעקב ולכה זעמה ישראל: מה א
אקב לא קבה אל ומה אזעם לא זעם יהוה: כי מראש צרים
אראנו ומגבעות אשורנו הן עם לבדד ישכן ובגוים לא יתח
יתחשב: מי מנה עפר יעקב ומספר את רבע ישראל תמת נפ
נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמהו: ויאמר בלק אל בלעם
מה עשית לי לקב איבי לקחתיך והנה ברכת ברך: ויען ויא
ויאמר הלא את אשר ישים יהוה בפי אתו אשמר לדבר: ויא
ויאמר אליו בלק לך נא אתי אל מקום אחר אשר תראנו מ
משם אפס קצהו תראה וכלו לא תראה וקבנו לי משם: ויק
ויקחהו שדה צפים אל ראש הפסגה ויבן שבעה מזבחת ויעל
פר ואיל במזבח: ויאמר אל בלק התיצב כה על עלתך ואנכי
אקרה כה: ויקר יהוה אל בלעם וישם דבר בפיו ויאמר שוב
אל בלק וכה תדבר: ויבא אליו והנו נצב על עלתו ושרי מואב
אתו ויאמר לו בלק מה דבר יהוה: וישא משלו ויאמר קום ב
בלק ושמע האזינה עדי בנו צפר: לא איש אל ויכזב ובן אדם
ויתנחם ההוא אמר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה: הנה ברך

בבלעם ואמר קדמוהי ית שבעה מדב
מדבחין סדרית ואסקית תור ודכר על
כל מדבח: ושוי יי פתגמא בפומא דב
דבלעם ואמר תוב לות בלק וכדין תמ
תמלל: ותב לותיה והא מעתד על ע
עלתיה הוא וכל רברבי מואב: ונטל מ
מתליה ואמר מן ארם דברני בלק מל
מלכא דמואב מטורי מדינחא איתא
לוט לי יעקב ואיתא תרך לי ישרא': מה
אלוטיה דלא לטיה אל' ומה אתרכיה דל
דלא תרכיה יי: ארי מריש טוריא חזי
חזיתיה ומרמתא סכיתיה הא עמא בל
בלחודיהון עתידין דיחסנון עלמא ובע
ובעממיא לא יתדנון גמירא: מאן יכ
יכול למימני דעדקיא דבית יעקב דא
דאמיר עליהון יסגון כעפרא דארעא
או חד מארבע משריתא דישראל ת
תמות נפשי מותא דקשטוהי ויהי סופי
כותהון: ואמר בלק לבלעם מה עבדת
לי למלט שנאי דברתיך והא ברכא
מברכת להון: ואתב ואמר הלא ית די י
ישוי יי בפומי יתיה אטר למללא: א
ואמר ליה בלק איתא כען עמי לאתר
אחרן די תחזיה מתמן לחוד קצתיה ת
תחזי וכליה לא תחזי ותלוטיה מתמן:
ודבריה לחקל סכותא לריש רמתא וב
ובנא שבעא מדבחין ואסק תור ודכר
על כל מדבח: ואמר לבלק אתעתד ה
הכא על עלתך ואנא אתמטי עד כא:
וערע מימר מן קדם יי בבלעם ושוי
פתגמא בפומיה ואמר תיב לות בלק כ
וכדין תמלל: ואתא לותיה והא מעתד
על עלתיה ורברבי מואב עמיה ואמר
ליה בלק מה מליל יי: ונטל מתליה
ואמר קום בלק ושמע אציתא למימרי ב
בר צפור: לא כמלי בני אנשא מימר
אלהא בני אנשא אמרין ומכדבין ואף
לא כעובדי בני בשרא דאנון גזרין ל
למעבד תיובין ומתמלכין והוא אמר
ועבד וכל מימריה מתקים: הא ברכן

נאמר אלה יעמדו לברך את העם. במקללים לא נאמר אלה יעמדו לקלל את העם אלא על הקללה לא רצה להזכיר עליהם שם קללה. לא זעם יי. אני א
אין כחי אלא שאני יודע לכוין השעה שהקב"ה כועס בה והוא לא כעס כל הימים הללו שבאתי אליך. וזהו שנ' עמי זכר נא מה יעץ וגו' ומה ענה אותו בל
בלעם וגו' למען דעת צדקות יי. כי מראש צורים אראנו. אני מסתכל בראשיתם ובתחלת שרשיהם ואני רואה אותם מיוסדים וחזקים כצורים וגבעות
הללו על ידי אבות ואמהות. הן עם לבדד ישכן. הוא אשר זכו לו אבותיו לשכן בדד. כתרגו'. ובגוים לא יתחשב. כתרגו' לא יהיו נעשין כלה עם שאר האומות שנ' כי
אעשה כלה בכל הגוים וגו' אינן נמנין עם השאר. ד"א כשהן שמחין אין אומה שמחה עמהם. שנ' יי בדד ינחנו. וכשהאומות בטובה הן אוכלין עם כל א
אחד ואין עולה להם מן התשבון וזהו ובגוים לא יתחשב. מי מנה עפר יעקב. כתרגומו ממרבע משרייתא ארבע דגלים. ד"א עפר יעקב אין חשבון במצ
במצות שהן מקיימין בעפר. לא תחרוש בשור ובחמור. לא תזרע כלאים. אפר פרה. ועפר סוטה. וכיוצא בהם. ומספר את רובע ישרא'. רביעותיהן זרע ה
היוצא מן התשמיש שלהם. תמות נפשי מות ישרים שבהם. וקבנו לי. לשון צווי קללהו לי. שדה צופים. מקום גבוה היה ששם הצופה עומד לשמור א"ס י
יבא חיל על העיר. ראש הפסגה. בלעם לא היה קוסם כבלק ראה בלק שעתיד פרצה להפרץ בישרא' משם שמשם מת משה כסבור ששם תחול עליהם הקללה.
וזו היא הפרצה שאני רואה. אקרה כה. מאת הקב"ה. אקרה. לשון אתפעל. וישם דבר בפיו. מה היא השימה הזאת מה חסר המקרא באמרו שוב אל בלק
וכה תדבר אלא כשהיה שומע שאינו נרשה לקלל אמר מה אני חוזר אצל בלק לצערו ונתן לו הקב"ה רסן וחכה בפיו כאדם הפוקס בהמה בחכה להוליכה א
אל אשר ירצה. אמר לו על כרחך תשוב אל בלק. ושרי מואב אתו. ולמעלה הוא אומר וכל שרי מואב. כיון שראו שאין בו תקוה הלכו להם מקצתם ולא
נשארו אלא מקצתם. מה דבר יי. לשון שחוק הוא זה כלומר אינך ברשותך. קום בלק. כיון שראהו משחק בו נתכוון לצערו עמוד על רגלך אינך רשאי ל
לישב ואני שלוח אליך בשליחותו של מקום. בנו צפור. לשון מקרא הוא זה כמו חיתו יער וחיתו ארץ. למעינו מים. לא איש אל וגו' כבר נשבע להם לה
להביאם ולהורישם ארץ שבעה אומות ואת סבור להמיתם במדבר. ההוא אמר וגו' בלשון תמה תיבין ומתמלכין דחוזרין ונמלכין לחזור בהם. הנה ברך.

לקחתי · מתה שומע אני מה רבר ה׳ · קבלתי ממנו לברך אותם · וברך ולא אשיבנה · הוא ברך אותם ואני לא אשיב את ברכתו · וברך כמו וברך · וכן היא גזרת ריש אויב חרף כמו חרף · וכן ובוצע ברך המהלל ומברך את הגזול ואומר אל תירא כי לא תענש שלו יהיה לך מרגיז הוא להקב״ה · ואין לומר ב ברך שם דבר שאם כן היה נקוד בפתח קטן וטעמו למעלה אבל לפי שהוא לשון פעל הוא נקוד בקמץ קטן וטעמו למטה · לא הביט און ביעקב · וגו׳ כת כתרגומו · ורא״מ אחרי פשוטו הוא נדרש מדרש כמה · לא הביט הקב״ה און שביעקב כשהן עוברין על דבריו אינו מדקדק אחריהם להתבונן באוניות שלהם ובעמלן שהן עוברין על דתו · עמל לשון עבירה כמו הרה עמל כי אתה עמל וכעס תביט · לפי שהעבירה היא עמל לפני המקום · ה׳ אלהיו עמו · אפי׳ מכעי

לקחתי וברך ולא אשיבנה: לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל יהוה אלהיו עמו ותרועת מלך בו: אל מוציאם ממצרים כתועפת ראם לו: כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל: הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא לא ישכב עד יאכל טרף ודם חללים ישתה: ויאמר בלק אל בלעם גם קב לא תקבנו גם ברך לא תברכנו: ויען בלעם ויאמר אל בלק הלא דברתי אליך לאמר כל אשר ידבר יהוה אתו אעשה: ויאמר בלק אל בלעם לכה נא אקחך אל מקום אחר אולי יישר בעיני האלהים וקבתו לי משם: ויקח בלק את בלעם ראש הפעור הנשקף על פני הישימן: ויאמר בלעם אל בלק בנה לי בזה שבעה מזבחת והכן לי בזה שבעה פרים ושבעה אילם: ויעש בלק כאשר אמר בלעם ויעל פר ואיל במזבח: וירא בלעם כי טוב בעיני יהוה לברך את ישראל ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים וישת אל המדבר פניו: וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שכן לשבטיו ותהי עליו רוח אלהים: וישא משלו ויאמר נאם בלעם בנו בער ונאם הגבר שתם העין: נאם

קבליתי ומברכנון לישר׳ ולא אתיב ברכתי מנהון: מסתכלית ליה פלחי גלולין בדבית יעקב ואף לא עבדי ליאות שקר בישר׳ מימרא ה׳ אלההון בסעדהון ושכינת מלכהון ביניהון: אלהא דאפקינון ממצרים תקפא ורומא דליה: ארי לא נחשיא צבן דייטב בדבית יעקב ואף לא קסמיא רען בדבית ישר׳ כעדן יתאמר ליעקב ולישר׳ מה עבד אלהא: הא עמא כליתא שרי וכאריא יתנטל לא ישרי בארעיה עד דיקטול קטול ונכסי עממיא ירת: ואמר בלק לבלעם אף מילט לא תלוטנון אף ברכא לא תברכנון: ואתיב בלעם ואמר לבלק הלא מלילית עמך למימר כל דימלל ה׳ יתיה אעבד: ואמר בלק לבלעם איתא כען אדברנך לאתר אחרן מאם תהי רעוא מן קדם ה׳ ותלוטיה לי מתמן: ודבר בלק ית בלעם לריש רמתא דמסתכיא על אפי בית ישימון: ואמר בלעם לבלק בנה לי הכא שבעא מדבחין ואתקין לי הכא שבעא תורין ושבעא דכרין: ועבד בלק כמא דאמר בלעם ואסיק תור ודכר על כל מדבח: וחזא בלעם ארי תקין קדם ה׳ לברכא ית ישר׳ ולא הליך כזמן בזמן לאהין לקדמות נחשיא ושוי לקבל עגלא דעבדו ישר׳ במדברא אפוהי: וזקף בלעם ית עינוהי וחזא ית ישר׳ שרי לשבטוהי ושרת עלוהי רוח נבואה מן קדם ה׳: ונטל מתליה ואמר אמר בלעם בר בעור ואמר גברא דשפיר חזי: אמר

מכעיסין וממרין לפניו אינו זז מתוכן · ותרועת מלך בו · לשון חבה ורעות · כמו רעה דוד · אוהב דוד · ויתנהו למרעהו · וכן תרגם אנקלוס ושכינת מלכהון ביניהון · אל מוציאם ממצרים · אתה אמרת הנה עם יצא ממצרים · לא יצא מעצמו אלא האלהים הוציאם · כתועפות ראם לו · כתוקף רום וגובה שלו · וכן וכסף תועפות לשון מעות הוא · ואומר אני שהוא לשון עוף · יעופף המעופף ברום וגובה והתוקף רב הוא · ותועפות ראם · עפיפת גובה · ורא״מ תועפות ראם תוקף ראמים · ואמרו רבותינו אלו השדים · כי לא נחש ביעקב · כי ראויים הם לברכה שאין בהם מנחשים וקוסמים · כעת יאמר ליעקב · וגו׳ עוד עתיד להיות עת כעת הזאת אשר תגלה חבתן לעין כל שהן יושבין לפניו ולומדין תורה מפיו ומחיצתן לפנים ממלאכי השרת והם ישאלו להם מה פעל אל · וזהו שנ׳ והיו עיניך רואות את מוריך · ורא״מ יאמר ליעקב אינו לשון עתיד אלא לשון הווה · אינן צריכין למנחש וקוסם כי בכל עת שצריך להאמר ליעקב ולישר׳ מה פעל הקב״ה ומה גזרותיו במרום אינן מנחשים וקוסמים אלא נאמר על פי נביאיהם מה היא גזרת המקום או אורים ותומים מגידים להם · ואונקלוס לא תרגם כן · הן עם כלביא יקום · וגו׳ כשהן עומדין משנתן שחרית הן מתגברין כלביא וכארי לחטוף את המצות ללבוש טלית לקרא את שמע ולהניח תפילין · לא ישכב · בלילה על מטתו עד שהוא אוכל ומחבל כל מזיק הבא לטרפו כיצד קורא את שמע על מטתו ומפקיד רוחו ביד המקום בא מחנה וגייס להזיקם הקב״ה שומרם ונלחם מלחמתם ומפילם חללים · ד״א הן עם כלביא יקום כו׳ כתרגומו · ודם חללים ישתה · נתנבא שאין משה מת עד שיפיל מלכי מדין חללים ויהרג הוא עמהם שנ׳ ואת בלעם בן בעור הקוסם הרגו בני ישר׳ בחרב על חלליהם · גם קב לא תקבנו · גם ראשון מוסף על גם השני וגם שני על גם ראשון וכן גם לי גם לך לא יהיה · וכן גם בחור גם בתולה · וקבותו לי · אין זה לשון צווי כמו וקבנו אלא לשון עתיד אולי יישר בעיניו ותקבנו לי משם · מלרע · ראש הפעור · קוסם היה בלק וראה שהן עתידין ללקות על ידי פעור ולא היה יודע במה אמר שמא הקללה תחול עליהם משם · וכן כל החוזי בכוכבים רואים ואין יודעין מה רואים · וירא בלעם כי טוב · וגו׳ אינו צריך לבדוק בהקב״ה כי לא יחפוץ לקללם · ולא הלך כפעם בפעם · כאשר עשה שני פעמים · לקראת נחשים · לנחש · אולי יקרה ה׳ לקראתו · ברצונו · אמר רוצה ולא רוצה לקללם אזכיר עונותיהם והקללה על הזכרת עונותיהם תחול · וישת אל המדבר פניו · כתרגומו · וישא את עיניו · בקש להכניס בהם עין רעה והרי יש לך שלש מדותיו עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה האמורים למעלה · שוכן לשבטיו · ראה כל שבט ושבט שוכן לעצמו ואינן מעורבין ראה שאין פתחיהם מכוונין זה כנגד זה שלא יציץ לתוך אוהל חברו · ותהי עליו רוח אלהים · עלה בלבו שלא יקללם · בנו בעור · כמו למעינו מים · ומדרש אגדה שניהם גדולים מאבותיהם · בלק בנו צפור · אביו בנו הוא במלכות · ובלעם גדול מאביו בנביאות · מנה בן פרס היה · שתום העין · עינו נקורה ומוצאת לחוץ ואזור שלה נראה פתוח ולשו׳ משנה הוא כדי שישתום ויסתום ויגוב · ורבותינו אמרו לפי שאמר ומספר את רובע ישר׳ שהקב״ה יושב ומונה רביעותיהן של ישר׳ מתי תבא טפה שנולד הצדיק ממנה אמר בל

בלבו מי שהוא קדוש ומשרתיו קדושים יסתכל בדברים הללו ועל דבר זה נסמית עינו של בלעם · ויש מפרשים שתום העין פתוח העין כמו שתרגם אונקלוס ועל שאמר שתום העין ולא אמר שתום העינים למדנו שסומא באחת מעיניו היה · נופל וגלוי עינים · פשוטו כתרגומו שאין נראה עליו אלא בלילה כשהוא שוכב · ומדרשו כשהיה נגלה עליו לא היה בו כח לעמוד על רגליו ונופל על פניו לפי שהיה ערל ומאוס להיות נגלה עליו בקומה זקופה לפניו · מה טובו אהליך · על שראה פתחיהם שאינן מכוונים זה מול זה · משכנותיך · חניותיך כתרגומו · ד״א מה טובו אהליך · מה טובו אהל שילה ובית עולמים בישובן שמקריבין בהם קרבנות לכפר עליהם · משכנותיך · אף כשהן חרבין לפי שהן משכון עליהם וחורבנן כפרה על הנפשות שנ׳ כלה ה׳ את ח׳

שמע אמרי אל אשר מחזה שדי יחזה נפל וגלוי עינים: מה טבו
אהליך יעקב משכנתיך ישראל: כנחלים נטיו כגנת עלי נהר
כאהלים נטע יהוה כארזים עלי מים: יזל מים מדליו וזרעו במים
רבים וירם מאגג מלכו ותנשא מלכתו: אל מוציאו ממצרים
כתועפת ראם לו יאכל גוים צריו ועצמתיהם יגרם וחציו ים
ימחץ: כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו מברכיך ברוך ו
ואורריך ארור: ויחר אף בלק אל בלעם ויספק את כפיו ו
ויאמר בלק אל בלעם לקב איבי קראתיך והנה ברכת ברך
זה שלש פעמים: ועתה ברח לך אל מקומך אמרתי כבד
אכבדך והנה מנעך יהוה מכבוד: ויאמר בלעם אל בלק
הלא גם אל מלאכיך אשר שלחת אלי דברתי לאמר: אם
יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבר את פי יהוה
לעשות טובה או רעה מלבי אשר ידבר יהוה אתו אדבר:
ועתה הנני הולך לעמי לכה איעצך אשר יעשה העם הזה
לעמך באחרית הימים: וישא משלו ויאמר נאם בלעם בנו
בער ונאם הגבר שתם העין: נאם שמע אמרי אל וידע דעת
עליון מחזה שדי יחזה נפל וגלוי עינים: אראנו ולא עתה א
אשורנו ולא קרוב דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל
ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת: והיה אדום ירשה

דשמע מימר מן קדם ה׳ דחיזו מן קדם שדי חזי שכיב ומתגלי ליה: מה טבא ארעך יעקב בית משרך ישראל: כנחלין דמדברין כגנת שקיא דעל פרת כבסם בוסמיא דנציב ה׳ כארזין דנציבין על מיא: יסגי מלכא דיתרבא מבנוהי וישלוט בעממין סגיאין ויתקף מאגג מלכיה ויתנטל מלכותיה: אלהא דאפקנון ממצרים תקפא ורומא דיליה ייכלון בית ישראל נכסי עממיא סנאיהון ובבזת מלכיהון יתפנקון וארעתהון יחסנון: ינוח ישרי בתקוף כאריא וכליתא דליה ויקימיניה בריכך יהון בריכין וליטך יהון ליטין: ותקף רגזא דבלק בבלעם ושקפינון לידוהי ואמר בלק לבלעם למילט סנאי קריתיך והא ברכא מברכת להון דנן תלת זמנין: וכען איזל לך לאתרך אמרית יקרא איקרינך והא מנעך ה׳ מן יקר: ואמר בלעם לבלק הלא אף עם אזגדך דשלחת לותי מלילית למימר: אם יתן לי בלק מלי ביתיה כסף ודהב לית לי רשו למעבר על גזרת מימרא דה׳ למעבד טבתא או בישתא מרעותי דימלל ה׳ יתיה אמלל: וכען הא אנא אזיל לעמי איתא אמלכינך מה דתעבד ואחוי לך מה דיעבד עמא הדין לעמך בסוף יומיא: ונטל מתליה ואמר אמר בלעם בר בעור ואמר גברא דשפיר חזי: אמר דשמע מימר מן קדם ה׳ וידע מדע מן קדם עלאה דחיזו מן קדם שדי חזי שכיב ומתגלי ליה: חזיתיה ולא כען סכיתיה ולא איתוהי קריב כד יקום מלכא מיעקב ויתרבא משיחא מישראל ויקטול רברבי מואב וישלוט בכל בני אנשא: ויהי ירותא

[illegible] כנחלים נטיו · שנארכו ונמשכו לנטות למרחוק · אמרו רבותי׳ מברכותיו של אותו רשע אנו למדין מה היה בלבו לקלל כשאמר להסית אל המדבר פניו וכשהפך המקום את פיו ברכן מעין אותן קללות בקש לומר כו׳ כדאי׳ בחלק · כאהלים · כתרגו׳ לשון סוד ואהלות · נטע ה׳ בגן עדן · לא כאהלים כתב ה׳ · כשמים המתוחין כאהל · נטע ה׳ · כטיבה שנטעו באהלים ויטע אהלי אפדנו · מדליו · מבארותיו · ופירו׳ כתרגומו · וזרעו במים רבים · לשון הצלחה הוא זה כזרע הזרוע על פני מים · וירם מאגג מלכו · מלך ראשון שלהם יכבוש את אגג מלך עמלק · ותנשא מלכותו · של יעקב יותר ויותר שיבא אחריו דוד ושלמה · אל מוציאו ממצרים · מי גרם להם הגדולה הזאת · אל מוציאם ממצרים בתוקף ורום שלו יאכל את הגוים שהם צריו · ועצמותיהם · של צרים · יגרם · מכתת פתר בן לשון שבירה וכו׳ לא גרמו לבקר · וכן את חרסיה תגרמי · ואני או׳ לשון עצם הוא שמגרר הבשר בשניו מסביב והמוח שבעצם ומעמיד העצם על ערמימותו · וחציו ימחץ · אונקלוס תרגם חציו של צרים חלוקה שלהם כמו בעלי חצים מרי פלגותא · ימחץ לשו׳ ומחצה רקתו · שיחתכו את מתניהם ויש לפתור לשון חצים ממש חציו של הקב״ה ימחץ בדמם של צרים · יטבול ויצבע בדמם · כמו למען תמחץ רגלך · ודיינו זו מלשון מכה כמו מחצתי שהצבוע בדם נראה כאלו מחוץ ונגוע · כרע שכב כארי · כתרגומו יתישבו בארצם בכח ובגבורה · ויספק · מכה זו על זו · לעבור את ה׳ כאן לא נאמר אלא כמו שאמר בראשונה לפי שידע שנכאס בהקב״ה ונטרד · הולך לעמי · מעתה הריני כשאר עמי שנסתלק הקב״ה מעליו · לכה איעצך · מה לך לעשות · ומה היא העצה אלהיהם של אלו שונא זמה הוא · כו׳ כדאי׳ בחלק · תדע שבלעם השיא עצה זו להכשילם בזמה שהרי נאמר הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם · אשר יעשה העם הזה לעמך · מקרא קצר הוא זה · איעצך להכשילם ואומר לך מה שהן עתידין להרע למואב באחרית הימים ומחץ פאתי מואב · ותרגום שפרש קוצר העברי · וידע דעת עליון · לכוין שעה שכועס בה · אראנו · רואה אני שבחו של יעקב וגדולתו אך לא עתה היא אלא לאחר זמן · דרך כוכב · כתרגומו לשון דרך קשתו שהכוכב עובר כחץ ובלעז דישטנט · כלומר יקום מזל · וקם שבט · מלך רודה ומושל · ומחץ פאתי מואב · זה דוד שנאמר בו השכב אותם ארצה וימד שני חבלים להמית וגו׳ · וקרקר · לשון כורה כמו אני קרתי · מקבת בור נקרתם · יקרוה עורבי נחל פוריי״ר בלעז · כל בני שת · כל האומות שכולם יצאו מן שת בנו של אדם הראשון ·

והיה ירשה שעיר ׳לאויביו ישראל׳ וירד מיעקב ׳ועוד יהיה מושל אחר מיעקב׳ והאביד שריד מעיר ׳החשובה של אדום היא רומי׳ ועל מלך המשיח אומר כן שנ׳ וירד מים עד ים׳ ולא יהיה שריד לבית עשו׳ וירא את עמלק׳ נסתכל בפורענותו של עמלק׳ ראשית גוים ׳הוא קדם את כולם להלחם בישראל וכך תרג׳ אנקלס׳ ואחריתו לאבד בידם׳ תמחה את זכר עמלק׳ וירא את הקיני׳ לפי שהיה קיני תקוע אצל עמלק כענין שנ׳ ויאמר שאול אל הקיני וגו׳ הזכירו אחר עמלק׳ נסתכל בגדולתם של בני יתרו שנ׳ בהם תרעתים שמעתים סוכתים׳ איתן מושבך׳ תמיה אני מהיכן זכית לכך הלא אתה עמי היה בעצת הבה נתחכמה לו ועתה נתישבת באיתן ומעוז של ישראל׳ כי אם יהיה לבער קין וגו׳ משריך שנתקעת לתוקף זה שאינך נטרד מכאן העולם כי

והיה ירשה שעיר איביו וישראל עשה חיל: וירד מיעקב והאביד שריד מעיר: וירא את עמלק וישא משלו ויאמר ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אבד: וירא את הקיני וישא משלו ויאמר איתן מושבך ושים בסלע קנך: כי אם יהיה לבער קין עד מה אשור תשבך: וישא משלו ויאמר אוי מי יחיה משמו אל: וצים מיד כתים וענו אשור וענו עבר וגם הוא עדי אבד: ויקם בלעם וילך וישב למקמו וגם בלק הלך לדרכו: פ וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות אל בנות מואב: ותקראן לעם לזבחי אלהיהן ויאכל העם וישתחוו לאלהיהן: ויצמד ישראל לבעל פעור ויחר אף יהוה בישראל: ס ויאמר יהוה אל משה קח את כל ראשי העם והוקע אותם ליהוה נגד השמש וישב חרון אף יהוה מישראל: ויאמר משה אל שפטי ישראל הרגו איש אנשיו הנצמדים לבעל פעור: והנה איש מבני ישראל בא ויקרב אל אחיו את המדינית לעיני משה ולעיני כל עדת בני ישראל והמה בכים פתח אהל מועד: וירא פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן ויקם מתוך העדה ויקח רמח בידו: ויבא אחר איש ישראל אל הקבה וידקר את שניהם את איש ישראל ואת האשה אל קבתה ותעצר המגפה מעל בני ישראל: ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלף:

ויהי ירותא שעיר לבעלי דבבוהי וישר׳ יצלח בנכסין: וייתות חד מדבית יעקב ויאבד משיזב מקרית עממיא: וחזא ית עמלקאה ונטל מתליה ואמר ריש קרביא דישר׳ הוה עמלק וסופיה לעלמא ייבד: וחזא ית שלמאה ונטל מתליה ואמר תקיף בית מותבך ושוי בכרך תקיף מדורך: ארי אם יהי לשיצאה שלמאה עד מה אתוראה ישבינך: ונטל מתליה ואמר ווי לחייביא די ייחון כד יעבד אלהא ית אלין: וסיען יסתרחן מרומאי ויענון לאתור וישעבדון לעבר פרת ואף אנון לעלמא ייבדון: וקם בלעם ואזל ותב לאתריה ואף בלק אזל לארחיה: ויתב ישר׳ בשטין ושרי עמא למטעי בתר בנת מואב: וקריאה לעמא לדבחי טעוותהן ואכל עמא וסגידו לטעוותהן: ואתחבר ישר׳ לבעלא פעור ותקף רגזא דיי׳ בישר׳: ואמר יי׳ למשה דבר ית כל רישי עמא ודון וקטול דחייב קטול קדם יי׳ לקבל שמשא ויתוב תקוף רגזא דיי׳ מישר׳: ואמר משה לדייני ישר׳ קטולו גבר גברוהי דאתחברו לבעלא פעור: והא גברא מבני ישר׳ אתא וקרב לות אחוהי ית מדיניתא לעיני משה ולעיני כל כנשתא דבני ישר׳ ואנון בכן בתרע משכן זמנא: וחזא פינחס בר אלעזר בר אהרן כהנא וקם מגו כנשתא ונסב רומחא בידיה: ועל בתר גברא בר ישר׳ לקבתא ובזע ית תרויהון ית גברא בר ישר׳ וית איתתא בבית תורפה ואתכליאת מותנא מעל בני ישר׳: והוו דמיתו במותנא עשרין וארבעה אלפין:

מה אם אתה עתיד לגלות עם עשרת השבטים והיה לבער ממקום שנתישבת שם זה בכך׳ עד מה אשור תשבך׳ עד היכן מגלה אותך שמא לחלח וחבור אינו זה טרוד מן העולם לא טלטול ממקום למקום ותשוב עם שאר הגליות׳ וישא משלו׳ וגו׳ כיון שהזכיר את שביית אשור אמר אוי מי יחיה משומו אל׳ מי יכול להחיות את עצמו משומו את אלה שלא ישים עליו הגוזר את אלה שיעמד סנחריב ויבלבל את כל האומות׳ ועוד יבאו צים מיד כתים׳ יעברו כתיים שהן רומיים בבירניות גדולות על אשור וענו אשור ועני אותם שבעבר הנהר׳ וגם הוא עדי אובד׳ וכן פירש דניאל עד דקטילת חיותא והובד גשמה׳ צים׳ ספינות גדולות כדכתיב וצי אדיר׳ ובורני רבתא׳ בשטים׳ כך שמה׳ לזנות את בנות מואב׳ על ידי עצת בלעם כדאיתא בחלק׳ וישתחוו לאלהיהן׳ כשתקף יצרו עליו ואומר לה השמיעי לי והיא מוציאה לו דמות פעור מחיקה ואומרת לו השתחוה לזה׳ פעור על שם שפוערין לפניו פי טבעת ומוציאין רעי והיא עבודתו׳ ויחר אף יי׳ בישר׳ שלח בם מגפה׳ קח את כל ראשי העם׳ לשפוט את העובדים לפעור׳ והוקע אותם׳ את העובדים׳ והוקע היא תלייה כמו שמצינו בבני שאול והוקענום ליי׳ ושם תלייה מפורשת׳ עוז בסקילה וכל הנסקלים נתלין׳ נגד השמש׳ לעין כל׳ ומדרש אגדה השמש מודיע את החוטאים׳ הענן נקפל מכנגדו והחמה זורחת עליו׳ והנה איש מבני ישר׳ בא׳ נתקבצו שבטו של שמעון אצל זמרי שהיה נשיא שלהם אמרו לו אנו נידונין במיתה ואתה יושב כו׳ כדאי׳ באלו הן הנשרפין בסנהדרין׳ את המדינית׳ כזבי בת צור׳ לעיני משה׳ אמרו לו משה זו אסורה או מותרת ואם תאמר אסורה בת יתרו מי התירה לך כו׳ כדאי׳ התם׳ והמה בוכים׳ נתעלמה ממנו הלכה געו כולם בבכיה׳ בעגל עמד משה כנגד ששים רבוא שנ׳ ויקח את העגל אשר עשו וגו׳ וכאן רפו ידיו׳ כדי שיבא פנחס ויטול את הראוי לו׳ וירא פנחס׳ ראה מעשה ונזכר הלכה אמר לו למשה מקובלני ממך הבועל ארמית קנאין פוגעין בו׳ אל הקבה׳ אל האהל׳ אל קבתה׳ כמו והקבה כיון בתוך זכרות של זמרי ונקבות שלה וראו כולם שלא לחנם הרגם והרבה נסים נעשו לו כו׳ כדאי׳ התם׳

ת״א וירא בלק

פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן. לפי שהיו השבטים מבזים אותו הראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לע"ז והרג נשיא שבט מישראל לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן. בקנאו את קנאתי. בנקמו את נקמתי בקצפו את הקצף שהיה לי לקצוף. כל לשון קנאה הוא המתחרה לנקום נקמת דבר אנפרינמנט בלעז. את בריתי שלום. שתהא לו לברית שלום כאדם המחזיק טובה וחנות למי שעושה עמו טובה אף כאן פירש לו הקב"ה שלומותיו. והיתה לו. בריתי זאת ברית כהונת עולם. שאע"פ שכבר נתנה כהונה לזרעו של אהרן לא נתנה אלא לאהרן ולבניו שנמשחו עמו ולתולדותיהם שיולידו אחר המשחן אבל פינחס שנ׳

פרשת פינחס

פרשה

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן
הֵשִׁיב אֶת־חֲמָתִי מֵעַל בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקַנְאוֹ אֶת־קִנְאָתִי בְּתוֹכָם
וְלֹא־כִלִּיתִי אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי׃ לָכֵן אֱמֹר הִנְנִי נֹתֵן לוֹ אֶת־
בְּרִיתִי שָׁלוֹם׃ וְהָיְתָה לּוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֻנַּת עוֹלָם ת
תַּחַת אֲשֶׁר קִנֵּא לֵאלֹהָיו וַיְכַפֵּר עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וְשֵׁם אִישׁ
יִשְׂרָאֵל הַמֻּכֶּה אֲשֶׁר הֻכָּה אֶת־הַמִּדְיָנִית זִמְרִי בֶּן־סָלוּא נְשִׂיא
בֵית־אָב לַשִּׁמְעֹנִי׃ וְשֵׁם הָאִשָּׁה הַמֻּכָּה הַמִּדְיָנִית כָּזְבִּי בַת־צוּר
רֹאשׁ אֻמּוֹת בֵּית־אָב בְּמִדְיָן הוּא׃ פ וַיְדַבֵּר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ צָרוֹר אֶת־הַמִּדְיָנִים וְהִכִּיתֶם אוֹתָם׃ כִּי צ
צֹרְרִים הֵם לָכֶם בְּנִכְלֵיהֶם אֲשֶׁר־נִכְּלוּ לָכֶם עַל־דְּבַר־פְּעוֹר
וְעַל־דְּבַר כָּזְבִּי בַת־נְשִׂיא מִדְיָן אֲחֹתָם הַמֻּכָּה בְיוֹם־הַמַּגֵּפָה עַל־
דְּבַר־פְּעוֹר׃ וַיְהִי אַחֲרֵי הַמַּגֵּפָה פ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
וְאֶל אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן לֵאמֹר׃ שְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ כָּל־עֲדַת
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה לְבֵית אֲבֹתָם כָּל־יֹצֵא
צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל׃ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֹתָם בְּעַרְבֹת
מוֹאָב עַל־יַרְדֵּן יְרֵחוֹ לֵאמֹר׃ מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כַּאֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַיֹּצְאִים מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ר
רְאוּבֵן בְּכוֹר יִשְׂרָאֵל בְּנֵי רְאוּבֵן חֲנוֹךְ מִשְׁפַּחַת הַחֲנֹכִי לְפַלּוּא
מִשְׁפַּחַת הַפַּלֻּאִי׃ לְחֶצְרֹן מִשְׁפַּחַת הַחֶצְרוֹנִי לְכַרְמִי מִשְׁפַּחַת

ומליל יי עם משה למימר: פינחס בר אלעזר בר אהרן כהנא אתיב ית חמתי מעל בני ישראל בדקני ית קנאתי ביניהון ולא שיציתי ית בני ישראל בקנאתי: בכן אמר הא אנא גזר ליה ית קיימי שלם: ותהי ליה ולבנוהי בתרוהי קים כהונת עלם חלף דקני קדם אלהיה וכפר על בני ישראל: ושום גברא בר ישראל קטילא דאתקטל עם מדינתא זמרי בר סלוא רב בית אבא לבית שמעון: ושום אתתא דאתקטלת מדינתא כזבי בת צור ריש אמי בית אבא במדין הוא: ומליל יי עם משה למימר: אעק ית מדינאי ותקטלון יתהון: ארי מעיקין אנון לכון בנכליהון דנכילו לכון על עסק פעור ועל עסק כזבי בת רבא דמדין אחתהון דאתקטלת ביומא דמותנא על עסק פעור: והוה בתר מותנא ואמר יי למשה ולאלעזר בר אהרן כהנא למימר: קבילו ית חשבן כל כנשתא דבני ישראל מבר עשרין שנין ולעלא לבית אבהתהון כל נפק חילא בישראל: ומליל משה ואלעזר כהנא ואמרו לממני יתהון במישריא דמואב על ירדנא דיריחו למימר: מבר עשרין שנין ולעלא כמה דפקיד יי ית משה ובני ישראל דנפקו מארעא דמצרים: ראובן בוכרא דישראל בני ראובן חנוך זרעית חנוך לפלוא זרעית פלוא: לחצרון זרעית חצרון לכרמי זרעית

שנו"ר קורא לכן ולא כמשה לא בא לכלל כהונה עד כאן וכן שנינו בזבחים לא נתכהן פינחס עד שהרגו לזמרי ל"ה. בסביל אלהיו. כמו התרגמא את לי וקנאתי למיון בשביל אלהיו. ושם איש ישראל וגו׳ במקום שייחס את הצדיק לשבח ייחס את הרשע לגנאי. נשיא בית אב לשמעוני. לאחד מ חמשה בתי אבות שהיו לשבט שמעון. ד"א להודיע שבחו של פינחס שאע"פ שזה היה נשיא לא מנע את עצמו מלקנא לחלול השם לכך הודיעך הכתוב מי הוא המוכה. ושם האשה המוכה וגו׳ להודיעך שנאתן של מדינים שהפקירו בת מלך לזנות כדי להחטיא את ישראל. ראש אומות. אחד מ חמשת מלכי מדין את אוי ואת רקם ואת צור וגו׳ והוא היה חשוב מכולם שנ׳ ראש אומות ולפי שנהג בזיון בעצמו להפקיר בתו מנאו שלישי. בית אב. חמשה בתי אבות היו למדין עיפה ועפר וחנוך ואבידע ואלדעה וזה היה מלך לאחד מהם. צרור. כמו זכור שמור לשון הווה עליכם לאייב אותם. כי צוררים הם לכם על דבר פעור שהפקירו בנותיהן לזנות כדי להטעותכם אחר פעור ואת מואב לא צוה להשמיד מפני רות שהיתה עתידה לצאת מהם כדאמרי בבבא קמא. ויהי אחרי המגפה וגו׳ משל לרועה שנכנסו זאבים לתוך עדרו והרגו בהן והוא מונה אותן לידע מנין הנותרות ד"א כשיצאו ממצרים ונמסרו למשה נמסרו לו במנין עכשיו שקרב למות ולהחזיר צאנו מחזירן במנין. לבית אבותם. על שבט האב יתייחסו ולא אחר האם. וידבר משה ואלעזר הכהן אותם דברו עמם על זאת שצוה המקום למנותם. לאמר. אמרו להם צריכין אתם לימנות מבן עשרים שנה כמו ר פירש שיהא מניינכם מבן עשרים שנה ומעלה שנ׳ כל העובר על הפקודים וגו׳. משפחת החנוכי. לפי שהיו האומות מבזין אותם בה לא מתייחסין על שבטיהן סבורין הם שלא שלטו המצריים באמותיהם אם בגופם היו מושלים קל וחומר בנשותיהם לפיכך הטיל הקב"ה שמו עליהם ה"א מצד זה ויו"ד מצד זה לומר מעיד אני עליהם שהן בני אבותיהם וזה הוא שמפורש על ידי דוד שבטי יה עדות לישראל השם הזה מעיד עליהם לשבטיהם. ול׳ ולפיכך בכולם כתב החנוכי הפלואי אבל בימנה לא הוצרך לומר משפחת הימני לפי שהשם קבוע בו יוד בראש והי בסופו:

אשר הצו · את ישר' על משה · בהצותם · את העם על יי' · הצו · השיאו את ישר' לריב על משה לשון הפעילו · ויהיו לנס · לאות ולזכרון · למען אשר לא יקרב איש זר לחלוק על הכהונה · ובני קרח לא מתו · הם היו בעצה תחלה ובשעת המחלוקת הרהרו תשובה בלבם לפיכך נתבצר להם מקום גבוה בגיהנם וישבו שם · לזרח · הוא צוחר לשון זהר · אבל משפחת אהד בטלה וכן חמש משבט בנימין שהרי בעשרה בנים ירד למצרים וכאן לא מנה אלא חמשה וכן אצבון לגד הרי שבע משפחות · ומצאתי בתלמוד ירושלמי שכשמת אהרן נסתלקו ענני כבוד ובאו הכנענים להלחם בישר' נתנו לב לחזור למצרים ונתנו לאחוריהם שמנה מסעות מהר ההר למוסרה שנ' ובני ישר' נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן והלא ב

הכרמי: אלה משפחת הראובני ויהיו פקדיהם שלשה וא
וארבעים אלף ושבע מאות ושלשים: ובני פלוא אליאב: ובני
אליאב נמואל ודתן ואבירם הוא דתן ואבירם קרואי העדה
אשר הצו על משה ועל אהרן בעדת קרח בהצתם על יהוה:
ותפתח הארץ את פיה ותבלע אתם ואת קרח במות העדה
באכל האש את חמשים ומאתים איש ויהיו לנס: ובני קרח
לא מתו: ס בני שמעון למשפחתם לנמואל
משפחת הנמואלי לימין משפחת הימיני ליכין משפחת היכיני:
לזרח משפחת הזרחי לשאול משפחת השאולי: אלה מש
משפחת השמעני שנים ועשרים אלף ומאתים: ס
בני גד למשפחתם לצפון משפחת הצפוני לחגי משפחת ה
החגי לשוני משפחת השוני: לאזני משפחת האזני לערי מ
משפחת הערי: לארוד משפחת הארודי לאראלי משפחת
האראלי: אלה משפחת בני גד לפקדיהם ארבעים אלף ו
וחמש מאות: ס בני יהודה ער ואונן וימת
ער ואונן בארץ כנען: ויהיו בני יהודה למשפחתם לשלה
משפחת השלני לפרץ משפחת הפרצי לזרח משפחת הזרחי:
ויהיו בני פרץ לחצרן משפחת החצרני לחמול משפחת ה
החמולי: אלה משפחת יהודה לפקדיהם ששה ושבעים אלף
וחמש מאות: ס בני יששכר למשפחתם תולע

כרמי: אלין זרעית ראובן והוו מ
מנייניהון ארבעין ותלתא אלפין
ושבע מאה ותלתין: ובני פלוא
אליאב: ובני אליאב נמואל ודתן ו
ואבירם הוא דתן ואבירם מערעי
מערעי כנשתא דאתכנישו על
משה ועל אהרן בכנשתא דקרח
באתכנושיהון על יי': ופתחת אר
ארעא ית פומה ובלעת יתהון וית
קרח במותא דכנשתא כד אכלת
אשתא ית מאתן וחמשין גברא
והוו לאת: ובני קרח לא מיתו:

בני שמעון לזרעיתהון לנמואל ז
זרעית נמואל לימין זרעית ימין
ליכין זרעית יכין: לזרח זרעית ז
זרח לשאול זרעית שאול: אלין
זרעית שמעון עשרין ותרין אלפין
אלפין ומאתן:

בני גד לזרעיתהון לצפון זרעית
צפון לחגי זרעית חגי לשוני ז
זרעית שוני: לאזני זרעית אזני
לערי זרעית ערי: לארוד זרעית
ארוד לאראלי זרעית אראלי: אלין
זרעית בני גד למנייניהון אר
ארבעין אלפין וחמש מאה:

בני יהודה ער ואונן ומית ער ו
ואונן בארעא דכנען: והוו בני
יהודה לזרעיתהון לשלה זרעית
שלה לפרץ זרעית פרץ לזרח ז
זרעית זרח: והוו בני פרץ לחצרון
זרעית חצרון לחמול זרעית חמ
חמול: אלין זרעית יהודה למנ
למנייניהון שבעין ושתא אלפין ו
וחמש מאה:
בני יששכר לזרעיתהון תולע

בהר ההר מת ומשם למוסרה עד הר ההר שמנה מסעות הם למפרע · אלא שחזרו לאחוריהם ורדפו בני לוי אחריהם להחזירם והרגו מהם שבע משפחות ומבני לוי נפלו ארבעה משפחות משפחת שמעי ועוזיאלי ומבני יצהר לא נמנו כאן אלא משפחת הקרחי והרביעית לא ידעתי מה היא · וד' הכתוב' דרש שמתו במגפה בדבר בלעם · אבל לפי החשבון שחסר שבט שמעון במנין זה ממנין ראשון שבמדבר סיני נראה שכל עשרים וארבעה אלף כמ
כאלו משבטו של שמעון · לאזני · אומר אני שזו משפחת אצבון ואיני יודע למה לא נקראת משפחתו על שמו:

לישוב · הוא יוב האמור ביורדי מצרים כי כל המשפחות נקראו על שם יורדי מצרים והנולדים שם והלאה לא נקראו המשפחות על שמם חוץ ממשפחות אפרים ומנשה שנולדו כלם במצרים · וארד ונעמן בני בלע בן בנימין · ומצאתי ביסודו של ר' משה הדרשן סידרה אמן למצרים כשהיתה מעוברת מהם לכך נחלקו לשם משפחות כחצרון וחמול וחבר ומלכיאל שהיו בני בניו · ואם תאמר הוא הרי טוב ואם לאו אומר אני שהיו לבלע בנים הרבה ומשנים הללו ארד ונעמן יצאתה מכל אחד משפחה רבה ונקראו תולדות שאר הבנים על שם בלע ותולדות השנים הללו נקראו על שמם · וכן אני אומר בבני מכיר שנחלקו לשתי משפחות מחה נקראת על שמו ואחת נקראת על שם גלעד בנו · חמשה משפחות חסרו מבניו של בנימין

משפחת התולעי לפוה משפחת הפוני : לישוב משפחת הישבי לשמרן משפחת השמרני : אלה משפחת יששכר לפקדיהם ארבעה ושישים אלף ושלש מאות : ס בני זבולן למשפחתם לסרד משפחת הסרדי לאלון משפחת האלני ל ליחלאל משפחת היחלאלי : אלה משפחת הזבולני לפק לפקדיהם ששים אלף וחמש מאות : ס בני יוסף למשפחתם מנשה ואפרים : בני מנשה למכיר משפחת ה המכירי ומכיר הוליד את גלעד לגלעד משפחת הגלעדי : אלה בני גלעד איעזר משפחת האיעזרי לחלק משפחת ה החלקי : ואשריאל משפחת האשראלי ושכם משפחת ה השכמי : ושמידע משפחת השמידעי וחפר משפחת החפרי : וצלפחד בן חפר לא היו לו בנים כי אם בנות ושם בנות צ צלפחד מחלה ונעה חגלה מלכה ותרצה : אלה משפחת מנשה ופקדיהם שנים וחמשים אלף ושבע מאות : ס אלה בני אפרים למשפחתם לשותלח משפחת השתלחי לבכר משפחת הבכרי לתחן משפחת התחני : וא ואלה בני שותלח לערן משפחת הערני : אלה משפחת בני אפרים לפקדיהם שנים ושלשים אלף וחמש מאות אלה בני יוסף למשפחתם : ס בני בנימן למשפחתם לבלע משפחת הבלעי לאשבל משפחת האשבלי לאחירם משפחת

זרעית תולע לפוה זרעית פוה : ל ליישוב זרעית ישוב לשמרון זר זרעית שמרון : אלין זרעית יששכר למנייניהון שתין וארבעא אלפין ותלת מאה :

בני זבולן לזרעיתהון לסרד זר זרעית סרד לאלון זרעית אלון ליחלאל זרעית יחלאל : אלין זרעית זבולן למנייניהון שתין אלפין וח וחמש מאה

בני יוסף לזרעיתהון מנשה ואפ ואפרים : בני מנשה למכיר זרע זרעית מכיר ומכיר אוליד ית גל גלעד לגלעד זרעית גלעד : אי בני גלעד איעזר זרעית איעזר לחלק זרעית חלק : ואשריאל זר זרעית אשריאל ושכם זרעית ש שכם : ושמידע זרעית שמידע ו וחפר זרעית חפר : וצלפחד בר חפר לא הוו ליה בנין אלהין בנן ו ושום בנת צלפחד מחלה ונועה חגלה מלכה ותרצה : אלין זרעית מנשה ומניניהון חמשין ותרין א אלפין ושבע מאה :

אלין בני אפ אפרים לזרעיתהון לשותלח זר זרעית שותלח לבכר זרעית בכר לתחן זרעית תחן : ואלין בני ש שותלח לערן זרעית ערן : אלין זרעית בני אפרים למנייניהון תל תלתין ותרין אלפין וחמש מאה א אלין בני יוסף לזרעיתהון :

בני בנימין לזרעיתהון לבלע ז זרעית בלע לאשבל זרעית אש אשבל לאחירם זרעית

כיון נתקיימה מקצת נבואת אמו שקראתו בן אוני · בן אנינותי · ובפלגש בגבעה נתקיימה כלה · וז מצאתי ביסודו של ר' משה הדרשן · ואלה בני ש שותלח · וגו' שאר בני שותלח נקראו תולדותיהן על שם שותלח ומערן יצאת משפחה רבה ונקראת על שמו ונחשבו בני שותלח לשתי משפחות · יצא ותשוב ותמצא בפרשה זו חמשים ושבע משפחות ומבני לוי שמנה הרי ששים וחמש וזהו שנ' כי אתם המעט וגו' · אי מעט חמשה אתם חכרים מע מ משפחות כל העמים שהן שבעים · אך זו הבנתי מיסודו של ר' משה הדרשן אך הוצרכתי לפרש ולהוכיח הדברים · לאחירם · הוא אחי שירד למצ למצרים ולפי שנקרא על שם יוסף שהיה אחיו ורם ממנו נקרא אחירם ·

שפופם· הוא שופיים על שם שהיה יופה שפוף בין האומות· לשוחם· הוא חושים· ושם בת אשר שרח· לפי שהיתה קיימת בחיים מנאה כאן· לאלה ת
תחלק הארץ· ולא לפחותים מבן עשרים אף על פי שבאו לכלל עשרים בטרם חלוק הארץ שהרי שבע שנים כבשו ושבע חלקו לא נטלו חלק אלא אלו ש
שם אותו יצא ונכנס ומת היה לאחד מהם ששה בנים לא נטלו אלא חלק אביהם לבדו· לרב תרבה נחלתו· לשבט שהיה מרובה באוכלוסין נתנו חלק ר
רבי· ואף על פי שלא היו החלקים שוים שהרי הכל לפי רבוי השבט חלקו החלקים לא עשו אלא על ידי גורל והגורל היה על פי רוח הקדש כמו שמפורש
בבבא בתרא· אלעזר הכהן היה מלובש באורים ותומים ואומר ברוח הקדש אם שבט פלוני עולה תחום פלוני עולה עמו· השבטים כתובים בשנים ע

האחירמי׃ לשפופם משפחת השופמי לחופם משפחת החופמי׃
ויהיו בני בלע ארד ונעמן משפחת הארדי לנעמן משפחת
הנעמי׃ אלה בני בנימן למשפחתם ופקדיהם חמשה וא
וארבעים אלף ושש מאות׃ ס אלה בני דן
למשפחתם לשוחם משפחת השוחמי אלה משפחת דן למ
למשפחתם׃ כל משפחת השוחמי לפקדיהם ארבעה וששים
אלף וארבע מאות׃ ס בני אשר למשפחתם
לימנה משפחת הימנה לישוי משפחת הישוי לבריעה משפחת
הבריעי׃ לבני בריעה לחבר משפחת החברי למלכיאל מ
משפחת המלכיאלי׃ ושם בת אשר שרח׃ אלה משפחת בני
אשר לפקדיהם שלשה וחמשים אלף וארבע מאות׃ ס
בני נפתלי למשפחתם ליחצאל משפחת היחצאלי
לגוני משפחת הגוני׃ ליצר משפחת היצרי לשלם משפחת
השלמי׃ אלה משפחת נפתלי למשפחתם ופקדיהם חמשה
וארבעים אלף וארבע מאות׃ אלה פקודי בני ישראל שש
מאות אלף ואלף שבע מאות ושלשים׃ פ וידבר
יהוה אל משה לאמר׃ לאלה תחלק הארץ בנחלה במספר
שמות׃ לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעיט נחלתו איש לפי
פקדיו יתן נחלתו׃ אך בגורל יחלק את הארץ לשמות מטות
אבתם ינחלו׃ על פי הגורל תחלק נחלתו בין רב למעט׃ ס

אחירם: לשפופם זרעית שופם ל
לחופם זרעית חופם: והוו בני ב
בלע ארד ונעמן זרעית ארד ל
לנעמן זרעית נעמן: אלין בני
בנימין לזרעיתהון ומניניהון א
ארבעין וחמשא אלפין ושית מא
מאה:
אלין בני דן לזרעיתהון לשוחם
זרעית שוחם אלין זרעית דן לז
לזרעיתהון: כל זרעית שוחם למנ
למניניהון שתין וארבעה אלפין
וארבע מאה:

בני אשר לזרעיתהון לימנה זרי
זרעית ימנה לישוי זרעית ישוי
לבריעה זרעית בריעה: לבני בר
בריעה לחבר זרעית חבר למלכ
למלכיאל זרעית מלכיאל: ושום בת
אשר סרח: אלין זרעית בני אש
אשר למניניהון חמשין ותלתא
אלפין וארבע מאה:
בני נפתלי לז
לזרעיתהון ליחצאל זרעית יחצאל
לגוני זרעית גוני: ליצר זרעית
יצר לשלם זרעית שלם: אלין ז
זרעית נפתלי לזרעיתהון ומנינ
ומניניהון ארבעין וחמשא אלפין
וארבע מאה: אלין מניני בני
ישראל שית מאה ואלף אלפין שבע
מאה ותלתין:
ומליל יי עם משה למימר: לאלין
תתפלג ארעא באחסנא במנין
שמהן: לסגיאי תסגון אחסנתהון
ולזעירי תזערון אחסנתהון גבר
לפום מנינוהי תתיהב אחסנתיה:
ברם בעדבא תתפלג ארעא לש
לשמהן שבטי אבהתהון יחסנון:
על פום עדבא תתפלג אחסנתהון
בין סגיאי לזעירי:

עשר פתקין ושנים עשר גבולים בשנים עשר פתקין ובללם בקלפי והנשיא מכניס ידו לתוכה ונוטל שני פתקין עולה בידו פתק של שם שבטו ו
ופתק של גבול המפורש לו והגורל עצמו היה צווח ואומר אני הגורל עליתי לגבול פלוני לשבט פלוני שנאמר על פי הגורל ולא נתחלקה הארץ במדה
לפי שיש גבול משובח מחברו אלא בשומא בית כור רע כנגד בית סאה טוב הכל לפי הדמים· לשמות מטות אבותם· אלו יוצאי מצרים שנה הכתוב
נחלה זו מכל הנחלות שבתורה· שכל הנחלות החיים יורשים את המתים וכאן מתים יורשים את החיים כיצד שני אחים מיוצאי מצרים שהיו להם
בנים בבאי הארץ לזה אחד ולזה שלשה האחד נטל חלק אחד והשלשה נטלו שלשה שנאמר לאלה תחלק הארץ חזרה נחלתן אצל אביהן וחלקו הכל ב
בשוה וזהו שנאמר לשמות מטות אבותם ינחלו שאחר שנטלו הבנים חלקה לפי המבות שיצאו ממצרים ואף שתחלה חלקוה לפי יוצאי מצרים לא
היו כ טלין אלא הרי אלא ב חלקים שכשנו נטלו ד חלקים· על פי הגורל· היה מדבר הגורל מגיד שנתחלקה ברוח הקדש וכן הוא אומר ויתנו לכלב את
חברון על פי יי לכך נאמר על פי יי· אף בגורל ירשו יהושע וכלב ואף על פי יי נתנו לו את העיר אשר שאל· שטות אבותם ינחלו גרי ועבדים·

אלה משפחות לוי. חסר כאן משפחת השמעי והעזיאלי ומקצת מן היצהרי. אשר ילדה אותה ללוי. אשתו ילדתה במצרים ואין הורתה במצרים. כשנכנסו לתוך החומה ילדתה והיא השלימה מנין שבעים שהרי בפרטן אי אתה מוצא אלא ששים ותשע. כי לא התפקדו בתוך בני ישר׳. להיות נמנין בני עשרים שנה מה טעם כי לא נתן להם נחלה. והנמנין בני עשרים שנה היו בני נחלה שנ׳ איש לפי פקודיו יותן נחלתו. ובאלה לא היה איש. אבל על הנשים לא נגזרה גזרת המרגלים לפי שהן היו מחבבות את הארץ. האנשים אומרים נתנה ראש ונשובה מצרים והנשים אומרות תנה לנו נחלה לכך נסמכה פרשת בנות צלפחד לכאן. למשפחות מנשה בן יוסף. למה נאמר והלא כבר נאמר בן מנשה אלא לומר יוסף חבב את

ואלה פקודי הלוי למשפחתם לגרשון משפחת הגרשני ל
לקהת משפחת הקהתי למררי משפחת המררי׃ אלה
משפחת לוי משפחת הלבני משפחת החברני משפחת ה
המחלי משפחת המושי משפחת הקרחי וקהת הולד את
עמרם׃ ושם אשת עמרם יוכבד בת לוי אשר ילדה אתה
ללוי במצרים ותלד לעמרם את אהרן ואת משה ואת מרים
אחתם׃ ויולד לאהרן את נדב ואת אביהוא את אלעזר ואת
איתמר׃ וימת נדב ואביהוא בהקריבם אש זרה לפני יהוה׃
ויהיו פקדיהם שלשה ועשרים אלף כל זכר מבן חדש ומ
ומעלה כי לא התפקדו בתוך בני ישראל כי לא נתן להם נחלה
בתוך בני ישראל׃ אלה פקודי משה ואלעזר הכהן אשר פקדו
את בני ישראל בערבת מואב על ירדן ירחו׃ ובאלה לא היה
איש מפקודי משה ואהרן הכהן אשר פקדו את בני ישראל
במדבר סיני׃ כי אמר יהוה להם מות ימתו במדבר ולא נותר
מהם איש כי אם כלב בן יפנה ויהושע בן נון׃ ס ותקרבנה
בנות צלפחד בן חפר בן גלעד בן מכיר בן מנשה למשפחת
מנשה בן יוסף ואלה שמות בנתיו מחלה נעה וחגלה ומלכה
ותרצה׃ ותעמדנה לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני ה
הנשיאם וכל העדה פתח אהל מועד לאמר׃ אבינו מת ב
במדבר והוא לא היה בתוך העדה הנועדים על יהוה בעדת

ואלין מניני לואי לזרעיתהון לג לגרשון זרעית גרשון לקהת זר זרעית קהת למררי זרעית מררי׃ אלין זרעית לוי זרעית לבני זר זרעית חברון זרעית מחלי זרעית מושי זרעית קרח וקהת אוליד ית עמרם׃ ושום אתת עמרם יוכבד בת לוי דילידת יתה ללוי במצרים וילידת לעמרם ית אהרן וית מ משה וית מרים אחתהון׃ ואתיליד לאהרן ית נדב וית אב אביהוא ית אלעזר וית איתמר׃ ומית נדב ואביהוא בקרוביהון אשתא נכריתא קדם יי׃ והוו מנ מניניהון עשרין ותלתא אלפין כ כל דכורא מבר ירחא ולעילא ארי לא אתמניאו בגו בני ישר ישראל ארי לא אתיהיבת להון א אחסנא בגו בני ישראל׃ אלין מניני משה ואלעזר כהנא דמנו ית בני ישראל במישריא דמואב על ירדנא דיריחו׃ ובאלין לא הוה איניש ממניני משה ואהרן כהנא דמנו ית בני ישראל במ במדברא דסיני׃ ארי אמר יי ל להון ממת ימותון במדברא ול ולא אשתאר מנהון גברא אלהין כלב בר יפנה ויהושע בר נון׃

וקריבא בנת צלפחד בר חפר ב בר גלעד בר מכיר בר מנשה לזרעית מנשה בר יוסף ואלין ש שמהת בנתיה מחלה נועה וחגלה ומלכה ותרצה׃ וקמא קדם משה ו קדם אלעזר כהנא וקדם רברביא וכל כנשתא בתרע משכן זמנא ל למימר׃ אבונא מית במדברא ו והוא לא הוה בגו כנשתא דאזדמנו על יי בכנשתא

הארץ שנ׳ והעליתם את עצמותי וגו׳ ובנותיו חבבו את הארץ וללמדך שהיו כלם צדיקים שכל מי שמעשיו ומעשה אבותיו סתומים ופרט לך הכת׳ באחד מהם ליחסו לשבח הרי זה צדיק בן צדיק ואם יחסו לגנאי כגו׳ בא ישמעאל בן נתניה בן אלישמע בידוע שכל הנזכרים עמו רשעים היו. מחלה ונעה וגו׳ ולהלן הוא אומר ותהיינה מחלה ותרצה מגיד שכולן שקולות זו כזו לפיכך שנה את סדרן. לפני משה ולפני אלעזר. מגיד שלא עמדו לפניהם אלא בשעת הארבעים אחר שמת אהרן. לפני משה ואחר כך לפני אלעזר איפשר אם משה לא ידע אלעזר יודע אלא סרס המקרא ודרשהו דברי ר׳ יאשיה. אבא חנן משום ר׳ אלעזר אומר בבית המדרש היו יושבין ועמדו לפני כלם׃

ויקרב משה את משפטן · נתעלמה הלכה ממנו וכאן נפרע על שנטל עטרה לומר והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי · דא ראויה היתה פרשה זו ליכתב על ידי משה אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה על ידן והוא לא היה · לפי שהיו במות לומר בחטאו מת נזקקו לומר לא בחטא מתלוננים ול ולא בעדת קרח שהצו על הקבה אלא בחטאו לבדו ולא החטיא אחרים עמו ר' עקיבא אומר מקושש עצים היה ור שמעון אומר מן המעפילים היה כי אין לו בן הא אם היה לו בן לא היינו תובעות כלום מגיד שחכמניות היו · כן בנות צלפחד דוברות · כתרגו' יאות כך כתוב פרשה זו לפני במרום מגיד שראתה עינם מה שלא ראתה עינו של משה · למה יגרע שם אבינו וגו' אנו במקום בן עומדות ואם אין הנקבות חשובות זרע תתייבם אמנו

קֹרַח כִּי־בְחֶטְאוֹ מֵת וּבָנִים לֹא־הָיוּ לוֹ׃ לָמָּה יִגָּרַע שֵׁם־אָבִינוּ
מִתּוֹךְ מִשְׁפַּחְתּוֹ כִּי אֵין לוֹ בֵּן תְּנָה־לָּנוּ אֲחֻזָּה בְּתוֹךְ אֲחֵי אָבִינוּ׃
וַיַּקְרֵב מֹשֶׁה אֶת־מִשְׁפָּטָן לִפְנֵי יְהוָה׃ פ וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ כֵּן בְּנוֹת צְלָפְחָד דֹּבְרֹת נָתֹן תִּתֵּן לָהֶם
אֲחֻזַּת נַחֲלָה בְּתוֹךְ אֲחֵי אֲבִיהֶם וְהַעֲבַרְתָּ אֶת־נַחֲלַת אֲבִיהֶן לָהֶן׃
וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר אִישׁ כִּי־יָמוּת וּבֵן אֵין לוֹ וְהַעֲב
וְהַעֲבַרְתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לְבִתּוֹ׃ וְאִם־אֵין לוֹ בַּת וּנְתַתֶּם אֶת־נַחֲל
נַחֲלָתוֹ לְאֶחָיו׃ וְאִם־אֵין לוֹ אַחִים וּנְתַתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לַאֲחֵי אָבִיו׃
וְאִם־אֵין אַחִים לְאָבִיו וּנְתַתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו
מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ וְיָרַשׁ אֹתָהּ וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְחֻקַּת מִשְׁפָּט
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה עֲלֵה אֶל־הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה וּרְאֵה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
נָתַתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וְרָאִיתָה אֹתָהּ וְנֶאֱסַפְתָּ אֶל־עַמֶּיךָ גַּם־אָתָּה
כַּאֲשֶׁר נֶאֱסַף אַהֲרֹן אָחִיךָ׃ כַּאֲשֶׁר מְרִיתֶם פִּי בְּמִדְבַּר־צִן בְּמִד
בִּמְרִיבַת הָעֵדָה לְהַקְדִּישֵׁנִי בַמַּיִם לְעֵינֵיהֶם הֵם מֵי־מְרִיבַת קָדֵשׁ
מִדְבַּר־צִן׃ ס וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר׃ יִפְקֹד יְהוָה
אֱלֹהֵי הָרוּחֹת לְכָל־בָּשָׂר אִישׁ עַל־הָעֵדָה׃ אֲשֶׁר־יֵצֵא לִפְנֵיהֶם
וַאֲשֶׁר יָבֹא לִפְנֵיהֶם וַאֲשֶׁר יוֹצִיאֵם וַאֲשֶׁר יְבִיאֵם וְלֹא תִהְיֶה עֲדַת

דקרח ארי בחוביה מית ובנין ד
לא הוו ליה: למה יתמנע שמא
דאבונא מגו זרעיתיה ארי לית
ליה בר הב לנא אחסנא בגו א
אחי אבונא: וקרב משה ית דינ
דינהין קדם יי:
ומלל יי עם משה למימר: יאות
בנת צלפחד ממללן מתן תתן
להין אחודת אחסנא בגו אחי א
אבוהין ותעבר ית אחסנת א
אבוהין להין: ועם בני ישראל ת
תמלל למימר גבר ארי ימות ו
ובר לית ליה ותעברון ית אחס
אחסנתיה לברתיה: ואם לית ליה
ברתא ותתנון ית אחסנתיה לאח
לאחוהי: ואם לית ליה אחין ות
ותתנון ית אחסנתיה לאחי אבו
אבוהי: ואם לית אחין לאבוהי ו
ותתנון ית אחסנתיה לקריביה ד
דקריב ליה מזרעיתיה ויירת ית
יתה ותהי לבני ישראל לגזרת דין
כמה דפקד יי ית משה:
ואמר יי למשה סק לטורא דנ
דעבראי הדין וחזי ית ארעא ד
דיהבית לבני ישראל: ותחזי יתה ו
ותתכנש לעמך אף את כמא דת
דאתכנש אהרן אחוך: כמא ד
דסרבתון על מימרי במדברא ד
דצין במצות כנשתא לקדשותי
במיא לעיניהון אנון מי מצות
רקם מדברא דצין:
ומלל משה קדם יי למימר: ימ
ימני יי אלהא דרוחיא לכל בשרא
גבר על כנשתא: דיפוק קד
קדמיהון ודייעול קדמיהון ודים
ודיפקנון ודיעלנון ולא תהי כנשתא

ליבם · כן בנות צלפחד דוברות יפה תבעו אשרי אדם שהקבה מודה לדבריו · נתן תתן · שני חלקים חלק אביהן שהיה מיוצאי מצרים וחלקו עם אחיו בנכסי חפר · והעברת · לשון עברה הוא במי שאינו מניח בן ליורשו דא על שם שהבת מעברת נחלה משבט לשבט שבנה ובעלה יורשין אותה ש שלא תשוב נחלה לא כתעוה אלא למותו הדור בלבר · וכן והעברתם את נחלתו רבהן · ובכולן הוא אומר ונתתם ובבת הוא אומר והעברתם · לשארו ה הקרוב אליו ממשפחתו · ואין משפחה קרויה אלא משד האב · עלה אל הר העברים למה נסמכה לכאן כיון שאמר הקבה נתן תתן להם אמר אותי צ צוה המקום להנחיל שמא הותרה הגזרה ואכנס לארץ אמר לו הקבה גזרתי במקומה עומדת דא כיון שנכנס משה לנחלת בני גד ובני ראובן ש שמח ואמר כמדומה שהותר נדרי משל למלך שגזר על בנו שלא יכנס לפתח פלטין שלו נכנס לשער והוא אחריו לחצר והוא אחריו לטרקלין וה והוא אחריו כיון שבא ליכנס לקיטון אמר לו בני מכאן ואילך אתה אסור · כאשר נאסף אהרן אחיך · מכאן שנתאוה משה למיתתו של אהרן דא אין מתה טוב ממנו · על אשר לא קדשתם · הא אם קדשתם עדין לא הגיע זמנכם לפטר בכל מקום שכתב מיתתן כתב סורחנן לפי שנגזרה גזרה על דור המדבר למות במדבר בעון שלא האמינו לכך בקש משה שיכתב סרחונו שלא יאמרו אף הוא מן הממרים היה משל לשתי נשים שלוקות בבר' אחת קלקלה ואחת אכלה פגי שביעית כו' אף כאן כל מקום שהזכיר מיתתן הזכיר סורחנן להודיע שלא היה בהם אלא זו בלבד · הם מי מריבת קדש · הם לבדם אין בהם עון אחר דא הם שהמרו במרה הם הין שהמרו בים סוף הם עצמם המרו במדבר צין · וידבר משה אל יי וגו' להודיע שבחן של צדיקים כשנפטרין מן העולם מניחין צרכן ועוסקין בצרכי צבור · לאמר · אמר לו השיבני אם אתה ממנה להם פרנס אם לאו · יפקוד יי · כיון ששמע משה שאמר לו המקום תן נחלת צלפחד לבנותיו אמר הגיע שעה שאתבע צרכי שיירשו בני את גדולתי · אמר לו הקבה לא כך עלתה במ מחשבה לפני כדאי הוא יהושע ליטול שכר שמושו שלא מש מתוך האהל וזהו שאמ' שלמה נוצר תאנה יאכל פריה · אלהי הרוחות · למה נאמר דא לפני רבונו של עולם גלוי לפניך דעתו של כל אחד ואחד ואינן דומין זה לזה מנה עליהם מנהיג שיהא סובל כל אחד לפי דעתו · אשר יצא ל לפניהם · לא כדרך מלכי האומות שיושבים בבתיהם ומשלחין את חיילותיהן למלחמה אלא כמו שעשיתי אני שנלחמתי בסיחון ועוג שנ' אל תירא א אותו וכו דרך שעשה יהושע שנ' וילך יהושע אליו ויאמר לו הלנו אתה וגו וכן בדוד הוא אומר כי הנה יוצא ובא לפניהם יוצא בראש ונכנס בר בראש · אשר יוציאם · בזכיותיו · ואשר יביאם · שלא תעשה לו כדרך שאתה עושה לי שאיני מכניסן לארץ ·

קח לך · קחנו בדברים אשריך שזכית להנהיג בניו של מקום · לך · את שבדוק לך את זה אתה מכיר · אשר רוח בו · כאשר שאלת שיוכל להלך כנגד רוחו של כל אחד ואחד · וסמכת את ידך עליו · תן לו תורגמן וידרוש בחייך שלא יאמרו עליו לא היה לו להרים ראש בימי משה · וצויתה אותו · על ישראל דע שטרחנין הם סרבנים הם על מנת שתקבל עליך · ונתתה מהודך עליו · זה קירון עור פנים · מהודך · ולא כל הודך · נמצינו למדין פני משה כחמה פני יהושע כלבנה · למען ישמעו כל עדת בני ישראל · שיהיו נוהגין בו כבוד ויראה כדרך שנוהגין בך · ולפני אלעזר הכהן יעמד · הרי שאלתך ששאלת שאין הכבוד הזה מוטל מבית אביך שאף יהושע יהא צריך לאלעזר · ושאל לו · כשיצטרך לצאת למלחמה · על פיו · של אלעזר · וכל העדה · ס

יהוה כצאן אשר אין להם רעה: ויאמר יהוה אל משה קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וסמכת את ידך עליו: והעמדת אתו לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה וצויתה אתו לעיניהם: ונתתה מהודך עליו למען ישמעו כל עדת בני ישראל: ולפני אלעזר הכהן יעמד ושאל לו במשפט האורים לפני יהוה על פיו יצאו ועל פיו יבאו הוא וכל בני ישראל אתו וכל העדה: ויעש משה כאשר צוה יהוה אתו ויקח את יהושע ויעמדהו לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה: ויסמך את ידיו עליו ויצוהו כאשר דבר יהוה ביד משה: פ

וידבר יהוה אל משה לאמר: צו את בני ישראל ואמרת אלהם את קרבני לחמי לאשי ריח ניחחי תשמרו להקריב לי במועדו: ואמרת להם זה האשה אשר תקריבו ליהוה כבשים בני שנה תמימם שנים ליום עלה תמיד: את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים: ועשירית האיפה סלת למנחה בלולה בשמן כתית רביעת ההין: עלת תמיד העשיה בהר סיני לריח ניחח אשה ליהוה: ונסכו רביעת ההין לכבש האחד בקדש הסך נסך שכר ליהוה: ואת הכבש השני תעשה בין הערבים כמנחת הבקר וכנסכו תעשה אשה ריח ניחח ליהוה: פ

וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימם ושני

דיי כענא דלית להין רעי: ואמר יי למשה דבר לך ית יהושע בר נון גבר דרוח נבואה ביה ותסמוך ית ידך עלוהי: ותקים יתיה קדם אלעזר כהנא וקדם כל כנשתא ותפקד יתיה לעיניהון: ותתן מזיוך עלוהי בדיל דיקבלון מניה כל כנשתא דבני ישראל: וקדם אלעזר כהנא יקום וישאל ליה בדין אוריא קדם יי על מימריה יהון נפקין ועל מימריה יהון עלין הוא וכל בני ישראל עמיה וכל כנשתא: ועבד משה כמא דפקיד יי יתיה ודבר ית יהושע ואקימיה קדם אלעזר כהנא וקדם כל כנשתא: וסמך ית ידוהי עלוהי ופקדיה כמא דמליל יי בידא דמשה: ומליל יי עם משה למימר: פקד ית בני ישראל ותימר להון ית קרבני לחם סדור לקרבני למתקבלא ברעוא תטרון לקרבא קדמי בזמניה: ותימר להון דין קרבנא דתקרבון קדם יי אמרין בני שנה שלמין תרין ליומא עלתא תדירא: ית אמרא חד תעביד בצפרא וית אמרא תנינא תעביד בין שמשיא: וחד מן עסרא בתלת סאין סלתא למנחתא דפילא במשח כתישא רבעות הינא: עלת תדירא דאתעבידת בטורא דסיני למתקבלא ברעוא קרבנא קדם יי: ונסכיה רבעות הינא לאמרא חד בקודשא יתנסך נסוך חמר עתיק קדם יי: וית אמרא תנינא תעביד בין שמשיא כמנחת צפרא וכנסכיה תעביד קרבן דמתקבל ברעוא קדם יי: וביומא דשבתא תרין אמרין בני שנה שלמין ותרין

סנהדרין · ויקח את יהושע · לקחו בדברים והודיעו מתן שכר פרנסי ישראל לעולם הבא · ויסמוך את ידיו · בעין יפה יותר ויותר ממה שנצטוה שהקב"ה אמר לו וסמכת את ידך והוא עשה בשתי ידיו ועשאו ככלי מלא וגדוש ומלאו חכמתו בעין יפה · כאשר דבר יי · אף לענין ההוד נתן מהודו עליו · צו את בני ישראל · מה אמור למעלה יפקד יי אמר לו הקב"ה עד שאתה מצוני על בני צוה את בני עלי · משל לבת מלך שהיתה נפטרת מן העולם והיתה מפקדת לבעלה על בניה כו' כדאי' בספרי · קרבני · זה הדם · לחמי · אלו אמורין וכן הוא אומר והקטיר הכהן המזבחה לחם אשה · לאשי · הנתנין לאשי מזבחי · תשמרו · שיהיו כהנים ולוים וישראל עומדין על גביו · מכאן למדו ותקנו מעמדות · במועדו · בכל יום מועד התמידים · ואמרת להם · זו אזהרה לב"ד · שנים ליום · כפשוטו · ופתרו בא ללמד שיהיו נשחטין כנגד היום תמיד של שחר במערב ושל בין הערבים במזרחו של טבעות · את הכבש אחד וגו' אע"פ שכבר נאמר בפרשה ואתה תצוה · וזה אשר תעשה וגו' היא היתה אזהרה לימי המלואים וכאן צוואה לדורות · סלת למנחה · מנחת נסכים · העשויה בהר סיני · כאותן שנעשו בימי המלואים · ד"א העשויה בהר סיני הקיש עולת תמיד לעולת הר סיני · אותה שנקרבה לפני מתן תורה שכתוב בה וישם באגנות · שלמד שטעונה כלי · ונסכו · יין · בקדש הסך · על המזבח יתנסכו · נסך שכר · יין המשכר פרט ליין מגתו · ריח ניחוח נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני:

עולת שבת בשבתו ולא עולת שבת בשבת אחרת. הרי שלא הקריב בשבת זו שומע אני יקריב שתים לשבת הבאה ת"ל בשבתו. מגיד שאם עבר יו
יומו בטל קרבנו. על עולת התמיד. א"א [illegible] דבר מותן שני כבשים של עולת התמיד. ומגיד שאין קרבין א"א בין שני התמידין. וכן בכל מוספין נ
נאמר על עולת התמיד להלמוד [illegible] עשרונים. כמשפט נסכי פר [illegible] בפרשת נסכים. זאת עולת חודש בחדשו. שאם עבר יומו ב
בטל קרבנו. ושוב אין לו תשלומין. ושעיר עזים וגו' כל שעירי המוספין באין לכפר על טומאת מקדש וקדשיו הכל כמו שמפורש במסכת שבוע
שבועות ונשתנה שעיר ראש חדש שנ' בו לה' ללמדך שמכפר על שאין בו ידיעה לא בתחלה ולא בסוף. שאין מכיר בחטא א"א הקב"ה בלבד. ושאר

עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן ונסכו: עלת שבת בשבתו
על עלת התמיד ונסכה: פ פ
ובראשי חדשיכם תקריבו עלה ליהוה פרים בני בקר שנים
ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימם: ושלשה עשרנים
סלת מנחה בלולה בשמן לפר האחד ושני עשרנים סלת
מנחה בלולה בשמן לאיל האחד: ועשרן עשרון סלת מנחה
בלולה בשמן לכבש האחד עלה ריח ניחח אשה ליהוה:
ונסכיהם חצי ההין יהיה לפר ושלישת ההין לאיל ורביעת
ההין לכבש יין זאת עלת חדש בחדשו לחדשי השנה: ושעיר
עזים אחד לחטאת ליהוה על עלת התמיד יעשה ונסכו: ס
ובחדש הראשון בארבעה עשר יום לחדש פסח
ליהוה: ובחמשה עשר יום לחדש הזה חג שבעת ימים מצות
יאכל: ביום הראשון מקרא קדש כל מלאכת עבדה לא
תעשו: והקרבתם אשה עלה ליהוה פרים בני בקר שנים
ואיל אחד ושבעה כבשים בני שנה תמימם יהיו לכם: ומ
ומנחתם סלת בלולה בשמן שלשה עשרנים לפר ושני ע
עשרנים לאיל תעשו: עשרון עשרון תעשה לכבש האחד
לשבעת הכבשים: ושעיר חטאת אחד לכפר עליכם: מלבד
עלת הבקר אשר לעלת התמיד תעשו את אלה: כאלה
תעשו ליום שבעת ימים לחם אשה ריח ניחח ליהוה על עלת

עשרונים סלתא מנחתא דפילא
במשח ונסכיה: עלת שבתא תתע
דתתעבד בשבתא על עלת תדירא
ונסכה: ובישי ירחיכון
תקרבון עלתא קדם יי תורין בני
תורי תרין ודכר חד אמרין בני
שנה שבעה שלמין: ותלתא עש
עשרונין סלתא מנחתא דפילא
במשח לתורא חד ותרין עשרונין
סלתא מנחתא דפילא במשח ל
לדכרא חד: ועשרונא עשרונא
סלתא מנחתא דפילא במשח ל
לאמרא חד עלתא לאתקבלא ב
ברעוא קרבנא קדם יי: ונסכיהון
פלגות הינא יהי לתורא ותלתות
הינא לדכרא ורבעות הינא לא
לאמרא חמרא דא עלת ריש יר
ירח באתחדתותיה כן לכל רישי
ירחי שתא: וצפיר בר עזין חד ל
לחטאתא קדם יי על עלתא תדירא
יתעבד ונסכיה: ובירחא
קדמאה בארבעת עשרא יומא
לירחא פסחא קדם יי: ובחמשת
עשרא יומא לירחא הדין חגא ש
שבעא יומין פטירא יתאכל: בי
ביומא קדמאה מערע קדיש כל
עבידת פולחן לא תעבדון: ות
ותקרבון קרבנא עלתא קדם יי
תורין בני תורי תרין ודכר חד ו
ושבעה אמרין בני שנה שלמין
יהון לכון: ומנחתהון סלתא דפי
דפילא במשח תלתא עשרונין ל
לתורא ותרין עשרונין לדכרא
תעבדון: עשרונא עשרונא תע
תעבד לאמרא חד כן לשבעא א
אמרין: וצפירא דחטאתא חד ל
לכפרא עליכון: בר מעלת צפרא
דהיא עלת תדירא תעבדון ית
אלין: כאלין תעבדון ליומא שב
שבעא יומין לחם קרבנא דמתק
דמתקבל ברעוא קדם יי על עלת

השעירין למרן שמנו ומודרש: באגדה אמר הקב"ה הביאו כפרה עלי על שמעטתי את הירח. על עולת התמיד. יעשה כל הקרבן הזה. ונסכו. ואין
ונסכו מוסב על השעיר שאין נסכים לחטאת. כל מלאכת עבודה. אפי' מלאכה הצריכה לכם כגון דבר האבד המותר בחולו של מועד אסורה ביום
טוב. פרים. כנגד אברהם. אילים. כנגד יצחק. כבשים כנגד יעקב. והכבשים הפריד יעקב. ביסודו של ר' משה [illegible] כאלה תעשו. שלא יהו פו
פוחתין והולכין כפרי החג.

וביום הבכורים · חג השבועות קרוי בכורי קציר חטים · על שם שתי הלחם שהם ראשונים למנחת חטים הבאה מן החדש · תמימים יהיו לכם ונסכיהם ·
אף הנסכים יהיו תמימים · לשון רבותינו שבאן שהיין שהעלה קמחין פסול לנסכים · מלבד עולת החדש · כוכבי ראש חדש שבוע ביום ראש השנה ·

הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ׃ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם
כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃ פ וּבְיוֹם הַבִּכּוּרִים
בְּהַקְרִיבְכֶם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַיהוָה בְּשָׁבֻעֹתֵיכֶם מִקְרָא־קֹדֶשׁ
יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃ וְהִקְרַבְתֶּם עוֹלָה
לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם אַיִל אֶחָד שִׁבְעָה
כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה׃ וּמִנְחָתָם סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן שְׁלֹשָׁה עש
עֶשְׂרֹנִים לַפָּר הָאֶחָד שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל הָאֶחָד׃ עִשָּׂרוֹן ע
עִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד לְשִׁבְעַת הַכְּבָשִׂים׃ שְׂעִיר עִזִּים אֶחָד
לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם׃ מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתוֹ תַּעֲשׂוּ תְּמִימִם יִהְיוּ
לָכֶם וְנִסְכֵּיהֶם׃ פ וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד
לַחֹדֶשׁ מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תע
תַעֲשׂוּ יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם׃ וַעֲשִׂיתֶם עֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ ל
לַיהוָה פַּר בֶּן־בָּקָר אֶחָד אַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה
תְּמִימִם׃ וּמִנְחָתָם סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר
שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל׃ וְעִשָּׂרוֹן אֶחָד לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד לְשִׁבְעַת ה
הַכְּבָשִׂים׃ וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חַטָּאת לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם׃ מִלְּבַד
עֹלַת הַחֹדֶשׁ וּמִנְחָתָהּ וְעֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכֵּיהֶם כם
כְּמִשְׁפָּטָם לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה׃ ס
וּבֶעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה
לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם כָּל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ׃ וְהִקְרַבְתֶּם

תדירא יתעבד ונסכיה: וביומא
שביעאה מערע קדיש יהי לכון
כל עבידת פולחן לא תעבדון:
וביומא דבכוריא
בקרוביכון מנחתא חדתא קדם
יי בעצרתיכון מערע קדיש יהי
לכון כל עבידת פולחן לא תע
תעבדון: ותקרבון עלתא לאתקב
לאתקבלא ברעוא קדם יי תורין
בני תורי תרין דכר חד שבעא
אמרין בני שנה: ומנחתהון כל
סלתא דפילא במשח תלתא עש
עשרונין לתורא חד תרין עשרונין
לדכרא חד: עשרונא עשרונא ל
לאמרא חד כן לשבעה אמרין:
צפיר בר עזין חד לכפרא על
עליכון: בר מעלת תדירא ומנ
ומנחתיה תעבדון שלמין יהון ל
לכון ונסכיהון:
ובירחא שביעאה בחד לירחא מ
מערע קדיש יהי לכון כל עבי
עבידת פולחן לא תעבדון יום
יבבא יהי לכון: ותעבדון עלתא
לאתקבלא ברעוא קדם יי תור
בר תורי חד דכר חד אמרין בני
שנה שבעה שלמין: ומנחתהון ס
סלתא דפילא במשח תלתא עש
עשרונין לתורא תרין עשרונין
לדכרא חד: ועשרונא חד לאמרא
חד כן לשבעא אמרין: וצפיר ב
בר עזין חד חטאתא לכפרא ע
עליכון: בר מעלת ירחא ומנחתה
ועלת תדירא ומנחתה ונסכיהון
כדחזי להון לאתקבלא ברעוא ק
קדם יי: ובעשרא
לירחא שביעאה הדין מערע ק
קדיש יהי לכון ותענון ית נפש
נפשתיכון כל עבידא לא תע
תעבדון: ותקרבון

מלבד חטאת הכפורים · שעיר הנעשה בפנים האמור באחרי מות שגם הוא חטאת · ועולת התמיד · ומלבד עולת התמיד תעשו עולות הללו · ונסכיהם מוסב על המוספין הכתובים · ועל תעשו והוא לשון צווי · מלבד עולת התמיד ומנחתה תעשו את אלה ונסכיהם · וכן כל נסכיהם האמורים בכל המועדות: חוץ משל קרבנות החג שכל ונסכה ונסכיהם ונסכיה שבהם מוסבים על התמיד ואינן לשון צווי כהדר נסכיהם של מוספים כתובין לעצמן בכל יום ויום · ומנחתם ונסכיהם לפרים · וגו' פרי החג שבעים הם כנגד שבעים אומות · ומתמעטים והולכים סימן כליה להם · ובימי המקדש היו מגינין ע עליהם מן היסורין · והכבשים כנגד ישראל שנקראו שה פזורה והם קבועים ומניינם תשעים ושמונה לכלות מהם תשעים ושמונה קללות שבמשנה תו

עלה ליהוה ריח ניחח פר בן בקר אחד איל אחד כבשים
בני שנה שבעה תמימם יהיו לכם : ומנחתם סלת בלולה
בשמן שלשה עשרנים לפר שני עשרנים לאיל האחד : ע
עשרון עשרון לכבש האחד לשבעת הכבשים : שעיר עזים
אחד חטאת מלבד חטאת הכפרים ועלת התמיד ומנחתה
ונסכיהם : ס ובחמשה עשר יום לחדש
השביעי מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבדה לא ת
תעשו וחגתם חג ליהוה שבעת ימים : והקרבתם עלה אשה
ריח ניחח ליהוה פרים בני בקר שלשה עשר אילם שנים
כבשים בני שנה ארבעה עשר תמימם יהיו : ומנחתם סלת
בלולה בשמן שלשה עשרנים לפר האחד לשלשה עשר
פרים שני עשרנים לאיל האחד לשני האילם : ועשרון עשרון
לכבש האחד לארבעה עשר כבשים : ושעיר עזים אחד
חטאת מלבד עלת התמיד מנחתה ונסכה : ס
וביום השני פרים בני בקר שנים עשר אילם שנים כבשים
בני שנה ארבעה עשר תמימם : ומנחתם ונסכיהם לפרים
לאילם ולכבשים במספרם כמשפט : ושעיר עזים אחד ח
חטאת מלבד עלת התמיד ומנחתה ונסכיהם : ס
וביום השלישי פרים עשתי עשר אילם שנים כבשים בני ש
שנה ארבעה עשר תמימם : ומנחתם ונסכיהם לפרים לא

עלתא קדם יי לאתקבלא ברעוא תור בר תורי חד דכר חד אמרין בני שנה שבעה שלמין יהון לכון: ומנחתהון סלתא דפילא ב במשח תלתא עשרונין לתורא תרין עשרונין לדכרא חד: עסר עסרונא עסרונא לאמרא חד ל לשבעא אמרין: צפיר בר עזין חד חטאתא בר מחטאת כ כפוריא ועלת תדירא ומנחתה ו ונסכיהון:

ובחמשה עשרא יומא לירחא ש שביעאה מערע קדיש יהי לכון כל עבידת פלחן לא תעבדון ו ותחגון חגא קדם יי שבעא יומין: ותקרבון עלתא קרבן דמתקבל ברעוא קדם יי תורין בני תורי ת תלתא עשר דכרין תרין אמרין בני שנה ארבעת עשר שלמין י יהון: ומנחתהון סלתא דפילא ב במשח תלתא עשרונין לתורא חד לתלתא עשר תורין תרין ע עשרונין לדכרא חד לתרין דכ דכרין: ועסרונא עשרונא לאמ לאמרא חד לארבעת עשר אמ אמרין: וצפיר בר עזין חד חטא חטאתא בר מעלת תדירא מנחתה ונסכה:

וביומא תנינא תורין בני תורין תורי עשר דכרין תרין אמרין ב בני שנה ארבעת עשר שלמין: ומנחתהון ונסכיהון לתורי לדכרי ולאמרי במניינהון כדחזי: וצפיר בר עזין חד חטאתא בר מעלת תדירא ומנחתה ונסכיהון:

וביומא תליתאה תורי חד עשר דכרין תרין אמרין בני שנה א ארבעת עשר שלמין: ומנחתהון ונסכיהון לתורי

תורה · בשני ונסכיהם בששי ונסכיה בשביעי כמשפטם מ"ם יו"ד מ"ם הרי כאן מים · רמז לנסוך המים ברמ·

עצרת תהיה לכם · עצורים בעשיית מלאכה · ד״א עצרת עצרו מלצאת מלמד שטעון לינה · ומדרשו באגדה שכל ימות הרגל הקריבו כנגד האומות ובאין ללכת אמר להם המקום בבקשה מכם עשו לי סעודה קטנה כדי שאהנה מכם · פר אחד איל אחד · אלו כנגד ישראל התעכבו לי מעט עוד ולשון חבה הוא זה כבנים הנפטרים מאביהם והוא אומר להם קשה עלי פרידתכם עכבו עוד יום אחד משל למלך שעשה סעודה כו׳ כדאי׳ במסכת סוכה ובמדרש ר׳ תנחומא ולמדה תורה דרך ארץ שמי שיש לו אכסני יום ראשון יאכילנו פטומות למחר יאכילנו דגים למחר בשר בהמה למחר מאכילו קטנית למחר מאכילו ירק פוחת והולך כפרי הפר״ג · אלה תעשו לה׳ במועדיכם · דבר קבוע לחובה · לבד מנדריכם · אם באתם לידור

ליכרי ולאמרי במניינהון כדחזי : וצפירא דחטאתא חד בר מעלת תדירא ומנחתה ונסכה:

וביומא רביעאה תורי עשרה דכרין תרין אמרין בני שנה א ארבעת עשר שלמין . ומנחתהון ונסכיהון לתורי לדכרי ולאמרי במניניהון כדחזי : וצפירא דחטא דחטאתא חד בר מעלת תדירא ומנחתה ונסכה:

וביומא חמישאה תורי תשעה ד דכרין תרין אמרין בני שנה אר ארבעת עשר שלמין : ומנחתהון ונסכיהון לתורי לדכרי ולאמרי במניניהון כדחזי : וצפירא דחטא דחטאתא חד בר מעלת תדירא ומנחתה ונסכה:

וביומא שתיתאה תורי תמניא דכרין תרין אמרין בני שנה אר ארבעת עשר שלמין : ומנחתהון ונסכיהון לתורי לדכרי ולאמרי במניניהון כדחזי : וצפירא דחטא דחטאתא חד בר מעלת תדירא ומנחתה ונסכה :

וביומא שביעאה תורי שבעא דכרין תרין אמרין בני שנה אר ארבעת עשר שלמי : ומנחתהון ונסכיהון לתורי לדכרי ולאמרי במניניהון כדחזי להון : וצפירא דחטאתא חד בר מעלת תדירא ומנחתה ונסכה:

ביומא תמינאה כנישין תהון ל לבתיכון כל עבידת פולחן לא תע תעבדון : ותקרבון עלתא קרבן ד דמתקבל ברעוא קדם יי׳ תור חד דכר חד אמרין בני שנה שבעה שלמין : מנחתהון ונסכיהון לתורא לדכרא ולאמרי במניינהון כדחזי : וצפירא דחטאתא חד בר מעלת

לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט׃ וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד
מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ׃ ס וּבַיּוֹם
הָרְבִיעִי פָּרִים עֲשָׂרָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה
עָשָׂר תְּמִימִם׃ מִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים
בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט׃ וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חַטָּאת מִלְּבַד עֹלַת ה
הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ׃ פ וּבַיּוֹם הַחֲמִישִׁי פָּרִים
תִּשְׁעָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם׃
וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כמ
כַּמִּשְׁפָּט׃ וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ
וְנִסְכָּהּ׃ פ וּבַיּוֹם הַשִּׁשִּׁי פָּרִים שְׁמֹנָה אֵילִם
שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם׃ וּמִנְחָתָם ונ
וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט׃ וּשְׂעִיר
חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ וּנְסָכֶיהָ׃ פ
וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי פָּרִים שִׁבְעָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־
שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם׃ וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּהֶם לַפָּרִים לא
לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כְּמִשְׁפָּטָם׃ וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד
מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ׃ פ בַּיּוֹם
הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃
וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה פַּר אֶחָד אַיִל אֶחָד
כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם׃ מִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּר לָאַיִל
וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט׃ וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת

קרבנות ברגל מותר הוא בידכם או נדרים ונדבות שנדרתם כל השנה הקריבום ברגל שמא יקשה לו לעלות לירושלים להקריב נדריו ונמצא עובר בבל תאחר · ויאמר משה אל בני ישראל · להפסיק הענין דברי ר׳ ישמעאל לפי שעד כאן דבריו של מקום ופרשת נדרים מתחילה בדבורו כל ש משה הוצרך להפסיק תחלה ולומר שחזר משה ואמרה לפרשה זו לישראל שאם לא כן יש במשמע שלא אמר להם זו אלא בפרשת נדרים התחיל רב דבריו · · חכלת פנחס בן אלעזר ·

ראשי המטות חלק כבוד לנשיאים ללמדם תחלה ואחר כך לכל ישר'. ומנין שאף שאר הדברות כן ת"ל וישובו אליו אהרן וכל הנשיאים בעדה וידבר משה אליהם ואחרי כן נגשו כל בית ישר'. ומה ראה לאמרה כאן למד שה[פ]רת נדרים ביחיד מומחה ואם אין יחיד מומחה בשלשה הדיוטות. או יכול שלא אמר משה פרשה זו אלא לנשיאים בלבד נאמר כאן זה הדבר ונאמר בשחוטי חוץ זה הדבר מה להלן נאמרה לאהרן ולבניו ולכל ישר' שנ' דבר אל אהרן ואל בניו וגו' אף זו נאמרה לכולן. זה הדבר משה נתנבא בכה אמר ה' כחצות הלילה והנביאים נתנבאו בכה אמר ה' מוסף עליהם משה שנתנבא בלשון זה הדבר. ד"א זה הדבר מעוט הוא שהחכם בלשון התרה ובעל ב

התמיד ומנחתה ונסכה: אלה תעשו ליהוה במועדיכם לבד
מנדריכם ונדבתיכם לעלתיכם ולמנחתיכם ולנסכיכם ול
ולשלמיכם: ויאמר משה אל בני ישראל ככל
אשר צוה יהוה את משה:

תדירא ומנחתה ונסכה: אלין ת
תעבדון קדם יי' במועדיכון בר
מנדריכון ונדבתיכון לעלותכון
ולמנחתכון ולנסכיכון ולנכסת
קדשיכון: ואמר משה לבני ישר'
ככל דפקד יי' ית משה:

פרשה

וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל לאמר זה הדבר
אשר צוה יהוה: איש כי ידר נדר ליהוה או השבע שבעה
לאסר אסר על נפשו לא יחל דברו ככל היצא מפיו יעשה:
ואשה כי תדר נדר ליהוה ואסרה אסר בבית אביה בנעריה:
ושמע אביה את נדרה ואסרה אשר אסרה על נפשה וה
והחריש לה אביה וקמו כל נדריה וכל אסר אשר אסרה
על נפשה יקום: ואם הניא אביה אתה ביום שמעו כל נד
נדריה ואסריה אשר אסרה על נפשה לא יקום ויהוה יסלח
לה כי הניא אביה אתה: ואם היו תהיה לאיש ונדריה עליה
או מבטא שפתיה אשר אסרה על נפשה: ושמע אישה ביום
שמעו והחריש לה וקמו נדריה ואסרה אשר אסרה על נ
נפשה יקמו: ואם ביום שמע אישה יניא אותה והפר את נ
נדרה אשר עליה ואת מבטא שפתיה אשר אסרה על נפשה:
ויהוה יסלח לה: ונדר אלמנה וגרושה כל אשר אסרה על
נפשה יקום עליה: ואם בית אישה נדרה או אסרה אסר על

פרשה

ומליל
משה עם רישי שבטיא לבני
ישר' למימר דין פתגמא דפקד
יי': גבר ארי ידר נדר קדם יי' או
יקיים קיים למיסר אסר על נפשיה
לא יבטל פתגמיה ככל דיפוק
מפומיה יעבד: ואתתא ארי תדר
נדר קדם יי' ותיסר אסר בבית
אבוהא ברביתהא: וישמע אבו
אבוהא ית נדרה ואסרה דאסרת
על נפשה וישתוק לה אבוהא
ויקומון כל נדרהא וכל אסרי
דאסרת על נפשה יקומון: ואם
אעדי אבוהא יתה ביומא דשמע
כל נדרהא ואסרהא דאסרת על
נפשה לא יקומון ומן קדם יי'
ישתבק לה ארי אעדי אבוהא
יתה: ואם מהוה תהא לגבר ונ
ונדרה עלה או פירוש ספותהא
דאסרת על נפשה: וישמע בעלה
ביומא דשמע וישתוק לה ויקומון
נדרהא ואסרהא דאסרת על נפ
נפשה יקומון: ואם ביומא דשמע
בעלה אעדי יתה ובטיל ית נדר
נדרהא דעלהא וית פירוש ספו
ספותהא דאסרת על נפשה ומן
קדם יי' ישתבק לה: ונדר ארמלא
ומתרכא כל דאסרת על נפשה י
יקום עלה: ואם בית בעלה נדרת
או אסרת אסר על

בלשון הפרה כלשון הכתוב כאן ואם חלפו אין מותר ואין מופר. נדר האומר הרי עלי קונם שלא אוכל או שלא אעשה דבר פלוני. יכול אפי' נשבע שיאכל נבלות אני קורא עליו ככל היוצא מפיו יעשה ת"ל לאסר אסר לאסור את המותר ולא להתיר את האסור. לא יחל דברו כמו לא יחלל דברו לא יעשה דברו חולין. בית אביה ברשות אביה ואפי' אינה בביתו. בנעוריה ולא קטנה ולא בוגרת שהקטנה אין נדרה נדר והבוגרת אינה ברשותו של אביה להפר נדריה. ואי זו היא קטנה אמרו רבותינו בת אחת עשרה שנה ויום אחד נדריה נבדקין אם ידעה לשם מי נדרה ולשם מי הקדישה נדרה נדר בת שתים עשרה שנה ויום אחד אינה צריכה ליבדק. ואם הניא אביה אותה אם מנע אותה מן הנדר כלומ' שהפר לה. הניאה זו איני יודע מה היא כשהוא אומר ואם ביום שמוע אישה יניא אותה והפר הוי אומר הנאה זו הפרה. ופשוטו לשון מניעה והסרה וכן למה תניאון וכן שמן ראש אל יניא ראשי וכן וידעתם את תנואתי את אשר סרתם מעלי. וי"י יסלח לה במה הכתוב מדבר באשה שנדרה בנזיר ושמע בעלה והפר לה והיא לא ידעה ועוברת על נדרה ושותה יין ומטמאה למתים זו היא שצריכה סליחה ואע"פ שהוא מופר ואם המופרין צריכין סליחה קל וחומר לשאינן מופרין. ואם היו תהיה לאיש זו ארוסה או אינו אלא נשואה כשהוא אומר ואם בית אישה נדרה הרי נשואה אמור וכאן בארוסה ובא לחלוק בה שאביה ובעלה מפירין נדריה הפר האב ולא הפר הבעל הפר הבעל ולא הפר האב הרי זה אינו מופר ואין צריך לומר אם קיים אחד מהם. ונדריה עליה שנדרה בבית אביה ולא שמע בהן אביה ולא הופרו ולא הוקמו. ושמע אישה וגו' הרי לך שאם קיים הבעל שהוא קיים. ואם הפר יפר א' הם יכול אפי' לא הפר האב ת"ל בנעוריה בית אביה כל שבנעוריה ברשות אביה היא. כל אשר אסרה על נפשה יקום עליה לפי שאינה לא ברשות אב ולא ברשות בעל ובאלמנה מן הנשואין הכתוב מדבר אבל אלמנה מן האירוסין מת הבעל נתרוקנה רשות לאב. ואם בית אישה נדרה בנשואה הכתוב מדבר:

כל נדר וכל שבועת אסר וגו׳ לפי שאמ׳ שהבעל מפר יכול כל נדרי משמע ת״ל לענות נפש אינו מפר אלא נדרי ענוי נפש בלבד והם מפורשים במסכת נדרים · מיום אל יום · שלא תאמר מעת לעת לכך נאמר מיום אל יום ללמדך שאין מפר אלא עד שתחשך · אחרי שמעו · אחרי ששמע וקים שאמר אפשי בו וחזר והפר לה בו ביום · ונשא את עונה · הוא נכנס תחתיה למדנו כיון שהגורם תקלה לחבירו הוא נכנס תחתיו לכל עונשין · מאת המדינים · ולא מאת המואבים · שהמואבים נכנסו לדבר מחמת יראה שהיו יראים מהם שהיו שוללים אותם שלא נאמר אלא אל תתגר בם מלחמה אבל מדינים נתעברו על ריב לא להם · ד״א מפני שתי פרידות טובות שיש לי להוציא מהם · וידבר משה · וגו׳ אע״פ ששמע שמיתתו תלויה בדבר

נפשה בשבעה: ושמע אישה והחרש לה לא הניא אתה וקמו
כל נדריה וכל אסר אשר אסרה על נפשה יקום: ואם הפר
יפר אתם אישה ביום שמעו כל מוצא שפתיה לנדריה ול
ולאסר נפשה לא יקום אישה הפרם ויהוה יסלח לה: כל
נדר וכל שבעת אסר לענת נפש אישה יקימנו ואישה יפרנו:
ואם החרש יחריש לה אישה מיום אל יום והקים את כל
נדריה או את כל אסריה אשר עליה הקים אתם כי החרש
לה ביום שמעו: ואם הפר יפר אתם אחרי שמעו ונשא את
עונה: אלה החקים אשר צוה יהוה את משה בין איש לאשתו
בין אב לבתו בנעריה בית אביה: פ וידבר
יהוה אל משה לאמר: נקם נקמת בני ישראל מאת המדינים
אחר תאסף אל עמיך: וידבר משה אל העם לאמר החלצו
מאתכם אנשים לצבא ויהיו על מדין לתת נקמת יהוה במדין:
אלף למטה אלף למטה לכל מטות ישראל תשלחו לצבא:
וימסרו מאלפי ישראל אלף למטה שנים עשר אלף חלוצי
צבא: וישלח אתם משה אלף למטה לצבא אתם ואת פינחס
בן אלעזר הכהן לצבא וכלי הקדש וחצצרות התרועה בידו:
ויצבאו על מדין כאשר צוה יהוה את משה ויהרגו כל זכר:
ואת מלכי מדין הרגו על חלליהם את אוי ואת רקם ואת
צור ואת חור ואת רבע חמשת מלכי מדין ואת בלעם בן ב

נפשה בקיום: וישמע בעלה ויש ויסתוק לה לא אעדי יתה ויקומון כל נדרהא וכל אסרי דאסרת על נפשה יקומון: ואם בטלא יב יבטל יתהון בעלה ביומא דשמע כל מפקות ספותהא לנדרהא ול ולאסר נפשה לא יקומון בעלה בטלינון ומן קדם יי׳ ישתבק לה: כל נדר וכל קיומת אסר לסגפא נפש בעלה יקימינון ובעלה בט יבטלינון: ואם משתק ישתוק לה בעלה מיום ליום ויקים כל נדר נדרהא או ית כל אסרהא דעלה קים יתהון ארי שתיק לה ביומא דשמע: ואם בטלא יבטל יתהון בתר דשמע ויקבל ית חובה: אלין קימיא דפקיד יי׳ ית משה בין גבר לאתתיה בין אבא לברתיה ברביותהא בית אבוהא:
ומליל יי׳ עם משה למימר: אתפרע פורענות בני ישראל מן מדינאי בתר כן תתכנש לעמך: ומליל משה עם עמא למימר זר זריזו מנכון גברין לחילא ויהון על מדין למתן פורענות דעמא דיי׳ במדין: אלפא לשבטא אלפא לשבטא לכל שבטיא דישראל תשלחון לחילא: ואתבחרו מאלפיא דישראל אלפא לשבטא תרי עשר אלפין מזרזי חילא: ושלח יתהון משה אלפא לשבטא לחילא יתהון וית פינחס בר אלעזר כהנא לחילא ומאני קודשא וחצוצרת יבבתא בידיה: ואתחילו על מדין כמא דפקיד יי׳ ית משה וקטלו כל דכורא: וית מלכי מדין קטלו על קטיליהון ית אוי וית רקם וית צור וית חור וית רבע חמשא מלכי מדין וית בלעם בר

עשה בשמחה ולא איחר · החלצו · כתרגומו לשון חלוצי צבא מזויינים · אנשים · צדיקים · וכן בחר לנו אנשים וכן אנשים חכמים וידועים · נקמת יי׳ ש שהעומד כנגד ישראל כאלו עומד כנגד הקב״ה · לכל מטות ישראל · לרבות שבט לוי · וימסרו · להודיעך שבחן של רועי ישראל כמה הם חביבין על ישראל עד שלא שמעו במיתתו מה הוא אומר עוד מעט וסקלוני ומששמעו שמיתת משה תלויה בנקמת מדין לא רצו ללכת עד שנמסרו על כרחן · אתם ואת פנחס · מגיד שהיה פנחס שקול כנגד כולם · ומפני מה הלך פנחס ולא הלך אלעזר אמר הקב״ה מי שהתחיל במצוה שהרג את כזבי בת צור יגמור · ד״א שהלך לנקום נקמת יוסף אבי אמו שנ׳ והמדנים מכרו אותו · ומנין שהיתה אמו של פנחס משל יוסף שנ׳ מבנות פוטיאל משזרע יתרו שפטם עגלים לע״ז ומזרע יוסף שפטפט ביצרו · ד״א שהיה משוח מלחמה · וכלי הקדש · זה הארון והציץ · שהיה בלעם עמהם ומפריח מלכי מדין בכשפים והוא עצמו פורח עמהם הראה להם את הציץ שהשם חקוק בו והם נופלים לכך נאמר על חלליהם במלכי מדין שנופלים על החללים מן האויר וכן בבלעם כתו׳ על חלליהם בספר יהושע · בידו · ברשותו וכן ויקח את כל ארצו מידו · חמשת מלכי מדין · וכי איני רואה שחמשה מנה הכתוב למה הוצרך לומר חמשת אלא ללמדך ששוו כולם בעצה ושוו כולם בפורענות · בלעם הלך שם ליטול שכר עשרים וארבעה אלף שהפיל מישראל בעצתו ויצא ממדין לקראת ישראל ומשיאן עצה רעה אמר להם אם כשהייתם ששים רבוא לא יכולתם וכבשתם בשנים עשר אלף אתם באים להלחם נתנו לו שכרו משלם ולא קפחוהו · בחרב · הוא בא על ישראל והחליף אומנותו באומנותם שאין נושעים אלא בפיהם על ידי תפלה ובקשה ובא הוא ותפש אומנותם לקללם בפיו אף הם באו עליו והחליפו אומנותם באומנות האומות שבאין בחרב שנ׳ על חרבך תחיה ·

טירותם· מקום נוטרין שלהם· הם לשון מושב כומרים יודעי חוקיהם· ד"א לשון מושב שריהם כמו שמתורגם סרני פלשתים טורני פלשתאי· ויקחו את כל השלל· מגיד שהיו כשרים וצדיקים ולא נחשדו על הגזל לשלוח יד בבזה שלא ברשות שנ' את כל ועליהם מפורש בקבלה שניך כעדר הרחלים וגו': אל המחנה· אל מחנה השבי· שלל· הן מטלטלין של מלבוש ותכשיטין· בז· הוא בזת מטלטלין שאינן תכשיט· מלקוח· אדם ובהמה· ובמקום שכתוב שבי אצל מלקוח שבי באדם ומלקוח בבהמה· ויצאו משה ואלעזר הכהן· לפי שראו את נערי ישר' יוצאין לחטוף מן הבזה· ויקצוף משה על פקודי החיל· ממונים על החיל ללמדך שכל סרחון הדור תלוי בגדולים שיש בם כידם למחות· בדבר בלעם· אמר להם אפי' אתם

בעור הרגו בחרב: וישבו בני ישראל את נשי מדין ואת טפם ואת כל בהמתם ואת כל מקנהם ואת כל חילם בזזו: ואת כל עריהם במושבתם ואת כל טירתם שרפו באש: ויקחו את כל השלל ואת כל המלקוח באדם ובבהמה: ויבאו אל משה ואל אלעזר הכהן ואל עדת בני ישראל את השבי ואת המלקוח ואת השלל אל המחנה אל ערבת מואב אשר על ירדן ירחו: ס

ויצאו משה ואלעזר הכהן וכל נשיאי העדה לקראתם אל מחוץ למחנה: ויקצף משה על פקודי החיל שרי האלפים ושרי המאות הבאים מצבא המלחמה: ויאמר אליהם משה החייתם כל נקבה: הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם למסר מעל ביהוה על דבר פעור ותהי המגפה בעדת יהוה: ועתה הרגו כל זכר בטף וכל אשה ידעת איש למשכב זכר הרגו: וכל הטף בנשים אשר לא ידעו משכב זכר החיו לכם: ואתם חנו מחוץ למחנה שבעת ימים כל הרג נפש וכל נגע בחלל תתחטאו ביום השלישי וביום השביעי אתם ושביכם: וכל בגד וכל כלי עור וכל מעשה עזים וכל כלי עץ תתחטאו: ס

ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הבאים למלחמה זאת חקת התורה אשר צוה יהוה את משה: אך את הזהב ואת הכסף את הנחשת את הברזל את הבדיל ואת העפרת: כל

בעור קטלו בחרבא: ושבו בני ישר' ית נשי מדין וית טפלהון וית כל בעירהון וית כל גיתיהון וית כל נכסיהון בזו: וית כל קרויהון במותבניהון וית כל בית סגדתהון אוקידו בנורא: ושבו ית כל עדאה וית כל דברתא באנשא ובבעירא: ואיתיאו לות משה ולות אלעזר כהנא ולות כנשתא דבני ישר' ית שביא וית דברתא וית עדאה למשריתא למשריא דמואב דעל ירדנא דיריחו:

ונפקו משה ואלעזר כהנא וכל רברבי כנשתא לקדמותהון למברא למשריתא: ורגז משה על דממנן על חילא רבני אלפין ורבני מאותא דאתו מחיל קרבא: ואמר להון משה הקיימתון כל נקבא: הא אנין הואה לבני ישראל בעיצת בלעם לשקרא שקר קדם יי' על עסק פעור והות מותנא בכנשתא דיי': וכען קטולו כל דכורא בטפלא וכל אתתא דידעת גבר למשכבי דכורא קטולו: וכל טפלא בנשיא דלא ידעו משכבי דכורא קימו לכון: ואתון שרו מברא למשריתא שבעא יומין כל דיקטל נפשא וכל דיקרב בקטילא תדון עלוהי ביומא תליתאה וביומא שביעאה אתון ושביכון: וכל לבוש וכל מאן דמשך וכל עובד מעזי וכל מאן דאע תדון עלוהי:

ואמר אלעזר כהנא לגברי חילא דאתו לקרבא דא גזרת אוריתא דפקיד יי' ית משה: ברם ית דהבא וית כספא ית נחשא וית פרזלא ית אבצא וית אברא: כל

מכניסים כל האומות שבעולם אין אתם יכולין להם שמא מרובים אתם מן המצריים שהיו שש מאות רכב בחור באו ואשיאכם עצה אלהיהם של אלו שונא זמה הוא וכו' כדאי' בחלק ובספרי· הן הנה· מגיד שהיו מכירין אותן זו היא שנכשל פלו' בה· וכל אשה יודעת איש· ראויה ליבעל אעפ"י שלא נבעלה ולפני הציץ העבירום והראויה ליבעל פניה מוריקות· הרוגו· למה חוזר ואומר להפסיק הענין דברי ר' ישמעאל שאם אני קורא הרגו כל זכר בטף וכל אשה יודעת איש וכל הטף בנשים וגו' איני יודע אם להרוג עם הזכרים או להחיות עם הטף· לכך נאמ' הרוגו· מחוץ למחנה· שלא יכנסו לעזרה· כל הורג· נפש· ר' מאיר אומר בהורג בדבר המקבל טומאה הכתוב מדבר ולמדך הכתוב שהכלי מטמא אדם בחבורי המת כו'· נוגע במת עצמו· או אפי' זרק בו חץ והרגו ת"ל וכל נוגע בחלל הקיש הורג לנוגע מה נוגע על ידי חבורו אף הורג על ידי חבורו· תתחטאו· במי נדה כדין שאר טמאי מתים· שאף לדברי האומר קברי גוים אין מטמאין באהל שנ' ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם מודה הוא שהגוים מטמאין במגע ובמשא שלא נאמר אלא לטומאת אדם אהלות שנ' אדם כי ימות באהל· אתם ושביכם· לא שהגוים מקבלין טומאה וצריכין הזאה· אלא מה אתם בני ברית אף שביכם כשיבאו לברית ויטמאו צריכין הזאה· וכל מעשה עזים· להביא כלי הקרנים והטלפים והעצמות· ויאמר אלעזר הכהן· וגו' לפי שבא משה לכלל כעס בא לכלל טעות שנתעלמו ממנו הלכות גיעולי גוים· וכן אתה מוצא בשמיני למלואים שנ' ויקצף על אלעזר ועל איתמר בא לכ לכלל כעס בא לכלל טעות· וכן בשמעו נא המורים· ויך את הסלע על ידי הכעס טעה· אשר צוה יי' וגו'· תלה ההוראה ברבו· אך את הזהב וגו' אעפ"י שלא הזהיר לכם משה אלא על הלכות טומאה עוד יש להזהיר לכם על הלכות גיעול· ואך לשון מיעוט כלומר ממועטין אתם מלהשתמש בכלים אפי' לאחר טהרתן מטומאת המת עד שיטהרו מבליעת איסור נבלות· ורבותינו אמרו אך את הזהב לומר שצריך להעביר חלודה שלו קודם שיגעילנו· זהו לשון אך שלא יהא שם חלודה אך המתכת יהיה כמות שהוא·

כל דבר אשר יבא באש. לבשל בו כלום: תעבירו באש. כדרך תשמישו הגעלתו. מה שתשמישו על ידי חמין יגעילנו בחמין ומה שתשמישו על ידי צלי כגון השפוד והאסכלה ילבננו באור: אך במי נדה יתחטא. לפי פשוטו חטוי זה לטהרו מטומאת מת. אמר להם אע"פ שהגעילן צריך טבילה לטהרן מן האיסור וטהרו מן הטומאה. ורבותינו דרשו מכאן שאף להכשירן מן האיסור הצריך טבילה לכלי מתכות. ומי נדה האמור כאן דרשו מים הראויין לטבול בהם נדה וכמה הם ארבעים סאה: וכל אשר לא יבא באש. כל דבר שאין תשמישו על ידי האור כגון כוסות וצלוחיות שתשמישן בצונן ולא בלעו איסור: תעבירו במים. מטבילן ודיו. ודוקא כלי מתכות: אל המחנה. למחנה שכינה שאין טמא מת טעון שלוח ממחנה

הדבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר אך במי נדה יתחטא וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים: וכבסתם בגדיכם ביום השביעי וטהרתם ואחר תבאו אל המחנה: פ ויאמר יהוה אל משה לאמר: שא את ראש מלקוח השבי באדם ובבהמה אתה ואלעזר הכהן וראשי אבות העדה: וחצית את המלקוח בין תפשי המלחמה היצאים לצבא ובין כל העדה: והרמת מכס ליהוה מאת אנשי המלחמה היצאים לצבא אחד נפש מחמש המאות מן האדם ומן הבקר ומן החמרים ומן הצאן: ממחציתם תקחו ונתתה לאלעזר הכהן תרומת יהוה: וממחצת בני ישראל תקח אחד אחז מן החמשים מן האדם מן הבקר מן החמרים ומן הצאן מכל הבהמה ונתתה אתם ללוים שמרי משמרת משכן יהוה: ויעש משה ואלעזר הכהן כאשר צוה יהוה את משה: ויהי המלקוח יתר הבז אשר בזזו עם הצבא צאן שש מאות אלף ושבעים אלף וחמשת אלפים: ובקר שנים ושבעים אלף: וחמרים אחד וששים אלף: ונפש אדם מן הנשים אשר לא ידעו משכב זכר כל נפש שנים ושלשים אלף: ותהי המחצה חלק היצאים בצבא מספר הצאן שלש מאות אלף ושלשים אלף ושבעת אלפים וחמש מאות: ויהי המכס ליהוה מן הצאן שש מאות חמש ושבעים: והבקר ששה ושלשים אלף ומכסם

מידעם דמתעל בנורא תעב תעברוניה בנורא וידכי ברם ב במי אדיותא יתדי וכל דלא מתעל בנורא תעברוניה במיא: ותחורון לבושיכון ביומא שביעא שביעאה ותדכון ובתר כן תעלון למשריתא: ואמר יי׳ למשה למימר: קביל ית חשבן ד דברתא שביא באנשא ובבעירא את ואלעזר כהנא ורישי אבהת כנשתא: ותפלג ית דברתא בין גברי מג מגיחי קרבא די נפקו לחילא ו ובין כל כנשתא: ותפרש נסיבא קדם יי׳ מן גברי מגיחי קרבא די נפקו לחילא חדא נפשא מח מחמש מאה מן אנשא ומן תורי ומן חמרי ומן ענא: מפלגותהון תסבון ותתן לאלעזר כהנא אפרש אפרשותא קדם יי׳: ומפלגות בני ישראל תסב חד דיתחד מן חמשין מן אנשא מן תורי מן חמרי ומן ענא מכל בעירא ותתן יתהון ל ללואי נטרי מטרת משכנא דיי׳: ועבד משה ואלעזר כהנא כמא ד דפקיד יי׳ ית משה: והות דברתא שאר בזה דבזו עמא דנפקו לחי לחילא ענא שית מאה ושבעין וחמשא אלפין: ותורי שבעין ותרין אלפין: וחמרי שתין וחד אלפין: ונפשא דאנשא מן נשיא דלא ידעא משכבי דכורא כל נפשא תלתין ותרין אלפין: והות פלגותא חלק גבריא דנפקו לח לחילא מנין ענא תלת מאה ות ותלתין ושבעא אלפין וחמש מאה: והות נסיבא קדם יי׳ מן ענא ש שית מאה ושבעין וחמש: ותורי תלתין ושתא אלפין ונסיבהון

לויה ומחנה ישראל: שא את ראש. קח את החשבון: וחצית את המלקוח בין תופשי המלחמה וגו׳. חציו לאלו וחציו לאלו: ויהי המלקוח יתר הבז. לפי שלא נצטוו להרים מכס מן השלל אלא מן המלקוח כתב את הלשון הזה. ויהי המלקוח שבא לכלל חלוקה ולכלל מכס שהיה עודף על הבז השלל אשר בזזו עם הצבא איש לו ולא בא לכלל חלוקה מספר הצאן וגו׳

וממחצית בני ישראל אשר חצה משה לעדה והעדה היא להם מן האנשים הצובאים׃ ותהי מחצת העדה כך וכך׃ ויקח משה וגו׳ הפקודים׃ הממונים׃ לא נפקד׃ לא נחסר׃ ותרגומו לא שגא׃ אף הוא לשון ארמי חסרון׃ כמו אנכי אחטנה דהוה שגיא מסניהא׃ וכן כי יפקד מושבך יחסר מקום מושבך איש הרגיל לישב שם׃ וכן ויפקד מקום דוד נחסר מקומו ואין יושב שם׃ עגיל׃ נזמי אזן׃ כומז׃ דפוס של בית הרחם לכפר על הרהור הלב של בנות מדין׃

ליהוה שנים ושבעים׃ וחמרים שלשים אלף וחמש מאות ומ
ומכסם ליהוה אחד וששים׃ ונפש אדם ששה עשר אלף ו
ומכסם ליהוה שנים ושלשים נפש׃ ויתן משה את מכס ת
תרומת יהוה לאלעזר הכהן כאשר צוה יהוה את משה׃
וממחצית בני ישראל אשר חצה משה מן האנשים הצבאים׃
ותהי מחצת העדה מן הצאן שלש מאות אלף ושלשים אלף
שבעת אלפים וחמש מאות׃ ובקר ששה ושלשים אלף׃ וח
וחמרים שלשים אלף וחמש מאות׃ ונפש אדם ששה עשר
אלף׃ ויקח משה ממחצת בני ישראל את האחז אחד מן
החמשים מן האדם ומן הבהמה ויתן אתם ללוים שמרי מ
משמרת משכן יהוה כאשר צוה יהוה את משה׃ ויקרבו אל
משה הפקדים אשר לאלפי הצבא שרי האלפים ושרי המאות׃
ויאמרו אל משה עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה א
אשר בידנו ולא נפקד ממנו איש׃ ונקרב את קרבן יהוה איש
אשר מצא כלי זהב אצעדה וצמיד טבעת עגיל וכומז לכפר
על נפשתינו לפני יהוה׃ ויקח משה ואלעזר הכהן את הזהב
מאתם כל כלי מעשה׃ ויהי כל זהב התרומה אשר הרימו
ליהוה ששה עשר אלף שבע מאות וחמשים שקל מאת שרי
האלפים ומאת שרי המאות׃ אנשי הצבא בזזו איש לו׃ ויקח
משה ואלעזר הכהן את הזהב מאת שרי האלפים והמאות
ויבאו אתו אל אהל מועד זכרון לבני ישראל לפני יהוה׃

קדם יי׳ שבעין ותרין׃ וחמרי תל
תלתין אלפין וחמש מאה ונסבהון
קדם יי׳ שתין וחד׃ ונפשא דאנשא
שתת עסר אלפין ונסבהון קדם יי׳
תלתין ותרין נפשן׃ ויהב משה י
ית נסיב אפרשותא קדם יי׳ לאל
לאלעזר כהנא כמא דפקיד יי׳ ית
משה׃ ומפלגות בני ישראל דפלג
משה מן גבריא דנפקו לחי
לחילא׃ והות פלגות כנשתא מן
ענא תלת מאה ותלתין ושבעא
אלפין וחמש מאה׃ ותורי תלתין ו
ושתא אלפין׃ וחמרי תלתין אלפין ו
וחמש מאה׃ ונפשא דאנשא ש
שתת עסר אלפין׃ ונסב משה מ
מפלגות בני ישראל ית דמתחד ח
חד מן חמשין מן אנשא ומן ב
בעירא ויהב יתהון ללואי נטרי
מטרת משכנא דיי׳ כמא דפקיד
יי׳ ית משה׃ וקריבו לות משה דמ
דממנן דאלפי חילא רבני אלפין
ורבני מאותא׃ ואמרו למשה עב
עבדך קבילו ית חושבן גברי מ
מגיחי קרבא דעמנא ולא שגא
מננא אנש׃ וקרבנא ית קרבנא
קדם יי׳ גבר דאשכח מאן דדהב
שירין ושבבין עזקן קדשין ומח
ומחוך לכפרא על נפשתנא קדם
יי׳׃ ונסב משה ואלעזר כהנא ית ד
דהבא מנהון כל מאן דעיבידא׃
והוה כל דהב אפרשותא דאפר
דאפרשו קדם יי׳ שתת עסר אלפין
שבע מאה וחמשין סלעין מן ר
רבני אלפין ומן רבני מאותא׃ גב
גברין דחילא בזו גבר לנפשיה׃
ונסב משה ואלעזר כהנא ית דהב
דהבא מן רבני אלפי ומאותא
ואיתיאו יתיה למשכן זמנא וב
דוכרנא לבני ישראל קדם יי׳׃

עטרות ודיבון וגו' מארץ סיחון ועוג היו · האחיכם · לשון תמיהה הוא · ולמה תניאון · תסירו ותמניעו לבם מעבור שיהיו סבורין שאתם יראים לעבור מפני המלחמה וחוזק העירים והעם · קדש ברנע · כך שמה · ושתי קדש היו · הקנזי · חורגו של קנז היה ויא רה לו אמו של כלב · מלא · אחרי · ויניעם · ויטלטלם · בנוע ונד · לספות · כמו ספו שנה על שנה · עולותיכם ספו · וגם לשון תוספת ·

פ ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד עצום מאד ויראו את ארץ יעזר ואת ארץ גלעד והנה המקום מקום מקנה: ויבאו בני גד ובני ראובן ויאמרו אל משה ואל אלעזר הכהן ואל נשיאי העדה לאמר: עטרות ודיבן ויעזר ונמרה וחשבון ואלעלה ושבם ונבו ובען: הארץ אשר הכה יהוה לפני עדת ישראל ארץ מקנה הוא ולעבדיך מקנה: ס ויאמרו אם מצאנו חן בעיניך יתן את הארץ הזאת לעבדיך לאחזה אל תעברנו את הירדן: ויאמר משה לבני גד ולבני ראובן האחיכם יבאו למלחמה ואתם תשבו פה: ולמה תנואון את לב בני ישראל מעבר אל הארץ אשר נתן להם יהוה: כה עשו אבתיכם בשלחי אתם מקדש ברנע לראות את הארץ: ויעלו עד נחל אשכול ויראו את הארץ ויניאו את לב בני ישראל לבלתי בא אל הארץ אשר נתן להם יהוה: ויחר אף יהוה ביום ההוא וישבע לאמר: אם יראו האנשים העלים ממצרים מבן עשרים שנה ומעלה את האדמה אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב כי לא מלאו אחרי: בלתי כלב בן יפנה הקנזי ויהושע בן נון כי מלאו אחרי יהוה: ויחר אף יהוה בישראל וינעם במדבר ארבעים שנה עד תם כל הדור העשה הרע בעיני יהוה: והנה קמתם תחת אבתיכם תרבות אנשים חטאים לספות עוד על חרון אף יהוה אל ישראל: כי תשובן מאחריו ויסף עוד להניחו במדבר ושחתם

ובעיר סגי הוה לבני ראובן ולבני גד תקיף לחדא וחזו ית ארע יעזר וית ארע גלעד והא אתרא אתר כשר לבית בעיר: ואתו בני גד ובני ראובן ואמרו למשה ולאלעזר כהנא ולרברבי כנשתא למימר: עטרות ודיבון ויעזר ונמרין וחשבון ובעלא ושבם ונבו ובעון: ארעא דמחא יי' ית יתבהא קדם כנשתא דישראל ארע כשרא לבית בעיר היא ולעבדך אית בעיר: ואמרו אם אשכחנא רחמין בעינך תתיהב ארעא הדא לעבדך לאחסנא לא תעברננא ית ירדנא: ואמר משה לבני גד ולבני ראובן האחיכון ייתון לאגחא קרבא ואתון תתבון הכא: ולמא תונון ית לבא דבני ישראל מלמעבר לארעא דיהב להון יי': כדין עבדו אבהתכון כד שלחית יתהון מרקם גיאה למחזי ית ארעא: וסליקו עד נחלא דאתכלא וחזו ית ארעא ואוניאו ית לבא דבני ישראל בדיל דלא למיעל לארעא דיהב להון יי': ותקף רוגזא דיי' ביומא ההוא וקיים למימר: אם יחזון גבריא דסליקו ממצרים מבר עשרין שנין ולעלא ית ארעא דקיימית לאברהם ליצחק וליעקב ארי לא אשלימו בתר דחלתי: אלהין כלב בר יפנה קנזאה ויהושע בר נון ארי אשלימו בתר דחלתא דיי': ותקיף רוגזא דיי' בישראל ואטלטלינון במדברא ארבעין שנין עד דסף כל דרא דעבד דביש קדם יי': והא קמתון בתר אבהתכון תלמידי גבריא חיביא לאוספא עוד על תקוף רוגזא דיי' על ישראל: ארי תתובון מבתר פולחניה ויוסף עוד לאשתהותהון במדברא ותחבלון

נבנה למקננו פה · חסים היו על ממונם יותר מבניהם ובנותיהם שהקדימו מקניהם לטפם · אמ' להם משה לא כן עשו העיקר עקר והטפל טפל · בנו
לכם תחלה ערים לטפכם ואחר כן גדרות לצאנכם · ואנחנו נחלץ חושים · נזדיין מהירים כמו מהר שלל חש בז ימהר יחישה · לפני בני ישרא' · בראשי גי
גייסות · מתוך שגבורים היו שכן נאמר וטרף זרוע אף קדקד · וכן משה חזר ושנה להם בא"ה ודברים ואצו אתכם בעת ההיא וגו חלוצים תעברו ל
לפני אחיכם בני ישר' כל בני חיל ובירחו כתי' והחלוץ עובר לפניהם זה ראובן וגד שקיימו תנאם · וישב טפנו · בעודנו אצל אחינו בערי המבצר
שנבנה עכשו · מעבר הירדן והלאה · בעבר המערבי · כי באה נחלתנו · כבר קבלנוה בעבר המזרחי · לצנאכם · תיבה זו מגזרת צנה ואלפים כלם · שא

לכל העם הזה : ס ויגשו אליו ויאמרו גדרת
צאן נבנה למקננו פה וערים לטפנו : ואנחנו נחלץ חשים
לפני בני ישראל עד אשר אם הביאנם אל מקומם וישב טפנו
בערי המבצר מפני ישבי הארץ : לא נשוב אל בתינו עד ה
התנחל בני ישראל איש נחלתו : כי לא ננחל אתם מעבר
לירדן והלאה כי באה נחלתנו אלינו מעבר הירדן מזרחה :

פ ויאמר אליהם משה אם תעשון את הדבר
הזה אם תחלצו לפני יהוה למלחמה : ועבר לכם כל חלוץ
את הירדן לפני יהוה עד הורישו את איביו מפניו : ונכבשה
הארץ לפני יהוה ואחר תשבו והייתם נקים מיהוה ומישראל
והיתה הארץ הזאת לכם לאחזה לפני יהוה : ואם לא תעשון
כן הנה חטאתם ליהוה ודעו חטאתכם אשר תמצא אתכם :
בנו לכם ערים לטפכם וגדרת לצנאכם והיצא מפיכם תעשו :
ויאמר בני גד ובני ראובן אל משה לאמר עבדיך יעשו כאשר
אדני מצוה : טפנו נשינו מקננו וכל בהמתנו יהיו שם בערי
הגלעד : ועבדיך יעברו כל חלוץ צבא לפני יהוה למלחמה
כאשר אדני דבר : ויצו להם משה את אלעזר הכהן ואת י
יהושע בן נון ואת ראשי אבות המטות לבני ישראל : ויאמר
משה אלהם אם יעברו בני גד ובני ראובן אתכם את ה
הירדן כל חלוץ למלחמה לפני יהוה ונכבשה הארץ לפ
לפניכם ונתתם להם את ארץ הגלעד לאחזה : ואם לא יע

לכל עמא הדין :
וקריבו לותיה ואמרו חטרין דען
נבני לבעירנא הכא וקרוין לט
לטפלנא : ואנחנא נזדרז מבעין
קדם בני ישרא' עד דנעלינון ל
לאתריהון ויתבון טפלנא בקרוין
כריכן מן קדם יתבי ארעא : לא
נתוב לבתנא עד דיחסנון בני
ישרא' גבר אחסנתיה : ארי לא נ
נחסן עמהון מעבר א לירדנא ו
ולהלא ארי קבילנא אחסנתנא
לנא מעברא דירדנא מדינחא :

ואמר להון משה אם תעברון ית
פתגמא הדין אם תזרזון קדם
עמא דיי' לקרבא : ויעבר לכון כ
כל דמזרז ית ירדנא קדם עמא
דיי' עד דיתרך ית בעלי דבבוהי
מן קדמוהי : ותתכבש ארעא קדם
עמא דיי' ובתר כן תתובון ותהון
זכאין קדם יי' ומישראל ותהי א
ארעא הדא לכון לאחסנא קדם
יי' : ואם לא תעבדון כן הא חבתון
קדם יי' ודעו חובתכון דתשכח י
יתכון : בנו לכון קרוין לטפליכון
וחטרין לענכון ודיפוק מפומכון
תעבדון : ואמרו בני גד ובני רא
ראובן למשה למימר עבדך יע
יעבדון כמא דרבוני מפקד : טפ
טפלנא נשנא גיתנא וכל בעיר
בעירנא יהון תמן בקרוי גלעד :
ועבדך יעברון כל מזרז חילא
קדם עמא דיי' לקרבא כמא ד
דרבוני ממלל : ופקד להון משה
ית אלעזר כהנא וית יהושע בר נ
נון וית רישי אבהת שבטיא לב
לבני ישרא' : ואמר משה להון א
אם יעברון בני גד ובני ראובן
עמכון ית ירדנא כל דמזרז לקר
לקרבא קדם עמא דיי' ותתכבש
ארעא קדמיכון ותתנון להון ית
ארע גלעד לאחסנא : ואם לא

שמין בו אלף מפסיק בין נון לדלת ואלף שבא כאן אחר הנון · במקום הי של צנה הוא · מיסודו של ר' משה למדתי · והיוצא מפיכם תעשו · לגבוה ש
שקבלתם עליכם לעבור למלחמה עד כבוש וחלוק שמשה לא בקש מהם אלא ונכבשה ואחר תשבו והם קבלו עליהם עד התנחל הרי הוסיפו להתע
להתעכב שבע שחלקו וכן עשו · ויאמר בני גד · כלם כאיש אחד · ויצו להם · כמו עליהם ועל תנאם מנה אלעזר ויהושע כמו יי' ילחם לכם ·

ואתנו אחזת נחלתנו. כלומר בידינו וברשותנו תהי אחזת נחלתנו מעבר הזה: ערי מבצר וגדרות צאן. זה סוף פסוק מוסב על תחלת הענין · ויבנו בני גד את הערים הללו להיות ערי מבצר וגדרות צאן: ואת נבו ואת בעל מעון מוסבות שם. שמות ע"ז הם והיו האמורים קורים עריהם על שם ע"ז שלהם ובני ראובן הסבו את שמם לשמות אחרים וזהו מוסבות שם נבו ובעל מעון מוסבות לשם אחר: ואת שבמה. היא שבם האמורה למעלה: ויורש. כתרגומו ותריך שהיבת ריש משמשת בשתי מחלוקות לשון ירושה ולשון הורשה שהוא טירוד ותירוך: חותיהם. כפרניהם: ויקרא אתהן חות יאיר. לפי שלא היו לו בנים קראם בשמו לזכרון: ויקרא לה נבח. לא מפיק הא וראיתי ביסודו של ר' משה לפי שלא נתקיים לה שם זה

יעברו חלוצים אתכם ונאחזו בתככם בארץ כנען: ויענו בני
גד ובני ראובן לאמר את אשר דבר יהוה אל עבדיך כן נ
נעשה: נחנו נעבר חלוצים לפני יהוה ארץ כנען ואתנו אחזת
נחלתנו מעבר לירדן: ויתן להם משה לבני גד ולבני ראובן
ולחצי שבט מנשה בן יוסף את ממלכת סיחן מלך האמרי
ואת ממלכת עוג מלך הבשן הארץ לעריה בגבלת ערי ה
הארץ סביב: ויבנו בני גד את דיבן ואת עטרת ואת ערער:
ואת עטרת שופן ואת יעזר ויגבהה: ואת בית נמרה ואת בית
הרן ערי מבצר וגדרת צאן: ובני ראובן בנו את חשבון ואת
אלעלא ואת קריתים: ואת נבו ואת בעל מעון מוסבת שם
ואת שבמה ויקראו בשמת את שמות הערים אשר בנו: וילכו
בני מכיר בן מנשה גלעדה וילכדה ויורש את האמרי אשר
בה: ויתן משה את הגלעד למכיר בן מנשה וישב בה: ויאיר בן
מנשה הלך וילכד את חותיהם ויקרא אתהן חות יאיר: ונבח
הלך וילכד את קנת ואת בנתיה ויקרא לה נבח בשמו: פ

יעברון מזרזין עמכון ויתחסנון ביניכון בארעא דכנען: ואתיבו בני גד ובני ראובן למימר ית דמליל יי לעבדך כן נעביד. נחנא נעבר מזרזין קדם עמא דיי לארעא דכנען ועמנא אחסנת אחסנתנא מעברא לירדנא: ויהב להון משה לבני גד ולבני ראובן ולפלגות שבטא דמנשה בר יוסף ית מלכות סיחון מלכא דאמוראה וית מלכות עוג מלכא דמתנן ארעא לקרוהא בתחומין קרוי ארעא סחור סחור: ובנו בני גד ית דיבון וית עטרות וית ערוער: וית עטרות שופן וית יעזר ורמתא: וית בית נמרה וית בית הרן קרוין כריכן וחטרין דען: ובני ראובן בנו ית חשבון וית אלעלא וית קריתים: וית נבו וית בעל מעון מקפן שמהן וית שבמא וקרו בשמהן ית שום קרויא דבנו: ואזלו בני מכיר בר מנשה לגלעד וכבשוה ותריך ית אמוראה דבה: ויהב משה ית גלעד למכיר בר מנשה ויתב בה: ויאיר בר מנשה אזל וכבש ית כפרניהון וקרא יתהון כפרני יאיר: ונבח אזל וכבש ית קנת וית כפרנהא וקרא לה נבח בשמיה

פרשה

אלה מסעי בני ישראל אשר יצאו מארץ מצרים לצבאתם
ביד משה ואהרן: ויכתב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי
יהוה ואלה מסעיהם למוצאיהם: ויסעו מרעמסס בחדש ה
הראשון בחמשה עשר יום לחדש הראשון ממחרת הפסח
יצאו בני ישראל ביד רמה לעיני כל מצרים: ומצרים מק

אלין מטלני בני ישראל דנפקו מארעא דמצרים לחיליהון בידא דמשה ואהרן: וכתב משה ית מפקניהון למטלניהון על מימרא דיי ואלין מטלניהון למפקניהון: ונטלו מרעמסס בירחא קדמאה בחמשת עשרא יומא לירחא קדמאה מבתר פסחא נפקו בני ישראל בריש גלי לעיני כל מצראי: ומצראי

לפיכך הוא רפה שמשמע פרושו כמו לו ותמהני מה ידרוש בשתי תיבות הדומין לה ויאמר לה בעז לבנות לה בית:

חסלת ראשי המטות:

אלה מסעי

למה נכתבו המסעות הללו להודיע חסדיו של מקום שאעפ"י שגזר עליהם לטלטלם ולהניעם במדבר לא תאמר שהיו נעים ומטולטלים ממסע למסע כל ארבעים שנה ולא היתה להם מנוחה שהרי אין כאן אלא ארבעים ושתים מסעות. צא מהן י"ד שכולם היו בשנה ראשונה קודם גזירה משנסעו מרעמסס עד שבאו לרתמה שמשם נשתלחו מרגלים שנ' ואחר נסעו העם מחצרות וגו' שלח לך אנשים וכאן הוא אומר ויסעו מחצרות ויחנו ברתמה למדת שהיא במדבר פארן ועוד הוצא מהם שמנה מסעות שהיו לאחר מיתת אהרן בהר ההר עד ערבות מואב בשנת הארבעים נמצא שכל שלשים ושמנה שנה לא נסעו אלא עשרים מסעות. זו מיסודו של ר' משה. ור' תנחומא דרש בו דרשה אחרת משל למלך שהיה בנו חולה והוליכו למקום רחוק לרפאותו כיון שהיו חוזרין התחיל אביו מונה כל המסעות אמר לו כאן ישננו כאן הוקרנו כאן חששת את ראשך כו' ושעירים פקברי' שרורים באבל. ויחנו ברתמה על שם לשון הרע של מרגלים שנ' מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים:

מקברים את אשר הכה יהוה בהם כל בכור ובאלהיהם
עשה יהוה שפטים: ויסעו בני ישראל מרעמסס ויחנו בסכת:
ויסעו מסכת ויחנו באתם אשר בקצה המדבר: ויסעו מאתם
וישב על פי החירת אשר על פני בעל צפון ויחנו לפני מגדל:
ויסעו מפני החירת ויעברו בתוך הים המדברה וילכו דרך
שלשת ימים במדבר אתם ויחנו במרה: ויסעו ממרה ויבאו
אילמה ובאילם שתים עשרה עינת מים ושבעים תמרים ו
ויחנו שם: ויסעו מאילם ויחנו על ים סוף: ויסעו מים סוף ויחנו
במדבר סין: ויסעו ממדבר סין ויחנו בדפקה: ויסעו מדפקה
ויחנו באלוש: ויסעו מאלוש ויחנו ברפידם ולא היה שם מים
לעם לשתות: ויסעו מרפידם ויחנו במדבר סיני: ויסעו ממדבר
סיני ויחנו בקברות התאוה: ויסעו מקברות התאוה ויחנו ב
בחצרת: ויסעו מחצרת ויחנו ברתמה: ויסעו מרתמה ויחנו
ברמן פרץ: ויסעו מרמן פרץ ויחנו בלבנה: ויסעו מלבנה ויחנו
ברסה: ויסעו מרסה ויחנו בקהלתה: ויסעו מקהלתה ויחנו
בהר שפר: ויסעו מהר שפר ויחנו בחרדה: ויסעו מחרדה
ויחנו במקהלת: ויסעו ממקהלת ויחנו בתחת: ויסעו מתחת
ויחנו בתרח: ויסעו מתרח ויחנו במתקה: ויסעו ממתקה ויחנו
בחשמנה: ויסעו מחשמנה ויחנו במסרות: ויסעו ממסרות ויחנו
בבני יעקן: ויסעו מבני יעקן ויחנו בחר הגדגד: ויסעו מחר ה
הגדגד ויחנו ביטבתה: ויסעו מיטבתה ויחנו בעברנה: ויסעו

דקברין ית דקטל יי בהון כל ב
בוכרא ובטעותהון עבד יי דינין:
ונטלו בני ישראל מרעמסס ושרו
בסכות: ונטלו מסכות ושרו באיתם
דבסטר מדברא: ונטלו מאיתם
ותב על פום חירתא דקדם בעל
צפון ושרו קדם מגדול: ונטלו מ
מן קדם חירתא ועברו בגו ימא
למדברא ואזלו מהלך תלתא יו
יומין במדברא דאיתם ושרו במ
במרה: ונטלו ממרה ואתו לאילים
ובאילים תרי עשר מבועין דמיין
ושבעין דקלין ושרו תמן: ונטלו
מאילים ושרו על ימא דסוף: ונ
ונטלו מימא דסוף ושרו במדב
במדברא דסין: ונטלו ממדברא
דסין ושרו בדפקה: ונטלו מדפקה
ושרו באלוש: ונטלו מאלוש וש
ושרו ברפידים ולא הוו תמן מיא
לעמא למשתי: ונטלו מרפידים
ושרו במדברא דסיני: ונטלו מ
ממדברא דסיני ושרו בקברי דמ
דמשאלי: ונטלו מקברי דמ
דמשאלי ושרו בחצרות: ונטלו
מחצרות ושרו ברתמה: ונטלו מ
מרתמה ושרו ברמון פרץ: ונטלו
מרמון פרץ ושרו בלבנה: ונטלו
מלבנה ושרו ברסה: ונטלו מרסה
ושרו בקהלתא: ונטלו מקהלתא
ושרו בטורא דשפר: ונטלו מטורא
דשפר ושרו בחרדה: ונטלו מחר
מחרדה ושרו במקהלות: ונטלו
ממקהלות ושרו בתחת: ונטלו מ
מתחת ושרו בתרח: ונטלו מתרח
ושרו במתקה: ונטלו ממתקה ונ
ושרו בחשמונה: ונטלו מחשמונה
ושרו במסרות: ונטלו ממסרות
ושרו בבני יעקן: ונטלו מבני
יעקן ושרו בחור הגדגד: ונטלו
מחור הגדגד ושרו ביטבתה: ונט
ונטלו מיטבתה ושרו בעברונה:
ונטלו

על פי ה׳· שלמד שמע הכנעני· בנשיקה· וישמע הכנעני· כאן לימדך שמיתת אהרן היא השמועה שנסתלקו ענני הכבוד· כסבור שנתנה רשות להלחם בישראל· לא
לפיכך חזר ונכתב· בעיי העברים· לשון חורבות וגלים כמו לעי השדה· שמו את ירושלים לעיים· מבית הישימות עד אבל השטים· כאן לימדך שעור
מחנה ישראל שנים עשר מיל· דאמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי ההוא אתרא כו׳· אבל השטים· מישור של שטים אבל שמו· כי אתם עוברים
את הירדן וגו׳ והורשתם וגו׳ והלא כמה פעמים הוזהרו על כך אלא כך אמר להם משה כשאתם עוברים בירדן ביבשה על מנת כן תעברו ואם לאו
מים באין ושוטפין אתכם וכן מצינו שאמר להם יהושע בעודם בירדן· והורשתם· וגרשתם· משכיותם· כתרגומו בית סגדתהון על שם שהיו מסככין

מעברנה ויחנו בעצין גבר: ויסעו מעצין גבר ויחנו במדבר צן
הוא קדש: ויסעו מקדש ויחנו בהר ההר בקצה ארץ אדום:
ויעל אהרן הכהן אל הר ההר על פי יהוה וימת שם בשנת
הארבעים לצאת בני ישראל מארץ מצרים בחדש החמישי
באחד לחדש: ואהרן בן שלש ועשרים ומאת שנה במתו ב
בהר ההר: ס וישמע הכנעני מלך ערד והוא
ישב בנגב בארץ כנען בבא בני ישראל: ויסעו מהר ההר
ויחנו בצלמנה: ויסעו מצלמנה ויחנו בפונן: ויסעו מפונן ויחנו
באבת: ויסעו מאבת ויחנו בעיי העברים בגבול מואב: ויסעו
מעיים ויחנו בדיבן גד: ויסעו מדיבן גד ויחנו בעלמן דבלתימה:
ויסעו מעלמן דבלתימה ויחנו בהרי העברים לפני נבו: ויסעו
מהרי העברים ויחנו בערבת מואב על ירדן ירחו: ויחנו על
הירדן מבית הישמת עד אבל השטים בערבת מואב:
ס וידבר יהוה אל משה בערבת מואב על ירדן
ירחו לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם כי אתם
עברים את הירדן אל ארץ כנען: והורשתם את כל ישבי
הארץ מפניכם ואבדתם את כל משכיתם ואת כל צלמי מ
סכתם תאבדו ואת כל במותם תשמידו: והורשתם את
הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אתה:
והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחתיכם לרב תרבו את
נחלתו ולמעט תמעיט את נחלתו אל אשר יצא לו שמה ה

מעברונה ושרו בעציון גבר: ונט
ונטלו מעציון גבר ושרו במדברא
דצין היא רקם: ונטלו מרקם ושרו
בהור טורא בסיפי ארעא דאדום:
וסליק אהרן כהנא להור טורא על
מימרא דיי׳ ומית תמן בשנת ארב
ארבעין למפק בני ישראל מארעא
דמצרים בירחא חמישאה בחד לו
לירחא: ואהרן בר מאה ועשרין ותל
ותלת שנין כד מית בהור טורא:

ושמע כנענאה מלכא דערד והוא
יתב בדרומא בארעא דכנען במי
במיתי בני ישראל: ונטלו מהור טו
טורא ושרו בצלמונה: ונטלו מצ
מצלמונה ושרו בפונן: ונטלו מ
מפונן ושרו באובות: ונטלו מאו
מאובות ושרו במגזת עברא בת
בתחום מואב: ונטלו מעיים ושרו
בדיבון גד: ונטלו מדיבון גד ושרו
בעלמון דבלתים: ונטלו מעלמון
דבלתים ושרו בטורי דעבראי קדם
נבו: ונטלו מטורי דעבראי ושרו ב
במישריא דמואב על ירדנא דיריחו
ושרו על ירדנא מבית ישימות עד
מישר שטים במישריא דמואב:

ומליל יי׳ עם משה במישריא דמו
דמואב על ירדנא דיריחו למימר:
מליל עם בני ישראל ותימר להון א
ארי אתון עברין ית ירדנא לאר
לארעא דכנען: ותתרכון ית כל י
יתבי ארעא מן קדמיכון ותובדון י
ית כל בית סגדתהון וית כל צלמי
מתכתהון תובדון וית כל במתהון
תשיצון: ותתרכון ית יתבי ארעא ו
ותתבון בה ארי לכון יהבית ית אר
ארעא למירת יתה: ותתחסנון ית
ארעא בעדבא לזרעיתכון לסגיאי
תסגון ית אחסנתהון ולזעירי תזע
תזערון ית אחסנתהון לדיפוק ליה
תמן

את הקרקע ברצפת אבנים של שיש להשתחוות עליה· מסכתם· כתרגומו מתכתהון· והורשתם את הארץ· והורשתם אותה מיושביה ואז וישבתם בה
תוכלו להתקיים בה· אל אשר יצא לו שמה· מקרא קצר הוא זה אל מקום אשר יצא לו הגורל לו יהיה ·

למטות אבותיכם. לפי חשבון יוצאי מצרים. ד"א בשנים עשר גבולין כמנין השבטים. והיה אשר תותירו מהם. יהיו לכם לרעה. לשכים בעיניכם. ל
ליתדות המנקרות עיניכם. תרגום של יתדות סיכיא. ולצנינים. פותרים בו המפרשים לשון מסוכת קוצים הסוככת אתכם לסגור ולכלוא אתכם מאין
יוצא ובא. וצררו אתכם. כתרגומו. זאת הארץ אשר תפל לכם וגו'. לפי שהרבה מצות נוהגות בארץ ואין נוהגות בחוצה לארץ הוצרך לכתוב מצרני
גבולי רוחותיה סביב לומר לך מן הגבולים ולפנים המצות נוהגות. תפל לכם. על שם שנתחלקה בגורל נקראת חלוקה לשון נפילה. ומדרש אגדה
אומר על ידי שהפיל הקב"ה שריהם של שבעים אומות מן השמים וכפתן לפני משה אמר לו ראה אין בהם עוד כח. והיה לכם פאת נגב. רוח דר

הגורל לו יהיה למטות אבתיכם תתנחלו: ואם לא תורישו
את ישבי הארץ מפניכם והיה אשר תותירו מהם לשכים
בעיניכם ולצנינם בצדיכם וצררו אתכם על הארץ אשר
אתם ישבים בה: והיה כאשר דמיתי לעשות להם אעשה
לכם: ס וידבר יהוה אל משה לאמר:
צו את בני ישראל ואמרת אלהם כי אתם באים אל הארץ
כנען זאת הארץ אשר תפל לכם בנחלה ארץ כנען לגב
לגבלתיה: והיה לכם פאת נגב ממדבר צן על ידי אדום והיה
לכם גבול נגב מקצה ים המלח קדמה: ונסב לכם הגבול
מנגב למעלה עקרבים ועבר צנה והיה תוצאתיו מנגב ל
לקדש ברנע ויצא חצר אדר ועבר עצמנה: ונסב הגבול מ
מעצמון נחלה מצרים והיו תוצאתיו הימה: וגבול ים והיה לכם
הים הגדול וגבול זה יהיה לכם גבול ים: וזה יהיה לכם גבול
צפון מן הים הגדל תתאו לכם הר ההר: מהר ההר תתאו
לבא חמת והיו תוצאת הגבל צדדה: ויצא הגבל זפרנה והיו
תוצאתיו חצר עינן זה יהיה לכם גבול צפון: והתאויתם לכם
לגבול קדמה מחצר עינן שפמה: וירד הגבל משפם הרבלה
מקדם לעין וירד הגבל ומחה על כתף ים כנרת קדמה:
וירד הגבול הירדנה והיו תוצאתיו ים המלח זאת תהיה לכם

עדבא דליה יהי לשבטי אבהתכון
תתחסנון: ואם לא תתרכון ית יתבי
ארעא מן קדמיכון ויהי דתשא
רתשארון מנהון לסכין בעי
נין לקבליכון ולמשרין מקפנכון
ויעיקון לכון על ארעא דאתון
יתבין בה: ויהי כמה דחשבית ל
למעבד להון אעבד לכון:
ומליל יי עם משה למימר: פקד
ית בני ישראל ותימר להון ארי
אתון עלין לארעא דכנען דא
ארעא דתתפליג לכון באחסנא
ארעא דכנען לתחומהא: ויהי ל
לכון רוח דרומא ממדברא דצ
דצין על תחומי אדום ויהי לכון
תחום דרומא מסיפי ימא דמ
דמלחא קדומא: ויסתחר לכון ת
תחומא מדרומא למסקנא דעק
דעקרבין ויעיבר לצין ויהון מפ
מפקנוהי מדרומא לרקם גיאה ו
ויפוק לחצר אדר ויעיבר לעצ
לעצמון: ויסתחר תחומא מעצ
מעצמון לנחלא דמצרים ויהון
מפקנוהי לימא: ותחום מערבא
ויהי לכון ימא רבא ותחומיה ד
דין יהי לכון תחום מערבא: ודין
יהי לכון תחום צפונא מן ימא
רבא תכוונון לכון להור טורא:
מהור טורא תכוונון למעלי חמת
ויהון מפקני תחומא לצדד: ויפו
תחומא לזפרון ויהון מפקנוהי ל
לחצר עינן דין יהי לכון תחום
צפונא: ותכוונון לכון לתחום קד
קדומא מחצר עינן לשפם: ויח
ויחות תחומא משפם לרבלא מ
ממדנח לעין ויחות תחומא וי
וימטי על כיף ים גנסר קדומא:
ויחות תחומא לירדנא ויהון מ
מפקנוהי לימא דמלחא דא תהי לכון

דרומית אשר מן המזרח למערב. ממדבר צן. אשר אצל אדום מתחיל מקצוע דרומית מזרחית של ארץ ישראל. כיצד שלש ארצות יושב
יושבות בדרומה של ארץ ישראל זו אצל זו קצת ארץ מצרים וארץ אדום כולה וארץ מואב כולה. ארץ מצרים במקצוע דרומית מערבית שנא' בפר
בפרשה זו מעצמון נחלה מצרים והיו תוצאותיו הימה ונחל מצרים היה מהלך על פני ארץ מצרים שנאמר מן השחור אשר על פני מצרים ומפסיק ב
בין ארץ מצרים לארץ ישראל. וארץ אדום אצלה לצד המזרח וארץ מואב אצל ארץ אדום בסוף הדרום למזרח: וכשיצאו ישראל ממצרים א
אם רצה המקום לקרב את כניסתם לארץ. היה מעבירם את הנילוס לצד צפון ובאין לארץ ישראל ולא עשה כן וזהו שנאמר ולא נחם אלהים דרך
ארץ פלשתים שהם יושבים על הים במערבה של ארץ כנען כעניין שנאמר בפלשתים יושבי חבל הים גוי כרתים ולא נחם אותו הדרך אלא הסיבן ו
והוציאם דרך הימה אל המדבר והוא שקראו יחזקאל מדבר העמים לפי שהיו כמה אומות יושבים בתוכו והולכין אצל דרומה מן המערב כלפי
מזרח תמיד עד שבאו לדרומה של ארץ אדום ובקשו מאת מלך אדום שיניחם לעבור דרך ארצם ולא רצה והוצרכו לסבב
את כל דרומה של אדום עד בואם לדרומה של ארץ מואב שנאמר וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה והלכו כל דרומה של מואב עד סופו ו
ומשם הפכו פניהם לצפון עד שסבבו כל מצר מזרחי שלה לרחבה וכשכלו את מזרחה מצאו את ארץ סיחון ועוג שהיו יושבין במזרחה של ארץ
כנען והירדן מפסיק ביניהם וזהו שנאמר ביפתח וילך במדבר ויסב את ארץ אדום ואת ארץ מואב ויבא ממזרח שמש לארץ מואב וכבשו את
ארץ סיחון ועוג שהיה בצפונה של ארץ מואב וקרבו עד הירדן והוא כנגד מקצוע צפונה מערבה של ארץ מואב נמצא שארץ כנען שבעבר
הירדן למערב היה מקצוע דרומית מזרחית שלה אצל אדום. ונסב לכם הגבול מנגב למעלה עקרבים. כל מקום שנא' ונסב או ויצא מלמד שלא היה
המצר שוה אלא הולך ויוצא לחוץ יוצא המצר ועוקם לצד צפונו של עולם באלכסון לא ערב ועובר המצר בדרומה של מעלה עקרבים לפנים מן
המצר: ועבר צנה. אל צין כמו צינה. והיו תוצאותיו. קצותיו בדרומה של קדש ברנע. ויצא חצר אדר. מתפשט המצר ומרחיב לצד צפון ו
וכמשך עוד באלכסון למערב ובא לו לחצר אדר ומשם לעצמון ומשם לנחל מצרים. ולשון ונסב האמור כאן לפי שכתב ויצא חצר אדר ש

שהתחיל להרחיב משעבר את קדש ברנע ורחב אותה רצועה שבלטה לצד צפון היתה מקדש עד עצמון ומשם והלאה נתקצר המיצר ונכב לצד
הדרום ובא לו לנחל מצרים ומשם לצד המערב אל הים שהוא מיצר מערבה של כל ארץ ישראל · נמצא נהר מצרים במקצוע מערבית דרומית · והיו
תוצאותיו הימה · אל מיצר המערב שאין עוד גבול נגב מאריך לצד המערב משם והלאה · וגבול ים · ומיצר מערבי מהו והיה לכם הים הגדול לגבול
וגבול הנסין שבתוך הים אף הם מן הגבול והם איים שקורים איסולש · גבול צפון · מיצר צפון · מן הים תתאו להר ההר שהוא במקצוע צפונית מער
מערבית וראשו משופע ונכנס לתוך הים ויש שרוחב הים לפנים הימנו וחוצה הימנו · תתאו · תשפעו לכם לנטות ממערב לצפון · אל הר ההר. תתאו

הארץ לגבלתיה סביב: ויצו משה את בני ישראל לאמר זאת
הארץ אשר תתנחלו אתה בגורל אשר צוה יהוה לתת לת
לתשעת המטות וחצי המטה: כי לקחו מטה בני הראובני ו
לבית אבתם ומטה בני הגדי לבית אבתם וחצי מטה מנשה
לקחו נחלתם: שני המטות וחצי המטה לקחו נחלתם מעבר
לירדן ירחו קדמה מזרחה: פ וידבר יהוה
אל משה לאמר: אלה שמות האנשים אשר ינחלו לכם את
הארץ אלעזר הכהן ויהושע בן נון: ונשיא אחד נשיא אחד
ממטה תקחו לנחל את הארץ: ואלה שמות האנשים למטה
יהודה כלב בן יפנה: ולמטה בני שמעון שמואל בן עמיהוד:
למטה בנימן אלידד בן כסלון: ולמטה בני דן נשיא בקי בן
יגלי: לבני יוסף למטה בני מנשה נשיא חניאל בן אפד: ול
ולמטה בני אפרים נשיא קמואל בן שפטן: ולמטה בני זבולן
נשיא אליצפן בן פרנך: ולמטה בני יששכר נשיא פלטיאל
בן עזן: ולמטה בני אשר נשיא אחיהוד בן שלמי: ולמטה בני
נפתלי נשיא פדהאל בן עמיהוד: אלה אשר צוה יהוה לנחל
את בני ישראל בארץ כנען: פ וידבר יהוה
אל משה בערבת מואב על ירדן ירחו לאמר: צו את בני
ישראל ונתנו ללוים מנחלת אחזתם ערים לשבת ומגרש

ארעא לתחומהא סחור סחור: ופקד
משה ית בני ישראל למימר דא א
ארעא דתחסנון יתה בעדבא דפקד
יי למתן לתשעה שבטין ופלגות ש
שבטא: ארי קבילו שבטא דבני רא
ראובן לבית אבהתהון ושבטא דב
דבני גד לבית אבהתהון ופלגות
שבטא דמנשה קבילו אחסנתהון:
תרין שבטין ופלגות שבטא קבילו
אחסנתהון מעברא לירדנא דיריחו
קדומא מדנחא:
ומליל יי עם משה למימר: אלין ש
שמהת גבריא דיחסנון לכון ית אר
ארעא אלעזר כהנא ויהושע בר נון:
ורבא חד רבא חד משבטא תדבר
תדברון לאחסנא ית ארעא: ואלין
שמהת גבריא לשבטא דיהודה כל
כלב בר יפנה: ולשבטא דבני שמ
שמעון שמואל בר עמיהוד: לשבטא
דבנימין אלידד בר כסלון: ולשבטא
דבני דן רבא בקי בר יגלי: לבני יו
יוסף לשבטא דבני מנשה רבא ח
חניאל בר אפוד: ולשבטא דבני אפ
אפרים רבא קמואל בר שפטן: ולש
ולשבטא דבני זבולן רבא אליצפן
בר פרנך: ולשבטא דבני יששכר ר
רבא פלטיאל בר עזן: ולשבטא דבני
אשר רבא אחיהוד בר שלומי: ולש
ולשבטא דבני נפתלי רבא פדהאל
בר עמיהוד: אלין דפקד יי לאחס
לאחסנא ית בני ישראל בארעא דכ
דכנען:

ומליל יי עם משה במישריא דמואב
על ירדנא דיריחו למימר: פקד ית
בני ישראל ויתנון ללואי מאחסנת
אחודתהון קרוין למתב ורוח

לשון סיבה כמו אל תא הרימס · ותאי השער · היינו שקורין אשכריץ שהוא מוסב ומשופע · מהר ההר תתאו ותלכו אל מיצר צפון לצד המזרח ותמצ
ותמצאו בלבא חמת זו אנטוכיא · תוצאות הגבול · סופי הגבול כל מקום שנ' תוצאות הגבול או הגבול כלה שם לגמרי ואינו עובר להלן כלל או מ
משם מתפשט ושרחיב ויוצא לאחוריו להמשך להלן באלכסון יותר מן הרוחב הראשון ולענין רוחב המדה הראשון קראו תוצאות ששם כלה מדה
מדה · והיו תוצאותיו חצר עינן · הוא היה סוף המיצר הצפוני ונמצאת חצר עינן במקצוע צפונית מזרחית ומשם והתאויתם לכם אל מיצר המזרחי ·
והתאויתם לשון סיבה ונטייה כמו תתאו · שפמה · במיצר המזרחי ומשם הרבלה · מקדם לעין · שם מקום והמיצר הולך באורחו נמצא העין לפנים מן
המיצר ומארץ ישראל היא · וירד הגבול · כל שהגבול הולך מצפון לדרום הוא יורד והולך · ומחה אל כתף ים כנרת קדמה שהוא ים כנרת תוך לגבול
במערב והגבול במזרח ים כנרת ומשם ירד אל הירדן והירדן מישר ובא מן הצפון לדרום באלכסון נוטה לצד מזרח ומתקרב לצד ארץ כנען כנ
כנגד ים כנרת ומושך לצד מזרחה של ארץ ישראל כנגד כנרת עד שנופל בים המלח ומשם כלה הגבול בתוצאותיו אל ים המלח שממנו התחלת

מיצר סקיפוס ודרומית מזרחית הרי סבבת אותה למערב דרומית· קדמה מזרחה· אל פני העולם שהם במזרח סוחה מזרחית קרויה פנים ומערבית
קרויה אחור לפיכך דרום לימין וצפון לשמאל· אשר ינחלו לכם· בשבילכם· כל נשיא ונשיא אפוטרופוס לשבטו ומחלק נחלת השבט למשפחות ול
ולגברים ובורר לכל אחד חלק הגון ומה שהם עושים יהיה עשוי כאלו עשאום שלוחים· ולא יתכן לפרש לכם זה ככל לכם שבמקרא שאם כן היה ל
לו לכתוב ינחילו לכם ינחלו משמע שהם נוחלים לכם· בשבילכם ובמקומכם· כמו ה' ילחם לכם· לנחל את הארץ שהוא נוחל ומנחיל אותה במקומכם
לנחל את בני ישראל· שהם ינחילו אותה לכם למחלקותיה· ומגרש· רווח· מקום חלק חוץ לעיר סביב להיות לנוי לעיר ואין רשאין לבנות שם בית ו

לערים סביבתיהם תתנו ללוים: והיו הערים להם לשבת
ומגרשיהם יהיו לבהמתם ולרכשם ולכל חיתם: ומגרשי ה
הערים אשר תתנו ללוים מקיר העיר וחוצה אלף אמה סביב:
ומדתם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפים באמה ואת פאת
נגב אלפים באמה ואת פאת ים אלפים באמה ואת פאת צפון
אלפים באמה והעיר בתוך זה יהיה להם מגרשי הערים: ו
ואת הערים אשר תתנו ללוים את שש ערי המקלט אשר
תתנו לנס שמה הרצח ועליהם תתנו ארבעים ושתים עיר:
כל הערים אשר תתנו ללוים ארבעים ושמנה עיר אתהן ו
ואת מגרשיהן: והערים אשר תתנו מאחזת בני ישראל מאת
הרב תרבו ומאת המעט תמעיטו איש כפי נחלתו אשר ינ
ינחלו יתן מעריו ללוים: פ וידבר יהוה
אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם כי
אתם עברים את הירדן ארצה כנען: והקריתם לכם ערים
ערי מקלט תהיינה לכם ונס שמה רצח מכה נפש בשגגה:
והיו לכם הערים למקלט מגאל ולא ימות הרצח עד עמדו
לפני העדה למשפט: והערים אשר תתנו שש ערי מקלט
תהיינה לכם: את שלש הערים תתנו מעבר לירדן ואת ש
שלש הערים תתנו בארץ כנען ערי מקלט תהיינה: לבני י
ישראל ולגר ולתושב בתוכם תהיינה שש הערים האלה
למקלט לנוס שמה כל מכה נפש בשגגה: ואם בכלי ברזל

לקרויא סחרניהון תתנון ללואי:
ויהוין קרויא להון למתב ורוח
ורוחיהון יהון לבעירהון ולקניניהון
ולכל חותהון: ורוחי קרויא דתת
דתתנון ללואי מכותל קרתא ל
ולברא אלף אמין סחור סחור: ות
ותמשחון מברא לקרתא ית רוח
קדומא תרין אלפין אמין וית רוח
דרומא תרין אלפין אמין וית רוח
מערבא תרין אלפין אמין וית ר
רוח צפונא תרין אלפין אמין וק
וקרתא במציעא דין יהי לכון רו
רוחי קרויא: וית קרויא דתתנון
ללואי ית שית קרוי שיזבותא דת
דתתנון למערק לתמן קטולא ו
ועליהון תתנון ארבעין ותרתין
קרוין: כל קרויא דתתנון ללואי
ארבעין ותמני קרוין יתהין וית
רוחיהון: וקרויא דתתנון מאחסנת
בני ישראל מן סגיאי תסגון ומן ז
זעירי תזערון גבר כפום אחסנ
אחסנתיה דיחסנון יתן מקרוהי
ללואי: ומליל יי עם
משה למימר: מליל עם בני ישראל
ותימר להון ארי אתון עברין ית
ירדנא לארעא דכנען: ותזמנון
לכון קרוין קרוי שזבותא יהוין ל
לכון ויערוק לתמן קטולא דיקטול
נפשא בשלו: ויהוין לכון קרוין
לשזבא מגאל דמא ולא ימות
קטולא עד דיקום קדם כנשתא
לדינא: וקרויא דתתנון שית קר
קרוי שזבותא יהוין לכון: ית תלת
קרויא תתנון מעברא לירדנא ו
וית תלת קרויא תתנון בארעא
דכנען קרוי שזבותא יהוין: לבני
ישראל ולגיורא ולתותבא דבינ
דביניהון יהוין שית קרויא האל
האלין לשזבא למערק לתמן כ
כל דיקטול נפשא בשלו: ואם ב
במאן דפרזל

ולא לטע כרם ולא לזרע זריעה· ולכל חיתם· ולכל צרכיהם· אלף אמה סביב· ואחריו הוא אומר אלפים אמה· הא כיצד אלפים הוא
נותן להם סביב ומהם אלף הפנימי למגרש והחיצונים לשדות וכרמים· והקריתם· אין הקריה אלא לשון הזמנה וכן הוא אומר כי הקרה ה' אלהיך לפני
מגואל· מפני גואל הדם· קרוב לנרצח· שש ערי מקלט· בגיר ששה· אף על פי שהבדיל משה בחייו שלש ערים בעבר הירדן לא היו קולטות עד שנבחרו
שלש שבארץ כנען· את שלש הערים וגו'· אף על פי שבארץ כנען תשעה שבטים וכאן אינן אלא שנים השוה מנין ערי מקלט שלהם משום
דבגלעד נפישי רוצחים דכתיב גלעד קרית פועלי און עקובה מדם· ואם בכלי ברזל הכהו· אין זה מדבר בהורג בשוגג אלא בהורג במזיד ובא לל

ללמד שההורג בכל דבר צריך שיהא בו שעור כדי להמית שנ' בכלים אשר ימות בו דמתרג' די היא כמסת דימות ביה·דון מן וברזל שגלוי וידוע לפני הקבה שהברזל ממית בכל שהוא אפי' מחט לפיכך לא נתנה בו תורה שיעור לכתוב בו אשר ימות בו·ואם תאמר בהורג בשוגג הכתוב משב שדבר הרי הוא אומר למטה או בכל אבן אשר ימות בה בלא ראות וגו' דבר על האמורים למעלה שבהורג במזיד הכתוב מדבר·באבן יד· שיש בה מלא יד·אשר ימות בה·שיש בה שיעור להמית·כתרגו' לפי שנ' והכה איש את רעהו באבן ולא נתן בה שיעור יכול כל שהוא לכך נאמר אשר ימות בה·או בכלי עץ יד·וגו' לפי שנ' וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט·יכול כל שהוא לכך נאמר בעץ אשר ימות בו כדי להמית·בפגעו

הכהו וימת רצח הוא מות יומת הרצח: ואם באבן יד אשר
ימות בה הכהו וימת רצח הוא מות יומת הרצח: או בכלי עץ
יד אשר ימות בו הכהו וימת רצח הוא מות יומת הרצח: גאל
הדם הוא ימית את הרצח בפגעו בו הוא ימיתנו: ואם בשנאה
יהדפנו או השליך עליו בצדיה וימת: או באיבה הכהו בידו
וימת מות יומת המכה רצח הוא גאל הדם ימית את הרצח
בפגעו בו: ואם בפתע בלא איבה הדפו או השליך עליו כל
כלי בלא צדיה: או בכל אבן אשר ימות בה בלא ראות ויפל
עליו וימת והוא לא אויב לו ולא מבקש רעתו: ושפטו העדה
בין המכה ובין גאל הדם על המשפטים האלה: והצילו ה
העדה את הרצח מיד גאל הדם והשיבו אתו העדה אל עיר
מקלטו אשר נס שמה וישב בה עד מות הכהן הגדל אשר
משח אתו בשמן הקדש: ואם יצא יצא הרצח את גבול עיר
מקלטו אשר ינוס שמה: ומצא אתו גאל הדם מחוץ לגבול
עיר מקלטו ורצח גאל הדם את הרצח אין לו דם: כי בעיר
מקלטו ישב עד מות הכהן הגדל ואחרי מות הכהן הגדל
ישוב הרצח אל ארץ אחזתו: והיו אלה לכם לחקת משפט
לדרתיכם בכל מושבתיכם: כל מכה נפש לפי עדים ירצח
את הרצח ועד אחד לא יענה בנפש למות: ולא תקחו כפר
לנפש רצח אשר הוא רשע למות כי מות יומת: ולא תקחו
כפר לנוס אל עיר מקלטו לשוב לשבת בארץ עד מות ה

מחהי וקטליה קטולא הוא מתקטלא
יתקטל קטולא: ואם במבנא דמתנ
דמתנסבא ביד דהיא כמסת דימ
דימות בה מחהי וקטליה קטולא
הוא יתקטלא יתקטל קטולא: או ב
במאן דאע דמתנסב ביד דהוא ב
כמסת דימות בה מחהי וקטליה קט
קטולא הוא מתקטלא יתקטל קטו
קטולא: גאל דמא הוא יקטול ית
קטולא כד מתחייב ליה מן דינא הו
הוא יקטלניה: ואם בסנאה דחהי א
או רמא עלוהי בכמנא וקטליה: או
ברבבו מחהי בידיה וקטליה אתקט
אתקטלא יתקטל מחיא קטולא הוא
גאל דמא יקטול ית קטולא כד מ
מתחייב ליה: ואם בתכף בלא דב
דבבו דחהי או רמא עלוהי כל מ
מאן בלא כמן ליה: או בכל אבנא
דהיא כמסת דימות בה בלא חזי ו
ורמא עלוהי וקטליה ומית והוא ל
לא סני ליה ולא תבע בישיה: וי
וידונון כנשתא בין מחיא ובין גאל
דמא על דיניא האלין: וישזבון כ
כנשתא ית קטולא מיד גאל דמא
ויתיבון יתיה כנשתא לקרית שזבו
שזבותיה דערק לתמן ויתב בה עד
דימות כהנא רבא דרבי יתיה במשח
קודשא: ואם מפק יפוק קטולא ית
תחום קרית שזבותיה דיערוק לתמן:
וישכח יתיה גאל דמא מברא לת
לתחום קרית שזבותיה ויקטול גאל
דמא ית קטולא ליתליה דם: ארי
בקרית שזבותיה יתב עד דימות כ
כהנא רבא ובתר דימות כהנא רבא
יתוב קטולא לארע אחסנתיה: ויהון
אלין לכון לגזרת דין לדריכון בכל
מותבניכון: כל דיקטול נפשא על
פום סהדין יקטול ית קטולא וסהיד
חד לא יסהד באנש למקטל: ולא ת
תקבלון ממון על אנש קטול דהוא
חייב למקטל ארי אתקטלא יתקטל:
ולא תקבלון ממון למערק לקרית
שזבותיה למתוב למתב בארעא עד דימות

בו·אם·בחוץ ערי מקלט·בצדיה·כתרגו' בכמנא במארב·בפתע·באונס והרגים בתכף·שהיה סמוך לו·ולא היה לו שהות להזהר עליו·או בכל אבן אשר ימות בה הכהו בלא ראות·שלא ראהו·ויפל עליו·מכאן אמרו ההורג דרך ירידה גולה דרך עליה אינו גולה·עד מות הכהן הגדול·שהוא בא להשרות שכינה בישראל ולהאריך ימיהם והרוצח בא לסלק את השכינה ומקצר את ימי החיים אינו כדאי שיהא לפני כהן גדול·דבר אחר לפי שהיה לו לכהן גדול להתפלל שלא תארע תקלה זו לישראל·אשר משח אותו בשמן הקדש·לפי פשוטו מן המקראות קצרים הוא שלא פירש מי משחו ·אלא אשר משח המושח אותו בשמן הקדש·ורבותינו דרשוהו במסכת מכות לראיית דבר ללמוד שאם עד שלא נגמר דינו מת כהן גדול ומנו אחר ת תחתיו ולאחר מכאן נגמר דינו חוזר במיתתו של שני שנ' אשר משח אותו וכי הוא מושחו לכהן או הכהן משח אותו אלא להביא את הנמשח בימיו שמחזירו במיתתו·אין לו דם·הרי הוא כהורג את המת שאין לו דם·בכל מושבותיכם·למד שתהא סנהדרי נוהגת בחוצה לארץ כל זמן שנוהגת בא בארץ ישראל·כל מכה נפש·וגו' הבא להרגו על שהכה את הנפש·לפי עדים ירצחנו·שיעידו שבמזיד ובהתראה הרגו·לא תקחו כפר·לא יפטר ב בממון·ולא תקחו כפר לנוס אל עיר מקלטו·למי שנס אל עיר מקלט שהרג בשוגג אינו נפטר מגלות בממון ליתן כפר לשוב לשבת בארץ בט בטרם ימות הכהן·לנוס·כמו לנס כמו שובי מלחמה·מוצאי משוטטי·כי מוליכם הים כאשר תאמר שב על שישב כבר ומול על שמל כבר·כן נאמר לנוס על מי שנס ונקראהו נוס·מוברח ואם האמר לנוס לברוח ותפרשהו לא תקחו כפר למי שיש לו לברוח לפטרו מן הגלות·לא ידעתי היאך יאמר לשוב לשבת הרי עדיין לא נס ומהיכן ישוב·

לא תחניפו · ולא תרשיעו · לא תחייבון כתרגו׳ · אשר אני שוכן בתוכה · שלא תשכינו אותי בטומאתה · כי אני שוכן בתוך בני ישר׳ · אף בזמן שהם שמ
טמאים שכינה ביניהם · ונוספה על נחלת המטה · שהרי בנה יורשה והבן יתייחס על שבט אביו · ואם יהיה היובל · מכאן היה ר׳ יהודה אומר עתיד הי
היובל שיפסוק · ואם יהיה היובל · כלומר אין זו מכירה שחוזרת ביובל שהירושה אינה חוזרת ונמצא אפי׳ יהיה היובל לא תחזור הנחלה לשבטו ונמצא שנו
שנוספה על נחלת המטה אשר תהיינה להם · בת יורשת נחלה · שלא היה בן לאביה ·

הכהן: ולא תחניפו את הארץ אשר אתם בה כי הדם הוא
יחניף את הארץ ולארץ לא יכפר לדם אשר שפך בה כי
אם בדם שפכו: ולא תטמא את הארץ אשר אתם ישבים בה
אשר אני שכן בתוכה כי אני יהוה שכן בתוך בני ישראל:

ס ויקרבו ראשי האבות למשפחת בני גלעד
בן מכיר בן מנשה ממשפחת בני יוסף וידברו לפני משה ולפני
הנשאים ראשי אבות לבני ישראל: ויאמרו את אדני צוה י
יהוה לתת את הארץ בנחלה בגורל לבני ישראל ואדני
צוה ביהוה לתת את נחלת צלפחד אחינו לבנתיו: והיו א
לאחד מבני שבטי בני ישראל לנשים ונגרעה נחלתן מנחלת
אבתינו ונוסף על נחלת המטה אשר תהיינה להם ומגרל
נחלתנו יגרע: ואם יהיה היבל לבני ישראל ונוספה נחלתן
על נחלת המטה אשר תהיינה להם ומנחלת מטה אבתינו
יגרע נחלתן: ויצו משה את בני ישראל על פי יהוה לאמר כן
מטה בני יוסף דברים: זה הדבר אשר צוה יהוה לבנות צ
צלפחד לאמר לטוב בעיניהם תהיינה לנשים אך למשפחת
מטה אביהם תהיינה לנשים: ולא תסב נחלה לבני ישראל
ממטה אל מטה כי איש בנחלת מטה אבתיו ידבקו בני י
ישראל: וכל בת ירשת נחלה ממטות בני ישראל לאחד מ
ממשפחת מטה אביה תהיה לאשה למען ירשו בני ישראל
איש נחלת אבתיו: ולא תסב נחלה ממטה למטה אחר כי

כהנא: ולא תחיבון ית ארעא דאתון
בה ארי דמא הוא מחייב ית ארעא
ולארעא לא מתכפר על דם זכאי
דאתשד בה אלהן בדם אשדיה:
ולא תסאבון ית ארעא דאתון יתבין
בה דשכנתי שריא בגוה אר
ארי אנא יי׳ שכנתי שריא בגו בני
ישר׳:

וקריבו רישי אבהתא לזרעית בני
גלעד בר מכיר בר מנשה מזרעית
בני יוסף ומלילו קדם משה וקדם
רברביא רישי אבהתא לבני ישר׳:
ואמרו ית רבוני פקד יי׳ למתן ית
ארעא באחסנא בעדבא לבני יש
ישר׳ ורבוני אתפקד במימרא דיי׳
למתן ית אחסנת צלפחד אחונא ל
לבנתיה: ויהוין לחד מבני שבטי ב
בני ישר׳ לנשין ותתמנע אחסנ
אחסנתהין מאחסנת אבהתנא ותתו
ותתוסף על אחסנת שבטא דתהוין
להון ומעדב אחסנתנא יתמנע: וא
ואם יהי יובלא לבני יש׳ ותתוסף
אחסנתהין על אחסנת שבטא דתה
דתהוין להון ומאחסנת שבטא דאב
דאבהתנא תתמנע אחסנתהין: ופ
ופקד משה ית בני ישר׳ על מימרא
דיי׳ למימר יאות שבטא דבני יוס
יוסף ממללין: דין פתגמא דפקד
יי׳ לבנת צלפחד למימר לדתקין ב
בעיניהן תהוין לנשין ברם לזרעית
שבטא דאבוהין תהוין לנשין: ולא
תסתחר אחסנא לבני ישר׳ משבט ל
לשבטא ארי גבר באחסנת שבטא
דאבהתוהי ידבקון בני ישר׳: וכל
ברתא ירתא אחסנא משבטיא דב
דבני ישר׳ לחד מזרעית שבטא
דאבוהא תהי לאתו בדיל דירתון
בני ישר׳ גבר אחסנת אבהתוהי: ו
ולא תסתחר אחסנא משבטא לשב
לשבטא אוחרנא ארי

מחלה תרצה וגו' כאן שמנאן לפי גדולתן זו מזו בשנים ונשאו כסדר תולדותן. ובכל המקרא מנאן לפי חכמתן ומגיד שכלן שקולות זו כזו:

חסלת אלה מסעי · כליך נשרא ברחמי שמיא:

אלה הדברים

לפי שהן דברי תוכחות ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהם לפיכך סתם את הדברים והזכירן ברמז מפני כבודן של ישראל: אל כל ישראל. אלו הוכיח מקצתן היו אלו שבשוק אומרין הייתם שומעים מבן עמרם ולא השיבותם דבר מכך וכך אלו היינו שם היינו משיבים אותו לכך כנסם כלם ואמר להם הרי כלכם כאן כל מי שיש לו תשובה ישיב: במדבר לא במדבר היו אלא בערבות מואב אלא במדבר

אִישׁ בְּנַחֲלָתוֹ יִדְבְּקוּ מַטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ בְּנוֹת צְלָפְחָד׃ וַתִּהְיֶינָה מַחְלָה תִרְצָה וְחָגְלָה וּמִלְכָּה וְנֹעָה בְּנוֹת צְלָפְחָד לִבְנֵי דֹדֵיהֶן לְנָשִׁים׃ מִמִּשְׁפְּחֹת בְּנֵי מְנַשֶּׁה בֶן יוֹסֵף הָיוּ לְנָשִׁים וַתְּהִי נַחֲלָתָן עַל מַטֵּה מִשְׁפַּחַת אֲבִיהֶן׃ אֵלֶּה הַמִּצְוֹת וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה בְּיַד מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל יַרְדֵּן יְרֵחוֹ׃

גבר באחסנתיה ידבקון שבטיא דבני ישראל: כמא דפקיד יי׳ ית משה כן עבדא בנת צלפחד: והואה מחלה תרצה וחגלה ומלכה ונעה בנת צלפחד לבני אחי אבוהין לנשין: מזרעית בני מנשה בר יוסף הואה לנשין והות אחסנתהין על שבט זרעית אבוהין: אלין פקודיא ודיניא דפקיד יי׳ בידא דמשה לות בני ישראל במישריא דמואב על ירדנא דירחו:

סכום הפסוקים של ספרא אלף ושמונים ושמנים ושמנה.

ספר חמשי:

אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בַּמִּדְבָּר בָּעֲרָבָה מוֹל סוּף בֵּין פָּארָן וּבֵין תֹּפֶל וְלָבָן וַחֲצֵרֹת וְדִי זָהָב׃ אַחַד עָשָׂר יוֹם מֵחֹרֵב דֶּרֶךְ הַר שֵׂעִיר עַד קָדֵשׁ בַּרְנֵעַ׃ וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּעַשְׁתֵּי עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ אֲלֵהֶם׃ אַחֲרֵי הַכֹּתוֹ אֵת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן וְאֵת עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּעַשְׁתָּרֹת בְּאֶדְרֶעִי׃ בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּאֶרֶץ מוֹאָב הוֹאִיל מֹשֶׁה בֵּאֵר אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת לֵאמֹר׃ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ דִּבֶּר אֵלֵינוּ בְּחֹרֵב לֵאמֹר רַב לָכֶם שֶׁבֶת בָּהָר הַזֶּה׃

אלין פתגמיא דמליל משה עם כל ישראל בעברא דירדנא אוכח יתהון על דחבו במדברא ועל דארגיזו במישרא לקבל ימא דסוף בפארן אתפלו על מנא ובחצרות ארגיזו על בשרא ועל דעבדו עגל דדהב: מהלך חד עשר יומין מחורב אורח טורא דשעיר עד רקם גיאה: והוה בארבעין שנין בחד עשר ירחין בחד לירחא מליל משה עם בני ישראל ככל דפקיד יי׳ יתיה לותהון: בתר דמחא ית סיחון מלכא דאמוראה דיתב בחשבון וית עוג מלכא דמתנן דיתב בעשתרות באדרעי: בעברא דירדנא בארעא דמואב שרי משה פרש ית אולפן אוריתא הדא למימר: יי׳ אלהנא מליל עמנא בחורב למימר סגי לכון דיתבתון בטורא הדין:

בשביל מה שהכעיסו במדבר שאמרו מי יתן מותנו וגו'. בערבה. בשביל הערבה שחטאו בבעל פעור בשטים בערבות מואב. מול סוף. על מה שהמרו בים סוף בבואם לים אמרו המבלי אין קברים וכן בנסעם מן תוך הים שנאמר וימרו על ים בים סוף. כדאי' בערכין. בין פארן ובין תופל ולבן. אמר ר' יוחנן חזרנו על כל המקרא ולא מצינו מקום ששמו תופל ולבן אלא הוכיחן על הדברים שתפלו על המן שהוא לבן שאמרו ונפשנו קצה בלחם הקלוקל. ועל מה שעשו במדבר פארן על ידי מרגלים: וחצרות. במחלוקתו של קרח. דבר אחר אמר להם היה לכם ללמוד ממה שעשיתי למרים בחצרות בשביל לשון הרע ואתם נדברתם במקום. ודי זהב. הוכיחן על העגל שעשו בשביל זהב שהיה להם שנאמר וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל: אחד עשר יום מחורב. אמר להם משה ראו מה גרמתם אין לכם דרך קצרה מחורב לקדש כדרך הר שעיר ואף הוא מהלך אחד עשר יום ואתם הלכתם אותה בשלשה ימים שהרי בעשרים באייר נסעו מחורב שנאמר ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש וגו' ובעשרים ותשעה בסיון שלחו את המרגלים מקדש ברנע צא מהן שלשים יום שעשו בקברות התאוה שאכלו הבשר חדש ימים ושבעה ימים שעשו בחצרות להסגר שם מרים נמצא בשלשה ימים הלכו כל אותו הדרך וכל כך היתה שכינה מתלבטת בשבילכם למהר ביאתכם לארץ ובשביל שקלקלתם הסב אתכם סביבות הר שעיר ארבעים שנה: ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש. מלמד שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה ממי למד ממשה ממי למד מיעקב שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה אמר ראובן בני אני אומר לך מפני מה לא הוכחתיך כל השנים הללו כדי שלא תניחני ותלך ותדבק בעשו אחי ומפני ארבעה דברים אין מוכיחין את האדם אלא סמוך למיתה כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו ושלא יהא חבירו רואהו ומתבייש ממנו כו' כדאי' בספרי וכן יהושע לא הוכיח את ישראל אלא סמוך למיתה וכן שמואל הנני ענו בי וכן דוד את שלמה בנו: אחרי הכתו. אמר משה אם אני מוכיחן קודם שיכנסו לקצת הארץ יאמרו מה לזה עלינו מה היטיב לנו אינו בא אלא לקנתר ולמצא עלה שאין בו כח להכניסנו לארץ לפיכך המתין עד שהפיל סיחון ועוג לפניהם והורישם את ארצם ואחר כך הוכיחן: סיחון אשר יושב בחשבון. אלו לא היה סיחון קשה והיה שרוי בחשבון היה קשה שהמדינה קשה ואלו היתה עיר אחרת וסיחון שרוי בתוכה היתה קשה שהמלך קשה על אחת כמה וכמה שהמלך קשה והמדינה קשה: אשר יושב בעשתרות. המלך קשה והמדינה קשה. עשתרות הוא לשון צוקין וקושי כמו עשתרות קרנים. ועשתרות זה הוא עשתרות קרנים שהיו שם רפאים שהכה אמרפל שנאמר ויכו את רפאים בעשתרות קרנים ועוג נמלט מהם והוא שנאמר ויבא הפליט ואומר כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים: באדרעי. שם המלכות: הואיל. התחיל כמו הנה נא הואלתי: באר את התורה. בשבעים לשון פירשה להם: רב לכם שבת. כפשוטו ויש מדרש אגדה הרבה גדולה לכם ושכר על ישיבתכם בהר הזה עשיתם משכן מנורה וכלים קבלתם תורה מניתם לכם סנהדרין שרי אלפים שרי מאות:

פנו וסעו לכם · זו דרך ערד וחרמה · ובאו הר האמורי · כמשמעו · ואל כל שכניו · עמון ומואב והר שעיר · בערבה · זה מישור של יער · בהר · זה הר המלך · ובשפלה · זו שפלת דרום · ובנגב ובחוף הים · אשקלון ועזה וקסרי וכו' כדאי' בספרי · עד הנהר הגדול · מפני שנזכר עם ארץ ישראל קורהו גדול · משל הדיוט אומר עבד מלך מלך · הדבק לשחור וישתחוו לך · קרב לגבי דיהנא ואידהן · ראה נתתי · בעיניכם אתם רואים · איני אומר לכם מאומד ומשמועה · באו ורשו · אין מערער בדבר ואינכם צריכין למלחמה · אלו לא שלחו מרגלים לא היו צריכין לכלי זיין · לאבותיכם · למה הזכיר שוב לאברהם ליצחק וליעקב · אלא אברהם כדאי לעצמו יצחק כדאי לעצמו יעקב כדאי לעצמו · ואומר אלכם בעת ההיא לאמר · מהו לאמר · אמר ל

פנו וסעו לכם ובאו הר האמרי ואל כל שכניו בערבה בהר ובשפלה ובנגב ובחוף הים ארץ הכנעני והלבנון עד הנהר הגדל נהר פרת: ראה נתתי לפניכם את הארץ באו ורשו את הארץ אשר נשבע יהוה לאבתיכם לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם ולזרעם אחריהם: ואמר אלכם בעת ההוא לאמר לא אוכל לבדי שאת אתכם: יהוה אלהיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרב: יהוה אלהי אבותכם יסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם: איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם: הבו לכם אנשים חכמים ונבנים וידעים לשבטיכם ואשימם בראשיכם: ותענו אתי ותאמרו טוב הדבר אשר דברת לעשות: ואקח את ראשי שבטיכם אנשים חכמים וידעים ואתן אתם ראשים עליכם שרי אלפים ושרי מאות ושרי חמשים ושרי עשרת ושטרים לשבטיכם: ואצוה את שפטיכם בעת ההוא לאמר

אתפנו וטולו לכון ועולו לטורא דאמוראה ולכל מגירוהי במישרא בטורא ובשפלתא ובדרומא ובספר ימא ארע כנענאה ולבנן עד נהרא רבא נהרא פרת: חזו דיהבית קדמיכון ית ארעא עולו ואחסינו ית ארעא דקיים יי' לאבהתכון לאברהם ליצחק וליעקב למתן להון ולבניהון בתריהון: ואמרית לכון בעדנא ההוא למימר לית אנא יכיל בלחודי לסוברא יתכון: יי' אלהכון אסגי יתכון והא איתיכון יומא דין ככוכבי שמיא לסגי: יי' אלהא דאבהתכון יוסף עליכון כותכון אלף זמנין ויברך יתכון כמא דמליל לכון: איכדין אסובר בלחודי טרחכון ועסקיכון ודינכון: הבו לכון גברין חכימין וסכלתנין ומדען לשבטיכון ואמנינון רישין עליכון: ואתיבתון יתי ואמרתון תקין פתגמא דמללתא למעבד: ודברית ית רישי שבטיכון גברין חכימין ומדען ומניתי יתהון רישין עליכון רבני אלפי ורבני מאותא רבני חמשין ורבני עסורייתא וסרכין לשבטיכון: ופקידית ית דיניכון בעדנא ההוא למימר

להם משה לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הקב"ה · לא אוכל לבדי וגו' · אפשר שלא היה משה יכול לדון את ישראל · אדם שהוציאם ממצרים וקרע להם את הים והוריד את המן והגיז את השלו לא היה יכול לדונם · אלא כך אמר להם יי' אלהיכם הרבה אתכם הגדיל והרים אתכם על דייניכם נטל את העונש מכם ונתנו על הדיינין · וכן אמר שלמה כי מי יוכל לשפוט את עמך הגדול הזה אפשר מי שכתוב בו ויחכם מכל האדם אומר מי יוכל לשפוט אלא כך אמר שלמה אין דייני אומה זו כדייני שאר אומות שאם דן והורג ומכה וחונק ומטה דינו וגוזל אינו בכך כלום אני אם חייבתי ממון שלא כדין נפשות אני נתבע שנ' וקבע את קובעיהם נפש · והנכם היום ככוכבי השמים · וכי ככוכבי השמים היו באותו היום · והלא לא היו אלא ס' ריבוא · מהו והנכם היום · הנכם כיום קיימים כחמה וכלבנה וככוכבים · יוסף ה' עליכם ככם אלף פעמים · מהו שוב ויברך אתכם כאשר דבר לכם · אלא אמרו לו משה אתה נותן קצבה לברכותינו · כבר הבטיח הקב"ה את אברהם אשר אם יוכל איש למנות וגו' · אמר להם זו משלי היא אבל הוא יברך אתכם כאשר דבר לכם · איכה אשא לבדי · אם אומר לקבל שכר לא אוכל · זו היא שאמרתי לכם לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הקב"ה · טרחכם · מלמד שהיו ישראל טרחנין היה אחד מהם רואה את בעל דינו נוצח בדין אומר יש לי עדים להביא יש לי ראיות להביא מוסיף אני עליכם דיינין · ומשאכם · מלמד שהיו אפיקורסין הקדים משה לצאת אמרו מה ראה בן עמרם לצאת שמא אינו שפוי בתוך ביתו · איחר לצאת אמרו מה ראה בן עמרם שלא לצאת מה אתם סבורים יושב ויועץ עליכם עצות וחושב עליכם מחשבות · וריבכם · מלמד שהיו רוגנין · הבו לכם · הזמינו עצמכם לדבר · אנשים · וכי תעלה על דעתך נשים מה תל' אנשים · צדיקים · חכמים · כמוסים · נבונים · מבינים דבר מתוך דבר זו היא ששאל אריוס את ר' יוסי מה בין חכמים לנבונים · חכם דומה לשולחני עשיר כשמביאין לו דינרין לראות רואה וכשאין מביאין יושב ותוהא · נבון דומה לשולחני תגר כשמביאין לו מעות לראות רואה וכשאין מביאין לו הוא מחזר ומביא משלו · וידועים לשבטיכם · שהם ניכרים לכם שאם בא לפני מעוטף בטליתו איני יודע מי הוא ומאי זה שבט הוא ואם הגון הוא אבל אתם מכירים בו שאתם גדלתם אותו לכך נאמ' וידועים · בראשיכם · ראשים ומכובדים עליכם שתהיו נוהגים בהם כבוד ויראה · ואשמם · חסר יוד למד שאשמותיהם של ישראל תלויות בראשי שהיה להם לשנות ולכוון אותם לדרך הישרה · ותענו אותי וגו' · חלטתם את הדבר להנאתכם היה לכם להשיב רבינו משה ממי נאה ללמוד ממך או מתלמידך לא משך שנצטערת עליה אלא ידעתי מחשבותיכם הייתם אומר' עכשו יתמנו עלינו דיינין הרבה אם אינו מכירנו אנו מביאין לו דורון והוא נושא לנו פנים · לעשות · אם הייתי מתעצל אתם אומרים עשה מהרה · ואקח את ראשי שבטיכם · משכתים בדברים אשריכם על מי באתם להתמנות על בני אברהם יצחק ויעקב על בני אדם שנקראו אחים ורעים חלק ונחלה וכל לשון חבה · אנשים חכמים וידועים · אבל נבונים לא מצאתי זו אחת משבע מדות שאמר יתרו למשה ולא מצא אלא שלש · אנשים צדיקים חכמים וידועים · ראשים עליכם · שתנהגו בהם כבוד ראש ראשיכם במקח ראשיכם במתן ראשיכם במשא ומתן נכנס אחרון ויוצא ראשון · שרי אלפים · אחד ממונה על אלף · שרי מאות · אחד ממונה על מאה · ושוטרים · ושמתי עליכם לשבטיכם אלו הכופתין והמכין ברצועה על פי הדיינין · ואצוה את שופטיכם · אמרתי להם הוו מתונין בדין אם בא דין לפניך פעם אחת שנים ושלש אל תאמר כבר בא דין זה לפני פעמים הרבה אלא היו נושאים ונותנים בו ·

בעת ההיא שעכשיו אמרתי להם אין עכשו כלשעבר לשעבר הייתם ברשות עצמכם עכשו הרי אתם משועבדים לצבור׃ שמע׃ לשון הווה או מורכש ברנו כמו זכור ושמור׃ ובין גרו׃ זה בעל דינו שמוגר עליו דברים דא׳ ובין גרו אף על עסקי דירה בין חלוקת אחים אפי׳ בין תנור וכיריים לא תכירו פנים במשפט׃ זה הממונה להושיב הדיינין שלא יאמר איש פלוני נאה או גבור אושיבנו דיין איש פלוני קרובי אושיבנו דיין בעיר והוא אינו בקי בדינין נמצא מחייב את הזכאי וזוכה את החייב מעלה אני עליו כאלו הכיר פנים בדין׃ כקטן כגדול תשמעון׃ שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה שאם קדם ובא לפניך לא תסלקנו לאחרונה׃ כקטן כגדול תשמעון׃ כתרגו׳ שלא תאמר זה עני הוא

שמע בין אחיכם ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו׃
לא תכירו פנים במשפט כקטן כגדל תשמעון לא תגורו
מפני איש כי המשפט לאלהים הוא והדבר אשר יקשה מכם
תקריבון אלי ושמעתיו׃ ואצוה אתכם בעת ההוא את כל
הדברים אשר תעשון׃ ונסע מחרב ונלך את כל המדבר
הגדול והנורא ההוא אשר ראיתם דרך הר האמרי כאשר
צוה יהוה אלהינו אתנו ונבא עד קדש ברנע׃ ואמר אלכם
באתם עד הר האמרי אשר יהוה אלהינו נתן לנו׃ ראה נתן
יהוה אלהיך לפניך את הארץ עלה רש כאשר דבר יהוה
אלהי אבתיך לך אל תירא ואל תחת׃ ותקרבון אלי כלכם
ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ וישבו
אתנו דבר את הדרך אשר נעלה בה ואת הערים אשר נבא
אליהן׃ וייטב בעיני הדבר ואקח מכם שנים עשר אנשים איש
אחד לשבט׃ ויפנו ויעלו ההרה ויבאו עד נחל אשכל וירגלו
אתה׃ ויקחו בידם מפרי הארץ ויורדו אלינו וישבו אתנו
דבר ויאמרו טובה הארץ אשר יהוה אלהינו נתן לנו׃ ולא
אביתם לעלת ותמרו את פי יהוה אלהיכם׃ ותרגנו באהליכם
ותאמרו בשנאת יהוה אתנו הוציאנו מארץ מצרים לתת א
אתנו ביד האמרי להשמידנו׃ אנה אנחנו עלים אחינו המסו
את לבבנו לאמר עם גדול ורם ממנו ערים גדלת ובצורת

שמעו בין אחיכון ותדונון קשוט בין גברא ובין אחוהי ובין גיוריה׃ לא תשתמודעון אפין בדינא סלי׳ וזעירא כרבא תשמעון לא תדחלון מן קדם גברא ארי דינא דיי׳ הוא ופתגמא ופתגמא דיקשה מנכון תקרבון לותי ואשמעניה׃ ופקדית יתכון בעדנא ההוא ית כל פתגמיא דתעבדון׃ ונטלנא מחורב והלכנא ית כל מדברא רבא ודחילא ההוא דחזיתון ארח טורא דאמוראה כמא דפקיד יי׳ אלהנא יתנא ואתינא עד רקם גיאה׃ ואמרית לכון אתיתון עד טורא דאמוראה דיי׳ אלהנא יהב לנא׃ חזי דיהב יי׳ אלהך קדמך ית ארעא סק אחסן כמא דמליל יי׳ אלהא דאבהתך לך לא תדחל ולא תתבר׃ וקרבתון לותי כולכון ואמרתון נשלח גברין קדמנא ויאללון לנא ית ארעא ויתיבון יתנא פתגמא ית אורחא דנסק בה וית קרויא דנעול לותהן׃ ושפר בעיני פתגמא ודברית מנכון תרי עסר גברין גברא חד לשבטא׃ ואתפניאו וסליקו לטורא ואתו עד נחלא דאתכלא ואלילו יתה׃ ונסיבו בידיהון מאבא דארעא ואחיתו לנא ואתיבו יתנא פתגמא ואמרו טבא ארעא דיי׳ אלהנא יהב לנא׃ ולא אביתון למסק וסרבתון על מימרא דיי׳ אלהכון׃ ואתרעמתון במשכניכון ואמרתון בדסני יי׳ יתנא אפקנא מארעא דמצרים למסר יתנא בידא דאמוראה לשיציותנא׃ לאן אנחנא סלקין אחנא תברו ית לבנא למימר עם רב ותקיף מננא קרוין רברבן וכריכן

ותברו עשיר וזה עני מצוה לפרנסו אזכה את העני ונמצא מתפרנס בנקיות דא׳ שלא תאמר היאך אני פוגם כבודו של עשיר זה בשביל דינר אזכנו עכשו וכשיצא לחוץ אומר לו תן לו שאתה חייב לו׃ לא תגורו מפני איש׃ לא תיראו׃ דא׳ לא תגורו׃ לא תכנים דבריך לשון אוגר בקיץ׃ כי המשפט לאלהים הוא׃ מה שאתה נוטל מזה שלא כדין אתה מזקיקני להחזיר לו נמצא שהטית עלי המשפט׃ תקריבון אלי׃ על דבר זה נסתלק ממנו משפט בנות צלפחד וכן שמואל אמר לשאול אנכי הרואה אמר לו הקב״ה חייך שאני מודיעך שאין אתה רואה ואימתי הודיעו כשבא למשוח את דוד וירא את אליאב ויאמר אך נגד יי׳ משיחו אמר לו הקב״ה ולא אמרת אנכי הרואה אל תבט אל מראהו׃ את כל הדברים אשר תעשון׃ אלו עשרת דברים שבין דיני ממונות לדיני נפשות׃ המדבר הגדול והנורא׃ שהיו בו נחשים כקורות ועקרבים כקשתות׃ ותקרבון אלי כלכם׃ בערבוביא ולהלן הוא אומר ותקרבון אלי כל ראשי שבטיכם וזקניכם ותאמרו הן הראנו וגו׳ אותה קריבה היתה הוגנת ילדים מכבדים את הזקנים ושלחום לפניהם וזקנים מכבדים את הראשים ללכת לפניהם אבל כאן ותקרבון כלכם בערבוביא ילדים דוחפים את הזקנים וזקנים דוחפים את הראשים׃ וישיבו אותנו דבר׃ באיזה לשון הם מדברים׃ את הדרך אשר נעלה בה׃ אין דרך שאין בה עקמימות׃ ואת הערים אשר נבא אליהן׃ תחלה לכבוש׃ וייטב בעיני הדבר׃ בעיני ולא בעיני המקום ואם בעיני משה היה טוב למה אמרה במשנה תורה משל לאדם שאומר לחבירו מכור לי חמורך זה אמר לו הין נותנו אתה לי לנסיון אמר לו הן כהרים וגבעות אמר לו הן כיון שראה שאין מעכבו כלום אמר הלוקח בלבו בטוח הוא

וב שלא ניטנא בו מוס אמר לו ניול מעותיך ואיני מוכרו מעתה אף אני הודיתי לדבריכם שמא תחזרו בכם כשתראו שאיני מעכב ואתם לא חזרתם בכם ומיקח סככם מן הסכולים שבכם מן הברורים שבכם שנים עשר אנשים איש אחד לשבט מגיד שלא היה שבט לוי עמהם עד נחל אשכול מגיד שנקרא על שם סופו וירגלו אותה מלמד שהלכו בה ארבע אוונין שתי וערב ויורידו אלינו מגיד שארץ ישראל גבוהה מכל הארצות ויאמרו טובה הארץ מי הם שאמרו טובתה יהושע וכלב ותמרו לשון התרסה התרסתם כנגד מאמרו ותרגנו לשון הרע וכן דברי נרגן [illegible] רבה בשנאת יהוה אותנו והוא היה אוהב אתכם אבל אתם שונאים אותו משל הדיוט אמר מה דבלבך על רחמך מה בלבו ע

בשמים וגם בני ענקים ראינו שם: ואמר אלכם לא תערצון ולא תיראון מהם: יהוה אלהיכם ההלך לפניכם הוא ילחם לכם ככל אשר עשה אתכם במצרים לעיניכם: ובמדבר אשר ראית אשר נשאך יהוה אלהיך כאשר ישא איש את בנו בכל הדרך אשר הלכתם עד באכם עד המקום הזה: ובדבר הזה אינכם מאמינם ביהוה אלהיכם: ההלך לפניכם בדרך לתור לכם מקום לחנתכם באש לילה לראתכם ב בדרך אשר תלכו בה ובענן יומם: וישמע יהוה את קול ד דבריכם ויקצף וישבע לאמר: אם יראה איש באנשים האלה הדור הרע הזה את הארץ הטובה אשר נשבעתי לתת ל לאבתיכם: זולתי כלב בן יפנה הוא יראנה ולו אתן את הארץ אשר דרך בה ולבניו יען אשר מלא אחרי יהוה: גם בי התאנף יהוה בגללכם לאמר גם אתה לא תבא שם: יהושע בן נון העמד לפניך הוא יבא שמה אתו חזק כי הוא ינחלנה את ישראל: וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה ובניכם אשר לא ידעו היום טוב ורע המה יבאו שמה ולהם אתננה והם יירשוה: ואתם פנו לכם וסעו המדברה דרך ים סוף: ותענו ותאמרו אלי חטאנו ליהוה אנחנו נעלה ונלחמנו ככל א אשר צונו יהוה אלהינו ותחגרו איש את כלי מלחמתו ותהינו לעלת ההרה: ויאמר יהוה אלי אמר להם לא תעלו ולא

עד צית שמיא ואף בני גבריא חזינא תמן: ואמרית לכון לא תתב תברון ולא תדחלון מנהון: יי אלהכון דמדבר קדמיכון ממריה יג יגיח לכון ככל דעבד עמכון בם במצרים לעיניכון: ובמדברא דח דחזיתא דסוברך יי אלהך כמא דס דסובר גברא ית בריה בכל אר ארחא דהלכתון עד מיתיכון עד אתרא הדין: ובפתגמא הדין ליתכ ליתכון מהימנין במימרא דיי אלה אלהכון: דמדבר קדמכון בארחא למתקנא לכון אתר בית משרי למשריותכון בעמודא דאשתא בל בליליא לאחזיותכון בארחא דתה דתהכון בה ובעמודא דעננא דע ביממא: ושמיע קדם יי ית קל פת פתגמיכון ורגז וקים למימר: אם יחזי גבר בגבריא האלין דרא בי בישא הדין ית ארעא טבתא די ק קיימית למתן לאבהתכון: אלהין כלב בר יפנה הוא יחזינה וליה אתן ית ארעא דדרך בה ולבנוהי חלף ד דאשלים בתר דחלתא דיי: אף עלי הוה רגז מן קדם יי בדילכון למי למימר אף את לא תעול לתמן: יהושע בר נון דקאים קדמך הוא ייעול לתמן יתיה תקיף ארי הוא יחסנינה לישראל: וטפלכון דאמר דאמרתון לביזה יהון ובניכון דל דלא ידעו יומא דין טב וביש אנ אנון ייעלון לתמן ולהון אתנינה ואנון ירתונה: ואתון אתפנו לכון וטולו למדברא ארח ימא דסוף: ואתיבתון ואמרתון לי חבנא קדם יי אנחנא נסק ונגיח קרב ככל ד דפקדנא יי אלהנא ואזרתון גבר ית מני קרביה ושריתון למסק לטו לטורא: ואמר יי לי אמר להון ל לא תסקון ולא

עליך הוציאנו ממצרים הוציאנו לשנאה היתה מלך בשר ודם שיש לו שני בנים ויש לו שני שדות אחת של שקיא ואחת של בעל למי שהוא אוהב נותן לו של שקיא ולמי שהוא שונא נותן לו של בעל ארץ מצרים של שקיא היא נילוס עולה ומשקה אותה וארץ כנען של בעל והוציאנו ממצרים לתת לנו את ארץ כנען ערים גדולות ובצורות בשמים דברו הכתובים לשון הואי לא תערצון לשון שבירה כתרגומו ודומה לו בערוץ נחלים לשכון ושבור נחלים ילחם לכם בשבילכם ובמדבר אשר ראית וגו מוסב על מקרא של מעלה היטנו ככל אשר עשה אתכם במצרים ועשה אף במדבר אשר ראית כי נשאך וגו כאשר ישא איש את בנו כמו שפירשתי אצל ויסע מלאך אלהים ההולך לפני מחנה ישראל וגו משל למהלך בדרך ובנו לפניו באו לסטים לשבותו כו ובדבר הזה שהוא מבטיחכם להביאכם אל הארץ לראותכם כמו להראותכם וכן ל לנחותם הדרך וכן לשמיע בקול תודה וכן וללכת לגיד ביזרעאל אשר דרך בה חברון שנאמר ויבא עד חברון התאנף נתמלא רוגז פנו לכם וגו אמרתי להעביר אתכם דרך רוחב ארץ אדום לצד צפון ליכנס לארץ קלקלתם וגרמתם לכם עכוב פנו לכם לאחוריכם והלכו במדבר לצד ים סוף שהמדבר שהיו הולכים בו לדרומה של הר שעיר היה מפסיק בין ים סוף להר שעיר עכשיו המשכו לצד הים ותסבבו את הר שעיר כל דר רוחו מן המערב למזרח ותהינו לשון הנני ועלינו זה הלשון שאמרתם לשון הין כלומר נזדמנתם לא תעלו לא עליה היא לכם אלא ירידה

כאשר תעשינה הדבורים. מה הדבורה הזאת כשהיא מכה את האדם מיד מתה אף הם כשהם נוגעים בכם מיד מתים. ולא שמע יי בקולכם. כב
כביכול עשיתם מדת רחמים כאלו אכזרי. ותשבו בקדש ימים רבים. תשע עשרה שנה. שנ' כימים אשר ישבתם. בשאר המסעות והם היו שלשים וש
ושמנה שנה תשע עשרה מהם עשו בקדש ותשע עשרה שנה הולכים ומטורפים וחזרו לקדש כמה שנ' ויניעם במדבר כך מצאתי בסדר עולם. ונס
ונסע המדברה. אלו לא חטאו היו עוברים דרך הר שעיר ליכנס לארץ מן דרומו לצפונו ובשביל שקלקלו הפנו לצד המדבר שהוא בין ים סוף לד
לדרומו של הר והלכו אצל דרומו מן המערב למזרח. דרך ים סוף. דרך יציאתן ממצרים שהיא בקצוע דרומית מזרחית אשר היו הולכים לי

תלחמו כי אינני בקרבכם ולא תנגפו לפני איביכם : ואדבר
אליכם ולא שמעתם ותמרו את פי יהוה ותזדו ותעלו ההרה :
ויצא האמרי הישב בהר ההוא לקראתכם וירדפו אתכם
כאשר תעשינה הדברים ויכתו אתכם בשעיר עד חרמה :
ותשבו ותבכו לפני יהוה ולא שמע יהוה בקלכם ולא האזין
אליכם : ותשבו בקדש ימים רבים כימים אשר ישבתם : ונפן
ונסע המדברה דרך ים סוף כאשר דבר יהוה אלי ונסב את
הר שעיר ימים רבים : ס ויאמר יהוה אלי
לאמר : רב לכם סב את ההר הזה פנו לכם צפנה : ואת העם
צו לאמר אתם עברים בגבול אחיכם בני עשו הישבים ב
בשעיר וייראו מכם ונשמרתם מאד : אל תתגרו בם כי לא
אתן לכם מארצם עד מדרך כף רגל כי ירשה לעשו נתתי
את הר שעיר : אכל תשברו מאתם בכסף ואכלתם וגם מים
תכרו מאתם בכסף ושתיתם : כי יהוה אלהיך ברכך בכל
מעשה ידך ידע לכתך את המדבר הגדל הזה זה ארבעים
שנה יהוה אלהיך עמך לא חסרת דבר : ונעבר מאת אחינו
בני עשו הישבים בשעיר מדרך הערבה מאלת ומעצין גבר
ס ונפן ונעבר דרך מדבר מואב : ויאמר יהוה אלי
אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה כי לא אתן לך
מארצו ירשה כי לבני לוט נתתי את ער ירשה : האמים לפ
לפנים ישבו בה עם גדול ורב ורם כענקים : רפאים יחשבו אף

תגיחון קרב ארי ליתי שכנתי ביני
ביניכון ולא תתברון קדם בעלי ד
דבביכון: ומללית עמכון ולא קבל
קבלתון וסרבתון על מימרא דיי
וארשעתון וסליקתון לטורא: ונפק
אמוראה דיתיב בטורא ההוא לקד
לקדמותכון ורדפו יתכון כמא דנ
דנתזן דבריתא וטרדו יתכון בשעיר
עד חרמה: ותבתון ובכיתון קדם יי
ולא קבל יי צלותכון ולא אצית ל
למליכון: ויתבתון ברקם יומין ס
סגיאין כיומיא דיתבתון: ואתפנינא
ונטלנא למדברא אורח ימא דסוף
כמא דמליל יי עמי ואקפנא ית ט
טורא דשעיר יומין סגיאין :
ואמר יי עם משה למימר: סגי ל
לכון דאקפתון ית טורא הדין את
אתפנו לכון לציפונא: וית עמא
פקד למימר אתון עברין בתחום
אחיכון בני עשו דיתבין בש
בשעיר וידחלון מנכון ותסתמרון
לחדא: לא תתגרון בהון ארי לא
אתן לכון מארעהון עד מדרך פ
פרסת רגל ארי ירותא לעשו יהב
יהבית ית טורא דשעיר: עבורא
תזבנון מנהון בכספא ותיכלון ות
ואף מיא תזבנון מנהון בכספא
ותשתון: ארי יי אלהך ברכך בכל
עובדי ידך סיפק לך צרכך במה
במהכך ית מדברא רבא הדין דנ
דנן ארבעין שנין מימרא דיי אלהך
בסעדך לא חסרת מדעם: ועבר
ועברנא מלות אחנא בני עשו די
דיתבין בשעיר מאורח מישרא מ
מאילת ומעציון גבר: ואתפנינא
ועברנא אורח מדברא דמואב: וא
ואמר יי לי לא תצור על מואבאי
ולא תתגרי למעבד עמהון קרב
ארי לא אתן לך מארעהון ירותא
ארי לבני לוט יהביתה לחית יר
ירותא: אמתני מלקדמין יתיבו בה
עם רב וסגי ותקיף כגבריא: גבר
גבריא מתחשבין אף

לצד המזרח. ונסב את הר שעיר. כל דרומו עד ארץ מואב. פנו לכם צפונה. פנו לכם לרוח מזרחית מן הדרום לצפון פניכם לצפון. נמצאו הול
הולכים את רוח מזרחית וזהו שנ' ויבאו ממזרח שמש לארץ מואב. ונשמרתם מאד. ומהו השמירה אל תתגרו בם. עד מדרך כף רגל. אפי' מדרך
כף רגל כלומר אפי' דריסת הרגל איני מרשה לכם לעבור בארצם שלא ברשות ומדרש אגדה עד שיבא יום דריסת כף הרגל על הר הזיתים שנ'
ועמדו רגליו וגו'. ירושה לעשו. מאברהם עשר עממין נתתי לו. שבעה לכם. וקיני וקנזי וקדמוני. הן עמון ומואב ושעיר אחד מהן לעשו והשתים ל
לבני לוט בשכר שהלך אתו למצרים ושתק על מה שהיו אומרים על אשתו אחותי היא עשאו כבנו. תכרו. לשון מקח. וכן אשר כריתי לי. שכן ב
בכרכי הים קורין למכירה כירה. כי יי אלהיך ברכך. לפיכך לא תכפו את טובתו להראות כאלו אתם עניים אלא הראו עצמכם עשירים. ופנן ונע
ונעבור. לצד צפון הפכנו פנים להלך רוח מזרחית. ואל תתגר בם. לא אסר להם על מואב אלא מלחמה אבל מיראים היו אותם ונראים להם כש

שהם מזויינים לפיכך ויגר מואב מפני העם שהיו שוללים ובוזזים אותם אבל בבני עמון נאמר אל תתגר בם שום גרוי בשכר צניעות אמם שלא פרסמה על אביה כמו שעשתה בכירה שקראה שם בנה מואב · עד שם המדרש · האמים לפנים · וגו׳ אתה סבור שזו רפאים שנתתי לאברהם לפי שהאמים שהם רפאים ישבו בה לפנים אבל לא זו היא כי מוהן רפאי׳ הורשו׳ מפני בני לוט והושבתים תחתם · רפאים היו חשבין אותם אימים כענקים הנקראים רפאים על שם שכל הרואה אותם ידיו מרפות · אימים · על שם שאימתם מוטלת על הבריות וכן בשעיר ישבו החורים וגו׳ ונתתים לבני עשו · יירשום · לשון הווה כלומר נתתי בהם כח שהיו מורישים אותם והולכים · היתה בם · למהר ולאבדם בתוך ארבעים שנה

הם כענקים והמאבים יקראו להם אמים : ובשעיר ישבו
החרים לפנים ובני עשו יירשום וישמידום מפניהם וישבו
תחתם כאשר עשה ישראל לארץ ירשתו אשר נתן יהוה
להם : עתה קמו ועברו לכם את נחל זרד ונעבר את נחל
זרד : והימים אשר הלכנו מקדש ברנע עד אשר עברנו את
נחל זרד שלשים ושמנה שנה עד תם כל הדור אנשי
המלחמה מקרב המחנה כאשר נשבע יהוה להם : וגם יד
יהוה היתה בם להמם מקרב המחנה עד תמם : ויהי כאשר
תמו כל אנשי המלחמה למות מקרב העם : ס
וידבר יהוה אלי לאמר : אתה עבר היום את גבול מואב את ער :
וקרבת מול בני עמון אל תצרם ואל תתגר בם כי לא אתן
מארץ בני עמון לך ירשה כי לבני לוט נתתיה ירשה : ארץ
רפאים תחשב אף הוא רפאים ישבו בה לפנים והעמנים י
יקראו להם זמזמים : עם גדול ורב ורם כענקים וישמידם יהוה
מפניהם ויירשם וישבו תחתם : כאשר עשה לבני עשו הישבים
בשעיר אשר השמיד את החרי מפניהם ויירשם וישבו תחתם
עד היום הזה : והעוים הישבים בחצרים עד עזה כפתרים
היצאים מכפתור השמידם וישבו תחתם : קומו סעו ועברו את
נחל ארנן ראה נתתי בידך את סיחן מלך חשבון האמרי ואת
ארצו החל רש והתגר בו מלחמה : היום הזה אחל תת פחדך
ויראתך על פני העמים תחת כל השמים אשר ישמעון שמעך

מתון כגבריא ומואבי קרן להון אמתני : ובשעיר יתיבו חוראי מלקדמין ובני עשו תריכונון ושיציאונון מן קדמיהון ויתיבו באתריהון כמא דעבד ישראל לארע ירותתיה דיהב יי׳ להון : כען קומו ועיברו לכון ית נחלא דזרד ועברנא ית נחלא דזרד : ויומיא דהלכנא מרקם גיאה עד דעברנא ית נחלא דזרד תלתין ותמני שנין עד דסף כל דרא גברי מגיחי קרבא משגו משריתא כמא דקיים יי׳ להון : ואף מחא מן קדם יי׳ הות בהון לשיציותהון מגו משריתא עד דסליקו : והוה כד סליקו כל גברי מגיחי קרבא לממת מגו עמא : ומליל יי׳ עמי למימר : את עבר יומא דין ית תחום מואב ית לחית : ותתקרב לקבל בני עמון לא תצור עליהון ולא תתגרי למעבד עמהון קרב ארי לא אתן מארע בני עמון לך ירותא ארי לבני לוט יהבתה ירותא : ארע גבריא מתחשבא אף היא גבריא יתיבו בה מלקדמין ועמונאי קרן להון חשבני : עם רב וסגי ותקיף כגבריא ושיצינון יי׳ מן קדמיהון ותרכונון ויתיבו באתריהון : כמא דעבד לבני עשו דיתבין בשעיר דשיצי ית חוראי מן קדמיהון ותריכונון ויתיבו באתריהון עד יומא הדין : ושאר דיתבין ברפיח עד עזה קפוטקאי דנפקו מקפוטקיא שיציאונון ויתיבו באתריהון : קומו טולו ועיברו ית נחלא דארנון חזי דמסרית בידך ית סיחון מלכא דחשבון אמוראה וית ארעיה שרי לתרכותיה ואתגרי למעבד עמיה קרב : יומא הדין אשרי למתן זיעתך ודחלתך על אפי עממיא דתחות כל שמיא דישמעון שמעך

שלא יגרמו בניהם להתעכב בשבר · ויהי כאשר תמו · וגו׳ וידבר אלי · וגו׳ אבל משלוח המרגלים עד כאן לא נאמרה בפרשה זה וידבר אלא ויאמר ללמדך שכל שלשים ושמנה שנה שהיו ישראל כנזופים לא נתייחד עמו בדבור בלשון חבה פנים אל פנים ויישוב ללמדך שאין שכינה שורה על הנביאים אלא בשביל ישראל · אנשי המלחמה · מבן עשרים שנה היוצאים בצבא · אתה עובר את גבול מואב אל בני עמון · מכאן שארץ עמון לצד צפון · ארץ רפאים תחשב · ארץ רפאים נחשבת אף היא לפי שרפאים ישבו בה לפנים אבל לא זו היא שנתתי לאברהם · והעוים · היושבים בחצרים וגו׳ עוים מפלשתים הם שנאמר חמשת סרני פלשתים העזתי והאשדודי והאשקלוני והגתי והעקרוני והעוים ומפני השבועה שנשבע אברהם לאבימלך לא יוכלו ישראל להורישם והבאתי עליהם כפתורים והשמידום וישבו תחתם ועכשיו אתם מותרים ליקחה מידם · תחת כל השמים · למד שעמדה חמה למשה ביום מלחמת עוג ונודע הדבר תחת כל השמים ·

החלותי תת לפניך. כשעמד שר של אמוריים שלמעלה תחת רגליו של משה והדריכו על צוארו. ממדבר קדמות. אעפ״י שלא צוני המקום לקרא ל
לסיחון לשלום למדתי ממדבר סיני מן התורה שקדמה לעולם כשבא הקב״ה ליתנה חזר אותה על עשו וישמעאל וגלוי לפניו שלא יקבלוה ואעפ״כ פ
פתח להם בשלום אף אני קדמתי את סיחון בדברי שלום. ד״א ממדבר קדמות ממך למדתי שקדמת לעולם יכול היית לשלח ברק אחד לשרוף את
המצריים אלא שלחתני מן המדבר אל פרעה לאמר שלח את עמי במתון. כאשר עשו לי בני עשו. לא לענין לעבור את ארצם אלא לענין אכל
אכל ומים. עד אשר אעבור את הירדן. מוסב על אעברה בארצך. ויבא סיחון. לא שלח בשביל עוג לעזור לשרך שלא היו צריכים לו. ואת בניו

ורגזו וחלו מפניך: ואשלח מלאכים ממדבר קדמות אל סיחון
מלך חשבון דברי שלום לאמר: אעברה בארצך בדרך בדרך
אלך לא אסור ימין ושמאול: אכל בכסף תשברני ואכלתי
ומים בכסף תתן לי ושתיתי רק אעברה ברגלי: כאשר עשו
לי בני עשו הישבים בשעיר והמואבים הישבים בער עד אשר
אעבר את הירדן אל הארץ אשר יהוה אלהינו נתן לנו: ולא
אבה סיחן מלך חשבון העברנו בו כי הקשה יהוה אלהיך
את רוחו ואמץ את לבבו למען תתו בידך כיום הזה: ס
ויאמר יהוה אלי ראה החלתי תת לפניך את סיחן
ואת ארצו החל רש לרשת את ארצו: ויצא סיחן לקראתנו
הוא וכל עמו למלחמה יהצה: ויתנהו יהוה אלהינו לפנינו
ונך אתו ואת בנו ואת כל עמו: ונלכד את כל עריו בעת
ההוא ונחרם את כל עיר מתם והנשים והטף לא השארנו
שריד: רק הבהמה בזזנו לנו ושלל הערים אשר לכדנו:
מערער אשר על שפת נחל ארנן והעיר אשר בנחל ועד
הגלעד לא היתה קריה אשר שגבה ממנו את הכל נתן יהוה
אלהינו לפנינו: רק אל ארץ בני עמון לא קרבת כל יד נחל
יבק וערי ההר וכל אשר צוה יהוה אלהינו: ונפן ונעל הדרך
הבשן ויצא עוג מלך הבשן לקראתנו הוא וכל עמו למלחמה
אדרעי: ויאמר יהוה אלי אל תירא אתו כי בידך נתתי אתו
ואת כל עמו ואת ארצו ועשית לו כאשר עשית לסיחן מלך

ויזועון וידחלון מן קדמך: ושלחית
אזגדין ממדבר קדמות לות סיח
סיחון מלכא דחשבון פתגמי של
שלמא למימר: אעבר בארעך
בארחא באורחא איזיל לא אסטי
לימינא ולשמאלא: עבור בכספא ת
תזבין לי ואיכול ומיא בכספא תתן
לי ואשתי לחוד אעבר ברגלי: כמ
כמא דעבדו לי בני עשו דיתבין
בשעיר ומואבאי דיתבין בלחית
עד דאעבר ית ירדנא לארעא ד
דיי׳ אלהנא יהב לנא: ולא אבא סיח
סיחון מלכא דחשבון לשבקנא
למעבר בתחומיה ארי אקשי יי׳
אלהך ית רוחיה ותקף ית לביה בדיל
למסריה בידך כיומא הדין:

ואמר יי׳ לי חזי דשריתי למסכו
קדמך ית סיחון וית ארעיה שרי
לתרכותיה למירת ית ארעיה: ונפק
סיחון לקדמותנא הוא וכל עמיה
לאגחא קרבא ליהץ: ומסריה יי׳
אלהנא קדמנא ומחנא יתיה וית ב
בנוהי וית כל עמיה: וכבשנא ית כ
כל קרוהי בעדנא ההיא וגמרנא
ית כל קרויא גבריא ונשיא וטפ
וטפלא לא אשארנא משזיב: לח
לחוד בעירא בזנא לנא ועדי קר
קרויא דכבשנא: מערער דעל כי
כיף נחלא דארנון וקרתא דבנח
דבנחלא ועד גלעד לא הות קרת
קרתא דתקיפת מננא ית כלא מס
מסר יי׳ אלהנא קדמנא: לחוד לאר
לארע בני עמון לא קרבתא כל כיף
נחל יובקא וקרוי טורא וכל דפקד
יי׳ אלהנא: ואתפנינא וסלקנא לא
לארח מתנן ונפק עוג מלכא ד
דמתנן לקדמותנא הוא וכל עמ
עמיה לאגחא קרבא לאדרעי: ומ
ואמר יי׳ לי לא תדחל מניה ארי
בידך מסרית יתיה וית כל עמיה
וית ארעיה ותעבד ליה כמא דע
דעבדת לסיחון מלכא

בנו כתיב. שהיה לו בן גבור כמותו. מתים. אנשים. בבזת סיחון נאמר בזזנו לנו לשון בזה שהיתה חביבה עליהם ובוזזים איש לו וכשבאו לבזת עוג
כבר היינו שבעים ומלאים והיתה בזויה בעיניהם ומקרבין ומשליכין בהמה ובגדים לכך נאמר לשון בזיון וכזבו כך נדרש בספרי בפרשת וישב
ישראל בשטים. כל יד נחל יבוק. כל אצל נחל יבוק. וכל אשר צוה יי׳ אלהינו. שלא לכבוש הניחנו. ונפן ונעל. כל צד צפון הוא עולה. אל תירא אותו
ובסיחון לא הוצרך לומר אל תירא אותו אלא מתירא היה משה שלא תעמוד לו זכות ששמש לאברהם שנ׳ ויבא הפליט והוא עוג.

חבל ארגב. מתרגמינן בית פלך טרכונא וראיתי תרגום ירושלמי במגלת אסתר קורא פלטין טרכונין לשרתי חבל ארגב הטרכיא היכל מלך כלומר
שהמלכות נקראת על שמה וכן את הארגב דמלכים אצל היכל מלך הרגו פקח למנחם לשרתי שכך נקראת שם הטרכונא: ערי הפרזי. פרוזות
ופתוחות בלא חומה וכן פרזות תשב ירושלים. החרם. לשון הווה. הלוך וכלות. מיד. מרשות. צידונים יקראו לחרמון. וגו' ובמקום אחר הוא אומר ועד
הר שיאון הוא חרמון הרי לו ארבעה שמות למה הוצרכו ליכתב להגיד שבח ארץ ישראל שהיו ארבעה מלכיות מתפארות בכך זו אומרת על
שמי יקרא וזו אומרת על שמי יקרא. שניר. הוא שלג בלשון אשכנז ובלשון כנען. מיתר הרפאים. שהרגו אמרפל וחבריו בעשתרות קרנים והוא

האמרי אשר יושב בחשבון: ויתן יהוה אלהינו בידנו גם את
עוג מלך הבשן ואת כל עמו ונכהו עד בלתי השאיר לו ש
שריד: ונלכד את כל עריו בעת ההוא לא היתה קריה אשר
לא לקחנו מאתם ששים עיר כל חבל ארגב ממלכת עוג
בבשן: כל אלה ערים בצרת חומה גבהה דלתים ובריח לבד
מערי הפרזי הרבה מאד: ונחרם אותם כאשר עשינו לסיחן
מלך חשבון החרם כל עיר מתם הנשים והטף: וכל הבהמה
ושלל הערים בזונו לנו: ונקח בעת ההוא את הארץ מיד שני
מלכי האמרי אשר בעבר הירדן מנחל ארנן עד הר חרמון:
צידנים יקראו לחרמון שרין והאמרי יקראו לו שניר: כל
ערי המישר וכל הגלעד וכל הבשן עד סלכה ואדרעי ערי
ממלכת עוג בבשן: כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר ה
הרפאים הנה ערשו ערש ברזל הלה הוא ברבת בני עמון
תשע אמות ארכה וארבע אמות רחבה באמת איש: ואת
הארץ הזאת ירשנו בעת ההוא מערער אשר על נחל ארנן
וחצי הר הגלעד ועריו נתתי לראובני ולגדי: ויתר הגלעד
וכל הבשן ממלכת עוג נתתי לחצי שבט המנשה כל חבל
הארגב לכל הבשן ההוא יקרא ארץ רפאים: יאיר בן מנשה
לקח את כל חבל ארגב עד גבול הגשורי והמעכתי ויקרא
אתם על שמו את הבשן חות יאיר עד היום הזה: ולמכיר נ
נתתי את הגלעד: ולראובני ולגדי נתתי מן הגלעד ועד נחל

דאמוראה דיתב בחשבון: ומסר יי
אלהנא בידנא אף ית עוג מלכא
דמתנן וית כל עמיה ומחנהי עד ד
דלא אשתאר ליה משיזיב: וכבשנ
וכבשנא ית כל קרווהי בעדנא ה
ההוא לא הות קרתא דלא נסבנא
מנהון שתין קרוין כל בית פלך ט
טרכונא מלכותיה דעוג במתנן:
כל אלין קרויא כריכן מקפן שור
רם די להון דשין ועברין בר מקר
מקרוי פצחיא דסגיאין לחדא: וגמ
וגמרנא יתהון כמא דעבדנא לסי
לסיחון מלכא דחשבון גמרנא כל
קרויא גבריא נשיא וטפלא: וכל
בעירא ועדי קרויא בזנא לנא: וכ
ונסבנא בעדנא ההיא ית ארעא מ
מיד תרין מלכי אמוראה די בעב
בעברא דירדנא מנחלא דארנון
עד טורא דחרמון: צידונאי קרן ל
לחרמון סריון ואמוראי קרן ליה
טור תלגא: כל קרוי מישרא וכל
גלעד וכל מתנן עד סלכה ואדרעי
קרוי מלכותי דעוג במתנן: ארי
לחוד עוג מלכא דמתנן אשתאר
משאר גבריא הא ערסיה ערסא
דפרזלא הלא היא ברבת בני עמ
עמון תשע אמין ארכא וארבע א
אמין פותיא באמת מלך: וית אר
ארעא הדא ירתנא בעדנא ההיא
מערער דעל נחלא דארנון ופל
ופלגות טורא דגלעד וקרווהי יה
יהבית לשבט ראובן ולשבט גד: ו
ושאר גלעד וכל מתנן מלכותיה
דעוג יהבית לפלגות שבטא דמ
דמנשה כל בית פלך טרכונא לכ
לכל מתנן ההוא מתקרי ארע גב
גבריא: יאיר בר מנשה נסב ית כ
כל בית פלך טרכונא עד תחום ג
גשוראה ואפקרוס וקרא יתהין על
שמיה ית מתנן כפרני יאיר עד
יומא הדין: ולמכיר יהבית ית גלעד:
ולשבט ראובן ולשבט גד יהבית
מן גלעד ועד נחלא

פליט מן המלחמה שנאמר ויבא הפליט והוא עוג. באמת איש. באמת עוג. ההוא יקרא ארץ רפאים. היא אותה שנתתי לאברהם. ואת הארץ הזאת. האמורה
למעלה מנחל ארנון ועד הר חרמון. ירשנו בעת ההיא. מערוער אשר על שפת נחל ארנון. אינו מחובר לראשו של מקרא אלא לסופו
על נתתי לראובני ולגדי אבל לענין ירושה עד הר חרמון היה:

תוך הנחל וגבול·כל הנחל ועוד מעבר לשפתו כלומר עד ועד בכלל ויותר מים כנרת מעבר הירדן המערבי היא ונחלת בני גד מעבר הירדן
מזרחי ונפל בגורלם רחב הירדן כנגדם ועוד מעבר שפתו עד כנרת וזהו שנ׳ והירדן וגבול· הירדן ומעבר לו· ואתו אתכם·לבני ראובן וגד היה
מדבר·לפני אחיכם·הם היו הולכים לפני ישר׳ למלחמה לפי שהיו גבורים ואויבים נופלים לפניהם שנאמר וטרף זרוע
אף קדקד·· חסלת ואלה הדברים·

ואתחנן

אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חנם·אעפ׳ שיש להם לצ׳ לבריקים לתלות במעשיהם הטובים אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם דא׳ זה אחד מעשרה לשונות שנקרא תפלה·כדאי בספרי·

ארנן תוך הנחל וגבל ועד יבק הנחל גבול בני עמון : והע והערבה והירדן וגבל מכנרת ועד ים הערבה ים המלח תחת אשדת הפסגה מזרחה : ואצו אתכם בעת ההוא לאמר יהוה אלהיכם נתן לכם את הארץ הזאת לרשתה חלוצים תעברו לפני אחיכם בני ישראל כל בני חיל : רק נשיכם וטפכם ומקנכם ידעתי כי מקנה רב לכם ישבו בעריכם אשר נתתי לכם : עד אשר יניח יהוה לאחיכם ככם וירשו גם הם את הארץ אשר יהוה אלהיכם נתן להם בעבר ה הירדן ושבתם איש לירשתו אשר נתתי לכם : ואת יהושוע צויתי בעת ההוא לאמר עיניך הראת את כל אשר עשה יהוה אלהיכם לשני המלכים האלה כן יעשה יהוה לכל הממלכות אשר אתה עבר שמה : לא תיראום כי יהוה אל אלהיכם הוא הנלחם לכם :

רארנון גו נחלא ותחומי: ועד יובקא נחלא תחומא דבני עמון: ומישרא וירדנא ותחומיה מגינ מגינסר ועד ימא דמישרא ימא דמלחא תחות משפך מרמתא מדנחא :ופקידית יתכון בעדנא ההיא למימר יי׳ אלהכון יהב לכון ית ארעא הדא למירתה מזרזין תעברון קדם אחיכון בני ישר׳ כל מזרזי חילא:לחוד נשיכון ו וטפליכון ובעיריכון ידענא ארי בעיר סגי לכון יתבון בקרויכון דיהבית לכון:עד דיניח יי׳ לאח לאחיכון כותכון ויירתון אף אנ אנון ית ארעא די׳ אלהכון יהב להון בעברא דירדנא ותתובון גבר לירותתיה דיהבית לכון:וי וית יהושע פקדית בעדנא ההי ההוא למימר עינך חזאה ית כל דעבד יי׳ אלהכון לתרין מלכיא האלין כן יעבד יי׳ לכל מלכותא דאת עבר לתמן:לא תדחלון מ מנהון ארי יי׳ אלהכון ממריה מ מגיח לכון :

פרשה

פרשת ואתחנן

ואתחנן אל יהוה בעת ההוא לאמר : ארני יהוה אתה החלות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורתך : אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן ההר הטוב הזה והלבנן : ויתעבר יהוה בי למענכם ולא שמע אלי ויאמר יהוה אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה : עלה ראש הפסגה ושא עיניך ימה וצפנה ותימנה ומזרחה וראה

וצליתי קדם יי׳ בעדנא ההוא ל למימר: יי׳ אלהים את שריתא לא לאחזאה ית עבדך ית רבותך וי וית ידך תקיפתא דאת הוא אלהא דשכינתך בשמיא מלעלא ושל ושליט בארעא לית דיעבד כע כעובדך וכגבורתך:אעבר כען ואחזי ית ארעא טבתא דבעברא דירדנא טורא טבא הדין ובית מקדשא:והוה רגז מן קדם יי׳ ע עלי בדילכון ולא קבל מני וא ואמר יי׳ לי סגי לך לא תוסף למללא קדמי עוד בפתגמא ה הדין:סק לריש רמתא וזקוף ע עינך למערבא ולצפונא ולד ולדרומא ולמדינחא וחזי

בעת ההיא·לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג דמיתי שמא הותר הנדר·לאמר· זה אחד משלשה מקומות שאמר משה לפני המקום איני מניחך עד שתודיעני אם תעשה שאלתי אם לאו·יי׳ אלהים·רחום בדין·אתה החלות להראות את עבדך·פתח להיות עומד ומתפלל אעפ׳ שנגזרה גזרה שאמרת לי ועתה הניחה לי·וכי תפוש הייתי בך אלא לפתוח פתח שבי תלוי להתפלל עליהם·את גדלך·זו מדת טובך וכן הוא אומר ועתה יגדל נא כח יי׳ וגו׳·ואת ידך·זו ימינך·שהיא פשוטה לכל באי עולם·החזקה· שאתה כובש ברחמים את מדת הדין בחזקה·אשר מי אל וגו׳·אינך דו דומה למלך בשר ודם שיש לו יועצים וסנקתדרין הממחין בידו כשרוצה לעשות חסד ולעבור על מדותיו אתה אין מי ימחה בידך אם תמחול לי ותבטל גזרתך·ולפי פשוטו אתה החלות להראות את עבדך מלחמת סיחון ועוג כדכתי׳ ראה החלותי תת לפניך·הראני מלחמת שלשים ואחד מלכי אעברה נא·אין נא אלא לשון בקשה·ההר הטוב זו ירושלם·והלבנון·זה בית המקדש·ויתעבר יי׳ נתמלא חמה·למענכם·אתם גרמתם לי וכן הוא אומר ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם·רב לך·שלא יאמרו הרב כמה קשה והתלמיד כמה סרבן ספקיד·ד״א רב לך·הרבה מזה שמור לך·רב טוב הצפון לך·

בעיניך בקשת ממני ומראה את הארץ הטובה אני מראה לך את כולה שנ׳ וידאהו יי׳ את כל הארץ׃ וצו את יהושע׃ על הטרחו ועל המשאות ועל הריבות׃ וחזקהו ואמצהו׃ בדבריך שלא ירך לבו לאמר כשם שנענש רבי עליהם כך סופי ליענש עליהם מבטיחו אני כי הוא יעבור והוא ינחיל כי הוא יעבור אם יעבור לפניהם ינחלו ואם לאו לא ינחלו וכן אתה מוצא כששלח מן העם אל העי והוא ישב ויכו מהם אנשי העי וגו׳ ויכיון שנ׳ שנפל על פניו אמר לו קם לך קם לך כתיב אתה הוא העומד במקומך ומשלח את בני למלחמה למה זה אתה נופל על פניך לא כך אמרתי למשה רבך אם הוא עובר עוברין ואם לאו אין עוברין׃ ונשב בגיא׃ וגו׳ ונצמדתם לבו׳ ושמע׳ ועתה ישראל שמע אל החוקים והכל מחול

בעיניך כי לא תעבר את הירדן הזה׃ וצו את יהושע וחזקהו
ואמצהו כי הוא יעבר לפני העם הזה והוא ינחיל אותם את
הארץ אשר תראה׃ ונשב בגיא מול בית פעור׃ פ
ועתה ישראל שמע אל החקים ואל המשפטים אשר
אנכי מלמד אתכם לעשות למען תחיו ובאתם וירשתם את
הארץ אשר יהוה אלהי אבתיכם נתן לכם׃ לא תספו על
הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו לשמר את
מצות יהוה אלהיכם אשר אנכי מצוה אתכם׃ עיניכם הראות
את אשר עשה יהוה בבעל פעור כי כל האיש אשר הלך
אחרי בעל פעור השמידו יהוה אלהיך מקרבך׃ ואתם ה
הדבקים ביהוה אלהיכם חיים כלכם היום׃ ראה למדתי א
אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני יהוה אלהי לעשות כן
בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה׃ ושמרתם
ועשיתם כי הוא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר י
ישמעון את כל החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי
הגדול הזה׃ כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרבים אליו
כיהוה אלהינו בכל קראנו אליו׃ ומי גוי גדול אשר לו חקים
ומשפטים צדיקם ככל התורה הזאת אשר אנכי נתן לפניכם
היום׃ רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים
אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך והודעתם לבניך
ולבני בניך׃ יום אשר עמדת לפני יהוה אלהיך בחרב באמר

בעינך ארי לא תעבר ית ירדנא הדין׃ ופקד ית יהושע ותקפהי ועלמהי ארי הוא יעבר קדם עמא הדין והוא יחסן יתהון ית ארעא דתחזי׃ ויתבנא בחילתא לקבל בית פעור׃

וכען ישראל שמע לקימיא ולדיניא דאנא מליף יתכון למעבד בדיל דתיחון ותיעלון ותירתון ית ארעא דיי׳ אלהא דאבהתכון יהב לכון׃ לא תוספון על פתגמא דאנא מפקד יתכון ולא תמנעון מניה למיטר ית פקודיא דיי׳ אלהכון דאנא מפקד יתכון׃ עיניכון חזאה ית דעבד יי׳ בפלחי בעלא פעור ארי כל גברא דהליך בתר בעלא פעור שיציה יי׳ אלהך מבינך׃ ואתון ד דאדבקתון בדחלתא דיי׳ אלהכון קימין כלכון יומא דין׃ חזו אד דאליפית יתכון קימין ודינין כמא דפקדני יי׳ אלהי למעבד כן בגו ארעא דאתון עלין לתמן למירתה׃ ותטרון ותעבדון ארי הי חכמתכון וסכלתנותכון לעיני עממיא די ישמעון ית כל קימיא האלין ויימרון לחוד עם חכים וסוכלתן עמא רבא הדין׃ ארי מן עם רב דליה אלהא קריב ליה לקבלא צלותיה בעדן עקתיה כיי׳ אלהנא בכל עדן דאנחנא מצלן קדמוהי׃ ומן עם רב דליה קימין ודינין קשיטין ככל אוריתא הדא דאנא יהב קדמיכון יומא דין׃ לחוד אסתמר לך וטר נפשך לחדא דלמא תתנשי ית פתגמיא דחזאה עינך ודלמא יעדון מלבך כל יומי חיך ותהודענון לבנך ולבני בנך׃ יומא דקמת קדם יי׳ אלהך בחורב כד אמר

ואני לא ובזאי ליאמ׳ לי׃ לא תוסיפו׃ כגון חמש פרשיות בתפילין חמשה מינין בלולב וחמש ציציות וכן לא תגרעו׃ ושמרתם׃ זו משנה׃ ועשיתם כמשמעו׃ כי היא חכמתכם ובינתכם׃ וגו׳ בזאת תחשבו חכמים ונבונים לעיני העמים׃ חקים ומשפטים צדיקים׃ הגונים ומקובלים רק השמר לך פן תשכח את הדברים׃ אז כשלא תשכחו אותם ותעשום על אמתתם תחשבו חכמים ונבונים ואם תעוותו אותם מתוך שכחה תחשבו שוטים׃ יום אשר עמדת מוסב על מקרא שלמעלה ממנו אשר ראו עיניך יום אשר עמדת בחורב אשר ראיתם את הקולות ואת הלפידים׃

ילמדון לעצמם ואותי יוה תורה שבעל פה · פסל · צורה · ופן תשא עיניך · להסתכל בדבר ולתת לב לטעות אחריהם · אשר חלק להם · להאיר להם · דא״ל לא הניחם לא מכבן מלטעות אחריהם · לא החליקן בדברי הבליהם לטרדן מן העולם וכן הוא אומר כי החליק אליו בעיניו למצא עונו לשנוא · כ כור · הוא כלי שבוקקים בו את הזהב · התאנף · נתמלא רוגז · על דבריכם · על אודותיכם על עסקיכם · כי אנכי מת · וגו׳ אינני עובר · מאחר שמת מהיכן יעבור אלא אף עצמותי אינם עוברים

יהוה אלי הקהל לי את העם ואשמעם את דברי אשר י
ילמדון ליראה אתי כל הימים אשר הם חיים על האדמה
ואת בניהם ילמדון: ותקרבון ותעמדון תחת ההר וההר בער
באש עד לב השמים חשך ענן וערפל: וידבר יהוה אליכם
מתוך האש קול דברים אתם שמעים ותמונה אינכם ראים
זולתי קול: ויגד לכם את בריתו אשר צוה אתכם לעשות
עשרת הדברים ויכתבם על שני לחות אבנים: ואתי צוה יהוה
בעת ההוא ללמד אתכם חקים ומשפטים לעשתכם אתם
בארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה: ונשמרתם מאד
לנפשתיכם כי לא ראיתם כל תמונה ביום דבר יהוה אליכם
בחרב מתוך האש: פן תשחתון ועשיתם לכם פסל תמונת כל
סמל תבנית זכר או נקבה: תבנית כל בהמה אשר בארץ
תבנית כל צפור כנף אשר תעוף בשמים: תבנית כל רמש
באדמה תבנית כל דגה אשר במים מתחת לארץ: ופן תשא
עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים
כל צבא השמים ונדחת והשתחוית להם ועבדתם אשר חלק
יהוה אלהיך אתם לכל העמים תחת כל השמים: ואתכם
לקח יהוה ויוצא אתכם מכור הברזל ממצרים להיות לו לעם
נחלה כיום הזה: ויהוה התאנף בי על דבריכם וישבע לבלתי
עברי את הירדן ולבלתי בא אל הארץ הטובה אשר יהוה
אלהיך נתן לך נחלה: כי אנכי מת בארץ הזאת אינני עבר

ײ לי
כנוש קדמי ית עמא ואשמעינון
ית פתגמי דיילפון למדחל קדמי
כל יומיא דאנון קימין על ארעא
וית בניהון ילפון: וקרבתון וקמתון
וקמתון בשיפולי טורא וטורא בע
בער באשתא עד צית שמיא חשוכא
עננא ואמיטתא: ומליל ײ עמכון
מגו אשתא קל פתגמין אתון שמ
שמעין ודמו ליתיכון חזן אלהין
קלא: וחוי לכון ית קימיה דפקד
יתכון למעבד עשרא פתגמין וכ
וכתבינון על תרין לוחי אבניא: ו
ויתי פקד ײ בעדנא ההיא לאלפא
יתכון קימין ודינין למעבדכון ית
יתהון בארעא דאתון עברין לת
לתמן למירתה: ותסתמרון לחדא
לנפשתיכון ארי לא חזיתון כל דמ
דמו ביומא דמליל ײ עמכון בחו
בחורב מגו אשתא: דלמא תחבלון
ותעבדון לכון צלמא דמות כל צ
צורא דמות דכר או נוקבא: דמות
כל בעירא דבארעא דמות כל צ
צפר גדפא דפרח באויר רקיע ש
שמיא: דמות כל רחשא דבארעא
דמות כל נוני דבמיא מלרע לא
לארעא: ודלמא תזקוף עינך לש
לשמיא ותחזי ית שמשא וית סיה
סיהרא וית כוכביא כל חילי שמיא
ותטעי ותסגוד להון ותפלחינון דו
דזמין ײ אלהך יתהון לכל עממיא
דתחות כל שמיא: ויתכון קריב ײ
לדחלתיה ואפיק יתכון מכורא דפר
דפרזלא ממצרים למהוי ליה לעם
אחסנא כיומא הדין: ומן קדם ײ
היה רגז עלי על פתגמיכון וקים
בדיל דלא למעבר ית ירדנא וב
ובדיל דלא למיעל לארעא טבת
טבתא דײ אלהך יהב לך אחסנא:
ארי אנא מאית בארעא הדא ל
לית אנא עבר

תמונת כל· תמונת כל דבר· אשר צוך יי· אשר צוך שלא לעשות· אל קנא· מקנא לנקום אנפרמנט בלעז מתחרה על רוגזו להפרע מעוברי עו׳ רצ׳ ונושנתם רמז להם שיגלו ממנה לסוף שמנה מאות ושתים שנה בשנים ונושנתם והקדים שתי שנים לונושנתם כדי שלא יתקיים בהם כי אבוד תאבדון וזהו שנ׳ וישקוד יי על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק יי אלהינו· צדקה עשה עמנו שמהר להביאה שתי שנים לפני זמנה· העידותי בכם· הנני מזמינם להיות עדים שהתריתי בכם· ועבדתם שם אלהים· כתרגומו משאתם עובדים לעובדיהם כאלו אתם עובדים להם· לא ירפך· מלהחזיק בך בידיו ולשון לא ירפך לשון לא יפעיל הוא לא יתן לך רפיון לא יפריש מעמך מאכל וכן אחזתיו ולא ארפנו שלא נקוד ארפנו כל

אֶת־הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם עֹבְרִים וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת׃ הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־תִּשְׁכְּחוּ אֶת־בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּכֶם וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כֹּל אֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא אֵל קַנָּא׃ פ

כִּי־תוֹלִיד בָּנִים וּבְנֵי בָנִים וְנוֹשַׁנְתֶּם בָּאָרֶץ וְהִשְׁחַתֶּם וַעֲשִׂיתֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כֹּל וַעֲשִׂיתֶם הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְהַכְעִיסוֹ׃ הַעִידֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ כִּי־אָבֹד תֹּאבֵדוּן מַהֵר מֵעַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא־תַאֲרִיכֻן יָמִים עָלֶיהָ כִּי הִשָּׁמֵד תִּשָּׁמֵדוּן׃ וְהֵפִיץ יְהוָה אֶתְכֶם בָּעַמִּים וְנִשְׁאַרְתֶּם מְתֵי מִסְפָּר בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר יְנַהֵג יְהוָה אֶתְכֶם שָׁמָּה׃ וַעֲבַדְתֶּם־שָׁם אֱלֹהִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם עֵץ וָאֶבֶן אֲשֶׁר לֹא־יִרְאוּן וְלֹא יִשְׁמְעוּן וְלֹא יֹאכְלוּן וְלֹא יְרִיחֻן׃ וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּמָצָאתָ כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ׃ בַּצַּר לְךָ וּמְצָאוּךָ כֹּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים וְשַׁבְתָּ עַד־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקֹלוֹ׃ כִּי אֵל רַחוּם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַשְׁחִיתֶךָ וְלֹא יִשְׁכַּח אֶת־בְּרִית אֲבֹתֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם׃ כִּי שְׁאַל־נָא לְיָמִים רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר־הָיוּ לְפָנֶיךָ לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם עַל־הָאָרֶץ וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד־קְצֵה הַשָּׁמָיִם הֲנִהְיָה כַּדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה אוֹ הֲנִשְׁמַע כָּמֹהוּ׃ הֲשָׁמַע עָם קוֹל אֱלֹהִים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ־הָאֵשׁ כַּאֲשֶׁר־שָׁמַעְתָּ אַתָּה וַיֶּחִי׃ אוֹ הֲנִסָּה אֱלֹהִים לָבוֹא לָקַחַת לוֹ

ית ירדנא ואתון עברין ותירתון ית ארעא טבתא הדא: אסתמרו לכון דלא תתנשון ית קימא דיי אלהכון דגזר עמכון ותעבדון לכון צלם דמות כלא דפקדך יי אלהך: ארי יי אלהך מימריה אשא אכלא הוא אל קנא:

ארי תולדון בנין ובני בנין ותתע ותתעתקון בארעא ותחבלון ותע ותעבדון צלם דמות כלא ותעב ותעבדון דביש קדם יי אלהך לאר לארגזא קדמוהי: אסהדית בכון יומא דין ית שמיא וית ארעא א ארי מיבד תיבדון בפריע מעל א ארעא דאתון עברין ית ירדנא ל לתמן למירתה לא תורכון יומין עלה ארי אשתצאה תשתיצון: ויב ויבדר יי יתכון ביני עממיא ות ותשתארון עם דמנין בעממיא ד דידבר יי יתכון לתמן: ותפלחון ת תמן לעממיא פלחי טעותא עובד ידי אנשא אעא ואבנא דלא חזן ולא שמעין ולא אכלין ולא מריחין: ותתבעון מתמן ית דחלתא דיי אלהך ותשכח ארי תבעי מן ק קדמוהי בכל לבך ובכל נפשך: כד יעוק לך וישכחנך כל פתגמיא ה האלין בסוף יומיא ותתיב לדחלתא דיי אלהך ותקבל למימריה: ארי אלה רחמנא יי אלהך לא ישבקינך ולא יחבלנך ולא יתנשי ית קים א דאבהתך דקיים להון: ארי שאל כ כען ליומיא קדמאי דהוו קדמך ל למן יומא דברא יי אדם על אר ארעא ולמסיפי שמיא ועד סיפי ש שמיא ההוה כפתגמא רבא הדין או האשתמע דכותיה: השמע עמא קל ממרא דיי דממלל מגו אשתא כמא דשמעת את ואתקים: או נסין דעבד יי לאתגלאה למפרק ליה

לשו׳ רפיון מוסב על לשון מפעיל ומתפעל כמו הרפה לה תן לה רפיון הרף ממני הרפה ממני· לימים ראשונים· על ימים ראשונים· ולמקצה השמים· וגם שאל לכל הברואים אשר מקצה אל קצה· וזהו פשו׳ ומדרשו מלמד על קומתו של אדם שהיתה מן הארץ עד השמים והוא השעור עצמו אשר מקצה אל קצה· הנהיה כדבר הגדול הזה ומה· הדבר הגדול השמע עם וגו׳· הנסה אלהים הבי עשה נסים שום אלוה לבא לקחת גוי וגו׳ כל ההין הללו תמוהות הן לכך נקודות הן בחטף פתח· הנהיה· הנשמע· הנסה· השמע·

במסות על ידי נסיונות הודיעם גבורותיו כגון התפאר עלי אם יוכל לעשות כן הרי נסיון. באותות בסימנין להאמין שהוא שלוחו של מקום כגון מה זה בידך. מופתים הם נפלאות שהביא עליהם מכות מופלאות. ובמלחמה בים שנאמר כי י״י נלחם להם. הראית כתרגומו איתחזיתא כשנתן הקב״ה את התורה פתח להם שבעה רקיעים וכשם שקרע את העליונים כך קרע את התחתונים וראו שהוא יחידי לכך נאמר אתה הראית לדעת. ותחת כי אהב. וכל זה תחת כי אהב וגו׳. ויוציאך בפניו כמדם המנהיג בנו לפניו ושנא׳ מלאך האלהים ההולך וגו׳ וילך שאחריהם. דא׳ ויוציאך בפניו בפני אבותיו כמה שנאמר נגד אבותם עשה פלא ואל תתמה על שהזכירם בלשון יחיד שהרי כתבם בלשון יחיד ויב

גוי מקרב גוי במסת באתת ובמופתים ובמלחמה וביד חזקה
ובזרוע נטויה ובמוראים גדלים ככל אשר עשה לכם יהוה
אלהיכם במצרים לעיניך: אתה הראת לדעת כי יהוה הוא
האלהים אין עוד מלבדו: מן השמים השמיעך את קלו
ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה ודבריו שמעת
מתוך האש: ותחת כי אהב את אבתיך ויבחר בזרעו אחריו
ויוצאך בפניו בכחו הגדל ממצרים: להוריש גוים גדלים
ועצמים ממך מפניך להביאך לתת לך את ארצם נחלה כיום
הזה: וידעת היום והשבת אל לבבך כי יהוה הוא האלהים
בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד: ושמרת את חקיו
ואת מצותיו אשר אנכי מצוך היום אשר ייטב לך ולבניך
אחריך ולמען תאריך ימים על האדמה אשר יהוה אלהיך
נתן לך כל הימים: פ

אז יבדיל משה
שלש ערים בעבר הירדן מזרחה שמש: לנס שמה רוצח
אשר ירצח את רעהו בבלי דעת והוא לא שנא לו מתמל
שלשם ונס אל אחת מן הערים האל וחי: את בצר במדבר
בארץ המישר לראובני ואת ראמת בגלעד לגדי ואת גולן
בבשן למנשי: וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל:
אלה העדת והחקים והמשפטים אשר דבר משה אל בני
ישראל בצאתם ממצרים: בעבר הירדן בגיא מול בית פעור
בארץ סיחן מלך האמרי אשר יושב בחשבון אשר הכה מ

עם מגו עם בנסין באתין ובמופתין ובקרבא ובידא תקיפא ובדרעא מרממא ובחזונין רברבין ככל דעבד לכון י״י אלהכון במצרים לעיניכון: את אתחזיתא למדע ארי י״י הוא אלהים לית עוד בר מניה: מן שמיא אשמעך ית קל ממריה לאלפותך ועל ארעא אחזיך ית אשתיה רבתא ופתגמוהי שמעתא מגו אשתא: וחלף ארי רחם ית אבהתך ואתרעי בבניהון בתריהון ואפקך במימריה בחילה רבא ממצרים: לתרכא עממין רברבין ותקיפין מנך מן קדמך לאעלותך למתן לך ית ארעהון אחסנא כיומא הדין: ותדע יומא דין ותתיב ללבך ארי י״י הוא אלהים דשכנתיה בשמיא מלעלא ושליט על ארעא מלרע לית עוד: ותטר ית קימוהי וית פקודוהי דאנא מפקד לך יומא דין דייטב לך ולבנך בתרך ובדיל דתורך יומין על ארעא די״י אלהך יהב לך כל יומיא: בכן אפרש משה תלת קרוין בעברא דירדנא מדנח שמשא: למערק לתמן קטולא דיקטול ית חבריה בלא מדעיה והוא לא סני ליה מאתמלי ומדקמוהי ויערוק לחדא מן קרויא האלין ויתקיים: ית בצר במדברא בארע מישרא משבט ראובן וית ראמות בגלעד משבט גד וית גולן במתנן לשבטא דמנשה: ודא אוריתא דסדר משה קדם בני ישראל: אלין סהדותא וקימיא ודיניא דמליל משה עם בני ישראל במפקהון ממצרים בעבר ירדנא בחילתא לקבל בית פעור בארע סיחון מלכא דאמוראה דיתב בחשבון

ויבחר בזרעו אחריו · ממך מפניך · כסהו ודרשהו להוריש מפניך גוים גדולים ועצומים ממך · כיום הזה · כאשר אתה רואה היום · אז יבדיל · נתן לב להיות חרד בדבר כיבודים ומעש שמיכן קולטות פר שיבדיל מוחן שבארץ כנען אע״פ שמצשי לקיימה מקימנה · בעבר הירדן מזרחה שמש · במזרח עבר שבמזרחו של ירדן · מזרחה שמש · לפי שהוא דבוק נקודה ריש בתוך מזרח של שמש מקום זריחת השמש · וזאת התורה · זו כ״הנא עתיד לסדר אחר פרשה זו · אלה העדות אשר דבר · הם הם אשר דבר בצאתם שמצרים דבר להם בערבות מואב · בעבר הירדן חזר ושנאה להם · לא את אבותינו בלבד כרת ה׳ וגו׳ · כי אתנו פנים בפנים · אמר ר׳ ברכיה אמר משה אל תאמרו אני מטעה אתכם על

משה ובני ישראל בצאתם ממצרים: ויירשו את ארצו ואת ארץ עוג מלך הבשן שני מלכי האמרי אשר בעבר הירדן מזרח שמש: מערער אשר על שפת נחל ארנן ועד הר שיאן הוא חרמון: וכל הערבה עבר הירדן מזרחה ועד ים הערבה תחת אשדת הפסגה: פ ויקרא משה אל כל ישראל ויאמר אלהם שמע ישראל את החקים ואת המשפטים אשר אנכי דבר באזניכם היום ולמדתם אתם ושמרתם לעשתם: יהוה אלהינו כרת עמנו ברית בחרב: לא את אבתינו כרת יהוה את הברית הזאת כי אתנו אנחנו אלה פה היום כלנו חיים: פנים בפנים דבר יהוה עמכם בהר מתוך האש: אנכי עמד בין יהוה וביניכם בעת ההוא להגיד לכם את דבר יהוה כי יראתם מפני האש ולא עליתם בהר לאמר: ס

אנכי יהוה אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים: לא יהיה לך אלהים אחרים על פני: לא תעשה לך פסל כל תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ: לא תשתחוה להם ולא תעבדם כי אנכי יהוה אלהיך אל קנא פקד עון אבות על בנים ועל שלשים ועל רבעים לשנאי: ועשה חסד לאלפים לאהבי ול ולשמרי מצותו: ס לא תשא את שם יהוה אלהיך לשוא כי לא ינקה יהוה את אשר ישא את שמו לשוא:

די מלא משה ובני ישרא׳ במפקהון ממצרים: וירתו ית ארעיה וית ארע עוג מלכא דמתנן תרין מלכי אמוראה דבעברא דירדנא מדנח שמשא: מערוער דעל כיף נחלא דארנון ועד טורא דסיאון הוא חרמון: וכל מישרא עברא דירדנא מדנחא ועד ימא דמישרא תחות משפך מרמתא: וקרא משה לכל ישראל ואמר להון שמע ישרא׳ ית קימיא וית דיניא דאנא ממליל קדמיכון יומא דין ותילפון יתהון ותטרון למעבדהון: ה׳ אלהנא גזר עמנא קים בחורב: לא עם אבהתנא גזר ה׳ ית קימא הדין אלהין עמנא אנחנא אלין כא יומא דין כלנא קימין: ממלל עם ממלל מליל ה׳ עמכון בטורא מגו אשתא: אנא הויתי קאים בין מימרא דה׳ וביניכון בעדנא ההוא לחואה לכון ית פתגמיא דה׳ ארי דחלתון מן קדם אשתא ולא סלקתון בטורא למימר: אנא ה׳ אלהך דאפקתך מארעא דמצרים מבית עבדותא: לא יהוי לך אלה אחרן בר מני: לא תעבד לך צלם כל דמו דבשמיא מלעלא ודבארעא מלרע ודבמיא מלרע לארעא: לא תסגוד להון ולא תפלחנון ארי אנא ה׳ אלהך אל קנא מסער חובי אבהן על בנין מרדין על דר תליתאי ועל דר רביעאי לסנאי כד משלמין בניא למחטי בתר אבהתהון: ועבד טיבו לאלפי דרין לרחמי ולנטרי פקודי: לא תימי בשמא דה׳ אלהך למגנא ארי לא יזכי ה׳ ית דיימי בשמי לשקרא:

לא דבר כדרך שהסרסור עושה בין המוכר ללוקח הרי הלו׳ את עמו: מדבר עמכם · לאמר · מוסב על דבר ה׳ עמכם · בהר מתוך האש לאמר · אנכי עומד בין ה׳ וביניכם · על פני · בכל אשר אני שם וזהו כל העולם · דבר אחר כל זמן שאני קיים · שמרת הדברות כבר פרשתים ·

שמור׳ ובראשונות המו מוטר וכ״ר שניהם בדבור אחר ובתיבה אחת נאמרו ובשמיעה אחת נשמעו׳ אשר צוך׳ קודם מתן תורה במרה׳ וזכרת כי עבד היית וגו׳ על מנת כן ערמך שתהיה לו עבד ותשמור מצותיו כאשר צוך׳ אף על כבוד אב ואם נצטוו במרה׳ שם שם לו חק ומשפט׳ לא תנאף׳ אין לשון ניאוף אלא באשת איש לא תתאוה׳ לא תירוג׳ אף הוא לשון חמדה כמו נאמר למרמה דמתרגמינן דמרגג לשחוי׳ ולא יסף׳ מתרגמי׳ ולא פסק כי קולו חזק וקיים לעולם דא׳ לא יסף לא הוסיף להראות במותן פומבי׳

ס שמור את יום השבת לקדשו כאשר צוך יהוה אלהיך: ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך: ויום השביעי שבת ליהוה אלהיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ושורך וחמרך וכל בהמתך וגרך אשר בש בשעריך למען ינוח עבדך ואמתך כמוך: וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויצאך יהוה אלהיך משם ביד חזקה ובזרע נטויה על כן צוך יהוה אלהיך לעשות את יום השבת: ס כבד את אביך ואת אמך כאשר צוך יהוה אלהיך למען יאריכן ימיך ולמען ייטב לך על האדמה אשר יהוה אלהיך נתן לך: ס לא תרצח: ס ולא תנאף: ס ולא תגנב: ס ולא תענה ברעך עד שוא: ס ולא תחמד אשת רעך ס ולא תתאוה בית רעך שדהו ועבדו ואמתו שורו וחמרו וכל אשר לרעך: ס את הדברים האלה דבר יהוה אל כל קהלכם בהר מתוך האש הענן והערפל קול גדול ולא יסף ויכתבם על שני לחת אבנים ויתנם אלי: ויהי כשמעכם את הקול מתוך החשך וההר בער באש ותקרבון אלי כל ראשי שבטיכם וזקניכם: ותאמרו הן הראנו יהוה אלהינו את כבדו ואת גדלו ואת קלו שמענו מתוך האש ה היום הזה ראינו כי ידבר אלהים את האדם וחי: ועתה למה נמות כי תאכלנו האש הגדלה הזאת אם יספים אנחנו ל	טר ית יומא דשבתא לקדשותיה כמה דפקדך ײ אל אלהך: שתא יומין תפלח ותעבד כל עבדתך: ויומא שביעאה ש שבתא קדם ײ אלהך לא תעבד כל עיבידא את וברך וברתך ועבדך ואמתך ותורך וחמרך וכל בעירך וגיורך די בקרוך בדיל דינוח עבדך ואמתך כות כותך: ותדכר ארי עבדא הוית בארעא דמצרי ואפקך ײ אלהך מתמן ביד תקיפא ובדרע מרמ מרמם על כן פקדך ײ אלהך למעבד ית יומא דשבתא: יקר ית אבוך וית אמך כמא ד דפקדך ײ אלהך בדיל דיורכון יומך ובדיל דייטב לך על אר ארעא דײ אלהך יהב לך: לא תקטול נפש: ולא תגו תגוף: ולא תגנוב: ולא תסהד בחברך סהדותא דשקר דשקרא: ולא תחמד אתת ח חברך ולא תירוג בית עברך ח חקליה ועבדיה ואמתיה תוריה וחמריה וכל די לחברך: ית פת פתגמיא האלין מליל ײ עם כ כל קהלכון בטורא מגו אשתא ענגא ואמטתא קל רב ולא פ פסק וכתבנון על תרין לוחי א אבניא ויהבנון לי: והוה כמש כמשמעכון ית קלא מגו חשוכא וטורא בער באשא וקרבתון ל לותי כל רישי שבטכו וסביכון: ואמרתון הא אחזינא ײ אלהנא ית יקריה וית רבותיה וית קל מימריה שמענא מגו אשתא יו יומא הדין חזנא ארי ממלל ײ עם אנשא ומתקים: וכען למא נמות ארי תכליננא אשתא ד רבתא הדא אם מוספין אנחנא

ומה תדבר אלינו התשתם את כחי כנקבה שנתשתי עליכם ורפיתם את ידי כי ראיתי שאינכם חרדים להתקרב אליו מאהבה וכי לא היה י
יפה לכם ללמוד מפי הגבורה ולא ללמוד ממני

לִשְׁמֹעַ אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עוֹד וָמָתְנוּ׃ כִּי מִי כָל־בָּשָׂר א
אֲשֶׁר שָׁמַע קוֹל אֱלֹהִים חַיִּים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ כָּמֹנוּ וַיֶּחִי׃
קְרַב אַתָּה וּשְׁמָע אֵת כָּל־אֲשֶׁר יֹאמַר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַתְּ ת
תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר יְדַבֵּר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֵלֶיךָ וְשָׁמַעְנוּ
וְעָשִׂינוּ׃ וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת־קוֹל דִּבְרֵיכֶם בְּדַבֶּרְכֶם אֵלָי וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֵלַי שָׁמַעְתִּי אֶת־קוֹל דִּבְרֵי הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלֶיךָ
הֵיטִיבוּ כָּל־אֲשֶׁר דִּבֵּרוּ׃ מִי־יִתֵּן וְהָיָה לְבָבָם זֶה לָהֶם לְיִרְאָה
אֹתִי וְלִשְׁמֹר אֶת־כָּל־מִצְוֺתַי כָּל־הַיָּמִים לְמַעַן יִיטַב לָהֶם ולב
וְלִבְנֵיהֶם לְעֹלָם׃ לֵךְ אֱמֹר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם׃ וְאַתָּה
פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי וַאֲדַבְּרָה אֵלֶיךָ אֵת כָּל־הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים וה
וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תְּלַמְּדֵם וְעָשׂוּ בָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם
לְרִשְׁתָּהּ׃ וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם
לֹא תָסֻרוּ יָמִין וּשְׂמֹאל׃ בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
אֶתְכֶם תֵּלֵכוּ לְמַעַן תִּחְיוּן וְטוֹב לָכֶם וְהַאֲרַכְתֶּם יָמִים בָּאָרֶץ
אֲשֶׁר תִּירָשׁוּן׃ וְזֹאת הַמִּצְוָה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְלַמֵּד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם ע
עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ לְמַעַן תִּירָא אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר
אֶת־כָּל־חֻקֹּתָיו וּמִצְוֺתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּךָ אַתָּה וּבִנְךָ וּבֶן־בִּנְךָ
כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וּלְמַעַן יַאֲרִכֻן יָמֶיךָ׃ וְשָׁמַעְתָּ יִשְׂרָאֵל וְשָׁמַרְתָּ ל
לַעֲשׂוֹת אֲשֶׁר יִיטַב לְךָ וַאֲשֶׁר תִּרְבּוּן מְאֹד כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה
אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לָךְ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃ פ

למשמע ית קל ממרא דיי אל
אלהנא עוד מיתין אנחנא : א
ארי מן כל בשרא דשמע קל
ממרא דיי קימא דממלל מגו
אשתא כותנא ואתקים: קרב א
את ושמע ית כל דיימר יי אלהנא
ואת תמלל עמנא ית כל דימלל
יי אלהנא עמך ונקבל ונעבד:
ושמיע קדם יי ית קל פתגמיכון
במללותכון עמי ואמר יי לי ש
שמיע קדמי ית קל פתגמי עמא
הדין דמלילו עמך אתקינו כל
דמלילו: לוי דיהי לבא הדין ל
להון למדחל קדמי ולמטר ית
כל פקודי כל יומיא בדיל דייטב
להון ולבניהון לעלם: איזל אימר
להון תובו לכון למשכניכון: ואת
ואת הכא קום קדמי ואמלל ע
עמך ית כל תפקדתא וקימיא ו
ודיניא דתלפנון ויעבדון במר
בארעא דאנא יהב להון למר
למירתה: ותטרון למעבד כמא
דפקד יי אלהכון יתכון לא תס
תסטון לימינא ולשמאלא בכל
ארחא דפקיד יי אלהכון יתכון
תהכון בדיל דתיחון וייטב לכ
לכון ותורכון יומין בארעא די
תחסנון: ודא תפקדתא קימיא ו
ודיניא דפקיד יי אלהכון לאלפא
יתכון למעבד בארעא דאתון
עברין לתמן למירתה: בדיל
דתדחל קדם יי אלהך למטר כ
כל קימוהי ופקודוהי דאנא מ
מפקד לך את וברך ובר ברך
כל יומי חייך ובדיל דיורכון יו
יומך: ותקבל ישראל ותטר ל
למעבד דייטב לך ודיסגון ל
לחדא כמא דמליל יי אלהא ד
דאבהתך לך ארע עבדא חלב
ודבש:

יי אלהינו יי אחד · יי שהוא אלהינו עתה ולא אלהי האומות הוא עתיד להיות יי אחד כי אז אהפך אל עמים שפה ברורה לקרא בשם יי וגו' ונאמר ביום ההוא יהיה יי אחד ושמו אחד · ואהבת · עשה דבריו מאהבה · אינו דומה עושה מאהבה לעושה מיראה · העושה אצל רבו מיראה כשהוא מטריחו עליו מניחו והולך · בכל לבבך · בשני יצריך · ד"א בכל לבבך · שלא יהיה לבך חלוק על המקום · ובכל נפשך · אפילו הוא נוטל את נפשך · ובכל מאדך · בכל ממונך · יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאדך · ד"א בכל מאדך בכל מדה ומדה שמודד לך בין במדת טובה בין במדת פורענות וכן דוד הוא אומר כוס ישועות אשא וגו' צרה ויגון אמצא וגו' · והיו הדברים · מהו האהבה והיו הדברים ה

שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד : ואהבת את יהוה א
להיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך : והיו הדברים
האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך : ושננתם לבניך
ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך :
וקשרתם לאות על ידך והיו לטטפת בין עיניך : וכתבתם על
מזזות ביתך ובשעריך : ס והיה כי יביאך יהוה
אלהיך אל הארץ אשר נשבע לאבתיך לאברהם ליצחק
וליעקב לתת לך ערים גדלת וטבת אשר לא בנית : ובתים
מלאים כל טוב אשר לא מלאת וברת חצובים אשר לא ח
חצבת כרמים וזיתים אשר לא נטעת ואכלת ושבעת : השמר
לך פן תשכח את יהוה אשר הוציאך מארץ מצרים מבית
עבדים : את יהוה אלהיך תירא ואתו תעבד ובשמו תשבע :
לא תלכון אחרי אלהים אחרים מאלהי העמים אשר כבי
סביבותיכם : כי אל קנא יהוה אלהיך בקרבך פן יחרה אף
יהוה אלהיך בך והשמידך מעל פני האדמה : ס
לא תנסו את יהוה אלהיכם כאשר נסיתם במסה : שמור ת
תשמרון את מצות יהוה אלהיכם ועדתיו וחקיו אשר צוך :
ועשית הישר והטוב בעיני יהוה למען ייטב לך ובאת וירשת
את הארץ הטבה אשר נשבע יהוה לאבתיך : להדף את כל
איביך מפניך כאשר דבר יהוה : ס כי ישאלך

שמע ישראל יי אלהנא יי חד : ותרחים ית יי אלהך בכל לבך ובכל נפשך ובכל נכסך : ויהון פתגמיא האלין דאנא מפקד לך יומא דין על לבך : ותתנינון לבנך ותמלל בהון במתבך בביתך ובמהכך בארחא ובמשכבך ובמקימך : ותקטרינון לאת על ידך ויהון לתפלין בין עינך : ותכתבינון על מזוזין ותקבעינון בסיפי ביתך ובתרעך :

ויהי ארי יעלינך יי אלהך לארעא דקיים לאבהתך לאברהם ליצחק וליעקב למתן לך קרוין רברבן וטבן דלא בניתא : ובתין מלן כל טוב דלא מליתא וגובין פסילין דלא פסלתא כרמין וזיתין דלא נצבתא ותיכול ותסבע : אסתמר לך דלמא תתנשי ית דחלתא דיי דאפקך מארעא דמצרים מבית עבדותא : ית יי אלהך תדחל וקדמוהי תפלח ובשמיה תקיים : לא תהכון בתר טעות עממיא מטעות עממיא די בסחרניכון : ארי אל קנא יי אלהך שכינתיה בינך דלמא יתקף רוגזא דיי אלהך בך וישיצנך מעל אפי ארעא : לא תנסון קדם יי אלהכון כמא דנסיתון בנסיתא : מטר תטרון ית פקודיא דיי אלהכון וסהדותיה וקימוהי דפקדך : ותעביד דכשר ודתקן קדם יי בדיל דייטב לך ותיעול ותירת ית ארעא דקיים יי לאבהתך : לתברא ית כל בעלי דבבך מן קדמך כמא דמליל יי : ארי ישאלינך

האלה שמתוך כך אתה מכיר בהקב"ה ומדבק בדרכיו · אשר אנכי מצוך היום · לא יהיו בעיניך כדיוטגמא ישנה שאין אדם סופנה אלא כחדשה שהכל רצין לקראתה · דיוטגמא · מצות המלך הבאה במכתב · ושננתם · לשון חדוד הוא שיהיו מחודדים בפיך שאם ישאלך אדם לא תהא צריך לגמגם בו אלא אמור לו מיד · לבניך · אלו התלמידים מצינו בכל מקום שהתלמידים קרויים בנים · שנ' בנים אתם ליי אלהיכם · ואומ' בני הנביאים אשר בבית אל · וכן בחזקיהו שלמד תורה לכל ישראל וקראם בנים שנ' ועתה בני אל תשלו · וכשם שהתלמידים קרויים בנים כך הרב קרוי אב שנ' אבי אבי רכב ישראל וגו' · ודברת בם · שלא יהא עקר דבורך אלא בם עשם עקר ואל תעשם טפל · ובשכבך · יכול אפילו שכב בתוך היום תל' ובלכתך בדרך דרך ארץ דברה תורה · מן שכיבה ועד קימה · וקשרתם לאות על ידך · אלו תפלין שבזרוע · והיו לטטפות בין עיניך · אלו תפלין שבראש ועל שם מנין פרשיותיהם נקראו טטפת טט בכתפי שתים פת באפריקי שתים · מזוזת ביתך · מזוזות כתיב שאין צריך אלא אחת · ובשעריך · לרבות שערי חצרות ושערי מדינות ושערי עיירות · חצובים · לפי שהיא מקום סלעים וטרשים נופל בו לשון חציבה · מבית עבדים כתרגומו מבית עבדותא · ממקום שהייתם שם עבדים · ובשמו תשבע · אם יש בך כל המדות הללו ירא שמו ועובד אותו אז בשמו תשבע שמתוך שאתה ירא את שמו תהא זהיר בשבועתך · ואם לאו לא תשבע · מאלהי העמים אשר סביבותיכם · הוא הדין לרחוקים אלא לפי שאתה רואה את סביבך תועים אחריהם הוצרך להזהיר עליהם ביותר · במסה · כשיצאו ממצרים שנסוהו במים · היש יי בקרבנו · הישר והטוב · זו פשרה ולפנים משורת הדין · כאשר דבר · והיכן דבר · והמותי את כל העם וגו' · כי ישאלך בנך מחר · יש מחר שהוא אחר זמן

ונשל· לשון השלכה והתזה· וכן ונשל הברזל· לא תחנם· לא תתן להם חן· אסור לו לאדם לומר כמה נאה גוי זה· ד"א לא תתן להם חניה בארץ· כי יסיר את בנך מאחרי· בנו של גוי כשישא את בתך יסיר את בנך אשר תלד לו בתך מאחרי· למדנו שבן בתך הבא מן הגוי קרוי בנך· אבל בן בנך הבא מן הגויה אינו קרוי בנך שהרי לא נאמר על בתו לא תקח כי תסיר את בנך מאחרי מזבחותם· של בנין· מצבותם· אבן אחת· ואשריהם· אילנות שעובדין אותן· פסילים· צלמים· לא מרובכם· כפשוטו· ומדרשו לפי שאין אתם מגדילים עצמכם כשאני משפיע לכם טובה לפיכך חשק בכם כי אתם המעטים· הממעטים עצמכם· כגון ואנכי עפר ואפר· ונחנו מה· לא כנבוכדנצר שאמר אדמה לעליון· וסנחריב שאמר מי בכל אל

בנך מחר לאמר מה העדת והחקים והמשפטים אשר צוה
יהוה אלהינו אתכם: ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה
במצרים ויציאנו יהוה ממצרים ביד חזקה: ויתן יהוה אותת
ומפתים גדלים ורעים במצרים בפרעה ובכל ביתו לעינינו:
ואותנו הוציא משם למען הביא אתנו לתת לנו את הארץ
אשר נשבע לאבתינו: ויצונו יהוה לעשות את כל החקים
האלה ליראה את יהוה אלהינו לטוב לנו כל הימים לח
לחיתנו כהיום הזה: וצדקה תהיה לנו כי נשמר לעשות את
כל המצוה הזאת לפני יהוה אלהינו כאשר צונו: ס
כי יביאך יהוה אלהיך אל הארץ אשר אתה בא
שמה לרשתה ונשל גוים רבים מפניך החתי והגרגשי וה
והאמרי והכנעני והפרזי והחוי והיבוסי שבעה גוים רבים ו
ועצומים ממך: ונתנם יהוה אלהיך לפניך והכיתם החרם
תחרים אתם לא תכרת להם ברית ולא תחנם: ולא תתחתן
בם בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך: כי יסיר את בנך
מאחרי ועבדו אלהים אחרים וחרה אף יהוה בכם והשמידך
מהר: כי אם כה תעשו להם מזבחתיהם תתצו ומצבתם ת
תשברו ואשיריהם תגדעון ופסיליהם תשרפון באש: כי עם
קדוש אתה ליהוה אלהיך בך בחר יהוה אלהיך להיות לו
לעם סגלה מכל העמים אשר על פני האדמה: לא מרבכם
מכל העמים חשק יהוה בכם ויבחר בכם כי אתם המעט מ

ברך מחר למימר מה סהדותא
וקימיא ודיניא דפקיד ייי אלהנא
יתכון: ותימר לברך עבדין הוי
הוינא לפרעה במצרים ואפקנא
ייי ממצרים ביד תקיפא: ויהב ייי
אתין ומופתין רברבין ובישין
במצרים בפרעה ובכל אנש
ביתיה לעינכא: ויתנא אפיק
מתמן בדיל לאעלא יתנא למתן
לנא ית ארעא דקיים לאבהתנא:
ופקדנא ייי למעבד ית כל קימיא
האלין למדחל קדם ייי אלהנא
דייטב לנא כל יומיא לקימותנא
כיומא הדין: וזכותא תהי לנא
ארי נטר למעבד ית כל תפקד
תפקדתא הדא קדם ייי אלהנא
כמא דפקדנא:
ארי יעלינך ייי אלהך
לארעא דאת עלל לתמן למ
למירתה ויתריך עממין סגיאין
מן קדמך חתאי וגרגשאי וא
ואמוראי וכנענאי ופריזאי וח
וחואי ויבוסאי שבעא עממין
סגיאין ותקיפין מנך: וימסרנון
ייי אלהך קדמך ותמחינון גמרא
תגמר יתהון לא תגזר להון קי
קיים ולא תרחם עליהון: ולא
תתחתן בהון ברתך לא תתן לב
לבריה וברתיה לא תסב לברך:
ארי יטעין ית ברך מבתר פול
פולחני ויפלחון לטעות עממ
עממיא ויתקף רוגזא דייי בכון
וישיצינך בפריע: ארי אם כדין
תעבדון להון אגוריהון תתרעון
וקמתהון תתברון ואשיריהון ת
תקצצון וצלמהון תוקדון בנור
בנורא: ארי עם קדיש את קדם
ייי אלהך בך אתרעי ייי אלהך
למהוי ליה לעם חביב מכל עמ
עממיא דעל אפי ארעא: לא
ארי סגיאין אתון מכל עממיא
צבי ייי בכון ואתרעי בכון ארי
אתון זעירין

אלהי הארצות· וחירם שאמר מושב אלהים ישבתי· כי אתם המעט· הרי כי משמש בלשון דהא· כי מאהבת ייי הרי כי משמש בלשון אלא· ל
לא מרובכם חשק ייי בכם אלא מאהבת ייי אתכם ומשמרת את השבועה· מחמת שמרו את השבועה:

לאלף דור ולהלן הוא אומר לאלפים כאן שהוא סמוך אצל לשומרי מצותיו הוא אומר לאלף ולהלן שהוא סמוך אצל לאוהביו הוא אומר לאלפים: אוהביו אלו העושין מאהבה· שומרי מצותיו העושין מיראה· ומשלם לשונאיו אל פניו· בחייו משלם לו גמולו הטוב כדי להאבידו מן העולם הבא· היום לעשותם· ולמחר לעולם הבא ליטול שכרם·

והיה עקב אם המצות הקלות שאדם דש בעקביו תשמעון· ושמר ה' וגו' ישמר לך הבטחתו· שגר אלפיך· ולדי בקרך שהבקבה משגרת ממעיה· עשתרות צאנך· מנחם פירש אבירי בשן מבחר הצאן כמו עשתרות קרנים לשון חוזק ומנקלוס תרגם ועדרי ענך ורב

מִכֹּל הָעַמִּים: כִּי מֵאַהֲבַת יְהוָה אֶתְכֶם וּמִשָּׁמְרוֹ אֶת הַשְּׁבֻעָה
אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֵיכֶם הוֹצִיא יְהוָה אֶתְכֶם בְּיָד חֲזָקָה וַיִּפְדְּךָ
מִבֵּית עֲבָדִים מִיַּד פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם: וְיָדַעְתָּ כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
הוּא הָאֱלֹהִים הָאֵל הַנֶּאֱמָן שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לְאֹהֲבָיו
וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָו לְאֶלֶף דּוֹר: וּמְשַׁלֵּם לְשֹׂנְאָיו אֶל פָּנָיו לְהַאֲבִידוֹ
לֹא יְאַחֵר לְשֹׂנְאוֹ אֶל פָּנָיו יְשַׁלֶּם לוֹ: וְשָׁמַרְתָּ אֶת הַמִּצְוָה וְאֶת
הַחֻקִּים וְאֶת הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם:

מכל עממיא: ארי מדרחם ה' יתכון ומדנטר ית קימא דקיים לאבהתכון אפיק ה' יתכון ביד תקיפא ופרקך מבית עבדותא מידא דפרעה מלכא דמצרים: ותדע ארי ה' אלהך הוא אלהים אלהא מהימנא נטר קימא וחסדא לרחמוהי ולנטרי פקודוהי לאלפי דרין: ומשלם לסנאוהי טבון דאנון עבדין קדמוהי בחייהון לאובדיהון לא מאחר עובד טב לסנאוהי טבון דאנון עבדין קדמוהי בחייהון משלם להון: ותטר ית תפקדתא וית קימיא וית דיניא דאנא מפקד לך יומא דין למעבדהון:

פרשה

וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן אֵת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם
אֹתָם וְשָׁמַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֶסֶד אֲשֶׁר
נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ: וַאֲהֵבְךָ וּבֵרַכְךָ וְהִרְבֶּךָ וּבֵרַךְ פְּרִי בִטְנְךָ וּפְרִי
אַדְמָתֶךָ דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ
עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לָתֶת לָךְ: בָּרוּךְ תִּהְיֶה
מִכָּל הָעַמִּים לֹא יִהְיֶה בְךָ עָקָר וַעֲקָרָה וּבִבְהֶמְתֶּךָ: וְהֵסִיר
יְהוָה מִמְּךָ כָּל חֹלִי וְכָל מַדְוֵי מִצְרַיִם הָרָעִים אֲשֶׁר יָדַעְתָּ לֹא
יְשִׂימָם בָּךְ וּנְתָנָם בְּכָל שֹׂנְאֶיךָ: וְאָכַלְתָּ אֶת כָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא תָחוֹס עֵינְךָ עֲלֵיהֶם וְלֹא תַעֲבֹד אֶת
אֱלֹהֵיהֶם כִּי מוֹקֵשׁ הוּא לָךְ: ס כִּי תֹאמַר בִּלְבָבְךָ
רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי אֵיכָה אוּכַל לְהוֹרִישָׁם: לֹא תִירָא
מֵהֶם זָכֹר תִּזְכֹּר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפַרְעֹה וּלְכָל
מִצְרָיִם: הַמַּסֹּת הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ וְהָאֹתֹת וְהַמֹּפְתִים וְהַיָּד

ויהי חלף דתקבלון ית דיניא האלין ותטרון ותעבדון יתהון ויטר ה' אלהך לך ית קימא וית חסדא דקיים לאבהתך: וירחמנך ויברכנך ויסגנך ויברך ולדא דמעך ואבא דארעך עבורך וחמרך ומשחך בקרי תורך ועדרי ענך על ארעא דקיים לאבהתך למתן לך: בריך תהי מכל עממיא לא יהוי בך עקר ועקרא ובבעירך: ויעדי ה' מנך כל מרע מרעין וכל מכתשי מצרים בישיא דידעת לא ישוינון בך ויתננון בכל סנאך: ותגמר ית כל עממיא דה' אלהך יהב לך לא תחוס עינך עליהון ולא תפלח ית טעוותהון ארי לתקלא יהון לך: דלמא תימר בלבך סגיאין עממיא האלין מני איכדין אכול לתרכותהון: לא תדחל מנהון מדכר תדכר ית דעבד ה' אלהך לפרעה ולכל מצרים: נסין רברבין דחואה עינך אתיא ומופתיא וידא

ורבותינו אמרו למה נקרא שמו עשתרות שמעשרות את בעליהן· עקר· שאינו מוליד· כי תאמר בלבבך· על כרחך לשון דילמא הוא· שמא תאמר בלבבך מפני שהם רבים לא אוכל להורישם אל תאמר כן לא תירא מהם· ולא יתכן לפרשו באחד משאר לשונות של כי שיפול עליו לא תירא מהם· המסות· נסיונות· האותות כגון ויהי למטה והיו לדם· ביבשה· המופתים המכות המופלאות· היד

החזקה· זה הדבר· והזרוע הנטויה· זו החרב של מכת בכורות· הצרעה· מין שרץ העוף שהיתה זורקת בהם מרה ומסרסתן ומסמא את עיניהם ב
בכל מקום שהיו נסתרים שם· פן תרבה עליך חית השדה· והלא אם עושין רצונו אין מתיראין מן החיה שנ' וחית השדה השלמה לך אלא גלוי
לפניו שעתידין לחטא· והמם· נקוד קמץ כלו לפי שאין אם מחרונה מן היסוד והרי הוא כמו והם אותם אבל והמם גלגל עגלתו כלו יסוד לפיכך
חציו קמץ וחציו פתח כשאר פעל של שלש אותיות· כל המצוה· כפשוטו· ומדרש אגדה אם התחלת במצוה גמור אותה שאינה נקראת אלא
על שם הגומרה שנ' ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם· והלא משה לבדו נתעסק בהם להעלותם אלא לפי שלא

החזקה והזרע הנטויה אשר הוצאך יהוה אלהיך כן יעשה
יהוה אלהיך לכל העמים אשר אתה ירא מפניהם: וגם את
הצרעה ישלח יהוה אלהיך בם עד אבד הנשארים והנ
והנסתרים מפניך: לא תערץ מפניהם כי יהוה אלהיך בקרבך
אל גדול ונורא: ונשל יהוה אלהיך את הגוים האל מפניך
מעט מעט לא תוכל כלתם מהר פן תרבה עליך חית השדה:
ונתנם יהוה אלהיך לפניך והמם מהומה גדלה עד השמדם:
ונתן מלכיהם בידך והאבדת את שמם מתחת השמים לא
יתיצב איש בפניך עד השמדך אתם: פסילי אלהיהם תשרפון
באש לא תחמד כסף וזהב עליהם ולקחת לך פן תוקש בו כי
תועבת יהוה אלהיך הוא: ולא תביא תועבה אל ביתך והיית
חרם כמהו שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי חרם הוא:

פ כל המצוה אשר אנכי מצוך היום תשמרון
לעשות למען תחיון ורביתם ובאתם וירשתם את הארץ א
אשר נשבע יהוה לאבתיכם: וזכרת את כל הדרך אשר
הוליכך יהוה אלהיך זה ארבעים שנה במדבר למען ענתך
לנסתך לדעת את אשר בלבבך התשמר מצותו אם לא: ויענך
וירעבך ויאכלך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבתיך
למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל
מוצא פי יהוה יחיה האדם: שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך
לא בצקה זה ארבעים שנה: וידעת עם לבבך כי כ אשר ייסר

וידא תקפתא ודרעא מרממא ד
דאפקך יי' אלהך כן יעבד יי' אל
אלהך לכל עממיא דאת דחיל מ
מן קדמיהון: ואף ית ערעיתא יג
יגרי יי' אלהך בהון עד דייבדון
דאשתארו ודאטמרו מן קדמך:
לא תתבר מן קדמיהון ארי יי' א
אלהך שכנתיה בינך אלהא רבא
ודחילא: ויתרך יי' אלהך ית עמם
עממיא האלין מן קדמך זער וזע
זער לא תיכול לשיציותהון בפר
בפריע דלמא תסגי עלך חות ב
ברא: וימסרינון יי' אלהך קדמך
וישגשנון שגוש רב עד דישתיצון:
וימסר מלכיהון בידך ותובד ית
שמהון מתחות שמיא לא יתעתד
אנש קדמך עד די תשיצי יתהון:
צלמי טעותהון תוקדון בנורא ל
לא תחמד כספא ודהבא די על
עליהון ותסב לך דלמא תתקל ב
ביה ארי מרחק קדם יי' אלהך ה
הוא: ולא תעיל דמרחק לביתך ו
ותהי חרמא כותיה שקצא תשקצי
תשקצניה ורחקא תרחקניה ארי
חרמא הוא:
כל תפקידתא דאנא מפקד לך יו
יומא דין תטרון למעבד בדיל די
תיחון ותסגון ותעלון ותירתון ית
ארעא דקיים יי' לאבהתכון: ות
ותדכר ית כל אורחא דדברך יי'
אלהך דנן ארבעין שנין במדב
במדברא בדיל לענייותך לנסי
לנסיותך למדע ית דבלבבך התטר
פקודוהי אם לא: ועניך ואכפנך
ואוכלך ית מנא דלא ידעת ולא י
ידעו אבהתך בדיל להודעותך א
ארי לא על לחמא בלחודוהי מ
מתקיים אנשא ארי על כל אפקות
מימר מן קדם יי' מתקיים אנשא:
כסותך לא בליאת מנך ומסני ל
לא יחפו דנן ארבעין שנין: ותדע
עם לבבך ארי כמא דמלף

הספיק לגומרה וגמרוה ישראל· התשמר מצותיו· שלא תנסהו ולא תהרהר אחריו· שמלתך לא בלתה· ענני כבוד היו שפים בכסותם ומגה
ומגהצין אותם כמין כלים מגוהצים· ואף קטניהם כמו שהיו גדלים היה גדל לבושן עמהם כלבוש הזה של חומט שגדל עמו· לא בצקה· לא נפ
נפחה כבצק כדרך הולכי יחף שרגליהם נפוחות· ידעת שמן· ויש הנוסח שמן גדולים ועצומים ממך· אתה עצום והם עצומים ממך·

איש את בנו יהוה אלהיך מיסרך: ושמרת את מצות יהוה
אלהיך ללכת בדרכיו וליראה אתו: כי יהוה אלהיך מביאך
אל ארץ טובה ארץ נחלי מים עינת ותהמת יצאים בבקעה
ובהר: ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן
ודבש: ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם לא תחסר
כל בה ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצב נחשת:
ואכלת ושבעת וברכת את יהוה אלהיך על הארץ הטבה
אשר נתן לך: השמר לך פן תשכח את יהוה אלהיך לבלתי
שמר מצותיו ומשפטיו וחקתיו אשר אנכי מצוך היום: פן תאכל
ושבעת ובתים טבים תבנה וישבת: ובקרך וצאנך ירבין ו
וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה: ורם לבבך ושכחת
את יהוה אלהיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים: ה
המוליכך במדבר הגדל והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון
אשר אין מים המוציא לך מים מצור החלמיש: המאכלך מן
במדבר אשר לא ידעון אבתיך למען ענתך ולמען נסתך ל
להיטבך באחריתך: ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי עשה לי
את החיל הזה: וזכרת את יהוה אלהיך כי הוא הנתן לך כח
לעשות חיל למען הקים את בריתו אשר נשבע לאבתיך
כיום הזה: פ והיה אם שכח תשכח את יהוה
אלהיך והלכת אחרי אלהים אחרים ועבדתם והשתחוית
להם העדתי בכם היום כי אבד תאבדון: כגוים אשר יהוה

ברא ית בריה יי אלהך מלף לך: ו
ותטר ית פקודיא דיי אלהך למהך
בארחן דתקנן קדמוהי ולמדחל י
תיה: ארי יי אלהך מעלך לארעא
טבתא ארעא נגדא נחלין דמין מ
מבועי עינון ותהומין נפקין בבק
בבקען ובטורין: ארעא חטין וסע
ושערין וגופנין ותאנין ורמונין א
ארעא דזיתהא עבדין משחא והיא
עבדא דבש: ארעא דלא במסכנות
תיכול בה לחמא לא תחסר כל מ
מדעם בה ארעא דאבנהא פרז
פרזלא ומטורהא תפסול נחשא: ו
ותיכול ותשבע ותברך ית יי אלהך
על ארעא טבתא דיהב לך: אסת
אסתמר לך דלמא תתנשי ית דח
דחלתא דיי אלהך בדיל דלא למ
למטר פקודוהי ודינוהי וקימוהי
דאנא מפקד לך יומא דין: דלמא
תיכול ותשבע ובתין שפירין תבני
ותתב: ותורך ועאנך יסגון וכספא
ודהבא יסגי לך וכל דלך יסגי: וי
וירים לבך ותתנשי ית דחלתא דיי
אלהך דאפקך מארעא דמצרים מ
מבית עבדותא: דדברך במדברא
רבא ודחילא אתר חוי קלן ועק
ועקרבין ובית צחוונא אתר דלית
מיא דאפיק לך מיא מטינרא תק
תקיפא: דאוכלך מנא במדברא ד
דלא ידעו אבהתך בדיל לענותך
ובדיל לנסיותך לאוטבא לך בסו
בסופך: ותימר בלבך חילי ותוקף
ידי קנו לי ית נכסיא האלין: ותד
ותדכר ית יי אלהך ארי הוא יהב ל
לך עצה למקני נכסין בדיל לקי
לקימא ית קימיה דקיס לאבהתך
כיומא הדין:

ויהי אם אתנשאה תתנשי ית דח
דחלתא דיי אלהך ותהך בתר טעות
עממיא ותפלחנון ותסגוד להון א
אסהדית בכון יומא דין ארי מיב
מיבד תיבדון: כעממיא דיי

אל תאמר בלבבך · בצדקתי וברשעת הגוים גרמו · לא בצדקתך אתה בא לרשת · כי ברשעת הגוים יגו' הרי כי מששם בלשון אלא · ואשב בהר · א
מין ישיבה אלא לשון עכבה · לוחו' · לוחת כתיב ששתיהן שוות

מאביד מפניכם כן תאבדון עקב לא תשמעון בקול יהוה א
אלהיכם: פ שמע ישראל אתה עבר היום את
הירדן לבא לרשת גוים גדלים ועצמים ממך ערים גדלת
ובצרת בשמים: עם גדול ורם בני ענקים אשר אתה ידעת
ואתה שמעת מי יתיצב לפני בני ענק: וידעת היום כי יהוה
אלהיך הוא העבר לפניך אש אכלה הוא ישמידם והוא יכ
יכניעם לפניך והורשתם והאבדתם מהר כאשר דבר יהוה
לך: אל תאמר בלבבך בהדף יהוה אלהיך אתם מלפניך
לאמר בצדקתי הביאני יהוה לרשת את הארץ הזאת וב
וברשעת הגוים האלה יהוה מורישם מפניך: לא בצדקתך
ובישר לבבך אתה בא לרשת את ארצם כי ברשעת הגוים
האלה יהוה אלהיך מורישם מפניך ולמען הקים את הדבר
אשר נשבע יהוה לאבתיך לאברהם ליצחק וליעקב: וידעת כי
לא בצדקתך יהוה אלהיך נתן לך את הארץ הטובה הזאת
לרשתה כי עם קשה ערף אתה: זכר אל תשכח את אשר
הקצפת את יהוה אלהיך במדבר למן היום אשר יצאתם
מארץ מצרים עד באכם עד המקום הזה ממרים הייתם עם
יהוה: ובחרב הקצפתם את יהוה ויתאנף יהוה בכם להשמיד
אתכם: בעלתי ההרה לקחת לוחת האבנים לוחת הברית
אשר כרת יהוה עמכם ואשב בהר ארבעים יום וארבעים
לילה לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי: ויתן יהוה אלי את שני

מובד מן קדמיכון כן תיבדון חלף
דלא קבלתון למימרא דיי׳ אלהכון:

שמע ישראל את
עבר יומא דין ית ירדנא · למי
למיעל למירת עממין רברבין ו
ותקיפין מנך קרוין רברבן וכריכן
עד צית שמיא: עם רב ותקיף בני
גבריא דאת ידעת ואת שמעת מן
יכול למקם קדם בני גבריא: ותדע
יומא דין ארי יי׳ אלהך הוא עבר
קדמך מימריה אשא אכלא הוא
ישיצנון והוא יתברנון מן קדמך ו
ותתרכנון ותובדנון בפריע כמא
דמליל יי׳ לך: לא תימר בליבך ב
בדיתבר יי׳ אלהך יתהון מן קדמך
למימר בזכותי אעלני יי׳ למירת
ית ארעא הדא ובחובי עממיא ה
האילין יי׳ מתרך להון מן קדמך: ל
לא בזכותך ובקשטות לבך את ע
עליל למירת ית ארעהון ארי בח
בחובי עממיא האילין יי׳ אלהך מת
מתרך להון מן קדמך ובדיל לקי
לקימא ית פתגמא די קיים יי׳ ל
לאבהתך לאברהם ליצחק וליעקב:
ותדע ארי לא בזכותך יי׳ אלהך יא
יהב לך ית ארעא טבתא הדא ל
למירתה ארי עם קשי קדל את: ה
הוי דכיר לא תתנשי ית דארגזתא
קדם יי׳ אלהך במדברא למן יומא
דנפקתא מארעא דמצרים עד מ
מיתיכון עד אתרא הדין מסרבין
הויתון קדם יי׳: ובחורב ארגזתון
קדם יי׳ ותקיף רגזא דיי׳ בכון לש
לשיצאה יתכון: במסקי לטורא לא
למסב לוחי אבניא לוחי קימא די
גזר יי׳ עמכון ויתיבית בטורא אר
ארבעין יממין וארבעין לילון ל
לחמא לא אכלית ומיא לא שתיתי:
ויהב יי׳ לי ית תרין

ואתנפל כראשונה ארבעים יום ׳שב׳ ועתה אצלה אל יי מולי מכפרה באותה צליה שבכתי ארבעים יום נמצאו כלין בעשרים ותשעה באב שב שהוא עלה בשמנה עשר בתמוז בו ביום נתרצה לישראל ואמר לו למשה פסל לך שני לוחות עשה עוד ארבעים יום נמצאו כלים ביום הכ הכפורים בו ביום נתרצה הקבה לישראל בשמחה ואמר לו למשה סלחתי כדבריך׳ לכך הוקבע למחילה ולסליחה׳ ומנין שנתרצה ברצון ש׳מא׳ בארבעים של לוחות אחרונות ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים מה הראשונים ברצון אף אחרונים ברצון אמור מעתה אמצעיים היו בכ בכעס׳ ובאהרן התאנף׳ לפי ששמע לכם׳ להשמידו׳ זה כלוי בנים וכן הוא אומר ואשמיד פריו ממעל׳ ואתפלל גם בעד אהרן׳ והועילה ת

לוחת האבנים כתבים באצבע אלהים ועליהם ככל הדב
הדברים אשר דבר יהוה עמכם בהר מתוך האש ביום ה
הקהל׃ ויהי מקץ ארבעים יום וארבעים לילה נתן יהוה אלי
את שני לחת האבנים לחות הברית׃ ס ויאמר
יהוה אלי קום רד מהר מזה כי שחת עמך אשר הוצאת מ
ממצרים סרו מהר מן הדרך אשר צויתם עשו להם מסכה׃
ס ויאמר יהוה אלי לאמר ראיתי את העם הזה
והנה עם קשה ערף הוא׃ הרף ממני ואשמידם ואמחה את
שמם מתחת השמים ואעשה אותך לגוי עצום ורב ממנו׃ ואפן
וארד מן ההר וההר בער באש ושני לוחת הברית על שתי
ידי׃ וארא והנה חטאתם ליהוה אלהיכם עשיתם לכם עגל
מסכה סרתם מהר מן הדרך אשר צוה יהוה אתכם׃ ואתפש
בשני הלחת ואשלכם מעל שתי ידי ואשברם לעיניכם׃ וא
ואתנפל לפני יהוה כראשנה ארבעים יום וארבעים לילה
לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי על כל חטאתכם אשר
חטאתם לעשות הרע בעיני יהוה להכעיסו׃ כי יגרתי מפני
האף והחמה אשר קצף יהוה עליכם להשמיד אתכם וישמע
יהוה אלי גם בפעם ההוא׃ ובאהרן התאנף יהוה מאד ל
להשמידו ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההוא׃ ואת חטאתכם
אשר עשיתם את העגל לקחתי ואשרף אתו באש ואכת אתו
טחון היטב עד אשר דק לעפר ואשלך את עפרו אל הנחל

לוחי אבניא כתיבין באצבעא דיי ועליהון ככל פתגמיא דמליל יי עמכון בטורא מגו אשתא ביומא דקהלא׃ והוה מסוף ארבעין יממין וארבעין לילון יהב יי לי ית תרין לוחי אבניא לוחי קימא׃

ואמר יי לי קום חות בפריע מכ מכא ארי חבל עמך דאפקתא ממ ממצרים סטו בפריע מן ארחא ד דפקידתנון עבדו להון מתכא׃ ומ

ואמר יי לי למימר גלי קדמי ע עמא הדין והא עם קשי קדל הוא׃ אנח בעותך מן קדמי ואשיצנון ו ואמחה ית שמהון מתחות שמיא ו ואעבד יתך לעם תקיף וסגי מנ מנהון׃ ואתפניתי ונחתית מן טורא וטורא בער באשא ותרין לוחי ק קימא על תרתין ידי׃ וחזית והא ח חבתון קדם יי אלהכון עבדתון לכ לכון עגל מתכא סטיתון בפריע מן ארחא דפקיד יי יתכון׃ ואחדית בתרין לוחיא ורמיתינון מעל ת תרתין ידי ותבריתנון לעיניכון׃ ואשתטחית קדם יי כקדמיתא אר ארבעין יממין וארבעין לילון ל לחמא לא אכלית ומיא לא שתי שתיתי על כל חוביכון דחבתון ל למעבד דביש קדם יי לארגזא קדמוהי׃ ארי דחלית מן קדם רג רגזא וחמתא דרגז יי עליכון לש לשיצאה יתכון וקביל יי צלותי אף בזמנא ההיא׃ ועל אהרן ה הוה רגז מן קדם יי לחדא לשצי לשיציותיה וצליתי אף על אהרן בעדנא ההוא׃ וית חוביכון דע דעבדתון ית עגלא נסבית ואוק ואוקרית יתיה בנורא ושפית יתיה בשופינא יאות עד דהוה דקיק ל לעפרא ורמית ית עפריה לנחלא

תפלתי לכפר מחצה ומתו שנים ונשארו השנים׳ שתמן לשון הווה כמו הלוך וכלות מול נשמ׳ בלמנ׳

ואתנפל וגו'. אלו הן עצמן האמורים למעלה וכפלן כאן לפי שכתב כאן סדר תפלתו. יי' אלהים אל תשחת עמך וגו'. בעת ההיא לסוף ארבעים נתרצה לי ואמר לי פסל לך ואחר כך ועשית ארון ואני עשיתי ארון תחלה שכשאבא והלוחות בידי היכן אתנם. ולא זה הוא ארון שעשה בצלאל שהרי משכן לא נתעסקו בו עד לאחר יום הכפורים כי ברדתו מן ההר צוה להם על מלאכת המשכן ובצלאל עשה משכן תחלה ואחר כך ארון וכלים. נמצא זה ארון אחר והוא שהיה יוצא עמהם למלחמה ואותו שעשה בצלאל לא יצא למלחמה אלא בימי עלי ונענשו עליו ונשבה.

הירד מן ההר: ובתבערה ובמסה ובקברת התאוה מקצפים הייתם את יהוה: ובשלח יהוה אתכם מקדש ברנע לאמר עלו ורשו את הארץ אשר נתתי לכם ותמרו את פי יהוה א אלהיכם ולא האמנתם לו ולא שמעתם בקלו: ממרים הייתם עם יהוה מיום דעתי אתכם: ואתנפל לפני יהוה את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה אשר התנפלתי כי אמר יהוה להשמיד אתכם: ואתפלל אל יהוה ואמר אדני יהוה אל ת תשחת עמך ונחלתך אשר פדית בגדלך אשר הוצאת ם ממצרים ביד חזקה: זכר לעבדיך לאברהם ליצחק וליעקב אל תפן אל קשי העם הזה ואל רשעו ואל חטאתו: פן יאמרו הארץ אשר הוצאתנו משם מבלי יכלת יהוה להביאם אל הארץ אשר דבר להם ומשנאתו אותם הוציאם להמתם במדבר: והם עמך ונחלתך אשר הוצאת בכחך הגדל ו ובזרעך הנטויה: פ בעת ההוא אמר יהוה אלי פסל לך שני לוחת אבנים כראשנים ועלה אלי ההרה ועשית לך ארון עץ: ואכתב על הלחת את הדברים אשר היו על הלחת הראשנים אשר שברת ושמתם בארון: ואעש ארון עצי שטים ואפסל שני לחת אבנים כראשנים ואעל ה ההרה ושני הלחת בידי: ויכתב על הלחת כמכתב הראשון את עשרת הדברים אשר דבר יהוה אליכם בהר מתוך האש ביום הקהל ויתנם יהוה אלי: ואפן וארד מן ההר ואשם

דנחית מן טורא: ובדליקתא ובנסתא ובקברי דמשאלי מרגזין הויתון קדם יי': וכד שלח יי' יתכון מרקם גיאה למימר סקו ואחסינו ית ארעא דיהבית לכון וסרבתון על מימרא דיי' אלהכון ולא הימנתון ליה ולא קבלתון למימריה: מסרבין הויתון קדם יי' מיומא דידעית יתכון: ואשתטחית קדם יי' ית ארבעין יממין וית ארבעין לילון דאשתטחית ארי אמר יי' לשיצאה יתכון: וצליתי קדם יי' ואמרית יי' אלהים לא תחבל עמך ואחסנתך דפרקת בתקפך דאפקתא ממצרים ביד תקיפא: אדכר לעבדך לאברהם ליצחק וליעקב לא תתפני לקשיות עמא הדין ולחוביהון ולחטאיהון: דלמא יימרון דירי ארעא דאפקתנא מתמן מדלית יוכלא קדם יי' לאעלותהון לארעא דמליל להון ומדסני יתהון אפקינון לקטלותהון במדברא: ואנון עמך ואחסנתך דאפיקתא בחילך רבא ובדרעך מרממא:

בעדנא ההיא אמר יי' לי פסל לך תרין לוחי אבניא כקדמאי וסק לקדמי לטורא ותעבד לך ארונא דאעא: ואכתוב על לוחיא ית פתגמיא דהוו על לוחיא קדמאי דתברת ותשוינון בארונא: ועבדית ארונא דאעי שטין ופסלית תרין לוחי אבניא כקדמאי וסליקית לטורא ותרין לוחיא בידי: וכתב על לוחיא ככתבא קדמאה ית עשרא פתגמין דמליל יי' עמכון בטורא מגו אשתא ביומא דקהלא ויהבנון יי' לי: ואתפניתי ונחתית מן טורא ושויתי

ובני ישרא' נסעו מבארות בני יעקן מוסרה׃ מה ענין זה לכאן ועוד וכי מבארות בני יעקן נסעו למוסרה והלא ממוסרות באו לבני יעקן שנ' ויסעו ממוסרות׳ וגו׳ ועוד שם מת אהרן והלא בהר ההר מת צא וחשוב ותמצא שמנה מסעות ממוסרות להר ההר אלא אף זו מן ה התוכחה עוד עשיתם זאת כשמת אהרן בהר ההר לסוף ארבעים ונסתלקו ענני כבוד יראתם לכם ממלחמת מלך ערד ונתתם ראש לחזור למ למצרים וחזרתם לאחוריכם שמנה מסעות עד בני יעקן ומשם למוסרה שם נלחמו לכם בני לוי והרגו מהם ומהם עד שהחזירו אתכם ב בדרך חזרתכם׳ ומשם חזרתם הגדגדה הוא חור הגדגד׳ ומן הגדגדה וגו׳ ובמוסרה עשיתם אבל כבד על מיתתו של אהרן שנדמה לכם ואת

את הלחת בארון אשר עשיתי ויהיו שם כאשר צוני יהוה׃ ובני ישראל נסעו מבארת בני יעקן מוסרה שם מת אהרן ויקבר שם ויכהן אלעזר בנו תחתיו׃ משם נסעו הגדגדה ומן הגדגדה יטבתה ארץ נחלי מים׃ פ בעת ההוא הבדיל יהוה את שבט הלוי לשאת את ארון ברית יהוה ל לעמד לפני יהוה לשרתו ולברך בשמו עד היום הזה׃ על כן לא היה ללוי חלק ונחלה עם אחיו יהוה הוא נחלתו כאשר דבר יהוה אלהיך לו׃ ואנכי עמדתי בהר כימים הראשנים ארבעים יום וארבעים לילה וישמע יהוה אלי גם בפעם ההוא לא אבה יהוה השחיתך׃ ויאמר יהוה אלי קום לך למסע לפני העם ויבאו ויירשו את הארץ אשר נשבעתי לאבתם לתת להם׃ פ ועתה ישראל מה יהוה אלהיך שאל מעמך כי אם ליראה את יהוה אלהיך ללכת בכל דרכיו ולאהבה אתו ולעבד את יהוה אלהיך בכל לבבך ו ובכל נפשך׃ לשמר את מצות יהוה ואת חקתיו אשר אנכי מצוך היום לטוב לך׃ הן ליהוה אלהיך השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה׃ רק באבתיך חשק יהוה לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם בכם מכל העמים כיום הזה׃ ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם לא תקשו עוד׃ כי יהוה אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדני האדנים האל הגדל הגבר וה והנורא אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד׃ עשה משפט יתום

ית לוחיא בארונא דעבדית ו והוו תמן כמא דפקדני יי׃ ובני ישראל נטלו מבירות בני יע יעקן למוסרה תמן מית אהרן ואתקבר תמן ושמש אלעזר ב בריה תחותוהי׃ מתמן נטלו לג לגדגוד ומגדגוד ליטבת ארע נגדא כחלין דמין׃ בעדנא ההוא אפרש יי ית ש שבטא דלוי למטל ית ארון קי קימא דיי למקם קדם יי לש לשמשותיה ולברכא בשמיה ע עד יומא הדין׃ על כן לא הוה ללוי חלק ואחסנא עם אחוהי מתנן דיהב ליה יי אנון אחסנ אחסנתיה כמא דמליל יי אלהך ליה׃ ואנא הויתי קאם בטורא כיומיא קדמאי ארבעין יממין וארבעין לילון וקביל יי צלותי אף בזמנא ההיא לא אבה יי ל לחבלותך׃ ואמר יי לי קום איזיל למטול קדם עמא ויעלון ויי ויירתון ית ארעא דקיימית לאב לאבהתהון למתן להון׃ וכען ישראל מה יי אלהך תבע מנך אלהין לדחלא קדם יי אלהך למהך בכל אורחן דתקנן קדמו קדמוהי ולמרחם יתיה ולמפלח קדם יי אלהך בכל לבך ובכל נ נפשך׃ למטר ית פקודיא דיי וית קימוהי דאנא מפקד לך יו יומא דין דיטב לך׃ הא דיי אלה אלהך שמיא ושמי שמיא ארעא וכל דבה׃ לחוד באבהתך צבי יי למרחם יתהון ואתרעי בבני בניהון בתריהון בכון מכל ע עממיא כיומא הדין׃ ותעדון יי ית טפשות לבכון וקדלכון לא תקשון עוד׃ ארי יי אלהכון הוא אלה דינין ומרי מלכין אלהא רבא גברא ודחילא דלית קדמוהי מסב אפין ואף לא לקבלא ש שחדא׃ עבד דין יתם

ונדמה לכם כאלו מת שם׳ וסמך משה תוכחה זו לשבור הלוחות לומר שקשה מיתתן של צדיקים לפני הקבה׳ כיום שנשתברו בו הלוחות ולהודיע ך שהוקשה לו מה שכתב ראש לפרוש ממנו כיום שעשו בו את העגל׳ בעת ההיא הבדיל יי׳ וג׳ מוסב לענין הראשון׳ בעת ההיא׳ בשנה ראשונה ליציאתכם ותעיתם בעגל ובני לוי לא תעו הבדילם המקום מכם וסמך מקרא זה למורת בני יעקן לומר שאף זו לא תעו בה בני לוי לא עמדו באמונתם ואנכי עמדתי בהר׳ לקבל לוחות האחרונות ולפי שלא פירש למעלה כמה עמד בהר בעלייה אחרונה זו חזר והתחיל בה׳ לשאת את ארון׳ הלוים׳ לעמד לשרתו ולברך בשמו׳ הכהנים והוא נשיאות כפים׳ על כן לא היה ללוי חלק׳ לפי שהובדלו לעבודת מזבח ואינן עוסקין׳ ל לחרוש ולזרע׳ יי הוא נחלתו׳ נוטל פרס מזומן מבית המלך׳ כימים הראשונים׳ של לוחות הראשונות מה הם ברצון אף אלו ברצון אבל אמ׳ אמצעיים שעמדתי שם להתפלל עליכם היו בכעס׳ ויאמר יי אלי וגו׳ אעפ׳ שסרתם מאחריו ותעיתם בעגל אמר לי לך נחה את העם וגו׳ ועתה ישראל׳ אעפ׳ שעשיתם כל זאת עודנו רחמיו וחבתו עליכם ומכל מה שחטאתם לפניו אינו שואל מכם׳ כי אם ליראה וגו׳ ורבותינו דרשו מכאן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים׳ לטוב לך׳ לשמר את מצות יי׳ ואף היא לא לחנם אלא לטוב לך שתקבלו שכר׳ הן לי׳ אלהיך׳ הכל ואעפ׳ כ׳ רק באבותיך חשק יי׳ מן הכל׳ בכם׳ כמו שאתם רואים אתכם חשוקים מכל העמים היום הזה׳ ערלת לבבכם׳ אוטם לבבכם וכסויו׳ ואדני האדונים׳ לא יוכל שום אדון להציל אתכם מידו׳ לא ישא פנים׳ אם תפרקו עלו׳ ולא יקח שוחד׳ לפייסו בממון׳ עושה משפט יתום׃

ואלמנה· הרי גבורה ומיכן גבורתו אתה מוצא ענותנותו· ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה· ודבר חשוב הוא זה שכל עצמו של יעקב אבינו על
זה נתפלל ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש· כי גרים הייתם· מום שבך אל תאמר לחברך· את יי׳ אלהיך תירא· ותעבוד ותדבק בו ולאחר כ שיהיו
בך כל המדות הללו אז בשמו תשבע· וידעתם היום· תנו לב לדעת ולהבין ולקבל תוכחתי כי לא עם בניכם אני מדבר עכשו שיוכלו לומר א
אנו לא ידענו ולא ראינו בכל זה· בקרב כל ישראל· כל מקום שהיה אחד מהם בורח הארץ נבקעת מתחתיו ובולעתו· אלו דברי ר׳ יהודה אמר
לו ר׳ נחמיה והלא כבר נאמר ופצתה הארץ את פיה ולא פיותיה אמר לו ומה אני מקיים בקרב כל ישראל אמר לו שנעשית הארץ מדרון

ואלמנה ואהב גר לתת לו לחם ושמלה: ואהבתם את הגר
כי גרים הייתם בארץ מצרים: את יהוה אלהיך תירא אתו
תעבד ובו תדבק ובשמו תשבע: הוא תהלתך והוא אלהיך
אשר עשה אתך את הגדלת ואת הנוראת האלה אשר ראו
עיניך: בשבעים נפש ירדו אבתיך מצרימה ועתה שמך יהוה
אלהיך ככוכבי השמים לרב: ואהבת את יהוה אלהיך וש
ושמרת משמרתו וחקתיו ומשפטיו ומצותיו כל הימים: ויד
וידעתם היום כי לא את בניכם אשר לא ידעו ואשר לא ראו
את מוסר יהוה אלהיכם את גדלו את ידו החזקה וזרעו ה
הנטויה: ואת אתתיו ואת מעשיו אשר עשה בתוך מצרים
לפרעה מלך מצרים ולכל ארצו: ואשר עשה לחיל מצרים
לסוסיו ולרכבו אשר הציף את מי ים סוף על פניהם ברדפם
אחריכם ויאבדם יהוה עד היום הזה: ואשר עשה לכם ב
במדבר עד באכם עד המקום הזה: ואשר עשה לדתן ול
ולאבירם בני אליאב בן ראובן אשר פצתה הארץ את פיה
ותבלעם ואת בתיהם ואת אהליהם ואת כל היקום אשר
ברגליהם בקרב כל ישראל: כי עיניכם הראת את כל מ
מעשה יהוה הגדל אשר עשה: ושמרתם את כל המצוה
אשר אנכי מצוך היום למען תחזקו ובאתם וירשתם את ה
הארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה: ולמען תאריכו ימים
על האדמה אשר נשבע יהוה לאבתיכם לתת להם ולזרעם

ואַרמלא ורחם גיורא למיתן
ליה מזון וכסו: ותרחמון ית ג
גיורא ארי דיירין הויתון בא
בארעא דמצרים: ית יי׳ אל
אלהך תדחל וקדמוהי תפלח ו
ולדחלתיה תתקרב ובשמיה ת
תקיים: הוא תושבחתך והוא א
אלהך דעבד עמך ית רברבתא
וית חסינתא האלין דחזאה עי
עינך. בשבעין נפשן נחתו א
אבהתך למצרים וכען שויך
יי׳ אלהך ככוכבי שמיא לסגי: ו
ותרחם ית יי׳ אלהך ותטר מ
מטרת מימריה וקימוהי ודינ
ודינוהי ופקודוהי כל יומיא:
ותדעון יומא דין ארי לא ית
בניכון דלא ידעו ודלא חזו י
ית אולפנא דיי׳ אלהכון ית רבו
רבותיה וית ידיה תקיפתא וד
ודרעיה מרממא: וית אתוהי
וית עובדוהי דעבד בגו מצ
מצרים לפרעה מלכא דמצ
דמצרים ולכל ארעיה: ודע
ודעבד למשרית מצראי לסו
לסוסותהון ולרתיכיהון דאט
דאטיף ית מי ימא דסוף על
אפיהון במרדפהון בתריכון
ואובדינון יי׳ עד יומא הדין:
ודעבד לכון במדברא עד מי
מיתיכון עד אתרא הדין: וד
ודעבד לדתן ולאבירם בני אליאב
בר ראובן דפתחת ארעא ית
פומה ובלעתנון וית אנש בתיהון
וית משכניהון וית כל יקומא
דעמהון בגו כל ישראל: ארי
עיניכון חזיה ית כל עובדא דיי׳
רבא דעבד: ותטרון ית כל ת
תפקדתא דאנא מפקד לך יומא
דין בדיל דתתקפון ותיעלון
ותירתון ית ארעא דאתון עברין
לתמן למירתה: ובדיל דתורכו
יומין על ארעא דקיים יי׳ לא
לאבהתכון למתן להון ולבניהון

כמשפך וכל מקום שהיה אחד מהם היה מתגלגל ובא עד מקום הבקיעה· ואת כל היקום אשר ברגליהם· זה ממונו של אדם שמעמידו על
רגליו· כי עיניכם הרואות· מוסב על מקרא העליון למעלה כי לא את בניכם אשר לא ידעו וגו׳ כי אם עמכם אשר עיניכם הרואות· וגו׳

לא כארץ מצרים היא. אלא טובה הימנה. ונאמרה הבטחה זו לישראל ביציאתם ממצרים שהיו אומרים שמא לא נבא אל ארץ יפה כזו. יכול בגנותה מדבר וכך אמר להם לא כארץ מצרים היא אלא רעה הימנה תל' וחברון שבע שנים נבנתה וגו' אדם אומר בנין אם בנה צוען למצרים בנו וחברון לכנען דרך ארץ אדם בונה את הנאה ואחר כך בונה את הכעור שפסולתו של ראשון הוא נותן בשני ובכל מקום החביב קודם הא למדת שחברון יפה מצוען ומצרים משובחת מכל הארצות שנ' כגן יי' כארץ מצרים. וצוען שבח מצרים היא שהיה מקום מלכות שכן הוא אומר כי היו בצוען שריו וחברון פסולתה של ארץ ישראל לכך הוקצה לקבורת מתים ואעפ"כ היא יפה מצוען

ארץ זבת חלב ודבש : ס כי הארץ אשר אתה
בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים הוא אשר יצאתם משם
אשר תזרע את זרעך והשקית ברגלך כגן הירק : והארץ
אשר אתם עברים שמה לרשתה ארץ הרים ובקעת למטר
השמים תשתה מים : ארץ אשר יהוה אלהיך דרש אתה
תמיד עיני יהוה אלהיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה :
ס והיה אם שמע תשמעו אל מצותי אשר אנכי
מצוה אתכם היום לאהבה את יהוה אלהיכם ולעבדו בכל
לבבכם ובכל נפשכם : ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ו
ומלקוש ואספת דגנך ותירשך ויצהרך : ונתתי עשב בשדך
לבהמתך ואכלת ושבעת : השמרו לכם פן יפתה לבבכם
וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם : וחרה אף
יהוה בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן
את יבולה ואבדתם מהרה מעל הארץ הטבה אשר יהוה
נתן לכם : ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם
וקשרתם אתם לאות על ידכם והיו לטוטפת בין עיניכם : ו
ולמדתם אתם את בניכם לדבר בם בשבתך בביתך ובלכתך
בדרך ובשכבך ובקומך : וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך :
למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע יהוה
לאבתיכם לתת להם כימי השמים על הארץ : ס
כי אם שמר תשמרון את כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוה

ארעא עבדא חלב ודבש : ארי ארעא דאת עליל לתמן למירתה לא כארעא דמצרים היא דנפקתון מתמן דזרעת ית זרעך ומשקית ליה ברגלך כגנת ירקא : וארעא דאתון עברין לתמן למירתה ארע טורין ובקען למטר שמיא שתיא מיא : ארע דיי' אלהך תבע יתה תדירא עיני יי' אלהך בה מרישא דשתא ועד סופא דשתא :
ויהי אם קבלא תקבלון לפקודי דאנא מפקד יתכון יומא דין למרחם ית יי' אלהכון ולמפלח קדמוהי בכל לבבון ובכל נפשכון : ואתן מטר ארעכון בעדניה בכיר ולקיש ותכנוש עיבורך וחמרך ומשחך : ואתן עסבא בחקלך לבעירך ותיכול ותשבע : אסתמרו לכון דלמא יטעי לבבכון ותסטון ותפלחון לטעות עממיא ותסגדון להון : ויתקף רגזא דיי' בכון ויחוד ית שמיא ולא יהי מטרא וארעא לא תתן ית עללתה ותיבדון בפריע מעל ארעא טבתא דיי' יהב לכון : ותשוון ית פתגמי אלין על לבכון ועל נפשכון ותקטרון יתהון לאת על ידכון ויהון לתפלין בין עיניכון : ותלפון ית יתהון ית בניכון למללא בהון במתבך בביתך ובמהכך באורחא ובמשכבך ובמקימך : ותכתבינון על מזוזין ותקבעינון בספי ביתך ובתרעך : בדיל די יסגון יומיכון ויומי בניכון על ארעא דקים יי' לאבהתכון למתן להון כיומי שמיא על ארעא :
ארי אם מטר תטרון ית כל תפקדתא הדא דאנא מפקד

ובכתובות דורש בענין אחר אומר אדם בונה בית לבנו הקטן ואחר כך לבנו הגדול אלא שמבונה על אחד משבעה בבנין. אשר יצאתם משם. אפי' ארץ רעמסס אשר ישבתם בה והיא במיטב הארץ שנ' במיטב הארץ וגו' אף היא אינה כארץ ישראל. והשקית ברגלך. ארץ מצרים היתה צריכה להביא מים מנילוס ברגלך ולהשקותה ואתה צריך לנדד משנתך ולטרוח והנמוך שותה ולא הגבוה ואתה מעלה המים מן הנמוך לגבוה אבל זו למטר השמים וגו' אתה ישן על מטתך והקב"ה משקה נמוך וגבוה גלוי ושאינו גלוי כאחד. כגן הירק. שאין די לו בגשמים ו משקים אותו ברגל ובכתף. ארץ הרים ובקעות. משובח ההר מן המישור שהמישור בבית כור אתה זורע כור אבל ההר בית כור ממנו חמשת כורין ארבע מארבע שפועיו ואחד בראשו. ובקעות. הן מישור. אשר יי' דורש אותה. והלא כל הארצות היא דורש שנ' להמטיר על ארץ לא איש אלא כביכול אינו דורש אלא אותה ועל ידי אותה דרישה שדורשה דורש את כל הארצות עמה. תמיד עיני יי' אלהיך בה. לראות מה היא צריכה ולחדש בה גזירות פעמים לטובה פעמים לרעה כו' כיצד הרי שהיו ישראל רשעים בראש השנה ונפסקו להם גשמים מועטים לסוף חזרו בתשובה להוסיף עליהם אי אפשר שכבר נגזרה גזירה אלא הקב"ה מורידן בעתן על הארץ הצריכה להן הכל לפי הארץ. מרשית השנה. מראש השנה נידון מה יהא בסופה. והיה אם שמוע תשמעו. והיה אם שמוע תשמעו. אם תשמע בישן תשמע בחדש. וכן אם שכוח תשכח סופך לשכוח כולה שכך כתיב במגלה אם תעזבני יום יומים אעזבך. מצוה

מתכם היום שיהיו עליכם חדשים כאלו שמעתם בו ביום׳ לאהבה את יי׳ שלא תאמר הרי אני למד בשביל שאהיה עשיר׳ בשביל שאקרא רבי
בשביל שאקבל שכר׳ אלא כל מה שתעשו עשו מאהבה וסוף הכבוד לבא׳ ולעבדו בכל לבבכם׳ עבודה שהיא בלב וזו היא תפלה שהתפלה קרויה
עבודה שנאמר אלהך די אנת פלח ליה בתדירא וכי יש פולחן בבבל אלא על שם שהיה מתפלל שנ׳ וכוין פתיחן ליה וגו׳ וכן בדוד הוא אומר ת
תכון תפלתי קטרת לפניך׳ בכל לבבכם ובכל נפשכם׳ והלא כבר הזהיר בכל לבבך ובכל נפשך אלא אזהרה ליחיד אזהרה לצבור׳ ונתתי מטר
ארצכם׳ עשיתם מה שעליכם אף אני אעשה מה שעלי׳ בעתו בלילות׳ שלא יטריחו אתכם׳ ד״א בעתו בלילי שבתות שהכל מצויין בבתיהם׳ יורה

אתכם לעשתה לאהבה את יהוה אלהיכם ללכת בכל ד
דרכיו ולדבקה בו: והוריש יהוה את כל הגוים האלה מל
מלפניכם וירשתם גוים גדלים ועצמים מכם: כל המקום א
אשר תדרך כף רגלכם בו לכם יהיה מן המדבר והלבנון
מן הנהר נהר פרת ועד הים האחרון יהיה גבלכם: לא יתיצב
איש בפניכם פחדכם ומוראכם יתן יהוה אלהיכם על פני כל
הארץ אשר תדרכו בה כאשר דבר לכם:

יתכון למעבדה למרחם ית יי׳
אלהכון למהך בכל אורחן דתקנן
קדמוהי ולאתקרבא לדחלתיה:
ויתרך יי׳ ית כל עממיא האלין
מן קדמיכון ותירתון עממין ר
רברבין ותקיפין מנכון: כל את
אתרא דתדרוך פרסת רגלכון
ביה דלכון יהי מן מדברא ולב
ולבנן מן נהרא נהרא פרת וע
ועד ימא מערבאה יהי תחומכון:
לא יתעתד אנש קדמיכון דחל
דחלתכון ואימתכון יתן יי׳ א
אלהכון על אפי כל ארעא דתד
דתדרכון בה כמא דמליל לכון:

פרשה

פרשת ראה

ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה: את הברכה
אשר תשמעו אל מצות יהוה אלהיכם אשר אנכי מצוה א
אתכם היום: והקללה אם לא תשמעו אל מצות יהוה אל
אלהיכם וסרתם מן הדרך אשר אנכי מצוה אתכם היום
ללכת אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם: ס
והיה כי יביאך יהוה אלהיך אל הארץ אשר אתה בא שמה

חזו דאנא יהב קדמיכון יומא ד
דין ברכן ולוטין: ית ברכן דתק
דתקבלון לפקודיא דיי׳ אלהכון ד
דאנא מפקד יתכון יומא דין:
ולוטין אם לא תקבלון לפקודיא
דיי׳ אלהכון ותסטון מן אורחא דא
דאנא מפקד יתכון יומא דין ל
למהך בתר טעות עממיא דלא
ידעתון: ויהי
ארי יעלינך יי׳ אלהך לארעא ד
דאת עליל לתמן

היא רביעה הנופלת לאחר הזריעה שמרוה את הארץ ואת הזרעים׳ מלקוש׳ רביעה היורדת סמוך לקציר למלאת התבואה בקשיה ולשון מ
מלקוש דבר המאוחר׳ כדמתרגמינן והיה העטופים ללבן׳ לקישיא׳ ד״א לכך נקראת מלקוש שיורדת על המלילות ועל הקשין׳ ואספת דגנך׳ אתה
אתה תאספנו אל הבית ולא אויביך׳ כענין שנ׳ אם אתן דגנך וגו׳ כי מאספיו יאכלוהו׳ ולא כענין שנאמר והיה אם זרע ישראל וגו׳׳ ונתתי ע
עשב בשדך׳ שלא תצטרך להוליכה למדברות׳ ד״א שתהא גוזז תבואתך כל ימות הגשמים ומשליך לפני בהמתך ואתה מונע ידך ממנה שלשים
יום קודם לקציר ואינה פוחתת מדגנה׳ ואכלת ושבעת הרי זו ברכה אחרת שתהא ברכה מצויה בפת בתוך המעים׳ ואכלת ושבעת השמרו לכם׳
שלא תבעטו שאין אדם מורד בהקב״ה אלא מתוך שביעה שנ׳ פן תאכל ושבעת ובקרך וצאנך ירביון מה הוא אומר אחריו ורם לבבך וסרתם׳
וסרתם׳ לפרוש מן התורה ומתוך כך׳ ועבדתם אלהים אחרים׳ שכיון שאדם פורש מן התורה הולך ומדבק בע״ז וכן דוד אומר כי גרשוני היום מ
מהסתפח בנחלת יי׳ לאמר לך עבוד וגו׳ ומי אמר לו כן אלא כיון שאני מגורש מלעסוק בתורה הריני קרוב לעבוד אלהים אחרים׳ אלהים אחרים
שהם אחרים לעובדיהם צועק אליו ואינו עונהו נמצא עשוי לו כנכרי׳ את יבולה׳ אף מה שאתה מוביל לה כענין שנאמר זרע הרבה והבא
מעט׳ ואבדתם מהרה׳ על כל שאר הייסורין אגלה אתכם מן האדמה שגרמה לכם לחטוא׳ משל למלך ששלח בנו לבית המשתה והיה יושב
ומפקידו אל תאכל יותר מצרכך שתבא נקי לביתך ולא השגיח הבן ההוא אכל ושתה יותר מצרכו והקיא וטנף את כל בני המסיבה נטלוהו
בידיו וברגליו וזרקוהו אחורי פלטרין׳ מהרה׳ איני נותן לכם ארכא׳ ואם תאמרו והלא נתנה ארכא לדור המבול שנ׳ והיו ימיו מאה ועשרים
דור המבול לא היה להם ממי ילמודו ואתם יש לכם ממי תלמודו׳ ושמתם את דברי׳ וגו׳ אף לאחר שתגלו היו מצויינין במצות הניחו תפלין
עשו מזוזות כדי שלא יהו לכם חדשים כשתחזרו וכן הוא אומר הציבי לך ציונים׳ לדבר בם׳ משעה שהבן יודע לדבר למדהו תורה צוה לנו מ
משה שיהא זה למוד דבורו מכאן אמרו כשהתינוק מתחיל לדבר אביו משיח עמו בלשון הקדש ומלמדו תורה ואם לא עשה כן הרי הוא כאלו
קוברו שנ׳ ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם׳ וגו׳ למען ירבו ימיכם וימי בניכם׳ אם עשיתם כן ירבו ואם לאו לא ירבו שדברי תורה נדרשין
מכלל לאו הן ומכלל הן לאו׳ לתת לכם׳ אין כתוב כאן אלא לתת להם׳ מכאן מצינו למדים תחיית המתים מן התורה׳ שמור תשמרון׳ אזהרת
שמירות הרבה להזהר בתלמודו שלא ישתכח׳ ללכת בכל דרכיו׳ הוא רחום ואתה תהי רחום הוא גומל חסדים ואתה גומל חסדים׳ ולדבקה בו׳
אפשר והלא אש אוכלה הוא אלא הדבק בתלמידי חכמים ומעלה אני עליך כאלו נדבקת בו׳ והוריש יי׳ עשיתם מה שעליכם אף אני אעשה מה
שעלי׳ ועצומים מכם׳ אתם גבורים והם גבורים מכם שאם לא שישראל גבורים מה שבח הוא משבח את האמוריים לומר ועצומים מכם א
אלא אתם גבורים משאר האומות והם גבורים מכם׳ לא יתיצב איש וגו׳ אין לי אלא איש אומה ומשפחה ואשה בכשפיה מנין ת״ל לא יתיצב מכל
מקום אם כן מה ת״ל איש אפילו כעוג מלך הבשן׳ פחדכם ומוראכם׳ והלא פחד הוא מורא אלא פחדכם על הקרובים ומוראכם על הרחוקים׳ פחד
לשון בעיתת פתאום׳ מורא לשון דאגה מימים רבים׳ כאשר דבר לכם׳ והיכן דבר את אימתי אשלח לפניך׳׳

חסלת והיה עקב׳׳

ראה אנכי

ברכה וקללה׳ האמורות בהר גרזים ובהר עיבל׳ את הברכה׳ על מנת אשר ת
תשמעו׳ מן הדרך אשר אנכי מצוה אתכם היום ללכת וגו׳ הא למדת העובד ע״ז הרי הוא סר מכל הדרך
שנצטוו ישראל מכאן אמרו המודה בע״ז ככופר בכל התורה כלה׳

ונתת את הברכה · כתרג' ית מברכיא · את המברכין · על הר גריזים · כלפי הר גריזים הופכין פניהם ופתחו בברכה ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו' כל הארורין שבפרשה אמרו תחלה בלשון ברוך · ואחר כך הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה · הלא המה · נתן בהם סי סימן · אחרי · אחה העברת הירדן הרבה והלאה למרחוק · וזהו לשון אחרי כל מקום שנ' אחרי מופלג הוא · דרך מבוא השמש · להלן מן הירדן לצד מערב וטעם המקרא מוכיח שהם שני דברים שנכקדו בשני טעמים אחרי נקוד בפשט ודרך נקוד במשפל ואם היה אחרי דרך דבור אחד היה נקוד אחרי במשרת בשופר הפוך · מול הגלגל · רחוק מן הגלגל · אלוני מורה · שכם הוא כמו מקום שכם עד אלון מורה · כי אתם עוברים את הירדן

לרשתה ונתתה את הברכה על הר גרזים ואת הקללה על
הר עיבל: הלא המה בעבר הירדן אחרי דרך מבוא השמש
בארץ הכנעני הישב בערבה מול הגלגל אצל אלוני מרה:
כי אתם עברים את הירדן לבא לרשת את הארץ אשר י
יהוה אלהיכם נתן לכם וירשתם אתה וישבתם בה: ושמרתם
לעשות את כל החקים ואת המשפטים אשר אנכי נתן לפ
לפניכם היום: אלה החקים והמשפטים אשר תשמרון לע
לעשות בארץ אשר נתן יהוה אלהי אבתיך לך לרשתה כל
הימים אשר אתם חיים על האדמה: אבד תאבדון את כל
המקמות אשר עבדו שם הגוים אשר אתם ירשים אתם
את אלהיהם על ההרים הרמים ועל הגבעות ותחת כל עץ
רענן: ונתצתם את מזבחתם ושברתם את מצבתם ואשריהם
תשרפון באש ופסילי אלהיהם תגדעון ואבדתם את שמם מן
המקום ההוא: לא תעשון כן ליהוה אלהיכם: כי אם אל
המקום אשר יבחר יהוה אלהיכם מכל שבטיכם לשום ש
את שמו שם לשכנו תדרשו ובאת שמה: והבאתם שמה ע
עלתיכם וזבחיכם ואת מעשרתיכם ואת תרומת ידכם ונד
ונדריכם ונדבתיכם ובכרת בקרכם וצאנכם: ואכלתם שם
לפני יהוה אלהיכם ושמחתם בכל משלח ידכם אתם ובת
ובתיכם אשר ברכך יהוה אלהיך: לא תעשון ככל אשר א
אנחנו עשים פה היום איש כל הישר בעיניו: כי לא באתם עד

למירתה ותתן ית מברכיא על
טורא דגריזין וית מלטטיא על
טורא דעיבל: הלא אנון בעברא
דירדנא אחורי אורח מעלני ש
שמשא בארע כנענאה דיתב ב
במשרא לקבל גלגלא בסטר
משרי מורה: ארי אתון עברין
ית ירדנא למיעל למירת ית
ארעא דיי' אלהכון יהב לכון וש
ותירתון יתה ותתבון בה: ותטרון
למעבד ית כל קימיא וית דיניא
דאנא יהב קדמיכון יומא דין:
אלין קימיא ודיניא דתטרון ל
למעבד בארעא דיהב יי' אלה
דאבהתך לך למירתה כל יומיא
דאתון קימין על ארעא: אברא
תאבדון ית כל אתריא דפלחו
תמן עממיא דאתון ירתין יתהון
ית טעותהון על טוריא רמיא ו
ועל רמתא ותחות כל אילן ע
עבוף: ותתרעון ית אגוריהון ו
ותתברון ית קמתהון ואשריהון
תוקדון בנורא וצלמי טעותהון
תקצצון ותובדון ית שמהון מן
אתרא ההוא: לא תעבדון כן ק
קדם יי' אלהכון: אלהין לאתרא ד
דיתרעי יי' אלהכון מכל שבטיכון
לאשראה שכנתיה תמן לבית
שכנתיה תתבעון ותיתון לתמן:
ותיתון לתמן עלותכון ונכסת ק
קודשיכון וית מעשריכון וית א
אפרשות ידכון ונדריכון ונד
ונדבתכון ובכורי תוריכון ועני
ועניכון: ותיכלון תמן קדם יי'
אלהכון ותחדון בכל אושטות יד
ידכון אתון ואנש בתיכון בר
דברכך יי' אלהך: לא תעבדון כ
ככל דאנחנא עבדין כא יומא
דין גבר כל דכשר בעינוהי:
ארי לא אתיתון עד

וגו' נסים של ירדן יהיו סימן בידכם שתבאו ותירשו אבד תאבדון · אבד ואחר כך תאבדון מכאן לעוקר עו"ז שצריך לשרש אחריה את כל המקומות אשר עבדו שם · וגו' ומה תאבדון מהם את אלהיהם אשר על ההרים · מצבת · של אבנים הרבה מצבה · של אבן אחת והיא בימוס ששנינו במס' אבן שתחלה · אשרה · אילן הנעבד · ואבדתם את שמם · לכנות להם שם לגנאי · בית גליא קורין לה בית כריא עין כל עין קוץ · לא תעשון כן · להקטיר לשמים בכל מקום · כי אם במקום אשר יבחר · ד"א ונתצתם את מזבחתם ואבדתם את שמם · לא תעשון כן · אזהרה למוחק את השם ולנותץ אבן מן המזבח או מן העזרה אמר ר' ישמעאל וכי תעלה על דעתך שישראל נותצין את המזבחות אלא שלא תעשו כמעשיהם ויגרמו עונותיכם למקדש אבותיכם שיחרב · לשכנו תדרשו · זה משכן שילה · זבחיכם שלמים של חובה · מעשרותיכם · מעשר בהמה ומעשר שני לאכול לפנים מן החומה · תרומת ידכם · אלו הבכורים שנ' בהם ולקח הכהן הטנא מידך · ובכורות בקרכם להתם לכהן ויקריבם שם · אשר ברכך יי' · לפי הברכה הבא · לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים וגו' מוסב למעלה כי אתם עוברים את הירדן וגו' כשתעברו את הירדן מיד מותרים אתם להקריב בבמה כל י"ד שנה של כבוש וחלוק ובבמה לא תקריבו כל מה שאתם מקריבים כאן היום במשכן שהוא עמכם ונמשח והוא כשר לה להקריב בו חטאות ואשמות נדרים ונדבות אבל בבמה אין קרב אלא הנדר והנדבה וזהו איש כל הישר בעיניו נדרים ונדבות שאתם מתנדבים על פי שישר בעיניכם להביאם ולא על פי חובה אותם תקריבו כי לא באתם כל אותן י"ד שנה

אל המנוחה. זו שילה: נחלה. זו ירושלים: עד עתה. כמו עדין: ועברתם את הירדן וישבתם בארץ. משתחלקוה ותכירו כל אחד את חלקו ואת שבתו: והניח לכם. לאחר כבוש וחלוק. ומנוחה מן הגוים אשר הניח ה' לנסות בם את ישראל ואין זו אלא בימי דוד: והיה המקום וגו'. בנו לכם בית הבחירה בירושלים. וכן הוא אומר בדוד ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מכל אויביו מסביב ויאמר המלך אל נתן הנביא אנכי יושב בבית ארזים וארון ה' יושב בתוך היריעה: שמה תביאו וגו'. למעלה אמור לפנין שילה וכאן אמור לצאן ירושלים ולכך חלקם הכתוב ליתן היתר בין זו לזו משחרבה שילה ובאו לנוב ומשחרבה נוב ובאו לגבעון היו הבמות מותרות עד שבאו לירושלים: מבחר נדריכם. מלמד שיביא מן

עתה אל המנוחה ואל הנחלה אשר יהוה אלהיך נתן לך: ועברתם את הירדן וישבתם בארץ אשר יהוה אלהיכם מנחיל אתכם והניח לכם מכל איביכם מסביב וישבתם בטח: והיה המקום אשר יבחר יהוה אלהיכם בו לשכן שמו שם שמה תביאו את כל אשר אנכי מצוה אתכם עולתיכם וזבחיכם מעשרתיכם ותרמת ידכם וכל מבחר נדריכם אשר תדרו ליהוה: ושמחתם לפני יהוה אלהיכם אתם ובניכם ובנתיכם ועבדיכם ואמהתיכם והלוי אשר בשעריכם כי אין לו חלק ונחלה אתכם: השמר לך פן תעלה עלתיך בכל מקום אשר תראה: כי אם במקום אשר יבחר יהוה באחד שבטיך שם תעלה עלתיך ושם תעשה כל אשר אנכי מצוך: רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר כברכת יהוה אלהיך אשר נתן לך בכל שעריך הטמא והטהור יאכלנו כצבי וכאיל: רק הדם לא תאכלו על הארץ תשפכנו כמים: לא תוכל לאכל בשעריך מעשר דגנך ותירשך ויצהרך ובכרת בקרך וצאנך וכל נדריך אשר תדר ונדבתיך ותרומת ידך: כי אם לפני יהוה אלהיך תאכלנו במקום אשר יבחר יהוה אלהיך בו אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי אשר בשעריך ושמחת לפני יהוה אלהיך בכל משלח ידך: השמר לך פן תעזב את הלוי כל ימיך על אדמתך: ס

כען לבית ניחא ולאחסנתא דיי' אלהך יהב לך: ותעברון ית ירדנא ותיתבון בארעא דיי' אלהכון מחסן יתכון וינח לכון מכל בעלי דבביכון מסחור סחור ותיתבון לרחצן: ויהי אתרא דיתרעי יי' אלהכון ביה לאשראה שכנתיה תמן לתמן תיתון ית כל דאנא מפקיד יתכון עלותכון ונכסת קודשיכון מעשריכון ואפרשות ידכון וכל שפר נדריכון דתדרון קדם יי': ותחדון קדם יי' אלהכון אתון ובניכון ובנתיכון ועבדיכון ואמהתכון וליואה דבקרויכון ארי לית ליה חלק ואחסנא עמכון: אסתמר לך דלמא תסיק עלותך בכל אתרא דתחזי: אלהין באתרא דיתרעי יי' בחד מן שבטך תמן תסיק עלותך ותמן תעביד ית כל דאנא מפקיד לך: לחוד בכל רעות נפשך תכוס ותיכול בסרא כבירכתא דיי' אלהך דיהב לך בכל קרויך מסאבא ודכיא יכלוניה כבסר טביא ואילא: לחוד דמא לא תיכלון על ארעא תשדוניה כמיא: לית לך רשו למיכל בקרויך מעשר עיבורך וחמרך ומשחך ובכורי תורך ועאנך וכל נדרך דתדר ונדבתך ואפרשות ידך: אלהין קדם יי' אלהך תיכליניה באתרא דיתרעי יי' אלהך ביה את וברך וברתך ועבדך ואמתך וליואה דבקרויך ותחדי קדם יי' אלהך בכל אושטות ידך: אסתמר לך דלמא תשבוק ית ליואה כל יומך על ארעך:

השמר לך. ליתן לא תעשה על הדבר: בכל מקום אשר תראה. אשר יעלה בלבך. אבל אתה מקריב על פי נביא כגון אליהו בהר הכרמל: באחד שבטיך. בחלקו של בנימין. ולמעלה הוא אומר מכל שבטיכם. הא כיצד כשקנה דוד את הגורן מארונה היבוסי גבה הזהב מן השבטים ומכל מקום הגורן בחלקו של בנימין היה: רק בכל אות נפשך. במה הכתוב מדבר אם בבשר תאוה להתירו להם בלא הקרבת אימורים הרי אמור במקום אחר כי ירחיב את גבולך וגו' ואמרת אוכלה בשר וגו'. במה זה מדבר בקדשים שנפל בהם מום שיפדו ויאכלו בכל מקום. יכול יפדו על מום עובר ת"ל רק: תזבח ואכלת. אין לך בהם היתר גזה וחלב אלא אכילה: על ידי ובידה הטמא והטהור. לפי שבא מכח קדשים שבהם והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל הוצרך להתיר בו שטמא וטהור אוכלין בקערה אחת: כצבי וכאיל. שאין קרבן בא מהם כצבי וכאיל לפוטרו מן הזרוע והלחיים והקבה: רק הדם לא תאכלו. אף על פי שאמרתי שאין לך בו זריקה מזבח לא תאכלנו: תשפכנו כמים. לומר לך שאין צריך כסוי. ד"א הרי הוא כמים להכשיר את הזרעים: לא תוכל. בא הכתוב ליתן לא תעשה על הדבר. לא תוכל. אמר ר' יהושע בן קרחה יוסי יכול אתה אבל אינך רשאי. כיוצא בו ואת היבוסי יושבי ירושלים לא יכלו בני ישראל להורישם. יכולין היו אלא שאין רשאין לפי שכרת להם אברהם ברית כשלקח מהם מערת המכפלה. ולא יבוסים היו אלא חתיים היו אלא על שם העיר ששמה יבוס. כך מפורש בפרקי דר' אליעזר והוא שנאמר כי אם הסירך העורים והפסחים צלמים שכתבו עליהם את השבועה: ובכורות בקרך. אזהרה לכהנים: ותרומת ידך. אלו הבכורים: לפני ה'. לפנים מן החומה: והלוי אשר בשעריך. אם אין לך לתת לו מחלקו כגון מעשר ראשון תן לו מעשר עני אין לך מעשר עני הזמינהו על שלמיך: השמר לך. ליתן לא תעשה על הדבר: על אדמתך. אבל בגולה אינך מוזהר עליו יותר מעניי ישראל:

כי ירחיב וגו' למדה תורה דרך ארץ שלא יתאוה אדם לאכול בשר אלא מתוך רחבת ידים ועושר׃ בכל אות נפשך וגו' אבל במדבר נאסר להם
בשר חולין אלא אם כן מקדישה ומקריבה שלמים׃ כי ירחק ממך המקום׃ ולא תוכל לבא ולעשות שלמים בכל יום כמו עכשו שהמשכן הולך
עמכם׃ וזבחת כאשר צויתיך׃ למדנו שיש צווי בזביחה היאך ישחוט והן הלכות שחיטה שנאמרו למשה בסיני׃ אך כאשר יאכל את הצבי וגו' אי
אתה מוזהר לאכלן בטהרה׃ אף מה צבי ואיל חלבן מותר אף חולין חלבן מותר תל' לו׃ רק חזק לבלתי אכול הדם׃ ממה שנאמר חזק אתה למד
שהיו שטופין בדם לאכלו לפיכך הוצרך לומר חזק דברי ר' יהודה׃ שמעון בן עזאי או' לא בא הכתוב אלא להזהירך וללמדך עד כמה אתה צריך

כִּי־יַרְחִיב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְאָמַרְתָּ א
אֹכְלָה בָשָׂר כִּי־תְאַוֶּה נַפְשְׁךָ לֶאֱכֹל בָּשָׂר בְּכָל־אַוַּת נַפְשְׁךָ
תֹּאכַל בָּשָׂר׃ כִּי־יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לָשׂוּם שְׁמוֹ שָׁם וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאנְךָ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה לְךָ
כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ וְאָכַלְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ בְּכֹל אַוַּת נַפְשֶׁךָ׃ אַךְ כַּאֲשֶׁר
יֵאָכֵל אֶת־הַצְּבִי וְאֶת־הָאַיָּל כֵּן תֹּאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יַחְדָּו
יֹאכְלֶנּוּ׃ רַק חֲזַק לְבִלְתִּי אֲכֹל הַדָּם כִּי הַדָּם הוּא הַנָּפֶשׁ וְלֹא־
תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם־הַבָּשָׂר׃ לֹא תֹּאכְלֶנּוּ עַל־הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ
כַּמָּיִם׃ לֹא תֹּאכְלֶנּוּ לְמַעַן יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ כִּי־תַעֲשֶׂה
הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה׃ רַק קָדָשֶׁיךָ אֲשֶׁר־יִהְיוּ לְךָ וּנְדָרֶיךָ תִּשָּׂא
וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה׃ וְעָשִׂיתָ עֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר
וְהַדָּם עַל־מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְדַם־זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ עַל־מִזְבַּח יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ וְהַבָּשָׂר תֹּאכֵל׃ שְׁמֹר וְשָׁמַעְתָּ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הא
הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּךָּ לְמַעַן יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ עַד־
עוֹלָם כִּי תַעֲשֶׂה הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ ס
כִּי־יַכְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתָּה בָא־שָׁמָּה לָרֶשֶׁת
אוֹתָם מִפָּנֶיךָ וְיָרַשְׁתָּ אֹתָם וְיָשַׁבְתָּ בְּאַרְצָם׃ הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּנָּקֵשׁ
אַחֲרֵיהֶם אַחֲרֵי הִשָּׁמְדָם מִפָּנֶיךָ וּפֶן־תִּדְרֹשׁ לֵאלֹהֵיהֶם לֵאמֹר
אֵיכָה יַעַבְדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת־אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱשֶׂה־כֵּן גַּם־אָנִי׃
לֹא־תַעֲשֶׂה כֵן לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי כָל־תּוֹעֲבַת יְהוָה אֲשֶׁר שָׂנֵא

ארי יפתי יי' אלהך ית תחומך כמא
דמליל לך ותימר איכול בשרא
ארי תתרעי נפשך למיכל בש
בשרא בכל רעות נפשך תיכול
בשרא: ארי יתרחק מנך את
אתרא דיתרעי יי' אלהך לאשראה
שכנתיה תמן ותכוס מתורך ומ
ומענך דיהב יי' לך כמה דפק
דפקידתך ותיכול בקרוך בכל ר
רעות נפשך: ברם כמא דמת
דמתאכיל בשר טביא ואילא כ
כן תיכלניה מסאבא ודכיא כח
כחדא יכלניה: לחוד תקף בד
בדיל דלא למיכל דמא ארי ד
דמא הוא נפשא ולא תיכול נפ
נפשא עם בשרא: לא תיכלניה
על ארעא תשדיניה כמיא: לא
תיכלניה בדיל דייטב לך ולב
ולבנך בתרך ארי תעבד דכש
דכשר קדם יי': לחוד קודשך דיה
דיהון לך ונדרך תטול ותיתי ל
לאתרא דיתרעי יי': ותעבד על
עלותך בשרא ודמא על מדב
מדבחא דיי' אלהך ודם נכסת קד
קודשך ישתפך על מדבחא דיי'
אלהך ובשרא תיכול: טר ותקבל
ית כל פתגמיא האלין דאנא מ
מפקד לך בדיל דייטב לך ולב
ולבנך בתרך עד עלמא ארי ת
תעבד דתקין ודכשר קדם יי'
אלהך: ארי ישיצי יי' אלהך ית
עממיא דאת עליל לתמן למירת
יתהון מן קדמך ותירת יתהון
ותתב בארעהון: אסתמר לך דל
דלמא תתקל בתריהון בתר ד
דישתיצון מן קדמך ודלמא תתבע
לטעותהון למימר איכדין פלחין
עממיא האלין ית טעותהון ואעבד
כן אף אנא: לא תעבד כן קדם
יי' אלהך ארי כל דמרחק קדם יי'

רשי

להתחזק במצות אם הדם שהוא קל להשמר ממנו שאין אדם מתאוה לו הוצרך לחזקך באזהרתו קל וחומר לשאר מצות׃ ולא תאכל הנפש עם
הבשר׃ אזהרה לאבר מן החי׃ לא תאכלנו׃ אזהרה לדם התמצית׃ לא תאכלנו׃ אזהרה לדם האיברים׃ למען ייטב לך׃ וגו' צא ולמד מתן שכרן ש
של מצות אם הדם שנפשו של אדם קצה ממנו הפורש ממנו זוכה לו ולבניו אחריו קל וחומר לגזל ועריות שנפשו של אדם מתאוה להם הז
רק קדשיך׃ אין פי' שאתה מותר לשחוט חולין הא הותרתי לך לשחוט אף הקדשים ואוכלן בשעריך בלא הקרבה אלא הביאם לבית הבחירה וע
ועשית עולותיך׃ אם עולות הם תן הבשר והדם על גבי מזבח ואם זבחי שלמים הם דם זבחיך ישפך על המזבח תחלה ואחר כך והבשר תאכל׃
עוד דרשו רבותינו רק קדשיך בא ללמד על הקדשים שבחוצה לארץ וללמד על התמורות וצל' ולדות קדשים שיקרבו׃ שמור׃ זו משנה שאתה
צריך לשמרה בבטנך שלא תשתכח כענין שנ' כי נעים כי תשמרם בבטנך ואם שנית אפשר שתשמע ותקים הא כל שאינו בכלל משנה אינו ב
בכלל מעשה׃ את כל הדברים׃ שתהא חביבה עליך מצוה קלה כמצוה חמורה׃ הטוב׃ בעיני השמים׃ והישר׃ בעיני אדם׃ פן תנקש׃ אנקלוס תר
דלמא תתקל׃ ואני אומר שלא חש לדקדק בלשון שלא מצינו נון בלשון יוקש ואפי' ליסוד הוצל ממנו אבל בלשון ערוך וקשקוש מצינו
נון וארכובתיה דא לדא נקשן ואף זה אני אומר פן תנקש אחריהם פן תטרף אחריהם להיות כרוך אחר מעשיהם וכן ינקש נושה לכל אשר לו
קלר הרשע להיות עליו נושים ויהיו מחזרים ומתנקשים אחר ממונו׃ אחרי השמדם מפניך׃ אחר שתראה שאשמידם מפניך יש לך לתת לב
מפני מה נשמדו אלו מפני מעשים מקולקלים שבידיהם אף אתה לא תעשה כן שלא יבואו אחרים וישמידוך׃ איכה יעבדו׃ לפי שלא ענש על עז
אלא זבוח וקטור ונסוך והשתחואה כמו שכתוב בלתי ליי' לבדו׃ דברים הנעשים לגבוה בא ולמדך כאן שאם דרכה של עז לעבדה בדבר אף
אתה כגון פוער לפעור וזורק אבן למרקוליס זו היא עבודתו וחייב אבל זבוח וקטור ונסוך והשתחואה אע"פ שלא כדרכה׃

כי גם את בניהם · גם לרבות את אבותם ואמותיהם · אמר ר׳ עקיבה אני ראיתי גוי שכפתו לאביו לפני כלבו ואכלו · את כל הדבר · קלה וחמור
תשמרון לעשות · ליתן לא תעשה על עשה האמורים בפרשה שכל השמר לשון לא תעשה הוא אלא שאין לוקין על השמר של עשה · לא תסף
עליו · חמש טוטפות חמש מינין בלולב ארבע ברכות לברכת כהנים · ונתן אליך אות · בשמים כענין שנ׳ בגדעון ועשית לי אות · ואומר יהי נא
חורב על הגזה · וגו׳ או מופת · בארץ · אעפ״כ לא תשמע לו ואם תאמר מפני מה נותן לו הקב״ה ממשלה לעשות אות · כי מנסה ה׳ · אלהיכם אתכם ·
ואת מצותיו תשמרו · תורת משה · ובקולו תשמעו · בקול הנביאים · ואותו תעבודו · במקדשו · ובו תדבקון · הדבק בדרכיו גמול חסדים קבור מ

עָשׂוּ לֵאלֹהֵיהֶם כִּי גַם אֶת בְּנֵיהֶם וְאֶת בְּנֹתֵיהֶם יִשְׂרְפוּ בָאֵשׁ
לֵאלֹהֵיהֶם: אֵת כָּל הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם אֹתוֹ ת
תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת לֹא תֹסֵף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ: ס
כִּי יָקוּם בְּקִרְבְּךָ נָבִיא אוֹ חֹלֵם חֲלוֹם וְנָתַן אֵלֶיךָ אוֹת אוֹ מוֹפֵת:
וּבָא הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלֶיךָ לֵאמֹר נֵלְכָה אַחֲרֵי א
אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יְדַעְתָּם וְנָעָבְדֵם: לֹא תִשְׁמַע אֶל ד
דִּבְרֵי הַנָּבִיא הַהוּא אוֹ אֶל חוֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא כִּי מְנַסֶּה
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לָדַעַת הֲיִשְׁכֶם אֹהֲבִים אֶת יְהוָה א
אֱלֹהֵיכֶם בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם: אַחֲרֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
תֵּלֵכוּ וְאֹתוֹ תִירָאוּ וְאֶת מִצְוֹתָיו תִּשְׁמֹרוּ וּבְקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ וְאֹתוֹ
תַעֲבֹדוּ וּבוֹ תִדְבָּקוּן: וְהַנָּבִיא הַהוּא אוֹ חֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא
יוּמָת כִּי דִבֶּר סָרָה עַל יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם וְהַפֹּדְךָ מִבֵּית עֲבָדִים לְהַדִּיחֲךָ מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוְּךָ י
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בָּהּ וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ: ס
כִּי יְסִיתְךָ אָחִיךָ בֶן אִמֶּךָ אוֹ בִנְךָ אוֹ בִתְּךָ אוֹ אֵשֶׁת חֵיקֶךָ אוֹ
רֵעֲךָ אֲשֶׁר כְּנַפְשְׁךָ בַּסֵּתֶר לֵאמֹר נֵלְכָה וְנַעַבְדָה אֱלֹהִים א
אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ: מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר
סְבִיבֹתֵיכֶם הַקְּרֹבִים אֵלֶיךָ אוֹ הָרְחֹקִים מִמֶּךָּ מִקְצֵה הָאָרֶץ ו
וְעַד קְצֵה הָאָרֶץ: לֹא תֹאבֶה לוֹ וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו וְלֹא תָחוֹס
עֵינְךָ עָלָיו וְלֹא תַחְמֹל וְלֹא תְכַסֶּה עָלָיו: כִּי הָרֹג תַּהַרְגֶנּוּ יָדְךָ
תִּהְיֶה בּוֹ בָרִאשׁוֹנָה לַהֲמִיתוֹ וְיַד כָּל הָעָם בָּאַחֲרֹנָה: וּסְקַלְתּוֹ

עבדין לטעוותהון ארי אף ית ב
בניהון וית בנתיהון מוקדין ב נ
בנורא לטעוותהון: ית כל פתג
פתגמא דאנא מפקד יתכון ית
יתיה תטרון למעבד לא תוספון
עלוהי ולא תמנעון מניה:
ארי יקום בינך נביא או חלם ח
חלמא ויתן לך את או מופת: וי
וייתי אתא ומופתא דמליל עמך
למימר נהך בתר טעות עממיא
דלא ידעתינון ונפלחינון: לא ת
תקבל לפתגמי נביא ההוא או
מן חלם חלמא ההוא ארי מנסי
ה׳ אלהכון יתכון למדע האיתכון
רחמין ית ה׳ אלהכון בכל לבכון
ובכל נפשכון · בתר פלחנא דה׳
אלהכון תהכון ויתיה תדחלון וית
פקודוהי תטרון ובמימריה תקב
תקבלון וקדמוהי תפלחון ובדח
ובדחלתיה תתקרבון: ונביא הה
ההוא או חלם חלמא ההוא יתק
יתקטל ארי מליל כסטיא על ה׳
אלהכון דאפיק יתכון מארעא דמ
דמצרים ודפרקך מבית עבודיא
לאטעיותך מן ארחא דפקדך ה׳
אלהך למהך בה ותפלי עבד דב
וביש מבינך: ארי
ימלכנך אחוך בר אמך או ברך
או ברתך או אתת קימך או חב
חברך דכנפשך בסתרא למימר
נהך ונפלח לטעות עממיא דל
דלא ידעת את ואבהתך: מטעות
עממיא דבסחרניכון דקריבין
לך או דרחיקין מנך מסיפי אר
ארעא ועד סיפי ארעא: לא ת
תיבי ליה ולא תקבל מניה ולא
תחוס עינך עלוהי ולא תרחם ול
ולא תכסי עלוהי: ארי מקטל תק
תקטליניה ידך תהי ביה בקדמית
למקטליה וידא דכל עמא בבת
בבתריתא: ותרגמוניה

מתים בקר חולים כמו שעשה הקב״ה · סרה · דבר המוסר מן העולם שלא היה ולא נברא ולא צויתי לדבר כן דישטולדורא בלעז · והפדך מבית
עבדים · אפי׳ אין לו עליך אלא שפדאך דיו · כי יסיתך · אין הסתה אלא גרוי שנ׳ כי אם ה׳ הסיתך בי אינצידרא שמסיתו לעשות כן · אחיך · מאב · או בן
אמך · מאם · חיקך · השוכבת בחיקך ומתקה בך · אשקידרא בלעז · יכן מחיין הארץ מיסור התקוע בארץ · אשר כנפשך · זה אביך · פירש לך הכתוב
את החביבין לך קל וחומר לאחרים · בסתר · דבר הכתוב בהווה שאין דברי מסית אלא בסתר וכן שלמה הוא אומר בנשף בערב יום באישון ל
לילה ואפלה · אשר לא ידעת אתה ואבותיך · דבר זה גנאי גדול הוא לך שאף האומות אין מניחין מה שמסרו להם אבותיהם וזה אומר לך עז
עזוב מה שמסרו לך אבותיך · הקרובים אליך או הרחוקים · למה פירש קרובים ורחוקים אלא כך אמר הכתוב מטבען של קרובים אתה למד טבען
של רחוקים כשם שאין ממש בקרובים כך אין ממש ברחוקים · מקצה הארץ זו חמה ולבנה וצבא השמים שהן מהלכין מסוף העולם ועד סופו
לא תאבה לו · לא תהא תאב לו · לא תאהבנו · לפי שנאמר ואהבת לרעך כמוך את זה לא תאהב · ולא תשמע אליו · בהתחננו על נפשו למחול לו
לפי שכן טבע תעזוב עמו זה לא תעזוב · לו: תחוס עינך עליו · לפי שנאמר לא תעמוד על דם רעך על זה לא תחוס · לא תחמול · לא תהפך בזכותו
ולא תכסה עליו · אם אתה יודע לו חובה אינך רשאי לשתוק · כי הרג תהרגנו · אם יצא מבית דין זכאי החזירהו לחובה · יצא מבית דין חייב אל תח
תחזירהו לזכות · ידך תהיה בו בראשונה · מצוה ביד הנסית להמיתו · לא מת בידו ימות ביד אחרים שנ׳ ויד כל העם וגו׳ ·

לשבת שם · פרט לירושלם שלא ניתנה לדירה · כי תשמע לאמר · שומע אני · אומר כן ימעונו · בני בליעל · בלי עול שפרקו עלו של הקב"ה · אנשים · ולא נשים · יושבי עירם · ולא יושבי עיר אחרת · מכאן אמרו אין נעשית עיר הנדחת עד שיהיו מדיחיה מתוכה · ודרשת וחקרת ושאלת היטב · מכאן למדו שבע חקירות מריבוי המקרא · כאן יש שלש דרישה וחקירה והיטב · ושאלת אינו מן המנין · ומשם למדו בדיקות · ובמקום אחר הוא אומר ודרשו השופטים היטב ולמדו היטב היטב לגזירה שוה ליתן האמור של זה בזה ובמקום אחר הוא אומר ודרשת היטב · הכה תכה · אם אינך יכול להמיתם במיתה הכתובה בהן המיתם באחרת · לה' אלהיך · לשמו ובשבילו · למען ישוב ה' מחרון אפו · שכל זמן שעבודה זרה בעולם חרון

באבנים ומת כי בקש להדיחך מעל יהוה אלהיך המוציאך
מארץ מצרים מבית עבדים: וכל ישראל ישמעו ויראון ולא
יוספו לעשות כדבר הרע הזה בקרבך: ס כי
תשמע באחת עריך אשר יהוה אלהיך נתן לך לשבת שם
לאמר: יצאו אנשים בני בליעל מקרבך וידיחו את ישבי עירם
לאמר נלכה ונעבדה אלהים אחרים אשר לא ידעתם: ו
ודרשת וחקרת ושאלת היטב והנה אמת נכון הדבר נעשתה
התועבה הזאת בקרבך: הכה תכה את ישבי העיר ההוא לפי
חרב החרם אתה ואת כל אשר בה ואת בהמתה לפי חרב:
ואת כל שללה תקבץ אל תוך רחבה ושרפת באש את
העיר ואת כל שללה כליל ליהוה אלהיך והיתה תל עולם
לא תבנה עוד: ולא ידבק בידך מאומה מן החרם למען ישוב
יהוה מחרון אפו ונתן לך רחמים ורחמך והרבך כאשר נשבע
לאבתיך: כי תשמע בקול יהוה אלהיך לשמר את כל מצותיו
אשר אנכי מצוך היום לעשות הישר בעיני יהוה אלהיך:
ס בנים אתם ליהוה אלהיכם לא תתגדדו ולא
תשימו קרחה בין עיניכם למת: כי עם קדוש אתה ליהוה
אלהיך ובך בחר יהוה להיות לו לעם סגלה מכל העמים
אשר על פני האדמה: ס לא תאכל כל תועבה:
זאת הבהמה אשר תאכלו שור שה כבשים ושה עזים: איל

באבניא וימות ארי בעא לאטעיותך מדחלתא דיי אלהך דאפקך מארעא דמצרים מבית עבדותא: וכל ישראל ישמעון וידחלון ולא יוספון למעבד כפתגמא בישא הדין בינך:

ארי תשמע בחדא מקרוך דיי אלהך יהב לך למתב תמן למימר: נפקו גברין בני רשיעא מבינך ואטעיו ית יתבי קרתיהון למימר נהך ונפלח לטעות עממיא דלא ידעתון: ותתבע ותבדוק ותשאל יאות והא קשטא כיון פתגמא אתעבידת תועבתא הדא בינך: ממחא תמחי ית יתבי קרתא ההיא לפתגם דחרב גמר יתה וית כל דבה וית בעירה לפתגם דחרב: וית כל עדאה תכנוש לגו פתיה ותוקד בנורא ית קרתא וית כל עדאה גמיר קדם יי אלהך ותהי תל חרוב לעלם לא תתבני עוד: ולא ידבק בידך מדעם מן חרמא בדיל דיתוב יי מתקוף רגזיה ויתן לך רחמין וירחם עלך ויסגינך כמא דקיים לאבהתך: ארי תקביל למימרא דיי אלהך למטר ית כל פקודוהי דאנא מפקד לך יומא דין למעבד דכשר קדם יי אלהך:

בנין אתון קדם יי אלהכון לא תתהממון ולא תשוון מרט בין עיניכון על מית: ארי עם קדיש את קדם יי אלהך ובך אתרעי יי למהוי ליה לעם חביב מכל עממיא דעל אפי ארעא:

לא תיכול כל דמרחק: דא בעירא דתיכלון תורין אמרין דרחלין ועזין דעזין: אילא

חרון אף בעולם · לא תתגודדו · לא תתנו גדידה ושרט בבשרכם על מת · כדרך שהאמוריים עושין לפי שאתם בניו של מקום ואתם ראויים להיות נאים ולא גדודים ומקורחים · בין עיניכם · אצל הגבה · ובמקום אחר הוא אומר ולא יקרחו קרחה בראשם לעשות כל הראש כבין העינים · כי עם קדוש אתה · קדושת עצמך מאבותיך · ובך בחר ה' · כל תועבה · כל שתעבתי לך · הרי שצרם אזן בכור כדי לשחטו במדינה · הרי דבר שתעבתי לך · כל מום לא יהיה בו · בא ולמד כאן שלא יאכל על אותו המום · בשל בשר בחלב הרי דבר שתעבתי לך הזהיר כאן על אכילתו · זאת הבהמה

איל וצבי וגו' למדנו שהחיה בכלל בהמה. ולמדנו שבהמות וחיה טמאה מרובה מן הטהורה שבכל מקום פורט את המועט. אקו. מתורגם יעלא
יעלי סלע. הוא אקו. ותאו. תורבלא. שור היער. במלא יער בלשון ודמי. מפרסת. סדוקה כתרגומו. פרסה. פלנטה. ושסעת. מובדלת. חלוקה בשתי
צפרנים שיש סדוקה ואינה חלוקה בצפרניה והיא טמאה. בבהמה. משמע מה שבבהמה תאכל. מכאן אמרו שהשליל מותר בשחיטת אמו.
השסועה. בריה היא שיש לה שני גבין ושני שדראות. אמרו רבותינו למה נשנו בבהמה מפני השסועה ובעופות מפני הראה שלא נאמרה
בתורת כהנים. ובנבלתם לא תגעו. רבותינו פירשו ברגל שאדם חייב לטהר את עצמו ברגל. יכול יהיו מוזהרים בכל השנה ת"ל אמור אל הכהנים

וּצְבִי וְיַחְמוּר וְאַקּוֹ וְדִישֹׁן וּתְאוֹ וָזָמֶר: וְכָל־בְּהֵמָה מַפְרֶסֶת פַּ
פַּרְסָה וְשֹׁסַעַת שֶׁסַע שְׁתֵּי פְרָסוֹת מַעֲלַת גֵּרָה בַּבְּהֵמָה אֹתָהּ
תֹּאכֵלוּ: אַךְ אֶת־זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה וּמִמַּפְרִיסֵי הַ
הַפַּרְסָה הַשְּׁסוּעָה אֶת־הַגָּמָל וְאֶת־הָאַרְנֶבֶת וְאֶת־הַשָּׁפָן כִּי־
מַעֲלֵה גֵרָה הֵמָּה וּפַרְסָה לֹא הִפְרִיסוּ טְמֵאִים הֵם לָכֶם: וְאֶת־
הַחֲזִיר כִּי־מַפְרִיס פַּרְסָה הוּא וְלֹא גֵרָה טָמֵא הוּא לָכֶם מִבְּ
מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ וּבְנִבְלָתָם לֹא תִגָּעוּ: ס אֶת־זֶה
תֹּאכְלוּ מִכֹּל אֲשֶׁר בַּמָּיִם כֹּל אֲשֶׁר־לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת תֹּב
תֹּאכֵלוּ: וְכֹל אֲשֶׁר אֵין־לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת לֹא תֹאכֵלוּ טָמֵא
הוּא לָכֶם: ס כָּל־צִפּוֹר טְהֹרָה תֹּאכֵלוּ: וְזֶה
אֲשֶׁר לֹא־תֹאכְלוּ מֵהֶם הַנֶּשֶׁר וְהַפֶּרֶס וְהָעָזְנִיָּה: וְהָרָאָה וְאֶת־
הָאַיָּה וְהַדַּיָּה לְמִינָהּ: וְאֵת כָּל־עֹרֵב לְמִינוֹ: וְאֵת בַּת הַיַּעֲנָה וְאֶת־
הַתַּחְמָס וְאֶת־הַשָּׁחַף וְאֶת־הַנֵּץ לְמִינֵהוּ: אֶת־הַכּוֹס וְאֶת־הַיַּנְשׁוּף
וְהַתִּנְשָׁמֶת: וְהַקָּאָת וְאֶת־הָרָחָמָה וְאֶת־הַשָּׁלָךְ: וְהַחֲסִידָה וְ
וְהָאֲנָפָה לְמִינָהּ וְהַדּוּכִיפַת וְהָעֲטַלֵּף: וְכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף טָמֵא
הוּא לָכֶם לֹא יֵאָכֵלוּ: כָּל־עוֹף טָהוֹר תֹּאכֵלוּ: לֹא תֹאכְלוּ כָל־
נְבֵלָה לַגֵּר אֲשֶׁר־בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ אוֹ מָכֹר לְנָכְרִי
כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ:
ס עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר אֵת כָּל־תְּבוּאַת זַרְעֶךָ הַיֹּצֵא
הַשָּׂדֶה שָׁנָה שָׁנָה: וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־

וטביא ויחמורא ויעלא ורימא
ותורבלא ודיצא: וכל בעירא ד
דסדיקא פרסתא ומטלפא טלפ
טלפין תרתין פרסתא מסקא פ
פשרא בבעירא יתה תיכלון: ב
ברם ית דין לא תיכלון ממסקי
פשרא וממסדיקי פרסתא מטלפי
טלפיא ית גמלא וית ארנבא וי
וית טפזא ארי מסקי פשר א אינון
ופרסתהון לא סדיקא מסאבין א
אינון לכון: וית חזירא ארי סדיק
פרסתא הוא ולא פשר מסאב
הוא לכון מבשרהון לא תיכלון
ובנבלתהון לא תקרבון:
ית דין
תיכלון מכל דבמיא כל דליה ע
ציצין וקלפין תיכלון: וכל דלית
ליה ציצין וקלפין לא תיכלון מ
מסאב הוא לכון:
כל צפר דכי תיכלון: ודין דלא
תיכלון מנהון נשרא ועד ובזיתו:
ובת כנפא וטרפיתא ודיתא לז
לזנה: וית כל עורבא לזניה: וית
בת נעמיתא וציצא וצפר שח
שחפא וכנא לזנוהי: וקדיא וקפ
וקפופא ובותא: וקאתא וירקרקא
ושלי נונא: וחוריתא ואבו לזנה
ונגר טורא ועטלפא: וכל רחשא
דעופא מסאב הוא לכון לא יתאכלון: כל עוף דכי תיכלון:
לא תיכלון כל נבלא לתותב ע
ערל דבקרוך תתננה וייכלינה
או זבנינה לבר עממין ארי
עם קדיש את קדם יי' אלהך לא ת
תיכלון בסר בחלב:

עשרא תעשר ית כל עללת זרעך
דיפוק חקלא שנה בשנה: ותיכול
קדם יי' אלהך באתרא די

וגו' ומה טומאת המת חמורה כהנים מוזהרין ואין ישראל מוזהרים. טומאת נבלה קלה לא כל שכן. כל צפור טהורה תאכלו. להתיר משולחת
שבמצורע. וזה אשר לא תאכלו. לאסור את השחוטה. הראה והאיה. היא ראה היא איה היא דיה. ולמה נקרא שמה ראה שרואה ביותר. ולמה
הזהירך בכל שמותיה שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק שלא יהא האוסרה קורא אותה ראה והבא להתיר אומר זו ראה שמה או איה
שמה וזו לא אסר הכתוב. ובבהמות פרט לך הטמאים ובעופות פרט לך הטמאים ללמדך שהטהורין מרובין על הטמאים לפיכך פרט את המועט. התנשמת. קלבא
סוריך. שלך. השולה דגים מן הים. דוכיפת. הוא תרנגול הבר ובלעז הרופא וכרבלתו כפולה. שרץ העוף. הם הנמוכים הרומשים על הארץ כגון
זבובים וצרעין וחגב ס' טמאים הם קרויים שרץ. כל עוף טהור תאכלו. ולא את הטמא בא ליתן עשה על לא תעשה. וכן בבהמה אותה תאכלו
ולא בהמה טמאה. לאו הבא מכלל עשה עשה. לעבור עליהם בעשה ולא תעשה. לגר אשר בשעריך. גר תושב שקבל עליו שלא לעבוד ע"ז
ואוכל נבלות. כי עם קדוש אתה לה'. קדש את עצמך במותר לך. דברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור אל תתירם בפניהם. לא תבשל גדי
ג' פעמים. פרט לחיה ולעופות ולבהמה טמאה. לא תבשל גדי. עשר תעשר. מה ענין זה אצל זה אמר להם הקב"ה לישראל אל תגרמו לי
לבשל גדיים של תבואה עד שהן במעי אמותיהן שאם אין אתם מעשרין מעשרות כראוי כשהיא סמוך להתבשל אני מוציא רוח קדים והיא
משדפתן שנ' ושדפה לפני קמה. וכן לענין בכורים. שנה שנה. מכאן שאין מעשרין מן החדש על הישן. ואכלת וגו'. זה מעשר שני שכבר למדנו
ליתן מעשר ראשון ללוים שנ' כי את מעשר בני ישראל וגו'. וכתיב לכם רשות לאכלו בכל מקום שנ' ואכלתם אותו בכל מקום. ע"כ צריך זה מעשר אחר

הוא: כי יברכך: ותהא התבואה מרובה לשאת: בכל אשר תאוה נפשך כלל: בבקר ובצאן וביין ובשכר: פרט ובכל אשר תשאלך נפשך חזר
וכלל מה הפרט מפורש ולדות הארץ וראוי למאכל אדם: והלוי לא תעזבנו: מליתן לו מעשר ראשון: כי אין לו חלק ונחלה עמך: יצאו לקט
שכחה ופאה והפקר שאף הוא יש לו חלק עמך בהן כמוך ואינן חייבין במעשר: מקצה שלש שנים: בא ולמד שאם השהה מעשרותיו של שנת
ראשונה ושניה שיבערם מן הבית בשלישית: ובא הלוי ויטול מעשר ראשון: והגר והיתום: ויטלו מעשר שני שהוא של עני של שנה זו: ול
ולא תאכלנו אתה בירושלים כדרך שנזקקת לאכול מעשר שני של שתי שנים: ואכלו ושבעו: תן להם כדי שבען מכאן אמרו אין פוחתין לעני

יבחר לשכן שמו שם מעשר דגנך תירשך ויצהרך ובכרת
בקרך וצאנך למען תלמד ליראה את יהוה אלהיך כל הי
הימים: וכי ירבה ממך הדרך כי לא תוכל שאתו כי ירחק
ממך המקום אשר יבחר יהוה אלהיך לשום שמו שם כי יב
יברכך יהוה אלהיך: ונתתה בכסף וצרת הכסף בידך והלכת
אל המקום אשר יבחר יהוה אלהיך בו: ונתתה הכסף בכל
אשר תאוה נפשך בבקר ובצאן וביין ובשכר ובכל אשר ת
תשאלך נפשך ואכלת שם לפני יהוה אלהיך ושמחת אתה
וביתך: והלוי אשר בשעריך לא תעזבנו כי אין לו חלק ונ
ונחלה עמך: ס מקצה שלש שנים תוציא את
כל מעשר תבואתך בשנה ההוא והנחת בשעריך: ובא הלוי
כי אין לו חלק ונחלה עמך והגר והיתום והאלמנה אשר
בשעריך ואכלו ושבעו למען יברכך יהוה אלהיך בכל מעשה
ידך אשר תעשה: ס מקץ שבע שנים תעשה
שמטה: וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו אשר י
ישה ברעהו לא יגש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמטה
ליהוה: את הנכרי תגש ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך:
אפס כי לא יהיה בך אביון כי ברך יברכך יהוה בארץ אשר
יהוה אלהיך נתן לך נחלה לרשתה: רק אם שמוע תשמע
בקול יהוה אלהיך לשמר לעשות את כל המצוה הזאת א

דיתרעי לאשראה שכנתיה תמן
מעשר עבורך חמרך ומשחך ו
ובכורי תורך וענך בדיל דתילף
למדחל קדם יי׳ אלהך כל יומיא:
וארי יסגי מנך ארחא ארי לא
תיכול למטליה ארי יתרחק מ
מנך אתרא דיתרעי יי׳ אלהך לא
לאשראה שכנתיה תמן ארי ב
יברכנך יי׳ אלהך: ותתן בכספא
ותיצור כספא בידך ותהך לא
לאתרא דיתרעי יי׳ אלהך ביה:
ותתן כספא בכל דתתרעי נפ
נפשך בתורי ובענא ובחמר ח
חדת ועתיק ובכל דתשאלינך נ
נפשך ותיכול תמן קדם יי׳ אלהך
ותחדי את ואנש ביתך: ולואה
דבקרוך לא תשבקיניה ארי ל
לית ליה חולק ואחסנא עמך:
מסוף תלת שנין ת
תפיק ית כל מעשר עללתך בש
בשתא ההיא ותצנע בקרוך:
וייתי ליואה ארי לית ליה חלק
ואחסנא עמך וגיורא ויתמא ו
וארמלתא דבקרוך וייכלון וי
ויסבעון בדיל דיברכינך יי׳ אלהך
אלהך בכל עובדי ידך דתעבד:
מסוף שבע שנין
תעבד שמטתא: ודין פתגם ש
שמטתא ישמט כל גבר מרי
רשו דירשי בחבריה לא יתבע
מן חבריה ומן אחוהי ארי קרא
שמטתא קדם יי׳: מן בר עממין
תתבע ודיהי לך עם אחוך תש
תשמט ידך: לחוד ארי לא יהי
בך מסכנא ארי ברכא יברכ
יברכינך יי׳ בארעא דיי׳ אלהך ה
יהב לך אחסנא למירתה: לחוד
אם קבלא תקבל למימרא דיי׳
אלהך למטר למעבד ית כל תפקי
תפקידתא הדא

בגרן וכו׳ ואתה הולך לירושלם במעשר של שנה ראשונה ושניה שהית ומתורה בבערתי הקדש מן הבית כמו שמפורש בכי תכלה לעשר:
מקץ שבע שנים יכול שבע שנים לכל מלוה ומלוה ת״ל קרבה שנת השבע ואם אתה אומר שבע שנים למלוה כל אחד ואחד היאך היא קרי
קריבה הא למדת שבע שנים למנין השמטים: שמוט כל בעל משה ידו: שמוט את ידו של בעל משה: אפס כי לא יהיה בך אביון: ולהלן הוא
אומר כי לא יחדל אביון בזמן שאתם עושים רצונו של מקום אביונים באחרים וכשאין אתם עושין רצונו של מקום אביונים בכם: אביון דל
מעני ולשון אביון שהוא תאב לכל דבר: רק אם שמוע תשמע: אז לא יהיה בך אביון: שמוע תשמע שמע קמעא משמיעין אותו הרבה:

כאשר דבר לך · היכן דבר · ברוך אתה בעיר · והעבטת · כל לשון הלואה כשהוא נופל על המלוה נופל בלשון מפעיל כגון והלוית והעבטת ואם היה אומר ועבטת היה נופל על הלוה כמו ולוית · והעבטת גוים · יכול שתהא לוה מזה ומלוה לזה ת"ל ואתה לא תעבט · ומשלת בגוים רבים · יכול גוים אחרים מושלים עליך ת"ל ובך לא ימשלו · כי יהיה בך אביון · התאב תאב קודם · מאחד אחיך · אחיך מאביך קודם לאחיך מאמך · שעריך · עניי עירך קודמין לעניי עיר אחרת · לא תאמץ · יש לך אדם שמיצטער אם יתן אם לא יתן לכך נאמר לא תאמץ · יש לך אדם שפושט את ידו וקופצה לכך נאמר לא תקפוץ · מאחיך האביון · אם לא תתן לו סופך להיות אחיו אביון · פתוח תפתח · אפי' כמה פעמים · כי פתוח תפתח

דאנא מפקד לך יומא דין: ארי יי' אלהך ברכך כמא דמליל לך ו ותוזף לעממין סגיאין ואת לא תזוף ותשלוט בעממין סגיאין ובך לא ישלטון: ארי יהי בך מסכנא חד מאחך בחדא מקרוך בארעך די יי' אלהך יהב לך לא תתקף ית לבך ולא תקפוץ ית ידך מאחוך מסכנא: ארי מפתח תפתח ית ידך ליה ומוזפא תוזפיניה כמסת חסרניה דחסיר ליה: אסתמר לך דלמא יהי פתגמא עם לבך ברשע למימר קרבת שתא דשביעתא שתא דשמטתא ותבאש עינך באחוך מסכנא ולא תתן ליה ויקרי עלך קדם יי' ויהי בך חובא: מתן תתן ליה ולא יבאש לבך במתנך ליה ארי בדיל פתגמא הדין יברכנך יי' אלהך בכל עובדך ובכל אושטות ידך: ארי לא יפסוק מסכנא מגו ארעא על כן אנא מפקד לך למימר מפתח תפתח ית ידך לאחוך לענך ולמסכנך בארעך: ארי יזדבן לך אחוך בר ישראל או בת ישראל ויפלחנך שית שנין ובשתא שביעתא תפטרניה בר חורין מעמך: וארי תפטרניה בר חורין מעמך לא תפטרניה ריקן: מפרנסא תפרנס ליה מענך ומאדרך וממעצרתך דברכך יי' אלהך תתן ליה: ותדכר ארי עבדא הויתא בארעא דמצרים ופרקך יי' אלהך על כן אנא מפקד לך ית פתגמא הדין יומא דין: ויהי ארי יימר לך לא איפוק מעמך ארי רחמך ולאנש ביתך ארי טב ליה עמך: ותסב ית מרצעא ותתן באודניה ובדשא ויהי לך עבד פלח

אשר אנכי מצוך היום: כי יהוה אלהיך ברכך כאשר דבר ל
לך והעבטת גוים רבים ואתה לא תעבט ומשלת בגוים רבים
ובך לא ימשלו: ס כי יהיה בך אביון מאחד אחיך באחד שעריך
בארצך אשר יהוה אלהיך נתן לך לא תאמץ את לבבך ולא
תקפץ את ידך מאחיך האביון: כי פתח תפתח את ידך לו
והעבט תעביטנו די מחסרו אשר יחסר לו: השמר לך פן י
יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת
השמטה ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו וקרא עליך
אל יהוה והיה בך חטא: נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך
לו כי בגלל הדבר הזה יברכך יהוה אלהיך בכל מעשך וב
ובכל משלח ידך: כי לא יחדל אביון מקרב הארץ על כן א
אנכי מצוך לאמר פתח תפתח את ידך לאחיך לעניך ולא
ולאבינך בארצך: ס כי ימכר לך אחיך העברי
או העבריה ועבדך שש שנים ובשנה השביעת תשלחנו ח
חפשי מעמך: וכי תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם:
העניק תעניק לו מצאנך ומגרנך ומיקבך אשר ברכך יהוה
אלהיך תתן לו: וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך יהוה
אלהיך על כן אנכי מצוך את הדבר הזה היום: והיה כי יאמר
אליך לא אצא מעמך כי אהבך ואת ביתך כי טוב לו עמך:
ולקחת את המרצע ונתתה באזנו ובדלת והיה לך עבד עו

הרי כי משמש בלשון אם · והעבט תעביטנו · אם לא רצה במתנה תן לו בהלואה · די מחסרו · ואי אתה מצווה לעשרו · אשר יחסר לו · אפי' סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו · לו · זה אשה · וכן הוא אומר אעשה לו עזר כנגדו · וקרא עליך · יכול מצוה ת"ל ולא יקרא · והיה בך חטא · מכל מקום אפי' לא יקרא · אם כן למה נאמר וקרא עליך ממהר אני ליפרע על ידי הקורא יותר ממי שאינו קורא · נתון תתן לו · אפי' מאה פעמים · לו בינו ובינך · כי בגלל הדבר · אפי' אמרת ליתן אתה נוטל שכר האמירה עם שכר המעשה · על כן · מפני כן · לאמר · עצה לטובתך אני משיאך · לאחיך לעניך · לאיזה אח לעני · לאביונך · בארצך · לעני אחר הוא אבל עניי עירך בשני יובלות שני עניים · כי ימכר לך · על ידי אחרים במכרוהו ב"ד בגניבתו הכתוב מדבר · והרי כבר נאמר כי תקנה עבד עברי ובמכרוהו ב"ד אלא מפני ב' דברים שנתחדשו כאן אחד שכתב או העבריה אף היא תצא בשש ולא שמכרוה ב"ד שאין האשה נמכרת בגנבתה שנאמר בגנבתו ולא בגנבתה אלא בקטנה מוכרה אביה ולמד כאן שאם יצאו שש שנים קודם שתביא סימנין תצא · ועוד תרש כאן הענק הענקה · העניק תעניק · לשון עדי בגובה ובמראית העין דבר שיהא ניכר שהטיבות לו · ויש מפרשים לשון הטענה על צוארו · מצאנך מגרנך ומיקבך · יכול אין לי אלא אלו בלבד ת"ל אשר ברכך מכל מה שברכך בוראך ולמה נאמרו אלו מה אלו מיוחדים שהם בכלל ברכה אף כל שהוא בכלל ברכה יצאו פרדות · ולמדו רבותינו במסכת קדושין בגזרה שוה כמה נותן לו מכל מין ומין · וזכרת כי עבד היית · והענקתי ושניתי לך טבות מצרים ובזה הים אף אתה הענק ושנה לו ·

עבד עולם. יכול כמשמעו ת"ל ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו. הא למדת שאין זה אלא עולמו של יובל. ואף לאמתך תעשה כן. אף
הענק לה. יכול אף לרציעה השוה הכתוב. מוקש ת"ל אם אמר יאמר העבד עבד נרצע ואין אמה נרצעת. כי משנה שכר שכיר. מכאן אמרו עבד
עברי עובד בין ביום ובין בלילה וזהו כפלים שבעבודת שכירי יום. ומהו עבודתו בלילה רבו מוסר לו שפחה כנענית והולדות לאדון. כל הב
הבכור תקדיש. ובמקום אחר הוא אומר אל יקדיש. אינו מקדישו לקרבן אחר. וכאן למד שמצוה לומר הרי אתה קדוש לבכורה. רא"י אי אפשר
לומר הקדש שכבר נאמר לא יקדיש ואי אפשר לומר אל תקדיש וכו' הא כיצד מקדישו אתה הקדש עליו נותן להקדש כפי טובת הנאה שבו

עולם ואף לאמתך תעשה כן׃ לא יקשה בעינך בשלחך א
אתו חפשי מעמך כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים וב
וברכך יהוה אלהיך בכל אשר תעשה׃ פ כל
הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש ליהוה א
אלהיך לא תעבד בבכר שורך ולא תגז בכור צאנך׃ לפני
יהוה אלהיך תאכלנו שנה בשנה במקום אשר יבחר יהוה
אתה וביתך׃ וכי יהיה בו מום פסח או עור כל מום רע לא ת
תזבחנו ליהוה אלהיך׃ בשעריך תאכלנו הטמא והטהור
יחדו כצבי וכאיל׃ רק את דמו לא תאכל על הארץ תש
תשפכנו כמים׃ פ שמור את חדש האביב
ועשית פסח ליהוה אלהיך כי בחדש האביב הוציאך יהוה
אלהיך ממצרים לילה׃ וזבחת פסח ליהוה אלהיך צאן ובקר
במקום אשר יבחר יהוה לשכן שמו שם׃ לא תאכל עליו
חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני כי בחפזון יצאת
מארץ מצרים למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל
ימי חייך׃ ולא יראה לך שאר בכל גבלך שבעת ימים ולא
ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר׃ לא
תוכל לזבח את הפסח באחד שעריך אשר יהוה אלהיך נתן

לעלם ואף לאמתך תעביד כן׃ ל
לא יקשי בעינך במפטרך יתיה ב
בר חורין מעמך ארי על חד תר
תרין באגר אגירא פלחך שית ש
שנין ויברכינך יי אלהך בכל דתע
דתעבד׃
כל בכרא דיתיליד בתורך ובענך
דכרין תקדש קדם יי אלהך לא תפ
תפלח בבוכרא דתורך ולא תיגוז
בוכרא דענך׃ קדם יי אלהך תיכל
תיכלינה שנה בשנה באתרא ד
דיתרעי יי את ואינש ביתך׃ וארי
יהי ביה מומא חגיר או עויר כל
מום ביש לא תכסניה קדם יי אלהך׃
בקרוך תיכלינה מסאבא ודכיא
כחדא כבשר טביא ואילא׃ לחוד
ית דמיה לא תיכול על ארעא תי
תישדיניה כמיא׃
טר ית ירחא דאביבא ותעביד פס
פסחא קדם יי אלהך ארי בירחא ד
דאביבא אפקך יי אלהך ממצרים
ועבד לך נסין בליליא׃ ותכוס פ
פסחא קדם יי אלהך מן בני ענא
ונכסת קודשיא מן תורי באתרא ד
דיתרעי יי לאשראה שכנתיה תמ
תמן׃ לא תיכול עלוהי חמיעא ש
שבעא יומין תיכול עלוהי פטיר
לחם עוני ארי בבהילו נפקת מא
מארעא דמצרים בדיל דתדכר
ית יום מפקך מארעא דמצרים
כל יומי חייך׃ ולא יתחזי לך חמיר
בכל תחומך שבעא יומין ולא יב
יבית מן בסרא דתכוס ברמשא ב
ביומא קדמאה לצפרא׃ לית לך
רשו למכס ית פסחא בחדא מקר
מקרוך דיי אלהך יהב

לא תעבוד בבכור שורך ולא תגוז. וגו' אף החלוק למדו רבותינו שאסור אלא שדבר הכתוב בהווה. לפני יי' אלהיך תאכלנו. לכהן הוא אומר
שכבר מצינו שהוא ממתנות כהונה אחד תם ואחד בעל מום שנ' ובשרם יהיה לך וגו'. שנה בשנה. מכאן שאין משהין אותו יותר על שנתו. יכול
יהא פסול משעברה שנתו. כבר הוקש למעשר ואכלת לפני יי' אלהיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וגו' מה מעשר שני אינו
נפסל משנה לחברתה אף בכור אינו נפסל אלא שמצוה תוך שנתו. שנה בשנה. אם שחטו בסוף שנתו אוכלו אותו היום ויום אחד משנה אחרת
למד שנאכל לשני ימים ולילה אחד. מום. כלל. פסח ועור. פרט. כל מום רע. חזר וכלל מה הפרט מפורש מום הגלוי ואינו חוזר אף כל ה
הגלוי ואינו חוזר. רק את דמו לא תאכל. שלא תאמר הואיל וכלו היתר הבא מכלל איסור שהרי קדש ונשחט בחוץ בלא פדיון ונאכל אף ה
הדם מותר ת"ל רק את דמו לא תאכל. שמור את חדש האביב. מקודם בואו שמור שיהא ראוי לאביב להקריב בו את העומר ואם לאו עבר א
את השנה. ממצרים לילה. והלא ביום יצאו שנ' ממחרת הפסח יצאו בני ישראל. אלא לפי שבלילה נתן להם פרעה רשות ליצאת שנ' ויקרא למ
למשה ולאהרן לילה. וזבחת פסח ליי' אלהיך צאן. שנ' מן הכבשים ומן העזים תקחו. ובקר. תזבח לחגיגה שאם נמנו על הפסח חבורה מרובה
מביאים עמו חגיגה כדי שיהא נאכל על השבע. ועוד למדו רבותינו דברים הרבה מזה. לחם עני. לחם שמזכיר את העוני שנתענו ב
במצרים. כי בחפזון יצאת. ולא הספיק בצקן להחמיץ וזה יהיה לך לזכרון. וחפזון לא שלך היה אלא של מצרים שכן הוא אומר ותחזק מצרים
על העם. למען תזכור. על ידי אכילת הפסח והמצה יום צאתך. ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר. אזהרה למותיר בפ
בפסח דורות לפי שלא נאמר אלא בפסח מצרים ויום ראשון האמור כאן הוא ארבעה עשר בניסן כמה דאת אמר אך ביום הראשון תשביתו
שאור מבתיכם. ולפי שנתלק הכתוב מענינו של פסח והתחיל לדבר במצה שבעת ימים כגון שבעת ימים מצות תאכלו. לא יראה לך שאור
בכל גבולך. הוצרך לפרש במי זו ובמה הוא מזהיר. שאם כתב ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב לבקר הייתי אומר שלמים הנשחטין כל ש
שבעה כולן בבל תותירו ואינן נאכלין אלא ליום ולילה לכך כתב בערב ביום הראשון. רא"י בחגיגת י"ד הכתוב מדבר ולמד עליה שנאכלת
לשני ימים. והראשון האמור כאן ביום טוב הראשון הכתוב מדבר וכן משמעו של מקרא. בשר חגיגה אשר תזבח בערב לא ילין ביום טוב
הראשון עד בקרו של שני אבל נאכלת היא בארבעה עשר ובחמשה עשר. וכך היא שנויה במסכת פסחים. בערב כבא השמש מועד צאתך

ממצרים· הרי ג' זמנים חלוקים· בערב משש שעות ולמעלה זבחהו· וכבא השמש תאכלהו ומועד צאתך תשרפהו כלומר כשהוא נותר ויוצא לבית השרפה · ובשלת. צלי אף הוא קרוי בשול· ופנית בבקר. לבקרו של שני מלמד שטעון לינה ליל מוצאי יום טוב· ששת ימים תאכל מצות· ובמקום אחר הוא אומר שבעת ימים שבעה מן הישן וששה מן החדש· ד"א למד על אכילת מצה בשביעי שאינה חובה ומכאן אתה למד לששת ימים שהרי שביעי בכלל היה ויצא מן הכלל ללמד שאין אכילת מצה בו אלא רשות ולא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא מה שביעי רשות אף כולם רשות חוץ מלילה הראשון שהכתוב קבעו חובה שנ' בערב תאכלו מצות· עצרת ליי אלהיך· עצור ע

לך: כי אם אל המקום אשר יבחר יהוה אלהיך לשכן שמו שם תזבח את הפסח בערב כבוא השמש מועד צאתך ממצרים: ובשלת ואכלת במקום אשר יבחר יהוה אלהיך בו ופנית בבקר והלכת לאהליך: ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת ליהוה אלהיך לא תעשה מלאכה: ס

שבעה שבעת תספר לך מהחל חרמש בקמה תחל לספר שבעה שבעות: ועשית חג שבעות ליהוה אלהיך מסת נדבת ידך אשר תתן כאשר יברכך יהוה אלהיך: ושמחת לפני יהוה אלהיך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי אשר בשעריך והגר והיתום והאלמנה אשר בקרבך במקום אשר יבחר יהוה אלהיך לשכן שמו שם: וזכרת כי עבד היית במצרים ושמרת ועשית את החקים האלה: פ

חג הסכת תעשה לך שבעת ימים באספך מגרנך ומיקבך: ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך: שבעת ימים תחג ליהוה אלהיך במקום אשר יבחר יהוה כי יברכך יהוה אלהיך בכל תבואתך ובכל מעשה ידיך והיית אך שמח: שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני יהוה אלהיך במקום אשר יבחר בחג המצות ובחג השבעות ובחג הסכות ולא יראה את פני יהוה ריקם: איש כמתנת ידו כברכת יהוה אלהיך

לך: אלהין באתרא דיתרעי ייי אלהך לאשראה שכינתיה תמן תכוס ית פסחא ברמשא כמיעל שמשא זמן מפקך ממצרים: ותבשל ותיכול באתרא דיתרעי ייי אלהך ביה ותתפני בצפרא ותהך לקרוך: שתא יומין תיכול פטירא וביומא שביעאה כניש קדם ייי אלהך ולא תעביד עיבידא: שבעא שבועין תמני לך משריות מגלא בחצד עמרא דארמותא תשרי למימני שבעא שבועין: ותעבד חגא דשבועיא קדם ייי אלהך מסת נ נדבת ידך דתתן כמא דיברכנך ייי אלהך: ותחדי קדם ייי אלהך את וברך וברתך ועבדך ואמתך ול וליואה דבקרווך וגיורא ויתמא וארמלתא דבינך באתרא דית דיתרעי ייי אלהך לאשראה שכ שכינתיה תמן: ותדכר ארי עב עבדא הויתא במצרים ותטר ותעבד ית קימיא האלין: חגא דמטליא תעבד לך שב שבעא יומין במכנשך מאדרך וממעצרתך: ותחדי בחגך את ו וברך וברתך ועבדך ואמתך ו וליואה וגיורא ויתמא וארמלתא דבקרווך· שבעא יומין תחוג ק קדם ייי אלהך באתרא דיתרעי ייי ארי יברכינך ייי אלהך בכל על עללתך ובכל עובדי ידך ותהי ברם חדי: תלת זמנין בשתא ית יתחזי כל דכורך קדם ייי אלהך ב באתרא דיתרעי בחגא דפטיריא ובחגא דשבועיא ובחגא דמ דמטליא ולא יתחזון קדם ייי ר ריקנין: גבר כמתנת ידיה כבר כברכתא דייי אלהך

עצמך מן המלאכה· ד"א כנופיא של מאכל ומשתה לשון נעצרה נא אותך· מהחל חרמש בקמה· משנקצר העומר שהוא ראשית הקציר· מסת נדבת ידך· די נדבת ידך הכל לפי הברכה· הבא שלמי שמחה וקרא קרואים לאכול· הלוי והגר והיתום והאלמנה· ד' שלי כנגד ד' שלך בנך ובתך ועבדך ואמתך אם אתה משמח את שלי אני משמח את שלך· וזכרת כי עבד היית· ע"מ כן פדיתיך שתשמור ותעשה את החקים האלה· באספך· בזמן האסיף שאתה מכניס לבית פירות הקיץ· ד"א באספך מגרנך ומיקבך למד שמסככין את הסכה בפסולת גורן ויקב· והיית אך שמח· לפי פשוטו אין זה לשון ציווי אלא לשון הבטחה· ולפי תלמודו למדו מכאן לרבות ליל יום טוב האחרון לשמחה· ולא יראה את פני ייי ריקם· אלא הבא עולת ראייה ושלמי חגיגה· איש כמתנת ידו· מי שיש לו אוכלין הרבה ונכסים מרובין יביא עולות מרובות ושלמים מרובים·

חסלת ראה אנכי·

שופטים ושוטרים

שופטים · דיינין הפוסקים את הדין · ושוטרים · הרודין את העם במקל וברצועה עד שיקבל עליו את דין השופט · בכל שעריך · בכל עיר ועיר · לשבטיך · מוסב על תתן לך · שופטים ושוטרים תתן לך לשבטיך בכל שעריך אשר ה׳ אלהיך נותן לך · מלמד שמושיבין דיינין לכל שבט ושבט ובכל עיר ועיר · ושפטו משפט צדק · מנה דיינין מומחים וצדיקים לשפוט צדק · לא תטה משפט · כמשמעו · ולא תכיר פנים · אף בשעת הטענות שלא יהא רך לזה וקשה לזה אחד עומד ואחד יושב לפי שרואה שהדיין מכבד את חברו מסתתמין טענותיו · לא תקח שחד · אפי׳ לשפוט צדק · כי השחד יעור · משקבל שחד ממנו אי

ויהב לך:

פרשת שפטים

דיינין ופורענין תמני לך בכל קרוך דייי אלהך יהב לך לשבטך וידונון ית עמא דין דקשוט: לא תצלי דין לא תשתמודע אפין ולא תקבל שוחדא ארי שוחדא מ מעור עיני חכימין ומקלקל פ פתגמין תריצין: קשטא קשטא תהי רדיף בדיל דתחי ותירת ית ארעא דייי אלהך יהב לך:

לא תצוב לך אשרת כל אילן בסטר מדבחא דייי אלהך ד דתעביד לך: ולא תקים לך קמא דרחיק ייי אלהך:

לא תכוס קדם ייי אלהך תור ואמר דיהי ביה מומא כל ס סרחא ביש ארי מרחק קדם ייי אלהך הוא:

ארי ישתכח ביניך בחדא מקרוך דייי אלהך יהב לך גבר או אתתא דיעבד ית דביש קדם ייי אלהך ל למעבר על קימיה: ויזיל ויפלח לטעות עממיא ויסגוד להון ול ולשמשא או לסיהרא או לכל חילי שמיא דלא פקדית: ויתחוה לך ותשמע ותתבע יאות והא קשטא כיון פתגמא אתעבידת תועבתא הדא בישראל: ותפק ית גברא ההוא או ית אתתא ההיא דעבדו ית פתגמא בישא הדין לקרוך ית גברא או ית אתתא ותרגמנון באבניא וימותון: על מימר תרין סהדין או תלתא ס סהדין יתקטל דחייב קטול לא י יתקטל על מימר סהיד חד: ידא דסהדיא תהי ביה בקדמיתא ל למקטליה וידא דכל עמא

אשר נתן לך: פרשה

שפטים ושטרים תתן לך בכל שעריך אשר
יהוה אלהיך נתן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק:
לא תטה משפט לא תכיר פנים ולא תקח שחד כי השחד
יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקם: צדק צדק תרדף ל
למען תחיה וירשת את הארץ אשר יהוה אלהיך נתן לך:
ס לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח יהוה
אלהיך אשר תעשה לך: ולא תקים לך מצבה אשר שנא
יהוה אלהיך: ס לא תזבח ליהוה אלהיך שור
ושה אשר יהיה בו מום כל דבר רע כי תועבת יהוה אלהיך
הוא: ס כי ימצא בקרבך באחד שעריך אשר
יהוה אלהיך נתן לך איש או אשה אשר יעשה את הרע ב
בעיני יהוה אלהיך לעבר בריתו: וילך ויעבד אלהים אחרים
וישתחו להם ולשמש או לירח או לכל צבא השמים אשר
לא צויתי: והגד לך ושמעת ודרשת היטב והנה אמת נכון
הדבר נעשתה התועבה הזאת בישראל: והוצאת את האיש
ההוא או את האשה ההוא אשר עשו את הדבר הרע הזה
אל שעריך את האיש או את האשה וסקלתם באבנים ומתו:
על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת לא יומת על פי
עד אחד: יד העדים תהיה בו בראשנה להמיתו ויד כל העם

מתשר שלא יטה את לבו אכ״ל להפר בזכותו · דברי צדיקים · דברים המצודקים משפטי אמת · צדק צדק תרדף · הלך אחר בית דין יפה · למען תחיה וירשת · כדי הוא מנוי הדיינין הכשרים להחיות את ישראל והושיבן על אדמתן · לא תטע לך אשרה · לחייבו עליה משעת נטיעתה ואפי׳ לא עבדה עובר בלא תעשה על נטיעתה · ולא תטע לך כל עץ אצל מזבח ה׳ אלהיך · אזהרה לנוטע אילן ולבונה בהר הבית · ולא תקים לך מצבה · מצבת אבן אחת להקריב עליה אפי׳ לשמים · אשר שנא · מזבח אבנים ומזבח אדמה צוה לעשות ואת זו שנא כי חק היתה לכנענים · ואף על פי שהייתה אהובה לו בימי אבות עכשיו שנאה מאחר שעשאוה אלו חק לע״ז · לא תזבח כל דבר רע · אזהרה למפגל כקד בקדשים על ידי דבור רע · ועוד נדרש בו ... דרשות בשחיטת קדשים · לעבור בריתו · אשר כרת אתכם שלא לעבוד ע״ז · אשר לא צויתי לעבוד · נכון · מכוון העדות · והוצאת ... אל שעריך את האיש ההוא · וגו׳ המתרגם אל שעריך לתרע בית דינך טועה · שכן שנינו אל שעריך זה שער שעבד בו ואינו אל שער שנדון בו כאשר שעריך למטה וכאשר שעריך למעלה ותרגומו לקרוך · שנים או שלשה · אם מתקיימת עדות בשנים למה פרט לך בשלשה להקיש שלשה לשנים מה שנים עדות אחת אף שלשה עדות אחת ואין נעשין זוממין עד שיזומו כולם:

כי יפלא כל הפלאה לשון הבדלה ופרישה שהדבר נבדל ומכוסה ממך. בין דם לדם בין דם טמא לדם טהור. בין דין לדין בין דין זכאי לדין חייב. בין נגע לנגע בין נגע טמא לנגע טהור. דברי ריבות שיהו חכמי העיר חולקים בדבר זה מטמא וזה מטהר זה מחייב וזה מזכה. וקמת ועלית מלמד שבית המקדש גבוה מכל המקומות. הכהנים הלוים הכהנים שיצאו משבט לוי. ואל השופט אשר יהיה בימים ההם ואף על פי שאינו כשאר שופטים שהיו לפניו אתה צריך לשמוע לו אין לך אלא שופט שבימיך. ימין ושמאל אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין וכל שכן שאומר לך על ימין ימין ועל שמאל שמאל. וכל העם ישמעו מכאן שממתינין לו עד הרגל וממיתין אותו ברגל. לא ירבה לו סוסים אלא כדי מרכבתו. שלא ישיב את העם

בבתריתא ותפלי עבד דביש מב מבינך:

באחרנה ובערת הרע מקרבך : פ כי יפלא	

באחרנה ובערת הרע מקרבך : פ כי יפלא
ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין ובין נגע לנגע ד
דברי ריבת בשעריך וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר
יהוה אלהיך בו : ובאת אל הכהנים הלוים ואל השפט אשר
יהיה בימים ההם ודרשת והגידו לך את דבר המשפט : וע
ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר ב
יבחר יהוה ושמרת לעשות ככל אשר יורוך : על פי התורה
אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן
הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל : והאיש אשר יעשה בזדון
לבלתי שמע אל הכהן העמד לשרת שם את יהוה אלהיך
או אל השפט ומת האיש ההוא ובערת הרע מישראל : וכל
העם ישמעו ויראו ולא יזידון עוד : ס כי תבא
אל הארץ אשר יהוה אלהיך נתן לך וירשתה וישבתה בה
ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבתי : שום ת
תשים עליך מלך אשר יבחר יהוה אלהיך בו מקרב אחיך
תשים עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא
אחיך הוא : רק לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצ
מצרימה למען הרבות סוס ויהוה אמר לכם לא תספון לשוב
בדרך הזה עוד : ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו וכסף וז
וזהב לא ירבה לו מאד : והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכ

ארי יתכסי מנך פתגמא לדינא ב
בין דם לדם בין דין לדין ובין מ
מכתש סגירו למכתש דגירו פת
פתגמי פלוג דינא בקרוך ותקום
ותסק לאתרא דיתרעי יי אלהך ביה:
ותיתי לות כהניא ליואי ולות דינא
דיהי ביומיא האינון ותתבע ויחוון
לך ית פתגמא דדינא: ותעבד על
מימר פתגמא דיחוון לך מן אתרא
ההוא דיתרעי יי ותטר למעבד
ככל דילפונך: על מימר אוריתא
דילפונך ועל דינא דיימרון לך ת
תעבד לא תסטי מן פתגמא דיחוון
לך לימינא ולסמאלא: וגברא די
יעבד ברשע בדיל דלא לקבלא
מן כהנא דקאים לשמשא תמן ק
קדם יי אלהך או מן דינא ויתקטל
גברא ההוא ותפלי עבד דביש מ
מישראל: וכל עמא ישמעון וידחלון
ולא ירשעון עוד:

ארי תיעול לארעא דיי אלהך יהב
לך ותירתה ותתב בה ותימר אמ
אמני עלי מלכא ככל עממיא ד
דבסחרני: מנאה תמני עלך מל
מלכא דיתרעי יי אלהך ביה מגו
אחך תמני עלך מלכא לית לך ר
רשו למנאה עלך גבר נכראי ד
דלא אחוך הוא: לחוד לא יסגי ל
ליה סוסון ולא יתיב ית עמא
למצרים בדיל לאסגאה סוסון ויי
אמר לכון לא תוספון למתוב ב
בארחא הדין עוד: ולא יסגי ליה
נשין ולא יטען לביה וכספא וכ
ודהבא לא יסגי ליה לחדא: ויהי
כמתביה על כרסי מלכותיה

מצרימה שהסוסים באים משם כמה שנ׳ בשלמה ותעלה ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה. ולא ירבה לו נשים. אלא שמונה עשרה שמצינו שהיו לו לדוד שש נשים ונאמר לו ואם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה. וכסף וזהב לא ירבה לו מאד. אלא כדי ליתן לאכסניא. והיה כשבתו. אם עשה כן כדי הוא שתתקיים מלכותו.

את משנה התורה· שני ספרי תורה אחד שהיה מונח בבית גנזיו ואחד שנכנס ויוצא עמו· ואונקלוס תרגם פתשגן· והר משנה לשון פתגן ורבותי· דברי התורה· כמשפטו· לבלתי סור מן המצוה· אפי׳ מצוה קלה של נביא· למען יאריך ימים· מכלל הן אתה שומע לאו וכן מצינו ב בשאול שאמר לו שמואל שבעת ימים תוחיל עד בואי אליך להעלות עולות· וכתוב ויוחל שבעת ימים ולא שמר מבטחתו לשמור כל היום ולא המתין להעלות עולה עד שבא שמואל ואמר לו נסכלת כאשר לא שמרת וגו׳ ועתה ממלכתך לא תקום· הא למדת שבשביל מצוה קלה של נביא נענש· הוא ובניו· מגיד שאם בנו הגון למלכות הוא קודם לכל אדם· כל שבט לוי· בין תמימין בין בעלי מומין חלק בבזה ונחלה בארץ

וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים
הלוים: והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו למען ילמד ליראה
את יהוה אלהיו לשמר את כל דברי התורה הזאת ואת ה
החקים האלה לעשתם: לבלתי רום לבבו מאחיו ולבלתי
סור מן המצוה ימין ושמאול למען יאריך ימים על ממלכתו ה
הוא ובניו בקרב ישראל: ס לא יהיה לכהנים
הלוים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל אשי יהוה ונ
ונחלתו יאכלון: ונחלה לא יהיה לו בקרב אחיו יהוה הוא
נחלתו כאשר דבר לו: ס וזה יהיה משפט הכהנים
מאת העם מאת זבחי הזבח אם שור אם שה ונתן לכהן ה
הזרע והלחיים והקבה: ראשית דגנך תירשך ויצהרך ור
וראשית גז צאנך תתן לו: כי בו בחר יהוה אלהיך מכל ש
שבטיך לעמד לשרת בשם יהוה הוא ובניו כל הימים:
ס וכי יבא הלוי מאחד שעריך מכל ישראל
אשר הוא גר שם ובא בכל אות נפשו אל המקום אשר י
יבחר יהוה: ושרת בשם יהוה אלהיו ככל אחיו הלוים הע
העמדים שם לפני יהוה: חלק כחלק יאכלו לבד ממכריו
על האבות: ס כי אתה בא אל הארץ אשר

ויכתוב ליה ית פתשגן אוריתא הדא על ספרא מן קדם כהניא ליואי: ותהי עמיה ויהי קרי ביה כל יומי חיוהי בדיל דיילף למדחל קדם יי׳ אלהיה למטר ית כל פתגמי אוריתא הדא וית קימיא האלין למעבדהון: בדיל דלא ירים לביה מאחוהי ובדיל דלא יסטי מן תפקדתא לימינא ולשמאלא בדיל דיורך יומין על מלכותיה הוא ובנוהי בגו ישראל:

לא יהי לכהניא ליואי כל שבטא דלוי חולק ואחסנא עם ישראל קורבניא דיי׳ ואחסנתיה ייכלון: ואחסנא לא תהי ליה בגו אחוהי מתנן דיהב ליה יי׳ אנון אחסנתיה כמא דמליל ליה: ודין יהי חזי לכהניא מן עמא מן נכסי נכסתא אם תור אם אמר ויתן לכהנא דרעא ולועא וקבתא: ריש עיבורך חמרך ומשחך וריש גזת ענך תתן ליה: ארי ביה אתרעי יי׳ אלהך מכל שבטך למקם לשמשא בשמא דיי׳ הוא ובנוהי כל יומיא: וארי ייתי ליואה מחד מן קרוך מכל ישראל דהוא דר תמן וייתי בכל רעות נפשיה לאתרא דיתרעי יי׳: וישמש בשמא דיי׳ אלהיה ככל אחוהי ליואי דמשמשין תמן קדם יי׳: חולק כחולק ייכלון בר מ מה דמסרנא ויהי בשבתא דכן אתקינו אבהתא:

ארי את עליל לארעא די

אשי ה׳· קדשי המקדש ונחלתו· אלו קדשי הגבול· תרומות ומעשרות· אבל נחלה גמורה לא יהיה לו בקרב אחיו· ובספרי דורש ונחלה לא יהיה לו זו· נחלת שאר בקרב אחיו· זו נחלת חמשה ואיני יודע מה הוא ונראה לי שארץ כנען שמעבר הירדן ואילך [illegible] ארץ חמשה עממים נ ושל סיחון ועוג שני עממים אמורי וכנעני· ונחלת שאר לרבות הקיני וקנזי וקדמוני וכן הורש בפרשה מתנות שנאמרו לאהרן· על כי לא היה ללוי וגו׳ [illegible] קיני וקנזי וקדמוני [illegible] ונחלה לא יהיה לו· זו נחלת חמשה· בקרב אחיו אלו נחלת שבעה [illegible] חמשה שבטים ונחלת שבעה שבטים ומתוך שמשה ויהושע לא חלקו נחלה אלא לחמשה שבטים בלבד שכן משה הנ הנחיל לראובן וגד וחצי שבט מנשה ויהושע הנחיל ליהודה ואפרים ולחצי שבט מנשה ושבעה האחרים נטלו מאליהן אחרי מות יהושע מ [illegible] חמשה [illegible] ושבעה לבד· כאשר דבר לו· בארצם לא תנחל וחלק לא יהיה לך בתוכם [illegible] מאת הכהנים· אם שור אם שה [illegible] להזה הזרוע מן הפרק של [illegible] עד כף של יד [illegible] [illegible]

[illegible]

משכרו על האבות חוץ משה שמכרו האבות בימי דוד ושמואל [illegible] המשמרות [illegible] זה לזה טול [illegible]

לא תלמד לעשות· אבל אתה למד להבין ולהורות· להבין מעשיהם כמה הם מקולקלים ולהורות לבנך לא תעשה כך וכך שזה הוא חק הגוים· מעביר בנו ובתו באש· היא עבודת המולך עושה מדורות אש מכאן ומכאן ומעבירו בין שתיהם· קוסם· אי זהו קוסם האוחז את מקלו ואומר אם אלך אם לא אלך· וכן הוא אומר עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו· מעונן· ר' עקיבא אומר אלו נותני עונות שאומרים עונה פלונית יפה להתחיל· וחכמים אומרים אלו אוחזי העינים· מנחש· פתו נפלה מפיו צבי הפסיקו בדרך מקלו נפל מידו· חובר חבר· שמכנס נחשים או עקרבים או שאר חיות למקום אחד· ושואל אוב· זה מכשפות ששמו פיתום ומדבר משחיו ומעלה את המת בבית השחי שלו· וידעוני· מכניס עצם חיה ששמה ידוע לתוך פיו ומדבר העצם על ידי מכשפות·

יהוה אלהיך נתן לך לא תלמד לעשות כתועבת הגוים ההם:
לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קסם קסמים מעונן ומ
ומנחש ומכשף: וחבר חבר ושאל אוב וידעני ודרש אל ה
המתים: כי תועבת יהוה כל עשה אלה ובגלל התועבת ה
האלה יהוה אלהיך מוריש אותם מפניך: תמים תהיה עם
יהוה אלהיך: כי הגוים האלה אשר אתה יורש אותם אל מ
מעננים ואל קסמים ישמעו ואתה לא כן נתן לך יהוה אלהיך:
נביא מקרבך מאחיך כמני יקים לך יהוה אלהיך אליו תש
תשמעון: ככל אשר שאלת מעם יהוה אלהיך בחרב ביום
הקהל לאמר לא אסף לשמע את קול יהוה אלהי ואת ה
האש הגדלה הזאת לא אראה עוד ולא אמות: ויאמר יהוה
אלי היטיבו אשר דברו: נביא אקים להם מקרב אחיהם
כמוך ונתתי דברי בפיו ודבר אליהם את כל אשר אצונו:
והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי אשר ידבר בשמי א
אנכי אדרש מעמו: אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי
את אשר לא צויתיו לדבר ואשר ידבר בשם אלהים אחרים
ומת הנביא ההוא: וכי תאמר בלבבך איכה נדע את הדבר
אשר לא דברו יהוה: אשר ידבר הנביא בשם יהוה ולא י
יהיה הדבר ולא יבא הוא הדבר אשר לא דברו יהוה בזדון
דברו הנביא לא תגור ממנו: ס כי יכרית יהוה

יי אלהך יהב לך לא תילף למ
למעבד כתועבת עממיא הא
האנון: לא ישתכח בך מעבר
בריה וברתיה בנורא קסם קס
קסמין מענן ומנחש וחרש: ור
ורטון רטן ושאיל בדין וזכור: ות
ותבע מן מיתיא: ארי מרחק ק
קדם יי כל עבד אלין ובדיל ת
תועבתא האלין יי אלהך מתרך
יתהון מן קדמך: שלים תהא ב
בדחלתא דיי אלהך: ארי עמ
עממיא האלין דאת ירת יתהון
מן מעננייא ומן קסמיא שמעין
ואת לא כן יהב לך יי אלהך: נביא
מבינך מאחך דכותי יקים לך
יי אלהך מניה תקבלון: ככל ד
דשאלת מן קדם יי אלהך בחורב
ביומא דקהלא למימר לא אוסף
למשמע ית קל מימרא דיי אל
אלהי וית אשתא רבתא הדא לא
אחזי עוד ולא אמות: ואמר יי
לי אתקינו דמלילו: נביא אקים
להון מגו אחיהון כותך ואתן פ
פתגמי נבואתי בפומיה וימלל
עמהון ית כל דאפקדיניה: ויהי
גברא דלא יקבל לפתגמי דימ
דימלל בשמי מימרי יתבע מנ
מניה: ברם נביא דירשע למל
למללא פתגמא בשמי ית דלא
פקדיתיה למללא ודי ימלל ב
בשום טעות עממיא ויתקטל
נביא ההוא: וארי תימר בלבך
איכדין נידע ית פתגמא דלא מ
מלליה יי: דימלל נביא בשמא
דיי ולא יהי פתגמא ולא יתקים
הוא פתגמא דלא מלליה יי
ברשע מלליה נביא לא תדחלון
מניה:
ארי ישיצי יי

בשביל התועבות האלה יהוה אלהיך מוריש אותם· ודורש אל המתים· כגון מעלה בזכורו והנשאל בגלגלת· כל עושה אלה· עושה כל אלה לא נאמר אלא כל עושה אלה אפי' אחת מהן· תמים תהיה עם יי אלהיך· התהלך עמו בתמימות ותצפה לו ולא תחקור אחר העתידות אלא כל מה שיבא עליך קבל בתמימות ואז תהיה עמו ולחלקו· לא כן נתן לך· לא הניח לך ה' לשמוע אל מעוננים ואל קוסמים שהרי השרה שכינה על הנביאים ואורים ותומים· מקרבך מאחיך כמוני· כמו שאני מקרבך מאחיך יקים לך תחתי וכן מנביא לנביא· אליו תשמעון· אשר לא ישמע אל דברי אשר ידבר· אבל יזיד לדבר את אשר לא צויתיו לדבר· אבל צוה לחבירו· ואשר ידבר בשם אלהים אחרים· אפי' כיון את ההלכה לאסור את האסור ולהתיר את המותר· ומת· בחנק· שלשה מיתתן בידי אדם המתנבא מה שלא שמע ומה שלא נאמר לו ונאמר לחבירו· והמתנבא בשם ע"ז· אבל הכובש את נבואתו והעובר על דברי נביא מיתתן בידי שמים שנא' אנכי אדרוש מעמו· וכי תאמר בלבבך· עתידים אתם לומר כשיבא חנניה בן עזור ומתנבא הנה כלי בית יי מושבים מבבלה עתה מהרה· וירמיה צווח ועומד על הכיור ועל הים ועל יתר הכלים שלא גלו עם יכניה בבלה יובאו עם גלות צדקיה· אשר ידבר הנביא· ויאמר דבר זה עתיד לבא עליכם וראו שלא יבא· הוא הדבר אשר לא דברו יי והרוג אותו· ואם תאמר זו במתנבא על העתידות הרי בבא ואמר עשו כך וכך ומפי הקב"ה אני אומר כבר נצטוו שאם בא להדיחך מאחת מכל המצות לא תשמע לו אלא אם כן מומחה הוא לך שהוא צדיק גמור כגון אליהו בהר הכרמל שהקריב בבמה בשעת איסור הבמות כדי לגדור את ישראל הכל לפי צורך השעה וסייג הפרצה לכך נאמר אליו תשמעון· לא תגור ממנו· לא תמנע עצמך מללמד עליו חובה ולא תירא ליענש עליו·

תכין לך הדרך. מקלט מקלט היה כתוב על פרשת דרכים: ושלשת את גבול ארצך. שיהא מתחלת הגבול עד העיר הראשונה של עיר מקלט כ
כשיעור מהלך שיש ממנה עד השניה וכן משניה לשלישית וכן מן השלישית עד הגבול השני של ארץ ישראל: ונדחה ידו. כשבא להפיל
הגרזן על העץ ותרגומו ותתמריג ידיה. לשון וכשמטה ידו להפיל מכת הגרזן על העץ: כי שמטו הבקר תרגם ארי מרגוהי תוריא: ונשל הבר
הברזל מן העץ. יש מרבותינו אומרים נשמט הברזל מקתו ויש מהם אומרים שישל הברזל חתיכה מן העץ המתבקע והיא נתזה והרגה: כן יר
ירדף גואל הדם. לכך אני אומר להכין לך דרך ועדי מקלט רבים: ואם ירחיב. כאשר נשבע לתת לך ארץ קיני וקנזי וקדמוני ויספת לך עוד

אלהיך את הגוים אשר יהוה אלהיך נתן לך את ארצם ויר
וירשתם וישבת בעריהם ובבתיהם: שלוש ערים תבדיל לך
בתוך ארצך אשר יהוה אלהיך נתן לך לרשתה: תכין לך ה
הדרך ושלשת את גבול ארצך אשר ינחילך יהוה אלהיך
והיה לנוס שמה כל רצח: וזה דבר הרצח אשר ינוס שמה
וחי אשר יכה את רעהו בבלי דעת והוא לא שנא לו מתמל
שלשם: ואשר יבא את רעהו ביער לחטב עצים ונדחה ידו
בגרזן לכרת העץ ונשל הברזל מן העץ ומצא את רעהו ו
ומת הוא ינוס אל אחת הערים האלה וחי: פן ירדף גאל הדם
אחרי הרצח כי יחם לבבו והשיגו כי ירבה הדרך והכהו נ
נפש ולו אין משפט מות כי לא שנא הוא לו מתמול שלשום:
על כן אנכי מצוך לאמר שלש ערים תבדיל לך: ואם ירחיב
יהוה אלהיך את גבלך כאשר נשבע לאבתיך ונתן לך את
כל הארץ אשר דבר לתת לאבתיך: כי תשמר את כל ה
המצוה הזאת לעשתה אשר אנכי מצוך היום לאהבה את
יהוה אלהיך וללכת בדרכיו כל הימים ויספת לך עוד שלש
ערים על השלש האלה: ולא ישפך דם נקי בקרב ארצך א
אשר יהוה אלהיך נתן לך נחלה והיה עליך דמים:
פ וכי יהיה איש שנא לרעהו וארב לו וקם עליו
והכהו נפש ומת ונס אל אחת הערים האל: ושלחו זקני עירו

אלהך ית עממיא דייי אלהך יהב לך
ית ארעהון ותירתינון ותתב בקר
בקרויהון ובבתיהון: תלת קרוין ת
תפריש לך בגו ארעך דייי אלהך
יהב לך למירתה: תתקין לך ארחא
ותתליך ית תחום ארעך דיחסנינך ייי
אלהך ויהי למערוק לתמן כל קטול:
ודין פתגם קטולא דיערוק לתמן
ויתקים דיקטול ית חבריה בלא
מדעיה והוא לא סני ליה מאתמל
ומדקמוהי: ודיעול עם
חבריה בחורשא למקץ אעין ותתמ
ותתמריג ידיה בברזלא למקצי
אעא וישתליף פרזלא מן אעא וי
וישכח ית חבריה וימות הוא ופ
יערוק לחדא מן קרויא האלין וי
ויתקים: דלמא ירדוף גאל דמא
בתר קטולא ארי יחם לביה ויד
וידביקניה ארי תסגי ארחא ויק
ויקטלניה נפש וליה לית חובת ד
דין דקטול ארי לא סני הוא ליה
מאתמלי ומדקמוהי: על כן אנא
מפקד לך למימר תלת קרוין תפ
תפריש לך: ואם יפתי ייי אלהך ית
תחומך כמא דקיים לאבהתך וי
ויתן לך ית כל ארעא דמליל למ
למתן לאבהתך: ארי תטר ית כל
תפקדתא הדא למעבדה דאנא מ
מפקד לך יומא דין למרחם ית ייי
אלהך ולמהך בארחן דתקנן קדמ
קדמוהי כל יומיא ותוסיף לך ע
עוד תלת קרוין על תלתא אלין:
ולא ישתפיך דם זכאי בגו ארעך
דייי אלהך יהב לך אחסנא ויהי עלך
חובת דין דקטול:
וארי יהי גבר סני לחבריה ויכמון
ליה ויקום עלוהי ויקטליניה נפש
וימות ויערוק לחדא מן קרויא
האלין: וישלחון סבי קרתיה

שלש. הרי תשע שלש בעבר הירדן ושלש בארץ כנען ושלש לעתיד לבא: וכי יהיה איש שונא לרעהו. על ידי שנאתו הוא בא לידי וארב לו
מכאן אמרו עבר אדם על מצוה קלה סופו לעבור על מצוה חמורה לפי שעבר על לא תשנא סופו לבא לידי שפיכות דמים לכך נאמר וכי
יהיה איש שונא לרעהו וגו׳ שהיה לו לכתוב וכי יקום איש וארב לרעהו והכהו נפש:

ולא תחוס עינך. שלא תאמר הראשון כבר נהרג מה אנו הורגים את זה ונמצאו שני ישראל הרוגים: לא תסיג גבול. לשון נסוגו אחור. כשמחזיר סימן תחומי הקרקע לאחור לתוך שדה חברו למען הרחיב את שלו. והלא כבר נאמר לא תגזול מה תלמוד לומר לא תסיג, למד שהעוקר תחום חברו שעובר בשני לאוין. יכול אף בחוצה לארץ תלמוד לומר בנחלתך אשר תנחל וגו׳ בארץ ישראל עובר בשני לאוין בחוצה לארץ אינו עובר אלא משום לא תגזול: עד אחד. זה בנה אב כל עד שבתורה שנים אלא אם כן פרט לך בו אחד: לכל עון ולכל חטאת. להיות חברו נענש על עדותו לא עונש גופו ולא עונש ממון אבל קם הוא לשבועה. אמרו חכמים כל מקום שהלוה חייב אמר לו אין לך בידי כלום ועד אחד מעידו שיש לו.

וידברון יתיה מתמן וימסרון יתיה ביד גאל דמא וימות: לא תחוס עינך עלוהי ותפלי אשדי דם זכאי מישראל וייטב לך: לא תשני תחומא דחברך דתחימו קדמאי באחסנתך דתחסן בארעא דיי׳ אלהך יהב לך למירתה: לא יקום סהיד חד בגבר לכל עוין ולכל חובין בכל חטא דייחטי על מימר תרין סהדין או על מימר תלתא סהדין יתקיים פתגמא: ארי יקום סהיד שקר בגבר לאסהדא ביה סטיא: ויקומון תרין גברין דלהון דינא קדם יי׳ קדם כהניא ודיניא דיהון ביומיא האנון: ויתבעון דיניא יאות והא סהיד שקר סהדא שקרא אסהד באחוהי: ותעבדון ליה כמא דחשב למעבד לאחוהי ותפלי עבד דביש מבינך: ודישתארון ישמעון וידחלון ולא יוספון למעבד עוד כפתגמא בישא הדין בינך: ולא תחוס עינך נפשא חלף נפשא עינא חלף עינא שנא חלף שנא ידא חלף ידא רגלא חלף רגלא:

ולקחו אתו משם ונתנו אתו ביד גאל הדם ומת : לא תחוס
עינך עליו ובערת דם הנקי מישראל וטוב לך : ס
לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשנים בנחלתך אשר ת
תנחל בארץ אשר יהוה אלהיך נתן לך לרשתה : ס
לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת בכל
חטא אשר יחטא על פי שני עדים או על פי שלשה עדים
יקום דבר : ס כי יקום עד חמס באיש לענות בו
סרה : ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני יהוה לפני
הכהנים והשפטים אשר יהיו בימים ההם : ודרשו השפטים
היטב והנה עד שקר העד שקר ענה באחיו : ועשיתם לו כ
כאשר זמם לעשות לאחיו ובערת הרע מקרבך : והנשארים
ישמעו ויראו ולא יספו לעשות עוד כדבר הרע הזה בקרבך :
ולא תחוס עינך נפש בנפש עין בעין שן בשן יד ביד רגל ברגל :
ס כי תצא למלחמה על איבך וראית סוס ורכב
עם רב ממך לא תירא מהם כי יהוה אלהיך עמך המעלך מ
מארץ מצרים : והיה כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן
ודבר אל העם : ואמר אלהם שמע ישראל אתם קרבים ה
היום למלחמה על איביכם אל ירך לבבכם אל תיראו ואל

ארי תפוק לאגחא קרבא על בעלי דבבך ותחזי סוסון ורתיכין עם סגי מנך לא תדחל מנהון ארי יי׳ אלהך מימריה בסעדך דאסקך מארעא דמצרים: ויהי כמא דתקרבון לאגחא קרבא ויתקרב כהנא וימליל עם עמא: ויימר להון שמע ישראל אתון מתקרבין יומא דין לאגחא קרבא על בעלי דבביכון לא יזוע לבכון לא תדחלון ולא

חייב לישבע. על פי שני עדים. ולא שיכתבו עדותם באגרת וישלחו לבית דין ולא שיעמוד תורגמן בין העדים ובין הדיינין: לענות בו סרה. דבר שאינו שהוסר העד הזה מכל העדות הזו. כיצד שאמרו להם והלא עמנו הייתם אותו היום במקום פלוני: ועמדו שני האנשים. בעדים הכתוב מדבר ולמד שאין עדות בנשים ולמד שצריכין להעיד עדותן מעומד: אשר להם הריב. אלו בעלי הדין: לפני יי׳. יהיו דומה להם כאלו עומדים לפני המקום שנאמר בקרב אלהים ישפוט: אשר יהיו בימים ההם. יפתח בדורו כשמואל בדורו צריך אתה לנהוג בו כבוד: והנה עד שקר. כל מקום שנאמר עד בשנים הכתוב מדבר: ודרשו השופטים היטב. על פי המזימים אותם ובודקים וחוקרים את הבאים להזים בדרישה ובחקירה: כאשר זמם. ולא כאשר עשה מכאן אמרו הרגו אין נהרגין: לעשות לאחיו. מה תלמוד לומר לאחיו. למד על זוממי בת כהן נשואה שאינן בשריפה אלא במיתת הבועל שהיא בחנק שנאמר באש תשרף היא ולא בועלה לכך נאמר כאן לאחיו. כאשר זמם לעשות לאחיו ולא כאשר זמם לעשות לאחותו. אבל בכל שאר מיתות השוה הכתוב אשה לאיש וזוממי אשה נהרגין כזוממי איש. כגון העידוה שהרגה את הנפש שחללה את השבת נהרגין שלא מיעט כאן אחותו אלא במקום שיש לקיים בהן הזמה במיתת הבועל: ישמעו ויראו. מכאן שצריכין הכרזה איש פלוני ופלוני נהרגין על שהוזמו בבית דין: עין בעין. ממון: שן בשן וגו׳: כי תצא למלחמה. סמך הכתוב יציאת מלחמה לכאן לומר לך שאין מחוסר אבר יוצא למלחמה. דבר אחר לומר לך אם עשית משפט אתה מובטח שאם תצא למלחמה אתה נוצח. וכן דוד הוא אומר עשיתי משפט וצדק בל תניחני לעושקי: על אויבך. יהיו בעיניך אויבים אל תרחם עליהם כי לא ירחמו עליך: סוס ורכב. בעיני כלם כסוס אחד. וכן הוא אומר והכית את מדין כאיש אחד. ואומר כי בא סוס פרעה: עם רב ממך. ובעיניך הוא רב אבל בעיני אינו רב: כקרבכם אל המלחמה. סמוך לצאתכם אל הספר מגבול ארצכם: ונגש הכהן. המשוח לכך והוא נקרא משוח מלחמה: ודבר אל העם. בלשון הקדש: שמע ישראל. אפילו אין בכם זכות אלא קרית שמע בלבד כדי אתם שיושיע אתכם: על אויביכם. אין אלו אחיכם שאם תפלו בידם אינם מרחמים עליכם. אין זו כמלחמת יהודה עם ישראל שנאמר להלן ויקומו האנשים אשר נקבו בשמות ויחזיקו בשביה וכל מערומיהם הלבישו מן השלל וילבישום וינעלום ויאכלום וישקום ויסכום וינהלום בחמורים לכל כושל ויביאום ירחו עיר התמרים אצל אחיהם וישובו שומרון וגו׳ על אויביכם אתם הולכים לפיכך התחזקו למלחמה: אל ירך לבבכם אל תיראו ואל

תחפזו ואל תערצו ארבע אזהרות כנגד ארבעה דברים שמלכי האומות עושין מגיפין בתריסיהן כדי להקישן זה לזה כדי להשמיע קול שיברחו שכנגדן ורוקעין ברגליהם ומרבין קולם ומצהילין סוסיהם ומצהלין אותם להשמיע קול שעטת פרסות סוסיהם וצווחין בקולם ותוקעין בשופרות ומיני משמיעי קול. אל ירך לבבכם מצהלות סוסים אל תיראו מהגפת תריסין ואל תחפזו מקול הקרנות ואל תערצו מקול הצווחה כי יי׳ אלהיכם וגו׳ הם באים בנצחונו של בשר ודם ואתם באים בנצחונו של מקום. פלשתים באו בנצחונו של גלית מה היה סופו נפל ונפלו עמו. ההולך עמכם זה מחנה הארון ולא חנכו לא דר בו. חנוך לשון התחלה. ואיש אחר יחנכנו ודבר של עגמת נפש הוא זה. ולא חללו לא פדאו בשנה הרביעית שהפירות

לא תתברון מן קדמיהון: ארי יי׳ אלהכון מדבר קדמיכון לאגחא לכון קרב עם בעלי דבביכון למפרק יתכון: וימללון סרכיא עם עמא למימר מן גברא דבנא ביתא חדתא ולא חנכיה יהך ויתוב לביתיה דלמא יתקטל בקרבא וגבר אחרן יחנכיניה: ומן גברא דנצב כרמא ולא אחליה יהך ויתוב לביתיה דלמא יתקטל בקרבא וגבר אחרן יחליניה: ומן גברא דארס איתתא ולא נסבה יהך ויתוב לביתיה דלמא יתקטל בקרבא וגבר אחרן יסבינה: ויוספון סרכיא למללא עם עמא ויימרון מן גברא דדחיל ותביר לבא יהך ויתוב לביתיה ולא יתבר ית לבא דאחוהי כלביה: ויהי כד ישיצון סרכיא למללא עם עמא וימנון רבני חילא בריש עמא

תחפזו ואל תערצו מפניהם: כי יהוה אלהיכם ההלך עמכם להלחם לכם עם איביכם להושיע אתכם: ודברו השטרים אל העם לאמר מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו ילך וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחנכנו: ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו ילך וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחללנו: ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה ילך וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה: ויספו השטרים לדבר אל העם ואמרו מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישב לביתו ולא ימס את לבב אחיו כלבבו: והיה ככלת השטרים לדבר אל העם ופקדו שרי צבאות בראש העם: ס כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום: והיה אם שלום תענך ופתחה לך והיה כל העם הנמצא בה יהיו לך למס ועבדוך: ואם לא תשלים עמך ועשתה עמך מלחמה וצרת עליה: ונתנה יהוה אלהיך בידך והכית את כל זכורה לפי חרב: רק הנשים והטף והבהמה וכל אשר יהיה בעיר כל שללה תבז לך ואכלת את שלל איביך אשר נתן יהוה אלהיך לך: כן תעשה לכל הערים הרחקת ממך מאד אשר לא מערי הגוים האלה הנה: רק מערי העמים האלה אשר יהוה אלהיך נתן לך נחלה לא תחיה כל נשמה: כי החרם

ארי תקרב לקרתא לאגחא עלה ותקרי לה מלין דשלם: ויהי אם שלם תעניכנך ותפתח לך ויהי כל עמא דישתכח בה יהון לך מסקי מסין ויפלחונך: ואם לא תשלם עמך ותעביד עמך קרב ותצור עלה: וימסרינה יי׳ אלהך בידך ותמחי ית כל דכורה לפתגם דחרב: לחוד נשיא וטפלא ובעירא וכל די יהי בקרתא כל עדאה תבוז לך ותיכול ית עדי סנאך די יהב יי׳ אלהך לך: כן תעביד לכל קרויא דרחיקן מינך לחדא דלא מקרוי עממיא האלין אנון: לחוד מקרוי עממיא האלין די יי׳ אלהך יהב לך אחסנא לא תקיים כל נשמתא: ארי גמרא

טעונין לאכלן בירושלים. או לחללן בדמים ולאכול הדמים בירושלים. ויספו השוטרים למה נאמר כאן ויספו מוסיפין זו על דברי הכהן שהכהן מדבר ומשמיע מן שמע ישראל עד להושיע אתכם ומי האיש ושני ושלישי כהן מדבר ושוטר משמיע וזו שוטר מדבר ושוטר משמיע. הירא ורך הלבב ר׳ עקיבא אומר כשמועו שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה. ר׳ יוסי הגלילי אומר הירא מעבירות שבידו ולכך תלתה לו תורה לחזור על בית וכרם ואשה לכסות על החוזרים בשביל עבירות שבידם שלא יבינו שהם בעלי עבירה והרואהו חוזר אומר שמא בנה בית או נטע כרם או ארש אשה. פן ימות במלחמה ישוב פן ימות שאם לא ישמע לדברי כהן כדי הוא שימות. שרי צבאות שמעמידין זקיפין מלפניהם ומלאחריהם וכשילין של ברזל בידיהם וכל מי שרוצה לחזור הרשות בידו לקפח את שוקיו. זקיפים בני אדם עומדים בקצה המערכה לזקוף את הנופלים ולחזק ברבריים שובו אל המלחמה ולא תנוסו שתחלת נפילה ניסה. כי תקרב אל עיר במלחמת הרשות הכתוב מדבר כמו שמפורש בענין כן תעשה לכל הערים הרחוקות וגו׳. כל העם הנמצא בה אפילו אתה מוצא בה משבעה אומות שנצטוית להחרימם אתה רשאי לקיימם. למס ועבדוך עד שיקבלו עליהם מסים ושעבוד. ואם לא תשלים עמך ועשתה עמך מלחמה הכתוב מבשרך שאם לא תשלים סופה להלחם בך אם תניחנה ותלך. וצרת עליה אף להרעיבה ולהצמיאה ולהמיתם מיתת תחלואים. ונתנה יי׳ אלהיך בידך אם עשית כל האמור בענין סופו שיי׳ נותנה בידך. והטף אף טף של זכרים ומה אני מקיים והכית את כל זכורה בגדולים

כאשר צוך· לרבות את הגרגשי· למען לא ילמדו· הא אם עשו תשובה ומתגיירין אתה רשאי לקבלם· ימים· שנים· רבים· שלשה· מכאן אמרו אין צרין על עיירות של גוים פחות משלשה ימים קודם השבת ולמד שפותח בשלום שנים או שלשה ימים וכן הוא אומר וישב דוד בציקלג ימים שנים ובמלחמת הרשות הכתוב מדבר· כי האדם עץ השדה· הרי כי משמש בלשון דילמא שמא האדם עץ השדה להכנס בתוך המצור מפניך להתייסר ביסורי רעב וצמא כאנשי העיר למה תשחיתנו· עד רדתה· לשון רדוי שתהא כפופה לך· ויצאו זקניך· מיוחדים שבזקניך· כ כת סנהדרי גדולה· ומדדו· במקום שהחלל שוכב אל הערים אשר סביבותיו לכל צד לידע אי זו קרובה· אל נחל איתן· קשה שלא נעבד· וערפו

תרגומינון חתאי ואמוראי
כנענאי ופרזאי חואי ויבוסאי
כמא דפקדך יי אלהך: בדיל
דלא ילפון יתכון למעבד ככל
תועבתהון דעבדין לטעותהון
ותחובון קדם יי אלהכון:
ארי תצור לקרתא יומין סגיאין
לאגחא עלה למכבשה לא תחבל
תחבל ית אילנה לארמא עלוהי
פרזלא ארי מניה תיכול ויתיה
לא תקוץ ארי לא כאנשא אילן
חקלא למיעל מן קדמך בציירא:
לחוד אילן דתדע ארי לא אילן
דמיכל הוא יתיה תחבל ותקוץ
ותבני קרקומין על קרתא דהיא
דהיא עבדא עמך קרב עד דתכבשה:
ארי ישתכח קטילא בארעא דיי
אלהך יהב לך למירתה רמי בחקלא
בחקלא לא ידיע מן קטליה: ויפקון
ויפקון סבך ודינך וימשחון לקרויא
לקרויא דבסחרנות קטילא: ותהי
ותהי קרתא דקריבא לקטילא
ויסבון סבי קרתא ההיא עגלת
תורין דלא אתפלח בה דלא נגדת
נגדת בניר: ויחתון סבי קרתא
ההיא ית עגלתא לנחל ביר דלא
דלא יתפלח ביה ולא יזדרע וי
וינקפון תמן ית עגלתא בנחלא:
ויתקרבון כהניא בני לוי ארי
בהון אתרעי יי אלהך לשמשותיה
ולברכא בשמא דיי ועל מימר
מימריהון יהי כל דין וכל מכתש
מכתש סגירו: וכל סבי קרתא
ההיא דקריבין לקטילא יסחון
ית ידיהון על עגלתא דנקיפא
בנחלא: ויתיבון ויימרון ידנא ל
לא אשדא דמא הדין ועיננא
לא חזאה: כהניא יימרון כפר
לעמך ישראל דפרקתא יי ולא
תתן חובת דם זכאי

תחרימם החתי והאמרי הכנעני והפרזי החוי והיבוסי כאשר
צוך יהוה אלהיך: למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל
תועבתם אשר עשו לאלהיהם וחטאתם ליהוה אלהיכם:
ס כי תצור אל עיר ימים רבים להלחם עליה
לתפשה לא תשחית את עצה לנדח עליו גרזן כי ממנו ת
תאכל ואתו לא תכרת כי האדם עץ השדה לבא מפניך ב
במצור: רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא אתו תשחית
וכרת ובנית מצור על העיר אשר הוא עשה עמך מלחמה
עד רדתה: פ כי ימצא חלל באדמה אשר יהוה
אלהיך נתן לך לרשתה נפל בשדה לא נודע מי הכהו: ויצאו
זקניך ושפטיך ומדדו אל הערים אשר סביבת החלל: והיה
העיר הקרבה אל החלל ולקחו זקני העיר ההוא עגלת ב
בקר אשר לא עבד בה אשר לא משכה בעל: והורדו זקני
העיר ההוא את העגלה אל נחל איתן אשר לא יעבד בו
ולא יזרע וערפו שם את העגלה בנחל: ונגשו הכהנים בני
לוי כי בם בחר יהוה אלהיך לשרתו ולברך בשם יהוה א
ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע: וכל זקני העיר ההוא הק
הקרבים אל החלל ירחצו את ידיהם על העגלה הערופה
בנחל: וענו ואמרו ידינו לא שפכה את הדם הזה ועינינו לא
ראו: כפר לעמך ישראל אשר פדית יהוה ואל תתן דם נקי

קוצץ ערפה בקופיץ· אמר הקב"ה תבא עגלה בת שנתה שלא עשתה פירות ותערף במקום שאינו עושה פירות· לכפר על הריגתו של זה שלא הניחוהו לעשות פירות· ידינו לא שפכה· וכי עלתה על לב שזקני ב"ד שופכי דמים הם אלא לא ראינוהו ופטרנוהו בלא מזונות ובלא לויה· הכהנים אומרים כפר לעמך ישראל·

ונכפר להם הדם. הכתוב מבשרן שמשעשו כן יכופר להם העון. ואתה תבער. מגיד שאם נמצא ההורג אחר שנתערפה העגלה הרי זה יהרג והוא הישר בעיני יי׳. חסלת שופטים ושוטרים.

כי תצא

למלחמה. במלחמת הרשות הכתוב מדבר. שבמלחמת ארץ ישראל אין לומר ושבית שביו. ושבית שביו. לרבות כנענים שבתוכה ואצפ שהן משבעה אומות. ולקחת לך לאשה. לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע שאם אין הקב״ה מתירה ישאנה באיסור. אבל אם נשאה סופו להיות שונאה שנ׳ אחריו כי תהיין לאיש וגו׳ וסופו להוליד ממנה בן סורר ומורה. לכך נסמכו פרשיות הללו. ועשתה את ...

בגו עמך ישראל ויתכפר להון על דמא: ואת תפלי משדי דם זכאי מבינך ארי תעבד דכשר קדם יי׳:

בקרב עמך ישראל ונכפר להם הדם: ואתה תבער הדם הנקי מקרבך כי תעשה הישר בעיני יהוה:

פרשה

ארי תפוק לאגחא קרבא על בעלי דבבך וימסרינון יי׳ אלהך בידך ותשבי שביהון: ותחזי בשביא איתתא שפירת רוו ותתרעי בה ותסבה לך לאתו: ותעליניה לגו ביתך ותגלח ית רישה ותרבי ית טופרהא: ותעדי ית כסות שביה מנה ותתב בביתך ותבכי ית אבוה וית אמה ירח יומין ובתר כן תיעול לוחה ותבעלנה ותהי לך לאתו: ויהי אם לא תתרעי בה ותפטרינה לנפשה וזבנא לא תזבנינה בכספא לא תתגר בה חלף דעניתה:

כי תצא למלחמה על איביך ונתנו יהוה אלהיך בידך ושבית שביו: וראית בשביה אשת יפת תאר וחשקת בה ולקחת לך לאשה: והבאתה אל תוך ביתך וגלחה את ראשה ועשתה את צפרניה: והסירה את שמלת שביה מעליה וישבה בב בביתך ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים ואחר כן תבוא אליה ובעלתה והיתה לך לאשה: והיה אם לא חפצת בה ושלחתה לנפשה ומכר לא תמכרנה בכסף לא תתעמר בה תחת אשר עניתה: ס

ארי תהוין לגבר תרתין נשין חדא רחימתא וחדא סנואתא וילידן ליה בנין רחימתא וסנואתא ויהי ברא בוכרא לסנואתא: ויהי ביומא דיחסן לבנוהי ית דיהי ליה לית ליה רשו לבכרא ית בר רחמתא על אפי בר סנואתא בוכרא: ארי ית בוכרא בר סנואתא יפריש למתן ליה תרין חולקין בכל דישתכח ליה ארי הוא ריש תקפיה ליה כ חזיא בכורותא:

כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה וילדו לו בנים האהובה וה והשנואה והיה הבן הבכר לשניאה: והיה ביום הנחילו את בניו את אשר יהיה לו לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה הבכר: כי את הבכר בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו כי הוא ראשית אנו לו משפט הבכרה: ס

ארי יהי לגבר בר סטי ומרוד ליתוהי מקבל למימר אבוהי ולמימר אמיה ומלפין יתיה ולא מקבל מנהון: ויחדון ביה אבוהי ואמיה ויפקון יתיה לות סבי קרתיה ולתרע בית דין אתריה: ויימרון לסבי קרתיה ברנא דין סטי ומרוד ליתוהי מקבל

כי יהיה לאיש בן סורר ומורה איננו שמע בקול אביו ובקול אמו ויסרו אתו ולא ישמע אליהם: ותפשו בו אביו ואמו והוציאו אתו אל זקני עירו ואל שער מ מקמו: ואמרו אל זקני עירו בננו זה סורר ומרה איננו שמע

ועשתה את צפרניה. תגדלם כדי שתתנוול. והסירה את שמלת שביה. לפי שהם נאים שהגוים הארורים בנותיהם מתקשטות במלחמה בשביל להזנות אחרים עמהם. וישבה בביתך. בבית שמשתמש בו נכנס ונתקל בה יוצא ונתקל בה רואה בבכייתה רואה בניוולה כדי שתתגנה עליו. ובכתה את אביה. כל כך למה כדי שתהא בת ישראל שמחה וזו עצבה בת ישראל מתקשטת וזו מנוולת. והיה אם לא חפצת בה הכתוב מבשרך שסופך לשנאתה. לא תתעמר בה לא תשתמש בה בלשון פרסי קורין לעבדות ושמוש עימראה מיסורו של ר׳ משה הדרשן למדתי כן. כי תהיין לאיש שתי נשים כנגד שני אחים. בכל אשר ימצא לו. מכאן שאין הבכור נוטל פי שנים בראוי לבא לאחר מיתת האב כבמוחזק. סורר. סר מן הדרך. ומורה שסרב בדברי אביו לשון ממרים. ויסרו אתו. מתרין בו בפני שלשה ומלקין אותו. בן סורר ומורה אינו חייב עד שיאכל תרטימר בשר וישתה חצי לוג יין שנאמר זולל וסובא ונאמר אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו. ובן סורר ומורה נהרג על שם סופו הגיעה תורה לסוף דעתו סוף שמכלה ממון אביו ומבקש לסורו ואינו מוצא ועומד בפרשת דרכים ומלסטם הבריות אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב.

כל ישראל ישמעו ויראו. מכאן שצריך הכרזה בב״ד פלוני נסקל על שהיה בן סורר ומורה: וכי יהיה באיש חטא משפט מות. סמיכות הפרשיות מגיד שאם חסים עליו אביו ואמו סופו שיצא לתרבות רעה ויעבור עבירות ויתחייב מיתה בבית דין: ותלית אותו על עץ. רבותינו אמרו כל הנסקלין נתלין שנ׳ כי קללת אלהים תלוי: כי קללת אלהים תלוי. זלזולו של מלך הוא שאדם עשוי בדמות דיוקנו וישראל הם בניו. משל לשני אחים תאומים שהיו דומין זה לזה אחד נעשה מלך ואחד נתפס ללסטים ונתלה כל הרואה אותו אומר המלך תלוי. כל קללה שבמקרא לשון הקל וזלזול כמו והוא קללני קללה נמרצת: והתעלמת. כובש עין כאלו אינו רואהו. לא תראה ואתה

בקלנו זולל וסבא: ורגמהו כל אנשי עירו באבנים ומת ובערת הרע מקרבך וכל ישראל ישמעו ויראו: ס

וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת ותלית אתו על עץ: לא תלין נבלתו על העץ כי קבור תקברנו ביום ההוא כי קללת אלהים תלוי ולא תטמא את אדמתך אשר יהוה אלהיך נתן לך נחלה: ס

לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים והתעלמת מהם השב תשיבם לאחיך: ואם לא קרוב אחיך אליך ולא ידעתו ואספתו אל תוך ביתך והיה עמך עד דרש אחיך אתו והשבתו לו: וכן תעשה לחמרו וכן תעשה לשמלתו וכן תעשה לכל אבדת אחיך אשר תאבד ממנו ומצאתה לא תוכל להתעלם: ס

לא תראה את חמור אחיך או שורו נפלים בדרך והתעלמת מהם הקם תקים עמו: ס

לא יהיה כלי גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה כי תועבת יהוה אלהיך כל עשה אלה: ס

כי יקרא קן צפור לפניך בדרך בכל עץ או על הארץ אפרחים או ביצים והאם רבצת על האפרחים או על הביצים לא תקח האם על הבנים: שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך והארכת ימים: ס

כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך ולא תשים דמים בביתך כי יפל הנפל

למימרנא זליל בסר וסבי חמר: וירגמוניה כל אנשי קרתיה באבניא וימות ותפלי עבד דביש מבינך וכל ישראל ישמעון ויִדחלון:

וארי יהי בגבר חובת דין דקטול ויתקטל ותצלוב יתיה על צליבא: לא תבית נבלתיה על צליבא ארי מקבר תקברניה ביומא ההוא ארי על דחב קדם יי אצטליב ולא תסאיב ית ארעך דיי אלהך יהב לך אחסנא:

לא תחזי ית תורא דאחוך או ית אמריה דטען ותכבוש עינך מנהון אתבא תתיבינון לאחוך: ואם לא קריב אחוך לותך ולא ידעת ליה ותכנשיניה לגו ביתך ויהי עמך עד דיתבע אחוך יתיה ותתיביניה ליה: וכן תעביד לחמריה וכן תעביד לכסותיה וכן תעביד לכל אבדתא דאחוך דתיבד מניה ותשכחינה ליתלך רשו לכסיותה:

לא תחזי ית חמרא דאחוך או תוריה רמן באורחא ותכבוש עינך מנהון אקמא תקים עמיה: לא יהי תקין זין דגבר על אתתא ולא יתקן גבר בתקוני אתתא ארי מרחק קדם יי אלהך כל עבד אלין:

ארי יערע קנא דצפרא קדמך באורחא בכל אילן או על ארעא אפרוחין או ביעין ואמא רביעא על אפרוחין או על ביעין לא תיסב אמא על בניא: שלחא תשלח ית אמא וית בניא תסב לך בדיל דייטב לך ותוריך יומין:

ארי תבני ביתא חדתא ותעבד תיקא לאגרך ולא תשוי חובת קטול בביתך ארי יפיל דנפיל

שהתעלם ממנו. זהו פשוטו ורבותינו אמרו פעמים שאתה מתעלם וכו׳: עד דרוש אחיך. וכי תעלה על דעתך שיתננו לו קודם שידרשהו אלא דרשהו שלא יהא רמאי: והשבותו לו. שתהא בו השבה שלא יאכל בביתו כדי דמיו ותתבעם ממנו. מכאן אמרו כל דבר שעושה ואוכל יעשה ויאכל ושאינו עושה ואוכל ימכר: לא תוכל להתעלם. לכבוש עיניך כאלו אינך רואה אותו: הקם תקים. זו טעינה להטעין משוי שנפל מעליו. עמו. עם בעליו אבל אם הלך וישב לו ואמר לו הואיל ועליך מצוה אם רצית לטעון טעון פטור: לא יהיה כלי גבר על אשה. שתהא דומה לאיש כדי שתלך בין האנשים שאין זו אלא לשם ניאוף: ולא ילבש גבר שמלת אשה. לילך לישב בין הנשים. ד״א שלא ישיר שער הערוה ושער של בית השחי: כי תועבה. לא אסרה תורה אלא לבוש המביא לידי תועבה: כי יקרא. פרט למזומן: לא תקח האם. בעודה על בניה: למען ייטב לך וגו׳. אם מצוה קלה שאין בה חסרון כיס אמרה תורה למען ייטב לך והארכת ימים ק״ו למתן שכר מצות חמורות: כי תבנה בית חדש. אם קיימת מצות שלוח הקן סופך לבנות בית ותקיים מצות מעקה שמצוה גוררת מצוה ותגיע לכרם ושדה ובגדים נאים לכך נסמכו פרשיות הללו: מעקה. גדר סביב לגג. ואונקלוס תרגם תיקא כגון תיק שהוא משמר מה שבתוכו: כי יפול הנופל. ראוי זה ליפול ואינו שבשביל לא תתגלגל מיתתו על ידך שמגלגלין חובה על ידי חייב:

כלאים· חטה ושעורה וחרצן במפולת יד: פן תקדש· כתרגומו תתסאב· כל דבר הנתעב על האדם בין לשבח כגון הקדש בין לגנאי כגון ויסר כופל בו לשון קדוש כמו אל תגש בי כי קדשתיך: לא תחרוש בשור ובחמור· הוא הדין לכל שני מינין והוא הדין להנהיגם יחד קשורים זוגים בהולכת שום משא: שעטנז· לשון ערוב· ורבותי דרשו שוע טווי ונוז: גדלים תעשה לך· אף מן הכלאים לכך סמכן הכתוב: ובא אליה ושנאה· סופו· ושם לה עלילות דברים· עבירה גוררת עבירה· עבר על לא תשנא סופו בא לידי לשון הרע: את האשה הזאת· מכאן שאין אומר דבר אלא בפני בעל דין: אבי הנערה ואמה· מי שגדלו גדולים הרעים יתבזו עליה· ואמר אבי הנערה· שלמד שאין רשות לאשה לדבר בפני האיש:

ממנו : לא תזרע כרמך כלאים פן תקדש המלאה הזרע א
אשר תזרע ותבואת הכרם : ס לא תחרש בשור
ובחמר יחדו : לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו :
ס גדלים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך אשר
תכסה בה : ס כי יקח איש אשה ובא אליה
ושנאה : ושם לה עלילת דברים והוצא עליה שם רע ואמר
את האשה הזאת לקחתי ואקרב אליה ולא מצאתי לה ב
בתולים : ולקח אבי הנער ואמה והוציאו את בתולי הנער
אל זקני העיר השערה : ואמר אבי הנער אל הזקנים את
בתי נתתי לאיש הזה לאשה וישנאה : והנה הוא שם עלילת
דברים לאמר לא מצאתי לבתך בתולים ואלה בתולי בתי
ופרשו השמלה לפני זקני העיר : ולקחו זקני העיר ההוא ה
את האיש ויסרו אתו : וענשו אתו מאה כסף ונתנו לאבי ה
הנערה כי הוציא שם רע על בתולת ישראל ולו תהיה ל
לאשה לא יוכל לשלחה כל ימיו : ס ואם אמת
היה הדבר הזה לא נמצאו בתולים לנער : והוציאו את ה
הנער אל פתח בית אביה וסקלוה אנשי עירה באבנים ומ
ומתה כי עשתה נבלה בישראל לזנות בית אביה ובערת ה
הרע מקרבך : ס כי ימצא איש שכב עם אשה
בעלת בעל ומתו גם שניהם האיש השכב עם האשה וה

מנה: לא תזרע כרמך ערבין ד
דלמא תסתאב דמעת ורעא דתז
דתזרע ועללת כרמא: לא
תרדי בתורא ובחמרא כחדא: לא
תלבש שעטנזא עמר וכתן מחבר
כחדא:
כרוספדין תעבד לך על ארבע כ
כנפי כסותך דתכסי בה:
ארי יסב גבר אתתא וייעול לותה
ויסנינה: וישוי לה תסקופי מלין ו
ויפק עלה שום ביש ויימר ית אתתא
אתתא הדא נסבית ועלית לותה
ולא אשכחית לה בתולין: ויסב א
אבוהא דעולימתא ואמה ויפקון ית
בתולי עולימתא לקדם סבי קר
קרתא לתרע בית דין אתרא : ויי
ויימר אבוה דעולימתא לסביא ית
ברתי יהבית לגברא הדין לאתו ו
וסנינה: והא הוא שוי תסקופי מ
מלין למימר לא אשכחית לברתך
בתולין ואלין בתולי ברתי ויפ
ויפרשון שושיפא קדם סבי קרתא:
וידברון סבי קרתא ההיא ית גב
גברא וילקון יתיה: ויגבון מניה
מאה סלעין דכסף ויתנון לאבוהא
דעולימתא ארי אפק שום ביש על
בתולתא דישראל וליה תהי לאתו
לית ליה רשו למפטרה כל יומוהי:
ואם קושטא הוה פתגמא הדין לא
אשתכחו בתולין לעולימתא: ויפקון
ית עולימתא לתרע בית אבוהא וי
וירגמונה אנשי קרתה באבניא ו
ותמות ארי עבדת קלנא בישראל
לזנאה בית אבוהא ותפלי עבד ד
דביש מבינך: ארי ישתכח
גבר שכיב עם אתתא אתת ג
גבר ויתקטלון אף תרויהון גברא
דשכיב עם אתתא

ופרשו השמלה הרי זה משל מחוורין הדברים כשמלה· ויסרו אותו· מלקות· ואם אמת היה· בעדים והתראה שזינתה לאחר אירוסין· אל פתח בית אביה· ראו גדולין שגדלתם· לזנות בית אביה· כמו בבית אביה· כל אנשי עירה· במעמד כל אנשי עירה:

ומצאה איש בעיר· לכך שכב עמה פרצה קוראה לגנב הא אלו ישבה בביתה לא אירע לה· ומתו גם שניהם· להוציא מעשה חדודי׳ שאין האשה נהנית מהם· גם לרבות הבאים מאחריהם· דא גם שניהם לרבות את הולד שאם היתה מעוברת אין ממתינין לה עד שתלד· כי כאשר יקום· וגו׳ לפי פשוטו זהו משמעו כי אנוסה היא ובא וזה שמו עליה כאדם העומד על חברו להרגו· ורבותי׳ דרשו בו הרי זה בא ללמד כו׳ · לא יקח איש· אין לו בה לקוחין ואין קדושין תופסין בה לא יגלה כנף אביו· שומרת יבם של אביו הראויה לאביו · והרי כבר הוזהר עליה משום ערות אחי אביך אלא לעבור עליו בשני לאוין ולסמוך לא יבא ממזר לומר שאין ממזר אלא מחייבי כריתות קל וחומר מחייבי מיתת בית דין שאין בעריות מ

והאשה ובערת הרע מישראל: ס כי יהיה נער
בתולה מארשה לאיש ומצאה איש בעיר ושכב עמה: וה
והוצאתם את שניהם אל שער העיר ההוא וסקלתם אתם
באבנים ומתו את הנער על דבר אשר לא צעקה בעיר ואת
האיש על דבר אשר ענה את אשת רעהו ובערת הרע מ
מקרבך: ס ואם בשדה ימצא האיש את הנער
המארשה והחזיק בה האיש ושכב עמה ומת האיש אשר
שכב עמה לבדו: ולנער לא תעשה דבר אין לנער חטא מ
מות כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר ה
הזה: כי בשדה מצאה צעקה הנער המארשה ואין מושיע
לה: ס כי ימצא איש נער בתולה אשר לא ארשה
ותפשה ושכב עמה ונמצאו: ונתן האיש השכב עמה לאבי
הנער חמשים כסף ולו תהיה לאשה תחת אשר ענה לא ב
יוכל שלחה כל ימיו: ס לא יקח איש את אשת
אביו ולא יגלה כנף אביו: ס לא יבא פצוע דכא
וכרות שפכה בקהל יהוה: ס לא יבא ממזר בקהל
יהוה גם דור עשירי לא יבא לו בקהל יהוה: ס
לא יבא עמוני ומואבי בקהל יהוה גם דור עשירי לא יבא ל
להם בקהל יהוה עד עולם: על דבר אשר לא קדמו אתכם
בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים ואשר שכר עליך

ואתתא ותפלי עבד דביש מישר׳

ארי תהי עולימתא בתולתא דמא דמארסא לגבר וישכחינה גברא בקרתא וישכוב עמה: ותפקון ית תרויהון לתרע קרתא ההיא ותרג ותירגמון יתהון באבניא וימותון ית עולימתא על עסק דלא יבחת בקרתא וית גברא על עסק דעני ית אתת חבריה ותפלי עבד דביש מבינך:

ואם בחקלא ישכח גברא ית עול עולימתא דמארסא ויתקף בה גב גברא וישכוב עמה ויתקטל גב גברא דשכוב עמה בלחודוהי: ולעולימתא לא תעבד מדעם לית לעולימתא חובת דין דקטול ארי כמא דיקום גבר על חבריה ויקט ויקטליניה נפש כן פתגמא הדין: ארי בחקלא אשכחה יבחת עולימתא דמארסא ולית דפריק לה:

ארי ישכח גבר עולימתא בתולתא דלא מארסא ויחדינה וישכוב ע עמה וישתכחון: ויתן גברא דשכ דשכיב עמה לאבוהא דעולימתא חמשין סלעין דכסף וליה תהי ל לאנתו חלף דעניה לית ליה רשו ל למפטרה כל יומוהי:

לא יסב גבר ית אתת אבוהי ולא יגלי כנפא דאבוהי:

לא ידכי דפסיק ודי מחבל למ למיעל בקהלא דיי:

לא ידכי ממזרא למיעל בקהלא ד דיי אף דרא עשיראה לא ידכי ל ליה למיעל בקהלא דיי:

לא ידכון עמונאי ומואבאי למיעל בקהלא דיי אף דרא עשיראה לא ידכי להון למיעל בקהלא דיי עד עלמא: על עיסק דלא ערעו ית יתכון בלחמא ובמיא באורחא במפקכון ממצרים ודאגר עלך

מיתת בית דין שאין בה כרת· פצוע דכא שנפצעו או נדכאו ביצים שלו· וכרות שפכה· שנכרת הגיד ושוב אינו יורה קילוח זרע אלא שותת ונפסד ואינו מוליד· לא יבא בקהל· לא ישא ישראלית· על דבר· על העצה שיעצו להחטיאכם· בדרך כשהייתם בטרוף·

לא תדרוש שלומם· מכלל שנאמר עמך ישב בקרבך יכול אף זה כן ת"ל לא תדרוש שלומם· לא תתעב אדומי· לגמרי· ואעפ' שראוי לך לתעבו שיצא בחרב לקראתך· לא תתעב מצרי· מכל וכל אעפ' שזרקו זכוריכם ליאור· מה טעם שהיו לכם אכסניא בשעת הדחק· לפיכך בנים אשר יולדו להם דור שלישי וגו' ושאר אומות מותרין מיד· למדת שהמחטיא לאדם קשה לו מן ההורגו שההורגו הורגו בעולם הזה והמחטיאו מן ה העולם הזה ומן העולם הבא· לפיכך אדום שקדמם בחרב לא נתעב וכן מצריים שטבעום ואלו שהחטיאום נתעבו· כי תצא מחנה ונשמרת· שהשטן מקטרג בשעת הסכנה· מקרה לילה· דבר הכתוב בהווה· ויצא אל מחוץ למחנה· זו מצות עשה· ולא יבא אל תוך המחנה· זו מצות לא

את בלעם בן בעור מפתור ארם נהרים לקללך: ולא אבה
יהוה אלהיך לשמע אל בלעם ויהפך יהוה אלהיך לך את
הקללה לברכה כי אהבך יהוה אלהיך: לא תדרש שלמם
וטבתם כל ימיך לעולם: ס לא תתעב אדמי כי
אחיך הוא לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו: בנים אשר
יולדו להם דור שלישי יבא להם בקהל יהוה: ס
כי תצא מחנה על איביך ונשמרת מכל דבר רע: כי יהיה
בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה ויצא אל מחוץ
למחנה לא יבא אל תוך המחנה: והיה לפנות ערב ירחץ
במים וכבא השמש יבא אל תוך המחנה: ויד תהיה לך מחוץ
למחנה ויצאת שמה חוץ: ויתד תהיה לך על אזנך והיה ב
בשבתך חוץ וחפרתה בה ושבת וכסית את צאתך: כי יהוה
אלהיך מתהלך בקרב מחנך להצילך ולתת איביך לפניך
והיה מחניך קדוש ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך:
ס לא תסגיר עבד אל אדניו אשר ינצל אליך
מעם אדניו: עמך ישב בקרבך במקום אשר יבחר באחד ש
שעריך בטוב לו לא תוננו: ס לא תהיה קדשה
מבנות ישראל ולא יהיה קדש מבני ישראל: לא תביא א
אתנן זונה ומחיר כלב בית יהוה אלהיך לכל נדר כי תועבת
יהוה אלהיך גם שניהם: ס לא תשיך לאחיך נשך

ית בלעם בר בעור מפתור ארם דעל פרת ללטיותך: ולא אבה יי' אלהך לקבלא מן בלעם והפך יי' אלהך לך ית לוטין לברכן ארי ד רחמך יי' אלהך: לא תתבע שלמהון וטבתהון כל יומך לעלם:
לא תרחיק אדומאה ארי אחוך הוא לא תרחק מצראה ארי דיר הויתא בארעיה: בנין ד דיתילידון להון דרא תליתאה יד ידכון להון למיעל בקהלא דיי':
ארי תפוק משריתא על בעלי דב דבבך ותסתמר מכל מדעם ביש: ארי יהי בך גבר דלא יהי דכי מ מקרי ליליא ויפוק למברא למש למשריתא לא ייעול לגו משר משריתא: ויהי למפני רמשא יס יסחי במיא וכמיעל שמשא ייעול לגו משריתא: ואתר מתקן יהי לך מברא למשריתא ותיפוק תמן לב לברא: וסכתא תהי לך יתיר על זינך ויהי במתבך לברא ותחפר בה ותתוב ותכסי ית מפקתך: ארי יי' אלהך שכינתיה מהלכא בגו מש משריתך לשזבותך ולממסר קד קדמך סנאך ויהי משריתך קדיש ולא יתחזי בך עברת פתגם ויתוב שמריה מלאוטבא לך: לא תמסר עבד עממין ליד רבוניה דישתזיב לותך מן קדם רבוניה: ע עמך יתב בינך באתרא דיתרעי בחד מן קרוך בדי ייטב ליה ל לא תונניה:
לא תהי איתתא מבנת ישראל גב לגבר עבד ולא יסב גברא מבני ישראל איתא אמא: לא תעיל אגר זניתא וחולפן כלבא לבית מקד מקדשא דיי' אלהך לכל נדר ארי מרחק קדם יי' אלהך אף תרויהון:
לא תרבי לאחוך רבית

תעשה ואסור ליכנס למחנה לויה וכל שכן למחנה שכינה· והיה לפנות ערב· סמוך להערב שמשו יטבול שאינו טהור בלא הערב שמש· ויד תהיה לך· כתרגומו כמו איש על ידו· מחוץ למחנה· חוץ לענן· על אזנך· לבד משאר כלי תשמישך· אזנך· כמו כלי זין· ולא יראה בך· הבא ערות דבר· לא תסגיר עבד· כתרגומו· ד"א אפי' עבד כנעני של ישראל שברח מחוצה לארץ לארץ· לא תהיה קדשה· מופקרת מזומנת לזנות· ולא יהיה קדש· מזומן למשכב זכור· ואנקלוס תרגם לא תהא איתתא מבנת ישראל לגבר עבד· שאף זו מופקרת בעילתה וזנות היא מאחר שאין קדו קדושין תופסין לו בה שהרי הוקשו לחמור שנ' שבו לכם פה עם החמור· עם הדומה לחמור· ולא יסב גברא מבני ישראל איתא אמה שאף הוא נעשה קדש על ידה שכל בעילותיו זנות שאין קדושין תופסין לו בה· אתנן זונה· נתן לה טלה באתננה פסול להקרבה· ומחיר כלב· החליף טלה בכלב· גם שניהם· לרבות שנויהם כגון חטים ועשאן סלת· לא תשיך· אזהרה ללוה שלא יתן רבית למלוה· לנכרי תשיך· ולא לאחיך· לאו ה הבא מכלל עשה עשה לעבור עליו בשני לאוין ועשה:

לא תאחר לשלמו שלשה רגלים ולמדוהו רבותינו מן המקרא: מוצא שפתיך תשמור ליתן עשה על לא תעשה: כי תבא בכרם רעך בפועל הכתוב מדבר ואל כליך לא תתן שכאן שלא דברה תורה אלא בשעת הבציר שאתה נותן לכליו של בעל הבית אבל אם בא לעדור ולקשקש אינו אוכל: כנפשך כמה שתרצה: שבעך ולא אכילה גסה: כי תבא בקמת רעך אף זו בפועל הכתוב מדבר: כי מצא בה ערות דבר מצוה עליו לגרשה שלא תמצא חן בעיניו: לאיש אחר אין זה בן זוגו של ראשון הוא הוציא רשעה מתוך ביתו וזה הכניסה: ושנאה האיש האחרון הכתוב מבשרו שסופו לשונאה ואם לאו קוברתו שנאמר או כי ימות: אחרי אשר הוטמאה לרבות סוטה שנסתרה: אשה חדשה שהיא חדשה לו ואפילו א׳

כֶּסֶף נֶשֶׁךְ אֹכֶל נֶשֶׁךְ כָּל־דָּבָר אֲשֶׁר יִשָּׁךְ׃ לַנָּכְרִי תַשִּׁיךְ וּל
וּלְאָחִיךָ לֹא תַשִּׁיךְ לְמַעַן יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מִשְׁלַח
יָדֶךָ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ ס
כִּי־תִדֹּר נֶדֶר לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תְאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ כִּי־דָרֹשׁ יד
יִדְרְשֶׁנּוּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מֵעִמָּךְ וְהָיָה בְךָ חֵטְא׃ וְכִי תֶחְדַּל לִנְדֹּר
לֹא־יִהְיֶה בְךָ חֵטְא׃ מוֹצָא שְׂפָתֶיךָ תִּשְׁמֹר וְעָשִׂיתָ כַּאֲשֶׁר נָדַרְתָּ
לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ נְדָבָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ בְּפִיךָ׃ ס כִּי תָבֹא
בְּכֶרֶם רֵעֶךָ וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים כְּנַפְשְׁךָ שָׂבְעֶךָ וְאֶל־כֶּלְיְךָ לֹא ת
תִתֵּן׃ ס כִּי תָבֹא בְּקָמַת רֵעֶךָ וְקָטַפְתָּ מְלִילֹת בְּיָדֶךָ
וְחֶרְמֵשׁ לֹא תָנִיף עַל קָמַת רֵעֶךָ׃ ס כִּי־יִקַּח אִישׁ
אִשָּׁה וּבְעָלָהּ וְהָיָה אִם־לֹא תִמְצָא־חֵן בְּעֵינָיו כִּי־מָצָא בָהּ עֶרְוַת
דָּבָר וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ׃ וְיָצְאָה
מִבֵּיתוֹ וְהָלְכָה וְהָיְתָה לְאִישׁ־אַחֵר׃ וּשְׂנֵאָהּ הָאִישׁ הָאַחֲרוֹן
וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ אוֹ כִי יָמוּת
הָאִישׁ הָאַחֲרוֹן אֲשֶׁר־לְקָחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה׃ לֹא־יוּכַל בַּעְלָהּ ה
הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר־שִׁלְּחָהּ לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ לִהְיוֹת לוֹ לְאִשָּׁה א
אַחֲרֵי אֲשֶׁר הֻטַּמָּאָה כִּי־תוֹעֵבָה הִוא לִפְנֵי יְהוָה וְלֹא תַחֲטִיא
אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה׃ ס
כִּי־יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה חֲדָשָׁה לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא וְלֹא־יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל
דָּבָר נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אֶחָת וְשִׂמַּח אֶת־אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר־ל

כסף רבית עבור רבית כל מדעם דיתרבי: לבר עממין תרבי ולאחוך לא תרבי בדיל דיברכינך יי׳ אלהך בכל אושטות ידך על ארעא דאת עליל לתמן למירתה: ארי תדר נדר קדם יי׳ אלהך לא תאחר לשלמותיה ארי מתבע יתבעיניה יי׳ אלהך מנך ויהי בך חובא: וארי תתמנע מלמדר לא יהי בך חובא: מפקות ספותך תטר ותעבד כמא דנדרתא קדם יי׳ אלהך נדבתא דמללתא בפומך: ארי תתגר בכרמא דחברך ותיכול ענבין כנפשך סבעך ולמנך לא תתן: ארי תתגר בקמתא דחברך ותקטוף דמלין בידך ומגלא לא תריס על קמתא דחברך: ארי יסב גבר אתתא ויבעלינה ויהי אם לא תשכח רחמין בעינוהי ארי אשכח בה עברת פתגם ויכתוב לה גט פטורין ויתן בידה ויפטרינה מביתיה: ותפוק מביתיה ותהך ותהי לגבר אחרן: ויסנינה גברא בתראה ויכתוב לה גט פטורין ויתן בידה ויפטרינה מביתיה או ארי ימות גברא בתראה דנסבה ליה לאתו: לית ליה רשו לבעלה קדמאה דפטרה למתוב למסבה למהוי ליה לאתו בתר דאסתאבת ארי מרחקא היא קדם יי׳ ולא תחיב ית ארעא דיי׳ אלהך יהב לך אחסנא: ארי יסב גבר אתתא חדתא לא יפוק בחילא ולא יעבר עלוהי לכל פתגם פני יהי לביתיה שתא חדא ויחדי ית אתתיה די

אלמנה פרט למחזיר גרושתו: ולא יעבור עליו דבר הצבא: לכל דבר שהוא צורך צבא לא לספק מים ומזון ולא לתקן דרכים אבל החוזרים מעורכי המלחמה על פי כהן כגון בנה בית ולא חנכו ארש אשה ולא לקחה מספיקין מים ומזון ומתקנין את הדרכים: יהיה לביתו אף בשביל ביתו אם בנה בית וחנכו נטע כרם וחללו אינו זז מביתו בשביל עורכי המלחמה: לביתו זו ביתו: יהיה לרבות את כרמו: ושמח ישמח את אשתו ותרגומו ויחדי ית אתתיה והמתרגם ויחדי עם אתתיה טועה הוא שאין זה תרגום של ושמח אלא של ושמח

ומה היא השמחה. רכב. היא העליונה. לא יחבל. אם בא למשכנו על חובו בבית דין לא ישכננו בדברים העושים בהן אוכל נפש. כי ימצא. ב
בעדים והתראה. וכן כל ישנא שבתורה. והתעמר בו. אינו חייב עד שיתעמר בו. השמר בנגע הצרעת. שלא תתלוש סימני טומאה ולא תקוץ את
הבהרת. ככל אשר יורו אתכם. אם להסגיר אם להחליט אם לטהר. זכור את אשר עשה יי׳ למרים. אם באת להזהר שלא תלקה בצרעת אל תספר
לשון הרע. זכור העשוי למרים שדברה באחיה ולקתה בנגעים. כי תשה ברעך. תחוב בחברך. משאת מאומה. חוב של כלום. לא תשכב בעבוטו.
לא תשכב ועבוטו אצלך. כבוא השמש. אם כסות לילה הוא ואם כסות יום החזירהו בבקר. וכבר כתב במלה המשפטים עד בא השמש תשיבנו

לָקַח: ס לֹא־יַחֲבֹל רֵחַיִם וָרָכֶב כִּי־נֶפֶשׁ הוּא חֹבֵל:
ס כִּי־יִמָּצֵא אִישׁ גֹּנֵב נֶפֶשׁ מֵאֶחָיו מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְהִתְעַמֶּר־בּוֹ וּמְכָרוֹ וּמֵת הַגַּנָּב הַהוּא וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ:
ס הִשָּׁמֶר בְּנֶגַע־הַצָּרַעַת לִשְׁמֹר מְאֹד וְלַעֲשׂוֹת כְּכֹל
אֲשֶׁר־יוֹרוּ אֶתְכֶם הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִם תִּשְׁמְרוּ ל
לַעֲשׂוֹת: זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְמִרְיָם בַּדֶּרֶךְ ב
בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם: ס כִּי־תַשֶּׁה בְרֵעֲךָ מַשַּׁאת
מְאוּמָה לֹא־תָבֹא אֶל־בֵּיתוֹ לַעֲבֹט עֲבֹטוֹ: בַּחוּץ תַּעֲמֹד וְהָאִישׁ
אֲשֶׁר אַתָּה נֹשֶׁה בוֹ יוֹצִיא אֵלֶיךָ אֶת־הַעֲבוֹט הַחוּצָה: וְאִם־א
אִישׁ עָנִי הוּא לֹא תִשְׁכַּב בַּעֲבֹטוֹ: הָשֵׁב תָּשִׁיב לוֹ אֶת־הַעֲבוֹט
כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ וְשָׁכַב בְּשַׂלְמָתוֹ וּבֵרְכֶךָּ וּלְךָ תִּהְיֶה צְדָקָה לִפְנֵי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: ס לֹא־תַעֲשֹׁק שָׂכִיר עָנִי וְאֶבְיוֹן
מֵאַחֶיךָ אוֹ מִגֵּרְךָ אֲשֶׁר בְּאַרְצְךָ בִּשְׁעָרֶיךָ: בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ
וְלֹא־תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ כִּי עָנִי הוּא וְאֵלָיו הוּא נֹשֵׂא אֶת־נַפְשׁוֹ
וְלֹא־יִקְרָא עָלֶיךָ אֶל־יְהוָה וְהָיָה בְךָ חֵטְא: ס לֹא־
יוּמְתוּ אָבוֹת עַל־בָּנִים וּבָנִים לֹא־יוּמְתוּ עַל־אָבוֹת אִישׁ בְּחֶטְאוֹ
יוּמָתוּ: ס לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר יָתוֹם וְלֹא תַחֲבֹל בֶּגֶד
אַלְמָנָה: וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם וַיִּפְדְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
מִשָּׁם עַל־כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה: ס
כִּי תִקְצֹר קְצִירְךָ בְשָׂדֶךָ וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה לֹא תָשׁוּב

נסב: לא יסב משכונא
ריחיא ורכבא ארי בהון מתעבד
מזון לכל נפש:
ארי ישתכח גבר גניב נפשא מ
מאחוהי מבני ישראל ויתגר ביה
ויזבניניה ויתקטל גנבא ההוא ו
ותפלי עבד דביש מבינך:
אסתמר במכתש סגירו למטר לח
לחדא ולמעבד ככל דילפון יתכ
יתכון כהניא ליואי כמא דפקד
דפקדיתינון תטרון למעבד: הוי ד
דכיר ית דעבד יי׳ אלהך למרים ב
בארחא במפקכון ממצרים:
ארי תרשי בחברך רשות מדעם
לא תיעול לביתיה למסב משכ
משכוניה: בברא תקום וגברא ד
דאת רשי ביה יפק לותך ית משכ
משכונא לברא: ואם גבר מסכן
הוא לא תשכוב במשכוניה: אתב
אתבא תתיב ליה ית משכונא כמ
כמיעל שמשא וישכוב בכסותיה
ויברכינך ולך תהי זכו קדם יי׳ א
אלהך:
לא תעשוק אגירא ענייא ומסכנא
מאחך או מגיורך דבארעך בקר
בקרוך: ביומיה תתן אגריה ולא
תעול עלוהי שמשא ארי עניא ה
הוא וליה הוא מסר ית נפשיה ול
ולא יקרי עלך קדם יי׳ ויהי בך חו
חובא:
לא ימותון אבהן על פום בנין ו
ובנין לא ימותון על פום אבהן א
אנש בחוביה ימותון:
לא תצלי דין גיור יתם ולא תס
תסב משכונא כסות ארמלא: ות
ותדכר ארי עבדא הויתא במצרי
ופרקך יי׳ אלהך מתמן על כן אנא
מפקד לך למעבד ית פתגמא ה
הדין: ארי תחצוד חצדך
בחקלך ותתנשי עומרא בחקלא ל
לא תתוב

לו וכבא השמש תקומו. וברכך. ואם אינו מברכך מכל מקום ולך תהיה צדקה. לא תעשוק שכר שכיר. והלא כבר כתב לא לעבור על האביון
בשני לאוין. לא תעשוק שכר שכיר שהוא עני ואביון. ועל העשיר כבר הוזהר לא תעשוק את רעך. אביון. התאב לכל דבר. מגרך. זה גר צדק
בשעריך. זה גר תושב האוכל נבלות. אשר בארצך. לרבות שכר בהמה וכלים. ואליו. הוא נושא את נפשו. אל השכר הזה נשא את נפשו
למות עלה בכבש ונתלה באילן. והיה בך חטא. מכל מקום אלא שממהרין ליפרע על ידי הקורא. לא יומתו אבות על בנים. בעדות בנים. ואם
תאמר בעון בנים כבר נאמר איש בחטאו יומתו. אבל מי שאינו איש מת בעון אביו והקטנים מתים בעון אבותם בידי
שמים. לא תטה משפט גר יתום. ועל העשיר כבר הוזהר לא תטה משפט ושנה בעני לעבור עליו בשני לאוין לפי שנקל להטות משפט עני
יותר משל עשיר לכך הזהיר ושנה עליו. ולא תחבול. שלא בשעת הלואה. וזכרת. על מנת כן פדיתיך לשמור חקותי אפי׳ יש חסרון כיס בדברי
ושכחת עומר בשדה. ולא גדיש. מכאן אמרו עומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה. בשדה. לרבות שכחת קמה ששכח מקצתה מלקצור. לא

הטוב ליקחתו. מכאן אמרו של אחריו שכחה שלפניו אינו שכחה שאינו בבל תשוב. למען יברכך. ואעפ״י שבאת לידו שלא במתכוון קל וחומר לעושה במתכוון. אמור מעתה נפלה סלע מידו ומצאה עני ונתפרנס בה הרי הוא מתברך עליה. לא תפאר. לא תטול תפארתו ממנו. מכאן שמניחין פאה לאילן. אחריך. זו שכחה. לא תעולל. מצאת בו עוללות לא תקחנה. ואיזו היא עוללות כל שאין לה לא כתף ולא נטף. יש לה א׳ מהם הרי היא לבעל הבית. ורואיני בתלמוד ירושלמי אי זו היא כתף פסיגין זה על גב זה. נטף אלו התלויות בשדרה ויורדות. כי יהיה ריב. סופם להיות נגשים אל המשפט. אמור מעתה אין שלום יוצא מתוך מריבה. מי גרם ללוט לפרוש מן הצדיק הוי אומר זו מריבה. והרשיעו את הרשע

לקחתו לגר ליתום ולאלמנה יהיה למען יברכך יהוה א
אלהיך בכל מעשה ידיך: ס כי תחבט זיתך לא
תפאר אחריך לגר ליתום ולאלמנה יהיה: כי תבצר כרמך
לא תעולל אחריך לגר ליתום ולאלמנה יהיה: וזכרת כי
עבד היית בארץ מצרים על כן אנכי מצוך לעשות את ה
הדבר הזה: ס כי יהיה ריב בין אנשים ונגשו אל
המשפט ושפטום והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע:
והיה אם בן הכות הרשע והפילו השפט והכהו לפניו כדי
רשעתו במספר: ארבעים יכנו לא יסיף פן יסיף להכתו על
אלה מכה רבה ונקלה אחיך לעיניך: לא תחסם שור בדישו:
ס כי ישבו אחים יחדו ומת אחד מהם ובן אין לו
לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר יבמה יבא עליה ול
לקחה לו לאשה ויבמה: והיה הבכור אשר תלד יקום על
שם אחיו המת ולא ימחה שמו מישראל: ואם לא יחפץ ה
האיש לקחת את יבמתו ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים
ואמרה מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל לא אבה יבמי:
וקראו לו זקני עירו ודברו אליו ועמד ואמר לא חפצתי לק
לקחתה: ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים וחלצה נעלו מ
מעל רגלו וירקה בפניו וענתה ואמרה ככה יעשה לאיש א
אשר לא יבנה את בית אחיו: ונקרא שמו בישראל בית ח

למשבק לגיורא ליתמא ולאר
ולארמלתא יהי בדיל דיברכינך
יי׳ אלהך בכל עובדי ידך: ארי
תחבוט זיתך לא תפלי בתרך לג
לגיורא ליתמא ולארמלתא י
יהי: ארי תקטוף כרמך לא תע
תעלל בתרך לגיורא ליתמא ול
ולארמלתא יהי: ותדכר ארי ע
עבדא הויתא בארעא דמצרים
על כן אנא מפקד לך למעבד
ית פתגמא הדין: ארי יהי
דין בין גבריא ויתקרבון לדינא
וידינונון ויזכון ית זכאה ויחיבון
ית חיבא: ויהי אם בר חיב לא
לאלקאה חייבא וירמיניה דינא
וילקיניה קדמוהי כמסת חובתיה
במנין: ארבעין ילקיניה לא י
יוסיף דלמא יוסיף לאלקיותיה
על אלין מחא רבא ויקל אחוך
לעינך: לא תיחור פום תורא ב
בדישיה: ארי יתבון אחין
כחדא וימות חד מנהון ובר לי
לית ליה לא תהי אתת מיתנא ל
לברא לגבר אוחרן יבמה ייעול
עלה ויסבה ליה לאתו ויבמינה:
ויהי בוכרא דתליד יקום על ש
שמא דאחוהי מיתנא ולא יתמחי
שמיה מישראל: ואם לא יצבי
גברא למסב ית יבמתיה ותסק יבמתיה
לתרע בית דינא לקדם סביא
ותימר לא צבי יבמי לאקמא
לאחוהי שמא בישראל לא צבי
ליבמותי: ויקרון ליה סבי קרתיה
וימללון עמיה ויקום ויימר לא
רעינא למסבה: ותתקרב יבמתיה
לותיה לקדם סביא ותשרי ס
סיניה מעל רגליה ותירוק בא
באפוהי ותתיב ותימר כדין יתע
יתעבד לגברא דלא יבני ית בי
ביתא דאחוהי: ויתקרי שמיה
בישראל בית

יבא לכל המתחייבין בדין לוקין תל׳ והיה אם בן הכות הרשע. פעמים לוקה ופעמים אינו לוקה ומי הלוקה למד מן הענין. לא תחסום שור בדישו לאו שלא ניתן לעשה. והפילו השופט. מלמד שאין מלקין אותו לא עומד ולא יושב אלא מוטה. לפניו כדי רשעתו. ולאחריו כדי שתים. מכאן אמרו מלקין אותו שתי ידות מלאחריו ושליש מלפניו. במספר. ואינו נקוד במספר למד שהוא דבוק לומר במספר ארבעים ולא ארבעים. ש שלמות אלא מנין שהוא סוכם ומשלים לארבעים והן ארבעים חסר אחת. לא יוסיף. מכאן אזהרה למכה את חברו. ונקלה אחיך. כל הי היום קוראו רשע ומשלקה קראו אחיך. לא תחסום שור בדישו. דבר הכתוב בהווה והוא הדין לכל בהמה חיה ועוף ולכל מלאכה שהיא בדבר מאכל אם כן למה נאמר שור להוציא את האדם. בדישו. יכול יחסמנו מבחוץ ת״ל לא תחסום שור שבל מקום. ולמה נא[illegible] דיש לומר לך מה דיש מיוחד דבר שלא נגמרה מלאכתו וגדולו מן הארץ אף כל כיוצא בו יצא החולב והמגבן שאין גדולו מן הארץ יצא הלש והמקטף שנגמרה מלאכתו לחלה. יצא הבודל בתמרים ובגרוגרות שנגמרה מלאכתן למעשר. כי ישבו אחים יחדו. שהיתה להם ישיבה אחת בעולם פרט לאשת אחיו שלא היה בעולמו. יחדו. המיוחדין בנחלה. פרט לאחיו מן האם. ובן אין לו. עיין עליו בן או בת או בן הבן או בת הבן או בת הבת. והיה הבכור. גדול האחים הוא מייבם אותה. אשר תלד. פרט לאילונית. יקום על שם אחיו. זה שייבם את אשתו יטול נחלת המת בנכסי אביו. ולא ימחה שמו. פרט לאשת סריס ששמו מחוי. השערה. כתרגומו לתרע בית דינא. ועמד. בעמידה. ואמר. בלשון הקודש. ואף היא דברה בלשון הקודש. וירקה בפניו. על גבי קרקע. אשר לא יבנה. מכאן למי שחלץ שלא יחזור וייבם דלא כתיב אשר לא בנה אלא אשר לא יבנה כיון שלא בנה שוב לא יבנה. ונקרא שמו וגו׳ מצוה על העומדים לומר חלוץ הנעל:

כי ינצו אנשים ׳סופן לבא לידי מכות כמו שנ׳ מיד מכהו ׃אין שלום יוצא מתוך מצות ׳וקצותה את כפה ׳ממון דמי בשתו הכל לפי המבייש ו המתבייש ׳או אינו אלא ממש נא׳ כאן לא תחוס ונא׳ להלן בעדי זוממין לא תחו׳ מה להלן ממון אף כאן ממון ׳גדולה וקטנה ׳גדולה כמכחשת את הקטנה שלא יהא נוטל בגדולה ונותן בקטנה ׳לא יהיה לך ׳אם עשית כן לא יהיה לך כלום ׳אבן ואבן ׳משקלות ׳אבן שלמה וצדק יהיה לך ׳אם עשית כן יהיה לך הרבה ׳זכור את אשר עשה לך ׳וגו׳ אם שקרת במדות ובמשקלות הוי דואג מגרוי האויב שנ׳ מאזני מרמה תועבת ה׳ וכתיב בתריה בא זדון ויבא קלון ׳אשר קרך בדרך ׳לשון מקרה ׳דא׳ לשון קרי וטומאה שהיה מטמאן במשכב זכור ׳דא׳ לשון קר וחם וכו׳

טדי סיכא׳:
ארי יכצון גברין כחדא גבר ו אחוהי ותתקרב אתת חד לש לשיזבא ית בעלה מיד מחוהי ותושט ידה ותתקף בבית בהת בהתתיה ׃ ותקוץ ית ידה ולא ה תחוס עינך:
לא יהי לך בכיסך מתקל ומתקל רב וזער: לא יהי לך בביתך מכילא ומכילא רב רבתא וזערתא: מתקלין שלמין דקשוט יהון לך מכילן שלמין דקשוט יהוין לך בדיל דיורכון יומך על ארעא דיי׳ אלהך יהב לך׃ ארי מרחק קדם יי׳ אלהך כל ע עבד אלין כל עבד שקר:
הוי דכיר ית דעבד לך עמלק בארחא במפקכון ממצרים: דערעך בארחא וקטל בך כל דהוו מתאחרין בתרך ואת משלהי ולאי ולא דחיל מן קדם יי׳: ויהי כד יניח יי׳ אלהך לך מכל בעלי דבבך מסחור סחור בא בארעא דיי׳ אלהך יהב לך אחס אחסנא למירתה תמחי ית דכר דוכרנא דעמלק מתחות שמיא לא תתנשי:

חלוץ הנעל׃ ס כי ינצו אנשים יחדו איש ואחיו
וקרבה אשת האחד להציל את אישה מיד מכהו ושלחה י
ידה והחזיקה במבשיו׃ וקצתה את כפה לא תחוס עינך׃
ס לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה׃
לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה גדולה וקטנה׃ אבן שלמה
וצדק יהיה לך איפה שלמה וצדק יהיה לך למען יאריכו
ימיך על האדמה אשר יהוה אלהיך נתן לך׃ כי תועבת יהוה
אלהיך כל עשה אלה כל עשה עול׃ ס זכור את
אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים׃ אשר קרך
בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחריך ואתה עיף ויגע ולא
ירא אלהים׃ והיה בהניח יהוה אלהיך לך מכל איביך מ
מסביב בארץ אשר יהוה אלהיך נתן לך נחלה לרשתה ת
תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח׃

פרשה

ויהי ארי תיעול לארעא דיי׳ אלהך יהב לך אחסנא ותירתה ו ותתב בה: ותסב מריש כל אבא דארעא דתעיל מארעך דיי׳ אלהך יהב לך ותשוי בסלא ותהך לאתר דיתרעי יי׳ אלהך לאשראה שכנתיה תמן: ותיתי לות כה כהנא דיהי ביומיא האינון ותי ותימר ליה חויתי יומא דין ק קדם יי׳ אלהך ארי עלית לארעא דקיים יי׳

והיה כי תבוא אל הארץ אשר יהוה אלהיך נתן לך נחלה
וירשתה וישבת בה׃ ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר
תביא מארצך אשר יהוה אלהיך נתן לך ושמת בטנא וה
והלכת אל המקום אשר יבחר יהוה אלהיך לשכן שמו שם׃
ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם ואמרת אליו הגדתי
היום ליהוה אלהיך כי באתי אל הארץ אשר נשבע יהוה

׳צננך והפשירך מרתיחתך שהיו האומות יראים להלחם בכם ובא זה והתחיל והראה מקום לאחרים ׳משל לאמבטי רותחת שאין כל בריה וכ׳ יכולה לירד לתוכה בא בן בליעל אחד קפץ וירד לתוכה אעפ׳ שנכוה הקרה אותה בפני אחרים ׳ויזנב בך ׳מכת זנב חותך מילות וזורק כל׳ כלפי מעלה ׳כל הנחשלים ׳אחריך ׳חסירי כח מחמת חטאם שהיה הענן פולטן ׳ואתה עיף ויגע ׳עיף בצמא דכתיב ויצמא שם העם למים וכ׳ וכתיב אחריו ויבא עמלק ׳ויגע ׳בדרך ׳ולא ירא ׳עמלק אלהים מלהרע לך ׳תמחה את זכר עמלק ׳מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק משור ועד שה שלא יהא שם עמלק נזכר אפי׳ על בהמה לומר בהמה זו משל עמלק היתה׳

והיה כי תבא

׳מסלת כי תבא

וירשתה וישבת בה ׳מגיד שלא נתחייבו בבכורים עד שכבשו וחלקו ׳מראשית ׳ולא כל ראשית ׳אין כל הפירות חייבין בבכורים אלא שבעת המינין בלבד נאמר כאן ארץ ונאמר להלן ארץ חטה ושעורה וגו׳ מה להלן משבעת המינין שנשתבחה בהן ארץ ישראל אף כאן שבח ארץ ישראל ׳זית שמן ׳זית אגורי שזמנו אגור בתוכו ׳ודבש ׳הוא דבש תמרים ׳מראשית ׳אדם יורד לתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה כורך עליה גמי לסימן ואומר הרי זה בכורים ׳אשר יהיה בימים ההם ׳אין לך אלא כהן שבימיך כמו שהוא ׳ואמרת אליו ׳שאינך כפוי טובה ׳הגדתי היום ׳פעם אחת בשנה ולא שתי פעמים ׳ולקח הכהן הטנא מידך ׳להניף אותו ׳כהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף ׳וענית ׳לשון הרמת קול ׳ארמי אובד אבי ׳מזכיר

חכרי המקום. לבן בקש לעקור את הכל כשרדף אחר יעקב. ובשביל שחשב לעשות חשב לו המקום כאלו עשה שאומות העולם חושב להם ה
הקב"ה מחשבה כמעשה. וירד מצרימה. ועוד אחרים באו לכלותנו שאחרי זאת ירד יעקב למצרים. במתי מעט. בשבעים נפש. המקום הזה. בי
המקדש. ויתן לנו את הארץ. כמשמעו. והנחתו. מגיד שנוטלו אחר הנחת הכהן ואוחזו בידו כשהוא קורא ומניף. ושמחת בכל הטוב. מכאן
אמרו אין קורין מקרא בכורים אלא בזמן שמחה מעצרת ועד החג שאדם מלקט תבואתו ופירותיו ויינו ושמנו. אבל מחג ואילך מביא ו
ואינו קורא. אתה והלוי. אף הלוי חייב בבכורים. אם נטעו בתוך עריהם. והגר אשר בקרבך. מביא ואינו קורא שאינו יכול לומר לאבותינו

לַאֲבֹתֵינוּ לָתֶת לָנוּ׃ וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטֶּנֶא מִיָּדֶךָ וְהִנִּיחוֹ לִפְנֵי
מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲרַמִּי
אֹבֵד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה וַיָּגָר שָׁם בִּמְתֵי מְעָט וַיְהִי שָׁם לְגוֹי ג
גָּדוֹל עָצוּם וָרָב׃ וַיָּרֵעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים וַיְעַנּוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ ע
עֲבֹדָה קָשָׁה׃ וַנִּצְעַק אֶל יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת
קֹלֵנוּ וַיַּרְא אֶת עָנְיֵנוּ וְאֶת עֲמָלֵנוּ וְאֶת לַחֲצֵנוּ׃ וַיּוֹצִאֵנוּ יְהוָה
מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה וּבְמֹרָא גָּדֹל וּבְאֹתוֹת ו
וּבְמֹפְתִים׃ וַיְבִאֵנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֶּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת
אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃ וְעַתָּה הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת רֵאשִׁית פְּרִי ה
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִּי יְהוָה וְהִנַּחְתּוֹ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ ו
וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ וְשָׂמַחְתָּ בְכָל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן
לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּלְבֵיתֶךָ אַתָּה וְהַלֵּוִי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבֶּךָ׃

ס כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר אֶת כָּל מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ
בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁת שְׁנַת הַמַּעֲשֵׂר וְנָתַתָּה לַלֵּוִי לַגֵּר לַיָּתוֹם
וְלָאַלְמָנָה וְאָכְלוּ בִשְׁעָרֶיךָ וְשָׂבֵעוּ׃ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת וְגַם נְתַתִּיו לַלֵּוִי וְלַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָא
וְלָאַלְמָנָה כְּכָל מִצְוָתְךָ אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי לֹא עָבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ ו
וְלֹא שָׁכָחְתִּי׃ לֹא אָכַלְתִּי בְאֹנִי מִמֶּנּוּ וְלֹא בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא
וְלֹא נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהָי עָשִׂיתִי כְּכֹל

לאבהתנא למתן לנא: ויסב כא
כהנא סלא מן ידך ויחתיניה ק
קדם מדבחא דיי אלהך: ותתב ו
ותימר קדם יי אלהך לבן ארמאה
בעא לאובדא ית אבא ונחת ל
למצרים ודר תמן בעם זער ו
והוה תמן לעם רב תקיף וסגי:
ואבאישו לנא מצראי ועניונא
ויהבו עלנא פולחנא קשיא: וצ
וצלינא קדם יי אלהא דאבהתנא
וקביל יי צלותנא וגלי קדמוהי
עמלנא ולאותנא ודוחקנא: וא
ואפקנא יי ממצרים ביד תקיפא
ובדרע מרמם ובחזונא רבא ו
ובאתין ובמופתין: ואיתיננא ל
לאתרא הדין ויהב לנא ית אר
ארעא הדא ארע עבדא חלב
ודבש: וכען הא איתיתי ית ריש
אבא דארעא דיהבת לי יי ותח
ותחתיניה קדם יי אלהך ותסגוד
קדם יי אלהך: ותחדי בכל טבתא
דיהב לך יי אלהך ולאנש ביתך
את ולואה וגיורא די בינך:

ארי תשיצי לעשרא ית כל מע
מעשר עללתך בשתא תליתיתא
שנת מעשרא ותתן ללואה לגי
לגיורא ליתמא ולארמלתא וי
וייכלון בקרוך ויסבעון: ותימר
קדם יי אלהך פליתי קדש מע
מעשרא מן ביתא ואף יהבתיה
ללואה ולגיורא ליתמא ולאר
ולארמלתא ככל תפקידתך ד
דפקדתני לא עברית מפקודך
ולא אתנשיתי: לא אכלית במ
באבלי מניה ולא חלפית מניה
במסאב ולא יהבית מניה למית
קבלית למימרא דיי אלהי עבד
עבדית ככל

כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית. כשתגמור להפריש מעשר של שנה השלישית קבע זמן הבעור והוידוי בערב הפסח
של שנה הרביעית שנ' מקצה שלש שנים תוציא וגו' נאמר כאן מקץ ונאמר להלן מקץ שבע שנים לענין הקהל מה להלן רגל אף כאן רגל.
אי מה להלן חג הסוכות אף כאן חג הסוכות ת"ל כי תכלה לעשר מעשרות של שנה השלישית רגל שהמעשרות כלין בו וזהו פסח שהרבה א
אילנות יש שנלקטין אחר הסוכות נמצאו מעשרות של שלישית כלין בפסח של רביעית וכל מי ששהה מעשרותיו הצריכו הכתוב לבערן מן
הבית. שנת המעשר. שנה שאין נוהג בה אלא מעשר אחד משני מעשרות שנהגו בשתי שנים שלפניה. שבשנה ראשונה של שמטה נוהג בה
מעשר ראשון כמו שנ' כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר. ומעשר שני שנ' ואכלת לפני יי' אלהיך מעשר דגנך הרי שני מעשרות. ולמדך
כאן בשנה השלישית שאין נוהג מאותן שני מעשרות אלא האחד ואי זה זה מעשר ראשון ותחת מעשר שני יתן מעשר עני שנ' כאן ונתת ללוי
מעשר שלו הרי מעשר ראשון. לגר ליתום ולאלמנה זה מעשר עני. ואכלו בשעריך ושבעו. תן להם כדי שביעתן. מכאן אמרו אין פוחתין לעני
בגרן פחות מחצי קב חטים כו'. ואמרת לפני יי' אלהיך. התודה שנתת מעשרותיך. בערתי הקדש מן הבית. זה מעשר שני ונטע רבעי. ולמדך שאם
שהה מעשרותיו של שתי שנים ולא העלם לירושלים שצריך להעלותן עכשו. וגם נתתיו ללוי. מעשר ראשון. וגם לרבות תרומות ובכורים. לגר
ליתום ולאלמנה. זה מעשר עני. ככל מצותך. נתתים כסדרן לא הקדמתי תרומה לבכורים ולא מעשר לתרומה ולא שני לראשון שהתרומה ק
קרויה ראשית שהיא ראשונה משנעשה דגן וכתיב מלאתך ודמעך לא תאחר לא תשנה את הסדר. לא עברתי ממצותיך. לא הפרשתי ממין על
שאינו מינו ומן החדש על הישן. ולא שכחתי. מלברכך על הפרשת מעשרות. לא אכלתי באוני ממנו. מכאן שאסור לאונן. ולא בערתי ממנו ב
בטמא. בין שאני טמא והוא טהור בין שאני טהור והוא טמא. והיכן הוזהר על כך לא תוכל לאכול בשעריך זו אכילה טומאה כמה שנ' בפ
בפסולי המוקדשין בשעריך תאכלנו הטמא והטהור וגו' אבל זה לא תוכל לאכול דרך אכילה שצריך האמור במקום אחר. ולא נתתי ממנו ל
למת. לעשות לו ארון ותכריכין. שמעתי בקול יי' אלהי. הבאותיו לבית הבחירה. עשיתי ככל

אשר צויתני· שמחתי ושמחתי בו· השקיפה ממעון קדשך· עשינו מה שגזרת עלינו עשה אתה מה שעליך לעשות שאמרת אם בחקתי תלכו ונ
ונתתי גשמיכם בעתם· אשר נתת לנו· כאשר נשבעת לאבותינו לתת לנו וקיימת ארץ זבת חלב ודבש· היום הזה יי׳ אלהיך מצוך· בכל יום יהו ב
בעיניך חדשים כאלו בו ביום נצטוית עליהם· ושמרת ועשית אותם· בת קול מברכתו הבאת בכורים היום תשנה לשנה הבאה· האמרת· והאמ
והאמירך· אין להם עד מוכיח במקרא ולי נראה שהוא לשון המשכה והבדלה· הבדלתו לך מאלהי הנכר להיות לך לאלהים והוא הפרישך אליו
מעמי הארץ להיות לו לעם סגלה· כאשר דבר לך· והייתם לי סגלה· ולהיותך עם קדוש כאשר דבר· והייתם לי קדשים· שמר את כל המצוה

אשר צויתני: השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את
עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתתה לנו כאשר נש
נשבעת לאבתינו ארץ זבת חלב ודבש: ס היום
הזה יהוה אלהיך מצוך לעשות את החקים האלה ואת ה
המשפטים ושמרת ועשית אותם בכל לבבך ובכל נפשך:
את יהוה האמרת היום להיות לך לאלהים וללכת בדרכיו
ולשמר חקיו ומצותיו ומשפטיו ולשמע בקלו: ויהוה האמירך
היום להיות לו לעם סגלה כאשר דבר לך ולשמר כל מ
מצותיו: ולתתך עליון על כל הגוים אשר עשה לתהלה ול
ולשם ולתפארת ולהיתך עם קדש ליהוה אלהיך כאשר ד
דבר: ס ויצו משה וזקני ישראל את העם לאמר
שמר את כל המצוה אשר אנכי מצוה אתכם היום: והיה
ביום אשר תעברו את הירדן אל הארץ אשר יהוה אלהיך
נתן לך והקמת לך אבנים גדלות ושדת אתם בשיד: וכתבת
עליהן את כל דברי התורה הזאת בעברך למען אשר ת
תבא אל הארץ אשר יהוה אלהיך נתן לך ארץ זבת חלב
ודבש כאשר דבר יהוה אלהי אבתיך לך: והיה בעברכם
את הירדן תקימו את האבנים האלה אשר אנכי מצוה א
אתכם היום בהר עיבל ושדת אותם בשיד: ובנית שם מזבח
ליהוה אלהיך מזבח אבנים לא תניף עליהן ברזל: אבנים ש

דפקדתני: אסתכי ממדור קד
קדשך מן שמיא וברך ית עמך
ית ישראל וית ארעא דיהבת לנ
לנא כמא דקיימת לאבהתנא א
ארע עבדא חלב ודבש:

יומא הדין יי׳ אלהך מפקד לך
למעבד ית קימיא האלין וית ד
דיניא ותטר ותעבד יתהון בכל
לבך ובכל נפשך: ית יי׳ חטבת
יומא דין למהוי לך לאלה ול
ולמהך באורחן דתקנן קדמוהי
ולמטר קימוהי ופקודוהי ודינ
ודינוהי ולקבלא במימריה: ויי׳
חטבך יומא דין למהוי ליה לע
לעם חביב כמה דמלל לך ול
ולמטר כל פקודוהי: ולמתנך
עלאי על כל עממיא דעבד ל
לתשבחא ולשום ולרבו ולמ
ולמהוך עם קדיש קדם יי׳ אלהך
כמא דמלל:

ופקיד משה וסבי ישראל ית עמא
למימר טרו ית כל תפקדתא ד
דאנא מפקד יתכון יומא דין:
ויהי ביומא דתעברון ית ירדנא
לארעא דיי׳ אלהך יהב לך ותקן
ותקים לך אבנין רברבן ותסוד
יתהין בסידא: ותכתוב עליהן ית
כל פתגמי אוריתא הדא במע
במעברך בדיל דתיעול לארעא
דיי׳ אלהך יהב לך ארע עבדא
חלב ודבש כמא דמלל יי׳ אלהא
דאבהתך לך: ויהי במעברכון
ית ירדנא תקימון ית אבניא ה
האלין דאנא מפקד יתכון יומא
דין בטורא דעיבל ותסוד יתהין
בסידא: ותבני תמן מדבחא קד
קדם יי׳ אלהך מדבח אבנין לא
תרים עליהן פרזלא: אבנין

לשון הונה גרדנט בלעז· והקמות לך· בירדן· ואחר כך תוציאו משם אחרות ותבנו מהן מזבח בהר עיבל כשתמצא מהה אומר שלשה מיני אבנ
אבנים היו שנים עשר בירדן וכנגדן בגלגל וכנגדן בהר עיבל כדאי׳ במסכת סוטה·

באר היטב׃ בשבעים לשון׃ הסכת׃ כתרגומו׃ היום הזה נהיית לעם׃ בכל יום יהיו בעיניך כאלו היום באת עמו בברית׃ לברך את העם׃ כדאי במס׳ סוטה׃ ששה שבטים עלו לראש הר גריזים וששה לראש הר עיבל והכהנים והלוים והארון למטה באמצע הפכו לויים פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו׳ ואלו ואלו עונין אמן׳ חזרו והפכו פניהם להר עיבל ואומרי׳ ארור האיש אשר יעשה פסל וגו׳ וכן כולם עד ארור אשר לא יקים׃ מקלה׃ מבזה׃ מקלה׃ לשון וקלה אחיך׃ מסיג׃ גבול׃ מחזירו לאחוריו וגונב את הקרקע לשון והוסג אחור׃ משגה עור׃ הסומא בדבר ומשיאו עצה רעה׃

שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה אֶת־מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהַעֲלִיתָ עָלָיו עוֹלֹת ל
לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים וְאָכַלְתָּ שָּׁם וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ׃ וְכָתַבְתָּ עַל־הָאֲבָנִים אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת
בַּאֵר הֵיטֵב׃ ס וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם אֶל־
כָּל־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הַסְכֵּת וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיֵיתָ ל
לְעָם לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְעָשִׂיתָ אֶת־
מִצְוֺתָו וְאֶת־חֻקָּיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם׃ ס וַיְצַו מ
מֹשֶׁה אֶת־הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר׃ אֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ אֶת־
הָעָם עַל־הַר גְּרִזִים בְּעָבְרְכֶם אֶת־הַיַּרְדֵּן שִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה
וְיִשָּׂשכָר וְיוֹסֵף וּבִנְיָמִן׃ וְאֵלֶּה יַעַמְדוּ עַל־הַקְּלָלָה בְּהַר עֵיבָל
רְאוּבֵן גָּד וְאָשֵׁר וּזְבוּלֻן דָּן וְנַפְתָּלִי׃ וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ אֶל־כָּל־
אִישׁ יִשְׂרָאֵל קוֹל רָם׃ ס אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה
פֶסֶל וּמַסֵּכָה תּוֹעֲבַת יְהוָה מַעֲשֵׂה יְדֵי חָרָשׁ וְשָׂם בַּסָּתֶר וְעָנוּ
כָל־הָעָם וְאָמְרוּ אָמֵן׃ ס אָרוּר מַקְלֶה אָבִיו וְאִמּוֹ
וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס אָרוּר מַסִּיג גְּבוּל רֵעֵהוּ וְאָמַר
כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס אָרוּר מַשְׁגֶּה עִוֵּר בַּדָּרֶךְ וְאָמַר כָּל־
הָעָם אָמֵן׃ ס אָרוּר מַטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר־יָתוֹם וְאַלְמָנָה
וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס אָרוּר שֹׁכֵב עִם־אֵשֶׁת אָבִיו כִּי
גִלָּה כְּנַף אָבִיו וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס אָרוּר שֹׁכֵב עִם
כָּל־בְּהֵמָה וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס אָרוּר שֹׁכֵב עִם

שלמן תבני ית מדבחא דיי׳ אלהך ותסק עלוהי עלון קדם יי׳ אלהך: ותכוס נכסת קודשין ותיכול לתמן ותחדי קדם יי׳ אלהך: ותכתוב על אבניא ית כל פתגמי אוריתא הדא פרש יאות:
ומליל משה וכהניא ליואי עם כל ישראל למימר אצית ושמע ישראל יומא הדין הויתא לעם קדם יי׳ אלהך: ותקבל למימרא דיי׳ אלהך ותעבד ית פקודוהי וית קימוהי דאנא מפקד לך יומא דין:
ופקיד משה ית עמא ביומא ההוא למימר: אלין יקומון לברכא ית עמא בטורא דגריזים במעברכון ית ירדנא שמעון ולוי ויהודה ויששכר ויוסף ובנימין: ואלין יקומון על מלטטיא בטורא דעיבל ראובן גד ואשר זבולון דן ונפתלי: ויתיבון ליואי ויימרון לכל אנש ישראל קל רם:
ליט גברא דיעבד צלם ומתכא מרחק קדם יי׳ עובד ידי אומנא וישוי בסתרא ויתיבון כל עמא ויימרון אמן: ליט דיקלי לאבוהי ולאמיה ויימר כל עמא אמן: ליט דישני תחומא דחבריה ויימר כל עמא אמן: ליט דיטעי עוירא בארחא ויימר כל עמא אמן: ליט דיצלי דין גיור יתם וארמלא ויימר כל עמא אמן: ליט דישכוב עם אתת אבוהי ארי גלי כנפא דאבוהי ויימר כל עמא אמן: ליט דישכוב עם כל בעירא ויימר כל עמא אמן:
ליט דישכוב עם

מכה רעהו בסתר·על לשון הרע הוא אומר·ראיתי ביסודו של ר' משה הדרשן אחד עשר ארורים יש כאן כנגד אחד עשר שבטים· וכנגד שמעון לא כתב ארור לפי שלא היה בלבו לברכו לפני מותו כשברך שאר השבטים לכך לא רצה לקללו· אשר לא יקים· כאן כלל את כל התורה כלה וקבלוה עליהם באלה ובשבועה· שגר אלפיך·ולדות בקרך שהבהמה משגרת ממעיה·ועשתרות צאנך·כתרגומו·ורבותי' אמרו למה נקרא שמם עשתרות שמעשרות את בעליהן ומחזיקות אותן כעשתרות הללו שהן סלעים חזקים·ברוך טנאך·פירותיך·דא טנא דבר לח שאתה מסנן בסלים·משארתך·דבר יבש שנשאר בכלי ואינו זב·ברוך אתה בבאך וברוך אתה בצאתך·שתהא יציאתך מן העולם בלא חטא כביאתך לצ

אֲחֹתוֹ בַּת אָבִיו אוֹ בַת אִמּוֹ וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן: ס
אָרוּר שֹׁכֵב עִם חֹתַנְתּוֹ וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן: ס אָרוּר
מַכֵּה רֵעֵהוּ בַּסָּתֶר וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן: ס אָרוּר
לֹקֵחַ שֹׁחַד לְהַכּוֹת נֶפֶשׁ דָּם נָקִי וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן:
ס אָרוּר אֲשֶׁר לֹא יָקִים אֶת דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת
לַעֲשׂוֹת אוֹתָם וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן: פ וְהָיָה אִם
שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל יהוה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מ
מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם וּנְתָנְךָ יהוה אֱלֹהֶיךָ עֶלְיוֹן עַל
כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ: וּבָאוּ עָלֶיךָ כָּל הַבְּרָכוֹת הָאֵלֶּה וְהִשִּׂיגֻךָ כִּי
תִשְׁמַע בְּקוֹל יהוה אֱלֹהֶיךָ: בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר וּבָרוּךְ אַתָּה ב
בַּשָּׂדֶה: בָּרוּךְ פְּרִי בִטְנְךָ וּפְרִי אַדְמָתְךָ וּפְרִי בְהֶמְתֶּךָ שְׁגַר א
אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרוֹת צֹאנֶךָ: בָּרוּךְ טַנְאֲךָ וּמִשְׁאַרְתֶּךָ: בָּרוּךְ אַתָּה
בְּבֹאֶךָ וּבָרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתֶךָ: יִתֵּן יהוה אֶת אֹיְבֶיךָ הַקָּמִים ע
עָלֶיךָ נִגָּפִים לְפָנֶיךָ בְּדֶרֶךְ אֶחָד יֵצְאוּ אֵלֶיךָ וּבְשִׁבְעָה דְרָכִים
יָנוּסוּ לְפָנֶיךָ: יְצַו יהוה אִתְּךָ אֶת הַבְּרָכָה בַּאֲסָמֶיךָ וּבְכֹל מ
מִשְׁלַח יָדֶךָ וּבֵרַכְךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יהוה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: יְקִימְךָ
יהוה לוֹ לְעַם קָדוֹשׁ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָךְ כִּי תִשְׁמֹר אֶת מִצְוֹת
יהוה אֱלֹהֶיךָ וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו: וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם
יהוה נִקְרָא עָלֶיךָ וְיָרְאוּ מִמֶּךָּ: וְהוֹתִרְךָ יהוה לְטוֹבָה בִּפְרִי ב
בִטְנְךָ וּבִפְרִי בְהֶמְתְּךָ וּבִפְרִי אַדְמָתֶךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע

אחתיה בת אבוהי או בת אמיה ויימר כל עמא אמן:
ליט דישכוב עם חמתיה ויימר כל עמא אמן:
ליט דימחי חבריה בסתרא ויימר כל עמא אמן:
ליט דיקבל שוחדא לקטל נפש דם זכאי ויימר כל עמא אמן:
ליט דלא יקים ית פתגמי אוריתא הדא למעבד יתהון ויימר כל עמא אמן:
ויהי אם קבלא תקבל למימרא דיי׳ אלהך למיטר למעבד ית כל פקודוהי דאנא מפקד לך יומא דין ויתנינך יי׳ אלהך עלאי על כל עממי ארעא: וייתון עלך כל ברכתא האלין וידבקנך ארי תקבל למימרא דיי׳ אלהך: בריך את בקרתא ובריך את בחקלא: בריך ולדא דמעך ואבא דארעך ולדא דבעירך בקרי תורך ועדרי ענך: בריך סלך ומותרך: בריך את במיעלך ובריך את במפקך: יתן יי׳ ית בעלי דבבך דקימין עלך תבירין קדמך באורחא חדא יפקון לותך ובשבע אורחן יהון ערקין מן קדמך: יפקד יי׳ לך ית ברכן באוצרך ובכל אושטות ידך ויברכנך בארעא דיי׳ אלהך יהב לך: יקימנך יי׳ קדמוהי לעם קדיש כמא דקיים לך ארי תטר ית פקודיא דיי׳ אלהך ותהך באורחן דתקנן קדמוהי: ויחזון כל עממי ארעא ארי שמא דיי׳ מתקרי עלך וידחלון מנך: וישיירנך יי׳ לטבא בולדא דמעך ובולדא דבעירך ובאבא דארעך על ארעא דקיים

עולם·ובשבעה דרכים ינוסו לפניך·כן דרך הנבהלים לברוח מתפזרין לכל עבר·

המארה· חסרון· כמו צרעת ממארת· המהומה· שגוש קול בהלות· שחפת· שבשרו נשחף ונפוח· קדחת· לשון כי אש קדחה באפי· והוא חם מכל ח
חולים שדומי בלעז שהיא דשה מאד· ודלקת· חמה יותר מקדחת ומיני חליים הם· חרחור· חולי המחממו תוך הגוף וצמא תמיד למים ובלעז
אישטרדימנט לשון נחר· ורה מנחר מפוח· כמו חרב· ובחרב· יביא עליך גייסות· שדפון וירקון· מכת תבואה שבשדות· שדפון רוח קדים
שחולה בלעז· ירקון· יובש ופני התבואה מכסיפין ונהפכין לירקון קמא בלעז· עד אבדך· עד תיבד· עד אבוד אותך שהכלה מאיליך· והיו
שמיך אשר על ראשך נחשת· קללות הללו משה מפי עצמו אמרן ושבתורת כהנים מפי הקב"ה אמרן כששנאן· ואם לא תשמעו לי ואם תלכו

יהוה לאבתיך לתת לך: יפתח יהוה לך את אוצרו הטוב
את השמים לתת מטר ארצך בעתו ולברך את כל מעשה
ידך והלוית גוים רבים ואתה לא תלוה: ונתנך יהוה לראש
ולא לזנב והיית רק למעלה ולא תהיה למטה כי תשמע אל
מצות יהוה אלהיך אשר אנכי מצוך היום לשמר ולעשות:
ולא תסור מכל הדברים אשר אנכי מצוה אתכם היום ימין
ושמאול ללכת אחרי אלהים אחרים לעבדם: פ
והיה אם לא תשמע בקול יהוה אלהיך לשמר לעשות את
כל מצותיו וחקתיו אשר אנכי מצוך היום ובאו עליך כל ה
הקללות האלה והשיגוך: ארור אתה בעיר וארור אתה ב
בשדה: ארור טנאך ומשארתך: ארור פרי בטנך ופרי א
אדמתך שגר אלפיך ועשתרת צאנך: ארור אתה בבאך
וארור אתה בצאתך: ישלח יהוה בך את המארה את המ
המהומה ואת המגערת בכל משלח ידך אשר תעשה עד
השמדך ועד אבדך מהר מפני רע מעלליך אשר עזבתני:
ידבק יהוה בך את הדבר עד כלתו אתך מעל האדמה א
אשר אתה בא שמה לרשתה: יככה יהוה בשחפת ובקדחת
ובדלקת ובחרחר ובחרב ובשדפון ובירקון ורדפוך עד א
אבדך: והיו שמיך אשר על ראשך נחשת והארץ אשר ת
תחתיך ברזל: יתן יהוה את מטר ארצך אבק ועפר מן ה

ייי לאבהתך למתן לך: יפתח ייי לך ית אוצריה טבא ית שמיא למתן מטר ארעך בעדניה ול ולברכא ית כל עובדי ידך ות: ותוזיף לעממין סגיאין ואת לא תוזף: ויתנך ייי תקיף ולא חלש ותהי ברם לעלא ולא תהי לתתא ארי תקבל לפקודיא ד דייי אלהך דאנא מפקד לך יומא דין למטר ולמעבד: ולא תסטון מכל פתגמיא דאנא מפקד יתכון יומא דין לימינא ולשמאלא למהך בתר טעות עממיא למפלחהין:
ויהי אם לא תקבל למימרא דייי אלהך למטר למעבד ית כל פקודוהי וקימוהי דאנא מפקד לך יומא דין וייתון עלך כל לווטיא האלין וידבקנך: ליט את בקרתא וליט את בחקלא: ליט סלך ואצותך: ליט ולדא דמעך ואבא דארעך בקרי תורך ועדרי ענך: ליט את במעלך וליט את במפקך: יגרי ייי בך ית מארתא וית שגושיא וית מזופיתא בכל אושטות ידך דתעבד עד דתשתיצי ועד דתיבד בפריע מן קדם בישות עובדך דשבקת דחלתי: ידבק ייי בך ית מותא עד דישיצי יתך מעל ארעא דאת עלל לתמן למירתה: ימחנך ייי בשחפתא ובקדחתא ובדלקתא ובחרחורא ובחרבא ובשדפונא ובירקונא וירדפנך עד דתיבד: ויהון שמיא דעלוי רישך תקיפין כנחשא מלאחתא מטרא וארעא דתחותך תקיפא כברזלא מלמעבד פירין: יתן ייי ית מטר ארעך אבקא ועפרא מן

עמי קרי וכאן הוא אומ' לקול ה' אלהיך ידבק ה' בך· יככה ה' הקל משה בקללותיו לאמרן בלשון יחיד· וגם בקללה זו הקל שבראשונות אומר
שמיכם כברזל וארצכם כנחושה שלא יהו השמים מזיעין כדרך שאין הברזל מזיע ומתוך כך יהא חורב בעולם ותהי הארץ מזיעה כדרך ש
שהנחשת מזיע והיא מרקבת פירותיה· וכאן הוא אומר שמיך נחשת וארצך ברזל שיהיו שמים מזיעין אע"פ שלא ידיקו מטר מכל מקום
לא יהי חורב של אבדן והארץ לא תהי מזיעה כדרך שאין הברזל מזיע ואין הפירות מרקיבין ומכל מקום קללה היא בין שהיא כנחשת בין
שהיא כברזל לא תוציא פירות וכן השמים לא ידיקו מטר· מטר ארצך אבק ועפר· זיקא דבתר מטרא· מטר יורד ולא כל צרכו ואין בו כדי
להרבין את הצמח· והרוח באה ומעלה את האבק ומכסה את עשב הזרעים שהן לחים מן המים ונדבק בהן ונעשה טיט ומתיבש ומרקיבין

המארה· חסרון· כמו צרעת ממארת· המהומה· שגוש קול בהלות· המגערת· שבשדה נשתה בזותו· קרות לשון כי אם קריה באשו· והוא מכ פל מ
דולים שדוני בלעז שהיא רעה מאד· ובדלקת· חמה יותר מקדחת ומיני חלאים הם· ובחרחור· חולי המחממו תוך הגוף ומצמא תמיד למים· ובלעז
אישטרדימנט לשון ונחרו ודה מני חרב· כחר מני חום· ובחרב· יביא עליך גייסות· ובשדפון ובירקון· מכת תבואה שבשדות· שדפון רוח קדים
ושלירה בלעז· ירקון· יובש ופני התבואה מכסיפין ונהפכין לירקון קמל בלעז· עד אבדך· עד תאבד· עד אבור מוגר שתכלה ממילי· והיו
שמיך אשר על ראשך נחשת· קללות הללו משה מפי עצמו אמרן ושבתורת כהנים מפי הקב״ה אמרן כמשמען· ומה לא השמעו לי ומה הלכו

יהוה לאבתיך לתת לך : יפתח יהוה לך את אוצרו הטוב
את השמים לתת מטר ארצך בעתו ולברך את כל מעשה
ידך והלוית גוים רבים ואתה לא תלוה : ונתנך יהוה לראש
ולא לזנב והיית רק למעלה ולא תהיה למטה כי תשמע אל
מצות יהוה אלהיך אשר אנכי מצוך היום לשמר ולעשות :
ולא תסור מכל הדברים אשר אנכי מצוה אתכם היום ימין
ושמאול ללכת אחרי אלהים אחרים לעבדם : פ
והיה אם לא תשמע בקול יהוה אלהיך לשמר לעשות את
כל מצותיו וחקתיו אשר אנכי מצוך היום ובאו עליך כל ה
הקללות האלה והשיגוך : ארור אתה בעיר וארור אתה ב
בשדה : ארור טנאך ומשארתך : ארור פרי בטנך ופרי א
אדמתך שגר אלפיך ועשתרת צאנך : ארור אתה בבאך
וארור אתה בצאתך : ישלח יהוה בך את המארה את המ
המהומה ואת המגערת בכל משלח ידך אשר תעשה עד
השמדך ועד אבדך מהר מפני רע מעלליך אשר עזבתני :
ידבק יהוה בך את הדבר עד כלתו אתך מעל האדמה א
אשר אתה בא שמה לרשתה : יככה יהוה בשחפת ובקדחת
ובדלקת ובחרחר ובחרב ובשדפון ובירקון ורדפוך עד א
אבדך : והיו שמיך אשר על ראשך נחשת והארץ אשר ת
תחתיך ברזל : יתן יהוה את מטר ארצך אבק ועפר מן ה

יי לאבהתך למתן לך: יפתח
יי לך ית אוצריה טבא ית שמיא
למתן מטר ארעך בעדניה ול
ולברכא ית כל עובדי ידך ותו
ותוזיף לעממין סגיאין ואת לא
תזוף: ויתנך יי תקיף ולא חלש
ותהי ברם לעלא ולא תהי לתח
לתחתא ארי תקבל לפקודיא ד
דיי אלהך דאנא מפקיד לך יומא
דין למטר ולמעבד: ולא תסטון
מכל פתגמיא דאנא מפקד ית
יתכון יומא דין לימינא ולסמאלא
למהך בתר טעות עממיא למ
למפלחהין:
ויהי אם לא תקבל למימרא דיי
אלהך למטר למעבד ית כל פק
פקודוהי וקימוהי דאנא מפקד
לך יומא דין וייתון עלך כל לו
לוטיא האלין וידבקנך: ליט את
בקרתא וליט את בחקלא : ליט
סלך ומיכלך: ליט ולדא דמעך
ואבא דארעך בקרי תורך ועד
ועדרי ענך: ליט את במעלך ו
וליט את במפקך: יגרי יי בך י
ית מארתא וית שגושיא וית מז
מזופיתא בכל אושטות ידך דת
דתעבד עד דתשתיצי ועד דתיבד
בפריע מן קדם בישות עובדך
דשבקת דחלתי: ידבק יי בך ית
מותא עד דישיצי יתך מעל אר
ארעא דאת עליל לתמן למירתה:
ימחנך יי בשחפתא ובקדחתא
ובדלקתא ובחרחורא ובחרבא
ובשדפונא ובירקונא וירדפנך
עד דתיבד: ויהון שמיא דעלוי
רישך חסינין כנחשא מלאחתא
מטרא וארעא דתחותך תקיפא
כברזלא מלמעבד פירין: יתן יי
ית מטר ארעך אבקא ועפרא
מן

שמי קרי וכאן הוא אומר לא תקל יי אלהיך ידבק יי בך· יככה יי הקל משה בקללותיו לאמרן בלשון יחיד· וגם בקללה זו הקל שבראשונות אומר
שמיכם כברזל וארצכם כנחושה שלא יהו השמים מזיעין כדרך שאין הברזל מזיע ומתוך כך יהא חורב בעולם ותהי הארץ מזיעה כדרך ש
שהנחשת מזיע והיא מרקבת פירותיה· וכאן הוא אומר שמיך נחשת וארצך ברזל שיהיו שמים מזיעין אעפ״י שלא יריקו מטר מכל מקום
לא יהי חורב של אבדן והארץ לא תהי מזיעה כדרך שאין הברזל מזיע ואין הפירות מרקיבין ומכל מקום קללה היא בין שהיא כנחשת בין
שהיא כברזל לא תוציא פירות וכן השמים לא יריקו מטר· מטר ארצך אבק ועפר· זיקא רבתר מטרא מטר יורד ולא כל צרכו ואין בו כדי
להרבץ את העפר· והרוח באה ומעלה את האבק ומכסה את עשב הזרעים שהן לחים מן המים ונדבק בהן ונעשה טיט ומתיבש ומרקיבין

יחסלנו · יכלנו · ועל שם כך נקרא חסיל שמכלה את הכל · כי ישל · ישיר פירותיו · לשון ונשל הברזל · יירש הצלצל · יעשנו הארבה רש מן הפרי
ירש · יעני · צלצל · מין ארבה · ואי אפשר לפרש יירש לשון ירושה שאם כן היה לו לכתוב יורש ולא לשון הורשה וגרושין שאם היה לו לכתוב
יוריש · מרב כל · בעוד היה לך כל טוב · כאשר ידאה הנשר · פתאום ודרך מנלחת ויקלו כוכיו · לא תשמע לשונו · לא תכיר לשונו וכן תשמע
חלום לפתור אותו · וכן כי שומע יוסף מינטנדרי · עד רדת חומותיך · לשון רדוי וכבוש ·

האסף כי יחסלנו הארבה : כרמים תטע ועבדת ויין לא ת
תשתה ולא תאגר כי תאכלנו התלעת : זיתים יהיו לך בכל
גבולך ושמן לא תסוך כי ישל זיתך : בנים ובנות תוליד ולא
יהיו לך כי ילכו בשבי : כל עצך ופרי אדמתך יירש הצלצל :
הגר אשר בקרבך יעלה עליך מעלה מעלה ואתה תרד מ
מטה מטה : הוא ילוך ואתה לא תלונו הוא יהיה לראש וא
ואתה תהיה לזנב : ובאו עליך כל הקללות האלה ורדפוך
והשיגוך עד השמדך כי לא שמעת בקול יהוה אלהיך ל
לשמר מצותיו וחקתיו אשר צוך : והיו בך לאות ולמופת וב
ובזרעך עד עולם : תחת אשר לא עבדת את יהוה אלהיך
בשמחה ובטוב לבב מרב כל : ועבדת את איביך אשר יש
ישלחנו יהוה בך ברעב ובצמא ובעירם ובחסר כל ונתן על
ברזל על צוארך עד השמידו אתך : ישא יהוה עליך גוי מ
מרחק מקצה הארץ כאשר ידאה הנשר גוי אשר לא ת
תשמע לשנו : גוי עז פנים אשר לא ישא פנים לזקן ונער לא
יחן : ואכל פרי בהמתך ופרי אדמתך עד השמדך אשר לא
ישאיר לך דגן תירוש ויצהר שגר אלפיך ועשתרת צאנך עד
האבידו אתך : והצר לך בכל שעריך עד רדת חמתיך ה
הגבהת והבצרות אשר אתה בטח בהן בכל ארצך והצר
לך בכל שעריך בכל ארצך אשר נתן יהוה אלהיך לך :

תכנוש ארי יחסלינה גובאי : פ
כרמין תצוב ותפלח וחמרא ל
לא תשתי ולא תכנוש ארי יכל
תיכלינה תולעתא : זיתין יהון ל
לך בכל תחומך ומשחא לא ת
תשוף ארי יתרון זיתך : בנין ובנן
תוליד ולא יהון לך ארי יהכון
בשביא : כל אילנך ואבא דארעך
יחסנינה סקאה : תותב ערל דב
דבינך יהי סליק עיל מנך לעל
לעלא לעלא ואת תהי נחית לת
לתחתא לתחתא : הוא יוזפנך ואת
לא תוזפיניה הוא יהי תקיף ואת
תהי חלש : וייתון עלך כל לוט
לוטיא האלין וירדפונך וידבקנך
עד די תשתיצי ארי לא קבלתא
למימרא דיי׳ אלהך למטר פקודו
פקודוהי וקימוהי דפקדך : ויהון
בך לאת ולמופת ובבנך עד על
עלמא : חלף דלא פלחתא קדם
יי׳ אלהך בחדוא ובשפירות לבא
מסגי כלא : ותפלח ית בעלי דב
דבבך דיגריניה יי׳ בך בכפנא
ובצחותא ובערטליותא ובח
ובחסירות כלא ויתן ניר דפרזלא
על צוארך עד דישיצי יתך : ייתי
יי׳ עלך עם מרחיק מסיפי אר
ארעא כמא דמשתדי נשרא ע
עמא דלא תשמע לשניה : עם
תקיף אפין דלא נסב אפי סבא
ועל יניקא לא מרחים : וייכול ו
ולדא דבעירך ואבא דארעך
עד דתשתיצי דלא ישאר לך עב
עבורא חמרא ומשחא בקרי תו
תורך ועדרי ענך עד דיובד יתך :
ויעיק לך בכל קרוך עד דיכבש
שורך רמיא וכריכיא דאת רחיץ
לאשתזבא בהון בכל ארעך
ויעיק לך בכל קרוך בכל אר
ארעך דיהב יי׳ אלהך לך :

ואכלת בשר בניך. במצור מחמת שיהיו צרים על העיר והיה שם מצוק ועקת רעבון. הרך בך. הרחמני ורך לבב על בניו תרע עינו בהם להעל' עינו מהם מלתת לאחד מהם מבשר אחיהם אשר יאכל. וביתר בניו אשר יותיר. מן השוחטין ששחט למאכלו תהא עינו רעה ויגרה בהם מליתן להם מבשר הנשחטים. תרע עינה באיש חיקה ובבנה ובבתה. הגדולים. ובשליתה. בבניה הקטנים בכלן תהא עינה צרה כשתאכל את המחר ברתה לאשר אכלה מן הבשר. והפלא יי' את מכותך. מופלאות ומובדלות משאר מכות. ונאמנות. ליסרך לקיים שליחותן. אשר יגרת מפניהם. מפני המכות כשראו ישראל דומים מכות משונות הבאות על מצרים היו יראים מהם שלא יבאו גם עליהם. תדע שכן כתיב אם שמע תש

ואכלת פרי בטנך בשר בניך ובנתיך אשר נתן לך יהוה א
אלהיך במצור ובמצוק אשר יציק לך איבך: האיש הרך בך
והענג מאד תרע עינו באחיו ובאשת חיקו וביתר בניו אשר
יותיר: מתת לאחד מהם מבשר בניו אשר יאכל מבלי הש
השאיר לו כל במצור ובמצוק אשר יציק לך איבך בכל ש
שעריך: הרכה בך והענגה אשר לא נסתה כף רגלה הצג
על הארץ מהתענג ומרך תרע עינה באיש חיקה ובבנה
ובבתה: ובשליתה היוצת מבין רגליה ובבניה אשר תלד כי
תאכלם בחסר כל בסתר במצור ובמצוק אשר יציק לך א
איבך בשעריך: אם לא תשמר לעשות את כל דברי התורה
הזאת הכתבים בספר הזה ליראה את השם הנכבד וה
והנורא הזה את יהוה אלהיך: והפלא יהוה את מכתך ואת
מכות זרעך מכות גדלת ונאמנות וחלים רעים ונאמנים: וה
והשיב בך את כל מדוה מצרים אשר יגרת מפניהם ודבקו
בך: גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה הז
הזאת יעלם יהוה עליך עד השמדך: ונשארתם במתי מעט
תחת אשר הייתם ככוכבי השמים לרב כי לא שמעת בקול
יהוה אלהיך: והיה כאשר שש יהוה עליכם להיטיב אתכם
ולהרבות אתכם כן ישיש יהוה עליכם להאביד אתכם ול
ולהשמיד אתכם ונסחתם מעל האדמה אשר אתה בא שמה

ותיכול ולדא דמעך בשר בנך ובנתך דיהב לך יי' אלהך בצירא ובעקתא דיעיק לך סנאך: גברא דרכיך בך ודמפנק לחדא תבאש עיניה באחוהי ובאתת קימיה ובשאר בנוהי דישאר: מלמתן לחד מנהון מבשר בנוהי דייכול מדי לא משתאר ליה כלא בצירא ובעקתא דיעיק לך סנאך בכל קרוך: דרכיכה בך ודמפנקא דלא נסיאת פרסת רגלה למתבא על ארעא מפנקו ומרכיכו תבאש עינה בגבר קימה ובברה ובברתה: ובזער בנהא דיפקון מנה ובבנהא דתליד ארי תיכלינון בחסירות כלא בסתרא בצירא ובעקתא דיעיק לך סנאך בקרוך: אם לא תטר למעבד ית כל פתגמי אוריתא הדא דכתיבין בספרא הדין למדחל ית שמא יקירא ודחילא הדין ית יי' אלהך: ויפרש יי' ית מחתך וית מחת בנך מחן רברבן ומהימנן ומרעין בישין ומהימנין: ויתיב בך ית כל מכתשי מצרים דדחלת מן קדמיהון וידבקון בך: אף כל מרע וכל מחא דלא כתיבין בספר אוריתא הדא ייתינון יי' עלך עד דתשתיצי: ותשתארון בעם זער חלף דהויתון ככוכבי שמיא לסגי ארי לא קבלתא למימרא דיי' אלהך: ויהי כמא דחדי יי' עליכון לאיטבא לכון ולאסגאה יתכון כן יחדי יי' עליכון לאובדא יתכון ולשיצאה יתכון ותטלטלון מעל ארעא דאת עלל לתמן

תשמע וגו' כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך. אין מיראין את האדם אלא בדבר שהוא יגור ממנו. יעלם. לשון עלייה. ונשארתם במתי מעט. תחת וגו'. מועטין חלוף מרובין. כן ישיש יי'. את אויביכם עליכם להאביד וגו'. ונסחתם. לשון עקירה וכן בית גאים יסח יי'

ועבדת שם אלהים אחרים · כתרגומו לא עבודת אלהות אלא מעלין מס וגולגליות לכומרי ע"ז · לא תרגיע · לא תנוח כמו וזאת המרגעה · לב רגז · לב חרד כתרגומו רחיל · כמו שאול מתחת רגזה לך · שמעו עמים ירגזון · מוסרות השמים ירגזו · וכליון עינים · מצפה לישועה ולא תבא · חייך תלואים לך · על הספק · כל ספק קרוי תלוי · שמא אמות היום בחרב הבאה עלינו · ורבותינו דרשו זה הלוקח תבואה מן השוק · ולא תאמין בחייך זה הסמוך על הפלטר · בבקר תאמר מי יתן והיה הערב · של אמש · ובערב תאמר מי יתן בקר · של שחרית · שהצרות מחזקות תמיד וכל שעה מרובה קללתה משלפניה · באניות · בספינות בשביה · והתמכרתם שם לאויביך · אתם מבקשים להיות נמכרים להם לעבדים · ואין קונה · כי יג

לרשתה: והפיצך יהוה בכל העמים מקצה הארץ ועד קצה
הארץ ועבדת שם אלהים אחרים אשר לא ידעת אתה וא
ואבתיך עץ ואבן: ובגוים ההם לא תרגיע ולא יהיה מנוח ל
לכף רגלך ונתן יהוה לך שם לב רגז וכליון עינים ודאבון נ
נפש: והיו חייך תלאים לך מנגד ופחדת לילה ויומם ולא ת
תאמין בחייך: בבקר תאמר מי יתן ערב ובערב תאמר מי
יתן בקר מפחד לבבך אשר תפחד וממראה עיניך אשר ת
תראה: והשיבך יהוה מצרים באניות בדרך אשר אמרתי
לך לא תסיף עוד לראתה והתמכרתם שם לאיביך לעבדים
ולשפחות ואין קנה: ס אלה דברי הברית אשר
צוה יהוה את משה לכרת את בני ישראל בארץ מואב מ
מלבד הברית אשר כרת אתם בחרב: פ
ויקרא משה אל כל ישראל ויאמר אלהם אתם ראיתם את
כל אשר עשה יהוה לעיניכם בארץ מצרים לפרעה ולכל
עבדיו ולכל ארצו: המסות הגדלת אשר ראו עיניך האתת
והמפתים הגדלים ההם: ולא נתן יהוה לכם לב לדעת וע
ועינים לראות ואזנים לשמע עד היום הזה: ואולך אתכם
ארבעים שנה במדבר לא בלו שלמתיכם מעליכם ונעלך
לא בלתה מעל רגלך: לחם לא אכלתם ויין ושכר לא ש
שתיתם למען תדעו כי אני יהוה אלהיכם: ותבאו אל המקום

למירתה: ויבדרינך יי בכל ע
עממיא מסיפי ארעא ועד סיפי
ארעא ותפלח תמן לעממיא פ
פלחי טעותא דלא ידעת את ו
ואבהתך אעא ואבנא: ובע
ובעממיא האנון לא תניח ולא
יהי מנח לפרסת רגלך ויתן יי
לך תמן לב דחיל וחשכות עינין
ומפחת נפש: ויהון חייך תלן לך
מקבל ותהי תוה בליליא ובים
וביממא ולא תהימין בחייך: ב
בצפרא תימר מן יתן רמשא
וברמשא תימר מן יתן צפרא
מתוהות לבך דתהי תוה ומחזו
עינך דתהי חזי: ויתיבינך יי מ
מצרים בספינן בארחא דאמ
דאמרית לך לא תוסף עוד ל
למחזה ותזדבנון תמן לבעלי ד
דבביכון לעבדין ולאמהן ולית
דקני: אלין
פתגמי קימא דפקיד יי ית משה
למגזר עם בני ישראל בארעא
דמואב בר מקימא דגזר עמ
עמהון בחורב:

וקרא משה לכל ישראל ואמר
להון אתון חזיתון ית כל דעבד
יי לעיניכון בארעא דמצרים
לפרעה ולכל עבדוהי ולכל א
ארעיה: נסין רברבין דחזו ע
עינך אתיא ומופתיא רברביא
האנון: ולא יהב יי לכון לבא
למדע ועינין למחזי ואדנין ל
למשמע עד יומא הדין: ודברית
יתכון ארבעין שנין במדברא ל
לא בליאת כסותכון מעלויכון ומ
ומסנך לא עדו מעל רגלך: לח
לחמא לא אכלתון וחמר חדת
ועתיק לא שתיתון בדיל דתד
דתדעון ארי אנא יי אלהכון: וא
ואתיתון לאתרא

יגזרו עליך הרג וכליון · והתמכרתם · בלע"ז אי"ש וונדרי"ץ בוש · לא יתכן לפרש והתמכרתם בלשון ונמכרתם על ידי מוכרין אחרים מפני שב אין ואין קונה · לכרות את בני ישראל · שיקבלו עליהם התורה באלה ובשבועה · מלבד הברית · קללות שבתורת כהנים שנאמרו בסיני · ולא נתן יי לכם לב לדעת · להכיר את חסדי הקב"ה ולידבק בו · עד היום הזה · שמעתי שאותו היום שנתן משה ספר התורה לבני לוי כמו שכתוב ו ויתנה אל הכהנים בני לוי · באו כל ישראל לפני משה ואמרו לו משה רבינו אף אנו עמדנו בסיני וקבלנו התורה ונתנה לנו ומה אתה משליט את בני שבט שבטך עליה ויאמרו לנו יום מחר לא לכם נתנה לנו נתנה ושמח משה על הדבר ועל זאת אמר להם היום הזה נהיית לעם וגו' · היום הזה הב הבנתי בכם שאתם דבקים וחפצים במקום · ותבאו אל המקום הזה · עתה אתם רואים עצמכם בגדולה ובכבוד · אל תבעטו במקום ואל ירום ל

לבבכם ושמרתם את דברי הברית הזאת׃ ראו ולא נתן ה׳ לכם לב לדעת שאין אדם עומד על סוף דעתו של רבו וחכמת משנתו עד ארבעים שנה ולפיכך לא הקפיד עליכם המקום עד היום אבל מכאן ואילך יקפיד ולפיכך ושמרתם את דברי הברית הזאת וגו׳׃

מכלל והיה כי תבא׃

אתם נצבים

מלמד שכנסם משה לפני הקב״ה ביום מותו להכניסם בברית׃ ראשיכם שבטיכם ראשיכם לשבטיכם׃ זקניכם ושוטריכם החשוב חשוב קודם ואחר כך כל איש ישראל׃ מחטב עציך מלמד שבאו כנענים להתגייר בימי משה כדרך שבאו גבעונים בי

ותצאו אל המקום הזה ויצא סיחן מלך חשבון ועוג מלך הבשן לקראתנו למלחמה ונכם׃ ונקח את ארצם ונתנה לנחלה לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשי׃ ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אתם למען תשכילו את כל אשר תעשון׃

פרשה

אתם נצבים היום כלכם לפני יהוה אלהיכם ראשיכם שבטיכם זקניכם ושטריכם כל איש ישראל׃ טפכם נשיכם וגרך אשר בקרב מחניך מחטב עציך עד שאב מימיך׃ לעברך בברית יהוה אלהיך ובאלתו אשר יהוה אלהיך כרת עמך היום׃ למען הקים אתך היום לו לעם והוא יהיה לך לאלהים כאשר דבר לך וכאשר נשבע לאבתיך לאברהם ליצחק וליעקב׃ ולא אתכם לבדכם אנכי כרת את הברית הזאת ואת האלה הזאת׃ כי את אשר ישנו פה עמנו עמד היום לפני יהוה אלהינו ואת אשר איננו פה עמנו היום׃ כי אתם ידעתם את אשר ישבנו בארץ מצרים ואת אשר עברנו בקרב הגוים אשר עברתם׃ ותראו את שקוציהם ואת גלליהם עץ ואבן כסף וזהב אשר עמהם׃ פן יש בכם איש או אשה או משפחה או שבט אשר לבבו פנה היום מעם יהוה אלהינו ללכת לעבד את אלהי הגוים ההם פן יש בכם שרש פרה ראש ולענה׃ והיה בשמעו את דברי האלה הזאת וה

תרגו׳

ונפק סיחן מלכא דחשבון ועוג מלכא דמתנן לקדמותנא לאגחא קרבא ומחינון׃ וכבשנא ית ארעהון ויהבנא לאחסנא לשבט ראובן ולשבט גד ולפלגות שבטא דמנשה׃ ותטרון ית פתגמי קימא הדין ותעבדון יתהון בדיל דתצלחון ית כל דתעבדון׃

פרשת אתם נצבים

אתון קימין יומא דין כלכון קדם ה׳ אלהכון רישיכון שבטיכון סביכון וסרכיכון כל אנש ישראל׃ טפלכון נשיכון וגיורך דבגו משריתך מפלח אעך עד מלי מיך׃ לאעלותך בקימא דה׳ אלהך ובמומתיה דה׳ אלהך גזר עמך יומא דין׃ בדיל לקימא יתך יומא דין קדמוהי לעם והוא יהוי לך לאלה כמא דמלל לך וכמא דקיים לאבהתך לאברהם ליצחק וליעקב׃ ולא עמכון בלחודיכון אנא גזר ית קימא הדין וית מומתא הדא׃ ארי ית מן דאיתוהי הכא עמנא קאים יומא דין קדם ה׳ אלהנא וית מן דליתוהי הכא עמנא יומא דין׃ ארי אתון ידעתון ית דיתבנא בארעא דמצרים וית דעברנא בינוי עממיא דעברתון׃ וחזיתון ית שקוציהון וית טעותהון אעא ואבנא כספא ודהבא דעמהון׃ דלמא איתי בכון גבר או אתא או זרעית או שבטא דלביה פני יומא דין מדחלתא דה׳ אלהנא למהך למפלח ית טעות עממיא האנון דלמא אית בכון גבר מהרהר חטאין או זדון׃ ויהי כמשמעיה ית פתגמי מומתא הדא

בימי יהושע וזהו האמור בגבעונים ויעשו גם המה בערמה ונתנם משה חוטבי עצים ושואבי מים׃ לעברך להיותך עובר בברית׃ ולא יתכן לפרשו כמו להעבירך אלא כמו לעשותכם אותם׃ לעברך בברית דרך העברה כך היו כורתי בריתות עושין מחיצה מכאן ומחיצה מכאן ועוברים בינתים כמו שנ׳ העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו׃ למען הקים אותך היום לו לעם כל כך הוא נכנס לטרוח למען קיים אותך לפניו לעם׃ והוא יהיה לך לאלהים לפי שדבר לך ונשבע לאבותיך שלא להחליף את זרעם באומה אחרת לכך הוא אוסר אתכם בשבועות הללו שלא תקניטוהו אחר שהוא אינו יכול להבדל מכם׃ עד כאן פירשתי לפי פשוטה של פרשה ומדרש אגדה למה נסמכה פרשת אתם נצבים לקללות לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתים חוץ מארבעים ותשע שבתורת כהנים הוריקו פניהם ואמרו מי יוכל לעמוד באלו התחיל משה לפייסן אתם נצבים היום הרבה הכעסתם למקום ולא עשה אתכם כליה והרי אתם קיימין לפניו׃ היום כיום הזה שהוא קיים והוא מאפיל ומאיר כך האיר לכם וכך עתיד להאיר לכם והקללות והיסורין מקיימין אתכם ומציבין אתכם לפניו׃ ואף הפרשה של מעלה מזו פיוסין הם אתם ראיתם את אשר עשיתי׃ דא״א אתם נצבים לפי שהיו ישראל יוצאין מפרנס לפרנס ממשה ליהושע לפיכך עשה אותם מצבה לזרזם וכן עשה יהושע וכן שמואל התיצבו ואשפטה אתכם כשיצאו מידו ונכנסו לידו של שאול׃ ואת אשר איננו פה אף עם דורות העתידים להיות׃ כי אתם ידעתם וגו׳ ותראו את שקוציהם לפי שראיתם האומות עובדי ע״ז ושמא השיא לב אחד מכם אותו ללכת אחריהם׃ פן יש בכם וגו׳ לפיכך אני צריך להשביעכם׃ ותראו את שקוציהם על שם שהם מאוסים כשקצים׃ גלוליהם מוסרחים כגללים׃ עץ ואבן אותן של עץ ושל אבן ראיתם בגלוי לפי שאין הגוי ירא שמא יגנבו׃ אבל של כסף וזהב עמהם בחדרי משכיתם הם לפי שיראים שמא יגנבו׃ פן יש בכם שמא יש בכם׃ אשר לבבו פונה היום מלקבל עליו הברית׃ שרש פורה ראש ולענה שרש מגדל עשב מר כגידין שהם מרים כלומר מפרה ומרבה רשע בקרבכם׃

והתברך בלבבו · לשון ברכה יתשוב בלבו ברכת שלום לעצמו לאמר לא יבואוני קללות הללו אך שלום יהיה לי · והתברך · בנדירר שויי״ר בל
בלבו כמו והתגלת והתפלל · בשרירות לבי אלך · במראית לבי כמו אשורנו ולא קרוב כלומר מה שלבו רואה לעשות · למען ספות הרוה · לם
לפען שאוסיף לו פורענות מה שעשה עד הנה בשוגג והייתי מעביר עליהם וגורם עתה שאיפרעם עם המזיד ומצרף ממנו הכלי · וכן תרגם
אנקלוס בדיל לאוספא ליה חטאי שלותא על זדונותא שאוסיף לו אני השגגות על הזדונות · רוה · שוגג שהוא עליה כאדם שכור עושה שלא
מדעת · יצמאה · שהוא עושה מדעת ובתאוה · יעשן אף יי · על ידי כעס הגוף מתחמם ועשן יוצא מן האף · וכן עלה עשן באפו · ואעפ״שאין זו ל

והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי כי בשררות לבי אלך
למען ספות הרוה את הצמאה: לא יאבה יהוה סלח לו כי
אז יעשן אף יהוה וקנאתו באיש ההוא ורבצה בו כל האלה
הכתובה בספר הזה ומחה יהוה את שמו מתחת השמים: וה
והבדילו יהוה לרעה מכל שבטי ישראל ככל אלות הברית
הכתובה בספר התורה הזה: ואמר הדור האחרון בניכם א
אשר יקומו מאחריכם והנכרי אשר יבא מארץ רחוקה ור
וראו את מכות הארץ ההוא ואת תחלאיה אשר חלה יהוה
בה: גפרית ומלח שרפה כל ארצה לא תזרע ולא תצמח
ולא יעלה בה כל עשב כמהפכת סדם ועמרה אדמה וצביים
אשר הפך יהוה באפו ובחמתו: ואמרו כל הגוים על מה ע
עשה יהוה ככה לארץ הזאת מה חרי האף הגדול הזה: וא
ואמרו על אשר עזבו את ברית יהוה אלהי אבתם אשר כ
כרת עמם בהוציאו אתם מארץ מצרים: וילכו ויעבדו אלהים
אחרים וישתחוו להם אלהים אשר לא ידעום ולא חלק ל
להם: ויחר אף יהוה בארץ ההוא להביא עליה את כל הק
הקללה הכתובה בספר הזה: ויתשם יהוה מעל אדמתם ב
באף ובחמה ובקצף גדול וישלכם אל ארץ אחרת כיום הזה:
הנסתרת ליהוה אלהינו והנגלת לנו ולבנינו עד עולם ל
לעשות את כל דברי התורה הזאת: ס והיה כי

ויחשב בלביה למימר שלמא י
יהי לי ארי בהרהור לבי אהך ש
אזל בדיל לאוספא ליה חטאי ש
שלותא על זדנותא: לא ייבי יי
למשבק ליה ארי בכן יתקף רגזא
דיי וחמתיה בגברא ההוא וירב
וירבעון ביה כל לוטיא דכתיבין
בספרא הדין וימחי יי ית שמיה
מתחות שמיא: ויפרשניה יי לביש
מכל שבטיא דישראל ככל לוטי
קימא דכתיבין בספר אוריתא ה
הדין: ויימר דרא בתראה בניכון
דיקומון מבתריכון ובר עממין ד
דייתי מארע רחיקא ויחזון ית מח
מחתא דארעא ההיא וית מרעהא
דאמרע יי בה: גפריתא ומלחא
תהיא יקידא כל ארעה לא תזדרע
ולא תצמח ולא יסק בה כל עסב
כהפכתא דסדום ועמורא אדמא
וצבוים דהפך יי ברוגזיה ובחמ
ובחמתיה: ויימרון כל עממיא על
מה עבד יי כדין לארעא הדא מה
תקוף רוגזא רבא הדין: ויימרון ע
על דשבקו ית קימא דיי אלהא ד
דאבהתהון דגזר עמהון באפק
באפקותיה יתהון מארעא דמצ
דמצרים: ואזלו ופלחו לטעות עמ
עממיא וסגידו להין דחלן דלא י
ידעונין ולא מוטיבא להון: ותקיף
רוגזא דיי בארעא ההיא לאיתאה
עלה ית כל לוטיא דכתיבין בס
בספרא הדין: וטלטלינון יי מעל
ארעהון ברגז ובחמא ובתקוף רב
ואגליכון לארע אחרי כיומא הד
הדין: דטמירן קדם יי אלהנא
ודגלין לנא ולבננא עד עלמא
למעבד ית כל פתגמי אוריתא ה
הדא: ויהי
ארי

לפני המקום הכתוב משמיע את האוזן כדרך שהיא רגילה ויכולה לשמוע כפי דרך הארץ · וקנאתו · לשון חמה · אנפרכמינט אחיזת לבישת נק
נקמה ואינו מעביר על המדה · הכתובה בספר התורה הזה · ולמעלה הוא אומר בספר התורה הזאת גם כל חלי וכל מכה וגו הזאת לשון נקבה
מוסב אל התורה הזה לשון זכר מוסב אל הספר · ועל ידי פסוק הטעמים הן נחלקים לב׳ לשונות בפרשת קללות הטפחא נתונה תחת בספר והתורה הזאת
דבוקים זה לזה · לכך אמר הזאת · וכאן הטפחא נתונה תחת התורה נמצא ספר התורה דבוקים זה לזה לפיכך לשון זכר נופל אחריו שהלשון
נופל על הספר · ולא חלק להם · לא נתנם לחלקם · לא ידעום · לא ידעו בהם גבורת אלהות · ואנקלוס תרגם ולא מוטיבא להון לא הטיבו להם שום
טובה · ולשון חלק אותו אלוה שבחרו להם לא חלק להם שום נחלה ושום חלק · ויתשם יי · כתרגומו וטלטלינון וכן הנכי נותשם מעל אדמתם ·
הנסתרות ליי אלהינו · ואם תאמרו מה בידינו לעשות אתה מענים את הרבים על הרהורי היחיד שנ׳ יש בכם איש וגו׳ ואחר כך ורמו את מכות
הארץ ההיא והלא אין אדם יודע טמונותיו של חבירו · אין אני מענים אתכם על הנסתרות שהן ליי אלהינו והוא יפרע מאותו יחיד · אבל הנגלות
לנו ולבנינו לבער הרע מקרבנו · ואם לא נעשה דין בהם יענשו את הרבים · נקוד על לנו ולבנינו לדרוש אף על הנגלות לא ענש את הרבים
עד שעברו את הירדן משקבלו עליהם את השבועה בהר גרזים ובהר עיבל ונעשו ערבים זה לזה ·

ושב יי אלהיך את שבותך· היה לו לכתוב והשיב את שבותך רבותינו למדו מכאן כביכול שהשכינה שרויה עם ישראל בצרת גלותם וכשנגאלין הכתיב גאולה לעצמו שהוא ישוב עמהם· ועוד יש לומר שגדול יום קבוץ גליות ובקושי כאלו הוא עצמו צריך להיות אוחז בידיו ממש איש איש ממקומו כענין שנ׳ ואתם תלוקטו לאחד אחד בני ישר׳· ואף בגליות שאר אומות מצינו כן ושבתי את שבות בני עמון· לא נפלאת היא ממך· לא מכוסה היא ממך· כי נפלאת ארי יתכסי· ותרד פלאים· ותרד במטמוניות מכוסה חבושה בטמון· לא בשמים היא· שאלו היתה בשמים צריכה לעלות אחריה וללמדה·

יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נ
נתתי לפניך והשבת אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך יה
יהוה אלהיך שמה: ושבת עד יהוה אלהיך ושמעת בקלו ככל
אשר אנכי מצוך היום אתה ובניך בכל לבבך ובכל נפשך:
ושב יהוה אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל הע
העמים אשר הפיצך יהוה אלהיך שמה: אם יהיה נדחך בק
בקצה השמים משם יקבצך יהוה אלהיך ומשם יקחך: וה
והביאך יהוה אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבתיך וירשתה
והיטבך והרבך מאבתיך: ומל יהוה אלהיך את לבבך ואת
לבב זרעך לאהבה את יהוה אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך
למען חייך: ונתן יהוה אלהיך את כל האלות האלה על א
איביך ועל שנאיך אשר רדפוך: ואתה תשוב ושמעת בקול
יהוה ועשית את כל מצותיו אשר אנכי מצוך היום: והותירך
יהוה אלהיך בכל מעשה ידך בפרי בטנך ובפרי בהמתך ופ
ובפרי אדמתך לטבה כי ישוב יהוה לשוש עליך לטוב כאשר
שש על אבתיך: כי תשמע בקול יהוה אלהיך לשמר מצותיו
וחקתיו הכתובה בספר התורה הזה כי תשוב אל יהוה אל
אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך: ס כי המצוה
הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאת הוא ממך ולא רח
רחקה הוא: לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמימה

ויהון עלך ית כל פתגמיא האלין ברכן ולוטין דיהבית קדמך ות ותתב ללבך בכל עממיא דאג דאגליך יי אלהך לתמן: ותתוב לדחלתא דיי אלהך ותקבל למ למימריה ככל דאנא מפקד לך יומא דין את ובנך בכל לבך ו ובכל נפשך: ויתב יי אלהך ית שבות גלותך וירחם עלך ויתוב ויכנשנך מכל עממיא דבדרך יי אלהך לתמן: אם יהון גלותך בסיפי שמיא מתמן יכנשנך יי אלהך ומתמן יקרבנך: ויעלנך יי אלהך לארעא דירית אבהתך ותירתה ויוטב לך ויסגנך מאב מאבהתך: ויעדי יי אלהך ית ט טפשות לבך וית טפשות לבא ד דבנך למרחם ית יי אלהך בכל לבך ובכל נפשך בדיל חייך: ויתן יי אלהך ית כל לוטיא האלין על בעלי דבבך ועל סנאך ד דרדפוך: ואת תתוב ותקבל למ למימרא דיי ותעבד ית כל פק פקודוהי דאנא מפקד לך יומא דין: ויותרינך יי אלהך בכל עב עובדי ידך בולדא דמעך בל ובולדא דבעירך ובאבא דאר דארעך לטבא ארי יתוב יי למ למחדי עלך לטב כמא דחדי ע על אבהתך: ארי תקבל למימרא דיי אלהך למטר פקודוהי וקימ וקימוהי דכתיבין בספר אורי אוריתא הדין ארי תתוב לדחל לדחלתא דיי אלהך בכל לבך וב ובכל נפשך:
ארי תפקדתא הדא דאנא מפק מפקד לך יומא דין לא מפרשא היא מנך ולא רחיקא היא: לא בשמיא היא למימר מן יסק ל לנא בשמיא

כי קרוב אליך. התורה נתנה לכם בכתב ובעל פה: את החיים ואת הטוב. זה תלוי בזה אם תעשה טוב הרי לך חיים ואם תעשה רע הרי לך המות והכתוב מפרש והולך היאך: אשר אנכי מצוך היום לאהבה. הרי הטוב ובו תלוי וחיית ורבית הרי החיים: ואם יפנה לבבך הרי הרע כי אבד תאבדון הרי המות: העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ שהם קיימים לעולם וכשתקרא אתכם הרעה יהיו עדים שאני התריתי בכם בכל זאת. ד"א העידותי בכם את השמים אמר להם הקב"ה לישראל הסתכלו בשמים שבראתי לשמש אתכם שמא שנו את מדתם שמא לא עלה גלגל חמה מן המזרח והאיר לכל העולם כענין שנ' וזרח השמש ובא השמש הסתכלו בארץ שבראתי לשמש אתכם שמא שנת סדר

ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה: ולא מעבר לים הוא לאמר
מי יעבר לנו אל עבר הים ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה:
כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשתו:
ס ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב
ואת המות ואת הרע: אשר אנכי מצוך היום לאהבה את
יהוה אלהיך ללכת בדרכיו ולשמר מצותיו וחקתיו ומשפטיו
וחיית ורבית וברכך יהוה אלהיך בארץ אשר אתה בא שמה
לרשתה: ואם יפנה לבבך ולא תשמע ונדחת והשתחוית
לאלהים אחרים ועבדתם: הגדתי לכם היום כי אבד תא
תאבדון לא תאריכן ימים על האדמה אשר אתה עבר את
הירדן לבוא שמה לרשתה: העדתי בכם היום את השמים
ואת הארץ החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה וב
ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך: לאהבה את יהוה
אלהיך לשמע בקלו ולדבקה בו כי הוא חייך וארך ימיך
לשבת על האדמה אשר נשבע יהוה לאבתיך לאברהם ל
ליצחק וליעקב לתת להם: פרשה

וילך משה וידבר את הדברים האלה
אל כל ישראל: ויאמר אלהם בן מאה ועשרים שנה אנכי
היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא ויהוה אמר אלי לא תעבר את
הירדן הזה: יהוה אלהיך הוא עבר לפניך הוא ישמיד את

ויסבה לנא וישמעיננא יתה ונ
ונעבדינה: ולא מעברא לימא
היא למימר מן יעבר לנא לע
לעברא דימא ויסבה לנא וי
וישמעיננא יתה ונעבדינה: ארי
קריב לך פתגמא לחדא בפמך
ובלבך למעבדיה:
חזי דיהבית קדמך יומא דין ית
חיי וית טבתא וית מותא וית ב
בשתא: דאנא מפקד לך יומא
דין למרחם ית ײ אלהך למהך ב
בארחן דתקנן קדמוהי ולמטר
פקודוהי וקימוהי ודינוהי ותי
ותיחי ותסגי ויברכינך ײ אלהך
בארעא דאת עליל לתמן למי
למירתה: ואם יתפני לבך ולא
תקבל ותטעי ותסגוד לטעות ע
עממיא ותפלחינון: חויתי לכון
יומא דין ארי מיבד תיבדון ל
לא תורכון יומין על ארעא ד
דאת עבר ית ירדנא למיעל ל
לתמן למירתה: אסהדית בכון
יומא דין ית שמיא וית ארעא
חיי ומותא יהבית קדמך ברכן
ולוטין ותתרעי בחיי בדיל די
דתיחי את ובנך: למרחם ית ײ
אלהך לקבלא למימריה ולאתקרבא
לדחלתיה ארי הוא חיך ואורכות
יומך למתב על ארעא דקים ײ
לאבהתך לאברהם ליצחק וליע
וליעקב למתן להון:

וילך

ואזל משה ומלל ית
פתגמיא האלין עם כל ישראל:
ואמר להון בר מאה ועשרין
שנין אנא יומא דין לית אנא
יכיל עוד למפק ולמיעל וײ
אמר לי לא תעבר ית ירדנא ה
הדין: ײ אלהך הוא עבר קדמך
הוא ישיצי ית

זריעתה שמא זרעתם אותה ולא צמחה או שמא זרעתם חטים והעלתה שעורים ומה אלו שנעשו לא לשכר ולא להפסד אם זוכין אין מקבלין שכר ואם חוטאין אין מקבלין פורענות לא שנו את מדתם אתם שאם זכיתם תקבלו שכר ואם חטאתם תקבלו פורענות על אחת כמה וכמה: ובחרת בחיים. אני מורה לכם שתבחרו בחלק החיים כאדם האומר לבנו בחר לך חלק יפה בנחלתי ומעמידו על חלק היפה ואומר את זה ברור לך ועל זה נאמר ײ מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי. הנחת ידי על גורל הטוב את זה קח לך: חסלת אתם נצבים:

וילך. לא אוכל עוד לצאת ולבא. יכול שתשש כחו ת"ל לא כהתה עינו ולא נס לחה. אלא מהו לא אוכל איני רשאי שנטלה ממני הרשות וניתנה ליהושע: וײ אמר אלי. זהו פירוש לא אוכל עוד לצאת ולבא לפי שײ אמר אלי: אנכי היום. היום מלאו ימי ושנותי ביום זה נולדתי וביום זה אמות: ד"א לצאת ולבא בדברי תורה מלמד שנסתמו ממנו מסורות החכמה ו

לא ירפך· לא יתן לך רפיון להיות נעזב ממנו· כי אתה תבא את העם הזה· ארי את תיעול עם עמא הדין משה אמר לו ליהושע זקנים שבדור
עמך הכל לפי דעתן ועצתן אבל הקבה אמר ליהושע כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ אשר נשבעתי להם על כרחם הכל תלוי בך ט
טול מקל והך על קדקדן· דבר אחד לדור ואין שני דברים לדור· מקץ שבע שנים· בשנה ראשונה של שמטה השמינית למה קורא אותה שנת
השמטה שעדיין שביעית נוהגת בה· בקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית· תקרא את התורה הזאת· המלך היה קורא מתחלת אלה הדב
הדברים כדאי במס' סוטה· על בימה של עץ שהיו עושין לו בעזרה· האנשים· ללמוד והנשים· לשמוע· והטף· למה באו לתת שכר למביאיהם

הגוים האלה מלפניך וירשתם יהושע הוא עבר לפניך כ
כאשר דבר יהוה: ועשה יהוה להם כאשר עשה לסיחון ול
ולעוג מלכי האמרי ולארצם אשר השמיד אתם: ונתנם
יהוה לפניכם ועשיתם להם ככל המצוה אשר צויתי אתכם:
חזקו ואמצו אל תיראו ואל תערצו מפניהם כי יהוה אלהיך
הוא ההלך עמך לא ירפך ולא יעזבך: ס ויקרא
משה ליהושע ויאמר אליו לעיני כל ישראל חזק ואמץ כי א
אתה תבוא את העם הזה אל הארץ אשר נשבע יהוה ל
לאבתם לתת להם ואתה תנחילנה אותם: ויהוה הוא ההלך
לפניך הוא יהיה עמך לא ירפך ולא יעזבך לא תירא ולא ת
תחת: ויכתב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני
לוי הנשאים את ארון ברית יהוה ואל כל זקני ישראל: ויצו
משה אותם לאמר מקץ שבע שנים במעד שנת השמטה ב
בחג הסכות: בבוא כל ישראל לראות את פני יהוה אלהיך
במקום אשר יבחר תקרא את התורה הזאת נגד כל יש
ישראל באזניהם: הקהל את העם האנשים והנשים והטף
וגרך אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את יהוה
אלהיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת: ובניהם
אשר לא ידעו ישמעו ולמדו ליראה את יהוה אלהיכם כל ה
הימים אשר אתם חיים על האדמה אשר אתם עברים את

עממיא האלין מן קדמך ותיר
ותירתינון יהושע הוא עבר קדמך
כמא דמלל יי: ויעבד יי להון כ
כמא דעבד לסיחון ולעוג מלכי
אמוראה ולארעהון דשיצי יתהון:
וימסרינון יי קדמיכון ותעבדון
להון ככל תפקידתא דפקידית יתכ
יתכון: תקפו ועלימו לא תדחלון
ולא תתברון מן קדמיהון ארי יי
אלהך ממריה מדבר קדמך לא י
ישבקינך ולא ירחקינך:

וקרא משה ליהושע ואמר ליה
לעיני כל ישראל תקף ועלם ארי
את תיעול עם עמא הדין לארעא
דקים יי לאבהתהון למתן להון וא
ואת תחסננה להון: ויי הוא מדבר
קדמך מימריה יהי בסעדך לא י
ישבקינך ולא ירחקינך לא תדחל
ולא תתבר: וכתב משה ית אורי
אוריתא הדא ויהבה לכהניא בני
לוי דנטלין ית ארון קימא דיי ול
ולכל סבי ישראל: ופקד משה ית
יתהון למימר מסוף שבע שנין ב
בזמן שתא דשמטתא בחגא דמט
דמטליא: במיתי כל ישראל לא
לאתחזאה קדם יי אלהך באתרא
דיתרעי תקרי ית אוריתא הדא ק
קדם כל ישראל ותשמעינון: כנוש
ית עמא גבריא ונשיא וטפליא
וגיורך דבקרוך בדיל דישמעון
ובדיל דילפון וידחלון קדם יי א
אלהכון ויטרון למעבד ית כל פ
פתגמי אוריתא הדא: ובניהון דל
דלא ידעו ישמעון וילפון למד
למדחל קדם יי אלהכון כל יומיא
דאתון קימין על ארעא דאתון ע
עברין ית

ומכוני ויאורחנו · כבר המדרך · גויי הארץ · והסתרתי פני · כמו שאינני רואה בצרתם · ונאצוני · והכעיסוני · וכן כל נאוץ לשון כעס · את השירה הז
הזאת · האזינו השמים עד וכפר אדמתו עמו · וענתה השירה הזאת לפניו לעד · שהתריתי בו בתוכה על כל המוצאות אותו · כי לא תשכח מפ
זרעו · הרי זו הבטחה לישראל שאין תורה משתכחת מזרעם לגמרי · ויצו את יהושע בן נון · מוסב למעלה כלפי שכינה כמו שפירש אל
הארץ אשר נשבעתי להם ·

הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ פ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
הֵן קָרְבוּ יָמֶיךָ לָמוּת קְרָא אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְהִתְיַצְּבוּ בְּאֹהֶל מוֹעֵד
וַאֲצַוֶּנּוּ וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ וַיִּתְיַצְּבוּ בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ וַיֵּרָא יְהוָה
בָּאֹהֶל בְּעַמּוּד עָנָן וַיַּעֲמֹד עַמּוּד הֶעָנָן עַל־פֶּתַח הָאֹהֶל׃ וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הִנְּךָ שֹׁכֵב עִם־אֲבֹתֶיךָ וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה א
אַחֲרֵי אֱלֹהֵי נֵכַר־הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוּא בָא־שָׁמָּה בְּקִרְבּוֹ וַעֲזָבַנִי
וְהֵפֵר אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי אִתּוֹ׃ וְחָרָה אַפִּי בוֹ בַיּוֹם הַהוּא
וַעֲזַבְתִּים וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי מֵהֶם וְהָיָה לֶאֱכֹל וּמְצָאֻהוּ רָעוֹת רַבּוֹת
וְצָרוֹת וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הֲלֹא עַל כִּי־אֵין אֱלֹהַי בְּקִרְבִּי מְצ
מְצָאוּנִי הָרָעוֹת הָאֵלֶּה׃ וְאָנֹכִי הַסְתֵּר אַסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא
עַל כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר עָשָׂה כִּי פָנָה אֶל־אֱלֹהִים אֲחֵרִים׃ וְעַתָּה
כִּתְבוּ לָכֶם אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלַמְּדָהּ אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שִׂימָהּ
בְּפִיהֶם לְמַעַן תִּהְיֶה־לִּי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃
כִּי־אֲבִיאֶנּוּ אֶל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתָיו זָבַת חָלָב וּד
וּדְבַשׁ וְאָכַל וְשָׂבַע וְדָשֵׁן וּפָנָה אֶל־אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבָדוּם וְנ
וְנִאֲצוּנִי וְהֵפֵר אֶת־בְּרִיתִי׃ וְהָיָה כִּי־תִמְצֶאןָ אֹתוֹ רָעוֹת רַבּוֹת
וְצָרוֹת וְעָנְתָה הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְפָנָיו לְעֵד כִּי לֹא תִשָּׁכַח מִפִּי
זַרְעוֹ כִּי יָדַעְתִּי אֶת־יִצְרוֹ אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה הַיּוֹם בְּטֶרֶם אֲבִיאֶנּוּ
אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבָּעְתִּי׃ וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת
בַּיּוֹם הַהוּא וַיְלַמְּדָהּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיְצַו אֶת־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן

ירדנא לתמן למירתה:
ואמר יי למשה הא קריבו יומך
למימת קרי ית יהושע ותתעתדו
במשכן זמנא ואפקדיניה ואזל מ
משה ויהושע ואתעתדו במשכן
זמנא: ואתגלי יי במשכנא בעמ
בעמודא דעננא וקם עמודא דע
דעננא על תרע משכנא: ואמר
יי למשה הא את שכב עם אבה
אבהתך ויקום עמא הדין ויטעי
בתר טעות עממי ארעא דהוא
עלל לתמן בינהון וישבקון דח
דחלתי וישנון ית קימי דגזרית ע
עמהון: ויתקף רגזי בהון ביומא
ההוא וארחקינון ואסלק שכנתי
מנהון ויהון למבז ויערען יתהון
בישן סגיאן ועקן ויימר ביומא
ההוא הלא מדלית שכינת אלהי
ביני ערעוני בישתא האלין: ואנא
סלקא אסלק שכנתי מנהון ביומ
ההוא על כל בישתא דעבד א
ארי אתפני בתר טעות עמ
עממיא: וכען כתובו לכון ית ה
תושבחתא הדא ואלפה לבני יש
ישראל שויה בפומהון בדיל דת
דתהי קדמי תושבחתא הדא לסה
לסהיד בבני ישראל: ארי אעל
אעלינון לארעא דקיימית לאבה
לאבהתהון עבדא חלב ודבש
וייכלון ויסבעון ויתפנקון ויתפנון
בתר טעות עממיא ויפלחון ל
להון וירגזון קדמי וישנון ית קי
קימי: ויהי ארי יערען יתהון בי
בישן סגיאן ועקן ותתיב תושבחתא
הדא קדמיהון לסהיד ארי לא ת
תתנשי מפום בניהון ארי גלי ק
קדמי יצרהון דאנון עבדין יומא
דין עד דלא אעילינון לארעא ד
דקיימית: וכתב משה ית תושבחתא
הדא ביומא ההוא ואלפה לבני
ישראל: ופקיד ית יהושע בר נון

לקוח · כמו זכור ושמור הלוך · מצד ארון ברית ה' · נחלקו בו חכמי ישראל בבבא בתרא יש מהם אומרים דף היה בולט מן הארון מבחוץ ושם היה
מונח ויש אומרים מצד הלוחות היה מונח בתוך הארון · הקהילו אלי · ולא תקעו היום בחצוצרות להקהיל את הקהל לפי שנאמר עשה לך ולא השליט יהושע
עליהם ואף בחייו נגנזו יום מותו לקיים ואין שלטון ביום המות · ואעידה בם את השמים ואת הארץ · ואם תאמר הרי כבר העיד למעלה העידותי
בכם היום וגו' · לישראל אמר אבל לשמים ולארץ לא אמר ועכשיו בא לומר האזינו השמים וגו' · אחרי מותי כי השחת תשחיתון · והרי כל ימות
יהושע לא השחיתו שנאמר ויעבדו העם את ה' כל ימי יהושע · מכאן שתלמידו של אדם חביב עליו כגופו · כל זמן שיהושע חי היה נראה למשה כאלו

ויאמר חזק ואמץ כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ
אשר נשבעתי להם ואנכי אהיה עמך: ויהי ככלות משה ל
לכתב את דברי התורה הזאת על ספר עד תמם: ויצו משה
את הלוים נשאי ארון ברית יהוה לאמר: לקח את ספר ה
התורה הזה ושמתם אתו מצד ארון ברית יהוה אלהיכם וה
והיה שם בך לעד: כי אנכי ידעתי את מריך ואת ערפך ה
הקשה הן בעודני חי עמכם היום ממרים הייתם עם יהוה ואף
כי אחרי מותי: הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם ושטריכם
ואדברה באזניהם את הדברים האלה ואעידה בם את הש
השמים ואת הארץ: כי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחתון
וסרתם מן הדרך אשר צויתי אתכם וקראת אתכם הרעה
באחרית הימים כי תעשו את הרע בעיני יהוה להכעיסו ב
במעשה ידיכם: וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דב
דברי השירה הזאת עד תמם:

ואמ' תקף ועלם ארי את תעיל ית
בני ישר' לארעא דקיימית להון
ומימרי יהי בסעדך: והוה כד שיצי
משה למכתב ית פתגמי אוריתא
הדא על ספרא עד דשלימו: ופק
ופקיד משה ית ליואי נטלי ארון ק
קימא דה' למימר: סבו ית ספרא ד
דאוריתא הדין ותשוון יתיה מסטר
ארון קימא דה' אלהכון ויהי תמן
בך לסהיד: ארי אנא ידענא ית
סרבנותך וית קדלך קשיא הא עד
דאנא קים עמכון יומא דין מס
מסרבין הויתון קדם ה' ואף בתר
דאמות: אכנישו לותי ית כל ס
סבי שבטיכון וסרכיכון ואמ
ואמליל קדמיהון ית פתגמיא הא
האלין ואסהד בהון ית שמיא וית
ארעא: ארי ידענא בתר דאמות
ארי חבלא תחבלון ותסטון מן א
אורחא דפקידית יתכון ותערע ית
יתכון בישתא בסוף יומיא ארי ת
תעבדון ית דביש קדם ה' לארגזא
קדמוהי בעובדי ידיכון: ומליל מ
משה קדם כל קהלא דישראל ית
פתגמי תשבחתא הדא עד דשלימו:

פרשה

פרשת האזינו

האזינו השמים ואדברה — ותשמע הארץ אמרי פי:
יערף כמטר לקחי — תזל כטל אמרתי
כשעירם עלי דשא — וכרביבים עלי עשב:
כי שם יהוה אקרא — הבו גדל לאלהינו:
הצור תמים פעלו — כי כל דרכיו משפט

אציתו שמיא ואמליל ו
ותשמע ארעא מימרי פ
פומי: יבסם כמטרא
אולפני תתקבל כטלא מ
מימרי כרוחי מטרא ד
דנשבין על דתאה ו
וכרסיסי מלקוש ד
דרוי עסבא: ארי בש
בשמא דה' אנא מצ
מצלי הבו רבותא ק
קדם אלהנא: תקיפא
דשלמין עובדוהי
ארי כל אורחתיה דינא

הוא חי · תכלת וילך · **האזינו** השמים · שאני מתרה בהם בישראל ותהיו עדים בדבר שכך אמרתי להם שאתם תהיו עדים · וכן
ותשמע הארץ · ולמה העיד בהם שמים וארץ אמר משה אני בשר ודם למחר אני מת אם יאמרו ישראל לא קבלנו עלינו הבר
הברית מי בא ומכחישם לפיכך העיד בהם שמים וארץ עדים שהן קיימין לעולם · ועוד שאם יזכו יבאו העדים ויתנו שכרם הגפן תתן פריה וה
והארץ תתן יבולה והשמים יתנו טלם · ואם יתחייבו תהיה בהם יד העדים תחלה ועצר את השמים והאדמה לא תתן את יבולה ואחר כך ואבד
ואבדתם מהרה על ידי האומות · יערף כמטר לקחי · זו היא העדות שתעידו שאני אומר בפניכם תורה שנתתי לישראל שהיא חיים לעולם כמ
כמטר יערפו שמים [illegible] ומטר · יערף · לשון נטיפה וכן יערפו טל · יערפו רעף · תזל כטל · שהכל שמחים בו לפי שהמטר יש עוגבים כגון הולכי
דרכים ומי שהיה בורו מלא יין · כשעירים · לשון רוח סערה כתרגומו כרוחי מטרא · מה הרוחות הללו מחזקין את העשבים ומגדלין אותם אף
דברי תורה מגדלין את לומדיהן · וכרביבים · טיפי מטר ונראה לי על שם שיורד כחץ נקרא רביב כמא דאת אמר רובה קשת · רשפי · אוברין
טיפה · הארץ מכוסה בדית · עשב · קלח אחד קרוי עשב וכל מין ומין לעצמו קרוי עשב · כי שם ה' אקרא · הרי כי משמש בלשון כאשר כמו
כי תבאו אל הארץ כשאקרא ואזכיר שם ה' אתם הבו גדל לאלהינו וברכו שמו · מכאן שעונין ברוך שם כבוד מלכותו אחר ברכה שבמקדש · ה
הצור תמים פעלו · אע"פ שהוא חזק כשמביא פורענות על עוברי רצונו לא בשטף הוא מביא אלא תמים פעלו · כי אם ברין ·

האל אמונה · לשלם לצדיקים צדקתם לעולם הבא ואעפ״י שמאחר את תגמולם סופו לאמן את דבריו · ואין עול · אף לרשעים משלם שכר צדקתם בעולם הזה · צדיק וישר הוא · הכל מצדיקים עליהם את דינו וכך ראוי וישר להם · צדיק מפי הבריות וישר הוא וראוי להצדיקו · שחת לו וגו׳ כתרגו׳ חבילו להון ולא ליה · בניו מומם · בניו היו והשחתה שהשחיתו היא מומם · מומם של בניו היה ולא מומו שלו · דור עקש · עקום ומעוקל כמו ואת הישרה יעקשו · ובלשון משנה חולדה שסיכיה עקומות ועקושות · ופתלתול · אנטורטילייש כפתיל הזה שגודלין אותו ומקיפים · סביב סביבות הגדיל · פתלתול · מן התיבות הכפולות כמו ירקרק אדמדם סחרחר סגלגל · הלה׳ תגמלו זאת · לשון תימה וכי לפניו אתם מעיזין ש

אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא:
שחת לו לא בניו מומם דור עקש ופתלתל:
הליהוה תגמלו זאת עם נבל ולא חכם
הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכננך:
זכר ימות עולם בינו שנות דר ודר
שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך:
בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם
יצב גבלת עמים למספר בני ישראל:
כי חלק יהוה עמו יעקב חבל נחלתו:
ימצאהו בארץ מדבר ובתהו ילל ישמן
יסבבנהו יבוננהו יצרנהו כאישון עינו:
כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף
יפרש כנפיו יקחהו ישאהו על אברתו:
יהוה בדד ינחנו ואין עמו אל נכר:

אלהא מהימנא דמן קדמוהי׳ עו עולא לא נפק מן קדם׳ דזכאי וקשיט הוא: חבילו להון לא ליה בניא דפלחו לטעותא דרא דאשני עובדוהי ואשתניאו: הא קדם ײ אתון גמלין דא עמא ד דקבילו אוריתא ולא חכימו ה הלא הוא אבוך ואת דליה הוא עבדך ואתקנך: אדכר יומין ד דמן עלמא אסתכלו בשני דר ודר שאל לאבוך ויחוי לך סב סבך ויימרון לך: באחסנא על עלמה עממיא בפרשותיה בני אנשא קיים תחומי עממיא לט למנין בני ישראל: ארי חולקיה דײ עמיה יעקב עדב אחסנתיה: ספק צרכיהון בארע מדברא ובבית צחונא אתר דלית מיא אשרינון סחור סחור לשכנתיה אלפנון פתגמי אוריתיה נטרנון כבבת עיניהון: כנשרא דמחיש לקניה על בנוהי מתחופף פרס גדפוהי מקבלהון לנטלהון על תקוף אברוהי: ײ בלחודיהון ע עתיד לאשריאינון בעלמא דה דהוא עתיד לחדתא ולא יתקיים קדמוהי פלחן טען:

שיש בידו ליפרע מכם ושהיטיב לכם בכל הטובות · עם נבל · ששכחו את העשוי להם · ולא חכם · להבין את הנולדות שיש בידו להיטיב ולהרע הלא הוא אביך קנך · שקנאך · שקנך בקן הסלעים ובארץ חזקה שתקנך בכל מיני תקנה · הוא עשך · אומה באומות · ויכוננך · אחרי כן בכל מיני בסיס וכן · מכם כהנים מכם נביאים ומכם מלכים כרך שהכל בו · זכור ימות עולם · מה עשה בראשונים שהכעיסו לפניו · בינו שנות דור ודור · דור אנוש שהציף עליהם אוקינוס ודור המבול ששטפן · דא״א בינו שנות דור ודור להבא שיש בידו להטיב לכם ולהנחיל לכם ימות המשיח והעולם הבא · שאל אביך · אלו הנביאים שנקראו אבות כמו שנ׳ באלישע אבי אבי רכב ישראל · זקניך · אלו החכמים · ויאמרו לך · בהנחל עליון גוים · כשהנחיל הקב״ה למכעיסיו את חלקן הציפן והטביען · בהפרידו בני אדם · כשהפיץ דור הפלגה היה בידו להעבירם מן העולם ולא עשה כן אלא יצב גבולות עמים · קיימם ולא אבדם · למספר בני ישראל · בשביל מספר בני ישראל שעתידין לצאת מבני שם ולמספר שבעים נפש של בני ישראל שירדו למצרים הציב גבולות עמים · שבעים לשון · כי חלק ײ עמו · למה כל זאת לפי שהיה חלקו כבוש ביניהם ועתיד לצאת ומי הוא חלקו עמו ומי הוא עמו יעקב חבל נחלתו · והוא השלישי באבות המשולש בשלש זכיות זכות אבי אביו וזכות אביו וזכותו הרי שלשה כחבל הזה שהוא עשוי בשלשה גדילים הוא ובניו היו לו לנחלה ולא ישמעאל בן אברהם ולא עשו בני של יצחק · ימצאהו בארץ מדבר · אותם מצא לו נאמנים בארץ המדבר שקבלו תורתו ומלכותו ועלו מה שלא עשו ישמעאל ועשו שנ׳ וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן · ובתהו ילל ישימן · ארץ ציה ושממה מקום יללת תנינים ובנות יענה אף שם נמשכו אחר האמונה ולא אמרו למשה היאך נצא למדברות מקום ציה ושממון כענין שנ׳ לכתך אחרי במדבר · יסובבנהו · שם סבבן והקיפן בענני כבוד ברגלים לארבע רוחות · סבבן בתחתית ההר · כפהו עליהן כגיגית · יבוננהו · שם בתורה ובינה · יצרנהו · מנחש שרף ועקרב ומן האומות · כאישון עינו · הוא השחור שבעין שהמאור יוצא הימנו ואנקלוס תרגם ימצאהו יספקהו כל צרכו במדבר כמו ומצא להם לא יספק לנו ההר · אשר אסרינון סחור כמו לשכינתיה · אהל מועד באמצע וארבעה דגלים לד׳ רוחות · כנשר יעיר קנו · נהגם ברחמים ובחמלה · הנשר רחמני על בניו ואינו נכנס לקנו פתאם עד שהוא מקשקש ומטרף על בניו בכנפיו בין אילן לאילן בין שוכה לחברתה כדי שיעורו בניו ויהא בהם כח לקבל · יעיר קנו · יעורר בניו · על גוזליו ירחף · אינו מכביד עצמו עליהם אלא מחופף נוגע ואינו נוגע אף הקב״ה שדי לא מצאנוהו שגיא כח כשבא ליתן תורה לא נגלה עליהם מרוח אחת אלא מארבע רוחות שנ׳ מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן ואתה מרבבות קדש ימינו אש דת למו · ורביעית · יפרש כנפיו יקחהו · כשבא ליטלן ממקום למקום אינו נוטלן ברגליו כשאר עופות לפי ששאר עופות יראים מן הנשר שהוא מגביה לעוף ופורח עליהם לפיכך נושאן ברגליו מפני הנשר אבל הנשר אינו ירא אלא מן החץ לפיכך נושאן על כנפיו אמר יכנס החץ בי ולא יכנס בבני אף הקב״ה ואשא אתכם על כנפי נשרים כשנסעו מצרים אחריהם והשיגום על הים היו זורקים בהם חצים ואבני בליסטראות ויסע מלאך האלהים וגו׳ ויבא בין מחנה מצרים וגו׳ · ײ בדד ינחנו · ײ בדד ובטח נהגם במדבר · ואין עמו אל נכר · לא היה כח באחד מכל אלהי הגוים להראות כחו ולהלחם עמהם · ורבותי דרשוהו על העתיד וכן תרגם אנקלוס ואני אומר דברי תוכחה הם להעיד השמים והארץ שהזאת השירה להם לעד שסופן לבגוד ולא יזכרו הראשונות שעשה להם ולא הנולדות שהוא עתיד לעשות להם לפיכך צריך ליישב הדבר לכאן

ולכאן יוכל הענין מוסב על זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור כן עשה להם וכן עתיד לעשות כל זה היה להם לזכור · ירכיבהו על במ
במתי ארץ · כל המקרא כתרגומו · ירכיבהו על שם שארץ ישראל גבוהה מכל הארצות · ויאכל תנובות שדי · אלו פירות ארץ ישראל שקלים ל
לנוב ולהתבשל מכל פירות הארצות · ויניקהו דבש מסלע · מעשה באחד שאמר לבנו בסכני הבא לי קציעות מן החבית הלך ומצא הדב
הדבש צף על פיה אמר לו זו של דבש היא אמר לו השקע ידך לתוכה ואתה מעלה קציעות מתוכה · ושמן מחלמיש צור · אלו זיתים של גוש חלב
חמאת בקר וחלב צאן · זה היה בימי שלמה שנ' עשרה בקר בריאים ועשרים בקר רעי ומאה צאן · עם חלב כרים · זה היה בימי עשרת השבטים

יַרְכִּבֵהוּ עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ   וַיֹּאכַל תְּנוּבֹת שָׂדָי
וַיֵּנִקֵהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע   וְשֶׁמֶן מֵחַלְמִישׁ צוּר׃
חֶמְאַת בָּקָר וַחֲלֵב צֹאן   עִם־חֵלֶב כָּרִים וְאֵילִים
בְּנֵי־בָשָׁן וְעַתּוּדִים   עִם־חֵלֶב כִּלְיוֹת חִטָּה
וְדַם־עֵנָב תִּשְׁתֶּה־חָמֶר׃   וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט
שָׁמַנְתָּ עָבִיתָ כָּשִׂיתָ   וַיִּטֹּשׁ אֱלוֹהַ עָשָׂהוּ
וַיְנַבֵּל צוּר יְשֻׁעָתוֹ׃   יַקְנִאֻהוּ בְּזָרִים
בְּתוֹעֵבֹת יַכְעִיסֻהוּ׃   יִזְבְּחוּ לַשֵּׁדִים לֹא אֱלֹהַ
אֱלֹהִים לֹא יְדָעוּם   חֲדָשִׁים מִקָּרֹב בָּאוּ
לֹא שְׂעָרוּם אֲבֹתֵיכֶם׃   צוּר יְלָדְךָ תֶּשִׁי
וַתִּשְׁכַּח אֵל מְחֹלְלֶךָ׃   וַיַּרְא יְהוָה וַיִּנְאָץ
מִכַּעַס בָּנָיו וּבְנֹתָיו׃   וַיֹּאמֶר אַסְתִּירָה פָנַי מֵהֶם
אֶרְאֶה מָה אַחֲרִיתָם   כִּי דוֹר תַּהְפֻּכֹת הֵמָּה
בָּנִים לֹא־אֵמֻן בָּם׃   הֵם קִנְאוּנִי בְלֹא־אֵל
כִּעֲסוּנִי בְּהַבְלֵיהֶם   וַאֲנִי אַקְנִיאֵם בְּלֹא־עָם
בְּגוֹי נָבָל אַכְעִיסֵם׃   כִּי־אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי
וַתִּיקַד עַד־שְׁאוֹל תַּחְתִּית   וַתֹּאכַל אֶרֶץ וִיבֻלָהּ
וַתְּלַהֵט מוֹסְדֵי הָרִים׃   אַסְפֶּה עָלֵימוֹ רָעוֹת

אשרינון על תקפי ארעא וא
אוכלנון בזת סנאיהון יהב ל
להון בזת שליטי קרוין ונכסי
יתבי כרכין תקיפין: יהב להון
בזת מלכיהון ושליטיהון עם
עותר רברבניהון ותקיפיהון ע
עמא ואדמיהון ומחסנתיהון ע
עם בזת מליהון ומשריתהון ו
ודם גבריהון יתאשד כמיא: וע
ועתר ישראל ובעט אצלח תק
תקיף קנא נכסין שבק פולחן א
אלהא דעבדיה וארגיז קדם תקפא
פרקיה: אקניאו קדמוהי בפולחן
טעון בתועבתא ארגיזו קדם
קדמוהי: דבחו לשדין דלית בהון
צרוך דחלן דלא ידעונון חדתן
דמקריב אתעבידא דלא אתע
אתעסקו בהון אבהתכון: דחלא
תקיפא דברך אתנשיתא שבקת
פולחן אלהא דעבדך: וגלי קדם יי
ותקף רגזיה מדי ארגיזו קדמו
קדמוהי בנין ובנן: ואמר אס
אסלק שכינתי מנהון גלי קדמי
מה יהי בסופיהון: ארי דרא דא
דאשני אנון בנין דלית בהון ה
הימנו: אנון אקניאו קדמי בל
בלא דחלא ארגיזו קדמי בטע
בטעותהין ואנא אקנינון בלא
עם בעמא טפשא ארגזינון:
ארי קדום תקיף כאשא נפק מן
קדמי ברגז שיצי עד שאול א
ארעיתא ושיצי ארעא ועללתה
ושיצי עד סיפי טוריא: אסיף ע
עליהון בישן

שנ' אוכלים כרים מצאן · חלב כליות חטה · זה היה בימי שלמה שנ' ויהי לחם שלמה וגו' · ודם ענב תשתה חמר · בימי עשרת השבטים שנ' הש
השותים במזרקי יין · במתי ארץ · לשון גובה · שדי · לשון שדה · חלמיש צור · תקפו וחוזקו של סלע · כשמינו רבו"ז לתיבה של אחרין כגון חלמיש ו
וכשהוא דבוק נקוד חלמיש · חמאת בקר · הוא שומן הנלקט על גבי החלב · וחלב צאן · וכשהוא דבוק נקוד חלב כמו בחלב אמו · כרים · כבשים
ואילים · כששמנו · בני בשן · שמנים היו · כליות חטה · חטים שמנים ככליות וגסין ככוליא · ודם ענב · היה שותה טוב וטעם יין חשוב · חמר · יין ב
בלשון ארמי · חמר · אין זה שם דבר אלא לשון משובח · בטעם וריחו בלעז · וצריך לפרש שני מקראות הללו אחר תרגומו של אונקלוס · אש
אשרינון על תוקפי ארעא · וגו' עבית · לשון עובי · כשית · כמו כסית · לשון כי כסה פניו בחלבו כאדם ששמן מבפנים וכסליו נכפלים מבחוץ ו
וכן הוא אומר ויעש פימה עלי כסל · כשית · יש לשון קל בלשון כסוי כגון וכוסה קלון ערום ואם כתב כסית דגש היה נשמע כסית את אחרים
וינבל צור ישועתו · גנהו ובזהו שנ' ואחוריהם אל היכל יי וגו' אין נבול גדול מזה · יקניאוהו · הבעירו חמתו וקנאתו · בתועבות · במעשה תעו
תעובים כגון משכב זכור וכשפים שנ' בהם תועבה · לא אלה · כתרגומו לית בהון צרוך אלו היה בהם צורך לא היתה קנאה כפולה כמות עכשו
חדשים מקרוב באו · אפי' האומות לא היו רגילין בהם גוי שהיה רואה אותם היה אומר זה צלם יהודי · לא שערום אבותיכם · לא יראו מהם לא
עמדה שערתם מפניהם דרך שערות האדם לעמוד מחמת יראה כך נדרש בספרי · ויש לפרש עוד שערום לשון ושעירים ירקדו שדים · שעירים · הם
שדים · לא ראו אבותיכם שעירים הללו · תשי · תשכח · ורבותינו דרשו כשבא להיטיב לכם אתם מתישין כחו מלהטיב · לכם · אל
מחוללך · מוציאך מרחם לשון יחולל אילות · חיל כיולדה · מה אחריתם · מה תעלה בהם בסופם · כי דור תהפוכות המה · מהפכין רצוני לכעס · ל
לא אמון בם · אין גדולי ניכרין בהם כי הוריתים דרך הטוב וסרו ממנה · אמון · לשון ויהי אומן · נורטורה בלעז · ד"א אמון לשון אמונה כתרגומו
אמרו בסיני נעשה ונשמע ולשעה קלה בטלו הבטחתם ועשו העגל · קנאוני בלא אל · בדבר שאינו אלוה · בלא עם · באומה שאין
לה שם הן ארץ כשדים זה העם לא היה · בגוי נבל · הוא מושב בזוי אתה שאמר · בגוי נבל אכעיסם · אלו המינין · וכן הוא אומר אמר נבל בלבו אין אלהים
קדחה · בערה · ותיקד · בכם עד היסוד · ותאכל ארץ ויבולה · ותלהט ירושלים המיוסדת על ההרים שנ' ירושלים הרים סביב לה · אספה עלימו ר
רעות · אעביר רעה על רעה · לשון ספו שנה על שנה · ספות הרוה · עולותיכם ספו על זבחיכם · ד"א אספה אכלה כמו פן תספה

חצי אכלה בם· כל חצי אשליך בהם· וקללה זו לברכה היא· חצי כלים והם אינם כלים· מזי רעב· אנקלוס תרגם נפיחי כפן ואין לי עד מוכיח עליו· ושמעתי של ר׳ יהודה הדרשן מטולושא שמעתי שעירי רעב· אדם כחוש מגדל שער על בשרו· מזי לשון ארמי שער מזייא דהוא מהפך ב במזייה· ולחומי רשף· השדים ילחמו בם כמו שנ׳ ובני רשף יגביהו עוף· והם שדים· וקטב מרירי· וכריתת שד ששמו מרירי· וקטב· כריתה כמו אהי קטבך שאול· ושן בהמות· מעשה היה והיו הרחלים נושכין וממיתין· חמת זוחלי עפר· ארס נחשים המהלכים בגחונן על העפר כמים הז הזוחלים על הארץ· וזחילה לשון מרוצת המים על העפר וכן כל מרוצת דבר המשפשף על העפר והולך· מחוץ תשכל חרב· מחוץ לעיר תשכ

חִצַּי אֲכַלֶּה בָּם׃ מְזֵי רָעָב וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף

וְקֶטֶב מְרִירִי וְשֶׁן בְּהֵמֹת אֲשַׁלַּח בָּם

עִם חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר׃ מִחוּץ תְּשַׁכֶּל חֶרֶב

וּמֵחֲדָרִים אֵימָה גַּם בָּחוּר גַּם בְּתוּלָה

יוֹנֵק עִם אִישׁ שֵׂיבָה׃ אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם

אַשְׁבִּיתָה מֵאֱנוֹשׁ זִכְרָם׃ לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר

פֶּן יְנַכְּרוּ צָרֵימוֹ פֶּן יֹאמְרוּ יָדֵנוּ רָמָה

וְלֹא יְהוָה פָּעַל כָּל זֹאת׃ כִּי גוֹי אֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה

וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה׃ לוּ חָכְמוּ יַשְׂכִּילוּ זֹאת

יָבִינוּ לְאַחֲרִיתָם׃ אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף

וּשְׁנַיִם יָנִיסוּ רְבָבָה אִם לֹא כִּי צוּרָם מְכָרָם

וַיהוָה הִסְגִּירָם׃ כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם

וְאֹיְבֵינוּ פְּלִילִים׃ כִּי מִגֶּפֶן סְדֹם גַּפְנָם

וּמִשַּׁדְמֹת עֲמֹרָה עֲנָבֵמוֹ עִנְּבֵי רוֹשׁ

אַשְׁכְּלֹת מְרֹרֹת לָמוֹ׃ חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם

וְרֹאשׁ פְּתָנִים אַכְזָר׃ הֲלֹא הוּא כָּמֻס עִמָּדִי

חָתוּם בְּאוֹצְרֹתָי׃ לִי נָקָם וְשִׁלֵּם

מכתשי אגרי בהון: נפיחי כפן
ואכולי עוף וכתישי רוחין בישין
ושן חות ברא אגרי בהון עם
חמת תניניא רחשין בעפרא:
מברא תתכל חרבא ומתוונא
תברת מותא אף עולימיהון
אף עולימתהון ינקיהון עם
אנש סביהון: אמרית יחול
רגזי עליהון ואשיצינון אבטל
מבני אנשא דוכרנהון: אלו לא כנוס
רגזא דסנאה כניש דלמא
יתרברב בעל דבבא דלמא
יימרון ידנא תקיפת לנא
ולא מן קדם יי׳ הות
כל דא: ארי עם מאבדי
עיצא אנון ולית בהון
סכלתנו: אלו חכימו אסתכלו
בדא כברו מה יהי בסופיהון:
איכדין ירדוף חד לאלפא
ותרין יעריקון לרבותא אלהין
תקיפיהון מסרינון וי״י
אשלימינון: ארי לא כתקפנא
תקפהון ובעלי דבבנא
הוו דיננא: ארי כפורענות
עמא דסדום פורענותהון
ולקותהון כעם עמורה מחתהון
בישן כרישי חיון ותושלמת
עובדיהון כמרורתהון: הא
כמרת תניניא כס
פורענותהון וכריש פתני
חוין אכזראין: הלא כל
עובדיהון גלן קדמי
ליום דינא באוצרי: קדמי
פורענותא ואנא אשלם

תשכל מרב הגייסות· ומחדרים אימה· כשברח ונמלט מן החרב לבו נוקפים עליו מחמת אימה והוא מת והולך בה ומחדרים אימה· בבית תהיה אימת דבר כמה שנ׳ כי עלה מות בחלונינו וכן תרגם אנקלוס· דא מחוץ תשכל חרב על מה שעשו בחוצות שנ׳ ומספר חוצות ירושלים שמתם מזבחות לבשת· ומחדרים אימה· על מה שעשו בחדרי חדרים שנ׳ אשר זקני ישראל עושים איש בחדרי משכיתו· אמרתי אפאיהם· אמרתי בלבי אשים אותם· ויש לפרש אפאיהם אשיתם פאה להשליכם מעלי הפקר· ודוגמתו מצינו בעזרא ותתן להם ארץ שבעה ה אפאיהם· אמרתי בלבי אשים אותם· ויש לפרש אפאיהם אשיתם פאה להשליכם מעלי הפקר· ולא יתכן שאם כן היה לו לכתוב אפאיהם גוים ונתליקם לפאה· וכן חברו מנחם· ויש פותרים אותו כתרגומו יחול רוגזי עליהון ולא יתכן שאם כן היה לו לכתוב אאפיאם אחת לשמוש ואות ליסוד כמו אאזרך אאמיצכם בפי והא הדיבוקה אינה רמויה בו כלל· ואנקלוס תרגם אחר לשון הבריתא השנויה בס בספרי המחלקת תיבה זו לשלש תיבות אמרתי אף אי הם אמרתי באפי אתנם כאלו אינם שיאמרו רואיהם עליהם איה הם· לולי כעס אויב אגור אם לא שכעס האויב כנוס עליהם להשחית ואם יוכל להם וישחיתם יתלה הגדולה בו ובאלהיו ולא יתלה הגדולה בי· וזהו שאמר פן ינכרו צרימו פן יכברו הדבר להתלות גבורתי בנכרי שאין הגדולה שלו· פן יאמרו ידינו רמה וגו׳· כי גוי אובד עצות המה ואין בהם תבונה שאלו היו חכמים ישכילו זאת· איכה ירדוף וגו׳ יבינו לאחריתם· יתנו לב להתבונן לסוף פורענותם של ישראל איכה ירדף אחד ממנו אלף מישראל אם לא כי צורם מכרם ויי׳ הסגירם מסרם בידינו· ולדבר בלעז· כי לא כצורנו צורם· כל זה היה להם לאויבים להבין שה׳ הסגירם ולא להם ולא לאלהיהם הנצחון שהרי עד הנה לא יכלו כלום ליהיהם כנגד צורנו· כי לא כסלענו סלעם כל צור שבמקרא לשון סלע· ואויבינו פלילים ועכשיו אויבינו שופטים אותנו שהרי צורנו מכרנו להם· כי מגפן סדום גפנם גבנם· מוסב למעלה· אמרתי בלבי אפאיהם ואשבית זכרם לפי שמעשיהם מעשי סדום ועמורה· שדמות· שדה כמו ושדמות לא עשה אכל· בשדמות קדרון· ענבי רוש עשב מר· אשכלות מרורות למו· משקה מר ראוי להם לפי מעשיהם פורענותם· וכן תרגם אנקלוס ותושלמת עובדיהון כמרורתהון· חמת תנינים יינם· כתרגומו הא כמררת תניניא כוס פור פורענותהון· הנה כמררת נחשים כוס משתה פורענותם· וראש פתנים· כוסם שהוא אכזר לנשוך אויב אכזרי יבא ויפרע מהם· הלא הוא כמס עמדי כמשמעו· כתרגומו· כסבורין הם ששכחתי מעשיהם כולם גנוזים ושמורים לפני· הלא הוא פרי גפנם ותבואת שדמותם כמוס עמדי· לי נקם ושלם· עמדי מוכן ומזומן פורענות נקם וישלם להם כמעשיהם· הנקם ישלם להם גמולם· ויש מפרשים ושלם שם דבר כמו ושלום והוא מגורת והדבר אין בהם כמו והדבור· ואימתי אשלם להם· לעת תמוט רגלם· כשתתום זכות אבות שהן סמוכין עליו·

כי קרוב יום אידם· משארצה להביא עליהם יום אידם קרוב ומזומן לפני להביא על ידי שלוחי הרבה· וחש עתידות למו· ומהר יבאו העתידו
להם· וחש· כמו ימהר יחישה· עד כאן העיד עליהם משה דברי תוכחה להיות השירה הזאת לעד כשתבא עליהם הפורענות ידעו שאני הודעתים
מראש מכאן ואילך העיד עליהם דברי נחומים שיבאו עליהם ככלות הפורענות ככל אשר אמר למעלה· והיה כי יבאו עליך הברכה והקללה
וגו' ושב יי' אלהיך את שבותך וגו'· כי ידין יי' עמו· כשישפוט אותן ביסורין הללו האמורות עליהם· כמו כי בם ידין עמים· ישפט עמים· כי זה
אינו משמש בלשון דהא לתת טעם לדברים של מעלה אלא לשון תחלת דבור· כמו כי תבאו אל הארץ· כשיבאו עליהם משפטים הללו ויתנחם

לְעֵת תָּמוּט רַגְלָם   כִּי קָרוֹב יוֹם אֵידָם
וְחָשׁ עֲתִדֹת לָמוֹ׃   כִּי יָדִין יְהוָה עַמּוֹ
וְעַל עֲבָדָיו יִתְנֶחָם   כִּי יִרְאֶה כִּי אָזְלַת יָד
וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב׃   וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ
צוּר חָסָיוּ בוֹ׃   אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ יֹאכֵלוּ
יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם   יָקוּמוּ וְיַעְזְרֻכֶם
יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה׃   רְאוּ עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא
וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי   אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה
מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא   וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל׃
כִּי אֶשָּׂא אֶל שָׁמַיִם יָדִי   וְאָמַרְתִּי חַי אָנֹכִי לְעֹלָם׃
אִם שַׁנּוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי   וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי
אָשִׁיב נָקָם לְצָרָי   וְלִמְשַׂנְאַי אֲשַׁלֵּם׃
אַשְׁכִּיר חִצַּי מִדָּם   וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר
מִדַּם חָלָל וְשִׁבְיָה   מֵרֹאשׁ פַּרְעוֹת אוֹיֵב׃
הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ   כִּי דַם עֲבָדָיו יִקּוֹם
וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו   וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ׃

לעדן דיגלון מארעהון ארי
קריב יום תברהון ומבע דעתיד
להון: ארי ידין יי' דינא ד
עמיה ופורענות עבדוהי צדיקיא
יתפרע ארי גלי קדמוהי ד
דבעדן דתתקף עליהון מחת סנאה
סנאה יהון מטלטלין ושב
ושביקין: ויימר אן דחלתהון תק
תקיפא דהוו רחיצין ביה:
דתרב נכסיהון הוו אכלין ושתן
חמר נסכיהון יקומון כען
ויסעדונכון יהון עליכון מגן: חזו
כען ארי אנא הוא ולית
אלה בר מני אנא ממית ומחי מח
מחינא ואף מסינא ולית מן
ידי משזיב: ארי אתקנית בשמיא
בית שכנתי ואמרית קים
אנא לעלמין: אם על חד תרין כ
כחזו ברקא שנוף שמיא
ועד סוף שמיא תתגלי חרבי ותתקף
בדינא ידי אתיב פורענותא
לסנאי ולבעלי דבבי אשלם: אר
אדוי גירי מדמא וחרבי
תקטל בעממיא מדם קטילין וש
ושבן לאעדאה כתרין מ
מריש סנאה ובעיל דבבא: שבחו
עממיא עמיה ארי פורענות
עבדוהי צדיקיא יתפרע פרענ
פורענותא יתיב לסנאוהי
ויכפר על ארעיה
ועל עמיה:

הקב"ה על עבדיו לשוב ולרחם עליהם· יתנחם· לשון הפך מחשבה להטיב או להרע· כשיראה כי אזלת יד· האויב הולכת וחזקה עליהם· ואפס ב
בהם עצור ועזוב· עצור· נושע על ידי עוצר ומושל שיעצור בהם· עזוב· עזור על ידי עוזר· עוצר הוא המושל העוצר בעם שלא ילכו מפוזרי'
בצאתם לצבא על האויב· בלשון לעז מיינטיינדט· עצור הוא הנושע במעצור המושל· עזוב מחוזק כמו ויעזבו את י' ירושלם עד החומה· איך לא
עזובה עיר תהלת· ואמר· הקב"ה עליהם· אי אלהימו· אי אלהימו שעבדו· צור חסיו בו· הסלע שהיו מתכסין בו מפני החמה והצנה כלומר שהיו בטוחין בו
להגן עליהם מן הרעה· אשר חלב זבחימו· היו אותן אלהות אוכלים שהיו מקריבים לפניהם ושותים יין נסיכם· יהי עליכם סתרה· אותו הצור יהיה לכם
מחסה ושתור· ראו עתה· הבינו מן הפורענות שהבאתי עליכם ואין לכם מושיע ומן התשועה שאושיעכם ואין מוחה בידי· אני אני הוא· אני
להשפיל ואני להרים· ואין אלהים עמדי· עומד כנגדי למחות· עמדי· דוגמתי וכמוני· ואין מידי מציל· הפושעים בי· כי אשא אל שמים ידי· כי ב
בחרון אפי אשא ידי אל שכינתי בשבועה· ואמרתי חי אנכי· לשון שבועה הוא אני נשבע חי אנכי· אם שנותי ברק חרבי· אם אשנן את להב חרבי
לשנן היתה לה ברק כלכרור· ותאחז במשפט ידי· להניח מדת רחמים באויבי שהרעו להם אשר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה· ותאחז ידי
את מדת המשפט להחזיק בה ולנקום נקם· אשיב נקם וגו'· ולמדו רבותינו באגדה מתוך לשון המקרא שאמר ותאחז במשפט ידי לא כמדת ב
בשר ודם מדת הקב"ה מדת בשר ודם זורק חץ ואינו יכול להשיבו והקב"ה זורק חציו ויש בידו להשיבם כאלו אוחזן בידו שהרי ברק הוא חץ שנ'
כאן ברק חרבי ותאחז במשפט ידי והמשפט והלשון פורענות הוא בלעז יושטי"צא· אשכיר חצי מדם· האויב· וחרבי תאכל· בשרם· מדם חלל
ושביה· ואת היה להם עון דם חללי ישראל ושביה ששבו מהם· מראש פרעות אויב· משעת תחלת פריצות האויב כשהקב"ה נפרע מן האומות
פוקד עליהם עונם ועונות אבותיהם מראשית פרצה שפרצו בישראל· הרנינו גוים עמו· לאותו הזמן ישבחו האומות את ישראל ראו מה שב
שבחה של אומה זו שדבקו בהקב"ה בכל התלאות שעברו עליהם ולא עזבוהו יודעים היו בטובו ובשבחו· כי דם עבדיו יקום· שפיכות דמיהם
כמשמעו· ונקם ישיב לצריו· על הגזל ועל החמס כענין שנ' מצרים לשממה תהיה ואדום למדבר שממה מחמס בני יהודה ואומר מחמס אחיך
יעקב וגו'· וכפר· לשון רצוי ופיוס· כמו אכפרה פניו אנחיניה לרגזיה· וכפר אדמתו עמו· ומה היא אדמתו עמו כשעמו מתנחמים ארצו מתנחמת
וכן הוא אומר רצית יי' ארצך· במה רצית ארצך שבת שבות יעקב· בפסוק אחרים הוא כדרשת בספרי· ונחלקו בה ר' יהודה ור' נחמיה ר' יהודה דן
דורש כלה כנגד ישראל ור' נחמיה דורש את כלה כנגד האומות ר' יהודה דורשה כלפי ישראל אמרתי אפאיהם כמו שפירשתי עד ולא יי' פעל
כל זאת· כי גוי אובד עצות המה· אבדו תורתי שהיא להם עצה נכונה· ואין בהם תבונה להתבונן איכה ירדף אחד מן האומות אלף מהם אם לא
כי צורם מכרם· כי לא כצורנו צורם הכל כמו שפירשתי עד תכלית· ור' נחמיה דורשה כלפי האומות כי גוי אובד עצות המה כמו שפירשתי
אחלה בו· ואויבינו פלילים· כי מגפן סדום גפנם· של אומות· ומשדמות עמורה וגו' ולא ישימו לבם להלות הגדולה בי· ענבימו ענבי רוש

הוא שאמר כעס אויב אגור על ישראל להרשילם ולהמרידם לפיכך אשכלות מרורות למו להלעיט אותם על מה שעשו לבני חמת תניניב
יינם·מוכן להשקותם על מה שעושין הסי כמוס עמדי· אותו הכוס שנ' כי כוס ביד י"י ותמוט רגלם·כענין שנ' תרמסנה רגל·כי ידין
י"י עמו·בלשון זה משמש כי ידין בלשון רהט·ואין ידין לשון יסורין אלא כי יריב את ריבם מיד עושקיהם· כי יראה כי אזלת יד וגו'·ואמר אי
אלהימו·והאויב יאמר אי אלהימו של ישראל כמו שאמר טיטוס הרשע כשגדר הפרכות בעשין שנ' ותרא אויבתי ותכסה בושה האומרה אלי איה
אלהיך·ראו עתה כי אני וגו'·אז יגלה הקבה ישועתו ויאמ' ראו עתה כי אני אני הוא·אני בהביאי עליהם הרעה ואני תבא עליהם הטובה·ואין

פ ויבא משה וידבר את כל דברי השירה
הזאת באזני העם הוא והושע בן נון: ויכל משה לדבר את
כל הדברים האלה אל כל ישראל: ויאמר אלהם שימו ל
לבבכם לכל הדברים אשר אנכי מעיד בכם היום אשר ת
תצום את בניכם לשמר לעשות את כל דברי התורה הזאת:
כי לא דבר רק הוא מכם כי הוא חייכם ובדבר הזה תא
תאריכו ימים על האדמה אשר אתם עברים את הירדן שמה
לרשתה: פ וידבר יהוה אל משה בעצם היום
הזה לאמר: עלה אל הר העברים הזה הר נבו אשר בארץ
מואב אשר על פני ירחו וראה את ארץ כנען אשר אני נתן
לבני ישראל לאחזה: ומת בהר אשר אתה עלה שמה וה
והאסף אל עמיך כאשר מת אהרן אחיך בהר ההר ויאסף
אל עמיו: על אשר מעלתם בי בתוך בני ישראל במי מריבת
קדש מדבר צן על אשר לא קדשתם אותי בתוך בני יש
ישראל: כי מנגד תראה את הארץ ושמה לא תבוא אל ה

ואתא משה ומליל ית כל פתג
פתגמי תשבחתא הדא קדם עמ
עמא הוא והושע בר נון: וש
ושיצי משה למללא ית כל פת
פתגמיא האלין עם כל ישר':
ואמר להון שוו לבכון לכל פת
פתגמיא דאנא מסהיד בכון יו
יומא דין דתפקדונון ית בניכון
למטר למעבד ית כל פתגמי א
אוריתא הדא: ארי לא פתגם ר
ריקן הוא מנכון ארי הוא חיי
חייכון ובפתגמא הדין תורכון
יומין על ארעא דאתון עברין
ית ירדנא לתמן למירתה:

ומליל י"י עם משה בכרן יומא
הדין למימר: סק לטורא דע
דעבראי הדין לטורא דנבו דב
דבארעא דמואב דעל אפי יר
ירחו וחזי ית ארעא דכנען
דאנא יהב לבני ישראל לאחס
לאחסנא: ומות בטורא דאת ס
סליק לתמן ואתכנש לעמך כ
כמא דמית אהרן אחוך בהור ט
טורא ואתכנש לעמיה: על דש
דשקרתון במימרי בגו בני ישר
ישראל במי מצות רקם מדברא
דצין על דלא קדשתון יתי בגו
בני ישראל: ארי מקביל תחזי י
ית ארעא ולתמן לא

מירי מיכיל·שיציל אתכם מן הרעה אשר אביא עליכם·כי אשא אל שמי ידי·כמו כי כשאתי תמיד אני משרה מקום שכינתי בשמים·כתרגומו
אפי' חלש למעלה וגבור למטה אימת עליון על התחתון·כל שכן שגבור למעלה וחלש למטה·ידי·מקום שכינתי·כמו איש על ידו·והיה בידי
ליפרע מכם אבל אמרתי חי אנכי לעולם איני ממהר ליפרע לפי שיש שהות בדבר אני חי לעולם·ובדורות אחרונים אני נפרע מהם והיכולת
בידי ליפרע מן המתים ומן החיים·מלך בשר ודם שהוא הולך למות ממהר נקמתו ליפרע בחייו כי שמא ימות הוא או אויבו ונמצא שלא ראה
נקמתו ממנו אבל אני חי לעולם ואם ימותו הם ואיני נפרע בחייהם אפרע במותן·אם שנותי ברק חרבי·הרבה אם יש שאי' הלין כמשמען ברק
חרבי ותאחז במשפט ידי כו' כמו שפרשתי למעלה·הוא והושע בן נון·שבת של דיוזגי היתה נטלה רשות מזה וניתנה לזה העמיד לו מתורגמן
ליהושע שיהא דורש בחייו כדי שלא יאמרו ישראל בחיי רבך לא היה לך להרים ראש· ולמה קורהו כאן הושע לומר שלא זחה דעתו עליו
שאעפי' שנתנה לו גדולה השפיל עצמו כאשר מתחלתו·שימו לבבכם·צריך אדם שיהיו עיניו ולבו ואזניו מכוונים לדברי תורה וכן הוא או
אומר בן אדם ראה בעיניך ובאזניך שמע ושים לבך·והרי דברים קל וחומר ומה תבנית הבית שהוא נראה לעינים ונמדד בקנה צריך אדם
שיהו עיניו·ולבו מכוונים להבין דברי תורה. שהן כהררין תלוין בסערה על אחת כמה וכמה· כי לא דבר רק הוא מכם· לא לחנם אתם י
יגעים בה כי הרבה שכר תלוי בה·כי היא חייכם·דא' אין לך דבר ריקן בתורה שאם תדרשנו שאין בו מתן שכר תדע לך שכן אמרו ואחות לו
לוטן תמנע ותמנע היתה פלגש וגו' לפי שאמרה איני כדי להיות לו לאשה הלואי ואהיה פלגשו·וכל כך למה להודיע שבחו של אברהם שהיו
שלטונים ומלכים מתאוים לידבק בזרעו·וידבר י"י אל משה בעצם היום הזה·בשלשה מקומות נאמר בעצם היום הזה נאמר בנח בעצם הי
היום הזה בא נח·במראית אורו של יום לפי שהיו דורו אומרי' בכך וכך אם אנו מרגישין בו אין אנו מניחין אותו ליכנס בתיבה ולא עוד אלא
אנו נוטלין כשילין וקרדומות ומבקעין את התיבה אמר הקבה הריני מכניסו בחצי היום וכל מי שיש בידו למחות יבא וימחה· במצרים נא
נאמר בעצם היום הזה הוציא י"י·לפי שהיו מצריים אומרים אם אנו מרגישין בהם אין אנו מניחין אותם ליצאת· ולא עוד אלא אנו נוטלין ס
סייפות וכלי זיין והורגין בהם אמר הקבה הריני מוציאן בחצי היום וכל שיש בו כח יבא וימחה· אף כאן במיתתו של משה נאמר בעצם ה
היום הזה לפי שהיו ישראל אומרי' בכך וכך אם אנו מרגישין בו אין אנו מניחין אותו· אדם שהוציאנו ממצרים וקרע לנו את הים והוריד ל
לנו את המן והגיז לנו את השלו והעלה לנו את הבאר ונתן לנו את התורה אין אנו מניחין אותו· אמר הקבה הריני מכ[ניס]ו בחצי היום וכו'
כאשר מת אהרן אחיך·באותה מיתה שראית וחמדת אותה·שהפשיט משה את אהרן בגד ראשון והלבישו לאלעזר וכן שני וכן [ש]לישי· וראה ב
בנו בכבודו·אמר לו משה אהרן אחי עלה למטה ועלה פשוט ידיך ופשט פשוט רגליך ופשט עצום עיניך ועצם קמוץ פיך וקמץ והלך לו·אמ
אמר משה אשרי מי שמת במיתה זו·על אשר מריתם פי' גרמתם למרות פי·על אשר לא קדשתם אותי·גרמתם שלא אתקדש אמרתי לכם ו
ודברתם אל הסלע והם הכוהו והוצרכו להכותו פעמים ולו דברו עמו ונתן מימיו בלא הכאה היה מתקדש שם שמים· שהיו ישראל אומרים
ומה הסלע שאינו לשכר ולא לפורענות אם זכה אין לו מתן שכר אם חטא אינו לוקה כך מקיים מצות בוראו אנו לא כל שכן·כי מנגד·מר

מרחוק תראה וגו'・ כי אם לא תראנה עכשיו לא תראנה עוד בחייך・ כי שמה לא תבא・ וידעתי כי חביבה היא לך
על כן אני אומר לך עלה וראה・ חסלת האזינו・

וזאת הברכה

לפני מותו・ סמוך למיתתו שאם לא עכשיו אימתי・ ויאמר ה' מסיני בא・ פתח תחלה בשבחו של מקום ואחר כך בצרכיהם
של ישראל ובשבח שפתח בו יש בו הזכרת זכות לישראל וכל זה דרך ריצוי הוא כלומר כדי הם אלו שתחול עליהם ברכה・ מסיני בא・ יצא לקראתם
כשבאו להתייצב בתחתית ההר כחתן היוצא להקביל פני כלה שנא' לקראת האלהים לשרנו שיצא כנגדם・ וזרח משעיר למו・ שפתח לבני עשו שיקבלו

הארץ אשר־אני נתן לבני ישראל:

פרשה

וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים את־בני ישראל
לפני מותו: ויאמר יהוה מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע
מהר פארן ואתה מרבבת קדש מימינו אשדת למו: אף חבב
עמים כל־קדשיו בידך והם תכו לרגלך ישא מדברתיך:
תורה צוה־לנו משה מורשה קהלת יעקב: ויהי בישרון מלך
בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל: ס יחי ראובן
ואל־ימת ויהי מתיו מספר: ס וזאת ליהודה ויאמר
שמע יהוה קול יהודה ואל־עמו תביאנו ידיו רב לו ועזר מצריו
תהיה: פ וללוי אמר תמיך ואוריך לאיש חסידך
אשר נסיתו במסה תריבהו על־מי מריבה: האמר לאביו
ולאמו לא ראיתיו ואת־אחיו לא הכיר ואת־בנו לא ידע כי
שמרו אמרתך ובריתך ינצרו: יורו משפטיך ליעקב ותורתך

לארעא דאנא יהב לבני ישראל:

פרשה

ודא ברכתא דבריך משה
נביא דיי' ית בני ישראל קדם מותיה:
ואמר יי' מסיני אתגלי וזיהור יקריה
משעיר אתחזי לנא אתגלי בגבורתיה
על טורא דפארן ועמיה רבות קדישין
כתב ימיניה מגו אשתא אוריתא יהב
לנא: אף חבבינון לשבטיא כל קדיש
קדישוהי בית ישראל בגבורא אפקינון
ממצרים ואנון מדברין תחות ענניך כ
נטלין על מימרך: אוריתא יהב לנא מ
משה מסרה ירותא לכנשת יעקב: והוה
בישראל מלכא באתכנשות רישי ע
עמא כחדא שבטיא דישראל:
יחי ראובן לחיי עלמא ומותא תנינא
לא ימות ויקבלון בנוהי אחסנתהון
במניינהון: ודא ליהודה ואמר קביל יי'
צלותיה דיהודה במפקיה לקרבא ולעמיה
תתביניה בשלם ידוהי יעבדן ליה פר
פורענות מסנאוהי וסעד מבעלי דבבא
תהי ליה: וללוי אמר תומיא ואוריא
אלבשתא לגבר דאשתכח חסיד קדמך
דנסיתהי בנסתא והוה שלים בחנתהי על
מי מצותא ואשתכח מהימן: דעל אבוהי
ועל אמיה לא רחים כד חבו מן דינא ואפי
אחוהי ובנוהי לא נסב ארי נטרו מט
מטרת מימרך וקימך לא אשניאו: כשרין
אלין דילפון דינך ליעקב ואוריתך

את התורה ולא רצו・ הופיע להם・ מהר פארן・ שהלך שם ופתח לבני ישמעאל שיקבלוה ולא רצו・ ואתה・ לישראל・ מרבבות קדש・ ועמו מקצת רבבות מ
מלאכי קדש ולא כלם ולא רובם לא כדרך בשר ודם שמראה כל כבוד עשרו ותפארתו ביום חופתו・ אש דת・ שהיתה כתובה מאז לפניו באש שחור
על גבי אש לבנה נתן להם בלוחות כתב יד ימינו・ ד"א אש דת כתרגומו שנתנה מתוך האש・ אף חובב עמים・ חבה יתירה חבב את השבטים כל
אחד ואחד קרוי עם שהרי בנימין לבדו היה עתיד להולד כשאמר הקב"ה ליעקב גוי וקהל גוים יהיה ממך・ כל קדושיו בידך・ נפשות הצדיקים גנוזות
אתו כענין שנ' והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך・ והם תכו לרגלך・ והם ראויים לכך שהרי תוכו עצמן לתוך תחתית ההר לרגליך
בסיני・ תוכו・ לשון פועלו הותוכו לתוך מרגלותיך・ ישא מדברותיך・ נשאו עליהם עול תורתך・ מדברותיך・ המ"ם בו יסוד כמו וישמע את הקול
מדבר אליו ואשמע את קול מדבר אלי כמו מתדבר אלי אף זה מדברותיך מה שהיית מדבר להשמיעני לאמר להם・ טישפורפלידורש・ ואונקלוס תר
תרג' שהיו נוסעים על פי דבריך・ והמ"ם בו שימוש משמשת לשון מן・ דבר אחר אף חובב・ עמים・ אף בשעת חבתן של אומות העולם שהראית לאומות
פני שוחק ומסרת ישראל בידם・ כל קדושיו בידך・ כל צדיקיהם וטוביהם דבקו בך ולא משו מאחריך ואתה שומרם・ והם תוכו לרגלך・ והם מתמצעי'
ומתכנסים לתחת צלך・ ישא מדברותיך・ מקבלין גזרותיך ודתותיך בשמחה ואלה דבריהם・ תורה אשר צוה לנו כי מנה מורשה היא לקהלת יעקב・ אחזנ
אחזנוה ולא נעזבנה・ ויהי・ הקב"ה・ בישורון מלך・ תמיד עול מלכותו עליהם・ בהתאסף・ בכל התאסף ראשי・ חשבון אסיפתם・ ראשי・ כמו כי תשא את ראש・ ראוין
אלו שאברכם・ ד"א בהתאסף יחד באגודה אחת ושלום ביניהם הוא מלכם ולא כשיש מחלוקת ביניהם・ יחי ראובן・ בעולם הזה・ ואל ימות・ לעולם הב
הבא・ שלא יזכר לו מעשה בלהה・ ויהי מתיו・ נמנין במנין שאר אחיו דוגמא היא זו כענין וישכב את בלהה ויהיו בני יעקב שנים עשר・ לא יצא
מן המנין・ וזאת ליהודה・ סמך יהודה לראובן מפני ששניהם הודו על קלקול שבידם שנ' אשר חכמים יגידו וגו' להם לבדם וגו' ולא עבר זר בתוכם
ועוד פירשו רבותינו שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר היו עצמות יהודה מתגלגלין בארון מפני נדוי שקבל עליו שנ' וחטאתי לאבי כל
הימים・ אמר משה מי גרם לראובן שיודה יהודה כו'・ שמע ה' קול יהודה・ תפלת דוד ושלמה ואסא מפני הכושים ויהושפט מפני העמוני' וחזקיה מפני
סנחריב・ ואל עמו תביאנו・ לשלום מפני המלחמה・ ידיו רב לו・ יריבו ריבו ינקמו נקמתו・ ועזר מצריו תהיה・ על יהושפט התפלל על מלחמת רמות
גלעד ויזעק יהושפט וה' עזרו・ ד"א שמע ה' קול יהודה כאן רמז לשמעון מתוך ברכותיו של יהודה ואף כשחלקו ארץ ישראל נטל שמעון מתוך גורלו
של יהודה שנ' מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון・ וללוי אמר・ ועל לוי אמר・ תמיך ואוריך・ כלפי שכינה הוא מדבר・ אשר נסיתו במסה・ שלא נתלוננו
עם שאר המלינים・ תריבהו וגו' כתרגומו・ תריבהו על מי מריבה・ כשנתקצפת לו לבא בעלילה אם משה אמר שמעו נא המורים אהרן ומרים מה ע
עשו・ האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו・ כשחטאו בעגל ואמרתי מי לה' אלי נאספו אלי כל בני לוי וצויתים להרוג את אבי אמו והוא מישראל או את
אחיו מאמו או בן בתו וכן עשו・ ואי אפשר לפרש אביו ממש ואחיו מאביו וכן בניו ממש שהרי לוים הם ומשבט לוי לא חטא אחד מהם שנ' כל בני
לוי・ כי שמרו אמרתך・ לא יהיה לך אלהים אחרים・ ובריתך ינצורו・ ברית מילה שאותן שנולדו במדבר וישראל לא מלו את בניהם והם היו מולין・ יורו משפטיך・
ראוין אלו לכך・

וכליל· עולה· מחץ מתנים קמיו מכת מתנים כענין שנ׳ ומתניהם תמיד המעד· ועל המערערין על הכהונה אמר כן· ד״א ראה שעתידין
חשמונאי ובניו להלחם עם היונים והתפלל עליהם לפי שהיו מועטין שנים עשר בני חשמונאי ואלעזר כנגד כמה רבבות לכך נאמר ברך יי׳ חי
חילו ופעל ידיו תרצה· ומשנאיו מן יקומון· מחץ קמיו ומשנאיו מהיות להם תקומה· לבנימן אמר· לפי שברכת לוי בעבודת הקרבנות ושל ב
בנימן בבנין בית המקדש בחלקו סמכן זה לזה· וסמך יוסף אחריו שאף הוא משכן שילה היה בנוי בחלקו שנ׳ ויטש באהל יוסף וגו׳ ולפי ש
שבית עולמים חביב משילה הקדים בנימן ליוסף· חופף עליו· מכסה אותו ומגין עליו· כל היום· לעולם ומשנבחרה ירושלם לא שרתה שכינה

לישראל ישימו קטורה באפך וכליל על מזבחך: ברך
יהוה חילו ופעל ידיו תרצה מחץ מתנים קמיו ומשנאיו מן
יקומון: ס לבנימן אמר ידיד יהוה ישכן לבטח
עליו חפף עליו כל היום ובין כתפיו שכן: ס
וליוסף אמר מברכת יהוה ארצו ממגד שמים מטל
ומתהום רבצת תחת: וממגד תבואת שמש וממגד גרש
ירחים: ומראש הררי קדם וממגד גבעות עולם: וממגד
ארץ ומלאה ורצון שכני סנה תבואתה לראש יוסף ול
ולקדקד נזיר אחיו: בכור שורו הדר לו וקרני ראם ק
קרניו בהם עמים ינגח יחדו אפסי ארץ והם רבבות א
אפרים והם אלפי מנשה: ס ולזבולן אמר
שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך: עמים הר יקראו
שם יזבחו זבחי צדק כי שפע ימים יינקו ושפני טמוני

לישראל ישוון קטרת בוסמין קדמך וגמיר
לרעוא על מדבחך: ברך יי׳ נכסוהי דלוי וקרבן
ידוהי תקבל ברעוא תבר חרצא דסנאוהי
ודבעלי דבבוהי דלא יקומון:
לבנימן אמר רחימא דיי׳ ישרי לרחצן ע
עלוהי יהי מגן עלוהי כל יומיא ובארעיה
תשרי שכינתא: וליוסף אמר מברכא
מן קדם יי׳ ארעיה עבדא מגדנין מטלא
דשמיא מלעילא וממבועי עינון ותהומין
דנגדין ממעמקי ארעא מלרע: עבדא מ
מגדנין ועללן מיבול שמשא עבדא מגד
מגדנין מריש ירח בירח: ומריש טוריא ב
בכיריא ומטוב רמן דלא פסקן: ומטוב א
ארעא ומלאה רעי ליה דשכנתיה בשמיא
ועל משה אתגלי באסנא יתון כל אלין ל
לרישא דיוסף ולגברא פרישא דאחוהי:
רבא רבנוהי זיוא ליה וגבורן מתעבידא
ליה מן קדם דתקפא ורומא דיליה בגבו
בגבורתיה עממיא יקטול כחדא עד סיפי
ארעא ואנון רבבתא דבית אפרים ואנון
אלפיא דבית מנשה: ולזבולן אמר
חדי זבולן במפקך לאגחא קרבא על בע
בעלי דבבך ויששכר במהכך למעבד זמני
מועדיא בירושלם: שבטיא דישראל לטור ב
בית מקדשא יתכנשון תמן יכסון נכסת ק
קודשין לרעוא ארי נכסי עממיא ייכלון ו
וסימן דמטמרן

בשקוס אחר· ובין כתפיו שכן· בגובה ארצו היה בית המקדש בנוי אלא שנמוך עשרים ושלש אמות מעין עיטם ושם היה דעתו של דוד לבנ
לבנותו כדאי׳ בשחיטת קדשים· אמרי נחתי ביה פורתא משום דכתיב ובין כתפיו שכן· אין לך נאה בשור יותר מכתפיו· מבורכת יי׳ ארצו· ש
שלא היתה בנחלת השבטים ארץ מלאה כל טוב כארצו של יוסף· ממגד· לשון עדנים ומתק· ומתהום· שהתהום עולה ומלחלח אותה מלמטה· את
אתה מוצא בכל השב׳ יש ברכתו של משה מעין ברכתו של יעקב· וממגד תבואות שמש· שהיתה ארצו פתוחה לחמה וממתקת הפירות· גרש
ירחים· יש פירות שהלבנה מבשלתן ואלו הן קשואין ודלועין· גרש ירחים· שהארץ מגרשת ומוציאה מחדש לחדש· ומראש הררי קדם· ומבו
ומבורכת מראשית בישול הפירות שהרריה מקדימין לבכר בשול פירותיהם· ד״א מגיד שקדמה בריאתן לשאר הרים· גבעות עולם· גבעות הע
העושות פירות לעולם ואינן פוסקות מעוצר גשמים· ורצון שוכני סנה· כמו שוכן סנה ותהא ארצו מבורכת מרצונו ונחת רוחו של הקב״ה הנגלה
עלי תחלה בסנה· רצון· נחת רוח ופיוס וכל רצון שבמקרא כן· תבואתה· ברכה זו לראש יוסף· נזיר אחיו· שהופרש מאחיו במכירתו· בכור שורו
יש בכור שהוא לשון גדולה ומלכות שנ׳ אף אני בכור אתנהו· וכן בני בכורי ישראל· מלך היוצא ממנו הוא יהושע· שורו· כוחו קשה כשור ל
לכבוש כמה מלכים· הדר· נתון לו שנ׳ ונתתה מהודך עליו· וקרני ראם קרניו· שור כוחו קשה ואין קרניו נאות ראם קרניו נאות ואין כוחו קשה
נתן ליהושע כחו של שור ויופי קרני ראם· אפסי ארץ· לא מלכים אפשר שכלם מארץ ישראל היו אלא אין לך כל מלך ושלטון שלא קנה ל
פלטרין ואחוזה בארץ ישר׳ שחשובה לכלם היא שנ׳ נחלת צבי צבאות גוים· והם· אותם המנוגחים הם הרבבות שהרג יהושע שבא מאפרים· והם
אלפי מנשה· האלפים שהרג גדעון במדין שנ׳ וזבח וצלמונע בקרקר וגו׳· ולזבולן אמר· אלו ה׳ שבטים שברך באחרונה· זבולן גד דן ונפתלי ואשר
כפל שמותיהם להחזיקם ולהגבירם לפי שהיו חלשים שבכל השבטים הם הם שהוליך יוסף לפני פרעה שנאמר ומקצה אחיו לקח חמשה אנשים
לפי שנראים חלשים ולא ישים אותם שרי מלחמתו· שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך· זבולן ויששכר עשו שותפות· זבולן יושב לחוף ימי
ימים ויוצא לפרקמטיא בספינות ומשתכר ונותן לתוך פיו של יששכר והם יושבים ועוסקים בתורה לפיכך הקדים זבולן ליששכר שתורתו ש
של יששכר על ידי זבולן היתה· שמח זבולן בצאתך· הצלח בצאתך לסחורה ויששכר הצלח בישיבת אהליך לישב ולעבר שנים ולקבוע חד
חדשים כמו שנ׳ ומבני יששכר יודעי בינה לעתים ראשיהם מאתים מאתים ראשי סנהדרין היו עוסקין בכך ועל פי קביעות עתיהם ועבוריהם·
עמים של שבטי ישראל· הר יקראו· להר המוריה יאספו· כל אסיפה על ידי קריאה היא· ושם יזבחו· ברגלים· זבחי צדק· כי שפע ימים יינקו·
יששכר וזבולן ויהא להם פנאי לעסוק בתורה· ושפוני טמוני חול· כסויי טמוני חול· טרית וחלזון וזכוכית לבנה היוצאים מן הים ומן החול
ובחלקו של זבולן היה כמו שאמור במסכת מגילה· זבולן עם חרף נפשו למות משום דנפתלי על מרומי שדה· היה מתרעם זבולן על חלקו
לאחי נתת שדות וכרמים וכו׳ שפוני· לשון כסוי כמו שנ׳ ויספון את הבית וכפון בארז ותרגומו ומטלל בכשורי ארזא· ד״א עמים הר יקראו על
ידי פרקמטיא של זבולן תגרי אומות העולם באין אל ארצו והוא עומד על הספר והן אומרים הואיל ונצטערנו עד כאן נלך עד ירושלם
ונראה מה יראתה של אומה זו ומה מעשיה והם רואים כל ישראל עובדים לאלוה אחד ואוכלים מאכל אחד לפי שהגוים אלהו של זה לא כא
כאלהו של זה ומאכלו של זה לא כמאכלו של זה והן אומרין אין אומה כשרה כזו ומתגיירין שם שנ׳ שם יזבחו זבחי צדק· כי שפע ימים יינקו·
זבולן ויששכר הים נותן להם ממון בשפע·

ברוך מרחיב גד· מלמד שהיה תחומו של גד מרחיב והולך כלפי מזרח· כלביא שכן· לפי שהיה סמוך לספר לפיכך נמשל באריות שכל הסמוכים לספר צריכים להיות גבורים· וטרף זרוע אף קדקד· הרוגיהן היו ניכרין חותכין הראש עם הזרוע במכה אחת· וירא ראשית לו· ראה ליטול לו חלק בארץ סיחון ועוג שהיא ראשית כבוש הארץ· כי ידע אשר שם בנחלתו חלקת שדה קבורת מחוקק והוא משה· ספון· אותה חלקה ספונה וטמונה מכל בריה שנ' ולא ידע איש את קבורתו· ויתא· גד· ראשי עם· הם היו הולכים לפני החלוץ בכבוש הארץ לפי שהיו גבורים וכן הוא אומר ואתם תעברו חלוצים לפני אחיכם· צדקת יי' עשה· שהאמינו דבריהם ושמרו הבטחתם לעבור את הירדן עד שכבשו וחלקו· ד"א ויתא

חול: ס ולגד אמר ברוך מרחיב גד כלביא
שכן וטרף זרוע אף קדקד: וירא ראשית לו כי שם ח
חלקת מחקק ספון ויתא ראשי עם צדקת יהוה עשה ומ
ומשפטיו עם ישראל: ס ולדן אמר דן גור אריה
יזנק מן הבשן: ולנפתלי אמר נפתלי שבע רצון ומלא ב
ברכת יהוה ים ודרום ירשה: ס ולאשר אמר
ברוך מבנים אשר יהי רצוי אחיו וטבל בשמן רגלו: ב
ברזל ונחשת מנעלך וכימיך דבאך: אין כאל ישרון רכב
שמים בעזרך ובגאותו שחקים: מענה אלהי קדם ומ
ומתחת זרעת עולם ויגרש מפניך אויב ויאמר השמד:
וישכן ישראל בטח בדד עין יעקב אל ארץ דגן ותירוש
אף שמיו יערפו טל: אשריך ישראל מי כמוך עם נושע
ביהוה מגן עזרך ואשר חרב גאותך ויכחשו איביך לך

בחלא יתגלין להון: ולגד אמר בריך דאפתי לגד כליתא שרי ויקטל שלטונין עם מלכין: ויקבל בקדמיתא דיליה ארי תמן באחסנתיה משה ספרא רבא דישראל קביר הוא כנש ועל בריש עמא וכון קדם יי' עבד ודינוהי עם ישראל: ולדן אמר דן תקיף כגור אריון ארעיה שתיא מן נחליא דנגדין מן מתנן: ולנפתלי אמר נפתלי שבע רעוא ומלי ברכן מן קדם יי' מערב ים גנסר ודרומא ירת:

ולאשר אמר בריך מברכת בניא אשר יהי רעוא לאחוהי ויתרבא בתפנוקי מלכין: תקיף כפרזלא וכנחשא וכיומי עולמותך תוקפך: לית כאלהא ישראל דשכנתיה בשמיא בסעדך ותקפיה בשמי שמיא: מדור אלהא דמלקדמין דבמימריה אתעבד עלמא יתרך מן קדמך סנאה ואמר שיצי: ושרא ישראל לרחצן בלחודוהי כעין ברכתא דברכנון יעקב אבוהון בארע עבדא עבור וחמר אף שמיא דעל דעליהון ישמשנון בטלא. טובך ישראל לית דכותך עמא דפורקניה מן קדם יי' תקיף סעדך ודמן קדמוהי נצחן גבורתך ויתכדבון סנאך לך

משה ראשי עם· צדקת יי' עשה· על משה אמר· דן גור אריה· אף הוא היה סמוך לספר לפיכך מושלו באריות· יזנק מן הבשן· כתרגומו שהיה הירדן יוצא מחלקו ממערת פמיאס והיא לשם שהיא בחלקו של דן שנ' ויקראו ללשם דן וזנוקו וקלוחו מן הבשן· ד"א מה זנוק זה יוצא ממקו' אחד ונחלק לשני מקומות כך שבטו של דן נטלו חלק בשני מקומות· תחלה נטלו בצפונית מערבית ע עקרון וסביבותיה ולא ספקו להם ובאו ונלחמו עם לשם שהיא פמיאס והיא בצפונית מזרחית שהרי הירדן יוצא ממערת פמיאס והוא במזרחה של ארץ ישראל ובא מהצפון לדרום וכלה בקצה ים המלח שהוא במזרח יהודה שנטל בדרומה של ארץ ישראל כמו שמפורש בספר יהושע ובוא שנ' ויצא גבול בני דן מהם ויבאו וילחמו עם לשם וגו'· ים גבולם שכל אותה הרן שהתחילו לנחול בה· שבע רצון· שהיתה ארצו שבעה כל רצון יושביה· ים ודרום· ים כנרת נפלה בחלקו ונטל מלא חבל חרם בדרומה לפרוש חרמים ומכמורות· ירשה· לשון צווי כמו עלה רש והטעם למעלה ברי"ש מוכיח כמו ירש ירש לקח שמע כשמוכיח בו ה"א יהיה הטעם למטה שמעה ירשה לקחה אף כאן ירשה לשון צווי· ומס ובמסורת הגדולה מצינו באלפא ביתא דטעמן יהו לעיל· ברוך מבנים אשר· ראיתי בספרי אין לך בכל השבטים שנתברך בבנים כאשר· ואיני יודע כיצד· יהי רצוי אחיו· שהיה מתרצה לאחיו בשמן אנפיקנון· ד"א יהי רצוי אחיו שהיו בנותיו נאות והוא שנאמר בדברי הי הימים הוא אבי ברזית שהיו בנותיו נשואות לכהנים גדולים הנמשחים בשמן זית· וטובל בשמן רגלו· שהיתה ארצו מושכת שמן כמעין מעשה שנצטרכו אנשי לודקיא לשמן מנו להם פולמוסטוס אחד כו' כדאי' במנחות· ברזל ונחשת מנעליך· עכשו הוא מדבר כנגד כל ישר' שהיו גבוריה' יושבי' בערי הספר ונועלין אותה שלא יוכלו אויבים ליכנס בה כאלו היא סגורה במנעולי' ובריחים של ברזל ונחשת· ד"א ברזל ונחשת מנעליך· ארצכם נעולה בהרים שחוצבין בהם ברזל ונחשת וארצו של אשר היתה מנעולה של ארץ ישראל· וכימיך דבאך· וכימים שהם טובים לך שהן ימי התחלתך ימי נעוריך כן יהיו ימי זקנותך שהם דובאים זבים ומתמוטטים· ד"א וכימיך דבאך· כמנין ימיך כל הימים שאתם עושים רצונו של מקום יהי דבאך שכל הארצות דובאות כסף לארץ ישר' שהיא מבורכת בפירו' וכל הארצות מתפרנסות הימנה וממשיכות לה כספם וזהבם משקורנט הכסף כלה מהם שהן מזיבות אותו לארצכם· אין כאל ישורון· דע לך ישורון שאין כאל בכל אלהי העמים ולא כצורך צורם· רוכב שמים· הוא אותו אלוה שבעזרך· ובגאותו הוא רוכב שחקים· מעונה אלהי קדם· למעון השחקי' לאלהי קדם שקדם לכל אלהים ובריו לו שחקים לשבתו ומעונתו· ומתחת מעונתו כל בעלי זרוע שוכנים· זרועות עולם· סיחון ועוג ומלכי כנען שהיו תקפו וגבורתו של עולם לך לפיכך על כרחם יחרדו ויזועו וכחם תשש מפניו לעולם אימת הגבוה על הנמוך· והוא שהכח והגבורה שלו בעזרך· ויגרש מפניך אויב וא ואמ' לך השמד אותם· מעונה· כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה· בטח בדד· כל יחיד ויחידי תחת גפנו ותחת תאנתו מפוזרים ואין צריכין להתאסף ולישב יחד מפני האויב· עין יעקב· כמו ועינו כעין הבדולח· כעין ברכה שברכם יעקב לא כבדד שאמר ירמיה בדד ישבתי אלא כעין הבטחה שהבטיחם יעקב והיה אלהים עמכם והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם· יערפו· יטפו· אף שמיו יערפו טל· אף ברכתו של יצחק נוספת על ברכתו של יעקב ויתן לך האלהים מטל השמים· אשריך ישראל· לאחר שפרט להם ברכות אמ' להם מה לי לפרוט להם כלל דבר הכל שלכם אשריך ומי כמוך· נושע ביי' אשר הוא מגן עזרך וחרב גאותך· ויכחשו אויביך לך· כגון הגבעוני' מארץ רחוקה באו עבדיך

וגו׳ ואתה על במותימו תדרוך׃ כענין שנ׳ שימו את רגליכם על צוארי המלכים האלה׃ מערבות מואב אל הר נבו׃ כמה מעלות היו וקפצן משה
בפסיעה אחת׃ את כל הארץ׃ הראהו את כל ארץ ישר׳ בשלותה והמציקין העתידי׳ להיות מציקין לה׃ עד דן׃ הראהו בני דן עובדי ע״ז שנ׳ ויקימו
להם בני דן את הפסל׃ והראהו שמשון שעתיד לצאת ממנו להושיע׃ ואת כל נפתלי׃ הראהו ארצו בשלותה וחורבנה והראהו דבורה וברק
מקדש נפתלי נלחמים עם סיסרא׃ ואת ארץ אפרים ומנשה׃ הראהו ארצם בחורבנה ובשלותה והראהו יהושע נלחם עם מלכי כנען שיבא מ
אפרים וגדעון שבא ממנשה נלחם עם מדין ועמלק׃ ואת כל ארץ יהודה׃ בחורבנה ובשלותה והראהו מלכות בית דוד ונצחונה׃ עד הים

וְאַתָּה עַל־בָּמוֹתֵימוֹ תִדְרֹךְ׃ ס וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעַרְבֹת
מוֹאָב אֶל־הַר נְבוֹ רֹאשׁ הַפִּסְגָּה אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרֵחוֹ וַיַּרְאֵהוּ
יְהוָה אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֶת־הַגִּלְעָד עַד־דָּן׃ וְאֵת כָּל־נַפְתָּלִי וְאֶת
אֶרֶץ אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה וְאֵת כָּל־אֶרֶץ יְהוּדָה עַד הַיָּם הָאַחֲרוֹן׃
וְאֶת־הַנֶּגֶב וְאֶת־הַכִּכָּר בִּקְעַת יְרֵחוֹ עִיר הַתְּמָרִים עַד־צֹעַר׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם ל
לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתְּנֶנָּה הֶרְאִיתִיךָ בְעֵינֶיךָ וש
וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֹר׃ וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה בְּאֶרֶץ מוֹאָב עַל־
פִּי יְהוָה׃ וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַגַּי בְּאֶרֶץ מוֹאָב מוּל בֵּית פְּעוֹר וְלֹא־יָדַע
אִישׁ אֶת־קְבֻרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ וּמֹשֶׁה בֶּן־מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה
בְּמֹתוֹ לֹא־כָהֲתָה עֵינוֹ וְלֹא־נָס לֵחֹה׃ וַיִּבְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־
מֹשֶׁה בְּעַרְבֹת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם וַיִּתְּמוּ יְמֵי בְכִי אֵבֶל מֹשֶׁה׃
וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מָלֵא רוּחַ חָכְמָה כִּי־סָמַךְ מֹשֶׁה אֶת־יָדָיו עָלָיו וי
וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃
וְלֹא־קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יְדָעוֹ יְהוָה פָּנִים אֶל־
פָּנִים׃ לְכָל־הָאֹתֹת וְהַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ יְהוָה לַעֲשׂוֹת ב

ואת על פריקת צוארי מלכיהון
תדרוך׃ וסליק משה ממישרא
דמואב לטורא דנבו ריש רמ
רמתא דעל אפי ירחו ואחזייה
יי׳ ית כל ארעא ית גלעד עד
דן׃ וית כל נפתלי וית ארע אפ
אפרים ומנשה וית כל ארע ית
יהודה עד ימא מערבאה׃ וית ד
דרומא וית מישרא בקעת ירחו
קרית׳ דקליא עד צוער׃ וא
ואמר יי׳ ליה דא ארעא דקיימית
לאברהם ליצחק וליעקב למי
למימר לבנך אתננה אחזיתך ב
בעינך ולתמן לא תעבר׃ ומית
תמן משה עבדא דיי׳ בארעא
דמואב על מימרא דיי׳׃ וקבר ית
יתיה בחילתא בארעא דמואב
לקבל בית פעור ולא ידע אנש
ית קבורתיה עד יומא הדין׃ ומ
ומשה בר מאה ועשרין שנין כ
כד מית לא כהת עיניה ולא ש
שנא זיו יקרא דאפוהי׃ ובכו ב
בני ישראל ית משה במישרית
דמואב תלתין יומין ושלימו ית
יומי בכיתא אבלא דמשה׃ וי
ויהושע בר נון אתמלי רוח חכ
חכמא ארי סמך משה ית ידוהי
עלוהי וקבילו מניה בני ישראל
ועבדו כמא דפקיד יי׳ ית משה׃
ולא קם נביא עוד בישראל כ
כמשה דאתגלי ליה יי׳ אפין ב
באפין׃ לכל אתיא ומופתיא ד
דשלחיה יי׳ למעבד

האחרון׃ ארץ המערב בחורבנה ובשלותה׃ דא׳ אל תקרי הים אלא היום האחרון הראהו הקב״ה כל המאורעות לישראל עד שיחיו המתים׃ ואת ה
הנגב׃ ארץ הדרום׃ דא׳ מערת המכפלה שנ׳ ויעלו בנגב ויבא עד חברון׃ ואת הככר׃ הראהו שלמה יוצק כלי בית המקדש בככר הירדן במע
במעבה האדמה׃ לאמר לזרעך אתננה הראיתיך בעיניך׃ הראיתיך כדי שתלך ותאמר לאברהם ליצחק וליעקב שבועה שנשבע לכם הקב״ה ק
קיימה וזהו לאמר לכך הראיתיך לך אבל גזרה היא מלפני שמה לא תעבור שאלולי כך הייתי מקיימך עד שתראה אותם נטועים וקבועים בה
והלך ותגיד׃ וימת שם משה׃ אפשר משה מת וכתב וימת שם משה אלא מכאן ואילך כתב יהושע׃ ר׳ מאיר אומר אפשר ספר תורה חסר כלום והוא
אומ׳ לקוח את ספר התורה הזה אלא הקב״ה אומר ומשה כותב בדמע׃ על פי יי׳׃ בנשיקה׃ ויקבר אותו׃ הקב״ה בכבודו׃ ר׳ ישמעא׳ אומר הוא קבר את
עצמו וזה משלשה אתין שהיה ר׳ ישמעא׳ דורש כן כיוצא בו ביום מלאת ימי נזרו יביא אותו הוא מביא את עצמו כיוצא בו והשיאו אותם
עון אשמה׃ וכי אחרים משיאין אותם אלא הם משיאין את עצמם׃ מול בית פעור׃ קברו מוכן שם מששת ימי בראשית לכפר על מעשה פעור
וזו אחד מן הדברים שנבראו בין השמשות בערב שבת׃ לא כהתה עינו׃ אף משמת׃ ולא נס לחה׃ לחלוחית שבו לא שלט בו רקבון ולא נהפך
תאר פניו׃ בני ישראל׃ הזכרים אבל באהרן מתוך שהיה רודף שלום ונותן שלום בין איש לרעהו ובין אשה לבעלה נאמר כל בית ישראל
זכרים ונקבות׃ אשר ידעו יי׳ פנים אל פנים׃ שהיה לבו גס בו ומדבר אליו בכל עת שרוצה כענין שנ׳ ועתה אעלה אל יי׳ עמדו ואשמעה מה
יצוה יי׳ לכם׃

וזאת הברכה

ולכל היד החזקה׳ שקבל את התורה בלוחות בידיו׳ ולכל המורא הגדול׳ נסים וגבורות שבמדבר הגדול והנורא׳ לעיני כל ישראל׳ שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם שנ׳ ואשברם לעיניכם׳ והסכימה דעת הקב״ה לדעתו שנ׳ אשר שברת יישר כחך ששברת׳

כליק ספר אלה הדברים׳ בריך נותן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה׳

בארץ מצרים לפרעה ולכל עבדיו ולכל ארצו: ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל:

חזק

באר[illegible] דמצרים לפרעה ולכל עבדוהי ולכל ארעיה: ולכל ידא תקיפא ולכל חזונא רבא די עבד משה לעיני כל ישראל:

חזק

בריך רחמנא דסייען

אמן:

סכום הפסוקים של ספרו תי״ה: סכום הפסוקים של תורה חמשת אלפים שמנה מאות ושלשים וחמשה׳

חסי׳

אני יוסף חיים בהר׳ אהרן זלה״ה נ״ע משטרשבורק צרפתי ראיתי המלאכה הנכבדת אשר החלו לעשות חומש ותרגום ופירוש רש״י בכרך אחד ובחכמתי כי מצות ה׳ היתה זאת כפלאת היא ונתתי את לבי להגיה הפירוש מרש״י והחזיר העטרה ליושנה עפ״י המסורת וזאת היתה משמרתי ירפא׳ ישתמש בו התלמידים מדקדק לכתובתם ש[illegible] יגיעי כת כי הדברים אשר היו רבו מוסיפים בהבנתם שרוב השגיאות יהיו להם למורה וישגו להם בכיהם כרבש למתוק ומאור העינים לב המשתדלים במלאכה לעשות אותה ובהיותם תלוים וצומדים אם לעשות אם לאו שככתי מתניהם אסרתי להם חזקו ואמצו כי מלאכת שמים היא׳

ותשלם כל המלאכה מלאכת עבודת הקדש תורה ותרגום ופירוש רש״י בכרך אחד מדוקדקים במאמר בעל הערוך להם והמציא ה׳ את רוח השמר משכיל ונבון המלוך כמר׳ יוסף קרוויצה ינו׳ בכמר׳ אברהם זלהה׳ להכין את כל העבודה לעשות אותה בכספו וזהבו הכין כל כליה והשכיר אומנים ופועלי הבקיאי וזריזים במלאכת הדפוס מכם אדם יבקש לו וגם יודעי ספר להגיה המוכים גם בשלא וחסר וקריין ולא כתיבן וכתיבן ולא קריין בנקודו וטעמיו והתרגו׳ כהלכתו וגם פירו׳ רש״י להעמידו על מכונו והלוי

ויבחר לו איש בקי במלאכה אשר ידוע [illegible] כמוהו בכל הארצות במלאכת הדפוס בכתב אשורי ובלשו׳ עבר שמו נודע בשערים שישטרה אברהם ינו׳ בכמר׳ חיים זלהה׳ מן הצבועים שמודינ׳ פיזרו ונשלמה המלאכה התמימה ביום ששי בחמשה ימים לירח אדר הראשון שנת חמשת אלפים ומאתים וארבעים ושתים לבריאת עולם פה בולונייא׳׳ וכל הקונה מאלו הספרים טוב טוב יאמר הקונה והשוגה בהם יראה זרע יאריך ימים וחפץ ה׳ בידו יצלח וחיים ושלום על ישראל אמן׳